

صحیح البخاری

به کوری

وهرگیراوی ههموو فهرمووده صهحیه کانی
ئیملمی بوخارییه که ژماره یان (٧٥٦٣) فهرمووده یه

مکتبہ اِقرأ الثانی

به رگی شه شه م

نوسینی

أبو عبد الله محمد بن اسماعيل البخاري

وهرگیرانی

محمد ملا صالح باموکی

www.igra.ahlamontada.com

صحیح البخاری

صحیح البخاری

به کوری

به رگی شه شه م

په راوه کانی.. غه زاکان ، ته فسیر و راقه ی قورنان

نوسینی

أبو عبدالله محمد بن اسماعيل البخاري

وهرگی پانی

محمد ملا صالح باموکی

(صحیح البخاری) به کوردی

به‌رگی شه‌شهم

نووسینی... أبو عبدالله محمد بن اسماعیل البخاری

وه‌رگی‌رانی... محمد ملا صالح باموکی

چاپی یه‌که‌م ۲۰۲۳

تیراژ: ۱۰۰۰ دانه

دیزاین .. نه‌همه‌د

له‌ بلاوکراوه‌کانی کتیب‌خانه‌ی تیشک

07719899402

07601122110

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۶۴- کتاب المغازی

به ناوی خوامی به خشنده می میهره بان

(۱)

۶۴- په راوی غهزاکان

۱- بابُ غَزْوَةِ الْعُسَيْرَةِ أَوْ الْعُسَيْرَةِ

قَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ: أَوَّلُ مَا غَزَا النَّبِيُّ ﷺ الْبُؤَاءَ، ثُمَّ بُؤَاطَ، ثُمَّ الْعُسَيْرَةَ

۱- باسی غهزای عوشهیره یان عوسهیره

ئیبنو ئیسحاق ده‌لێ: یه‌که‌م غهزای که پێغه‌مبەر ﷺ کردی

ئهبواء بوو پاشان بوات (۲) بوو، دواتر عوشهیره (۳) بوو

۳۹۴۹- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا وَهْبٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ: كُنْتُ إِلَى جَنْبِ زَيْدِ

بْنِ أَرْقَمٍ، فَقِيلَ لَهُ: كَمْ غَزَا النَّبِيُّ ﷺ مِنْ غَزْوَةٍ؟ قَالَ: تِسْعَ عَشْرَةَ. قِيلَ: كَمْ غَزَوْتَ أَنْتَ مَعَهُ؟ قَالَ:

سَبْعَ عَشْرَةَ. قُلْتُ: فَأَيُّهُمْ كَانَتْ أَوَّلَ؟ قَالَ: الْعُسَيْرَةُ أَوْ الْعُسَيْرِ. فَذَكَرْتُ لِقَتَادَةَ، فَقَالَ: الْعُسَيْرُ (۴).

(۱) المغازی: به مانای په‌لامار دانسی کافران و شوونی غهزاکانیش دیت، به‌لام مانای یه‌که‌م که له سه‌ره‌وه هیناومانه مه‌به‌سته لێره‌دا، بپروانه: [إرشاد الساري: ۳/۹].

(۲) بوات: شاخیکه له شاخه‌کانی جوههینه نزیک یه‌نبوع: [إرشاد الساري: ۳/۹].

(۳) شوینیکه له خواروی یه‌نبوعه‌وه له نیوان مه‌که‌ه و مه‌دینه. [إرشاد الساري: ۳/۹].

(۴) بپروانه: ۴۴۷۱، ۴۴۰۴.

۳۹۴۹- ئەبو ئیسحاق دەلی: من له تهنیشت زهیدی کوردی نهرههم دا بووم، پرسپاری لی کرا پیغه مبهه ﷺ چهند غمزای کردوو؟ وتی: نۆزده، وترا: تو به شداری چهند غمزا کردوو له خزمهتیدا؟ وتی: ههفته غمزا، وتم کامیان له سهههتادا بوو؟ وتی: عوسهیره یان عوشهیر (شوعبه دهلی): نهوهم به ههتاده وت، ههتاده وتی: عوشهیر.

۲- بابُ ذِکْرِ النَّبِيِّ ﷺ مَنْ يُقْتَلُ بِدَرٍ

۳۹۵۰- حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ عُمَانَ، حَدَّثَنَا شُرَيْحُ بْنُ مَسْلَمَةَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُونُسَ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ: حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ مَيْمُونٍ أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ ﷺ حَدَّثَ، عَنْ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ أَنَّهُ قَالَ: كَانَ صَدِيقًا لَأُمِّيَّةَ بْنِ خَلْفٍ، وَكَانَ أُمِّيَّةُ إِذَا مَرَّ بِالْمَدِينَةِ نَزَلَ عَلَى سَعْدٍ، وَكَانَ سَعْدٌ إِذَا مَرَّ بِمَكَّةَ نَزَلَ عَلَى أُمِّيَّةَ، فَلَمَّا قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْمَدِينَةَ انْطَلَقَ سَعْدٌ مُعْتَمِرًا، فَنَزَلَ عَلَى أُمِّيَّةَ مَكَّةَ، فَقَالَ لَأُمِّيَّةَ: انْظُرِي لِي سَاعَةً خَلْوَةً لَعَلِّي أَنْ أَطُوفَ بِالْبَيْتِ. فَخَرَجَ بِهِ قَرِيبًا مِنْ نِصْفِ النَّهَارِ فَلَقِيَهُمَا أَبُو جَهْلٍ فَقَالَ: يَا أَبَا صَفْوَانَ، مَنْ هَذَا مَعَكَ؟ فَقَالَ: هَذَا سَعْدٌ. فَقَالَ لَهُ أَبُو جَهْلٍ أَلَا أَرَاكَ تَطُوفُ بِمَكَّةَ آمِنًا، وَقَدْ أَوَيْتُمْ الصُّبَاةَ وَزَعَمْتُمْ أَنَّكُمْ تَنْصُرُونَهُمْ وَتُعِينُونَهُمْ، أَمَا وَاللَّهِ لَوْ لَا أَنَّكَ مَعَ أَبِي صَفْوَانَ مَا رَجَعْتَ إِلَى أَهْلِكَ سَالِمًا. فَقَالَ لَهُ سَعْدٌ - وَرَفَعَ صَوْتَهُ عَلَيْهِ - أَمَا وَاللَّهِ لَئِنْ مَنَعْتَنِي هَذَا لَأَمْنَعَنَّكَ مَا هُوَ أَشَدُّ عَلَيْكَ مِنْهُ: طَرِيقَكَ عَلَى الْمَدِينَةِ. فَقَالَ لَهُ أُمِّيَّةُ: لَا تَرْفَعِ صَوْتَكَ يَا سَعْدُ عَلَى أَبِي الْحَكَمِ سَيِّدِ أَهْلِ الْوَادِي. فَقَالَ سَعْدٌ: دَعْنَا عَنْكَ يَا أُمِّيَّةُ، فَوَاللَّهِ لَقَدْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "إِنَّهُمْ قَاتِلُوكَ". قَالَ مَكَّةَ؟ قَالَ: لَا أَدْرِي. فَفَرَعَ لِذَلِكَ أُمِّيَّةُ فَرَعًا شَدِيدًا، فَلَمَّا رَجَعَ أُمِّيَّةُ إِلَى أَهْلِهِ قَالَ: يَا أُمُّ صَفْوَانَ، أَلَمْ تَرَيِ مَا قَالَ لِي سَعْدٌ؟ قَالَتْ: وَمَا قَالَ لَكَ؟ قَالَ: رَعِمَ أَنَّ مُحَمَّدًا أَخْبَرَهُمْ أَنَّهُمْ قَاتِلِي. فَقُلْتُ لَهُ: مَكَّةَ؟ قَالَ: لَا أَدْرِي. فَقَالَ أُمِّيَّةُ: وَاللَّهِ لَا أَخْرُجُ مِنْ مَكَّةَ. فَلَمَّا كَانَ يَوْمَ بَدْرٍ اسْتَنْفَرَ أَبُو جَهْلٍ النَّاسَ قَالَ: أَدْرِكُوا عِيرَكُمْ. فَكَّرَ أُمِّيَّةُ أَنَّ

يَخْرُجُ، فَأَتَاهُ أَبُو جَهْلٍ فَقَالَ: يَا أَبَا صَفْوَانَ، إِنَّكَ مَتَى مَا يَرَاكَ النَّاسُ قَدْ تَخَلَّفْتَ وَأَنْتَ سَيِّدُ أَهْلِ الْوَادِي تَخَلَّفُوا مَعَكَ. فَلَمْ يَزَلْ بِهِ أَبُو جَهْلٍ حَتَّى قَالَ: أَمَّا إِذْ غَلَبْتَنِي، فَوَاللَّهِ لَأَشْرَبَنَّ أَجُودَ بَعِيرٍ مِثْلَكَ، ثُمَّ قَالَ أُمِّيَّةٌ: يَا أُمَّ صَفْوَانَ، جَهَّزْنِي. فَقَالَتْ لَهُ: يَا أَبَا صَفْوَانَ وَقَدْ نَسِيتَ مَا قَالَ لَكَ أَخُوكَ الْيَتْرِبِيُّ؟ قَالَ: لَا، مَا أُرِيدُ أَنْ أَجُوزَ مَعَهُمْ إِلَّا قَرِيبًا. فَلَمَّا خَرَجَ أُمِّيَّةُ اخَذَ لَا يَنْزِلُ مَنْزِلًا إِلَّا عَقَلَ بَعِيرَهُ، فَلَمْ يَزَلْ بِذَلِكَ حَتَّى قَتَلَهُ اللَّهُ ﷻ بِبَدْرٍ^(۱).

۲- باسی ئهوانه پێغه مبهري ﷺ ناوی هێنان که له (غهزای) به دردا دهکوژرین

۳۹۵۰- عهبدوڵلای کوری مهسعود ﷺ له سهعدی کوری موغازهوه ﷺ دمیگیرپێتهوه کهوتی: ئهوهاورپی ئومهیهی کوری خهلهف بوو، ئومهیه ههمیشه (کهبروشتایه بۆشام و) بهمه دینهدا تپهپرایه دهبوووه میوانی سهعد، سهعدیش ئهگهر بهمه کهکهدا تپهپرایه دهبوووه میوانی ئومهیه، جا کاتی پێغه مبهری خوا ﷺ کوچی کرد بۆ مه دینه سهعد روشت (بۆ مه کهکه) بۆعومره له مه کهکه بوویه میوانی ئومهیه و به ئومهیهی وت: چاومروانی کاتیکی چویم بۆ بکه به لکو تهوایی بهیت بکه، ئومهیهش نزیکي نیومروۆ بردی (ودمستی کرد به تهوایی) جا ئه بو جههلیان پێ گهیشته وتی: نهی ئه بو صهفوان ئه مه کی یه له گه لتهدا؟ ئه ویش وتی: ئه مه سهعهده ئه نجا ئه بو جههل پێی وت: به بی ترس تهوایی کابه ده کهیت له کاتی کهدا دالدهی ئهوانه تان داوه له نایینه که بیان هه لکه پراونه تهوه و پیتان وایه نیومش پشتیوانی وهاوکاریان ده کهن! سا به خوا دنیابه ئه گهر له گه ل ئه بو صهفوان نه بویتایه به ساغی نه ده گه پرایتهوه بۆ ناو مال و مندالت، سهعدیش دهنگی بهرز کردهوه به سه ریدا و پێی وت: سا سویند به خوا ئه گهر تو پێگری ئه م تهوافه م لی بکهیت منیش پێگری له مه قورس تر

لئ دهکهم ږيگهت بهسهر مهدينه دا دمروات (بو شام) نهجا نومهيه به سهعدی
 وت: دمنگت بهرز مهکهموه بهسهر نهبولحهکهم دا که گهورهی خهئگی نه
 شیومه، سهعديش وتی: نهی نومهيه واز له پاريزهریت بيته (له نهبو جههل)
 جا سویند بهخوا دلنیا به له پیغه مبهري خوا ﷺ بیستوو دهیفرموو: ((نهوان
 (مسولمانان) تو دهکوژن)) نومهيه وتی: له مهککه دا؟ وتی: نازانم ئیتر نومهيه
 له بهر نهوه زور ترسا، نهجا که نومهيه گهرايهوه بو مالوه وتی: نهی دایکی
 صهفوان ئایا نهزانی سهعد چی پی وتم؟ خیزانی وتی: چی پی وتی؟ وتی:
 سهعد وتی: موحه ممد پی وتوون نهوان من دهکوژن منیش پی وت: له
 مهککه دا (دهمکوژن)؟ وتی: نازانم، جا نومهيه وتی: سویند به خوا له مهککه دا
 ناچمه دمرهوه، ئینجا کاتی رۆزی (غهزای) بهدر بوو نهبو جههل داوی
 دمرچوونی له مهککه کرد وتی: فریای کاروانه که تان کهون، نومهيه يش حزی
 نه ده کرد بروات، نهبو جههل هات بولای و وتی: نهبو صهفوان، بیگومان هر
 کات خهئگی تو ببین که نه رۆشتووی و بهجی ماوی له کاتی که تو گهورهی
 خهئگی نه شیوهی نهوان له گهلت بهجی دهمین جا نهبو جههل وازی لئ
 نه هیئا هتا نومهيه وتی: دنا چارت کردم به دمرچوون جا سویند به خوا
 چاکترین وخیرترین و شتری مهککه دهکرم، پاشان نومهيه وتی: نهی دایکی
 صهفوان کهل و پهله کهم بو ناماده که، خیزانیشی پی وت: نهی نهبو صهفوان،
 ئایا نهو قسهی برادرمه یه سربیه کهت پی وتی: له بیرت چوو؟ وتی: نه خیر
 له بیرم نه چوو ته نه ده مهویت که می که له گه لیاندا برۆم جا کاتی نومهيه
 دمرچوو له مهککه له هر شوینیکدا داده به زین و شتره کهی دمه به ستهوه، بویه
 بهردهوام بهو جوړه بوو هتا خوا ﷺ (به دهستی رسولمانان) له به دردا کوشتی.

۳- بَابُ قِصَّةِ غَزَاةِ بَدْرٍ

﴿وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ (۱۳۳) إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ يُبَدِّلَكُمْ رَبُّكُمْ بِثَلَاثَةِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُنْزَلِينَ ﴿۱۳۴﴾ بَلَىٰ إِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُمْ مِنْ فُورِهِمْ هَذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ ﴿۱۳۵﴾ وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُمْ بِهِ. وَمَا التَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿۱۳۶﴾ لِيَقْطَعَ طَرَفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَوْ يَكْبِتَهُمْ فَيَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ ﴿۱۳۷﴾ ﴿آل عمران. وَقَالَ وَحْشِي: قَتَلَ حَمْرَةَ طُعَيْمَةَ بَنَ عَدِيِّ بْنِ الْخِثَارِ يَوْمَ بَدْرٍ﴾^(۱)، قال أبو عبد الله: فورهم: غضبهم وَقَوْلُهُ: ﴿وَإِذْ يَعِدُكُمُ اللَّهُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ أَنَّهَا لَكُمْ﴾ (۷) ﴿الأنفال

۳- باسی به سهر هاتی غهزای بهدر

وه باسی نهه فهرمایشتهی خوای بهرز و بلند: (وه سویند به خوا بیگومان خوا نیوهی سهرخست له (غهزای) بهدردا له کاتیکیدا نیوه کهم ولاواز بوون دهی له خوا بترسن به لکو سوپاس گوزار بن بیریان بخهرموه نهو کاتهی دمت وت به بروادارمهکان نایا بهستان نی یه پهرومردگارتان کومهکتان بکات به سی ههزار له فریشته دابهزینراوهکان، به لی نهگهر نارام بگرن وه له خوا بترسن پهلامارتان بدهن لهه کاتهدا پهرومردگارتان کومهکتان بکات به پینج ههزار له فریشته نیشان دارهکان، وهخوا تهنها نهو (کومهکی) ی کرد به موزده بوتان وه بو نهوهی دلهکانتانی پی نارام بی سهرکهوتنیش تهنها له لای خوای بالآدهستی داناومیه. وه ناردنی فریشتهکان بو نهوه بوو بهشیک لهوانه ی که بی پروان دابریت (له ناوی ببات) یان خهفمت باریان بکات (به تیکشکانیان) نینجا به نا ئومیدی بگهزیننهوه)

- وهحشی دهلی: له رۆزی غهزای بهدردا چه مزه ﷺ توعهیمه ی کوری عه دیی کوری خیار^(۱) ی کوشت

- نه بو عه بدوللا (نیمامی بوخاری) وتی: (فۆرهم): تورهمی یان

وهفه رمایشتی خوای بهرز و بلند: (ومبیری نه وکاته بکه نه وه که خوا به لینی به نیوه دا دهست که وتی یه کیک له و دوو کوومه له (کاروانه بازرگانی یه که یان سه رکه وتن به سه ریانده) به راستی ده بیته هی نیوه) تا کوتایی نایه ته که.

۳۹۵۱- حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَعْبٍ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ كَعْبٍ قَالَ: سَمِعْتُ كَعْبَ بْنَ مَالِكٍ ﷺ يَقُولُ: لَمْ أَتَخَلَّفْ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي غَزْوَةٍ غَزَاهَا إِلَّا فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ، غَيْرَ أَنِّي تَخَلَّفْتُ عَنْ غَزْوَةِ بَدْرٍ، وَلَمْ يُعَاتِبْ أَحَدٌ تَخَلَّفَ عَنْهَا، إِنَّمَا خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُرِيدُ عِيرَ قُرَيْشٍ، حَتَّى جَمَعَ اللَّهُ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ عَدُوَّهُمْ عَلَى عَيْرٍ مِيعَادٍ^(۲).

۳۹۵۱- عه بدوللا ی کوری که عب دهلی: له که عبی کوری مالیکم ﷺ بیست دهیوت: جگه له غهزای ته بووک له هیچ غهزایه که به جی نه ماوم که پیغه مبهری خوا ﷺ کرد بیستی من له غهزای بهدر به جی مام به لام کهس لومه و سه رزم نشته کهرا که به جی ماو و به شدار نه بوو، بیگومان پیغه مبهر ﷺ بویه (به له شکر مکه یه وه) دهر جوومه بهستی (گرتنی) کاروانه که ی قورمیش بوو^(۳)، تاخوانه وان و دوژمنه کانیانی به یه کتری گه یانده و کو کرده وه به بی دیاری کردنی کات و شوینی (به مه بهستی جهنگ کردن).

(۱) نین چه جهر دهلی: کوری نه وفل راسته نه ک کوری خیار.

(۲) پروانه: ۲۷۵۷.

(۳) که کاروانیکی بازرگانی بوو له شامه وه ده گه رایه وه بو مه که به لای مه دینه دا ده رۆشت. پروانه: إرشاد الساري: ۱۰ / ۹.

۴- بابُ قولِ اللهِ تَعَالَى:

﴿إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُم بِآلِفٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُرَدِّينَ ۝۱﴾
 وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ وَلِتَطْمَئِنَّ بِهِ قُلُوبُكُمْ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِندِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ
 حَكِيمٌ ۝۱۰﴾ إِذْ يُنَشِّيكُمُ النُّعَاسَ أَمَنَةً مِّنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لِّيُطَهِّرَكُم بِهِ
 وَيُذْهِبَ عَنْكُمُ رِجْسَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلَى قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ ۝۱۱﴾ إِذْ يُوحِي رَبُّكَ
 إِلَى الْمَلَائِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَنَزَّلُوا الَّذِينَ ءَامَنُوا سَالِقِينَ فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ
 فَأَضْرِبُوا فَوْقَ الْأَعْنَاقِ وَأَضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ ۝۱۲﴾ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ
 وَمَنْ يُشَاقِقِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿الأنفال

۴- باسی ئەم فەرمايشتهی خواى بهرز و بلند:

(بیر بکه نه وه کاتیڤ (له به دردا) هاناتان بۆ په رومردگارتان دمه برد خواش هات
 به هاناتانه وه فەرمووی من بۆ یارمه تیتان ههزار فریشتهی به دواى یه کدا
 (دینمه خوارى) دمنیرم، وه خوا نه وهی ته نه ا بۆ شادی وموژده نارد تا دله کانتان
 پێی نارام بگریت وه سه رکه وتنیش ته نه ا لای خوا به وه بهس به راستی خوا به
 دمه لاتی کار به جی یه، بیرى بکه نه وه کاتی (خوا) ومنه وزی به سه رتاندا هینا
 (بووه هو) دلنیاى ئیوه له لایهن (په رومردگار) خو به وه بارانیشی له
 ناسمانه وه بۆ باراندن تا پاکتان بکاته وه پێی وپیسى شهیتان (دوو دلی و گومان)
 له ئیوه دور بخاته وه وپه یومندی دله کانتان بته وبکات ومبه وبارانه پیکانتان
 دمه زراو وجیگر بکات. بینه وه بیر کاتیڤ که په رومردگارت نیگای
 بۆ فریشته کان نارد که بیگومان من (خوا) له گه لتانم دهی دلی که سانیک قایم و
 دامه زراو کهن که باومریان هینا وه به زووی ترس و بیم دمه مه دلی نه وه

کهسانه‌ی که بێ باومر بوون جا ئیومه‌ش له سه‌رووی گهردنیا بدهن (واته سه‌ریان) وه له هه‌موو سه‌ر په‌نجه‌کانیا بدهن^(۱)، ئه‌وه له‌به‌ر ئه‌وه بوو که به‌راستی ئه‌وانه دزایه‌تی خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌یان کرد هه‌رکه‌سیکیش دزایه‌تی خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی بکات ئه‌وه بیگومان تۆله‌ و سزای خوا زۆر به‌تینه‌)

۳۹۵۲- حَدَّثَنَا أَبُو نَعِيمٍ، حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ مُخَارِقٍ، عَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ مَسْعُودٍ يَقُولُ: شَهِدْتُ مِنَ الْمِقْدَادِ بْنِ الْأَسْوَدِ مَشْهَدًا، لَأَنْ أَكُونَ صَاحِبَهُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا عُدِلَ بِهِ؛ أَلَى النَّبِيِّ ﷺ وَهُوَ يَدْعُو عَلَى الْمُشْرِكِينَ فَقَالَ: لَا نَقُولُ كَمَا قَالَ قَوْمُ مُوسَى ﴿فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَتِلَا﴾ ﴿٢١﴾ الْمائدة. وَلَكِنَّا نَقَاتِلُ عَنْ يَمِينِكَ وَعَنْ شِمَالِكَ وَبَيْنَ يَدَيْكَ وَخَلْفَكَ. فَرَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ أَشْرَقَ وَجْهُهُ وَسَرَّهُ. يَعْنِي قَوْلَهُ^(۲).

۳۹۵۲- ئیبنو مه‌سعوود ﷺ ده‌لی: له میقدادی کورێ ئه‌سود ﷺ دیمه‌نیکم دی ئه‌گه‌ر من خاوه‌نی بومایه له هه‌موو شتی که له به‌رانبه‌ری ئه‌ودا بمبێ له لام خو‌شتربوو: میقداد ﷺ هاته‌خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌وکاته‌دا پیغه‌مبه‌ر ﷺ دوعای له‌ بت به‌رستان ده‌کرد، میقداد عه‌رزێ کرد: ئیمه وه‌کو هه‌ومی مووسا ﷺ نالین^(۳) که وتیان: تۆو به‌رومه‌ردگارت برۆن بجه‌نگین (دزیان) به‌لکو ئیمه لای راسته‌وه ولای چه‌پته‌وه له به‌رده‌مه‌وه و له پشته‌وه جه‌نگ ده‌که‌ین ئه‌وسا پیغه‌مبه‌رم ﷺ بیینی روخساری گه‌ش بووه و دلخو‌شی کرد واته: وته‌که‌ی میقداد ﷺ.

۳۹۵۳- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَوْشِبٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ يَوْمَ بَدْرٍ: "اللَّهُمَّ أَنْشُدْكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ، اللَّهُمَّ

(۱) واته له هه‌موو لاشه‌یان بدهن له‌سه‌روه تا خواره‌وه.

(۲) بره‌وانه: ۴۶۰۹.

(۳) کاتی خو‌ی فه‌رمانی پێ کردن برۆن جه‌نگ له‌ دژی جه‌بابیره بکه‌ن.

إِنْ شِئْتَ لَمْ تُعْبَدْ. فَأَخَذَ أَبُو بَكْرٍ بِيَدِهِ فَقَالَ: حَسْبُكَ. فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ: ﴿سَبِّحْهُمْ
الْجَمْعُ وَيُولُونَ الدُّبُرَ ۝۱۵﴾ القمر^(۱).

۳۹۵۳- ئیبنو عه‌بباس ؓ وتی: پښغه‌مبهر ؓ له پوژی غه‌زای به‌دردا فه‌رمووی:
(ئه‌ی خواپه داوای به‌جی هینانی په‌یمان و به‌ئینه‌که‌ت لی ده‌که‌م^(۲) خواپه نه‌گه‌ر
بته‌وی (باوم‌داران له‌ناوچن) ئیتر ناپه‌رستریت) نه‌نجا نه‌بو به‌کر ؓ ده‌ستی
پښغه‌مبهری ؓ گرت و وتی: ئیتر به‌سه (ئه‌ی پښغه‌مبهر ؓ) نه‌نجا له‌چادره‌که
هاته‌ده‌روه‌و ده‌یفه‌رموو: ((بیگومان کو‌مه‌له‌که‌یان ده‌شکینری و هه‌ل‌دین)).

۵- باب

۳۹۵۴- حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا هِشَامٌ، أَنَّ ابْنَ جُرَيْجٍ أَخْبَرَهُمْ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ
الْكَرِيمِ أَنَّهُ سَمِعَ مِقْسَمًا -مَوْلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ- يُحَدِّثُ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ سَمِعَهُ
يَقُولُ: ﴿لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ۝۱۹﴾ النساء. عَنْ بَدْرِ وَالْخَارِجُونَ إِلَى بَدْرِ^(۳).

۵- باسیک

۳۹۵۴- میقه‌سه‌م - نازاد کراوی عه‌بدو‌ل‌لای کوری حاریس- گپ‌راپه‌وه له ئیبنو
عه‌بباسه‌وه ؓ که بیستی لیی ده‌یوت: (له رافه‌ی ئه‌م ئایه‌ته‌دا) (یه‌کسان نین
دانیش‌توان (له جیهادی پښی خودا) له باوم‌داران) نه‌و مسو‌لمانانه‌ی که له
غه‌زای به‌دردا له مال‌دا دانه‌نیشن نارۆن بو به‌در (له پاداش‌تدا یه‌کسان نین)
له‌گه‌ل نه‌وانه‌دا که ده‌رجوون بو غه‌زای به‌در.

(۱) پروانه: ۲۹۱۵.

(۲) که سه‌رخسته‌نه به‌سه‌ر کافره‌کاندا.

(۳) پروانه: ۴۵۹۵.

۱- بابُ عِدَّةِ أَصْحَابِ بَدْرِ

۳۹۵۵- حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ قَالَ: اسْتُصْغِرْتُ أَنَا وَابْنُ عُمَرَ^(۱).

۱- باسی ژماره ی به‌شدار بووانی غهزای بهدر (له) مسولمانان

۳۹۵۵- ئەبو ئیسحاق دەگیرێتهوه له بهرائهوه که وتی: من و ئیبنو عومەر رضی اللہ عنہما به بچوک و مندال دانراین (و به‌شداریمان پێ نه‌کرا له به‌دردا).

۳۹۵۶- حَدَّثَنِي مَحْمُودٌ، حَدَّثَنَا وَهْبٌ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ قَالَ: اسْتُصْغِرْتُ أَنَا وَابْنُ عُمَرَ يَوْمَ بَدْرِ، وَكَانَ الْمُهَاجِرُونَ يَوْمَ بَدْرِ نَيْفًا عَلَى سِتْنَيْنِ، وَالْأَنْصَارُ نَيْفًا وَأَرْبَعِينَ وَمِائَتَيْنِ^(۲).

۳۹۵۶- بەرا رضی اللہ عنہ وتی: له غهزای به‌دردا من و ئیبنو عومەر به بچوک و مندال دانراین، ژماره‌ی کۆچه‌ران له رۆژی غهزای به‌دردا له شه‌ست زیاتر بوون وه ئەنصاریه‌یه‌کانیش دووسه‌د و چل سه‌روتر بوون.

۳۹۵۷- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ قَالَ: سَمِعْتُ الْبَرَاءَ رضی اللہ عنہ يَقُولُ: حَدَّثَنِي أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ صلی اللہ علیہ وسلم مِمَّنْ شَهِدَ بَدْرًا أَنَّهُمْ كَانُوا عِدَّةَ أَصْحَابِ طَالُوتَ الَّذِينَ جَاؤُوا مَعَهُ النَّهْرَ، بِضْعَةِ عَشَرَ وَثَلَاثِمِائَةٍ. قَالَ الْبَرَاءُ لَا وَاللَّهِ، مَا جَاوَزَ مَعَهُ النَّهْرَ إِلَّا مُؤْمِنٌ^(۳).

۳۹۵۷- ئەبو ئیسحاق ده‌ئی: له بهرائم رضی اللہ عنہ بیست ده‌یوت: هاوه‌لانی موحه‌مه‌د صلی اللہ علیہ وسلم بۆیان گیراوه‌وه له‌وانه‌یان به‌شداریه‌ی غهزای به‌دریان کردبوو، ئەوان ژماره‌یان

(۱) بره‌وانه: ۳۹۵۶.

(۲) بره‌وانه: ۳۹۵۵.

(۳) بره‌وانه: ۳۹۵۸، ۳۹۵۹.

بهنه‌ندازه‌ی ژماره‌ی هاوه‌لانی تالوت بوو نه‌وانه‌یان که له‌گه‌لیدا له دهریاکه په‌رینه‌وه: که سی سهد و سیازده کهس بوون، به‌رائیش وتی: نه سویند به خوا باوم‌پدار نه‌بی له‌گه‌لیدا له روبرمه‌که نه‌په‌رینه‌وه.

۳۹۵۸- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَجَاءٍ، حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ قَالَ: كُنَّا أَصْحَابَ مُحَمَّدٍ ﷺ نَتَحَدَّثُ أَنَّ عِدَّةَ أَصْحَابٍ بَدَرٍ عَلَى عِدَّةِ أَصْحَابٍ طَالُوتَ الَّذِينَ جَاوَزُوا مَعَهُ النَّهْرَ، وَلَمْ يَجَاوِزْ مَعَهُ إِلَّا مُؤْمِنٌ، بِضْعَةِ عَشَرَ وَثَلَاثِمِائَةٍ^(۱).

۳۹۵۸- به‌را ﷺ ده‌لی: نایمه هاوه‌لانی موحه‌مه‌ده ﷺ له‌ناو‌خوماندا باسی نه‌وه‌مان ده‌کرد که بی‌گومان ژماره به‌شدار بووانی (غه‌زای) به‌در به‌قه‌ده‌ر ژماره هاوه‌لانی تالوت بوون نه‌وانه‌یان له‌گه‌ل تالوت له روبرمه‌که په‌رینه‌وه، ته‌نها باوم‌پداریش له‌گه‌لیدا په‌رینه‌وه، سی سهدو ده زیاتر بوون.

۳۹۵۹- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ. وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ ﷺ قَالَ: كُنَّا نَتَحَدَّثُ أَنَّ أَصْحَابَ بَدَرٍ ثَلَاثِمِائَةٍ وَبِضْعَةِ عَشَرَ، بَعْدَ أَصْحَابِ طَالُوتَ الَّذِينَ جَاوَزُوا مَعَهُ النَّهْرَ، وَمَا جَاوَزَ مَعَهُ إِلَّا مُؤْمِنٌ^(۲).

۳۹۵۹- به‌را ﷺ وتی: نایمه له ناو‌خوماندا ده‌مانووت بی‌گومان هاوه‌لانی به‌شدار بووی به‌در سی سهدو ده زیاتر بوون به‌قه‌ده‌ر ژماره هاوه‌لانی تالوت بوون نه‌وانه‌یان له‌گه‌ل تالوت دا له روبرمه‌که په‌رینه‌وه، ته‌نها باوم‌پداریش له‌گه‌لیدا په‌رینه‌وه.

(۱) برپاوه: ۳۹۵۷.

(۲) برپاوه: ۳۹۵۷.

۷- بابُ دُعَاءِ النَّبِيِّ ﷺ عَلَى كُفَّارِ قُرَيْشٍ: شَيْبَةَ وَعُتْبَةَ وَالْوَلِيدَ

وَأَبِي جَهْلٍ بْنُ هِشَامٍ وَهَلْ أَكُفُّهُ

۳۹۶۰- حَدَّثَنِي عمرو بن خالد، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ، عَنْ عمرو بن مَيْمُونٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ﷺ قَالَ: اسْتَقْبَلَ النَّبِيُّ ﷺ الْكَعْبَةَ، قَدَعَا عَلَى نَقَرٍ مِنْ قُرَيْشٍ: عَلَى شَيْبَةَ بْنِ رَبِيعَةَ، وَعُتْبَةَ بْنِ رَبِيعَةَ، وَالْوَلِيدِ بْنِ عُتْبَةَ، وَأَبِي جَهْلٍ بْنِ هِشَامٍ، فَأَشْهَدُ بِاللَّهِ لَقَدْ رَأَيْتُهُمْ صَرَغَى، قَدْ غَيَّرَتْهُمْ الشَّمْسُ، وَكَانَ يَوْمًا حَارًّا^(۱).

۷- باسی دووعا کردنی پیغه مبهەر ﷺ له کافرانی قورهیش: شهیبه و عوتبه و وهلیدی و نهبو جهلی کوری هیشام و باسی له ناوچوونیان

۳۹۶۰- عهبدوللای کوری مهسعود ﷺ دهلی: پیغه مبهری خوا ﷺ پوی کرده کابهو دووعای کرد له چهند کهسیکی قورهیش: دووعای کرد له شهیبهی کوری رهبیعه، وعوتبهی کوری رهبیعه، وهلیدی کوری عوتبه ونهبو جهلی کوری هیشام، نهنجا شایهتی ددهم به خوا وبهراستی ههموویانم بینی (لهو شوینانهی پیغه مبهەر ﷺ فهرموو بووی) بی گیان کهوتبوون ومردبوون ههتاو رهشی کردبونهوه و گوژیبونی که نهو روزه رۆژیکی گهرم بوو.

۸- بابُ قَتْلِ أَبِي جَهْلٍ

۳۹۶۱- حَدَّثَنَا ابْنُ مُيَيْمِرٍ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، أَخْبَرَنَا قَيْسٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ أَتَى أَبَا جَهْلٍ وَبِهِ رَمَقٌ يَوْمَ بَدْرٍ، فَقَالَ أَبُو جَهْلٍ: هَلْ أَعْمَدُ مِنْ رَجُلٍ قَتَلْتُمُوهُ؟!

۸- باسی کوشتنی نه بو جهل

۳۹۶۱- قەيس لە عەبدوللاوہ ﷺ دەرپەرستەوہ دەلی: کە ئەو لە پوژی غەزای بەدردا پوشتە سەر ئەبو جەھل هێشتا گیانی تیا مابوو، ئەبو جەھل وتی: ئایا لەو بیاوہ گەرەتر ھەیە کە ئێوہ کوشتان^(۱)؟

٣٩٦٢- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ التَّيْمِيُّ، أَنَّ أَنَسًا حَدَّثَهُمْ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ.

وَحَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، عَنْ سُلَيْمَانَ التَّمِيمِيِّ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "مَنْ يَنْظُرْ مَا صَنَعَ أَبُو جَهْلٍ؟" فَأَنْطَلَقَ ابْنُ مَسْعُودٍ، فَوَجَدَهُ قَدْ ضَرَبَهُ ابْنَا عَفْرَاءَ حَتَّى بَرَدَ قَالَ: أَنْتَ أَبُو جَهْلٍ؟ قَالَ: فَأَخَذَ بِلِحْيَتِهِ. قَالَ: وَهَلْ فَوْقَ رَجُلٍ قَتَلْتُمُوهُ؟ - أَوْ: رَجُلٍ قَتَلَهُ قَوْمُهُ؟ - قَالَ أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ: أَنْتَ أَبُو جَهْلٍ؟^(٣).

۳۹۶۲- ئەنەس^(۳) ﷺ وتى: پېغەمبەر ﷺ فەرموۋى: ((كىى سەيىر دەكات بزانى ئەبو جەھل چى كىردوۋە (چى لېھاتوۋە) ؟)) ئىبنى مەسعود ﷺ رپۇشت و بىنى ھەردوۋ كورمكەى عەفرا^(۴) (بە شمشىر) لىيان دا بوو تا سارد بوو بويەۋە.

(ئىبنى مەسعود وتى: تۆنەبو جەھلى؟ (ئەنەس) وتى: جانىبنو مەسعوۋ درىشى ئەبو جەھلى گىرت (ئەبو جەھل) وتى: پىاو ھەيە لەسەروى ئەو پىاۋدوۋ كە ئىۋە كۈشتوۋتانه؟ يان وتى: (پىاو ھەيە لەسەرو ئەو پىاۋدوۋ) ھۆزى خۆى كۈشتى ؟

(۱) (هَلْ أَعْمَدُ مِنْ رَجُلٍ قَتَلْتُمُوهُ؟!) به چەند شتووی تر مانا کراوه: جا چی تیا به پیاوی تێوه بیکوژن، نه بو ئهو نهنگی یه نه بو ئێوه شانازییه، چی تیا به پیاوی هۆزی خۆی بیکوژن، به لām خۆزگه پیاوی پیاوانه بیکوشتایه. پروانه: فتح الباری: ۳۷۳/۹، وإرشاد الساری: ۱۹/۹.
(۲) ۳۹۶۳، ۴۰۲۰.

(۳) ئەم فەرمووده بە دوو رېستە لە ئەنەسەوہ ﷺ گێردراوہ تەوہ.

(۴) معاز و موعه ویز.

ئهحمەد كۆرى يونس (له گيرانه و مکهيدا هاتوووه عەبدوللا وتی): تۆ ئەبو جەهلیت ؟

۳۹۶۳- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ، عَنْ سُلَيْمَانَ التَّيْمِيِّ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ يَوْمَ بَدْرٍ: "مَنْ يَنْظُرُ مَا فَعَلَ أَبُو جَهْلٍ؟" فَأَنْطَلَقَ ابْنُ مَسْعُودٍ، فَوَجَدَهُ قَدْ ضَرَبَهُ ابْنَا عَفْرَاءَ حَتَّى بَرَدَ، فَأَخَذَ بِلِحْيَتِهِ، فَقَالَ: أَنْتَ أَبَا جَهْلٍ؟ قَالَ: وَهَلْ فَوْقَ رَجُلٍ قَتَلَهُ قَوْمُهُ؟! أَوْ قَالَ: قَتَلْتُمُوهُ؟^(۱)

۳۹۶۳- ئەنەس ر.ھ. وتی: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((کۆ سەیر دەکات بزانی ئەبو جەهل چی کردوووه چی لێهاتوووه؟)) ئینجا ئیبنو مەسعوود ر.ھ. پڕۆشت و بینی دوو کۆرەکهی عەفرا^(۲) (بەشمشێر) لێیانداوسارد بۆتەوه، عەبدوللّاش ر.ھ. پێشی گرت و پێی وت: تۆ ئەبو جەهلی؟ (ئەبو جەهل) وتی: ئایا پیاو هەیه لەسەروی ئەو پیاوهی هۆزەکهی کوشتویانه؟ یان وتی: کوشتووتانە؟!

۳۹۶۳م- حَدَّثَنِي ابْنُ الْمُثَنَّى، أَخْبَرَنَا مُعَاذُ بْنُ مُعَاذٍ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ، أَخْبَرَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ نَحْوَهُ.
۳۹۶۳م- (ئیمامی بوخاری دەلی)^(۳): ئیبنولوسەنا بۆی گیرامهوه وتی: موعازی کۆری موعاز بۆی گیراینهوه وتی: سولەیمان بۆی گیراینهوه وتی: ئەنەس ر.ھ. بۆی گیراینهوه وەکو فەرموودهکهی پێشوو گیراینهوه.

۳۹۶۴- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: كَتَبْتُ عَنْ يُونُسَ بْنِ الْمَاجِشُونِ، عَنْ صَالِحِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ فِي بَدْرٍ. يَعْنِي: حَدِيثَ ابْنَتِي عَفْرَاءَ^(۴).

(۱) ۳۹۶۲.

(۲) موعاز و موعهویز بڕوانه: إرشاد الساري: ۲۰/۹.

(۳) فەرموودهکهی پێشووه به گيرانهوهیهکی تر واته لهبەر جیاوازی سه نه ده کهی هیناویهتی به لām فەرمووده که هه مان فەرموودهی پێشووه.

(۴) بڕوانه: ۳۱۴۱.

۳۹۶۴- صالحی کوری نیراهیم له باوکیهوه له باپرمیهوه گپراویتییهوه:
لهبه دردابوو. مه بهستی: ههرموودمهکی دوو کورمهکی عهفراوو.

۳۹۶۵- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الرَّقَاشِيُّ، حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ: حَدَّثَنَا أَبُو مَجْلَزٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: أَنَا أَوَّلُ مَنْ يَجْتُو بَيْنَ يَدَيِ الرَّحْمَنِ لِلْخُصُومَةِ يَوْمَ وَفِيهِمْ أَنْزَلَتْ: ﴿ هَذَانِ خَصْمَانِ أَخَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ ^(۱) ﴾ الحج. قَالَ: هُمُ الَّذِينَ تَبَارَزُوا يَوْمَ بَدْرٍ، حَمْزَةً، وَعَلِيٌّ، وَعُبَيْدَةُ -أَوْ أَبُو عُبَيْدَةَ- بْنُ الْحَارِثِ، وَشَيْبَةُ بْنُ رَبِيعَةَ، وَعُتْبَةُ، وَالْوَلِيدُ بْنُ عُتْبَةَ ^(۲).

۳۹۶۵- ههیس کوری عوباد له عهلی کوری نه بی تالیبهوه عليه السلام دهیگپرتیهوه که نهو (عهلی) دهلی: من یه کهم که سیکم له رۆزی دواپیدا له خزمهت خوی به بهزمییدا چۆک دانهدهم بۆ دادگایی. ههیس کوری عوباد وتی: ئەم نایهته: (نهمانه دوو کۆمهلی دژ به یهکن دهمهقالتی وکیشمهانه دهمبارهی پهرومردگاریان) دهمبارهی نهوان دابهزی. وتی: نهوان بوون لهجهنگی بهدردا رپوبهرووی یهکتر بوونهوه بۆ جهنگ (که نهمانه بوون) حهمزه و عهلی و عوبهیده - یان نهبو عوبهیده- ی کوری حاریس (لهگهه) شهیبهی کوری رهمیعه وعوتبه ووهلیدی کوری عوتبه.

۳۹۶۶- حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَبِي هَاشِمٍ، عَنْ أَبِي مَجْلَزٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ عليه السلام قَالَ: نَزَلَتْ: ﴿ هَذَانِ خَصْمَانِ أَخَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ ^(۱) ﴾ الحج. فِي سِتَّةٍ مِنْ قُرَيْشٍ: عَلِيٌّ، وَحَمْزَةُ وَعُبَيْدَةُ بْنُ الْحَارِثِ، وَشَيْبَةُ بْنُ رَبِيعَةَ، وَعُتْبَةُ بْنُ رَبِيعَةَ، وَالْوَلِيدُ بْنُ عُتْبَةَ ^(۲).

(۱) بروانه: ۳۹۶۷، ۴۷۴۴.

(۲) بروانه: ۳۹۶۸، ۳۹۶۹، ۴۷۴۳.

۳۹۶۶- قه‌یسی کوری عوباد له نه‌بو زمره‌وه ﷺ ده‌گیرته‌وه ده‌لی: نه‌م نایه‌ته: (نه‌مانه دوو کۆمه‌لی دژ به‌یه‌کن ده‌مه‌قالی و‌کیشه‌یانه دمرباره‌ی په‌روم‌ردگاریان) دمرباره‌ی شه‌ش که‌س له قورمه‌یش دابه‌زی: حه‌مزه‌وه‌لی و‌عوبه‌یدوللای کوری حاریس وشه‌یه‌یه‌ی کوری په‌مبیه‌وه‌وتبه‌ کوری په‌مبیه‌ ووه‌لیدی کوری عوتبه‌.

۳۹۶۷- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الصَّوَّافِ، حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ يَعْقُوبَ - كَانَ يَنْزِلُ فِي بَنِي ضُبَيْعَةَ وَهُوَ مَوْلَى لِبْنِي سَدُوسَ- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ التَّيْمِيُّ عَنْ أَبِي مَجْلَزٍ عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ قَالَ: قَالَ عَلِيٌّ ﷺ فِينَا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: ﴿ هَذَانِ خَصَمَانِ ائْتَصَمُوا فِي رَيْبِهِمَا ﴾ (۱۹) الحج (۱).

۳۹۶۷- (نیمامی بوخاری ده‌لی: ئیسحاق‌ی کوری ئیبراهیمی صه‌وواف بۆی گێڕاینه‌وه‌ وتی: یوسف‌ی کوری یه‌عقوب- که له‌ناوبه‌نی زوبه‌یه‌ه‌ دائه‌به‌زی ولایده‌دا که نازاد کراوی به‌نی سه‌دوس بوو- بۆی گێڕاینه‌وه‌ وتی: سولیمانی تهمیمی بۆی گێڕاینه‌وه‌ له نه‌بو میجله‌زه‌وه‌ له قه‌یسی کوری عوباده‌وه‌ وتی: عه‌لی ﷺ وتی: نه‌م نایه‌ته: (نه‌مانه دوو کۆمه‌لی دژبه‌یه‌کن ده‌مه‌قالی و‌کیشه‌یانه دمرباره‌ی په‌روم‌ردگاریان) دمرباره‌ی ئیمه‌ (وکا‌فره‌کانی قورمه‌یش) دابه‌زی.

۳۹۶۸- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ جَعْفَرٍ، أَخْبَرَنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ أَبِي هَاشِمٍ، عَنْ أَبِي مَجْلَزٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ، سَمِعْتُ أَبَا ذَرٍّ ﷺ يَقْسِمُ: لَنَزَلَتْ هَؤُلَاءِ الْآيَاتُ فِي هَؤُلَاءِ الرَّهْطِ السَّتَّةِ يَوْمَ بَدْرٍ. نَحْوَهُ (۲).

(۱) ب‌روانه: ۳۹۶۵.

(۲) ب‌روانه: ۳۹۶۶.

۳۹۶۸- قه‌یسی کوری عوباد ده‌لی: له ئەبو زەرم ﷺ بیست سوێندی ده‌خوارد ئەم نایه‌تانه (هَذَا خَصَمَان) (تا کۆتایی سی نایه‌ت) پۆزی غه‌زای به‌در دهرباره‌ی نا ئەو کۆمه‌له‌ که شه‌ش که‌س بوون دابه‌زی. هاوشیوه‌ی فه‌رمووده‌که‌ی قه‌بیسه^(۱).

۳۹۶۹- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، أَخْبَرَنَا أَبُو هَاشِمٍ، عَنْ أَبِي مَجْلَزٍ، عَنْ قَيْسٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا ذَرٍّ يَقْسِمُ قَسَمًا: إِنَّ هَذِهِ الْآيَةَ ﴿ هَذَا خَصَمَانٌ اخْتَصَمُوا فِي رَيْبٍ ﴾ الْحَجَّ. نَزَلَتْ فِي الَّذِينَ بَرَزُوا يَوْمَ بَدْرٍ: حَمْزَةٌ، وَعَلِيٌّ، وَعُبَيْدَةُ بْنُ الْحَارِثِ، وَعُتْبَةُ، وَشَيْبَةُ ابْنِ رَيْعَةَ، وَالْوَلِيدُ بْنُ عُتْبَةَ^(۲).

۳۹۶۹- قه‌یس ده‌لی: له ئەبو زەرم ﷺ بیست سوێندی ده‌خوارد به‌ خوا که بێگومان ئەم نایه‌ته: (ئهمانه دوو کۆمه‌لی دژبه‌یه‌کن دهمه‌قالی و کیشه‌یانه دهرباره‌ی په‌رومردگاریان) دهرباره‌ی ئەو که‌سانه دابه‌زی که له پۆزی غه‌زای به‌دردا پووبه‌روو یه‌کتری بوونه‌وه بۆ جه‌نگ^(۳): (که ئهمانه بوون) چه‌مزه و عه‌لی و عوبه‌یدووللای کوری حاریس ﷺ شه‌یبه‌ی و عوتبه‌ کورانی په‌مبیه‌ ووه‌لیدی کوری عوتبه‌.

۳۹۷۰- حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُونُسَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ: سَأَلَ رَجُلٌ الْبَرَاءَ - وَأَنَا أَسْمَعُ - قَالَ: أَشْهَدُ عَلِيٌّ بَدْرًا؟ قَالَ: بَارَزَ وَظَاهَرَ^(۴).

(۱) که به ژماره: ۳۹۶۶ هاتوو ده‌رمووده پێشتر باسمان کرد.

(۲) ب‌پروانه: ۳۹۶۶.

(۳) یان پوو به‌ پووی یه‌کتر بوونه‌وه به‌ شمشیر.

(۴) (وَظَاهَرَ) واته: پۆشینی دوو زړیی جه‌نگی به‌سه‌ر یه‌کریدا، وه ئەگه‌ر به‌ سه‌رکه‌وتنی جه‌نگاوهر به‌سه‌ر به‌رانبه‌ره‌که‌یدا له‌شه‌ره‌ شمشیردا مانا بکریت راسته و ده‌گونجیت.

۳۹۷۰- نەبو ئیسحاق دەلی: پیاویک پرسیاری لە بەرا کرد منیش گویم لی بوو وتی: ئایا عەلی ﷺ نامادە ی غەزای بەدر بوو (بەشداریبوو)؟ بەرانیش وتی: شەرە شمشیری کرد (لە بەرانبەر کافراند) وە دوو زڕیشی ^(۱) پۆشیبوو.

۳۹۷۱- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي يُونُسُ بْنُ الْمَاجَشُونِ، عَنْ صَالِحِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ: كَاتَبْتُ أُمِّيَةَ بْنَ خَلْفٍ، فَلَمَّا كَانَ يَوْمَ بَدْرٍ، فَذَكَرَ قَتْلَهُ وَقَتْلَ ابْنِهِ، فَقَالَ يَلَالُ: لَا نَجُوتُ إِنْ نَجَا أُمِّيَةُ ^(۲).

۳۹۷۱- صالحی کورێ ئیبراھیمی کورێ عەبدورەحمانی کورێ عەوف لە باوکیەو دەگێڕتەو لە باپیریەو کە عەبدورەحمانی کورێ عەوفە دەلی: نامە یەکم نوسی بۆ نۆمە ییە کورێ خەلف ^(۳) جاکە رۆژی غەزای بەدر بوو- ئێر باسی کوشتنی نۆمە ییە و کوشتنی کورمەکی کرد- بیلایش وتی: من پزگارم نەبیت نەگەر نۆمە ییە پزگاری بیت ^(۴).

۳۹۷۲- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ بْنُ عُثْمَانَ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي، عَنْ شُعْبَةَ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَرَأَ ﴿وَالنَّجْمِ ۝۱﴾ النجم. فَسَجَدَ بِهَا، وَسَجَدَ مَنْ مَعَهُ، غَيْرَ أَنَّ شَيْخًا أَحَدًا كَفَا مِنْ تَرَابٍ فَرَفَعَهُ إِلَى جَبْهَتِهِ فَقَالَ: يَكْفِينِي هَذَا. قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: فَلَقَدْ رَأَيْتُهُ بَعْدُ قُتِلَ كَافِرًا ^(۵).

۳۹۷۲- عەبدوللا ﷺ دەگێڕتەو لە پیغەمبەرەو ﷺ کە ئەو سورەتی نەجمی خوێند و سوژدە ی برد ئەوانەش لەگەڵیدا بوون سوژدەیان برد، جگە لە پیاویکی

(۱) زری کراسیکی ناسینە بۆ کاتی جەنگ لەبەر کراوە. وە ئەگەر (وُظَاهَر) بە سەرکەوت بەسەر بەرانبەرە کەیدا مانا بکریت راستە و دەگونجی.

(۲) بڕوانە: ۲۳۰۱.

(۳) کە ئەو مأل و کەس و کارم لە مەککە ببارتزی منیش لە مەدینە مأل و شتی ئەو بپاریزم.

(۴) هەرەشە ی کوشتنی لی کرد.

(۵) بڕوانە: ۱۰۶۷.

پیری به ته مه نه که مشتێ خوێ هه لگرت و بهرز کردهوه بو ناوچاوانی (سوژدهی له سه ر برد) وتی: من نه مه مه به سه. عه بدوللا ده لێ: جا دواتر بینیم به کا هری کوژرا.

۳۹۷۳ - أَخْبَرَنِي إِبرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ يُوسُفَ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ عُرْوَةَ قَالَ: كَانَ فِي الزُّبَيْرِ ثَلَاثُ ضَرْبَاتٍ بِالسَّيْفِ، إِحْدَاهُنَّ فِي عَاتِقِهِ. قَالَ: إِنْ كُنْتُ لَأَدْخِلَ أَصَابِعِي فِيهَا. قَالَ: ضَرْبٌ ثِنْتَيْنِ يَوْمَ بَدْرٍ، وَوَاحِدَةً يَوْمَ الْيَرْمُوكِ. قَالَ عُرْوَةُ: وَقَالَ لِي عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ مَرْوَانَ حِينَ قُتِلَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الزُّبَيْرِ: يَا عُرْوَةُ، هَلْ تَعْرِفُ سَيْفَ الزُّبَيْرِ؟ قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ فَمَا فِيهِ؟ قُلْتُ: فِيهِ فَلَّةٌ فَلَهَا يَوْمَ بَدْرٍ. قَالَ: صَدَقْتَ، بِهِنَّ قُلُوبٌ مِنْ قِرَاعِ الْكُتَّابِ. ثُمَّ رَدَّهُ عَلَى عُرْوَةَ. قَالَ هِشَامُ: فَأَقَمْنَاهُ بَيْنَنَا ثَلَاثَةَ آلَافٍ، وَأَخَذَهُ بَعْضُنَا، وَلَوْدَدْتُ أَنِّي كُنْتُ أَخَذْتُهُ^(۱).

۳۹۷۳- هیشام له عورووه دهگیرێتهوه ده لێ: زوبهیر سێ شوینی لێدانی شمشیری پێوه بوو، یه کێکیان له شانیدا بوو (عورووه) ده لێ: من په نهجه گانه دهخسته ناویهوه (نه وه منده چال بوو) عورووه ده لێ: دوانیان له رۆژی غهزای به دردا لێ درا یه کێکیشیان رۆژی جهنگی یه رموک لێی درا.

عورووه ده لێ کاتی عه بدوللای کورێ زوبهیر کوژرا عه بدوله لیکی کورێ مه روان پێی وتم: نه ی عورووه ئایا شمشیرمه که ی زوبهیر چۆن بوو (دمیناسیته وه) وتم: به لێ، وتی: ده ی چی تیا بوو؟ وتم: لا تیزمه که ی که لێکی تیا بوو له رۆژی غهزای به دردا پارچه یه که له تیزییه که ی لێ بوو بویه وه، وتی: راست ده که یه. پاشان وتی: شمشیرمه کان که ل بوونیان تیا به هوی به هیزی لێدانی چه کدار و له شکره وه^(۲)، پاشان عه بدوله لیکی شمشیرمه که ی گیرایه وه بو عورووه. هیشام ده لێ:

(۱) بره وانه: ۳۷۲۱.

(۲) نه مه نیه شیعریکی نابیهی زوبیانی یه.

به‌پاره نه‌و شمشیرمان دانا له نیوان خو‌ماندا به سیّ هزار وک‌ه‌سیکمان^(۱)
(به‌وپاره) هه‌لیگرت‌ه‌وه بو‌خوی، (هیشام ده‌لی): ناواته خوازم بووم من
هه‌لم‌بگرتایه‌ته‌وه.

۳۹۷۴- حَدَّثَنَا قُرُوءٌ، عَنْ عَلِيٍّ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: كَانَ سَيْفُ الزُّبَيْرِ مُحَلًى بِفِضَّةٍ.
قَالَ هِشَامٌ: وَكَانَ سَيْفُ عُرْوَةَ مُحَلًى بِفِضَّةٍ.

۳۹۷۴- هیشام له باوکیه‌وه ده‌گیریت‌ه‌وه ده‌لی: شمشیره‌که‌ی زوبه‌یر به زیو
رازی‌ن‌رابویه‌وه^(۲). هیشام ده‌لی: شمشیره‌که‌ی عوروه به زیو رازی‌ن‌رابویه‌وه.

۳۹۷۵- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ
أَصْحَابَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالُوا لِلزُّبَيْرِ يَوْمَ الْيَرْمُوكِ: أَلَا تَشُدُّ فَتَشُدُّ مَعَكُمْ؟ فَقَالَ: إِنِّي إِنْ
شَدَدْتُ كَذَبْتُكُمْ. فَقَالُوا: لَا نَفْعَلُ. فَحَمَلَ عَلَيْهِمْ حَتَّى شَقَّ صُفُوفَهُمْ، فَجَاوَزَهُمْ وَمَا
مَعَهُ أَحَدٌ، ثُمَّ رَجَعَ مُقْبِلًا، فَأَخَذُوا بِلِجَامِهِ، فَضَرَبُوهُ ضَرْبَتَيْنِ عَلَى عَاتِقِهِ بَيْنَهُمَا ضَرْبَةُ
ضَرْبِهَا يَوْمَ بَدْرٍ. قَالَ عُرْوَةُ: كُنْتُ أُدْخِلُ أَصَابِعِي فِي تِلْكَ الضَّرَبَاتِ أَلْعَبُ وَأَنَا صَغِيرٌ.
قَالَ عُرْوَةُ: وَكَانَ مَعَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الزُّبَيْرِ يَوْمَئِذٍ وَهُوَ ابْنُ عَشْرِ سِنِينَ، فَحَمَلَهُ عَلَى
فَرَسٍ وَكَلَّ بِهِ رَجُلًا^(۳).

۳۹۷۵- هیشامی کوری عوروه له باوکیه‌وه ده‌گیریت‌ه‌وه و ده‌لی: له رۆزی
(جه‌نگی) یه‌رموک دا هاوه‌لانی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ به زوبه‌یریان وت: ئایا
هیرش ناب‌ه‌یت ئیم‌ه‌ش له‌گه‌لت‌دا هیرش ببه‌ین؟ زوبه‌یر وتی: دل‌نیام نه‌گه‌ر من
په‌لاماریان بده‌م ئیوه درۆده‌که‌ن و (په‌لامار نادمن)، وتیان وا ناکه‌ین (په‌لامار

(۱) که عوسمانی کوری عوروه‌یه که برای هیشام.

(۲) مه‌به‌ست پیتی ده‌سته‌که‌که‌یه‌تی نه‌خش و نیگاری لی دروست کرابوو.

(۳) پروانه: ۳۷۲۱.

دمدين) نهنجا زوبهیر هیرش وپه لاماری بو بردن^(۱) ههتاریز (ی سوپای روم) کانی بری وشکاندی ولییان تیپه‌ری و کەسی له‌گه‌لدا نه‌بوو، پاشان گه‌راپه‌وه به‌ره‌و هاوړپیکانی، (رومه‌کان) ره‌شوی و لاخه‌که‌یان گرت و دوو شم‌شیریان دا له‌شانی که له نیوانیاندا لیدراویکی تر هه‌بوو له رۆزی (غه‌زای) به‌دردا لئی درابوو. عوروه ده‌لی: من که منداڵ بووم په‌نجه‌کانم ده‌خسته ناوی نه‌و شوین لیدراوانه ویاړیم پێ ده‌کرد. عوروه ده‌لی: له‌وکاته‌دا عه‌بدو‌ل‌لای کوری زوبه‌یر له‌گه‌ل زوبه‌یر دا بوو (له‌غه‌زاکه‌دا) که ته‌مه‌نی ده‌ سال بوو سواری نه‌سپیکی کردبوو و پیاوړیکیشی له‌گه‌ل دانابوو ناگای لی بی.

۳۹۷۶- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، سَمِعَ رَوْحَ بْنَ عُبَادَةَ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ قَالَ: ذَكَرَ لَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ، عَنْ أَبِي طَلْحَةَ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ أَمَرَ يَوْمَ بَدْرٍ بِأَرْبَعَةِ وَعِشْرِينَ رَجُلًا مِنْ صَنَادِيدِ قُرَيْشٍ فَقَذَفُوا فِي طَوِيٍّ مِنْ أَطْوَاءِ بَدْرِ حَبِيبٍ مُحْبِثٍ، وَكَانَ إِذَا ظَهَرَ عَلَى قَوْمٍ أَقَامَ بِالْعَرَصَةِ ثَلَاثَ لَيَالٍ، فَلَمَّا كَانَ بِبَدْرِ الْيَوْمِ الثَّالِثِ، أَمَرَ بِرَاحِلَتِهِ فَشَدَّ عَلَيْهَا رَحْلَهَا، ثُمَّ مَشَى وَاتَّبَعَهُ أَصْحَابُهُ، وَقَالُوا: مَا نَرَى يَنْطَلِقُ إِلَّا لِبَعْضِ حَاجَتِهِ، حَتَّى قَامَ عَلَى شَفَةِ الرَّيِّ، فَجَعَلَ يَنَادِيهِمْ بِأَسْمَائِهِمْ وَأَسْمَاءِ آبَائِهِمْ: "يَا فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ، وَيَا فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ، أَيْسَرُكُمْ أَنْتُمْ أَطَعْتُمْ اللَّهَ وَرَسُولَهُ؟ فَإِنَّا قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدْنَا رَبَّنَا حَقًّا، فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا؟". قَالَ: فَقَالَ عُمَرُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا تُكَلِّمُ مِنْ أَجْسَادٍ لَا أَرْوَاحَ لَهَا! فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، مَا أَنْتُمْ بِأَسْمَعَ لِمَا أَقُولُ مِنْهُمْ". قَالَ قَتَادَةُ: أَحْيَاهُمُ اللَّهُ حَتَّى أَسْمَعَهُمْ قَوْلَهُ تَوْبِيحًا وَتَضْغِيرًا وَنَقِيمَةً وَحَسْرَةً وَنَدَمًا^(۲).

(۱) بو رومه‌کان.

(۲) بروانه: ۳۰۶۵.

۳۹۷۶- ئه نه سی کوری مالیک ﷺ له نه بو ته له وه ﷺ دهگیرپته وه که پیغه مبهری خوا ﷺ له رۆزی (غمزای) به دردا فه رمانی کرد به بیست و چوار کهس له پیاوه که ورمه گانی قورمیش فری درانه ناویری له بیرمه گانی به دری بیسی بیسکراو، وه پیغه مبهر ﷺ باوی وا بوو که به سهر هه ومیکدا زال بوایه سی شهو له ومه دیدان وگورمه پانه دا ده مایه وه، جا له به دردا رۆزی سی یه می زال بوونی بوو فه رمانی کرد و شترمه کی بوکۆپان کرا، پاشان رۆشت و هاوه لانیس شوینی که وتن، وتیان: بروامان وا بوو نیشتیکی هه یه ده مروات (دهست به ناو بگه یه نی) رۆشت هه تا چوو له فه راغی بیرمه که دا راومستا، جا یه که یه که دهستی کرد به بانگ کردنیان به ناوی خۆیان و باوکیانه وه ناوی ده بردن: ((ئه ی فلانی کوری فلان ئه ی فلانی کوری فلان ئایا پیتان خۆش ده بوو به گویی خوا و پیغه مبهر مه پتان بکرا یه ؟ چونکه دلنیابن ئیمه ئه وه ی په رومردگارمان به لئینی پیداین بینیمان و راست بوو، ده ی ئایا ئیوه ش ئه وه ی په رومردگارتان به لئینی پیدان راست ده رچوو؟)) (ئه بو ته له حه) وتی: عومه ر ﷺ وتی: ئه ی پیغه مبهری خوا ﷺ تو چون قسه له گه ل نه ولاشه بوگه نانه ده که یه ت؟ پیغه مبهری خواش ﷺ فه رمووی: ((سویند به و زاته ی گیانی موحه ممه دی به دهسته: ئیوه له وان باشتر گویتان له وه نی یه که من ده یلیم)).

هه تاده ده لی: خوا زیندوی کردنه وه هه تا وته که ی پیغه مبهریان ﷺ بی بژنه وی بو سه رزمه شت و بی پیزی و نه گبه تی و داخ و په شیمانی (بو یان).

۳۹۷۷- حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا عَمْرُو، عَنْ عَطَاءٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: هُمْ وَاللَّهُ كَفَّارٌ قَرِيشٌ. قَالَ عَمْرُو: هُمْ قُرَيْشٌ. وَمُحَمَّدٌ ﷺ نِعْمَةُ اللَّهِ ﷻ وَأَحْلَوْا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ (۲۸) ﷻ إِبْرَاهِيمَ. قَالَ: النَّارَ، يَوْمَ بَذَرٍ^(۱).

۳۹۷۷- عهتا له ئیبنو عه عباسه وه ﷺ دهگیرته وه (که له پاره یی ئه م نایه ته دا) (ئه وان له حیاتی (سو پاسی) به هره وچا که ی خوا بی با وه پ و سپله بوون) وتی: سویند به خوا ئه وانه کافرائی قورمیش بوون. عه مر (ی کوری دینار) ده لئ: ئه وانه قورمیشه کائن، موحه ممه دیش به هره که ی خودایه (که بۆیان هاتو وه) (وه که له که یان به ره وه هه لدر برد) ده لئ: (به ره وه) دۆزدخ (یان بردن به ره وه تیا چوونیان) له جهنگی رۆژی به دردا.

۳۹۷۸- حَدَّثَنِي عُيَيْنُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو أَسَمَةَ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: ذُكِرَ عِنْدَ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رَفَعَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ: "إِنَّ الْمَيِّتَ يُعَذَّبُ فِي قَبْرِهِ بِكُأٍ أَهْلِهِ". فَقَالَتْ: إِمَّا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "إِنَّهُ لَيُعَذَّبُ بِخَطِيئَتِهِ وَذَنْبِهِ، وَإِنَّ أَهْلَهُ لَيَبْكُونَ عَلَيْهِ الْآنَ" (۱).

۳۹۷۸- هیشام له باوکیه وه گیرایه وه وتی: لای عایشه ﷺ گیرایانه وه که ئیبنو عومه ر ﷺ ئه م فه رمو وه دی دایه پال پیغه مبه ر ﷺ که فه رموویه تی: بیگومان مردوو له گۆره کهیدا سزا دهریت به هوی گریان کس و کاریه وه (له سه ری) ((عایشه ش ﷺ وتی: به دلنیا ییه وه پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رمووی: ((به راستی مردوو سزا دهریت به هوی تاوان و گوناھی خویه وه، وه که س و کاریشی له سه ری ده گیرن)).

۳۹۷۹ - قَالَتْ: وَذَلِكَ مِثْلَ قَوْلِهِ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَامَ عَلَى الْقَلْبِ وَفِيهِ قَتْلَى بَدْرٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ، فَقَالَ لَهُمْ مَا قَالَ: "إِنَّهُمْ لَيَسْمَعُونَ مَا أَقُولُ". إِمَّا قَالَ: "إِنَّهُمْ الْآنَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّ مَا كُنْتُ أَقُولُ لَهُمْ حَقٌّ". ثُمَّ قَرَأَتْ ﴿إِنَّكَ لَا تَسْمِعُ الْمَوْتَى﴾ النمل. ﴿وَمَا أَنتَ بِمُسْمِعٍ مَن فِي الْقُبُورِ﴾ فاطر. تَقُولُ حِينَ تَبُوءُ مَا مَقَاعِدُهُمْ مِنَ النَّارِ.

۳۹۷۹- (عائیشه رضی اللہ عنہا) وتی: ئەو (ی باسکرا) وەك ئەم فەرموودهی پێغه‌مبەری خوا ﷺ وایه له قەراغی بیرێکدا وەستابوو کە کوژراوانی بەردی تیاوو لەبەتپەرستانی (قورمیش) جا ئەم فەرمايشتهی فەرموو پێیان: ((بێگومان چاک گۆیان لەوێه من پێیان دەلێم)) وە فەرمووی: ((بەرپاستی ئیستا دەرانی ئەوێ من پێیان دەلێم هەق و راسته)) پاشان عائیشه رضی اللہ عنہا ئەم نایه‌تهی خوێندهوه: ((بەرپاستی تۆناتوانی (بانگه‌واز) به‌مردووکان ببیستی)) (وێ تۆ ئەم موحه‌مه‌د ﷺ ناتوانی به‌یامه‌که‌ت ببیستی به‌وانه‌ی کە له‌ گۆرەکاندا (واته‌مردوون)) ((عائیشه) ده‌لی: کاتی نیشته‌جێ بوون له‌ شوینی دانیشته‌کانیدا له‌ناو ناگری دۆزه‌خ.

۳۹۸۰- ۳۹۸۱- حَدَّثَنِي عُثْمَانُ، حَدَّثَنَا عَبْدُهُ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رضی اللہ عنہما قَالَ: وَقَفَ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى قَلْبِ بَدْرِ فَقَالَ: "هَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا ثُمَّ قَالَ إِنَّهُمْ الآنَ يَسْمَعُونَ مَا أَقُولُ". فَذَكَرَ لِعَائِشَةَ، فَقَالَتْ: إِنَّمَا قَالَ النَّبِيُّ ﷺ "إِنَّهُمْ الآنَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّ الَّذِي كُنْتُ أَقُولُ لَهُمْ هُوَ الْحَقُّ". ثُمَّ قَرَأَتْ: ﴿إِنَّكَ لَا تَسْمَعُ الْمَوْتَ﴾ (النمل. حَتَّى قَرَأَتِ الْآيَةَ^(۱)).

۳۹۸۰- ۳۹۸۱- هیشام له‌ باوکیه‌وه ده‌گێڕێته‌وه له‌ ئیبنو عومه‌ره‌وه رضی اللہ عنہما ده‌لی: پێغه‌مبەر ﷺ له‌سه‌ر بیره‌که‌ی به‌در و‌ستا و‌فەرمووی: ((نایا ئەوێ به‌روم‌دگارتان به‌ئێنی پێدان بینیتان و راست بوو؟)) پاشان فەرمووی: ((بێگومان ئەوان ئیستا ئەوێ من ده‌لێم ده‌بیستن)) ئەنجا ئەمه‌ (ی ئیبنو عومه‌ر گێڕایه‌وه) بۆعائیشه‌باسکرا، عائیشه‌ش وتی: بێگومان پێغه‌مبەر ﷺ فەرمووی: ((به‌دئیاپییه‌وه ئەوان (کافران) چاک دەرانی ئەوێ من ده‌مووت

بېيان راسته و ههقه)). پاشان ئهم نايهتهى خویندموه ((بېگومان تۆناتوانى
(بانگهوازى) به مردوووهكان ببیسینی)) (بهردهوام) بوو ههتاهاهه موو نايهتهكهى
خویندموه.

۹- بابُ قُضْلُ مَنْ شَهِدَ بَدْرًا

۳۹۸۲- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ عَمْرِو، حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ، عَنْ
حُمَيْدٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: أُصِيبَ حَارِثَةُ يَوْمَ بَدْرٍ وَهُوَ غُلَامٌ، فَجَاءَتْ أُمُّهُ إِلَى
النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَدْ عَرَفْتَ مَنْزِلَةَ حَارِثَةَ مِنِّي، فَإِنْ يَكُنْ فِي الْجَنَّةِ أَصِيبُ
وَأَحْتَسِبُ، وَإِنْ تَكُ الْأُخْرَى تَرَى مَا أَصْنَعُ؟ فَقَالَ: "وَيْحَكَ، أَوْهَيْبَتِ؟ أَوْ جَنَّةٌ وَاحِدَةٌ هِيَ
إِنَّهَا جَنَّاتٌ كَثِيرَةٌ، وَإِنَّهُ فِي جَنَّةِ الْفِرْدَوْسِ"^(۱).

۹- باسی گه زهه ئهه كه سهه به شداری (غهزای)

بهدری کردوووه

۳۹۸۲- حومهید دهئى: له ئهههسم ﷺ بیست دهیوت: حاریسه میرد منداڵ بوو
كه له رۆزى (غهزای) بهدردا پیکرا به (تیریک و مرد) ئههجا دایکی هات بو
خرمهتى پیغهمبهر ﷺ و وتی: ئهه پیغهمبهرى خوا بهراستی خۆت دهزانى
حاریسه پلهوخۆشهویستی چهند بوولای من، جائهگهر له بهههشتدا بیته ئهوه
ئارام دهگرم وچاوهروانى پاداشتی خوام، خۆئهگهر دیوهكهى تری بیته دهبینى
چى دهگهه^(۲)؟ پیغهمبهرى خواش ﷺ فهرمووی: ((هاوار بوئۆ، ئهوه شیت بوی
(به مردنى كورهكهت) وادهزانى يهك بهههشته؟ بېگومان چهند بهههشتیكى
زۆره، وه دئنیابه كورهكهت لهوبهههشتهدایه كه ناوى فردهدهسه))

(۱) بېروانه: ۲۸۰۹.

(۲) له گریان و شین و زارى بو.

۳۹۸۳- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِدْرِيسَ قَالَ: سَمِعْتُ حُصَيْنَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَيْدَةَ، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السَّلْمِيِّ، عَنْ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَبَا مَرْثَدٍ وَالزُّبَيْرَ وَكُلُّنَا فَارِسَ، قَالَ: "انْطَلِقُوا حَتَّى تَأْتُوا رَوْضَةَ خَاحٍ، فَإِنَّ بِهَا امْرَأَةً مِنَ الْمُشْرِكِينَ، مَعَهَا كِتَابٌ مِنْ حَاطِبِ بْنِ أَبِي بَلْتَعَةَ إِلَى الْمُشْرِكِينَ". فَأَدْرَكْنَاهَا تَسِيرُ عَلَى بَعِيرٍ لَهَا حَيْثُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقُلْنَا: الْكِتَابُ. فَقَالَتْ: مَا مَعَنَا كِتَابٌ. فَأَنْخَنَاهَا فَانْتَمَسْنَا فَلَمْ نَرَ كِتَابًا، فَقُلْنَا: مَا كَذَبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، لَتُخْرِجَنَّ الْكِتَابَ أَوْ لَتَجَرِّدَنَّكَ. فَلَمَّا رَأَتْ الْجِدَّ أَهْوَتْ إِلَى حُجْرَتِهَا - وَهِيَ مُحْتَجِزَةٌ بِكِسَاءٍ - فَأَخْرَجَتْهُ، فَأَنْطَلَقْنَا بِهَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ عُمَرُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَدْ خَانَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنِينَ، فَدَعْنِي فَلَا ضَرْبَ عُنُقِهِ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ "مَا حَمَلَكَ عَلَى مَا صَنَعْتَ". قَالَ حَاطِبُ: وَاللَّهِ مَا بِي أَنْ لَا أَكُونَ مُؤْمِنًا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ﷺ أَرَدْتُ أَنْ يَكُونَ لِي عِنْدَ الْقَوْمِ يَدٌ يَدْفَعُ اللَّهُ بِهَا عَنْ أَهْلِي وَمَالِي، وَلَيْسَ أَحَدٌ مِنْ أَصْحَابِكَ إِلَّا لَهُ هُنَاكَ مِنْ عَشِيرَتِهِ مَنْ يَدْفَعُ اللَّهُ بِهِ عَنْ أَهْلِهِ وَمَالِهِ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ "صَدَقَ، وَلَا تَقُولُوا لَهُ إِلَّا خَيْرًا". فَقَالَ عُمَرُ إِنَّهُ قَدْ خَانَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنِينَ، فَدَعْنِي فَلَا ضَرْبَ عُنُقِهِ. فَقَالَ "لَيْسَ مِنْ أَهْلِ بَذْرٍ؟". فَقَالَ: "لَعَلَّ اللَّهَ أَطْلَعَ إِلَى أَهْلِ بَذْرٍ فَقَالَ: اغْمَلُوا مَا شِئْتُمْ فَقَدْ وَجَبَتْ لَكُمْ الْجَنَّةُ"، أَوْ "فَقَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ". فَدَمَعَتْ عَيْنَا عُمَرَ وَقَالَ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ^(۱).

۳۹۸۳- عهلی ﷺ ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ من و ئه‌بو مه‌رسهد و زوبه‌یری نارد هه‌موومان سوار چاک بووین، فه‌رمووی: ((برپۆن هه‌تا دمگه‌نه (رَوْضَةُ خَاحٍ)^(۱) جا بیگومان له‌ویدا ئافرمیتیکی بته‌هرستی تیا‌یه نامه‌یه‌کی پی ێه له‌حاتیبی کوردی ئه‌بی به‌لته‌عه‌وه (نوسراوه) بو بته‌هرستان (ی مه‌ککه) ئی‌مه‌ش (پروشتین و) پیگه‌یشتین له‌ه‌وجیگه‌یه‌دا که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی به‌سواری

(۱) بر‌وانه: ۳۰۷.

(۲) شونیکه نزیک مه‌دینه.

وشرهکهیهوه دهرۆشت (پامانگرت) وتمان: نامهکه دمربینه وتی: هیچ نامهیهکمان پئ نیه، ئیمهش وشرهکهیمان یهخ دا و گهپاین و هیچ نامهیهکمان نه دۆزییهوه، ئهنجا وتمان پیغه مبهری خوا ﷺ درۆ ناکات، سویند به خوا ئه و نامهیه دمر دینیت یان جل و بهرگت له بهردا ناهیلین و پرووت دمکهینهوه، ئهنجا کهزانی به راستمانه- کهواکهی بهستبویه پشتی - دهستی برد وله کهواکهیدا دمری هینا^(۱)، جا ئیمهش نامهکهمان هینایهوه بو پیغه مبهری خوا ﷺ (چاکه خوینرایهوه) عومهر ﷺ وتی: ئه ی پیغه مبهری خوا ﷺ بیگومان ناپاکی کردووه له خوا و پیغه مبهرکهی و باومرداران بویه لیم گهری با بدهم له گهردی. پیغه مبهر ﷺ فهرمووی (حاتیب): ((جی پائی پیوه نای ئه م کاره بکهیت)) وتی: سویند به خوا هیچ شتیک له ناخمدانیه که باومردار نه مابم به خوا و پیغه مبهرکهی ﷺ، ویستومه لای ئه وکۆمه له (هورمیشهکان) چاکهیهکم هه بی به سهریانهوه به وهۆیهوه خوا زیان له مال و خیزانم لادات، هیچ کام له هاوه لانت نی یه مه گهر له مه که خزم وعه شیرتی هه یه که خوا به وهۆیانهوه مال و خیزانی ده پاریزی. پیغه مبهریش ﷺ فهرمووی: ((راست دهکات، وتهی چاک نه بی هیچی پئ مه ئین)) عومهر ﷺ وتی: به راستی خیانهتی له خوا و پیغه مبهرکهی و باومرداران کردووه دهی وازم لی بیه تا بدهم له گهردی، پیغه مبهریش ﷺ فهرمووی: ((نایا له به شداریووانی به در نیه؟)) عومهریش وتی: به ئی فهرمووی: ((له وانهیه خوا ئاگاداری به شدار بوانی به در بیت (جی دمکهن) وه فهرموو بیستی: ئه وهی ده تانه وی بیکهن چونکه به راستی من به هه شتم بو تان مسۆگهر کردووه)).

یان فهرمووی: ((چونکه بیگومان من لیتان خوش بووم)) نیتر چاوهکانی عومهر ﷺ فرمیسیان پیا هاته خوارهوه وتی: خوا و پیغه مبهرکهی زاناترن.

(۱) کهواکهیدا له ناو قه دیدا گرتی دابوو.

۱۰- باب

۳۹۸۴- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْجُعْفِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ الزُّبَيْرِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْعَسِيلِ، عَنْ حَمْرَةَ بْنِ أَبِي أُسَيْدٍ وَالزُّبَيْرِ بْنِ الْمُنْذِرِ بْنِ أَبِي أُسَيْدٍ، عَنْ أَبِي أُسَيْدٍ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ بَدْرٍ: "إِذَا أَكْتَبُوكُمْ فَأَرْمُوهُمْ، وَاسْتَبَقُوا تَبَلُكُمُ"^(۱).

۱۰- باسیک

۳۹۸۴- ئەبو ئوسەید رضي الله عنه وتی: لە رۆژی (غەزای) بەدردا پێغه‌مبەری خوا ﷺ فەرمووی پێمان: ((ئەگەر لی‌تان نێزک بوونە و هتیریان بۆ بهاوێژن، وه (ئەگەر دوور بوون) تیرەکانتان بهێڵنەوه و (مه‌یهاوێژن)

۳۹۸۵- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ، حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ الزُّبَيْرِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْعَسِيلِ، عَنْ حَمْرَةَ بْنِ أَبِي أُسَيْدٍ وَالْمُنْذِرِ بْنِ أَبِي أُسَيْدٍ عَنْ أَبِي أُسَيْدٍ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ بَدْرٍ: "إِذَا أَكْتَبُوكُمْ - يَعْنِي كَثْرُوكُمْ - فَأَرْمُوهُمْ، وَاسْتَبَقُوا تَبَلُكُمُ"^(۲).

۳۹۸۵- ئەبو ئوسەید رضي الله عنه وتی: لە رۆژی (غەزای) بەدردا پێغه‌مبەری خوا ﷺ فەرمووی پێمان: ((ئەگەر لی‌تان نێزک بوونە وه - واتە: بەژمارە زۆر هێرشیان هێنا بۆتان- تیریان بۆ بهاوێژن وه (ئەگەر دوور بوون) تیرەکانتان بهێڵنەوه.

۳۹۸۶- حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ قَالَ: سَمِعْتُ الْبَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ رضي الله عنه قَالَ: جَعَلَ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى الرَّمَاةِ يَوْمَ أُحُدٍ عَبْدَ اللَّهِ بْنُ جُبَيْرٍ، فَأَصَابُوا مِنْ سَبْعِينَ، وَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ وَأَصْحَابُهُ أَصَابُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ يَوْمَ بَدْرٍ أَرْبَعِينَ وَمِائَةً: سَبْعِينَ أَسِيرًا، وَسَبْعِينَ قَتِيلًا. قَالَ أَبُو سُفْيَانَ يَوْمَ يَوْمِ بَدْرٍ، وَالْحَرْبُ سَجَالٌ^(۳).

(۱) پروانه: ۲۹۰۰.

(۲) پروانه: ۲۹۰۰.

(۳) پروانه: ۳۰۳۹.

۳۹۸۶- بهرانی کورپی عازیب ﷺ وتی: له رۆژی غهزای ئوحووددا پیغه مبهەر ﷺ عهبدوئلائی کورپی جوبهیری ﷺ کرده لیپرسراوی تیر هاویژهکان^(۱)، جا (کافران) حهفتایان له ئیمه شهید کرد. وه پیغه مبهەر ﷺ و هاوهلانی له غهزای بهدردا سه د وچل کوژراو ودیلیان له بتپهرستان گرت، حهفتا دیل و حهفتا کوژرا. ئه بو سوفیان وتی: ئه مه رۆژیکه له بهرانبهری رۆژی بهدردا، جهنگیش به نۆره و سه رمیه (رۆژی ئیوه سه رده که ون رۆژی ئیمه).

۳۹۸۷- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ بُرَيْدٍ، عَنْ جَدِّهِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى، - أَرَاهُ - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "وَإِذَا الْخَيْرُ مَا جَاءَ اللَّهُ بِهِ مِنَ الْخَيْرِ بَعْدُ، وَتَوَابُ الصَّدَقِ الَّذِي آتَانَا بَعْدَ يَوْمِ بَدْرٍ"^(۲).

۳۹۸۷- ئه بو بورده دمگیریت هه وه له ئه بو مووساوه ﷺ - وابزانم - له پیغه مبههره وه ﷺ گیرایه وه که فهرمووی: ((جا بینیم خیرمکش بریتی بوو له وخیره دوا (غهزای ئوحوود) پیی داین، و مپاداشتی راستیهی که خوی گهوره دوا رۆژی غهزای بهدر بو هیانین)).

۳۹۸۸- حَدَّثَنِي يَعْقُوبُ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ قَالَ: قَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ: إِنِّي لَفِي الصَّفِّ يَوْمَ بَدْرٍ إِذِ انْتَفَتْ، فَإِذَا عَنْ يَمِينِي وَعَنْ يَسَارِي فَتَيَانِ حَدِيثًا السَّنِّ، فَكَأَنِّي لَمْ أَمِنْ مَكَانِهِمَا، إِذْ قَالَ لِي أَحَدُهُمَا سِرًّا مِنْ صَاحِبِهِ: يَا عَمَّ أَرِنِي، أَبَا جَهْلٍ. فَقُلْتُ: يَا ابْنَ أَخِي، وَمَا تَصْنَعُ بِهِ؟ قَالَ: عَاهَدْتُ اللَّهَ إِنْ رَأَيْتُهُ أَنْ أَقْتُلَهُ أَوْ أَمُوتَ دُونَهُ. فَقَالَ لِي الْآخَرُ سِرًّا مِنْ صَاحِبِهِ مِثْلَهُ. قَالَ: قَمَا سَرَرَنِي أَيُّ بَيْنَ رَجُلَيْنِ مَكَانَهُمَا، فَأَشْرْتُ لَهُمَا إِلَيْهِ، فَشَدَا عَلَيْهِ مِثْلُ الصَّفَرَيْنِ حَتَّى صَرَبَاهُ، وَهُمَا ابْنَا عَفْرَاءٍ^(۳).

(۱) که له سه ر کبوی ناسراو به (جبل الرماة) کبوی تیر هاویژهکان بوون.

(۲) بروانه: ۳۶۲۲.

(۳) بروانه: ۳۱۴۱.

۳۹۸۸- عهبدوهرهحمانی کوری عهوف ﷺ دهلی: له پوژی (غهزای) بهدردا له ریزی (موجاهیدان)دا بووم که لامکردهوه لهوکاتهدا لای راست ولای چهپهوه دوو گهنجی منال کارام بینی، وهکو بلئی دلتیا نهبووم له (دوژمن) لهجیگاکیانهوه (نەشکین) لهوکاتهدا یهکیکیان بهدزی هاوپی کهیهوه پیی وتم: مامه نهبو جههلم نیشانده، منیش وتم: کوری برای خوّم چی لی دهکهیت؟ وتی: بهیمانم داوه به خوا نهگهر بیبینم بیکوژم یان من پییش نهو بمرم، گهنجهکهی تریان به دزی هاوپیکهیهوه هاوشیوهی وتهکهی یهکهمی پیی وتم، جا من پییم خوش نهبوو لهجیاتی نهّم دوو گهنجه له نیوان دوو پیاودا بومایه، نهنجا بهنامازه نهبو جههلم نیشانی ههردووکیان دا، جا ههردووکیان وهکو دوو ههلو بهلاماریان بوبرد (نهوستان) ههتا ههردووکیان به (شمشیرمکانیان) لییان داوو (مرد)، وه نهو دوانه دوو کورمهکهی عهفرا بوون.

۳۹۸۹- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، أَخْبَرَنَا ابْنُ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُمَرُ بْنُ أَسِيدٍ بْنُ جَارِيَةَ الثَّقَفِيُّ حَلِيفُ بَنِي زُهْرَةَ - وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ أَبِي هُرَيْرَةَ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَشْرَةَ عَيْنًا، وَأَمَرَ عَلَيْهِمْ عَاصِمَ بْنَ ثَابِتٍ الْأَنْصَارِيَّ، جَدَّ عَاصِمِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، حَتَّى إِذَا كَانُوا بِالْهَدَّةِ بَيْنَ عُسْفَانَ وَمَكَّةَ ذُكِرُوا لِحَيٍّ مِنْ هَذِلٍ يُقَالُ لَهُمْ: بَنُو لِحْيَانَ، فَتَفَرَّوْا لَهُمْ بِقَرِيبٍ مِنْ مِائَةِ رَجُلٍ رَامَ، فَأَقْتَضُوا آثَارَهُمْ حَتَّى وَجَدُوا مَا كُلُّهُمْ التَّمَرِ فِي مَنْزِلٍ نَزَلُوهُ فَقَالُوا: تَمَرٌ يَثْرَبُ. فَاتَّبَعُوا آثَارَهُمْ، فَلَمَّا حَسَّ بِهِمْ عَاصِمٌ وَأَصْحَابُهُ لَجُّوا إِلَى مَوْضِعٍ، فَأَحَاطَ بِهِمُ الْقَوْمُ، فَقَالُوا لَهُمْ: انْزِلُوا فَأَعْطُوا بِأَيْدِيكُمْ وَلَكُمْ الْعَهْدُ وَالْمِيثَاقُ أَنْ لَا نَقْتُلَ مِنْكُمْ أَحَدًا. فَقَالَ عَاصِمُ بْنُ ثَابِتٍ: أَيُّهَا الْقَوْمُ، أَمَا أَنَا فَلَا أَنْزِلُ فِي ذِمَّةِ كَافِرٍ. ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ أَخْبِرْ عَنَّا نَبِيَّكَ ﷺ. فَرَمَوْهُمْ بِالنَّبْلِ، فَقَتَلُوا عَاصِمًا، وَنَزَلَ إِلَيْهِمْ ثَلَاثَةٌ نَفَرٍ عَلَى الْعَهْدِ وَالْمِيثَاقِ، مِنْهُمْ حُبَيْبٌ وَزَيْدُ بْنُ الدِّثَنَةِ، وَرَجُلٌ آخَرُ، فَلَمَّا اسْتَمْكَنُوا مِنْهُمْ أَطْلَقُوا أَوْتَارَ قَسِيهِمْ فَرَبَطُوهُمْ بِهَا. قَالَ الرَّجُلُ الثَّالِثُ: هَذَا

أَوَّلُ الْغَدْرِ، وَاللَّهُ لَا أَصْحَبَكُمْ، إِنَّ لِي بِهِؤْلَاءِ أَسْوَةً. يُرِيدُ الْقَتْلَى، فَجَرَّزُوهُ وَعَالَجُوهُ، فَأَبَى أَنْ يَصْحَبَهُمْ، فَأَنْطَلَقَ بِحُبَيْبٍ وَزَيْدِ بْنِ الدَّثَنَةِ حَتَّى بَاعُوهُمَا بَعْدَ وَفْعَةٍ بَدْرٍ، فَأَبْتَاغَ بَنُو الْحَارِثِ بْنِ عَامِرٍ بَنِي نَوْفَلٍ حُبَيْبًا، وَكَانَ حُبَيْبٌ هُوَ قَتَلَ الْحَارِثَ بْنَ عَامِرٍ يَوْمَ بَدْرٍ، فَلَبِثَ حُبَيْبٌ عِنْدَهُمْ أَسِيرًا حَتَّى أَجْمَعُوا قَتْلَهُ، فَاسْتَعَارَ مِنْ بَعْضِ بَنَاتِ الْحَارِثِ مُوسَى يَسْتَحِدُّ بِهَا فَأَعَارَتْهُ، فَدَرَجَ بَنِي لَهَا وَهِيَ غَافِلَةٌ حَتَّى أَتَاهُ، فَوَجَدَتْهُ مُجْلِسَهُ عَلَى فَخِذِهِ وَالْمُوسَى بِيَدِهِ، قَالَتْ: فَفَرَعْتُ فَرَعَةً عَرَفَهَا حُبَيْبٌ، فَقَالَ: أَتَحْسِنِينَ أَنْ أَقْتُلَهُ؟ مَا كُنْتُ لِأَفْعَلَ ذَلِكَ. قَالَتْ: وَاللَّهِ مَا رَأَيْتُ أَسِيرًا قَطُّ خَيْرًا مِنْ حُبَيْبٍ، وَاللَّهِ لَقَدْ وَجَدْتُهُ يَوْمًا يَأْكُلُ قِطْفًا مِنْ عِنَبٍ فِي يَدِهِ، وَإِنَّهُ لَمُوتَقٍ بِالْحَدِيدِ، وَمَا يَمَكَّةَ مِنْ ثَمَرَةٍ. وَكَانَتْ تَقُولُ: إِنَّهُ لِرِزْقٍ رَزَقَهُ اللَّهُ حُبَيْبًا. فَلَمَّا خَرَجُوا بِهِ مِنَ الْحَرَمِ لِيَقْتُلُوهُ فِي الْحِلِّ قَالَ لَهُمْ حُبَيْبٌ: دَعُونِي أَصْلِي رَكَعَتَيْنِ. فَتَرَكُوهُ فَرَكَعَ رَكَعَتَيْنِ، فَقَالَ: وَاللَّهِ لَوْلَا أَنْ تَحْسَبُوا أَنَّ مَا بِي جَزَعٌ لَزِدْتُ. ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ أَخْصِهِمْ عَدَدًا، وَاقْتُلْهُمْ بَدَدًا، وَلَا تَبْقِ مِنْهُمْ أَحَدًا. ثُمَّ أَنْشَأَ يَقُولُ:

فَلَسْتُ أَبَالِي حِينَ أَقْتُلُ مُسْلِمًا... عَلَى أَى جَنَبٍ كَانَ لِلَّهِ مَضْرَعِي
وَذَلِكَ فِي ذَاتِ الْإِلَهِ وَإِنْ يَشَأْ... يَبَارِكْ عَلَى أَوْصَالِ شِلْوٍ مُمَزَّعٍ

ثُمَّ قَامَ إِلَيْهِ أَبُو سِرْوَعَةَ عُقْبَةُ بْنُ الْحَارِثِ، فَقَتَلَهُ، وَكَانَ حُبَيْبٌ هُوَ سَنَ لِكُلِّ مُسْلِمٍ قَتَلَ صَبْرًا الصَّلَاةَ، وَأَخْبَرَ أَصْحَابَهُ يَوْمَ أُصَيْبُوا خَبَرَهُمْ، وَبَعَثَ نَاسٌ مِنْ قُرَيْشٍ إِلَى عَاصِمِ بْنِ ثَابِتٍ حِينَ حُدُّوا أَنَّهُ قَتَلَ أَنْ يُؤْتُوا بِشَيْءٍ مِنْهُ يُعْرِفُ، وَكَانَ قَتَلَ رَجُلًا عَظِيمًا مِنْ عَظَمَائِهِمْ، فَبَعَثَ اللَّهُ لِعَاصِمٍ مِثْلَ الظُّلَّةِ مِنَ الدَّبَرِ، فَحَمَمَتْهُ مِنْ رُسُلِهِمْ، فَلَمْ يَقْدِرُوا أَنْ يَقْطَعُوا مِنْهُ شَيْئًا. وَقَالَ كَعْبُ بْنُ مَالِكٍ ذَكَرُوا مُرَارَةَ بَنِ الرَّبِيعِ الْعَمَرِيِّ وَهَلَالَ بَنِ أُمَيَّةَ الْوَاقِفِيِّ، رَجُلَيْنِ صَالِحَيْنِ قَدْ شَهِدَا بَدْرًا^(۱).

۳۸۸۹- نیبو شیهاب وتی: عومهری کوری نوسهیدی کوری جاربی سهقه فی که
هاوپهیمانی بهنی زوهره بوو وه یهکی بوو له هاوهلانی ئهبو هوپهیره له ئهبو

هوږمېږه ﷺ گېږايه وه وتی: پېغه مبهري خوا ﷺ ده که سی نارد بو سوسه گردن و زانینی ههوالی دوژمن، عاصیمی کورې سابیتی نه نصاری کرده سه رکردمیان که باپیره ی عاصیمی کورې عومهری کورې خهتاب بوو، (ئه نجاله مه دینه دهرچوون) ههتا گه شته هه ددمت که جیگایه که له نیوان عوسفان ومه که که دا، ههوالی ئه م چه کدارانه درابوو به تیرمیه که له هۆزی هوزمیل که پێیان دهوتره به نولیحیان، نزیکه ی سه د پیاوی ئه و تیرمیه که هه موویان تیرهاویژ بوون دهرچوون بویان، ئینجا شوین پێیان هه لگرتن ههتا له جیگایه که که لایاندا بوو ناوکی ئه و خورمایه ی خواردبوویان دۆزیانه وه، وتیان: (ئه م ناوکه هی) خورمای مه دینه یه، ئیتر شوین پێیان هه لگرتن (نزیکیان بوونه وه) جاکه عاصیم وهاوریکانی پێیان زانین په نایان برده بهر جیگایه که (ته پۆلکه و بهرزیایه که) کافرهکانیش چوارده وریان دان وپێیان وتن: وهرنه خوارمه وه وخۆتان بدن به دمهسته وه واده و پهیمانان دمه دینێ کهستان نه کوژین، عاصیمی کورې سابیت وتی: (به هاوریکانی) ئه ی خه لکینه من بهش به حالی خۆم باومر به پهیمانی کافر ناکه م، پاشان وتی: خواجه هه والمان بده به پېغه مبه ره که ت ﷺ، ئیتر به تیر تیربارانیان کردن و عاصیمیان کوشت و سی کهسیان به واده پهیمان رویشته خوارمه وه (وخۆیان دا به دمهسته وه) که خوبهیب و ئیبنو دهمسینه و پیاویکی تر بوون، جا که چنگیان لێیان گریوو (و کهوتنه ژیر دهستیان) ژنی که وانه کانیان کردنه وه و توند به ژیکان به ستیانه وه پیاوه سییه مینه که وتی: ئه مه سه رهتای ناپاک یه، سویند به خوا من له گه لتان نایه م، بێگومان ئا له وانه دا- مه بهستی کوژراومکان بوو- سه ره مشقی ههیه بو من، ئه وانیش رایانکیشا و ههولیان له گه لدا دا که له گه لیان بروات به لام نه روشت، (بویه کوشتیان) ئه نجا خوبهیب و ئیبنو دهمسینه یان برد ههتا دوا جهنگی به در له مه که که فروشتنیان، کورانی حاریسی کورې عامیری کورې نه وه فل خوبهیبیان کړی - چونکه خوبهیب له جهنگی

به دردا حاریسی کوری عامیری گوشتبوو - نیتَر خوبهیب به دیلی لایان مایه وه ههتا کۆبوونهوو برپاری گوشتنیان دا، خوبهیب داوای موسیقی له کچیکی حاریس کرد مووی عهورمتی پی بتاشیت نهویش پیی دابوو، جاکوپیکی مندالی نهوئافرمه ورده ورده رۆشتبویه لای خوبهیب له کاتیگدا دایکی لیی بی ناگابوو بوو (گرتبوی) له ناگاو دهبینی خوبهیب کورهکی له سهر رانی دانیشاندوووه وموسه کهیش به دهستییه ومیه، ئافرته که دهلی: ترسیه کی وا گهورم لی نیست خوبهیب له رۆخسارمدا خویندییه وه زانی، وتی: دهترسی بیکۆرم ؟ من کاری وا ناگهم، (نهوئافرمه دهلی:) سویند به خوا هیچ دیلیکم نه دیوووه له خوبهیب چاکتر بیت، سویند به خوا رۆژیکیان بینیم بۆشکێک تری به دهستییه وه بوو لی دهخوارد کۆت وزنجریش کرابوو، له وکاته شدا هیچ میومیه ک له مه کهدا نه بوو، ونه ئافرته دهیوت: بیگومان نهو ترییه رۆزیه ک بوو خوا به خشیبوی به خوبهیب، ئینجا کاتی له ههرم بردیانه دهرمه تا له دهرمه ی ههرم بیکۆرن، خوبهیب وتی: لیم گهرین با دوو رکات نوێر بکه، نهوانیش لی گهران و دوو رکات نوێزی کرد، پاشان وتی: سویند به خوا له بهر نهوه نه بووایه وا گومان ببهن له مردن دهترسم نوێزه کهم زیاتر درێژده کردهوه، خواجه ههموویان له ناو بهریت، به حیا بیانکوژیت، تاقیان نه هیلت. ئینجا نه سروده ی دهوت:

گرنگ نیه به لامه وه کاتی به مسوڵمانی دهکوژیم

به ههرلایه کهما بکهومه زهوی مادام مردنه کهم له پیناو خوادایه

نهو گوشتنهش له بهر خواجه (و پاداشتی لای نهوه) نه گهر بیهوی

قهپ و بهرکهت دهخاته نه ندانه پارچه پارچه کراوه گانه وه

پاشان نه بو سیرومه عوقبه ی کوری حاریس ههستا بۆی گوشتی، وه خوبهیب یه کهم کهس بوو دوو رکات داهینا بۆ ههموو مسوڵمانیک که به دیلکراوی بکوژریت، وه نهو واته پیغه مبه ر ﷺ لهو رۆژمدا (نهوان) کوژرابون ههواله که یانی

باس کردبوو بۆهاوه‌لانی، وه کهسانی له کافرانی قورمیش که هه‌والیان پیدرا عاصیم شه‌هید بووه خه‌لکانیکیان نارد تا بچن به‌شیک له لاشه‌که‌ی عاصیم بێنن بزائن نه‌وه - چونکه عاصیم پیاویکی گه‌وره‌ی له‌سه‌رۆک و گه‌وره‌کانیان کوشتبوو له غه‌زای به‌دردا- به‌لام خوای گه‌وره پورمیه هه‌نگ (یا زهمرده‌واله‌ی) وه‌ک هه‌ور ناردبوویه سه‌ر لاشه‌که‌ی و پاراستی له نی‌ردراوه‌کانی قورمیش بۆیه نه‌یان‌توانی هه‌یچیک له لاشه‌ی بکه‌نه‌وه بیه‌ن.

وه که‌عبی کورپی مالیک ﷺ ده‌لی: ناوی هه‌ر یه‌ک له موراره‌ی کورپی ڤه‌بیعی عه‌مه‌ری و هه‌لالی کورپی ئومه‌یه‌یه‌ی واقیفی باس کراون که دوو پیاوی چاکن و به‌شداری غه‌زای به‌دريان کردووه.

۳۹۹۰- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا لَيْثٌ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ نَافِعٍ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ ﷺ ذَكَرَ لَهُ أَنَّ سَعِيدَ بْنَ زَيْدٍ بْنَ عَمْرٍو بْنَ نُفَيْلٍ - وَكَانَ بَذْرِيًّا - مَرَضَ فِي يَوْمِ جُمُعَةٍ، فَكَرِبَ إِلَيْهِ بَعْدَ أَنْ تَعَالَى النَّهَارُ وَاقْتَرَبَتِ الْجُمُعَةُ، وَتَرَكَ الْجُمُعَةَ.

۳۹۹۰- نافع ده‌گێڕێته‌وه که‌ئیبنو عومه‌ر ﷺ بۆی گێڕدراوته‌وه که‌سه‌عیدی کورپی زهمیدی کورپی عه‌مه‌ری کورپی نه‌وفل - که له‌وانه بوو به‌شداری غه‌زای به‌دری کردبوو- ﷺ له ڤۆژی هه‌ینیدا (سه‌عید) نه‌خۆش که‌وت، نه‌نجا ئیبنو عومه‌ر ﷺ سواری ولاخ بوو چوو بۆلای دوا‌ی نه‌وه‌ی خۆر به‌رز بوو بۆوه کاتێ (نوێژی) هه‌ینی نزیک بوو، وه ئیبنو عومه‌ر ﷺ نوێژی هه‌ینییه‌که‌ی نه‌کرد^(۱).

۳۹۹۱- وَقَالَ اللَّيْثُ: حَدَّثَنِي يُونُسُ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: حَدَّثَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ، أَنَّ أَبَاهُ كَتَبَ إِلَى عُمَرَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْأَرْقَمِ الزُّهْرِيِّ، يَأْمُرُهُ أَنْ يَدْخُلَ عَلَى سُبَيْعَةَ

(۱) نوێژی هه‌ینی نه‌کرد به‌عوزری ناگاداری و مانه‌وه لای خزمیک که له‌سه‌ره مه‌رگ دایه که سه‌عیدی کورپی زه‌یده که می‌ردی خوشکی عه‌بدو‌للا و کورپی مامی عومه‌ری کورپی خه‌تتابه ﷺ.

بِنْتُ الْحَارِثِ الْأَسْلَمِيَّةِ، فَيَسْأَلُهَا عَنْ حَدِيثِهَا وَعَنْ مَا قَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِينَ اسْتَفْتَتْهُ، فَكَتَبَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْأَرْقَمِ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ يُخْبِرُهُ أَنَّ سُبَيْعَةَ بِنْتُ الْحَارِثِ أَخْبَرَتْهُ أَنَّهَا كَانَتْ تَحْتَ سَعْدِ ابْنِ حَوْلَةَ - وَهُوَ مِنْ بَنِي عَامِرِ بْنِ لُؤْيٍ، وَكَانَ مِنْ شُهَدَاءِ بَدْرًا - فَتَوَفَّى عَنْهَا فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ وَهِيَ حَامِلٌ، فَلَمْ تَنْشُبْ أَنْ وَضَعَتْ حَمْلَهَا بَعْدَ وَفَاتِهِ، فَلَمَّا تَعَلَّتْ مِنْ نِفَاسِهَا تَجَمَّلَتْ لِلْخُطَابِ، فَدَخَلَ عَلَيْهَا أَبُو السَّنَابِلِ بْنُ بَعْكُكٍ - رَجُلٌ مِنْ بَنِي عَبْدِ الدَّارِ - فَقَالَ لَهَا: مَا لِي أَرَاكِ تَجَمَّلِينَ لِلْخُطَابِ تَرْجِيَنِ النِّكَاحَ؟ فَإِنَّكَ وَاللَّهِ مَا أَنْتِ بِنَاكِحٍ حَتَّى تَمُرَّ عَلَيْكَ أَرْبَعَةُ أَشْهُرٍ وَعَشْرٌ. قَالَتْ سُبَيْعَةُ: فَلَمَّا قَالَ لِي ذَلِكَ جَمَعْتُ عَلَى نِيَابِي حِينَ أَمْسَيْتُ، وَأَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَسَأَلْتُهُ عَنْ ذَلِكَ، فَأَفْتَانِي بِأَنِّي قَدْ حَلَلْتُ حِينَ وَضَعْتُ حَمْلِي، وَأَمَرَنِي بِالتَّزْوَاجِ إِنْ بَدَأَ لِي. تَابَعَهُ أَصْبَغُ عَنِ ابْنِ وَهْبٍ، عَنْ يُونُسَ. وَقَالَ اللَّيْثُ: حَدَّثَنِي يُونُسُ، عَنْ ابْنِ شَهَابٍ وَسَأَلَنَاهُ فَقَالَ: أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ ثَوْبَانَ - مَوْلَى بَنِي عَامِرِ بْنِ لُؤْيٍ - أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ إِيَّاسِ بْنِ الْبُكَيرِ - وَكَانَ أَبُوهُ شَهِيدَ بَدْرًا - أَخْبَرَهُ^(۱).

۳۹۹۱- عوبهیدوللای کورپی عهبدوللای کورپی عوتبه گپراهیهوه کهباوکی نامه‌ی نووسی بو عومه‌ری کورپی عهبدوللای کورپی نه‌رقه‌می زوه‌ری فه‌رمانی پیکردبوو که‌بروات بولای سوبه‌یعه‌ی کچی حاریسی نه‌سله‌می و پرسپاری لی بکات دمبراره‌ی فه‌رموودمه‌کی (که له پیغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ گپراهیه‌تیه‌وه) وه پیغه‌مبه‌ر ﷺ چی پی فه‌رمووه کاتی پرسپاری لی کردووه، نه‌نجا عومه‌ری کورپی عهبدوللای کورپی نه‌رقه‌م نامه‌ی نوی بو‌عه‌بدوللای کورپی عوتبه و هه‌والی پپدا که سوبه‌یعه‌ی کچی حاریس بوی گپراهیه‌ته‌وه که نه‌و (سوبه‌یعه‌) خیزانی سه‌عدی کورپی خه‌وله بوو- که له‌نه‌وه‌ی عامیری کورپی لونه‌یی بوو له‌وکه‌سانه بوو به‌شداری به‌دری گردبوو- جاله‌حه‌جی مائناوایدا نه‌و (سه‌عدی کورپی

خهوله) مرد لهوکاته (سوبه‌یعه‌ی خیزانی) سکی پر بوو، جا زۆری پی نه‌چوو دواى مردنى سه‌عد منداڵه‌که‌ی بوو، نه‌جا کاتی له زمیسانیه‌که‌ی پاک بویه‌وه خۆی رازاندوه‌وه بۆ خوازبینی که‌ران، نه‌وسا نه‌بو سه‌نابیلی کورپی به‌عه‌که‌ک رۆشت بۆ لای- که‌ پیاویک بوو له نه‌وه‌ی عه‌بدوودار - پپی وت: نه‌وه‌ چیه‌ ده‌بینم خۆت رازاندۆته‌وه‌وه بۆ خوازبینی که‌ران به‌ ته‌مای شوو کردنی؟ سویند به‌خوا تۆ ناتوانی شوو بکه‌یت هه‌تا چوار مانگ وده‌ رۆژت به‌سه‌ردا تیئه‌په‌ریت، سوبه‌یعه‌ش وتی: جا کاتی نه‌وه‌ی پی وتم که‌ ئیوارهم لی هات جل و به‌رگه‌که‌م له‌به‌ر کرد و رۆشتمه‌ خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و له‌وباره‌یه‌وه‌ پرسیارم لی کرد، نه‌ویش وه‌لامی دامه‌وه‌ که‌ من له‌وکاته‌وه‌ی منداڵه‌که‌م بووه‌ شووکردنم بۆ چه‌لāl بووه‌، وه‌ فه‌رمانی پی کردم به‌ شوو کردن نه‌گه‌ر رام لیی بوو.

ئه‌صبه‌غ له‌ ئیبنو وه‌هبه‌وه‌ له‌ یونسه‌وه‌ پالېشتی گێرانه‌وه‌که‌ی له‌یس ده‌کات (به‌گێرانه‌وه‌ی ئهم فه‌رمووده‌یه‌ به‌م رینگه‌یه‌)

وه‌ له‌یس ده‌لی، یونس بۆی گێرامه‌وه‌ له‌ ئیبنو شیه‌ابه‌وه‌ ده‌لی: پرسیارمان لی کردنه‌ویش وتی: موحه‌مه‌دی کورپی عه‌بدووره‌حمانی کورپی سه‌وبانی ئازاد کراوی به‌نی عامیری کورپی لوئه‌ی که‌ موحه‌مه‌دی کورپی ئییاسی کورپی بوکه‌یره‌- باوکی به‌شداری غه‌زای به‌دری کردووه‌ - نه‌و نه‌و فه‌رمووده‌ی بۆ گێراومه‌ته‌وه‌.

II - بابُ شُهُودِ الْمَلَائِكَةِ بَدْرًا

۳۹۹۲- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ رِفَاعَةَ بْنِ رَافِعِ الزُّرْقِيِّ، عَنْ أَبِيهِ - وَكَانَ أَبُوهُ مِنْ أَهْلِ بَدْرٍ - قَالَ: جَاءَ جِبْرِيلُ إِلَى النَّبِيِّ

ﷺ فَقَالَ: "مَا تَعُدُّونَ أَهْلَ بَذْرِ فَيْكُمْ؟" قَالَ: "مِنْ أَفْضَلِ الْمُسْلِمِينَ" أَوْ كَلِمَةً نَحْوَهَا. قَالَ: وَكَذَلِكَ مَنْ شَهِدَ بَذْرًا مِنَ الْمَلَائِكَةِ^(۱).

II- باسی به شداری فریشتهکان له غهزای به دردا (بۆ یارمهتی باوه‌پداران دژ به بتپه‌رستان)

۳۹۹۲- موعازی کورپی ریفاعه‌ی کورپی رافیه‌ی زوره‌قیی له باوکیه‌وه ده‌گیرپته‌وه - باوکی له‌وکه‌سانه بوو به‌شداری به‌دری کردبوو- ده‌لی: جبریل ﷺ هات بۆ خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر ﷺ و فهرمووی: ئیوه به‌شداری‌بوانی به‌در له‌ناو‌خۆتاندا چی پله‌یه‌کیان بۆ دادنه‌ین؟ فهرمووی: ((له‌ پیزی هه‌ره‌ چاکی مسوولمانیان دایاندنه‌ین)) یان وشه‌یه‌کی له‌و جوهری فهرموو، جبریل‌یش ﷺ فهرمووی: هه‌روه‌ها (ئیهمه‌ش له‌ ناو‌خۆماندا) نه‌و فریشتانه‌ی به‌شداری به‌دریان کردبۆ (له‌ پیزی هه‌ره‌ چاکه‌گان دایاندنه‌ین).

۳۹۹۳- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ مُعَاذِ بْنِ رِفَاعَةَ بْنِ رَافِعٍ، وَكَانَ رِفَاعَةُ مِنْ أَهْلِ بَذْرِ، وَكَانَ رَافِعٌ مِنْ أَهْلِ الْعَقَبَةِ، فَكَانَ يَقُولُ لِابْنِهِ: مَا يَسْرُنِي أَنِّي شَهِدْتُ بَذْرًا بِالْعَقَبَةِ قَالَ: سَأَلَ جِبْرِيلُ النَّبِيَّ ﷺ. بِهَذَا.

۳۹۹۳- یه‌حیا ده‌گیرپته‌وه له‌ موعازی کورپی ریفاعه‌ی کورپی رافیه‌وه - ریفاعه له‌ به‌شدار بوانی به‌در بوو، وه رافیع له‌به‌شدار بوانی (په‌یمانی) عه‌قه‌به‌ بوو جا (رافیع به‌ ریفاعه‌ی) کورپی ده‌وت: بێم خۆش نیه‌ که به‌شداری (غه‌زای) به‌در بومایه‌ له‌حیاتی (په‌مانی) عه‌قه‌به‌^(۲) (رافیع) وتی: جبریل ﷺ پرسیا‌ری له‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ کرد. نه‌و (فهرمووده‌که‌ی پیشووی) هینا. (که‌ جه‌ریر گیراویه‌تیه‌وه)^(۳).

(۱) پروانه: ۳۹۹۴.

(۲) له‌به‌ر گه‌وره‌یی عه‌قه‌به‌ به‌ لای رافیه‌وه به‌ بۆ‌چوونی خۆی گه‌وره‌تره‌ له‌ به‌شداری غه‌زای به‌در چونکه‌ سه‌ره‌تا بوو بۆ گه‌شه‌کردن و پاشان سه‌ره‌کوونی ئیسلام. پروانه: إرشاد الساري: ۴۳/۹.

(۳) که‌ فهرمووده‌ی ژماره: ۳۹۹۲ ئیمامی بوخاری هیناویه‌تی.

٣٩٩٤- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ، أَخْبَرَنَا يَزِيدُ، أَخْبَرَنَا يَحْيَى، سَمِعَ مُعَاذَ بْنَ رِفَاعَةَ، أَنَّ مَلَكًا سَأَلَ النَّبِيَّ ﷺ. وَعَنْ يَحْيَى، أَنَّ يَزِيدَ بْنَ الْهَادِ أَخْبَرَهُ، أَنَّهُ كَانَ مَعَهُ يَوْمَ حَدَّثَهُ مُعَاذُ هَذَا الْحَدِيثِ، فَقَالَ يَزِيدُ: فَقَالَ مُعَاذُ: إِنَّ السَّائِلَ هُوَ جَبْرِيلُ ﷺ^(١).

٣٩٩٤- په حیا له موعازی کورپی ریفاعهی بیست گپراپه وه که فریشته یه که پرسپاری له پیغه مبه ر ﷺ کرد (وینه ی فهرمووده که ی جه ریری گپراپه وه). وه همر له په حیا وه ده گپریته وه که په زیدی کورپی هاد بو ی گپراپه وه که نه وه (په حیا) له گه ل په زیدا بوو نه وه روزه ی موعاز نه وه فهرمووده ی بو گپراپه وه، په زیدیش وتی: موعاز وتی: بیگومان پرسپار که ر که جبریل بوو ﷺ.

٣٩٩٥- حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ يَوْمَ بَدْرٍ: "هَذَا جَبْرِيلُ آخِذٌ بِرَأْسِ قَرَسٍ، عَلَيْهِ أَدَاهُ الْحَرْبِ"^(٢).

٣٩٩٥- نیبنو عه عباس ر ﷺ ده گپریته وه که پیغه مبه ر ﷺ له روزه ی (غهزای) به دردا فهرمووی: ((نه وه جبریل له ﷺ سه ری (په شو ی) نه سپه که ی گرتو وه، به رگ و نامیری جهنگی پو شیوه)).

١٢- بَابُ

٣٩٩٦- حَدَّثَنِي خَلِيفَةُ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيُّ، حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ مَاتَ أَبُو زَيْدٍ وَلَمْ يَتْرِكْ عَقِبًا، وَكَانَ بَدْرِيًّا^(٣).

(١) پروانه: ٣٩٩٢.

(٢) پروانه: ٤٠٤١.

(٣) پروانه: ٣٨١٠.

١٢- باسیک

٣٩٩٦- قەتادە لە ئەنەسەوھ ﷺ دەگێڕێتەوھ دەلی: ئەبو زەید^(١) مردوو هیچ منداڵ وەچەیهکی لە دواى خۆى بەجى نەهێشت، وە لەوانەبوو بەشداری غەزای بەدرى کردبوو.

٣٩٩٧- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنِ ابْنِ خُبَّابٍ، أَنَّ أَبَا سَعِيدٍ بْنُ مَالِكٍ الْخُدْرِيَّ ﷺ قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ، فَقَدَّمَ إِلَيْهِ أَهْلُهُ لَحْمًا مِنْ لُحُومِ الْأَصْحَى، فَقَالَ: مَا أَنَا بِأَكْلِهِ حَتَّى أَسْأَلَ، فَأَنْطَلِقَ إِلَى أَخِيهِ لَأُمَّهُ -وَكَانَ بَذْرِيًّا- فَتَادَةَ بْنِ النُّعْمَانِ فَسَأَلَهُ، فَقَالَ: إِنَّهُ حَدَّثَ بَعْدَكَ أَمْرٌ نَقُضُ، لِمَا كَانُوا يُنْهَوْنَ عَنْهُ مِنْ أَكْلِ لُحُومِ الْأَصْحَى بَعْدَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ^(٢).

٣٩٩٧- ئیبنو خەباب دەگێڕێتەوھ کە ئەبو سەعیدی کوری مالیکی خودری ﷺ لە سەفەرێک هاتەوھ و مالهومیان گۆشتیکی قوربانیان بۆهینا، ئەویش وتی: من ئەم گۆشتە ناخۆم هەتا پرسیار نەکەم^(٣)، ئەنجا رۆشت بۆلای برایەکی دایکی خۆی- کە لە بەشدار بوانی بەدر بوو- (ناوی) قەتادەى کوری نوعمان بوو ﷺ پرسیارى لى کرد، قەتادەش وتی: بێگومان لە پاش (رۆشتنى) تۆ ئەوێ پێشتر پێگى دەرگا لەخواردنى گۆشتى قوربانى پاش سى رۆژ فەرمان دەرئەو بەهەلەشاندنەوێ.

٣٩٩٨- حَدَّثَنِي عُبَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو أَسَامَةَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قَالَ الزُّبَيْرُ: لَقِيتُ يَوْمَ بَذْرِ عُبَيْدَةَ بْنَ سَعِيدٍ بْنِ الْعَاصِ وَهُوَ مُدَجَّجٌ لَا يَرَى مِنْهُ إِلَّا عَيْنَاهُ،

(١) (ئەبو زەید) ناوی قەیسى کورى سەکەنى کورى قەیسى کورى زەعواری ئەنصارىیە ﷺ یەکیکە لەوانەى هەموو قوربانى لەبەر کردووھ لە سەردەمى پێغەمبەردا ﷺ (إرشاد السارى: ٤٤/٩).

(٢) بڕوانە: ٥٥٦٨.

(٣) لە حوکمەکەى چونکە پێشتر دوا سى رۆژ خواردنى گۆشتى قوربانیان لى قەدەغە کرابوو.

وَهُوَ يُكْنَى أَبُو ذَاتِ الْكُرْشِ، فَقَالَ: أَنَا أَبُو ذَاتِ الْكُرْشِ. فَحَمَلْتُ عَلَيْهِ بِالْعَنْزَةِ، فَطَعَنَتْهُ فِي عَيْنِهِ فَمَاتَ. قَالَ هِشَامٌ: فَأَخْبِرْتُ أَنَّ الزُّبَيْرَ قَالَ: لَقَدْ وَضَعْتُ رِجْلِي عَلَيْهِ ثُمَّ مَطَّأْتُ، فَكَانَ الْجَهْدُ أَنْ نَزَعْتُهَا وَقَدْ انْتَنَى طَرْفَاهَا. قَالَ عُرْوَةُ فَسَأَلَهُ إِيَّاهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَعْطَاهُ، فَلَمَّا قُبِضَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَخَذَهَا، ثُمَّ طَلَبَهَا أَبُو بَكْرٍ فَأَعْطَاهُ، فَلَمَّا قُبِضَ أَبُو بَكْرٍ سَأَلَهَا إِيَّاهُ عُمَرُ فَأَعْطَاهُ إِيَّاهَا، فَلَمَّا قُبِضَ عُمَرُ أَخَذَهَا، ثُمَّ طَلَبَهَا عُثْمَانُ مِنْهُ فَأَعْطَاهُ إِيَّاهَا، فَلَمَّا قُتِلَ عُثْمَانُ وَقَعَتْ عِنْدَ آلِ عَلِيٍّ، فَطَلَبَهَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الزُّبَيْرِ، فَكَانَتْ عِنْدَهُ حَتَّى قُتِلَ.

٣٩٩٨- عوروه له باوکیهوه دهگیرتهوه دهلی: زوبهیر ﷺ وتی: رۆژی (غهزای) بهدر توشی عوبهیدهی کوری سهعیدی کوری عاص بووم، به پۆشاکیکی جهنگی داپۆشرابوو جگه له چاوهکانی هیچ شوینیکی نهدمبیرا، نازناوی (ئهبو زاتولکهریش^(١)) بوو، وتی: من باوکی ورگنهکه، زوبهیر وتی: منیش به نيزمهکهوه پهلامارم داو نيزمهکه کرد به چاويدا و مرد، هیشامی کوری عوروه^(٢) وتی: جا ههوالم پیدار که زوبهیر وتی: بیگومان بيم پياناو خۆم کشاندهوه، ئینجا زۆر بهنارهحمت (نيزمهکه) دهرهینا ههردوو سهری لار بوو بوو، عوروه دهلی: پیغهمبهری خواش ﷺ ئهو نيزهی له عوروه داوا کرد وخواست زوبهیریش پپی دا، جا کاتی پیغهمبهری خوا ﷺ ومفاتی کرد، زوبهیر بردیهوه، پاشان ئهبو بهکر ﷺ داوای لی کرد ئهویش پپی دا، ئهنجا که ئهبو بهکریش مرد، عومهر ﷺ داوای کرد زوبهیریش پپی دا، ئهنجا عومهریش ﷺ مرد بردیهوه، پاشان عوسمان ﷺ داوای کرد لی زوبهیریش ﷺ پپی دا، ئهنجا کاتی عوسمان کوژرا (شهید کرا) دواي ئهوکهوته لای کهس وکاری عهلی، ئهنجا عهبدوللای کوری زوبهیر ﷺ داوای کردهوه ئیتر لای خۆی بوو ههتا کوژرا (شهید کرا).

(١) أبو ذات الكرش: واته: باوکی ورگنان، کچی زۆری ههبوو.

(٢) ههه بههه مان سهنده له عوروه ئهویش له زوبهیرهوه دهگیرتهوه که وتی:

٣٩٩٩- حَدَّثَنَا أَبُو الِیَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو إِدْرِيسَ عَائِدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَادَةَ بْنَ الصَّامِتِ - وَكَانَ شَهِدَ بَدْرًا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "بَايَعُونِي"^(١).

٣٩٩٩- زوهری دهلی: نهبو ئیدریس عائیزولای کوری عهبدوللا بوی گیرامهوه که عوبادهی کوری صامیت - که بهشداربووی غهزای بهدر بوو- گیرایهوه که پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی: ((پهیمانم بدمنی))^(٢).

٤٠٠٠- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ، أَنَّ أَبَا حُدَيْفَةَ - وَكَانَ مِمَّنْ شَهِدَ بَدْرًا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ تَبَنَّى سَالِمًا، وَأَنْكَحَهُ بِنْتَ أَخِيهِ هِنْدَ بِنْتَ الْوَلِيدِ بْنِ عُتْبَةَ - وَهُوَ مَوْلَى لِمَرْأَةٍ مِنَ الْأَنْصَارِ - كَمَا تَبَنَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ زَيْدًا، وَكَانَ مَنْ تَبَنَّى رَجُلًا فِي الْجَاهِلِيَّةِ دَعَاهُ النَّاسُ إِلَيْهِ، وَوَرِثَ مِنْ مِيرَاثِهِ، حَتَّى أَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿ادْعُوهُمْ لِأَبَائِهِمْ﴾ ﷻ الأحزاب. فَجَاءَتْ سَهْلَةُ النَّبِيِّ ﷺ، فَذَكَرَ الْحَدِيثَ^(٣).

٤٠٠٠- عورووی کوری زوبهیر له عائیشهی ﷺ خیزانی پیغه مبهرموه ﷺ گیرایهوه وتی: که نهبو حوزمیفه ﷺ - لهوکهسانه بوو له خزمهت پیغه مبهری خوا ﷺ بهشدارى غهزای بهدری کردبوو - سالمی کردبوو به کوری خوی کچی براهی لی ماره کردبوو که هیندی کچی وهلیدی کوری عوتبه بوو، - له کاتیکیدا سالم کویلهی نازاد کراوی ئافرمتیکی نهنصاری بوو- (ئهم کارهی نهبو حوزمیفه) وهک نهوه بوو که پیغه مبهری خوا ﷺ زمیدی کردبوو به کوری خوی،

(١) پروانه: ١٨.

(٢) لیتره دا تهنا نهو بهشهی فهرمووده کهی هیناوه بهلام له (كِتَابُ النِّكَاحِ) -دا بهژماره (5088) به تهواوی هیناویه تی مه بهیستیش له فهرمووده لیتره دا تهنا (وشهد بدرا) - که عوباده بهشدارى غهزای بهدری کردوو.

(٣) پروانه: ٥٠٨٨.

وه له سهردهمی نهفامیدا ههركهس كورپكى بكردايه به كورپى خووى خهك به
 ناوى نهو كهسهوه كورمهكهیان بانگ دمكرد وهمیراتهكهی (له پاش مردنی) نهو
 كهسه دمپرد، ههتا خوای بهرز و بلند نهه نایهتهی دابهزانده: ﴿ اَدْعُوهُمْ
 لِاَبَائِهِمْ ﴾ (الأحزاب، واته: نهو به كورپكراوانه بهناوى باوكیانهوه بانگیان
 بكهن. نهنجا سههله (ی زنی نهبو حوزمیفه) هات بو خزمهتی پیغهمبهه ﷺ و
 ههرموودهكهی به تهواوی باسكردو گپرايهوه.

٤٠٠١- حَدَّثَنَا عَلِيٌّ، حَدَّثَنَا يَشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ ذَكْوَانَ، عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ مُعَوِّذٍ قَالَتْ: دَخَلَ عَلَيَّ النَّبِيُّ ﷺ غَدَاةَ بَنِي عَلَيٍّ، فَجَلَسَ عَلَيَّ فِرَاشِي كَمَجْلِسِكَ مِنِّي، وَجَوَيرِيَاتُ يَضْرِبْنَ بِالْأُفِّ، يَنْدُبْنَ مَنْ قُتِلَ مِنْ آبَائِهِنَّ يَوْمَ بَدْرٍ، حَتَّى قَالَتْ جَارِيَةٌ: وَفِينَا نَبِيٌّ يَعْلَمُ مَا فِي غَدٍ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "لَا تَقُولِي هَكَذَا، وَقُولِي مَا كُنْتَ تَقُولِينَ"^(١).

٤٠٠١- خالیدی کوری زمکوان گپراپهوه له روههییعی کچی موعه وپیزهوه ﷺ دهلی: سهر له بهیانی نهو شهوهی برابووم به بوکینی (بو نیاسی کوری بوکهیر)، بهو بونهوه پیغه مبهه ﷺ هات بو لام و لهسهر نهو پیخهفهی من دانیشت که تو لهسهری دانیشتووی له نزیکي منهوه، چهند کچولهیهکیش دهمیان لی دهمدا و باوانی منیان دهلاواندهوه که له غهزای بهدردا کوژرابوون، (بهردهمام بوون) ههتا کچولهیهکیان وتی: نیمه پیغه مبهه ریکمان تیاپه دهمانی سبهینی چی دهبیئت. پیغه مبهه ریش ﷺ فهرمووی: ((کچی وا مهلی له پيشدا چیت دهوت ههر لهو بابتهه بلی)).

٤٠٠٢- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا هِشَامٌ، عَنْ مَعْمَرٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ. حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي أَخِي عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عَتِيقٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ بْنِ مَسْعُودٍ، أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو طَلْحَةَ ﷺ صَاحِبُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَكَانَ قَدْ شَهِدَ بَدْرًا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: "لَا تَدْخُلُ الْمَلَائِكَةُ بَيْتًا فِيهِ كَلْبٌ وَلَا صُورَةٌ". يُرِيدُ التَّمَاثِيلَ الَّتِي فِيهَا الْأَرْوَاحُ^(٢).

٤٠٠٢- نیبنو عهباس ﷺ دهلی: نهبو تهلههی ﷺ هاوهلی پیغه مبهه ری خوا ﷺ بوو که بهشداري غهزای بهدری کردبوو له خزمهتی پیغه مبهه ری خوادا ﷺ، دهگپریتهوه که فهرمووی: ((هريشتهکان نارونه مالنیکهوه سهگ و وینهی تیدا

(١) پروانه: ٥١٤٧.

(٢) پروانه: ٣٢٢٥.

بیت))، (ئیبینو عه‌بباس ﷺ ده‌لی:) مه‌به‌ستی به (صُورَة): په‌یکه‌ری نه‌و شتانه‌یه که گیانیان تیا‌یه^(١).

٤٠٠٣- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا يُونُسُ. حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا عَنْبَسَةُ، حَدَّثَنَا يُونُسُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ حُسَيْنٍ، أَنَّ حُسَيْنَ بْنَ عَلِيٍّ ﷺ أَخْبَرَهُ، أَنَّ عَلِيًّا قَالَ: كَانَتْ لِي شَارِفٌ مِنْ نَصِيبِي مِنَ الْمَغْنَمِ يَوْمَ بَدْرٍ، وَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ أَعْطَانِي مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْهِ مِنَ الْخُمْسِ يَوْمَئِذٍ، فَلَمَّا أَرَدْتُ أَنْ أَبْتَنِي بِقَاطِمَةَ ﷺ بِنْتِ النَّبِيِّ ﷺ وَاعَدْتُ رَجُلًا صَوَاعًا فِي بَنِي قَيْنُقَاعَ أَنْ يَرْتَحِلَ مَعِيَ فَنَأْتِي بِإِذْخِرٍ، فَأَرَدْتُ أَنْ أْبِيعَهُ مِنَ الصَّوَاعِغِ فَنَسْتَعِينَ بِهِ فِي وَلِيمَةِ عُرْسِي، فَبَيْنَا أَنَا أَجْمَعُ لِشَارِفِي مِنَ الْأَقْتَابِ وَالْعَرَائِرِ وَالْحَبَالِ، وَشَارِقَايَ مُنَاخَانَ إِلَى جَنْبِ حُجْرَةِ رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ، حَتَّى جَمَعْتُ مَا جَمَعْتُ، فَإِذَا أَنَا بِشَارِفِي قَدْ أُجِبْتُ أَسْنِمَتَهُمَا، وَبَقَرَتْ خَوَاصِرُهُمَا، وَأَخَذَ مِنْ أَكْبَادِهِمَا، فَلَمْ أَمْلِكْ عَيْنِي حِينَ رَأَيْتُ الْمَنْظَرَ، قُلْتُ: مَنْ فَعَلَ هَذَا؟ قَالُوا: فَعَلَهُ حَمْزَةُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، وَهُوَ فِي هَذَا الْبَيْتِ فِي شَرْبٍ مِنَ الْأَنْصَارِ، عِنْدَهُ قَيْنَةٌ وَأَصْحَابُهُ، فَقَالَتْ فِي غِنَائِهَا: أَلَا يَا حَمْزَ لِلشَّرَفِ النَّوَاءِ، فَوُتِبَ حَمْزَةُ إِلَى السَّيْفِ، فَأَجَبَ أَسْنِمَتَهُمَا، وَبَقَرَ خَوَاصِرَهُمَا، وَأَخَذَ مِنْ أَكْبَادِهِمَا. قَالَ عَلِيٌّ: فَاَنْطَلَقْتُ حَتَّى أَدْخُلَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ وَعِنْدَهُ زَيْدُ بْنُ حَارِثَةَ، وَعَرَفَ النَّبِيُّ ﷺ الَّذِي لَقِيتُ فَقَالَ: " مَا لَكَ ". قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا رَأَيْتُ كَالْيَوْمِ، عَدَا حَمْزَةُ عَلَى نَاقَتِي، فَأَجَبَ أَسْنِمَتَهُمَا، وَبَقَرَ خَوَاصِرَهُمَا، وَهَا هُوَ ذَا فِي بَيْتٍ مَعَهُ شَرْبٌ، فَدَعَا النَّبِيُّ ﷺ بِرِدَائِهِ، فَأَرْتَدَى ثُمَّ انْطَلَقَ يَمْشِي، وَاتَّبَعْتُهُ أَنَا وَزَيْدُ بْنُ حَارِثَةَ، حَتَّى جَاءَ الْبَيْتَ الَّذِي فِيهِ حَمْزَةُ، فَاسْتَادَنَ عَلَيْهِ فَأَذِنَ لَهُ، فَطَفِقَ النَّبِيُّ ﷺ يَلُومُ حَمْزَةَ فِيمَا فَعَلَ، فَإِذَا حَمْزَةُ مِلُّ مُحَمَّرَةٍ عَيْنَاهُ، فَتَنَظَرَ حَمْزَةَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ ثُمَّ صَعَدَ النَّظَرَ، فَتَنَظَرَ إِلَى رُكْبَتِهِ، ثُمَّ

(١) وەك به‌یکه‌ری مرووف ونازەن وگیانە به‌ران.

صَعَدَ النَّظْرَ، فَتَنَظَرَ إِلَى وَجْهِهِ، ثُمَّ قَالَ حَمْزَةُ: وَهَلْ أَنْتُمْ إِلَّا عَبِيدُ لِأَبِي فَعَرَفَ النَّبِيُّ ﷺ أَنَّهُ مَلٌّ، فَكَصَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى عَقْبَيْهِ الْقَهْقَرَى، فَخَرَجَ وَخَرَجْنَا مَعَهُ^(١).

٤٠٠٣- عهلی کورپی حوسهین دهلی: حوسهینی کورپی عهلی ﷺ بوی گیراپیهوه که عهلی (باوکی) وتی: می حوشریکی پیری پهککهوتهم ههبوو بهشی خوم بوو له دهست کهوتی (غهزای) بهدر، پیغهمبهروش ﷺ له پینچ یهکی دهست کهوتانه خوا (بهبی جهنگ) سهندیهوه بو پیغهمبهرهکهی ﷺ، می حوشریکی پیری پهککهوتهی تری پیدا بووم ههر لهو رۆژمدا، جا کاتی ویستم هاتیمهی ﷺ کچی پیغهمبهر ﷺ بهینم، بهلینم دا بهپیاویکی زمرهنگه له بهنی قهینوقاع، که لهگهلمدا بیت بچین به وشر زورناتک بینین که دهمویست بیفرۆشم بهزمرهنگهرهکان، جا پارمهکی خهرج بکهه بو نانی زهماومندی ژن هینانهکهه. نینجا لهو کاتهدا کهپیویستی حوشرهکانم ناماده دمکرد له کوپان و خهرار و گوریس، ههردوو وشرهکهه له تهنشت دیواری مالیکی نهنصاریدا یهخ بوو بوون، تا نهوهی ویستم کووی کهمهوه کووم کردهوه (که گهپامهوه)، نهوسا ببینم ههردوو وشرهکهه کوپارمهکانیان برابوو، کهلهکهیان ههلدراپوو، بهشیک له سی و جگهریان دهرهینراپوو، که نهو دیمههه دی چاوی خومم پی نهگیرا له گریان! وتم: کی نهمهی کردوو؟ وتیان: حهمزهی کورپی عهبدولوتتهلیب کردوویهتی، نهومتا لهو مالهدا لهگهه کوومهلی نهنصاریدا عارهق دهخونهوه، کهنیزهکیکی گورانیپیژی لایه، لهگهه چهند هاوپییهکی (حهمزه) دا، کهنیزهکهه له گورانییهکهیدا وتی: نهی حهمزه ههسته بو نهو وشره پیره قهلهوانه (سهریان بیره)، حهمزهش راپهپی پهلاماری شمشیرهکهی دا و سهر کوپارهی ههردوو وشرهکهی بری وکهلهکهیانی ههلدپی وله جگهری ههردووکیانی برد بوو. عهلی وتی: منیش به

په له رۆشتم تا چوووه خزمهتی پیغه مبه‌ر ﷺ، زمیدی کورپ حاریسه‌ی له خزمه‌تدابوو، پیغه مبه‌ر ﷺ ههستی به‌وه‌کرد که تووشم بووه، بۆیه فهرمووی: ((جیت لی قه‌وماوه؟)) وتم: نه‌ی پیغه مبه‌ری خوا کارساتی وه‌ک نه‌وه‌ی نه‌مپۆم نه‌دیووه، چه‌مزه په‌لاماری هه‌ردوو وشتره‌که‌می داوه و کوپاره‌کانیان برپوه و که‌له‌که‌یانی هه‌لدپوه، ئیستاش له‌وماله‌یه له‌گه‌ل کۆمه‌لی شه‌راب خۆردا، پیغه مبه‌ریش ﷺ داوای پشته ماله‌که‌ی کرد و دای به‌شانیدا پاشان دهرجوو رۆشت، من و زمیدی کورپ حاریسه شوینی که‌وتین هه‌تا رۆشته نه‌وماله‌ی که چه‌مزه‌ی لی بوو، پیغه مبه‌ر ﷺ مۆله‌تی چوونه زووره‌وه‌ی خواست، مۆله‌تیاندا، نه‌نجا پیغه مبه‌ر ﷺ دهمستی کرد به‌ سه‌رزمنشتی چه‌مزه که بۆچی وای کردووه، چه‌مزه‌ش سه‌رخۆش و مه‌ست بوو چاوکه‌کانی سوور بوو بوون، ته‌ماشای پیغه مبه‌ری ﷺ کرد، پاشان چاوی به‌رزکرده‌وه (و ته‌ماشای پرووخساری کرد) و ته‌ماشای هه‌ردوو نه‌ژنۆی کرد، له پاشان چاوی به‌رزکرده‌وه و ته‌ماشای پرووخساری کرد، ئینجا چه‌مزه‌وتی: بۆ ئیوه جگه‌ کۆیله‌ی باوکی من چین؟ ئیتر پیغه مبه‌ر ﷺ زانی که زۆر مه‌ست و سه‌رخۆشه (نه‌وه‌ک زیاتر سنوور بیه‌زینیت)، بۆیه پاشه و پاش که‌راپه‌وه و هاته‌ دهره‌وه، ئیمه‌ش له خزمه‌تیدا هاتینه دهره‌وه.

٤٠٠٤- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبَّادٍ، أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ قَالَ: أَنْقَذَهُ لَنَا ابْنُ الْأَصْبَهَانِيِّ، سَمِعَهُ مِنْ ابْنِ مَعْقِلٍ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَبَّرَ عَلَى سَهْلِ بْنِ حُنَيْفٍ فَقَالَ: إِنَّهُ شَهِدَ بَدْرًا

٤٠٠٤- موحه‌مه‌دی کورپ عه‌بیاد بۆی گپ‌رامه‌وه‌وتی: ئیبنو عویه‌ینه بۆی گپ‌راپه‌نه‌وه‌وتی: ئیبنو له‌صبه‌هانی تا کۆتای گپ‌راپه‌نه‌وه‌که‌ی گه‌یانده‌وه و بۆمانی گپ‌راوه‌ته‌وه^(١). له ئیبنو مه‌عه‌قه‌لی بیستوه‌وه گپ‌راویه‌تیه‌وه که عه‌لی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ (پینچ)

(١) نه‌وه مانای به‌میزی (أنقذه لنا) په. مانایه‌کی تری لاوژی هه‌به ئه‌مه‌یه: بۆی نارده‌وین به نووسین یان به ئیجازه و مۆلت.

که دوو جوور وهرگرتنی فهرمووده‌ن، وه‌ک لی بیستن و لی وهرگرتنی راستموخۆی نین. به‌روانه «ارشاد العاری: ٥٠/٩.

ئه‌للاهو ئه‌كبه‌ر له‌سه‌ر سه‌ه‌لی كورپی خونه‌ی‌ف ﷺ كرد^(١) و وتی: بێگومان سه‌ه‌ل به‌شداری غه‌زای به‌د‌ری كردوه‌.

٤٠٠٥- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يُحَدِّثُ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ حِينَ تَأَيَّمَتْ حَفْصَةُ بِنْتُ عُمَرَ مِنْ حُنَيْسِ بْنِ حَذَافَةَ السَّهْمِيِّ- وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَدْ شَهِدَ بَدْرًا نُوْقِيَ بِالْمَدِينَةِ - قَالَ عُمَرُ: فَلَقِيتُ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ، فَعَرَضْتُ عَلَيْهِ حَفْصَةَ فَقُلْتُ: إِنْ شِئْتَ أَنْكَحْتُكَ حَفْصَةَ بِنْتَ عُمَرَ. قَالَ: سَأَنْظُرُ فِي أَمْرِي. فَلَبِثْتُ لَيْالِي، فَقَالَ: قَدْ بَدَأَ لِي أَنْ لَا أَتَزَوَّجَ يَوْمِي هَذَا. قَالَ عُمَرُ: فَلَقِيتُ أَبَا بَكْرٍ فَقُلْتُ: إِنْ شِئْتَ أَنْكَحْتُكَ حَفْصَةَ بِنْتَ عُمَرَ. فَصَمَّتْ أَبُو بَكْرٍ، فَلَمْ يَرْجِعْ إِلَيَّ شَيْئًا، فَكُنْتُ عَلَيْهِ أَوْجَدَ مِنِّي عَلَى عُثْمَانَ، فَلَبِثْتُ لَيْالِي، ثُمَّ خَطَبَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَنْكَحْتُهَا إِيَّاهُ، فَلَقِيتُ أَبَا بَكْرٍ فَقَالَ: لَعَلَّكَ وَجَدْتَ عَلَيَّ حِينَ عَرَضْتَ عَلَيَّ حَفْصَةَ فَلَمْ أَرْجِعْ إِلَيْكَ قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: فَإِنَّهُ لَمْ يَمْتَنِعْنِي أَنْ أَرْجِعَ إِلَيْكَ؟ فِيمَا عَرَضْتُ إِلَّا أَنِّي قَدْ عَلِمْتُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَدْ ذَكَرَهَا، فَلَمْ أَكُنْ لِأَقْشِي سِرَّ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَلَوْ تَرَكَهَا لَقَبِلْتُهَا^(٢).

٤٠٠٥- زوه‌ری ده‌لی، سالی‌می کورپی عه‌بدو‌ل‌لا بۆی گێ‌رامه‌وه که له‌ عه‌بدو‌ل‌لای کورپی عومه‌ری بیستوه ﷺ گێ‌رایه‌وه که عومه‌ری کورپی خه‌تتاب ﷺ کاتی حه‌فصه‌ی کچی عومه‌ر ﷺ بێ‌وم‌زن که‌وت، (به‌ مردنی) خونه‌ی‌سی کورپی حوزا‌فه‌ی سه‌ه‌می می‌ردی ﷺ - که له‌ هاوه‌لانی بی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ بوو، که‌به‌شداری غه‌زای به‌د‌ری کردبوو له‌ مه‌دینه‌ مرد- عومه‌ر ﷺ وتی: به‌ عوسمانی کورپی عه‌ففان ﷺ که‌شتم و با‌سی حه‌فصه‌م بۆ کرد و وتم: ئه‌که‌ر

(١) کاتی مرد له‌ کوفه‌ سالی سی و شهمی کۆچی. به‌روانه : ارشاد الساری، ٥١/٩.

(٢) به‌روانه: ٥١٢٢، ٥١٢٩، ٥١٤٥.

دهتهوئى حفصه كچى عومهرت لى ماره دهكهم (عوسمان) وتى: با بيرى له كارى خوّم بكهمهوه، ئيتىر چهند شهويك مامهوه (چاوهروان بووم) نهنجا وتى: به راستى بۆم پروون بوتهوه لهم كات و پروژدهگارمدا ژن نههينم، عومهر ﷺ دهلى: نهنجا بهئهبو بهكر ﷺ گهشم و وتم: نهگهر دهتهوئى حفصه كچى عومهرت لى ماره دهكهم، ئهبو بهكر ﷺ بيدنگ بوو و هيچ وهلاميكى نه دامهوه، بويه منيش له نهبوه بهكر زياتر تووره بووم تا عوسمان، نهنجا چهند شهويك مامهوه، پاشان پيغه مبهري خوا ﷺ خوازبيني حفصه كچى كرد و منيش ليم ماره كرد، نهوسا نهبو بهكر ﷺ بهمن گهشت وتى: لهوانهيه تووره بووبى ليم كاتى باسى حفصهت بوكردم (ماره ي بكهم)، منيش وهلامم نه دايتيهوه ؟ وتم: بهلى وايه، وتى: دهما دلتيايه من له بهر نهوه وهلامم نه دايتيهوه لهوه ي پيشنيارت كرد بۆم، تهنها له بهر نهوه بوو به راستى من زانيبووم كه پيغه مبهري خوا ﷺ باسى حفصه كچى كردبوو (داواي دهكات)، خو نه دهكرام منيش نهيني پيغه مبهري خوا ﷺ ناشكرا بكهم، وه نهگهر نهو (پيغه مبهري ﷺ) نهيوستايه و وازى لى بهينايه من دهمويست (و ماره م دهكرد).

٤٠٠٦- حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَدِيٍّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدَ، سَمِعَ أَبَا مَسْعُودٍ الْبَذْرِيَّ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "نَفَقَةُ الرَّجُلِ عَلَى أَهْلِهِ صَدَقَةٌ"^(١).

٤٠٠٦- عهبدوللاى كورى يهزید دهلى: له نهبو مسعوودى بهدریم ﷺ بیست له پیغه مبهروه ﷺ گیرایهوه كه فهرمووی: ((خهرجی بیاو بۆ ماڵ و مندالی خوێ خیر و چاکهیه (بۆی دهنوسریت)).

٤٠٠٧- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، سَمِعْتُ عُرْوَةَ بِنَ الزُّبَيْرِ يُحَدِّثُ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ فِي إِمَارَتِهِ: أَخَّرَ الْمُغِيرَةَ بْنَ شُعْبَةَ الْعَصْرَ وَهُوَ أَمِيرُ الْكُوفَةِ، فَدَخَلَ أَبُو مَسْعُودٍ عَقْبَهُ بْنُ عَمْرِو الْأَنْصَارِيِّ جَدُّ زَيْدِ بْنِ حَسَنِ -شَهِدَ بَدْرًا- فَقَالَ: قَدْ عَلِمْتُ، نَزَلَ جَبْرِيلُ فَصَلَّى، فَصَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ خَمْسَ صَلَوَاتٍ، ثُمَّ قَالَ: "هَكَذَا أَمِرْتُ". كَذَلِكَ كَانَ بَشِيرُ بْنُ أَبِي مَسْعُودٍ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِيهِ^(١).

٤٠٠٧- زوهری دهلی: لهعوروهی کوری زوبهیرم بیست لهکاتی دهسهلاتی عومهری کوری عبدالوعلیزدا گپراهوه بوئی وتی: موغهیرهی کوری شوعبه (نویزی) عهسری دوا خست له کاتیکدا گهورمیی کوفه بوو، نهنجا نهبو مهسعوود کهعوقههیی کوری عهمری نهنصاری په (دهبیته) باپیرهی زمیدی کوری حهسهن - که بهشداری غهزای بهدری کردووه - وتی: سویند به خوا بهدلنیاپیهوه دهمانیت جبریل ﷺ دابهزی و (پیش) نویزی کرد (بو پیغهمبهه ﷺ)، نهنجا پیغهمبههری خواش ﷺ پینج نویزی کرد (لهدوای جبریهلهوه ﷺ) پاشان (جبریل) فهرمووی: ((نا بهو جوړه فهرمانت پی کراوه^(٢))) بهشیری کوری نهبو مهسعوود له باوکیهوه ههر بهو جوړهی دمگیراپهوه.

٤٠٠٨- حَدَّثَنَا مُوسَى، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْبَدْرِيِّ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "الْآيَتَانِ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ مَنْ قَرَأَهُمَا فِي لَيْلَةٍ كَفَّتَاهُ". قَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ: فَلَقِيتُ أَبَا مَسْعُودٍ وَهُوَ يَطُوفُ بِالْبَيْتِ، فَسَأَلْتُهُ، فَحَدَّثَنِيهِ^(٣).

٤٠٠٨- نهبو مسعوودی بهدری ﷺ دهلی: پیغهمبههری خوا ﷺ فهرمووی: ((دوو نایهتهکهی کوئیای سورمتی بهفهره ههرکهسی له شهودا بخوینی بهسیهتی)). عهبدورهحمان دهلی:

(١) پروانه: ٥٣١.

(٢) (امرئ) که پیش نویزی بکهه بؤت یان به (امرئ) واته: بهو جوړه فهرمانت پیکراوه نهی موحهممد ﷺ.

(٣) پروانه: ٥٠٠٨، ٥٠٠٩، ٥٠٤٠، ٥٠٥١.

ئەبو مسعودی بەدریم ﷺ بینی لەکاتیکیدا تەوافی دەکرد بەدەموری کەعبەدا پرسیارم لێ کرد (لەو بارمییەوه)، ئەویش ئەم فەرموودەی بو گێڕامەوه.

۴۰۰۹- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الرَّبِيعِ، أَنَّ عِثْبَانَ بْنَ مَالِكٍ -وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ- مِمَّنْ شَهِدَ بَدْرًا مِنَ الْأَنْصَارِ- أَنَّهُ أَتَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ^(۱).

۴۰۰۹- مەحمودی کۆری ڕەبیع گێڕایەوه کە عیتبانی کۆری مالیک ﷺ - کە لە هاوێلانێ پێغەمبەر ﷺ بوو بەشداری بەدری کردبوو لە ئەنصارییەکان - گێڕایەوه کە ئەو (عیتبان) هاتە خزمەتی پێغەمبەری خوا ﷺ^(۲).

۴۰۱۰- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ - هُوَ ابْنُ صَالِحٍ- حَدَّثَنَا عَنبَسَةُ، حَدَّثَنَا يُونُسُ، قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: ثُمَّ سَأَلْتُ الْحُصَيْنَ بْنَ مُحَمَّدٍ - وَهُوَ أَحَدُ بَنِي سَالِمٍ، وَهُوَ مِنْ سَرَاتِهِمْ - عَنْ حَدِيثِ مُحَمَّدِ بْنِ الرَّبِيعِ عَنْ عِثْبَانَ بْنِ مَالِكٍ، فَصَدَّقَهُ^(۳).

۴۰۱۰- ئێبنو شێهاب دەلی: پاشان پرسیارم لە حوصەینی کۆری موخەممەد کرد- کە یەکیکە لە بەنو سالییم و لە گەورە و چاکەکانیانە - دەربارەی فەرموودەکی مەحمودی کۆری ڕەبیع لە عیتبانی کۆری مالیکەوه، ئەویش (حوصەین) وتی راست دەگات (پشت راستی کردەوه).

۴۰۱۱- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَامِرٍ بْنُ رَبِيعَةَ - وَكَانَ مِنْ أَكْبَرِ بَنِي عَدِيٍّ، وَكَانَ أَبُوهُ شَهِدَ بَدْرًا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ- أَنَّ عُمَرَ اسْتَعْمَلَ قَدَامَةَ بْنَ مَظْعُونٍ عَلَى الْبَحْرَيْنِ، وَكَانَ شَهِدَ بَدْرًا، وَهُوَ خَالَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ وَحَفْصَةَ ﷺ.

(۱) پروانە: ۴۲۴.

(۲) تەواوی فەرموودەکە لە بانی نوێژنا هاتوو بە ژمارە (۴۲۴).

(۳) پروانە: ۴۲۴.

۴۰۱۱- زوهری دهلی: عهبدوللای کورپی عامیری کورپی رهبیعه بۆی گپراهه وه که بهتەمه‌نترینی بهنی عه‌دی بوو، وه باوکی له خزمه‌تی پینگه‌مبه‌ردا ﷺ به‌شداری غه‌زای به‌دری کردبوو - ده‌گپرتە‌وه که عومەر ﷺ قودامه‌ی کورپی مه‌زعونی کرده لیپرسراوی به‌حرمین، وه نه‌و (قودامه) به‌شداری غه‌زای به‌دری کردبوو، وه نه‌و (قودامه) خالی عه‌بدوللای کورپی عومەر و حه‌فصه (ی خوشکی) بوو ﷺ.

۴۰۱۲ - ۴۰۱۳- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ أَسْمَاءَ، حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَّةُ، عَنْ مَالِكٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، أَنَّ سَالِمَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ أَخْبَرَهُ قَالَ: أَخْبَرَ رَافِعُ بْنُ خَدِيجٍ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ، أَنَّ عَمِّيهِ - وَكَانَا شَهِدَا بَدْرًا - أَخْبَرَاهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَهَى عَنْ كِرَاءِ الْمَزَارِعِ. قُلْتُ لِسَالِمٍ: فَتَكْرِihَا أَنتَ؟ قَالَ: نَعَمْ، إِنَّ رَافِعًا أَكْثَرَ عَلَى نَفْسِهِ^(۱).

۴۰۱۲-۴۰۱۳- زوهری ده‌گپرتە‌وه که سالیمی کورپی عه‌بدوللای بۆی گپراهه وه وتی: رافعی کورپی خه‌دیج بۆ عه‌بدوللای کورپی عومەری ﷺ گپراهه وه که هەردوو مامه‌که‌ی (زوهری و موزمه‌هی) - که هەردووکیان به‌شداری غه‌زای به‌دریان کردبوو- بۆیان گپراهه وه که پینگه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌کرئ دانی زه‌وی کشتوکالی هه‌دمغه کرد، منیش به سالیم وت: نه‌ی تۆ به‌کرئ دهمیت ؟ وتی: به‌لی: بیگومان رافیع له‌سه‌ر خۆی توند و گران کرد بوو^(۲).

۴۰۱۴- حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ حُصَيْنِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ سَدَادٍ بْنِ الْهَادِ اللَّيْثِيَّ قَالَ: رَأَيْتُ رِفَاعَةَ بْنَ رَافِعِ الْأَنْصَارِيَّ، وَكَانَ شَهِدًا بَدْرًا.

(۱) پروانه: ۲۳۳۹.

(۲) چونکه حیوازی نەکردوه له نیوان به‌کردانی به‌هەندئ له به‌ره‌می زه‌ویکه که دروست نییه له‌گه‌ل به‌کردانی به‌

پاره که دروسته. پروانه : ایرشاد الساری، ۵۶/۹.

۴۰۱۴- حوصهینی کوری عهبدوړه حمان دهلی: له عهبدوولای کوری شه ددادی کوری هادی له یسیم بیست وتی: ریفاعه ی کوری رافعی ئه نصاریم ﷺ بینی که ئه و به شداری غهزای به دری کردبوو.

۴۰۱۵- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ وَيُونُسُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ غُرُورَةَ بِنِ الزُّبَيْرِ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ، أَنَّ الْمِسْوَرَ بْنَ مَخْرَمَةَ أَخْبَرَهُ، أَنَّ عَمْرَو بْنَ عَوْفٍ -وَهُوَ حَلِيفٌ لِبَنِي عَامِرِ بْنِ لُؤْيٍ، وَكَانَ شَهِدًا بَدْرًا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ- أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بَعَثَ أَبَا عُبَيْدَةَ بْنَ الْجَرَّاحِ إِلَى الْبَحْرَيْنِ يَأْتِي بِجَزَيْتِهَا، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ هُوَ صَالِحَ أَهْلِ الْبَحْرَيْنِ، وَأَمَرَ عَلَيْهِمُ الْعَلَاءَ بْنَ الْحَضَرَمِيِّ، فَقَدِمَ أَبُو عُبَيْدَةَ بِمَالٍ مِنَ الْبَحْرَيْنِ، فَسَمِعَتِ الْأَنْصَارُ بِقُدُومِ أَبِي عُبَيْدَةَ، فَوَافَوْا صَلَاةَ الْفَجْرِ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ، فَلَمَّا انْصَرَفَ تَعَرَّضُوا لَهُ، فَتَبَسَّمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِينَ رَأَوْهُمْ ثُمَّ قَالَ: "أَطْنُكُم سَمِعْتُمْ أَنَّ أَبَا عُبَيْدَةَ قَدِمَ بِشَيْءٍ؟". قَالُوا: أَجَلْ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: "فَابْشِرُوا وَأَمْلُوا مَا يَسُرُّكُمْ، فَإِنَّ اللَّهَ مَا الْفَقْرَ أَخْشَى عَلَيْكُمْ، وَلَكِنِّي أَخْشَى أَنْ تُبْسِطَ عَلَيْكُمُ الدُّنْيَا كَمَا بَسِطَتْ عَلَى مَنْ قَبْلَكُمْ، فَتَنَافَسُوهَا كَمَا تَنَافَسُوهَا، وَتُهْلِكَكُمْ كَمَا أَهْلَكْتَهُمْ".

۴۰۱۵- میسوری کوری مه خرهمه دهگیریتته وه که عهمری کوری عهوفی ئه نصاری ﷺ که هاوپهیمانی بهنی عامیری کوری لوئهی بوو، که به شداری غهزای به دری کردبوو له خزمهتی پیغه مبهردا ﷺ، گیرایه وه که پیغه مبهری خوا ﷺ ئه بو عوبه یده ی کوری جه راحی نارد بوبه حرهین تاسه رانه که ی بینیت، پیغه مبهری خوا ﷺ پیشر صولحی له گهل خه لکی به حرهین کردبوو و عه لائی کوری حه چرمی کردبوو به لیبرسراو و گهورمیان، نه نجا ئه بو عوبه یده ﷺ له به حرهینه وه مال و سامانی (سه رانه ی) هی نابوو، ئه نصاریه کانیش هاتنه وه ی ئه بو عوبه یدمیان بیستبوو، بویه هه موویان هاتن بو نو یزی به یانی له خزمهتی پیغه مبهردا ﷺ، جا که پیغه مبهر ﷺ (نو یز که ی ته واو کردوو) که راپه وه، ئه نصاریه کان رۆشنه ینگای، پیغه مبهری خواش ﷺ کاتی بینینی

زمرده خه نه یه کی کرد و پاشان فهرمووی: ((وابزانم بیستووتانه که نه بو عوبه یده شتیکی هیناوه!)) وتیان: به لئی نهی پیغه مبهری خوا، فهرمووی: ((که واته مزدهتان لی بی و به هیوای نهوه بن دلخوشتان کات^(۱)، جاسویند به خوا من لهوه ناترسم لیتان که هه ژابن، به لکو لهوه دهرسم که چون دنیا بو نهوانه ی که له پیش نیودا بوون زور بووه^(۲) بو نیومش زور بی، نینجا نیومش له نیوان خوئاندا پیشبرکیی بو بکه ن وهک نهوان کردیان، ئیتر له ناوتان ببات ههر چوئیک نهوانه ی له ناو برد)).

۴۰۱۶- حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا جَرِيرُ بْنُ حَازِمٍ، عَنْ نَافِعٍ، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رضی اللہ عنہما كَانَ يَقْتُلُ الْحَيَّاتِ كُلَّهَا^(۳).

۴۰۱۶- جهریری کوری حازیم له نافیعه وه دمگیریته وه که ئیبنو عومهر رضی اللہ عنہما له رابردوودا هه موو ماره گانی دمکوشت.

۴۰۱۷- حَتَّى حَدَّثَهُ أَبُو ثُبَابَةَ الْبَذْرِيُّ أَنَّ النَّبِيَّ صلی اللہ علیہ وسلم نَهَى عَنْ قَتْلِ جَنَّاتِ الْبُيُوتِ، فَأَمَسَكَ عَنْهَا^(۴).
۴۰۱۷- ههتا نه بو لوبابه ی بهدری صلی اللہ علیہ وسلم بو ی گیرایه وه که پیغه مبههر صلی اللہ علیہ وسلم پیگری کردووه لهو مارانه ی^(۵) له ماله کاندان، ئیتر دهستی گرته وه (له کوشتیان).

۴۰۱۸- حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُلَيْحٍ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، قَالَ ابْنُ شَهَابٍ: حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ اسْتَأْذَنُوا رَسُولَ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم فَقَالُوا: ائْذَنْ لَنَا

(۱) که مال و سامانی دونیایه.

(۲) مال و سامانیان زور بوو و دنیا رووی تیکردن.

(۳) بروهانه: ۳۲۹۷.

(۴) بروهانه: ۳۲۹۷.

(۵) جوړه ماریکی بچوکه یان ماریکی سپی به یان ماریکی باریکه له ماله کاندان.

گیرایه وه که به پیغمبهیری خوا ﷺ وت: پیم بلّی نه گهر گه شتم به پیاوی له کافران له گهّل یه کتری به جهنگ هاتین، جا به شمشیر دای له بالیکم و په پاندى، پاشان په نای برد بۆ دره ختیك و له من (خوی هوتار کرد)، ئینجا وتی: مسولمان بووم و خۆم ته سلیمی خوا کرد، نهی پیغمبهیری خوا ﷺ دوا نه وهی وت ئایا بیکوژم؟ پیغمبهیری خواش ﷺ فهرمووی: ((مهیکوزه))، نهویش وتی: نهی پیغمبهیری خوا ﷺ نهو بالیکمی په پاندوه دوا په پاندىن بالم نهنجا نه وهی وت: (مسولمان بووم) پیغمبهیری خوا ﷺ فهرمووی: ((مهیکوزه، چونکه نه گهر بیکوژی نهو به راستی وهک تۆ وایه پیش نه وهی نهو بکوژیت، وه تۆش وهک نهو وایت پیش نه وهی نهو وتهی وتی بیلّی^(۱)))

٤٠٢٠- حَدَّثَنِي يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا ابْنُ عَلِيَّةَ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ التَّيْمِيُّ، حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ بَدْرٍ: "مَنْ يَنْظُرُ مَا صَنَعَ أَبُو جَهْلٍ؟". فَأَنْطَلَقَ ابْنُ مَسْعُودٍ، فَوَجَدَهُ قَدْ ضَرَبَهُ ابْنُ عَبَّادٍ حَتَّى بَرَدَ، فَقَالَ: أَنْتَ أَبَا جَهْلٍ؟ قَالَ ابْنُ عَلِيَّةَ: قَالَ سُلَيْمَانُ: هَكَذَا قَالَهَا أَنَسُ، قَالَ: أَنْتَ أَبَا جَهْلٍ؟ قَالَ: وَهَلْ قَوْقَ رَجُلٍ قَتَلْتُمُوهُ؟! قَالَ سُلَيْمَانُ: أَوْ قَالَ قَتَلَهُ قَوْمُهُ. قَالَ: وَقَالَ أَبُو مَجَلَزٍ: قَالَ أَبُو جَهْلٍ: فَلَوْ غَيْرَ أَكَّارٍ قَتَلَنِي^(۲).

٤٠٢٠- نه نهس ﷺ دهلی: پیغمبهیری خوا ﷺ له رۆزی غهزای به دردا فهرمووی: ((کی سهیر دهکات بزانی نه بو جههل چی کرد (چی لی هاتوو) ؟)) نهنجا ئیبنو مهسعوود ﷺ رۆشت و بینی ههردوو کورمهکی^(۳) عهفرا (به شمشیر) لییان دابوو تا سارد بوو بۆوه، جا (ئیبنو مهسعوود) ﷺ وتی: تۆ نه بو جههلیت ؟ ئیبنو عولهیهه وتی: سولیمان وتی: نه نهس ئا بهو جوهری وت: تۆ نه بو

(۱) پیش نه وهی مسولمان بین.

(۲) پروانه: ۳۱۶۲.

(۳) معاز و موعویز.

جه‌هلیت ؟ - (ئه‌بو جه‌هل) وتی: ئایا پیاوێک هه‌یه له‌سه‌ر و ئه‌و پیاوه‌وه ئێوه کوشتان ؟ سوله‌یمان وتی: یان وتی: هۆزه‌که‌ی کوشتیان، وه ئه‌بو مېج‌له‌ز وتی: ئه‌بو جه‌هل وتی: خۆزگه که‌سیک بیکوشتمايه جوتیار نه‌بوايه ^(۱).

۴۰۲۱- حَدَّثَنَا مُوسَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ، حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنِي ابْنُ عَبَّاسٍ، عَنْ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - لَمَّا تُوِّفِيَ النَّبِيُّ ﷺ قُلْتُ لِأَبِي بَكْرٍ: انْطَلِقْ بِنَا إِلَى إِخْوَانِنَا مِنَ الْأَنْصَارِ. فَلَقِينَا مِنْهُمْ رَجُلَانِ صَالِحَانِ شَهِدَا بَدْرًا، فَحَدَّثْتُ عُرْوَةَ بَنَ الزُّبَيْرِ، فَقَالَ: هُمَا عُوَيْمُ بْنُ سَاعِدَةَ، وَمَعْنُ بْنُ عَدِيٍّ ^(۲).

۴۰۲۱- ئیبنو عه‌بباس له عومه‌ره‌وه ﷺ ده‌گێڕێته‌وه ده‌لی: کاتی پێغه‌مبه‌ر ﷺ ومفاتی کرد وتم به ئه‌بو به‌کر ﷺ : با بچین بۆ‌لای برایی ئه‌نصارمان، ئه‌نجا (که‌ رۆشتین) گه‌یشتین به دوو پیاوی چاک له‌وان، که به‌شداری غه‌زای به‌دریان کردبوو، ئه‌نجا ئه‌مه‌م بۆ عوروه‌ی کورپی زوبه‌یر گێڕایه‌وه، عوروه‌یش وتی: ئه‌و دووانه عومیمی کورپی ساعیده و مه‌عنی کورپی عه‌دی بوون.

۴۰۲۲- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، سَمِعَ مُحَمَّدَ بْنَ فُضَيْلٍ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ قَيْسٍ: كَانَ عَطَاءُ الْبَدْرِيِّنَ خَمْسَةَ آلَافٍ خَمْسَةَ آلَافٍ. وَقَالَ عُمَرُ: لَأَفْضَلُنَّهُمْ عَلَى مَنْ بَعْدَهُمْ.

۴۰۲۲- قه‌یس ده‌لی: ئه‌و سامانه‌ی ده‌درا به به‌شداری غه‌زای به‌در (له سالیکیدا) پێنج هه‌زار پێنج هه‌زار بوو، وه عومه‌ر ﷺ وتی: سوێند به خوا باوی به‌شداری به‌در ده‌ده‌م به‌سه‌ر ئه‌وانه‌ی دواي خۆیاندا.

(۱) یان نه‌گه‌ر ئه‌وه‌ی کوشتی جوتیار نه‌بوايه پێم خۆشتر بوو، چونکه جوتیاریان به که‌م سه‌یر نه‌کرد، وه ئه‌و دوو کورپی

عه‌مه‌را که ئه‌بو جه‌هلێان کوشت نه‌نصاری بوون و زه‌وی وزاریان هه‌بوون کاریان تیا نه‌کرد. ب‌روانه : ارشاد الساری، ۶/۹.

(۲) ب‌روانه: ۲۴۶۲.

۴۰۲۳- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقْرَأُ فِي الْمَغْرِبِ بِالطُّورِ، وَذَلِكَ أَوَّلَ مَا وَقَرَ الْإِيمَانُ فِي قَلْبِي^(۱).

۴۰۲۳- موحه ممه دی کوری جوبه یر له باوکیه وه دهگیرپته وه دهلی: له پیغه مبهری خوام بیست له (نویژی) مه غریبدا سورپته (وَالطُّورِ) ده خویند، نه مهش له سه رهتای جیگیر بوونی باوهر بوو له دلما.

۴۰۲۴- وَعَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ فِي أَسَارَى بَدْرٍ: "لَوْ كَانَ الْمُطْعِمُ بْنُ عَدِيٍّ حَيًّا ثُمَّ كَلَّمَنِي فِي هَؤُلَاءِ النَّتَنِ لَرَكَّتُهُمْ لَهُ". وَقَالَ اللَّيْثُ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ وَقَعَتِ الْفِتْنَةُ الْأُولَى - يَعْنِي: مَقْتَلَ عُثْمَانَ - فَلَمْ تُبْقِ مِنْ أَصْحَابِ بَدْرٍ أَحَدًا، ثُمَّ وَقَعَتِ الْفِتْنَةُ الثَّانِيَّةُ - يَعْنِي: الْحَرَّةَ - فَلَمْ تُبْقِ مِنْ أَصْحَابِ الْحُدَيْبِيَّةِ أَحَدًا، ثُمَّ وَقَعَتِ الثَّالِثَةُ فَلَمْ تَرَفَعْ وَلِلنَّاسِ طَبَاحٌ^(۲).

۴۰۲۴- موحه ممه دی کوری جوبه یری کوری موتعیم له باوکیه وه دهگیرپته وه دهلی: که پیغه مبهری خوا ﷺ دمرباره دیله کانی غه زای بهدر فهرمووی: ((نه گهر موتعیمی کوری عه دیی زیندوو بوایه پاشان دمرباره دی نا نه م بوگه نانه هسه ی له گه لندا بگردایه، له بهر ریژی نه و وازم لی دمهینان (نه مده کوشتن بریتیم لی وهر نه ده گرتن)).

له یس له یه حیا وه گپرایه وه نه ویش له سه عیدی کوری موسه ییه به وه گپرایه وه وتی: ئازاوه ی یه که م رپووی دا - واته کوژرانی عوسمانی کوری عه فغان ﷺ - و کهس له به شدارانی غه زای بهدر (له ژیاندا) نه مابوون، پاشان ئازاوه ی دووهم

(۱) بروانه: ۷۶۵.

(۲) بروانه: ۳۱۳۹.

پروویدا - واته جهنگی چه‌رپه^(١) - و کهس له‌به‌شدارانی رپکه‌وتنی حوده‌میه نه‌مابوون، پاشان (نازاوه‌ی) سی یه‌م پروویدا کوتایی نه‌هات (به‌رده‌وام بوو)، تا خه‌لک توانایان هه‌بوو.

٤٠٢٥- حَدَّثَنَا الْحَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ النَّمِرِيُّ، حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ يَزِيدَ قَالَ: سَمِعْتُ الزُّهْرِيَّ قَالَ: سَمِعْتُ عُرْوَةَ بْنَ الزُّبَيْرِ وَسَعِيدَ بْنَ الْمُسَيَّبِ وَعَلْقَمَةَ بْنَ وَقَّاصٍ وَعُubَيْدَ اللَّهِ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ حَدِيثِ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ كُلُّ حَدَّثَنِي طَائِفَةٌ مِنَ الْحَدِيثِ، قَالَتْ: فَأَقْبَلْتُ أَنَا وَأُمُّ مِسْطَحٍ، فَعَثَرْتُ أُمَّ مِسْطَحٍ فِي مِرْطَها فَقَالَتْ: تَعَسَ مِسْطَحٌ. فَقُلْتُ: بِئْسَ مَا قُلْتَ، تَسْبِيَنَ رَجُلًا شَهِدَ بَدْرًا. فَذَكَرَ حَدِيثَ الْإِفْكِ^(٢).

٤٠٢٥- یونسی کوری یه‌زید ده‌لی: له زوهریم بیست وتی: فه‌رمووده‌ی عایشه‌ی ﷺ خیزانی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ له عوروه‌ی کوری زوبه‌یر و سه‌عیدی کوری موسه‌بیهب و عه‌لقه‌مه‌ی کوری و مقاص و عوبه‌یدوللای کوری عه‌بدوللام بیست هه‌ریه‌که‌یان به‌شیک له فه‌رمووده‌که‌یان بو گپ‌رامه‌وه: عایشه‌ی ﷺ وتی جا من و دایکی میسته‌ح گه‌پاینه‌وه و دایکی میسته‌ح هاچی گرایه کراسه‌که‌ی هه‌لکه‌وت، وتی: داما و بیت میسته‌ح، منیش وتم: قسه‌یه‌کی خراپت کرد جنیو دهمدیت به‌ پیاویک به‌شدار ی غه‌زای به‌دری کردووه. نیتز قسه و باسی بوه‌تانه‌که‌ی بوی باس ده‌کات.

٤٠٢٦- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُلَيْحٍ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنِ ابْنِ شَهَابٍ قَالَ: هَذِهِ مَعَاذِي رَسُولِ اللَّهِ ﷺ.

(١) چه‌رپه: جیکایه‌ک له مه‌دینه‌وه که به‌رده‌په‌شی زوری تیدایه، وه لهو جیکایه‌دا جه‌نکیکی گه‌وره پرویدا له تئوان خه‌لکی مه‌دینه‌و له‌شکری یه‌زیدی کوری مو‌عاویه‌دا سالی شه‌ست و سنی کوتچی والی یه‌زیدیان ده‌رکرد که عوسمانی کوری محمدی کوری نه‌بوو سوفیان بوو، وه یه‌زیدیان

قبول نه‌بوو که گه‌وره‌ی موسلمانان بیت. بروهانه، ارشاد الساری، ٦٣/٩.

(٢) بروانه: ٢٥٩٣.

فَذَكَرَ الْحَدِيثَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ يُنْقِیهِمْ: "هَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَكُمْ رَبُّكُمْ حَقًّا". قَالَ مُوسَى: قَالَ نَافِعُ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: قَالَ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِهِ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، تُنَادِي نَاسًا أَمْوَاتًا؟ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَا أَنْتُمْ بِأَسْمَعَ لِمَا قُلْتُمْ مِنْهُمْ"^(١). قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: فَجَمِيعُ مَنْ شَهِدَ بَذْرًا مِنْ قُرَيْشٍ مِمَّنْ ضَرَبَ لَهُ يَسَهِمِهِ أَحَدٌ وَمَأْنُونَ رَجُلًا، وَكَانَ عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ يَقُولُ: قَالَ الزُّبَيْرُ: قُسِمَتْ سُهُمَانُهُمْ فَكَانُوا مِائَةً، وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

٤٠٢٦- مووسای کورپی عوقبه له ئیبنو شیهابهوه دهگیرپتهوه (پاش نهوهی غهزاکانی پیغه مبهری ﷺ باس دهکات) دهلی: نهوه غهزاکانی پیغه مبهری خوا به ﷺ.

ئیتیر فهرمووده که باس دهکات جا پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی له کاتی کدا (کافره کوژراوه کانی) فری دمه دایه (بیره که وه): ((نایا نهوهی پهرومردگارتان به ئینی پیدان بینیتان و دهستان کهوت ؟)) مووسا وتی: ^(٢) نافع وتی: عهبدو لالا (ی کورپی عومهر) ﷺ وتی: کهسیک له هاوه لانی عهرزی کرد ^(٣): نهی پیغه مبهری خوا بانگی کهسانیکی مردوو ده کهیت، پیغه مبهری خواش ﷺ فهرمووی: ((نهوهی وتم (پیان) ئیوه له وان چاکتر نایبیستن)).

نه بو عهبدو لالا (ئیمامی بوخاری) دهلی: کووی نهو کهسانه ی له قورمیشیه کان به شداری غهزای به دریان کردوو و پشکی خووی بو دیاری کراو (و پیی دراوه له غهنیمهت) ههشتا و یهک پیاو بوون. وه عوروهی کورپی زوبهیر دهیوت: پشکهکانیان دابهشکرا وسه د پیاو بوو خواش زاناته.

٤٠٢٧- حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا هِشَامٌ عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ الزُّبَيْرِ قَالَ: ضَرَبْتُ يَوْمَ بَذْرِ الْمُهَاجِرِينَ مِائَةً سَهْمًا.

٤٠٢٧- هیشامی کورپی عوروه له باوکیه وه دهگیرپتهوه له زوبهیره وه دهلی: له روژی (غهزای) به دردا پشکی کوچه ران به سه د پشک دابهشکرا.

(١) پروانه: ١٣٧٠.

(٢) به ههمان سمنمعی پێشوو.

(٣) یان: کهسانیک له هاوه لانی عهرزیان کرد.

١٣ - بَابُ تَسْمِيَةِ مَنْ سُمِّيَ مِنْ أَهْلِ بَدْرٍ فِي الْجَامِعِ الَّذِي وَضَعَهُ

أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَى حُرُوفِ الْمُعْجَمِ

النَّبِيُّ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْهَاشِمِيُّ ﷺ، إِيَّاسُ بْنُ الْبُكَيْرِ، بِلَالُ بْنُ رَبَاحٍ مَوْلَى أَبِي بَكْرٍ
الْقُرَشِيُّ، حَمْزَةُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ الْهَاشِمِيُّ، حَاطِبُ بْنُ أَبِي بَلْتَعَةَ حَلِيفٌ لِقُرَيْشٍ، أَبُو
حَذِيفَةَ بْنُ عَثْبَةَ بْنِ رَبِيعَةَ الْقُرَشِيُّ، حَارِثَةُ بْنُ الرَّبِيعِ الْأَنْصَارِيُّ قُتِلَ يَوْمَ بَدْرٍ وَهُوَ حَارِثَةُ
بُنِ سُرَاقَةَ كَانَ فِي النَّظَارَةِ، حُبَيْبُ بْنُ عَدِيٍّ الْأَنْصَارِيُّ، حُنَيْسُ بْنُ حَذَافَةَ السَّهْمِيُّ، رِفَاعَةُ
بُنِ رَافِعِ الْأَنْصَارِيُّ، رِفَاعَةُ بْنُ عَبْدِ الْمُنْذِرِ أَبُو لُبَابَةَ الْأَنْصَارِيُّ، الزُّبَيْرُ بْنُ الْعَوَّامِ الْقُرَشِيُّ،
زَيْدُ بْنُ سَهْلٍ أَبُو طَلْحَةَ الْأَنْصَارِيُّ - أَبُو زَيْدٍ الْأَنْصَارِيُّ - سَعْدُ بْنُ مَالِكٍ الزُّهْرِيُّ، سَعْدُ ابْنُ
خَوْلَةَ الْقُرَشِيُّ، سَعِيدُ بْنُ زَيْدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ نَفِيلٍ الْقُرَشِيُّ، سَهْلُ بْنُ حُنَيْفٍ الْأَنْصَارِيُّ، ظَهْرُ
بُنِ رَافِعِ الْأَنْصَارِيُّ وَأَخُوهُ، عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُثْمَانَ أَبُو بَكْرٍ الصَّدِيقُ الْقُرَشِيُّ، عَبْدُ اللَّهِ بْنُ
مَسْعُودٍ الْهُذَلِيُّ، عُثْبَةُ بْنُ مَسْعُودٍ الْهُذَلِيُّ، عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ الزُّهْرِيُّ، عُبَيْدَةُ بْنُ
الْحَارِثِ الْقُرَشِيُّ، عَبَادَةُ بْنُ الصَّامِتِ الْأَنْصَارِيُّ، عَمْرُ بْنُ الْخَطَّابِ الْعَدَوِيُّ، عُثْمَانُ بْنُ
عَفَّانٍ الْقُرَشِيُّ خَلَفَهُ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى ابْنَتِهِ وَصَرَبَ لَهُ بِسَهْمِهِ، عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ الْهَاشِمِيُّ،
عَمْرُو بْنُ عَوْفٍ حَلِيفُ بَنِي عَامِرٍ بْنِ لُؤَيٍّ، عُقْبَةُ بْنُ عَمْرِو الْأَنْصَارِيُّ، عَامِرُ بْنُ رَبِيعَةَ
الْعَنْزِيُّ عَاصِمُ بْنُ ثَابِتٍ الْأَنْصَارِيُّ، عُوَيْمُ بْنُ سَاعِدَةَ الْأَنْصَارِيُّ، عِثْبَانُ بْنُ مَالِكٍ الْأَنْصَارِيُّ،
فَدَاهَةُ بْنُ مَطْعُونٍ، قَتَادَةُ بْنُ النُّعْمَانِ الْأَنْصَارِيُّ، مُعَاذُ بْنُ عَمْرِو بْنِ الْجَمُوحِ، مُعَوَّذُ ابْنِ
عَفْرَاءَ وَأَخُوهُ، مَالِكُ بْنُ رَبِيعَةَ أَبُو أَسِيدٍ الْأَنْصَارِيُّ، مُرَّارَةُ بْنُ الرَّبِيعِ الْأَنْصَارِيُّ، مَعْنُ بْنُ
عَدِيٍّ الْأَنْصَارِيُّ، مِسْطَحُ بْنُ أَثَّاثَةَ بْنِ عَبَّادِ بْنِ الْمُطَّلِبِ بْنِ عَبْدِ مَنَافٍ، مِقْدَادُ بْنُ عَمْرِو
الْكِنْدِيُّ حَلِيفُ بَنِي زُهْرَةَ، هِلَالُ بْنُ أُمَيَّةَ الْأَنْصَارِيُّ ﷺ.

١٣- باسی ناوهیانی ئهوانه‌ی ناویان هیئراوه له به‌شدارانی به‌در لهم جامیعه‌ی^(١) که ئه‌بو عه‌بدو‌ل‌لا (ی بوخاری) دایناوه به‌ پێی ئه‌لف و بێ عه‌ره‌بی^(٢)

پێغه‌مبه‌ر موحه‌مه‌دی کورپی عه‌بدو‌ل‌لای هاشمی علیه‌السلام، ئییا‌سی کورپی بوکه‌یر، بیلالی کورپی ر‌م‌باح ئازادک‌راوی ئه‌بو به‌ک‌ری قور‌م‌یشی، حه‌مه‌زی کورپی عه‌بدو‌لو‌ت‌ته‌لیبی هاشمی، حاته‌بی کورپی ئه‌بی به‌ل‌ته‌عه سویند خۆر و هاو‌په‌یمانی قور‌م‌یش بوو، ئه‌بو حوزمه‌یفه‌ی کورپی عوتبه‌ی کورپی ر‌م‌بیعی قور‌م‌یشی، حاریسه‌ی کورپی ر‌وبه‌یعی ئه‌نصاری، له‌ ر‌ؤزی (غه‌زای) به‌دردا شه‌هید بوو له‌گه‌ڵ حاریسه‌ی کورپی سورا‌قه که له‌ناو ته‌ماشاکه‌راندای بوو (تیریک هاتو لێی دا شه‌هید بوو)، خو‌به‌ی‌بی کورپی عه‌دی ئه‌نصاری، خو‌نه‌یسی کورپی حوزا‌فه‌ی سه‌همی، ر‌ی‌فا‌عه‌ی کورپی ر‌افیعی ئه‌نصاری، ر‌ی‌فا‌عه‌ی کورپی عه‌بدو‌لو‌ن‌زیر: ئه‌بو لو‌بابه‌ی ئه‌نصاری، زو‌به‌یری کورپی عه‌وامی قور‌م‌یشی، زه‌یدی کورپی سه‌هل، ئه‌بو ته‌ل‌حه‌ی ئه‌نصاری، ئه‌بو زه‌یدی ئه‌نصاری، سه‌عدی کورپی مالیکی زوهری، سه‌عدی کورپی خه‌وله‌ی قور‌م‌یشی، سه‌عیدی کورپی زه‌یدی کورپی عه‌مری کورپی نو‌فه‌یلی قور‌م‌یشی، سه‌هلی کورپی حه‌نه‌یفی ئه‌نصاری، زو‌هه‌یری کورپی ر‌افیعی ئه‌نصاری و برا‌که‌ی، عه‌بدو‌ل‌لای کورپی عوسمان، ئه‌بو به‌ک‌ری صدیقی قور‌م‌یشی، عه‌بدو‌ل‌لای کورپی مه‌سه‌عوودی هوزه‌لی، عوتبه‌ی کورپی مه‌سه‌عوودی هوزه‌لی، عه‌بدو‌ره‌حمانی کورپی عه‌وفی زوهری، عوبه‌یده‌ی کورپی حاریسی قور‌م‌یشی، عوباده‌ی کورپی صامیتی ئه‌نصاری، عومه‌ری کورپی خه‌تتابی عه‌ده‌وی، عوسمانی کورپی عه‌ففانی قور‌م‌یشی، پێغه‌مبه‌ر صلی‌الله‌علیه‌و‌آله‌وس‌لمه به‌جێ هیشت به‌ دیاری کچه‌که‌یه‌وه (که‌ خێزانی عوسمان بوو) وه‌ پشکی خۆی بو‌ دانا له‌ (غه‌نیمه‌ت)، عه‌لی کورپی ئه‌بو تالیبی هاشمی، عه‌مری کورپی عه‌وف سویند خۆری به‌نی عامیری کورپی لو‌ئه‌یی، عوقبه‌ی

(١) ناوی ته‌واوی کتێبه‌که‌ی نیمامی بوخاری به‌م جۆره‌یه‌، (الجامع المسند الصحیح المختصر من أمور رسول الله صلی‌الله‌علیه‌و‌آله‌وس‌لمه وسننه‌ و‌ایامه‌).

(٢) جگه‌ له‌ پێغه‌مبه‌ر صلی‌الله‌علیه‌و‌آله‌وس‌لمه که له‌ سه‌رتاوه‌ هیئاویمتی به‌ نه‌لفیش ده‌ستی پێ نه‌کردوه‌.

کورپی عهمری ئه‌نصاری، عامیری کورپی ره‌بیعه‌ی عه‌نه‌زیی، عاصیمی کورپی سابیتی ئه‌نصاری، عوصیمی کورپی ساعیده‌ی ئه‌نصاری، عتبان‌ی کورپی مالیک ئه‌نصاری، قودامه‌ی کورپی مه‌زعون، قه‌تاده‌ی کورپی نوعمانی ئه‌نصاری. موغازی کورپی عه‌مری کورپی جه‌موع، موعه‌وویری کورپی عه‌فرا وبراکی، مالیکی کورپی ره‌بیعه‌و، ئه‌بو ئوسه‌یدی ئه‌نصاری، موراره‌ی کورپی ره‌بیعی ئه‌نصاری، مه‌عنی کورپی عه‌دی ئه‌نصاری، میسته‌حی کورپی ئوساسه‌ی کورپی عه‌ببادی کورپی موته‌لیبی کورپی عب‌دوله‌ناف، میقدادی کورپی عه‌مری کیندی سویند خۆر و هاوپه‌یمانی به‌نی زوهره، هیلالی کورپی ئومه‌یه‌ی ئه‌نصاری ۛ.

١٤ - بَابُ حَدِيثِ بَنِي النَّضِيرِ وَمَخْرَجِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِلَيْهِمْ فِي دِيَةِ الرَّجُلَيْنِ، وَمَا أَرَادُوا مِنَ الضَّرِّ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ

قَالَ الزُّهْرِيُّ عَنْ عُرْوَةَ: كَانَتْ عَلَى رَأْسِ سِتَّةِ أَشْهُرٍ مِنْ وَقْعَةِ بَذْرِ قَبْلِ أُحُدٍ. وَقَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِأَوَّلِ الْحَشْرِ مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا ۖ﴾ الْحَشْرِ، وَجَعَلَهُ ابْنُ إِسْحَاقَ بَعْدَ بَثْرِ مَعُونَةَ وَأُحُدٍ.

١٤-باسی به‌سه‌رهاتی به‌نو نه‌زیر و رویشتنی پی‌غه‌مبه‌ری خوا

ﷺ بۆ لایان (بۆ هاوکاریان) بۆ دانی خوینی ئه‌و دوو پیاوه‌ی

(کوژرا بوون)، وه‌ باسی ئه‌وه‌ی که‌ ویستیان ناپاکی و خیانه‌ت

بکه‌ن به‌رانبه‌ر به‌ پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ (به‌ فیل بیکوژن)

زوهری گێڕایه‌وه‌ له‌ عوروه‌ی کورپی زوبه‌یره‌وه‌ وتی: (غه‌زای به‌نو نه‌زیر)

له‌سه‌ره‌تای مانگی شه‌شه‌می دا دوا ڕووداوی (غه‌زای) به‌دردا بوو له‌ پێش

(غه‌زای) ئوحوود دا.

وه باسی ئەم فەرمايشتهی خۆای بهرز و بلێند: (ئەو (خوایه) زاتیکه بێ باومرانی
خاومەن کتیبی دەرکرد لە مال و شوینی خۆیان بۆ یەکەم کۆبوونەوه).
(ئیمامی بوخاری دەلی: ئەبو ئیسحاق (غەزای بەنو نەزیری) دوا بیرى
مەعونە و ئوحوود داناوه.

٤٠٢٨- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ نَصْرِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، عَنْ مُوسَى بْنِ
عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنه قَالَ: حَارَبَتِ النَّضِيرُ وَقُرَيْظَةُ، فَأَجَلَى بَنِي النَّضِيرِ، وَأَقَرَّ
قُرَيْظَةَ وَمَنْ عَلَيْهِمْ، حَتَّى حَارَبَتْ قُرَيْظَةَ، فَقَتَلَ رِجَالَهُمْ، وَقَسَمَ نِسَاءَهُمْ وَأَوْلَادَهُمْ
وَأَمْوَالَهُمْ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ، إِلَّا بَعْضَهُمْ لِحَقُّوا بِالنَّبِيِّ ﷺ فَأَمَنَهُمْ وَأَسْلَمُوا، وَأَجَلَى يَهُودَ
الْمَدِينَةِ كُلَّهُمْ بَنِي قَيْنَقَاعَ وَهُمْ رَهْطُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ وَيَهُودَ بَنِي حَارِثَةَ، وَكُلَّ يَهُودِ
الْمَدِينَةِ.

٤٠٢٨- ئیبنو عومەر رضي الله عنه دەلی: (جولهکهکانی) بەنو نەزیر و قورمیزه جەنگیان
کرد (لەدژی پێغه مەبەر ﷺ)، پێغه مەبەریش ﷺ بەنی نەزیری لە شوینی خۆیان
دەرکرد قورمیزه هێشتهوه (بەبی فیدیە)، مەنتی نا بەسەریندا هەتا (بۆ
جاری دووهم) قورمیزه جەنگیان کرد^(١)، ئەوسا پیاوهمانی کوشت و ژن و مندال و
سامانیانی دابەش کرد لە نیوان مسوڵماناندا، هەندیکیان نەبی خۆیان گەیانده
پێغه مەبەر ﷺ و ئەویش ئەمانی دان و مسوڵمان بوون، پاشان هەموو
جولهکهکانی لە مەدینەى کردە دەرەوه (لە مەدینە) گە بەنی قەینوقاع بوون،
کە قەومی عەبدوللای کۆری سەلام بوون و، جوولهکهی بەنی حاریسە و هەموو
جوولهکهکانی مەدینە بوون.

(١) بیست و پێنج رۆژ گەمارۆی دان لە کۆتاییدا تەسلیم بوون بە حوکمی سەعدی کۆری موعاز رضي الله عنه.

٤٠٢٩- حَدَّثَنِي الْحَسَنُ بْنُ مُدْرِكٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَمَّادٍ، أَخْبَرَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ أَبِي بَشِيرٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ: قُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ: سُورَةُ الْحَشْرِ. قَالَ قُلْ سُورَةُ النَّصِيرِ. تَابَعَهُ هُشَيْمٌ عَنْ أَبِي بَشِيرٍ^(١).

٤٠٢٩- سه‌عیدی کورپی جوبه‌یر ده‌لی: به ئیبنو عه‌بباسم ﷺ وت: سو‌په‌تی حشر، وتی: بلی: سو‌په‌تی به‌نو نه‌زیر^(٢).
هوشه‌یم ئه‌م فه‌رمووده‌ی له ئه‌بو به‌شره‌وه گه‌پراوته‌وه و پاله‌پشتی گه‌پرا‌نه‌وه‌که‌ی ئه‌بو عه‌وانه ده‌کات.

٤٠٣٠- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي الْأَسْوَدِ، حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ، عَنْ أَبِيهِ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ ﷺ قَالَ: كَانَ الرَّجُلُ يَجْعَلُ لِلنَّبِيِّ ﷺ النَّخْلَاتِ حَتَّى افْتَتَحَ قُرَيْظَةَ وَالنَّصِيرَ، فَكَانَ بَعْدَ ذَلِكَ يَرُدُّ عَلَيْهِمْ^(٣).

٤٠٣٠- ئه‌نه‌سی کورپی مالیک ﷺ ده‌لی: په‌راوی وا هه‌بوو چه‌ند دارخو‌رمایه‌کی دابوو به په‌نجه‌مبه‌ر ﷺ (بو په‌یوستیه‌کانی خو‌ی) هه‌تا سامان و زه‌وی قورمیزه و نه‌زیری گرت و که‌وته دمست جا دوا ئه‌وه دار خو‌رماکانی بو گه‌پرا‌نه‌وه^(٤).

٤٠٣١- حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ قَالَ: حَرَّقَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ نَخْلَ بَنِي النَّصِيرِ وَقَطَعَ -وَهِيَ الْبُؤَيْرَةُ- فَتَزَلَّتْ: ﴿مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لَيْسَةٍ أَوْ نَرَكْتُمْهَا فَأَيْمَةٌ عَلَى أَصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ﴾ ﴿٥﴾ الْحَشْرِ.

(١) بروانه: ٤٦٤٥، ٤٨٨٢، ٤٨٨٣.

(٢) چونکه ده‌رباره‌ی به‌نی نه‌زیر دابه‌زی، وه یاسی ئه‌وه‌ی کرد که به‌سمه‌ریان هات له گوشتن. بروانه : إرشاد الساری، ٧٢/٩.

(٣) بروانه: ٣٦٣٠.

(٤) که به‌په‌شتر دابوو‌یان به‌لایمه‌وه سوودی لی و مه‌رگه‌یت.

(٥) بروانه: ٣٣٢٦.

٤٠٣١- ئیبنو عومەر (رحمہ اللہ) دەلی: پیغهمبەری خوا (فەرمانی کرد) به سوتاندنی دار و خورماکانی^(١) بهنی نهزیر و برینیان که له بومیره بوون، ئیتر ئه م ئایهته دابهزی (ئهوێ بریتان له دار خورما یان لی گهراڤان به ویستای له سەر بنهکانیان ئهوه به فەرمانی خوا بووه)

٤٠٣٢- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ، أَخْبَرَنَا حَبَّانُ، أَخْبَرَنَا جُوَيْرِيَةُ بْنُ أَسْمَاءَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رحمہم اللہ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حَرَّقَ نَخْلَ بَنِي النَّضِيرِ، قَالَ: وَلَهَا يَقُولُ حَسَّانُ بْنُ ثَابِتٍ: وَهَانَ عَلَى سَرَاةِ بَنِي لُؤَيٍّ... حَرِيقٌ بِالْبُؤَيْرَةِ مُسْتَطِيرٌ قَالَ فَأَجَابَهُ أَبُو سُفْيَانَ بْنُ الْحَارِثِ: أَدَامَ اللَّهُ ذَلِكَ مِنْ صَنِيعٍ... وَحَرَّقَ فِي نَوَاحِيهَا السَّعِيرُ سَتَعْلَمُ أَتَيْنَا مِنْهَا بِنُزْهِ... وَتَعْلَمُ أَيَّ أَرْضَيْنَا تَضِيرُ^(٢).

٤٠٣٢- ئیبنو عومەر (رحمہ اللہ) دهگیرپهتهوه که پیغهمبەر (ص) دار خورماکانی بهنی نهزیری سوتاند، دهلی: لهو بارمیهوه به ههسانی کوری سابیت (رحمہم اللہ) دهیوت: لهسەر گهورهکانی بهنی لوهی ناگری که دار خورماکانی بووهیره سوتاند و بهناویدا بلاو بووه سووک و بی نرخ بوو. جائهبو سوفیانی کوری حاریس^(٣) وهلامی دایهوه وتی: ئهوه پیشهی سوتاندنه خوا ههر بهردهوامی بکات و بیهیلی و ناگر له دهووبهیری مهدینه بهردا و بیسوتینی، بیگومان ئهوکاته دهزانی که کاممان لی دوورین و دهزانی که زهوی کاممان زهرمر دهکات.

(١) سهرنج، ههمنێک دهلێن، پهک دارخورما برپاوه، ههمنێک دهلێن: جوار دارخورما برپاوه، ههمنێک دهلێن: چهند

دارخورماپهکی کهم بووه.

(٢) برپاوه: ٢٣٢٦.

(٣) که ناموزای پیغهمبەری خوا (ص) بوو، لهو کاتهدا موسولمان نهبوو بوو هونراومکشی دوعا کردنه له موسلمانان. برپاوه: فتح

الباری: ٤٢٢/٩.

٤٠٣٣- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي مَالِكُ بْنُ أَوْسِ بْنِ الْحَدَّاثِ النَّصْرِيُّ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رضي الله عنه دَعَاهُ إِذْ جَاءَهُ حَاجِبُهُ يَرْفَأُ فَقَالَ: هَلْ لَكَ فِي عُثْمَانَ وَعَبْدِ الرَّحْمَنِ وَالزُّبَيْرِ وَسَعْدٍ يَسْتَأْذِنُونَ؟ فَقَالَ: نَعَمْ، فَأَدْخِلْهُمْ. فَلَبِثَ قَلِيلًا، ثُمَّ جَاءَ فَقَالَ: هَلْ لَكَ فِي عَبَّاسٍ وَعَلِيٍّ يَسْتَأْذِنَانِ؟ قَالَ: نَعَمْ. فَلَمَّا دَخَلَ قَالَ عَبَّاسٌ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، أَقْضِ بَيْنِي وَبَيْنَ هَذَا. وَهُمَا يَخْتَصِمَانِ فِي الَّذِي أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ ﷺ مِنْ بَنِي النَّضِيرِ، فَاسْتَبَّ عَلِيٌّ وَعَبَّاسٌ، فَقَالَ الرَّهْطُ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، أَقْضِ بَيْنَهُمَا وَأَرْخِ أَحَدَهُمَا مِنَ الْآخِرِ. فَقَالَ عُمَرُ: اتَّيَدُوا، أَنْشُدْكُمْ بِاللَّهِ الَّذِي يَأْذِنُهُ تَقُومُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ، هَلْ تَعْلَمُونَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لَا تُورَثُ، مَا تَرَكْنَا صَدَقَةً". يُرِيدُ بِذَلِكَ نَفْسَهُ؟ قَالُوا: قَدْ قَالَ ذَلِكَ. فَأَقْبَلَ عُمَرُ عَلَى عَبَّاسٍ وَعَلِيٍّ فَقَالَ: أَنْشُدْكُمَا بِاللَّهِ هَلْ تَعْلَمَانِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَدْ قَالَ ذَلِكَ؟ قَالَا: نَعَمْ. قَالَ: فَإِنِّي أُحَدِّثُكُمْ عَنْ هَذَا الْأَمْرِ: إِنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ كَانَ خَصَّ رَسُولَهُ ﷺ فِي هَذَا الْقِيءِ بِشَيْءٍ لَمْ يُعْطِهِ أَحَدًا غَيْرَهُ فَقَالَ جَلَّ ذِكْرُهُ: ﴿وَمَا آفَاءَ اللَّهِ عَلَى رَسُولِهِ مِنْهُمْ فَمَا أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ وَلَكِنَّ اللَّهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ الحشر. فَكَانَتْ هَذِهِ خَالِصَةً لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ، ثُمَّ وَاللَّهِ مَا اخْتَارَهَا دُونَكُمْ، وَلَا اسْتَأْذَرَهَا عَلَيْكُمْ، لَقَدْ أَعْطَاكُمْوهَا وَقَسَمَهَا فِيكُمْ، حَتَّى بَقِيَ هَذَا الْمَالُ مِنْهَا، فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُنْفِقُ عَلَى أَهْلِهِ نَفَقَةً سَنَتِهِمْ مِنْ هَذَا الْمَالِ، ثُمَّ يَأْخُذُ مَا بَقِيَ فَيَجْعَلُهُ مَجْعَلِ مَالِ اللَّهِ، فَعَمِلَ ذَلِكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَيَاتِهِ، ثُمَّ تَوَفَّى النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ فَأَنَا وَلِيُّ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. فَقَبِضَهُ أَبُو بَكْرٍ، فَعَمِلَ فِيهِ مِمَّا عَمِلَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَنْتُمْ حِينَئِذٍ. فَأَقْبَلَ عَلَى عَلِيٍّ وَعَبَّاسٍ: وَقَالَ تَذْكُرَانِ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ عَمِلَ فِيهِ كَمَا تَقُولَانِ، وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّهُ فِيهِ لَصَادِقٌ بَارٌّ رَاشِدٌ تَابِعٌ لِلْحَقِّ ثُمَّ تَوَفَّى اللَّهُ أَبَا بَكْرٍ فَقُلْتُ أَنَا وَلِيُّ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَأَبِي بَكْرٍ. فَقَبِضْتُهُ سَنَتَيْنِ مِنْ إِمَارَتِي أَعْمَلُ فِيهِ مِمَّا عَمِلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَبُو بَكْرٍ، وَاللَّهُ يَعْلَمُ أَنِّي فِيهِ صَادِقٌ بَارٌّ رَاشِدٌ تَابِعٌ لِلْحَقِّ، ثُمَّ جِئْتُمَانِي كِلَاكُمَا وَكَلِمَتُكُمَا وَاحِدَةٌ وَأَمْرُكُمَا جَمِيعٌ، فَجِئْتَنِي -

يَعْنِي عَبَّاسًا - فَقُلْتُ لَكُمَا: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لَا تُورَثُ، مَا تَرَكَتَا صَدَقَةً". فَلَمَّا بَدَأَ لِي أَنْ أَدْفَعَهُ إِلَيْكُمَا قُلْتُ: إِنَّ سَنَّتُمَا دَفَعْتُهُ إِلَيْكُمَا عَلَى أَنْ عَلَيْكُمَا عَهْدُ اللَّهِ وَمِيثَاقُهُ، لَتَعْمَلَانِ فِيهِ مِمَّا عَمِلَ فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَبُو بَكْرٍ، وَمَا عَمِلْتُ فِيهِ مُذْ وَلِيتُ، وَإِلَّا فَلَا تُكَلِّمَانِي، فَقُلْتُمَا: أَدْفَعُهُ إِلَيْنَا بِذَلِكَ. فَدَفَعْتُهُ إِلَيْكُمَا، أَفَتَلْتَمِسَانِ مِنِّي قَضَاءَ غَيْرِ ذَلِكَ؟ فَوَاللَّهِ الَّذِي يَأْذِنُهُ تَقْوَمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ لَا أَقْضِي فِيهِ بِقَضَاءٍ غَيْرِ ذَلِكَ حَتَّى تَقْوَمَ السَّاعَةُ، فَإِنْ عَجَزْتُمَا عَنْهُ، فَادْفَعَا إِلَيَّ فَأَنَا أَكْفِيكُمَاهُ^(١).

٤٠٣٣- مالیکى کورپی نهوسى کورپی حهدهسان دهگپرتهوه که عومهرى کورپی خهتتاب ﷺ بانگی کرد، لهو کاتهدها یهرهای دمرگاوانی هات بو لای عومهر ﷺ وتی: ئایا دمهوئى عوسمان و عهبدورپهحمان و زوبهیر و سهعد بیئه (ژوورموه) داواى مؤلتهت دهکهن ؟ وتی: بهئى. بیانیهینه ژوورموه، ئینجا کهمیکی پیچوو باشان هاتهوه و وتی: ئایا دمهوئى عهعباس و عهلی بیئه (ژوورموه) داواى مؤلتهت لی دهکهن ؟ وتی: بهئى، جا کاتئى ههردووکیان هاتنه ژوورموه عهعباس ﷺ وتی: نهی پیشهواى باومپرداران له نیوان من و نهه (عهلی)دا بریاربده ههزاومت بکه - ههردووکیان کیشهیان ههبوو دمرباردی نهو دهستکهوتهی خوا بهخشی بوی به پیغهمبهر ﷺ له (زهوی و باخی) بهنی نهزیر- جا عهلی و عهعباس ﷺ جنیویان بهیهکترى دا^(٢)، نهو کوومهلهکesh (که لهوی بوون) وتیان: نهی پیشهواى باومپرداران له نیوانیاندا ههزاومت بکه ههریهکهیان پرگار بکهی له دهست نهوی کهیان، عومهریش ﷺ وتی: لهسهه خو بن سویندتان ددهم بهو خوایه ناسمان و زهوی به فهرمانی نهو راومستاون، ئایا دمرانن که پیغهمبهرى خوا ﷺ ههرموویهتی: ((میراتمان لی نابردرئیت ههرچیمان بهجئ هیشت خیر و صهدهقهیه)) ؟ مهبهستی بهمه خودی خوئ بوو وتیان: بیگومان نهوهی

(١) پروانه: ٣٩٠٤.

(٢) یان هسهی ناشرینیان بهیهکترى دموت.

فهرمووه، نهنجا عومهر ﷺ پووی کرده عهلی و عهعباس ﷺ وتی: سویندتان دهمم به خوا ئایا دمرانن که پیغهمبهری خوا ﷺ ئهوهی فهرمووه ؟ ههردووکیان وتیان: بهئی، عومهر ﷺ وتی: جا بیگومان من دمربارهی ئه و کاره قسهتان بۆ دهکهم:

بیگومان خوای بئی هاوتا لهم فهیئهدا هندیك تایبهمهندی به پیغهمبهرهکهی ﷺ دابوو به کهسی تری نهدابوو، خوای بهرز و بلند فهرمووی: (ئهو دهستکهوتانهی) که خوا سهندیهوه بۆ پیغهمبهرهکهی له مائی (بهنی نهزیر) ئیوه بۆ بهدهست هیئانی هیچ نهسپ وحوشتریکیان تاو نهداوه بهلکو خوا پیغهمبهرانی زال دهکات بهسهر ههرکهس که بیهویت، وه خوا بهسهر ههموو شتیکیا به دهسهلاته)، جا ئهوه تایبتهت بوو به پیغهمبهری خواوه ﷺ، پاشان وهللاهی نهیپردوه بۆ خوئی و ئیوهی لی بئی بهش کات وه تایبتهتی نهکردوه به خویهوه جگه له ئیوه، سویند به خوا داویتی به ئیوه بهشی کردوه له نیوان ئیوهدا ههتا ئهم مائهی لی ماومهتوه، جا پیغهمبهری خوا ﷺ خهرجی سالیکی خیزانهکانی لهو مال و سامانه دهکرد، پاشان ئهوهی دهمایهوه وهک ئهو سامانهی له پئی خوا بوو وای لی دهکرد (بۆ جیهاد و پیووستیهکانی) جا پیغهمبهر ﷺ له زیانی خویدا ئاوی لی دهکرد، پاشان پیغهمبهر ﷺ وهفاتی کرد، نهنجا ئهبو بهکر ﷺ وتی: له جیی پیغهمبهری خوام ﷺ وه ئهو سامان وشتانهی وهرگرت، نیتر ئهبو بهکریش ﷺ ههر بهو جوړهی لی کرد که پیشر پیغهمبهری خوا ﷺ و ئیوه لهو پۆژهگارمدا کردتان، جا پووی کرده عهلی و عهعباس ﷺ وتی: ههردووکتان بیرتانه که ئهبو بهکر ﷺ بهو جوړهی لی دهکرد که ههردووکتان دهئین، وه خواش دمرانی که بیگومان ئهبو بهکر دمربارهی ئهو سامانه راستگو بوو، وه بهچاکی و سهر راستانه شوین ههق کهوتبوو. پاشان خوا ئهبو بهکری ﷺ بردهوه و مرد، منیش وتم: من له جیی پیغهمبهری خوا ﷺ و ئهبو بهکرم

ﷺ دوو سال له دمهسلاتی خوځ ومرم گرت بهو جوړهم لی دهکرد که پیغه مبهری خوا ﷺ و نهبو بهکر دمیانکرد، وه خوا دمرانی من لهو بارمیهوه راستگو و به چاکی و سهر راستانه شوینکهوتهی ههق بووم، پاشان ههر دووکتان هاتوون بو لام و قسهی ههر دووکتان یهك قسهیه و کارهکتان پیکهومیه، جا تو (عهباس) هاتوی بولام و منیش به ههر دووکتانم وت: بهراستی پیغه مبهری خوا ﷺ ههرموویهتی: ((ئیمه میراتمان لی نابردریت و نهوهی به جی مان هیشت خیر و صه دمهقیه)) بهلام کاتی رام وابوو بیده موه به ههر دووکتان وتم: نهگهر چهز دهکن دمیده موه به ههر دووکتان بهلام مهرج بی لهسهر ههر دووکتان پهیمان و بهلینی خوا بی لهسهرتان که لهو سامانهدا بهو جوړه بهکاری بینن که پیغه مبهری خوا ﷺ و نهبو بهکر ﷺ بهکاریان هیناوه، وه بهجوړهی من بهکارم هینا لهومتهی کراومهته گهوهی مسولمانان، نهگهر نا قسم لهگهل مهکن (لهو بارمیهوه) نیومش ههر دووکتان وتتان: بهو جوړه بیدمروه پیمان. منیش دامهوه بیتان، نیتر ئایا جگه لهوه هیچ بریاریکی تر له من داوا دهکن ؟ جا سویند بهو خوایه ناسمان و زهوی بهفهرمانی نهو راومستاهو تا پوژی دواپی بهریا دمی، من هیچ بریاریکی تیا نادم جگه لهوهی داومه، جا نهگهر نهتانتوانی بهو جوړهی لی بکن (که وتم بیتان) نهوه بیدمروه به خوځ من له جیاتی ههر دووکتان نهو کاره دهکم.

٤٠٣٤- قَالَ فَحَدَّثْتُ هَذَا الْحَدِيثَ عُرْوَةَ بِنَ الزُّبَيْرِ، فَقَالَ: صَدَقَ مَالِكُ بْنُ أَوْسٍ، أَنَا سَمِعْتُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا رَوَى النَّبِيُّ ﷺ تَقُولُ: أَرْسَلَ أَزْوَاجَ النَّبِيِّ ﷺ عُثْمَانُ إِلَى أَبِي بَكْرٍ يَسْأَلُهُنَّ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ ﷺ، فَكُنْتُ أَنَا أَرُدُّهُنَّ، فَقُلْتُ لَهُنَّ: أَلَا تَتَّقِينَ اللَّهَ؟ أَلَمْ تَعْلَمْنَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَقُولُ: "لَا تُورَثُ، مَا تَرَكَْنَا صَدَقَةً - يُرِيدُ بِذَلِكَ نَفْسَهُ - إِنَّمَا

يَا كُلُّ آلَ مُحَمَّدٍ ﷺ فِي هَذَا الْمَالِ؟ فَأَنْتَهَى أَزْوَاجُ النَّبِيِّ ﷺ إِلَى مَا أَخْبَرْتَهُنَّ. قَالَ: فَكَانَتْ هَذِهِ الصَّدَقَةُ بِيَدِ عَلِيٍّ، مَنَعَهَا عَلِيٌّ عَبَّاسًا فَعَلَبَهُ عَلَيْهَا، ثُمَّ كَانَ بِيَدِ حَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ، ثُمَّ بِيَدِ حُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ، ثُمَّ بِيَدِ عَلِيٍّ بْنِ حُسَيْنٍ وَحَسَنِ بْنِ حَسَنِ، كِلَاهُمَا كَانَا يَتَدَاوِلَانِهَا، ثُمَّ بِيَدِ زَيْدِ بْنِ حَسَنِ، وَهِيَ صَدَقَةُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ حَقًّا^(۱).

۴۰۳۴- (زوه‌ری) ده‌لی: ئه‌نجا ئه‌م فه‌رموودمیه‌م گێ‌پ‌ایه‌وه‌ بو‌ عروه‌ی کور‌ی زوب‌یر، ئه‌و‌یش وت‌ی: مال‌یک‌ی کور‌ی ئه‌وس ر‌است‌ی وت‌وه‌، من له‌ عانی‌شه‌ی ﷺ خ‌یزانی پ‌یغه‌مبه‌رم ﷺ بیست د‌میوت: هاوسه‌ره‌کان‌ی پ‌یغه‌مبه‌ر (ﷺ) عوسمان‌یان نارد بو‌لای ئه‌بو به‌کر ﷺ پ‌رسیاری ئه‌و هه‌شت یه‌که‌یان بو‌ بکات له‌و (د‌مستکه‌وته‌)ی خوا سه‌ندیه‌وه‌ بو‌ پ‌یغه‌مبه‌ره‌که‌ی، ﷺ جا من خو‌م وه‌لامم د‌مدانه‌وه‌ و پ‌ی‌م ده‌وتن (به‌هاوسه‌رانی) ئایا له‌ خوا ناترسن؟ ئایا نازانن که پ‌یغه‌مبه‌ر ﷺ پ‌یشت‌ر د‌میغه‌رموو: ((ئیمه‌ میراتمان لی‌ ناب‌رد‌یت، ئه‌وه‌ی به‌ج‌یمان هیشت خ‌یر و سه‌ده‌قه‌یه‌ - مه‌به‌ستی به‌وه‌ خو‌ی بو‌و - بی‌گومان ئالی مو‌حه‌مه‌د له‌و سامانه‌ ته‌نها مافیان هه‌یه‌ لی‌ بخو‌ن))، ئیت‌ر هاوسه‌رانی پ‌یغه‌مبه‌ر ﷺ به‌وه‌ی من پ‌ی‌م ووتن وازیان هی‌نا (عوروه‌) ده‌لی: جا ئه‌و سامانه‌ خ‌یری به‌ ده‌ستی عه‌لی یه‌وه‌ بو‌و ﷺ عه‌لی نه‌یدا به‌ عه‌باباس ﷺ ئیت‌ر عه‌لی ده‌ست رو‌شتوو بو‌و به‌سه‌ریدا، پ‌اشان (د‌وای عه‌لی) به‌ ده‌ستی حه‌سه‌نی کور‌ی عه‌لییه‌وه‌ بو‌و، پ‌اشان به‌ ده‌ستی حوسه‌ینی کور‌ی عه‌لییه‌وه‌ بو‌و، پ‌اشان به‌ ده‌ستی عه‌لی کور‌ی حوسه‌ین و حه‌سه‌نی کور‌ی حه‌سه‌نه‌وه‌ بو‌و هه‌ردووکیان به‌ نو‌ره‌ به‌ ده‌ستیانه‌وه‌ بو‌و، پ‌اشان به‌ ده‌ستی زمیدی کور‌ی حه‌سه‌نه‌وه‌ بو‌و ئه‌و (زه‌وی مو‌لکه‌) سامانی خ‌یری پ‌یغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بو‌و به‌ ر‌است‌ی.

۴۰۳۵- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا هِشَامٌ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ فَاطِمَةَ عليها السلام وَالْعَبَّاسَ أَتَيَا أَبَا بَكْرٍ يَلْتَمِسَانِ مِيرَاثَهُمَا. أَرْضَهُ مِنْ فَدَكٍ، وَسَهْمَهُ مِنْ خَيْبَرَ^(۱).

۴۰۳۵- عایشه عليها السلام دهلی: بیگومان فاتیمه و عه‌بباس عليها السلام هاتنه لای نه‌بو به‌کر عليها السلام داوای میراتی هه‌ردووکیانیان لی ده‌کرد له زه‌وی پیغه‌مبه‌ر عليها السلام له فه‌ده‌ک و پشکه‌که‌ی له خه‌یبه‌ر.

۴۰۳۶ - فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ: "لَا تُورَثُ، مَا تَرَكَنَا صَدَقَةً، إِنَّمَا يَأْكُلُ آلُ مُحَمَّدٍ فِي هَذَا الْمَالِ". وَاللَّهِ لَقَرَابَةُ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم أَحَبُّ إِلَيَّ أَنْ أَصِلَ مِنْ قَرَابَتِي^(۲).

۴۰۳۶- نه‌بو به‌کر عليه السلام وتی: له پیغه‌مبه‌رم صلى الله عليه وسلم بیست فه‌رمووی: ((ئیمه میراتمان لی ناب‌رد‌ریت، نه‌وه‌ی به‌جیمان هیش خیر و صه‌ده‌قه‌یه بیگومان نالی موحه‌مه‌د ته‌نها مافی خو‌ارد‌نیان هه‌یه له‌و مال و سامانه)) وه‌للاهی به‌جی هینانی خزمایه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا صلى الله عليه وسلم لام خو‌شه‌ویسته‌ره له به‌جی هینانی خزمایه‌تی خزمه‌کانی خو‌م.

۱۵- بَابُ قَتْلِ كَعْبِ بْنِ الْأَشْرَفِ

۴۰۳۷- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، قَالَ عَمْرُو: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ رضي الله عنه يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: "مَنْ لِكَعْبِ بْنِ الْأَشْرَفِ؟ فَإِنَّهُ قَدْ آذَى اللَّهَ وَرَسُولَهُ". فَقَامَ مُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَمَةَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ أَتُحِبُّ أَنْ أَقْتُلَهُ؟ قَالَ "نَعَمْ". قَالَ: فَأَذَنْ لِي أَنْ أَقُولَ سَيِّئًا. قَالَ: "قُلْ". فَأَتَاهُ مُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَمَةَ فَقَالَ: إِنَّ هَذَا الرَّجُلَ قَدْ سَأَلَنَا صَدَقَةً، وَإِنَّهُ قَدْ عَنَانَا، وَإِنِّي قَدْ أَتَيْتُكَ

(۱) پروانه: ۳۰۱۲.

(۲) پروانه: ۳۰۹۳.

أَسْتَسْلِفُكَ. قَالَ: وَأَيْضًا وَاللَّهِ لَتَمَلَّنَّهُ. قَالَ: إِنَّا قَدْ اتَّبَعْنَاهُ فَلَا نُحِبُّ أَنْ نَدْعُهُ حَتَّى تَنْظُرَ إِلَى أَيْ شَيْءٍ يَصِيرُ شَأْنُهُ، وَقَدْ أَرَدْنَا أَنْ تُسَلِّفَنَا وَسْقًا، أَوْ وَسْقَيْنِ - وَحَدَّثَنَا عَمْرُو غَيْرَ مَرَّةٍ، فَلَمْ يَذْكُرْ: وَسْقًا أَوْ وَسْقَيْنِ، فَقُلْتُ لَهُ: فِيهِ وَسْقًا أَوْ وَسْقَيْنِ؟ فَقَالَ: أَرَى فِيهِ وَسْقًا أَوْ وَسْقَيْنِ - فَقَالَ: نَعَمْ ارْهَنُونِي. قَالُوا: أَيْ شَيْءٍ تُرِيدُ؟ قَالَ: فَارْهَنُونِي نِسَاءَكُمْ. قَالُوا: كَيْفَ نَرْهَنُكَ نِسَاءَنَا وَأَنْتَ أَجْمَلُ الْعَرَبِ؟ قَالَ: فَارْهَنُونِي أَبْنَاءَكُمْ. قَالُوا: كَيْفَ نَرْهَنُكَ أَبْنَاءَنَا فَيَسْبُ أَحَدُهُمْ، فَيَقَالَ: رَهْنٌ بِوَسْقٍ أَوْ وَسْقَيْنِ. هَذَا عَارٌ عَلَيْنَا، وَلَكِنَّا نَرْهَنُكَ اللَّامَةَ - قَالَ سُفْيَانُ: يَعْنِي السَّلَاحَ - فَوَاعَدَهُ أَنْ يَأْتِيَهُ، فَجَاءَهُ لَيْلًا وَمَعَهُ أَبُو نَائِلَةَ وَهُوَ أَخُو كَعْبٍ مِنَ الرِّضَاعَةِ، فَدَعَاهُمْ إِلَى الْحِصْنِ، فَنَزَلَ إِلَيْهِمْ، فَقَالَتْ لَهُ امْرَأَتُهُ: أَيْنَ تَخْرُجُ هَذِهِ السَّاعَةَ؟ فَقَالَ: إِنَّمَا هُوَ مُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَمَةَ، وَأَخِي أَبُو نَائِلَةَ - وَقَالَ غَيْرُ عَمْرُو: قَالَتْ: أَسَمِعَ صَوْتًا كَأَنَّهُ يَقْطُرُ مِنْهُ الدَّمُ. قَالَ: إِنَّمَا هُوَ أَخِي مُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَمَةَ وَرَضِيعِي أَبُو نَائِلَةَ - إِنَّ الْكَرِيمَ لَوْ دُعِيَ إِلَى طَعْنَةٍ بِلَيْلٍ لَأَجَابَ. قَالَ: وَيَدْخُلُ مُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَمَةَ مَعَهُ رَجُلَيْنِ - قِيلَ لِسُفْيَانَ: سَمَاهُمْ عَمْرُو؟ قَالَ: سَمَى بَعْضُهُمْ. قَالَ عَمْرُو: جَاءَ مَعَهُ بِرَجُلَيْنِ. وَقَالَ غَيْرُ عَمْرُو: أَبُو عَنَسٍ بْنُ جَبْرِ، وَالْحَارِثُ بْنُ أَوْسٍ وَعَبَادُ بْنُ بَشْرِ قَالَ عَمْرُو: وَجَاءَ مَعَهُ بِرَجُلَيْنِ - فَقَالَ: إِذَا مَا جَاءَ فَإِنِّي قَائِلٌ بِشَعْرِهِ فَأَشْمُهُ، فَإِذَا رَأَيْتُمُونِي اسْتَمَكَنْتُ مِنْ رَأْسِهِ فَدُونَكُمْ فَاضْرِبُوهُ. وَقَالَ مَرَّةً: ثُمَّ أَشْمُكُمْ. فَنَزَلَ إِلَيْهِمْ مَتَوَشِّحًا وَهُوَ يَنْفَحُ مِنْهُ رِيحُ الطَّيِّبِ، فَقَالَ: مَا رَأَيْتُ كَالْيَوْمِ رِيحًا - أَيْ أَطْيَبَ - وَقَالَ غَيْرُ عَمْرُو: قَالَ: عِنْدِي أَعْطَرُ نِسَاءِ الْعَرَبِ. وَأَكْمَلُ الْعَرَبِ. قَالَ عَمْرُو: فَقَالَ: أَتَأْذُنُ لِي أَنْ أَشْمَ رَأْسَكَ؟ قَالَ: نَعَمْ، فَشَمَّهُ، ثُمَّ أَشْمَ أَصْحَابَهُ، ثُمَّ قَالَ: أَتَأْذُنُ لِي؟ قَالَ: نَعَمْ. فَلَمَّا اسْتَمَكَنَ مِنْهُ قَالَ: دُونَكُمْ. فَقَتَلُوهُ ثُمَّ أَتَوْا النَّبِيَّ ﷺ فَأَخْبَرُوهُ^(١).

١٥- باسی کوشتنی که عبی کوری ئەشرف

٤٠٣٧- جابیر کوری عهبدوللا ﷺ دهلی: پیغه مبهری خوا ﷺ هه رمووی: ((کی) که عبی کوری ئەشرفم بو ئەکوژی؟ چونکه بهراستی نازاری^(٢) خوا و

(١) پروانه: ٢٥١٠.

(٢) به ههسی ناشرین وتن و هاندانی هورمیش بو جینگ لهگهڵ موسولمانان. پروانه: ارشاد الساری، ٧٨/٩.

پېڅه مبه ره که ی (ﷺ داوه))، موحه ممه دی کوری مه سه له مه ش ﷺ هه ستا و وتی:
 ئه ی پېڅه مبه ری خوا ﷺ هه ز ده که ی بیکوژم ؟ فه رمووی: ((به لئ))، وتی:
 مو له تم بده که شتئ بلیم (له دژی تو)، فه رمووی ((بلئ))، ئه نجا موحه ممه دی
 کوری مه سه له مه ﷺ چوو بولای (که عب) وتی: بېگومان ئه م پیاوه داوای مال
 به خشینمان لئ ده گات، وه به راستی ئیمه ی خستوته ئازار و ناره حه تیه وه، وه
 به راستی من هاتوومه لات فه رزیکت لئ بکه م. که عب ووتی هه روه ها: سویند به
 خوا دلنیا به زور لئی بېزار ده بن (موحه ممه د کوری مه سه له مه) وتی: بېگومان
 ئیمه شوینی که وتووین، بویه پیمان خوش نییه وازی لئ بینین هه تا بزاین
 ئیشی به چی ده گات، به راستی ده مانه وئ که ومسقیک یان دوو ومسق
 (خورمامان) به فه رز بدهیتی - (گیپرهموه) ده لئ: عه مر زیاد له جارئ ئه م
 فه رمووده ی بو گپراوینه ته وه، به لام باسی ومسقیک و دوو ومسقی نه ده کرد،
 منش پیم وت: ئایا ومسقیک ودوو ومسقی تیا نییه ؟ ئه ویش وتی: وابهزانم
 ومسقیک یان دوو ومسقی تیا به - (که عب) وتی: به لئ (پیتان دده م به لام)
 بارمته م لای دانین، وتیان: چ شتیکت ده وئ؟ وتی: ژنه کانمانم به بارمته لادانین.
 وتیان: چو ن ژنه کانمانت به بارمته لا دانین که تو جوانترینی هه موو عه رمبی
 ؟! وتی: کوره کانمانم به بارمته لا دانین، وتیان: چو ن کوره کانمانت به بارمته لا
 داده نیین دواتر جنیو به په کیکیان بدرئ و پیمان ده لئین: گرایه بارمته ی
 ومسقیک یا دوو ومسق ؟ ئه ومان پی عه یب و عاره، به لکو چه که کانمانت به
 بارمته لا داده نیین، سوفیان ده لئ: (اللأمة) واته چه ک و سیلاح - ئیتر به لئینی دایه
 که بیه وه بو لای چه که که ی بداتی، ئه وسا شه و له گه ل ئه بو نائیه - که برای
 شیر ی که عب بوو - رپشته وه بولای (که عب) وه بانگی کردن بو فه لاکه، ئه نجا
 که عب چوووه خوار بو لایان ژنه که ی پی وت: له م کاته دا بو کوئ ده جیه ته
 دهره وه؟ که عبیش وتی: بېگومان ئه وه موحه ممه دی کوری مه سه له مه و

ئه‌بونائيله‌ی برا شیریه‌که‌مه -جگه له عه‌مر (ی کورێ دینار) ده‌لێ: ژنه‌که‌ی وتی: ده‌نگێک ده‌بیستم که خوینی لی ده‌تکی ! (وتی کین) وتی: به‌راستی موحه‌مه‌دی کورێ مه‌سه‌مه‌ی برام و ئه‌بو نائيله‌ی برای شیرمه - بیگومان پیاوی که‌ریم ئه‌ومیه ئه‌گهر به‌شه‌و بانگ بکری تا به شیر و ڤم لی بدری به‌ده‌م داواکه‌وه ده‌چی. (گی‌ڤره‌وه‌که) ده‌لێ: موحه‌مه‌دی کورێ مه‌سه‌مه‌ دوو پیاوی له‌گه‌ل خۆیدا برده ناو فه‌لاکه‌وه - به‌سوفیان وترا: عه‌مر ناوی هینان؟ ووتی ناوی په‌کیکیانی هینا، عه‌مر وتی: دوو پیاوی له‌گه‌لێ خۆی هینا، جگه له عه‌مر ده‌لێ: (پیاوه‌گان) ئه‌بو عه‌بسی کورێ جه‌بر و حاریسی کورێ ئه‌وس و عه‌ببادی کورێ به‌شیر بوون، عه‌مر وتی: دوو پیاوی له‌گه‌ل خۆی برد - جا وتی: که (که‌عب) هات من مووی (سه‌ری) ئه‌گرم و بۆنی ده‌که‌م، جا که منتان بینی به ته‌واوی سه‌ریم توند گرت ئه‌وه ئیوه به شیر لی بدن - جارێک عه‌مر وتی: به ئیوه‌شی بۆن ده‌که‌م - جا که‌عب له فه‌لاکه هاته خواره‌وه بۆ لایان جلی جوانی له‌به‌ردا بوو بۆنی خوشی لی ده‌هات، (موحه‌مه‌دی کورێ مه‌سه‌مه) وتی: بۆنی له‌و بۆنه‌ی ئه‌م‌ڤو خوشترم نه‌دیوه - (ریحا) واته: له‌و بۆنه خوشتر - جگه له عه‌مر ده‌لێ (که‌عب) وتی: بۆن خوشترین و که‌مال و جوانترین ئافهرتی عه‌رمم لایه و هاوسه‌رمه، عه‌مر ده‌لێ: (موحه‌مه‌دی کورێ مه‌سه‌مه) وتی: ڤیگه‌م ده‌دمیت بۆنی سه‌رت بکه‌م ؟ وتی: به‌لێ: عه‌مریش بۆنی کرد پاشان هاو‌ڤیکانی‌شی بۆنیان کرد، پاشان وتی: ڤیگه‌م ده‌ده‌ی (جاریکی تر بۆنی سه‌رت بکه‌مه‌وه) ؟ وتی: به‌لێ، جا کاتی ته‌وا و توند سه‌ری گرت (به‌هاو‌ڤیکانی) وت: ده‌ی لی‌بدن ! ئیتر کوشتیان پاشان هاتنه‌وه بۆ خزمه‌تی پ‌ن‌غه‌مه‌بر و ﷺ هه‌واله‌که‌یان پ‌ی دا.

۱۶ - بابُ قَتْلُ أَبِي رَافِعٍ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي الْحَقِيقِ

وَيُقَالُ: سَلَامٌ بَنُ أَبِي الْحَقِيقِ كَانَ بِحَيَّرَ، وَيُقَالُ: فِي حِصْنٍ لَهُ بِأَرْضِ الْحِجَازِ. وَقَالَ الزُّهْرِيُّ: هُوَ بَعْدَ كَعْبِ بْنِ الْأَشْرَفِ.

۴۰۳۸- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ نَصْرِ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي زَائِدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رضي الله عنه قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ رَهْطًا إِلَى أَبِي رَافِعٍ، فَدَخَلَ عَلَيْهِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَتِيكٍ بَيْتَهُ لَيْلًا وَهُوَ نَائِمٌ فَقَتَلَهُ^(۱).

۱۶-باسنی کوشتنی ئەبو رافیع که عەبدوللای کوردی

ئەبی لحوقە یقە

وه پێشی دەوتریت: سەلامی کوردی ئەبولحوقە یق که له خەبەر بوو، وه دەشوتریت له قەلایەکی خۆیدا بوو له ولاتی حیزازدا. وه زوهری دەلی: ئەو (کوشتنە) دوا (کوشتنی) کەعبی کوردی ئەشەرف بوو.

۴۰۳۸- بەرائی کوردی عازب رضي الله عنه وتی: پێغەمبەری خوا ﷺ چەند کەسێک (له هاوەلانی) ناردە سەر ئەبو رافیع، جا عەبدوللای کوردی عەتیک بەشەو روشتە ژووورمەو بۆی له خەودا بوو کوشتی.

۴۰۳۹- حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا عُيَيْنُ بْنُ مُوسَى، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَى أَبِي رَافِعٍ الْيَهُودِيَّ رِجَالًا مِنَ الْأَنْصَارِ، فَأَمَرَ عَلَيْهِمْ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَتِيكٍ، وَكَانَ أَبُو رَافِعٍ يُؤْذِي رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَيُعِينُ عَلَيْهِ، وَكَانَ فِي حِصْنٍ لَهُ بِأَرْضِ الْحِجَازِ، فَلَمَّا دَنَوْا مِنْهُ -وَقَدْ غَرَبَتِ الشَّمْسُ، وَرَاحَ النَّاسُ بِسَرَجِهِمْ- فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ لِأَصْحَابِهِ: اجْلِسُوا مَكَانَكُمْ، فَإِنِّي مُنْطَلِقٌ وَمَتَلَطَّفٌ لِلْبَوَابِ، لَعَلِّي أَنْ أَدْخُلَ. فَأَقْبَلَ حَتَّى

دَنَا مِنَ الْبَابِ ثُمَّ تَقَنَّعَ بِثَوْبِهِ كَأَنَّهُ يَقْضِي حَاجَةً، وَقَدْ دَخَلَ النَّاسُ، فَهَتَفَ بِهِ الْبَوَّابُ: يَا عَبْدَ اللَّهِ، إِنْ كُنْتَ تُرِيدُ أَنْ تَدْخُلَ فَادْخُلْ، فَإِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَغْلِقَ الْبَابَ. فَدَخَلْتُ فَكَمَنْتُ، فَلَمَّا دَخَلَ النَّاسُ أَغْلَقَ الْبَابَ، ثُمَّ عَلَّقَ الْأَغَالِيقَ عَلَى وَتِدٍ قَالَ: فَقُمْتُ إِلَى الْأَقَالِيدِ، فَأَخَذْتُهَا فَفَتَحْتُ الْبَابَ، وَكَانَ أَبُو رَافِعٍ يُسَمِّرُ عِنْدَهُ، وَكَانَ فِي عِلَاقٍ لَهُ، فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْهُ أَهْلُ سَمَرِهِ صَعِدْتُ إِلَيْهِ، فَجَعَلْتُ كُلَّمَا فَتَحْتُ بَابًا أَغْلَقْتُ عَلَيَّ مِنْ دَاخِلٍ، قُلْتُ إِنْ الْقَوْمَ نَذَرُوا بِي لَمْ يَخْلُصُوا إِلَيَّ حَتَّى أَقْتُلَهُ. فَاِنْتَهَيْتُ إِلَيْهِ، فَإِذَا هُوَ فِي بَيْتٍ مُظْلِمٍ وَسَطٍ عِيَالِهِ، لَا أَدْرِي أَيْنَ هُوَ مِنَ الْبَيْتِ، فَقُلْتُ: يَا أَبَا رَافِعٍ. قَالَ: مَنْ هَذَا؟ فَأَهْوَيْتُ نَحْوَ الصَّوْتِ، فَأَضْرَبُهُ ضَرْبَةً بِالسَّيْفِ، وَأَنَا دَهْشُ، فَمَا أَغْنَيْتُ شَيْئًا، وَصَاحَ فَخَرَجْتُ مِنَ الْبَيْتِ، فَأَمَكْتُ غَيْرَ بَعِيدٍ ثُمَّ دَخَلْتُ إِلَيْهِ فَقُلْتُ: مَا هَذَا الصَّوْتُ يَا أَبَا رَافِعٍ؟ فَقَالَ: لَأَمَكُ الْوَيْلُ، إِنَّ رَجُلًا فِي الْبَيْتِ ضَرَبَنِي قَبْلَ بِالسَّيْفِ. قَالَ: فَأَضْرِبُهُ ضَرْبَةً أَثَخَّنَتْهُ وَلَمْ أَقْتُلَهُ، ثُمَّ وَضَعْتُ ظُبَّةَ السَّيْفِ فِي بَطْنِهِ حَتَّى أَخَذَ فِي ظَهْرِهِ، فَعَرَفْتُ أَنِّي قَتَلْتُهُ، فَجَعَلْتُ أَفْتَحُ الْأَبْوَابَ بَابًا بَابًا حَتَّى انْتَهَيْتُ إِلَى دَرَجَةٍ لَهُ، فَوَضَعْتُ رِجْلِي وَأَنَا أَرَى أَنِّي قَدْ انْتَهَيْتُ إِلَى الْأَرْضِ فَوَقَعْتُ فِي لَيْلَةٍ مُقْمَرَةٍ، فَاِنْكَسَرَتْ سَاقِي، فَعَصَبْتُهَا بِعِمَامَةٍ، ثُمَّ انْطَلَقْتُ حَتَّى جَلَسْتُ عَلَى الْبَابِ فَقُلْتُ: لَا أَخْرُجُ اللَّيْلَةَ حَتَّى أَعْلَمَ أَقْتُلْتُهُ، فَلَمَّا صَاحَ الدِّيكُ قَامَ النَّاعِي عَلَى السُّورِ فَقَالَ: أُنْعِي أَبَا رَافِعٍ تَاجِرَ أَهْلِ الْحِجَازِ. فَاِنْطَلَقْتُ إِلَى أَصْحَابِي فَقُلْتُ: النِّجَاءُ، فَقَدْ قَتَلَ اللَّهُ أَبَا رَافِعٍ. فَاِنْتَهَيْتُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَحَدَّثْتُهُ فَقَالَ: "اِبْسُطْ رِجْلَكَ". فَبَسَطْتُ رِجْلِي، فَمَسَحَهَا، فَكَانَتْهَا لَمْ أَشْتَكِهَا قَطُّ^(۱).

۴۰۳۹- نهبو ئیسحاق له بهرائهوه دهگیریتتهوه که وتی: پیغه مبهری خوا ﷺ چه ند پیاویکی نه نصاری نارد ه سهر نهبو رافعی حوله که (بیکورن)، عه بدولای کوری عه تیکی کرده لیپرسراویان، نهبو رافیع نازاری پیغه مبهری خوا ﷺ نه دا و خه لکی هانده دا له دزی، ومه و (نهبو رافیع) له قه لایه کی خویدا بوو له ولاتی

حیجاز، جا کاتئ له قهلاکه نزیك بوونهوه - پوژناوا بوو بوو خه لک نازده له گانیان هینابوهوه - عهبدوللاش به هاوړپیکانی وت: ئیوه له شوینی خوتان دانیشن (بومستن) من خوم دمرپوم (بو قهلاکه) و قسهی خوش دهگم بو دمرگاوانه که به لکو برپومه ناو قهلاکه وه، نهجا (عهبدوللا کوری عهتیک) پوشت ههتا له دمرگا (ی قهلا) که نزیك بوویه وه، پاشان به پوشا که کهی سهر و چاوی داپووشی وه که نه وهی دمست به ناو بگهیه نی، نهو خه لکهش (له دمره وهی قهلاکه بوون) هه موو پوشتبوونه ژووره وه، نهجا دمرگاوانه که بانگی لی کرد نهی عهبدوللا نه گهر دمه وهی بیته ژووره وه و مره ژووره وه، چونکه من دمه وهی دمرگا که داخه م. منیش پوشته ژووره وه و خوم له په نایه کدا شارده وه، جا که خه لکه که هه موو پوشتنه ژووره وه (دمرگاوانه که) دمرگا کهی داخست و کلپه گانی به میخیکدا هه لواسی. (عهبدوللا) ده لی: منیش (به دزیه وه) پوشتم بو کلپه گان و بردمن و دمرگا که م کرده وه، نهبو رافیع عادمتی وابوو به شهو خه لک لای دمهانه وه دمه قالی یان دمرکد تا کاتی خه وتن، وه نهبو رافیع (له ناو قهلاکهیدا) له ناو کو شکیکی چهند نهومیدا بوو که هی خوی بوو، جا که خه لکه که بو شهو نشینی لای بوون پوشتن، من (به دزیه وه به په یزمیه کدا) سهر که وتم بولای و ههر دمرگایه کم ده کرده وه (دمرپوشته ژووره وه) له ناو وه دمرگا که م له سهر خوم داده خست، وتم: نه گهر خه لک پیم بزانن و نه توانن پیم بگهن تا دمی کوژم، جا کاتئ گه شتمه لای نهبو رافیع دمبینم نه وهتا له ژووریکی تاریکدا له ناو پرستی خاو خیزانه کهی دایه، نه مدمزانی نهو (نهبو رافیع) له کوئی ژوورمه که دایه، وتم: نهی نهبو رافیع، وتی: نه وه کییه؟ (عهبدوللا) ده لی: پوشتم بولای دمنگه که وه و شمشیریکم پیا کیشا به شله زاوی، به لام هیچ سوودی نه بوو (نهبو رافیع) هاواری کرد، ئیتر له ژوورمه که پویشتمه دمره وه که میک لهو نزیکانه مامه وه، پاشان پوشته ژووره وه بوی (وه که به هانایه وه بجم دمنگی خوم

گوپری) وتم: نهو دمنگه دمنگه چی بووه نهبو رافیع ؟ نهویش وتی: کوستی دایکت کهوئ به راستی کهمی پئیش نیستا پیاوئک لهم ژوورمدا به شمشیر لییدام. (عبداللّا) وتی: نهنجا شمشیریکی بههیزم لییدا به سهختی بریندارم کرد، بهلام نه مکوشت، پاشان نوکی شمشیرمکه م کرد به ورگیدا ههتا له پشتیهوه هاته دمرهوه، جا دلتیا بووم کوشتومه، نیت دهمستم به کردنهوهی دمرگاگان کرد یهک به دوا یهک تا گشتهمه لای پهیزمکهی نهو (نهبو رافیع)، جا پیم دانا و (پئیدا رۆشتمه خوارمده) وامزانی گهشتومهته زهوی له شهویکی مانگا شهودا کهوتمه خوارمده و لاقم شکا، بهسهر پئچی لاقم بهست، پاشان رۆشتم تا لای دمرگاگه دانیشتم و وتم: نهمشهو (لهم قهلا) نارۆمه دمرهوه ههتا نهزانم کوشتومه یا نا ؟ جا که کهلهشیر خویندی نهنجا جارچی جاریدا لهسهر دیواری شوورهکه وتی: ههوالی مردنی (کوژرانی) نهبو رافیعی بازارگانی حیجازتان نهدهمی، نهوسا رۆشتم بۆلای هاوړیکانم و وتم: خۆتان رزگار بکهن، دلتیا بن خوا نهبو رافیعی کوشت، نهنجا گهشتمه خزمهتی پیغهمبهر ﷺ و ههوالهکه م بۆ گیراپیهوه، نهویش فهرمووی: ((قاجت راکیشه)) منیش قاجم راکیشه و دمستی پیا هیئا چاک بووهوه وهک ههرگیز نازارم نهبووی و ابوو.

۴۰۴۰- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عُمَانَ، حَدَّثَنَا شَرِيحٌ - هُوَ ابْنُ مَسْلَمَةَ- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُونُسَ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ: سَمِعْتُ الْبَرَاءَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَى أَبِي رَافِعٍ عَبْدَ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ فِي نَاسٍ مَعَهُمْ، فَأَنْطَلَقُوا حَتَّى دَنَوْا مِنَ الْحِصْنِ، فَقَالَ لَهُمْ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ: امْكُثُوا أَنْتُمْ حَتَّى أَنْطَلِقَ أَنَا فَأَنْظُرْ. قَالَ: فَتَلَطَّفْتُ أَنْ أَدْخُلَ الْحِصْنَ، فَفَقَدُوا حِمَارًا لَهُمْ. قَالَ: فَخَرَجُوا بِقَبَسٍ يَطْلُبُونَهُ. قَالَ: فَخَشِيتُ أَنْ أُعْرِفَ. قَالَ: فَعَطِيتُ رَأْسِي كَأَنِّي أَقْضِي حَاجَةً، ثُمَّ نَادَى صَاحِبُ الْبَابِ: مَنْ أَرَادَ أَنْ يَدْخُلَ فَلْيَدْخُلْ قَبْلَ أَنْ أُغْلِقَهُ. فَدَخَلْتُ ثُمَّ اخْتَبَأْتُ فِي مَرْبِطِ حِمَارٍ عِنْدَ بَابِ الْحِصْنِ، فَتَعَشَّوْا

عِنْدَ أَبِي رَافِعٍ وَتَحَدَّثُوا حَتَّى ذَهَبَتْ سَاعَةٌ مِنَ اللَّيْلِ، ثُمَّ رَجَعُوا إِلَى بُيُوتِهِمْ، فَلَمَّا هَدَأَتِ الْأَصْوَاتُ وَلَا أَسْمَعَ حَرَكَهَ خَرَجْتُ؟ قَالَ: وَرَأَيْتُ صَاحِبَ الْبَابِ حَيْثُ وَضَعَ مِفْتَاحَ الْحِصْنِ، فِي كُوَّةٍ فَأَخَذْتُهُ فَفَتَحْتُ بِهِ بَابَ الْحِصْنِ. قَالَ: قُلْتُ إِنَّ نَذَرَ يِ الْقَوْمِ انْطَلَقْتُ عَلَى مَهَلٍ، ثُمَّ عَمَدْتُ إِلَى أَبْوَابِ بُيُوتِهِمْ، فَعَلَقْتُهَا عَلَيْهِمْ مِنْ ظَاهِرٍ، ثُمَّ صَعِدْتُ إِلَى أَبِي رَافِعٍ فِي سَلَمٍ، فَإِذَا الْبَيْتُ مُظْلِمٌ قَدْ طَفِيَ سِرَاجُهُ، فَلَمْ أَذِرْ أَيْنَ الرَّجُلَ، فَقُلْتُ: يَا أَبَا رَافِعٍ. قَالَ: مَنْ هَذَا؟ قَالَ: فَعَمَدْتُ نَحْوَ الصَّوْتِ فَأَضْرِبُهُ، وَصَاحَ فَلَمْ تُغْنِ شَيْئًا. قَالَ: ثُمَّ جِئْتُ كَأَنِّي أُغِيثُهُ فَقُلْتُ: مَا لَكَ يَا أَبَا رَافِعٍ؟ وَغَيَّرْتُ صَوْتِي. فَقَالَ: أَلَا أُعْجِبُكَ لَأَمْكِ الْوَيْلُ؟! دَخَلَ عَلَيَّ رَجُلٌ فَضَرَبَنِي بِالسَّيْفِ. قَالَ: فَعَمَدْتُ لَهُ أَيْضًا فَأَضْرِبُهُ أُخْرَى، فَلَمْ تُغْنِ شَيْئًا، فَصَاحَ وَقَامَ أَهْلُهُ، قَالَ: ثُمَّ جِئْتُ وَغَيَّرْتُ صَوْتِي كَهَيْئَةِ الْمَغِيثِ، فَإِذَا هُوَ مُسْتَلْقٍ عَلَى ظَهْرِهِ، فَأَصْعُ السَّيْفِ فِي بَطْنِهِ، ثُمَّ أَنْكَفَيْتُ عَلَيْهِ حَتَّى سَمِعْتُ صَوْتَ الْعَظْمِ، ثُمَّ خَرَجْتُ دَهْشًا حَتَّى أَتَيْتُ السَّلَمَ أُرِيدُ أَنْ أَنْزِلَ، فَأَسْقَطُ مِنْهُ فَأَنْخَلَعَتْ رِجْلِي فَعَصَبْتُهَا، ثُمَّ أَتَيْتُ أَصْحَابِي أَحْجُلُ فَقُلْتُ: انْطَلِقُوا فَبَشِّرُوا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَإِنِّي لَا أَبْرَحُ حَتَّى أَسْمَعَ النَّاعِيَةَ، فَلَمَّا كَانَ فِي وَجْهِ الصُّبْحِ صَعِدَ النَّاعِيَةُ فَقَالَ: أَنْعَى أَبَا رَافِعٍ. قَالَ: فَقُمْتُ أَمْشِي مَا بِي قَلْبَةً، فَأَدْرَكْتُ أَصْحَابِي قَبْلَ أَنْ يَأْتُوا النَّبِيَّ ﷺ فَبَشَّرْتُهُ^(۱).

۴۰۴۰- ئەبو ئیسحاق دەلی: لە بەرائم ﷺ بیست وتی: پێغه مبهری خوا ﷺ عەبدوللای کوری عەتیک و عەبدوللای کوری عوتبە ی لەگەڵ چەند کەسیکدا (لەهاوەلان) نارد بۆ (کوشتنی) ئەبو رافیع، جا هەموویان پوشتن تا نزیکى هەلاکە بوونەوه، عەبدوللای کوری عەتیک پێی وتن: ئێوه لێره بۆیننەوه هەتا من دەرۆم و سەیر دەکەم (و پێگەیهک بۆچوونە ژوورەوه بدۆزمەوه) دەلی: جا سەرنجەم دا کەبە (شیۆمەیک) بچمە ژوورەوه بۆ هەلاکە ئەوان (خەلکی ناو هەلاکە) گوێدرێژکیان لێ ون بوو بوو، دەلی: جا ئەوان بە جەلۆسکی

ئاگرینهوه به شوینیدا دهگهپان (عهبدوئلا) دهئى: منیش دمترسام بناسریم، دهئى: بویه سهرم داپوشى (و دانیشتم) وهك ئهوهى دمست بهئاو بگهیهنم، پاشان دمرگاوانه بانگی کرد وتى: ههرگهس دمیهوئى بیته ژوورهوه با بیته ژوورهوه پيش ئهوهى دمرگاكه داخهه، منیش پړۆشتمه ژوورهوه پاشان له تهویلەى كهړىكدا كه لای دمرگای قهلاکه بوو خۆم شاردهوه، نهجا خهلك لای نهبو رافیع نانى ئیوارهمیان خوارد و قسهیان کرد تا سهعاتیک له شهو رابورد، پاشان گهپانهوه بۆ مالى خوڤیان، جا کاتى دمنگ نهما^(۱) گویم لههیج جموجوئیک نهبوو، له (تهویلەكه) پړۆشتمه دمرهوه، (عهبدوئلا) دهئى: چاوم لهدمرگاوانهكه بوو کلیلهکانى قهلاکهى له تافىكدا دانا بوو، جا کلیلهکانم برد و دمرگای قهلاکهه پى کردهوه (عهبدوئلا) دهئى: وتم: نهگهر خهلكهكه پىیان زانیم خیرا بههیاوشى دمرۆمه دمرهوه، پاشان پړۆشتم بۆ لای دمرگای هۆدهکانیان له دمرهوهى ههمووم لهسهر داخستن، پاشان به پهیزمیهکدا سهرکهوتم بۆلای نهبو رافیع جا بینیم هۆدهكه تاریکه و چراکهى کوژابوو، بویه نههمدزانی پیاوهكه (نهبو رافیع) له کویدایه وتم: نهى نهبو رافیع، وتى: ئهوهى کییه؟ (عهبدوئلا) دهئى: بهرهو دمنگهكه پړۆشتم شیریکم لیدا هاواری کرد، بهلام لیدانهکهه بى سوود بوو (عهبدوئلا) دهئى: پاشان چوومهوه بۆ لای وهك به هانایهوه بچم و وتم: نهوه چیه نهبو رافیع؟ دمنگی خۆم گوڤرى، نهویش وتى: نایا سهرت سوږ نامینى کۆستى دایکت کهوئى، پیاویك هاته ژوورهوه بۆم و بهشمشیر لیدام، (عهبدوئلا) دهئى: دیسان پړۆشتمهوه بۆ لای و شمشیریکى ترم لیدا، نهویش سوودى نهبوو، نهجا هاواری کرد و ژنهکهى خهبرى بووه (عهبدوئلا) دهئى: پاشان پړۆشتمهوه (بۆ لای) دمنگی خۆم گوڤرى وهك بههاناوه چوو جا دمبینم لهسهر پشت پراکشاوه

(۱) کاتى دونیا بى دمنگ و کش و مات بوو.

منیش نوکی شمشیرهکهه نایه سهر ورگی و بهسه‌ریهوه سورام، تا گویم له
 دمنگی نیسکی پستی بوو (که دهشکا)، له پاشان به ترسهوه رۆشتمه دهرهوه تا
 گهشتمه لای په‌یژهکهه ویستم بیا دابه‌زم، به‌لام لئی کهوتمه خوارهوه بویه پیم
 له‌جی چوو، جا (به‌سهر پیچیک) پیچام، پاشان به هه‌نگه شه‌لی هاتمهوه بو لای
 هاوړیکانه، وتم: برۆن مژده بدن به پیغه‌مبهری خوا ﷺ چونکه بیگومان من
 لیره نارۆم تاگویم له هه‌والی مردنی (ئه‌بو رافیع) نه‌بی، جا کاتی رۆژ بوویهوه
 جارچی سه‌رکه‌وت سهر (شورای قه‌لاکه و) وتی: هه‌والی مردنی ئه‌بو رافیعتان
 پی پانه‌گه‌یه‌نم، (عه‌بدوللا) ده‌لی: نیر هه‌لسام رۆشتم ناساگی و نازاریکم نه‌بوو
 گه‌شتم به هاوړیکانه پیش ئه‌وه‌ی بگه‌نه خزمه‌تی پیغه‌مبهر ﷺ، خۆم (پیش
 نه‌وان) مژده‌م دا به پیغه‌مبهر ﷺ.

۱۷ - بابُ غَزْوَةِ أُحُدٍ

وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿وَإِذْ عَدُوَّتَ مِنْ أَهْلِكَ ثُبُوتُ الْمُؤْمِنِينَ مَقْلَعِدَ لِقَتَالٍ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ (۱۱۱) آل عمران، وَقَوْلُهُ: ﴿وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ (۱۱۲) إِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُهُ وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ (۱۱۰) وَلِيُمَحِّصَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَمْحَقَ الْكَافِرِينَ (۱۱۱) أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ (۱۱۲) وَلَقَدْ كُنْتُمْ تَمْنُونَ الْوَيْتَ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَلْقَوْهُ فَقَدْ رَأَيْتُمُوهُ وَأَنْتُمْ نَظَرُونَ (۱۱۳) آل عمران، ﴿وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُّونَهُمْ﴾ (۱۱۴) آل عمران، تستأصلونهم

قَتْلًا: ﴿يَا ذِي نُوَيْدٍ إِذَا فُسِلْتُمْ وَتَنَزَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا أَرْسَلَكُمْ مَا تُحِبُّونَ مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٥٤﴾﴾ آل عمران ، وَقَوْلِهِ: ﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزُقُونَ﴾ ﴿٣٣﴾﴾ آل عمران

۱۷- باسی غهزای ئوحدود

وه باسی ئەم فەرمايشتهی خۆای بهرز و بلنڊ: (وه (بێنهوه بیریان) کاتی بهیانی زوو دهرچوویت له لای مال و خیزانت برودارهکانت نیشتهجی نهکرد له چهند شوینیکیدا بو جهنگ کردن وه خوا بیسهری زانیاه).

وه ئەم فەرمايشتهی ئەو خۆایهی ناوی بلنڊه: (سست و دل لاواز مەبن و غەمبار مەبن هەر ئیوه بهرز و بلنڊترن ئەگەر بروداردن بن، ئەگەر ئیوه (له ئوحدودا) زام و برینتان توش بوو ئەوه بێگومان ئەو هۆزه (له بهردا) زام و برینیان توش بووه به وینهی زامی ئیوه، ئەو چهرخێ رۆژانهی (زالبوون و سهركهوتنه) دمیگپین له ناو خهلكیدا له بهر ئەوهی (له دونیادا) خوا دهری بخات ئەوانهی برۆیان هیناوه وه له ناو ئیوهدا چهند كهسیك ههلبژیڕین به شههید، وه خوا ستهمكارانی خۆش ناوێت، وه تا ئەوانهی باومردارن (له تاوان) پاکیان بکاتهوه، وه بی باومردان بنېر بکات. ئایا ئیوه گومانتان دهمرد که دهچنه بهههشت له کاتیکیدا خوا ئەوانهی دهرنهخستوو له ئیوه که تیدهکووشن، وه هیشتا خو پراگرانی دهر نهخستوو، سویند به خوا بێگومان ئیوه ئاواتی (شههیدی) و مردنتان دهخواست له پیش ئەوهی پیی بگهن، خو بهراستی مردنتان بیی له کاتیکیدا ئیوه زهق سهپرتان دهمرد).

ئەم فەرمايشتهش: (سويند بى بىگومان خوا به ئينه كهى به جى هينا بوٽان، كاتيك (سهرمتاي جهنگى ئوحد) هستان لى برين (دمتان كوشتن) به فەرمانى خوا، ههتا كاتى (لهناكاو) سست بوون و ئازاوه و دوو بهرمكيتان كرد له جهنگدا وه بى فەرمانيتان كرد، له پاش ئهوهى كه خوا ئهوهى (له جهنگه كهدا) بيتان خوش بوو (كه سهركهوتن له سهرمتاي جهنگه كهدا) نيشانى دان، ههنديك له ئيوه (دهسكهوتى) دونياى دهويست، وه ههنديكتان پاداشتى پوژى دواى دهويست، پاشان (خوا) ئيوه گيراپه وه له (جهنگى) نهوان (و تيكشكان) تا تاهيتان بكاته وه (له خوڤراگرتندا)، سويند بى بىگومان خوا ليتان بوورا وه خوا خاومن بههره و چاكهيه بهسهر باومردارانه وه، وه ئەم فەرمايشته (ههرگيز وا گومان مه بهن نهوانهى له رپى خودا كوژران مردوون (نهخير وا نيه)، بهلكو نهوانه زيندوون لای پهرومردگاريان پوژى دهرين).

٤٠٤١- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ يَوْمَ أُحُدٍ: "هَذَا جَبْرِيلُ أَخَذَ بِرَأْسِ فَرَسِهِ عَلَيْهِ أَذَاهُ الْحَرْبِ"^(١).

٤٠٤١- ئيبنو عهباس رضي الله عنه دهلى: پيغه مبهري ﷺ فهرمووى: ((ئهو ه جبريله ﷺ سهرى نهسپه كهى گرتووه پوشاكى جهنگى له بهر دايه)).

٤٠٤٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ، أَخْبَرَنَا زَكَرِيَاءُ بْنُ عَدِيٍّ، أَخْبَرَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ حَيَّوَةَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ أَبِي الْخَيْرِ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى قَتْلِ أُحُدٍ بَعْدَ ثَمَانِي سِنِينَ، كَالْمُودِّعِ لِلْأَحْيَاءِ وَالْأَمْوَاتِ، ثُمَّ طَلَعَ الْمِنْبَرَ فَقَالَ: "إِنِّي بَيْنَ أَيْدِيكُمْ قَرَطٌ، وَأَنَا عَلَيْكُمْ شَهِيدٌ، وَإِنَّ مَوْعِدَكُمْ الْحَوْضَ، وَإِنِّي لَأَنْظُرُ إِلَيْهِ مِنْ مَقَامِي هَذَا،

وَإِنِّي لَسْتُ أَخْشَىٰ عَلَيْكُمْ أَنْ تُشْرِكُوا، وَلَكِنِّي أَخْشَىٰ عَلَيْكُمْ الدُّنْيَا أَنْ تَنَافَسُوهَا". قَالَ: فَكَانَتْ آخِرَ نَظَرَةٍ نَظَرَتْهَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ^(۱).

۴۰۴۲- نه‌بول‌خه‌یر له عوقبه‌ی کور‌ی عام‌یره‌وه ﷺ ده‌گیر‌یت‌ه‌وه ده‌لی: بی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ له پاش هه‌شت سال^(۲) نو‌یز‌ی کرد له‌سه‌ر کو‌ژ‌راوه (شه‌هیده) کانی ئو‌حود و‌ه‌کو خوا‌حاف‌یزی کردن له مردو‌وان و زیندو‌وان، پاشان رو‌شته سه‌ر دو‌انگه و فه‌رمو‌وی: ((بی‌گومان من بی‌شه‌نگم له بی‌ش نی‌وه‌وه، وه من شایه‌تم به‌سه‌رتانه‌وه، به‌راستی ژوانگه‌تان هه‌وزی (که‌وسه‌ره)، وه به‌راستی من له‌م جی‌گایه‌ی خو‌مه‌وه سه‌یری هه‌وزی (که‌وسه‌ر) ده‌که‌م، وه به‌د‌ن‌ن‌یایه‌وه من نات‌رسم لی‌تان که هاو‌به‌ش بو‌ خوا دا‌بن‌ن، به‌لام ترسی دو‌نیام هه‌یه لی‌تان که بی‌ش‌پ‌کی‌ی له‌سه‌ر بکه‌ن))، (عوقبه) ده‌لی: نه‌وه کو‌تا سه‌یر کردن بو‌و که سه‌یری بی‌غه‌مبه‌ری خوا‌م ﷺ کرد.

۴۰۴۳- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ لَقِينَا الْمُشْرِكِينَ يَوْمَئِذٍ، وَأَجْلَسَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَنَاشًا مِنَ الرَّمَاةِ، وَأَمَرَ عَلَيْهِمْ عَبْدُ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَقَالَ: "لَا تَبْرَحُوا، إِنْ رَأَيْتُمُونَا ظَهَرْنَا عَلَيْهِمْ فَلَا تَبْرَحُوا، وَإِنْ رَأَيْتُمُوهُمْ ظَهَرُوا عَلَيْنَا فَلَا تُعِينُونَا". فَلَمَّا لَقِينَا هَرَبُوا حَتَّى رَأَيْتُ النِّسَاءَ يَشْتَدِدْنَ فِي الْجَبَلِ، رَفَعَنَ عَنْ سَوْقِهِنَّ قَدْ بَدَتْ خَلَائِلُهُنَّ، فَأَخَذُوا يَقُولُونَ: الْغَنِيمَةُ الْغَنِيمَةُ. فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: عَهْدَ إِلَيَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ لَا تَبْرَحُوا. فَأَبَوْا، فَلَمَّا أَبَوْا صُرِفَ وُجُوهُهُمْ، فَأَصِيبَ سَبْعُونَ قَتِيلًا، وَأَشْرَفَ أَبُو سُفْيَانَ فَقَالَ: أَفِي الْقَوْمِ مُحَمَّدٌ؟ فَقَالَ: "لَا تُجِيبُوهُ". فَقَالَ: أَفِي الْقَوْمِ ابْنُ أَبِي فُحَّافَةٍ؟ قَالَ: "لَا تُجِيبُوهُ". فَقَالَ: أَفِي الْقَوْمِ ابْنُ الْخَطَّابِ؟ فَقَالَ: إِنَّ هَؤُلَاءِ قَتِلُوا، فَلَوْ كَانُوا أَحْيَاءَ لَأَجَابُوا. فَلَمْ يَمْلِكْ

(۱) بر‌وانه: ۱۳۴۴.

(۲) تی‌په‌رین به‌سه‌ر شه‌هید بو‌ونیاندا.

عَمْرُ نَفْسَهُ فَقَالَ: كَذَبْتَ يَا عَدُوَّ اللَّهِ، أَبْقَى اللَّهُ عَلَيْكَ مَا يُخْزِيكَ. قَالَ أَبُو سُفْيَانَ: أَعْلَى هُبْلٍ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ "أَجِيبُوهُ". قَالُوا: مَا نَقُولُ؟ قَالَ: "قُولُوا اللَّهُ أَعْلَى وَأَجَلُ". قَالَ أَبُو سُفْيَانَ: لَنَا الْعَزَى وَلَا عَزَى لَكُمْ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ "أَجِيبُوهُ". قَالُوا: مَا نَقُولُ؟ قَالَ: "قُولُوا: اللَّهُ مَوْلَانَا وَلَا مَوْلَى لَكُمْ". قَالَ أَبُو سُفْيَانَ: يَوْمَ يَوْمٍ بَذِرٍ، وَالْحَرْبُ سِجَالٌ، وَتَجِدُونَ مِثْلَهُ لَمْ أَمُرْ بِهَا وَلَمْ تَسْؤُنِي^(۱).

۴۰۴۳- ئەبو ئیسحاق لە بهرائهوه ﷺ دهگێڕێتهوه دهلی: لهو پڕۆژهدا^(۲) به بتهپهرستان گه‌یشتین وه (پرووبه‌روویان بووینه‌وه له ئوحدودا) وه پێغه‌مبه‌ر ﷺ له شکرێکی (په‌نجا که‌سی) له تیره‌هاویژ دامه‌زراند و عه‌بدوللا (ی کوری جوبه‌پیری) کرد به سه‌رکرده‌یان فه‌رمووی: ((له جیی خۆتان مه‌جولێن نه‌گه‌ر ئیمه‌تان بینی سه‌رکه‌وتین به سه‌ریاندا مه‌جولێن، وه نه‌گه‌ر ئه‌وانتان بینی سه‌رکه‌وتن به‌سه‌ر ئیمه‌دا (هه‌ر مه‌جولێن) وه یارمه‌تی‌مان مه‌ده‌ن))، جا کاتی به‌بته‌پهرستان گه‌یشتین به‌ جوۆی هه‌له‌هاتن هه‌تا ژنه‌کانیانم ده‌بینی رایان ده‌کرد له شاخه‌که‌، لاقیان لی هه‌لکړدبوو تا پاوانه‌کانیان ده‌رکه‌وت بوو، ئیتر هاوه‌لان له ناو خۆیاندا ده‌ستیان کرد به‌ وتی: ده‌ستکه‌وت و تالان بگرن ده‌ستکه‌وت و تالان بگرن، عه‌بدوللاش وتی: پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمانی پێکړدووم که له جیی خۆتان مه‌جولێن، به‌لام (هاوێکانی) به‌ گوێیان نه‌کرد پێیان لی هه‌له‌ بوو (نه‌یاندمزانی پوو له کوێ بکه‌ن)، ئەنجا حه‌فتا که‌سیان کوژران (شه‌هید کران) ئەبو سوفا‌نی‌ش پوشتبووه‌ شوێنیکی به‌رز و وتی: موحه‌مه‌دیان له ناودایه‌ ؟ فه‌رمووی: ((وه‌لامی مه‌ده‌نه‌وه)) وتی: کوری ئەبو قوحافه‌تان له ناودایه‌ ؟ فه‌رمووی: ((وه‌لامی مه‌ده‌نه‌وه)) وتی: (عومه‌ری) کوری خه‌تتابان له ناودایه‌ ؟ (که وه‌لامیان نه‌دایه‌وه) وتی: دلنیا‌بن ئا ئه‌وانه هه‌موویان کوژراون چونکه

(۱) پڕوانه: ۳۰۳۹.

(۲) پڕۆژی غه‌زای ئوحدود.

نه‌گهر زیندوو بونایه وه‌لامیان دمه‌ایه‌وه، بۆیه عومهر ﷺ خۆی پێ نه‌گیرا و وتی: ئەه‌ی دوژمنی خوا درۆت کردا ئەوانه‌ی سه‌رشۆرت ده‌که‌ن خوا بو تۆی هه‌شتۆته‌وه، ئەبو سوفیان وتی: ئەه‌ی هوبهل ههر سه‌رکه‌وه و به‌رزبه، پێغه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی: ((وه‌لامی بده‌نه‌وه))، عه‌رزیا‌ن کرد بڵێن چی؟ فه‌رمووی: ((بڵێن خوا بڵندترو گه‌ورمه‌ره‌(له‌ هه‌موو شتێک) ئەبو سوفیان وتی: عوزرتان نی‌یه‌! پێغه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی ((وه‌لامی بده‌نه‌وه)) عه‌رزیا‌ن کرد بڵێن چی؟ فه‌رمووی: ((بڵێن: خوا گه‌وره‌ و پشتیوانمانه‌ ئێوه‌ هه‌یج گه‌وره‌ و پشتیوانی‌کتان نی‌یه‌))، ئەبو سوفیان وتی: ئەم پڕۆزه‌ به‌ پڕۆزی به‌در جه‌نگ به‌ نۆرمیه‌ (جاریک ئێوه‌ زال دهن و جاریک ئیمه‌)، هه‌ندێ شێواندن (له‌ ناو کوژراوه‌کاندا) ده‌بینن من فه‌رمانم پێ نه‌کردوو به‌لام پێشم ناخۆش نه‌بووه‌.

٤٠٤٤- أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو، عَنْ جَابِرٍ قَالَ: اصْطَبَحَ الْخَمْرَ يَوْمَ أُحُدٍ نَاسٌ ثُمَّ قُتِلُوا شُهَدَاءَ^(١).

٤٠٤٤- جابیر ﷺ ده‌لی: که‌سانێک سه‌ر له‌ به‌یانی پڕۆزی (غه‌زای) نوحود عاره‌قیان خواردبووه‌، پاشان به‌ شه‌هیدی کوژران.

٤٠٤٥- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَبِيهِ إِبْرَاهِيمَ أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ عَوْفٍ أَتَى بِطَعَامٍ، وَكَانَ صَائِمًا، فَقَالَ: قُتِلَ مُضْعَبُ بْنُ عُمَيْرٍ، وَهُوَ خَيْرٌ مِنِّي، كُفِّنَ فِي بُرْدَةٍ، إِنَّ عَطَى رَأْسُهُ بَدَتْ رِجْلَاهُ، وَإِنْ عَطَى رِجْلَاهُ بَدَا رَأْسُهُ - وَأَرَاهُ قَالَ: - وَقُتِلَ حَمْرَةُ وَهُوَ خَيْرٌ مِنِّي، ثُمَّ بُسِطَ لَنَا مِنَ الدُّنْيَا مَا بُسِطَ - أَوْ قَالَ: أُعْطِينَا مِنَ الدُّنْيَا مَا أُعْطِينَا - وَقَدْ خَشِينَا أَنْ تَكُونَ حَسَنَاتُنَا عُجِّلَتْ لَنَا. ثُمَّ جَعَلَ يَبْكِي حَتَّى تَرَكَ الطَّعَامَ^(٢).

(١) بروهانه: ٢٨١٥.

(٢) بروهانه: ١٣٧٤.

۴۰۴۵- سه‌عدی کوری ئیبراهیم ده‌گیرپته‌وه: له ئیبراهیمی باوکیه‌وه که‌خواردنیک هینرا بو عه‌بدوهره‌حمانی کوری عه‌وف له‌وکاته‌دا به‌رۆزوو بوو، ئه‌نجا وتی موضعه‌بی کوری عومه‌یر ﷺ کوژرا که له من چاکتر بوو، به عه‌باهیه‌ک کفن کرا که سه‌ری داده‌پۆشرا هاچه‌کانی دهرده‌که‌وت، وه که هاچه‌کانی داده‌پۆشرا سه‌ری دهرده‌که‌وت - وابزانم ووتی - وه حه‌مزه کوژرا که له‌من چاکتر بوو، پاشان ئه‌وه‌نده سامان و دونیا رۆژنراوه به‌سه‌رماندا- یا وتی: ئه‌وه‌ی پیمان به‌خسراوه له دونیا ئه‌وه‌نده زۆره - که به‌راستی ترسمان هه‌یه که پاداشتی چاکه‌گانه‌مان پیشخرابی بۆمان له دونیادا. پاشان ده‌ستی کرد به‌ گریان به‌جوژی وازی له خواردنه‌که هینا.

۴۰۴۶- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو، سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: قَالَ رَجُلٌ لِلنَّبِيِّ ﷺ يَوْمَ أُحُدٍ: أَرَأَيْتَ إِنْ قُتِلْتُ فَأَيَّنَ أَنَا؟ قَالَ "فِي الْجَنَّةِ" فَأَلْقَى مَرَّاتٍ فِي يَدِهِ، ثُمَّ قَاتَلَ حَتَّى قُتِلَ.

۴۰۴۶- عه‌مر له جابیری کوری عه‌بدووللای ﷺ بیست وتی: رۆژی (غه‌زای) ئو‌حود پیاویک عه‌رزى پیغه‌مبه‌ری ﷺ کرد وتی: پیم بلێ ئه‌گه‌ر (نیستا) من بکوژریم جی‌گای من کو‌یه ؟ فه‌رمووی: ((تو له به‌هه‌شت دایت)) جا چه‌ند خورمایه‌کی له ده‌ستدا بوو فری دان، پاشان جه‌نگا تا کوژرا (شه‌هید بوو).

۴۰۴۷- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ شَقِيقٍ، عَنْ حَبَّابٍ ﷺ قَالَ: هَاجَرْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ نَبْتَغِي وَجْهَ اللَّهِ، فَوَجَبَ أَجْرُنَا عَلَى اللَّهِ، وَمِنَّا مَنْ مَضَى - أَوْ ذَهَبَ - لَمْ يَأْكُلْ مِنْ أَجْرِهِ شَيْئًا، كَانَ مِنْهُمْ مُضَعَبٌ بْنُ عَمْرٍِ قُتِلَ يَوْمَ أُحُدٍ، لَمْ يَتْرُكْ إِلَّا مِرَّةً، كُنَّا إِذَا غَطَيْنَا بِهَا رَأْسَهُ خَرَجَتْ رِجْلَاهُ، وَإِذَا غُطِّيَ بِهَا رِجْلَاهُ خَرَجَ رَأْسُهُ، فَقَالَ لَنَا

النَّبِيُّ ﷺ "عَطُوا بِهَا رَأْسَهُ، وَاجْعَلُوا عَلَى رِجْلِهِ الْإِذْخِرَ". أَوْ قَالَ: "الْقُوا عَلَى رِجْلِهِ مِنَ الْإِذْخِرِ". وَمِمَّا مَنْ قَدْ آتَيْتَ لَهُ مَرَّتُهُ فَهُوَ يَهْدُبُهَا^(۱).

۴۰۴۷- نه‌عه‌ش له شه‌قیقه ده‌گیرێته‌وه نه‌ویش له خه‌بایه‌وه ﷺ ده‌گیرێته‌وه: له‌گه‌ل پێغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ کۆچمان کرد^(۲)، مه‌به‌ستمان په‌زامه‌ندی خودا بوو، بو‌یه پاداشتمان لای خوایه (نوسراوه بو‌مان)، جا هه‌مان بوو (مردوو) و رو‌شت، یان چوو هیچی له پاداشته‌که‌ی نه‌ خوارد، یه‌کیک له‌وانه‌ موضعه‌بی کوری عومه‌یر بوو له‌ روژی (غه‌زای) نه‌و‌خودا کوزرا قوماشیکی خه‌ت خه‌تی لی به‌جیما، که سه‌ریمان پی داده‌پو‌شی هه‌ردوو قاجی دهرده‌که‌وت، وه نه‌گه‌ر هه‌ردوو قاجیمان پی داپو‌شیایه سه‌ری دهر ده‌که‌وت، بو‌یه پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی پیمان: ((به‌و قوماشه سه‌ری داپو‌شن نیزخیر بدن به سه‌ر قاجیدا)) یان فه‌رمووی: ((هه‌ندی نیزخیر بخه‌نه سه‌ر قاجی))، هه‌شمانه به‌روبو‌مه‌که‌ی پێگه‌شتوو و نه‌و که‌سه‌ی به‌روبو‌مه‌که‌ی لی ده‌کاته‌وه ده‌یرنیت.

۴۰۴۸ - أَخْبَرَنَا حَسَّانُ بْنُ حَسَّانٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ طَلْحَةَ، حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ، عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ عَمَّهُ غَابَ عَنْ بَدْرٍ فَقَالَ: غِبْتُ عَنْ أَوَّلِ قِتَالِ النَّبِيِّ، لَيْتَ أَشْهَدَنِي اللَّهُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ لَيَرَيْنَ اللَّهَ مَا أُجِدُّ. فَلَقِيَ يَوْمَ أُحُدٍ، فَهَزَمَ النَّاسُ فَقَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعْتَذِرُ إِلَيْكَ مِمَّا صَنَعَ هَؤُلَاءِ - يَغْنِي الْمُسْلِمِينَ - وَأَبْرَأُ إِلَيْكَ مِمَّا جَاءَ بِهِ الْمُشْرِكُونَ. فَتَقَدَّمَ بِسَيْفِهِ، فَلَقِيَ سَعْدَ بْنَ مُعَاذٍ فَقَالَ: أَيْنَ يَا سَعْدُ؟ إِنِّي أَجِدُ رِيحَ الْجَنَّةِ دُونَ أُحُدٍ. فَمَضَى فَقَتَلَ، فَمَا عُرِفَ حَتَّى عَرَفْتُهُ أُخْتَهُ بِشَامَةٍ أَوْ بِنَانِهِ، وَبِهِ بَضْعٌ وَمَثَانُونَ مِنْ طَعْنَةٍ وَضَرْبَةٍ وَرَمِيَةٍ بِسَهْمٍ^(۳).

۴۰۴۸- حومه‌ید له نه‌نه‌سه‌وه ﷺ ده‌گیرێته‌وه که مامه‌ی (نه‌نه‌سی کوری نه‌زیره) ﷺ له (غه‌زای) به‌دردا ناماده نه‌بوو، جا وتی: له یه‌که‌م جه‌نگی

(۱) بره‌انه: ۱۳۷۶.

(۲) مه‌به‌ستی به‌ فه‌رمانی نه‌و کۆچمان کرد، چونکه ته‌نها نه‌بو به‌که‌ر و عامیری فوه‌مه‌ری له‌ خه‌زمه‌ندا بوو که کۆچی کرد.

(۳) بره‌انه: ۲۸-۵.

پێغه‌مبهردا ﷺ ئاماده نه‌بووم، دانیابه نه‌گهر خوا به شداری (جهنگی بته‌رستانی) کردم له خزمهت پێغه‌مبهردا ﷺ مه‌گهر ههر خوا بزانی چی ده‌که‌م^(۱) جا (پێغه‌مبه‌ر ﷺ به بته‌رستان) گه‌یشت له رۆژی نوحوددا، جا خه‌لکی (مسو‌لمانان) شکینران و (ئه‌نه‌سی کوری نه‌زیر) وتی: خودایه به راستی من داوای چاوپۆشی و لی‌ بوردن‌ لی‌ ده‌که‌م له‌وه‌ی ئائه‌مانه - واته‌ مسو‌لمانان - کردیان وه‌ به‌ریبونی خۆشم لای تو‌ راده‌گه‌یه‌نم له‌وه‌ی بته‌رستان پی‌ هاتوون^(۲)، ئیتر به‌ شمشیره‌که‌یه‌وه‌ رۆشته‌ پێشه‌وه‌ (پروو به‌ بته‌رستان) و گه‌یشت به‌ سه‌عدی کوری مو‌عاز ﷺ وتی: ئه‌ی سه‌عد بو‌ کوی دهرۆی؟ بی‌گومان لای نوحوده‌وه‌ بو‌نی به‌هه‌شت دی‌ به‌سه‌رمدا، ئیتر (ئه‌نه‌س) رۆشت و کو‌زرا (شه‌هیدبوو)، ئه‌نجا نه‌ناسرایه‌وه‌ هه‌تا خوشکه‌که‌ی به‌خالی‌ک یان به‌سه‌ری په‌نجه‌کانیدا ناسیه‌وه‌، هه‌شتا و ئه‌ه‌م‌نده‌ شوینی لی‌دانی نیزه و شمشیر و لی‌دانی تیری پی‌وه‌ بوو.

٤٠٤٩- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ شِهَابٍ، أَخْبَرَنِي خَارِجَةُ بْنُ زَيْدٍ بْنِ ثَابِتٍ أَنَّهُ سَمِعَ زَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ ﷺ يَقُولُ: فَقَدْتُ آيَةً مِنَ الْأَحْزَابِ حِينَ نَسَخْنَا الْمُصْحَفَ، كُنْتُ أَسْمَعُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقْرَأُ بِهَا، فَالْتَمَسْنَاهَا فَوَجَدْنَاهَا مَعَ خُرَيْمَةَ بْنِ ثَابِتٍ الْأَنْصَارِيِّ: (مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْظُرُ) (٢٣) الْأَحْزَابِ، فَالْحَقَّقْنَاهَا فِي سُورَتِهَا فِي الْمُصْحَفِ (٣).

(۱) یان خوا دهمبینی چی ده‌که‌م. هه‌ردوو مانا‌که‌ راسته و ده‌گونجیت. مه‌به‌ستی ئه‌مه‌س ئه‌وه‌ بوو جه‌نگی‌کی باش و پاله‌وانانه ده‌کات با له‌و پێنا‌وشدا بکو‌ژریت.

(۲) که جه‌نگ کردنه له‌ پێناو بت و بته‌رستیدا.

(۳) بروانه: ۲۸-۷.

۴۰۴۹- خاریجهی کوری زمیدی کوری سابیت دهگیرپتهوه که له زمیدی کوری سابیتی ﷺ بیست دهیوت؛ کاتی قورئانمان پروونووس دمکرد نایهتیکم لی ون بوو له (سورمتی) نهحزاب، که پیشتر خوّم له پیغهمبهری خوام ﷺ دمبیست دهیخویندهوه، جا به شوینی دا دهگهراپن و لای خوزمیهی کوری سابیتی نهنصاری دۆزیمانهوه (که ئەم نایهته بوو^(۱)) (لهناو باومردارندا پیاوانیک هه ن راسیان کرد له ئەو پهیمانهی که دابووین به خوا، ئینجا هه ندیکیان نه زر و به ئینی خوئی به جی هینا (شهیدبوو)، هه ندیکیشیان چاومروانن) ئیتر ئەو نایهته مان خسته ناو سورمه کهی خوئی له قورئاندا.

۴۰۵۰- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيد، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ يَزِيدَ، يُحَدِّثُ عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ ﷺ قَالَ: لَمَّا خَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ إِلَى أَحُدٍ، رَجَعَ نَاسٌ مِمَّنْ خَرَجَ مَعَهُ، وَكَانَ أَصْحَابُ النَّبِيِّ ﷺ فِرْقَتَيْنِ: فِرْقَةٌ تَقُولُ: نُقَاتِلُهُمْ. وَفِرْقَةٌ تَقُولُ: لَا نُقَاتِلُهُمْ. فَنَزَلَتْ: ﴿فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِتْنَةٍ وَاللَّهُ أَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوا﴾ ٨٨ ﴿النِّسَاء﴾ وَقَالَ: "إِنَّهَا طَبِئَةُ تَنْفِي الذُّنُوبَ، كَمَا تَنْفِي النَّارُ حَبَّتَ الْفِصَّةِ"^(۲).

۴۰۵۰- عهبدوللای کوری زمید له زمیدی کوری سابیتهوه ﷺ دهیگیرپتهوه و دهلی: کاتی پیغهمبهر ﷺ دمرچوو بو (غهزای) ئوحوود، کهسانیک لهوانه ی له خزمهتیدا بوون گهراپانهوه (بوومه دینه)، وه هاوهلان دوو کوّمه ل بوون، کوّمه لیکیان دمیانووت: له دزیان دهجهنگین، کوّمه لیکیان دمیانووت: له دزیان ناجهنگین، ئیتر ئەم نایهته دابهزی (ئەوه چیتانه دمربارهی دوو پرووهکان بونهته دوو دهسته، له کاتیکدا خوا ئەوانه ی گهراپاندۆتهوه به هوی کردهوهکانیانهوه) وه

(۱) ئەوه مانا و رافه ی نایهته کهیه.

(۲) پروانه: ۱۸۸۴.

(پێغه مبه‌ر ﷺ) فه‌رمووی: ((بێگومان مه‌دینه خاوینه تاوان و خراپه له خۆی دوور ده‌خاتهوه، هه‌ر چۆنێک ناگر ژمنگ و بیسی زیو لا دمبات)).

۱۸ - باب: ﴿إِذْ هَمَّتْ طَّائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا وَاللَّهُ وَلِيُّهَا وَعَلَى اللَّهِ

فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿۱۲۲﴾﴾ آل عمران

۴۰۵۱- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ، عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو، عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِينَا: ﴿إِذْ هَمَّتْ طَّائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا﴾ ﴿۱۲۲﴾ آل عمران، بَيْنِي سَلَمَةَ وَبَيْنِي حَارِثَةَ، وَمَا أَحْبُّ أَنَّهُا لَمْ تَنْزِلْ، وَاللَّهُ يَقُولُ: ﴿وَاللَّهُ وَلِيُّهَا﴾ ﴿۱۲۲﴾ آل عمران^(۱).

۱۸- باسیک: (لهو کاته‌دا که دوو کۆمه‌ل له ئێوه خه‌ریک بوون سست بن (بگه‌ڕێنه‌وه)، به‌لام خوا دۆست و یارمه‌تی ده‌ریان بووه، وه‌ بروا‌داران با ته‌نها پشت به‌ خوا به‌ستن)

۴۰۵۱- عه‌مر له جابیره‌وه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ده‌گێڕێته‌وه ده‌لی: ئه‌م ئایه‌ته (له‌وکاته‌دا دوو کۆمه‌ل له ئێوه خه‌ریک بوون سست بن (بگه‌ڕێنه‌وه)، ده‌رباره‌ی ئێمه دابه‌زی به‌نی سه‌له‌مه و به‌نی حاریسه، من پێم خۆش نه‌بوو ئه‌م ئایه‌ته دانه‌به‌زیایه، که خوا ده‌فه‌رمووی: (به‌لام خوا دۆست و یارمه‌تی ده‌ریان بوو).

۴۰۵۲- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، أَخْبَرَنَا عَمْرُو، عَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "هَلْ نَكَحَّتْ يَا جَابِرُ؟" قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: "مَاذَا أَبْكَرًا أَمْ ثَيِّبًا؟" قُلْتُ: لَا بَلْ ثَيِّبًا. قَالَ: "فَهَلَّا جَارِيَةٌ تُلَاعِبُكَ؟" قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أَبِي قَتَلَ يَوْمَ أُحُدٍ وَتَرَكَ تِسْعَ بَنَاتٍ كُنَّ لِي

٤٠٥٣- شەعبی دەلی: جابیری گۆری عەبدوڵلا ﷺ بۆی گێڕامەووە کە باوکی لە پۆزی غەزای ئوحوودا شەهید بوو، وە قەرزێکی (زۆری) کە لەسەری بوو بە جێهێشت، وە شەش کچی لەپاش خۆی بەجێهێشت، جا کاتی وەختی لێکردنەوێ بەروبوومی خورما هات، وتی: پۆشتمە خزمەتی پیغەمبەری خوا ﷺ و عەرزەم کرد: بێگومان ئەو پیغەمبەری خوا جەنابت دەزانی کە باوکەم لە پۆزی غەزای ئوحوودا شەهیدبوو، وە قەرزێکی زۆری پاش خۆی بەجێ هێشتوووە وە بەراستی من پێم خۆشە کە خاوونی قەرزەکان جەنابت ببینن، پیغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((بڕۆ هەر جوړە خورمایە لە شوینی تایبەت بەخۆی دان)) (جابیری دەلی:) منیش بەو جوړەم لێ کرد، پاشان پیغەمبەرم ﷺ بانگ کرد، جاکە (خاوون قەرزەکان) تەماشای پیغەمبەریان ﷺ کرد پێداگیری بەهیزیان (لەسەر وەرگرتنەوێ قەرزەکیان) کرد لەو ساتە و کاتەدا، جاکە پیغەمبەر ﷺ دی چی دێکن سێ جار سوپایەووە بەدەوری گەورەترین کۆمای خورماکاندا، پاشان لایدا دانیش و پاشان فەرمووی: ((هاورپیکانت^(١) بانگکە بۆلای خۆت))، ئێتر بەردەوام بوو خورمای بۆ دەرپێوان هەتا خوا قەرزەکی باوکمی دایەووە، وە منیش پازی دەرپێوان کە خوا قەرزەکی باوکمی بداتەووە وە یەک دێکن خورما نەبەمەووە بۆ خوشکەکانم، جاکە ئەو جێگایانە خورماکانی لێ دانرابوو هەمووی وەك خۆیان هێلایەووە، هەتا من سەیری ئەو کۆمایەم دەکرد کە پیغەمبەری خوا ﷺ لایدابوو، دەرپێوان یەک دێکن خورمای کەم نەکردوووە.

((١)) خاوون قەرزەکان. (بۆلای خۆت) لە گێڕانەموویەک تردا فەرمووی (بۆلای من).

۴۰۵۴- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ رضی اللہ عنہ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم يَوْمَ أُحُدٍ، وَمَعَهُ رَجُلَانِ يُقَاتِلَانِ عَنْهُ، عَلَيْهِمَا ثِيَابٌ بَيْضٌ، كَأَشَدِّ الْقِتَالِ، مَا رَأَيْتُهُمَا قَبْلَ وَلَا بَعْدَ^(۱).

۴۰۵۴- سه‌عدی کوری نه‌بی ومق‌قاص رضی اللہ عنہ ده‌لی: له ره‌ژی (غه‌زای) نوحوددا پی‌غه‌مبه‌ری خوام صلی اللہ علیہ وسلم دی دوو پی‌اوی له‌گه‌لدا بوو بو‌پاراستنی (پی‌غه‌مبه‌ر صلی اللہ علیہ وسلم) ده‌جه‌نگان، به‌ جه‌نگانیکی گه‌رم و هه‌ردووکیان بو‌شاکیکی سپیان له‌به‌ردا بوو، پی‌شتر نه‌مدی‌بوون پاش‌ریش نه‌میدنه‌وه.

۴۰۵۵- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ، حَدَّثَنَا هَاشِمُ بْنُ هَاشِمٍ السَّعْدِيُّ قَالَ: سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيَّبِ يَقُولُ: سَمِعْتُ سَعْدَ بْنَ أَبِي وَقَّاصٍ يَقُولُ نَثَلَ لِي النَّبِيُّ صلی اللہ علیہ وسلم كِنَانَتَهُ يَوْمَ أُحُدٍ فَقَالَ: "ارْمِ فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي"^(۲).

۴۰۵۵- سه‌عیدی کوری موسه‌یی‌م ده‌لی: له سه‌عدی کوری نه‌بی ومق‌قاصم صلی اللہ علیہ وسلم بیست ده‌یوت: له ره‌ژی (غه‌زای) نوحوددا پی‌غه‌مبه‌ر صلی اللہ علیہ وسلم تیر‌دانه‌که‌ی خوی بو‌هه‌ل‌رستم و هه‌رمووی: ((تیر به‌او‌یژه (بو‌یان) باوک و دایکم به‌ هوربان‌ت بی‌ت)).

۴۰۵۶- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ قَالَ: سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيَّبِ قَالَ: سَمِعْتُ سَعْدًا يَقُولُ: جَمَعَ لِي النَّبِيُّ صلی اللہ علیہ وسلم أَبَوَيْهِ يَوْمَ أُحُدٍ^(۳).

۴۰۵۶- سه‌عیدی کوری موسه‌یی‌م وتی: له سه‌عدم صلی اللہ علیہ وسلم بیست ده‌یوت: پی‌غه‌مبه‌ر صلی اللہ علیہ وسلم له ره‌ژی (غه‌زای) نوحوددا باوک و دایکی خوی پی‌که‌وه کرد به‌ هوربان‌م.

(۱) پروانه: ۵۸۲۶.

(۲) پروانه: ۳۷۲۵.

(۳) پروانه: ۳۷۲۵.

۴۰۵۷- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا لَيْثٌ، عَنْ يَحْيَى، عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ أَنَّهُ قَالَ: قَالَ سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ رضي الله عنه: لَقَدْ جَمَعَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم يَوْمَ أُحُدٍ أَبَوَيْهِ كِلَيْهِمَا. يُرِيدُ حِينَ قَالَ: "فَذَاكَ أَبِي وَأُمِّي" ^(۱).

۴۰۵۷- سه‌عیدی کورپی موسه‌یه‌ب ده‌لی، سه‌عیدی کورپی نه‌بی وه‌ق‌ق‌اص رضي الله عنه وتی، پی‌غه‌مبه‌ری خوا رضي الله عنه له ر‌و‌زی غه‌زای نوحوددا باوک و دایکی خوی پی‌که‌وه ک‌و‌کرده‌وه ب‌و‌م، (سه‌عیدی کورپی موسه‌یه‌ب ده‌لی): مه‌به‌ستی (سه‌عد) نه‌وه بو کاتی پی‌غه‌مبه‌ر رضي الله عنه ده‌یفه‌رموو دایک و باوکم به قوربان‌ت بی‌ت، له کاتی‌ک‌دا سه‌عد ده‌ج‌ه‌نگا و (تیری ده‌هاو‌یشت).

۴۰۵۸- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا مِسْعَرٌ، عَنْ سَعْدٍ، عَنِ ابْنِ شَدَّادٍ قَالَ: سَمِعْتُ عَلِيًّا رضي الله عنه يَقُولُ: مَا سَمِعْتُ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم يَجْمَعُ أَبَوَيْهِ لِأَحَدٍ غَيْرِ سَعْدٍ ^(۲).

۴۰۵۸- ئی‌بنو شه‌دداد وتی، له‌ه‌لیم رضي الله عنه بیست ده‌یوت، له پی‌غه‌مبه‌رم رضي الله عنه نه‌بیست‌وو‌ه باوک و دایکی پی‌که‌وه قوربان‌ی که‌سی‌ک بکات ج‌گه له سه‌عد رضي الله عنه.

۴۰۵۹- حَدَّثَنَا يَسْرَةُ بْنُ صَفْوَانَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَدَّادٍ عَنْ عَلِيٍّ رضي الله عنه قَالَ: مَا سَمِعْتُ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم يَجْمَعُ أَبَوَيْهِ لِأَحَدٍ إِلَّا لِسَعْدِ بْنِ مَالِكٍ، فَإِنِّي سَمِعْتُهُ يَقُولُ يَوْمَ أُحُدٍ "يَا سَعْدُ ازْمِ، فَذَاكَ أَبِي وَأُمِّي" ^(۳).

۴۰۵۹- عه‌بدول‌لای کورپی ئی‌بنو شه‌دداد له‌ه‌لیم‌وه رضي الله عنه ده‌گ‌یر‌پ‌ته‌وه وتی، له پی‌غه‌مبه‌رم رضي الله عنه نه‌بیست‌وو‌ه باوک و دایکی پی‌که‌وه قوربان‌ی که‌سی‌ک بکات ج‌گه له سه‌عیدی کورپی مالیک ^(۴) رضي الله عنه بی‌گومان له ر‌و‌زی (غه‌زای) نوحوددا ل‌یم بیست ده‌یفه‌رموو: ((نه‌ی سه‌عد تیر به‌او‌یزه (بو‌بت په‌رستان)، باوک و دایکم به قوربان‌ت بی‌ت)).

(۱) پروانه: ۳۷۲۵.

(۲) پروانه: ۳۹۰۵.

(۳) پروانه: ۳۹۰۵.

(۴) مالیک: ناوی باوکی سه‌عه (نمبرو وه‌ق‌ق‌اص) کونیم‌ی باوکی‌متی.

۴۰۶۱- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ مُعْتَمِرٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: زَعَمَ أَبُو عُمَيْرٍ أَنَّهُ لَمْ يَبْقَ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي بَعْضِ تِلْكَ الْأَيَّامِ الَّتِي يُقَاتَلُ فِيهِنَّ غَيْرُ طَلْحَةَ وَسَعْدٍ عَنْ حَدِيثِهِمَا^(۱).

۴۰۶۱- موعتهمیر له باوکیهوه دهگیرپتهوه دهلی: نهبو عوسمان دهلی: له ههندی لهو روژانهی که پیغهمبهر ﷺ جهنگی تیا دهکرد جگه له تهلحه و سهعد کهسی لهگهلدا نهماوه. (نهبو عوسمان) له فهرموودهی ههردووکیاندا (گیراویهتیوهوه).

۴۰۶۲- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي الْأَسْوَدِ، حَدَّثَنَا حَاتِمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يُوسُفَ قَالَ: سَمِعْتُ السَّائِبَ بْنَ يَزِيدَ قَالَ: صَحِبْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ عَوْفٍ، وَطَلْحَةَ بْنَ عُبَيْدِ اللَّهِ، وَالْمِقْدَادَ وَسَعْدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، فَمَا سَمِعْتُ أَحَدًا مِنْهُمْ يُحَدِّثُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، إِلَّا أَنِّي سَمِعْتُ طَلْحَةَ يُحَدِّثُ عَنْ يَوْمِ أُحُدٍ^(۲).

۴۰۶۲- سانییی کوری یهزید وتی: هاوپیتهی ههر یهک له: عهبدورحمانی کوری عهوف و تهلحهی کوری عوبهیدوللا و میقداد و سهعدم کردووه ﷺ، لهکهسیانم نهبیستوووه فهرموودهی له پیغهمبهرمووه ﷺ بگیریتهوه، تهنها له تهلحم بیستوووه فهرموودهی (له پیغهمبهرمووه ﷺ) گیرایهوه دهربارهی روژی (غهزای) نوحود.

۴۰۶۳- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ قَنِسٍ قَالَ: رَأَيْتُ يَدَ طَلْحَةَ سَلَاءً، وَقَى بِهَا النَّبِيَّ ﷺ يَوْمَ أُحُدٍ^(۳).

۴۰۶۳- فهیس دهلی: دهستی تهلحم ﷺ بینی گۆج بوو بوو^(۴) له روژی (غهزای) نوحوددا پیغهمبهری ﷺ پی پاراستبوو.

(۱) پروانه: ۳۷۲۲، ۳۷۲۳.

(۲) پروانه: ۲۸۲۴.

(۳) پروانه: ۳۷۲۴.

(۴) ووشک بوو بوو، نیفلیج بوو بوو.

۴۰۶۴- حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ، عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمَ أُحُدٍ انْهَزَمَ النَّاسُ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم وَأَبُو طَلْحَةَ بَيْنَ يَدَيِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم مُجَوَّبٌ عَلَيْهِ بِحَجَفَةٍ لَهُ، وَكَانَ أَبُو طَلْحَةَ رَجُلًا رَامِيًا شَدِيدَ النَّزْعِ، كَسَرَ يَوْمَئِذٍ قَوْسَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا، وَكَانَ الرَّجُلُ يَمُرُّ مَعَهُ بِجَعْبَةٍ مِنَ الثَّبَلِ فَيَقُولُ: "انْثُرْهَا لِأَبِي طَلْحَةَ". قَالَ: وَيُشْرِفُ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم يَنْظُرُ إِلَى الْقَوْمِ، فَيَقُولُ أَبُو طَلْحَةَ: يَا أَبَا أَنْتَ وَأُمِّي، لَا تُشْرِفْ يُصِيبُكَ سَهْمٌ مِنَ سِهَامِ الْقَوْمِ، نَخْرِي دُونَ نَخْرِكَ. وَلَقَدْ رَأَيْتُ عَائِشَةَ بِنْتُ أَبِي بَكْرٍ وَأُمَّ سَلِيمٍ، وَإِنْهُمَا لَمْ يَسْمُرَا نِ أَرَى حَدَمَ سَوْقِيهِمَا، تَنْفَرَانِ الْقِرْبَ عَلَى مُتُونِهِمَا، تُفْرِغَانِيهِ فِي أَفْوَاهِ الْقَوْمِ، ثُمَّ تَرْجِعَانِ فَتَمْلَأْنِيهَا، ثُمَّ تَحِيَّانِ فَتُفْرِغَانِيهِ فِي أَفْوَاهِ الْقَوْمِ، وَلَقَدْ وَقَعَ السَّيْفُ مِنْ يَدَيِ أَبِي طَلْحَةَ إِمَّا مَرَّتَيْنِ وَإِمَّا ثَلَاثًا^(۱).

۴۰۶۴- ئەنەس رضي الله عنه دەلی: لە روژی غهزای ئوحووددا خهلك شكان و پێغه مبهريان صلى الله عليه وسلم به ته نهها به جیهیشت^(۲) ئەبو ته لهحه له بهردهمی پێغه مبهردا صلى الله عليه وسلم بوو قه لغانیکی کردبوو به سوپهر بو پێغه مبهر صلى الله عليه وسلم، ئەبو ته لهحه تیر هاویژ بوو، ژنی کهوانه کهی زۆر توند بوو، ئەو پۆزه دوو یان سێ کهوانی شکاند، پیاو به ویدا تیده به پری تیردانی پر له تیری پی بوو پێغه مبه ریش صلى الله عليه وسلم دهیغه رموو: ((تیردانه کهمت بو ئەبو ته لهحه هه لپژه)) وه پێغه مبهر صلى الله عليه وسلم خوی بهرز ده کردوه سه پیری خه لکه کهی ده کرد، ئەبو ته لهحه ش دهیوت: ئەی پێغه مبهری خوا صلى الله عليه وسلم دایک و باوکم به قوربانیت پی، خۆت بهرز مه کهرموه نه وهک تیریکی کافر م کانت بهر که وێ، من به فیدات بم^(۳) (ئەنەس دەلی) بیگومان عایشه ی کچی ئەبو به کر و ئومو سولهیمم رضي الله عنه بینی هه ردووکیان خویان لی هه لکردبوو خا لخال پێیه کانیانم

(۱) پروانه: ۲۸۸۰.

(۲) مانای رسته که بهم جوړمه، سنگی گمردنی من قه لغانی سنگی و گمردنی تۆ بیت و ئەو تیرمی دیت بۆ تۆ بهر من کهویت.

دمبینی کوندهی ئاویان بهکۆلهوه بوو بهپهله دهیان برد دهیان دا بهدهمی خه لکهوه، پاشان ههردووکیان دهگهپانهوه کوندهکانیان پر لهناو دهمکردهوه و نههاتنهوه و دهیان دا بهدهمی خه لکهوه، وهسویند به خوا لهو رۆژدا (لهبهه وههوز بینیم) دووجار یان سی جار شمشیرمکه لهدهمی نهبو تهلهجه کهوته خوار.

٤٠٦٥- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: لَمَّا كَانَ يَوْمٌ أُحِدَ هُزِمَ الْمُشْرِكُونَ، فَصَرَخَ إِبْلِيسُ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ: أَيُّ عِبَادَ اللَّهِ، أَخْرَأَكُمْ، فَزَجَعَتْ أَوْلَاهُمْ، فَاجْتَلَدَتْ هِيَ وَأَخْرَاهُمْ، فَبَصَرَ حَذِيفَةُ فَإِذَا هُوَ بِأَبِيهِ الْيَمَانِ فَقَالَ: أَيُّ عِبَادَ اللَّهِ أَبِي أَبِي. قَالَ: قَالَتْ: فَوَاللَّهِ مَا اخْتَجَزُوا حَتَّى قَتَلُوهُ. فَقَالَ حَذِيفَةُ: يَغْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ. قَالَ عُرْوَةُ: فَوَاللَّهِ مَا زَالَتْ فِي حَذِيفَةَ بَقِيَّةٌ خَيْرٍ حَتَّى لَحِقَ بِاللَّهِ. بَصُرْتُ: عَلِمْتُ، مِنَ الْبَصِيرَةِ فِي الْأَمْرِ، وَأَبْصَرْتُ مِنْ بَصَرِ الْعَيْنِ، وَيُقَالُ بَصُرْتُ وَأَبْصَرْتُ وَاحِدٌ^(١).

٤٠٦٥- عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا دهلی:کاتی له رۆژی (غهزای) ئوچوددا بتههرستهکان شکینران، نهوسا ئیبلیس نهفرینی خوای لی بی هاواری کرد وتی: نهی بهندهکانی خوا ناگاداری دواوهی خوتان بن، بویه نهو (مسولمان)انهی له پیشهوه بوون گهپانهوه لهگهڵ نهو (مسولمان)انهی که لهدواوه بوون به جهنگ هاتن^(٢)، نهنجا حوزمیفهش سهرنجی دا لهوکاتهدا پهمانی باوکی بینی (مسولمانان خهریکن دمیکوژن^(٣)) وتی: نهی بهندهکانی خودا نهوه باوکه نهوه باوکه، (عوروه) وتی: عائشه وتی: جا سویند به خوا وازیان لی نههینا ههتا

(١) پروانه: ٣٦٩٠.

(٢) گومانیان وا بوو نهوانی دواوه بتههرستهکانن.

(٣) وابان زانی بتههرسته

کوشتیان، حوزمیفهش ﷺ وتی: خوا لیټان خوښ بیټ، عوروه وتی: جا سویند به خوا بهردموام له حوزمیفهدها بهشی چاکه و خیری تیا بوو^(۱) ههتا مرد و گه‌یشته‌وه به خوا.

(نیمامی بوخاری ده‌لی: (بَصْرَتْ) واته: زانیم چاوگه‌که‌ی: (بَصِیرَة) له‌زانینه‌وه دهرباره‌ی کاریک هاتوو، به‌لام (أَبْصَرْتُ) له بینیی چاووه‌ومیه، وه دموت‌ریت: (بَصْرَتْ) له‌گه‌ل: (أَبْصَرْتُ) یه‌کیکن جیاوازیان نیه.

۱۹ - بَابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَفَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا

اسْتَرَلَهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا﴾ وَلَقَدْ عَفَا اللَّهُ عَنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿۱۰۰﴾ آل عمران

۱۹- باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوا‌ی به‌رز و بلند:

(به‌راستی نه‌وانه‌ی پشتیان هه‌لکرد له ناوتاندا له‌و رۆژه‌ی که هه‌ردوو کۆمه‌ل گه‌یشتن به‌یه‌ک له (ئوحووددا)، بی‌گومان ته‌نها شه‌یتان هه‌لی خلیسکاندن به‌هوی هه‌ندئ له‌و گوناها‌نه‌ی که پێشتر کرد بوویان^(۲)، سویند بی‌بی‌گومان خوا لیټان خوښ بوو به‌راستی خوا لی‌بوردی به‌له‌نه‌که‌ره له‌تۆله‌ سه‌ندنه‌وه‌دا).

٤٠٦٦- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ، أَخْبَرَنَا أَبُو حَمْرَةَ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ مَوْهَبٍ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ حَجَّ الْبَيْتَ، فَرَأَى قَوْمًا جُلُوسًا، فَقَالَ: مَنْ هَؤُلَاءِ الْقُعُودُ؟ قَالُوا: هَؤُلَاءِ قُرَيْشٌ. قَالَ: مَنْ الشَّيْخُ؟ قَالُوا: ابْنُ عُمَرَ. فَأَتَاهُ فَقَالَ: إِنِّي سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ؟ أَتَحَدِّثُنِي؟ قَالَ: أَتَشُدُّكَ بِحُرْمَةِ

(۱) چونکه تا مرد داوی لی‌خۆشبوونی دمکرد بۆ ئەم موسولمانانه‌ی باوکیان کوست

(۲) که بریتی بوو له سهر‌پنجی پێغه‌مبەر ﷺ کاتی شوێنی خۆیان به‌جیه‌یشت له‌ غه‌زای ئوحووددا که فەرمانی کردبوو به‌جینی نه‌هێلن. بڕوانه ، ارشاد الساری، ۱۰۷/۹.

هَذَا الْبَيْتِ، أَتَعْلَمُ أَنَّ عُمَانَ بْنَ عَفَّانَ قَرَّ يَوْمَ أُحُدٍ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَتَعْلَمُهُ تَغْيِبَ عَنْ
بَدْرٍ فَلَمْ يَشْهَدْهَا؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَتَعْلَمُ أَنَّهُ تَخَلَّفَ عَنْ بَيْعَةِ الرُّضْوَانِ فَلَمْ يَشْهَدْهَا؟
قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَكَبَّرَ. قَالَ ابْنُ عُمَرَ: تَعَالَى لَأُخْبِرَكَ وَلَأُبَيِّنَ لَكَ عَمَّا سَأَلْتَنِي عَنْهُ، أَمَّا فِرَارُهُ
يَوْمَ أُحُدٍ فَأَشْهَدُ أَنَّ اللَّهَ عَفَا عَنْهُ، وَأَمَّا تَغْيِبُهُ عَنْ بَدْرٍ فَإِنَّهُ كَانَ تَحْتَهُ بِنْتُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ
وَكَانَتْ مَرِيضَةً، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ: "إِنَّ لَكَ أَجْرَ رَجُلٍ مِمَّنْ شَهِدَ بَدْرًا وَسَهْمَهُ". وَأَمَّا
تَغْيِبُهُ عَنْ بَيْعَةِ الرُّضْوَانِ فَإِنَّهُ لَوْ كَانَ أَحَدٌ أَعَزَّ بِطَنْ مَكَّةَ مِنْ عُمَانَ بْنِ عَفَّانَ لَبَعَثَهُ
مَكَانَهُ، فَبَعَثَ عُمَانُ، وَكَانَ بَيْعَةُ الرُّضْوَانِ بَعْدَ مَا ذَهَبَ عُمَانُ إِلَى مَكَّةَ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ
بِيَدِهِ الْيُمْنَى "هَذِهِ يَدُ عُمَانَ". فَضَرَبَ بِهَا عَلَى يَدِهِ فَقَالَ: "هَذِهِ لِعُثْمَانَ". اذْهَبَ بِهِذَا
الآنَ مَعَكَ^(١).

٤٠٦٦-عوسمانی کورپی مهوههوب وتی: پیاویک (میسری) هات و حه جی که عبهی کرد و کوومه لیکی بینی دانیشتبوون، ئەو پیاوه پرسیری کرد: ئەوانه کیڼ دانیشتوون ؟ وتیان: هورمیشین، وتی: ئەو پیاوه به تهمهنه کی یه له ناویاندا؟ وتیان: ئیبنو عومهره ﷺ، ئەو پیاوه رۆشت بۆ لای و وتی: من پرسیرت لی دمکه م دمربارهی شتیك وهلامم ددمیتیهوه؟ (وتی: بهئی، پیاومکه) وتی: سویندت دمدەم به ریز و پرۆزی ئەم که عبهیه، ئایا دمرانی که عوسمانی کورپی عهففان ﷻ له رۆزی غهزای ئوحوددا ههلهات؟ وتی: بهئی، وتی: ئەی دمرانی له (غهزای) بهدر پاش کهوت و نامادهیی نهبوو؟ وتی: بهئی، وتی: ئەی دمرانی بهشداری بهیعهتی ریزوانی نهکرد و نامادده نهبوو ؟ وتی: بهئی ئەنجا ئەللاهو نهکبهریکی کرد، ئیبنو عومهر ﷺ وتی: وهره تا ههوالته بدەمی دمربارهی نهوهی پرسیرت لی کردم بۆت روون بکهمهوه: دمربارهی ههلهاتنی له (غهزای) ئوحوددا نهوه من شایهتی بۆ نهدهم که خوا لیتی خوێش بووه، سهبارهت بهناماده

نهبوونی له (غهزای) بهدردا، بیگومان گچی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ خیزانی بوو له‌وگاته‌دا نه‌خووش بوو، بویه پیغه‌مبه‌ر ﷺ فهرمووی: پئی: ((بیگومان تو پاداشت و پشکی پیاویکت هه‌یه له‌وانه‌ی به‌شداری به‌دریان کردوو))، وه ناماده نه‌بوونی له‌به‌یعه‌تی ریزوان دا نه‌وه به‌راستی نه‌گهر یه‌کیک له ناو جهرگه‌ی مه‌ککه‌دا له عوسمانی کورپی عه‌ففان ﷺ عه‌زیزتر بوایه (لای پیغه‌مبه‌ر ﷺ)، نه‌وا نه‌وه‌ی دمنارد له جیاتی عوسمان، جا (پیغه‌مبه‌ر ﷺ) عوسمانی ناردبوو به‌یعه‌تی ریزوانیش پاش نه‌وه بوو عوسمان رۆشتبوو بو مه‌ککه، پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌دهستی راستی خو‌ی به‌ناماژه فهرمووی: ((ئه‌مه دهستی عوسمانه)) دای به دهستی چه‌پی خویدا و فهرمووی: ((ئه‌م به‌یعه‌ته له باتی عوسمان))، ئیبنو عومه‌ر ﷺ وتی: ئه‌نجا ئیستا به‌م وه‌لامانه‌وه برۆروه و (دم‌باره‌ی عوسمان گومانی باش به‌ه).

۲۰ - باب

﴿إِذْ تَصْعَدُونَ وَلَا تَكُونُوا عَلَى أَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِي أَخْرَجَكُمْ فَأَتْبَعَكُمْ عَمَّا يَغْمُرُ لِكَيْلًا تَحْزَنُوا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَا أَصَبَكُمْ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾ ﷻ آل عمران. ﴿تَصْعَدُونَ﴾ ﴿آل عمران: تَذْهَبُونَ، أَصْعَدَ وَصَعِدَ فَوْقَ الْبَيْتِ﴾

۲۰- باسیک

(کاتی دمرۆن و سه‌رده‌که‌وتن (به‌کیوی ئو‌خوددا) وه به‌پئی که‌س نه‌وه‌ستان، وه‌لاتان نه‌کردوه به‌لایدا له کاتی‌کدا پیغه‌مبه‌ر ﷺ بانگی لی ده‌کردن له دواتانه‌وه بوو، جا (خوا) پاداشتی غه‌م و خه‌فه‌تی هه‌ر به‌ غه‌م و خه‌فه‌ت دانه‌وه،

بۇ ئەۋدى خەفەت نەخۇن لەسەر ئەۋدى لە دەست چوو، وە بۇ ئەۋدى
دووجارتان بوۋە خواش ئاگادارە بەۋدى كە دەيگەن)

(نیمای بوخاری دهلی): ﴿تَصْعِدُونَ﴾ واته: دهرؤن، مانای و (أَصْعَدَ) (صَعَدَ) یانی روښته سهریان.

٤٠٦٧- حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ قَالَ: سَمِعْتُ الْبَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ رضي الله عنه قَالَ: جَعَلَ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى الرَّجَالَةِ يَوْمَ أُحُدٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جُبَيْرٍ، وَأَقْبَلُوا مُنْهَرِمِينَ، فَذَاكَ إِذْ يَدْعُوهُمْ الرَّسُولُ فِي أُخْرَاهُمْ^(١).

۶۷- نه‌بو نيسحاق ده‌لّی: له به‌رانی کورې عازیم ﷺ بیست وتی: له پوړۍ غه‌زای نو‌خوددا پیغهمبر ﷺ عه‌بدو‌لّای کورې جوبه‌یری ﷺ ی کرده سه‌رکرده‌ی پیاده‌کان^(۳)، جا (کو‌مه‌لیکیان) به شکی‌نراوی هاتنه‌وه، ئا نه‌وه مه‌به‌ستی (نهم نایه‌ته‌یه) کاتّی پیغهمبر ﷺ له دواتانه‌وه بانگی لّی دم‌کردن.

۲۱- باب

﴿ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُم مِّن بَعْدِ الْغَمِّ أَمَنَةً نُّعَاسًا يَغْشَى طَآئِفَةً مِّنكُمْ وَطَآئِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتُمْ
أَنفُسَهُمْ يَظُنُّونَ بِاللّهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ يَقُولُونَ هَل لَّنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ قُلْ إِنَّ الْأَمْرَ
كُلَّهُ لِلّهِ يُخْفُونَ فِي أَنفُسِهِم مَّا لَا يُبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ مَا قُتِلْنَا ههنا
قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلَى مَضَاجِعِهِمْ وَلِيَبْتَلِيَ اللَّهُ مَا فِي
صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحَّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١٥٤﴾ آل عمران

(۱) پروانه: ۳۰۳۹.

(۲) که پهنجا کەس بوون هەموویان تە هاوێژ بوون داینان لەسەر گێتێک لە پشتەمۆی موسولمانان.

۲۱- باسیک

(پاشان (خوا) پاش ئهو غهमे (ی که جهشتیان) نارامیه کی دابهزاند به سهرتاندا (بوی ناردن)، که وهنهوزیک بوو به سهر دستهیه که له ئیوودا هات، به لام دسته و تاقمیک دیکهتان به راستی ههر خویان مه بهست بوو گومانی ناراست و ناههقیان به خوا دمبرد، وهک گومانی نهفامیتی دهمیان ووت نایا لهم کارمدا (زالبوون) هیچ شتیگمان بو ههیه (بهدهستمانه) بلای بیگومان کاروبار ههمووی به دست خواجه، نهوهی له دهرونیاندایه و نهوهی دهری نابرن دهمشارنهوه، دهئین: نهگهر لهم کارمدا شتی که له سهرکهوتن به دست ئیمه بوایه ئیمه لیرمدا نهدهکوژراین، بلای: نهگهر ئیوه له مالهکانی خوشتاندا بونایه نهوانه ی کوژرانیان له چاره نوسرا بوو، ههر دهردهجوون (له مه دینه) بو جیگای راکشانیان (کوژرانیان)، بو نهوهی خوا تاقی کاتهوه نهوهی له سنگتاندا یه وه بو نهوهی نهو (بروایه) ی له دلتاندا یه پالفته و پاکی بکاتهوه، وه خوا زانایه بهوهی له سینه و دهر وونهکان دایه).

۴۰۶۸- وَقَالَ لِي خَلِيفَةُ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، عَنْ أَبِي طَلْحَةَ رضي الله عنه قَالَ: كُنْتُ فِيمَنْ تَغَشَّاهُ النُّعَاسُ يَوْمَ أُحُدٍ، حَتَّى سَقَطَ سِنْفِي مِنْ يَدِي مِرَارًا، يَسْقُطُ وَأَخْذُهُ، وَيَسْقُطُ فَأَخْذُهُ^(۱).

۴۰۶۸- نه نهس له ئه بو ته له وهه رضي الله عنه دهگيرته وه دهئای: من لهوانه بووم که له رۆزی ئو خوددا وهنهوز دمیگرتن، تا چهند جاریک شمیرمه که له دهستم کهوته خواره وه دهکهوت و هه لم دهگرتنه وه، دهکهوت و هه لم دهگرتنه وه.

۲۲ - باب

﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ﴾ (۱۲۸) آل عمران
 قَالَ حُمَيْدٌ وَثَابِتٌ: عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: شَجَّ النَّبِيُّ ﷺ يَوْمَ أُحُدٍ فَقَالَ: "كَيْفَ يُفْلِحُ قَوْمٌ شَجُّوا
 نَبِيَّهُمْ". فَتَرَكْتُ: ﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ﴾ (۱۲۸) آل عمران

۲۲- باسیک

(ئهی موحه‌مه‌د ﷺ به‌راستی هیج شتیک له‌و کاره‌دا به‌ ده‌ست تۆ نییه، ج
 (خوا) ته‌وبه‌یان لی وەرگری یان سزایان بدات، چونکه به‌ راستی نه‌وانه
 سه‌مکارن).

حومه‌ید و سابیت دمگیرنه‌وه له‌ نه‌نه‌سه‌وه ﷺ ده‌لی: له‌ روژی (غه‌زای)
 ئو خوددا پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ سه‌ری شکینرا جا فه‌رمووی: ((گه‌لی که سه‌ری
 پی‌غه‌مبه‌ر که‌یان بشکینن چون پرگاریان دمبیت؟)) به‌و هو‌یه‌وه نه‌م نایه‌ته
 دابه‌زی: (ئهی موحه‌مه‌د تۆ هیجت به‌ ده‌ست نییه).

۴۰۶۹- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عَبْدِ اللَّهِ السُّلَمِيُّ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ،
 حَدَّثَنِي سَالِمٌ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ مِنَ الرُّكْعَةِ
 الْآخِرَةِ مِنَ الْفَجْرِ يَقُولُ: "اللَّهُمَّ الْعَنْ فُلَانًا وَفُلَانًا وَفُلَانًا". بَعْدَ مَا يَقُولُ: "سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ
 حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ". فَأَنْزَلَ اللَّهُ: ﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ

فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ﴾ (۱۲۸) آل عمران^(۱).

٤٠٦٩- ساليم له باوكيهوه دهگيرپتهوه كه له پيغهمبهري خواى ﷺ بيست، كاتى سهرى بهرزكردوهوه لهكرنوش لهركاتى كوټايى نوپژى بهيانيدا دهمفرموو: ((خوايه نهفرين بكه له فلان و فلان و فلان))، پاش ئهوهى دهمفرموو: ((سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ)) به هوپهوه خواش ئهم نايهتهى دابهزانده: (بهراستى) (ئهى موحههمده ﷺ هيچ شتيك لهو كاردها به دهست تو نيه، چ خوا تهوبهيان لى وهرگرى يان سزايان بدات چونكه بهراستى نهوان ستمكارن).

٤٠٧٠- وَعَنْ حَنْظَلَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ: سَمِعْتُ سَالِمَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ يَقُولُ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَدْعُو عَلَى صَفْوَانَ بْنِ أُمَيَّةَ، وَسَهْلِ بْنِ عَمْرٍو، وَالْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ، فَنَزَلَتْ: ﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ﴾ (١٢٨) آل عمران، إِلَى قَوْلِهِ: ﴿فَأَنَّهُمْ ظَالِمُونَ﴾ (١٢٨) آل عمران (٣).

٤٠٧٠- حهزلهوى كورپ نهبو سوفيان دهلى: له ساليمى كورپ عهبدوللام بيست دهيوو: پيغهمبهري خوا ﷺ (دوعاى دهكرد له صهفوانى كورپ ئومهپيه و سوههپلى كورپ عهمر و حاريسى كورپ هيشام بهو هوپهوهوه ئهم نايهته دابهزى: (ئهى موحههمده ﷺ بهراستى تو لهو كاردها هيچ شتيكت به دهست نيه، چ (خوا) تهوبهيان لى وهرگرى يان سزايان بدات، چونكه بهراستى نهوان ستمكارن).

٢٣ - بَابُ ذِكْرِ أُمِّ سَلِيطٍ

٤٠٧١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، وَقَالَ تَعْلَبَةُ بْنُ أَبِي مَالِكٍ: إِنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ ﷺ قَسَمَ مُرُوطًا بَيْنَ نِسَاءٍ مِنْ نِسَاءِ أَهْلِ الْمَدِينَةِ، فَبَقِيَ

(١) دهربارى نهفرينى پيغهمبهري له كافرانى ئوحوو، يان بكوژانى شهيدمكاني بيرى معوونه دابهزوه.

(٢) پروانه: ٤٠٦٩.

(٣) كاتى له غمزاى ئوحووددا بريندار بوو ئهم فهرموودى مورسهله واته ساليم دمگيرپتهوه، كه به خزمهت پيغهمبهري

نمگهشتوه و تابعينه.

مِنْهَا مِرْطٌ جَيِّدٌ، فَقَالَ لَهُ بَعْضُ مَنْ عِنْدَهُ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، أَعْطِ هَذَا بِنْتَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الَّتِي عِنْدَكَ. يُرِيدُونَ أُمَّ كَلْثُومٍ بِنْتَ عَلِيٍّ. فَقَالَ عُمَرُ: أُمُّ سَلِيطٍ أَحَقُّ بِهِ. وَأُمُّ سَلِيطٍ مِنْ نِسَاءِ الْأَنْصَارِ مِمَّنْ بَايَعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ. قَالَ عُمَرُ: فَإِنَّهَا كَانَتْ تُزْفَرُ لَنَا الْقَرَبَ يَوْمَ أُحُدٍ^(۱).

۲۳- باسی ناو هینانی ئومو سهلیت

۴۰۷۱- سه‌عه‌به‌ی کوری ئه‌بومالیک ده‌لی: عومهری کوری خه‌تتاب ﷺ چه‌ند پۆشاکیکی دابه‌ش کرد له نیوان ئافرمانیک له ئافرمانی مه‌دینه، جا (له کۆتایی دا) پۆشاکیکی چاکیان لی مایه‌وه، که‌سی که لای عومهردا ﷺ بوو پپی وت: نه‌ی پیشه‌وای باوم‌پرداران نه‌م پۆشاکه‌یان بده به‌و که‌چه (زای) پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ که‌لای خوته (خیزانته)، - مه‌به‌ستیان ئومو که‌لسومی گچی عه‌لی یه‌- عومهریش ﷺ وتی: ئومو سه‌لیت شایسته‌تره‌ - ئومو سه‌لیت له‌و ئافرمانه‌ی نه‌نصاری بوو که‌ په‌یمانی به‌ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ دا، عومهر ﷺ ده‌لی: بیگومان ئومو سه‌لیت له‌ رۆژی (غه‌زای) ئو‌خوددا کونده‌ ناوی بۆمان ده‌هینا^(۲).

۲۳ - بابُ قَتْلِ حَمْزَةَ

۴۰۷۲- حَدَّثَنِي أَبُو جَعْفَرٍ، مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا حُجَيْنُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْفَضْلِ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ الضَّمَرِيِّ قَالَ: خَرَجْتُ مَعَ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَدِيٍّ بْنِ الْخِيَارِ، فَلَمَّا قَدِمْنَا حِمَصَ قَالَ لِي عُبَيْدُ اللَّهِ: هَلْ لَكَ فِي وَحْشِي نَسْأَلُهُ عَنْ قَتْلِ حَمْزَةَ؟ قُلْتُ: نَعَمْ. وَكَانَ وَحْشِي يَسْكُنُ حِمَصَ. فَسَأَلْنَا عَنْهُ فَقِيلَ لَنَا: هُوَ ذَاكَ فِي ظِلِّ قَصْرِهِ. كَأَنَّهُ حَمِيْتُ. قَالَ: فَجِئْنَا حَتَّى وَقَفْنَا عَلَيْهِ يَبْسِرٍ، فَسَلَّمْنَا، فَرَدَّ السَّلَامَ. قَالَ: وَعُبَيْدُ اللَّهِ مُعْتَجِرٌ بِعِمَامَتِهِ،

(۱) پروانه: ۲۸۸۱.

(۲) له‌ فهرموودمی (۲۸۸۱) بوخاری (تفه‌ری) به‌ دوورین مانا کردووه، واته‌ کونده‌ی ناوی بۆمان ده‌مووری.

مَا بَرَى وَحْشِي إِلَّا عَيْنَيْهِ وَرَجَلَيْهِ، فَقَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ: يَا وَحْشِي أَتَعْرِفُنِي؟ قَالَ: فَتَنَظَرُ إِلَيْهِ ثُمَّ قَالَ: لَا وَاللَّهِ إِلَّا أَنِّي أَعْلَمُ أَنَّ عَدِيَّ بْنَ الْخِيَارِ تَزَوَّجَ امْرَأَةً يُقَالُ لَهَا أُمُّ قِتَالٍ بِنْتُ أَبِي الْعِيصِ، قَوْلَدَتْ لَهُ غُلَامًا مِمَّكَ، فَكُنْتُ أَسْتَرْضِعُ لَهُ، فَحَمَلْتُ ذَلِكَ الْغُلَامَ مَعَ أُمِّهِ، فَتَاوَلْتُهَا إِثْمًا، فَلَمَّا كُنْتُ نَظَرْتُ إِلَى قَدَمَيْكَ. قَالَ: فَكَشَفَ عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ وَجْهِهِ، ثُمَّ قَالَ: أَلَا تُخْبِرُنَا بِقَتْلِ حَمْزَةَ؟ قَالَ: نَعَمْ، إِنَّ حَمْزَةَ قَتَلَ طُعَيْمَةَ بِنْتُ عَدِيَّ بْنِ الْخِيَارِ بِبَدْرٍ، فَقَالَ لِي مَوْلَايَ جُبَيْرُ بْنُ مُطْعِمٍ: إِنَّ قَتَلْتُ حَمْزَةَ بِعَمِّي فَأَنْتَ حُرٌّ. قَالَ: فَلَمَّا أَنْ خَرَجَ النَّاسُ عَامَ عَيْنَيْنِ - وَعَيْنَيْنِ جَبَلٍ بِحِيَالِ أَحَدٍ، بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ وَادٍ - خَرَجْتُ مَعَ النَّاسِ إِلَى الْقِتَالِ، فَلَمَّا اصْطَفُوا لِلْقِتَالِ خَرَجَ سَبَاعٌ فَقَالَ: هَلْ مِنْ مُبَارَزٍ؟ قَالَ: فَخَرَجَ إِلَيْهِ حَمْزَةُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَقَالَ: يَا سَبَاعُ يَا ابْنَ أُمِّ أُمَامٍ مَقْطَعَةَ الْبُطُورِ، اتَّخَذَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ ﷺ. قَالَ: ثُمَّ شَدَّ عَلَيْهِ فَكَانَ كَأَمْسِ الدَّاهِبِ. قَالَ: وَكَمَنْتُ لِحَمْزَةَ تَحْتَ صَخْرَةٍ فَلَمَّا دَنَا مِنِّي رَمَيْتُهُ بِحَرْبَتِي، فَأَضَعَهَا فِي ثُنْتِهِ حَتَّى خَرَجَتْ مِنْ بَيْنِ وَرِكَئِهِ. قَالَ: فَكَانَ ذَلِكَ الْعَهْدَ بِهِ، فَلَمَّا رَجَعَ النَّاسُ رَجَعْتُ مَعَهُمْ فَأَقَمْتُ مِمَّكَ، حَتَّى فَنَسَا فِيهَا الْإِسْلَامَ، ثُمَّ خَرَجْتُ إِلَى الطَّائِفِ، فَأَرْسَلُوا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ رَسُولًا، فَقِيلَ لِي: إِنَّهُ لَا يَهِيْجُ الرُّسُلَ. قَالَ: فَخَرَجْتُ مَعَهُمْ حَتَّى قَدِمْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَلَمَّا رَأَى قَالَ: "أَنْتَ وَحْشِي؟". قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: "أَنْتَ قَتَلْتَ حَمْزَةَ". قُلْتُ: قَدْ كَانَ مِنَ الْأَمْرِ مَا بَلَغَكَ. قَالَ: "فَهَلْ تَسْتَطِيعُ أَنْ تُعَيِّبَ وَجْهَكَ عَنِّي؟". قَالَ: فَخَرَجْتُ، فَلَمَّا قُبِضَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَخَرَجَ مُسْلِمُهُ الْكَذَّابُ قُلْتُ: لِأَخْرُجَنَّ إِلَى مُسْلِمَةٍ لَعَلِّي أَقْتُلُهُ فَأَكْفَأَ بِهِ حَمْزَةَ. قَالَ: فَخَرَجْتُ مَعَ النَّاسِ، فَكَانَ مِنْ أَمْرِهِ مَا كَانَ. قَالَ: فَإِذَا رَجُلٌ قَانِمٌ فِي ثَلَمَةِ جِدَارٍ، كَأَنَّهُ جَمَلٌ أَوْرَقٌ ثَائِرُ الرَّأْسِ. قَالَ: فَرَمَيْتُهُ بِحَرْبَتِي، فَأَضَعَهَا بَيْنَ ثَدْيَيْهِ حَتَّى خَرَجَتْ مِنْ بَيْنِ كَتِفَيْهِ. قَالَ: وَوَتَّبَ إِلَيْهِ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَضَرَبَهُ بِالسَّيْفِ عَلَى هَامَتِهِ. قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْفَضْلِ: فَأَخْبَرَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ يَسَارٍ أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ يَقُولُ: فَقَالَتْ جَارِيَةٌ عَلَى ظَهْرِ بَيْتٍ وَآمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ، قَتَلَهُ الْعَبْدُ الْأَسُودُ.

۲۴- باسی کوژرانی حه مزه ﷺ

۴۰۷۲- جه عفهري كورپى عه مري كورپى ئومه پيهي زه مري ده لئى: له گه ل عوبه يدوللاي كورپى عه دپي له مه دينه دمرچووين بو سه فهر، كه گه شتینه حيمص عوبه يدوللا پي و تم: نايه يت برپينه لاي وه حشي پرسپاري لي بكه ين دمر باره ي كوشتنى (شهيد كردنى) حه مزه ﷺ، و تم: باشه يان به لئى با بچين، وه حشي له حيمص داده نيشت و نيشته جي بوو، جا پرسپارمان كرد وه حشي له كوييه ؟ پيمان و ترا: نا نه و متانئى له ژپر سي به ري كو شكه كهيدا دانيشتووه وهك هيزه رپون (رهمش هه لاوسا بوو)، جه عفه ر وتى: رپوشتینه لاي تا كه مي به سه ريه وه وه ستاين و سه لاممان لي كرد نه و يش وه لامى سه لامه كه مانى دايه وه، (جه عفه ر) وتى: عوبه يدوللا سه روچاوى خوى به سه رپيچه كه ي داپوشيبوو، وه حشي جگه له چاوه گانئى و پي هيچ شوينيكي تری نه دمبينئى، نه نجا عوبه يدوللا وتى: وه حشي ده مناسيت؟ وه حشي سه رمنجى دا و پاشان وتى: نه وه للا، نه وه نه بي عه دى كورپى خيار ژنيكي هينا پي ده و ترا ئومو قيتالى كچى نه بولعيص، جا له مه كه كه كورپكى لي بوو منيش بو كه سيك ده گه رام شيرى بداتئى، نه وه مندا له م هه لگرت له گه ل دايكي دا مه ده ست دايكي، نيسته كه ته ماشا ي پي تو ده كه م هه ر ده لئى (پي نه وه مندا له ميه^(۱))، (جه عفه ر) وتى: نيتر عوبه يدوللا ده م و چاوى خوى دمرخست، له پاشان وتى: ئايا پيمان نالاييت شهيد كردنى حه مزه ﷺ چون بوو؟ وتى: به لئى (پيتان ده لئيم) حه مزه توعه يم ه ي كورپى عه دپي كورپى خياري له به دردا كوشت، جا گه و ره م جوبه يري كورپى موتيعم پي و تم: نه گه ر له جياتي مامم، حه مزه بكوزى تو نازادى، جا كه

(۱) نه بو نيسحاق ده لئى: له نيوان نه و رپوداوه و رپوشتنى جه عفه ر و عوبه يدوللا بو حيمص، په نجا سال بوو دواي په نجا سال وه حشي به پييه گانيدا عوبه يدوللاي ناسيه وه.

خه‌لک له سالی عه‌ینه‌ین دا دهرچوون - عه‌ینه‌ین شاخیکه به‌رانبه‌ر ئو‌خود له نیوان ئه‌و شاخه و ئو‌خوددا شیویک هه‌یه - منیش له‌گه‌ل خه‌لکه‌که‌دا دهرچووم بۆ (ئو‌خود) بۆ جه‌نگ، جا هه‌ردوو له‌شکره‌که پیز بوون بۆ جه‌نگ کردن، سیباع پۆشته مه‌یدان وتی: که‌س هه‌یه موبارمه‌م^(۱) له‌گه‌لدا بکات؟ وتی: هه‌مه‌زی کو‌ری عه‌بدولوتته‌لیب ﷺ پۆشته (مه‌یدانی) و وتی: ئه‌ی سیباع، ئه‌ی کو‌ری ئومو ئه‌مه‌اری هه‌تکه بر^(۲) ! ئایا تۆعینادی له‌گه‌ل خوا و پیغه‌مبه‌ردا (ﷺ) ده‌که‌یت و دو‌ژمه‌نایه‌تیان ده‌که‌یت؟ پاشان په‌لاماری دا و کوشتی وه‌ک دوینی رابوو‌رد و رابوو‌رد، (وه‌حشی) وتی: له په‌ناکه به‌ردی‌کدا خۆم مات دابوو بۆ هه‌مه‌ز، جا کاتی لیم نزیک بویه‌وه نیزه‌که‌م بۆ هاو‌یشت دام له خوار ناوکیه‌وه له سیبه‌نده‌یه‌وه دهرچوو، وتی: ئیتر ئه‌وه بوو هه‌مه‌زم نه‌دی ﷺ.

جا که‌خه‌لک گه‌رانه‌وه له (ئو‌خود بۆ مه‌که‌که) له‌گه‌ل‌یان گه‌رامه‌وه و له مه‌که‌که نیشته‌جی بووم تا ئیسلامه‌تی له مه‌که‌که‌دا بلآو بووه‌وه و (مه‌که‌که ئازاد کرا)، له پاشان پۆشته بۆ تانیف، خه‌لک پیاو‌یکیان^(۳) نارد بۆ خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر ﷺ پێیان وتم: که پیغه‌مبه‌ر ﷺ نیدراو ناکو‌ژیت منیش له‌گه‌ل‌یاندا چووم تا پۆشته خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ که بینیمی فه‌رمووی: ((تۆ وه‌حشیت؟)) وتم: به‌لێ، فه‌رمووی: ((تۆ هه‌مه‌زم کوشت؟)) وتم بێگومان چۆنت پێگه‌شتوو‌وه وا بوو، فه‌رمووی: ((ئایا ده‌توانی رووی خۆتم لی وون بکه‌ی تا نه‌تبینم؟)) وتی: له خزمه‌تی هاتمه دهره‌وه جا که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ وه‌فاتی کرد و موسه‌یله‌مه‌ی درۆزن په‌یدا بوو وتم: بێگومان دهرۆم بۆ جه‌نگی موسه‌یله‌مه، به‌ئکو بیکو‌ژم تا

(۱) موبارمه‌: بریتی په‌ له‌وی دوو کس به‌ شمشیر روویه‌ روو یه‌کتا ببنه‌وه جه‌نگ بکه‌ن تا یه‌که‌یکیان ئه‌وی تریان ده‌کو‌ژیت.

(۲) ده‌یکی خه‌تمه‌نی که‌انی ده‌کرد.

(۳) واته‌ مردوو شه‌هید بوو.

(۴) یان جه‌ند پیاو‌یکیان نارد وه‌ک له. بېروانه، ارشاد الساری، ۱۱۶/۹.

هه‌قی کوشتنی چه‌مزه‌ی پێ بکه‌مه‌وه، وتی: جا له‌گه‌ل خه‌لکدا دمرچوووم جا حال و کاره‌که‌ی موسه‌یله‌مه‌ش نه‌وه بوو که بوو، وتی: جا پیاویکم (موسه‌یله‌مه‌م) بینی له‌که‌له‌به‌ری دیواریکدا وه‌ک وشتی بۆز وه‌ستا بوو، سه‌ر و قژی پرژ و بلاو بوو بوو، (وه‌حشی) وتی: نێزمیه‌کم بۆ هاویشته‌ و دام له‌ نیوان هه‌ردوو گۆی مه‌مکی له‌ به‌ینی هه‌ردوو شانیه‌وه‌ دمرچوو، وتی: پیاویکی نه‌نصاریش په‌لاماری دا و شمشیریکی کێشا به‌ سه‌ریدا.

(هه‌ر به‌ رسته‌که‌ی پێشوو گیردراوه‌ته‌وه‌) عوبه‌یدوللای کورپی هه‌زل وتی: سوله‌یمانی کورپی په‌ساری بۆی گیراینه‌وه‌ که له‌ عه‌بدووللای کورپی عومه‌ری ﷺ بیستوه‌وه‌ ده‌یوت: (که‌ موسه‌یله‌مه‌ کوژرا) که‌نیزه‌کیک له‌ سه‌ربانی خانویه‌که‌وه‌ وتی: وای بۆ پێشه‌وای باومرداران^(۱) به‌نده‌ چه‌به‌شییه‌که‌ کوشتی.

۲۵ - بَابُ مَا لَقِيَ النَّبِيُّ ﷺ مِنَ الْجِرَامِ يَوْمَ أُحُدٍ

۴۰۷۳- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ نَصْرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ هَمَّامٍ، سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "اَشْتَدَّ غَضَبُ اللَّهِ عَلَى قَوْمٍ فَعَلُوا بِنَبِيِّهِ - يُشِيرُ إِلَى رَبَاعِيَتِهِ - اَشْتَدَّ غَضَبُ اللَّهِ عَلَى رَجُلٍ يَقْتُلُهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي سَبِيلِ اللَّهِ".

۲۵- باسی ئه‌وه‌ی به‌سه‌ر پێغه‌مبه‌ردا ﷺ هات له‌ بریندار بوون له‌ رۆژی (غه‌زای) ئوحووددا

۴۰۷۳- ئه‌بو هورمه‌یره‌ ﷺ وتی^(۲): پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فهرمووی: ((خوا زۆر رقی و تورمیی هه‌ستاه‌وه‌ دژی ئه‌و که‌سانه‌ی ئاویان له‌ پێغه‌مبه‌ره‌که‌ی ﷺ کردوه‌وه‌

(۱) مەبەستی موسەیلەمە: درۆژنە و گاتەیی پێ دماکت.

(۲) ئەم فەرموودەیە موسەلی سەحابە، ئه‌بو هورمه‌یره‌ نامادی غه‌زای ئوحوود نه‌بووه‌.

ناماژدی دمکرد بو ددانه چوارینه‌که‌ی خو^(۱)، ((وه خوا زور رق و تورمیی ههستاوه دژی پیاوی که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ (به‌دهستی خو) بیکوژی، له‌پیناوی (سه‌رخستنی) پێبازی خوادا)).

٤٠٧٤- حَدَّثَنِي مَخْلَدُ بْنُ مَالِكٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْأُمَوِيُّ، حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه قَالَ: اشْتَدَّ غَضَبُ اللَّهِ عَلَى مَنْ قَتَلَهُ النَّبِيُّ ﷺ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، اشْتَدَّ غَضَبُ اللَّهِ عَلَى قَوْمٍ دَمَوْا وَجْهَ نَبِيِّ اللَّهِ ﷺ ^(٢).

٤٠٧٤- ئیبنو عه‌عباس رضي الله عنه ^(٣) ده‌لی: خوا زور رقی ههستا له‌دژی که‌سیک که پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌پیناوی خوادا بیکوژی، خوا زور رقی ههستا له که‌سانیک رووخساری پیغه‌مبه‌ری خویان ﷺ خویناوی کرد.

٢٦-باب

٤٠٧٥- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ عَنْ أَبِي حَازِمٍ أَنَّهُ سَمِعَ سَهْلَ بْنَ سَعْدٍ، وَهُوَ يُسْأَلُ عَنْ جُرْحِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: أَمَا وَاللَّهِ إِنِّي لَأَعْرِفُ مَنْ كَانَ يَغْسِلُ جُرْحَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَمَنْ كَانَ يَسْكُبُ الْمَاءَ، وَمَا دُووِي. قَالَ: كَانَتْ فَاطِمَةُ رضي الله عنها بِنْتُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ تَغْسِلُهُ وَعَلَيَّ يَسْكُبُ الْمَاءَ بِالْمِجَنِّ، فَلَمَّا رَأَتْ فَاطِمَةُ أَنَّ الْمَاءَ لَا يَزِيدُ الدَّمَ إِلَّا كَرَّةً أَخَذَتْ قِطْعَةً مِنْ حَصِيرٍ، فَأَحْرَقَتْهَا وَأَلْصَقَتْهَا فَاسْتَمْسَكَ الدَّمُ، وَكُسِرَتْ رَبَاعِيَتُهُ يَوْمَئِذٍ، وَجُرِحَ وَجْهُهُ، وَكُسِرَتِ الْبَيْضَةُ عَلَى رَأْسِهِ ^(٤).

(١) که له غمزی ئوحوندا بته‌رستان شکانده‌ویان.

(٢) برهانه: ٤٠٧٦.

(٣) بهم شیویه ووتی ئیبنو عه‌عباس به‌لام له هندی نوسخی بوخاریدا به‌وتی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌گێڕێتموه نهمر وایی

هه‌رموودمکه مورسه‌له وه‌ك نه‌وی پێشوو.

(٤) برهانه: ٢٤٣.

۲۶- یاسین

٤٠٧٥- ئەبو حازم دەگێڕێتەوه کە لە سههلی کورپی سهعدی ﷺ بێست کە پرسبازی لێ دهمرا دهمبارهی برینهکهی پێغههمبهری خوا ﷺ سههلش وتی: وللاهی به دانیاییهوه من دهمانم کێ برینهکهی پێغههمبهری خوای ﷺ دهمووری، وه کێ ناوی پیا دهمکرد وه بهچی تیمارکرا، (سههل) وتی: فاتیمه کچی پێغههمبهری خوا ﷺ (برینهکهی) دهمووری، عهلیش ﷺ به قههغانهکهی ناوی پیا دهمکرد، جا کە فاتیمه ﷺ بینی ناوهکە خوێن (لهبهر روشتنی برینهکە) زیاد دهمکات پارچه ههسیریکی هینا و سوتاندی و (خستیه سههر برینهکە) و نوساندی پێیهوه، ئیتر خوێنهکهی راگرت و وهستا بهوه، لهو روژمدا ددانه جوارینهکهی شکێنراو رووخساری بریندار بوو کلاوه ناسنهکە له سههریدا شکێنرا.

٤٠٧٦- حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: اسْتَدَّ غَضَبُ اللَّهِ عَلَى مَنْ قَتَلَهُ نَبِيٌّ، وَاسْتَدَّ غَضَبُ اللَّهِ عَلَى مَنْ دَمَى وَجَهَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ^(١).

٤٠٧٦- ئىبنى عەبباس رضي الله عنه دەلى: خا زور زور بوو رقى هستا له كهسيك كه
 پيغمبيريكي خا ﷺ بيكوژيت، وه زور رقى هستا له كهسيك كه رووخساري
 پيغمبيري خوي خوي ﷺ خوي خوي كرد.

۲۷ - باب: ﴿الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَالرَّسُولِ﴾ ﴿١٧٢﴾ آل عمران

٤٠٧٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: ﴿الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ إِذَا ذُكِّرُوا بِهِمْ قَالُوا هَذَا الَّذِي كُنَّا نَعْتَذِرُ بِهِ. فَذُكِّرُوا بِهِمْ ثُمَّ قَالُوا لَوْلَا إِنْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْعُ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقُوا أَجْرٌ عَظِيمٌ ۝﴾ آل عمران.

(۱) پروانه: ۴۰۷۴.

قَالَتْ لِعُرْوَةَ: يَا ابْنَ أُخْتِي، كَانَ أَبُوكَ مِنْهُمْ الزُّبَيْرُ وَأَبُو بَكْرٍ، لَمَّا أَصَابَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَا أَصَابَ يَوْمَ أُحُدٍ، وَانْصَرَفَ عَنْهُ الْمُشْرِكُونَ خَافَ أَنْ يَرْجِعُوا، قَالَ: "مَنْ يَذْهَبُ فِي إِيْرِهِمْ؟". فَأَنْتَدَبَ مِنْهُمْ سَبْعُونَ رَجُلًا. قَالَ: كَانَ فِيهِمْ أَبُو بَكْرٍ وَالزُّبَيْرُ.

۲۷ - باسیک: (ئهوانه‌ی که وه‌لامی خوا و پیغه‌مبه‌ریان دایه‌وه)

۴۰۷۷- هیشام له (عوروه‌ی) باوکیه‌وه ده‌گیریت‌ه‌وه نه‌ویش له عانیشه‌وه (ﷺ) (ده‌بار‌ه‌ی هوی دابه‌زینی ئەم ئایه‌ته‌)، ده‌لی: (ئه‌وانه‌ی که وه‌لامی خوا و پیغه‌مبه‌ریان دایه‌وه له پاش نه‌وه‌ی که (له ئو‌خوددا) تووشی برینداری بوون بۆ نه‌وانه‌یان هه‌یه که کرده‌وه‌ی چاکیان کردووه، وه خویان پاراستوووه پاداشتیکی گه‌وره‌)، (عانیشه‌) وتی: به عوروه: ئە‌ی خوشکه‌زای خۆم زوبه‌یری باوکت و نه‌بو به‌کر (ﷺ) له‌و که‌سانه‌ بوون، کاتی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) له رۆزی (غمزای) ئو‌خوددا نه‌وه‌ی به‌سه‌ریدا هات و دوو‌جاری بوو^(۱)، وه بت په‌رسته‌کان وازیان لی هینا ترسا بگه‌رپینه‌وه (بۆ سه‌ر مسو‌لمانان) فه‌رمووی: ((کی ده‌پروات به‌شوینیاندا؟)) هه‌فتا که‌سیان^(۲) ناماده‌ییان ده‌رب‌ری، (عوروه‌) وتی: له‌و هه‌فتا که‌سه نه‌بو به‌کر و زوبه‌یریان تیا بوو (ﷺ).

۲۸ - باب هَنْ قُتِلَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ يَوْمَ أُحُدٍ

مِنْهُمْ حَمَزَةُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ وَالْيَمَانُ، وَالنَّضْرُ بْنُ أَنَسٍ، وَمُضْعَبُ بْنُ عُمَيْرٍ (ﷺ).

(۱) له بریندار بوون شکانننی ددانی و وورد بوونی کلاوه ناسنینگه‌ی له سه‌ریدا.

(۲) له‌وانه‌ی به‌شداری غمزای ئو‌خود بوون.

۲۸- باسی ئهو کهسانه ی له مسوڵمانان کوژران

له رۆژی (غهزای) ئوچوددا

لهوانه: چه مزه ی کوری عه بدولمو تته لیب و یه مان و

ئهنه سی کوری نه زر و موضعه بی کوری عومه ییر ﴿۴۰۷۸﴾.

۴۰۷۸- حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ قَتَادَةَ قَالَ: مَا نَعْلَمُ حَيًّا مِنْ أَحِبَاءِ الْعَرَبِ أَكْثَرَ شَهِيدًا أَعَزَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنَ الْأَنْصَارِ. قَالَ قَتَادَةُ: وَحَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ أَنَّهُ قُتِلَ مِنْهُمْ يَوْمَ أُحُدٍ سَبْعُونَ. وَيَوْمَ بَيْرُ مَعُونَةَ سَبْعُونَ، وَيَوْمَ الْيَمَامَةِ سَبْعُونَ، قَالَ: وَكَانَ بَيْرُ مَعُونَةَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَيَوْمَ الْيَمَامَةِ عَلَى عَهْدِ أَبِي بَكْرٍ يَوْمَ مُسَيْلَمَةَ الْكَذَّابِ.

۴۰۷۸- قهتاده دهلی: له ههچ تایفه یه له عه شیرمه تانی عه رب ههچ کهس نازانین که له ئهنصاریه کان شههیدی زیاتر بوو بی و له رۆژی دواییدا سه ر بلند بی. قهتاده دهلی: ئهنه سی کوری مالیک ﷺ بوی گه پراپنه وه که له رۆژی (غهزای) ئوچوددا (ئهنصاریه کان) چه فتایان لی کوژرا (شههید بوون)، وه له رۆژی بیر مهعونه دا چه فتایان لی کوژرا، رۆژی یه مامهش چه فتایان لی کوژرا، (قهتاده) وتی: رووداوی بیر مهعونه له سه رده می پیغه مبهری خوادا بوو، رۆژی یه مامهش له سه رده می (خیلافه تی) نه بو به کوردا بوو ﷺ، له رۆژی موسه یله مه ی دروژندا بوو.

۴۰۷۹- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ كَعْبٍ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَجْمَعُ بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ مِنْ قَتْلَى أَحَدٍ فِي تَوْبٍ وَاحِدٍ، ثُمَّ يَقُولُ: "أَتَيْتُكُمْ أَكْثَرَ أَخْذًا لِلْقُرْآنِ؟". فَإِذَا أُشِيرَ لَهُ إِلَى أَحَدٍ،

قَدَّمَهُ فِي اللَّحْدِ، وَقَالَ: "أَنَا شَهِيدٌ عَلَى هَؤُلَاءِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ". وَأَمَرَ بِدَفْنِهِمْ بِدِمَائِهِمْ، وَلَمْ يُصَلِّ عَلَيْهِمْ، وَلَمْ يُغَسِّلُوا^(۱).

۴۰۷۹- كه عبی کوری مالیک دهلی: جابیری کوری عهبدوللا ﷺ بوی گپرایهوه که پیغه مبهری خوا ﷺ دوو پیاوی له شهیدهکانی نوحود دهخسته ناو یهک قوماش و کفنهوه، پاشان دهیغهرموو: ((کامیان قورنانی زورتی له بهر بووه؟)) جا نهگهر نامازه بکرایه بۆ یهکیکیان له گۆرمینچهکه دا دهیخسته پیشهوه و دهیغهرموو: ((من شایهتی بۆنا نه مانه دهمه له رۆزی دواپی دا))، وه فهرمانی کرد به خویننهکانیانهوه بنیژرین وه نویژیان له سهه نهکرا و نهشوران.

۴۰۸۰- وَقَالَ أَبُو الْوَلِيدِ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ ابْنِ الْمُنْكَدِرِ قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرًا قَالَ: لَمَّا قُتِلَ أَبِي جَعَلْتُ أَبْنِي وَأَكْشِفُ الثُّوبَ عَنْ وَجْهِهِ، فَجَعَلَ أَصْحَابُ النَّبِيِّ ﷺ يَنْهَوْنِي، وَالنَّبِيُّ ﷺ لَمْ يَنْهَ، وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "لَا تَبْكِيهِ - أَوْ مَا تَبْكِيهِ -، مَا زَالَتِ الْمَلَائِكَةُ تَنْظُرُهُ بِأَجْنَحَتِهَا حَتَّى رُفِعَ"^(۲).

۴۰۸۰- ئیبنولونکه دیر دهلی: له جابیرم ﷺ بیست وتی: کاتی باوکم کوژرا دهستم کرد به گریان و نهو قوماشهه لادهدا بهرووخسارییهوه بوو، هاوهلانی پیغه مبهریش ﷺ رپگریان لی دهکردم، بهلام پیغه مبهر ﷺ رپگری لی نهدهکرد، وه پیغه مبهر ﷺ فهرمووی: ((بوی مهگری، یان بۆچی دهگری؟ بهردهوام فریشتهکان به بالهکانیان سیبهری بۆدهکهن همتا (تهرمهکهی) هه لکیرا)).

۴۰۸۱- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ بُرَيْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ جَدِّهِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى ﷺ أَرَى- عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "رَأَيْتُ فِي رُؤْيَايَ أَنِّي هَزَزْتُ سَيْفًا فَأَنْقَطَعَ صَدْرُهُ، فَإِذَا هُوَ مَا أُصِيبَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ أُحُدٍ، ثُمَّ هَزَزْتُهُ أُخْرَى فَعَادَ

(۱) پروانه: ۱۳۴۳.

(۲) پروانه: ۱۲۴۴.

أَحْسَنَ مَا كَانَ، فَإِذَا هُوَ مَا جَاءَ بِهِ اللَّهُ مِنَ الْفَتْحِ وَاجْتِمَاعِ الْمُؤْمِنِينَ، وَرَأَيْتُ فِيهَا بَقْرًا وَاللَّهُ خَيْرٌ، فَإِذَا هُمْ الْمُؤْمِنُونَ يَوْمَ أُحُدٍ^(۱).

۴۰۸۱- بۆرمیده‌ی کۆری عه‌بدوللای کۆری نه‌بو بۆرده له نه‌بو بۆرده‌ی باپیره‌وه گێڕاپیه‌وه، نه‌ویش له نه‌بو موساوه ﷺ وایزانم نه‌بو موساش له پیغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ گێڕاپیه‌وه فه‌رمووی: ((له خه‌ومدا بینیم که شمشیریکم راوه‌شانده و لوته‌که‌ی هه‌رتا، نه‌نجا ده‌رکه‌وت نه‌وه بوو له رۆژی غه‌زای ئوحوودا توشی باومرپداران بوو، پاشان جاریکی تر رام وه‌شانده نه‌وسا چاک بوویه‌وه به چاکتر له‌پیشوو، نه‌ویش نه‌وه بوو که خوا پیشی هه‌ینا له‌سه‌رکه‌وتن و یه‌ک ریزی باومرپداران، وه له‌خه‌ودا چه‌ند مانگایه‌کم بینی وه‌للاهی (له‌و کاره‌دا) خیر و چاکه هه‌یه، نه‌ومش^(۲) نه‌و باومرپدارانه بوون که له رۆژی غه‌زای ئوحوودا (شه‌هید بوون).

۴۰۸۲- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ شَقِيقٍ، عَنْ خَبَّابٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: هَاجَرْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ وَنَحْنُ نَبْتَغِي وَجْهَ اللَّهِ، فَوَجَبَ أَجْرُنَا عَلَى اللَّهِ، فَمِنَّا مَنْ مَضَى - أَوْ ذَهَبَ - لَمْ يَأْكُلْ مِنْ أَجْرِهِ شَيْئًا، كَانَ مِنْهُمْ مُضْعَبُ بْنُ عُمَيْرٍ قُتِلَ يَوْمَ أُحُدٍ، فَلَمْ يَتْرِكْ إِلَّا مِرَّةً كُنَّا إِذَا غَطَيْنَا بِهَا رَأْسَهُ خَرَجَتْ رِجْلَاهُ، وَإِذَا غُطِّي بِهَا رِجْلَاهُ خَرَجَ رَأْسُهُ، فَقَالَ لَنَا النَّبِيُّ ﷺ: «غَطُّوا بِهَا رَأْسَهُ، وَاجْعَلُوا عَلَى رِجْلَيْهِ الْإِذْخِرَ». أَوْ قَالَ: «الْقُوا عَلَى رِجْلَيْهِ مِنَ الْإِذْخِرِ». وَمِنَّا مَنْ أُيْنِعَتْ لَهُ مَرَّتُهُ فَهُوَ يَهْدِيهَا^(۳).

۴۰۸۲- نه‌عمه‌ش له شه‌قیقه‌وه ده‌گێڕپه‌ته‌وه نه‌ویش له خه‌بایه‌وه ﷺ ده‌گێڕپه‌ته‌وه ده‌لی: له‌گه‌ڵ پیغه‌مبه‌ردا ﷺ کۆچمان کرد^(۴) مه‌به‌ستمان رهمانه‌ندی خودا بوو، بۆیه پاداشتمان له لای خوا جیگیر بوو، جا هه‌مان بوو

(۱) پروانه: ۳۶۲.

(۲) نه‌و چه‌ند مانگایه‌ش که له خه‌ومکه‌مدا بینیم.

(۳) پروانه: ۱۲۷۶.

(۴) مه‌به‌ستی به‌فرمانی نه‌و کۆچمان کرد، چونکه تمنها نه‌بو به‌کمر و عامیری فوه‌به‌ری له خه‌زمه‌ندا بوو که کۆچی کرد.

(مرد) و رۆشت یان چوو- هیچی له پاداشتهکهی نهخوارد، یهکیک لهوانه موضعهبی کورپی عومهیر بوو، که له رۆژی (غهزای) ئوحووددا کوژرا، تنهها قوماشیکی خهت خهتی لی بهجیما، که سهریمان پی دادهپۆشی ههردوو قاجی دهردهکهوت، وه که ههردوو قاجیمان پی داپۆشیایه سهری دهردهکهوت، بۆیه پیغهمبهر ﷺ فهرمووی پیمان: ((بهو قوماشه سهری داپۆشن ئیزخیر بدن به سهر قاجیدا)) ههشمانه بهروبومهکهی پیگهشتوو، ئیتیر نهو کهسهی بهروبومهکه لی دهکاتهوه دمیرنیت.

۲۹ - بَابُ: اُحَدُ جَبَلٌ يُحِبُّنَا وَنُحِبُّهُ

قَالَ عُبَّاسُ بْنُ سَهْلٍ، عَنْ أَبِي حُمَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ.

۲۹- باسیک: ((ئوحوود کیویکه ئیمه ی خوش دهوی ئیمهش نهومان خوش دهوی))

(ئهم فهرموودیه) عهباسی کورپی سههل گیراویهتیوه له نهبی حومهیدیوه ﷺ نهویش له پیغهمبهروهوه ﷺ گیراویهتیوه.

۴۰۸۳- حَدَّثَنِي نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي، عَنْ قُرَّةَ بْنِ خَالِدٍ، عَنْ قَتَادَةَ: سَمِعْتُ أَنَسًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "هَذَا جَبَلٌ يُحِبُّنَا وَنُحِبُّهُ"^(۱).

۴۰۸۳- ههتادمههلی له نههسم ﷺ بیست گیراویهوه که پیغهمبهر ﷺ فهرمووی: ((ئهمه (ئوحوود) شاخیکه ئیمه ی خوش دهوی و ئیمهش نهومان خوش دهوی)).

۴۰۸۴- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ عَمْرِو - مَوْلَى الْمُطَّلِبِ - عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم طَلَعَ لَهُ أَحَدٌ فَقَالَ: "هَذَا جَبَلٌ يُحِبُّنَا وَنُحِبُّهُ، اللَّهُمَّ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ حَرَّمَ مَكَّةَ، وَإِنِّي حَرَّمْتُ مَا بَيْنَ لَابَتَيْهَا"^(۱).

۴۰۸۴- نه نه سی کوری مالیک رضي الله عنه گپرایه وه که پیغه مبهری خوا رضي الله عنه کیوی نو خودی لیوه دمرکه وت (و بینی) فه رموی: ((نه وه شاخیکه نی مهی خوش دهوی نی مهش نه ومان خوش دهوی، خودایه بیگومان ئیبراهیم رضي الله عنه مه که هی حه رام کرد (خرابه ی تیدا بکریت) وه بیگومان منیش نیوان دوو بهرده لانه کهیم حه رام کردوه (خرابه ی تیدا بکریت)).

۴۰۸۵- حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ أَبِي الْخَيْرِ، عَنْ عُقْبَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم خَرَجَ يَوْمًا فَصَلَّى عَلَى أَهْلِ أُحُدٍ صَلَاتَهُ عَلَى الْمَيِّتِ، ثُمَّ انْصَرَفَ إِلَى الْمَنْبَرِ فَقَالَ: "إِنِّي قَرِطٌ لَكُمْ، وَأَنَا شَهِيدٌ عَلَيْكُمْ، وَإِنِّي لَأَنْظُرُ إِلَى حَوْضِي الْآنَ، وَإِنِّي أُعْطِيتُ مَفَاتِيحَ خَزَائِنِ الْأَرْضِ - أَوْ مَفَاتِيحَ الْأَرْضِ - وَإِنِّي وَاللَّهِ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمْ أَنْ تُشْرِكُوا بَعْدِي، وَلَكِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنَافَسُوا فِيهَا"^(۲).

۴۰۸۵- عو هبه رضي الله عنه ده گپریته وه که پیغه مبهر رضي الله عنه رۆژیک رۆشت و نوێزی مردووی له سه ر مردووانی نو خود کرد، پاشان گه رایه وه سه ر دوانگه که ی و فه رموی: ((من پیشهنگی نیوه وه من شایه تم له سه ر نیوه، وه بیگومان من نا نیستا سهیری هه وزه کهم ده کهم، وه من کللی خه زینه گانی زه ویم پیدراوه - یا کللیه گانی زه وی - وه سویند به خوا من ناترسم لیتان که دوی من هاو بهش بو خوا پهیدا بکهن، به لکو دترسم لیتان له سه ر دنیا که رکه به رایه تی به کتر بکهن)).

(۱) بروانه: ۳۷۱.

(۲) بروانه: ۱۳۴۴.

۳۰ - بابُ غَزْوَةِ الرَّجِيعِ وَرِعْلِ وَذَكَوَانَ وَبَنُرِ مَعُونَةَ

وَحَدِيثِ عَصَلٍ وَالْقَارَةِ وَعَاصِمِ بْنِ ثَابِتٍ وَخُبَيْبٍ وَأَصْحَابِهِ. قَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ: حَدَّثَنَا عَاصِمُ بْنُ عُمَرَ أَنَّهَا بَعْدَ أُحُدٍ

۳۰ - باسی غهزای رهجیع^(۱) و (غهزای) ریعل و زهکوان و

بیری مهعوونه

بهسهرهاتی عهزل و قاره، وه بهسهرهاتی عاصیمی کورپی سابیت و خوبهیب و هاوریکانی.

ئیبینو نیسحاق دهلی: عاصیمی کورپی عومهر بوی گیراینهوه که غهزای رهجیع پاش غهزای ئوحوود بووه.

٤٠٨٦- حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ يُسُفَ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِي سُفْيَانَ الثَّقَفِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ ﷺ سَرِيَّةً عَيْنًا، وَأَمَرَ عَلَيْهِمَ عَاصِمَ بْنَ ثَابِتٍ - وَهُوَ جَدُّ عَاصِمِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ - فَأَنْطَلَقُوا حَتَّى إِذَا كَانَ بَيْنَ عُسْفَانَ وَمَكَّةَ ذِكْرُوا لِحَيٍّ مِنْ هُدَيْلٍ يُقَالُ لَهُمْ: بَنُو لَحْيَانَ، فَتَبِعُوهُمْ بِقَرِيبٍ مِنْ مِائَةِ رَامٍ، فَاقْتَصُوا آثَارَهُمْ حَتَّى أَتَوْا مَنْزِلًا نَزَلُوهُ، فَوَجَدُوا فِيهِ نَوَى تَمَرٍ تَرَوْدُوهُ مِنْ الْمَدِينَةِ، فَقَالُوا: هَذَا تَمَرٌ يَتَرَبَّ. فَتَبِعُوا آثَارَهُمْ حَتَّى لَحِقُوهُمْ، فَلَمَّا انْتَهَى عَاصِمٌ وَأَصْحَابُهُ لَجُّوا إِلَى فَدَقِدٍ، وَجَاءَ الْقَوْمُ فَأَحَاطُوا بِهِمْ، فَقَالُوا: لَكُمْ الْعَهْدُ وَالْمِيثَاقُ إِنْ نَزَلْتُمْ إِلَيْنَا أَنْ لَا نَقْتُلَ مِنْكُمْ رَجُلًا. فَقَالَ عَاصِمٌ: أَمَا أَنَا فَلَا أَنْزِلُ فِي ذِمَّةِ كَافِرٍ، اللَّهُمَّ أَخْبِرْ عَنَّا نَبِيَّكَ. فَقَاتَلُوهُمْ حَتَّى قَتَلُوا عَاصِمًا فِي سَبْعَةِ ثَقَرٍ بِالنَّبْلِ، وَبَقِيَ خُبَيْبٌ، وَزَيْدٌ وَرَجُلٌ آخَرُ، فَأَعْطَوْهُمْ الْعَهْدَ وَالْمِيثَاقَ، فَلَمَّا أَعْطَوْهُمْ الْعَهْدَ وَالْمِيثَاقَ نَزَلُوا إِلَيْهِمْ، فَلَمَّا

(۱) رهجیع، شوئینیکه له ولاتی هوزمیل جهنگمهکه له نزیک نهوی پرووی دا له سالی جواری کۆچی (إرشاد الساری، ۱۲۸/۹).

اسْتَمَكُنُوا مِنْهُمْ حُلُوا أَوْتَارَ قِسِيَّهِمْ فَرَبَطُوهُمْ بِهَا. فَقَالَ الرَّجُلُ الثَّالِثُ الَّذِي مَعَهُمَا: هَذَا أَوَّلُ الْغَدْرِ. فَأَبَى أَنْ يَصْحَبَهُمْ، فَجَرَّرُوهُ وَعَالَجُوهُ عَلَى أَنْ يَصْحَبَهُمْ، فَلَمْ يَفْعَلْ، فَقَتَلُوهُ، وَأَنْطَلَقُوا بِخُبَيْبٍ وَزَيْدٍ حَتَّى بَاعُوهُمَا بِمَكَّةَ، فَأَشْتَرَى خُبَيْبًا بَنُو الْحَارِثِ بْنِ عَامِرٍ بْنِ نَوْفَلٍ، وَكَانَ خُبَيْبٌ هُوَ قَتَلَ الْحَارِثَ يَوْمَ بَذْرِ، فَمَكَتْ عَنْدهُمْ أُسِيرًا، حَتَّى إِذَا أَجْمَعُوا قَتْلَهُ اسْتَعَارَ مُوسَى مِنْ بَعْضِ بَنَاتِ الْحَارِثِ اسْتَحْدَّ بِهَا، فَأَعَارَتْهُ، قَالَتْ: فَعَقَلْتُ عَنْ صَبِيٍّ لِي، فَدَرَجَ إِلَيْهِ حَتَّى آتَاهُ، فَوَضَعَهُ عَلَى فَخِذِهِ، فَلَمَّا رَأَيْتُهُ فَرِغْتُ فَرَعَةً عَرَفَ ذَاكَ مِنِّي، وَفِي يَدِهِ الْمَوْسَى فَقَالَ: اتَّخَشَيْنَ أَنْ أَقْتُلَهُ؟ مَا كُنْتُ لَأَفْعَلَ ذَاكَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ. وَكَانَتْ تَقُولُ: مَا رَأَيْتُ أُسِيرًا قَطُّ خَيْرًا مِنْ خُبَيْبٍ، لَقَدْ رَأَيْتُهُ يَأْكُلُ مِنْ قِطْفِ عِنَبٍ، وَمَا بِمَكَّةَ يَوْمَئِذٍ مَمَرَةٌ، وَإِنَّهُ لَمَوْتَقٍ فِي الْحَدِيدِ، وَمَا كَانَ إِلَّا رِزْقُ رَزَقَهُ اللَّهُ. فَخَرَجُوا بِهِ مِنَ الْحَرَمِ، لِيَقْتُلُوهُ فَقَالَ: دَعُونِي أَصْلِي رُكْعَتَيْنِ. ثُمَّ انْصَرَفَ إِلَيْهِمْ فَقَالَ: لَوْلَا أَنْ تَرَوْا أَنَّ مَا بِي جَزَعٌ مِنَ الْمَوْتِ، لَرِذْتُ. فَكَانَ أَوَّلَ مَنْ سَنَّ الرُّكْعَتَيْنِ عِنْدَ الْقَتْلِ هُوَ، ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ أَحْصِهِمْ عَدَدًا. ثُمَّ قَالَ:

مَا أَتَابِي حِينَ أَقْتُلُ مُسْلِمًا... عَلَى أَى شِقِّ كَانَ لِلَّهِ مَضْرَعِي

وَذَلِكَ فِي ذَاتِ الْإِلَهِ وَإِنْ يَشَاءُ... يُبَارِكُ عَلَى أَوْصَالِ شَلْوٍ مُمَزَّعٍ

ثُمَّ قَامَ إِلَيْهِ عَقْبَةُ بْنُ الْحَارِثِ فَقَتَلَهُ، وَبَعَثَتْ قُرَيْشٌ إِلَى عَاصِمٍ لِيُؤْتُوا بِشَيْءٍ مِنْ جَسَدِهِ يَعْرِفُونَهُ، وَكَانَ عَاصِمٌ قَتَلَ عَظِيمًا مِنْ عَظَمَائِهِمْ يَوْمَ بَذْرِ، فَبَعَثَ اللَّهُ عَلَيْهِ مِثْلَ الظِّلَّةِ مِنَ الدَّبْرِ، فَحَمَتُهُ مِنْ رُسُلِهِمْ، فَلَمْ يَقْدِرُوا مِنْهُ عَلَى شَيْءٍ^(۱).

٤٠٨٦-هـ بو هورپهړه ﷺ دهلی: دهستهیهک چهکداری (دهکەسی) نارد بو سوسهکردن^(۲) و عاصیمی کوری سابیتی کرده سهرکردمیان، که دهکاته بابیری عاصیمی کوری عومهری کوری خهتتاب، روشتن تاگهشتنه نیوان عوسفان و مهککه، باسیان کرابوو بو تیرمیهکی هوزمیل که بییان دهوترا بهنولیحیان، نهنجا نزیکهی

(۱) پروانه: ۳۰۴۵.

(۲) سوسهکردن واته جاسوسی و زانیاری کوکردنهوه لهسهر دوزمن

سهد تیرهاوئژ له بهنولیحیان شوئنیان کهوتن و شوئن پئیان هه لگرتن، هه تا گهشتنه جیگایهك (عاصیم و هاوړیکانی) لایان دابوو تییدا ناوکی ئهو خورمایه یان دۆزیه وه که له مه دینه وه له گه ل خویان هینابوویان، وتیان: ئهو خورمای مه دینه یه، ئیتر شوئن پئیان هه لگرتن تا پئیان گهشتن، جا که عاصیم و هاوړیکانی چاریان نه ما په نایان برد بو گردۆلکه یهك (پۆشتنه سه ری) کۆمه له (تیرهاوئژه) کهش هاتن و چوارده وریان گرتن و وتیان واده و په یمانتان دده دینی ئه گهر بینه خواره وه بو ناومان کهستان نه کوژین، عاصیم ﷺ وتی: بهش به حالی خۆم به واده و په نای کافر نایه مه خواره وه، خواجه هه وائمان بده به پیغه مبه ره کهت، ئیتر جهنگیان له گه لدا کردن به تیر به عاصمه وه جهوت کهسیان کوشت خوبه یب و زمید و پیاوئکی تر مانه وه، ئه نجا واده و په یمانیان پئدان (نه یان کوژن) جا که واده و په یمانیان پئدان هاتنه خواره وه بو لایان، جا که جنگیان لییان گیر ده بی (و ده که ونه ژیر ده ستیان) ژئی که وانه کانیان ده که نه وه و به ژیکانی ده یان به ستنه وه، پیاوه سییه مه که یان که له گه ل هه ردووکیان (خوبه یب و زهید) دا بوو ده لی: ئه مه سه رتای ناپاکییه بویه له گه لیاندا نه رۆشت، ئه وانیش به زۆر رایان کیشا و هه وئیان دا له گه لدا که بروات له گه لیاندا، به لام ئهو نه رۆشت بویه کوشتیان، ئه نجا زمید و خوبه یبیان برد تا له مه که هه رۆشتنیان، جا به نو حاریسی کوړی عامیری کوړی نه وفل خوبه ییان کوړی - چونکه خوبه یب له (غه زای) به دردا حاریسی کوشت بوو، ئیتر به دیلی خوبه یب لایان نه مایه وه تا ئهو کاته ی برپاری کوشتنیان دا، (خوبه یب) موسیکی له (زمینه بی) کچی حاریس داوا کرد مووی به ری پی بتاشیت، که کهش موسه که ی پئدا، (زمینه ب) ده لی: جا من بی ناگا بووم له مندا لیکي خۆم، جا ورده ورده گه شت بووه لای ئهو (خوبه یب) ئه ویش له سه ر پانی داینابوو جا که مندا له کهم بینی (له سه ر پانی) ترسیکی گه ورم لی نیش، (خوبه یب) ئه وه ی له مندا زانی و ههستی پی کرد، موسه کهشی به دهسته وه

بوو، وتی: دمترسیت لیم بیکوژم ؟ من ههرگیز نهو کاره ناکهم بهویستی خوا. وه نهو کچه دهیوت: ههرگیز دیلیکی چاکتر له خوبه بیه نه دیوه سویند به خوا، دیومه که بۆشکه تریی دهخوارد له کاتیکیدا لهو رۆژگارهدا له مهککهدا هیچ میومیهک نه بوو، لهوکاتهدا نهو کووت و زنجیریش کرابوو، (کهواته) نهو ترییه تهنه رۆزییهک بوو له لایهن خواوه بهو درابوو، نهنجا له حهرم بردیانه دهرهوه تا بیکوژن، نهویش وتی: لیم گهرین با دوو رکات نوێز بکه، له پاشان گهراپهوه بۆ لایان و وتی: له بهر نهوه نه بوایه وا گومان بیهن دمترسم له مردن نوێزه کهم درێژ دهکردهوه، جا یه کهم کهس که دوو رکات نوێزی داهینا له کاتی مردندا نهو (خوبه یب) بوو، پاشان وتی: خودایه ههموویان له ناوبه ریت و تاقیان نه هیلت، گرنگ نیه به لامه وه کاتی به موسولمانی دهکوژیم

به ههر لایه کدا بکهومه زهوی مادهم مردنه کهم له بهر خودایه

نهو کوشتنهش له بهر خودایه (پاداشتی لای نهوه) نه گهر بیهوی

فهرو به ره کهت دهخاته نه ندنامه پارچه پارچه کراوه کانه وه

پاشان عوقبهی کوری حاریس ههستا بۆ خوبه یب و گوشتی قورمیشیش که سیکیان نارد تا برۆن به شیک (نه ندامیک) له لاشهی عاصیم بینن بیناسنه وه (بزائن نهوه)، چونکه عاصیم گه وره یهکی له گه وره کانیانی له غهزای به دردا کوشتبوو، به لام خوا پورمیهک زمرده واله (یان ههنگ) ی وهک هه ور نارد بوویه سه ر لاشهی پاراستی له نیراوه کانیان^(۱)، بویه نه یان توانی هیچیک له لاشه کهی بیهن.

۴۰۸۷- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو، سَمِعَ جَابِرًا يَقُولُ: الَّذِي قَتَلَ حُبَيْبًا هُوَ أَبُو سِرْوَعَةَ.

۴۰۸۷- عه مر له جابیر ؓ ی بیست دهلی: نهو کهسهی خوبه یی گوشت نه بو سیروعه بوو.

(۱) نهو کهسانه ی قورمیش نارونی بۆ هینانی نه ندامیک له لاشهی عاصیم ؓ.

۴۰۸۸- حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ ﷺ سَبْعِينَ رَجُلًا لِحَاجَةِ يُقَالُ لَهُمْ: الْفَرَاءُ، فَعَرَضَ لَهُمْ حَيَّانٍ مِنْ بَنِي سُلَيْمٍ: رِغْلٌ وَذَكْوَانٌ، عِنْدَ بَيْتٍ يُقَالُ لَهَا: بَيْتُ مَعُونَةَ، فَقَالَ الْقَوْمُ: وَاللَّهِ مَا إِيَّاكُمْ أَرَدْنَا، إِنَّمَا نَحْنُ مُجْتَازُونَ فِي حَاجَةِ لِلنَّبِيِّ ﷺ، فَقَتَلُوهُمْ، قَدَعَا النَّبِيُّ ﷺ عَلَيْهِمْ شَهْرًا فِي صَلَاةِ الْغَدَاةِ، وَذَلِكَ بِذِي الْقُنُوتِ وَمَا كُنَّا نَقُتُّ. قَالَ عَبْدُ الْعَزِيزِ: وَسَأَلَ رَجُلٌ أَنَسًا عَنِ الْقُنُوتِ: أَبَعَدَ الرُّكُوعَ أَوْ عِنْدَ فَرَاغٍ مِنَ الْقِرَاءَةِ؟ قَالَ: لَا، بَلْ عِنْدَ فَرَاغٍ مِنَ الْقِرَاءَةِ^(۱).

۴۰۸۸- ئههههس ﷺ دهلی: پیغممبهر ﷺ حهفتا پیاوی نارد بۆکاریکی پیویست که پیاپیان دهوترا: قورئان خوینهکان، ئههجا دوو تایفه له بهنی سولهیم: ریعل و زمکوان لای بیریکدا که پیی دهوترا بیرى مهعونه، رپیان لی گرتن، ئههجا ههومهکه^(۲) وتیان پیاپیان^(۳): (وهللاهی بۆ ئیوه نههاتووین بهلکو بۆکاریکی پیغممبهر ﷺ هاتووین و بهئیردها تیدهپهپین، بهلام ئهوان کوشتنیان، پیغممبهروش ﷺ لهنویزی بهیاناندا یهک مانگ دوعای لی دهکردن، ئهوه سهرمتای (دوعای) هونوت بوو، پیشر ئیمه (دوعای) هونوتمان نهدهخویند.

عهبدولههزیز دهلی: پیاویک دهربارهی هونوت پرسپاری له ئهههس ﷺ کرد، ئایا هونوت پاش کپنوشه یان کاتی تهواو بوونی قورئان خویندنهکه؟ ئهههس وتی: نهخیر (پاش کپنوش) نا، بهلکو کاتی تهواو بوونی قورئان خویندن (پیش کپنوش بردن).

۴۰۸۹- حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَتَتِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ شَهْرًا بَعْدَ الرُّكُوعِ يَدْعُو عَلَى أَحْيَاءٍ مِنَ الْعَرَبِ^(۴).

(۱) پروانه: ۱۰۰۱.

(۲) هاوهلانی پیغممبهر ﷺ که حهفتا کس بیوون.

(۳) به ریعل و زمکوان.

(۴) پروانه: ۱۰۰۱.

۴۰۸۹- نه‌نه‌سی ﷺ وتی: پی‌غه‌مبه‌ری ﷺ یه‌ک مانگ قونوتی خویند، له پاش کړنوش دوعای له جه‌ند تیرمیه‌کی عه‌رب ده‌کرد.

۴۰۹۰- حَدَّثَنِي عَبْدُ الْأَعْلَى بْنُ حَمَّادٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ أَنَّ رِعْلًا وَذَكْوَانَ وَعُصَيْيَةَ وَبَنِي لَحْيَانَ اسْتَمَدُوا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَلَى عَدُوٍّ، فَأَمَدَهُمْ بِسَبْعِينَ مِنَ الْأَنْصَارِ، كُنَّا نُسَمِّيهِمُ الْقُرَاءَ فِي زَمَانِهِمْ، كَانُوا يَخْتَطِبُونَ بِالنَّهَارِ وَيُصَلُّونَ بِاللَّيْلِ، حَتَّى كَانُوا يَبِئُرُ مَعُونَةً فَتَلَوْهُمْ وَغَدَرُوا بِهِمْ، فَبَلَغَ النَّبِيُّ ﷺ، فَقَنَتَ شَهْرًا يَدْعُو فِي الصُّبْحِ عَلَى أَحْيَاءٍ مِنَ أَحْيَاءِ الْعَرَبِ، عَلَى رِعْلٍ وَذَكْوَانَ وَعُصَيْيَةَ وَبَنِي لَحْيَانَ. قَالَ أَنَسٌ: فَقَرَأْنَا فِيهِمْ قُرْآنًا، ثُمَّ إِنَّ ذَلِكَ رُفِعَ: بَلَّغُوا عَنَّا قَوْمَنَا، أَنَّا لَقِينَا رَبَّنَا، فَرَضِيَ عَنَّا وَأَرْضَانَا. وَعَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ حَدَّثَهُ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ قَنَتَ شَهْرًا فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ يَدْعُو عَلَى أَحْيَاءٍ مِنَ أَحْيَاءِ الْعَرَبِ: عَلَى رِعْلٍ وَذَكْوَانَ وَعُصَيْيَةَ وَبَنِي لَحْيَانَ. زَادَ خَلِيفَةُ: حَدَّثَنَا ابْنُ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا سَعِيدٌ عَنْ قَتَادَةَ، حَدَّثَنَا أَنَسٌ، أَنَّ أَوْلَئِكَ السَّبْعِينَ مِنَ الْأَنْصَارِ قُتِلُوا بِبِئْرِ مَعُونَةَ. قُرَأْنَا: كِتَابًا. نَحْوُهُ^(۱).

۴۰۹۰- نه‌نه‌سی کوری مالیک ﷺ ده‌گیرپته‌وه که ریعل و زمکوان و عوصیه و به‌نی لیحیان داوای کومه‌کی (سه‌ربازی) یان کرد له پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ، دژ به دوزمنیکیان ئه‌ویش کومه‌کی کردن به حه‌فتا پیاوی ئه‌نصاری، ئیمه پیمان ده‌وتن قورئان خوینه‌کان له سه‌رده‌می خویناندا، ئه‌و که‌سانه به پوژدا داریان کو ده‌کرده‌وه (دمیان فروشت) به‌شه‌ویشدا (شه‌و) نوئیزیان ده‌کرد، (پروستن) تابیری مه‌عونه هه‌موویانیان کوشت و ناپاکیان له‌گه‌ل کردن، جا هه‌واله‌که گه‌یشته‌وه به پی‌غه‌مبه‌ری ﷺ جا یه‌ک مانگ له (نوئیزی) به‌یانیدا قونوتی خویند و دوعای ده‌کرد له جه‌ند تیرمیه‌کی عه‌رب، دوعای ده‌کرد له ریعل و زمکوان و عوصیه و

به‌نی لیحيان، نه‌نه‌س ﷺ وتی: نه‌نجا له بارمیان‌ه‌وه قورئان (داب‌ه‌زی و) خویند‌مان‌ه‌وه له پاش لابر‌او سراپه‌وه (که نه‌مه‌بوو): (به‌قه‌ومه‌که‌مان بگه‌یه‌نن له‌باری ئیمه‌وه به‌راستی ئیمه به په‌روم‌ردگارمان گه‌شتین، نه‌و له ئیمه‌پازی بوو ئیمه‌شی پازی کرد).

وه قه‌تاده له نه‌نه‌سی کوری مالیکه‌وه ﷺ ده‌گیرێته‌وه که بو‌ی گیراوت‌ه‌وه که پیغه‌مب‌ری خوا ﷺ له نو‌یژی به‌یانیدا یه‌ک مانگ قونوتی خویند و دوعای ده‌کرد له جه‌ند تیرمه‌کی عه‌رمب، دوعای ده‌کرد له رپ‌عل و زه‌کوان و عوصیه و به‌نی لیحيان.

خه‌لیفه وتی: ئیبنو زورمیع بو‌ی گیراینه‌وه وتی: سه‌عید بو‌ی گیراینه‌وه له قه‌تاده‌وه وتی: نه‌نه‌س ﷺ بو‌ی گیراینه‌وه به‌م زیادمیه‌وه: که (باسی) نه‌و حه‌فتا پیاوه نه‌نصاریه‌که که له بیرى مه‌عونه کو‌ژران قورئان بوو: نوسرابوو وه‌ک گیرانه‌وه‌که‌ی پێشوو (ی ئیبنو زورمیع).

٤٠٩١- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ النَّبِيِّ ﷺ بَعَثَ خَالَه - أَخٌ لَأُمِّ سُلَيْمٍ - فِي سَبْعِينَ رَاكِبًا، وَكَانَ رَيْسَ الْمُشْرِكِينَ عَامِرُ بْنُ الطَّقِيلِ خَيْرَ بَيْنِ ثَلَاثِ خِصَالٍ فَقَالَ: يَكُونُ لَكَ أَهْلُ السَّهْلِ وَلِي أَهْلُ الْمَدَرِ، أَوْ أَكُونُ خَلِيفَتَكَ، أَوْ أَغْزُوكَ بِأَهْلِ غَطَفَانَ بِالْفِ وَالْفِ، فَطَعَنَ عَامِرٌ فِي بَيْتِ أُمِّ فَلَانٍ فَقَالَ: غُدَّةٌ كَغُدَّةِ الْبَكْرِ فِي بَيْتِ امْرَأَةٍ مِنْ آلِ فَلَانٍ، انْتَوَيْ بِفَرَسِي. فَمَاتَ عَلَى ظَهْرِ فَرَسِهِ، فَانْطَلَقَ حَرَامٌ أَخُو أُمِّ سُلَيْمٍ وَهُوَ رَجُلٌ أَعْرَجٌ وَرَجُلٌ مِنْ بَنِي فَلَانٍ، قَالَ: كُونَا قَرِيبًا حَتَّى آتِيَهُمْ، فَإِنْ آمَنُونِي كُنْتُمْ قَرِيبًا، وَإِنْ قَتَلُونِي أَتَيْتُمْ أَصْحَابَكُمْ. فَقَالَ: أَتُؤْمِنُونِي أَبْلُغُ رِسَالَةَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ؟ فَجَعَلَ يُحَدِّثُهُمْ، وَأَوْمَأُوا إِلَى رَجُلٍ، فَأَتَاهُ مِنْ خَلْفِهِ فَطَعَنَهُ - قَالَ هَمَّامٌ: أَحْسِبُهُ حَتَّى أَنْفَذَهُ - بِالرُّمْحِ، قَالَ: اللَّهُ أَكْبَرُ فَرَزْتُ وَرَبُّ الْكَعْبَةِ. فَلَحِقَ الرَّجُلُ، فَقَتَلُوا كُلُّهُمْ غَيْرَ الْأَعْرَجِ كَانَ فِي رَأْسِ جَبَلٍ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْنَا، ثُمَّ كَانَ مِنَ الْمَنْسُوخِ: إِنَّا قَدْ

لَقِينَا رَبَّنَا، فَرَضِيَ عَنَّا وَأَرْضَانَا. فَدَعَا النَّبِيُّ ﷺ عَلَيْهِمْ ثَلَاثِينَ صَبَاحًا، عَلَى رِغْلٍ وَذَكْوَانٍ وَبَنَى لَحْيَانًا وَعُصِيَّةً، الَّذِينَ عَصَوْا اللَّهَ وَرَسُولَهُ ﷺ^(۱).

۴۰۹۱- ئەنەس ﷺ دەگێڕێتەووە کە پێغەمبەر ﷺ خالی (ئەنەس کە حەرامی کوری ملحانە) - کە بۆ ئومو سولەیمە ﷺ لە ناو حەفتا سواردا نارد بۆ سەر (بەنی عامیر) و سەرکردە ی بێرستەکان، کە عامیری کوری توفەیل بوو، (پێغەمبەری ﷺ) سەرپشک کردبوو لە نیوان سی بژاردەدا: خەلکی بیابان و دەرستەکان بۆ تۆ خەلکی شار و ئاومدانیهکان بۆ من، یا من جێنشین تۆ بم^(۲)، یان بە هەزار (کەسی سورباو) هەزار (کەسی سووری) خەلکی غەتەفان هێرش دەکەمە سەرت، ئەنجا عامیر لە مائی ئومو فالاندا تووشی تاعون بوو وتی: تاعونیکە وەک تاعونی جوانە و شتر وایە، وتی: ئەسپەکەم بۆ بێن: جا بە سواری ئەسپەکەیهووە مرد، ئەوسا حەرامی بۆ ئومو سولەیم رۆشت لەگەڵ بیاویک لە بەنی فالان - کە شەل بوو - ووتی لێم نزیک بن تا دەچم بۆ ناویان (بەنی عامیر)، جا ئەگەر نەیانکوشتم ئەو ئەو ئیوێ نزیکن لێمەووە، خو ئەگەر کوشتیمان دەچنەووە بۆ لای ھاوڕێکانتان (جا رۆشتە ناویان) وتی: ئایا ئەمانم دەدەن؟ پەيامی پێغەمبەری خوا ﷺ رابگەیهنم؟ ئێر دەستی کرد بەقسە کردن لە گەلێاندا ئامازمیان کرد بۆ بیاویکیان و لە پشتهووە هات بۆی و تیریکی لێدا، هەممەم دەلی: وابزام وتی تا تیرەکە لەودیوووە دەرچوو - (حەرام) وتی: ئەللاھو ئەکبەر سویند بە پەرورەدگاری کەعبە سەرکەوتم، جا بێرستەکان بە پیاوێکە (ی ھاوڕێی حەرام) گەشتن و هەموویانیان کوشت، جگە لە پیاوێکە بەسەر شاخەکەووە بوو، ئێر خوا قورئانی دابەزاند بۆمان (لەو بارەیهووە) لە پاشان

(۱) پڕوانە: ۱۰۰۱.

(۲) لە پاش مردنت ئەم کارە بە دەستی من بێت، لە جێی تۆ بم.

نه‌سخ بوویه‌وه: (إِنَّا قَدْ لَقِينَا رَبَّنَا، فَرَضِيَ عَنَّا وَأَرْضَانَا)^(۱) نه‌جا پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ سی به‌یانی له (نوێژدا) دوعای لی کردن له رپعل و زه‌کوان و به‌نی لی‌حیان و عوصیه، نه‌وانه‌ی سه‌رپی‌چی خوا و پی‌غه‌مبه‌ره‌که‌یان ﷺ کرد.

۴۰۹۲- حَدَّثَنِي جِبَّان، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ قَالَ: حَدَّثَنِي مُامَةُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَنَسٍ، أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: لَمَّا طَعِنَ حَرَامُ بْنُ مِلْحَانَ - وَكَانَ خَالَهُ - يَوْمَ بَيْرُ مَعُونَةَ قَالَ بِالدَّمِ هَكَذَا، فَنَضَحَهُ عَلَى وَجْهِهِ وَرَأْسِهِ، ثُمَّ قَالَ: فُزْتُ وَرَبُّ الْكَعْبَةِ^(۲).

۴۰۹۲- نه‌نه‌سی کورپی مالیک ﷺ ده‌لی: جا کاتی چه‌رامی کورپی میلحان - که خالی بوو - له رۆژی بیرى مه‌عونه‌دا لیی درا، جا خوینه‌که‌ی ناومه‌ای لی کرد پرژاندی به‌ دهم و جاوی و سه‌ریدا، پاشان وتی: به‌ په‌رومردگاری که‌عه‌ سه‌رکه‌وتم.

۴۰۹۳- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: اسْتَأْذَنَ النَّبِيُّ ﷺ أَبُو بَكْرٍ فِي الْخُرُوجِ حِينَ اشْتَدَّ عَلَيْهِ الْأَذَى، فَقَالَ لَهُ: "أَقِم". فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَتَطْمَعُ أَنْ يُؤْذَنَ لَكَ؟ فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "إِنِّي لَأَرْجُو ذَلِكَ". قَالَتْ: فَانْتَظَرَهُ أَبُو بَكْرٍ، فَأَتَاهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ذَاتَ يَوْمٍ ظَهْرًا فَنَادَاهُ فَقَالَ: "أَخْرِجْ مَنْ عِنْدَكَ". فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: إِنَّمَا هُمَا ابْنَتَايَ. فَقَالَ: "أَشَعَرْتُ أَنَّهُ قَدْ أُذِنَ لِي فِي الْخُرُوجِ؟". فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، الصُّحْبَةُ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "الصُّحْبَةُ". قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، عِنْدِي نَاقَتَانِ قَدْ كُنْتُ أَعِدُّنَهُمَا لِلْخُرُوجِ. فَأَعْطَى النَّبِيُّ ﷺ إِحْدَاهُمَا - وَهِيَ الْجَدْعَاءُ -، فَركَبَا فَانْطَلَقَا حَتَّى أَتَيَا الْغَارَ - وَهُوَ بِتَوْرٍ - فَتَوَارَيَا فِيهِ، فَكَانَ عَامِرُ بْنُ فُهَيْرَةَ غُلَامًا لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ الطُّفَيْلِ بْنِ سَخْبَرَةَ

(۱) نهمه نهمو ئایمه‌ته بوو له‌باری نهمو شهیدانه‌وه دبیری، ماناگمشی، (بی‌گومان نهمه به خزمهت په‌رومردگاران گمشتین، جا

نهمو لیمان رازی بوو نهممشی رازی کرد).

(۲) بره‌انه: ۱۰۰۱.

أَخُو عَائِشَةَ لَأُمِّهَا، وَكَانَتْ لِأَبِي بَكْرٍ مَنَحَةً، فَكَانَ يَرْوَحُ بِهَا وَيَعْدُو عَلَيْهِمْ، وَيُضْبِحُ فَيَدْلُجُ إِلَيْهِمَا ثُمَّ يَسْرَحُ، فَلَا يَفْطُنُ بِهِ أَحَدٌ مِنَ الرِّعَاءِ، فَلَمَّا خَرَجَ خَرَجَ مَعَهُمَا يُعْقِبَانِهِ حَتَّى قَدِمَا الْمَدِينَةَ، فَقَتَلَ عَامِرُ بْنُ فُهَيْرَةَ يَوْمَ يَوْمٍ بِئْرٍ مَعُونَةً.

۴۰۹۳- عائیشه ﷺ دهلی: کاتی نهزیت و نازار (ی کافران) توند بوو لهسه ره نهبو بهکر ﷺ، داوای مؤلتهی له پیغه مبهەر ﷺ کرد بو درهجوون و گوچکردن، پیغه مبههریش ﷺ فهرمووی پیی: ((بمینه رهوه))، عهرزی کرد نهی پیغه مبههری خوا نایا به تهمای مؤلتهت پی بدری؟ پیغه مبههری خواش ﷺ دمیغه ره موو: ((بیگومان به تهمای نهوه (مؤلته بدریم))) عائیشه ﷺ وتی: نهبو به کریش ﷺ چاوهرانی کرد، نهنجا رۆزیکیان له کاتی نیومرپۆدا پیغه مبههری خوا ﷺ هات بو لای و بانگی کرد و فهرمووی: ((هه رکهست لایه بیکه ره دهرهوه)) نهبو به کریش ﷺ وتی: تهنا دوو کچه که من نهویش فهرمووی: ((نایا ههست کردووه که بیگومان مؤلتهی دهرجوونم له مهککه پیدراوه؟)) وتی: نهی پیغه مبههری خوا (دمتهوئ) هاورپیت بم؟ پیغه مبههریش ﷺ فهرمووی: ((بهلی))، وتی: نهی پیغه مبههری خوا دوو می و شترم ههیه که بیگومان پیستر بو دهرجوونم نامادهم کردوون، جا و شتریکیان دا به پیغه مبههر ﷺ که پیی دموتر گوی براو^(۱) نهنجا ههردووکیان سوار بوون و رۆشتن تا چوونه نهو نهشکه وتهی لهچای سهور بوو لهویدا خویان شاردموه، نینجا عامیری کوری فوههیره غولامی عهبدووللای کوری توفهیلی کوری سهخه ره بوو، که برای عائیشه بوو ﷺ له دایکییه وه، وه نهبو بهکر ﷺ و شترکی شیرداری ههبوو، جا (عامیر) نهو و شتره ی به سهر له بهیان و سهر له ئیواراندا دمیرده لای نهوان له کوئای شهودا دهرۆشت بو لایان، (شیری و شترمهکی پی دمدان)، پاشان و شترمهکی

(۱) ناوی گوی براو بوو نهک گویکانی برا بیت.

دمبردهوه بو له وهراندن، هیچ کام له شوانهکان ههستیای پێ نهدهکرد، جا کاتی پێغه مبه‌ر ﷺ دمرچوو (پروو به مه‌دینه) عامیریش له‌گه‌لیان دمرچوو، به‌ نۆره سوار دهبوون هه‌تا گه‌شتنه مه‌دینه. عامیریش له‌ رۆژی جه‌نگی بیرى مه‌عونه‌دا کوژرا و شه‌هید بوو.

٤٠٩٣ - وَعَنْ أَبِي أَسَمَةَ قَالَ: قَالَ هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ: فَأَخْبَرَنِي أَبِي قَالَ: لَمَّا قُتِلَ الَّذِينَ بَيْنَ مَعُونَةَ وَأَسَرَ عَمْرُو بْنُ أُمَيَّةَ الصَّمِرِيُّ قَالَ لَهُ عَامِرُ بْنُ الطُّفَيْلِ مَنْ هَذَا فَأَشَارَ إِلَى قَتِيلٍ، فَقَالَ لَهُ عَمْرُو بْنُ أُمَيَّةَ: هَذَا عَامِرُ بْنُ فَهَيْرَةَ. فَقَالَ: لَقَدْ رَأَيْتُهُ بَعْدَ مَا قُتِلَ رَفَعَ إِلَى السَّمَاءِ حَتَّى إِنِّي لَأَنْظُرُ إِلَى السَّمَاءِ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْأَرْضِ، ثُمَّ وَضَعَ. فَأَتَى النَّبِيَّ ﷺ خَبَرَهُمْ فَتَعَاهُمْ فَقَالَ: "إِنَّ أَصْحَابَكُمْ قَدْ أَصِيبُوا، وَإِنَّهُمْ قَدْ سَأَلُوا رَبَّهُمْ، فَقَالُوا: رَبَّنَا أَخْبِرْنَا عَنَّا إِخْوَانَنَا بِمَا رَضِينَا عَنْكَ وَرَضَيْتَ عَنَّا. فَأَخْبَرَهُمْ عَنْهُمْ". وَأُصِيبَ يَوْمَئِذٍ فِيهِمْ عُرْوَةُ بْنُ أَسَمَاءَ بْنِ الصَّلْتِ، فَسَمِيَ عُرْوَةُ بِهِ، وَمُنْذَرُ بْنُ عَمْرِو سُمِّيَ بِهِ مُنْذَرًا^(١).

٤٠٩٣- نه‌بو نوسامه وتی: هیشامی کو‌ری عوروه وتی: باوکم بو‌ی گیرامه‌وه و وتی: کاتی نه‌وانه‌ی له‌بیری مه‌عونه کوژران و عه‌مری کو‌ری ئومه‌یه‌ی زه‌مری ﷺ به‌دیل گیرا، عامیری کو‌ری توفه‌یل پێی وت: نه‌وه کێیه ؟ -ئاماژه‌ی بو‌ کوژراویک کرد- عه‌مری کو‌ری ئومه‌یه‌ی پێی وت: نه‌وه عامیری کو‌ری فوه‌یه‌یه‌ کرایه‌وه بو‌ ئاسمان، تا من سه‌یری ئاسمانم ده‌کرد له‌ نیوان نه‌و (عامیر) و زه‌ویدا پاشان دانرا (له‌ سه‌ر زه‌وی)، نه‌نجا له‌ (خواوه) هه‌والیان درا به‌ پێغه‌مبه‌ر ﷺ نه‌ویش مردنیانی به‌ (هاوه‌لان) راگه‌یانده‌ و فه‌رمووی: ((بێگومان که‌ هاو‌پێکانتان کوژران و داوایان کرد له‌ په‌روه‌دگاریان و وتیان: هه‌والمان بده به‌ براکانتان

به‌وهی ئیمه له تو پازین تووش پازی بووی لیمان، خواش هه‌والیانی دا به براگانیان))، جا لهو رۆژمدا عوروه کورپی نهمانی کورپی صه‌لت له ناویاندا کوژرا، بویه عوروه (ی کورپی زوبه‌یر^(۱)) به ناویه‌وه ناوئرا، هه‌رومها مونزیری کورپی عه‌مریش له ناویاندا کوژرا مونزیری کورپی زوبه‌یر به ناویه‌وه ناوئرا.

٤٠٩٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا سُلَيْمَانُ التَّيْمِيُّ عَنْ أَبِي مَجْلَزٍ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَتَلَ النَّبِيُّ ﷺ بَعْدَ الرُّكُوعِ شَهْرًا يَدْعُو عَلَى رِغْلٍ وَذَكَوَانَ وَيَقُولُ: "عَصِيَّةُ عَصَتِ اللَّهُ وَرَسُولُهُ"^(۲).

٤٠٩٤- نه‌ه‌سی ووتی پیغه‌مبه‌ر ﷺ مانگیك له‌پاش کړنوش دوعای قونوتی خویند دوعای له‌ریعل و زه‌کوان ده‌کرد و ده‌یفه‌رموو: ((عوصیه سه‌رپیچی خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی کرد)).

٤٠٩٥- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: دَعَا النَّبِيُّ ﷺ عَلَى الَّذِينَ قَتَلُوا - يَعْني: أَصْحَابَهُ - بِئْرِ مَعُونَةَ ثَلَاثِينَ صَبَاحًا، حِينَ يَدْعُو عَلَى رِغْلٍ وَلِحْيَانٍ وَعَصِيَّةَ عَصَتِ اللَّهُ وَرَسُولُهُ ﷺ. قَالَ أَنَسٌ: فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى لِنَبِيِّهِ ﷺ فِي الَّذِينَ قَتَلُوا أَصْحَابَ بئرِ مَعُونَةَ قُرْآنًا قَرَأْنَاهُ، حَتَّى نُسَخَّ بَعْدُ: بَلَّغُوا قَوْمَنَا، فَقَدْ لَقِينَا رَبَّنَا، فَرَضِي عَنَّا وَرَضِينَا عَنْهُ^(۳).

٤٠٩٥- نه‌ه‌سی کورپی مالیک ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ سی به‌یانی دوعای کرد له‌وانه‌ی له‌بری مه‌عونه (هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ریان) کوشت، کاتی دوعای کرد له‌ریعل و له‌حیان و عوصیه که سه‌رپیچی خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌یان ﷺ کرد.

(۱) که برای عوروه کهواته هه‌ردوکیان کورپی زوبه‌یرن هه‌ردوو کورمه‌کی به‌ناوی نمو دوو شه‌یدموه ناوناه.

(۲) بره‌وانه: ۱۰۰۱.

(۳) بره‌وانه: ۱۰۰۱.

ئه‌نه‌س ﷺ ده‌لی: جا خوا قورئانی بو پئغه‌مبه‌ره‌که‌ی ﷺ دابه‌زاند دهرباره‌ی ئه‌وانه‌ی کوژران- ئه‌وانه‌ی له‌ بیرى معهونه - دهمان خوینده‌وه تا دواتر سرپاوه‌وه: (بَلَّغُوا قَوْمَنَا، فَقَدْ لَقِينَا رَبَّنَا، فَرَضِيَ عَنَّا وَرَضِينَا عَنْهُ^(۱)) واته: به‌ قه‌ومه‌که‌مان پراگه‌یینن که بیگومان ئی‌مه به‌ خزمه‌ت په‌رومردگارمان گه‌شتین و ئه‌و له‌ ئی‌مه‌ پازی بوو ئی‌مه‌ش له‌و پازی بووین.

۴۰۹۶- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ، حَدَّثَنَا عَاصِمُ الْأَحْوَلُ قَالَ: سَأَلْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ ﷺ عَنِ الْقُنُوتِ فِي الصَّلَاةِ، فَقَالَ: نَعَمْ. فَقُلْتُ: كَانَ قَبْلَ الرُّكُوعِ أَوْ بَعْدَهُ؟ قَالَ: قَبْلَهُ. قُلْتُ: فَإِنْ فَلَانًا أَخْبَرَنِي عَنْكَ أَنَّكَ قُلْتَ: بَعْدَهُ، قَالَ: كَذَبَ إِمَّا قَنَتَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَعْدَ الرُّكُوعِ شَهْرًا، أَنَّهُ كَانَ بَعَثَ نَاسًا يَقَالُ لَهُمُ الْقُرَاءُ -وَهُمْ سَبْعُونَ رَجُلًا- إِلَى نَاسٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ، وَيَتَنَهَّمُ وَيَبَيِّنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْهُمْ قَبْلَهُمْ، فَظَهَرَ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ كَانُوا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَنْهُمْ، فَقَنَتَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَعْدَ الرُّكُوعِ شَهْرًا يَدْعُو عَلَيْهِمْ^(۲).

۴۰۹۶- عاصیمی ئه‌حوهل ده‌لی: پرسیارم له‌ ئه‌نه‌سی کورپی مالیک ﷺ کرد دهرباره‌ی قونوت له‌ ناو نوێژدا هه‌یه؟ وتی: به‌لی، ئه‌نجا وتم: قونوت پێش کړنوش بوو یان له‌ پاشیه‌وه بوو؟ وتم: فلان که‌س له‌ تۆوه‌ بو‌ی گێپراومه‌وه که تۆ وتووته له‌ پاش کړنوشه‌ومیه، وتی: هه‌له‌ی کردووه بیگومان پئغه‌مبه‌ری خوا ﷺ په‌ک مانگ دوا‌ی کړنوش دو‌عا‌ی قونوتی کردووه، چونکه‌ جه‌ند که‌سیکی نارد که‌ پێیان ده‌وترا قورئان خوینده‌کان که‌ حه‌فتا پیاو بوو - بو‌ لای که‌سانیک له‌ بته‌رستان که‌ له‌ نیوان ئه‌وان و پئغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ په‌یمان هه‌بوو، له‌ لایه‌ن ئه‌وانه‌وه (بپاریزین)، جا زالبوون (به‌سه‌ر هاوه‌لانی‌دا و کوشتنیان)، بو‌یه پئغه‌مبه‌ریش ﷺ مانگی‌ک دو‌عا‌ی قونوتی خویند له‌ پاش کړنوش دو‌عا‌ی لی‌ دمکردن.

(۱) ئه‌مه ئه‌و ئاهمه‌ بوو دابه‌زی بو‌ پئغه‌مبه‌ر ﷺ دهرباره‌ی کوژراوانی بیرى معهونه.

(۲) بره‌وه: ۱۰۰۱.

۳۱ - بَابُ غَزْوَةِ الْخَنْدَقِ وَهَيْبِ الْأَخْزَابِ

قال موسى بن عقبة: كانت في شوال سنة أربع.

٤٠٩٧- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنِي نَافِعٌ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ عَرَضَهُ يَوْمَ أُحُدٍ وَهُوَ ابْنُ أَرْبَعِ عَشْرَةَ فَلَمْ يُجْزَهُ، وَعَرَضَهُ يَوْمَ الْخَنْدَقِ وَهُوَ ابْنُ خَمْسِ عَشْرَةَ فَأَجَازَهُ^(١).

۳۱-باسی غهزای خندهق که پيشی دهوتریت غهزای ئهحزاب^(۱)

مووسای کورپی عوقبه دهلی: ئهو غهزا له مانگی شهوالی سالی چواری کوچیدا بوو.

٤٠٩٧- ئیبنو عومەر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا دهگیرپتهوه که پیغهمبەر ﷺ له رۆزی ئوحووددا رای نواند که کورپکی چوارده سال بوو، بۆیه مۆلتهی نهدا (بهشدار بیئت)، وه له رۆزی (غهزای) خندهمقدا رای نواند که کورپکی پانزه سال بوو، بۆیه ریگهی دا (بهشداربیئت).

٤٠٩٨- حَدَّثَنِي قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي الْخَنْدَقِ، وَهُمْ يَحْفِرُونَ، وَنَحْنُ نَنْقُلُ التُّرَابَ عَلَى أَكْتَادِنَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "اللَّهُمَّ لَا عَيْشَ إِلَّا عَيْشُ الْآخِرَةِ، فَاغْفِرْ لِلْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ"^(٢).

٤٠٩٨- سههلی کورپی سهعد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دهلی: ئیمه له خزمهتی پیغهمبهری خوادا ﷺ بووین له خندهمکهدا، مسولمانان خندهمقهکیان ههلهکهکند و ئیمهش به کۆل خۆلهکهمان دمگواستهوه، پیغهمبهری خواش ﷺ فهمووی: ((خودایه ژیانی راستهقینه تهنها ژیانی دوا رۆژه، دهی کهواته له کوچهران و ئهنصارهکان خوش به)).

(١) پروانه: ٣٦٦٤.

(٢) واته: ئهو غهزایه دوو ناوی ههیه غهزای خندهق و غهزای ئهحزاب، ئهحزاب واته: دهسته و کۆمهلهکان که بریتی بوون له:

قورمیش و جولهکه و غمتهقان و ئهوانمی لمکهلیاندا بوون.

(٣) پروانه: ٣٧٩٧.

٤٠٩٩- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ عَمْرٍو، حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ، عَنْ حَمِيدٍ: سَمِعْتُ أَنَسًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَى الْخَنْدَقِ، فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ فِي غَدَاةٍ بَارِدَةٍ، فَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ عَيْدٌ يَعْمَلُونَ ذَلِكَ لَهُمْ، فَلَمَّا رَأَى مَا بِهِمْ مِنَ النَّصَبِ وَالْجُوعِ قَالَ:

"اللَّهُمَّ إِنَّ الْعَيْشَ عَيْشُ الْآخِرَةِ... فَأَغْفِرْ لِلْأَنْصَارِ وَالْمُهَاجِرَةِ"

فَقَالُوا مُجِيبِينَ لَهُ:

نَحْنُ الَّذِينَ بَاتَعُوا مُحَمَّدًا... عَلَى الْجِهَادِ مَا بَقِيَْنَا أَبَدًا.

٤٠٩٩- حومه‌ید ده‌لێ: له ئه‌نه‌سم ﷺ بیست دمیوت: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ روشت بو خه‌نده‌مه‌که، جا بیی گۆچه‌ران و ئه‌نصاریه‌کان له‌به‌یانیه‌کی سارددا خه‌نده‌مه‌که هه‌لده‌که‌ن، چونکه گۆیله‌یان نه‌بوو ئه‌وکارمیان بو بکه‌ن، جا که (پیغه‌مبه‌ر ﷺ) بیی چه‌ند ماندویتی و برسیتییان پیوه دیاره هه‌رمووی: ((خودایه بیگومان ژیانی راسته‌قینه ته‌نها ژیانی دوا‌پۆزه، ده‌ی که‌واته له گۆچه‌ران و ئه‌نصارمه‌کان خوشبه‌))، هاوه‌لانیش وه‌لامیان دمه‌ایه‌وه و دمیان وت: ئیمه ئه‌وانه‌ین به‌یعه‌تمان به موحه‌مه‌د داوه له‌سه‌ر جیهاد هه‌تا ماوین له ژیا‌ندا.

٤١٠٠- حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: جَعَلَ الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَخْفِرُونَ الْخَنْدَقَ حَوْلَ الْمَدِينَةِ، وَيَنْقُلُونَ التُّرَابَ عَلَى مُتُونِهِمْ وَهُمْ يَقُولُونَ:

نَحْنُ الَّذِينَ بَاتَعُوا مُحَمَّدًا... عَلَى الْإِسْلَامِ مَا بَقِيَْنَا أَبَدًا

قَالَ: يَقُولُ النَّبِيُّ ﷺ وَهُوَ يُجِيبُهُمْ:

"اللَّهُمَّ إِنَّهُ لَا خَيْرَ إِلَّا خَيْرُ الْآخِرَةِ... فَبَارِكْ فِي الْأَنْصَارِ وَالْمُهَاجِرَةِ".

قَالَ: يُؤْتَوْنَ مِلءَ كَفِّي مِنَ الشَّعِيرِ، فَيُضْنَعُ لَهُمْ بِإِهَالَةٍ سِنْخَةٍ تُوَضَّعُ بَيْنَ يَدَيِ الْقَوْمِ، وَالْقَوْمُ جِيَاعٌ، وَهِيَ بَشْعَةٌ فِي الْحَلْقِ وَلَهَا رِيحٌ مُنْتِنٌ^(١).

٤١٠٠- نه نهس ﷺ ده لى: كوچه ران و ياردمه ران دمستيان به هه لکه ندى خه ندهقه کرد به دهورى مه دينه دا، گله که يان به کول ده گواسته وه و دميان وت: نيمه نه وانه ين په يمانمان به موحه ممد دا له سر نيسلام هه تا ماوين، ده لى: بيغه مبه ريش ﷺ وه لامى دمدانه وه و دميغه رموو: ((خودايه به راستى خير و خوشى ته نها دواروزه، که واته هه و بهر که مت برپژى به سر ياريدمه ران و كوچه راندا)).

(نه نهس ﷺ) وتى: پرى دوو مشت جويان پى دمدر، به پيوئى بون کردو وه بويان لى دمدر (دمکولئيرا)، له بهر دم نهو که سانه دا دامنرا که که سانئى برسى بوون، ومنه و خوار دنه تامى ناخوشه له گه روودا و بونى گه نيوشى هه به.

٤١٠١- حَدَّثَنَا خَلَادُ بْنُ يَحْيَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ أَمْنٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: أَتَيْتُ جَابِرًا ﷺ فَقَالَ: إِنَّا يَوْمَ الْخَنْدَقِ نَحْفِرُ، فَعَرَضْتُ كَذِبَهُ شَدِيدَةً، فَجَاءُوا النَّبِيَّ ﷺ فَقَالُوا: هَذِهِ كَذِبُهُ عَرَضْتُ فِي الْخَنْدَقِ، فَقَالَ: "أَنَا نَازِلٌ". ثُمَّ قَامَ وَبَطْنُهُ مَعْصُوبٌ بِحَجَرٍ، وَلَبِثْنَا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ لَا نَدُوقُ دَوَاقًا، فَأَخَذَ النَّبِيُّ ﷺ الْمِعْوَلَ فَضَرَبَ، فَعَادَ كَثِيرًا أَهْيَلًا - أَوْ أَهِيْمًا -، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، ائْذَنْ لِي إِلَى النَّبْتِ. فَقُلْتُ لِامْرَأَتِي: رَأَيْتُ بِالنَّبِيِّ ﷺ شَيْئًا، مَا كَانَ فِي ذَلِكَ صَبْرٌ، فَعِنْدَكَ شَيْءٌ؟ قَالَتْ: عِنْدِي شَعِيرٌ وَعَنَاقٌ. فَدَبَحْتُ الْعَنَاقَ، وَطَحَنْتِ الشَّعِيرَ، حَتَّى جَعَلْنَا اللَّحْمَ فِي الْبُرْمَةِ، ثُمَّ جِئْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَالْعَجِينُ قَدْ انْكَسَرَ، وَالْبُرْمَةُ بَيْنَ الْأَثَافِي قَدْ كَادَتْ أَنْ تَنْصَجَ فَقُلْتُ: طُعِيمٌ لِي، فَقُمْتُ أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَرَجُلٌ أَوْ رَجُلَانِ. قَالَ: "كَمْ هُوَ؟". فَذَكَرْتُ لَهُ، قَالَ: "كَثِيرٌ طَيِّبٌ". قَالَ: "قُلْ لَهَا لَا تَنْزِعُ الْبُرْمَةَ وَلَا الْخُبْزَ مِنَ التَّنُورِ حَتَّى

آي. فَقَالَ: "قُومُوا". فَقَامَ الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ، فَلَمَّا دَخَلَ عَلَى امْرَأَتِهِ قَالَ: وَيْحَكَ جَاءَ النَّبِيُّ ﷺ بِالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَمَنْ مَعَهُمْ. قَالَتْ: هَلْ سَأَلَكَ؟ قُلْتُ: نَعَمْ. فَقَالَ: "ادْخُلُوا وَلَا تَتَضَاعَطُوا". فَجَعَلَ يَكْسِرُ الْخُبْزَ وَيَجْعَلُ عَلَيْهِ اللَّحْمَ، وَيُخَمِّرُ الْبُرْمَةَ وَالتَّنُورَ إِذَا أَخَذَ مِنْهُ، وَيَقْرُبُ إِلَى أَصْحَابِهِ ثُمَّ يَنْزِعُ، فَلَمْ يَزَلْ يَكْسِرُ الْخُبْزَ وَيَعْرِفُ حَتَّى شَبِعُوا وَبَقِيَ بَقِيَّةٌ قَالَ: "كُلِي هَذَا وَأَهْدِي، فَإِنَّ النَّاسَ أَصَابَتْهُمْ مَجَاعَةٌ"^(۱).

۴۱۰۱- عهبدولوا حیدی کورپی ئهیمهن له باوکیه وه دهگپرتته وه دهلی: رپوشتم بو لای جابیر ؓ وتی: رپوژی خهندهق کاتی خهندهقه کهمان ههل دهکهند، جا تاویره بهردیکی زور رهق هاته رپی، رپوشتن بو خزمهتی پیغه مبهیر ؓ وتیان: نه وه تاویره بهردیکی سهخته له (هه لکه ندنی) خهندهقه کهدا هاتوته رپی، فهرمووی: ((خوم دهچمه خوار بو))، له پاشان ههستا و سکی بهردیکی پیوه بهسرابوو، (چونکه) سی رپوژ بوو نه وهی زهوا^(۲) بی دهمان پیوه نه دا بوو، نه جا پیغه مبهیر ؓ دهستی دایه پاچه که و کیشای به (تاویره کهدا) ئیتر بوو بهلم - یان لی هه لپژاو- منیش وتم: نهی پیغه مبهیری خوا ؓ موله تم بده بجم بو ماله وه (موله تی دام^(۳))، جا وتم به خیزانم: شتیکم دی به پیغه مبهیره وه ؓ له (برسیتی) مروف خوی بو راناگیرئ له باره ی، جاشتیکت لایه؟ (خیزانم) ووتی (مه نی) جو و گیسکه مییه کم لایه. نینجا گیسکه کهم سه ربیری خیزانیشم جو که ی هاری گوشته کهمان کرده قابله مهیه که وه (لیمان نا) له پاشان هاتمه وه بو خزمه تی پیغه مبهیر ؓ، هه ویرمه هه لپاتبوو و قابله مه کهش به سه ر سی کوچکه ی ناگره که وه بوو نزیك بوو بکولیت، عه رزم کرد خواردنیکی بچکوله م دروست کردو وه، جائه ی پیغه مبهیری خوا ؓ خوت ههسته له گهل پیاویک یان دوو پیاو

(۱) بروانه: ۳۰۷۰.

(۲) زهوا خوراک و بزئوی

(۳) نهو زیاده له (مستخرج) سی نهبو نوعمهیدا هاتوو

(برۆین) فهرمووی: ((خواردنه که چه نیکه)) منیش بۆم باس کردوو فهرمووی: ((زۆره چاکه))، وه فهرمووی: ((به خیزانت بلی قابله مه که دانه گریت (له سهر ناگره که)، نانه کهش دمرنه هیئ له ته نوره که ههتا دیم (بۆمالتان)، نه نجا فهرمووی به (خه لکه که) ((ههستن)) نهوسا کوچه ران و هه موو نه نصارییه کان ههستان (به ریکه وتن بۆ مالممان)، جا که جابیر رۆشته وه بۆ لای خیزانی پیی وت: هاوار بۆ تو پیغه مبه ر ﷺ به خوئی و کوچه ران و نه نصارییه کان و نه وه دی له گه لیان دایه هاتن، هاوسه ری وتی: (پیغه مبه ر ﷺ) پرساری لی کردی (خواردنه که چه نیکه)، وتم: به لی، نه نجا پیغه مبه ر ﷺ فهرمووی: ((برۆنه ژووره وه قه ربانگی مه کهن)) نه نجا پیغه مبه ر ﷺ خوئی نانیکی ده هیئا و گوشتی ده خسته سه ری (یه ک یه ک ده میدانی) سه ری قابله مه و ته نوره کی دهنایه وه، دوی نه وه دی (نان و گوشته که ی لی) دمرده هیئان و ده یخسته به رده م هاوه لانی، نیتر هه ر نانی دمرده هیئا (له ته نوره که و له قابله مه کهش) گوشتی دمرده هیئا و (ده یخسته سه ری)، ههتا هه مووان تی ربوون، هه ندیکیشی لی مایه وه فهرمووی به هاوسه ری جابیر: ((تۆش نه وه بخۆ نه وه کی کهشی ببخشه، چونکه به راستی خه لکی تۆشی برسییه تیه کی گه وره بوون)).

٤١٠٢- حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، أَخْبَرَنَا حَنْظَلَةُ بْنُ أَبِي سُفْيَانَ، أَخْبَرَنَا سَعِيدُ بْنُ مِينَاءَ قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمَّا حُفِرَ الْخَنْدَقُ رَأَيْتُ بِالنَّبِيِّ ﷺ خَمَصًا شَدِيدًا، فَأَنْكَفَأْتُ إِلَى أَمْرَأَتِي فَقُلْتُ: هَلْ عِنْدَكَ شَيْءٌ؟ فَإِنِّي رَأَيْتُ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ خَمَصًا شَدِيدًا. فَأَخْرَجَتْ إِلَيَّ جِرَابًا فِيهِ صَاعٌ مِنْ شَعِيرٍ، وَلَنَا بُهْمَةٌ دَاجِنٌ فَدَبَّحْتُهَا، وَطَحَنْتِ الشَّعِيرَ فَفَرَعْتُ إِلَى فَرَاغِي، وَقَطَعْتُهَا فِي بُرْمَتِهَا، ثُمَّ وَلَيْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَتْ: لَا تَفْضُخْنِي بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَمِنْ مَعَهُ. فَجِئْتُهُ فَسَارَرْتُهُ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ،

ذَبَحْنَا بُهَيْمَةً لَنَا، وَطَحْنَا صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ كَانَ عِنْدَنَا، فَتَعَالَ أَنْتَ وَتَفَرَّ مَعَكَ. فَصَاحَ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: "يَا أَهْلَ الْخَنْدَقِ، إِنَّ جَابِرًا قَدْ صَنَعَ سُورًا فَحَيَّ هَلَّا بِكُمْ". فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "لَا تُنْزِلَنَّ بُرْمَتَكُمْ، وَلَا تَخْزِرَنَّ عَجِينَكُمْ حَتَّى أَجِيَّ". فَجِئْتُ وَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَفْقُدُ النَّاسَ حَتَّى جِئْتُ امْرَأَتِي، فَقَالَتْ: بِكَ وَبِكَ. فَقُلْتُ: قَدْ فَعَلْتُ الَّذِي قُلْتَ. فَأُخْرِجَتْ لَهُ عَجِينًا، فَبَصَقَ فِيهِ وَبَارَكَ، ثُمَّ عَمَدَ إِلَى بُرْمَتِنَا فَبَصَقَ وَبَارَكَ ثُمَّ قَالَ: "ادْعُ خَابِرَةَ فَلْتُخْزِرْ مَعِيَ وَاقْدَحِي مِنْ بُرْمَتِكُمْ وَلَا تُنْزِلُوها"، وَهُمْ أَلْفٌ، فَأَقْسِمُ بِاللَّهِ لَقَدْ أَكَلُوا حَتَّى تَرَكَوهُ وَانْحَرَفُوا، وَإِنْ بُرْمَتَنَا لَتَغِطُّ كَمَا هِيَ، وَإِنْ عَجِينَنَا لِيُخْزِرُ كَمَا هُوَ^(۱).

۴۱۰۲- جابیری کوری عهبدوللا ﷺ دهلی: کاتی خه ندمقه که هه لکه نرا، پیغه مبهرم ﷺ بینی سکی زور جوو بوو به قوتا (له برسانا)، بویه گه پامه وه بوو لای خیزانم و وتم: ئایا هیج شتیکت لایه؟ چونکه به راستی پیغه مبهری خوا ﷺ بینی سکی زور جوو بوو به قوتا (له برسانا)، نهویش تورمه که یه کی بوو هی نام مه نی جوئی تیا بوو گیسکیکی بجووکی دابه سته شمان هه بوو سه رم بری خیزانی شم جوکه ی هاری، نهو (له هارینه که) بوو یه وه، له گه ل لیبوونه وه ی من (له سه ر برین و چاککردنی گیسکه که) گوشته که یم پارچه پارچه کرد و کردم نه ناو قابله مه که، پاشان گه پامه وه بوو خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ هاوسه رم وتی: ئابروم نه بهیت لای پیغه مبهری خوا ﷺ و نهوانه ی له خزمه تیدان، منیش رو شتمه وه خزمه تی به چیه عه رزم کرد نه ی پیغه مبهری خوا ﷺ گیسکیکی بجکوله مان هه بوو سه رمان بریوه، مه نی جو شمان هه بوو هاریومه، جا جه نابیت و جه ند که سیک له گه لئ و مرن (بوو مالمان)، پیغه مبه ریش ﷺ هاواری کرد فه رمووی: ((نه ی نهو که سانه ی له خه ندمقدان (کار ده که ن)، جابیر خواردنیکی ساز کردووه جا به په له هه موو و مرن))، نه نجا پیغه مبهری خوا ﷺ فه رمووی:

(به جابیر) ((قابلةمهكهتان دامهگرن لهسهر ناگرهكه و ههويرهكهشتان مهكهن به نان تا خوّم ديم)) نيتّر من هاتمهوه (بوّ مالهوه)، پيغهمبهري خواش ﷺ هات و پيش خهلكهكه كهوتبوو، (من هاتم) تا گهشتمه لای خيزانم (كه خهلكه زۆرهكهى بينى)، وتى: (خوا) واو وات لى بكات، منيش وتم: دلنيابه من نهوى وت كردم، نهجا خيزانم كه مى ههويرى دمههينا بوّ پيغهمبهري ﷺ، نهویش توفى پيا كرد و دوعای فهري و بهرهمهكهتى پيا خویند پاشان (پيغهمبهري ﷺ) رپوشت بوّ لای قابلهمهكهمان و توفى تى كرد و دوعای بهرهمهكهتى پيا خویند، له پاشان فهرمووى: ((ئافرمتيكي نان كهرم بوّ بانگ بكهن لهگهلمدا نانهكه بكات، توش (هاوسهري جابير) له قامبهلهكهتان شله تيكه و لهسهر ناگرهكه دايمهگرن)) خهلكهكه ههزار كهس بوون، جا سویند دهخوّم به خوا بيگومان ههر ههموويان نانيان خوارد (و تير بوون)، ههتا وازيان لهخواردن هينا و دوور كهوتنهوه، وه قابلهمهكهمان نهوهنده پير بوو نهیدهگرت ههر وهك خووى وا بوو (پيش خواردنهكه)، وه ههويرهكهشمان وهك خووى وا بوو نانى لى دهكرا.

٤١٠٣- حَدَّثَنِي عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدَةُ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، إِذْ جَاءَهُمْ مِنْ فَرَقِهِمْ وَمِنْ أَسْفَلِ مِنْكُمْ وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ ﴿١٠﴾ الْأَحْزَابِ، قَالَتْ: كَانَ ذَاكَ يَوْمَ الْخُنْدِ.

٤١٠٣- هيشام له باوكيهوه دهگيرپيتهوه نهویش له عائشهوه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا دهگيرپيتهوه كه دمبارهى ئهم ئايهته: (كاتى (بى باومپان) هيرشيان بوّ هينان له سهرووتانهوه و له خوارتانهوه (چواردهوري مهدينهيان گرت)، وه لهو كاتهدا چاوهكان نهبلهق بوون دهلى: نهوه رپوژى (غهزاي) خهندهق بوو.

۴۱۰۴- حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْقُلُ الرَّابَّ يَوْمَ الْخَنْدَقِ حَتَّى أُغْمَرَ بَطْنُهُ - أَوْ اغْبَرَ بَطْنُهُ - يَقُولُ: وَاللَّهِ لَوْ لَا اللَّهُ مَا اهْتَدَيْنَا... وَلَا تَصَدَّقْنَا وَلَا صَلَّيْنَا فَأَنْزَلَنَّا سَكِينَةً عَلَيْنَا... وَتَبَّتِ الْأَقْدَامُ إِنْ لَاقَيْنَا إِنْ الْأَلَى قَدْ بَعَوْا عَلَيْنَا... إِذَا أَرَادُوا فِتْنَةً أَبَيْنَا" وَرَفَعَ بِهَا صَوْتَهُ "أَبَيْنَا أَبَيْنَا" (۱).

۴۱۰۴- بهرا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دهلی: پیغه مبهەر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ له رۆزی (غهزای) خهندهمداخۆلی دمگواستهوه ههتا (تهب و توژی) خۆلهکه ورگی داپۆشیبوو یان ورگی تهب و توژاوی کردبوو، وه دمیغه رموو:

((وه لّاهى نه گهر خودا نه بوايه ئيمه رينمون نه دمبووين

وه زمکاتمان نه دهمدا و نوژمان نه دهکرد

دهی که واته نارامی به سه زماندا ببارينه

بپیه کانمان جیگیر بکه کاتی به دوژمن گه یشتین

به راستی نه وانهی ناههقی دهکهن له دژمان

نه گهر بیان هوی بی باومر بین مل نادمین)).

وه پیغه مبهەر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به وتی ((مل نادمین، مل نادمین)) دهنگی بهرز ده کرده وه.

۴۱۰۵- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ شُعْبَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي الْحَكَمُ، عَنْ مُجَاهِدٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "نُصِرْتُ بِالصَّبَا، وَأُهْلِكْتُ عَادُ بِالذُّبُورِ" (۲).

۴۱۰۵- عهبدو لّای کوری عه عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا له پیغه مبهیری خواوه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دهگپریته وه: فهرموویه تی: ((من به بای شه مال سهر خرام (۱) گه لی عادیش به ره شهبا له ناوبران)).

(۱) پروانه: ۲۸۳۶.

(۲) پروانه: ۱۰۳۵.

۴۱۰۶- حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ عُمَانَ، حَدَّثَنَا شَرِيحُ بْنُ مَسْلَمَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ: سَمِعْتُ الْبَرَاءَ يُحَدِّثُ قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ الْأَحْزَابِ وَخَدَّقَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، رَأَيْتُهُ يَنْقُلُ مِنْ تَرَابِ الْخَنْدَقِ حَتَّى وَارَى عَنِّي الْغُبَارُ جِلْدَةً بَطْنِهِ -وَكَانَ كَثِيرَ الشَّعْرِ- فَسَمِعْتُهُ يَرْتَجِزُ بِكَلِمَاتِ ابْنِ رَوَاحَةَ، وَهُوَ يَنْقُلُ مِنَ التَّرَابِ يَقُولُ:

"اللهم لَوْلَا أَنْتَ مَا اهْتَدَيْنَا... وَلَا تَصَدَّقْنَا وَلَا صَلَّيْنَا
فَأَنْزِلْ سَكِينَةً عَلَيْنَا... وَتَبَّتِ الْأَقْدَامُ إِنْ لَاقَيْنَا
إِنَّ الْأَلَى قَدْ بَعَّوْا عَلَيْنَا... وَإِنْ أَرَادُوا فِتْنَةً أَبَيْنَا"
قَالَ: ثُمَّ يَمُدُّ صَوْتَهُ بِآخِرِهَا.

۴۱۰۶- ئەبو ئیسحاق دەلی: لە بهرائم ﷺ بیست دمیگیرایهوه و دمیوت: لە کاتی رۆژی (غهزای) ئەحزاب دا پیغه مبهری خوا ﷺ خەندمهقی (هه لدهکه‌ند)، بینیم گلی خەندمه‌که‌ی ده‌گواسته‌وه (ئه‌ومنده‌ تۆزای بوو)، هه‌تا ته‌پو تۆز وای لی کردبوو پیستی ورگی لی‌م دیار نه‌بوو - چونکه (لاشه‌ی) مووی زۆر بوو - جا گویم لی بوو چەند به‌یتە هۆنراومه‌کی عه‌بدوللای کوری ره‌واحه ﷺ ده‌خوینده‌وه که له‌سه‌ کیشی ره‌جز بوو، له‌ کاتی‌که‌دا خۆلی ده‌گواسته‌وه و دمی‌فرموو: ((خودایه‌ گهر خودا نه‌بوايه‌ ئی‌مه‌ رینمون نه‌دمبووین و مه‌زه‌کاتمان نه‌ده‌دا و نوێزمان نه‌ده‌کرد

ده‌ی که‌واته‌ ئارامی به‌سه‌رماندا به‌بارینه‌

پێیه‌کانمان جیگیر بکه‌ کاتی به‌دوژمن که‌یشتین

به‌راستی ئه‌وانه‌ی ناهه‌قی ده‌که‌ن له‌ دژمان

ئه‌گه‌ر بیان‌ه‌وی بی باومر بین مل نادمین))

بەپرا دەلّ: پېغەمبەر ﷺ دەنگى بەرز دەکردەو بە وتنى گۆتايى ھۆنراو دەكە
((مل نادمین، مل نادمین))

٤١٠٧- حَدَّثَنِي عَبْدُ بَنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ -هُوَ ابْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ- عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رضي الله عنه قَالَ: أَوَّلُ يَوْمٍ سَهَدْتُهُ يَوْمَ الْخَنْدَقِ.

٤١٠٧- ئىيىنو عومەر ﷺ وتى: يەكەم پۇۋى (جەنگ) كە ئامادەى بووم پۇۋى
(غەزائى) خەندەق بوو.

٤١٠٨- حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا هِشَامٌ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ. قَالَ: وَأَخْبَرَنِي ابْنُ طَاوُسٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ بْنِ خَالِدٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى حَفْصَةَ وَنِسْوَاتِهَا تَنْطُفُ، قُلْتُ: قَدْ كَانَ مِنْ أَمْرِ النَّاسِ مَا تَرَيْنِ، فَلَمْ يُجْعَلْ لِي مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ. فَقَالَتْ: الْحَقُّ فَإِنَّهُمْ يَنْتَظِرُونَكَ، وَأَخْشَى أَنْ يَكُونَ فِي احْتِبَاسِكَ عَنْهُمْ فُرْقَةٌ. فَلَمْ تَدَعُهُ حَتَّى ذَهَبَ، فَلَمَّا تَفَرَّقَ النَّاسُ خَطَبَ مُعَاوِيَةُ قَالَ: مَنْ كَانَ يُرِيدُ أَنْ يَتَكَلَّمَ فِي هَذَا الْأَمْرِ فَلْيُطْلِعْ لَنَا قَرْنَهُ، فَلَنَحْنُ أَحَقُّ بِهِ مِنْهُ وَمِنْ أَبِيهِ. قَالَ حَبِيبُ بْنُ مَسْلَمَةَ: فَهَلَّا أَجَبْتَهُ؟ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: فَحَلَلْتُ حُبُوتِي وَهَمَمْتُ أَنْ أَقُولَ: أَحَقُّ بِهَذَا الْأَمْرِ مِنْكَ مَنْ قَاتَلَكَ وَأَبَاكَ عَلَى الْإِسْلَامِ. فَخَشِيتُ أَنْ أَقُولَ كَلِمَةً تُفَرِّقُ بَيْنَ الْجَمْعِ، وَتَسْفِكُ الدَّمَ، وَيُحْمَلُ عَنِّي غَيْرُ ذَلِكَ، فَذَكَّرْتُ مَا أَعَدَّ اللَّهُ فِي الْجَنَانِ. قَالَ حَبِيبٌ: حُفِظْتُ وَعَصِمْتُ. قَالَ مَحْمُودٌ عَنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ: وَنِسَاثُهَا^(١).

۴۱۰۸- ئىبنى عومەر^(۲) رەھمەتۇللاھى ئېلىپ كەلتۈرگەن دەلىل: رۇستەم بۇ لای حەفصە رەھمەتۇللاھى ئېلىپ كەلتۈرگەن ناويان لى دىھجۇرا، وتم: بىڭومان كاروبارى خەلك (مسولمانان) بەو جۆردى لىھاتووہ

(۱) پروانه: ۴۱۱۰.

(۲) نام فرموده‌ی دو رنگه و سمندی همیه که پنی گیرداوخته‌وه.

دمیبینیت^(۱)، جا له کاری خیلافه و دمهسه لاتدا هیچی بۆ من تیادا دانه نرا بوو، (ویستی نه پرات به دهم بانگه وازمه که یانه وه)، حمفصهش ﷺ وتی: برۆ و بییان بگه، چونکه به پراستی چاومر پوانت ده کهن، وه دمترسم له نه چوونت بۆ لایان جیاوازی لی دروست بی، ئیتر ههر وازی له عهبدو للاً نه هینا ههتا رۆشت، جا کاتی خه لکه که بلاومیان لی کرد، موعاویه ﷺ وتاری دا و وتی: ههر کهس دمیوه ویت له بارهی ئهم کاره وه (خیلافهت) قسه بکات با سه ری (یان رووخساری^(۲)) مان بۆ دمر خات، چونکه به پراستی ئیمه له خوئی و له باوکیشی شیاوترین بهو کاره (خیلافهت)، حه بیی کوری مه سه له مه ووتی (به ئیبنو عومه ر): دهی بۆچی وه لامت نه دایه وه ؟ عهبدو للاً ﷺ وتی: نهو پۆشاکه ی پشت و لاکانه پی گری دابوو گری کهم کردمه وه ویستم بلیم: شیاوتر له تۆ بهم کاره (خیلافهت) نهو که سه یه جهنگی له دزی تۆ و باوکت کردوه له پیناو ئیسلامدا (له غهزای ئو خوددا)، به لام ترسام که وته یه ک بلیم یه ک ریزی تیک بدات و خوین بریژی وته که ی من شتیکی تری لی و مرگری، نه وسا بیرم کردمه وه له وه ی خودا له به هه شتدا ئاماده ی کردوه (بۆ باومر داران)، حه بیبیش وتی: ئیبنو عومه ر تۆ پاریزرایت و توشی گونا ه نه بوویت، مه حمود له عه بدور مزاقه وه ده گری ته وه ده لی: (وَنُوسَاتُهَا) له حیاتی (وَنُوسَاتُهَا)^(۳).

۴۱۰۹- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ صُرَدٍ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ يَوْمَ الْأَحْزَابِ: "تَغْرُوْهُمْ وَلَا يَغْرُوْنَا"^(۴).

(۱) مه بهستی جیاوازی عملی و موعاویه و جهنگی نیوانیان له سیفین، دواتر ریکهوتنیان لهو کاته دا نامه یان نارد بۆ هاوه لان له مکه و مهنه و شوینمکانی تر نامه شیان بۆ عه بدوللاً نارد بوو.

(۲) واته خویمان بۆ دمر خات و خوئی نه شاری ته وه.

(۳) خمتابی ده لی: (نوسواتها) هیه نییه: به لگو (نوسواتها) راسته بیی (و) له پیش (س) مه وه به مانای په لکه گانی دیت.

(۴) بروانه: ۴۱۱۰.

٤١٠٩- سولهیمانی کوری صورده ﷺ وتی: پیغه مبهه ﷺ له رۆژی غهزای نه حزاب دا فهرمووی: ((نیر ئیمه دهچینه سهریان نهوان نایه نه سه زمان))^(١).

٤١١٠- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ، حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ: سَمِعْتُ أَبَا إِسْحَاقَ يَقُولُ: سَمِعْتُ سُلَيْمَانَ بْنَ صُرْدٍ يَقُولُ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ حِينَ أَجَلَى الْأَحْزَابُ عَنْهُ: "الآن نَغْزُوهُمْ وَلَا يَغْزُونَنَا، نَحْنُ نَسِيرُ إِلَيْهِمْ"^(٢).

٤١١٠- نه بو نيسحاق دهلی: له سولهیمانی کوری صوردهم ﷺ بیست دمیوت: که نه حزاب له پیغه مبهه ﷺ دوور که وتنه وه و دمر کران، لیم بیست دمیغه رموو: ((له نیستاهه ئیمه هیرش و پهلاماریان دهمین و نهوان پهلاماری ئیمه نادم، وه ئیمه دهچینه سهریان)).

٤١١١- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حَدَّثَنَا رَوْحٌ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنْ عُبَيْدَةَ، عَنْ عَلِيٍّ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ يَوْمَ الْخَنْدَقِ: «مَلَأَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ بُيُوتَهُمْ وَقُبُورَهُمْ نَارًا، كَمَا شَغَلُونَا عَنْ صَلَاةِ الْوُسْطَى حَتَّى غَابَتِ الشَّمْسُ»^(٣).

٤١١١- عهلی ﷺ له پیغه مبهه وه ﷺ دهگیر پته وه که له رۆژی (غهزای) خه نه مه قدا فهرمووی: ((خوا مال و گوهرهکانیان پر بکات له ناگر، سه رهقانیان کردین له (نه نجام دانی) نوپزی عهسره ههتا خوړناوا بوون)).

٤١١٢- حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ ﷺ جَاءَ يَوْمَ الْخَنْدَقِ بَعْدَ مَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ، جَعَلَ يَسُبُّ

(١) یان ئیمه هیرشیان بو دهمین نهوان هیرش نایهمن بومان.

(٢) پروانه: ٤١٠٩.

(٣) پروانه: ٣٩٣١.

كُفَّارَ فُرَيْشٍ وَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا كَذْتُ أَنْ أَصْلِيَ حَتَّى كَادَتِ الشَّمْسُ أَنْ تَغْرُبَ. قَالَ النَّبِيُّ ﷺ "وَاللَّهِ مَا صَلَّيْتُهَا" فَتَزَلْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ بَطْحَانَ، فَتَوَضَّأَ لِلصَّلَاةِ وَتَوَضَّأْنَا لَهَا، فَصَلَّى الْعَصْرَ بَعْدَ مَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ، ثُمَّ صَلَّى بَعْدَهَا الْمَغْرِبَ^(۱).

۴۱۱۲- جابیری کوری عهبدوللا ﷺ دمگیرتهوه: عومهری کوری خهتتاب ﷺ پاش نهوهی خۆر ئاوابوو هاتوو دمستی کرد به جنیودان به کافرانی قورمیش و وتی: نهی پیغهمبهری خوا ﷺ خهریک بوو نوێزی عهسرم بو نهکری، ههتا نهو کاتهی خهریک بوو خۆرئاوا دمبوو، پیغهمبهر ﷺ فهرمووی: ((سویند بهخوا منیش نوێزی عهسرم نهکردوو))، نهجا له خزمهت پیغهمبهردا ﷺ چووینه شیوی بوتحان، ئینجا پیغهمبهر ﷺ دهست نوێزی گرت، ئیمهش دهست نوێزی نوێزمان گرت، نهوسا نوێزی عهسری کرد دواي نهوهی خۆرئاوا بوو، پاشان دواي نهوه نوێزی مهغریبی کرد.

۴۱۱۳- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنْ ابْنِ الْمُنْكَدِرِ قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرًا يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ الْأَحْزَابِ: "مَنْ يَأْتِينَا بِخَبَرِ الْقَوْمِ". فَقَالَ الزُّبَيْرُ أَنَا. ثُمَّ قَالَ: «مَنْ يَأْتِينَا بِخَبَرِ الْقَوْمِ». فَقَالَ الزُّبَيْرُ: أَنَا. ثُمَّ قَالَ: "مَنْ يَأْتِينَا بِخَبَرِ الْقَوْمِ". فَقَالَ الزُّبَيْرُ: أَنَا. ثُمَّ قَالَ: "إِنَّ لِكُلِّ نَبِيٍّ حَوَارِيًّا، وَإِنَّ حَوَارِيَّ الزُّبَيْرِ"^(۲).

۴۱۱۳- جابیر دهلی: پیغهمبهری خوا ﷺ له پوژی (غهزای) نهحزاب دا فهرمووی: ((کی ههوالی نهو خهلکهه^(۳) بو دینی؟))، زوبهیر وتی: من، پاشان پیغهمبهر ﷺ فهرمووی: ((کی ههوالی نهو خهلکهه بو دینی؟)) زوبهیر وتی: من، پاشان پیغهمبهر ﷺ فهرمووی: ((کی ههوالی نهو خهلکهه بو دینی؟)) زوبهیر

(۱) پروانه: ۵۹۶.

(۲) پروانه: ۲۸۴۶، ۲۸۴۷.

(۳) مهیستی ههوالی بهنی قورمهزه بوو.

وتی: من، پاشان پیغه مبهەر ﷺ فهرمووی: ((ببگومان هه موو پیغه مبهریک پشتیوانی و دوستی گیانی به گیانی هه بووه، پشتیوان و دوستی گیانی به گیانی منیش زوبهیره)).

۴۱۱۴- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَقُولُ: "لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ، أَعَزَّ جُنْدَهُ، وَنَصَرَ عَبْدَهُ وَغَلَبَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ، فَلَا شَيْءَ بَعْدَهُ".

۴۱۱۴- نه بو هورمهیره ﷺ دهگیریته وه که پیغه مبهری خوا ﷺ دمیغه رموو: ((هیج په رستراویکی راست نییه جگه له خوای تاک و تهنه سهربازانی خوئی سهر بهرز کرد بهندهی خوئی^(۱) سهرکه وتوو کرد، ههر به تهنه خوئی کوږ و کومه له کانی تیک شکندن، هیج شتیک له پاش نهو (خوا) نییه)).

۴۱۱۵- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، أَخْبَرَنَا الْقَزَارِيُّ وَعَبْدَةُ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي أَوْفَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: دَعَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى الْأَحْزَابِ فَقَالَ: "اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعِ الْحِسَابِ، اهْزِمِ الْأَحْزَابَ، اللَّهُمَّ اهْزِمْهُمْ وَزَلْزَلْهُمْ"^(۲).

۴۱۱۵- عهبدوللای کوری نه بو نه وفا ﷺ دهلی: پیغه مبهری خوا ﷺ دوعای کرد کومه له کان (هاتبوونه سهر مه دینه) و فهرمووی: ((نهی خوای دابه زینه ری هورنان خیرا لیپرسینه ومدا، خواجه نه م تاقم و کومه لانه تیکشکینه، (خوا به) بیان شکینه و ترس و بیم بخهره ناویانه وه))^(۳).

(۱) که موجه مده ﷺ.

(۲) پروانه: ۲۸۱۸.

(۳) بیان هینه لهرزه له ترسانا بهیمکانیان خوئی نمرگرت له زمویدا.

٤١١٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، عَنْ سَالِمٍ وَنَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا قَفَلَ مِنَ الْغَزْوِ، أَوْ الْحَجِّ، أَوْ الْعُمْرَةِ، يَبْدَأُ فَيُكَبِّرُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، ثُمَّ يَقُولُ: "لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، أَيُّونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ سَاجِدُونَ، لِرَبِّنَا حَامِدُونَ، صَدَقَ اللَّهُ وَعْدَهُ، وَنَصَرَ عَبْدَهُ، وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَخَذَهُ"^(١).

٤١١٦- عهبدوللا ﷺ دمگیرپتهوه؛ که پیغه مبهری خوا ﷺ نه گهر بگهراپه ته وه له غهزا یا له جه یا له عومره سی (الله اکبر) ی دمکرد، پاشان دهیغه رموو؛ (هیج په رستراویکی به ههق نیه جگه له خوای تاک و ته نیا، که هیج هاو به شیکی نییه، هه موو مولک و دمه سلات و سوپاس هه ربو نه وه، وه نه وه به سهر هه موو شتی کدا به توانایه، گهراپه وه تهویه کارین خواپه رستین سوژده به رین سوپاسگوزارین بوپه رومردگارمان، خوا به لینه که ی بردمه سهر و به نده که ی خوی (که موحه ممه د ﷺ) سه رخست و هه رخو شی هه موو کو مه له کانی تی کشکاند و به زاندنی.

٣٢ - باب مَرْجِعِ النَّبِيِّ ﷺ مِنَ الْأَحْزَابِ، وَمَخْرَجِهِ إِلَى بَنِي قُرَيْظَةَ، وَمُحَاصَرَتِهِ إِيَّاهُمْ

٤١١٧- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا ابْنُ مُثَنَّى، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: لَمَّا رَجَعَ النَّبِيُّ ﷺ مِنَ الْخَنْدَقِ وَوَضَعَ السَّلَاحَ وَاعْتَسَلَ، أَنَاهُ جَبْرِيلُ ﷺ فَقَالَ: قَدْ وَضَعْتَ السَّلَاحَ وَاللَّهُ مَا وَضَعْتَاهُ، فَأَخْرَجَ إِلَيْهِمْ. قَالَ: "فَلِإِي أَيْنَ؟". قَالَ: هَا هُنَا. وَأَشَارَ إِلَى بَنِي قُرَيْظَةَ، فَخَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ إِلَيْهِمْ"^(٢).

(١) بروانه: ١٧١٧.

(٢) بروانه: ٤٦٣.

۳۲- باسی گهرا نهوهی پیغه مبهری خوا ﷺ له (جیگای جهنگی) تا قم و کو مه له کان (بو مالی خوئی له مه دینه) و روشتنی بو سهر بهنی قورمیزه و گه مارو دانیان

۴۱۱۷- هیشام له باوکیه وه دمگیرته وه نهویش له عانیسه ﷺ دمگیرته وه دهئی:
کاتی پیغه مبهر ﷺ له (غهزای) خندهق گهراپه وه، چه که که ی دانا و خوئی
شوئی جبریل ﷺ هات بو لای و فهرمووی: نه وه به راستی چه که که ت دانا وه؟
وه للاهی نیمه دامن نه ناوه دهی برو بو سهریان، پیغه مبهر ﷺ فهرمووی: ((دهی
بو کوئی بروم؟)) فهرمووی: بو نا نهوهی و نامازهی کرد بو بهنی قورمیزه، نه نجا
پیغه مبهر ﷺ دمرچوو بو سهریان.

۴۱۱۸- حَدَّثَنَا مُوسَى، حَدَّثَنَا جَرِيرُ بْنُ حَازِمٍ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ هِلَالٍ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَأَنِّي
أَنْظُرُ إِلَى الْغُبَارِ سَاطِعًا فِي رُقَاقِ بَنِي غَنَمٍ، مَوَكِبِ جَبْرِيلَ حِينَ سَارَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَى بَنِي
قُرَيْظَةَ.

۴۱۱۸- نه نهس ﷺ وتی: دهئی نه وه تهپو توژهی دمسته رهومکه ی جبریل ﷺ که
بهرز بوو بو وه له کو لانه کانی بهنی غه تم به پیش چاومه و میه سهیری دمکه م،
کاتی پیغه مبهری خوا ﷺ روشت بو سهر بهنی قورمیزه.

۴۱۱۹- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ أَصْمَاءَ، حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ بْنُ أَصْمَاءَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ
عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ يَوْمَ الْأَحْزَابِ «لَا يُصَلِّيَنَّ أَحَدُ الْعَصْرِ إِلَّا فِي بَنِي قُرَيْظَةَ».
فَأَذْرَكَ بَعْضُهُمُ الْعَصَرَ فِي الطَّرِيقِ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ: لَا نُصَلِّي حَتَّى نَأْتِيَهَا. وَقَالَ بَعْضُهُمْ: بَلْ
نُصَلِّي، لَمْ يَرِدْ مِنْ ذَلِكَ، فَذَكَرَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَلَمْ يُعَنْفَ وَاحِدًا مِنْهُمْ^(۱).

۴۱۱۹- ئیبنو عومەر ﷺ وتی: پیغهمبەر ﷺ له رۆژی غهزای نهحزاب دا فهرمووی: ((هیچ کهس (نویژی) عهسر نهکات له بهنی قورمیزه نهبیّت))، نهجا ههندیکیان له ڕیگه‌دا نویژی عهسریان بهسهردا هات، جا ههندیکیان وتیان نویژی عهسر ناکهین تا نهگهینه بهنی قورمیزه، ههندیکیان وتیان بهلکو نویژمه‌مان دهکهین نهوهی نهوێستوو له‌مان که (ئیوه دمیلتین)، نهجا نهوهی (ههردوو دهسته‌که کردیان)، گێردرایهوه بۆ پیغهمبەر ﷺ نهویش هیچ یهکیانی سه‌رزهنشت نهکرد.

۴۱۲۰- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي الْأَسْوَدِ، حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ. وَحَدَّثَنِي خَلِيفَةُ حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي، عَنْ أَنَسٍ ﷺ قَالَ: كَانَ الرَّجُلُ يَجْعَلُ لِلنَّبِيِّ ﷺ النَّخْلَاتِ، حَتَّى افْتَتَحَ قَرْيَظَةَ وَالنَّضِيرَ، وَإِنَّ أَهْلِي أَمَرُونِي أَنْ آتِيَ النَّبِيَّ ﷺ فَأَسْأَلَهُ الَّذِينَ كَانُوا أَعْطَوْهُ أَوْ بَعْضَهُ، وَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ قَدْ أَعْطَاهُ أَمْ أَمِنَ، فَجَاءَتْ أَمْ أَمِنَ فَجَعَلَتِ الثُّوبَ فِي عُنْقِي تَقُولُ: كَلَّا وَالَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَا يُعْطِيكَهُمْ وَقَدْ أَعْطَانِيهَا. أَوْ كَمَا قَالَتْ. وَالنَّبِيُّ ﷺ يَقُولُ: "لَكَ كَذَا". وَتَقُولُ: كَلَّا وَاللَّهِ. حَتَّى أَعْطَاهَا، حَسِبْتُ أَنَّهُ قَالَ: "عَشْرَةَ أَمْثَالِهِ". أَوْ كَمَا قَالَ^(۱).

۴۱۲۰- نه‌نهس ﷺ ده‌لی: پیاوی وا هه‌بوو چه‌ند دار خورمایه‌کی دهما به پیغهمبەر ﷺ تا سامان و زموی قورمیزه و نه‌زیری گرت و که‌وته ده‌ست (نه‌نهس ده‌لی): وه که‌س و کارم (دایکم) فه‌رمانی پیکردم که‌پرۆمه خزمه‌تی پیغهمبەر ﷺ و داوای نه‌وانه‌ی لێ بکه‌م که نه‌وان دابوینانی یان هه‌ندیکی (نه‌وه‌ی دابوینانی)، بیگومان پیغهمبهریش ﷺ دابووی به ئومو ئه‌یمه‌ن، نه‌جا ئوموئه‌یمه‌ن هات و جله‌که‌می له‌ملمه‌وه ئالاند و ده‌یوت: نه‌خیر سویند به‌و زاته‌ی هیچ په‌رس‌راویکی راست نییه جگه له‌و، پیغهمبەر ﷺ نه‌و دار خورمایانه‌تان ناداته‌وه نه‌و تازه داویتی به‌من- یان وه‌ک نه‌وه‌ی ووت- پیغهمبهریش ﷺ ده‌یفه‌رموو: ((نه‌وه بۆ تو (له مائی خو‌م))) (ئومو ئه‌یمه‌نیش)

دهیوت: نهخیر سویند بهخوا (ناتان دهمهوه)، ههتا پیغهمبهر ﷺ (دوو ئههوندهی دایه) - وابزانم ئهنهس ووتی - بهقهده ده ئههوندهی (که دایکم دابویه نومو ئهیمهن)، یان وهکو ئهههه ووت.

۴۱۲۱- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سَعْدِ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا أَمَامَةَ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: نَزَلَ أَهْلُ قُرَيْظَةَ عَلَى حُكْمِ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ، فَأَرْسَلَ النَّبِيُّ ﷺ إِلَى سَعْدٍ، فَأَتَى عَلَى حِمَارٍ، فَلَمَّا دَنَا مِنَ الْمَسْجِدِ قَالَ لِلْأَنْصَارِ: "قُومُوا إِلَى سَيِّدِكُمْ" أَوْ: "خَيْرِكُمْ". فَقَالَ: "هَؤُلَاءِ نَزَلُوا عَلَى حُكْمِكَ". فَقَالَ: تَقْتُلُ مُقَاتِلَتَهُمْ، وَتَسْبِي ذَرَارِيَهُمْ. قَالَ: "قَضَيْتَ بِحُكْمِ اللَّهِ". وَرُبَّمَا قَالَ "بِحُكْمِ الْمَلِكِ" ^(۱).

۴۱۲۱-ئهبو سهعیدی خودری ﷺ دهلی: خه لکی (بهنی) هورمیزه بهحوکمی سهعدی کوری موعاز ﷺ رازی بوون، بویه پیغهمبهر ﷺ ناردی به دواى سهعد دا، ئههیش بهسواری گویندیرئیک هات، ئهنجا که نزیک بویهوه له مزگهوت ههرمووی به ئهنصارییهکان: ((ههستن بهپیری گهورمهکهتانهوه)) یان ((چاکترینتانهوه))، ئهنجا ههرمووی (به سهعد): ((نا ئهوانه رازی بوون به حوکم و برپاری تو))، (سهعدیش) وتی: شهرکهرمکانیان بکوژرین و زن و منالهکانیشیان بکرینه کۆیله، (پیغهمبهر ﷺ) ههرمووی: ((به حوکمی خوا برپارتدا)) یان ههرمووی: ((به حوکمی پادشا برپارت دا)).

۴۱۲۲- حَدَّثَنَا زَكْرِيَاءُ بْنُ يَحْيَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُنِيرٍ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: أُصِيبَ سَعْدُ يَوْمَ الْخَنْدَقِ، رَمَاهُ رَجُلٌ مِنْ قُرَيْشٍ يُقَالُ لَهُ: حِبَّانُ ابْنُ الْعَرِقَةِ، رَمَاهُ فِي الْأَكْحَلِ، فَضَرَبَ النَّبِيُّ ﷺ خَيْمَةً فِي الْمَسْجِدِ لِيَعُودَهُ مِنْ قَرِيبٍ، فَلَمَّا

رَجَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنَ الْخَنْدَقِ وَصَعَ السَّلَاحَ وَاعْتَسَلَ، فَأَتَاهُ جَبْرِيلُ ﷺ وَهُوَ يَنْفُضُ رَأْسَهُ مِنَ الْعُبَارِ فَقَالَ: قَدْ وَصَعْتَ السَّلَاحَ وَاللَّهِ مَا وَصَعْتُهُ، أَخْرَجَ إِلَيْهِمْ. قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "فَأَيْنَ؟". فَأَشَارَ إِلَى بَنِي قُرَيْظَةَ، فَأَتَاهُمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَتَزَلُّوا عَلَى حُكْمِهِ، فَرَدَّ الْحُكْمَ إِلَى سَعْدٍ، قَالَ: فَإِنِّي أَحْكُمُ فِيهِمْ أَنْ تُقْتَلَ الْمُقَاتِلَةُ، وَأَنْ تُسَبَى النِّسَاءُ وَالذَّرِيَّةُ، وَأَنْ تُقَسَمَ أَمْوَالُهُمْ. قَالَ هِشَامٌ: فَأَخْبَرَنِي أَبِي، عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ سَعْدًا قَالَ: اللَّهُمَّ إِنَّكَ تَعْلَمُ أَنَّهُ لَيْسَ أَحَدٌ أَحَبَّ إِلَيَّ أَنْ أَجَاهِدَهُمْ فِيكَ مِنْ قَوْمٍ كَذَبُوا رَسُولَكَ ﷺ وَأَخْرَجُوهُ، اللَّهُمَّ فَإِنِّي أَظُنُّ أَنَّكَ قَدْ وَصَعْتَ الْحَرْبَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ، فَإِنْ كَانَ بَقِيَ مِنْ حَرْبٍ قُرَيْشٍ شَيْءٌ، فَأَبْقِنِي لَهُ حَتَّى أَجَاهِدَهُمْ فِيكَ، وَإِنْ كُنْتُ وَصَعْتُ الْحَرْبَ فَأَفْجُرْهَا، وَاجْعَلْ مَوْتِي فِيهَا. فَأَنْفَجَرَتْ مِنْ لَبَنِهِ، فَلَمْ يَرَعْهُمْ -وَفِي الْمَسْجِدِ حَيْمَةً مِنْ بَنِي غِفَارٍ- إِلَّا الدَّمُ يَسِيلُ إِلَيْهِمْ، فَقَالُوا: يَا أَهْلَ الْحَيْمَةِ، مَا هَذَا الَّذِي يَأْتِينَا مِنْ قِبَلِكُمْ؟ فَإِذَا سَعْدٌ يَغْدُو جُرْحُهُ دَمًا، فَمَاتَ مِنْهَا ﷺ^(۱).

۴۱۲۲- عانیشه ﷺ دهلی: له روژی غهزای خهندهقد ساعد بریندار بوو، بیاویکی قورمیشی تیری بو هاویشته که بیی دموترا حیسانی کوری عهریقه^(۲) تیرمهکه دابووی له شادهماری بالی^(۳)، جا پیغه مبهەر ﷺ له مزگه وندا جادرینکی بو هه لدا بو نهوی زوو زوو سهردانی بکات، جا پیغه مبهیری خوا ﷺ له غهزای خهندهق گهراپهوه و چه که کهی دانا و خووی شوری، نهجا جیبریل ﷺ هات بو خزمهتی و تهپو تۆزمه کهی دمهکاند به سهریهوه بوو، وتی به (پیغه مبهەر ﷺ) چه که کهت داناوه، وه للاهی من داما نه ناوه، دمرچو بو سهریان پیغه مبهیریش ﷺ روشت بو سهریان، نهجا (بهنو قورمیزه) بهو حوکه می دای (دمربارمیان) رازی بوون، پیغه مبهیریش ﷺ حوکم و بریارمه کهی گیراپهوه بو ساعد ﷺ (سهعدیش)

(۱) بروانه: ۴۶۳.

(۲) عهریقه: ناوی دایکینی.

(۳) به عهرمی بیی دهلین (غرق الحیاة) به کوردیش بیی دهلین (رمگی حمایت یان رمگی زیان).

وتی: جا بهراستی من دهربارمیان برپار ددهم، که جهنگاومرهکانیان بکوژرین و منداڵ و ئافرمتهکانیان بکړینه کۆيله و مال و سامانیان دابهش بکړیت. هیشام دهلی: باوکم بوی گیرامهوه له عائیشهوه که سهعد ﷺ وتی: خودایه بیگومان خوټ دمرانی هیچ کهس نییه بهقهه من پئی خوش بیت که جهنگی نهو کهسانه بکات له پیناو تۆدا که باومریان به پیغه مبهره کهت ﷺ نه کرد و شار به دهریان کرد (له مهکهکه)، خودایه من وا گومان دهم کهتۆ له نیوان نیمه و نهواندا کوتایت به جهنگ هیناوه، جا نهگهر جهنگی قورمیش هیچی ماوه نهو بهمیل و نه ممرینی بۆ نهو جهنگه، تا له پیناو تۆدا جهنگ له دزیان بکه، خو نهگهر کوتایت به جهنگ هینا برینه کهم بتهقینه و بهو هویمهوه بم مرینه، نیت برینه کهی له گهردن و ملیدا تهقی - له مزگهوت دا چادریکی بهنی غیفاری تیاوو- جا تهنها شتیك رای چلهکاندن چوپراوگی خوین بوو دمهات بۆ لایان، وتیان: نهی خه لکانی چادرمکه (ی پالمان) نه م خوینه چی یه لای نیوه دی بۆ لامان؟ که سهیریان کرد سهعهده و برینه کهی خوینی له بهر دمووات، نیت بههوی نهو برینهوه مرد ﷺ.

۴۱۲۳- حَدَّثَنَا الْحَجَّاجُ بْنُ مَنْهَالٍ، أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَدِيُّ أَنَّهُ سَمِعَ الْبَرَاءَ ﷺ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ لِحَسَّانَ "اهْجُهِمْ - أَوْ هَاجِهِمْ - وَجَبْرِيلُ مَعَكَ" ^(۱).
 ۴۱۲۳- عهدهی دهگیرپتهوه که له بهرائی ﷺ بیست وتی: پیغه مبهه ﷺ به ههسانی ﷺ فهرموو: (((به هونراومکانت) هیرش بکه ره سهریان یان هیرش به ره بویان جیبریلیش ﷺ له کهلتدایه و پشتیوانته)).

۴۱۲۴ - وَزَادَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ طَهْمَانَ، عَنِ الشَّيْبَانِيِّ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ قَرْيَظَةَ لِحَسَّانَ بْنِ ثَابِتٍ: "أَهْجُ الْمُشْرِكِينَ، فَإِنَّ جَبْرِيلَ مَعَكَ"^(۱).

۴۱۲۴- ئیبراهیمی کوری تههمان نهم زیادهی گپراوتمهوه له شهیبانییهوه نهویش له عهیدی کوری سابیتهوه له بهرائی کوری عازیبهوه ﷺ دمگیرپتهوه، وتی: پیغهمبهر ﷺ له رۆژی (غهزای بهنی) قورمیزه دا به حمسانی کوری سابیتی فهرموو: ((بتپهرستان داشوره ریسوایان که جا دلنیا به جبریلیت ﷺ له کهلدایه و پشتیوانته)).

۳۳ - بَابُ غَزْوَةِ ذَاتِ الرِّقَاعِ

وَهِيَ غَزْوَةُ مُحَارِبٍ خَصَفَهُ مِنْ بَنِي تَعْلَبَةَ مِنْ عَطْفَانَ، فَتَزَلَّ نَحْلًا. وَهِيَ بَعْدَ خَيْبَرَ، لِأَنَّ أَبَا مُوسَى جَاءَ بَعْدَ خَيْبَرَ.

۳۳ - باسی غهزای زاتو ریقاع^(۲)

غهزای زاتو ریقاع له دزی موحاریبی خه صهفه بوو که له بهنی سهعله بهیه له غهتهمان، نه نجا پیغهمبهر ﷺ له نه خله^(۳) (سوپاکه ی) دابهزی، نهم غهزایه پاش (غهزای) خه یبهر بوو، چونکه نه بو موسا ﷺ پاش (غهزای) خه یبهر هات (که پرایه وه له حه به شهوه و پاش خه یبهر به شداری غهزای زاتو ریقاعی کرد).

۴۱۲۵ - وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَجَاءٍ: أَخْبَرَنَا عِمْرَانُ الْعَطَّارُ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ صَلَّى بِأَصْحَابِهِ فِي الْخَوْفِ فِي غَزْوَةِ السَّابِغَةِ غَزْوَةِ ذَاتِ الرِّقَاعِ^(۴).

(۱) بروانه: ۳۲۱۳.

(۲) زاتو ریقاع: واته: خاوهن پهروکان، بۆیه بهو ناوه ناوئرا جهنگاور مسولمانهکان پهلاویان له پهیدا نهما و پهرویان په نجا له پهکانیان، ئیتر بۆیه بهو ناوهوه ناوئرا. سهبری فهرمودی (۴۱۲۸) ی سهحیحی بوخاری که.

(۳) جیگاهه که دوو رۆژ پهنگ له محدینهوه دووره، له شتوتکدایه که پهنی دهاتین: شمرغ. بروانه، فتح الباری، ۵۳۲/۹.

(۴) بروانه: ۴۱۲۶، ۴۱۲۷، ۴۱۳۰، ۴۱۳۷.

- قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: صَلَّى النَّبِيُّ ﷺ الْخَوْفَ بِذِي قَرَدٍ.

۴۱۲۵- جابیری کورې عهبدوللا ﷺ دهگپرېتهوه که پېغهمبر ﷺ نوږزی (کاتی) ترسی بو هاوهلانی کرد له غهزای ههوتهم دا، که غهزای زاتو ريقاع بوو. ثيبنو عهباس ﷺ وتی: پېغهمبر ﷺ نوږزی ترسی له زی قهرهده^(۱) کرد.

۴۱۲۶ - وَقَالَ بَكْرُ بْنُ سَوَادَةَ: حَدَّثَنِي زِيَادُ بْنُ نَافِعٍ، عَنْ أَبِي مُوسَى، أَنَّ جَابِرًا حَدَّثَهُمْ: صَلَّى النَّبِيُّ ﷺ بِهِمْ يَوْمَ مُحَارِبٍ وَتَغْلِبَةٍ^(۲).

۴۱۲۶- نهبو موسا دهگپرېتهوه که جابیر ﷺ بو ی گپړانهوه که پېغهمبر ﷺ له روژی (جهنگی) موحاریب و سهعلهبهدا نوږزی ترسی بو کردن که (غهزای زاتو ريقاعه).

۴۱۲۷ - وَقَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ: سَمِعْتُ وَهْبَ بْنَ كَيْسَانَ، سَمِعْتُ جَابِرًا: خَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ إِلَى دَاتِ الرِّقَاعِ مِنْ نَخْلٍ فَلَقِيَ جَمْعًا مِنْ غَطَفَانَ، فَلَمْ يَكُنْ قِتَالًا، وَأَخَافَ النَّاسُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا، فَصَلَّى النَّبِيُّ ﷺ رَكْعَتَيِ الْخَوْفِ^(۳).

- وَقَالَ يَزِيدُ: عَنْ سَلَمَةَ: غَزَوْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ يَوْمَ الْقَرَدِ^(۴).

۴۱۲۷- وهبی کورې کهيسان دهلی: له جابیرم ﷺ بیست دمیوت: پېغهمبر ﷺ له نهخل^(۵) دمرچوو بو غهزای زاتو ريقاع و بهکومهلی له غهتهفان گهشت و جهنگ پرووی نهدا له گهلانندا، بهلام یهکتریان ترساند، بویه پېغهمبر ﷺ دوو رکات نوږزی ترسی کرد (بو هاوهلانی له حیاتی چوار رکات).

(۱) ذی قرد) شوینیکه رۆژیک له ممدینهوه دووره له نزیک غمتهفانموه. بېروانه، فتح الباری: ۹/ ۵۳۴.

(۲) بېروانه: ۴۱۲۵.

(۳) بېروانه: ۴۱۲۵.

(۴) بېروانه: ۴۱۹۴.

(۵) شوینیکه دوو رۆژ رڼکا له ممدینهوه دووره له ولاتی غمتهفان. له شوینیکابه که پیی دهلین: شعرغ. بېروانه، فتح الباری: ۹/ ۵۳۳.

یهزید له سهلهمهوه ﷺ دهگیرپتهوه دهلی: بهشداری غهزام کرد له خزمهتی پیغهمبهردا ﷺ له پوژی غهزای قهرمددا.

۴۱۲۸- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ بُرَيْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى ﷺ قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي غَزَاةٍ وَنَحْنُ سِتَّةُ نَفَرٍ بَيْنَنَا بَعِيرٌ نَعْتَقِبُهُ، فَتَقَبَّيْتُ أَقْدَامَنَا وَتَقَبَّيْتُ قَدَمَيَّ وَسَقَطْتُ أَظْفَارِي، وَكُنَّا نَلْفُ عَلَى أَرْجُلِنَا الْخِرْقَ، فَسَمِيتُ غَزْوَةَ ذَاتِ الرِّقَاعِ، لِمَا كُنَّا نَعْصِبُ مِنَ الْخِرْقِ عَلَى أَرْجُلِنَا. وَحَدَّثَ أَبُو مُوسَى بِهِذَا، ثُمَّ كَرِهَ ذَلِكَ، قَالَ: مَا كُنْتُ أَصْنَعُ بِأَنْ أَدْكُرَهُ. كَأَنَّهُ كَرِهَ أَنْ يَكُونَ شَيْءٌ مِنْ عَمَلِهِ أَفْشَاهُ.

۴۱۲۸- نهبو بورده له نهبو مووساوه ﷺ دهگیرپتهوه دهلی: له خزمهت پیغهمبهردا ﷺ رۆشتین بوغهزایهک، ئیمه شەش کەس بووین بههه موومان و شتریکمان پیبوو، بهنۆره سواری دهبووین، پییهکانمان بریندار بوون، منیش پییهکانم بریندار بوون و نینۆکهکانی حاجم کهوتن، هه موومان پارچه پهرومان نهپیچا له پییهکانمان، بویه نهو (غهزا) ناوئرا به غهزای پهروکان، له بهر نهوهی پارچه پهرومان دهپیچا له پییهکانمان^(۱).

(بههه مان سه نه دی پیشو) نهبو موسا ﷺ نهو قهرموودهی گیرایهوه، پاشان به باشی نه دهزانی باسی خوئی بکات، وتی: ئیتر من نهو کاره ناکهم که نهو باسه بگیری مهوه. ههر وهک به باشی نه زانیبی شتی نهیئی لهو کرده وهیهیدا بووبی بلاوی بکاتهوه.

۴۱۲۹- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ رُومَانَ، عَنْ صَالِحِ بْنِ خَوَّاتٍ، عَمَّنْ شَهِدَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ ذَاتِ الرِّقَاعِ صَلَّى صَلَاةَ الْخَوْفِ، أَنَّ طَائِفَةً صَفَّتْ مَعَهُ،

(۱) بههوی نهوهی پیلایان له پێدا نهبوو پییهکانمان پیستی پیوه نهماوه و بریندار بیوو.

وَطَائِفُهُ وَجَاهَ الْعَدُوِّ، فَصَلَّى بِأَلْتِي مَعَهُ رَكْعَةً، ثُمَّ ثَبَّتَ قَائِمًا وَأَتَمَّوْا لَأَنْفُسِهِمْ، ثُمَّ انْصَرَفُوا، فَصَفُّوا وَجَاهَ الْعَدُوِّ، وَجَاءَتِ الطَّائِفَةُ الْأُخْرَى فَصَلَّى بِهِمُ الرُّكْعَةَ الَّتِي بَقِيَتْ مِنْ صَلَاتِهِ، ثُمَّ ثَبَّتَ جَالِسًا، وَأَتَمَّوْا لَأَنْفُسِهِمْ، ثُمَّ سَلَّمَ بِهِمْ.

٤١٢٩- صالحی کوری خههوات دهگیریتهوه له کهسیکهوه که له خزمهت پیغهمبهری خوادا ﷺ نامادهی غهزای رۆزی زاتورپقاع بووه (دهلی: پیغهمبهری ﷺ) نویژی ترسی کرد که کۆمهلی (له هاوهلان له پشتیهوه) لهگهئیدا ریز بوون روو به دوزمن وهستان، نهجا پیغهمبهری ﷺ رکاتیکی کرد بهو کۆمهلهی لهگهئیدا بوون، له پاشان (ههستایهوه و) به پیوه وهستا و نهوان نویژی خویان بو خویان تهواو کرد^(١)، پاشان رۆستن و رووبهرووی دوزمن بهریز وهستان، نهوسا کۆمهلهکهی تر هاتن و نهو رکاتهی بوکردن که (پیغهمبهری ﷺ) ما بووی له نویژمهکی، پاشان (پیغهمبهری ﷺ) به دانیشتویی (له تهحیات دا) مایهوه، نهوان بو خویان نویژمهکیان (رکاتی دووههمیان) تهواو کرد، له پاشان لهگهلا پیغهمبهردا ﷺ سهلامیان دایهوه.

٤١٣٠ - وَقَالَ مُعَاذٌ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ يَنْخُلِ. فَذَكَرَ صَلَاةَ الْخَوْفِ^(٢). قَالَ مَالِكٌ: وَذَلِكَ أَحْسَنُ مَا سَمِعْتُ فِي صَلَاةِ الْخَوْفِ. تَابَعَهُ اللَّيْثُ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، أَنَّ الْقَاسِمَ بْنَ مُحَمَّدٍ حَدَّثَهُ: صَلَّى النَّبِيُّ ﷺ فِي غَزْوَةِ بَنِي أُمَيَّاءَ.

٤١٣٠- جابیر ﷺ دهلی: ئیمه له نهخل له خزمهت پیغهمبهردا ﷺ بووین، نهجا (جابیر) باسی نویژی ترسی کرد (که پیغهمبهری ﷺ لهو غهزایهدا کردی)^(٣).

(١) رکاتی دووههمیان کرد و سهلامیان دایهوه.

(٢) بروه: ٤١٢٥.

(٣) رکاتی دووههمیان کرد و سهلامیان دایهوه. مهبستی بوخاری لهم گیرانهوی دووهمی جابیر نهویه که نهو غهزایه نویژی ترسی نهدا کرد غهزای زاتو بهقاع بوو.

وه مالیک دهلی: ئەم فەرموودمیه^(۱) چاکترین فەرموودمیه دەربارەیی نوێزی ترس بیستبیتم.

لەیس گیراویەتیەوه لە هیشامەوه ئەویش لە زەیدی کۆری ئەسلەمەوه گە ھاسیمی کۆری موحمەد^(۲) ئەم فەرموودەیی بۆی گیراویەوه و پائەشتی (گیرانەوهکەیی موعان) دەکات، دەلی: پیغەمبەر ﷺ نوێز (ی ترسی) کرد لە غەزای بەنی ئەنماردا.

۴۱۳۱- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ الْأَنْصَارِيِّ، عَنْ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ صَالِحِ بْنِ خَوَاتٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ أَبِي حَثْمَةَ قَالَ: يَقُومُ الْإِمَامُ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ، وَطَائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَهُ، وَطَائِفَةٌ مِنْ قِبَلِ الْعَدُوِّ وَجُوهُهُمْ إِلَى الْعَدُوِّ، فَيُصَلِّي بِالَّذِينَ مَعَهُ رَكْعَةً، ثُمَّ يَقُومُونَ، فَيَرْكَعُونَ لَأَنْفُسِهِمْ رَكْعَةً، وَيَسْجُدُونَ سَجْدَتَيْنِ فِي مَكَانِهِمْ، ثُمَّ يَذْهَبُ هَؤُلَاءِ إِلَى مَقَامِ أَوْلَيْكَ فَيَرْكَعُ بِهِمْ رَكْعَةً، فَلَهُ ثِنْتَانِ، ثُمَّ يَرْكَعُونَ وَيَسْجُدُونَ سَجْدَتَيْنِ.

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ صَالِحِ بْنِ خَوَاتٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ أَبِي حَثْمَةَ، عَنِ النَّبِيِّ .

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ يَحْيَى، سَمِعَ الْقَاسِمَ، أَخْبَرَنِي صَالِحُ بْنُ خَوَاتٍ، عَنْ سَهْلِ حَدَّثَهُ قَوْلَهُ.

۴۱۳۱- صالحی کۆری خەووات لە سههلی کۆری ئەبی ھەسمەوه ﷺ دەگیرێتەوه دەلی: پێشنوێزی ڕوو بە قیبلە دەوستیت، دەستەیک لە موچاھیدان لەگەڵیدا دەوستن، دەستەیکە کیشیان لە ڕووی دوژمنان، ڕوویان لە دوژمنە، ئەنجا

(۱) فەرموودەیی (۴۱۳۹) یی بوخاری مەبەستە.

(۲) کۆری ئەبو بەکری صدیق ﷺ. گەواتە ھاسیم کۆرەزای ئەبو بەکری صدیق ﷺ.

(پیشنوێژ) رِکاتیک دهکات بهوانه ی له گه لیدان، له پاشان نه و کهسانه هه لدهسنه وه و بوخویان (به بی پیشنوێژ) کړنوشیکی تر دمه بن، وه له شوینی خویندا دوو سوژده دمه بن^(۱)، له پاشان نا نهوانه دمه پۆن بو شوینی نهوانه (نه نجا نهوانه ش دین و پیشنوێژ) یه ک رِکاتیان له گه لدا دهکات که بو پیشنوێژ^(۲) دوو رِکات دهکات، له پاشان (دهسته ی دووهه م) کړنوشیک و دوو سوژده ی تر دمه بن، (نه نجا له گه ل پیشنوێژدا سه لام دمه دمه وه).

(نیمامی بوخاری ده لی): موسه دده بو ی گێرپاینه وه وتی: یه حیا بو ی گێرپاینه وه له شوعبه وه له عه بدوره حمانی کوړی قاسیمه وه له باوکیه وه له صالحی کوړی خه وواته وه له سه هلی کوړی نه بی حه سمه وه گێرپایه وه، نه ویش له پیغه مبه ره وه ﷺ (هاوشیوه ی وته که ی پیشووی گێرپایه وه)، وه موحه ممه دی کوړی عه بدوللا بو ی گێرپایه وه و وتی: نیبنو نه بی حازیم بو ی گێرپایه وه له یه حیا وه که له قاسیمی بیستووه، وتی: صالحی کوړی خه ووات بو ی گێرپایه وه له سه هله وه وینه ی وته که ی پیشووی^(۳) بو گێرپایه وه.

۴۱۳۲- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي سَالِمٌ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: غَزَوْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَبْلَ نَجْدٍ، فَأَوَزَيْتَا الْعَدُوَّ فَصَافَقْنَا لَهُمْ^(۴).

۴۱۳۲- نیبنو عومه ر ﷺ ده لی: له خزمه تی پیغه مبه ردا ﷺ به شداری غهزایه کم کرد روو به نه جد روشتین و نه نجا به رانه بریان وه ستاین، جا ریزمان به ست له روویاندا^(۵).

(۱) کهواته رِکاتیکان له گه ل نیمام کرد وخویشان به بی نیمام رِکاتیکان کرد.

(۲) پیغه مبه ر ﷺ.

(۳) نوێژی ترسی پیغه مبه ر ﷺ به هاوه لان فهرمووده ی (۴۱۳۱).

(۴) به وانه: ۹۴۲.

(۵) واته دهسته یه مکیان به ریز له روویاندا وه ستان و دهسته که ی تریان له گه ل پیغه مبه ر ﷺ نوێژی ترسیان کرد.

۴۱۳۳- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ صَلَّى بِأَخَذِي الطَّائِفَتَيْنِ، وَالطَّائِفَةُ الْأُخْرَى مُوَاجِهَةً الْعَدُوَّ، ثُمَّ انْصَرَفُوا، فَقَامُوا فِي مَقَامٍ أَصْحَابِهِمْ، فَجَاءَ أَوْلِيكَ فَصَلَّى بِهِمْ رَكْعَةً، ثُمَّ سَلَّمَ عَلَيْهِمْ، ثُمَّ قَامَ هَؤُلَاءِ فَقَضُوا رَكْعَتَهُمْ. وَقَامَ هَؤُلَاءِ فَقَضُوا رَكْعَتَهُمْ^(۱).

۴۱۳۳- سالیمی کوپی عهبدوللای کوپی عومهر، له باوکیهوه دمگیرپتهوه که پیغه مبهەر ﷺ پینشوژی کرد بویه کیك له دوو دسته که، دسته که ی که یان که یان پروو به پرووی دوزمن وهستا بوون، له پاشان نهوان (هی نوپژمهکیان کرد) روشتن له شوینی هاوپرکیانیان (پروو به پرووی دوزمن) وهستان، نهوسا نهوانی تر هاتن و (پیغه مبهەر ﷺ) رکاکیکی له گه لدا کردن پاشان (پیغه مبهەر ﷺ) سهلامی دایهوه، له پاشان نا نهوانه (دسته ی یه که م) ههستان و رکاکیه کی تریان کرد، وه نا نهوانهش (دسته ی دووه م) ههستان و رکاکیه کی تریان کرد^(۲).

۴۱۳۴- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، حَدَّثَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي سَيَّانٌ وَأَبُو سَلَمَةَ، أَنَّ جَابِرًا أَخْبَرَ أَنَّهُ غَزَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَبْلَ نَجْدٍ^(۳).

۴۱۳۴- سینان و نهبو سه له مه ههردووکیان له جابیرهوه ﷺ دمگیرپنهوه که وتی: خو ی له خزمه تی پیغه مبهردا ﷺ روشت بو غهزایه ک پروو به نهجد.

۴۱۳۵- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي أَخِي، عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عَتِيقٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَيَّانِ بْنِ أَبِي سَيَّانٍ الدَّؤَلِيِّ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ غَزَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَبْلَ نَجْدٍ، فَلَمَّا قَفَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَفَلَ مَعَهُ، فَأَذْرَكْتَهُمُ الْقَائِلَةَ فِي وَادٍ كَثِيرٍ

(۱) پروانه: ۹۴۲.

(۲) ههردو دسته کیان یه که م به دوی رکاکی یه که م لکه م پیغه مبهەر ﷺ کردوویانه رکاکی دوو میان به دواپدا کردووه.

(۳) پروانه: ۳۹۱۰.

الْعِصَاهُ، فَتَزَلَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، وَتَفَرَّقَ النَّاسُ فِي الْعِصَاهِ يَسْتَظِلُّونَ بِالشَّجَرِ، وَتَزَلَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ تَحْتَ سَمُرَةٍ، فَعَلَّقَ بِهَا سَيْفَهُ، قَالَ جَابِرٌ فَنِمْنَا نَوْمَةً، ثُمَّ إِذَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَدْعُونَا، فَجِئْنَاهُ، فَإِذَا عِنْدَهُ أَغْرَابِيٌّ جَالِسٌ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِنَّ هَذَا اخْتَرَطَ سَيْفِي، وَأَنَا نَائِمٌ فَاسْتَيْقَظْتُ، وَهُوَ فِي يَدِهِ صَلَآءًا، فَقَالَ لِي مَنْ يَمْنَعُكَ مِنِّي؟ قُلْتُ اللَّهُ. فَهَا هُوَ ذَا جَالِسٍ".
ثُمَّ لَمْ يُعَاقِبْهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ^(۱).

۴۱۳۵- سینانی کوری نهبو سینانی دونه‌لی ده‌گیرپته‌وه که جابیری کوری عه‌بدو‌للا ﷺ بوی گیرپایه‌وه که خوی له خزمه‌ت پی‌غه‌مبه‌ری خوا‌دا ﷺ پروو به نه‌جد رۆشت بو غه‌زایه‌ک، جا که پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ گه‌رپایه‌وه نه‌ویش له خزمه‌تیدا گه‌رپایه‌وه، جا کاتی نیوهرپو گه‌شتنه شیوێک دره‌ختی درکاوی زۆری هه‌بوو، پی‌غه‌مبه‌ری خواش ﷺ دابه‌زی و لایدا خه‌لکه‌که بلا‌ومیان کرد به‌ناو دره‌خته‌کاندا بو‌سیبه‌ری دره‌خت ده‌گه‌ران، پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ له ژیر دره‌ختیکی درکاویدا دانیشت و شمشیره‌که‌ی به‌دره‌خته‌که‌دا هه‌لواسی، جابیر ده‌لی: جا سهر خه‌وێکمان شکاند نه‌نجا له پر گوێمان لی بوو پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ بانگمان ده‌کات و ئیمه‌ش رۆشتینه خزمه‌تی، ده‌بینین عه‌ره‌بیکی ده‌سته‌کی له خزمه‌تیدا دانیشتوو هه‌رمووی: ((له‌کاتی‌که‌دا له خه‌ودا بوو نه‌م کابرایه شمشیره‌که‌می له‌کی‌لانه‌که‌ی ده‌ره‌یناوه، که خه‌به‌رم بویه‌وه ده‌بینم شمشیره‌که‌ی به‌رووتی (بی‌کی‌لان) به ده‌سته‌ومیه ده‌لی: کی ده‌تباریزێ له من؟ منیش وتم: خودا، جا نه‌ومتا دانیشتوو هه‌رمووی: ((پاش نه‌وه) پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ سزای نه‌دا و هه‌چی لی نه‌کرد.

۴۱۳۶ - وَقَالَ أَبَان: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ جَابِرٍ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ بِذَاتِ الرِّقَاعِ، فَإِذَا أَتَيْنَا عَلَى شَجَرَةٍ ظَلِيلَةٍ تَرَكْنَاهَا لِلنَّبِيِّ ﷺ، فَجَاءَ رَجُلٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ

وَسَيُفِئُ النَّبِيُّ ﷺ مَعْلُقٌ بِالشَّجَرَةِ فَاخْتَرَطَهُ، فَقَالَ: تَخَافُنِي؟ قَالَ: "لَا". قَالَ: فَمَنْ يَمْنَعُكَ مِنِّي؟ قَالَ: "الله". فَتَهَدَّدَهُ أَصْحَابُ النَّبِيِّ ﷺ، وَأَقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَصَلَّى بِطَائِفَةٍ رَكَعَتَيْنِ، ثُمَّ تَأَخَّرُوا، وَصَلَّى بِالطَّائِفَةِ الْأُخْرَى رَكَعَتَيْنِ، وَكَانَ لِلنَّبِيِّ ﷺ أَرْبَعٌ وَلِلْقَوْمِ رَكَعَتَيْنِ. وَقَالَ مُسَدَّدٌ، عَنْ أَبِي عَوَانَةَ، عَنْ أَبِي يَشْرِ: اسْمُ الرَّجُلِ غَوْرُثُ بْنُ الْحَارِثِ، وَقَاتَلَ فِيهَا مُحَارِبَ خَصْفَةَ^(۱).

۴۱۳۶- جابیر رضی اللہ عنہ: دهلی: ئیمه له خزمهت پیغه مبهردا ﷺ بووین له (غهزای) زاتو رپقاع دا، جاهر برپوشتی نایه ته لای درهختیک سیبه رمکهی چر بوایه وازمان لی دهینا بو پیغه مبهردا ﷺ، جا پیاویک هات و شمشیره کهی پیغه مبهردا ﷺ هه لواسرابوو به درهخته کهدا، کابرا یه کسه ره کیلان کهی دهریهینا و وتی: (به پیغه مبهردا ﷺ) لیم دهرسیت؟ نهویش فهرمووی: ((نه خیر))، وتی: دهی کی دهمپاریزی له من؟ فهرمووی: ((خوا)) نهجا هاو ده لای ﷺ هه ره شهیان له کابرا کرد، نهجا نویژ کرا و (پیغه مبهردا ﷺ) به دهمسته کهی دوو رکاتی کرد، له پاشان روشتنه دواوه (بوو رووی دوزمن) به دهمسته کهی تریان دوو رکاتی کرد، بو پیغه مبهردا ﷺ چوار رکات بوو بوو خه لکه که (ههردوو دهمسته که) دوو رکات بوو (نیمامی بوخاری دهلی): موسه دهمد له نهبو عوانه وه دهمگیرپته وه له نهبو بیهروه دهلی: ناوی نهو پیاوه (بتپه رسته) غهوسی کوپی حاریس بوو که (پیغه مبهردا ﷺ) لهو غهزادا دزی موخاریبی حه صهفه جهنگا.

۴۱۳۷ - وَقَالَ أَبُو الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ بِنَحْلِ الْخَوْفِ^(۲). وَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: صَلَّيْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ غَزْوَةَ نَجْدٍ صَلَاةَ الْخَوْفِ. وَإِنَّمَا جَاءَ أَبُو هُرَيْرَةَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ أَيَّامَ خَيْبَرَ^(۳).

(۱) پروانه: ۳۹۱۰.

(۲) پروانه: ۴۱۳۵.

(۳) پروانه: ۴۱۳۵.

۴۱۳۷- ئەبو زوبەیر له جابیره وه ﷺ دهگیرێتهوه و دهڵێ: ((نێمه له نهخله دا له خزمهتی پێغه مبهردا ﷺ بوو وین نوێزی ترسی کرد)). وه ئەبو هورمیره ﷺ دهڵێ: ((له خزمهت پێغه مبهردا ﷺ له غهزای نهجد نوێزی ترسم کرد))، وه بێگومان ئەبو هورمیره ﷺ له رۆزانی (غهزای) خهیهردا هات^(۱).

۳۴ - بابُ غَزْوَةِ بَنِي الْمُصْطَلِقِ مِنْ خُزَاعَةَ، هُنِي غَزْوَةُ الْمُرَيْسِيعِ

قَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ: وَذَلِكَ سَنَةُ سِتٍّ. وَقَالَ مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ: سَنَةُ أَرْبَعٍ. وَقَالَ النُّعْمَانُ بْنُ رَاشِدٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ: كَانَ حَدِيثُ الْإِفْكِ فِي غَزْوَةِ الْمُرَيْسِيعِ.

۳۴- باسی غهزای بهنی موصلیق که به شیکه له

خوزاعه که غهزای موره یسیعه^(۲)

ئیبنو ئیسحاق دهڵێ: ئەو غهزا له سالی شهشی کۆچیدا روویدا. وه موسای کوری عوقبه دهڵێ: له سالی جوازی کۆچیدا بووه - وه نوعمانی کوری راشید له زوهری یهوه گیراویه تیهوه: که به سه رهاتی بوهتان کردنه که (بو عایشه ﷺ) له غهزای موره یسیعدا بوو.

۴۱۳۸- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى بْنِ حَبَّانَ، عَنِ ابْنِ مُحَيْرِيزٍ أَنَّهُ قَالَ: دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ فَرَأَيْتُ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ فَجَلَسْتُ إِلَيْهِ، فَسَأَلْتُهُ عَنِ الْعَزْلِ، قَالَ أَبُو سَعِيدٍ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي غَزْوَةِ بَنِي الْمُصْطَلِقِ، فَأَصَبْنَا سَبِيًّا مِنْ سَبْيِ الْعَرَبِ، فَاشْتَهَيْنَا النِّسَاءَ

(۱) کهواته، زاتو پهقاح پاش غهزای خهیهمر بووه به پێی قسهی ئەبو هورمیره ﷺ.

(۲) واته، دوو ناوی ههیه به ناو تیره و تاپه مکهوه وه به ناوی شوپنه مکهوه.

وَاشْتَدَّتْ عَلَيْنَا الْعُزْبَةُ، وَأَحْبَبْنَا الْعَزْلَ، فَأَرَدْنَا أَنْ نَعَزَلَ، وَقُلْنَا نَعَزِلُ وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَيْنَ أَظْهُرِنَا قَبْلَ أَنْ نَسْأَلَهُ؟ فَسَأَلَنَاهُ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ: "مَا عَلَيْكُمْ أَنْ لَا تَفْعَلُوا، مَا مِنْ نَسَمَةٍ كَانَتْهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ إِلَّا وَهِيَ كَانَتْهُ"^(۱).

۴۱۳۸- نهبو موحه یریز دهگیرپتهوه دهلی: جوومه مزگهوت و نهبو سهعیدی خودریم ﷺ بینی و له لایدا دانیستم، جا دهربارهی (عزل)^(۲) پرسیارم لی کرد، نهبو سهعیدیش ﷺ وتی: له خزمهت پیغه مبهری خوادا ﷺ رۆشتین بو غهزای بهنی موسته لیق، جا ژنانی نازدارانی عهره بمان بهتالانی گرت، نینجا زور حه زمان له (سه رجیی) ژنان بوو بی ژنی و دوور له هاوسه ری زوری بوو هینابووین، حه زیشمان له (عزل) بوو، بویه ویستمان (عزل) بکهین له ناو خو ماندا وتمان چۆن (عزل) بکهین، که پیغه مبهری خوا ﷺ له ناو ماندایه پیش نهوهی پرسیار لی بکهین؟، بویه نهو پرسیاره مان لی کرد و نهویش فهرمووی: ((هیچتان له سهر نییه نه گهر نهو کاره بکهن، چونکه ههرکه سیك تا رۆژی دواپی خوا (نوسی بی تی) بیی ههر ده بی تی)).

۴۱۳۹- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: غَزَوْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ غَزْوَةَ نَجْدٍ، فَلَمَّا أَدْرَكْتُهُ الْقَائِلَةُ وَهُوَ فِي وَادٍ كَثِيرِ الْعِصَاهِ، فَتَزَلَّ تَحْتَ شَجَرَةٍ وَاسْتَظَلَّ بِهَا وَعَلَّقَ سَيْفَهُ، فَتَفَرَّقَ النَّاسُ فِي الشَّجَرِ يَسْتَظِلُّونَ، وَبَيْنَا نَحْنُ كَذَلِكَ إِذْ دَعَانَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَحِثُّنَا، فَإِذَا أَعْرَابِي قَاعِدٌ بَيْنَ يَدَيْهِ، فَقَالَ: "إِنَّ هَذَا أَتَانِي وَأَنَا نَائِمٌ، فَأَخْرَطَ سَيْفِي، فَاسْتَيْقِظْتُ، وَهُوَ قَائِمٌ عَلَى رَأْسِي مُخَرِّطٌ صَلَآ، قَالَ: مَنْ يَمْنَعُكَ مِنِّي؟ قُلْتُ اللَّهُ. فَشَامَهُ، ثُمَّ قَعَدَ، فَهُوَ هَذَا". قَالَ: وَلَمْ يُعَاقِبْهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ^(۳).

(۱) پروانه: ۲۲۲۹.

(۲) عزل، واته: گرتنهوی مهنیه و رشتنیمتی یا هه ژنانیی له دهرمووی مندا لانی ئا هه رت له کاتی جوتیووندا، بو نهوهی معنی

پهراوهکه نه زۆپته مندا لانی ئا هه رته که مهو بو نهوی سکی نه بیت. پروانه: ارشاد الساری، ۱۷۲/۹.

(۳) پروانه: ۲۹۱۰.

۴۱۳۹- جابیری کوری عهبدوللا ﷺ دهلی: له خزمتم پیغه مبهری خوادا ﷺ رۆشتین بۆغهزای نهجد، جا کاتی قرحه ی گهرمای (نیومرۆی) به سهردا هات، لهو کاته دا بوو درهختی درکاوی زۆری هه بوو، نهجا پیغه مبهر ﷺ له ژیر درهختیکدا دابهزی چوووه سیبه ره که ی و شم شیرمه که ی (پیا) هه لۆاسی، نهوسا خه لکه که بلاومیان لی کرد به دوا ی سیبه ردا دمگهران، له کاتیکدا ئابه و جوړه بووین له ناکاو پیغه مبهری خوا ﷺ بانگی کردین و ئیمهش چووینه خزمهتی، دهبینین عهرمه بیکی دهسته کی له بهر ده میدا دانیشتوووه و فهرمووی: ((بیگومان نه م کابرا هاته لام که من خه وتبووم، شیرمه که ی دمرگیشا، منیش له خه و هه ستام نه و به سهر سه رمه وه وه ستاوه شیرمه که ی دمرگیشاوه و به رووتی (به دهستی وه میه) وتی: کی له من ده تپاریزی ؟ وتم خوا، ئیت شیرمه که ی خسته وه کیلان ه که ی و له پاشان دانیشت نا نه وه نه و که سه یه))، (جابیری) دهلی: پیغه مبهری خواش ﷺ سزای نه دا و تۆله ی نه کرده وه.

۳۵- بابُ غَزْوَةِ اَنْمَارٍ

۴۱۴۰- حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذَنْبٍ، حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سُرَاقَةَ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيِّ قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فِي غَزْوَةِ اَنْمَارٍ يُصَلِّي عَلَى رَاحِلَتِهِ، مُتَوَجِّهًا قِبَلَ الْمَشْرِقِ مُتَطَوِّعًا.

۳۵- باسی غهزای ئه نمار^(۱)

۴۱۴۰- جابیری کوری عهبدوللا ی ئه نصاری ﷺ دهلی: به چاوی خۆم له غهزای ئه نماردا پیغه مبهرم ﷺ بینی به سواری ولاغه که میه وه رووی بهر مه وه رۆژه لات بوو نوێزی سونه تی دمکرد.

(۱) ئه نمار، ناوی قه بیلهمکه که بییان دهوتری بهنی ئه نمار. بهروانه : ارشاد الساری، ۱۷۳/۹.

۳۶ - بَابُ حَدِيثِ الْإِفْكِ

وَالْأَفْكَ مِمَّنْزِلَةِ النَّجَسِ وَالنَّجَسِ. يُقَالُ: إِفْكُهُمْ وَأَفْكُهُمْ وَأَفْكُهُمْ فَمَنْ قَالَ أَفْكُهُمْ يَقُولُ صَرَفَهُمْ عَنِ الْإِيمَانِ وَكَذَّبَهُمْ كَمَا قَالَ: ﴿يُؤْفِكُ عَنْهُ مَنْ أَفَكَ﴾ (۱) الذاریات، يُصَرِّفُ عَنْهُ مَنْ صُرِّفَ.

۳۶- باسی به‌سه‌رهاتی بوهتانه‌که (ی کرا بو عایشه (په‌زانی خوامی لی بئ))

(الْإِفْكَ) همزه‌که‌ی ژیری هه‌بی یان (الْأَفْكَ) هه‌مه‌زه‌که‌ی سه‌ری هه‌بی له کیشدا وهک (النَّجَسِ) و (النَّجَسِ) وان، دموتریت: (إِفْكُهُمْ وَأَفْكُهُمْ وَأَفْكُهُمْ)^(۱)، جا نه‌وه‌ی بلی: (أَفْكُهُمْ)^(۲) ده‌لی: یانی له باومر لایدان و وه‌ری گه‌پاندن و به‌درووی خستنه‌وه، وه‌کو خوامی گه‌وره دمه‌رمووی: ﴿يُؤْفِكُ عَنْهُ مَنْ أَفَكَ﴾ (۱) نه‌وه‌که‌سه لاده‌دریت له نیمان که لادراوه.

۴۱۴۱- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ صَالِحٍ، عَنِ ابْنِ شَهَابٍ قَالَ: حَدَّثَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ، وَسَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ، وَعَلْقَمَةُ بْنُ وَقَّاصٍ، وَعَبِيدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ حِينَ قَالَ لَهَا أَهْلُ الْإِفْكِ مَا قَالُوا، وَكُلُّهُمْ حَدَّثَنِي طَائِفَةً مِنْ حَدِيثِهَا، وَبَعْضُهُمْ كَانَ أَوْعَى لِحَدِيثِهَا مِنْ بَعْضٍ وَأُثْبِتَ لَهُ اقْتِصَاصًا، وَقَدْ وَعَيْتُ عَنْ كُلِّ رَجُلٍ مِنْهُمْ الْحَدِيثَ الَّذِي حَدَّثَنِي عَنْ عَائِشَةَ، وَبَعْضُ حَدِيثِهِمْ يُصَدِّقُ بَعْضًا، وَإِنْ كَانَ بَعْضُهُمْ أَوْعَى لَهُ مِنْ بَعْضٍ، قَالُوا: قَالَتْ عَائِشَةُ:

(۱) واته، (إِفْكُهُمْ وَأَفْكُهُمْ) همزه‌که ژیری یان سه‌ری هه‌بی، وه پیتی فیتی‌که‌ش له هه‌ردووکیاندا بزوی‌نی هه‌بی، و (أَفْكُهُمْ) که

همزه‌که و فیتی‌که‌ش هه‌ردووکیان سه‌ریان هه‌بی.

(۲) واته، کوردویمه‌تی به‌ فیعلی رابردوو.

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا أَرَادَ سَفَرًا أَفْرَعَ بَيْنَ أَزْوَاجِهِ، فَأَيُّهُنَّ خَرَجَ سَهْمُهَا، خَرَجَ بِهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَعَهُ. قَالَتْ عَائِشَةُ: فَأَفْرَعَ بَيْنَنَا فِي غَزْوَةِ غَزَاهَا فَخَرَجَ فِيهَا سَهْمِي، فَخَرَجْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بَعْدَ مَا أُنْزِلَ الْحِجَابُ، فَكُنْتُ أُحْمَلُ فِي هَوْدَجِي وَأُنْزَلُ فِيهِ، فَسِرْنَا حَتَّى إِذَا فَرَغَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ غَزْوَتِهِ تِلْكَ وَقَفَلَ وَدَتُونَا مِنَ الْمَدِينَةِ قَافِلِينَ، أَدَنَ لَيْلَةً بِالرَّحِيلِ، فَقُمْتُ حِينَ آدَنُوا بِالرَّحِيلِ فَمَشَيْتُ حَتَّى جَاوَزْتُ الْجَيْشَ، فَلَمَّا قَصَيْتُ شَأْنِي أَقْبَلْتُ إِلَى رَحْلِي، فَلَمَسْتُ صَدْرِي، فَإِذَا عِقْدٌ لِي مِنْ جَزَعِ ظَفَارٍ قَدْ انْقَطَعَ، فَرَجَعْتُ فَالْتَمَسْتُ عِقْدِي، فَحَبَسَنِي ابْتِغَاؤُهُ. قَالَتْ: وَأَقْبَلَ الرَّهْطُ الَّذِينَ كَانُوا يُرَحِّلُونِي فَاحْتَمَلُوا هَوْدَجِي، فَرَحَلُوهُ عَلَى بَعِيرِي الَّذِي كُنْتُ أَرْكَبُ عَلَيْهِ، وَهُمْ يَحْسِبُونَ أَنِّي فِيهِ، وَكَانَ النِّسَاءُ إِذْ ذَاكَ خِفَافًا لَمْ يَهْبَلْنَ وَلَمْ يَعْشَهُنَّ اللَّحْمُ، إِنَّمَا يَأْكُلْنَ الْعُلُقَةَ مِنَ الطَّعَامِ، فَلَمْ يَسْتَنكِرِ الْقَوْمُ خِفَةَ الْهُودَجِ حِينَ رَفَعُوهُ وَحَمَلُوهُ، وَكُنْتُ جَارِيَةً حَدِيثَةَ السِّنِّ، فَبَعَثُوا الْجَمَلَ فَسَارُوا، وَوَجَدْتُ عِقْدِي بَعْدَ مَا اسْتَمَرَ الْجَيْشُ، فَجِئْتُ مَنَازِلَهُمْ وَلَيْسَ بِهَا مِنْهُمْ دَاعٍ وَلَا مُجِيبٌ، فَتَيَمَّمْتُ مَنْزِلِي الَّذِي كُنْتُ بِهِ، وَظَنَنْتُ أَنَّهُمْ سَيَفْقِدُونِي فَيَرْجِعُونَ إِلَيَّ، فَبَيْنَا أَنَا جَالِسَةٌ فِي مَنْزِلِي غَلَبَتْنِي عَيْنِي فَنِمْتُ، وَكَانَ صَفْوَانُ بْنُ الْمُعْطَلِ السُّلَمِيِّ ثُمَّ الذُّكَاوَانِيُّ مِنْ وَرَاءِ الْجَيْشِ، فَأَصْبَحَ عِنْدَ مَنْزِلِي فَرَأَى سَوَادَ إِنْسَانٍ نَائِمٍ، فَعَرَفَنِي حِينَ رَأَانِي، وَكَانَ رَأَى قَبْلَ الْحِجَابِ، فَاسْتَيْقَظْتُ بِاسْتِرْجَاعِهِ حِينَ عَرَفَنِي، فَخَمَرْتُ وَجْهِي بِجِلْبَابِي، وَوَاللَّهِ مَا تَكَلَّمْنَا بِكَلِمَةٍ وَلَا سَمِعْتُ مِنْهُ كَلِمَةً غَيْرَ اسْتِرْجَاعِهِ، وَهَوَى حَتَّى أَنَاخَ رَاحِلَتَهُ، فَوَطِئَ عَلَى يَدِهَا، فَقُمْتُ إِلَيْهَا فَرَكِبْتُهَا، فَانْطَلَقَ يَقُودُ بِي الرَّاحِلَةَ حَتَّى أَتَيْنَا الْجَيْشَ مُوْغِرِينَ فِي نَحْرِ الظُّهَيْرَةِ، وَهُمْ نُزُولٌ، قَالَتْ: فَهَلَكَ فِي مَنْ هَلَكَ، وَكَانَ الَّذِي تَوَلَّى كِبَرَ الْإِفْكِ عَبْدَ اللَّهِ بْنُ أَبِي ابْنِ سُلُولٍ.

قَالَ عُرْوَةُ: أَخْبَرْتُ أَنَّهُ كَانَ يُشَاغُ وَيَتَحَدَّثُ بِهِ عِنْدَهُ، فَيَقْرُؤُ وَيَسْتَمِعُهُ وَيَسْتَوْشِيهِ. وَقَالَ عُرْوَةُ أَيْضًا: لَمْ يُسَمَّ مِنْ أَهْلِ الْإِفْكِ أَيْضًا إِلَّا حَسَانُ بْنُ ثَابِتٍ، وَمِسْطَحُ بْنُ أَثَاثَةَ، وَحَمْنَةُ بِنْتُ جَحْشٍ فِي نَاسِ آخَرِينَ، لَا عِلْمَ لِي بِهِمْ، غَيْرَ أَنَّهُمْ غُضِبَتْ - كَمَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَى -

وَإِنْ كُتِبَ ذَلِكَ يُقَالُ: عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي ابْنِ سُلَولٍ. قَالَ عُرْوَةُ كَانَتْ عَائِشَةُ تَكْرَهُ أَنْ يُسَبَّ عِنْدَهَا حَسَنًا، وَتَقُولُ: إِنَّهُ الَّذِي قَالَ:

فَإِنْ أَبِي وَوَالِدَهُ وَعِزُّي... لِعِرْضِ مُحَمَّدٍ مِنْكُمْ وَقَاءُ

قَالَتْ عَائِشَةُ فَقَدِمْنَا الْمَدِينَةَ، فَاسْتَكْنَيْتُ حِينَ قَدِمْتُ شَهْرًا، وَالنَّاسُ يُفِيضُونَ فِي قَوْلِ أَصْحَابِ الْإِفْكِ، لَا أَشْعُرُ بِشَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ، وَهُوَ يَرِيئِي فِي وَجْعِي أَنِّي لَا أَعْرِفُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ اللَّطْفَ الَّذِي كُنْتُ أَرَى مِنْهُ حِينَ أَشْتَكِي، إِنَّمَا يَدْخُلُ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَيَسْلَمُ ثُمَّ يَقُولُ "كَيْفَ تَبُكُّمُ" ثُمَّ يَنْصَرِفُ، فَذَلِكَ يَرِيئِي وَلَا أَشْعُرُ بِالشَّرِّ، حَتَّى خَرَجْتُ حِينَ نَفَهْتُ، فَخَرَجْتُ مَعَ أُمِّ مِسْطَحٍ قَبْلَ الْمَنَاصِعِ، وَكَانَ مُتَبَرِّزًا، وَكُنَّا لَا نَخْرُجُ إِلَّا لَيْلًا إِلَى لَيْلٍ، وَذَلِكَ قَبْلَ أَنْ نَتَّخِذَ الْكُفُوفَ قَرِيبًا مِنْ بَيْوتِنَا. قَالَتْ وَأَمَرْنَا أَمْرَ الْعَرَبِ الْأَوَّلِ فِي الْبَرِّيَّةِ قَبْلَ الْغَائِطِ، وَكُنَّا نَتَّأَذَى بِالْكُفُوفِ أَنْ نَتَّخِذَهَا عِنْدَ بَيْوتِنَا، قَالَتْ: فَاَنْطَلَقْتُ أَنَا وَأُمُّ مِسْطَحٍ - وَهِيَ ابْنَتُهُ أَبِي رُحْمٍ بِنِ الْمَطْلَبِ بِنِ عَبْدِ مَنَافٍ، وَأُمُّهَا بِنْتُ صَخْرِ بِنِ عَامِرٍ خَالَهُ أَبِي بَكْرٍ الصُّدَيْقِ، وَابْنُهَا مِسْطَحُ بْنُ أُنَاثَةَ بِنِ عَبَادِ بِنِ الْمَطْلَبِ - فَأَقْبَلْتُ أَنَا وَأُمُّ مِسْطَحٍ قَبْلَ بَيْتِي، حِينَ قَرَعْنَا مِنْ شَأْنِنَا، فَعَثَرْتُ أُمُّ مِسْطَحٍ فِي مِرْطَهِهَا فَقَالَتْ: تَعَسَ مِسْطَحٌ. فَقُلْتُ: لَهَا بِئْسَ مَا قُلْتَ، أَتَسْتَبِينَ رَجُلًا شَهِدَ بَدْرًا؟ فَقَالَتْ: أَيْ هَتَّاهُ وَلَمْ تَسْمَعِي مَا قَالَ؟ قَالَتْ: وَقُلْتُ: مَا قَالَ؟ فَأَخْبَرْتَنِي بِقَوْلِ أَهْلِ الْإِفْكِ، قَالَتْ: فَارْذَدْتُ مَرَضًا عَلَى مَرَضِي، فَلَمَّا رَجَعْتُ إِلَى بَيْتِي دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَسَلَّمَ، ثُمَّ قَالَ: "كَيْفَ تَبُكُّمُ؟". فَقُلْتُ لَهُ: أَتَأْذُنِي لِي أَنْ أَتِيَ أَبَوَيَّ؟ قَالَتْ: وَأَرِيدُ أَنْ أَسْتَنْقِزَ الْخَبَرَ مِنْ قَبْلِهِمَا، قَالَتْ: فَأَذِنِي لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَقُلْتُ لِأُمِّي: يَا أُمَّتَاهُ، مَاذَا يَتَحَدَّثُ النَّاسُ؟ قَالَتْ: يَا بَنِيَّةُ هَوْنِي عَلَيْكَ، فَوَاللَّهِ لَقَلَّمَا كَانَتْ امْرَأَةٌ قَطُ وَضِئَةً عِنْدَ رَجُلٍ يُحِبُّهَا لَهَا ضَرَائِرُ إِلَّا كَثُرْنَ عَلَيْهَا. قَالَتْ: فَقُلْتُ: سُبْحَانَ اللَّهِ! أَوْقَدْ تَحَدَّثَ النَّاسُ بِهَذَا؟ قَالَتْ: فَبَكَيْتُ تِلْكَ اللَّيْلَةَ، حَتَّى أَصْبَحْتُ لَا يَرَقًا لِي دَمْعٌ، وَلَا أَكْتَحِلُ بِنَوْمٍ، ثُمَّ أَصْبَحْتُ أَبْنِي قَالَتْ: وَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ وَأَسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ حِينَ اسْتَلَبَتْ الْوَحْيُ يَسْأَلُهُمَا وَيَسْتَشِيرُهُمَا فِي فِرَاقِ أَهْلِهِ، قَالَتْ: فَأَمَّا

أَسَامَةُ فَأَشَارَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِالَّذِي يَعْلَمُ مِنْ بَرَاءَةِ أَهْلِهِ، وَبِالَّذِي يَعْلَمُ لَهُمْ فِي نَفْسِهِ، فَقَالَ أَسَامَةُ: أَهْلُكَ، وَلَا نَعْلَمُ إِلَّا خَيْرًا. وَأَمَّا عَلِيٌّ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، لَمْ يُضَيِّقِ اللَّهُ عَلَيْكَ، وَالنِّسَاءُ سِوَاهَا كَثِيرٌ، وَسَلِ الْجَارِيَةَ تَصَدَّقْكَ. قَالَتْ: فَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَرِيرَةَ فَقَالَ: "أَيُّ بَرِيرَةَ هَلْ رَأَيْتِ مِنْ شَيْءٍ يَرِيئُكَ؟" قَالَتْ لَهُ بَرِيرَةُ: وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ مَا رَأَيْتُ عَلَيْهَا أَمْرًا قَطُّ أَغْمِصُهُ، غَيْرَ أَنَّهَا جَارِيَةُ حَدِيثُهُ السَّنُّ، تَنَامُ عَنْ عَجِينِ أَهْلِهَا، فَتَأْتِي الدَّاجِنُ فَتَأْكُلُهُ. قَالَتْ: فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ يَوْمِهِ، فَاسْتَعْدَرَ مِنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِيٍّ وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ فَقَالَ: "يَا مَعْشَرَ الْمُسْلِمِينَ مَنْ يَعْذِرُنِي مِنْ رَجُلٍ قَدْ بَلَغَنِي عَنْهُ أَذَاهُ فِي أَهْلِي؟ وَاللَّهِ مَا عَلِمْتُ عَلَى أَهْلِي إِلَّا خَيْرًا، وَلَقَدْ ذَكَرُوا رَجُلًا مَا عَلِمْتُ عَلَيْهِ إِلَّا خَيْرًا، وَمَا يَدْخُلُ عَلَى أَهْلِي إِلَّا مَعِي." قَالَتْ فَقَامَ سَعْدُ بْنُ مُعَاذٍ -أَخُو بَنِي عَبْدِ الْأَشْهَلِ- فَقَالَ: أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَعْذِرُكَ، فَإِنْ كَانَ مِنَ الْأَوْسِ ضَرِبْتُ عُنُقَهُ، وَإِنْ كَانَ مِنْ إِخْوَانِنَا مِنَ الْخَزَرَجِ أَمَرْتَنَا فَفَعَلْنَا أَمْرَكَ. قَالَتْ: فَقَامَ رَجُلٌ مِنَ الْخَزَرَجِ -وَكَانَتْ أُمُّ حَسَّانَ بِنْتُ عَمِّهِ مِنْ فَخْزِهِ- وَهُوَ سَعْدُ بْنُ عَبَادَةَ، وَهُوَ سَيِّدُ الْخَزَرَجِ. قَالَتْ: وَكَانَ قَبْلَ ذَلِكَ رَجُلًا صَالِحًا، وَلَكِنْ احْتَمَلْتَنِي الْحَمِيَّةُ، فَقَالَ لِسَعْدٍ: كَذَبْتَ لَعَمْرُ اللَّهِ، لَا تَقْتُلْهُ وَلَا تَقْدِرْ عَلَى قَتْلِهِ، وَلَوْ كَانَ مِنْ رَهْطِكَ مَا أَحْبَبْتَ أَنْ يُقْتَلَ. فَقَامَ أُسَيْدُ بْنُ حُضَيْرٍ -وَهُوَ ابْنُ عَمِّ سَعْدٍ- فَقَالَ لِسَعْدِ بْنِ عَبَادَةَ: كَذَبْتَ لَعَمْرُ اللَّهِ، لَنَقْتُلَنَّهُ، فَإِنَّكَ مُنَافِقٌ تُجَادِلُ عَنِ الْمُنَافِقِينَ. قَالَتْ: فَتَارَ الْحَيَّانِ الْأَوْسُ وَالْخَزَرَجُ حَتَّى هَمُّوا أَنْ يَفْتَتِلُوا، وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَائِمٌ عَلَى الْمِنْبَرِ. قَالَتْ: فَلَمْ يَزَلْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُخَفِّضُهُمْ حَتَّى سَكَنُوا وَسَكَتَ، قَالَتْ: فَبَكَيْتُ يَوْمِي ذَلِكَ كُلَّهُ، لَا يَرْقَأُ لِي دَمْعٌ وَلَا أَكْتَحِلُ بَنُومٍ. قَالَتْ: وَأَصْبَحَ أَبَوَايَ عِنْدِي، وَقَدْ بَكَيْتُ لَيْلَتَيْنِ وَيَوْمًا، لَا يَرْقَأُ لِي دَمْعٌ وَلَا أَكْتَحِلُ بَنُومٍ، حَتَّى إِنِّي لَأُظَنُّ أَنَّ الْبُكَاءَ قَالِقٌ كَبِدِي، فَبَيْنَا أَبَوَايَ جَالِسَانِ عِنْدِي وَأَنَا أَبْكِي فَاسْتَأْذَنْتُ عَلَى امْرَأَةٍ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَأَذِنْتُ لَهَا، فَجَلَسَتْ تَبْكِي مَعِي. قَالَتْ: فَبَيْنَمَا نَحْنُ عَلَى ذَلِكَ دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَيْنَا، فَسَلَّمَ ثُمَّ جَلَسَ. قَالَتْ: وَلَمْ يَجْلِسْ عِنْدِي مُنْذُ قِيلَ مَا قِيلَ قَبْلَهَا، وَقَدْ لَبِثَ شَهْرًا لَا يُوحَى إِلَيْهِ فِي شَأْنِي بَشْيَءٍ. قَالَتْ: فَتَشْهَدُ

رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِينَ جَلَسَ ثُمَّ قَالَ: "أَمَّا بَعْدُ يَا عَائِشَةُ، إِنَّهُ بَلَغَنِي عَنْكَ كَذَا وَكَذَا، فَإِنْ كُنْتَ بَرِيئَةً فَسَيَرُّكَ اللَّهُ، وَإِنْ كُنْتَ أَلَمَمْتَ بِذَنْبٍ فَاسْتَغْفِرِي اللَّهَ وَتُوبِي إِلَيْهِ، فَإِنَّ الْعَبْدَ إِذَا اعْتَرَفَ ثُمَّ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ". قَالَتْ: فَلَمَّا قَضَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَقَالَتهُ قَلَصَ دَمْعِي حَتَّى مَا أَحِسُّ مِنْهُ قَطْرَةً، فَقُلْتُ لِأَبِي: أَحِبَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنِّي فِيمَا قَالَ. فَقَالَ أَبِي: وَاللَّهِ مَا أَذْرِي مَا أَقُولُ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقُلْتُ لِأُمِّي: أَجِيبِي رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فِيمَا قَالَ. قَالَتْ أُمِّي: وَاللَّهِ مَا أَذْرِي مَا أَقُولُ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ. فَقُلْتُ: وَأَنَا جَارِيَةٌ حَدِيثُهُ السَّنُ لَا أَقْرَأُ مِنَ الْقُرْآنِ كَثِيرًا: إِنِّي وَاللَّهِ لَقَدْ عَلِمْتُ لَقَدْ سَمِعْتُمْ هَذَا الْحَدِيثَ حَتَّى اسْتَقَرَّ فِي أَنْفُسِكُمْ وَصَدَقْتُمْ بِهِ، فَلَنْ قُلْتُ لَكُمْ إِنِّي بَرِيئَةٌ لَا تُصَدَّقُونِي، وَلَنْ اعْتَرَفْتُ لَكُمْ بِأَمْرٍ - وَاللَّهِ يَعْلَمُ أَنِّي مِنْهُ بَرِيئَةٌ - لَتُصَدَّقُنِي، فَوَاللَّهِ لَا أَجِدُ لِي وَلَكُمْ مَثَلًا إِلَّا أَبَا يُوسُفَ حِينَ قَالَ: ﴿فَصَبَّرْ جَمِيلٌ وَاللَّهِ

الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾﴾ يوسف. ثُمَّ تَحَوَّلْتُ وَاضْطَجَعْتُ عَلَى فِرَاشِي، وَاللَّهِ يَعْلَمُ أَنِّي حِينَئِذٍ بَرِيئَةٌ، وَأَنَّ اللَّهَ مُبَرِّئِي بِرَءَاتِي، وَلَكِنْ وَاللَّهِ مَا كُنْتُ أَظُنُّ أَنَّ اللَّهَ مُنْزِلُ فِي شَأْنِي وَحْيًا يَتَلَى، لَشَأْنِي فِي نَفْسِي كَانَ أَحَقَرَ مِنْ أَنْ يَتَكَلَّمَ اللَّهُ فِيَّ بِأَمْرٍ، وَلَكِنْ كُنْتُ أَرْجُو أَنْ يَرَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي النَّوْمِ رُؤْيَا يُبَرِّئُنِي اللَّهَ بِهَا، فَوَاللَّهِ مَا رَأَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَجْلِسَهُ وَلَا خَرَجَ أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ الْبَيْتِ حَتَّى أَنْزَلَ عَلَيْهِ، فَأَخَذَهُ مَا كَانَ يَأْخُذُهُ مِنَ الْبُرْخَاءِ، حَتَّى إِنَّهُ لَيَتَحَدَّرُ مِنْهُ مِنَ الْعَرَقِ مِثْلَ الْجَمَانِ وَهُوَ فِي يَوْمٍ شَاتٍ، مِنْ ثِقَلِ الْقَوْلِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْهِ. قَالَتْ: فَسَرَّيَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ يَضْحَكُ، فَكَانَتْ أَوَّلَ كَلِمَةٍ تَكَلَّمَ بِهَا أَنْ قَالَ: "يَا عَائِشَةُ، أَمَّا اللَّهُ فَقَدْ بَرَّكَ". قَالَتْ: فَقَالَتْ لِي أُمِّي: قُومِي إِلَيْهِ. فَقُلْتُ: وَاللَّهِ لَا أَقُومُ إِلَيْهِ، فَإِنِّي لَا أَحْمَدُ إِلَّا اللَّهَ ﷻ. قَالَتْ: وَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِطْلَاقِ ﴿١١﴾﴾ النور. الْعَشْرَ الْآيَاتِ، ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ هَذَا فِي بَرَاءَتِي.

قَالَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ -وَكَانَ يُنْفِقُ عَلَى مِسْطَحٍ بَنِي أَثَاثَةَ لِقَرَابَتِهِ مِنْهُ وَفَقْرِهِ-: وَاللَّهِ لَا أُنْفِقُ عَلَى مِسْطَحٍ شَيْئًا أَبَدًا بَعْدَ الَّذِي قَالَ لِعَائِشَةَ مَا قَالَ. فَأَنْزَلَ اللَّهُ ﷻ وَلَا يَأْتِلُ أُوْلُوا

أَفْضَلُ مِنْكَ ۝ النور، إِلَى قَوْلِهِ: ﴿وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۝﴾ النور. قَالَ أَبُو بَكْرٍ الصَّدِيقُ: بَلَى وَاللَّهِ، إِنِّي لِأَحِبُّ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لِي. فَرَجَعَ إِلَى مِسْطَحٍ لِنَفَقَةٍ الَّتِي كَانَ يُنْفِقُ عَلَيْهِ وَقَالَ: وَاللَّهِ لَا أَنْزِعُهَا مِنْهُ أَبَدًا. قَالَتْ عَائِشَةُ: وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ سَأَلَ زَيْنَبَ بِنْتَ جَحْشٍ عَنْ أَمْرِي، فَقَالَ لَزَيْنَبَ: "مَاذَا عَلِمْتَ أَوْ رَأَيْتَ؟". فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَحْمِي سَمْعِي وَبَصْرِي، وَاللَّهِ مَا عَلِمْتُ إِلَّا خَيْرًا. قَالَتْ عَائِشَةُ: وَهِيَ الَّتِي كَانَتْ تُسَامِنِي مِنْ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ ﷺ، فَعَصَمَهَا اللَّهُ بِالْوَرَعِ. قَالَتْ: وَطَفِقتُ أَخْتُهَا حَمْنَةَ تُحَارِبُ لَهَا، فَهَلَكَتْ فِيمَنْ هَلَكَ. قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: فَهَذَا الَّذِي بَلَغَنِي مِنْ حَدِيثِ هَؤُلَاءِ الرَّهْطِ. ثُمَّ قَالَ عَزُوءُ: قَالَتْ عَائِشَةُ: وَاللَّهِ إِنَّ الرَّجُلَ الَّذِي قِيلَ لَهُ مَا قِيلَ لَيَقُولُ: سُبْحَانَ اللَّهِ! فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا كَشَفْتُ مِنْ كَنَفِ أَتْنَى قَطُّ. قَالَتْ: ثُمَّ قَتِلَ بَعْدَ ذَلِكَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ^(۱).

۴۱۴- صالح له ئیبنو شیهابی زوهریه وه دهگیرپتیه وه دهلی: عوروهی کورپی زوبهیر و سهعیدی کورپی موسهییهب و عهلقه مهی کورپی ومققاضی لهیسی و عوبهیدوللای کورپی عهبدوللای کورپی عوقبهی کورپی مهسعوود، له عانیشهی ﷺ هاوسهری پیغه مبهروه ﷺ کاتی بوختانچییه کان نهو بوختانه نارده وایه یان دایه پائی (زوهری) دهلی: ههریهك لهو كهسانه (ی ناو هیئران له پیشه وه) به شیک له به سه رهاته که ی عانیشه یان بو گیراومه ته وه، ههندیکیان له ههندیکیان چاکتری له به رهو شیوهی گیرانه وه که ی به هیئتره، وه له ههریه گیکیانه وه نهو به شهی فهرمووده که م و مرگرتووه و له بهر کردووه که بو گیراومه ته وه له عانیشه وه ﷺ، وه فهرمووده ی ههندیکیان پالپشتی ههندیکی تریان دهکات، هه موویان دهلین: که عانیشه ﷺ وتی: پیغه مبهری خوا ﷺ هه رکات نیازی سه فهریکی هه بوایه تیروپشکی ده کرد له نیوان خیزانه کانیدا، جا بو هه خیزانیکی دهرچو وایه پیغه مبهری خوا ﷺ له گهل خویدا دهیبرد بو

سهفه ره که، عائیشه رضی اللہ عنہا وتی: ئینجا له غهزایه کدا که تیروپشکی کرد له. نیوانماندا سه ره که ی من دهرچوو، منیش له گهل پیغه مبهری خوا ﷺ رۆشتم، دواى نه وهی (ئایه تی) حیجاب دابه زینرابوو، جا من له که ژاوه دا هه لده گیرام و دانه به زینرام، ئیتر رۆشتین هه تا پیغه مبهری خوا ﷺ لهو غهزا بوویه وه و گه پرایه وه و نزیك بوویه وه له مه دینه له کاتی گه پانه وه ماندنا، شه ویکیان ئاگاداری دا بۆ رۆشتن (و گه پانه وه بۆ مه دینه)، منیش کاتی ئاگاداریان دا بۆ رۆشتن رۆشتم تا له له شکره که تیپه پریم (دهستم به ئاو گه یاند)، جا که ته و او بووم له پیویستیه که م، گه پامه وه بۆ لای شوینه که ی خۆم، که دهستم دا له سنگم ده بینم ملوانکه که م له مورو (ظفار) ^(۱) پچراوه، بۆیه گه پامه وه بۆ دۆزینه وه ی ملوانکه که م، جا به دوا گه پانی ملوانکه که م دواى خستم، وه نهو چهند که سه ی که ژاوه که ی منیان بار دهر کرد هاتبوون و که ژاوه که ی منیان خستبووه سهر پشتی و شتره که م که من سواری ده بووم، وایان زانی بوو من له که ژاوه که دام، وه ئافه رتان لهو کات و رۆژگاردا سوکه له بوون قورس نه بوون و گوشت قه له وه ی نه کردبوون، چونکه خواردنی که میان ده خوارد، جا بۆیه نهو که سانه کاتی که ژاوه که یان هه لگرتبوو و باریان کردبوو سووکی که ژاوه که یان لا سه یر نه بوو بوو، منیش ئافه رته یکی گه نجی که م ته مه ن بووم، ئیتر و شتره که یان هه لساندبوو رۆشتبوون، منیش ملوانکه که م دۆزییه وه دواى نه وه ی له شکره که رۆشتبوون، منیش هاتمه وه جیگا که ی نه وان به لام که سیانی لی نه مابوو، ئیتر رۆشتم به رهو جیگا که ی خۆم که پیشر لی بووم، چونکه گومانم وابوو که نه وان دهران منیان به جیه یشتوو و ده گه پینه وه به شوینمدا. له کاتی کدا له شوینه که ی خۆمدا دانیشتبووم چاوه گانم خه و زۆری بۆ هی نابوون ئیتر خه وتم، وه سه فوانی

((۱)) به (ظفار) یش هاتوو له فهرموودمی (۳۶۶۱) سه حیحی بوخاری دا.

کورپی موعهتتهلی سوله می پاشان زهگوانی له دواى لهشکرهکهوه بوو، که پۆژ بوویهوه هاته لای جیگاکهی من و رمشایی کهسیکی خهوتووی بینیبوو، ئینجا کهبینیمی ناسیمیهوه، ئەو پێش پێویست بوونی حیجاب منی بینیبوو، من له دمنگی (إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ) سی ئەو خهبهرم بوویهوه که منی ناسی بووه، منیش به عاباکهم پرووخسارم داپۆشی، وه سویند به خوا یهك وشه مان لهگهڵ یهکتردا نهوت و وشهیهکیشم لێ نهبیست، جگه له وتنی (إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ) کهی، وه دانهوییهوه ههتا وشترهکهی خوستدا و دهستهکانی پێ خسته زهوی، ئێتر منیش پۆشتمه لای وشترهکه و سواری بووم، ئینجا بهخیرایی رمشوهی وشترهکهی رادهکیشا کهمن سواری بووم، ههتا لهکاتی قرچهی گهرمای نیهرپۆدا گهشتین به لهشکرهکه، ئەوان لایان دابوو باریان خستبوو (لهویدا قسه و قسه لۆک دهستی پیکرد)، جا نهوهی تیاچوو تیاچوو، وه ئەو کهسهی که بهشی گهرهی بوختانهکهی گرته نهستۆ و بلاوی کردبووه عهبدوللای کورپی ئوبهی کورپی سهلول بوو.

عوروه دهلی: (ههر بهرشتهکهی پیشوو) ههوائم پیدراوه که نهو (عهبدوللای کورپی ئوبهی) ئەو بوختانه لای ئەوهوه بلاو دهکرایهوه و باسی دهکرا، نهویش دهیسهلاند و گوێی بۆ دهگرت و بهدوایدا دهچوو بلاوی دهکردهوه، وه ههر جوروه دهلی: له بوختانکاران کهسیان ناوی نههینرا، جگه له ههسسانی کورپی سابیت و میستهحی کورپی ئوساسه و ههمنهی کچی جهحش لهگهڵ چهند کهسیکی تردا که من شارمزایم نییه لهسهریان، بهلام بیگومان دهستهیهك بوون- وهك خوای بهرز و بلند فهرمووبوی^(۱): وه بیگومان ئەو کهسهی که بهشی گهرهی بوختانهکهی بلاوکردبووه دهوتریت: عهبدوللای کورپی ئوبهی کورپی

(۱) لهم ئایهتهدا: (إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنْكُمْ) النور: ۱۱.

سەلۆلە. ھەر وەھا عوروو دەلّی: عائیشە ﷺ پێی ناخۆشبوو لە لایدا جنیو بە ھەسسانی کۆری سابیت بدری، وە دەمیوت ھەسسان ئەو کەسە بوو و تویەتی: جا بە دلتیایییەو بەواکەم و باوکی باوکەم و ناموسەم قەلغان دەمبێت بۆ ناموسی موھەممەد لە بەرانبەری ئیوودا (بیبابەرەن). عائیشە ﷺ دەلّی: ئەنجا ھاتینەو بەواکەم، وە کاتی گەشتەو بەدینە بەک مانگ نەخۆش کەوتەم، خەلک قەسە بوختان چێھکانیان بلآو دەکردەو، بەلام من ھەستم بە ھیچ لەو بایە نەدەکرد، وە ئەوی لە نەخۆشیە کەمدا گومانی بۆ دروست کردبووم، ئەو بوو کە ئەو سۆز و لوتفەم لە پێغەمبەرەدا ﷺ ھەست پێی نەدەکرد کە جارێ نەخۆش دەکەوتەم دەمبێنی لێی بۆم، ئەو نەبێ کە پێغەمبەری خوا ﷺ دەھاتە ژوورەو بەواکەم سەلامی دەکرد و پاشان دەیفەرموو: ((کچە کەتان چۆنە؟^(۱))) پاشان دەرۆشت، ئەو گومانی لام دروست دەکرد، ھەستم بە ھیچ لەو قەسە و قەسەلۆکە نەکردبوو ھەتا چاک بوومەو لە نەخۆشیە کەم پۆشتە دەرەو، جا من لە گەل دایکی میستەح روو بە مەناصیح پۆشتینە دەرەو کە شوینی دەست بەناو گەیاندمان بوو، وە ئێمە شەو بۆ شەو نەبووایە نە دەرپۆشتینە دەرەو، ئەو پێش ئەو بوو کە ئاودەست دروست کەین لە نزیک مائەکانمان، عائیشە دەلّی: کاری ئێمە لەم بارمەو وەک باوی عەرمبە پێشووەکان بوو لە چۆلەوانی دەستمان بەناو دەگەیان، وە ئێمە نارەحەت دەبووین کە ئاودەست لە مالکانماندا دروست کەین، دەلّی: جا من و دایکی میستەح - کە کچی ئەبو رۆھمی کۆری مۆتەلیبی کۆری عەبدی مەنافە، دایکیشی کچی سەخری کۆری عامیرە کە پوری ئەبو بەگری سیدیقە، کۆرەگەشی ناوی میستەحی کۆری ئوساسە کۆری عەببادی کۆری

((۱)) بەم جۆرەش مانا دەرکەت، (حالی نافرتمە کەتان چۆنە).

موتته لیبه- جا من و دایکی میسته ح که له کاره که مان بووینه وه روو به مائی من هاتینه وه، دایکی میسته ح قاجی له عه باکه ی گرا و پپی هه لکه وت: وتی داماو بیت میسته ح، منیش وتم: قسه یه کی خراپت کرد نایا تو جنیو به پیاویک دهمیت به شداری غه زای به دری کردووه؟ وتی: نه ی که که نایا نه تبیستوووه میسته ح چی ده لی؟ عائیشه ﷺ ده لی: منیش وتم چی ده لی؟ ئینجا قسه ی بوختانچه گانی بو گپرامه وه، ده لی: نه وسا نه خوشیه کی تر زیاد بوو بو نه خوشیه که م. جا که گه پرامه وه بو مائی خو م، پیغه مبه ری خوا ﷺ هات بو لام و سه لامی کرد و پاشان فهرمووی: ((که که تان چونه؟^(۱))) منیش وتم: مؤله تم دهمیت برؤم بولای دایک و باوکم؟ عائیشه ده لی: من له و کاته دا دهمویست راستی هه واله که له دایک و باوکمه وه بزانه م، ده لی: پیغه مبه ری خواش ﷺ مؤله تی دام (و رۆشتم بو لای دایک و باوکم)، به دایکم وت: نه ی دایه گیان خه لک چی ده لئین (دهرباره ی من)؟ (دایکم) وتی: کچی شیرینم نارچه ت مبه به، سویند به خوا که م نافرمت هه یه جوان بی ت زنی پیاویک بی ت خو شی بویت و هه وپی هه بی ت قسه و قسه لۆکی له سه ر نه کری، عائیشه ده لی: منیش وتم: پاک و بیگه ردی بو خوا، نایا خه لکی باسی نه و قسه ده که ن؟ وتی: ئیتر نه و شه وه گریام تا به یانی فرمی سک له چاوم ووشک نه بوویه وه و خه وم لی نه که وت، پاشان که رۆژم لی بوویه وه، هه ر ده گریام ده لی: پیغه مبه ری خوا ﷺ عه لی کو ری نه بو تالیب و ئوسامه ی کو ری زمیدی بانگ کرد کاتی نیگا نه هات و دواکه وت، پرسیا ری له هه ردووکیان ده کرد و راویژی پی ده کردن درباره ی جیا بوونه وه له خیزانی^(۲)، عائیشه ده لی: ئینجا ئوسامه نه وه ی عه رزکرد که دهیزانی له

((۱)) بهم جۆرمش مانا ده کریت، (حالی نافرمته که تان چونه).

(۲) وانه عائیشه ﷺ.

پاکیتی خیزانی و، نه‌وه‌ی هه‌ستی پێده‌کرد له‌ خو‌شه‌ویستی بو‌یان، جان‌وسامه‌ وتی: خیزانی خو‌ته‌ نه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا، سو‌پند به‌خوا چاکه‌ نه‌بی‌ت له‌ بارمه‌وه‌ نایزانین، به‌لام‌ عه‌لی کو‌ری نه‌بو‌ تالیب‌ وتی: نه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا، خوا رێگه‌ی لی‌ ته‌سک‌ نه‌کردوو‌یت‌وه‌ (بو‌ ژن هینان)، جگه‌ له‌و‌ نافرم‌تی تر‌ زو‌ره‌، وه‌ پرس‌یار له‌ که‌نیزکه‌که‌ بکه‌ راست‌یت پێ‌ ده‌لی، عانی‌شه‌ وتی: پێغه‌مبه‌ری خواش به‌ریره‌ی بانگ‌ کرد و فهرمو‌وی: ((نه‌ی به‌ریره‌ ئایا شتی‌کت (له‌ عانی‌شه‌) دیوه‌ بت‌خاته‌ گومانه‌وه‌؟)) به‌ریره‌ش عه‌رز‌ی کرد: نه‌خیر سو‌پند به‌و‌ زاته‌ی تو‌ی به‌راستی ناردوو‌ه‌ هیچ شتی‌کم‌ لی‌ نه‌دیوو‌ه‌ نه‌نگی بی‌ت بو‌ی، ته‌نها نه‌وه‌ نه‌بی‌ت کچۆله‌یه‌کی منالکاره‌ به‌سه‌ر هه‌ویره‌که‌ی ماله‌ومیان خه‌وی لی‌ ده‌که‌و‌یت.

عانی‌شه‌ وتی: ئیتر پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌ر نه‌و رۆژه‌ هه‌ستا و رۆشته‌ سه‌ر دوانگه‌ و سکا‌لای حا‌لی خو‌ی کرد له‌ ده‌ستی (عه‌بدو‌ل‌لای کو‌ری ئوبه‌ی کو‌ری سه‌ل‌ول)، له‌ سه‌ر دوانگه‌که‌ بو‌و فهرمو‌وی: ((نه‌ی گرو‌ی مسو‌لمانان کێ یارمه‌تیم‌ دده‌ا بچم‌ به‌گزی پیاو‌یک‌دا که‌ بی‌گومان ئه‌زیه‌ت و ئازاری به‌خواو خیزانم‌ که‌یان‌دوو‌ه‌؟ وه‌ سو‌پند به‌خوا جگه‌ له‌چاکه‌ هی‌چم‌ له‌خیزانم‌ نه‌دیوو‌ه‌، وه‌ سو‌پند به‌ خوا با‌سی پیاو‌یکیان‌ کردوو‌ه‌ جگه‌ له‌ چاکه‌ هی‌چم‌ لی‌ نه‌دیوه‌، وه‌ له‌گه‌ڵ خو‌مدا نه‌بی‌ت نه‌هاتۆته‌ ژوو‌ره‌وه‌ بو‌ ناوما‌ل و خیزانم‌)) عانی‌شه‌ وتی: جا سه‌عدی کو‌ری مو‌عاز - که‌ برای عه‌بدو له‌شه‌ه‌له‌- هه‌ستا و وتی: نه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا من یارمه‌تیت دده‌م‌ جا ئه‌گه‌ر له‌ هو‌زی ئه‌وسه‌ دده‌م‌ له‌ گه‌ردنی، وه‌ ئه‌گه‌ر له‌ برایانمانه‌ له‌ هو‌زی خه‌زه‌ج فهرمانمان پێ‌ بکه‌ ئی‌مه‌ش‌ فهرمانه‌که‌ت جێ به‌جێ ده‌که‌ین. عانی‌شه‌ ده‌لی: ئه‌نجا پیاو‌یک‌ له‌ هو‌زی خه‌زه‌ج هه‌ستا - که‌ دایکی حه‌سسان کچی مامیه‌تی له‌ تیره‌ی ئه‌و پیاو‌من- ئه‌و پیاو‌ش‌ سه‌عدی کو‌ری عوباده‌یه‌ که‌ سه‌رو‌کی هو‌زی خه‌زه‌جه‌، عانی‌شه‌ ده‌لی: که‌ پێ‌ش‌تر

پیاویکی چاک بوو بهلام دهماری خزمایهتی جولاً، وتی به سهعد (ی کوری موعان) سویند بهخوا درۆ دهکهیت نایکوژی و ناشتوانی بیکوژی، وه نهگهر نهو کهسه له دهستهکهی خۆت بوايه پیت خوش نهبوو بکوژیت، نهجا نوسهیدی کوری حوزهر- که نامۆزای سهعد بوو - ههستاو وتی بهسهعدی کوری عوباده: سویند بهخوا تۆ درۆ دهکهیت سویند بهخوا دمیکوژین، بهراستی تۆ دوو پرویت و دهمهقائلی پشتگیری دهکهیت لهسهر دوو پروهکان، عائیشه دهلی: جا ههردوو هۆزمکه: نهوس و خهزرج ههستان ویستیان جهنگ له دژی یهکتر بهرپاکهن، لهو کاتهدا پیغهمبهری خوا لهسهر دوانگهکه ومستابوو، دهلی: جا پیغهمبهری خوا به بهردهموامی هیوری دهکردنهوه ههتا بی دمنگ بوون، پیغهمبهریش بیدمنگ بوو، عائیشه دهلی: من نهو پۆژه ههمووی گریام فرمیسک لهچاوم ووشک نهبوویهوه و خهوه نهچوووه چاوم، دهلی: بۆ بهیانیهکهی دایک و باوکم لابیوو، دوو شهو و پۆژیک بهردهموام گریابوووم، فرمیسک لهچاوم ووشک نهبوویهوه و خهوه نهچوووه چاوم، ههتا گومانم وابوو گریان و خهفمت جهرگم لهت دهکات و دهمکوژیت، جا لهکاتیکیدا دایک و باوکم لامان دانیشتبوون و منیش دهگریام، لهپەر ئافرمیتیکی نهنصاری مۆلهتی هاتنه ژوورهوهی خواست منیش مۆلهتم دا، هاته ژوورهوه و دانیشته لهگهڵ من دهگریا، جا له کاتیکیدا ئیمه لهم حالتهدا بووین لهوکاتهدا پیغهمبهری خوا ﷺ هاته ژوورهوه بۆلامان پاشان دانیشته دهلی: که پیشتەر لام دانهدمنیشته لهو پۆژهوهی نهو هسه و هسهئۆکه بۆ من دروست کرابوو، بیگومان مانگیك بوو دهمبارهی من هیچ نیگای بۆ نهدههات، عائیشه دهلی: پیغهمبهر ﷺ کاتی دانیشته ههرمووی: (أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ) پاشان ههرمووی: ((دوا ئهمه نهی عائیشه بیگومان دهمبارهی تۆ نهوه و نهوه بهمن گهشتوووه، جا نهگهر تۆ بیتاوان بیت نهوه بیگومان خوا بی تاوانیت پروون دهکاتهوه، وه نهگهر تاوانیکیشته کردوووه

ئەو دە داواى لِيخَوْشبوون لەخوا بکە، وە پەشیمان بەرمووە و بگەرێرمووە بۆ لای خوا، چونکە بەراستی ئەگەر مەرۆف دان بەتاوانەکەیدا بنیت و پاشان بگەرێتمووە بۆ لای خوا، خواش تەو بەی لى گىرا دمکات))، جا کە پێغه مبهرى خوا ﷺ ووتەکەى تەواوکرد فرمیسکم ووشك بوویهووە، بەجۆرئ ههستم نەدمکرد يەك فرمیسك لەچاوم بێت، وە وتم بە باوکم: لەجیاتی من وەلامى پێغه مبهرى خوا ﷺ بدمرمووە، باوکم وتی: وەللاهی نازانم چى بلیم بە پێغه مبهرى خوا، ﷺ ئینجا وتم بەدایکم: لەجیاتی من وەلامى پێغه مبهرى خوا ﷺ بدمرمووە دمربارەى ئەوەى فەرمووی، دایکم وتی: وەللاهی نازانم چى بلیم بە پێغه مبهرى خوا ﷺ، منیش وتم: لە کاتیکدا من کچۆلەیهکی منالکاریبوم قورئانی زۆرم نەخویندبوو، وتم: وەللاى بەدلتیاییهووە من دزمانم ئیووە ئەو قسە و قسەلۆکەى خەلک دمربارەى من دمیلێن بیستوتانە، لە دل و دمر وونتاندا جیگیر بوو و باومرپان پى کردوو، خو ئەگەر من پیتان بلیم: من بى تاوانم، ئیووە باومرپم پى ناکەن، بەلام ئەگەر دان بەو تاوانەدا بنیم لەبەردەم ئیوودا - خوا دزمانى کە من بى تاوانم - بیگومان باومرپم پى دمکەن، دەى وەللاهی نموونەیهکی وەك خوّم و ئیووە نادۆزمەووە جگە لە باوکی یوسف ﷺ کە فەرمووی: (ووتی جا ئارام دەگرم) بە ئارامگرتنیکی چاک و پەسەند خواش یارمەتیدەرمە لەسەر ئەوەى باسى دمکەن). پاشان خوّم و مرچەرخان و لەسەر نوینەکەم پالکەوتم، وە خوا دزمانى من لەو رۆژگارەدا بى تاوان بووم، وە بەراستی ئومیدەوار بووم کە خوا بى تاوانیم دمریخات، بەلام سویند بەخوا گومانم نەدمبرد کە خوا دمربارەى ئەم کارەى من نیگا دابەزینیت و بخوینریتەووە، من لەدلى خوّمدا لەوە بجوکتەر و کەمترم کە قورئان دمربارەى من شتى بفەرمووی، بەلام من چاومرپانم دەکرد کە پێغه مبهرى خوا ﷺ لە خەویدا خەویک ببینى خوا بى تاوانى منى پى دمریخات، جا سویند بەخوا پێغه مبهرى ﷺ لەشوینی خوێ نەرۆشت، وە کەس لەخەلکی ئەو ماله نەرۆشتنە

دمروه ههتا وهحی بۆ پیغه مبهەر ﷺ دابهزینرا، جا پیغه مبهەر ﷺ حالهتی هاتنی سروشت دایگرت که زۆر نارهحمت دمبوو ههتا دلوپی ئارمقی دانه دانه وهک گۆی مرواری لی دمتکا، له بهر عهرهق کردنی له رۆزی ساردی زستاندا له بهر قورسی ئهو فهرمایشتهی بۆی دانه بهزینرا. عایشه دهلی: جا کاتی نیگا کهی پیغه مبهیری خوا ﷺ تهواو بوو، پیغه مبهیری خوا ﷺ پیدمکهنی، جا یه کهم وشهیهک له دهمی هاته دمرهوه ئهومبوو که فهرمووی: ((ئهی عایشه سوپاسی خوا بکه که بی تاوانی تۆی دمرخست))، عایشه دهلی: جا دایکیشم پیی وتم: ههسته بجۆ بۆ خزمهتی پیغه مبهەر ﷺ، منیش وتم: نه خیر به خوا ناچم بۆ خزمهتی و جگه له خوای بهرز و بلند سوپاسی کهس ناکهم، دهلی: وه خوا ﷺ ئهم ده ئایه تانهی دابهزاند: ﴿إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْآيَاتِ﴾ (النور^(۱)) پاشان ئهمهی دهربارهی پاکیتی و بی تاوانی منی دابهزاند.

ئهبو بهکری صدیق - که خهرج و مهسرهقی میستهحی کوری ئوساسهی دهمکیشا، له بهر نزیک و خزمایهتی لایه وه - وتی: سویند به خوا ئیتر ههرگیز خهرجی میستهح به هیچ جوریک ناکیشم، دواي ئهو بوختانهی بۆ عایشه کرد، بهو هۆیه وه خواش ئهم ئایه تهی دابهزاند: ﴿وَلَا يَأْتِلْ أُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولِي الْقُرْبَى وَالْمَسْكِينِ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ (النور. واته: ئهوانهتان خاومنی چاکه وسهرومت وسامانن سویند نهخۆن که یارمهتی به خزمان و ههزاران و گوچهران نهدهن له پیناوی خوادا، وه با لیبوردمن و چاوپۆشی بکهن، ئایا پیتان خوش نییه خوا لیتان خوش بیت، وه خوا لی خوش بوو و میهرهبانه).

(۱) واته، بیگومان ئهوانهی که ئهو بوختانهیان (بۆ عایشهی خیزانی پیغه مبهەر ﷺ) ههلبست دهمتهیهک بپوون لهخۆتان.

ئه‌بو به‌گری صدیق وتی: به‌ئێ سویند به‌خوا پیم خوشه که خوا لیم خوش بیت، نیتر نهو خهرجی جارانی گیرایه‌وه بو میسته‌ح، وه وتی: سویند به‌خوا تا ماوم لی نابرم، عایشه وتی: وه پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ پرسیری له زمینه‌بی کچی جه‌حش کردبوو دمرباره‌ی من و فه‌رمووی به‌ زمینه‌ب: ((زمینه‌ب چی ده‌زانی؟ یان حیت بینوو؟)) نه‌ویش وتبووی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا گویم و چاوم ده‌پاریزم، وه‌للاهی جگه له چاکه هیچم لی نه‌زانیوه، عایشه ده‌ئی: (له ناو خیزانه‌کانیدا) ته‌نها زمینه‌ب هاوتای من بوو له‌جوانی و پله‌یدا لای پیغه‌مبه‌ر ﷺ، به‌لام به‌هووی خواناسی و خو‌پاریزه‌وه خوا پاراستی. به‌لام حه‌منه‌ی خوشکی زمینه‌ب له پیناو زمینه‌بدا شه‌ری کرد، نه‌ویش له‌و که‌سانه‌ بوو که تیاچوون (تاوانبار بوو و قسه‌ی خراپی کرد).

ئیب‌نو شیه‌اب ده‌ئی: جا ئه‌مه نه‌وه بوو که به‌من گه‌شتوو له‌و فه‌رمووده و به‌سه‌ره‌اته‌ی نه‌و ده‌سته‌یه، پاشان عوروه وتی: عایشه ﷺ وتی: وه‌للاهی بی‌گومان نه‌و پیاوه‌ی نه‌و قسه و بوه‌تانه‌ی بوکرا (صفه‌وانی کوری موعه‌ته‌ل) ده‌ئی: پا‌کو بی‌گه‌ردی بو خوا سویند به‌و خوایه‌ی گیانی منی به‌ ده‌سته، هه‌رگیز نه‌و شوینه‌ی مینهم لا نه‌داوه و نه‌مبینوه، عایشه ده‌ئی: پاشان دوا نه‌و رووداوه به‌ شه‌هیدی له‌ ری‌ی خوا کوژرا.

۴۱۴۲- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: أَمَلَى عَلِيَّ هِشَامُ بْنُ يُسُفَ مِنْ حِفْظِهِ: أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: قَالَ لِي الْوَلِيدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ: أَبْلَغَكَ أَنَّ عَلِيًّا كَانَ فِيمَنْ قَدَفَ عَائِشَةَ؟ قُلْتُ: لَا، وَلَكِنْ قَدْ أَخْبَرَنِي رَجُلَانِ مِنْ قَوْمِكَ: أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، وَأَبُو بَكْرِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ، أَنَّ عَائِشَةَ ﷺ قَالَتْ لَهُمَا: كَانَ عَلِيٌّ مُسْلِمًا فِي شَأْنِهَا.

۴۱۴۲- زوهری دهلی: وهلیدی کوری عهبدوله لیک پپی وتم: نایا به تو گهشتووه که عهلی ﷺ لهو کهسانه بوو که بوهتانی زینای بو عائیشه ﷺ کرد؟ وتم: نه خیر، به لگو دوو پیاو له هۆزه کهی تو^(۱) - نه بو سه له مهی کوری عهبدورحمان و نه بو به کری کوری عهبدورهحمانی کوری حاریس- بویان گیرامه وه که عائیشه ﷺ به ههردووکیانی وتوو: عهلی دهربارهی نهو بابتهی نهو (عائیشه) بیدمگ بوو (یان سه لامهت و پاریزراو بوو)^(۲).

۴۱۴۳- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَّانَةَ، عَنْ حُصَيْنٍ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ قَالَ: حَدَّثَنِي مَسْرُوقُ بْنُ الْأَجْدَعِ قَالَ: حَدَّثَنِي أُمُّ رُومَانَ -وَهِيَ أُمُّ عَائِشَةَ ﷺ- قَالَتْ: بَيْنَا أَنَا قَاعِدَةٌ أَنَا وَعَائِشَةُ إِذْ وَلَجَتِ امْرَأَةٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَتْ: فَعَلَ اللَّهُ بِفُلَانٍ وَفَعَلَ. فَقَالَتْ أُمُّ رُومَانَ: وَمَا ذَاكَ؟ قَالَتْ: ابْنِي فِيمَنْ حَدَّثَ الْحَدِيثَ. قَالَتْ: وَمَا ذَاكَ؟ قَالَتْ: كَذَا وَكَذَا. قَالَتْ عَائِشَةُ: سَمِعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ؟ قَالَتْ: نَعَمْ. قَالَتْ: وَأَبُو بَكْرٍ؟ قَالَتْ نَعَمْ. فَخَرَّتْ مَغْشِيًا عَلَيْهَا، فَمَا أَفَاقَتْ إِلَّا وَعَلَيْهَا حُمَى بِنَافِضٍ، فَطَرَحْتُ عَلَيْهَا ثِيَابَهَا فَعَطِطْتُهَا. فَجَاءَ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ "مَا شَأْنُ هَذِهِ". قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخَذَتْهَا الْحُمَى بِنَافِضٍ. قَالَ: "فَلَعَلَّ فِي حَدِيثٍ تُحَدِّثُ بِهِ". قَالَتْ نَعَمْ. فَقَعَدْتُ عَائِشَةَ فَقَالَتْ: وَاللَّهِ لَئِنْ حَلَفْتُ لَا تُصَدِّقُونِي، وَلَئِنْ قُلْتُ لَا تَعْذِرُونِي، مَثَلِي وَمَثَلُكُمْ كَيْعْقُوبَ وَبَنِيهِ، ﴿وَاللَّهُ أَلْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ﴾ (۱۸) يوسف

قَالَتْ: وَانْصَرَفَ وَلَمْ يَقُلْ شَيْئًا، فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَذْرَهَا، قَالَتْ: بِحَمْدِ اللَّهِ لَا بِحَمْدِ أَحَدٍ وَلَا بِحَمْدِكَ^(۳).

(۱) که هورمهشه.

(۲) هیچ قسمهکی تی نمکرد و خوی تاوانبار کرد.

(۳) پروانه: ۳۲/۸۸.

٤١٤٣- مه‌سروقی کوری نه‌جده‌ع ده‌لی: ئوممو رومان که دایکی عایشه‌یه ﷺ بۆی گیرامه‌وه وتی: له‌کاتیکدا من دانیشتبووم خۆم و عایشه بووین له‌ ناکاو ئافرمتیکی نه‌نصاری هاته ژووره‌وه وتی: خوا وا و وا به‌فلان کهس بکات، ئوممو رۆمانیش وتی: نه‌وه چی بوو؟ وتی: کورمه‌کم له‌و که‌سانه‌یه نه‌و باسه‌ی کردووه (ئوممو رۆمان) وتی: چی بووه؟ وتی: نه‌وه و نه‌وه. عایشه ﷺ وتی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ (بیستوو‌یه‌تی)؟ وتی: به‌لی، وتی: نه‌بو به‌کریش ﷺ بیستوو‌یه‌تی؟ وتی: به‌لی، ئیتر عایشه ﷺ که‌وت و له‌ هۆش خۆی جوو‌یه‌وه، نه‌نجا که به‌ هۆش هاته‌وه تاو و له‌رزی لی هاتبوو، نه‌نجا پۆشاکه‌که‌ی خۆیم دا به‌سه‌ریدا و دامپۆشی. نه‌وسا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هات و فهرمووی: ((نه‌مه (عایشه) چی یه‌تی؟)) وتم: تووشی تاو له‌رز بووه، فهرمووی: ((له‌وانیه به‌هۆی نه‌و قسه و قسه‌ئۆکه بی‌ت باس ده‌کریت ؟)) (ئوممو رۆمان) وتی: به‌لی، نه‌نجا عایشه ﷺ دانیش، وتی: وه‌للاهی نه‌گه‌ر سویند بخۆم بی تاوانم باوم‌رم پی ناکه‌ن، وه نه‌گه‌ر بلیم (نه‌و کاره‌م کردووه بمبورن) نامبورن، نموونه‌ی من و ئیوه وه‌ک یعقوب و کورمه‌کانیتی: (خوا یارمه‌تی دهرمه له‌سه‌ر نه‌وه‌ی باسی ده‌که‌ن)، (ئوممو رۆمان): ده‌لی پیغه‌مبه‌ر ﷺ رۆشت و هیچی نه‌وت، ئیتر خوا قورئانی دابه‌زاند و وه‌لامی گله‌یی یه‌که‌ی عایشه ﷺ دایه‌وه، (عایشه‌ش) وتی: ته‌نها سوپاس بۆ خوا، سوپاس بۆکه‌سی تر نا، وه سوپاس بۆ تۆش نا (نه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ).

٤١٤٤- حَدَّثَنِي يَحْيَى، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ نَافِعِ بْنِ عُمَرَ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، كَانَتْ تَقْرَأُ: ﴿إِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِأَلْسِنَتِكُمْ ۖ﴾ النور، وَتَقُولُ: الْوَلَقُ: الْكَذِبُ. قَالَ ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ: وَكَانَتْ أَعْلَمَ مِنْ غَيْرِهَا بِذَلِكَ لِأَنَّهُ نَزَلَ فِيهَا^(١).

٤١٤٤-ناهفیعى كورپى ئىبنو عومەر دهلى: ئىبنو نهبى مولهيكه دهگپرتهوه كه عائشه ؓ نهم نايهتهى بهم جوړه دهخويندموه (إِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِأَلْسِنَتِكُمْ) وه دمپوت: (الْوَلَقُ) واته: درو^(١) ئىبنو نهبى مولهيكه دهلى: عائشه ؓ له كهسانى تر شارمزارته بهو باسه چونكه له بارهى خوږهوه دابهزيوه.

٤١٤٥- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدَةُ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: ذَهَبْتُ أَسْبُ حَسَانَ عِنْدَ عَائِشَةَ فَقَالَتْ: لَا تَسْبُهُ، فَإِنَّهُ كَانَ يَنْفَخُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. وَقَالَتْ عَائِشَةُ اسْتَأْذَنَ النَّبِيُّ ﷺ فِي هِجَاءِ الْمُشْرِكِينَ، قَالَ: "كَيْفَ يَنْسَبِي؟". قَالَ: لِأَسْلُتَكَ مِنْهُمْ كَمَا تُسَلُّ الشَّعْرَةَ مِنَ الْعَجِينِ. وَقَالَ مُحَمَّدٌ: حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ قَرْقَدٍ: سَمِعْتُ هِشَامًا، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: سَبَبْتُ حَسَانَ، وَكَانَ مِمَّنْ كَثُرَ عَلَيْهَا^(٢).

٤١٤٥- هیشام له عوروه باوکیهوه گپراپهوه وتی: پوښتم لای عائشه ؓ جنیو بدهم بهحسسان، عائشه ؓ وتی: جنیوی پی مدهد، بهراستی نهو بهرگری دمکرد له پیغهمبهر ﷺ (لهدزی بتهپرستان)، عائشه ؓ وتی: (حسسان) دمبراره داشوری بتهپرستان داوی مؤلهتی له پیغهمبهر ﷺ کرد، نهویش فهرمووی: ((چون دایان دشوری) كه رهچهلکی من (لهگهلان تیکهله) ((حسسان وتی: سویند بهخوا رهچهلکی تو لهناویاندا دمردینم^(٣)، وهك چون تاله موو له ههویر دمردهینری.

(نیمای بوخاری دهلی: موحهمهه وتی: عوسمانی کورپى فهرقهه بوی گپراپهوه وتی: له هیشام بیست له باوکیهوه گپراپهوه و وتی: جنیوم دا به

(١) كهواته لاسر خویندنموگى نمو مانای نایتمكه بهم جوړمه،(به زمانى خوټان درو دمكمن)، بهلام نمو شیوه خوینندنهوه

شاز و نامویه، جهماورى قورټان خوټان به (تَلَقَّوْنَهُ) دمپویننمهوه به مانای همنديكتان له همنديكتان ومردمگرن.

(٢) پروانه: ٣٥٣١.

(٣) جیایى دمكهمووه له رهچهلکی نموان.

حه‌سسان، نه‌و له‌و که‌سانه بوو زو‌ری ووت له د‌زی عایشه ﷺ (له‌و بوه‌تانه‌ی بو‌ی کرا).

۴۱۴۶- حَدَّثَنِي يَشْرُ بْنُ خَالِدٍ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ أَبِي الضَّحَى، عَنْ مَسْرُوقٍ قَالَ: دَخَلْنَا عَلَى عَائِشَةَ ﷺ وَعِنْدَهَا حَسَّانُ بْنُ ثَابِتٍ يُنْشِدُهَا شِعْرًا، يُشَبِّبُ بِأَبْنَاتٍ لَهُ، وَقَالَ:

حَصَانُ رَزَانُ مَا تُزْنُ بِرَبِيبَةٍ... وَتُضْحِكُ غَرَّتِي مِنْ لُحُومِ الْغَوَافِلِ.
فَقَالَتْ لَهُ عَائِشَةُ: لَيْكَكَ لَسْتُ كَذَلِكَ. قَالَ مَسْرُوقٌ: فَقُلْتُ لَهَا: لِمَ تَأْذَنِينَ لَهُ أَنْ يَدْخُلَ عَلَيْكَ. وَقَدْ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾ (۱۱) النور. فَقَالَتْ: وَأَيُّ عَذَابٍ أَشَدُّ مِنَ الْعَمَى. قَالَتْ لَهُ: إِنَّهُ كَانَ يُتَافَحُ -أَوْ يُهَاجِي- عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ^(۱).

۴۱۴۶- مه‌سروق ده‌لی: چونی‌ه زو‌وره‌وه بو‌لای عایشه ﷺ، هه‌سانی کوری سابیتی لایوو چهند به‌یته ه‌ونراومه‌کی غه‌زله‌ی بو‌ عایشه ﷺ ده‌خو‌ینده‌وه هه‌سسان ووتی: داو‌ین پاکه و خاومنی وبقار و ژیرییه‌کی ته‌واوه، هیج گومان‌یکی خرابی پی‌ نابرد‌ری‌ت، برسی بوو له خواردنی گوشتی ئاهرته بی‌ ئاگا و داو‌ین پاکه‌گان، جا عایشه ﷺ پی‌ی ووت: به‌لام تو‌ وا نه‌بوویت.

مه‌سروق وتی: منیش به عایشه‌م ﷺ وت: بو‌ ریگه‌ی پی‌ده‌دمیت بی‌ته مالت له‌کاتی‌کدا خوی به‌رز و بلند فهرموویه‌تی: (نه‌و که‌سه‌یان به‌شی گه‌وره‌ی بوختانه‌که‌ی گرته نه‌ستو (له‌ رو‌زی دوا‌ییدا) بو‌ نه‌و سزای ههر گه‌وره هه‌یه)، عایشه‌ش ﷺ وتی: جا چ سزایه‌ک له‌ کو‌یری سه‌ختره؟ عایشه ﷺ وتی: بی‌گومان نه‌وه (حه‌سسان) له‌ رابردوودا (به‌ ه‌ونراوه‌گانی) له‌سه‌ر پی‌غه‌مبه‌ری خوی ﷺ ده‌کرده‌وه، یان نه‌یارمه‌گانی ریسوا دم‌کرد و دادمه‌ش‌ورد.

۳۷ - باب غَزْوَةِ الْحُدَيْبِيَّةِ

وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ﴾ (۱۸) ﴿الْفَتْحِ ۴۱۴۷- حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ قَالَ: حَدَّثَنِي صَالِحُ بْنُ كَيْسَانَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَامَ الْحُدَيْبِيَّةِ، فَأَصَابَنَا مَطَرٌ ذَاتَ لَيْلَةٍ، فَصَلَّى لَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الصُّبْحَ، ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا فَقَالَ: "اتَّذَرُونَ مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ؟". قُلْنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. فَقَالَ: "قَالَ اللَّهُ: أَصْبَحَ مِنْ عِبَادِي مُؤْمِنٌ فِي كَافِرٍ يِي، فَأَمَّا مَنْ قَالَ: مُطِرْنَا بِرَحْمَةِ اللَّهِ وَبِرِزْقِ اللَّهِ وَبِفَضْلِ اللَّهِ. فَهُوَ مُؤْمِنٌ يِي، كَافِرٌ بِالْكُوفَةِ. وَأَمَّا مَنْ قَالَ: مُطِرْنَا بِنَجْمٍ كَذَا. فَهُوَ مُؤْمِنٌ بِالْكُوفَةِ، كَافِرٌ يِي" (۱).

۳۷-باسی غهزای حودهیبیه

وه باسی نهم فهرمایشتهی خوای بهرز و بلند: (سویندبهخوا بیگومان خوا رازیوو لهو ئیماندارانهی که پهیمانی پیدایت له ژیر درهختهکهدا له حودهیبیه).

۴۱۴۷- عوبهیدوللای کورپی عهبدوللا لهیهزیدی کورپی خالیدهوه دهگیریتتهوه وتی: له سالی غهزای حودهیبیه دا له خزمهت پیغهمبهردا ﷺ پوشتین، نهنجا له شهویکدا باران لیی داین، نهنجا پیغهمبهری خوا ﷺ نوژی بهیانی بو کردین، له پاشان پرووی تی کردین و فهرمووی: ((نایا دمزانن پهرومردگارتان چی فهرموو؟)) عهزمان کرد خوا و پیغهمبهرهکی زاناترن، نهنجا فهرمووی: ((خوا فهرمووی: له بهندهکانمدا هندیکیان باومردار بوون پیم و هندیکیان بی باومر بوون پیم، جا نهوهی وتی: بارانمان بو باری بههوی بهزمی خوا بههوی

پرزق و بهرهه می خواوه، نهو باومرداره به من و بیباومره به نهستیرمکان، وه نهو کهسهش وتی: بههوی نهو نهستیرمیه وه بارانمان بو باری، نهوه نهو کهسه باومرداره به نهستیرمکان و بیباومره به من)).

۴۱۴۸- حَدَّثَنَا هُدْبَةُ بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنْ قَتَادَةَ، أَنَّ أَنَسًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَخْبَرَهُ قَالَ: اعْتَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَرْبَعَ عُمَرٍ كُلُّهُنَّ فِي ذِي الْقَعْدَةِ، إِلَّا الَّتِي كَانَتْ مَعَ حَجَّتِهِ: عُمَرَةً مِنَ الْحُدَيْبِيَّةِ فِي ذِي الْقَعْدَةِ، وَعُمَرَةً مِنَ الْعَامِ الْمُقْبِلِ فِي ذِي الْقَعْدَةِ، وَعُمَرَةً مِنَ الْجِعْرَانَةِ حَيْثُ قَسَمَ غَنَائِمَ حُنَيْنٍ فِي ذِي الْقَعْدَةِ، وَعُمَرَةً مَعَ حَجَّتِهِ^(۱).

۴۱۴۸- ههتاده دمگیرپته وه که نه نهس ﷺ بو ی گیرامه وه وتی: پیغه مبهری خوا ﷺ چوار عومره ی کردو وه هه موویان له مانگی (ذی القعدة) دا بوون، جگه له ومیانی له گهل حه جگه کهیدا بوو، نهنجا چوارمکه باس دهکات عومرمیه ک له حودمیبیه دا بوو له مانگی (ذی القعدة)، وه عومرمیه ک له سالی داهاتوودا ههر له مانگی (ذی القعدة)، عومرمیه کیش له جیعرانه وه لهو شوینه ی تالانیه کانی حونه یی دابهش کرد له (ذی القعدة)، وه عومرمیه کیش له گهل حه جگه کهیدا.

۴۱۴۹- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ الرَّبِيعِ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ، أَنَّ أَبَاهُ حَدَّثَهُ قَالَ: انْطَلَقْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ عَامَ الْحُدَيْبِيَّةِ، فَأُخْرِمَ أَضْحَاؤُهُ وَلَمْ أُخْرِمَ^(۲).

۴۱۴۹- عهبدوولای کوری نه بو ههتاده دمگیرپیه وه که باوکی نه بو ههتاده ﷺ بو ی گیرپیه وه وتی: سالی غهزای حودمیبیه له خزمهت پیغه مبهردا ﷺ روشتین، نهنجا هاوه لانی ئیحرامیان بهست به لام من ئیحرامم نه بهست.

(۱) بروانه: ۱۷۷۸.

(۲) بروانه: ۱۸۲۱.

۴۱۵۰- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: تَعْدُونَ أَنْتُمْ الْفَتْحَ فَتَحَ مَكَّةَ، وَقَدْ كَانَ فَتْحُ مَكَّةَ فَتْحًا، وَنَحْنُ نَعُدُّ الْفَتْحَ بَيْعَةَ الرُّضْوَانِ يَوْمَ الْحُدَيْبِيَّةِ، كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرْبَعَ عَشْرَةَ مِائَةً، وَالْحُدَيْبِيَّةُ بَيْتٌ، فَتَرَحَّنَّاهَا فَلَمْ نَتْرُكْ فِيهَا قَطْرَةً، فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَتَاهَا، فَجَلَسَ عَلَى شَفِيرِهَا، ثُمَّ دَعَا بِإِنَاءٍ مِنْ مَاءٍ فَتَوَضَّأَ، ثُمَّ مَضَمَضَ وَدَعَا، ثُمَّ صَبَّهُ فِيهَا فَتَرَكْنَاهَا غَيْرَ بَعِيدٍ، ثُمَّ إِنَّهَا أَصْدَرْتَنَا مَا شِئْنَا نَحْنُ وَرِكَابُنَا^(۱).

۴۱۵۰- ئەبو ئیسحاق لە بهرائهوه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دهگێڕێتهوه دهلی: ئیوه ئازادکردنی مهککه به فهتخ و ئازاد کردن دمزمیژن بهراستی ئازاد کردنی مهککه سه‌رکه‌وتنیکی گه‌وره بوو، به‌لام ئیمه به‌یعه‌تی ریزوان که له رۆژی حودمیبیه‌دا بوو به فهتخ و سه‌رکه‌وتنی گه‌وره دادمنیژن، لهو کاته‌دا ئیمه هه‌زار و چوارسه‌د که‌س بووین، حودمیبیه بیرێک بوو لهو رۆژهدا هه‌موو ئاوه‌که‌یمان هه‌لگۆزی و یه‌ک دلوپ ئاومان تیدا نه‌ه‌یشت، جا ئه‌و هه‌واڵه‌ گه‌شت به‌ پێغه‌مبه‌ر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، جا هات بۆ لای بیرکه‌که‌ له‌سه‌ر هه‌راغه‌که‌ی دانیه‌شت له‌ پاشان داوای ده‌فری ئاوی کرد و ده‌ستنوێژی پێ گرت و پاشان ئاوی له‌ ده‌می ومردا و دوعای کرد، له‌ پاشان ئاوه‌که‌ی ئاوده‌می کرده‌وه ئاوی بیرکه‌که‌، جا بۆ ماومه‌یه‌کی که‌م وازمان له‌ بیرکه‌که‌ ه‌ینا پاشان تا گه‌راینه‌وه‌ چۆ ئاومان ویه‌ست بۆ خوومان و وڵاخه‌کانمان به‌شی کردین.

۴۱۵۱- حَدَّثَنِي فَضْلُ بْنُ يَعْقُوبَ، حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ أَغَيْنَ أَبُو عَلِيٍّ الْحَرَّانِيُّ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ قَالَ: أَنْبَأَنَا الْبَرَاءُ بْنُ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُمْ كَانُوا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ الْحُدَيْبِيَّةِ أَلْفًا وَأَرْبَعَمِائَةٍ أَوْ أَكْثَرَ، فَتَزَلُّوا عَلَى بَيْتٍ فَتَرَحَّنُوا، فَأَتَوْا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَتَى الْبَيْتَ، وَقَعَدَ عَلَى شَفِيرِهَا ثُمَّ قَالَ "الْأُتُونِي بِدَلْوٍ مِنْ مَائِهَا". فَأَتَى بِهِ، فَبَصَقَ قَدْعًا، ثُمَّ قَالَ: "دَعُوهَا سَاعَةً". فَأَرَوْوْا أَنْفُسَهُمْ وَرِكَابَهُمْ حَتَّى ارْتَحَلُوا^(۲).

(۱) پروانه: ۳۵۷۷.

(۲) پروانه: ۳۵۷۷.

٤١٥١- ئەبو نىسحاق دەلى: به‌رائى كوردى عازىب ﷺ بۆى گىراينه‌وه كه نه‌وان له رۆژى حوده‌يببه‌دا له خزمه‌ت پىغه‌مبه‌رى خودا ﷺ هه‌زار و چوارسه‌د كه‌س يان زياتر بوون، نه‌جا له‌سه‌ر بىرىك دابه‌زين هه‌موو ئاومه‌كيان هه‌لگۆزى، نه‌وسا رۆشتنه خزمه‌ت پىغه‌مبه‌رى خوا ﷺ نه‌وېش هات بۆسه‌ر بىره‌كه كه له لى‌واره‌كه‌يدا دانىشت، پاشان فه‌رمووى: ((دۆلچيه‌ك له‌ئاوى ئەم بىره‌م بۆ به‌يئن))، ده‌ست به جى بۆيان ه‌ينا، جا تفى تى كرد و دوعاى كرد، له پاشان فه‌رمووى: ((ماومه‌يك لى گه‌رپن)) نه‌جا خو‌يان و ولاخه‌كانيان پاراو بوو تا بارىان كرد و رۆشتن.

٤١٥٢- حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ عِيسَى، حَدَّثَنَا ابْنُ فَضِيلٍ، حَدَّثَنَا حُصَيْنٌ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ جَابِرٍ ﷺ قَالَ: عَطَشَ النَّاسُ يَوْمَ الْحَدِيثِ وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَيْنَ يَدَيْهِ رَكْوَةٌ، فَتَوَضَّأَ مِنْهَا، ثُمَّ أَقْبَلَ النَّاسُ نَحْوَهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَا لَكُمْ؟". قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ لَيْسَ عِنْدَنَا مَاءٌ نَتَوَضَّأُ بِهِ، وَلَا نَشْرَبُ إِلَّا مَا فِي رَكْوَتِكَ. قَالَ: فَوَضَعَ النَّبِيُّ ﷺ يَدَهُ فِي الرِّكْوَةِ، فَجَعَلَ الْمَاءُ يَقُورُ مِنْ بَيْنِ أَصَابِعِهِ كَأَمْثَالِ الْعُيُونِ، قَالَ: فَشَرِبْنَا وَتَوَضَّأْنَا. فَقُلْتُ لِحَابِرٍ: كَمْ كُنْتُمْ يَوْمَئِذٍ؟ قَالَ: لَوْ كُنَّا مِائَةً أَلْفٍ لَكُنَّا، كُنَّا خَمْسَ عَشْرَةَ مِائَةً^(١).

٤١٥٢- جابىر ﷺ ده‌لى: له رۆژى حوده‌يببه‌دا خه‌لك تىنو‌يان بوو له به‌رده‌م پىغه‌مبه‌رى خواشدا ﷺ دمفرىكى بچووك هه‌بوو دمست نو‌يزى پى ده‌گرت، پاشان خه‌لكه‌كه به‌ره‌و رووى هاتن، پىغه‌مبه‌رى خواش ﷺ فه‌رمووى: ((ئه‌وه چىتانه؟)) ووتيان: ئەى پىغه‌مبه‌رى خوا ئاومان پى نىيه نه ده‌ست نو‌يزى پى بگرىن و نه‌بىخو‌ينه‌وه، جگه له‌و ئاوه‌ى له‌ناو دمفره‌كه‌ى تۆدايه، (جابىر) ده‌لى: جا پىغه‌مبه‌رى خوا ﷺ ده‌ستى خسته نادمفره‌كه و نه‌جا ئاومه‌كه له نىوان

په نهجه کانیه وه هه لدمهولا وه کو کانیوا، (جابر) دهلی: نیت ناومان خوارده وه و دستنویزمان گرت، (سالم) دهلی وتم: جابر ئیوه لهو رۆژدا چهند کهس بوون ؟ وتی: نه گهر ئیمه سهد هزار کهسیش بوینایه بیگومان بهشی دهکردین، ئیمه هزار و پینج سهد کهس بووین.

۴۱۵۳- حَدَّثَنَا الصَّلْتُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ قَتَادَةَ: قُلْتُ لِسَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ: بَلَّغْنِي أَنَّ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ كَانَ يَقُولُ: كَانُوا أَرْبَعَ عَشْرَةَ مِائَةً. فَقَالَ لِي سَعِيدٌ: حَدَّثَنِي جَابِرٌ: كَانُوا خَمْسَ عَشْرَةَ مِائَةً الَّذِينَ بَايَعُوا النَّبِيَّ ﷺ يَوْمَ الْحُدَيْبِيَّةِ^(۱). تَابَعَهُ أَبُو دَاوُدَ حَدَّثَنَا قُرَّةٌ، عَنْ قَتَادَةَ. تَابَعَهُ مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ.

۴۱۵۳- قهتاده دهلی: به سهعیدی کوردی موسهییهم وت: پیم گهیشتوه که جابیری کوردی عهبدوλλά ﷺ دمیوت: نهوان (هاوهلان) هزار و چوارسهد کهس بوون. نهجا سهعید پئی وتم: جابر ﷺ بوی گیرامه وه وتی: نهوانه ی پهیمانان به پینجه مبهردا ﷺ له رۆژی خودهیییه دا هزار و پینج سهد کهس بوون.

نهبو داوود وتی: هورپه نهه فهرمووده ی بوی گیراینه وه له قهتاده وه و پالپشتی گیرانه وه که ی سهلتی کوردی موحه ممه د کردوه.

موحه ممه د کوردی بهششار وتی: نهبو داوود بوی گیراینه وه وتی: شوعه بوی گیراینه وه و پالپشتی گیرانه وه که ی سهلتی کوردی موحه ممه د کردوه.

۴۱۵۴- حَدَّثَنَا عَلِيُّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ: قَالَ عَمْرُو: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ - ﷺ - قَالَ: قَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ الْحُدَيْبِيَّةِ: "أَنْتُمْ خَيْرُ أَهْلِ الْأَرْضِ". وَكُنَّا أَلْفًا وَأَرْبَعَمِائَةٍ، وَلَوْ كُنْتُ أُبْصِرُ الْيَوْمَ لَأَرَيْتُكُمْ مَكَانَ الشَّجَرَةِ. تَابَعَهُ الْأَعْمَشُ، سَمِعَ سَالِمًا، سَمِعَ جَابِرًا: أَلْفًا وَأَرْبَعَمِائَةٍ^(۲).

(۱) پروانه: ۳۵۷۶.

(۲) پروانه: ۳۵۷۶.

۴۱۵۴- عهمر دهلی: له جابیر کوری عهبدوللام ﷺ بیست وتی: پیغه مبهری خوا ﷺ له رۆزی حودهیبیهدا پی وتین: ((نیوه چاکترین خه لکی سهر زهوین))، نیمهش هزار و چوار سهد کهس بووین، نهگهر نهمرۆ (نیستا) چاوم بیبنایه شوینی درهخته کهم نشان دهدان (که بیعت و ریزوانی له ژیردا کرا).
 نهعمهش پالپشتی (گیرانه وه کهی سوفیانی کوری عویهینهی) کردووه، دهلی: له سالی می بیستووه نهویش له جابیری بیستووه وتی: هزار و چوار سهد کهس بووین.

۴۱۵۵ - وَقَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ: حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي أَوْفَى: كَانَ أَصْحَابُ الشَّجَرَةِ أَلْفًا وَثَلَاثَمِائَةٍ، وَكَانَتْ أَسْلَمَ مِّنَ الْمُهَاجِرِينَ.
 ۴۱۵۵- عهمری کوری مورپه دهلی: عهبدوللای کوری نهبی وفا ﷺ بۆی گیراپینه وه هاوه لانی (ژیر) درهخته که هزارو سی سهد کهس بوون، وه قه بیلای نهسله مهشت یه کی کۆچهران بوو.

۴۱۵۶- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا عِيسَى، عَنْ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ قَيْسٍ، أَنَّهُ سَمِعَ مِرْدَاسَ الْأَسْلَمِيِّ يَقُولُ -وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ الشَّجَرَةِ-: يُقْبَضُ الصَّالِحُونَ الْأَوَّلُ فَلِلْأَوَّلِ، وَتَبْقَى حُقَالُهُ كَحُقَالَةِ التَّمْرِ وَالشَّعِيرِ، لَا يَعْْبَأُ اللَّهُ بِهِمْ شَيْئًا^(۱).
 ۴۱۵۶- قهیس دهلی: له میرداسی نهسله می ﷺ بیستووه دهیوت: - که له هاوه لانی (ژیر) درهخته که بوو^(۲) - پیاوچاگان یه که له دوا یه که گیانیان ده کیشریت و خه لکه بهد و خراپه که ده می نیته وه، وه کو خورما و جۆی بی که لک و خراپ خوا هیچ نرخ و قه دریکیان بو دانانی.

(۱) بروانه: ۶۴۳۴.

(۲) که له ژیردا بهمانن به پیغه مبهردا ﷺ.

۴۱۵۷- ۴۱۵۸- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ مَرْوَانَ
وَالْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ قَالَ: خَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ عَامَ الْحَدِيثِ فِي بَضْعِ عَشْرَةِ مِائَةٍ مِنْ أَصْحَابِهِ،
فَلَمَّا كَانَ بِذِي الْحُلَيْفَةِ قَلَّدَ الْهَدْيَ وَأَشْعَرَ وَأَحْرَمَ مِنْهَا. لَا أَحْصِي كَمْ سَمِعْتُهُ مِنْ سُفْيَانَ
حَتَّى سَمِعْتُهُ يَقُولُ: لَا أَحْفَظُ مِنَ الزُّهْرِيِّ الْإِشْعَارَ وَالتَّقْلِيدَ، فَلَا أَذْرِي بَعْضِي: مَوْضِعَ
الْإِشْعَارِ وَالتَّقْلِيدِ، أَوْ الْحَدِيثِ كُلِّهِ^(۱).

۴۱۵۷- ۴۱۵۸- عوروه له مهروان و مبیسوردی کورپی مهخرمهوه گپراویهتیوه وه
همردووکیان دهلین: بئغه مبهمر ﷺ لهسالی حودمییبیهدا لهگهل ههزار و چهند
سه دیک له هاوه لانیدا له (مه دینه) دمرجوو، جا کاتی له (ذی الحلیفه) دا بوو
نیشانه ی هه دی به وشتره کاندای هه لواسی و پشتیانی بریندار کرد^(۲) و لهویدا
ئیحرامی به (عومره) دادمهست، ناتوانم بیزمیرم چهند جار له سوفیانم
بیستووه همتا لیم بیستووه دمیوت: دیاری کردنی نازهل و شتری هه دیم
لهزوه ری نه بیستووه، بویه نازانم مه بهستی شوینی نیشانه کردنه ملی و
بریندار کردنی پشتی ج جیه که یان فهرمووده که هه مووی.

۴۱۵۹- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ خَلْفٍ قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ يُونُسَ، عَنْ أَبِي بَشِيرٍ وَرَقَاءَ، عَنْ
ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي لَيْلَى، عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ
أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَأَاهُ وَقَمْلُهُ يَسْقُطُ عَلَى وَجْهِهِ فَقَالَ: "أَبُو ذِيكَ هَوَامُكَ". قَالَ نَعَمْ. فَأَمَرَهُ
رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يَخْلُقَ وَهُوَ بِالْحَدِيثِ، لَمْ يَبَيِّنْ لَهُمْ أَنَّهُمْ يَحِلُّونَ بِهَا، وَهُمْ عَلَى طَمَعٍ أَنْ
يَدْخُلُوا مَكَّةَ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ الْفِدْيَةَ، فَأَمَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يُطْعِمَ فَرَقًا بَيْنَ سِتَّةِ مَسَاكِينَ، أَوْ
يُهْدِيَ شَاةً، أَوْ يَصُومَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ^(۳).

(۱) پروانه: ۱۶۹، ۶۹۴.

(۲) تا به زانیرت که نموانه و شتری دیارین بو مالی خودا.

(۳) پروانه: ۱۸۱۴.

۴۱۵۹- عهبدوپهرحمانی کورپی نهبی لهیلا له کهعبی کورپی عوجرهوه دمیگیرپتهوه که پیغهمبهری خوا ﷺ نهوی بینی نهسپئ دهورئ بهسهر دهموچاویدا بویه فهرمووی: (نهو نهسپئ و جانهمهرانهی سهرت نازار دهمن؟) وتی: بهئ، ئینجا پیغهمبهر ﷺ له کاتیکیدا له خودمیبیه بوو فهرمانی پیکرد که سهری بتاشئ، (نهوانهی له خزمهتیدا بوون) بویان پروون نهبوویهوه بهم نازاره^(۱) حهلال دمبن ئیحرام بشکینن، له کاتیکیدا نهوان بههیوا بوون که برپونه شاری مهککهوه، نهنجا لهوکاتهدا خوای گهوره نهه نایهتی بریتی (فدیة)ی دابهزاند، ئیتر پیغهمبهری خواش ﷺ فهرمانی پیکرد که سی مهن خواردن بدات به شەش ههزار، یا مهریک بکاته قوربانی، یا سی رۆژ بهرۆزوو بیت).

۴۱۶۰ - ۴۱۶۱- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: خَرَجْتُ مَعَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِلَى السُّوقِ، فَلَحِقَتْ عُمَرَ امْرَأَةٌ شَابَّةٌ فَقَالَتْ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ هَلْكَ زَوْجِي وَتَرَكَ صَبِيَّةً صَغَارًا، وَاللَّهِ مَا يَنْضَجُونَ كُرَاعًا، وَلَا لَهُمْ زَرْعٌ وَلَا ضَرْعٌ، وَخَشِيتُ أَنْ تَأْكُلَهُمُ الصُّبُعُ، وَأَنَا بِنْتُ خُفَّافِ بْنِ إِيمَاءَ الْعِغَارِيِّ، وَقَدْ شَهِدَ أَبِي الْحَدِيثَ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ، فَوَقَّفَ مَعَهَا عُمَرُ، وَلَمْ يَمُضْ، ثُمَّ قَالَ: مَرَحَبًا بِنَسَبٍ قَرِيبٍ. ثُمَّ انْصَرَفَ إِلَى بَعِيرٍ ظَهِيرٍ كَانَ مَرْبُوطًا فِي الدَّارِ، فَحَمَلَ عَلَيْهِ غِرَارَتَيْنِ مَلَأَهُمَا طَعَامًا، وَحَمَلَ بَيْنَهُمَا نَفَقَةً وَثِيَابًا، ثُمَّ نَاولَهَا بِخَطَامِهِ ثُمَّ قَالَ: اقْتَادِيهِ فَلَنْ يَفْنَى حَتَّى يَأْتِيَكُمُ اللَّهُ بِخَيْرٍ. فَقَالَ رَجُلٌ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، أَكْثَرَتْ لَهَا. قَالَ عُمَرُ: ثَكِلَتْكَ أُمُّكَ، وَاللَّهِ إِنِّي لَأَرَى أَبَا هَذِهِ وَأَخَاهَا قَدْ حَاصَرَا حِصْنًا زَمَانًا، فَافْتَتَحَاهُ، ثُمَّ أَصْبَحْنَا نَسْتَفِيءُ سُهُمَانَهُمَا فِيهِ.

۴۱۶۰-۴۱۶۱- زمیدی کورپی نهسلم له باوکیهوه دهگیرپتهوه دهئ: له کهه عومهری کورپی خهتتايدا ﷺ جوومه بازار، ناهرمتیکی گهنجی بی گهیش وتی:

(۱) نهسپئ بی یان نهخوشی.

ئەى پېشەواى باومرداران مېردمكەم مردووە چەند مندائىكى بچوكى بەجى
هېشتووە، وەللاھى پېچكەيەكيان نىيە بىكوئىنن و كشتوكائىكيان نىيە، ئازەلئىكى
شىردارىان نىيە (بىدۆشىن)، ئەترسم كەمتيار بىيان خوات^(۱)، منىش كچى خوقافى
كوپى ئىمانى غىفارىم، بىگومان باوكم لە خزمەتى پىغەمبەردا ﷺ ئامادەى
خودەيبىيە بوو، عومەرىش ﷺ لەگەلئىدا وەستا و نەپۆشت لە پاشان وتى:
مەرحەبا لە خزمىكى نزيك، لە پاشان گەرايەووە بۆ لای و شترىكى پشت بەهيز
(كەبارى زۆر ھەلبەگري) لە خانومەكى (عومەر)دا بەسترايوووە، ئەنجا عومەر
ﷺ دوو خەروار^(۲) پەر لە خۆراكى بارى و شترەكە كرد و لە نىوانياندا^(۳) خەرجى و
پۆشاكى بۆ بارکرد، لە پاشان ھەوسارەكەى دايە دەست وتى: رايكيشە دلتىابە
كوئايى نايەت تا خوا خىرتان بۆ دەنيرى. پياوى وتى: ئەى پېشەواى باومرداران
زۆرت پىدا! عومەر وتى: دايكت پۆلە پۆت بۆ بكات، وەللاھى من برا و باوكى
نەمەم دى ماومىەك ھەلايەكيان گەمارۆ دا و گرتيان، لە پاشان سەيىنى ئىمە
پشكى خۆمان لەو دەستكەوتەى ئەوان بەش كرد.

٤١٦٢- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ، حَدَّثَنَا شَبَابَةُ بْنُ سَوَّارٍ أَبُو عَمْرِو الْقَرَارِيُّ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ،
عَنْ قَتَادَةَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: لَقَدْ رَأَيْتُ الشَّجَرَةَ، ثُمَّ أَتَيْتُهَا بَعْدَ فَلَمْ
أَعْرِفْهَا. قَالَ مَحْمُودٌ: ثُمَّ أُنْسِيَتْهَا بَعْدُ^(٤).

٤١٦٢- ھەتادە لە سەعیدی کوردی موسەبیەبەووە ئەویش لە باوکیەووە دەگێریتەووە
دەلی: سویند بەخوا بە دلتایبەووە من بە چاوی خۆم ئەو درەختەم بىنى (کە

(۱) یان سالی یی بارانی لە ناویان بیات.

(۲) گویش و فەرمەى گەورە کە لە جەوان گەورەتر بێت، ناوہ بۆ سەممەن و شکەدان. بڕوانە فەرھەنگى خال، ل 215.

(۳) واتە لە نىوان دوو خەروارمکەدا کە لە و شترەكەى بار کردبوو خەرجى و پۆشاکیى بۆ بارکرد و خستە نىوان دوو
خەروارمکەو.

(۴) بڕوانە: ٤١٦٣، ٤١٦٤، ٤١٦٥.

بهیعت و ریزوانی له ژێردا کرا) له پاشان دواتر رۆشتمهوه بۆ لای بهلام نهمدۆزییهوه. مهحمود دهلی: له پاشان دواتر له بیرم چوووبویهوه.

۴۱۶۳- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ طَارِقِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ: انْطَلَقْتُ حَاجًّا فَمَرَرْتُ بِقَوْمٍ يُضَلُّونَ قُلْتُ: مَا هَذَا الْمَسْجِدُ؟ قَالُوا: هَذِهِ الشَّجَرَةُ، حَيْثُ بَايَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَيْعَةَ الرُّضْوَانِ. فَأَتَيْتُ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيَّبِ فَأَخْبَرْتُهُ، فَقَالَ سَعِيدٌ: حَدَّثَنِي أَبِي أَنَّهُ كَانَ فِي مَن بَايَعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ تَحْتَ الشَّجَرَةِ، قَالَ: فَلَمَّا خَرَجْنَا مِنَ الْعَامِ الْمُقْبِلِ نَسِينَاهَا، فَلَمْ نَقْدِرْ عَلَيْهَا. فَقَالَ سَعِيدٌ: إِنَّ أَصْحَابَ مُحَمَّدٍ ﷺ لَمْ يَعْلَمُوهَا وَعَلِمْتُوهَا أَنْتُمْ؟! فَأَنْتُمْ أَعْلَمُ^(۱).

۴۱۶۳- تاریقی کوردی عهبدوهره حمان دهلی: رۆشتم بۆ چه ج و به لای چه ند که سیکدا تیپه ریم نوێزیان دهکرد، وتم: نه مه چ مزگهوتیکه؟ ووتیان نه مه نه وه درهختهیه لهو شوینه دا پیغه مبهری خوا ﷺ پهیمانی بهیعت و ریزوانی له (هاوه لانی) و مرگرت، نه نجا رۆشتمه لای سهعیدی کوردی موسهییب و نهو باسه م بۆ گیرایه وه، سهعیدیش وتی: باوکم بۆی گیرامه وه که باوکم لهو کهسانه بوو له ژیر نهو درهخته دا پهیمانی به پیغه مبهری خوا ﷺ دا، باوکم وتی: جا که سالی داهاتوو رۆشتینه وه (شوینی) درهخته که مان له بیر چووویه وه و نه مان توانی بیدۆزینه وه، نه نجا سهعید وتی: به راستی هاوه لانی موحه مه د ﷺ شوینه که یان نه زانی، به لام ئیوه زانیان؟! که واته ئیوه زانتر بوون (به شوینی درهخته که) ^(۲).

۴۱۶۴- حَدَّثَنَا مُوسَى، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، حَدَّثَنَا طَارِقٌ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِيهِ: أَنَّهُ كَانَ مِمَّنْ بَايَعَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ، فَرَجَعْنَا إِلَيْهَا الْعَامَ الْمُقْبِلِ فَعَمِيتَ عَلَيْنَا^(۳).

(۱) پروانه: ۴۱۶۳.

(۲) نه م قسمی به ئیوهی گاتهوه بی وتون.

(۳) پروانه: ۴۱۶۳.

٤١٦٤- تاریق له سهعیدی کورپی موسهییبهوه دهگیرپتهوه نهویش له باوکیهوه که باوکی لهو کهسانه بوو له ژیر درهختهکهدا پهمانی دا به (پیفه مبهړ ﷺ)، دهلی نهجا له سالی داهاتوودا گهراینهوه شارایهوه لیمان و نهمان دوزیهوه.

٤١٦٥- حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ طَارِقٍ قَالَ: ذُكِرْتُ عِنْدَ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ الشَّجَرَةَ، فَضَحِكَ فَقَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي وَكَانَ شَهِدَهَا^(١).

٤١٦٥- تاریق دهلی: درهختهکه (ی بهیعت و ریزوان) لای سهعیدی کورپی موسهییبه باس کرا، سهعید بیکهنی و وتی: باوکه لهوکهسانه بوو نامادهی (پهیمانی ژیر) درهختهکه بوو... (لهسالی داهاتوودا رۆشتهوه شوینهکهیان لهبیرچوو بوو)^(٢).

٤١٦٦- حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةٍ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي أَوْفَى -وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ الشَّجَرَةِ- قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا أَتَاهُ قَوْمٌ بِصَدَقَةٍ قَالَ: "اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيْهِمْ". فَأَتَاهُ أَبِي بِصَدَقَتِهِ، فَقَالَ: "اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى آلِ أَبِي أَوْفَى"^(٣).

٤١٦٦- عهمری کورپی مورپه وتی: له عهبدوولای کورپی نهبو نهوفام ﷺ بیست که نهو (عهبدوولای) - له بهشداربووانی پهیمانی ژیر درهختهکه بوو- وتی: پیفه مبهړ ﷺ نهگهر کهسانیک زهکاتیان بو بهینایه دهیفرموو: ((اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيْهِمْ)) واته: ((خودایه لییان خوش به و بهزهییبت پیاندا بیتهوه))، نهجا

(١) پروانه: ٤١٦٢.

(٢) نهمه له گیرانهمویمکی تری بوخاریدا هاتووه (ارشاد الساری ١٧٩/٩) نهبینو چهجر دهلی، دان پهانمکانی سهعید وهلامدانهوهی نهوانهی شویش درهختهکیان زانیوه به پشت بهستن به وتی باوکی، مانای وا نییه درهختهکه نهزانربیی به هیج شیویمیک له فرمودهمویمکی سهحیبا جابر دهلی، نهمگر حاوم بینا بویه نیستا شویش درهختهکهمان نشان دهان، وه نهبینو سمعد به سمنهنبکی سهحیح گیرانهمویمیهوه له نافیهمووه، که عوممر پئیس گمبشت که خهنگانی دهچنه لای نمو درهخته و نوژر دهکن لایدا، نهویش ههرمشی لی کردن، پاشان فرمانیکرد به برپیش درهختهکه و درهختهکه برپا. (فتح الباری ٥٦٨/٧) له شهرحی فرمودهمویمکی (٤١٦٥) لایدا

(٣) پروانه: ١٤٩٧.

باوكم زهكاتهكهى خوى بؤ هينا همرمووى: (اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى آلِ أَبِي أَوْفَى) واته:
(خودايه له ئالى نهبو نهوفا خوشبه و رهحميان بئى بكه)).

٤١٦٧- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، عَنْ أَخِيهِ، عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ يَحْيَى، عَنْ عَبَّادِ بْنِ مَيْمٍ قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ الْحَرَّةِ وَالنَّاسُ يُتَابِعُونَ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَنْظَلَةَ، فَقَالَ ابْنُ زَيْدٍ: عَلَى مَا يُتَابِعُ ابْنُ حَنْظَلَةَ النَّاسُ؟ قِيلَ لَهُ: عَلَى الْمَوْتِ. قَالَ لَا أُتَابِعُ عَلَى ذَلِكَ أَحَدًا بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. وَكَانَ شَهِدَ مَعَهُ الْحُدَيْبِيَّةَ^(١).

٤١٦٧- عهبادى كورى تهميم دهلى: كاتى رۆزى چه ره^(٢) رويدا - خهلكى مهدينه بهيمانان دهدا به عهبدوللاى كورى چه نهزهله - ئيبنو زهيد^(٣) وتى: ئيبنو چه نهزهله له سه ر جى بهيمان له خهلك وهردهگرىت؟ پئى وترا: له سه ر مردن، ئيبنو زهيد وتى: له پاش پيغه مبهري خوا ﷺ له سه ر نهوه (مردن) بهيمان به كهس نادهه، وه ئيبنو زهيد به شدارى غهزاي به درى كردووه له خزمهت پيغه مبهردا ﷺ.

٤١٦٨- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَعْلَى الْمُحَارِبِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي: حَدَّثَنَا إِيَّاسُ بْنُ سَلَمَةَ بْنُ الْأَكْوَعِ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي - وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ الشَّجَرَةِ - قَالَ: كُنَّا نَصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ ﷺ الْجُمُعَةَ ثُمَّ نَنْصَرِفُ، وَلَيْسَ لِلْحَيْطَانِ ظِلٌّ نَسْتَظِلُّ فِيهِ.

٤١٦٨- ئيباسى كوررى سه له مى كورى نهكوه وتى: باوكم بؤى گيپرامه وه- كه هاوه لانى درهخته كه بوو- وتى: ئيمه له خزمهت پيغه مبهردا ﷺ نوپزى هه پيمان دهكرد، پاشان دهكراينه وه ديوارهكان سي بهريان نهبوو بچينه زير سي به رهكهى.

(١) پروانه: ٢٩٥٩.

(٢) رۆزى چه ره، نهو رووداوه بوو كه له نيوان لهفكرى بهزید و خهلكى مەدينەدا سالى ٦٣ كۆچى رويدا له بهر ده لانيكى رضى

دهورى مەدينەدا. پروانه: ارشاد السارى، ٩/٩٨.

(٣) كه مامى عهباد دهه مرموودمكه دهگير پتموه.

۴۱۶۹- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا حَاتِمٌ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ قَالَ: قُلْتُ لِسَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ: عَلَى أَيِّ شَيْءٍ بَايَعْتُمْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ الْحُدَيْبِيَّةِ؟ قَالَ: عَلَى الْمَوْتِ^(۱).

۴۱۶۹- پهزیدی کوری نهبو عوبهید دهلی، بهسهلهمی کوری نهکوعم وت: له رۆزی حودهیبیهدا لهسر چی پهیمانتان دا به پیغهمبهری خوا ﷺ، وتی: لهسر مردن.

۴۱۷۰- حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ إِشْكَابٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ قُضَيْلٍ، عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: لَقِيتُ الْبَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ ﷺ فَقُلْتُ: طُوبَى لَكَ، صَحِبْتَ النَّبِيَّ ﷺ وَبَايَعْتَهُ تَحْتَ الشَّجَرَةِ. فَقَالَ: يَا ابْنَ أَخِي إِنَّكَ لَا تَذَرِي مَا أَخَذْنَا بَعْدَهُ.

۴۱۷۰- عهلائی کوری موسهیبمب له باوکیهوه دهگیرپتهوه دهلی، به بهرائی کوری عازیب ﷺ گهیشتم و وتم: خوشبهختی بو تو، هاورپیهتی پیغهمبهرت ﷺ کردوو له زیر درهختهکهدا پهیمانت پنداوه، نهویش وتی: برزای خوم: بهراستی تو نازانی نیمه له پاش نهو چیمان داهینا (لهستی خراب و نازاوه).

۴۱۷۱- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ صَالِحٍ قَالَ: حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ -هُوَ ابْنُ سَلَامٍ- عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، أَنَّ ثَابِتَ بْنَ الضَّحَّاكِ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ بَايَعَ النَّبِيَّ ﷺ تَحْتَ الشَّجَرَةِ^(۲).

۴۱۷۱- پهحیا له نهبو قیلابهوه دهگیرپتهوه که سابیتی کوری زهحاک ﷺ بوی گیرپیهوه که نهو (سابیت) پهیمانی دا به پیغهمبهر ﷺ له زیر درهختهکهدا^(۳).

۴۱۷۲- حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ، حَدَّثَنَا عُثْمَانُ، بْنُ عُمَرَ، أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ ﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا ۝﴾ الْفَتْحِ. قَالَ: الْحُدَيْبِيَّةُ. قَالَ أَصْحَابُهُ:

(۱) بروانه: ۲۹۶۰.

(۲) بروانه: ۱۳۶۳.

(۳) که پنی دموترا، (شجرة الرضوان).

هَنِيئًا مَرِيئًا، فَمَا لَنَا؟ فَأَنْزَلَ اللَّهُ: ﴿يَدْخُلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ ۝﴾ الفتح، قَالَ شُعْبَةُ: فَقَدِمْتُ الْكُوفَةَ فَحَدَّثْتُ بِهَذَا كُلِّهِ عَنْ قَتَادَةَ، ثُمَّ رَجَعْتُ فَقَدَرْتُ لَهُ، فَقَالَ: أَمَّا: ﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ ۝﴾ الفتح، فَعَنْ أَنَسٍ، وَأَمَّا: هَنِيئًا، مَرِيئًا، فَعَنْ عِكْرِمَةَ^(۱).

۴۱۷۲- عوسمانی کوری عومهر دهلی: شوعبه بوئی گیراینهوه له فهتادهوه نهویش له نهههسی کوری مالیکهوه ﷺ وتی: مهبهست له (نهی موحهممهده ﷺ) بیگومان نییه سههرکهوتنیکی ناشکرمان پی دایت) (ریکهوتنی) حودهیبیه بوو، نهنجا هاوهلانی به پیغهمبهریان ﷺ وت: به خووشی ههلالی نووشی گیانت بی، نهی نییه جیمان بو ههیه؟ نهنجا خوای گهوره نهه نایهتیه بو دابهزاند: (تاپیاوان و نافرمتانی باومردا بباته بهههشتانیک)، شوعبه دهلی: نهنجا هاتم بو کوفه نهه ههرمووده ههموویم له فهتادهوه گیرایهوه، له پاشان گهپامهوه بولای فهتاده و (نهوهی کردم) بوم گیرایهوه، فهتاده وتی: نهوهی (نییه سههرکهوتنیکی ناشکرمان پی دایت) نهوه له نههسهوه گیراومهتهوه ﷺ، بهلام به خووشی ههلالی نووشی گیانت بی، نهوه له عیکرمهوه گیراومهتهوه.

۴۱۷۳- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ مَجْرَاءَ بْنِ زَاهِرٍ الْأَسْلَمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ -وَكَانَ مِمَّنْ شَهِدَ الشَّجَرَةَ- قَالَ: إِنِّي لَأَوْقِدُ تَحْتَ الْقِدْرِ يُلْحُمُ الْحُمُرِ، إِذْ نَادَى مُنَادِي رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَنْهَاكُمُ عَنْ لُحُومِ الْحُمُرِ.

۴۱۷۳- ئیسرائیل له مهجزمههی کوری زاهیری نههلهمیهوه دهگیرپتهوه نهویش له (زاهیری) باوکیهوه دهگیرپتهوه - که زاهیر ﷺ لهوکهسانه بوو که نامادهی (پهیمانی

ژێر) درهختهکه بوو- دهلی: من ناگرم دمکردهوه و له ژێر مهههجه له (کان)دا که گوشتی گوێدریزی تیا بوو، که جاردهری پیغه مبهری خوا ﷺ جاری دا وتی: بئگومان پیغه مبهری خوا ﷺ (خواردنی) گوشتی گوێدریزنتان لی قه دهغه دهکات.

۴۱۷۴ - وَعَنْ مَجْزَأَةَ، عَنْ رَجُلٍ مِنْهُمْ مِنْ أَصْحَابِ الشَّجَرَةِ اسْمُهُ أَهْبَانُ بْنُ أَوْسٍ، وَكَانَ اسْتَكَى رُكْبَتَهُ، وَكَانَ إِذَا سَجَدَ جَعَلَ تَحْتَ رُكْبَتِهِ وَسَادَةً.

۴۱۷۴- (ههر به سه نه ده که ی پیشوو ئیسرائیل) له مهههجه ده گێریته وه که پیاویک له ئه سه له که له ناماد مبهروانی (پهیمانی ژێر) درهخته که بوو، ناوی ئوهبانی کوری نهوس بوو ﷺ، نهژنوی نازاری هه بوو وه ههرکات سوژدهی ببردایه پشتیکی دهخسته ژێر نهژنوی.

۴۱۷۵ - حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ بُشَيْرِ بْنِ يَسَّارٍ عَنْ سُوَيْدِ بْنِ الثُّعْمَانِ - وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ الشَّجَرَةِ - كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَصْحَابُهُ أَتَوْا بِسَوِيْقٍ فَلَاكُوهُ. تَابَعَهُ مُعَاذٌ عَنْ شُعْبَةَ^(۱).

۴۱۷۵- بوشهیری کوری پهسار له سوومیدی کوری نوعمانه وه ﷺ ده گێریته وه - که نوعمان له وه که سانه بوو له (پهیمانی ژێر) درهخته که دا به سدار بوو- دهلی: قاوتی^(۲) هینرا بو پیغه مبهری خوا ﷺ و هاوه لانی، جا کردیانه ده میانه وه (به دانیان وردیان کرد) قوتیاندا. موغاز له شوعبه وه ئه م فهرمووده ی گێراومه وه و پالپشتی گێرانه وه که ی ئینو عه دی کردووه.

(۱) پروانه: ۲۰۹.

(۲) برویش و ئاردی جو یا گهمه به ناومه لی دهنریت ومکو شۆریا دمخوریت. نملونجد بمکوردی: ۵۸۶/۴.

۴۱۷۶- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ بْنُ بَزِيعٍ، حَدَّثَنَا شَادَانُ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ أَبِي جَمْرَةَ قَالَ: سَأَلْتُ عَائِدَ بْنَ عَمْرِو رضي الله عنه، وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم مِنْ أَصْحَابِ الشَّجَرَةِ: هَلْ يُنْقَضُ الْوِثْرُ؟ قَالَ: إِذَا أُوتِرَتْ مِنْ أَوَّلِهِ فَلَا تُوتِرُ مِنْ آخِرِهِ.

۴۱۷۶- نه‌بو‌حه‌مره نه‌ئێ: پرسیارم له عانیزی کوری عه‌مر رضي الله عنه کرد- عانیز له هاو‌ه‌لانی پێغه‌م‌ب‌هر صلى الله عليه وسلم بوو، وه له هاو‌پێیانی (په‌یمانی ژێر) دره‌خته‌که بوو - ئایا نو‌پ‌ژی ویت‌ر هه‌ل‌ده‌مو‌شیت‌ه‌وه^(۱)؟ (عانیز) وتی: نه‌گه له‌سه‌رتای شه‌ودا ویت‌ر کردبێ نه‌وا له کو‌تایی شه‌ودا ویت‌ر مه‌که (واته: ویت‌ر هه‌ل‌ناو‌م‌شیت‌ه‌وه).

۴۱۷۷- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ: عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ: عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم كَانَ يَسِيرُ فِي بَعْضِ أَصْفَارِهِ، وَعُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ يَسِيرُ مَعَهُ لَيْلًا، فَسَأَلَهُ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ عَنْ شَيْءٍ فَلَمْ يُجِبْهُ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم، ثُمَّ سَأَلَهُ فَلَمْ يُجِبْهُ، ثُمَّ سَأَلَهُ فَلَمْ يُجِبْهُ، وَقَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ: ثَكَلْتُكَ أُمُّكَ يَا عُمَرُ، نَزَرْتَ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم ثَلَاثَ مَرَّاتٍ كُلُّ ذَلِكَ لَا يُجِيبُكَ. قَالَ عُمَرُ: فَحَرَكْتُ بَعِيرِي ثُمَّ تَقَدَّمْتُ أَمَامَ الْمُسْلِمِينَ، وَخَشِيتُ أَنْ يَنْزِلَ فِي قُرْآنٍ، فَمَا نَشِبْتُ أَنْ سَمِعْتُ صَارِحًا يَصْرُخُ بِي - قَالَ: فَقُلْتُ: لَقَدْ خَشِيتُ أَنْ يَكُونَ نَزَلَ فِي قُرْآنٍ. وَجِئْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَقَالَ: "لَقَدْ أَنْزَلَتْ عَلَيَّ الْآيَةُ سُورَةُ لَهْيَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ"، ثُمَّ قَرَأَ: ﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا ﴿١﴾﴾ الْفَتْحُ^(۲).

۴۱۷۷- زمیدی کوری نه‌سه‌لم له باو‌کیه‌وه دم‌گیریت‌ه‌وه ده‌ئێ: پێغه‌م‌ب‌هری خوا صلى الله عليه وسلم له یه‌کێ له سه‌فه‌ره‌کانیدا به‌ریگادا ده‌پ‌و‌شت، عومه‌ری کوری خه‌ت‌تاب‌یش رضي الله عنه له‌گه‌نیدا ده‌پ‌و‌شت به‌کاتی شه‌ودا، نه‌نجا عومه‌ری کوری خه‌ت‌تاب ده‌رباره‌ی شت‌یک پرسیارى لێ کرد، پێغه‌م‌ب‌هری خواش صلى الله عليه وسلم وه‌لامی نه‌دایه‌وه، له پاشان پرسیارى

(۱) مه‌به‌ست به هه‌ل‌ه‌وشاندنه‌وه، نه‌وه‌یه له‌سه‌رتای شه‌ودا ویت‌ر کردبیت ده‌توانی هه‌ل‌ه‌وشینیت‌ه‌وه جارێکی تر ویت‌ر بکات له شه‌ودا؟

(۲) بروانه: ۵۸۳۳، ۱۲-۵۰.

لِی کَرْدُووه، به لَام وه لَامی نه دایه وه، دواتر پرسپاری لِی کَرْدُووه وه هه متر وه لَامی نه دایه وه، بۆیه عومهری کورپی خه تتاب ﷺ وتی: دایکت رۆله رۆت بۆ نه کات عومهر، سِی جار به رۆکی پیغه مبهرت گرت و پرسپارت لِی کَرْد و وه لَامی نه دایته وه، عومهر وتی: وشتره کهم تیخوپی پاشان پیش خه لکه که که و تم و ترسام هورئان له باره مه وه دابه زیت، زۆری پی نه جوو گویم لِی بوو که سیک به دمنگی بهرز بانگم دهکات، عومهر دهلی و تم: سویند به خوا به راستی ترسام که هورئان دهر باره م دابه زی بیت، وه هاتم بۆ خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ سه لام لِی کَرْد و نه ویش فهرمووی: ((سویند به خوا نه مشه و سورده تیکم بۆ دابه زینراوه لام خو شه و یستره له ههر چی خو ری لِی هه له اتوو ه))، له پاشان سورمه تی: ﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا﴾ ﷻ خویند وه.

٤١٧٨-٤١٧٩- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: سَمِعْتُ الزُّهْرِيَّ حِينَ حَدَّثَ هَذَا الْحَدِيثَ، حَفِظْتُ بَعْضَهُ، وَتَبَّتَنِي مَعْمَرٌ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنِ الْمُسَوَّرِ بْنِ مَخْرَمَةَ وَمَرْوَانَ بْنِ الْحَكَمِ -يَزِيدُ أَحَدَهُمَا عَلَى صَاحِبِهِ- قَالَا: خَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ عَامَ الْحَدِيثِيَّةِ فِي بَضْعِ عَشْرَةِ مِائَةٍ مِنْ أَصْحَابِهِ، فَلَمَّا أَتَى ذَا الْحُلَيْفَةِ قَلَدَ الْهَدْيَ، وَأَشْعَرَهُ، وَأَحْرَمَ مِنْهَا بِعُمَرَةَ، وَبَعَثَ عَيْنًا لَهُ مِنْ خُرَاعَةٍ، وَسَارَ النَّبِيُّ ﷺ حَتَّى كَانَ بِغَدِيرِ الْأَشْطَاطِ، أَتَاهُ عَيْنُهُ قَالَ: إِنَّ قُرَيْشًا جَمَعُوا لَكَ جُمُوعًا، وَقَدْ جَمَعُوا لَكَ الْأَحَابِيشَ^(١)، وَهُمْ مُقَاتِلُوكَ وَصَادُوكَ عَنِ الْبَيْتِ وَمَانِعُوكَ. فَقَالَ: "أَشِيرُوا أَيُّهَا النَّاسُ عَلَيَّ، أَتَرَوْنَ أَنْ أَمِيلَ إِلَى عِيَالِهِمْ وَذُرَارِيٍّ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ يُرِيدُونَ أَنْ يَصُدُّونَا عَنِ الْبَيْتِ، فَإِنْ يَأْتُونَا كَانَ اللَّهُ ﷻ قَدْ قَطَعَ

(١) الْأَحَابِيشُ: كۆمه له خه لکێکن بیکهاتون له هۆز و قه بیله ی جیاواز، خه لیل دهلی، جهند تابه میه که بوون له قه بیله ی قاره

جوونه هال بهنی لهس له جهنگ کردنیاندا دژ به هورمیش پیش نیسلام بوون، دورمید دهلی کهسانیک بوون هاو بهیمانیان کردبوو له گه ل هورمیش دا له دامینی شاخیکدا که بهنی دهوترا هوبهیش، له بهر نه وه ناو نران هوبهیش.

عَيْنًا مِنَ الْمُشْرِكِينَ، وَإِلَّا تَرَكْنَاهُمْ مَخْرُوبِينَ؟". قَالَ أَبُو بَكْرٍ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، خَرَجْتَ غَامِدًا لِهَذَا الْبَيْتِ، لَا تُرِيدُ قَتْلَ أَحَدٍ وَلَا حَرْبَ أَحَدٍ، فَتَوَجَّهَ لَهُ، فَمَنْ صَدَّنَا عَنْهُ قَاتِلُنَا. قَالَ: "امْضُوا عَلَى اسْمِ اللَّهِ"^(۱).

٤١٧٨-٤١٧٩- عورووی کوری زوبه‌یر ده‌گیرپته‌وه له میسوهری کوری مه‌خرمه و مه‌روانی کوری چه‌که‌م- هه‌ریه‌که‌یان له گیرانه‌وه‌که‌یدا له‌وه‌ی هاو‌پ‌یکه‌ی زی‌اتر ده‌گیرپته‌وه - هه‌ردووکیان وتیان: پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ له (غه‌زای) حودمی‌بییه‌دا خوی و هه‌زار و چه‌ند سه‌د^(۲) که‌س له هاوه‌لان (له مه‌دینه) دهرچوون، جا کاتی گه‌یشتنه زولحو‌له‌یفه له‌ویدا نیشانه‌ی هه‌دی به ملی وشره‌کاندا هه‌لو‌اسی و بشتیانی بریندار کرد، وه له‌ویدا ئیجرامی به عومره دابه‌ست، وه سیخو‌پ‌یکی له هۆزی خوزاعه^(۳) نارد، وه پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ رپۆشت هه‌تا گه‌شته گو‌ماوه‌که‌ی^(۴) نه‌شتات، سیخو‌پ‌که‌هاته‌وه بو‌لای و وتی: بی‌گومان قورمیش هی‌زی زۆری کو‌کردو‌ته‌وه له دژت، بی‌گومان له هه‌موو تیره و هۆزیک خه‌لکیان له دژت کو‌کردو‌ته‌وه و ئه‌وان به نیازن جه‌نگت له‌گه‌ل بکه‌ن، وه رپگری ده‌که‌ن له چوونه به‌یت و ناهیلن عه‌مره بکه‌یت، پی‌غه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی: ((ئه‌ی خه‌لکینه رای خو‌تانم پی‌ بلین، راتان لی یه که بده‌ین به‌سه‌ر مال و خاو خیزانی نه‌واندا که دمیانه‌وئ رپگری سه‌ردانی مالی خوامان لی بکه‌ن، جا نه‌گه‌ر هاتن و په‌لاماریان داین، نه‌وه خوا ﷺ به‌رگری سیخو‌پ‌ی له بته‌رستان کردووه^(۵)، وه نه‌گه‌ر نه‌هاتن به تالان کراوی و پرووتکراومی به‌جییان دیلین (بی مال و خاو خیزان دمیانه‌یلینه‌وه)، ئه‌بو به‌کر ﷺ وتی: ئه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ

(۱) پروانه: ١٦٩٤، ١٦٩٥.

(۲) هه‌زار و چوارسه‌د.

(۳) تا سوسه‌ی هه‌وائی دو‌ژمنی بو‌ بکات که ناوی بی‌شری کوری سو‌هیان بوو. پروانه : ارشاد الساری، ٢٠٢/٩.

(۴) غه‌میر: به گو‌لاو‌یکیش ده‌لین ناوی بارانی تیا مابینه‌وه، وه به رووباریش ده‌وترئ. پروانه ئه‌لو‌نجد به‌کوردی، ٦٦٨/٢.

(۵) وەك ئەوه وابە هەر له سه‌ره‌تاوه سیخو‌پ‌مان نه‌ناردی بی‌ی واده رووبه‌رووی به‌کتر ده‌یوینه‌وه.

تۆ به نیازی سهردانی ئەم بهیته (کابه) هاتوویت ناتهووی کهس بکوزی و جهنگی له دزی کهس بکهیت، کهواته پروو به کهعبه برۆ، جا ههرکهس پێگری کهعبه مان لی بکات جهنگی له دز دهکهین، پێغه مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((به ناوی خواوه برۆن)).

٤١٨٠-٤١٨١- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ، أَخْبَرَنَا يَعْقُوبُ، حَدَّثَنِي ابْنُ أَخِي ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَمِّهِ، أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ، أَنَّهُ سَمِعَ مَرْوَانَ بْنَ الْحَكَمِ، وَالْمُسَوَّرَ بْنَ مَخْرَمَةَ يُخْبِرَانِ خَبْرًا مِنْ خَبَرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي عُمْرَةِ الْحُدَيْبِيَّةِ، فَكَانَ فِيمَا أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ عَنْهُمَا أَنَّهُ لَمَّا كَاتَبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ سُهَيْلَ بْنَ عَمْرٍو، يَوْمَ الْحُدَيْبِيَّةِ عَلَى قَضِيَّةِ الْمُدَّةِ، وَكَانَ فِيمَا اشْتَرَطَ سُهَيْلُ بْنُ عَمْرٍو أَنَّهُ قَالَ: لَا يَأْتِيكَ مِنَّا أَحَدٌ وَإِنْ كَانَ عَلَى دِينِكَ إِلَّا رَدَدْتَهُ إِلَيْنَا، وَخَلَيْتَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُ. وَأَبَى سُهَيْلٌ أَنْ يَقَاضِيَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَّا عَلَى ذَلِكَ، فَكَرِهَ الْمُؤْمِنُونَ ذَلِكَ وَامْتَعَصُوا، فَتَكَلَّمُوا فِيهِ، فَلَمَّا أَبَى سُهَيْلٌ أَنْ يَقَاضِيَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَّا عَلَى ذَلِكَ، كَاتَبَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَقَرَدَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَبَا جَنْدَلٍ بْنُ سُهَيْلٍ يَوْمَئِذٍ إِلَى أَبِيهِ سُهَيْلِ بْنِ عَمْرٍو، وَلَمْ يَأْتِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَحَدٌ مِنَ الرِّجَالِ إِلَّا رَدَّهُ فِي تِلْكَ الْمُدَّةِ وَإِنْ كَانَ مُسْلِمًا، وَجَاءَتِ الْمُؤْمِنَاتُ مَهَاجِرَاتٍ، فَكَانَتْ أُمُّ كَلْثُومٍ بِنْتُ عُقْبَةَ بْنِ مُعَيْطٍ مِمَّنْ خَرَجَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَهِيَ عَاتِقٌ، فَجَاءَ أَهْلُهَا يَسْأَلُونَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَنْ يَرْجِعَهَا إِلَيْهِمْ، حَتَّى أَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى فِي الْمُؤْمِنَاتِ مَا أَنْزَلَ^(١).

٤١٨٠-٤١٨١- ئیبنو شیهاب ده‌گیرێته‌وه ده‌لی: عورو‌ی کور‌ی زوبه‌یر ده‌گیرێته‌وه له مه‌روانی کور‌ی چه‌که‌م و میسو‌مری کور‌ی مه‌خرمه‌ی (په‌زای خوا له خو‌ی و باوکی بی) بیست هه‌والێکیان گێ‌رایه‌وه له هه‌والی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌رباره‌ی عومره‌ی حوده‌یبیه، ئەنجا له‌و هه‌والانه‌ی عورو‌ه له هه‌ردووکیانه‌وه (مه‌روان و میسو‌م) بو‌ی گێ‌رايه‌وه که کاتی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له رو‌ژی حوده‌یبیه‌دا

لهسهر بابهنی رپکهوتن بۆماوهیهکی دیاری گراو، لهگهڵ سووهیلی کوری عهمردا نامه‌ی (رپکهوتنی) نووسی، جا لهو مهرجانه‌ی سووهیلی کوری عهمر به مهرجی گرت نهوه بوو وتی: هه‌رکەس له لای ئی‌مه‌وه هات بۆ لای تو با لهسهر نایینه‌که‌ی تۆش بێت ده‌بی بی‌گیرپه‌ته‌وه بۆ لای ئی‌مه، هه‌قت به‌سهر ئی‌مه و نه‌و که‌سه‌وه نه‌بی (چی له‌گه‌ڵدا ده‌که‌ین)، سووهیل رازی نه‌بوو له‌گه‌ڵ پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ رپک بکه‌وی به‌و مهرجه نه‌بی‌ت، جا باوم‌دارانی‌ش نه‌و مهرجه‌یان پی ناخۆش بوو قورس بوو له‌سه‌ریان، له‌و بارمه‌وه قسه‌یان کرد^(۱)، جا که سووهیل رازی نه‌بوو که له‌سهر نه‌و مهرجه نه‌بی‌ت له‌گه‌ڵ پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ رپک بکه‌وی‌ت، پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ رپکه‌وتنه‌که‌ی له‌گه‌ڵدا نووسی و پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌بو جه‌نده‌لی کوری سووهیلی له‌و رۆژدا گه‌راندوه بۆ سووهیلی کوری عه‌مری باوکی، با مسو‌لمانیش بوايه نه‌نجا ئافه‌رتانی کۆچه‌ر هاتن (بۆلای پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ)، وه ئومو که‌لسومی کچی عوقبه‌ی کوری موعه‌یت له‌و ئافه‌رتانه‌ بوو کۆچی کردبوو بۆ خزمه‌تی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ که ئافه‌رتیکی گه‌نج بوو، جا که‌س و کاره‌که‌ی هاتن داوایان له پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ کرد که بی‌گیرپه‌ته‌وه بۆیان، (نه‌ی‌گیرپه‌ته‌وه) تا خوای به‌رز و بلند نه‌و نایه‌تی دابه‌زاند درمه‌اردی ئافه‌رتی باوم‌دار که دایه‌به‌زاند^(۲).

٤١٨٢ - قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: وَأَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ، أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، زَوَّجَ النَّبِيَّ ﷺ قَالَتْ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَمْتَحِنُ مَنْ هَاجَرَ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ بِهَذِهِ الْآيَةِ: ﴿يَأْتِيَهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ﴾ ۱۲ الممتحنة. وَعَنْ عَمِّهِ قَالَ: بَلَّغْنَا حِينَ أَمَرَ اللَّهُ رَسُولَهُ ﷺ أَنْ يَرُدَّ إِلَى الْمُشْرِكِينَ مَا أَنْفَقُوا عَلَى مَنْ هَاجَرَ مِنْ أَزْوَاجِهِمْ، وَبَلَّغْنَا أَنَّ أَبَا بَصِيرٍ فَذَكَرَهُ بِطَوْلِهِ^(۳).

(۱) وتیان: سبحان الله چون کەسێک باوم‌ بی‌نی بگه‌رپه‌ته‌وه بۆ لای بته‌رستان.

(۲) نایه‌تی ده‌ی سو‌ره‌ی مومته‌حه‌نه: (يَأْتِيهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَأَمْتَحِنُهُنَّ وَمِنْ...)

(۳) به‌روانه: ۳۷۱۲.

٤١٨٢- عورودى كورپى زوبهير له عائشەوھ ﷺ دھگيرپتەوھ كە خيزانى پيغەمبەرە ﷺ دەلى: پيغەمبەرى خوا ﷺ ھەركام لە ئاڧرمتان كوچى بگردايە بەم ئايەتە^(١) تاقى دھگردنەوھ، (ئەى پيغەمبەرى ﷺ ھەركاتىك ئاڧرمتانى ئيماندار ھاتن بو لات كە پەيمانەت لەگەل ببەستن لەسەر ئەوھى كە ھيچ شتىك بە ھاوبەشى خوا دانەني و دزى و داوين پيسى نەكەن و منداانى خويان نەكوژن و ھيچ جوړە بوختانيك لە نيوان دەست و پيياندا ھەئەبەستن و بى ڤەرمانيەت نەكەن لە كارى چاكدا، ئەوسا پەيمانيان ببەستە وھ لە خوا داواى لى خوشبونيان بو بكە، بەراستى خوا لى خوشبوى مېھربانە)

وه (همر برازای ئیبنو شهاب) له ئیبنو شهابی مامیه وه دهگیرێته وه به (هه مان
 رینگه ی پێشوو) ده ئی: ئه وه مان پێگه یشتوو کاتی خوا فه رمانی به
 پێغه مبه رمکه ی ﷺ کرد که ئه وه ی بته پرستان خه رجیان کردوو له مارمی و
 شتی تر، ئه و هاوسه رانه یان که کوچیان کردوو بو (مه دینه) بو یان بگیره وه،
 پێشمان گه شتوو که ئه بو به صیر. ئیتر به دریزی باسه که ده گیرێته وه.

٤١٨٣- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ نَافِعٍ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ رضي الله عنه خَرَجَ مُعْتَمِرًا فِي الْفِتْنَةِ، فَقَالَ: إِنْ صُدِدْتُ عَنِ الْبَيْتِ صَنَعْنَا كَمَا صَنَعْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. فَأَهْلَ بِعُمْرَةٍ مِنْ أَجْلِ أَنْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ أَهْلَ بِعُمْرَةٍ عَامَ الْحَدِيثِ ^(٢).

۴۱۸۳- نافع دمگیر پتموه که عهبدوللای کورپی عومەر ﷺ له کاتی ناژاو مه کهدا^(۳)
پوشت بو عومره، وتی: نهگەر پیگری جوونه کابهم لی کرا له خزمهت
پنغه مبهری خوادا ﷻ جیمان کرد بهو جوړه دمکه، ئیتیر ئیحرامی به عومره

(۱) که تفسیر و رابطه‌ی نه‌و‌یه نویسی و مانه.

(۲) بیروانه: ۱۶۳۹.

(۳) که جنگ و رویمروو بوونموه بوو له ننیوان چه جاج و عمبدوللای کوری زوبمیردا (رمزی خولیان لی بی).

دابەست، لەبەر ئەوەی لە سائی خودەیبییهدا پیغەمبەری خوادا ﷺ ئیحرامی به عومره دابەست.

٤١٨٤- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّهُ أَهَلَ وَقَالَ: إِنَّ حِيلَ بَنِي وَبَيْنَهُ لَفَعَلْتُ كَمَا فَعَلَ النَّبِيُّ ﷺ حِينَ حَالَتْ كُفَّارُ قُرَيْشٍ بَيْنَهُ. وَتَلَا: ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ﴾ (١) ﴿الْأَحْزَابُ﴾.

٤١٨٤- نافیع دهگیرێتهوه له ئیبنو عومرهوه ﷺ که ئەو ئیحرامی دابەست وتی: ئەگەر پێگری کرا لە نیوان من و کەعبەدا، بێگومان بهو جوړه دهکەم پیغەمبەر ﷺ کردی کاتی کافرانی قورمیش پێگریان کرد، لە نیوان ئەو گەشتن به بهیت، ئەمجا ئیبنو عومەر ئەم ئایەتە ی خویندەوه (بەراستی لە پیغەمبەری خوادا ﷺ جوانترین پێشەوایهتی و سەرمەشق هەیه بو ئیوم).

٤١٨٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ أَسْمَاءَ، حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ، عَنْ نَافِعٍ أَنَّ عُبَيْدَ اللَّهِ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ وَسَالِمَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ أَخْبَرَاهُ أَنََّّهُمَا كَلَّمَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ. وَحَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ عَنْ نَافِعٍ أَنَّ بَعْضَ بَنِي عَبْدِ اللَّهِ قَالَ لَهُ: لَوْ أَقَمْتَ الْعَامَ، فَإِنِّي أَخَافُ أَنْ لَا تَصِلَ إِلَى الْبَيْتِ. قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَحَالَ كُفَّارُ قُرَيْشٍ دُونَ الْبَيْتِ، فَتَحَرَ النَّبِيُّ ﷺ هَدَايَاهُ وَحَلَقَ، وَقَصَرَ أَصْحَابُهُ، وَقَالَ: "أَشْهَدُكُمْ أَنِّي أَوْجَبْتُ عُمْرَةً". فَإِنْ خُلِيَ بَيْنِي وَبَيْنَ الْبَيْتِ طُفْتُ، وَإِنْ حِيلَ بَيْنِي وَبَيْنَ الْبَيْتِ صَنَعْتُ كَمَا صَنَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ. فَسَارَ سَاعَةً ثُمَّ قَالَ: مَا أَرَى شَأْنَهُمَا إِلَّا وَاحِدًا، أَشْهَدُكُمْ أَنِّي قَدْ أَوْجَبْتُ حَجَّةً مَعَ عُمْرَتِي. فَطَافَ طَوَافًا وَاحِدًا وَسَعْيًا وَاحِدًا، حَتَّى حَلَّ مِنْهُمَا جَمِيعًا^(٣).

(١) پروانه: ١٦٣٩.

(٢) پروانه: ١٦٣٩.

٤١٨٥- نافع ده‌گیرپته‌وه که عه‌به‌یدوللای کوری عه‌بدوللا و سالیمی کوری عه‌بدوللا هه‌ردووکیان بۆیان گیرایه‌وه که هه‌ردووکیان هسه‌یان له‌گه‌ل عه‌بدوللا (ی باوکیان) دا کرد، هه‌رومها نافع له‌یه‌کی له‌کوران عه‌بدوللاوه ﷺ ده‌گیرپته‌وه که به‌عه‌بدوللای وتوووه خۆزگه‌ نهم سال دانیشیتایه (و نه‌پۆشتیتایه بۆ حج)، چونکه‌ به‌پاستی دترسم که نه‌گه‌یه‌ به‌یت، عه‌بدوللا وتی: له‌ خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ر ﷺ پۆشتین (بۆ حج) نه‌نجا کافرانی قورمیش پێگریان کرد له‌ جیوه‌ به‌یت، بۆیه‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ وشتره‌ دیاریه‌کانی سه‌ربری خۆی هاوه‌لانی سه‌رتاشن و کورت کردنه‌میان کردجا عه‌بدوللای وتی: ئیوه‌ شایه‌ت بن عومره‌م له‌سه‌ر خوم پێویست کرد، جا نه‌گه‌ر پێگر نه‌بوون له‌ نیوان و من و که‌عه‌دا ته‌واف ده‌که‌م، وه‌ نه‌گه‌ر پێگر بوون له‌ نیوان من و گه‌شتنم به‌ که‌عه‌ به‌و جۆره‌ ده‌که‌م، که‌ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ماومیه‌ک رۆشت له‌ پاشان فه‌رمووی: واده‌زانم کاروباری حج و عومره‌ وه‌ک یه‌ک وایه‌، ئیوه‌ به‌ شایه‌ت بن که‌ حه‌جم له‌گه‌ل عومره‌که‌م له‌سه‌ر خوم پێویست کرد بوو، نه‌نجا یه‌ک ته‌وافی کرد و یه‌ک هاتوچۆی سه‌فا و مه‌رووی کرد بۆ (حج و عومره‌که‌ی) هه‌تا حه‌لال بوو ئیحرامی شکاند له‌ هه‌ردووکیان.

٤١٨٦- حَدَّثَنِي شُجَاعُ بْنُ الْوَلِيدِ، سَمِعَ النَّضْرَ بْنَ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا صَخْرٌ، عَنْ نَافِعٍ قَالَ: إِنَّ النَّاسَ يَتَحَدَّثُونَ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ أَسْلَمَ قَبْلَ عُمَرَ، وَلَيْسَ كَذَلِكَ، وَلَكِنْ عُمَرُ يَوْمَ الْحُدَيْبِيَةِ أَرْسَلَ عَبْدَ اللَّهِ إِلَى فَرَسٍ لَهُ عِنْدَ رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ يَأْتِي بِهِ لِيُقَاتَلَ عَلَيْهِ، وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَبَايِعُ عِنْدَ الشَّجَرَةِ، وَعُمَرُ لَا يَذَرِي بِذَلِكَ، فَبَايَعَهُ عَبْدُ اللَّهِ، ثُمَّ ذَهَبَ إِلَى الْفَرَسِ، فَجَاءَ بِهِ إِلَى عُمَرَ، وَعُمَرُ يَسْتَلْنِمُ لِلْقَتَالِ، فَأَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَبَايِعُ تَحْتَ الشَّجَرَةِ - قَالَ: فَأَنْطَلَقَ فَذَهَبَ مَعَهُ حَتَّى بَايَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَهِيَ الَّتِي يَتَحَدَّثُ النَّاسُ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ أَسْلَمَ قَبْلَ عُمَرَ^(١).

۴۱۸۶- نافع دهلی: بېگومان دهلین به دلتیاییه وه نیبنو عومهر پېش عومهر (ی باوکی) ﷺ مسولمان بووه، به لام نه مه وا نییه، به لکو عومهر ﷺ له رۆزی (غهزای) حودمیبیه دا عهبدوللای نارد بو هینانی نه سپکی (عومهر)، خوی که لای پیاویکی نه نصاری بوو تا به سواری جهنگ بکات، (که عهبدوللای دپروات) لهو کاته دا پیغه مبهری خوا ﷺ لای درخته که دا پهمان و مردگری (له هاوه لآن)، عومهریش ﷺ به مه نازانیت، نهجا عهبدوللای ﷺ پهمان دمدات به پیغه مبهری ﷺ له پاشان دپروات بو نه سپه که و دمیتهنی بو عومهر ﷺ، عومهریش زری له بهر دمکرد بو جهنگ، نهجا عهبدوللای ههوالی دا به عومهر ﷺ که پیغه مبهری خوا ﷺ له زیر درخته که دا پهمان و مردگری (له هاوه لآن)، وتی: نهجا عومهر دپروات و عهبدوللای له گهلی دپروات تا پهمان دمدات به پیغه مبهری خوا ﷺ، نهو باسهیه که خه لکی دهلین نیبنو عومهر پېش عومهر ﷺ مسولمان بووه.

۴۱۸۷ - وَقَالَ هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ: حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعُمَرِيُّ، أَخْبَرَنِي نَافِعٌ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ ﷺ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ يَوْمَ الْحُدَيْبِيَّةِ، تَفَرَّقُوا فِي ظِلَالِ الشَّجَرِ، فَإِذَا النَّاسُ مُحْدِقُونَ بِالنَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: يَا عَبْدَ اللَّهِ، انْظُرْ مَا شَأْنُ النَّاسِ قَدْ أَحْدَقُوا بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ. فَوَجَدَهُمْ يَبَايِعُونَ، فَبَايَعَ ثُمَّ رَجَعَ إِلَى عُمَرَ، فَخَرَجَ فَبَايَعَ^(۱).

۴۱۸۷- نافع دهگیرپته وه له نیبنو عومهر وه ﷺ دهلی: له رۆزی (غهزای) حودمیبیه دا له خزمهت پیغه مبهردا ﷺ بوون، جا بلاوبونه وه بو پشودان له زیر سیبهری درخته کاند، له وکاته دا خه لکه که چوار دموری پیغه مبهریان ﷺ دابوو، (عومهر) وتی: نهی عهبدوللای سهیرکه بزانه خه لکی جییانه که

چوارده‌وری پیغه‌مبه‌ری خویان ﷺ داوه، (ئه‌ویش چوو) بینی په‌یمان دهمدن (به پیغه‌مبه‌ر ﷺ، عه‌بدو‌ل‌ل‌اش په‌یمانی دا له پاشان گه‌رایه‌وه بو لای عومه‌ر ﷺ، ئه‌وسا عومه‌ریش روشت په‌یمانی دا (به پیغه‌مبه‌ر ﷺ).

٤١٨٨- حَدَّثَنَا ابْنُ مُثَرِّ، حَدَّثَنَا يَعْلَى، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي أُوَيْسٍ ﷺ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ حِينَ اعْتَمَرَ قَطَافَ فَطَفْنَا مَعَهُ، وَصَلَّى وَصَلَّيْنَا مَعَهُ، وَسَعَى بَيْنَ الصَّافَا وَالْمَرْوَةِ، فَكُنَّا نَسْتُرُهُ مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ؛ لَا يُصِيبُهُ أَحَدٌ بِشَيْءٍ^(١).

٤١٨٨- ئیسماعیل ده‌لی: له عه‌بدو‌ل‌ل‌ای کوری ئه‌بو ئه‌وفام ﷺ بیست وتی: ئیمه له خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ردا ﷺ بووین کاتی عومه‌ری کرد، ئه‌نجا ئه‌و ته‌وافی کرد و ئیمه‌ش له‌گه‌ئیدا ته‌وافمان کرد، نو‌یزی کرد ئیمه‌ش له خزمه‌تیدا نو‌یزکان کرد، له نیوان صه‌فا و مه‌رومدا هاتو‌چۆی کرد، جا ئیمه (چوار دهورمان دابوو) له خه‌لکی مه‌ککه ده‌مان پاراست، نه‌وه‌ک که‌سی‌ک زیانی بی بگه‌یه‌نی‌ت.

٤١٨٩- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ إِسْحَاقَ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَابِقٍ، حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ مِغْوَلٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا حَصِينٍ قَالَ: قَالَ أَبُو وَائِلٍ: لَمَّا قَدِمَ سَهْلُ بْنُ حُنَيْفٍ مِنْ صَفِّينَ أَتَيْنَاهُ نَسْتَخْبِرُهُ، فَقَالَ: أَتَيْتُمَا الرَّأْيَ، فَلَقَدْ رَأَيْتُنِي يَوْمَ أَبِي جَنْدَلٍ وَلَوْ أَسْتَطِيعُ أَنْ أُرَدَّ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَمْرَهُ لَرَدَدْتُ، وَاللَّهِ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، وَمَا وَضَعْنَا أَسْيَافَنَا عَلَى عَوَاتِقِنَا لِأَمْرٍ يُفْطِنُنَا إِلَّا أَسهَلَنَ بِنَا إِلَى أَمْرٍ نَعْرِفُهُ قَبْلَ هَذَا الْأَمْرِ، مَا نَسُدُّ مِنْهَا خُصْمًا إِلَّا أَنْفَجَرَ عَلَيْنَا خُصْمٌ مَا نَدْرِي كَيْفَ تَأْتِي لَهُ^(٢).

٤١٨٩- ئه‌بو وائیل^(٣) وتی: کاتی سه‌هلی کوری هه‌نه‌یف ﷺ له (صفین)^(٤) گه‌رایه‌وه، چووینه خزمه‌تی و داوای هه‌وال و دهنگ و باسمان لی کرد، سه‌هل وتی: گومان

(١) بروه: ١٦٠.

(٢) بروه: ٣١٨١.

(٣) که ناوی شه‌یقی کوری سه‌له‌مه‌یه. بروه: ارشاد الساری، ٢٠٩/٩.

(٤) ئه‌و جه‌نگه بوو له نیوان سه‌هاس عملی و مو‌عاویمدا ﷺ روویدا.

له راز و بۆچوونی خۆتان بکه، جا سویند به خوا دلنیا بن نهو رۆژهی نهو جهندهل (درايهوه به کافرانی قورمیش)، خۆم له پيش چاوه نهگهه بمتوانيايه فهرمانی پيغه مبهري خوا ﷺ رهد بکه مهوه پيی رازی نهيم و (جهنگ بکهين) رهدم دهکردهوه (و جهنگيکی سه ختم دهکرد، به لام نه متوانی فرمانی پيغه مبهري ﷺ رهد بکه مهوه)، وه خوا و پيغه مبهري که زانترن (به رۆژه و مندی له چيدايه)، پيش نهيم گاره (نازاوهی نيو موسولمانان) نييمه بۆ ههركاری قورس و گران بويی و شيره گانمان نابيته سهه شانمان (له پيناو خوادا)، نهو شیر له سهه شان نانه نييمه ي بردووه بۆ کاریکی رهوا و باش، نهيم (نازاوهی نيو موسولمانانه) لایه کی چاک دهکهين و پينه ي دهکهين، چهند لایه کی تری به ردمبی و دمه هفی پروو به پروومان دمیته وه، نازانين چۆن چاره ي بکهين^(۱).

۴۱۹۰- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أَتَى عَلِيَّ النَّبِيُّ ﷺ زَمَنَ الْحُدَيْيَةِ، وَالْقَمْلُ يَتَنَازَرُ عَلَى وَجْهِهِ فَقَالَ: "أَيُّؤَذِيكَ هَؤُلَاءِ رَأْسِكَ؟". قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: "فَاخْلُقْ وَصُمَّ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ أَطْعِمْ سِتَّةَ مَسَاكِينَ، أَوْ انْسُكْ نَسِيكَةً". قَالَ أَيُّوبُ: لَا أَذْرِي بِأَيِّ هَذَا بَدَأَ^(۲).

۴۱۹۰- ئیبنو نهبی له یلا له که عبی کوری عوجره وه ﷺ دهگیریته وه دهلی: پيغه مبهري ﷺ له (عومره ي) حودمی بییه دا هاته لام، لهو کاته دا نه سبی به پروو خسارمدا دادمباری و دمهاته خوار، پيغه مبهري ﷺ فهرمووی: ((نهو جانه و مرانه ي به سهه رته و میه نازارت دمهات؟)) وتم: به لی، فهرمووی: ((کهواته سهه رت بتاشه و سی رۆژ به رۆژوو به، یان خواردنی شهش ههزار بده، یان قوربانیه ک سهه ر بجه))، نهیوب دهلی: نازانم له کام بهم سیانه دهستی پی کرد.

(۱) نهومی سهه روه مانا به کی تریش ههله مگریت: ومك كوندیه كه وابه لایه کی كونی تی بییت پینه ي كهیت، له چهند لایه کی

ترموه كونی بییت و نه متوانی ت پینه ي بگریت و چاك بگریتموه.

(۲) پروانه: ۱۸۱۴.

۴۱۹۱- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ هِشَامٍ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، عَنْ أَبِي بَشِيرٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِالْحُدَيْبِيَةِ وَنَحْنُ مُخْرِمُونَ، وَقَدْ حَصَرَنَا الْمُشْرِكُونَ قَالَ: وَكَأَنْتَ لِي وَفَرَّةً، فَجَعَلَتِ الْهَوَامُ تَسَاقُطُ عَلَى وَجْهِهِ، فَمَرَّ بِي النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: "أَيُّذِيكَ هَوَامُ رَأْسِكَ؟". قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: وَأَنْزِلْتُ هَذِهِ الْآيَةَ: ﴿فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ، فَنَذِيَ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ﴾ (البقرة).

۴۱۹۱- كه عبي كورى عوجره وه ﷺ ده لى: ئيمه له حودميببيهدا له خزمهت پيغه مبهردا ﷺ بووين و ئيمه له ئيحرامدا بووين، له و كاته دا بته پرسته كان ريگريان لى كردين بجينه مهككه وه، منيش هزى سهرم زور بوو تا گوئچكه كانم دمبوو، نه نجا نه سپى و جانه و مر به پروو خسارمدا ده هاته خواره وه، پيغه مبه ريش ﷺ به لامدا تيپه رى و فهرمووى: ((نايا نه و جانه و مرانه ي سهرت نازارت دمدا ت؟)) وتم: به لى، نيتر نه م نايه ته دابه زى: (جا نه گهر كه سيكتان نه خوش بوو يان نازارتك له سهريدا بوو، (نه گهر سهرى تاشى) بريتييهك بدات كه پوزوو (ى سى پوزوه) يان خيريك يان هوربانيهك بكات).

۳۸ - باب قِصَّةِ عُكْلٍ وَعَرِينَةَ

۴۱۹۲- حَدَّثَنِي عَبْدُ الْأَعْلَى بْنُ حَمَادٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، عَنْ قَتَادَةَ أَنَّ أَنَسًا ﷺ حَدَّثَهُمْ أَنَّ نَاسًا مِنْ عُكْلٍ وَعَرِينَةَ قَدِمُوا الْمَدِينَةَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ وَتَكَلَّمُوا بِالْإِسْلَامِ فَقَالُوا: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، إِنَّا كُنَّا أَهْلَ ضَرْعٍ، وَلَمْ نَكُنْ أَهْلَ رَيْفٍ. وَاسْتَوْخَمُوا الْمَدِينَةَ، فَأَمَرَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِذَوْدٍ وَزَاعٍ، وَأَمَرَهُمْ أَنْ يَخْرُجُوا فِيهِ، فَيَسْتَرْبُوا مِنَ الْبَانِيَا وَأَبْوَالِهَا، فَاَنْطَلَقُوا حَتَّى إِذَا كَانُوا نَاحِيَةَ الْحَرَّةِ كَفَرُوا بِغَدِ إِسْلَامِهِمْ، وَقَتَلُوا رَاعِي النَّبِيِّ ﷺ.

وَاسْتَأْذَنُوا الدَّوْدَ، فَبَلَغَ النَّبِيُّ ﷺ فَبَعَثَ الطَّلَبَ فِي آثَارِهِمْ فَأَمَرَ بِهِمْ فَسَمَرُوا أَعْيُنَهُمْ، وَقَطَعُوا أَيْدِيَهُمْ، وَتَرَكُوا فِي نَاحِيَةِ الْحَرَّةِ حَتَّى مَاتُوا عَلَى خَالِهِمْ^(۱).
 قَالَ قَتَادَةُ: بَلَّغَنَا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ بَعْدَ ذَلِكَ كَانَ يَحُثُّ عَلَى الصَّدَقَةِ، وَيَنْهَى عَنِ الْمُثْلَةِ. وَقَالَ شُعْبَةُ وَأَبَانُ وَحَمَّادٌ عَنْ قَتَادَةَ: مِنْ عُرَيْتَةٍ. وَقَالَ يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ وَأَبُوب، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ أَنَسٍ قَدِمَ نَفَرٌ مِنْ عُكْلٍ.

۳۸- باسی به رسرهاتی عوکل و عورهینه

۴۱۹۲- قه تاده ده گپرتهوه كه نه نهس ﷺ بوى گپرانهوه كه كهسانيك له (هوزى) عوكل و عورهينه هاتن بومه دينه بو خزمهتى پيغه مبهري ﷺ شايه تومانيان هينا و مسولمان بوون، جا وتيان: نهى پيغه مبهري خوا ﷺ بيگومان نيمه خه لكى نازهل و وشتر دار بووين و خه لكى لادى و كشتوكال نه بووين، خواردن و ناو و ههواى مه دينه يان پى نه كهوت، جا پيغه مبهري خوا ﷺ فهرمانى كرد بو يان كه چهند وشترىكى شيراو شوانيك و فهرمانى پيكردن له گهل وشترمكندا دهرچن له مه دينه، نهنجا له شير و ميزى وشترمگان بخونهوه، نيتر نهوانيش دهرچوون و رپوشتن (له شير و ميزى وشترمكانيان خواردموه)، تاكاتى له شوينى بهرده لانه رپشه كه (ى مه دينه دا) بوون، پاشگه زبوونهوه دواى مسولمان بونيان، شوانه كهى پيغه مبهريان ﷺ كوست و وشترمكانيان دايه بهر و بردنيان، نهنجا نه م ههواله گهسته پيغه مبهري ﷺ و چهند كهسيكى نارد به شوينياندا (گرتنيان و هينانيانهوه بو مه دينه)، نهوسا فهرمانى كرد به بزمارى سوروكراو چاويان هه لكوئين و دهستان برين و له شوينه بهرده لانه رپشه كهى مه دينه دا وازيان لى هينرا، تا بهو حاله يانهوه مردن

ههتاده دهلی: که پیغمه مبهەر ﷺ له پاش نهو پرووداوه هانی مسوولمانانی دهدا له سهەر مال به خشین، وه برینی نه ندامه کانی جهسته و شیواندنی هه دهغه کرد. وه شوعبه و نه بان و ههماد گپراویانه ته وه له ههتاده له نه نه سه وه کهسانیک له عورمینه^(۱).

وه په حیای کوری نه بو که سیر و نه یوب گپراویانه ته وه له نه بو قیلا به وه، نه ویش له نه نه سه وه ﷺ وتی: جهند که سیک له عوکل هاتن (بو مه دینه).

۴۱۹۳- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ، حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ أَبُو عُمَرَ الْحَوْضِيُّ، حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ، حَدَّثَنَا أَيُّوبُ وَالْحَجَّاجُ الصَّوَّافُ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو رَجَاءٍ مَوْلَى أَبِي قِلَابَةَ، وَكَانَ مَعَهُ بِالشَّامِ - أَنَّ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ اسْتَشَارَ النَّاسَ يَوْمًا: قَالَ: مَا تَقُولُونَ فِي هَذِهِ الْقِسَامَةِ؟ فَقَالُوا: حَقٌّ، قَضَى بِهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، وَقَضَتْ بِهَا الْخُلَفَاءُ، قَبْلَكَ. قَالَ: وَأَبُو قِلَابَةَ خَلَفَ سَرِيرِهِ. فَقَالَ عَنبَسَةُ بْنُ سَعِيدٍ: فَأَيْنَ حَدِيثُ أَنَسٍ فِي الْعُرَتَيْنِ؟ قَالَ أَبُو قِلَابَةَ: إِنِّي حَدَّثْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ. قَالَ عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ صُهَيْبٍ، عَنْ أَنَسٍ: مِنْ عُرَيْنَةٍ. وَقَالَ أَبُو قِلَابَةَ، عَنْ أَنَسٍ: مِنْ عُكْلٍ. ذَكَرَ الْقِصَّةَ^(۲).

۴۱۹۳- نه یوب و هه ججای صه و و اف وتی: نه بو په جای نازاد کراوی نه بو قیلا به بوی گپرامه وه - که نه بو په جا له شام له گهل نه بو قیلا به دا بوو - که عومه ری کوری عه بوله زیز رۆزیک راوئزی به خه لک کرد و وتی: نیوه جی ده لئین دهر باره ی نهو سویند خواردن به کومه له له سهەر کوشتن؟ نه وانیش وتیان هه ق راسته و پیغمه مبهری خوا ﷺ کاری پیکردوو و خه لیفه کانی پپش توش کاریان پی کردوو، (نه بو ره جا) وتی: نه بو قیلا به ش له دوا کورسیه که ی عومه ره وه بوو، نه نجا عه نبه سه ی کوری سه عید وتی: نه ی فهرمووده که ی نه نه س دهر باره ی

(۱) بهم سه مند و پنگایانه تمنها ناوی هۆزی عورمینه بان هیناوه، واته: نهو کهسانه له عورمینه بوون.

(۲) پروانه: ۲۳۳.

عورمنیه‌کان کوا (چی لێ نه‌که‌ن)؟ نه‌بو قیلابه‌ وتی: نه‌نه‌سی کوری مالیک ﷺ
 بو منی گێراپه‌وه‌ و باسی کرد.
 وه‌ عه‌بدوله‌زیزی کوری صوه‌ه‌یب له‌ نه‌نه‌سه‌وه‌ گێراپه‌تیه‌وه‌ که‌ وتی:
 که‌سانیک له‌ عورمینه‌.
 وه‌ نه‌بو قیلابه‌ له‌ نه‌نه‌سه‌وه‌ گێراپه‌وه‌ وتی: (که‌سانیک) له‌ عوکل.
 به‌سه‌ره‌اته‌که‌ی باس کرد.

۳۹ - باب غَزْوَةُ ذَاتِ الْقَرْدِ

وَهِيَ الْغَزْوَةُ الَّتِي أَغَارُوا عَلَى لِقَاحِ النَّبِيِّ قَبْلَ خَيْبَرِ ثَلَاثٍ.
 ۴۱۹۴- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا حَاتِمٌ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ قَالَ: سَمِعْتُ سَلَمَةَ
 بْنَ الْأَكْوَعِ يَقُولُ: خَرَجْتُ قَبْلَ أَنْ يُؤَدَّنَ بِالْأُولَى، وَكَانَتْ لِقَاحَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ تَرَعَى بِذِي
 قَرْدٍ قَالَ: فَلَقِيتُنِي غُلَامٌ لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ، فَقَالَ: أَخَذْتُ لِقَاحَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قُلْتُ:
 مَنْ أَخَذَهَا قَالَ: غَطَفَانُ. قَالَ فَصَرَحْتُ ثَلَاثَ صَرَخَاتٍ: يَا صَبَاحَاهُ قَالَ: فَأَسْمَعْتُ مَا بَيْنَ
 لَابَتَيِ الْمَدِينَةِ، ثُمَّ انْدَفَعْتُ عَلَى وَجْهِي حَتَّى أَدْرَكْتُهُمْ وَقَدْ أَخَذُوا يَسْتَقْفُونَ مِنَ الْمَاءِ،
 فَجَعَلْتُ أَرْمِيهِمْ بِنَبْلِي، وَكُنْتُ رَامِيًا، وَأَقُولُ:
 أَنَا ابْنُ الْأَكْوَعِ... الْيَوْمَ يَوْمَ الرُّضْعِ
 وَأَرْتَجِزُ حَتَّى اسْتَنْقَذْتُ اللَّقَاحَ مِنْهُمْ، وَاسْتَلَبْتُ مِنْهُمْ ثَلَاثِينَ بُرْدَةً. قَالَ: وَجَاءَ النَّبِيُّ ﷺ
 وَالنَّاسُ، فَقُلْتُ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، قَدْ حَمَيْتُ الْقَوْمَ الْمَاءَ وَهُمْ عَطَاشٌ، فَأَبْعَثْ إِلَيْهِمُ السَّاعَةَ.
 فَقَالَ: "يَا ابْنَ الْأَكْوَعِ مَلَكَتْ فَاسْجِحْ". قَالَ: ثُمَّ رَجَعْنَا، وَبُرِدُنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى نَاقَتِهِ
 حَتَّى دَخَلْنَا الْمَدِينَةَ^(۱).

۳۹- باسی غهزای زاتولقه رهد

بریتی په لهو غهزای که لهپر دایان بهسهر وشرهکانی پیغه مبهردا ﷺ و بردنیان، سی رۆژ پيش (غهزای) خه بهر.

۴۱۹۴- سه له مهی کوری نه کووه ﷺ دهلی: پيش نه وهی بانگی یه کهم (نویزی به یانی) بدری له (مه دینه)، رۆشتمه دمره وه وشره شیراکانی پیغه مبهردی خوا ﷺ له زی قهرمد دهله و مهران، (سه له مه) وتی: غولامیکی عه بدوره حمانی کوری عه وهفم پی گه یشت و وتی: وشرهکانی پیغه مبهردی خوا ﷺ به تالان بران، وتم: کی بردنی؟ وتی: غه ته فان، سه له مه وتی: جا سی جار هاوارم کرد فریا که ون، سه له مه دهلی: به وه دهنگم گه یانده نیوان دوو بهرده لانه کهی مه دینه^(۱) له پاشان دمرچووم بی نه ملا و لا کردن تا به دیم کردن، لهسهر ناوه که خه ریکی ناودانی وشرهکان بوون، دهستم کرد به تیر هاویشتن بویان، چونکه من تیر هاویشتری چاک بووم (له گهل تیر هاویشتنه که دا) دهمووت: من کوری نه کووعم، نه مرپوش رۆژی تیاچوونی سپله کانه (تیرم تی دهگرتن و) هونراووم دهوت، تا هه موو وشرهکانم رزگار کرد له دهستیان و سی عاباشم به تالان لی گرتن، سه له مه دهلی: جا پیغه مبهردی و ﷺ خه لکه که هاتن، وتم: نهی پیغه مبهردی خوا ﷺ به دلنیا ییه وه ریگه م نه داوه نه وه که سانه ناو بخون نه وان زور تینون، هه ر نیسته (چه گدار) بنیره به دوا یاندا^(۲) پیغه مبهردیش ﷺ فهرمووی: ((نهی کوری نه کووه دمه لالت هه بوو (به سه ریاندا) دهی لیبوردهی ومیهربان به))، سه له مه وتی: له پاشان گه راینه وه و پیغه مبهردی خوا ﷺ به سواری وشره که له پاشکوی خویدا سواری کردم تا هاتینه وه مه دینه.

(۱) واته، هه موو مه دینه م به ناگا هیئا و دام به گویندا.

(۲) نیبنو سمعید دمه بریتیه وه که سه له مه وتی، نه گهر پیغه مبهردی ﷺ له گهل سمه که سدا بمنیریت به دوا یاندا خو یان و نه وهی

په یانیه له ولاخ و شت و مهک هه موویان بو دینم (ارشاد الساری ۲۱۳/۹).

۴۰ - باب غزوة خيبر

۴۱۹۵- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ بُشَيْرِ بْنِ يَسَارٍ، أَنَّ سُوَيْدَ بْنَ الثُّعْمَانَ أَخْبَرَهُ، أَنَّهُ خَرَجَ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ عَامَ خَيْبَرَ، حَتَّى إِذَا كُنَّا بِالصُّهْبَاءِ - وَهِيَ مِنْ أَدْنَى خَيْبَرَ - صَلَّى الْعَصْرَ، ثُمَّ دَعَا بِالْأَزْوَادِ فَلَمْ يُؤْتِ إِلَّا بِالسَّوِيقِ، فَأَمَرَ بِهِ فَتُرِيَ، فَأَكَلَ وَأَكَلْنَا، ثُمَّ قَامَ إِلَى الْمَغْرِبِ، فَمَضَمَضَ وَمَضْمَضْنَا، ثُمَّ صَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ^(۱).

۴۰- باسی غهزای خهیهه

۴۱۹۵- بوشهیری کوری یه سار دمگیریتیهوه: که سومیدی کوری نوعمان بو ی گیرایهوه که نهو سالی جهنگی خهیهه له گهه پینگه مبهری خوادا ﷺ روست ههتا گه یشته نه سههبا - که نزیکه له خهیهه رهوه- پینگه مبهه ﷺ نویژی عهسری کرد، پاشان داوای کرد تویشوو مکانی بینن، بهلام تهنها قاووت هیئرا، جا فهرمانی کرد و تهپرکرا، نهجا پینگه مبهه ﷺ خواردی و نیمهش خواردمان، پاشان ههستا بو نویژی ئیواره، ناوی له دهمی رادا و نیمهش ناومان له دهمان رادا، پاشان نویژی کرد و دمست نویژی نهگرتهوه.

۴۱۹۶- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، حَدَّثَنَا حَاتِمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ ؓ قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ إِلَى خَيْبَرَ فَمَرْنَا لَيْلًا، فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ لِعَامِرٍ: يَا عَامِرُ أَلَا تُسْمِعُنَا مِنْ هُنَيْهَاتِكَ. وَكَانَ عَامِرُ رَجُلًا شَاعِرًا فَنَزَلَ يَخْدُو بِالْقَوْمِ يَقُولُ:
اللَّهُمَّ لَوْلَا أَنْتَ مَا اهْتَدَيْنَا... وَلَا تَصَدَّقْنَا وَلَا صَلِّنَا
فَاغْفِرْ فِدَاءَ لَكَ مَا أَبْقَيْنَا... وَتَبَّتِ الْأَقْدَامُ إِنْ لَأَقَيْنَا
وَأَلْقَيْنَ سَكِينَةً عَلَيْنَا... إِنَّا إِذَا صِيحَ بِنَا أَبْنَانَا
وَبِالصِّيَاحِ عَوَّلُوا عَلَيْنَا

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَنْ هَذَا السَّائِقُ؟". قَالُوا: عَامِرُ بْنُ الْأَكْوَعِ. قَالَ: "يَرْحَمُهُ اللَّهُ". قَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ: وَجَبَتْ يَا نَبِيَّ اللَّهِ، لَوْلَا أَمْتَعْتَنَا بِهِ. فَأَتَيْنَا خَيْبَرَ، فَحَاصَرْنَاهُمْ حَتَّى أَصَابَتْنَا مَخْمَصَةٌ شَدِيدَةٌ، ثُمَّ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى فَتَحَهَا عَلَيْهِمْ، فَلَمَّا أَمْسَى النَّاسُ مَسَاءَ الْيَوْمِ الَّذِي فَتَحَتْ عَلَيْهِمْ، أَوْقَدُوا نِيرَانًا كَثِيرَةً، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "مَا هَذِهِ النَّيْرَانُ؟ عَلَى أَيِّ شَيْءٍ تُوقِدُونَ؟". قَالُوا: عَلَى لَحْمٍ. قَالَ: "عَلَى أَيِّ لَحْمٍ؟". قَالُوا: لَحْمِ حُمُرِ الْإِنْسِيَّةِ. قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "أَهْرِيقُوهَا وَاكْسِرُوهَا". فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَوْ نُهْرِيقُهَا وَنَغْسِلُهَا؟ قَالَ: "أَوْ ذَاكَ". فَلَمَّا تَصَافَى الْقَوْمُ كَانَ سَيْفُ عَامِرٍ قَصِيرًا، فَتَنَاوَلَ بِهِ سَاقَ يَهُودِيٍّ لِيَضْرِبَهُ، وَيَرْجِعُ ذُبَابٌ سَيْفِهِ، فَاصَابَ عَيْنَ رُكْبَةٍ عَامِرٍ، فَمَاتَ مِنْهُ. قَالَ: فَلَمَّا قَفَلُوا، قَالَ سَلَمَةُ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ آخِذٌ بِيَدِي، قَالَ: "مَا لَكَ؟". قُلْتُ لَهُ: فِذَاكَ أَبِي وَأُمِّي، زَعَمُوا أَنَّ عَامِرًا حَبِطَ عَمَلُهُ. قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "كَذَبَ مَنْ قَالَهُ، إِنَّ لَهُ لِأَجْرَيْنِ - وَجَمَعَ بَيْنَ إِصْبَعَيْهِ - إِنَّهُ لَجَاهِدٌ مُجَاهِدٌ قُلَّ عَرَبِيٌّ مَشَى بِهَا مِثْلَهُ".

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا حَاتِمٌ قَالَ: "نَشَأَ بِهَا"^(۱).

۴۱۹۶- سه له مهی کوری نه کوه ﷺ دهلی: له خزمهت پیغه مبهردا ﷺ رښتین بوځه یبه، به شهو رښتین پیاوړیک له قه ومه که به عامیری وت: نهی عامیر بو له هونراو هکانت شتی کمان بو نالیت گوږی لی بگرین؟ عامیریش پیاوړکی شاعیر بوو، جا دابهزی دمستی کرد به شاعر ووتن به دمنگه وه بو خه لکه که و دمیوت:

خودایه نه گهر به هوۍ تووه نه بوايه پښمون نه دمبووین

ز هکاتیشمان نه ددهدا و نوږزمان نه دمه کرد

(نهی پیغه مبهردا ﷺ) دهی لیمان خوښه به فیدات بین نهو فه رمانانهی نه مانکرد^(۲)

(۱) پروانه: ۲۴۷۷.

(۲) پان نمو شتانهی وازمان لیږتیاوه به جیمان هیشتوه لمتاوان. پروانه: ارشاد الساری، ۲۳۵/۹.

وه لیمان خوشبه وه پیمان دامهزراو که، نهگهر پرووبه پرووی
 دوژمن بوینه وه، وه نارامی خۆت برژینه به سه زماندا
 نیمه نهگهر به سه زماندا هاوار و نه په بکری (له حق لادمین) مل نادمین
 که به نه په هاوارو به نیازن بینه سه زمان
 جا پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی: ((ئهو ناواز بیژه کییه؟)) وتیان: عامیری
 کوری نه کو ده، فهرمووی: ((په حمه تی خوی لی بی))، بیاوی له ناو خه لکه که
 وتی: نزای بو گرا بوو^(۱) نهی پیغه مبهری خوا ﷺ بریا هیشتبات دلخۆش بین
 به ناوازه که ی^(۲)؟ نهجا هاتینه خه یبه ر که مارۆماندان تا تووشی برسیته کی
 سهخت بووین^(۳)، له پاشان خوی بهرز و بلند بووی فهتج کردن (و سهری
 خستن)، جا که ئیواره ی نهو رۆژهی که فهتج کران به سه ردا هات، خه لک
 ناگریکی زوریان کرده وه، پیغه مبه ریش ﷺ فهرمووی: ((نهو ناگرانه چین له ژیر
 چیدا کردویانه ته وه؟)) وتیان: له ژیر گوشتدا فهرمووی: ((له ژیر چی
 گوشتیکدا؟)) وتیان: گوشتی کهری مائی، پیغه مبه ر ﷺ فهرمووی: ((بیریزن و
 مه نهجه له کان بشکینن))، جا بیاویک وتی: نهی پیغه مبهری خوا ﷺ نهی بو
 گوشته که نه رزین و مه نهجه له کان بشوین؟ فهرمووی: ((یا وا بکه ن))، جا کاتی
 خه لکه که (هه ردوو به رهی جهنگ) ریز بوون و به رانه به ر یه کتری وهستان،
 شیر ه که ی عامیر کورت بوو، جا دایه پینا بویه وه بیدات له قاچی
 جوله که یه ک^(۴) نوکی شیر ه که ی گه را بویه وه دابووی له کلاوه ی نه ژنوی عامیر و
 به وه مرد، سه له مه ده لئ: که پیغه مبه ر ﷺ و هاوه لان گه رانه وه، سه له مه ده لئ:

(۱) که شهید بییت.

(۲) بۆچی نهو دوعاهت بۆ کرد نیر شهید دمی نامین بۆمان.

(۳) بهموی دریزه کیشانی گه مارۆکه.

(۴) که ناوی مهر حب بوو.

پێغه‌مبهرم ﷺ بینی و دهستی گرتم و فهرمووی: ((چیتە؟))، عهرزم کرد نهی پێغه‌مبهری خوا ﷺ باوک و دایکم به قوربانت بێ! ئەلێن که‌عامیر هه‌موو کردوه‌گانی پوچه‌ل بۆته‌وه پێغه‌مبهر ﷺ فهرمووی: ((ئه‌وه‌ی وای وتوه درۆی کردوه)) - دوو په‌نجه‌ی کۆکردوه - و فهرمووی: ((ئه‌و زۆر هه‌ولدمر بوو (له‌چاکه و عیباده‌تا) وه‌ خه‌بات گیر بوو، که‌م عهرمب (که‌س) هه‌یه به‌سه‌ر زه‌ویدا رۆشتبێت وه‌ک ئه‌و (عامیر) بێت)). (نیمامی بوخاری ده‌لی) قوته‌یه‌ به‌ بۆی گیرپاینه‌وه وتی: حاتیم بۆی گیرپاینه‌وه (پێغه‌مبهر ﷺ) فهرمووی: ((پێگه‌شتبێت له‌زه‌ویدا))، (له‌ حیاتی رۆشتبێ به‌سه‌ر زه‌ویدا).

٤١٩٧- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ حُمَيْدِ الطَّوِيلِ، عَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَتَى خَبِيرَ لَيْلًا، وَكَانَ إِذَا أَتَى قَوْمًا لَيْلًا لَمْ يُغْرِ بِهِمْ حَتَّى يُصْبِحَ، فَلَمَّا أَصْبَحَ خَرَجَتِ الْيَهُودُ بِمَسَاحِيهِمْ وَمَكَاتِلِهِمْ، فَلَمَّا رَأَوْهُ قَالُوا: مُحَمَّدٌ وَاللَّهِ، مُحَمَّدٌ وَالْخَمِيسُ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "خَرَبْتُ خَبِيرٌ، إِنَّا إِذَا نَزَلْنَا بِسَاحَةِ قَوْمٍ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْدَرِينَ"^(١).

٤١٩٧- ئەنه‌س ﷺ ده‌گیرپیته‌وه که‌ پێغه‌مبهری خوا ﷺ به‌شه‌و و رۆژ له‌ خه‌یه‌به‌ر - نه‌ریتی وابوو ئەگه‌ر برۆشتایه‌ته‌ سه‌ر گه‌لێک، شه‌و بوایه‌ به‌ شه‌و نه‌یده‌دا به‌سه‌ریاندا تا رۆژ دمبوویه‌وه -جا که‌ رۆژ بوه‌وه جوله‌که‌کان به‌ بێل و خاکه‌ناز و سه‌به‌ته‌کانیان‌وه (له‌قه‌لاکه‌یان) هاتنه‌ دمه‌وه، جا که‌ پێغه‌مبهریان ﷺ بینی وتیان: وه‌لاهی موحه‌مه‌ده، موحه‌مه‌د و له‌شکره‌که‌ی (هاتن)، پێغه‌مبهری خواش ﷺ فهرمووی: ((خه‌یه‌به‌ر وێران ده‌بی له‌راستیدا ئێمه‌ هه‌ر کاتی دابه‌زینه‌ گورمه‌پانی هه‌ر گه‌لی رۆژی ئاگادار کراوانی به‌د و په‌شه‌)).

٤١٩٩- نه‌نه‌سی کوری مالیک ﷺ ده‌گیرته‌وه که که‌سیک هات بو خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و وتی: (گوشتی) گویدریژ خوراوه پیغه‌مبه‌ر ﷺ بیده‌نگ بوو، پاشان دووه‌م جار هاته‌وه بو لای وت: (گوشتی) گویدریژ خوراوه، هه‌ر بیده‌نگ بوو، له پاشان جاری سییه‌م هاته‌وه بو لای وتی: (گوشتی) گویدریژ خوراوه، گویدریژمه‌کان ته‌واوکران و (هیچیان نه‌ما)، جا فه‌رمانی دا به‌جاردم‌ریک ئه‌ویش به‌ناوخه‌لکه‌که‌دا جاری دا و وتی: بیگومان خوا و پیغه‌مبه‌رمه‌کی ﷺ (خواردنی) گوشتی گویدریژتان لی فه‌دمغه ده‌که‌ن، ئیتر مه‌نجه‌له‌کان رژینران که گوشتی (گویدریژ) کولی ده‌دا تییاندا.

٤٢٠٠- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ ﷺ قَالَ: صَلَّى النَّبِيُّ ﷺ الصُّبْحَ قَرِيبًا مِنْ حَيْثُ بَغَلَسَ، ثُمَّ قَالَ "اللَّهُ أَكْبَرُ، حَرَبْتُ حَيْثُ، إِنَّا إِذَا نَزَلْنَا بِسَاحَةِ قَوْمٍ، فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذِرِينَ". فَخَرَجُوا يَسْعَوْنَ فِي السَّكَكِ، فَقَتَلَ النَّبِيُّ ﷺ الْمُقَاتِلَةَ، وَسَبَى الدُّرِّيَّةَ، وَكَانَ فِي السَّبْيِ صَفِيَّةُ، فَصَارَتْ إِلَى دِحْيَةَ الْكَلْبِيِّ، ثُمَّ صَارَتْ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ، فَجَعَلَ عِتْقَهَا صَدَاقَهَا. فَقَالَ عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ صُهَيْبٍ لِثَابِتٍ: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ، أَنْتَ قُلْتَ لَأَنْسَ: مَا أَصْدَقَهَا؟ فَحَرَّكَ ثَابِتٌ رَأْسَهُ تَصْدِيقًا لَهُ^(١).

٤٢٠٠- نه‌نه‌س ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نو‌یزی به‌یانی له نزیک خه‌یبه‌ر کرد به‌تاریکی (کو‌تای شه‌و سه‌رم‌تای کاتی به‌یانی، له پاشان فه‌رمووی: ((ئه‌للاه‌و نه‌که‌به‌ر خه‌یبه‌ر و‌یران بوو، بیگومان ئییه‌م هه‌ر کاتی دابه‌زینه‌ گورمه‌پانی هه‌ر گه‌لی ر‌و‌زی بیده‌ر کراوانی به‌د و په‌شه‌))، جا (جوله‌که‌کان) هاته‌نه‌ دمرموه به‌کو‌لانه‌کانی خه‌یبه‌ردا هاتوو‌چ‌ویان ده‌کرد^(٢)، ئه‌نجا به‌ (فه‌رمانی)

(١) ب‌روانه: ٣٧١.

(٢) جا وتی: موحمم‌مد و لشکره‌کی هاتن ئه‌نجا گه‌رانه‌وه بو ناو فه‌لاکه‌پان و گه‌مارو‌د‌ران دواتر خه‌یبه‌ر ئازاد کرا.

پێغه‌مبەر ﷺ جه‌نگاوهره‌کانیان کوژران و ژن و منداڵه‌کانیان به‌ دیل گیران، وه‌ له‌ ناو دیله‌ ئاوفرته‌کاندا صه‌فیه‌ی تیا بوو، که‌وته‌ لای دیحیه‌ی که‌لبی ﷺ، له‌ پاشان بو به‌هی پێغه‌مبەر ﷺ، پێغه‌مبهریش ﷺ نازاد کردنی کرده‌ مارمیی یه‌که‌ی، جا عه‌بدولعه‌زیز کوری صوه‌هیب به‌ سابیتی وت: نه‌ی باوکی موحه‌مه‌د، ئایا تو وت به‌ نه‌ه‌س چی کرده‌ مارمیی یه‌که‌ی ؟ سابیتیش سه‌ریکی له‌فاند که‌ به‌ئێ وایه‌ (من پرسیارم لی کرد).

۴۲۰۱- حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ صُهَيْبٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ ﷺ يَقُولُ سَبَى النَّبِيُّ ﷺ صَفِيَّةَ، فَأَعْتَقَهَا وَتَزَوَّجَهَا. فَقَالَ ثَابِتٌ لَأَنَسٍ: مَا أَصَدَقَهَا قَالَ: أَصَدَقَهَا نَفْسَهَا فَأَعْتَقَهَا^(۱).

۴۲۰۱- نه‌ه‌سی کوری مالیک ﷺ ده‌لی: پێغه‌مبەر ﷺ صه‌فیه‌ی به‌ دیل گرت، نه‌نجا نازادی کرد و ماره‌ی کرد، جا سابیت به‌ نه‌ه‌سی وت: چی کرده‌ مارمیی، (نه‌ه‌س) وتی: خودی خو‌ی کرده‌ مارمیی و نازادی کرد.

۴۲۰۲ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي عُمَانَ، عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ ﷺ قَالَ: لَمَّا غَزَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ خَيْبَرَ - أَوْ قَالَ: لَمَّا تَوَجَّهَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ - أَشْرَفَ النَّاسُ عَلَى وَادٍ، فَرَفَعُوا أَصْوَاتَهُمْ: بِالتَّكْبِيرِ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "ارْبَعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ، إِنَّكُمْ لَا تَدْعُونَ أَصَمَّ وَلَا غَائِبًا، إِنَّكُمْ تَدْعُونَ سَمِيعًا قَرِيبًا وَهُوَ مَعَكُمْ". وَأَنَا خَلَفَ دَابَّةَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَسَمِعَنِي وَأَنَا أَقُولُ: لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ. فَقَالَ لِي: "يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنُ قَيْسٍ". قُلْتُ: لَبَّيْكَ رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: "أَلَا أَدُلُّكَ عَلَى كَلِمَةٍ مِنْ كُنْزِ مِنَ الْجَنَّةِ؟". «. قُلْتُ: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ، فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي. قَالَ "لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ"^(۲).

(۱) بروانه: ۳۷۱.

(۲) بروانه: ۲۹۹۲.

۴۲۰۲- ئەبو موسای ئەشعەری رضی اللہ عنہ دەلی: کاتی پێغه مبهری خوا ﷺ غەزای خەیبەری کرد، یان وتی: لە کاتیکدا پێغه مبهری خوا ﷺ - ڕوو بە خەیبەر دەرۆشت، خەڵکەکه گەشتە سەر شیویک و بەدەنگی بەرز ئەللاھو ئەکبەریان دمکرد (دەیان ووت) (اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ)، پێغه مبهری خواش ﷺ فەرمووی: ((بەزمیستان بە خۆتاندا بیتەووە دنگتان بەرز مەکەنەووە^(۱)، بێگومان ئێوە هاوار لەزاتیکی کەر یان نادیار و دوور ناگەن، دلتیان ئێوە هاوار لەزاتیکی بێسەری نزیک دمکەن که لەگەڵتان دایە (و ناگای لیتانە))، (ئەبو موسا دەلی: منیش لە دواى و لاغەگەى پێغه مبهری خواوہ ﷺ بووم، جا گوێی لە من بوو دهمووت: (لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ)، بۆیە فەرمووی: ((ئەى عەبدوللای کورێ فەیس))، وتم: ئەى پێغه مبهری خوا ﷺ لە خزمەتدام^(۲)، فەرمووی: ((نایا وتەیهکت نیشاندهم که گەنجینه یەکه لە گەنجینهکانی بەهەشت؟)) وتم: بەلی ئەى پێغه مبهری خوا باوک و دایکم بە قوربانت بن، فەرمووی (ئەم زیکرەیه): (لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ).

۴۲۰۳- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ رضی اللہ عنہ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ التَّمَى هُوَ وَالْمُشْرِكُونَ فَاقْتَتَلُوا، فَلَمَّا مَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَى عَسْكَرِهِ، وَمَالَ الْآخَرُونَ إِلَى عَسْكَرِهِمْ، وَفِي أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ رَجُلٌ لَا يَدْعُ لَهُمْ شَاذَةً وَلَا فَاذَةً إِلَّا اتَّبَعَهَا، يَضْرِبُهَا بِسَيْفِهِ، فَقِيلَ: مَا أَجْزَأُ مِنَّا الْيَوْمَ أَحَدٌ كَمَا أَجْزَأَ فُلَانٌ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "أَمَّا إِنَّهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ". فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ: أَنَا صَاحِبُهُ. قَالَ: فَخَرَجَ مَعَهُ كُلُّمَا وَقَفَ وَقَفَ مَعَهُ، وَإِذَا أَسْرَعَ أَسْرَعَ مَعَهُ قَالَ: فَجَرِحَ الرَّجُلُ جُرْحًا شَدِيدًا، فَاسْتَعَجَلَ الْمَوْتُ،

(۱) یان دنگ بەرز مەکەنەووە، یان نەرم و نیان بن لەگەڵ خۆتان.

(۲) بە دنگتەووە هاتم یان گوێرەبەئەم.

فَوَضَعَ سَيْفَهُ بِالْأَرْضِ وَذُبَابَهُ بَيْنَ تَدْيِينِهِ، ثُمَّ تَحَامَلَ عَلَى سَيْفِهِ، فَقَتَلَ نَفْسَهُ، فَخَرَجَ الرَّجُلُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: أَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ. قَالَ: "وَمَا ذَاكَ؟". قَالَ: الرَّجُلُ الَّذِي ذَكَرْتَ أَنِفًا أَنَّهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ، فَأَعْظَمَ النَّاسُ ذَلِكَ، فَقُلْتُ: أَنَا لَكُمْ بِهِ. فَخَرَجْتُ فِي طَلَبِهِ، ثُمَّ جُرِحَ جُرْحًا شَدِيدًا، فَاسْتَعَجَلَ الْمَوْتُ، فَوَضَعَ نَصْلَ سَيْفِهِ فِي الْأَرْضِ وَذُبَابَهُ بَيْنَ تَدْيِينِهِ، ثُمَّ تَحَامَلَ عَلَيْهِ، فَقَتَلَ نَفْسَهُ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عِنْدَ ذَلِكَ "إِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ عَمَلَ أَهْلِ الْجَنَّةِ، فِيمَا يَبْدُو لِلنَّاسِ، وَهُوَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ عَمَلَ أَهْلِ النَّارِ، فِيمَا يَبْدُو لِلنَّاسِ، وَهُوَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ"^(۱).

۴۲۰۳- سه هلی کوری سه عدی ساعیدی ﷺ ده گپرتیه وه که پیغه مبهری خوا ﷺ له گه ل بته رستاندا^(۲) بهیه که گه یشتن و جهنگ له نیونیاندا به ربابوو، جاکاتی پیغه مبهری خوا ﷺ (دواي جهنگه که) گه راپیه وه بو لای له شکره که ی و بته رستانیش گه رانه وه بو لای له شکره که یان، له ناو هاوه لانی پیغه مبهری خوادا ﷺ پیاویکی تیاوو کوئی نه دمدا له هر که سیک له وان (جوله که کان)، تاک که وتبوو یا به ته نها بوو بواری نه دادا و شوینی ده که وت و به شمشیره که ی لئی دمدا (و دمی کوشت)، بویه و ترا؛ نه مپو که سمان سوود و قازانجی نه گه یاند نه ومنده ی فلانه که س قازانجی گه یاند و سوودی هه بوو (بو مان له دزی کافران)، پیغه مبهری خواش ﷺ فهرمووی: ((به لام به دنیایه وه نهو پیاوه دۆزه خی یه))، نه نجا پیاویک له ناو خه لکه که دا وتی: من (به دزییه وه) هاوپی دمم^(۳)، (سه هل) ده لی؛ نیتر له گه ل نهو پیاوه دمرچوو روشت، هه رکاتی بو هستایه نه مپش له گه لیدا ده وستا، وه نه گه ر په له ی بکر دایه نه مپش په له ی ده کرد له گه لیدا،

(۱) بروانه: ۲۸۹۸.

(۲) مهبست له بته رستان جوله که گانی خه مبه ره وک له فهرموودمکی دوا نه م فهرموودمنا رون دمیته وه که نه بو هور مبه ره

ﷺ ده گپرتیه وه به ژماره (۲۲۰۴).

(۳) تا بزانه دۆزه خی یه.

دهلێ: ئینجا پیاوهکه بریندار بوو به برینداربوونیکی سهخت، دهست به جۆ خۆی گوشت، دهسکی شمشیرهکه له سههر زهویهکه دانا و لوتهکهی خسته نیوان ههردوو مه مکی، پاشان خۆی دا به سههر شمشیرهکهیدا و خۆی گوشت، ئه نجا پیاوهکه (که شوینی که وتبوو) به په له هات بۆلای پیغه مبهری خوا ﷺ و وتی: شایه تی نه دهم که تۆ پیغه مبهری خوات، فه رمووی: ((بۆ چی بووه؟)) وتی: نه و پیاوهی ئیستا فه رمووت دۆزهخی یه، خه لکه که نه و فه رمووده ی تۆیان لای قورس بوو، بۆیه وتم: من هه وائی ئه وتان بۆ دهمانم، ئیتر رۆشتم به دوایدا پاشان برینداربوو به بریندارییکی سهخت، بۆیه په له ی کرد له گوشتنی خۆیدا، دهسکی شمشیرهکهی خسته زهوی و لوتی شمشیرهکهی خسته نیوان ههردوو مه مکی، پاشان به هه موو توانای خۆی دا به سههر شمشیرهکهیدا و خۆی گوشت، پیغه مبهری خواش ﷺ فه رمووی: ((بیگومان که سی وا هه یه کرده وه دهکات به کرده ی خه لکی به هه شتی نه و منده ی له خه لکه وه دیاره، به لام له راستیدا نه و که سه دۆزهخییه، وه بیگومان که سی واش هه یه کرده وه دهکات به کرده ی دۆزهخی نه وه ی له خه لکه وه دیاره، به لام له راستیدا به هه شتییه)).

۴۲۰۴- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: شَهِدْنَا حَبِيرَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِرَجُلٍ مِمَّنْ مَعَهُ يَدْعَى الْإِسْلَامَ: "هَذَا مِنْ أَهْلِ النَّارِ". فَلَمَّا حَضَرَ الْقِتَالُ قَاتَلَ الرَّجُلُ أَشَدَّ الْقِتَالِ، حَتَّى كَثُرَتْ بِهِ الْجِرَاحَةُ، فَكَادَ بَعْضُ النَّاسِ يَرْتَابُ، فَوَجَدَ الرَّجُلُ أَلَمَ الْجِرَاحَةِ، فَأَهْوَى يَدَهُ إِلَى كِتَانَتِهِ، فَاسْتَخْرَجَ مِنْهَا أَصْهُمًا، فَتَحَرَ بِهَا نَفْسَهُ، فَاشْتَدَّ رِجَالُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، صَدَقَ اللَّهُ حَدِيثَكَ، انْتَحَرَ فَلَانٌ فَقَتَلَ نَفْسَهُ. فَقَالَ: "قُمْ يَا فَلَانُ فَأَذْنُ أَنَّهُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا مُؤْمِنٌ، إِنَّ اللَّهَ يُؤَيِّدُ الدِّينَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ".

تَابَعَهُ مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ^(۱).

۴۲۰۴- ئەبو ھورەیرە رضی اللہ عنہ دەلی: نامادە (غەزای) خەبەر بووین، جا پیغەمبەری خوا ﷺ بە پیاویکی فەرموو لەوانەى لە خزمەتیدا بوون وای نیشان دەدا کە مسوڵمانە، ((ئەم پیاوہ کە سێکی دۆزەخییە))، جا کە جەنگ دەستی پێ کرد پیاوہ کە بە سەخترین شیوہ جەنگ تازۆر شوینی بریندار بوو، بۆیە ھەندێ کەس خەریک بوو گومان پەیدا کەن (لەرستی فەرموودە کە پیغەمبەر ﷺ)، ئەنجا پیاوہ کە نازاری برینەکانی ھەست پێ کرد و (ناپەحەت بوو)، جا دەستی برد بۆ تیردانە کەى چەند تیریکی لێ دەرھێنا و خۆی پێیان سەر بری، جا چەند پیاویکی مسوڵمان بە پەلە ھاتن وتیان: ئەى پیغەمبەری خوا ﷺ خوا راستی فەرماشتە کەى تۆی دەرخواست، فلان کەس خۆی سەر بری و خۆی کوشت، پیغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((فلان کەس ھەلسە و جارپەدە و رایگە یەنە کە بێگومان جگە لە باوەردار ناچیتە بە ھەشتەوہ و بەراستی خوا پشتیوانی لەم نایینە دەکات و سەری دەخات بە پیاو خراپ.

مەعمەر لە زوھر یەوہ (ئەم فەرموودەى گێراوئەوہ) و پالێشتی گێراوئەوہ کەى شوەیب دەکات.

۴۲۰۵ - وَقَالَ شَيْبٌ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ ابْنِ شَهَابٍ: أَخْبَرَنِي ابْنُ الْمُسَيَّبِ وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَعْبٍ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ، قَالَ: شَهِدْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ خَيْرَ. وَقَالَ ابْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَعِيدٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. تَابَعَهُ صَالِحٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ. وَقَالَ الزُّبَيْدِيُّ: أَخْبَرَنِي الزُّهْرِيُّ أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ كَعْبٍ أَخْبَرَهُ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ كَعْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي مَنْ شَهِدَ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ خَيْرَ. قَالَ الزُّهْرِيُّ: وَأَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ وَسَعِيدٌ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ^(۱).

۴۲۰۵- شەیبە لە یونسەوہ دەگێڕێتەوہ ئەویش لە ئیبنو شەھابەوہ دەلی: ئیبنو لموسەییەب و عەبدوہرحمانی کورپی عەبدو للای کورپی کەعب بۆیان گێراوئەوہ کە ئەبو ھورەیرە رضی اللہ عنہ وتی: لە خزمەت پیغەمبەردا ﷺ نامادە (غەزای) خەبەر بووین

ئیبنو لوبارەك له یونسەو دەگیرێتەو له زوهریهو له سهعیدی کوری موسهیهو له پیغه مبهروه ﷺ.

سالح دمیگیرێتەو له زوهریهو و پالپشتی گیرانهوه که ی ئیبنولوبارەك دمکات^(۱).
زوبهیدی دهلی: زوهری بۆی گیرامهوه که عهبدوهره حمانی کوری کهعب بۆی گیرایهوه که عوبهیدوللای کوری کهعب وتی: کهسیک له خزمهتی پیغه مبهردا ﷺ بهشداری (غهزای) خهیهیری کردوو بۆی گیرامهوه. وه زوهری دهلی: وه عوبهیدوللای کوری عهبدوللای و سهعید بۆیان گیرامهوه له پیغه مبهروه ﷺ.

۴۲۰۶- حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ قَالَ: رَأَيْتُ أَثَرَ ضَرْبَةٍ فِي سَاقِ سَلَمَةَ، فَقُلْتُ: يَا أَبَا مُسْلِمٍ، مَا هَذِهِ الضَّرْبَةُ؟ قَالَ: هَذِهِ ضَرْبَةٌ أَصَابَتْنِي يَوْمَ حَيْبَرَ، فَقَالَ النَّاسُ: أُصِيبَ سَلَمَةُ. فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ، فَتَقَفْتُ فِيهِ ثَلَاثَ نَفَثَاتٍ، فَمَا اسْتَكْنَيْتُهَا حَتَّى السَّاعَةِ.

۴۲۰۶- پهزیدی کوری نهبو عوبهید وتی: شوینهواری لیدانیکم به لاقی سهلهمه ی کوری نهکومعهوه بینی، وتم: نهی نهبا موسلیم نه لیدانه چییه؟ نهویش وتی: نهمه لیدانیکه له رۆژی غهزای خهیهردا بهرم کهوت، خه لکی وتیان: سهلهمه پیکرا (و بریندارکرا)، منیش رۆشتمه خزمهتی پیغه مبهر ﷺ نهویش سی جار هووی له شوینی برینهکه کرد، ئیتر تا ئیستا نازارم نهبووه.

۴۲۰۷- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ سَهْلِ قَالَ: اتَّقَى النَّبِيُّ ﷺ وَالْمُشْرِكُونَ فِي بَعْضِ مَغَازِيهِ فَأَقْتَتَلُوا، فَمَالَ كُلُّ قَوْمٍ إِلَى عَسْكَرِهِمْ، وَفِي الْمُسْلِمِينَ رَجُلٌ لَا يَدْعُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ شَاذَةً وَلَا فَاذَةً إِلَّا اتَّبَعَهَا فَضَرَبَهَا بِسَيْفِهِ، فَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا أَجْزَأَ أَحَدَهُمْ مَا أَجْزَأَ فُلَانٍ. فَقَالَ: "إِنَّهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ". فَقَالُوا: أَيْنَا مِنْ أَهْلِ

(۱) که هەردوو سەنەمدەکه ديارهیان نەکردوووە چ غەزایەک بوو.

الْجَنَّةِ إِنْ كَانَ هَذَا مِنْ أَهْلِ النَّارِ؟ فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ: لَأَتَّبِعَنَّهُ، فَإِذَا أَسْرَعَ وَأَبْطَأَ كُنْتُ مَعَهُ. حَتَّى جُرِحَ فَاسْتَعْجَلَ الْمَوْتُ، فَوَضَعَ نِصَابَ سَيْفِهِ بِالْأَرْضِ، وَدُبَابَهُ بَيْنَ تَدْيِينِهِ، ثُمَّ تَحَامَلَ عَلَيْهِ، فَقَتَلَ نَفْسَهُ، فَجَاءَ الرَّجُلُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: أَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ. فَقَالَ: "وَمَا ذَاكَ؟". فَأَخْبَرَهُ. فَقَالَ: "إِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ، فِيمَا يَبْدُو لِلنَّاسِ، وَإِنَّهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ، وَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ، فِيمَا يَبْدُو لِلنَّاسِ، وَهُوَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ"^(۱).

۴۲۰۷- سههل ﷺ دهلی: پیغه مبهەر ﷺ له غهزایه کیدا له گهل بتپهرستان بهیهک گهیشتن و جهنگان، جا (دواى جهنگه که) هر کوومه لیکیان گهرا نه وه بو لای له شکره کهى خوین، له ناو مسولمانه کاندایاویکی تیدا بوو ههر کام له بتپهرستان جیا ببوایه ته وه یان به ته نهها بوایه بواری نه دمدا وشوینی ده کهوت وبه شیرمه کهى داید مگرته وه، جا ووترا: نهی پیغه مبههری خوا ﷺ به راستی نه مرو کس نه ومندهی فلان کس به که لک نه هات و سودی نه بوو، پیغه مبههر ﷺ فهرمووی: ((نهو پیاوه دۆزه خیه))، جا هاوه لآن وتیان: نه گهر نهو دۆزه خی بیت نیت کاممان به ههشتین؟! نهنجا پیاوینک له ناو خه لکه کهدا وتی: سویند به خوا شوینی ده کهوم جا نه گهر په له بکات یان هیواش بیت له گه لی دمبم، (له گه لیدا بوو) تا بریندار بوو، نهو په له ی کرد له مردنی خو، بویه دهسکی شمشیره کهى خسته سهر زهوی و نوکه کهشی خسته نیوان ههر دوو مه مکی و له پاشان خو دا به سهر شیرمه کهدا و خو کوشت، نهنجا پیاومکه هاته وه بو خر مه تی پیغه مبههر ﷺ وتی: شایه تی دهم که به راستی تو پیغه مبههر خوایت، نهویش فهرمووی: ((بیگومان کهسی وا هیه کرده وه دهکات به کرده وه خه لکی به ههشت، نهو دی له خه لکه وه دیاره، به لام له راستیدا نهو کهسه دۆزه خی یه، وه بیگومان کهسی واش هیه کرده وه دهکات به کرده وه خه لکی دۆزه خی، نهو دی له خه لکه وه دیاره، به لام له راستیدا به ههشتیه)).

۴۲۰۸- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَعِيدٍ الْخُرَاعِيُّ، حَدَّثَنَا زِيَادُ بْنُ الرَّبِيعِ عَنْ أَبِي عِمْرَانَ قَالَ: نَظَرَ أَنَسُ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، فَرَأَى طَيَّالَسَةً، فَقَالَ: كَأَنَّهُمْ السَّاعَةُ يَهُودُ خَيْبَرَ.

۴۲۰۸- نهبو عیمران دهلی: نهههس ﷺ (له مرگهوتی بهصهردا) رۆزی ههینی سهیری خهلهکههی کرد بینی (بهزۆری) شالیان بهسهه شانهوهیه، نهههسیش وتی: لهم کاتهدها نهلیی جولهکههکانی خهیههرن^(۱).

۴۲۰۹- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، حَدَّثَنَا حَاتِمٌ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ، عَنْ سَلَمَةَ ﷺ قَالَ: كَانَ عَلِيٌّ ﷺ تَخَلَّفَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ فِي خَيْبَرَ، وَكَانَ رَمِدًا فَقَالَ: أَنَا أَتَخَلَّفُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ؟ فَلَحِقَ، فَلَمَّا بَتْنَا اللَّيْلَةَ الَّتِي فُتِحَتْ قَالَ: "لَأُعْطِيَ الرَّايَةَ عَدَا - أَوْ لَيَأْخُذَنَّ الرَّايَةَ عَدَا - رَجُلٌ يُحِبُّهُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ، يُفْتَحُ عَلَيْهِ". فَتَحْنُ نَرْجُوهَا فَقِيلَ هَذَا عَلِيٌّ، فَأَعْطَاهُ فَفُتِحَ عَلَيْهِ^(۲).

۴۲۰۹- سهلهمهی کورپی نهکوهه ﷺ وتی: عهلی ﷺ له جهنگی خهیههردا له پیغهمبهه ﷺ بهجیما، جاوی دهنیشا، عهلی وتی: چۆن من له پیغهمبهه ﷺ بهجی بمینم؟ بۆیه (رۆشت و) پپی گهشت، جا کهههوه شهوه ماینهوه که (بو بهیانیهکههی) خهیههر ئازاد کرا، پیغهمبهه (ﷺ) فهرمووی: ((سویند بهخوا سههینی بهیداخ دهمهه - یان فهرمووی بیگومان سههینی نهوی بهیداخهکه ههلههگرئ- پیاویکه خوا و پیغهمبههکهی خوشیان دهوی سهههوتنی خهیههر لهسهه دهستییدا دهکری))، بۆیه نیمه ههموو به هیوا بووین (نهو کهسهه بین)، جا ووترا: نهوه عهلی یه پیغهمبههیش ﷺ بهیداخهکهی دایه و لهسهه دهستییدا خهیههر ئازاد کرا.

۴۲۱۰- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي سَهْلُ بْنُ سَعْدٍ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ يَوْمَ خَيْبَرَ: "لَأُعْطِيَ هَذِهِ الرَّايَةَ عَدَا رَجُلًا يَفْتَحُ

(۱) چونکه جولهکهکان به زۆری شالیان دمدا بهسهه شانیاندا، که هههه هوماشیکه دهههت بهسهه شان وسهردا.

(۲) پروانه: ۲۹۷۶.

(۱) پروانه: ۳۹۴۳.

بده به‌ناو ئه‌و خه‌لکانه‌ی له ده‌ور و به‌رتن^(۱) نا ئه‌وه بوو خواردنی زه‌ماوه‌نده‌که‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بۆ سه‌فه‌یه، پاشان رۆشتین به‌رمو مه‌دینه، جا پێغه‌مبه‌ری خوام ﷺ دی له‌بشت خۆیه‌وه عاباگه‌ی ده‌کرده په‌رده بو‌ی (تانه‌بینرئ) و پاشان پێغه‌مبه‌ر ﷺ لای وشتره‌که‌یدا داده‌نیشت و ئه‌ژنۆی داده‌نا و سه‌فه‌یه‌ش پێی ده‌خسته سه‌ر ئه‌ژنۆی پێغه‌مبه‌ر ﷺ، هه‌تا سواری وشتره‌که بب‌یت.

۴۲۱۲- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي أَخِي: عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ حُمَيْدِ الطَّوِيلِ، سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَقَامَ عَلَى صَفِيَّةَ بِنْتِ حُيَيٍّ، بِطَرِيقِ خَيْبَرَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، حَتَّى أُعْرِسَ بِهَا، وَكَانَتْ فِيمَنْ ضُرِبَ عَلَيْهَا الْحِجَابُ^(۲).

۴۲۱۲- ئه‌نه‌سی کوری مالیک ر.ه. ده‌گێڕێته‌وه که پێغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ریگه‌ی خه‌یبه‌ر له (سه‌باء) سی رۆژ له‌سه‌ر سه‌فه‌یه‌ی کچی حویه‌ی راوه‌ستا تا گویزایه‌وه چوو له‌ لای، وه سه‌فه‌یه له‌و نافرمانه‌ بوو که خو داپۆشینێ له‌سه‌ر فهرز کرا.

۴۲۱۳- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ بْنُ أَبِي كَثِيرٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي حُمَيْدٌ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: أَقَامَ النَّبِيُّ ﷺ بَيْنَ خَيْبَرَ وَالْمَدِينَةِ ثَلَاثَ لَيَالٍ يُنْتَى عَلَيْهِ بِصَفِيَّةَ، فَدَعَوْتُ الْمُسْلِمِينَ إِلَى وَلِيمَتِهِ، وَمَا كَانَ فِيهَا مِنْ خُبْزٍ وَلَا لَحْمٍ، وَمَا كَانَ فِيهَا إِلَّا أَنْ أَمَرَ بِلَالًا بِالْأَنْطَاعِ قُبِسَتْ، فَأَلْقَى عَلَيْهَا التَّمْرَ وَالْأَقِطَ وَالسَّمْنَ، فَقَالَ الْمُسْلِمُونَ: إِحْدَى أُمَّهَاتِ الْمُؤْمِنِينَ، أَوْ مَا مَلَكَتْ يَمِينُهُ؟ قَالُوا: إِنَّ حَجَبَهَا فَهِيَ إِحْدَى أُمَّهَاتِ الْمُؤْمِنِينَ، وَإِنْ لَمْ يَحْجُبَهَا فَهِيَ مِمَّا مَلَكَتْ يَمِينُهُ. فَلَمَّا ارْتَحَلَ وَطَأَ لَهَا خَلْفَهُ، وَمَدَّ الْحِجَابَ^(۳).

(۱) بۆ ناشرکردنی هاوسه‌ریه‌که.

(۲) به‌روانه: ۳۷۱.

(۳) به‌روانه: ۳۷۱.

۴۲۱۳- ئەنەس رضی اللہ عنہ دەلی: پێغه مبهەر ﷺ له (صهبا) له نیوان خهیبهر و مه دینه دا سێ شهو مایه وه، صه فیه یان بۆگواسته وه من خۆم بانگی مسوڵمانانم کرد بۆ نان خواردنی شاییه که ی، نانی شای یه که نان و گوشتی تیا نه بوو، ته نها بریتی بوو له وهی (پێغه مبهەر ﷺ) فه رمانی به بیلال کرد به پراخستنی سفرمکان و پراخان، ئەنجا هه ندی خورما و که شک و پۆنیان کرده سه ریان، جا مسوڵمانان وتیان (صَفِيَّةُ) یه کیك دهبی له دایکی باومرداران یان که نیزه کیك دهبی له که نیزه که کانی پێغه مبهەر ﷺ ؟ وتیان: ئەگهر په رده ی گرت ه وه بۆی ئە وه بیگومان (خیزانیه تی و) یه کیکه له دایکی باومرداران، به لām ئەگهر په رده ی بۆ نه گرت ه وه ئە وه که نیزه کیکه له که نیزه که کانی، جا کاتی که وته ری له پاشکۆی خۆیه وه جیگه ی بۆ خوش کرد (خستیه پاشکۆی خۆیه وه)، په رده ی بۆ دادایه وه (تا خه لک نه یبینن).

۴۲۱۴- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ. وَحَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا وَهْبٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ هِلَالٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَعْقِلٍ رضی اللہ عنہ قَالَ: كُنَّا مُحَاصِرِي خَيْبَرَ، فَرَمَى إِنْسَانٌ بِجَرَابٍ فِيهِ شَحْمٌ، فَتَزَوْتُ لَأَخْذَهُ، فَالْتَفْتُ إِذَا النَّبِيُّ ﷺ، فَاسْتَحْيَيْتُ^(۱).

۴۲۱۴- عه بدو لای کوری موغه فقل ﷺ دهلی: نێمه خهیبهرمان گه مارۆ دا بوو، ئەنجا که سیک تورمکه یه کی پێستی فریدا که پیوی تیا بوو، منیش به په له پامکرد هه لیگرم، که لامکرد ه وه دهبینم پێغه مبه ره ﷺ نێر شهرم کرد (له پێغه مبه ره ﷺ).

۴۲۱۵- حَدَّثَنِي عُبَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ أَبِي أَسَامَةَ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ وَسَالِمٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رضی اللہ عنہ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَهَى يَوْمَ خَيْبَرَ عَنْ أَكْلِ الثَّوْمِ، وَعَنْ لُحُومِ الْحُمْرِ الْأَهْلِيَّةِ^(۲). نَهَى عَنْ أَكْلِ الثَّوْمِ، هُوَ عَنْ نَافِعٍ وَحَدَّثَهُ. وَلُحُومُ الْحُمْرِ الْأَهْلِيَّةِ: عَنْ سَالِمٍ.

(۱) پروانه: ۳۶۵۲.

(۲) پروانه: ۸۵۲.

۴۲۱۵- نافع و سالم گیرایانه وه که ئیبنو عومەر ﷺ دهگیریتته وه پیغه مبهری خوا ﷺ له رۆژی غهزای خه یبهردا خواردنی سیر و گوشتی کهری مالی قه دهغه کرد. (پیغه مبهەر ﷺ) خواردنی سیری قه دهغه کرد، تهنها له نافع وه گیر دراوته وه و گوشتی کهری مالیش به تهنها له سالم وه گیر دراوته وه.

۴۲۱۶- حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ قَزَعَةَ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ وَالْحَسَنِ ابْنَيْ مُحَمَّدٍ بْنِ عَلِيٍّ، عَنْ أَبِيهِمَا عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَهَى عَنْ مُتْعَةِ النِّسَاءِ يَوْمَ خَيْبَرَ، وَعَنْ أَكْلِ الْحُمْرِ الْإِنْسِيَّةِ^(۱).

۴۲۱۶- عهلی کوری نه بو تالیب ﷺ دهگیریتته وه که پیغه مبهری خوا ﷺ له رۆژی خه یبهردا ماره کردنی کاتیی^(۲) ژنان و خواردنی گوشتی کهری مالی قه دهغه کرد.

۴۲۱۷- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَهَى يَوْمَ خَيْبَرَ عَنْ لُحُومِ الْحُمْرِ الْأَهْلِيَّةِ^(۳).

۴۲۱۷- ئیبنو عومەر ﷺ دهگیریتته وه که پیغه مبهری خوا ﷺ له رۆژی خه یبهردا رێگری کرد له (خواردنی) گوشتی کهری مالی.

۴۲۱۸- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ نَصْرِ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ وَسَالِمٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ قَالَ: نَهَى النَّبِيُّ ﷺ عَنْ أَكْلِ لُحُومِ الْحُمْرِ الْأَهْلِيَّةِ^(۴).

۴۲۱۸- ئیبنو عومەر ﷺ دهلی: پیغه مبهەر ﷺ رێگری کرد له خواردنی گوشتی کهری مالی.

(۱) بروانه: ۵۱۱۵، ۵۵۳، ۶۹۶۱.

(۲) (متعة النساء) واته: ماره کردنی ئافههتان بۆ ماوهیهکی دهاههراوه له بهرانیههر بێژک بهردها، لاسهرهتای ئیسلامدا جه لال بهووه بۆ کهمسێک ناچار بێت، دواتر نهو جووره مارمکردنه ههراوه کراوه. بروانه: إرشاد الساری، ۳۳۱/۹.

(۳) بروانه: ۸۵۳.

(۴) بروانه: ۸۵۳.

۴۲۱۹- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ عَمْرِو، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رضي الله عنه قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم يَوْمَ خَيْبَرَ عَنْ لُحُومِ الْحُمْرِ، وَرَخَصَ فِي الْخَيْلِ ^(۱).

۴۲۱۹- جابیری کورپی عهبدوللا رضي الله عنه دهلی: پیغه مبهری خوا صلى الله عليه وسلم له رۆزی خه بیهردا رپگری کرد له (خواردنی) گوشتی کهری (مالی) و رپگهیدا (به خواردنی گوشت) نه سب و مایین.

۴۲۲۰- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنَا عَبَّادُ، عَنِ الشَّيْبَانِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ أَبِي أَوْفَى رضي الله عنه: أَصَابَتْنَا مَجَاعَةٌ يَوْمَ خَيْبَرَ، فَإِنَّ الْقُدُورَ لَتَغْلِي - قَالَ: وَبَعْضُهَا نَضِجَتْ - فَجَاءَ مُنَادِي النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم: لَا تَأْكُلُوا مِنْ لُحُومِ الْحُمْرِ شَيْئًا وَأَهْرِيقُوهَا. قَالَ ابْنُ أَبِي أَوْفَى: فَتَحَدَّثْنَا أَنَّهُ إِذَا نَهَى عَنْهَا لِأَنَّهَا لَمْ تُحْمَسْ. وَقَالَ بَعْضُهُمْ: نَهَى عَنْهَا الْبَتَّةَ، لِأَنَّهَا كَانَتْ تَأْكُلُ الْعَذْرَةَ ^(۲).

۴۲۲۰- شهیبانی وتی: ئیبینو ئه بی نه وفا رضي الله عنه دهلی: له رۆزی (غهزای) خه بیهردا برسیتیهکی زۆرمان توش بوو، جا بیگومان مه نه لکان نهو گوشتهی تییاندا بوو دمکولان - دهلی: به شیکی گوشته که کولاً بوو - نهجا جاردمری پیغه مبهر صلى الله عليه وسلم هات وتی: هیچ له گوشتی کهره مالیهکان نه خوون (نه وهی له مه نه لکاندا به) بیانرپژن. ئیبینو ئه بی نه وفا وتی: ئیمه له ناو خو ماندا وتمان: بیگومان بویه (پیغه مبهر صلى الله عليه وسلم) رپگری له خواردنی کرد، چونکه پینج یهکی غه نیمه تی لی دمر نه کرا بوو، هه ندیکی تری هاو ده لان وتیان: به یه کهجاری (خواردنی گوشتی کهری) هه دمه کرد، چونکه پیسی ده خوات.

(۱) پروانه: ۵۵۲۰، ۵۵۲۴.

(۲) پروانه: ۳۱۵۵.

۴۲۲۱ - ۴۲۲۲- حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَدِيُّ بْنُ ثَابِتٍ، عَنِ الْبَرَاءِ وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى رضي الله عنه أَنَّهُمْ كَانُوا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَأَصَابُوا حُمْرًا فَطَبَّخُوهَا، فَنَادَى مُنَادِي النَّبِيِّ ﷺ "اَكْفُوا الْقُدُورَ"^(۱).

۴۲۲۱- ۴۲۲۲- عه‌دی کور‌ی سابیت گ‌یر‌پ‌یه‌وه: به‌را‌ئو عه‌بدو‌ل‌ل‌ای کور‌ی نه‌بی نه‌وفا رضي الله عنه ده‌ل‌ئ‌ن: نه‌وان له خ‌زم‌ت پ‌ی‌غه‌مبه‌ردا ﷺ بوون (له خه‌یبه‌ر)، نه‌نجا چه‌ند که‌ریکیان (به تالانی) ده‌ستکه‌وت و گو‌شته‌کانیان کو‌ل‌اند، نه‌نجا جا‌رد‌ه‌ری پ‌ی‌غه‌مبه‌ر ﷺ جا‌ری دا مه‌نجه‌له‌کان ق‌لب که‌نه‌وه^(۲).

۴۲۲۳ - ۴۲۲۴- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، حَدَّثَنَا عَدِيُّ بْنُ ثَابِتٍ: سَمِعْتُ الْبَرَاءَ وَابْنَ أَبِي أَوْفَى يُحَدِّثَانِ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ يَوْمَ خَيْبَرٍ وَقَدْ تَصَبَّوْا الْقُدُورَ: "اَكْفُوا الْقُدُورَ"^(۳).

۴۲۲۳ - ۴۲۲۴- عه‌دی کور‌ی سابیت وت‌ی: له به‌را‌و و عه‌بدو‌ل‌ل‌ای کور‌ی نه‌بی نه‌وفا رضي الله عنه بیست له پ‌ی‌غه‌مبه‌ره‌وه ﷺ ده‌یانگ‌یر‌پ‌یه‌وه که له ر‌و‌ژی خه‌یبه‌ردا -له کات‌یک‌دا مه‌نجه‌له‌کانیان خ‌سته‌بوویه سه‌ر ئاگر^(۴) - فه‌رمووی: ((مه‌نجه‌له‌کان ق‌لب که‌نه‌وه (و نه‌وه‌ی تی‌یان‌دایه بیر‌ژن))).

۴۲۲۵- حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ، عَنِ الْبَرَاءِ قَالَ: غَزَوْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ نَحْوَهُ^(۵).

۴۲۲۵- (ئ‌مام‌ی بوخاری ده‌ل‌ئ‌ی): موس‌ل‌یم بو‌ی گ‌یر‌پ‌ینه‌وه وت‌ی: شو‌عه‌ به‌ی بو‌ی گ‌یر‌پ‌ینه‌وه له عه‌دی کور‌ی سابیت له به‌را‌ئه‌وه گ‌یر‌پ‌یه‌وه که وت‌ی: له خ‌زم‌ت

(۱) به‌روانه: ۳۱۵۵، ۴۲۲۳، ۴۲۲۵، ۴۲۳۶، ۵۵۲۵.

(۲) مه‌نجه‌له‌کان نه‌و گو‌شته‌ی تی‌یان‌دایه بیر‌ژن.

(۳) به‌روانه: ۳۱۵۵، ۴۲۲۱.

(۴) که گو‌شت‌ی که‌ری ما‌لی تی‌ندا بوو.

(۵) به‌روانه: ۴۲۲۱.

پێغه‌مبهردا ﷺ چووین بۆ غهزا، ئێتر وهك ئهوانه‌ی پێشوو هه‌رمووده‌كه‌ی ده‌گێڕێته‌وه.

۴۲۲۶- حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا ابْنُ أَبِي زَائِدَةَ، أَخْبَرَنَا عَاصِمٌ عَنْ عَامِرٍ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ ؓ قَالَ: أَمَرَنَا النَّبِيُّ ﷺ فِي غَزْوَةِ خَيْبَرَ أَنْ نُلْقِيَ الْحُمْرَ الْأَهْلِيَّةَ نِيئَةً وَنُضِيجَهُ، ثُمَّ لَمْ يَأْمُرْنَا بِأَكْلِهِ بَعْدُ^(۱).

۴۲۲۶- عامیر له به‌ڕانی کۆری عازیبه‌وه ﷺ ده‌گێڕێته‌وه ده‌لی: له غه‌زای خه‌یبه‌ردا پێغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌رمانی پێ کردین به‌ فرێدانی (گۆشتی) که‌ره ماییه‌کان چی کال بێ یان کولابی، له پاشان هه‌رمانی پێ نه‌کردین به‌ خواردنی دوا ئه‌و کاته^(۲).

۴۲۲۷- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي الْحُسَيْنِ، حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ عَامِرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؓ قَالَ: لَا أَدْرِي أَتَّهَى عَنْهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ أَجْلِ أَنَّهُ كَانَ حَمُولَةً النَّاسِ، فَكَّرَهُ أَنْ تَذْهَبَ حَمُولَتُهُمْ، أَوْ حَرَّمَهُ فِي يَوْمِ خَيْبَرَ، لَحْمَ الْحُمْرِ الْأَهْلِيَّةِ.

۴۲۲۷- ئیبنو عه‌بیاس ؓ وتی: نازانم ئاخۆ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ (خواردنی گۆشتی که‌ری) هه‌دمه‌که‌رد له‌به‌ر ئه‌وه‌ بوو خه‌لکه‌که‌ باریان لی دهن، بۆیه‌ لای ناپه‌سه‌ند بوو باره‌ه‌لگرانیان له‌ ناو بچن (به‌هۆی خواردنیانه‌وه)، یان له‌ رۆژی (غه‌زای) خه‌یبه‌ردا (خواردنی) گۆشتی که‌ری مایه‌ی هه‌رام کرا (به‌یه‌کجاری).

۴۲۲۸- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ إِسْحَاقَ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَاقٍ، حَدَّثَنَا زَائِدَةُ، عَنْ عُثَيْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؓ قَالَ: قَسَمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ خَيْبَرَ لِلْفَرَسِ سَهْمَيْنِ،

(۱) به‌روانه: ۴۲۲۶.

(۲) واته، هه‌رام کردنه‌که بۆ یه‌کجاری بوو.

وَلِلرَّاجِلِ سَهْمًا. قَالَ: قَسْرُهُ نَافِعٌ فَقَالَ: إِذَا كَانَ مَعَ الرَّجُلِ قَرْسٌ فَلَهُ ثَلَاثَةُ أَشْهُمٍ، فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ قَرْسٌ فَلَهُ سَهْمٌ^(۱).

۴۲۲۸- ئیبنو عومەر رضی اللہ عنہ ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا رضی اللہ عنہ له پوژی (غه‌زای) خه‌یبه‌ردا دوو پشکی بو نه‌سپ دادمنا و بو پیاده‌ش یه‌ک پشکی دادمنا (عوبه‌یدوللای کوری عومەر) وتی: نافع (فه‌رمووده‌که‌ی) پروون کرده‌وه وتی: نه‌گهر که‌سه‌که نه‌سپی پی بوو، نه‌وه‌سی پشکی ده‌که‌ویت، به‌لام نه‌گهر نه‌سپی خو‌ی پی نه‌بوو نه‌وه یه‌ک پشکی به‌رده‌که‌ویت.

۴۲۲۹- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، أَنَّ جُبَيْرَ بْنَ مُطْعِمٍ أَخْبَرَهُ قَالَ: مَشَيْتُ أَنَا وَعُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقُلْنَا: أَعْطَيْتَ بَنِي الْمُطَّلِبِ مِنْ خُمْسِ خَيْبَرَ، وَتَرَكْتَنَا، وَتَحَنُّنٌ مِمَّنْزِلَةٍ وَاحِدَةٍ مِنْكَ. فَقَالَ: "إِنَّمَا بَنُو هَاشِمٍ وَبَنُو الْمُطَّلِبِ شَيْءٌ وَاحِدٌ". قَالَ جُبَيْرٌ وَلَمْ يَقْسِمِ النَّبِيُّ ﷺ لِبَنِي عَبْدِ شَمْسٍ وَبَنِي نَوْفَلٍ شَيْئًا^(۲).

۴۲۲۹- سه‌عیدی کوری موسه‌یه‌ب ده‌گی‌رپته‌وه که جوبه‌یری کوری موتعیم رضی اللہ عنہ بو‌ی گی‌رپایه‌وه وتی: من و عوسمانی کوری عه‌ففان رضی اللہ عنہ روشتین بو خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر ﷺ و عه‌رزمان کرد: له پینج یه‌کی (ده‌ستکه‌وتی) خه‌یبه‌ر به‌شی به‌نی موته‌لیبت داوه، به‌لام به‌شی ئیمه‌ت نه‌داوه، له کاتی‌کدا ئیمه و نه‌وان خزمایه‌تیمان بو تو وه‌ک یه‌که؟ پیغه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی: ((بی‌گومان به‌نو هاشیم و به‌نو موته‌لیبت یه‌ک شتن))، جوبه‌یر ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ هیچی به‌شی به‌نو عه‌بدوشه‌مس و به‌نی نه‌وفلی نه‌دا.

(۱) بروانه: ۲۸۶۳.

(۲) بروانه: ۳۱۴۰.

۴۲۳۰- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا أَبُو أَسَمَةَ، حَدَّثَنَا بُرَيْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى رضي الله عنه قَالَ: بَلَغَنَا مَخْرَجُ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم وَنَحْنُ بِالْيَمَنِ، فَخَرَجْنَا مُهَاجِرِينَ إِلَيْهِ أَنَا، وَأَخْوَانِي لِأَنَا أَصْغَرُهُمْ، أَحَدُهُمَا أَبُو بُرْدَةَ، وَالْآخَرُ أَبُو رُحَيْمٍ - إِمَّا قَالَ: بِضَعُ. وَإِمَّا قَالَ: - فِي ثَلَاثَةِ وَخَمْسِينَ أَوْ اثْنَيْنِ وَخَمْسِينَ رَجُلًا مِنْ قَوْمِي، فَرَكِبْنَا سَفِينَةً، فَأَلْقَيْنَا سَفِينَتُنَا إِلَى النَّجَاشِيِّ بِالْحَبَشَةِ، فَوَافَقَنَا جَعْفَرُ بْنُ أَبِي طَالِبٍ فَأَقَمْنَا مَعَهُ حَتَّى قَدِمْنَا جَمِيعًا، فَوَافَقَنَا النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم حِينَ افْتَتَحَ حَيْرَ، وَكَانَ أَنَاسٌ مِنَ النَّاسِ يَقُولُونَ لَنَا -يَعْنِي لِأَهْلِ السَّفِينَةِ- سَبَقْنَاكُمْ بِالْهَجْرَةِ. وَدَخَلَتْ أَسْمَاءُ بِنْتُ عُمَيْسٍ، وَهِيَ مِمَّنْ قَدِمَ مَعَنَا، عَلَى حَفْصَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم زَائِرَةً، وَقَدْ كَانَتْ هَاجَرَتْ إِلَى النَّجَاشِيِّ فِيمَنْ هَاجَرَ، فَدَخَلَ عُمَرُ عَلَى حَفْصَةَ وَأَسْمَاءَ عِنْدَهَا، فَقَالَ عُمَرُ حِينَ رَأَى أَسْمَاءَ: مَنْ هَذِهِ؟ قَالَتْ أَسْمَاءُ بِنْتُ عُمَيْسٍ. قَالَ عُمَرُ: أَلْحَبَشِيَّةُ هَذِهِ الْبَحْرِيَّةُ هَذِهِ؟ قَالَتْ أَسْمَاءُ: نَعَمْ. قَالَ: سَبَقْنَاكُمْ بِالْهَجْرَةِ، فَتَحْنُ أَحَقُّ بِرَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم مِنْكُمْ. فَغَضِبَتْ وَقَالَتْ: كَلَّا وَاللَّهِ، كُنْتُمْ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم يُطْعَمُ جَائِعَكُمْ، وَيَعْطَى جَاهِلَكُمْ، وَكُنَّا فِي دَارٍ -أَوْ فِي أَرْضٍ- الْبُعْدَاءِ الْبُعْضَاءِ بِالْحَبَشَةِ، وَذَلِكَ فِي اللَّهِ وَفِي رَسُولِهِ صلى الله عليه وسلم وَأَيْنَ اللَّهِ، لَا أَطْعَمُ طَعَامًا، وَلَا أَشْرَبُ شَرَابًا حَتَّى أَذْكَرَ مَا قُلْتُ لِرَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم وَنَحْنُ كُنَّا نُؤْذَى وَنُخَافُ، وَسَادَّكَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم وَأَسْأَلُهُ، وَاللَّهِ لَا أَكْذِبُ وَلَا أَزِيغُ وَلَا أَزِيدُ عَلَيْهِ ^(۱).

۴۲۳۰- نهبو موسا رضي الله عنه دهلی: سهرهه لدانی پیغه مبه رمان صلى الله عليه وسلم بیگه یشت لهو کاته دا نیمه له یه مهن بووین، جا من و دوو برام که من بچو کترینیان بووم کوچمان کرد و رۆشتین بو خزمه تی (پیغه مبه ر صلى الله عليه وسلم)، یه کیلک له براکانم ناوی نهبو بورده بوو نهوی کهشیان ناوی نهبو پوهم بوو، یا وتی چهند پیاوێک یان وتی په نجاو سی یا په نجا و دوو پیاوێکی هۆزه که مان سواری کهشتیه ک بووین، نه نجا کهشتیه که له حه به شه لای نه جاشی دایبه زانندین، لهوی توشی جه عه فری

کوری نه‌بو تالیب هاتین و له‌گه‌ئیدا (له‌وی) ماینه‌وه، هه‌تا هه‌موومان هاتین گه‌شتین به پیغه‌مبهر ﷺ، له‌کاتی‌کدا خه‌بهری نازاد کرد، که‌سانیک له‌ناو خه‌لکه‌که‌دا هه‌بوون به ئیمه‌یان دموت - واته ئه‌وانه‌ی له‌گه‌شتیه‌که‌دا بوون - ئیمه به کۆچ پیشتان که‌وتووین.

ئه‌سمائی کچی عومه‌یس ﷺ که یه‌کیک بوو له‌وانه‌ی له‌گه‌ل ئیمه هاتبوون رۆشت بۆ دیدنه‌ی (حَفْصَة) ﷺ خیزانی پیغه‌مبهر ﷺ که ئه‌ویش (ئه‌سمائی کچی عومه‌یس)، کۆچی کردبوو بۆ لای نه‌جاشی له‌ ناو ئه‌وانه‌دا که کۆچیان کردبوو، ئه‌نجا عومه‌ر هات بۆ لای حه‌فصه ﷺ و ئه‌سمائیش لای دانیشتبوو، عومه‌ریش ﷺ که ئه‌سمائی بینی وتی: ئه‌م ئافهرته کییه؟ (حَفْصَة) وتی: ئه‌سمائی کچی عومه‌یسه ﷺ، عومه‌ر ﷺ وتی: ئه‌مه ئافهرته حه‌به‌شی یه‌که‌یه؟ ئه‌مه به‌حریبه‌که‌یه؟ ئه‌سما وتی: به‌لێ. عومه‌ر وتی: ئیمه پیشتان که‌وتین به‌کۆچ، ئیمه له‌ پیشتین به‌ پیغه‌مبهری خوا ﷺ له‌ ئیوه، ئه‌سما توره‌ بوو وتی: نا سویند به‌خوا (وا نییه)، ئیوه له‌ خزمه‌تی پیغه‌مبهری خوادا ﷺ بوون خۆراکی دهدا به‌ برسیتان و نه‌زانتانی ئامۆزگاری ده‌کرد، به‌لام ئیمه له‌ ولاتی- یا خاکی- دوورخراوه‌کان و بوغزینراوه‌کاندا بووین له‌ حه‌به‌شه، ئه‌ویش له‌ پیناو خوا و له‌ پیناو پیغه‌مبهره‌که‌یدا، سویند به‌ خوا نه‌نان ده‌خۆم نه‌ناو ده‌خۆمه‌وه هه‌تا ئه‌وه‌ی وتت باسی نه‌که‌م بۆ پیغه‌مبهری خوا ﷺ، وه ئیمه نازار دمه‌راین و دمه‌رسینراین، بیگومان ئه‌مه باس ده‌که‌م بۆ پیغه‌مبهری خوا ﷺ و په‌رسیاری لێ ده‌که‌م، وه‌للاهی نه‌درۆ ده‌که‌م نه‌ له‌ راستی لا دمه‌دم نه‌ هیچی لێ زیاد ئه‌که‌م^(۱).

(۱) مەبەستی ئەوەی کە ھەمەکە ھەک خۆی دەگێڕێتەو بۆ پیغه‌مبهر ﷺ بێ زیاد و کەم و درۆ کردن تیاپدا.

۴۲۳۱ - فَلَمَّا جَاءَ النَّبِيُّ ﷺ قَالَتْ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، إِنَّ عَمَرَ قَالَ كَذًا وَكَذَا. قَالَ: "قَمَا قُلْتَ لَهُ". قَالَتْ: قُلْتُ لَهُ كَذًا وَكَذَا. قَالَ: "لَيْسَ بِأَحَقَّ بِي مِنْكُمْ، وَلَهُ وَلِأَصْحَابِهِ هِجْرَةٌ وَاحِدَةٌ، وَلَكُمْ أَنْتُمْ أَهْلُ السَّفِينَةِ هِجْرَتَانِ". قَالَتْ: فَلَقَدْ رَأَيْتُ أَبَا مُوسَى وَأَصْحَابَ السَّفِينَةِ يَأْتُونِي أَرْسَالًا؛ يَسْأَلُونِي عَنْ هَذَا الْحَدِيثِ، مَا مِنَ الدُّنْيَا شَيْءٌ هُمْ بِهِ أَفْرَحُ وَلَا أَعْظَمُ فِي أَنْفُسِهِمْ مِمَّا قَالَ لَهُمُ النَّبِيُّ ﷺ. قَالَ أَبُو بُرْدَةَ: قَالَتْ أَسْمَاءُ: فَلَقَدْ رَأَيْتُ أَبَا مُوسَى وَإِنَّهُ لَيَسْتَعِيدُ هَذَا الْحَدِيثَ مِنِّي.

۴۲۳۱- جا کاتی پیغه مبهەر (ﷺ) هات (ئهسما) وتی: نهی پیغه مبهری خوا ﷺ به دلتیاییه وه عومهر ناوا و ناوای ووت، فهرمووی: ((نهی تو وت چی؟)) (ئهسما) وتی: منیش ناوا و ناوام پی ووت، پیغه مبهەر ﷺ فهرمووی: ((نهو عومهر) له پیشتر نییه بهمن له نیوه، نهو و هاوړیکانی (خیری) په ک کوچیان بو هیه، نیوه خه لکی کهشتیه که (خیری) دوو کوچتان بو هیه))، نهسما وتی: جا سویند به خوا نهبو موسا ﷺ وخه لکی کهشتیه کهم بینی پؤل پؤل دمهاتن بو لام، پرسپاری نه فهرموودمیان لی دمکردم، له دنیا دا هیج نه بوو نهوان پی دلخوستر بن و به لایانه وه که ورمتر بیت له وهی پیغه مبهەر ﷺ دمریارمیان فهرموو بووی.

نهبو بورده وتی: نهسما وتی: جا سویند به خوا نهبو موسام بینی داوای دوو باره کردنه وهی نه فهرموودهی لی دمکردم.

۴۲۳۲ - قَالَ أَبُو بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "إِنِّي لَأَعْرِفُ أَصَوَاتَ رُفَقَةِ الْأَشْعَرِيِّينَ بِالْقُرْآنِ، حِينَ يَدْخُلُونَ بِاللَّيْلِ، وَأَعْرِفُ مَنَازِلَهُمْ مِنْ أَصْوَاتِهِمْ بِالْقُرْآنِ بِاللَّيْلِ، وَإِنْ كُنْتُ لَمْ أَرْ مَنَازِلَهُمْ حِينَ نَزَلُوا بِالنَّهَارِ، وَمِنْهُمْ حَكِيمٌ، إِذَا لَقِيَ الْخَيْلَ - أَوْ قَالَ: الْعَدُوَّ - قَالَ لَهُمْ: إِنَّ أَصْحَابِي يَأْمُرُونَكُمْ أَنْ تَنْظُرُوهُمْ".

۴۲۳۲- ئەبو بوردە لە ئەبو موساوە ﷺ دەگێڕێتەووە وتی: پێغه‌مبەر ﷺ فەرمووی: ((بەرستی من بە قورئان دەنگی هاوێی ئەشعەرێه‌کان دەناسمەووە که دەچنە ماله‌ووە بەشەو، وە لە شەودا که قورئان دەخوینن بەدەنگیاندا ماله‌کانیان دمرانم، ئەگەر چی بەروژ ماله‌کانیانم نەدیووە که بەروژ لێی دادەنیشن، لەناو ئەوانەدا یه‌کیکی حەکیم ناو هەیه (یان پیاویکی عاقل هەیه)، که تووشی لەشکری سواره ببی، یا فەرمووی: تووشی دوژمن ببی پێیان دەلی: که هاوێکانم فەرمانتان پێ دەکەن که چاو‌ه‌روانیان بن^(۱))).

۴۲۳۳- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، سَمِعَ حَفْصَ بْنَ غِيَاثٍ، حَدَّثَنَا بُرَيْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ: قَدِمْنَا عَلَى النَّبِيِّ ﷺ بَعْدَ أَنْ افْتَتَحَ خَيْبَرَ، فَقَسَمَ لَنَا، وَلَمْ يَقْسِمْ لِأَحَدٍ لَمْ يَشْهَدْ الْفَتْحَ غَيْرَنَا^(۲).

۴۲۳۳- ئەبو موسا ﷺ دەلی: هاتینە خزمەت پێغه‌مبەر ﷺ پاش ئەوێ خەیبەری ئازاد کردبوو، ئەنجا بەشی ئێمە‌ی دا (لەو دەستکەتانه‌ی گرتبووی)، بەلام جگە لە ئێمە بەشی کەسی تری نەدا لەوانە‌ی نامادە‌ی ئازاد کردنە‌کە (ی خەیبەر) نەبوو بوون.

۴۲۳۴- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ عَمْرِو، حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ، عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ قَالَ: حَدَّثَنِي ثَوْرٌ قَالَ: حَدَّثَنِي سَالِمٌ مَوْلَى ابْنِ مُطِيعٍ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ ﷺ يَقُولُ: افْتَتَحْنَا خَيْبَرَ، وَلَمْ نَغْنَمْ ذَهَبًا وَلَا فِضَّةً، إِنَّمَا غَنِمْنَا الْبَقَرِ وَالْإِبِلَ وَالْمَتَاعَ وَالْحَوَائِطَ، ثُمَّ انْصَرَفْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِلَى وَادِي الْقُرَى، وَمَعَهُ عَبْدُ لَهُ يَقَالُ لَهُ مِدْعَمٌ، أَهْدَاهُ لَهُ أَحَدُ بَنِي الضَّبَابِ، فَبَيْنَمَا هُوَ يَخْطُ رَحْلَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِذْ جَاءَهُ سَهْمٌ عَائِرٌ حَتَّى أَصَابَ

(۱) تا بچمگن لە دزتان، واتە، ئازا و لێهاتوون.

(۲) برۆانه: ۳۱۶.

ذَلِكَ الْعَبْدَ، فَقَالَ النَّاسُ هَنِيئًا لَهُ الشَّهَادَةُ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "بَلَى وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، إِنَّ الشُّمْلَةَ الَّتِي أَصَابَهَا يَوْمَ خَيْبَرَ مِنَ الْمَغَانِمِ لَمْ تُصْبِحْهَا الْمَقَاسِمُ لَتَشْتَعِلَ عَلَيْهِ نَارًا". فَجَاءَ رَجُلٌ حِينَ سَمِعَ ذَلِكَ مِنَ النَّبِيِّ ﷺ بِشْرَاكِ أَوْ بِشْرَاكَيْنِ، فَقَالَ: هَذَا شَيْءٌ كُنْتُ أَصْبَتْهُ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "شِرَاكٌ أَوْ شِرَاكَانِ مِنْ نَارٍ"^(۱).

۴۲۳۴- نهبو هورمیره ﷺ دهلی: خهیهرمان نازاد کرد نه ئالتوون نه زیومان دهستکهوت نهبوو^(۲)، بهلکو مانگا و وشر و کالا و باخمان بهغهنیمهت گرت، له پاشان له خزمهت پیغهمبهری خوادا ﷺ گهراینهوه بو وادیلقورا^(۳)، پیغهمبهر ﷺ کوپلهیهکی خوی لهگهئیدا بوو پی دموترا میدعهم، که کهسێک له بهنی زیباب پیی بهخشی بوو، جا له کاتیکیدا خهریک بوو باری ولاغهکهی پیغهمبهری خوای ﷺ دادهگرت، له ناکاو تیریکی ویل هات بهر نهو کوپلهیه کهوت و (کوشتی)، جا خهلهکهکه وتیان: شهید بوونی لی پیرۆز بی، پیغهمبهری خواش ﷺ فهرمووی: ((بهلکو سوپند بهو زاتهی گیانی منی به دهسته بهلکو نهو شالهی بردبووی له رۆژی (غهزای) خهیهردا، لهدهستکهوتی جهنگ که هیشتا دابهش نهکراوو بوته ناگر و دمیسوتینیت^(۴)))، نهجا پیاویک که ئهمهی له پیغهمبهر ﷺ بیست، جهرمیک یان دوو جهرمی سهر پیلای هیئا بو پیغهمبهر ﷺ و وتی: من ئا ئهم شتهم بردوووه (لیم ودرگروه)، پیغهمبهری خواش ﷺ فهرمووی: ((جهرمیک یان دوو جهرمی سهر پیلایوه له ناگری دۆزهخ^(۵))).

۴۲۳۵- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي زَيْدٌ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّهُ سَمِعَ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: أَمَا وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَوْلَا أَنْ أَتَرَكْتُ آخِرَ النَّاسِ بَبَانًا

(۱) پروانه: ۷۷: ۶۷.

(۲) به غهنیمهت نعمانگرت.

(۳) شوپنیکه له نزیک مەدینه.

(۴) یان دهبیته هوێ سووتانی له دۆزهخدا.

(۵) نهگهر به دزی بیهیته له دۆزهخدا دهیبته سزا پوت با شتیکی زور کهم و بی ترخیشه.

لَيْسَ لَهُمْ شَيْءٌ، مَا فَتَحَتْ عَلَيَّ قَرْيَةً إِلَّا قَسَمْتُهَا كَمَا قَسَمَ النَّبِيُّ ﷺ خَيْرَ، وَلَكِنِّي أَتْرُكُهَا خِرَازَنَةً لَهُمْ يَفْتَسِمُونَهَا^(۱).

۴۲۳۵- زمید له باوکیهوه دهگیریتیهوه که له عومهری کوری خهتتابی ﷺ بیست دمیوت؛ سویند بهو زاتهی گیانی منی به دسته، نهگمر لهبهر نهوه نهبوایه نهو کهسانهی له کووتاییدا دین به ههزاری دهمان هیلمهوه، هیچ شتیکیان نابی ههر شاریکم بو نازادکرا (له نیوان جهنگاومراند) دابهشم دهکرد، ههرچوونیک پیغهمبهر ﷺ خهیبهری دابهش کرد، بهلکو دهیهیلمهوه (و دابهشی ناکهم) تا داهاتهکهی^(۲) بو خهلکهکه بی له نیوان خویندا دابهشی بکهن.

۴۲۳۶- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا ابْنُ مَهْدِيٍّ، عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عُمَرَ ﷺ قَالَ: لَوْلَا آخِرُ الْمُسْلِمِينَ مَا فَتَحَتْ عَلَيْهِمْ قَرْيَةً إِلَّا قَسَمْتُهَا، كَمَا قَسَمَ النَّبِيُّ ﷺ خَيْرَ^(۳).

۴۲۳۶- زمیدی کوری نهسلم له باوکیهوه دهگیریتیهوه که عومهر ﷺ وتی؛ نهگمر لهبهر نهومسولمانانه نهبوایه لهکووتاییدا دین، ههر شاریکیان بو پرزگار بکرایه (له نیوان جهنگاومراند) دابهشم دهکرد، چوون پیغهمبهر ﷺ خهیبهری دابهش کرد.

۴۲۳۷- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: سَمِعْتُ الزُّهْرِيَّ وَسَأَلَهُ إِسْمَاعِيلُ بْنُ أُمَيَّةَ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَنبَسَةُ بْنُ سَعِيدٍ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ ﷺ أَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَسَأَلَهُ، قَالَ لَهُ بَعْضُ بَنِي سَعِيدٍ بْنِ الْعَاصِ: لَا تُعْطِهِ. فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: هَذَا قَاتِلُ ابْنِ قَوْقِلٍ. فَقَالَ: وَاعْجَبَاهُ لَوْ بَرَّ تَدَلَّى مِنْ قَدُومِ الضَّانِ^(۴).

(۱) پروانه: ۲۳۳۴.

(۲) نهو خمرج و بهاری له زهوبهیمکهیدا دهپهته دهلات و سامانیک هممو موسولمانانی نهو ولاتهی نازاد گراوه سوودی لی دهپهین.

(۳) پروانه: ۲۳۳۴.

(۴) پروانه: ۲۸۳۷.

۴۲۳۷- عهنبهسهی کوری سهعید دهگیرتهوه که نهبو هورمیره ﷺ هاته خزمهتی پیغهمبهر ﷺ داوای کرد (له دستکتهوتهکانی خهیبهر بهشی بدات)، کهسێک لهنهوهی سعیدی کوری عاص وتی: نهی (پیغهمبهری خوا ﷺ) بهشی مهده، نهبو هورمیرهش وتی: نهمه نهبانه بکوژی ئیبنو قهوقهله، جا (نهبانیش) وتی: سهرم سوڤ دهمینێ لهم کوکنهیه^(۱) له قهدومی^(۲) زمهنهوه داباریوه بهسهرماندا.

۴۲۳۸ - وَیَذْکُرُ عَنِ الزُّبَيْدِيِّ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَنبَسَةُ بْنُ سَعِيدٍ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يُخْبِرُ سَعِيدَ بْنَ الْعَاصِي قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَبَانَ عَلَى سَرِيَّةٍ مِنَ الْمَدِينَةِ قَبْلَ نَجْدٍ، قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: فَقَدِمَ أَبَانُ وَأَصْحَابُهُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ بِخَيْرٍ، بَعْدَ مَا افْتَتَحَهَا، وَإِنْ حَزَمَ خَيْلُهُمْ لَلَيْفِ، قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، لَا تَقْسِمَ لَهُمْ. قَالَ أَبَانُ: وَأَنْتَ بِهَذَا يَا وَبْرُ تَحْدَرُ مِنْ رَأْسِ صَافٍ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "يَا أَبَانُ اجْلِسْ". فَلَمْ يَقْسِمْ لَهُمْ^(۳).

۴۲۳۸- له زوبهیدییهوه دهگیردریتهوه له زوهریهوه وتی: عهنبهسهی کوری سهعید بوێ گیرامهوه که له نهبو هورمیره ﷺ بیستوهه گیراپهوه بوسعیدی کوری عاص وتی: پیغهمبهری خوا ﷺ له مهدینهوه دستهیهکی سوپای به لیپرسراوی نهبان نارد پرووه و نهجد، نهبو هورمیره ﷺ دهلی: وتم نهی پیغهمبهری خوا ﷺ بهشی نهمانه مهده، نهبان وتی: تو بوویته نهوه نهی کوکنی داباریوو له شاخی زمهنهوه پیغهمبهریش ﷺ قهرمووی: ((نهی نهبان دانیشه)) ئیتر بهشی نهدان.

(۱) (وَبْرُ) واته: کوکن: زیندموهریکه هیندی پشیلهمکه کلک کورته، له ئاسیای بچوک و ئهفریقا ههیه، له ژێر زمویدا دهزی و

تمنها پرووک دمخوات. ئهلوئجید بهمکوردی: ۴۲۴/۵.

(۲) شاخیکی هۆزی دهمسه هۆزمکهی نهبو هورمیره ﷺ.

(۳) بروانه: ۲۸۲۷.

۴۲۳۹- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي جَدِّي، أَنَّ أَبَانَ بْنَ سَعِيدٍ أَقْبَلَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ، فَسَلَّمَ عَلَيْهِ، فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَذَا قَاتِلُ ابْنِ قَوْقَلٍ. وَقَالَ أَبَانُ لِأَبِي هُرَيْرَةَ: وَاعَجَبًا لَكَ وَبَرٌّ تَدَادًا مِنْ قَدُومِ صَاحِبٍ. يَنْعَى عَلَيَّ أَمْرًا أَكْرَمَهُ اللَّهُ بِيَدِي، وَمَنْعَهُ أَنْ يُهَيِّنَنِي بِيَدِهِ^(۱).

۴۲۳۹- عهمری کوپی یهحیا کوپی سهعید دهلی: بابیرم بوئی گپرامهوه که نهبانی کوپی سهعید ﷺ هاته خزمهتی پیغمهبر ﷺ و سهلامی لی کرد، نهنجا نهبو هورپهپه وتی: نهی پیغمهبری خوا ﷺ نهمه (نهبان) بکوژی نیبنو قهوقهله، نهبانیش به نهبو هورپهپه وتی: سهرم لیّت سورماوه دهلیی کولکنی له چیای زمئهوه له ناکاودا داباریوی بهسهرماندا، تانه له من دهمدی به (کوشتنی) پیاوئی که خوا بهدمستی من ریزداری کردووه (شهید بوو)، وه ریزگری لهو (نیبنو قهوقهله) کرد ریسوام بکات و به دمستی نهو (بکوزرامایه و بهکافری بمردمایه).

۴۲۴۰- ۴۲۴۱- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ فَاطِمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا بِنْتُ النَّبِيِّ ﷺ أَرْسَلَتْ إِلَى أَبِي بَكْرٍ تَسْأَلُهُ مِيرَاثَهَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْهِ بِالْمَدِينَةِ وَقَدَّكَ، وَمَا بَقِيَ مِنْ خُمْسِ خَيْبَرَ، فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لَا نُورَثُ، مَا تَرَكْنَا صَدَقَةً، إِنَّمَا يَأْكُلُ آلُ مُحَمَّدٍ ﷺ فِي هَذَا الْمَالِ". وَإِنِّي وَاللَّهِ لَا أَعْبُرُ شَيْئًا مِنْ صَدَقَةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَنْ خَالِهَا الَّتِي كَانَ عَلَيْهَا فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَلَا عَمَلٌ فِيهَا بِمَا عَمَلَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَبَى أَبُو بَكْرٍ أَنْ يَدْفَعَ إِلَى فَاطِمَةَ مِنْهَا شَيْئًا، فَوَجَدَتْ فَاطِمَةُ عَلَى أَبِي بَكْرٍ فِي ذَلِكَ فَهَجَرَتْهُ، فَلَمْ تَكَلِّمْهُ حَتَّى تُوَفِّيَتْ، وَعَاشَتْ بَعْدَ النَّبِيِّ ﷺ سِتَّةَ أَشْهُرٍ، فَلَمَّا تُوَفِّيَتْ، دَفَنَهَا زَوْجُهَا عَلِيٌّ لَيْلًا، وَلَمْ يُؤْذِنْ بِهَا أَبَا

بَكْرٍ، وَصَلَّى عَلَيْهَا، وَكَانَ لِعَلِيٍّ مِنَ النَّاسِ وَجْهٌ حَيَاةً فَاطِمَةً، فَلَمَّا تُوُفِّيَتْ اسْتَنْكَرَ عَلِيٌّ وَجْهَ النَّاسِ، فَالْتَمَسَ مُصَالَحَةَ أَبِي بَكْرٍ وَمُبَايَعَتَهُ، وَلَمْ يَكُنْ يَبَايِعُ تِلْكَ الْأَشْهُرَ، فَأَرْسَلَ إِلَى أَبِي بَكْرٍ أَنْ ائْتِنَا، وَلَا يَأْتِنَا أَحَدٌ مَعَكَ؛ كَرَاهِيَةً لِمَحْضَرِ عُمَرَ. فَقَالَ عُمَرُ: لَا وَاللَّهِ، لَا تَدْخُلْ عَلَيْهِمْ وَحَدَك. فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: وَمَا عَسَيْتُهُمْ أَنْ يَفْعَلُوا بِي، وَاللَّهِ لَا تَأْتِيَهُمْ. فَدَخَلَ عَلَيْهِمْ أَبُو بَكْرٍ، فَتَشَهَّدَ عَلِيٌّ فَقَالَ: إِنَّا قَدْ عَرَفْنَا فَضْلَكَ وَمَا أَعْطَاكَ اللَّهُ، وَلَمْ نَنْفُسْ عَلَيْكَ خَيْرًا سَاقَهُ اللَّهُ إِلَيْكَ، وَلَكِنَّكَ اسْتَبَدَدْتَ عَلَيْنَا بِالْأَمْرِ، وَكُنَّا نَرَى لِقَرَابَتِنَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ نَصِيبًا. حَتَّى قَاضَتْ عَيْنَا أَبِي بَكْرٍ، فَلَمَّا تَكَلَّمَ أَبُو بَكْرٍ قَالَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لِقَرَابَةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَحَبُّ إِلَيَّ أَنْ أَصِلَ مِنْ قَرَابَتِي، وَأَمَّا الَّذِي شَجَرَ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ مِنْ هَذِهِ الْأَمْوَالِ، فَلَمْ أَلْ فِيهَا عَنِ الْخَيْرِ، وَلَمْ أَتْرُكْ أَمْرًا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَصْنَعُهُ فِيهَا إِلَّا صَنَعْتُهُ. فَقَالَ عَلِيٌّ لِأَبِي بَكْرٍ: مَوْعِدُكَ الْعَشِيَّةَ لِلْبَيْعَةِ. فَلَمَّا صَلَّى أَبُو بَكْرٍ الظُّهْرَ رَفَى عَلَى الْمِنْبَرِ، فَتَشَهَّدَ وَذَكَرَ شَأْنَ عَلِيٍّ، وَتَخَلَّفَهُ عَنِ الْبَيْعَةِ، وَعَذَرَهُ بِالَّذِي اعْتَذَرَ إِلَيْهِ، ثُمَّ اسْتَغْفَرَ، وَتَشَهَّدَ عَلِيٌّ فَعَظَّمَ حَقَّ أَبِي بَكْرٍ، وَحَدَّثَ أَنَّهُ لَمْ يَحْمِلْهُ عَلَى الَّذِي صَنَعَ نَفَاسَةً عَلَى أَبِي بَكْرٍ، وَلَا إِنكَارًا لِلَّذِي فَضَّلَهُ اللَّهُ بِهِ، وَلَكِنَّا كُنَّا نَرَى لَنَا فِي هَذَا الْأَمْرِ نَصِيبًا، فَاسْتَبَدَّ عَلَيْنَا، فَوَجَدْنَا فِي أَنْفُسِنَا. فَسُرَّ بِذَلِكَ الْمُسْلِمُونَ وَقَالُوا: أَصَبَتْ. وَكَانَ الْمُسْلِمُونَ إِلَى عَلِيٍّ قَرِيبًا حِينَ رَاجَعَ الْأَمْرَ الْمَعْرُوفَ^(۱).

۴۲۴۰- ۴۲۴۱- عانیسه ﷺ دهگیریتیه وه که فاتیمه ی ﷺ کجی پیغه مبهری ﷺ نارديه لای نهبو بهکر ﷺ داوای بهشه میراتی خو ی کرد له وهی که پیغه مبهری خوا ﷺ بهجیی هیشتووه، له وهی که خوا کردبوویه دمستکه وتی له مه دینه و فهدهک و نه وهی پینج یهکی خه بهر مابویه وه، نهبو به کریش ﷺ وتی: بیگومان پیغه مبهری خوا ﷺ ههرموویه تی: ((نیمه میراتمان لی نابردری نه وهی له دوا ی خو مان به جیی دیلین ده کریت به خیر، بیگومان بنه ماله ی موحه ممه د

ﷺ لهو سامانه دهخون^(۱)، بهخوا منیش هیچ شتی ناگورم له خیر و خیراتی پیغه مبهری خوا ﷺ له سهردهمی پیغه مبهری خوادا ﷺ ههرچون بووه دمبی ههروا بمینی، پیغه مبهری خوا ﷺ چونی بهش کردوو منیش ههروا بهشی دهکهه، بویه نهبو بهکر ﷺ رازی نهبوو لهوانهی (له پیغه مبهر ﷺ بهجی مابوو) بیدات به فاتیمه، بهو هویهوه فاتیمه له نهبو بهکر ﷺ زویر بوو دهنگی لی و مرگرت و هاتوچوی نهکرد تا کوچی دواپی کرد، (فاتیمه) له پاش پیغه مبهر ﷺ شش مانگ ژیا، جا که فاتیمه مرد عهلی ﷺ میردی بهشو ناشتی، نهبو بهکریشی ﷺ ناگادار نهکرد، ههر خوشی نوژیی لهسهر کرد، وه عهلی له ناو خه لکدا ریژی ههبوو تا فاتیمه له ژياندا بوو، بهلام کاتی فاتیمه مرد عهلی بینی پروخساری خه لک لهگه لیدا گوراوه، بویه داوای ناشتهوای له نهبو بهکر کرد به بهیعت پیدانی، که نهو چهند مانگه بهیعتی نه دابوو (به نهبو بهکر) نهجا ناردی بولای نهبو بهکر ﷺ که و مره بو مالمان بهلام کهسی تر لهگه ل خوت مهینه بومالمان، پیی ناخوش عومهر ناماده بیی، عومهریش ﷺ وتی: (نهبو بهکر) سویند بهخوا بهتهنها ناچیت بو لایان، نهبو بهکریش وتی: گوايه دمبی جیم لهگه لدا بکهه؟ بهخوا دمرۆم بو لایان، نهجا نهبو بهکر روشت بولایان (عهلی) به وتنی شایه توومان دمستی پی کرد وتی: بیگومان نیمه فزل و ریژی توومان زانیوه، نهو بههرمیهش که خوا پیی بهخشیویت، ههرگیز نیرمیمان پی نهبردووی لهسهر نهوه کهخوا پیی داویت، بهلام تو بهسهر بهخو نهه کارمت کرد، نیمهش له بهر نزیکیان له پیغه مبهری خواوه ﷺ وامان دمبینی که مافیکیان ههیه (بهردوام بوو له قسه کردن لهگه ل نهبو بهکر)، ههتا چاوهکانی نهبو بهکر پر بوون له فرمیسک، نهجا که نهبو بهکر قسهی کرد وتی:

(۱) واته: (بیت المال).

سویند بهو زاته‌ی گیانی منی به دهسته دلنه‌وایی کردنی خزمانی پیغه‌مبه‌ری
خوام لا مهبه‌ست تره تا خزمه‌گانی خۆم، به‌لام نه‌و ناکۆکیه‌ی که له نیوان من
و ئیوه‌دا دروست بووه له‌سه‌ر مال و سامانه، له‌پاستیدا من له چاکه لام نه‌داوه
وه هیچ فهرمانی‌کم پشت گوئ نه‌خستوووه که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌وسامانه‌دا
کردبی‌تی، به‌لکو هه‌ر ئه‌وهم کردوووه، جا عه‌لی ﷺ به‌ نه‌بو به‌کری وت: ژوانگه‌ت
نیوه‌پۆ بی‌ت بۆ په‌یمان دان. جا که نه‌بو به‌کر نوێزی نیوه‌پۆی کرد، پۆشته سه‌ر
دوانگه شایه‌تومانی هینا و باسی بابیه‌تی عه‌لی و دواکه‌وتنی له به‌یعه‌ت دانی
کرد و نه‌و عوزره‌ی که هیناویه‌تی‌ه‌وه بۆ نه‌بو به‌کر، له پاشان داوای لی خوش
بوونی بۆ کرد، جا عه‌لی ﷺ شایه‌تومانی هینا و پیزی ته‌واوی دانا بۆ مافی نه‌بو
به‌کر ﷺ و وتی: نه‌وه‌ی که وای لی کردین نه‌و هه‌لۆیسته‌مان هه‌بی حه‌سوودی
بردن نه‌بوو به نه‌بو به‌کر، وه یان نکۆلی کردن نه‌بوو به‌رانبه‌ر به‌و پله و
پایه‌ی که خوای گه‌وره به نه‌بو به‌کری داوه، به‌لام ئیمه وامان ده‌بینی که
به‌شی‌کمان هه‌یه و نه‌و به‌سه‌ربه‌خویی و بی پرسینه‌وه ئهم کاره‌ی کرد، بۆیه
شتیک له‌دلماندا دروست بوو، مسوڵمانه‌کانیش دلخۆش بوون به هه‌لۆیسته‌که‌ی و
وتیان: پیکاکوته هه‌رکه عه‌لی ﷺ به‌ خۆدا چووویه‌وه و گه‌پایه‌وه کاره چاکه‌که
(که به‌یعه‌تدانه)، مسوڵمانانیش پرویان تیکردموه.

۴۲۴- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا حَرَمِيُّ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُمَارَةُ، عَنْ
عِكْرِمَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: وَلَمَّا فُتِحَتْ خَيْبَرُ قُلْنَا: الْآنَ نَشْبَعُ مِنَ التَّمْرِ.
۴۲۴- عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ده‌لی: کاتی خه‌یبه‌ر رزگار کرا (که‌وته ده‌ست مسوڵمانان)،
وتمان: ئیستا تیر نه‌بین له خورما^(۱).

(۱) چونکه خه‌یبه‌ر باخی خورمای زۆری هه‌بوو هه‌مووشی ده‌ست مسوڵمانان گه‌وت.

۴۲۴۳- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ، حَدَّثَنَا قُرَّةُ بْنُ حَبِيبٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنه قَالَ: مَا شَبِعْنَا حَتَّى فَتَحْنَا حَبِيرَ.

۴۲۴۳- ئیبنو عومەر رضي الله عنه وتی: تیرمان نه خوارد (له خورما) تا خهیبهرمان گرت وئازاد کرد.

۴ - بَابُ اسْتِعْمَالِ النَّبِيِّ ﷺ عَلَى أَهْلِ حَبِيرَ

۴۲۴۵- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ: قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ عَبْدِ الْمَجِيدِ بْنِ سُهَيْلٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ وَأَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ اسْتَعْمَلَ رَجُلًا عَلَى حَبِيرَ، فَجَاءَهُ بِتَمَرٍ جَنِيْبٍ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "كُلْ مَرَّ حَبِيرَ هَكَذَا؟". فَقَالَ: لَا وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّا لَنَأْخُذُ الصَّاعَ مِنْ هَذَا بِالصَّاعَيْنِ وَالصَّاعَيْنِ بِالثَّلَاثَةِ. فَقَالَ: "لَا تَفْعَلْ، يَعْ الْجَمْعَ بِالدَّرَاهِمِ، ثُمَّ ابْتَغِ بِالدَّرَاهِمِ جَنِيْبًا"^(۱).

۴-باسی دانانی سهرکاریک له لایهن پیغه مبهروه ﷺ

له سهر خه لک (و زهوی باخی) خهیبهر

۴۲۴۵- ئه بو سه عیدی خودی وئهبو هورمهیره ﷺ دهگیرنه وه که پیغه مبهری خوا ﷺ پیاویکی ^(۲) کرده سهرکاری خهیبهر، ئه نجا پیاوه که خورمایه کی چاکی هیئا، پیغه مبهری خواش ﷺ فهرمووی: ((ئایا هه موو خورمای خهیبهر ئاوايه؟)) ووتی: نه خیر سویند به خوا ئه ی پیغه مبهری خوا ﷺ، بیگومان ئیمه له م خورمایه مه نی به دوو مهن، دوو مهن به سی مهن ئه کړین، پیغه مبه ریش فهرمووی: ((وامه که خورما خراپه که به پاره بفروشه و پاشان به و پاره خورمای چاکی پی بکړه)).

(۱) بروانه: ۲۲۰۱، ۲۲۰۲.

(۲) سودای کوپی غه زیه (فتح الباری: ۵/۵۰۴).

۴۲۴۷- وَقَالَ عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَبْدِ الْمَجِيدِ، عَنْ سَعِيدٍ، أَنَّ أَبَا سَعِيدٍ وَأَبَا هُرَيْرَةَ حَدَّثَاهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ بَعَثَ أَخَا بَنِي عَدِيٍّ مِنَ الْأَنْصَارِ إِلَى خَيْبَرَ فَأَمَرَهُ عَلَيْهَا. وَعَنْ عَبْدِ الْمَجِيدِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ السَّمَّانِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَأَبِي سَعِيدٍ مِثْلَهُ^(۱).

۴۲۴۷- سه‌عید ده‌گێڕێته‌وه که نه‌بو سه‌عید و نه‌بو هورمیره ﷺ هه‌ردووکیان بو‌یان گێڕاوته‌وه که پێغه‌مبه‌ر ﷺ بڕای به‌نی عه‌دی نه‌نصاری^(۲) ناردی بو‌ خه‌یبه‌ر و کردیه لی‌پرسراو به‌سه‌ر خه‌یبه‌ره‌وه. وه له عه‌بدوله‌جیده‌وه گێڕدراوته‌وه نه‌ویش له نه‌بو صالحی سه‌مهانه‌وه گێڕاویه‌تی‌وه له نه‌بو هورمیره‌وه و نه‌بو سه‌عیده‌وه ﷺ هاوشی‌وه‌ی فه‌رمووده‌که‌ی پێشوویان گێڕاوته‌وه.

۴۲ - بَابُ مُعَامَلَةِ النَّبِيِّ ﷺ أَهْلَ خَيْبَرَ

۴۲۴۸- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: أُعْطِيَ النَّبِيُّ ﷺ خَيْبَرَ الْيَهُودُ أَنْ يَعْمَلُوهَا وَيَزْرَعُوهَا، وَلَهُمْ شَطْرُ مَا يَخْرُجُ مِنْهَا^(۳).

۴۲- با‌سی مامه‌له‌ی پێغه‌مبه‌ر ﷺ له‌گه‌ل خه‌لکی

خه‌یبه‌ردا

۴۲۴۸- عه‌بدوللا ﷺ ده‌لی: پێغه‌مبه‌ر ﷺ زه‌وی خه‌یبه‌ری دایه‌ جوله‌که‌کان کاری تیا بکه‌ن و بیکه‌نه‌ کشتوکاڵ، نی‌وه‌ی نه‌وه‌ی لی‌ پهی‌دا ده‌بی و ده‌پو‌ی بو‌ نه‌وان (جوله‌که‌کان) بی‌ت.

(۱) بروانه: ۲۳۰۱، ۲۳۰۲.

(۲) که ناوی سه‌وا‌دی کو‌ری غه‌زیمه.

(۳) بروانه: ۲۲۸۵.

٤٣ - بَابُ الشَّاةِ الَّتِي سُمِّيَتْ لِلنَّبِيِّ ﷺ بِخَيْبَرَ

رَوَاهُ عُرْوَةُ، عَنْ عَائِشَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ.

٤٢٤٩- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، حَدَّثَنِي سَعِيدٌ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمَّا فَتَحَتْ خَيْبَرُ أُهْدِيَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ شَاةٌ فِيهَا سُمٌّ^(١).

٤٣- باسی ئه و مه‌ره‌ی له خه‌یبه‌ر ژه‌هری پیا کرا و (به

دیاری هینرا) بۆ پیغه‌مبه‌ر ﷺ^(١)

ئه‌و فه‌رمووده (ی ژه‌هر خواردنه‌که) عوروه گێراویه‌تیوه‌ له عایشه‌وه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، ئه‌ویش له خودی پیغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ گێراویه‌تیوه‌.

٤٢٤٩- ئه‌بو هورمه‌یره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ده‌لی: کاتی خه‌یبه‌ر رزگار کرا، مه‌رێک به‌ دیاری هینرا بۆ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ که ژه‌هری پیوه‌ بوو.

٤٤ - بَابُ غَزْوَةِ زَيْدِ بْنِ حَارِثَةَ

٤٢٥٠- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دِينَارٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَسَامَةَ عَلَى قَوْمٍ، فَطَعَنُوا فِي إِمَارَتِهِ، فَقَالَ: "إِنْ تَطَعَنُوا فِي إِمَارَتِهِ، فَقَدْ طَعَنْتُمْ فِي إِمَارَةِ أَبِيهِ مِنْ قَبْلِهِ، وَإِنَّمَا اللَّهُ لَقَدْ كَانَ خَلِيفًا لِلإِمَارَةِ، وَإِنْ كَانَ مِنْ أَحَبِّ النَّاسِ إِلَيَّ، وَإِنْ هَذَا لِمَنْ أَحَبَّ النَّاسِ إِلَيَّ بَعْدَهُ"^(٢).

(١) بروانه: ٣١٦٩.

(٢) بۆ ئه‌وه‌ی گۆشه‌که‌ی به‌خوات به‌مرئ.

(٣) بروانه: ٣٧٣٠.

٤٤- باسی غه‌زای زه‌یدی کوری حاریسه

٤٢٥٠- ئیبنو عومەر ﷺ ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئوسامه‌ی ﷺ کرده لیپرسراو به‌سه‌ر کۆمه‌لیکه‌وه، جا که‌سانێ ره‌خنه‌یان له لیپرسراویه‌تیه‌که‌ی گرت، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی: ((نه‌گه‌ر ره‌خنه‌ بگرن دهرباره‌ی لیپرسراویه‌تیه‌که‌ی نه‌و (ئوسامه)، نه‌وه بیگومان له پیش نه‌مدا ره‌خنه‌تان له لیپرسراویه‌تی باوکی گرت، سویند به‌خوا به‌دلتیاییه‌وه زه‌ید شیاوه بو نه‌و لیپرسراویته، وه به‌راستی زه‌ید خوشه‌ویسترین که‌سه لای من، وه بیگومان نه‌مه (ئوسامه)ش له دوا‌ی نه‌و (زه‌ید) خوشه‌ویسترین که‌سه لای من.

٤٥ - باب عُمَرَةُ الْقَضَاءِ

ذَكَرَهُ أَنَسٌ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ.

٤٥- باسی عومره‌ی ریکه‌وتن^(١)

ئهنه‌س ﷺ نه‌م فه‌رمووده‌ی له پیغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ گیراوه‌ته‌وه

٤٢٥١- حَدَّثَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ ﷺ قَالَ: لَمَّا اعْتَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ فِي ذِي الْقَعْدَةِ، فَأَبَى أَهْلُ مَكَّةَ أَنْ يَدْعُوهُ يَدْخُلَ مَكَّةَ، حَتَّى قَاضَاهُمْ عَلَى أَنْ يُقِيمَ بِهَا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، فَلَمَّا كَتَبُوا الْكِتَابَ كَتَبُوا: هَذَا مَا قَاضَى عَلَيْهِ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ. قَالُوا: لَا نُقَرُّ بِهَذَا، لَوْ نَعْلَمُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ مَا مَنَعْنَاكَ شَيْئًا، وَلَكِنْ أَنْتَ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ. فَقَالَ: "أَنَا رَسُولُ اللَّهِ، وَأَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ". ثُمَّ قَالَ لِعَلِيٍّ "امْحُ رَسُولَ اللَّهِ". قَالَ

(١) واته ریکه‌وتنی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌که‌ل فورمه‌شدا له‌و کاتمه‌دا بوو پیغه‌مبه‌ر ﷺ جوو بوو بوو عومره، نه‌مه راسته (قضاء) به مانای ریکه‌وتن بێت، ده‌شگونجی به مانای گیرانه‌وی عومره‌که بێت له سالی داهاتوودا چونکه نه‌و ساله ریکه‌مان نه‌دا عومره بکهن به‌لام نه‌م مانایان لاوازه مانای په‌که‌مان راس‌تره (فتح الباری، ١/٦٣٦).

عَلِيٍّ: لَا وَاللَّهِ لَا أَمْحُوكَ أَبَدًا. فَأَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْكِتَابَ، وَلَيْسَ يُحْسِنُ يَكْتُبُ، فَكَتَبَ: هَذَا مَا قَاضَى مُحَمَّدٌ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، لَا يَدْخُلُ مَكَّةَ السَّلَاحِ، إِلَّا السَّيْفُ فِي الْقِرَابِ، وَأَنْ لَا يَخْرُجَ مِنْ أَهْلِهَا بِأَحَدٍ، إِنْ أَرَادَ أَنْ يَتَّبِعَهُ، وَأَنْ لَا يَمْنَعَ مِنْ أَصْحَابِهِ أَحَدًا، إِنْ أَرَادَ أَنْ يُقِيمَ بِهَا. فَلَمَّا دَخَلَهَا وَمَضَى الْأَجَلَ أَتَوْا عَلِيًّا فَقَالُوا: قُلْ لِصَاحِبِكَ: أَخْرِجْنَا، فَقَدْ مَضَى الْأَجَلُ. فَخَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ فَتَبِعَتْهُ ابْنَتُهُ حَمْرَةَ ثَنَادِي: يَا عَمُّ يَا عَمُّ. فَتَنَاولَهَا عَلِيٌّ، فَأَخَذَ بِيَدِهَا وَقَالَ لِقَاطِمَةَ ؓ: دُونَكَ ابْنَةُ عَمِّكَ. حَمَلَتْهَا فَأَخْتَصَمَ فِيهَا عَلِيٌّ وَزَيْدٌ وَجَعَفَرٌ. قَالَ عَلِيٌّ: أَنَا أَخَذْتُهَا وَهِيَ بِنْتُ عَمِّي. وَقَالَ جَعَفَرٌ: ابْنَةُ عَمِّي وَخَالَتُهَا تَحْتِي. وَقَالَ زَيْدٌ: ابْنَةُ أَخِي. فَقَضَى بِهَا النَّبِيُّ ﷺ لِخَالَيَتِهَا وَقَالَ "الْخَالَةُ مِثْلُ الْأُمِّ". وَقَالَ لِعَلِيٍّ: "أَنْتَ مِنِّي وَأَنَا مِنْكَ". وَقَالَ لِيَجَعَفَرٍ "أَشْبَهْتَ خَلْقِي وَخُلُقِي". وَقَالَ لِيَزِيدٍ "أَنْتَ أَخُونَا وَمَوْلَانَا". وَقَالَ عَلِيٌّ: أَلَا تَتَزَوَّجُ بِنْتُ حَمْرَةَ؟ قَالَ: "إِنَّهَا ابْنَةُ أَخِي مِنَ الرِّضَاعَةِ"^(۱).

۴۲۵۱- نه بو نيسحاق له بهرائه وه ﷺ دهگيرپيته وه دهلي: کاتي پيغه مبهري ﷺ له مانگی (ذي القعدة) هدا عومره ی کرد، به لام خه لکی مهککه ريگهيان نه دا و ليی نه گه پان بجيته ناو شاری مهککه، تا له گه لياندا ريگهوت و بيگهاتن که سی رۆز له مهککه دا بمينيته وه، نه نجا کاتي ريگهوتنامه گهيان نووسی نووسييان: نه مه نه و مه که موحه مبهري پيغه مبهري خوا له سهري ريگهوت، کافرانيش وتيان: نيمه دان بهم نووسراوه دا نانين، چونکه به دلنيايييه وه نه گهر نيمه بمانزانيايه به پراستی تو پيغه مبهري خوايت، ريگری هيچ شتيگمان لي نه ده کرديت، به لگو تو موحه مبهري کوري عهبدوئلای. فهرمووی: ((من پيغه مبهري خوام وه من موحه مبهري کوري عهبدوئلایسم))، پاشان به عهلي فهرموو: ((پيغه مبهري خواکه بسپر مه وه))، عهلي وتی: نا سویند به خوا هه رگيز ناتسپر مه وه، نينجا پيغه مبهري خوا ﷺ نامه که ی (له عهلي) وهرگرت، نه يدهزانی^(۲) بنوسيت

(۱) بروانه: ۱۷۸۱.

(۲) بویه نامه که ی له عهلي وهرگرت وتی به عهلي نيشانمه کامهه (رسول الله) نيت سپر مه وه و نامه که ی داهمه به عهلي.

(پښه مبهري خواگه‌ی سړپیه‌وه) نینجا (عهلی) نووسی: نه‌مه نه‌وه‌یه که موحه‌مه‌دی کوری عه‌بدوللا له‌سه‌ری پښکه‌وتوو، چه‌ك ناباته مه‌ککه مه‌گهر شم‌شیر له به‌رگ و کیلانه‌که‌یدا بیټ، وه نابی که‌س له‌دانیشتوانی مه‌ککه له‌گه‌ل خویدا بباته دمه‌وه، نه‌گهر ویستی شوینی که‌وټ، وه نابی پښگه‌ری له هیج کام له هاوه‌لانی بکات نه‌گهر بیه‌وی له مه‌ککه دانیشت و بمینیت‌ه‌وه، جا که چوو مه‌ککه‌وه و ماوه‌که‌ی ته‌واو بوو، کافران هاتن بۆ لای عه‌لی وتیان: به‌هاورپ‌که‌ت^(۱) بلئ: له‌شاره‌که‌مان دمرچیت چونکه ماوه‌که ته‌واو بووه، نه‌وسا پښه‌مبه‌ر ﷺ دمرچوو که‌که‌ی همزه به‌مامه مامه شوینی که‌وت، عه‌لش هی‌نای و ده‌ستی گرت، وه به فاتیمه‌ی ﷺ وت: که‌ی مامت بگره، فاتیمه‌ش هه‌لگرت، نه‌نجا عه‌لی وزمید و جه‌عفه‌ر له‌سه‌ری بوو به‌کی‌شه‌یان، عه‌لی وتی: بۆیه من هی‌نام بۆلای خۆم چونکه کچی مامه، جه‌عفه‌ر وتی: کچی مامه و پوریشی هاوسه‌رمه، زمیدیش وتی: برازاه، پښه‌مبه‌ریش ﷺ برپاری دا بۆ پووری (که‌هاوسه‌ری جه‌عفه‌ر بوو)، وه فه‌رمووی: ((پوور له‌جی‌گه‌ی دایکه‌))، به عه‌لی فه‌رموو: ((تۆ له منی و منیش له تۆم))، به جه‌عفه‌ریشی فه‌رموو: ((تۆ له رووخسار و له ره‌وش‌تیشدا له من نه‌چی))، به‌زمیدیشی فه‌رموو: ((تۆش برا و نازاد کراومانیت))، وه عه‌لی به پښه‌مبه‌ری ﷺ وت: بۆ کچی همزه ماره ناگه‌یت؟ فه‌رمووی: ((بښگومان نه‌و که‌چه‌ برازای شیرمه^(۲))).

۴۲۵۲- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ، حَدَّثَنَا سُرَيْجٌ، حَدَّثَنَا فُلَيْحٌ ج.

وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، حَدَّثَنَا فُلَيْحٌ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ خَرَجَ مُعْتَمِرًا، فَحَالَ كُفَّارٌ قُرَيْشٍ بَيْنَهُ وَبَيْنَ

((۱)) مەبەستیان پښه‌مبه‌ر ﷺ بوو.

((۲)) واته من مامی شیری نه‌و که‌چی همزه‌م.

الْبَيْتِ، فَتَحَرَ هَدْيَهُ، وَحَلَقَ رَأْسَهُ بِالْحَذْيِيَّةِ، وَقَاضَاهُمْ عَلَى أَنْ يَعْتَمِرَ الْعَامَ الْمُقْبِلَ، وَلَا يَحْمِلَ سِلَاحًا عَلَيْهِمْ إِلَّا سِوْفًا، وَلَا يُقِيمَ بِهَا إِلَّا مَا أَحْبَبُوا، فَأَعْتَمَرَ مِنَ الْعَامِ الْمُقْبِلِ، فَدَخَلَهَا كَمَا كَانَ صَالِحُهُمْ، فَلَمَّا أَنْ أَقَامَ بِهَا ثَلَاثًا أَمَرُوهُ أَنْ يَخْرُجَ، فَخَرَجَ^(۱).

۴۲۵۲- فولهیحی کوری^(۲) سولهیمان له نافیعهوه دهگیریتتهوه نهویش له ئیبنو عومرهوه ﷺ دهگیریتتهوه: که پیغهمبهری خوا ﷺ له مهینه دمرچوو بهنیازی عومرهکردن، بهلام کاهرانی قورمیش ریگریان کرد له نیوان نهو و گهشتن به کهعبه، بویه له حودهیبیه ئازهلئ ههدهبهکهی سهبریری و سهری تاشی، وه لهگهلان ریکهوت که سالی داهاتوو عومره بکات، جگه له شمشیر چهک لهگهل خوئی نههینئ له دزیان، وه له مهککهدا نهمیئیتتهوه نهومنده نهبی نهوان بیان خوشه (سی رۆژ)، جا سالی داهاتوو پیغهمبهر ﷺ عومرهی کرد و رۆشته ناو شاری مهککه بهو شیوهی لهگهلان ریکهوتبوو، نینجا که سی رۆژ له مهککهدا مایهوه فهرمانیان پی کرد که له مهککه برواته دمرهوه، نهویش رۆشته دمرهوه.

۴۲۵۳- حَدَّثَنِي عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ قَالَ: دَخَلْتُ أَنَا وَعُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ الْمَسْجِدَ، فَإِذَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ ﷺ جَالِسٌ إِلَى حُجْرَةِ عَائِشَةَ، ثُمَّ قَالَ: كَيْفَ اعْتَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ؟ قَالَ: أَرْبَعًا إِحْدَاهُنَّ فِي رَجَبٍ^(۳).

۴۲۵۳- موجاهید دهئ: من عوروهی کوری زوبهیر چوینه مزگهوتی (پیغهمبهر ﷺ) جا بینیمان عهبدوللای کوری عومهر ﷺ لای هۆدهکهی عائیشه ﷺ دانیشتوه، له پاشان (عوروه به ئیبنو عومهری) وت: پیغهمبهر ﷺ چهند عومرهی کردوو؟ (عهبدوللایش) وتی: چوار، یهکیکیان له (مانگی) رهجهبدا بوو.

(۱) برهانه: ۲۷۰۱.

(۲) ئیمامی بوخاری به دوو سمنده ئهم فهرمووده دهگیریتتهوه همردوو سمندهکه له ریگی فولهیمومیه.

(۳) برهانه: ۱۷۷۵.

۴۲۵۴ - ثُمَّ سَمِعْنَا اسْتِثْنَانَ عَائِشَةَ، قَالَتْ عُرْوَةُ: يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ، أَلَا تَسْمَعِينَ مَا يَقُولُ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ: إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ اعْتَمَرَ أَرْبَعَ عُمَرٍ؟ فَقَالَتْ: مَا اعْتَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ عُمَرَةً إِلَّا وَهُوَ شَاهِدُهُ، وَمَا اعْتَمَرَ فِي رَجَبٍ قَطُّ^(۱).

۴۲۵۴- پاشان گویمان له سیواک هینانی عایشه ﷺ بوو به ددانهکانیدا، عوروه وتی: نهی دایکی باومرداران، ئایا گویت لیبیه نهبو عهبدوپرهحمان^(۲) چی دهلی؟ (دهلی): بیگومان پیغهمبهر ﷺ چوار عومرهی کردووه، عایشه ﷺ وتی: پیغهمبهر ﷺ ههر عومرهیهکی کردبیت نهو (ئیبینو عومهر) ناماده بووه لهگهئیدا، وه پیغهمبهر ﷺ همرگیز له (مانگی) رهجهیدا عومرهی نهکردووه.

۴۲۵۵ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ، سَمِعَ ابْنَ أَبِي أَوْفَى يَقُولُ: لَمَّا اعْتَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ سَرَتَاهُ مِنْ غِلْمَانِ الْمُشْرِكِينَ وَمِنْهُمْ: أَنْ يُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ^(۳).

۴۲۵۵- ئیبینو نهبو نهوفا ﷺ دهلی: کاتی پیغهمبهر ﷺ عومرهی کرد، ئیمه چوار دهورمان دابوو له کوپله و میرد مندالی بتپهرستان و خودی بتپهرستان، دهمان پاراست لهوهی که زیانیك به پیغهمبهری خوا ﷺ بگهیهن.

۴۲۵۶ - حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ - هُوَ ابْنُ زَيْدٍ - عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَصْحَابُهُ، فَقَالَ الْمُشْرِكُونَ: إِنَّهُ يَقْدَمُ عَلَيْكُمْ وَفْدٌ وَهَنَهُمْ حُمَى يَثْرِبَ. وَأَمَرَهُمُ النَّبِيُّ ﷺ أَنْ يَرْمُلُوا الْأَشْوَاطَ الثَّلَاثَةَ، وَأَنْ يَمْشُوا مَا بَيْنَ الرُّكْنَيْنِ، وَلَمْ يَمْنَعَهُ أَنْ يَأْمُرَهُمْ أَنْ يَرْمُلُوا الْأَشْوَاطَ كُلَّهَا إِلَّا الْإِنْقَاءَ عَلَيْهِمْ. وَزَادَ ابْنُ

(۱) پروانه: ۱۷۷۶.

(۲) ولته، عمبدولای کوری عومر ﷺ.

(۳) پروانه: ۱۶۰۰.

سَلَمَةَ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: لَمَّا قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ لِعَامِهِ الَّذِي اسْتَأْمَنَ قَالَ: "ارْمُلُوا". لِيَرَى الْمُشْرِكُونَ قُوَّتَهُمْ، وَالْمُشْرِكُونَ مِنْ قَبْلِ قُعَيْقَعَانَ^(۱).

۴۲۵۶- عەبدوللای کوری عەبباس ﷺ دەلی: پیڤه‌مبەری خوا ﷺ و ھاو‌ەلانی. ھاتن بۆ مەککە، ب‌تە‌پەرستەکان وتیان: کۆمە‌لێک دین بۆ ناو‌ەتان لەرز و تایی مە‌دینە لاوازی کردوون، بۆیە پیڤه‌مبەر ﷺ ھەرمانی پێکردن کە لە سێ تە‌وافی یەکەمی بەیتدا بە سوکە ڕاکردنی تە‌واف بکەن، بە‌لام لە نیوان دوو سوچە (یەمانیە) کاندا بە‌ئاسایی ب‌پۆن، تە‌نھا شتی کە پێگربوو لە‌وەی ھەرمانیان پێ بکا لە ھەموو تە‌وافەکاندا بە‌سووکە ڕاکردن تە‌واف بکەن تا زۆر ماندوو نەبن. ئیبنوسە‌لە‌مە گێ‌راویە‌تیە‌وە لە ئە‌یوبە‌وە ئە‌ویش لە سە‌عیدی کوری جە‌بە‌ی‌رە‌وە لە ئیبنو عە‌بباسە‌وە ﷺ ئە‌مە‌ی لە ھەر‌موودە‌ی پێشوو زیادە: وتی: کاتی پیڤه‌مبەر ﷺ ھات (بۆ مە‌ککە) لەو سە‌لە‌دا ئە‌مانی ھە‌بوو^(۲) ھەر‌مووی: ((بە ھی‌واشی ڕاکەن)) تا ب‌تە‌پەرستان ھێرتان ببینن، لە‌وکاتە‌دا ب‌تە‌پەرستەکانیش لە‌لای (جیای) ھو‌عە‌یقیعان بوون^(۳).

۴۲۵۷- حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ، عَنْ سُفْيَانَ بْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو، عَنْ عَطَاءٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: إِنَّمَا سَعَى النَّبِيُّ ﷺ بِالْبَيْتِ وَبَيْنَ الصَّاقَا وَالْمَرْوَةِ؛ لِيَرَى الْمُشْرِكِينَ قُوَّتَهُ^(۴).

۴۲۵۷- ئیبنو عە‌بباس ﷺ دەلی: بێ‌گومان پیڤه‌مبەر ﷺ تە‌وافی کابە‌ی کرد و لە نیوان صە‌فاو مە‌رە‌دا ھاتو‌چۆی کرد تە‌ھیزێ خۆی و (باو‌ەر‌داران) نیشانی ب‌تە‌پەرستان (ی ھو‌رمیش) بە‌دات.

(۱) ب‌روانە: ۱۶۰۲.

(۲) واتە: لە‌گە‌ن ھو‌رمیش پێکە‌وتبو کە عومرە بکەن بە ئازادی ھو‌رمیش شاریان بۆ چۆل بکەن تا سێ ڕۆژ. ھێج جە‌نگ و ڕووبە‌روو بوونە‌وە‌یەک نە‌بێت لە نیوانیاندا.

(۳) کە جیاکە دەر‌وانی‌ت بە‌سەر کە‌ع‌بە‌دا لە‌لای ھێج‌رە‌وە.

(۴) ب‌روانە: ۱۶۰۲.

۴۲۵۸- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ، حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: تَزَوَّجَ النَّبِيُّ ﷺ مَيْمُونَةَ وَهُوَ مُحْرِمٌ، وَبَنَى بِهَا وَهُوَ حَلَالٌ، وَمَاتَتْ بِسَرِفٍ^(۱).

۴۲۵۸- ئیبنو عبباس ﷺ ده‌ئێ: پێغه‌مبه‌ر ﷺ مه‌یمونه‌ی ماره‌ کرد له‌و کاته‌دا پێغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ ئیحرامد بوو^(۲) که‌گواسته‌یه‌وه‌ چوو له‌ حه‌لāl بوو^(۳)، وده‌مه‌یموونه‌ له‌ سه‌ریف^(۴) مرد^(۵).

۴۲۵۹ - وَرَّادَ ابْنُ إِسْحَاقَ: حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي نَجِيحٍ وَأَبَانُ بْنُ صَالِحٍ، عَنْ عَطَاءٍ وَمُجَاهِدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: تَزَوَّجَ النَّبِيُّ ﷺ مَيْمُونَةَ فِي عُمْرَةِ الْقَضَاءِ^(۶).

۴۲۵۹ - - فه‌رمووده‌که‌ ئه‌م زیاده‌ی هه‌یه‌، ئیبنو ئیسه‌حاق وتی: ئیبنوئیه‌بی نه‌جیح وئیه‌بانی کوری صالح بۆی گێڕامه‌وه‌ له‌ عه‌تاو موجاهیده‌وه‌ له‌ ئیبنو عبباسه‌وه‌ وئیه‌وتی: پێغه‌مبه‌ر ﷺ مه‌یموونه‌ی ماره‌ کرد له‌ عه‌مه‌ر گێڕاوه‌که‌دا.

٤٦ - بَابُ غَزْوَةِ مَوْتَةَ مِنْ أَرْضِ الشَّامِ

۴۲۶۰- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، عَنْ عَمْرِو، عَنِ ابْنِ أَبِي هِلَالٍ قَالَ: وَأَخْبَرَنِي نَافِعٌ، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ وَقَفَ عَلَى جَعْفَرٍ يَوْمَئِذٍ وَهُوَ قَتِيلٌ، فَعَدَدْتُ بِهِ خَمْسِينَ بَيْنَ طُعْنَةٍ وَضَرْبَةٍ، لَيْسَ مِنْهَا شَيْءٌ فِي دُبُرِهِ. يَعْني: فِي ظَهْرِهِ^(۷).

(۱) بروهانه: ۱۸۳۷.

(۲) جه‌ماومری زاناهاڤن ده‌ئێن ئه‌م گێڕانه‌وه‌ی ئیبنو عبباسه‌ به‌مه‌له‌دا چوووه‌ ئه‌وه‌ راسته‌ که‌ له‌وکاته‌دا پێغه‌مبه‌ر ﷺ حه‌لāl بووه‌ له‌ ئیحرامدا نه‌بووه‌.

(۳) ئیحرامی شکانبوو حه‌لāl بوو.

(۴) ده‌ میل له‌ مه‌که‌مه‌ دووره‌. بروهانه : ارشاد الساری، ۲۵۵/۹.

(۵) سالی (۵۱) کۆچی وه‌فاتی کرد. بروهانه : ارشاد الساری، ۲۵۵/۹.

(۶) بروهانه: ۱۸۳۷.

(۷) بروهانه: ۴۳۶۱.

۴۶- باسی غهزای مووته^(۱) له ولاتی شام

۴۲۶۰- نافیع دهلی: ئیبنو عومەر ؓ بوی گپرایهوه که نهو لهسه ر لاشه ی جهعفر ؓ راومستابوو که کوژرابوو په نچا (شوین لیدرانی) نیزه وشیرم ژمارد که پییهوه بوو هیچیان له دواوهی نه بوو واته له پشتیهوه.

۴۲۶۱ - أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ، حَدَّثَنَا مُغِيرَةُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ ؓ قَالَ: أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي غَزْوَةِ مُوتَةَ زَيْدَ بْنَ حَارِثَةَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِنْ قُتِلَ زَيْدٌ فَجَعَفَرٌ، وَإِنْ قُتِلَ جَعَفَرٌ فَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَوَاحَةَ". قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: كُنْتُ فِيهِمْ فِي تِلْكَ الْغَزْوَةِ، فَالْتَمَسْنَا جَعْفَرَ بْنَ أَبِي طَالِبٍ، فَوَجَدْنَاهُ فِي الْقَتْلِ، وَوَجَدْنَا مَا فِي جَسَدِهِ بَضْعًا وَتَسْعِينَ مِنْ طَعْنَةٍ وَرَمِيَةٍ^(۲).

۴۲۶۱- نافیع گپرایهوه له عهبدولای کوری عومەر ؓ دهلی: پیغه مبهری خوا ؓ له غهزای موتهدا زمیدی کوری حاریسی کرده لیپرسراو (ی سوپاکه) جا پیغه مبهری خوا ؓ فهرمووی: ((نهگهر زمید کوژرا نهوه جهعفر (لیپرسراویان بی) نهگهر جهعفر کوژرا نهوه عهبدولای کوری رهواحه (لیپرسراویان بی) عهبدولای ؓ وتی: من لهو غهزادا لهگهلایان بووم، جاکه گهراپین بهدوای (لاشه ی) جهعفردا ؓ له ناو کوژراوهکاندا دوزیمانیهوه وه لاشهیمان بیینی نهوود و نهوونده (شوینی) نیزه و تیری پیوه بوو.

۴۲۶۲ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ وَاقِدٍ، حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ هِلَالٍ، عَنْ أَنَسٍ ؓ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَعَى زَيْدًا وَجَعْفَرًا وَابْنَ رَوَاحَةَ لِلنَّاسِ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَهُمْ خَبَرُهُمْ،

(۱) به مونتمش پاسته و دمخوینرتهوه.

(۲) پروانه: ۴۲۶۰.

فَقَالَ: "أَخَذَ الرَّايَّةَ زَيْدٌ فَأَصِيبَ، ثُمَّ أَخَذَ جَعْفَرٌ فَأَصِيبَ، ثُمَّ أَخَذَ ابْنُ رَوَاحَةَ فَأَصِيبَ - وَعَيْنَاهُ تَذْرِقَانِ - حَتَّى أَخَذَ الرَّايَّةَ سَيْفٌ مِنْ سُيُوفِ اللَّهِ حَتَّى فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ"^(۱).

۴۲۶۲- نه نهس ﷺ دهگیریته وه که پیغه مبهەر ﷺ هه وائی مردنی زهید و جه عفه ر و ئیبنو ره و احه ی ﷺ دا به خه لکی پێش نه وه ی هه وائی شه هید بونیان بگات پێیان و هه رمووی: ((زهید ئالا که ی گرت به دهستی هه وه کوژرا (شه هید بوو) پاشان جه عفه ر ئالا که ی هه لگرت و کوژرا، پاشان عه بدوللای کور ی ره و احه ئالا که ی هه لگرت و کوژرا - له و کاته دا هه ردوو چاوی پیغه مبهەر ﷺ فرمیسیکیان پیا ده هاته خوار- هه تا شمشیرێک له شمشیرمهکانی خوا (که خالید بوو) ئالا که ی هه لگرت (و جهنگی کرد) هه تا خوا سه ری خستن)).

۴۲۶۳- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ قَالَ: سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ سَعِيدٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو قَالَ: سَمِعْتُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا تَقُولُ لَمَّا جَاءَ قَتْلُ ابْنِ حَارِثَةَ وَجَعْفَرِ بْنِ أَبِي طَالِبٍ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنِ رَوَاحَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - جَلَسَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُعْرِفُ فِيهِ الْحُزْنَ. قَالَتْ عَائِشَةُ: وَأَنَا أَطْلُعُ مِنْ صَائِرِ الْبَابِ -تَعْنِي مِنْ شَقِّ الْبَابِ- فَأَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ: أَيُّ رَسُولِ اللَّهِ، إِنْ نِسَاءَ جَعْفَرٍ. قَالَ: وَذَكَرَ بُكَاءَهُنَّ، فَأَمَرَهُ أَنْ يَنْهَاهُنَّ. قَالَ: فَذَهَبَ الرَّجُلُ، ثُمَّ أَتَى فَقَالَ: قَدْ نَهَيْتُهُنَّ. وَذَكَرَ أَنَّهُ لَمْ يُطِيعْنَهُ، قَالَ: فَأَمَرَ أَيْضًا، فَذَهَبَ ثُمَّ أَتَى فَقَالَ: وَاللَّهِ لَقَدْ غَلَبْتُنَا. فَرَعَمْتُ أَنْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "فَاحْثُ فِي أَفْوَاهِهِنَّ مِنَ التُّرَابِ" قَالَتْ عَائِشَةُ: فَقُلْتُ أَرْعَمَ اللَّهُ أَنْفَكَ، فَوَاللَّهِ مَا أَنْتَ تَفْعَلُ، وَمَا تَرَكْتَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مِنَ الْعَنَاءِ"^(۲).

۲۲۶۳- عایشه رادی ﷺ ده لێ: کاتی (هه وائی) کوژرانی زهیدی کور ی حاریسه و جه عفه ری کور ی نه بی تالیب و عه بدوللای کور ی ره و احه ﷺ هات، پیغه مبهه ری خوا ﷺ دانیش و خه فه تباری پیوه دیار بوو، عایشه رادی ﷺ ده لێ: له و کاته دا من

(۱) بروانه: ۱۳۴۶.

(۲) بروانه: ۱۳۹۹.

له درزی دمرگاگه‌وه - (مِنْ صَائِرِ الْبَابِ) واته: له درزی دمرگاگه‌وه سه‌یرم ده‌کرد -
 نه‌جا پیاویک هاته خزمه‌تی و وتی: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌راستی
 ئا‌فرمه‌کانی خزمی جه‌ع‌فر- وتی: باسی گریانانی کرد- پیغه‌مبه‌ریش ﷺ
 فه‌رمانی پیکرد که ریگریان لی بکات وتی: پیاوه‌که‌ش له پاشان هاته‌وه وتی:
 بیگومان ریگریم لی کردن وه وتی: که ئا‌فرمه‌کان به‌گوئیان نه‌کردووه وتی:
 جاریکیتر فه‌رمانی پیکرد (که ریگریان لی بکات) پیاوه‌که‌ش ر‌وشت له پاشان
 هاته‌وه وتی: وه‌للا‌هی به‌د‌ن‌یا‌یه‌وه چاریان ناکه‌ین و زالبون به‌سه‌رماندا جا
 عائیشه ؓ ده‌گیرپته‌وه ده‌لی: که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((بر‌و هه‌ندی
 خو‌ل بکه‌ره ده‌میان‌ه‌وه)) عائیشه ؓ وتی: خوا لوتت له خو‌ل گلینی، ده‌ی
 سویند به‌ خوا تو‌ نه‌وه ناکه‌یت (که پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمانی پیکردی) وازیشت له
 نا‌ره‌ح‌ت کردنی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌هینا.

۴۲۶۴- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ، حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ عَلِيٍّ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ، عَنْ
 عَامِرٍ قَالَ: كَانَ ابْنُ عُمَرَ إِذَا حَيَّا ابْنَ جَعْفَرٍ قَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا ابْنَ ذِي الْجَنَاحَيْنِ^(۱).

۴۲۶۴- ئیسماعیلی کوری نه‌بی خالید گیراویه‌تیه‌وه له عامیره‌وه ده‌لی: ئیبنو
 عومەر ؓ هه‌میشه که سلاوی له کوره‌که‌ی جه‌ع‌فر ده‌کرد ده‌یوت: سلاوت لی
 بی نه‌ی کوری خاومن دوو باله‌که^(۲).

۴۲۶۵- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ قَبِيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ قَالَ: سَمِعْتُ خَالِدَ بْنَ
 الْوَلِيدِ يَقُولُ: لَقَدْ انْقَطَعَتْ فِي يَدِي يَوْمَ مَوْتِهِ تِسْعَةُ أَسْيَافٍ، فَمَا بَقِيَ فِي يَدِي إِلَّا صَفِيحَةٌ يَمَانِيَّةٌ^(۳).

(۱) بر‌وانه: ۳۷۰۹.

(۲) چونکه پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی به‌عم‌د‌ول‌ای کوری جه‌ع‌فر، ئیمشو جه‌ع‌فرم بن گه‌ی له‌ناو پ‌ولیک فریشته‌دا بوو هه‌ر
 دوو بالی له‌خ‌وینا بوو، تورمزی و حاکیم گیراویانه‌تموه. (إرشاد الساري ۲۰۷/۸).

(۳) بر‌وانه: ۴۲۶۶.

۴۲۶۵- قه‌یسی کوری ئه‌بو حازیم ده‌لی: له خالیدی کوری وه‌لیدم ﷺ بیست دمیوت: سو‌یند به خوا بیگومان له رۆژی (جهنگی) موته‌دا نو شیر به ده‌ستمه‌وه شان جا هیچ شیریک (به‌ساغی) به‌ده‌ستمه‌وه نه‌ما جگه له شیریکی په‌مه‌نی ده‌سک پانی قایم).

۴۲۶۶- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: حَدَّثَنِي قَيْسُ قَالَ: سَمِعْتُ خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ يَقُولُ: لَقَدْ دُقُّ فِي يَدِي يَوْمَ مَوْتِهِ تِسْعَةُ أَسْيَافٍ، وَصَبَرْتُ فِي يَدِي صَفِيحَةً لِي يَمَانِيَّةٌ^(۱).

۴۲۶۶- قه‌یس ده‌لی: له خالیدی کوری وه‌لیدم ﷺ بیست دمیوت: سو‌یند به خوا له رۆژی (غه‌زای) موته‌دا نو‌شیر به ده‌ستمه‌وه شان ته‌نها شیریکی په‌مه‌نی ده‌سک پانی قایم که هی خۆم بوو به ده‌ستمه‌وه مایه‌وه‌وه نه‌شکا.

۴۲۶۷- حَدَّثَنِي عِمْرَانُ بْنُ مَيْسَرَةَ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ قُضَيْلٍ، عَنْ حُصَيْنٍ، عَنْ عَامِرٍ، عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ ﷺ قَالَ: أَغْمِيَ عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَوَاحَةَ، فَجَعَلَتْ أُخْتُهُ عَمْرَةَ تَبْكِي: وَاجْبَلَاهُ وَاكْذَا وَاكْذَا. تُعَدُّدُ عَلَيْهِ، فَقَالَ حِينَ أَفَاقَ: مَا قُلْتُ شَيْئًا إِلَّا قِيلَ لِي: أَنْتَ كَذَلِكَ؟^(۲).

۴۲۶۷- نوعمانی کوری به‌شیر ﷺ وتی: عه‌بدوللای کوری ره‌واحه ﷺ له هو‌ش خۆی چوو‌یه‌وه^(۳)، جاعه‌مره‌ی خوشکی ده‌ستی کرد به گریان (ودمیووت): تو شاخ بووی تو و بووی تو و بووی چاکه‌کانی ده‌ژمارد و بیایا هه‌لده‌دا، نه‌نجا عه‌بدوللای هو‌شی هاته‌وه وتی: به‌خوشکه‌که‌ی تو هه‌ر شتیکت ده‌وت به من ده‌وترا تو ئاوایت ؟

(۱) پروانه: ۴۲۶۵.

(۲) پروانه: ۴۲۶۸.

(۳) به هو‌ی نه‌خۆشی په‌وه.

۴۲۶۸- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا عَبَّازٌ، عَنْ حُصَيْنٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ قَالَ: أَعْمِيَ عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَوَاحَةَ بِهِذَا، فَلَمَّا مَاتَ لَمْ تَبْكِ عَلَيْهِ^(۱).

۴۲۶۸- نوعمانی کورپی بهشیر ﷺ وتی: عهبدوللای کورپی رهواحه ﷺ له هوش خوئی چووویهوه، نهنجا وهکو فهرموودهکهی پيشووی گپراپهوه نهنجا که عهبدوللای کوژرا (له غهزای موتهدا) خوشکهکهی نهگریا بوی^(۲).

۴۷ - بَابُ بَعَثِ النَّبِيِّ ﷺ أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ إِلَى الْحُرَقَاتِ مِنْ جُهَيْنَةَ

۴۲۶۹- حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، أَخْبَرَنَا حُصَيْنٌ، أَخْبَرَنَا أَبُو ظَبْيَانَ قَالَ: سَمِعْتُ أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ ﷺ يَقُولُ: بَعَثَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَى الْحُرَقَةِ، فَصَبَحْنَا الْقَوْمَ فَهَزَمْنَاهُمْ، وَلَحِقْتُ أَنَا وَرَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ رَجُلًا مِنْهُمْ، فَلَمَّا عَشِينَاهُ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. فَكَفَّ الْأَنْصَارِيُّ، فَطَعَنَتْهُ بِرُمْحِي حَتَّى قَتَلْتُهُ، فَلَمَّا قَدِمْنَا بَلَغَ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: "يَا أُسَامَةُ أَقَتَلْتَهُ بَعْدَ مَا قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ" قُلْتُ: كَانَ مُتَعَوِّدًا. فَمَا زَالَ يُكْرِرُهَا حَتَّى مَمْنَيْتُ أَنِّي لَمْ أَكُنْ أَسْلَمْتُ قَبْلَ ذَلِكَ الْيَوْمِ^(۳).

۴۷- باسی ناردنی ئوسامه کورپی زهید ﷺ له لایهن

پێغه مبهروه ﷺ بۆ سهه تیرهکانی دوروقات له هۆزی جوههینه

۴۲۶۹- ئوسامه کورپی زهید ﷺ دهلی: پێغه مبهری خوا ﷺ ناردینی بۆ سهه قهبیلهی حورمه بهیانی زوو دامان به سهریاندا شکامان وههلاتن من و پیاویکی نهنصاری کهوتینه سهه پیاویک لهوان^(۴) کهپیی گهیشتن (ودرهمانی

(۱) پروانه: ۴۳۶۷.

(۲) لهبهر ئهموی عهبدوللای پيشتر پهچگری ان کرد که بوی بگری وهک له فهرموودی پيشوومکدا باسکرا

(۳) پروانه: ۶۸۷۲.

(۴) که ناوی میرداسی کورپی عهمر بوو. پروانه: إرشاد الساری، ۳۶۱/۹.

نه‌ما) وتی: (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) پیاوه نه‌نصاریه‌که وازی لی هیئا، به‌لام من به ږمه‌که‌م لیمدا تا کوشتم جا هاتینه‌وه (بو‌مه‌دینه) هه‌واله‌که به پیغه‌مبه‌ر ﷺ گه‌یشتبوو فه‌رمووی: ((ئهی ئوسامه ئایا دوا‌ی نه‌وه وتی: (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) تو کوشت ؟)) وتم: بو‌ خو‌پاراستن بوو (له‌ مردن) جا نه‌وه‌ی دوباره کردوه هه‌تا خو‌زگه‌ی نه‌وه‌م خواست که له‌ پی‌ش نه‌و ږو‌ژهدا مسو‌لمان نه‌بو‌مایه.

۴۲۷۰- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا حَاتِمٌ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ قَالَ: سَمِعْتُ سَلَمَةَ بْنَ الْأَكْوَعِ يَقُولُ: غَزَوْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ سَبْعَ غَزَوَاتٍ، وَخَرَجْتُ فِيهَا يَبْعَثُ مِنَ الْبُعْوثِ تِسْعَ غَزَوَاتٍ: مَرَّةً عَلَيْنَا أَبُو بَكْرٍ، وَمَرَّةً عَلَيْنَا أُسَامَةُ^(۱).

۴۲۷۰- په‌زیدی کوری نه‌بو‌عو‌به‌ید ده‌لی: له‌ سه‌له‌مه‌ی کوری نه‌کو‌ده‌م ﷺ بیست دمیوت: له‌ خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ردا ﷺ حه‌وت غه‌زام کردوه وه له‌ودمه‌سته سو‌پایانه‌شدا ده‌ینارد له‌نو غه‌زایاندا دهر‌چووم (وبه‌شدار بووم): جار‌یکیان نه‌بو به‌کر ﷺ لی‌پرس‌راومان بوو، جار‌یکیشیان ئوسامه ﷺ لی‌پرس‌راومان بوو.

۴۲۷۱ - وَقَالَ عُمَرُ بْنُ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ: حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ قَالَ: سَمِعْتُ سَلَمَةَ يَقُولُ: غَزَوْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ سَبْعَ غَزَوَاتٍ، وَخَرَجْتُ فِيهَا يَبْعَثُ مِنَ الْبُعْثِ تِسْعَ غَزَوَاتٍ، عَلَيْنَا مَرَّةً أَبُو بَكْرٍ، وَمَرَّةً أُسَامَةُ^(۲).

۴۲۷۱- په‌زیدی کوری نه‌بو‌عو‌به‌ید ده‌لی: له‌ خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ردا ﷺ حه‌وت غه‌زام کردوه وه له‌و دمسته سو‌پایانه‌شدا ده‌ینارد له‌ نو غه‌زایاندا دهر‌چووم (و به‌شدار بووم): جار‌یکیان نه‌بو به‌کر ﷺ لی‌پرس‌راومان بو، جار‌یکیشیان ئوسامه ﷺ لی‌پرس‌راومان بوو.

(۱) بروانه: ۴۲۷۱، ۴۲۷۲، ۴۲۷۳.

(۲) بروانه: ۴۲۷۰.

۴۲۷۲- حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ الضَّحَّاكُ بْنُ مَخْلَدٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رضي الله عنه قَالَ: غَزَوْتُ مَعَ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم سَبْعَ غَزَوَاتٍ، وَغَزَوْتُ مَعَ ابْنِ حَارِثَةَ اسْتَعْمَلَهُ عَلَيْنَا ^(۱).

۴۲۷۲- یه‌زیدی کورپی ئه‌بوعوبه‌ید له سه‌له‌مه‌ی کورپی ئه‌کوه‌عه‌وه رضي الله عنه ده‌گێڕێته‌وه که وتی: له خزمه‌ت پێغه‌مبه‌ردا صلى الله عليه وسلم جه‌وت غه‌زام کردووه، وه له‌گه‌ل ئه‌بنو حارسه‌شدا ^(۲) رضي الله عنه غه‌زایه‌کم کرد (که پێغه‌مبه‌ر صلى الله عليه وسلم کردبووی به‌سه‌رکرده به سه‌رمانه‌وه.

۴۲۷۳- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ مَسْعَدَةَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ قَالَ: غَزَوْتُ مَعَ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم سَبْعَ غَزَوَاتٍ. فَذَكَرَ خَيْبَرَ وَالْحُدَيْبِيَّةَ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ وَيَوْمَ الْقَرَدِ. قَالَ يَزِيدُ وَنَسِيتُ بَقِيَّتَهُمْ ^(۳).

۴۲۷۳- یه‌زیدی کورپی ئه‌بوعوبه‌ید له سه‌له‌مه‌ی کورپی ئه‌کوه‌عه‌وه رضي الله عنه ده‌گێڕێته‌وه که وتی: له خزمه‌ت پێغه‌مبه‌ردا صلى الله عليه وسلم جه‌وت غه‌زام کردووه، ئه‌نجاخه‌یبه‌ر و حوده‌یبیه و رۆژی حونه‌ین و رۆژی قه‌ره‌دی باسی، یه‌زید ده‌لی: ئه‌وانی که‌م له بیر نه‌ماوه (که‌باسی کردن له غه‌زاکان).

۴۸ - بَابُ غَزْوَةِ الْقَتَنِجِ وَمَا بَعَثَ خَاطِبُ بْنُ أَبِي بَلْتَعَةَ إِلَى أَهْلِ

مَكَّةَ يُخْبِرُهُمْ بِغَزْوِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم إِيَّاهُمْ

۴۲۷۴- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ، أَنَّهُ سَمِعَ عُبَيْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي رَافِعٍ يَقُولُ: سَمِعْتُ عَلِيًّا رضي الله عنه يَقُولُ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم أَنَا

(۱) پروانه: ۴۲۷۰.

(۲) مه‌به‌ستی ئوسامه‌ی کورپی زمه‌دی کورپی حارسه‌مه که داوێته‌یه پال باپه‌ری نه‌ک مه‌به‌ستی زمه‌دی باوکی نه‌یه.

(۳) پروانه: ۴۲۷۰.

وَالزُّبَيْرَ وَالْمِقْدَادَ فَقَالَ: "انْطَلِقُوا حَتَّى تَأْتُوا رَوْضَةَ خَاخٍ، فَإِنَّ بِهَا طَعِينَةً مَعَهَا كِتَابٌ، فَخُذُوا مِنْهَا". قَالَ: فَانْطَلَقْنَا تَعَادَى بِنَا خَيْلُنَا حَتَّى أَتَيْنَا الرَّوْضَةَ، فَإِذَا نَحْنُ بِالطَّعِينَةِ قُلْنَا لَهَا: أَخْرِجِي الْكِتَابَ. قَالَتْ: مَا مَعِيَ كِتَابٌ. فَقُلْنَا لَتُخْرِجَنَّ الْكِتَابَ أَوْ لَنُلْقِيَنَّ الشَّيْبَ. قَالَ: فَأَخْرَجَتْهُ مِنْ عِقَاصِهَا، فَأَتَيْنَا بِهِ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، فَإِذَا فِيهِ مِنْ حَاطِبِ بْنِ أَبِي بَلْتَعَةَ إِلَى نَاسٍ مِمَّنْكَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ، يُخْبِرُهُمْ بِبَعْضِ أَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "يَا حَاطِبُ مَا هَذَا؟". قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، لَا تَعْجَلْ عَلَيَّ، إِنِّي كُنْتُ أَمْرًا مُلْصَقًا فِي فَرِيشٍ -يَقُولُ: كُنْتُ حَلِيفًا- وَلَمْ أَكُنْ مِنْ أَنْفُسِهَا، وَكَانَ مِنْ مَعَكَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ مَنْ لَهُمْ قَرَابَاتٌ، يَحْمُونَ أَهْلِيهِمْ وَأَمْوَالَهُمْ، فَأَخْبَيْتُ إِذْ قَاتَنِي ذَلِكَ مِنَ النَّسَبِ فِيهِمْ أَنْ أَتَّخِذَ عِنْدَهُمْ يَدًا يَحْمُونَ قَرَابَتِي، وَلَمْ أَفْعَلْهُ ارْتِدَادًا عَنْ دِينِي، وَلَا رِضًا بِالْكَفْرِ بَعْدَ الْإِسْلَامِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "أَمَّا إِنَّهُ قَدْ صَدَقَكُمْ". فَقَالَ عُمَرُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ دَعْنِي أَضْرِبَ عُنُقَ هَذَا الْمُنَافِقِ. فَقَالَ: "إِنَّهُ قَدْ شَهِدَ بَدْرًا، وَمَا يَذْرِيكَ لَعَلَّ اللَّهَ أَطْلَعَ عَلَى مَنْ شَهِدَ بَدْرًا، قَالَ: اْعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ فَقَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ". فَأَنْزَلَ اللَّهُ السُّورَةَ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوَّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ ۚ﴾ الممتحنة. (١) إِلَى قَوْلِهِ: ﴿فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ۚ﴾ الممتحنة. (٢)

٤٨- باسی غهزای فهتخی مهککه و ئهو (نامه‌ی) حاتیبی کوری ئهبو بهلتعه ناردی بو خه‌لکی مهککه هه‌والی پێیان ده‌دا به روشتنی پێغه‌مبهر ﷺ بو سه‌ریان

٤٢٧٤- عوبه‌یدوللای کوری رافیع ده‌لی له‌ عه‌لیم بیست ده‌یوت: پێغه‌مبهری خوا ﷺ من وزوبه‌یر ومیق‌دادی ناردو فه‌رمووی: ((برۆن هه‌تا ده‌گه‌نه (رَوْضَةُ خَاخٍ) (٣)) جا بێگومان له‌ویدا ئافه‌رمتیکی تیا‌یه نامه‌یه‌کی بێیه‌ لێی سه‌ن)) ده‌لی: ئیمه‌ش

(١) برۆانه: ٣٠٠٧.

(٢) (رَوْضَةُ خَاخٍ)، شوێنێکه نزیك مه‌دینه.

دمرچووين ولاغەكانمان غاردا ھەتاگەشتىنە (رَوُضَةَ خَاخ) يەكسەر بەئافرمەتەگە گەشتىن و پيمان وت: نامەگە دەرپىنە، وتى: ھىچ نامەيەكم پى نى، ئىمەش وتمان: سویند بەخوا ئەو نامەيە دەرپىنى يا جل و بەرگەگەت لەبەرتدا دادەگەنن، ئەوسا نامەگەى لەناو پەلکەکانیدا دەرھىنا، ئىمەش نامەگەمان ھىنايەوہ بو پىغەمبەرى خوا ﷺ جاتىیدا نووسرابوو: لەحاتەبى كورى ئەبى بەلتەعەوہ بۆكەسانىك لەبتەپرستانى (خەلگى) مەككە ھەوالى ھەندى كاروبارى پىغەمبەرى خوى ﷺ پىدابوون، پىغەمبەرى خواش ﷺ فەرمووى: ((ئەى حاتەب ئەمە چىە؟)) حاتەب وتى: ئەى پىغەمبەرى خوا پەلەم لى مەكە من كەسىك بووم لكىنرابووم بە قورمىشەوہ- دەلى: من ھاوپەيمانيان بووم- وە لە خودى قورمىش نەبووم، بەلام ئەوكۆچەرانیە كە لەگەلتان ھەموويان خزم و كەسيان (لە مەككە) ھەيە كەس و كار وسامانەكانيان دەپارىزن، بۆيە منىش كە رەچەئەكەم لەوان نەبوو پىم خۆش بوو چاكەيەكم بەسەريانەوہ ھەبىت كە بەھۆيەوہ خزم و كەسەكانم بپارىزن، وەمن كە ئەم كارەم وەك پاشگەزىبونەوہ لە نايىنەكەم يان رازى بوويم بەبى باومرى پاش مسولمان بوونم نەكردووہ، ئەنجا پىغەمبەرى خوا ﷺ فەرمووى: ((بىگومان راست دەكات لەگەلتان)) عومەر وتى: ئەى پىغەمبەرى خوا لىم گەرئ با بدەم لە گەردنى ئەم ناپاكە، پىغەمبەر ﷺ فەرمووى: ((بىگومان (حاتەب) بەشداری بەدرى كردووہ تۆ چوووزانىت لەوانەيە خوا ئاگادارى بەشداربووانى بەدر بىت (چى دەكەن) وفەرمووبىتى چىتان دەوى بىكەن چونكە بەراستى من لىتان خۆش بووم)). ئەنجا خوا ئەم سوپرمەتى دابەزانەد: (ئەى ئەو كەسانەى كە باومرتان ھىناوہ دوژمنانى من وخوتان مەكەن بەدووستى خوتان دوستايەتى خوتانيان بو دمنىرن) تا ئەم فەرمایشتەى خۆى: (ئەوہ بىگومان رى راستى ون كردووہ).

۴۹ - بَابُ غَزْوَةِ الْقَتَمِ فِي رَمَضَانَ

۴۲۷۵- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنِي عُقَيْلٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ غَزَا غَزْوَةَ الْقَتَمِ فِي رَمَضَانَ. قَالَ: وَسَمِعْتُ ابْنَ الْمُسَيَّبِ يَقُولُ مِثْلَ ذَلِكَ. وَعَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ ؓ قَالَ: صَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى إِذَا بَلَغَ الْكَدِيدَ - الْمَاءَ الَّذِي بَيْنَ قُدَيْدٍ وَعُسْفَانَ - أَفْطَرَ، فَلَمْ يَزَلْ مُفْطِرًا حَتَّى انْسَلَخَ الشَّهْرُ^(۱).

۴۹- باسی غهزای فهتجی مهککه له رهمهزاندای بوو^(۲)

۴۲۷۵- عوبهیدوللای کورپی عهبدوللای کورپی عوتبه دهلی: که ئیبنو عهباس ؓ بوی گیرایهوه که پیغهمبهری خوا ﷺ غهزای فهتجی مهککهی له (مانگی) رهمهزاندای کرد وه (زوهری) ووتی: له ئیبنوموسهیهیم بیست ههر وهک نهوی دموت، ومعوبهیدوللای گیرایهوه له ئیبنو عهباسهوه ؓ که وتی: پیغهمبهری خوا ﷺ بهرۆزوو بوو تا گهشته کهدید- نهوناوهی له نیوان قودمیدو عوسفان دایه - رۆزوومهکی شکاند ئیتیر بهرۆزوو نهبو ههتا مانگهکه^(۳) تهواو بوو.

۴۲۷۶- حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنِي مَعْمَرٌ قَالَ: أَخْبَرَنِي الزُّهْرِيُّ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ؓ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ خَرَجَ فِي رَمَضَانَ مِنَ الْمَدِينَةِ وَمَعَهُ عَشْرَةُ آلَافٍ، وَذَلِكَ عَلَى رَأْسِ ثَمَانِ سِنِينَ وَنِصْفٍ مِنْ مَقْدَمِهِ الْمَدِينَةَ، فَسَارَ هُوَ وَمَنْ مَعَهُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ إِلَى مَكَّةَ، يَصُومُ وَيَصُومُونَ حَتَّى بَلَغَ الْكَدِيدَ - وَهُوَ مَاءٌ بَيْنَ عُسْفَانَ وَقُدَيْدٍ - أَفْطَرَ وَأَفْطَرُوا. قَالَ الزُّهْرِيُّ: وَإِنَّمَا يُؤْخَذُ مِنْ أَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الْآخِرُ فَلَا الْآخِرُ^(۴).

(۱) پروانه: ۱۹۴۴.

(۲) سالی ههشتی کۆچی.

(۳) واته: تا مانگی رهمهزان کۆتای هات رۆزووی نهمگرت چونکه لسههرههه و جیهاندای بوو.

(۴) پروانه: ۱۹۴۴.

۴۲۷۶- ئیبنو عبباس رضی اللہ عنہ دهگیرتهوه که پیغمبهری خوا ﷺ له رهمهزاندایا له مه‌دینه دمرچوو ده ههزارکهسی له‌گه‌لدا بوو، نه‌ومش هه‌شت سال و نیو پاش هاتن و کوچکردنی بوو بۆمه‌دینه، جا (پیغمبه‌ر ﷺ) خۆی و نه‌و مسولمانانه‌ی له خزمه‌تیدا بوون به‌رمو مه‌ککه‌ پوشتن خۆی به‌پوژوو ده‌بوو نه‌وانیش (مسولمانه‌کان) به‌پوژوو ده‌بوون تا گه‌شته‌ که‌دید - که ئاوێکه‌ له نیوان عوسفان و قوده‌یدا - (پیغمبه‌ر ﷺ) پوژووی شکاند و نه‌وانیش شکاندیان.

زوه‌ری ده‌لی: وه‌ بیگومان نه‌و فه‌رمان و بریاره‌ی پیغمبه‌ری خوا ﷺ له کو‌تاییدا هاتوو و مرده‌گیرئ (وکاری پیده‌گیرئ) جا نه‌ومیان له دواتر بووه ^(۱).

۴۲۷۷- حَدَّثَنِي عَيَّاشُ بْنُ الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى، حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: خَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ فِي رَمَضَانَ إِلَى حُتَيْنٍ، وَالنَّاسُ مُخْتَلِفُونَ فَصَائِمٌ وَمُفْطِرٌ، فَلَمَّا اسْتَوَى عَلَى رَاحِلَتِهِ دَعَا بِإِنَاءٍ مِنْ لَبَنٍ أَوْ مَاءٍ، فَوَضَعَهُ عَلَى رَاحَتِهِ - أَوْ عَلَى رَاحِلَتِهِ - ثُمَّ نَظَرَ إِلَى النَّاسِ، فَقَالَ الْمُفْطِرُونَ لِلصَّوَّامِ: أَفْطِرُوا ^(۲).

۴۲۷۷- ئیبنو عبباس رضی اللہ عنہ ده‌لی: پیغمبه‌ر ﷺ له‌رهمه‌زاندایا دمرچوو بۆ حونه‌ین، خه‌لکه‌که‌ جیاواز بوون هه‌بوو به‌پوژوو بوو هه‌بوو به‌پوژوو نه‌بوو، جا که به‌ته‌واوی سواری و لا‌خه‌که‌ی بوو داوای جامی شیر- یان ئاوی کردو خسته‌یه سه‌ر ده‌ستی - یان سه‌ر (به‌ستی) و لا‌خه‌که‌ی- له پاشان سه‌یری خه‌لکه‌که‌ی کرد، نه‌جا نه‌وانه‌ی پوژوویان شکاند بوو ووتیان به‌پوژوو وانه‌کان: پوژوو ده‌که‌تان بشکینن.

(۱) واته: نه‌گه‌ر دوو فه‌رمانی دابوو گامیان دواتر بوو کار به‌رمیان دمکریته‌ و پێشووه‌که‌یان سراومه‌وه و کاری پێناکری.

مه‌به‌ست لێی به‌پوژوو بونه‌ له سه‌فه‌ردا.

(۲) پروانه: ۱۹۴۴.

۴۲۷۸ - وَقَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه حَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ عَامَ الْفَتْحِ ^(۱).

وَقَالَ حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه النَّبِيُّ ﷺ

۴۲۷۸- عه‌بدو‌رم‌زاق ده‌لی: مه‌عمر بو‌ی گه‌په‌ینه‌وه له نه‌یوبه‌وه له عه‌یکریمه‌وه نه‌ویش له ئه‌بنو عه‌بباسه‌وه رضي الله عنه ده‌لی: په‌یغه‌مبه‌ر رضي الله عنه له سالی فه‌ت‌حی مه‌که‌که له (مه‌دینه) ده‌رجوو.

حه‌مه‌ادی کو‌ری زمه‌د ده‌لی وده‌یگه‌په‌ته‌وه له‌نه‌یوبه‌وه له عه‌یکریمه‌وه له ئه‌بنو عه‌بباسه‌وه رضي الله عنه له په‌یغه‌مبه‌ره‌وه رضي الله عنه.

۴۲۷۹- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ طَاوُسٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: سَافَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي رَمَضَانَ، فَصَامَ حَتَّى بَلَغَ عُسْفَانَ، ثُمَّ دَعَا بِإِنَاءٍ مِنْ مَاءٍ فَشَرِبَ نَهَارًا؛ لِإِرْيَاهُ النَّاسَ، فَأَفْطَرَ حَتَّى قَدِمَ مَكَّةَ. قَالَ: وَكَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ يَقُولُ: صَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي السَّحْرِ وَأَفْطَرَ، فَمَنْ شَاءَ صَامَ، وَمَنْ شَاءَ أَفْطَرَ ^(۲).

۴۲۷۹- تاووس ده‌گه‌په‌ته‌وه له ئه‌بنو عه‌بباسه‌وه رضي الله عنه ده‌لی: په‌یغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له په‌مه‌زاندا سه‌فه‌ری کردو به‌په‌ژوو بوو تا گه‌پشه عوسفان له پاشان داوای جامی ناوی کرد (بو‌یان هه‌نا) جا ناوه‌که‌ی خواره‌وه له په‌ژودا، تا خه‌که‌که‌ه به‌بینن، ئه‌تر به‌په‌ژوو نه‌بوو تا گه‌شته مه‌که‌که. (عه‌یکریمه) ده‌لی: ئه‌بنو عه‌بباس ده‌یوت: په‌یغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌سه‌فه‌ردا به‌په‌ژوو ده‌بوو به‌په‌ژووش نه‌ده‌بوو، جا هه‌رکه‌س به‌یوویستایه به‌په‌ژوو ده‌بوو هه‌رکه‌سه‌یش به‌یوویستایه به‌په‌ژوو نه‌ده‌بوو.

(۱) به‌روانه: ۱۹۴۴.

(۲) به‌روانه: ۱۹۴۴.

٥٠ - باب: آين رَكَز النَّبِيُّ ﷺ الراية يَوْمَ الْقِتْمِ؟

٤٢٨٠- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: لَمَّا سَارَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَامَ الْفَتْحِ فَبَلَغَ ذَلِكَ فُرَيْشًا، خَرَجَ أَبُو سُفْيَانَ بْنُ حَرْبٍ، وَحَكِيمُ بْنُ حِزَامٍ، وَبُدَيْلُ بْنُ وَرْقَاءَ يَلْتَمِسُونَ الْخَبَرَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَأَقْبَلُوا يَسِيرُونَ حَتَّى أَتَوْا مَرَّ الظُّهْرَانِ، فَإِذَا هُمْ بِنِيرَانٍ كَأَنَّهَا نِيرَانُ عَرْقَةٍ، فَقَالَ أَبُو سُفْيَانَ: مَا هَذِهِ؟ لَكَأَنَّهَا نِيرَانُ عَرْقَةٍ. فَقَالَ بُدَيْلُ بْنُ وَرْقَاءَ: نِيرَانُ بَنِي عَمْرِو. فَقَالَ أَبُو سُفْيَانَ عَمِرُوا أَقَلَّ مِنْ ذَلِكَ. فَأَرَاهُمْ نَاسَ مِنْ حَرَسِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَأَذَرَكُوهُمْ فَأَخَذُوهُمْ، فَأَتَوْا بِهِمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَسْلَمَ أَبُو سُفْيَانَ، فَلَمَّا سَارَ قَالَ لِلْعَبَّاسِ: "اخْبِسْ أَبَا سُفْيَانَ عِنْدَ حَطَمِ الْخَيْلِ حَتَّى يَنْظُرَ إِلَى الْمُسْلِمِينَ". فَحَبَسَهُ الْعَبَّاسُ، فَجَعَلَتِ الْقَبَائِلُ تَمُرُّ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ تَمُرُّ كَتِيبَةً كَتِيبَةً عَلَى أَبِي سُفْيَانَ، فَمَرَّتْ كَتِيبَةً، قَالَ: يَا عَبَّاسُ، مَنْ هَذِهِ؟ قَالَ: هَذِهِ غِفَارٌ. قَالَ: مَا لِي وَلِغِفَارٍ ثُمَّ مَرَّتْ جُهَيْنَةُ، قَالَ مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ مَرَّتْ سَعْدُ بْنُ هُذَيْمٍ، فَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ، وَمَرَّتْ سُلَيْمٌ، فَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ، حَتَّى أَقْبَلَتِ كَتِيبَةً لَمْ يَرَ مِثْلَهَا، قَالَ مَنْ هَذِهِ؟ قَالَ: هَؤُلَاءِ الْأَنْصَارُ عَلَيْهِمْ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ مَعَهُ الرَّايَةُ. فَقَالَ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ: يَا أَبَا سُفْيَانَ، الْيَوْمَ الْيَوْمَ الْمَلْحَمَةُ، الْيَوْمَ تُسْتَحْلُ الْكَعْبَةُ. فَقَالَ أَبُو سُفْيَانَ: يَا عَبَّاسُ حَبِّدَا يَوْمَ الذَّمَارِ. ثُمَّ جَاءَتْ كَتِيبَةً، وَهِيَ أَقَلُّ الْكَتَائِبِ، فِيهِمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَصْحَابُهُ، وَرَايَةُ النَّبِيِّ ﷺ مَعَ الرُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ، فَلَمَّا مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِأَبِي سُفْيَانَ، قَالَ: أَلَمْ تَعْلَمْ مَا قَالَ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ قَالَ: «مَا قَالَ؟». قَالَ كَذَا وَكَذَا. فَقَالَ: "كَذَبَ سَعْدٌ، وَلَكِنْ هَذَا يَوْمٌ يُعْظَمُ اللَّهُ فِيهِ الْكَعْبَةُ، وَيَوْمٌ تُكْسَى فِيهِ الْكَعْبَةُ". قَالَ: وَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ تُرَكَّزَ رَايَتُهُ بِالْحُجُونِ. قَالَ عُرْوَةُ: وَأَخْبَرَنِي نَافِعُ بْنُ جُبَيْرٍ بْنُ مُطْعِمٍ قَالَ: سَمِعْتُ الْعَبَّاسَ يَقُولُ لِلرُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، هَا هُنَا أَمَرَكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ تُرَكَّزَ الرَّايَةُ؟^(١)

قَالَ: وَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمَئِذٍ خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ أَنْ يَدْخُلَ مِنْ أَعْلَى مَكَّةَ مِنْ كَدَاءٍ، وَدَخَلَ النَّبِيُّ ﷺ مِنْ كَدَاءٍ، فَقَتَلَ مِنْ خَيْلِ خَالِدٍ يَوْمَئِذٍ رَجُلَانِ: حُبَيْشُ بْنُ الْأَشْعَرِ، وَكُرْزُ بْنُ جَابِرِ الْفَهْرِيِّ.

۵۰- باسیک: له روژنی ئازادکردنی مهککه دا پیغمه مبهري ﷺ

بهیداخه که ی له کویدا چه قاند؟

۴۲۸۰- هیشام له عورووی باوکیه وه دمگیریته وه که وتی: کاتی پیغمه مبهري خوا ﷺ له سالی پژگار کردنی مهککه دا بهرمو مهککه کهوته ری، جاهه واله که گهیشته قورمیش، نهبو سوفیانی کوری حهرب وحه کیمی کوری حیزام وبودمیلی کوری ومرقاله (مهککه) چونه دمر دهرباره ی پیغمه مبهري خوا ﷺ سووسه ی هه والیان دمکرد، جادهستیان بهروشتن کرد تا گهشتنه (مَرَّ الظُّهْرَانِ)^(۱) جا لهویدا ناگریکی زوریان بینی وهك ناگرهکانی عهرمه زور بوو نهجا نهبو سوفیان وتی: نهمانه چین ؟ ههر دهلتی ناگرهکانی عهرمه، بودمیلی کوری ومرقاش وتی: ناگرهکانی نهوه ی عهرمه، نهبو سوفیانیس وتی: نهوه ی عهرمه له وه که مترن جاهه ندی له پاسه وانانی پیغمه مبهري خوا ﷺ بینینیان وپییان گهیشتن و دیلیان کردن و بردیان بو خزمه تی پیغمه مبهري خوا ﷺ نهجا نهبو سوفیان مسولمان بوو، که پیغمه مبهري ﷺ رۆشت به عه بیاسی فهرموو: ((نهبو سوفیان لهو شوینه رابگره که تهسکه وه فهرمه باغی سواره کانه تا سهرنجی (لهشکری) مسولمانان بدات)) عه بیاسیش نهبو سوفیانی (لهویدا) راگرت، جا هه بیله کان له گهل پیغمه مبهري ﷺ تیده پهرین وه دسته دسته بهسهر نهبو سوفیاند تیده پهرین، جا دسته یهك تیده پهرین (نهبو سوفیان) وتی: نهی عه بیاس نهمانه کین ؟ وتی:

(۱) شوینیکی نزیکه له مهککه وه شازده میل له که عه وه دووره.

ئه‌مانه هۆزی غیفارن، وتی: من و غیار هیچمان له‌گه‌ل په‌کتری نیه، پاشان جوهه‌ینه تیپه‌رین جا هه‌مان قسه‌ی کرده‌وه (هۆزی) سه‌عدی کورپی هوزهمیم تیپه‌رین و هه‌مان قسه‌ی کرده‌وه (هۆزی) سوله‌یم تیپه‌رین و هه‌مان قسه‌ی کرده‌وه تا له‌شکرێکی گه‌وره هات که وینه‌یانی نه‌دیووو ئه‌بو سوفیان ووتی ئه‌مانه کێن؟ عه‌بباس وتی: ئه‌مانه ئه‌نصاریه‌کانن سه‌عدی کورپی عوباده سه‌رکرده‌یان بوو ئالاکه به‌و بوو، ئه‌نجا سه‌عدی کورپی عوباده ﷺ وتی: ئه‌ی ئه‌بو سوفیان ئه‌مپۆ رۆژی کوشتارو جه‌نگه ئه‌مپۆ کوشتار له ناو که‌عبه‌دا جه‌لال ده‌بێ، ئه‌بو سوفیانیش وتی: ئه‌ی عه‌بباس: بریا رۆژیک بوايه توانیbam قه‌ومه‌که‌م بپارێزم^(۱)، پاشان ده‌سته‌یه‌ک هات - له هه‌موو ده‌سته‌کان که‌متر بوو - پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هاوه‌لانی تیا بوو به‌یداخه‌که‌ی پێغه‌مبه‌ریش ﷺ به‌ ده‌ستی زوبه‌یری کورپی عه‌وامه‌وه بوو، جا که پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌لای ئه‌بو سوفیاندا تیپه‌رپه‌رزی کرد: ئایا ده‌زانی سه‌عدی کورپی عوباده چی ووت؟ قه‌رمووی: ((چی ووت)) وتی: ئه‌وه وئه‌وه‌ی ووت، پێغه‌مبه‌ریش ﷺ قه‌رمووی: ((سه‌عد راستی نه‌وتوه به‌لکو ئه‌مپۆ رۆژیکه خوا که‌عبه‌ی تیدا پایه‌دار ده‌کات وه رۆژیکه به‌رگی که‌عبه ئه‌پۆشری)) (عوروه) وتی: پێغه‌مبه‌ر ﷺ قه‌رمانی کرد که (زوبه‌یر) به‌یداخه‌که له‌حه‌جی وندا^(۲) بچه‌قێنرێ.

عوروه ده‌لێ: نافیهی کورپی جوبه‌یری کورپی مو‌تعیم بۆی گێرپه‌مه‌وه وتی: له‌عه‌بباسم بیست به‌ زوبه‌یری کورپی عه‌وامی وت: ئه‌ی ئه‌بو عه‌بدو‌للا نا لی‌رده‌ا پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ قه‌رمانی پێکردی که به‌یداخه‌که بچه‌قێنی؟.

(۱) به‌ جه‌ند جۆریکی تر مانا کراوه، ۱- خۆزگی به‌ مردن خواستوه ۲- ئای بۆ که‌له پیاوی پهنای بده‌ینه‌یه ۳- ئه‌مپۆ رۆژی

تورمه‌بوونه له‌سه‌ر حه‌رمه و دانیشه‌توانه‌کی و به‌شێوانی کردن لێیان.

(۲) حه‌جی وندا ئه‌و شاخه‌یه له‌سه‌روی مه‌که‌مه ده‌روانیته به‌سه‌ر که‌عبه‌دا.

عورو دهلی؛ لهو رۆژهدا پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمانی به خالیدی کوری وهلید کرد که له سهرووی مهککه وه له کهدانه وه بجیته ناو مهککه وه، پیغه مبهر ﷺ خوشی له کهدانه وه چوو ناو مهککه وه، نهجا نهو رۆژه له سوارهکانی خالد دوو کهس کوژران؛ حوبهشی کوری نهشعهر و کورزی کوری جابیری فیهری بوون.

۴۲۸۱- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ قُرَّةَ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مُغَفَّلٍ يَقُولُ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ عَلَى نَاقَتِهِ، وَهُوَ يَقْرَأُ سُورَةَ الْفَتْحِ يُرْجَعُ. وَقَالَ: لَوْلَا أَنْ يَجْتَمِعَ النَّاسُ حَوْلِي لَرَجَعْتُ كَمَا رَجَعْتُ^(۱).

۴۲۸۱- معاویه کوری قوره وتی: له عهبدو لای کوری موغه ففهل ﷺ بیست وتی: له رۆژی نازادکردنی مهککه دا پیغه مبهری خوام ﷺ بینی به سهر و شتره مییه که به وه سورمتی ههتی دهخویند به ئاواز و له راندنه وه وه (معاویه) وتی: نهگهر له بهر نه وه نه بوايه خه لک له دهوورم کو دمه بونه وه منیش (سورمتی ههتحم) به ئاوازوله راندنه وه وه دهخویند به و جوهری نهو (عهبدو لای کوری موغه ففهل) به ئاواز و له راندنه وه وه خویندی.

۴۲۸۲- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، حَدَّثَنَا سَعْدَانُ بْنُ يَحْيَى، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي حَفْصَةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ حُسَيْنٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ عُثْمَانَ، عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ أَنَّهُ قَالَ زَمَنَ الْفَتْحِ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَيْنَ تَنْزِلُ غَدًا؟ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "وَهَلْ تَرَكَ لَنَا عَقِيلٌ مِنْ مَنْزِلٍ؟"^(۲).

۴۲۸۲- عهمری کوری عوسمان له ئوسامهی کوری زمیده وه ﷺ دهگیریته وه که نهو له کاتی نازادکردنی مهککه وتی: نهی پیغه مبهری خوا ﷺ: سبهینی له چ

(۱) بروانه: ۴۸۳۵، ۵۰۲۴، ۵۰۴۷، ۷۵۴۰.

(۲) بروانه: ۱۵۸۸.

شوین و مائی دادمنیشیت پیغه مبه ریش ﷺ فهرمووی: ((نایا عهقیل هیچ خانوو یه کی هیلا و مته وه بو مان (و نه یفر و شتی)))).

۴۲۸۳ - ثُمَّ قَالَ: "لَا يَرِثُ الْمُؤْمِنُ الْكَافِرَ، وَلَا يَرِثُ الْكَافِرُ الْمُؤْمِنَ". قِيلَ لِلزُّهْرِيِّ: وَمَنْ وَرِثَ أَبَا طَالِبٍ؟ قَالَ: وَرِثَهُ عَقِيلٌ وَطَالِبٌ. قَالَ مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ: أَيْنَ تَنْزِلُ غَدَا؟ فِي حَجَّتِهِ، وَلَمْ يَقُلْ يُونُسُ: حَجَّتِهِ، وَلَا زَمَنَ الْفَتْحِ^(۱).

۴۲۸۳- له پاشان فهرمووی: ((باومردار میرات له کافر (ی خزمی) نابات، وه کافریش میرات له باومردار (ی خزمی) نابات)) به زوهری و ترا: کی میراتگری نه بو تالیب بوو؟ وتی: عهقیل و تالب میراتگری بوون و (میراته که بیان برد). موعمه ره زوهریه وه گیرایه وه (که ئوسامه وتی): سبهینی له کوئی دادمبه زیت؟ له کاتی چه ج کردنه کهیدا بوو. به لام یونس له گیرانه وه کهیدا باسی له چه ج کردنه کهیدا و له کاتی نازاد کردنی مه که کهیدا نه کردووه.

۴۲۸۴ - حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، حَدَّثَنَا شُعَيْبٌ، حَدَّثَنَا أَبُو الزِّنَادِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَنْزِلُنَا - إِنْ شَاءَ اللَّهُ، إِذَا فَتَحَ اللَّهُ - الْخَيْفَ، حِينَ تَقَاسَمُوا عَلَى الْكُفْرِ"^(۲).

۴۲۸۴- نه بو هورمیره ﷺ ده لی: پیغه مبه ری خوا ﷺ فهرمووی: ((- نه گهر خوا ویستی که مه که کی بو نازاد کردین - شوینی دانیشتمان خهیف ده بییت، له و شوینه ی تییدا له سهر کوهر و (و دزایه تی ئیسلام و مسولمانان) سویندیان بو په گتری خوارد.

(۱) پروانه: ۶۷۶.

(۲) پروانه: ۱۵۸۹.

٤٢٨٥- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، أَخْبَرَنَا ابْنُ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِينَ أَرَادَ حُنَيْنًا: "مَنْزِلُنَا غَدَا - إِنْ شَاءَ اللَّهُ - يَخِيفُ بَنِي كِنَانَةَ، حَيْثُ تَقَاسَمُوا عَلَى الْكُفْرِ"^(١).

٤٢٨٥- نه‌بو هورمه‌په ﷺ ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا کاتی ویستی ب‌روات بو حونه‌ین فهرمووی: ((- إِنْ شَاءَ اللَّهُ - سَبَّحْنِي جَيْكَاي دَانِشْتَمَان خَه‌یضی تیره‌ی کینانه دمبیت نه‌و جیگا‌که تیبیدا سویندیان بو یه‌کتری خوارد له‌سهر به‌رده‌وامی له کوفرو (دزایه‌تی مسو‌لمانان))).

٤٢٨٦- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ قَزَعَةَ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ دَخَلَ مَكَّةَ يَوْمَ الْفَتْحِ وَعَلَى رَأْسِهِ الْمِغْفَرُ، فَلَمَّا نَزَعَهُ جَاءَ رَجُلٌ فَقَالَ: ابْنُ خَطْلٍ مُتَعَلِّقٌ بِأَسْتَارِ الْكَعْبَةِ. فَقَالَ: "أَفْتُلُهُ" قَالَ مَالِكٌ وَلَمْ يَكُنِ النَّبِيُّ ﷺ فِيمَا نُرَى - وَاللَّهِ أَغْلَمَ - يَوْمَئِذٍ مُخْرِمًا^(٢).

٤٢٨٦- نه‌نه‌سی کو‌ری مالیک ﷺ ده‌گی‌ریت‌ه‌وه که پیغه‌مبه‌ر ﷺ سالی نازادکردنی شاری مه‌که‌که چوو‌ه مه‌که‌که و کلا‌و زریه‌کی له‌سهردا بو‌و، جاکه کلا‌وه‌که‌ی داکه‌ند پیاویک هاته‌خزمه‌تی وتی: ئیبنوخه‌ته‌ل ده‌ستی گرتوو‌ه به‌دامینی که‌عه‌وه^(٣) فهرمووی: ((بیکوزن)).

مالیک وتی: نه‌وه‌ی ئیمه‌ زانیبیت‌مان - خواش زاناته‌ره - پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌و روژمه‌دا له‌ئیحرا‌مه‌دا نه‌بو‌و.

٤٢٨٧- حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ الْفَضْلِ، أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ أَبِي مَعْمَرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رضي الله عنه قَالَ: دَخَلَ النَّبِيُّ ﷺ مَكَّةَ يَوْمَ الْفَتْحِ وَحَوْلَ الْبَيْتِ سِتُونٌ

(١) بروانه: ١٥٨٩.

(٢) بروانه: ١٨٤٦.

(٣) په‌نای به‌ که‌عه‌ه گرتوو‌ه تا نه‌کو‌زیت.

وَتَلَاُمُائَةً نُصْبٍ، فَجَعَلَ يَطْعُنُهَا بِعُودٍ فِي يَدِهِ وَيَقُولُ: ﴿وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ﴾ (٨١)

الإسراء، ﴿قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِيُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ﴾ (٤٩) ﴿سبا﴾^(١).

٤٢٨٧- عه‌بدو‌ل‌لای کوری مه‌سعوود ﷺ ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ له‌ روژی نازاد کردنی مه‌ککه‌ جووه‌ مه‌ککه‌ له‌ وکاته‌دا له‌ دمره‌وه‌ی که‌عه‌دا سی سه‌دو شه‌ست بتی لی بوو نه‌نجا پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ داریکی به‌ دسته‌وه‌ بوو دمیژمنده‌ په‌یکه‌ره‌ به‌ته‌کان و دمی‌فه‌رموو: ((ناینی) حق و راستی هات و (ناینی) به‌تال و ناحه‌قی‌ش نه‌ماو روشت، ناینی حق هات ئیتر به‌ تال (نه‌ما) و دروست نابیه‌وه‌ دوباره‌ ناگه‌ریته‌وه‌)).

٤٢٨٨- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لَمَّا قَدِمَ مَكَّةَ أَبِي أَنْ يَدْخُلَ الْبَيْتَ وَفِيهِ الْإِلَهَةُ، فَأَمَرَ بِهَا فَأُخْرِجَتْ، فَأُخْرِجَ صُورَةُ إِبْرَاهِيمَ، وَإِسْمَاعِيلَ فِي أَيْدِيهِمَا مِنَ الْأَزْلَامِ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "قَاتَلَهُمُ اللَّهُ، لَقَدْ عَلِمُوا مَا اسْتَفْسَمَا بِهَا قَطُّ". ثُمَّ دَخَلَ الْبَيْتَ، فَكَبَّرَ فِي نَوَاحِي الْبَيْتِ، وَخَرَجَ وَلَمْ يُصَلِّ فِيهِ. تَابَعَهُ مَعْمَرٌ، عَنْ أَيُّوبَ. وَقَالَ وَهَيْبٌ: حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ^(٢).

٤٢٨٨- ئیبنو عه‌باس ر‌ضی‌الله‌عن‌هم‌ا ﷺ ده‌گی‌ریته‌وه‌ کاتی که‌ پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ هاته‌ مه‌ککه‌دا نه‌جووه‌ ناو به‌یته‌وه‌ که‌به‌ته‌کانی تیدا بوو، بویه‌ فه‌رمانی کردو فه‌ریدرانه‌ دمره‌وه‌، وه‌ په‌یکه‌ری ئیبراهیم وئیسماعیل هیترانه‌ دمره‌وه‌ له‌ که‌عه‌ داری تیروپشکیان به‌ دسته‌وه‌ بوو، جا پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموو: ((خوا بیانکوژی و نه‌فرینیان لی بی، سویند به‌ خوا نه‌وان به‌ دئنیاییه‌وه‌ زانیویانه‌ هه‌ردووکیان (ئیبراهیم و ئیسماعیل) هه‌رگیز تیروپشکیان پی‌نه‌کردوه‌)) له‌ پاشان پی‌غه‌مبه‌ر

(١) پروانه: ٢٤٧٨.

(٢) پروانه: ٣٩٨.

ﷺ چوووه ناو بهیت و له هه موو شوینیکدا نه لاهو نه کبهری کردوهاته دهره وه نوێزی تیدا نه کرد.

مه عمر له نه یوبه وه نه مه فرمووده ی گیراومه وه وپا پستی گیرانه وه که ی عه بد و سه مه دی کرد وه.

وه وه هب دهلی: نه یوب بو ی گیراینه وه له عیگر مه وه له پیغه مبه ره وه ﷺ^(۱).

۵۱ - بابُ دُخُولِ النَّبِيِّ ﷺ مِنْ أَعْلَى مَكَّةَ

۴۲۸۹ - وَقَالَ اللَّيْثُ: حَدَّثَنِي يُونُسُ قَالَ: أَخْبَرَنِي نَافِعٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَقْبَلَ يَوْمَ الْفَتْحِ مِنْ أَعْلَى مَكَّةَ عَلَى رَاحِلَتِهِ، مُرَدِّفًا أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ، وَمَعَهُ بِلَالٌ، وَمَعَهُ عُثْمَانُ بْنُ طَلْحَةَ مِنَ الْحَجَبَةِ، حَتَّى أَنَاخَ فِي الْمَسْجِدِ، فَأَمَرَهُ أَنْ يَأْتِيَ مِفْتَاحَ الْبَيْتِ، فَدَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَمَعَهُ أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ وَبِلَالٌ وَعُثْمَانُ بْنُ طَلْحَةَ، فَمَكَثَ فِيهِ نَهَارًا طَوِيلًا ثُمَّ خَرَجَ، فَاسْتَبَقَ النَّاسُ، فَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ أَوَّلَ مَنْ دَخَلَ، فَوَجَدَ بِلَالًا وَرَاءَ الْبَابِ قَائِمًا، فَسَأَلَهُ: أَيْنَ صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ؟ فَأَشَارَ لَهُ إِلَى الْمَكَانِ الَّذِي صَلَّى فِيهِ. قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: فَتَسَيَّتُ أَنْ أَسْأَلَهُ: كَمْ صَلَّى مِنْ سَجْدَةٍ؟^(۲)

۵۱- باسی روشتنه ناوه وهی پیغه مبه ره ﷺ بو مه که له

بهشی سه ره وهی

۴۲۸۹- نافع له عه بد و لای کوری عومه ره وه ﷺ ده گیریتته وه: که پیغه مبه ری خوا ﷺ له روژی نازا کردنی مه که دا به سواری و شتر مه که یه وه له سه رو مه که وه هات ئوسامه ی کوری زمیدی له پاشکویدا سوار کرد بو، بیلایشی له گه لدا بو، وده وسمانی

(۱) نه مه سمنه مورسه له چونکه ئیبنو عبباسی تیدا نی یه.

(۲) بروانه: ۳۹۷.

کۆری ته‌لحه‌ی له‌ گه‌لدا بوو که‌له‌ دمرگاوانانی که‌عه‌ بوو (هات) هه‌تا وشرمه‌کی له‌ (نزیک) مزگه‌وتی حه‌رام یه‌خ دا، جا فه‌رمانی کرد به‌عوسمان که‌کللی (دەرگای) که‌عه‌بینیت، (عوسمانیش دمرگاکی کرده‌وه) ئینجا پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ رۆشته ژووره‌وه ئوسامه‌ی کۆری زمیدو بیلال و عوسمانی کۆری ته‌لحه‌ی له‌گه‌ل بوو، به‌شیکی زۆر له‌ رۆژه‌که‌ له‌ به‌یتدا مایه‌وه، پاشان هاته‌ دهره‌وه و خه‌لکیش به‌په‌له‌ جوونه‌ ژووره‌وه عه‌بدوڵلای کۆری عومه‌ر یه‌که‌م که‌س بوو رۆشته ژووره‌وه و بیلالی بی‌نی له‌ پشت دمرگاکه‌وه راوستابوو، پرسیری لی کرد: پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌کۆندا نوێزی کرد؟ بیلالیش نامازه‌ی بو کرد بو ئه‌و شوینه‌ی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ نوێزی تیدا کرد، عه‌بدوڵلا ده‌لی: له‌بیرم چوو که‌ پرسیری لی بکه‌م چه‌ند ر‌کات نوێزی کرد.

٤٢٩٠- حَدَّثَنَا الْهَيْثَمُ بْنُ خَارِجَةَ، حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ مَيْسَرَةَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَخْبَرَتْهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ دَخَلَ عَامَ الْفَتْحِ مِنْ كَدَاءِ الْتِي بِأَعْلَى مَكَّةَ. تَابَعَهُ أَبُو أُسَامَةَ وَوَهَبُ بْنُ كَدَاءٍ^(١).

٤٢٩٠- هه‌شامی کۆری عورو له‌ باوکیه‌وه دمرگپ‌رته‌وه که‌ عایشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا بۆی گپ‌رایه‌وه که‌ پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ له‌سالی نازاد کردنی مه‌که‌که‌ له‌که‌دانه‌وه له‌به‌شی سه‌روی مه‌که‌که‌وه رۆشته ناو شاری مه‌که‌که‌.

ئهبو ئوسامه‌و ووه‌هب ئه‌م فه‌رموودمیان گپ‌راوته‌وه‌و پالپشتی گپ‌رانه‌وه‌که‌ی حه‌فصی کۆری مه‌یسرمیان کردوه‌وه که‌ پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ له‌ که‌دانه‌وه‌وه (رۆشته ناو مه‌که‌که‌وه‌وه).

٤٢٩١- حَدَّثَنَا عُيَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ هِشَامِ، عَنْ أَبِيهِ: دَخَلَ النَّبِيُّ ﷺ عَامَ الْفَتْحِ مِنْ أَعْلَى مَكَّةَ مِنْ كَدَاءٍ^(٢).

(١) پ‌روانه: ١٥٧٧.

(٢) پ‌روانه: ١٥٧٧.

۴۲۹۱- هیشام له باوکیه وه دهگیرپته وه که پیغه مبهري ﷺ له سالی نازاد کردنی مهککه له بهشی سهردهی مهککه وه له که دانه وه (روشته ناو شاری مهککه وه).

۵۲ - بَابُ مَنَزِلِ النَّبِيِّ ﷺ يَوْمَ الْقَتَمِ

۴۲۹۲- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرِو، عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى: مَا أَخْبَرَنَا أَحَدٌ أَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ ﷺ يُصَلِّي الضُّحَى غَيْرَ أُمِّ هَانِئٍ، فَإِنَّهَا ذَكَرَتْ أَنَّهُ يَوْمَ فَتَحَ مَكَّةَ اغْتَسَلَ فِي بَيْتِهَا، ثُمَّ صَلَّى ثَمَانِي رَكَعَاتٍ، قَالَتْ: لَمْ أَرَهُ صَلَّى صَلَاةً أَخْفَ مِنْهَا، غَيْرَ أَنَّهُ يُتِمُّ الرُّكُوعَ وَالسُّجُودَ^(۱).

۵۲- باسی ئەو مالهێ پیغه مبهري ﷺ تێیدا دانیهشت له

روژی نازاد کردنی مهککه دا

۴۲۹۲- ئیبنو ئەبو لهیلا دهلی: کهس بوێ نهگیراوینه ته وه که پیغه مبهري ﷺ دیبی نوێزی چیشهنگانی کردبیت جگه له نومموهانی بیگومان ئەو (أُمُّ هَانِئٍ) باسی کرد که پیغه مبهري ﷺ له روژی نازاد کردنی مهککه دا له مال ئەو (أُمُّ هَانِئٍ) دا خوی شوری وپاشان ههشت رکات نوێزی کرد^(۲) (أُمُّ هَانِئٍ) وتی: پیغه مبهري ﷺ نه دیوه هیچ نوێزیکی وهک ئەو نوێزانهی کردبی و سوکه له بن، به لام ئەومنده هه بوو کورنوش سوژدهی ته واو بهرێک و پێکی دمبرد.

(۱) پروانه: ۱۱۰۳.

(۲) له کاتی چیشهنگادا.

۵۳ - باب

۴۲۹۳- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ أَبِي الضُّحَى، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَقُولُ فِي رُكُوعِهِ وَسُجُودِهِ: "سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ، رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي"^(۱).

۵۳- باسیک

۴۲۹۳- عائیشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا دهلی: پیغه مبهری خوا ﷺ له کورنوش و سوزدهکانیدا دمیفرموو: ((سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ، رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي)) واته: ((ئهه خوايه پهروهر دگاری ئیمه پاک و بیگهر دی بو تو، وه سوپاس و ستایش بو تو ئهه خوايه لیم خوش بیت)).

۴۲۹۴- حَدَّثَنَا أَبُو الثُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَّانَةَ، عَنْ أَبِي بَشْرٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: كَانَ عُمَرُ يُدْخِلُنِي مَعَ أَشْيَاخٍ بَذَرٍ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ: لِمَ تَدْخُلُ هَذَا الْفَتَى مَعَنَا، وَلَكِنَّا أَبْنَاءُ مِثْلِهِ؟ فَقَالَ: إِنَّهُ مِمَّنْ قَدْ عَلِمْتُمْ. قَالَ: فَدَعَاهُمْ ذَاتَ يَوْمٍ، وَدَعَانِي مَعَهُمْ قَالَ: وَمَا رَأَيْتُهُ دَعَانِي يَوْمَئِذٍ إِلَّا لِيُرِيَهُمْ مَنِّي، فَقَالَ مَا تَقُولُونَ؟ ﴿إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ﴾ ^(۱) وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ ^(۲) ﴿النَّصْرَ﴾ حَتَّى خَتَمَ السُّورَةَ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ: أَمَرْنَا أَنْ نَحْمَدَ اللَّهَ وَنَسْتَغْفِرَهُ، إِذَا نُصِرْنَا وَفُتِحَ عَلَيْنَا. وَقَالَ بَعْضُهُمْ: لَا نَذَرِي. أَوْ لَمْ يَقُلْ بَعْضُهُمْ شَيْئًا. فَقَالَ لِي: يَا ابْنَ عَبَّاسٍ، أَكْذَاكَ تَقُولُ؟ قُلْتُ: لَا. قَالَ: فَمَا تَقُولُ؟ قُلْتُ: هُوَ أَجَلُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَعْلَمَهُ اللَّهُ لَهُ: ﴿إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ﴾ ^(۱) ﴿النَّصْرَ﴾ فَتُحْ مَكَّةَ، فَذَاكَ عَلَامَةُ أَجَلِكَ ﴿فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا﴾ ^(۲) ﴿النَّصْرَ﴾. قَالَ عُمَرُ: مَا أَعْلَمُ مِنْهَا إِلَّا مَا تَعْلَمُ^(۳).

(۱) بروانه: ۷۹۴.

(۲) بروانه: ۳۶۷.

۴۲۹۴- سه عیدی کوری جوبهیر له ئیبنو عه‌بباسه وه ﷺ ده‌گیرپته وه ده‌لی: عومهر ﷺ له‌گه‌ل چه‌ند پیاویکی به‌ته‌مه‌نی به‌شدار بووی به‌دردا منیشی دم‌برده کور و کو‌بونه‌وه‌ی خو‌یه‌وه، جا هه‌ندیکیان وتیان: بو‌چی عومهر ئه‌م کوره‌گه‌نجه له‌گه‌ل ئی‌مه‌ دینیته ژووره وه (بو‌ئهم کو‌بونه‌وانه) له‌کاتی‌کدا ئی‌مه‌ش کورانی هاوته‌مه‌نی ئه‌ومان هه‌یه (نایان هینینه ژووره وه) ؟ ئه‌و (عومهر) وتی: بی‌گومان ئه‌و له‌وکه‌سانه‌یه که خو‌تان دهمانن (ئیب‌نو عه‌بباس) وتی: ر‌ؤ‌زیکیان عومهر ئه‌وان ومنیشی بانگ کرد (ئیب‌نو عه‌بباس) وتی: واده‌زانم ئه‌و ر‌ؤ‌زه هه‌ر بو‌ ئه‌وه بانگی کردم تا شتیکیان له‌مندا پی‌نیشان بدات، جا عومهر وتی: له‌ مانای ئه‌م نایه‌ته: ﴿إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ۖ وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ﴾ تاکو‌تایی سو‌رته‌که‌ی خو‌یند ده‌لین چی ؟ هه‌ندیکیان وتیان: فه‌رمانمان پی‌کراوه که سو‌پاسی خوا بکه‌ین و داوای لی‌ خو‌شبوونی لی‌ بکه‌ین ئه‌گه‌ر یارمه‌تی دراین وسه‌رخراین له‌ جه‌نگدا، هه‌ندیکی تریان ووتیان نازانین (مه‌به‌ست پی‌ی چی‌یه) یان هه‌ندیکیان هی‌چیان نه‌ووت، جا عومهر به‌ منی وت: ئه‌ی ئیب‌نو عه‌بباس ئایا ت‌وش هه‌ر وا ده‌ل‌یت ؟ وتم نه‌خیر، وتی: که‌واته چی ده‌ل‌یت ؟ وتم: ئه‌وه مردن و وفاتی پی‌غه‌مبه‌ری خوا‌یه ﷺ که خوا پی‌ی را‌گه‌یانده‌وه: ﴿إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ۖ﴾ النصر، واته: کاتی‌ک یارمه‌تی وکو‌مه‌کی خوا هات له‌گه‌ل سه‌رکه‌وتن (نا‌زاکردنی شاری مه‌که‌که). که فه‌ت‌حی مه‌که‌کیه ئه‌وه نیشانه‌ی (نزیکی) مردنه.

﴿فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَأَسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا﴾ ۲۱ النصر، واته: ئه‌وسا ئیتر په‌روم‌ردگارت به‌ پاک ر‌ابگره و به‌ه‌وی ستایشی یه‌وه داوای لی‌ بو‌ردنی لی‌ بکه‌. عومه‌ی وتی: منیش هه‌ر ئه‌وه‌ی لی‌ تیده‌گه‌م که تو‌ لی‌ تیده‌گه‌یت وده‌یزانی.

۴۲۹۵- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ شَرْحِبِيلَ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنِ الْمُقْبِرِيِّ، عَنْ أَبِي شُرَيْحٍ الْعَدَوِيِّ أَنَّهُ قَالَ لِعَمْرِو بْنِ سَعِيدٍ وَهُوَ يَبْعَثُ الْبُعُوثَ إِلَى مَكَّةَ: ائْذَنْ لِي أَيُّهَا الْأَمِيرُ أُحَدِّثُكَ قَوْلًا قَامَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْعَدَّ يَوْمَ الْفَتْحِ، سَمِعْتُهُ أَذْنَايَ وَوَعَاهُ قَلْبِي، وَأَبْصَرْتُهُ عَيْنَايَ، حِينَ تَكَلَّمَ بِهِ، حَمِدَ اللَّهُ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ: "إِنَّ مَكَّةَ حَرَّمَهَا اللَّهُ وَلَمْ يُحَرِّمْهَا النَّاسُ، لَا يَحِلُّ لِأَمْرِي يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ يَسْفِكَ بِهَا دَمًا، وَلَا يَعْصِدَ بِهَا شَجَرًا، فَإِنْ أَحَدٌ تَرَخَّصَ لِقِتَالِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِيهَا فَقُولُوا لَهُ: إِنَّ اللَّهَ أَذِنَ لِرَسُولِهِ، وَلَمْ يَأْذَنْ لَكُمْ. وَإِنَّمَا أَذِنَ لِي فِيهَا سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ، وَقَدْ عَادَتْ حُرْمَتُهَا الْيَوْمَ كَحُرْمَتِهَا بِالْأَمْسِ، وَلِيُبْلَغَ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ". فَقِيلَ لِأَبِي شُرَيْحٍ: مَاذَا قَالَ لَكَ عَمْرُو؟ قَالَ: قَالَ أَنَا أَعْلَمُ بِذَلِكَ مِنْكَ يَا أَبَا شُرَيْحٍ، إِنَّ الْحَرَمَ لَا يُعِيدُ عَاصِيًا، وَلَا قَارًا بِدَمٍ، وَلَا قَارًا بِخَرْبَةٍ. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: الْخَرْبَةُ: الْبَلِيَّةُ^(۱).

۴۲۹۵- ئەبو شوهرەیحی عەدەوی ﷺ دەرگەڕێتەووە کە وتی: بە عەمری کوری سەعید^(۲) لەکاتیکیدا هیزی دهنارد بۆ مەککە^(۳) وتی: ئەو ئەمیر گەورە می مەدینە مۆلەتەم بدە فەرموودمیەکت بۆ بگێرمەووە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی لە رۆژی دووەمی نازاد کردنی شاری مەککەدا، بە هەردوو گۆیم بیستم، بەدڵم لەبەرم کرد، وە بەچاوەکانیشم بینیم کاتیک پێغەمبەر ﷺ ئەم فەرماشتە می فەرموو، سوپاس و ستایشی خوام کرد و پاشان فەرمووی: ((بێگومان خوام خۆی مەککە می کردوووە بە حەرەم^(۴) پێزداری کردوووە، خەلکی نەیانکردوووە بە حەرەم، دروست نە بو کەسێ باومری بەخواوە بەرۆژی دوا می هەبیت خوینی تیدا برێژی، وەنابی درەختی داباچی، جا ئەگەر کەسێ جەنگ کردنی پێغەمبەری خوام کردە بەهانیە بۆ ئەووە کە جەنگی تیدا بکات، ئەووە بێی بلین: بێگومان خوا

(۱) بروانه: ۱۰۴.

(۲) کە ئەمیری مەدینە بوو.

(۳) بۆ جەنگ لە دژی عەبدوللای کوری زوبەهر ﷺ.

(۴) شتانیکی تیدا حەرام کردوووە نابێ بکەرت بەرۆز پێزداری کردوووە.

مۆلّه تی پښه مبه رمکه ی ﷺ داوه، به لّام مۆلّه تی به ئیوه نه داوه، به لکو بۆمنیش بۆ ماومیه کی که م لهو رۆژمدا رڼکه ی دام، وبیگومان نه مپرو (رۆژی دووهمی نازادکردنی مه کهه) رڼزو شکوکه ی بۆگه راومته وه وهک رڼزو شکوکه ی دوینی لیهاتوومته وه (بۆ کهس نییه جهنگی تیدا بکات)، ده ی با نه وه ی ئاماده یه بیگه یه نیی به وه ی ئاماده نییه)). جا به نه بو شورمیح ووترا: عه مر چی پی ووتیت ؟ وتی: عه مر وتی: نه بو شورمیح من له تو شارمزاترم بیگومان حه رم په نای تاوانبارنادات، وه په نای که سی نادات خوینیکی له سه ره وه هه لّه اتووه یا به هو ی دزییه وه پای کردووه.

٤٢٩٦- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ عَامَ الْفَتْحِ وَهُوَ مَكَّةَ: "إِنَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ حَرَّمَ بَيْعَ الْخَمْرِ"^(١).

٤٢٩٦- جابری کوری عه بدوللا ﷺ ده گیریته وه: که له سالی نازادکردنی مه کهه دا له پښه مبه رمی خوی ﷺ بیست که له مه کهه دا بوو ده یفه رموو: ((به راستی خوا و پښه مبه رمکه ی هروشتی عاره قیان حه رام کردووه)).

٥٤ - بَابُ مَقَامِ النَّبِيِّ ﷺ بِمَكَّةَ زَمَنَ الْقَتَنِ

٤٢٩٧- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ. حَدَّثَنَا قَيْصَةُ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أَقَمْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ عَشْرًا نَقْصُرُ الصَّلَاةَ^(٢).

(١) برهانه: ٢٣٣٦.

(٢) برهانه: ١٠٨١.

۵۴- باسی مانه‌وهی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له مه‌ککه له کاتی نازاد کردنیدا

۴۲۹۷- ئه‌نه‌س ﷺ ده‌لی: (له مه‌ککه و ده‌ورو به‌ریدا) له خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ردا ﷺ ده‌رۆژ مایه‌وه نوێژمان کورت ده‌کرده‌وه.

۴۲۹۸- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا عَاصِمٌ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: أَقَامَ النَّبِيُّ ﷺ مَكَّةَ تِسْعَةَ عَشَرَ يَوْمًا يُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ^(۱).

۴۲۹۸- ئیبنو عه‌بباس ﷺ وتی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ له مه‌ککه (وده‌ورو به‌ریدا) نۆژده‌هه‌رۆژ^(۲) مایه‌وه دوو پکاتی ده‌کرد (نوێژی کورت ده‌کرده‌وه).

۴۲۹۹- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا أَبُو شَهَابٍ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: أَقَمْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي سَفَرٍ تِسْعَ عَشْرَةَ نَقْصُرَ الصَّلَاةِ. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: وَنَحْنُ نَقْصُرُ مَا بَيْنَنَا وَبَيْنَ تِسْعَ عَشْرَةَ، فَإِذَا زِدْنَا أَهْمْنَا^(۳).

۴۲۹۹- عیكریمه له ئیبنو عه‌بباسه‌وه ﷺ ده‌گێڕێته‌وه ده‌لی: له سه‌فه‌ری نازاد کردنی مه‌ککه‌دا له خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ردا ﷺ نۆژده‌هه‌رۆژ نوێژمان کورت ده‌کرده‌وه (عیكریمه ده‌لی): ئیبنو عه‌بباسیش وتی: ئیمه‌ش (ئه‌گه‌ر سه‌فه‌رمان کردو مایه‌وه) له نیوان ئیمه‌و نیوان نۆژده‌هه‌رۆژ بووایه نوێژه‌کانمان کورت ده‌کرده‌وه، به‌لام ئه‌گه‌ر زیاتر مایه‌وه نوێژی ته‌واو ده‌که‌ین (وکورتی ناکه‌ینه‌وه).

(۱) بروه‌نه: ۱۰۸۰.

(۲) ئەم فەرموودەی ئیبن و عەبباسە لەگەڵ فەرموودەکی ئەمەس پێچەوانەی یمکزی نین چونکە فەرموودەکی ئەمەس لە حەجی مائناویدا بوو و فەرموودەکی ئیبنو عەبباس لە نازاد کردنی مەکه‌دا بوو (فتح الباری، ۲۶/۱۰).

(۳) بروه‌نه: ۱۰۸۰.

۵۵ - باب

۴۳۰۰ - وَقَالَ اللَّيْثُ: حَدَّثَنِي يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ ثَعْلَبَةَ بْنِ صُعَيْبٍ، وَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ قَدْ مَسَحَ وَجْهَهُ عَامَ الْفَتْحِ^(۱).

۵۵- باسیک

۴۳۰۰- ئیبنو شیهاب دهلی: عهبدوللای کوری سهعله بهی کوری صوعه یر بوئ گپرامه وه وتی: بیگومان له سالی نازادکردنی مهککه دا پیغه مبه ر ﷺ دهستی ته ری هینا بهروخساری دا^(۲).

۴۳۰۱- حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا هِشَامٌ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سُنَيْنِ أَبِي جَمِيلَةَ قَالَ: أَخْبَرَنَا وَنَحْنُ مَعَ ابْنِ الْمُسَيَّبِ قَالَ: وَزَعَمَ أَبُو جَمِيلَةَ أَنَّهُ أَدْرَكَ النَّبِيَّ ﷺ، وَخَرَجَ مَعَهُ عَامَ الْفَتْحِ.

۴۳۰۱- زوهری له سونهین که نازناوی نه بو جه میله یه دهگپریته وه و دهلی: ئیمه له گهل ئیبنو موسه ییه بدا بووین (سونهین) بوئ گپراینه وه (زوهری) وتی: نه بوجه میله وتی: بیگومان نهو (نه بوجه میله) به خزمهت پیغه مبه ر ﷺ گه یشتوو وه له سالی نازادکردنی مهککه دا له گه لیدا دهر جووه (وبه شدار بووه).

۴۳۰۲- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ سَلَمَةَ قَالَ: قَالَ لِي أَبُو قِلَابَةَ: أَلَا تَلْقَاهُ فَتَسْأَلُهُ؟ قَالَ: فَلَقِيْتُهُ فَسَأَلْتُهُ، فَقَالَ: كُنَّا بِمَاءٍ مَمَرٍ النَّاسِ، وَكَانَ يَمُرُّ بِنَا الرُّكْبَانُ فَتَسْأَلُهُمْ: مَا لِلنَّاسِ، مَا لِلنَّاسِ؟ مَا هَذَا الرَّجُلُ؟ فَيَقُولُونَ يَزْعُمُ أَنَّ اللَّهَ أَرْسَلَهُ أَوْحَى إِلَيْهِ - أَوْ أَوْحَى اللَّهُ بِكَذَا - فَكُنْتُ أَحْفَظُ ذَلِكَ الْكَلَامَ،

(۱) پروانه: ۶۳۵۶.

(۲) له گپرانهمه یکی تری بوخاریدا به ژماره (۶۳۵۶) دهلی: دهستی ته ری هینا به جاویدا، نهک روخساری.

وَكَأَنَّمَا يُعْرَىٰ فِي صَدْرِي، وَكَأَنَّتِ الْعَرَبُ تَلَوُّمَ بِإِسْلَامِهِمُ الْفَتْحَ، فَيَقُولُونَ: ائْرُكُوهُ وَقَوْمَهُ، فَإِنَّهُ إِنْ ظَهَرَ عَلَيْهِمْ فَهُوَ نَبِيٌّ صَادِقٌ. فَلَمَّا كَانَتْ وَقَعَهُ أَهْلُ الْفَتْحِ بَادَرَ كُلُّ قَوْمٍ بِإِسْلَامِهِمْ، وَبَدَرَ أَبِي قَوْمِي بِإِسْلَامِهِمْ، فَلَمَّا قَدِمَ قَالَ: جِئْتُكُمْ وَاللَّهِ مِنْ عِنْدِ النَّبِيِّ ﷺ حَقًّا. فَقَالَ: "صَلُّوا صَلَاةَ كَذَا فِي حِينِ كَذَا، وَصَلُّوا كَذَا فِي حِينِ كَذَا، فَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ، فَلْيُؤَذِّنْ أَحَدُكُمْ، وَلْيُؤَمِّمُكُمْ أَكْثَرُكُمْ قُرْآنًا". فَتَنظَرُوا فَلَمْ يَكُنْ أَحَدٌ أَكْثَرَ قُرْآنًا مِنِّي؛ لِمَا كُنْتُ أَتْلُوُ مِنَ الرُّكْبَانِ، فَقَدَّمُونِي بَيْنَ أَيْدِيهِمْ، وَأَنَا ابْنُ سِتٍّ أَوْ سَبْعِ سِنِينَ، وَكَأَنَّتْ عَلَيَّ بُرْدَةٌ، كُنْتُ إِذَا سَجَدْتُ تَقَلَّصْتُ عَنِّي، فَقَالَتْ امْرَأَةٌ مِنَ الْحَيِّ: أَلَا تُغَطُّوْنَا عَنَّا اسْتِ قَارِئِكُمْ. فَاشْتَرَوْا فَقَطَّعُوا لِي قِمِيصًا، فَمَا قَرَحْتُ بِشَيْءٍ فَرَجِي بِذَلِكَ الْقَمِيصِ.

۴۳۰۲- نه یوب له نه بو قیلابه وه دهگیریتته وه نه ویش له عه مرى کورى سه له مه وه ﷺ (نه یوب) وتی: نه بو قیلابه بیى وتم: بو ناجیته لای (عه مرى کورى سه له مه) وپرسیارى لی بکهیت؟ (نه یوب) وتی: منیش بیى گهیشتم وپرسیارم لی کرد، نه ویش وتی: ئیمه له هه وارگه یه بووین ناوی (ماء-ئاو) بوو سه ره رینگه ی خه لک بوو، جاکاروان به لاماندا تیده پهرین ئیمه پرسیارمان لی ده کردن: نه ومنه وه خه لکه چییه؟ نه وه پیاوه چییه؟ (هه ر باس ده کهن) نه وانیش (له وه لامدا) دهیان وت: نه وه پیاوه ده لی: خوا به پیغه مبه ر ناردوو یه تی نیگای بو کردوه - یان خوا نیگای نه وه (نایه تانه) ی بو کردوه - جامن نه وه نایاتانه م له بهر ده کرد وه کو (له خوا وه) له دلما کو بکریته وه عه ره به کان بو مسولمان بونیان چا وه پوانی نازا کردنی مه ککه یان ده کرد وه دهیان وت: واز له موحه ممه د و هۆزه که ی بینن، جا بیگومان نه گه ر سه رکه وت به سه ریاندا نه وه پیغه مبه ره و راست ده کات، جا کاتی رووداوی نازاد کردنی مه ککه روویدا، هه موو هۆزه کان به په له مسولمان بوون، باو کیشم په له ی کرد که هۆزه که م (ی برد و) مسولمان بوون جا که باوکم هاته وه وتی: سویند به خوا له خزمه ت پیغه مبه ره وه ﷺ گه راومه ته وه بو لاتان که به راستی پیغه مبه ره جا فه رموو ی: ((نه وه نویره بکه ن

له نهو کاته‌دا، نهو نوێزه بکه‌ن له نهو کاته‌دا، جا نه‌گهر کاتی نوێز بوو نه‌وه باکه‌سیکتان بانگ بدات وه نهو که‌سه‌شتان له هه‌مووتان زیاتر قورئانی له‌به‌ره پێش نوێزیتان بکات)) نه‌وانیش سه‌رنجیان داو که‌س نه‌بوو له من زیاتر قورئانی له‌به‌ره بێ چونکه من قورئانم له‌کاروانیه‌کان وهرده‌گرت نیت پێشیان خستم (بومه پێش نوێزبان) له‌وکاته‌دا من ته‌مه‌نم شەش یان چه‌وت سالان بوو کراسیکم له‌به‌ردا بوو (کورت بوو) که سوژده‌م دم‌برد کورت دم‌بووه (لاشه‌می دانه‌دمپووشی) بویه زنی‌ک له هۆزمکه وتی: نه‌وه بۆچی سمت و هتگی قورئان خوینه‌که‌تان دانا‌پووشن ؟ نه‌وانیش (قوماشیکیان) کړی وکراسیکیان بۆبهریم (و دروین) جا به هیچ شتی‌ک دلخۆش نه‌بووم نه‌ومنده‌ی به‌وکه‌راسه دلخۆش بووم.

۴۳۰۳- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. وَقَالَ اللَّيْثُ: حَدَّثَنِي يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ، أَنَّ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ عُتْبَةُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ عَهْدَ إِلَى أَخِيهِ سَعْدٍ أَنْ يَقْبِضَ ابْنَ وَلِيدَةِ زَمْعَةَ، وَقَالَ عُتْبَةُ: إِنَّهُ ابْنِي. فَلَمَّا قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَكَّةَ فِي الْفَتْحِ أَخَذَ سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ ابْنَ وَلِيدَةِ زَمْعَةَ، فَأَقْبَلَ بِهِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَأَقْبَلَ مَعَهُ عَبْدُ بْنُ زَمْعَةَ، فَقَالَ سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ: هَذَا ابْنُ أَخِي، عَهْدَ إِلَيَّ أَنَّهُ ابْنُهُ. قَالَ عَبْدُ بْنُ زَمْعَةَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَذَا أَخِي، هَذَا ابْنُ زَمْعَةَ، وَلَدَ عَلَى فِرَاشِهِ. فَنَظَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَى ابْنِ وَلِيدَةِ زَمْعَةَ، فَإِذَا أَشْبَهَ النَّاسَ بِعُتْبَةَ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "هُوَ لَكَ، هُوَ أَخُوكَ يَا عَبْدُ بْنُ زَمْعَةَ". مِنْ أَجْلِ أَنَّهُ وَلَدَ عَلَى فِرَاشِهِ، وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "اِخْتَجِبِي مِنْهُ يَا سَوْدَةَ". لَمَّا رَأَى مِنْ شَبهِ عُتْبَةَ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ. قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: قَالَتْ عَائِشَةُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "الْوَلَدُ لِلْفِرَاشِ وَلِلْعَاهِرِ الْحَجَرُ". وَقَالَ ابْنُ شِهَابٍ: وَكَانَ أَبُو هُرَيْرَةَ يَصِيحُ بِذَلِكَ^(۱).

۴۳۰۳- عانیسه ﷺ دهلی: عوتبهی کوری ئه‌بی ومقاص سه‌دی برای پاسپارد که (عه‌بدوړه‌حمانی) کوری که‌نیزه‌که‌ه‌ی زهمعه وهر گرته‌وه، عوتبه وتی: بیگومان نه‌وکوری منه جا کاتی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هات بو مه‌که‌ه له‌کاتی نازاد‌کردنیدا سه‌دی کوری ئه‌بی ومقاص کوری که‌نیزه‌که‌ه‌ی زهمعه‌ی برد بو خرمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ عه‌بدی کوری زهمعه‌ش له‌گه‌لیدا هات، نه‌نجا سه‌دی کوری ئه‌بی ومقاص وتی: نه‌مه برازانه (عوتبه) پاسپاردی بو کردووم که بیگومان نه‌مه کورپه‌تی، عه‌بدوولای کوری زهمعه‌ش وتی: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌مه برانه نه‌م کوری زهمعه‌یه له‌سه‌ر نوینی نه‌و (باو‌کم) له دایک بووه، ئینجا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ سه‌یری کوری که‌نیزه‌که‌ه‌ی زهمعه‌ی کرد بینی له هه‌موو که‌س زیاتر له عوتبه‌ی کوری ئه‌بی ومقاص ده‌چی بویه پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فهرمووی: ((نه‌و (کوړه) بو تو نه‌و برای تویه نه‌ی عه‌بدوولای کوری زهمعه)) له‌به‌ر نه‌وه‌ی له‌سه‌ر نوینی زهمعه له دایک بووه پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ فهرمووی: ((نه‌ی سه‌وده خو‌تی نیشان مه‌ده)) که‌بینی (عه‌بدوړه‌حمان) له‌عوتبه‌ی کوری ئه‌بی ومقاص ده‌چی.

ئیب‌نو شیهاب وتی: عانیسه ﷺ وتی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فهرمووی: ((مندال هی خاو‌من نوینه‌که‌یه^(۱)، زیناکاریش پئی نادری^(۲)))

ئیب‌نو شیهاب ده‌لی: وه‌نبو هورمیره ﷺ ده‌لی: نه‌وه (مندال هی خاو‌من نوینه‌که‌یه) به‌ده‌نگی به‌رز ده‌وت و ده‌یقیران.

(۱) می‌ردی زنه‌که بیت یا گموره و سه‌یدی بیت نه‌گهر نافرته‌که که‌نیزه‌ک بوو معبست به نوین نه‌و ماله و شوینی که هی پیاو‌که‌یه و له‌ویدا زنه‌که مندال‌که‌ی ده‌بیت.

(۲) یان شه‌رشو‌ری و به‌شیمانی هه‌یه.

۴۳۰۴- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنِي يُونُسُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ، أَنَّ امْرَأَةً سَرَقَتْ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي غَزْوَةِ الْفَتْحِ، فَقَرَعَ قَوْمُهَا إِلَى أَسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ يَسْتَشْفِعُونَهُ، قَالَ عُرْوَةُ: فَلَمَّا كَلَّمَهُ أَسَامَةُ فِيهَا تَلَوْنَ وَجْهَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: "أَتَكَلِّمُنِي فِي حَدٍّ مِنْ حُدُودِ اللَّهِ؟". قَالَ أَسَامَةُ: اسْتَغْفِرْ لِي يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَلَمَّا كَانَ الْعِشِيُّ قَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَاطِبِيًّا، فَأَتْنِي عَلَى اللَّهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ ثُمَّ قَالَ: "أَمَّا بَعْدُ، فَإِنَّمَا أَهْلَكَ النَّاسَ قَبْلَكُمْ أَنَّهُمْ كَانُوا إِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الشَّرِيفُ تَرَكُوهُ، وَإِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الضَّعِيفُ أَقَامُوا عَلَيْهِ الْحَدَّ، وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، لَوْ أَنَّ فَاطِمَةَ بِنْتَ مُحَمَّدٍ سَرَقَتْ لَقَطَعْتُ يَدَهَا". ثُمَّ أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِتِلْكَ الْمَرْأَةِ، فَقَطَعَتْ يَدَهَا، فَحَسَنْتُ تَوْبَتَهَا بَعْدَ ذَلِكَ وَتَزَوَّجْتُ. قَالَتْ عَائِشَةُ: فَكَانَتْ تَأْتِي بَعْدَ ذَلِكَ فَارْفُوعُ حَاجَتَهَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ^(۱).

۴۳۰۴- عوروهی کوری زوبه‌یر ده‌گیریت‌هوه که ئاڤره‌تیک له سه‌رده‌می پیڤه‌مبه‌ری خواډا ﷺ له غه‌زای نازادکردنی مه‌که‌دا دزی کرد، بویه هۆزه‌که‌ی به په‌له‌ رۆشتن لای ئوسامه‌ی کوری زمید ﷺ داوایان کرد تکایان بۆ بکات (لای پیڤه‌مبه‌ر ﷺ) عوروه ده‌لی: جا کاتی ئوسامه‌ هسه‌ی له‌گه‌ل پیڤه‌مبه‌ردا ﷺ کرد رۆخساری پیڤه‌مبه‌ر ﷺ گۆراو تیکچوو فه‌رمووی: ((نایا تۆ دهرباره‌ی سزایه‌ک له سزاکانی خوا قسم له‌گه‌ل ده‌که‌یت^(۲)؟)) ئوسامه‌ش وتی: نه‌ی پیڤه‌مبه‌ری خوا ﷺ داوای لی‌بوردنم بۆ بکه‌ جاکه‌ ئیواره‌ بوو پیڤه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌ستاو وتاریکی دا جا سوپاس وستایشی خوی کرد به‌ جوړه‌ی شیاویتی له‌ پاشان فه‌رمووی: ((له‌دوا سوپاس وستایشی خوا جا بی‌گومان خه‌لکانی پیش ئیوه نه‌وه‌ی له‌ ناوی بردن نه‌وه‌ بوو نه‌وان نه‌گه‌ر که‌سی ناودار و دیار له‌ناویاندا دزی بکردایه‌ وازیان لی ده‌یتنا (و سزایان نه‌ده‌دا) به‌لام نه‌گه‌ر لاوازو بی‌ ده‌سه‌لات

(۱) پروانه: ۳۶۴۸.

(۲) که جی به جی نه‌کریت.

دزی بکردایه سزا کهیان دمدا بهسه‌ریدا، دهی سویند بهو زاته‌ی گیانی موحه‌مه‌دی به دهسته، نه‌گهر فاتی‌مه‌ی کچی موحه‌مه‌د دزی بکردایه دهستیم (ده‌بری)) نه‌نجا پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمانی کرد (به‌برینی دهستی) نه‌و نافرته ئیتر دهستی براو دوا نه‌وه به جوانی ته‌وبه‌ی کردو په‌شیمان بو‌یه‌وه‌و شووی کرد، عانیسه ﷺ ده‌لّی دوا‌ی نه‌وه ده‌هات (بو‌لام) و منیش په‌رسیار وه‌پو‌یستی نه‌وم ده‌گه‌یانده پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ.

۴۳۰۶- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا عَاصِمٌ، عَنْ أَبِي عُمَانَ قَالَ: حَدَّثَنِي مُجَاشِعٌ قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ بِأَخِي بَعْدَ الْفَتْحِ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، جِئْتُكَ بِأَخِي لِتُبَايَعَهُ عَلَى الْهَجْرَةِ. قَالَ "ذَهَبَ أَهْلُ الْهَجْرَةِ مِمَّا فِيهَا". فَقُلْتُ: عَلَى أَيِّ شَيْءٍ تُبَايَعُهُ؟ قَالَ: "أُبَايَعُهُ عَلَى الْإِسْلَامِ وَالْإِيمَانِ وَالْجِهَادِ". - فَلَقِيتُ أَبَا مَعْبُدٍ بَعْدُ - وَكَانَ أَكْبَرَهُمَا - فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ: صَدَقَ مُجَاشِعٌ^(۱).

۴۳۰۶- نه‌بو عوسمان ده‌لّی: موجاشیع بو‌ی گیرامه‌وه وتی: دوا نازادکردنی مه‌ککه براکه‌م برد بو‌ خزمه‌تی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ وتم: نه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌م براییه‌م هیناوه بو‌ خزمه‌ت تاب‌ه‌یعتی له‌سهر کو‌چکردن لی وهرگری فه‌رمووی: ((خاومنی کو‌چه‌کان ههرچی پاداشت له‌کو‌چدا بوو بردیان بو (خویان)) منیش وتم: له‌سهر ج شتیک به‌یعتی لی وهردمگری؟ فه‌رمووی: ((به‌یعتی لی وهردمگرم له‌سهر (پابه‌ندی به) ئیسلام باومرو خه‌بات وتیکۆشان)) (نه‌بو عوسمان ده‌لّی): دواتر به نه‌بو مه‌عه‌د گه‌شتم - که له‌و دوو برا گه‌ورترینیان بوو- په‌رسیارم لی کرد (ده‌رباره‌ی نه‌و فه‌رموودمیه) وتی: موجاشیع راست ده‌کات (له‌وه‌ی ده‌لی).

۴۳۰۸- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ، حَدَّثَنَا الْقُضَيْلُ بْنُ سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنَا عَاصِمٌ، عَنْ أَبِي عَثْمَانَ التَّهْدِي، عَنْ مُجَاشِعِ بْنِ مَسْعُودٍ: انْطَلَقْتُ بِأَبِي مَعْبِدٍ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ لِيُبَايِعَهُ عَلَى الْهِجْرَةِ، قَالَ: "مَضَى الْهِجْرَةُ لِأَهْلِهَا، أَبَايَعُهُ عَلَى الْإِسْلَامِ وَالْجِهَادِ". فَلَقِيتُ أَبَا مَعْبِدٍ فَسَأَلْتُهُ، فَقَالَ: صَدَقَ مُجَاشِعٌ. وَقَالَ خَالِدٌ: عَنْ أَبِي عَثْمَانَ، عَنْ مُجَاشِعٍ أَنَّهُ جَاءَ بِأَخِيهِ مُجَالِدٍ.

۴۳۰۸- نه بو عوسمانی نه هدی له موجاشیعی کوری مه سعوودوه ﷺ دمگیرپته وه دهلی: نه بو مه عبدهم ﷺ برد بو خزمهتی پیغه مبهه ﷺ تا به یعهتی لی و مرگری له سهه کوچکردن (پیغه مبهه ﷺ) فهرمووی: ((کوچ تیپه ری بو خاومنه کانی، به یعهتی لی و مرده گرم له سهه نیسلام و جهیاد)) (نه بو عوسمان) دهلی: جا به نه بومه عبده گه شتم دربارهی نهو فهرمووده پرسیارم لی کرد نه ویش وتی: موجاشیع راست دهلی.

خالد له نه بو عوسمانه وه دمگیرپته وه نه ویش له موجاشیعه وه که وتی: نهو (موجاشیع) موجالیدی برای هیئا (بو خزمهت پیغه مبهه ﷺ).

۴۳۰۹- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي بِشْرِ، عَنْ مُجَاهِدٍ: قُلْتُ لِابْنِ عَمَرَ ؓ: إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَهَاجِرَ إِلَى الشَّامِ. قَالَ: لَا هِجْرَةَ وَلَكِنْ جِهَادٌ، فَإِنْ طَلِقَ فَأَعْرِضْ نَفْسَكَ، فَإِنْ وَجَدْتَ شَيْئًا وَإِلَّا رَجَعْتَ^(۱).

۴۳۰۹- مواهید دهلی: به نیبنو عومهرم ﷺ وت: دمهوئ کوچ بکهه بو شام وتی: کوچکردنی نیه و نه ماوه به لکو جهیاد کردن ماوه جا برپو نامادیمی خوت نیشان بده (بو جهیاد) نه گهر شتی له جهیادت دمهسته وت (بیکه) نه گهر نا دمگیرپته وه.

۴۳۱۰- وَقَالَ النَّضْرُ: أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، أَخْبَرَنَا أَبُو بَشِيرٍ: سَمِعْتُ مُجَاهِدًا: قُلْتُ لِابْنِ عُمَرَ، فَقَالَ: لَا هِجْرَةَ الْيَوْمَ - أَوْ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِثْلَهُ^(۱).

۴۳۱۰- نه زر وتی: شوعبه بو ی گپراینه وه وتی: نه بو بيشر بو ی گپراینه وه وتی: له موجاهیدم بیست وتی: به ئیبنو عومهرم ﷺ وت: (دهمه وی کوچ بکه م بو شام) نه ویش وتی: نه مرپو کوچکردن نه ماوه یان وتی: دوا ی پیغه مبه ری خوا ﷺ، ئیتر نه وی که ی وه ک فهرمووده که ی پیشووه.

۴۳۱۱- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ يَزِيدَ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَمْرَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو عَمْرِو الْأَوْزَاعِيُّ، عَنْ عَبْدِ بْنِ أَبِي لُبَابَةَ، عَنْ مُجَاهِدِ بْنِ جَبْرِ الْمَكِّيِّ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ ﷺ كَانَ يَقُولُ: لَا هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ^(۲).

۴۳۱۱- موجاهیدی کوری جهبری مه کی ده گپریته وه که عهبدو لای کوری عومهر ﷺ هه میشه دمیووت پاش ئازادکردنی مه که ئیتر کوچکردن نه ماوه و نی یه.

۴۳۱۲- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ يَزِيدَ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَمْرَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي الْأَوْزَاعِيُّ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ قَالَ: زُرْتُ عَائِشَةَ مَعَ عُبَيْدِ بْنِ عَمْرِ، فَسَأَلَهَا عَنِ الْهِجْرَةِ فَقَالَتْ: لَا هِجْرَةَ الْيَوْمَ، كَانَ الْمُؤْمِنُ يَفِرُّ أَحَدُهُمْ بِدِينِهِ إِلَى اللَّهِ وَإِلَى رَسُولِهِ ﷺ: مَخَافَةَ أَنْ يُفْتَنَ عَلَيْهِ، فَأَمَّا الْيَوْمَ فَقَدْ أَظْهَرَ اللَّهُ الْإِسْلَامَ، فَالْمُؤْمِنُ يَعْْبُدُ رَبَّهُ حَيْثُ شَاءَ، وَلَكِنْ جِهَادٌ وَبَيَّةٌ^(۳).

۴۳۱۲- عه تای کوری نه بی رهباح ده لی: له گهل عوبهیدی کوری عومه یردا سهردانی عائیشه مان کرد ﷺ، جا عوبهید دهرباره ی کوچکردن پرسیار ی لی کرد، عائیشه ش ﷺ وتی: نه مرپو کوچکردن نی یه، کاتی خو ی باومردار به خو ی

(۱) پروانه: ۳۸۹۹.

(۲) پروانه: ۳۸۹۹.

(۳) پروانه: ۳۰۸۰.

و ئایینه‌که‌یه‌وه راپیده‌کرد بۆلای خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی ﷺ له ترسی نه‌وه‌ی له‌سه‌ر ئایین نه‌شکه‌نجه دهدرا، به‌لام نه‌مپو بێگومان خوا ئایینی ئیسلامی سه‌رخستوو زالی کردوو، بۆیه باوه‌ردار له هه‌ر شوێنێک بیه‌وی به‌ندایه‌تی په‌رومردگاری ده‌کات (کوچکردن نه‌ماوه) به‌لام خه‌بات و نیه‌تی خه‌باتکردن ماوه.

۴۳۱۳- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي حَسَنُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ قَامَ يَوْمَ الْفَتْحِ فَقَالَ: "إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ مَكَّةَ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ، فَهِيَ حَرَامٌ بِحَرَامِ اللَّهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، لَمْ تَحِلَّ لِأَحَدٍ قَبْلِي، وَلَا تَحِلُّ لِأَحَدٍ بَعْدِي، وَلَمْ تَحِلَّ لِي إِلَّا سَاعَةٌ مِنَ الدَّهْرِ، لَا يَنْفَرُ صَيْدُهَا، وَلَا يُعْضَدُ شَوْكُهَا، وَلَا يُخْتَلَى خِلَافُهَا، وَلَا تَحِلُّ لِقَطْعَتِهَا إِلَّا لِمُنْشِدٍ". فَقَالَ الْعَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ إِلَّا الْإِذْخَرَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَإِنَّهُ لَا بُدَّ مِنْهُ لِلْقَيْنِ وَالْبُيُوتِ. فَسَكَتَ ثُمَّ قَالَ: "إِلَّا الْإِذْخَرَ فَإِنَّهُ حَلَالٌ". وَعَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ الْكَرِيمِ عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ مِثْلَ هَذَا -أَوْ نَحْوِ هَذَا-^(۱) رَوَاهُ أَبُو هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ^(۲).

۴۳۱۳- موحاهید ده‌گیریتیه‌وه^(۳) که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له پوژی ئازاد کردنی مه‌که‌دا فه‌رمووی: ((بێگومان له‌و پوژه‌وه‌ی خوا ئاسمانه‌کان وزه‌وی دروست کردوو مه‌که‌ی یاساغ و رێزدار کردوو جا نه‌و یاساغ و رێزگرتنه‌ی له‌لایه‌ن خواوه تارپوژی دوا‌یی به‌رده‌وامه‌ پێش من (جه‌نگ کردن تیا‌یدا) بۆ‌که‌س حه‌لāl نه‌بوو وه پاش منیش بۆ‌که‌س حه‌لāl نابیت، وه ته‌نها ساتیکیش له‌ سالدا (جه‌نگ کردن تیا‌یدا) بۆ من حه‌لāl بوو، نیچیری راو نانری ودره‌ختی یادپکی

(۱) پروانه: ۱۳۴۹.

(۲) پروانه: ۱۱۱۲.

(۳) ئەم سەنەدە مۆرسەلە بە‌لام له‌ په‌راوی هه‌ج و په‌راوی جیهادا به‌ په‌یووستی هاتوو له‌ موحاهیدموه له‌ تاووسموه له‌ ئیبن و

عمیاسموه، (ارشاد الساری، ۲۰۹/۹).

نابردی وه گیاو پوшы ههئاکنری، وه ونبووی ههئاگیریت مهگهر بۆ کهسی جارێ بۆ بدات)) نهجا عهبابسی کوری عهبدولوتتهلیب وتی: نهی پیغهمبهری خوا ﷺ جگه له (ئیزخیر) چونکه پیویسته بۆ ئاسنگهرو خانوو، جاماومیه بیدهنگ بوو له پاشان فهرمووی: ((جگه له (ئیزخیر) که بیگومان ههلا نه (برینی))).

ئیبنو جورمیح دهلی: عهبدولکهڕیم بۆی گیرامهوه لهعیکریمهوه نهویش له ئیبنو عهبابسهوه ﷺ وینهی فهرموودهکی پیشووی گیراپهوه وه یان نزیك لهو^(۱).

وه نهبو هوهرمیرمش ﷺ ههمان فهرموودهی له پیغهمبهرموه ﷺ گیراومتهوه^(۲).

۵۱ - بَابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ

عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمْ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَيْتُمْ مُدِيرِينَ ﴿۲۵﴾

ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ ﴿۲۶﴾ إِلَى قَوْلِهِ: ﴿وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿۲۷﴾﴾ التوبة

۵۱- باسی ئەم فهرمايشتهی خواي بهرز و بلند:

(وه له رۆژی حونهینیشدا خودا (یارمهتی دان) که به زۆری خۆتاندا دهنازین بهلام هیچ سودیکی نهبوو بۆتان وه زمویتان لهسهر تهنگ بویهوه بهو فراوانیهی که ههیهتی پشتان کرده دوژمن و ههئااتن له پاش نهوه خوا ئارامی خۆی نارد) تا ئەم فهرمايشته (لیبوردمی میهرمانه).

(۱) به ژماره (۱۳۶۹) له سهحیحی بوخاریدا.

(۲) به ژماره (۱۱۲) له سهحیحی بوخاریدا.

۴۳۱۴- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُثَرِّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ: رَأَيْتُ
يَبْدَ ابْنَ أَبِي أَوْفَى ضَرْبَةً، قَالَ: ضَرَبْتُهَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ يَوْمَ حُنَيْنٍ. قُلْتُ: شَهِدْتَ حُنَيْنًا؟ قَالَ:
قَبْلَ ذَلِكَ.

۴۳۱۴- نيسماعيل دهلی: به دمستی ئیبنوئەبی ئەوفاوە شوینی لیدرانیکم بینی
وتی: له رۆژی (غەزای) حونهیندا له خزمەت پیغەمبەردا ﷺ بووم لیم درا
(نيسماعيل دهلی) وتی: بەشداری حونهینت کردوو؟ وتی: پێش ئەومیش
(حونهین، بەشداری غەزاکانم کردوو).

۴۳۱۵- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ: سَمِعْتُ الْبَرَاءَ ؓ
وَجَاءَهُ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا أَبَا عَمَّارَةَ، أَتَوَلَّيْتَ يَوْمَ حُنَيْنٍ؟ فَقَالَ: أَمَا أَنَا فَأَشْهَدُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ
لَمْ يُؤَلَّ، وَلَكِنْ عَجَلَ سَرْعَانُ الْقَوْمِ، فَرَشَقْتُهُمْ هَوَازُنٌ، وَأَبُو سُفْيَانَ بْنُ الْحَارِثِ أَخَذَ بِرَأْسِ
بَغْلَتِهِ الْبَيْضَاءِ، يَقُولُ: "أَنَا النَّبِيُّ لَا كَذِبَ، أَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ" (۱).

۴۳۱۵- ئەبو ئیسحاق دەلی: له بهرائم ؓ بیست له کاتیکیا پیاویک هات بو لای
پێی وت: ئەی ئەبو عومارە (۲) ئایا رۆژی غەزای حونهین هەڵهاتیت؟ بهرائیش
وتی: بەلام من شایهتی دهمم بو پیغەمبەر ﷺ که هەڵههات وای نهکرد، بەلام
ئەو خەڵکانە لە پێشەو بوون پەلەیان کرد (بو جهنگ)، ئەنجا هەوازینیش
تیر بارانیان کردن، ئەبو سوفیانی کۆری حاریسه سەر و ڕەشوی ئیسترەماچه
سپیهکە پیغەمبەری ﷺ گرتوو پیغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((من پیغەمبەرم
نەک درۆزن من کۆرە زای عەبدولوتتەلیبم)).

(۱) پڕوانە: ۲۸۶.

(۲) نازناوی بهرائه.

٤٣١٦- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ: قِيلَ لِلْبَرَاءِ - وَأَنَا أَسْمَعُ -: أَوْلَيْتُمْ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ يَوْمَ حُنَيْنٍ؟ فَقَالَ: أَمَّا النَّبِيُّ ﷺ فَلَا، كَانُوا رُمَاءً، فَقَالَ: "أَنَا النَّبِيُّ لَا كَذِبَ أَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ"^(١).

٤٣١٦- نه بو نيسحاق ده لئ: - من گويم لئ بوو- به به به را و ترا: ئايا پوژى (غه زاي) حونه ين له گه ل پيغه مبه ر ﷺ هه له اتن ؟ به را ئيش وتى: به لام پيغه مبه ر ﷺ نه خير هه لئه هات (هه وازن) تيره اويز بوون پيغه مبه ريش ﷺ فهرمووى: ((من پيغه مبه رم نهك دروژن من كور (مزاى عه بدولوت ته ليم)).

٤٣١٧- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ سَمِعَ الْبَرَاءَ - وَسَأَلَهُ رَجُلٌ مِنْ قَيْسٍ: أَفَرَزْتُمْ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ حُنَيْنٍ؟ فَقَالَ: لَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لَمْ يَفِرْ، كَانَتْ هَوَازِنْ رُمَاءً، وَإِنَّا لَمَّا حَمَلْنَا عَلَيْهِمْ انْكَشَفُوا، فَأَكْبَبْنَا عَلَى الْغَنَائِمِ، فَاسْتَقْبَلْنَا بِالسَّهَامِ، وَلَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَلَى بَغْلَتِهِ الْبَيْضَاءِ، وَإِنَّ أَبَا سُفْيَانَ أَخَذَ بِرِمَامِهَا وَهُوَ يَقُولُ: "أَنَا النَّبِيُّ لَا كَذِبَ". قَالَ إِسْرَائِيلُ وَزُهَيْرٌ: نَزَلَ النَّبِيُّ ﷺ عَنْ بَغْلَتِهِ^(٢).

٤٣١٧- نه بو نيسحاق ده لئ: له به رانم ﷺ بيست كاتئ پياويكى هوژى قهيس پرسيارى لئ كرد: ئايا پوژى (غه زاي) حونه ين هه له اتن و پيغه مبه رى خواتان ﷺ به جئ هيشت ؟ به را ئيش وتى: به لام پيغه مبه رى خوا ﷺ هه لئه هات، هوژى هه وزان تيره اويز بوون، ئيمه ش كه هيرشمان بو بردن نه وان شان پرومان كرده دهسته كه وه كان پيوه ي سه رقال بووين به تيره اويشتن به رمنگارى كراين، وه سويند به خوا بيگومان پيغه مبه رى خوام ﷺ بينى به سوارى ئيستره سپيه كه يه وه بوو نه بو سوفيانى كورى حاريس رهشوه كه ي به دهسته وه بوو وه له و كاته دا پيغه مبه ر ﷺ دميغه رموو: ((من پيغه مبه رم نهك دروژن)).

ئيسرائيل و زوهير ده لئ: پيغه مبه ر ﷺ (له و كاته دا) له ئيستره كه ي دابه زى.

(١) بروانه: ٢٨٦٤.

(٢) بروانه: ٢٨٦٤.

۴۳۱۸ - حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَفِيرٍ قَالَ: حَدَّثَنِي لَيْثٌ: حَدَّثَنِي عُقَيْلٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ. وَحَدَّثَنِي إِسْحَاقُ، حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَخِي ابْنِ شِهَابٍ، قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ شِهَابٍ: وَزَعَمَ عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ مَرْوَانَ وَالْمِسْوَرَ بْنَ مَخْرَمَةَ أَخْبَرَاهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَامَ حِينَ جَاءَهُ وَقَدْ هَوَازَنَ مُسْلِمِينَ، فَسَأَلُوهُ أَنْ يَرُدَّ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَسَبْيَهُمْ، فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَعِيَ مَنْ تَرَوْنَ، وَأَحَبُّ الْحَدِيثِ إِلَيَّ أَصْدَقُهُ، فَاخْتَارُوا إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ: إِمَّا السَّبْيَ، وَإِمَّا الْمَالَ، وَقَدْ كُنْتُ اسْتَأْنَيْتُ بِكُمْ". وَكَانَ أَنْظَرَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِضْعَ عَشْرَةَ لَيْلَةً، حِينَ قَفَلَ مِنَ الطَّائِفِ، فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ غَيْرُ رَادٍّ إِلَيْهِمْ إِلَّا إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ، قَالُوا فَإِنَّا نَخْتَارُ سَبْيَنَا. فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي الْمُسْلِمِينَ، فَأَتْنِي عَلَى اللَّهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ ثُمَّ قَالَ: "أَمَّا بَعْدُ، فَإِنْ إِخْوَانَكُمْ قَدْ جَاءُوا تَانِيَيْنِ، وَإِنِّي قَدْ رَأَيْتُ أَنْ أَرُدَّ إِلَيْهِمْ سَبْيَهُمْ، فَمَنْ أَحَبَّ مِنْكُمْ أَنْ يُطَيَّبَ ذَلِكَ فَلْيَفْعَلْ، وَمَنْ أَحَبَّ مِنْكُمْ أَنْ يَكُونَ عَلَى حَظِّهِ، حَتَّى نُعْطِيَهُ إِيَّاهُ مِنْ أَوَّلِ مَا يُفِيءُ اللَّهُ عَلَيْنَا، فَلْيَفْعَلْ". فَقَالَ: النَّاسُ قَدْ طَيَّبْنَا ذَلِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِنَّا لَا نَدْرِي مَنْ أَدِنَ مِنْكُمْ فِي ذَلِكَ مِمَّنْ لَمْ يَأْدَنْ فَارْجِعُوا حَتَّى يَرْفَعَ إِلَيْنَا عُرْفَاؤُكُمْ أَمْرُكُمْ". فَارْجَعَ النَّاسُ فَكَلَّمَهُمْ عُرْفَاؤُهُمْ، ثُمَّ رَجَعُوا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَأَخْبَرُوهُ أَنَّهُمْ قَدْ طَيَّبُوا وَأَذِنُوا. هَذَا الَّذِي بَلَغَنِي عَنْ سَبْيِ هَوَازَنَ^(۱).

۴۳۱۹-عورده ده‌لی: مه‌روانی کوری چه‌که‌م و میسوری کوری مه‌خرمه بو‌یان گیر‌امه‌وه که پی‌غم‌به‌ری خوا ﷺ کاتی نو‌ینه‌ره‌کانی هه‌وازن هاتنه خرمه‌تی هه‌ستایه‌وه، نه‌جا داوایان لئی کرد که سامان و زن و منداله‌کانیان بداته‌وه، پی‌غم‌به‌ری خواش ﷺ فه‌رمووی: ((نه‌و خه‌ل‌کانه‌ی ده‌یان بینن له‌ هاوه‌لان له‌که‌لم‌دان، خوشه‌ویسترین وته‌ لای خوا راس‌ترینیه‌تی که‌واته یه‌کیک له‌و دوانه هه‌ل‌ب‌زیرن^(۲): یا زن و منداله‌ دیله‌کان یا مال و سامانه‌که، وه بی‌گومان من په‌له‌م

(۱) پروانه: ۲۳۰۷، ۲۳۰۸.

(۲) یان زن و منداله‌کانیان یا مال و سامانه‌کانیان.

نه کرد و چاومروانيم کردن)) بهراستی پیغمبهری خوا ﷺ ده بیست شهوئک، چاومروانی کردن (غهنیمه تهکه‌ی دابه‌ش نه‌کرد) کاتئ گه‌رایه‌وه له تائیف، نه‌جا که‌نوینه‌ره‌کان بو‌یان روونبوویه‌وه که پیغمبهری خوا ﷺ ته‌نها په‌کیک له‌و دوانه‌یان^(۱) بو ده‌گیریتته‌وه، وتیان: که‌واته ئیمه ژن و منداڵه دیله‌گانه‌مان هه‌لده‌بژیرین، نه‌وسا پیغمبهری خوا ﷺ له‌ناو مسوڵماناندا هه‌ستایه سه‌ره‌بئ و سوپاس و ستایشی خوی کرد به‌و شیوه‌ی شیای بی‌ت پاشان فه‌رمووی: ((پاشان به‌راستی ئا نه‌م برایانه‌تان به‌په‌شیمانیه‌وه^(۲) هاتوون بو لای ئیمه وه من بو‌چوونم وایه ژن و منداڵه گیراوه‌گانیان بدمینه‌وه، جا هه‌رکه‌ستان پئی خوشه و له‌ناخیه‌وه حه‌ز ده‌کات نه‌و کاره بکات با بیکات وه هه‌ر که‌سیکیستان پئی خوشه به‌شه‌که‌ی خوی وه‌ک خوی بمینیتته‌وه هه‌تا په‌که‌م ده‌سکه‌وت خوی گه‌وره پیمان دمه‌بخشیت دمیدمینی با وابکات)) نه‌جا خه‌لکه‌که هه‌موو وتیان: نه‌ی پیغمبهری خوا ﷺ هه‌موومان رازین و پیمان خوشه (و‌بو‌یان ده‌گیرینه‌وه) نه‌وسا پیغمبهری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((به‌راستی ئیمه نازانین کیتان مۆلته دمه‌دا وکیتان مۆلته نادات^(۳) که‌واته بگه‌رپینه‌وه جینگای خوتان با نوینه‌ر و سه‌ره‌رشتیاره‌گانتان برپاری ئیوه به‌رزکه‌نه‌وه بو‌مان)) ئیتر خه‌لکه‌که‌ش گه‌رانه‌وه و نوینه‌ره‌گانیان قسه‌یان له‌گه‌لیان کردو پاشان نوینه‌ره‌گانیان گه‌رانه‌وه بو خزمه‌ت پیغمبهری خوا ﷺ و هه‌والیان پێدا که خه‌لکه‌که هه‌موو پێیان خوشه و رازین و مۆلته‌یان دا به‌ گیرانه‌وه‌یان.

(زوهری ده‌لی:) جا نه‌مه نه‌ومیه دمه‌باره‌ی ژن و منداڵه دیله‌گانی هه‌واژین پیمان گه‌شته‌وه.

(۲) بۇ گىرانبەھى ژىن ومىندالە گىراومكانيان.

۴۳۲۰- حَدَّثَنَا أَبُو الثُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، أَنَّ عُمَرَ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ. حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنه قَالَ: لَمَّا قَفَلْنَا مِنْ حُتَيْنٍ سَأَلَ عُمَرُ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم عَنْ نَذْرِ كَانَ نَذَرَهُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ اغْتِكَافٍ، فَأَمَرَهُ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم بِوَفَائِهِ. وَقَالَ بَعْضُهُمْ: حَمَادٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ. وَرَوَاهُ جَرِيرٌ بْنُ حَازِمٍ وَحَمَادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم ^(۱).

۴۳۲۰- نه یوب له نافیعه وه دهگیرپته وه که عومەر ^(۲) رضي الله عنه وتی: نهی پیغه مبهری خوا صلى الله عليه وسلم.

نه یوب له نافیعه وه (به ڕێگه یه کی تر) دهگیرپته وه نه ویش له ئیبنو عومەر وه رضي الله عنه دهلی: کاتی له (غهزای) حونهین گهراینه وه عومەر پرساری له پیغه مبهر صلى الله عليه وسلم کرد دمربارهی نه زریک که له سهردهمی نه فامیدا کردبووی که مانه وه بوو (شهویک له مزگهوتی چهرامدا ^(۳)) پیغه مبهریش صلى الله عليه وسلم فهرمانی پی کرد نه زرهکی به جی بیئ.

که سیکیان ^(۴) وتی: چه مهاد گیرایه وه له نه یوبه وه نه ویش له نافیعه وه له ئیبنو عومەر وه رضي الله عنه.

ههروهها جهریری کوری حازیم و چه مهادی کوری سه له مه گیراویانه ته وه له نه یوبه وه نه ویش له نافیعه وه نه ویش له ئیبنو عومەر وه گیراویه تیه وه له پیغه مبهروه صلى الله عليه وسلم.

(۱) ۲۰۳۲.

(۲) ئهم فهرمووده بهم سنهد و ڕێگه یان مورسه له بۆیه به سنهدی دووم هیناویعتی که په یوسته دهلی: له نافیعه وه نه ویش له ئیبن و عومروه.. (فتح الباری ۱۰/۴۳).

(۳) ئهم زیادهیه له گیرانه مکه ی بوخاریدا هاتوو به ژماره: (۲۰۳۲).

(۴) که نه محمدی کوری عمه دی زه بی به.

۴۳۲۱- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ عُمَرَ بْنِ كَثِيرٍ
 بْنِ أَفْلَحَ، عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ مَوْلَى أَبِي قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي قَتَادَةَ، قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ عَامَ
 حُنَيْنٍ، فَلَمَّا التَقَيْنَا كَانَتْ لِلْمُسْلِمِينَ جَوْلَةٌ، فَرَأَيْتُ رَجُلًا مِنَ الْمُشْرِكِينَ، قَدْ عَلَا رَجُلًا مِنَ
 الْمُسْلِمِينَ، فَضَرَبْتُهُ مِنْ وَرَائِهِ عَلَى حَبْلِ عَاتِقِهِ بِالسَّيْفِ، فَقَطَعْتُ الدَّرْعَ، وَأَقْبَلَ عَلَيَّ
 فَضَمَنِي ضَمَةً وَجَدْتُ مِنْهَا رِيحَ الْمَوْتِ، ثُمَّ أَدْرَكَهُ الْمَوْتُ فَأَرْسَلَنِي، فَلَحِقْتُ عُمَرَ فَقُلْتُ:
 مَا بَالَ النَّاسِ؟ قَالَ: أَمَرُ اللَّهِ ﷻ. ثُمَّ رَجَعُوا وَجَلَسَ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: "مَنْ قَتَلَ قِتِيلًا لَهُ
 عَلَيْهِ بَيِّنَةٌ فَلَهُ سَلْبُهُ". فَقُلْتُ: مَنْ يَشْهَدُ لِي؟ ثُمَّ جَلَسْتُ. قَالَ: ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ مِثْلَهُ
 فَقُمْتُ فَقُلْتُ: مَنْ يَشْهَدُ لِي؟ ثُمَّ جَلَسْتُ قَالَ: ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ مِثْلَهُ، فَقُمْتُ فَقَالَ:
 "مَالِكُ يَا أَبَا قَتَادَةَ". فَأَخْبَرْتُهُ. فَقَالَ رَجُلٌ: صَدَقَ وَسَلْبُهُ عِنْدِي، فَأَرْضِهِ مِنِّي. فَقَالَ أَبُو
 بَكْرٍ: لَهَا مَا لِلَّهِ إِذَا، لَا يَعْمِدُ إِلَى أَسَدٍ مِنْ أَسَدِ اللَّهِ يُقَاتِلُ عَنِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ ﷺ فَيُعْطِيكَ سَلْبَهُ.
 فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "صَدَقَ فَأَعْطِهِ". فَأَعْطَانِيهِ، فَأَبْتَعْتُ بِهِ مَخْرَفًا فِي بَنِي سَلَمَةَ، فَإِنَّهُ لِأَوَّلِ
 مَالٍ تَأْتَلَتْهُ فِي الْإِسْلَامِ^(۱).

۴۳۲۱- نهبو ههتاده ﷺ دهلی: سالی غهزای حونهین له خزمهت پیغه مبهری
 خوادا ﷺ رۆشتین جا کاتی بهدوژمن گهشتین مسولمانان تیکشکان^(۲) منیش
 بیاویکی بتههرهستم بینی بهسهر بیاویکی موسلمانانه و مبوو (خهریک بوو
 بیکوژی)، منیش له پشتیهوه به شمشیرهکه م دام له شاده ماری ملی، زریه کهیم
 پچراند، بهرمو پرووم هات و بهجۆری باومشی پیاکردم ههستم به بوئی مردنی
 کرد لهو باوهشی پیاکردنه دا، پاشان مرد و منی بهره لا کرد، نهجا به عومهر ﷺ
 گهستم وتم: نهو خه لکه چیانه^(۳)؟ وتی: بریار و فهرمانی خوایه ﷺ، پاشان
 خه لکه که گه پانه وه (پاش هه لهاتن) پیغه مبه ریش ﷺ دانیش و فهرمووی:

(۱) پروانه: ۲۱۰۰.

(۲) دواتر خۆیان پیکهستمهوه گه پانه وه بو سهر دووژمن.

(۳) که هه لهاتن و پایان کرد.

((هه رگهس که سیکی گوشت و شایه تی هه بوو له سه ری نه وه که لوپه لی کوژراوه بو نه وه)) منیش وتم: کی شایه تیم بو دمدات ؟ پاشان دانیشتم، پاشان پیغه مبه ر ﷺ وینه ی فه رمایسته که ی پیشوی فه رموو یه وه، منیش هه لسام وتم: کی شایه تیم بو دمدات، پاشان دانیشتم پاشان، وتی: ئینجا پیغه مبه ر ﷺ وینه ی فه رمایسته که ی پیشوی فه رموو یه وه، منیش هه لسام، پیغه مبه ر ﷺ فه رموو ی ((نه ی نه بو فه تاده جیت هه یه ؟)) منیش باسه که ی خومم بو گیرایه وه، بیاوئک وتی: نه ی پیغه مبه ری خوا راست دهکات و که لوپه لی کوژراوه کهش لای منه رازی بکه که لوپه له که بو من بیت، نه بو به گریش وتی: نه خیر سویند به خوا نابی، پیغه مبه ر ﷺ بیت هه قی شیریک له شیرمکانی خوا نه دات که له پیناو خوا و پیغه مبه ر که یدا ﷺ ده جه نگیت که لوپه لی کوژراوه که ی بدات به تو، پیغه مبه ریش ﷺ فه رموو ی: ((راست دهکات و بیدمه وه)) کابراش که لو په له که ی پیدام، منیش به (نرخ) نه و زریه له به نی سه له ^(۱) باخیکم کری، که بیگومان نه وه یه که م مال و سامانیك بوو کرمه دهست مایه له نیسلام دا.

۴۳۲ - وَقَالَ اللَّيْثُ: حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ عُمَرَ بْنِ كَثِيرٍ بْنِ أَفْلَحَ، عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ - مَوْلَى أَبِي قَتَادَةَ - أَنَّ أَبَا قَتَادَةَ قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمَ حُتَيْنٍ تَطَرْتُ إِلَى رَجُلٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ يُقَاتِلُ رَجُلًا مِنَ الْمُشْرِكِينَ، وَآخَرُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ يَخْتِلُهُ مِنْ وَرَائِهِ لِيَقْتُلَهُ، فَأَسْرَعْتُ إِلَى الَّذِي يَخْتِلُهُ، فَرَفَعَ يَدَهُ لِيَضْرِبَنِي، وَأَضْرَبَ يَدَهُ، فَقَطَعْتُهَا، ثُمَّ أَخَذَنِي، فَضَمَّنِي ضَمًّا شَدِيدًا حَتَّى تَخَوُّفْتُ، ثُمَّ تَرَكَ فَتَحَلَّلْتُ، وَدَفَعْتُهُ ثُمَّ قَتَلْتُهُ، وَأَنْهَزَمَ الْمُسْلِمُونَ، وَأَنْهَزَمْتُ مَعَهُمْ، فَإِذَا بِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ فِي النَّاسِ، فَقُلْتُ لَهُ: مَا شَأْنُ النَّاسِ؟ قَالَ: أَمْرُ اللَّهِ. ثُمَّ تَرَجَّعَ النَّاسُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَنْ أَقَامَ بَيْنَهُ عَلَى قَتِيلٍ قَتَلَهُ فَلَهُ سَلْبُهُ".

(۱) واته، نه و جینگای هوزی به نی سه له مه ی تیا نیسته جین باخیکم کری.

فَقُمْتُ لِأَلْتَمِسَ بَيْتَهُ عَلَى قَتِيلِي، فَلَمْ أَرِ أَحَدًا يَشْهَدُ لِي فَجَلَسْتُ، ثُمَّ بَدَأَ لِي، فَذَكَرْتُ أَمْرَهُ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ جُلَسَائِهِ: سِلَاحُ هَذَا الْقَتِيلِ الَّذِي يَذْكُرُ عِنْدِي، فَأَرِضْ مِنْهُ. فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: كَلَّا، لَا يُعْطِيهِ أَصْبِيغٌ مِنْ قُرَيْشٍ، وَيَدَعُ أَسَدًا مِنْ أَسَدِ اللَّهِ يُقَاتِلُ عَنِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ ﷺ. قَالَ: فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَذَاهُ إِلَيَّ؛ فَاشْتَرَيْتُ مِنْهُ خِرَافًا فَكَانَ أَوَّلَ مَالٍ تَأْتَلْتُهُ فِي الْإِسْلَامِ^(۱).

۴۳۲۲ ئەبو موحەممەد-کە نازاد کراوی ئەبو قەتادە- دەگێڕێتەوه کە ئەبو قەتادە ؓ وتی: لەکاتی غەزای حوئەیندا سەرنجی پیاویکی مسوڵمانم دا دەجەنگا لەگەڵ پیاویک لە بەتپەرستان، پیاوی تر لە بتپەرستان لە پشتهوه فێلی لێی دەکرد بۆ ئەوهی بیکوژی، بۆیه منیش خێرا پوشتم بۆ ئەومیان کە فێلی لێی دەکرد، جا دەستی بەرز کردەوه تا (بە شیرەکهی) لێم بدات، بەلام من دام لە دەستی و پەراندەم، لە پاشان گرتمی و بە توندی باوهری پیا کردم (واگرتمی) هەتا ترسم لێ نیشتم، لە پاشان بێ هیژ بوو بەری دام وپالێکم پێوه ناو پاشان کوشتم، جا مسوڵمانان شکان و هەلھاتن، منیش لەگەڵیان شکام ئەنجا لەپەر لە ناو خەلکەکهدا^(۲) عومەری کۆری خەتتابم بینی وپێم وت: ئەوه ئەو خەلکە جییانە^(۳)؟ وتی: قەدەرو بڕیاری خوایه، لە پاشان خەلکەکه گەرانهوه بۆلای پێغه مەبر ﷺ جا پێغه مەبر ﷺ قەرمووی: ((هەرکەس شایەتی هەبێت لەسەر کوژراویک کەئەو کوشتویمتی ئەوه شت و مەکی کوژراوکه بۆئەو کەسە)) جا (ئەبو قەتادە) ووتی منیش هەستام تا بگەرێم بە دواي شایەتیکدا لەسەر کوژراوکه م شایەتیم بۆ بدات بەلام کەسم نەدی (شایەتیم بۆبدات) بۆیه دانیشتمەوه، لە پاشان بوم روون بووێوه کە ئەو باسه بۆ پێغه مەبری خوا ﷺ

(۱) پروانه: ۲۱۰۰.

(۲) کە نەشکابوون و هەلنەهاتبوون.

(۳) کە هەلھاتن و پاهان کرد.

باس بکهه بۆیه بۆم باس کرد، پیاویکیش لهوانه‌ی له خزمه‌تیدا دانیشتبوو وتی: ١چه‌کی نه‌و کوژراوه نه‌و باسی ده‌کات لای منه ده‌ی پارای بکهه وازی لی بیئ (بۆمن) نه‌بو به‌کریش وتی: نه‌خیرنابی، بیداته ده‌سته‌پاچه‌یه‌کی^(١) هورمیشی ونه‌یدات به‌ شیرئ له شیرمه‌کانی خوا که له پیناوی خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌یدا ده‌جه‌نگیت، نه‌جا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌ستاو که‌لوپه‌له‌که‌ی پیدام، منیش (فروشم و) به‌پاره‌که‌ی باخیکم کری، جا بیگومان نه‌وه یه‌که‌م مال و سامانیك بوو ده‌ستم که‌وت له ئیسلامدا.

٥٧ - بابُ غَزَاةِ أُوطَاسٍ

٤٣٢٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ بُرَيْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمَّا فَرَعَ النَّبِيُّ ﷺ مِنْ حُتَيْنٍ بَعَثَ أَبَا عَامِرٍ عَلَى جَيْشٍ إِلَى أُوطَاسٍ، فَلَقِيَ دُرَيْدَ بْنَ الصَّمَةِ، فَقَتَلَ دُرَيْدَ وَهَزَمَ اللَّهُ أَصْحَابَهُ. قَالَ أَبُو مُوسَى: وَبَعَثَنِي مَعَ أَبِي عَامِرٍ، فَرَمَى أَبُو عَامِرٍ فِي رُكْبَتِهِ، رَمَاهُ جُشَمِي بِسَهْمٍ فَأَثْبَتَهُ فِي رُكْبَتِهِ، فَأَنْتَهَيْتُ إِلَيْهِ فَقُلْتُ: يَا عَمَّ مَنْ رَمَاكَ؟ فَأَشَارَ إِلَى أَبِي مُوسَى فَقَالَ: ذَاكَ قَاتِلِي الَّذِي رَمَانِي. فَقَصَدْتُ لَهُ فَلَحِيقْتُهُ فَلَمَّا رَأَى وَلِي، فَاتَّبَعْتُهُ وَجَعَلْتُ أَقُولُ لَهُ: أَلَا تَسْتَحْيِي؟! أَلَا تَتُّبْتُ؟! فَكَفَّ فَاخْتَلَفْنَا صِرْبَتَيْنِ بِالسَّيْفِ فَقَتَلْتُهُ، ثُمَّ قُلْتُ لِأَبِي عَامِرٍ: قَتَلَ اللَّهُ صَاحِبَكَ. قَالَ: فَانْزِعْ هَذَا السَّهْمَ. فَنَزَعْتُهُ فَنَزَا مِنْهُ الْمَاءُ. قَالَ: يَا ابْنَ أَخِي، أَقْرَى النَّبِيِّ ﷺ السَّلَامَ، وَقُلْ لَهُ: اسْتَغْفِرْ لِي. وَاسْتَخْلَفَنِي أَبُو عَامِرٍ عَلَى النَّاسِ، فَمَكَّتْ يَسِيرًا ثُمَّ مَاتَ، فَرَجَعْتُ فَدَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فِي بَيْتِهِ عَلَى سَرِيرٍ مُرْمَلٍ وَمَا عَلَيْهِ فِرَاشٌ قَدْ أَثَّرَ رِمَالُ السَّرِيرِ بِظَهْرِهِ وَجَنْبَيْهِ، فَأَخْبَرْتُهُ

(١) (أَضْبَحَ) به چهند جوړ مانا گراوه، ١-بویاغ گراو ٢- جوړه بالندمه‌که ٣- جوړه رومکێکه که تازه روابیت و سه‌ری

ده‌ره‌ینابیت، ٤- وه به (أَضْبَحَ)ش هاتوووه که به‌جوکراوی (ضبح) له واته، که‌متیارنکی به‌جکوله.

نهبو به‌کر ﷺ نه‌و تازه مسولمانه‌ی شوپهانده‌و به‌هکێک له‌و جووړ شته، به‌لام جووړه‌میان گونجاوتر بۆ مانای هه‌رموودمه‌که.

بَخَرْنَا وَخَبَرَ أَبِي عَامِرٍ، وَقَالَ: قُلْ لَهُ: اسْتَغْفِرْ لِي. فَدَعَا مَاءً فَتَوَضَّأَ ثُمَّ رَفَعَ يَدَيْهِ فَقَالَ: "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِعَبْدِي أَبِي عَامِرٍ". وَرَأَيْتُ بَيَاضَ إِبْطِيهِ ثُمَّ قَالَ: "اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَوْقَ كَثِيرٍ مِنْ خَلْقِكَ مِنَ النَّاسِ". فَقُلْتُ: وَلِي فَاسْتَغْفِرْ. فَقَالَ: "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ قَيْسٍ ذَنْبَهُ، وَأَدْخِلْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُدْخَلًا كَرِيمًا". قَالَ أَبُو بُرْدَةَ إِحْدَاهُمَا لِأَبِي عَامِرٍ وَالْأُخْرَى لِأَبِي مُوسَى^(۱).

0۷- باسی غمزا (۳) نهوتاس

۴۳۳- نهبو بورده دهلی: نهبو مووسا ﷺ وتی: که پیغه مبهەر ﷺ له (غمزای) حونهین بۆوه نهبو عامیری کردسه هر کردهی سوپایهک ناردی بۆ (شیوی) نهوتاس، جا بهرنگاری دورمیدی کوری صهممه بویهوه، نهجا دورمید خوی کوژراو خواش هاوریکانی تیکشکان و ههلهاتن، نهبو مووسا دهلی: پیغه مبهەر ﷺ منیشی له گهه نهبو عامیردا نارد (بۆنهوجهنگه) نهجا تیریک درا له نهزنوی نهبو عامیر ﷺ که پیاویکی بهنی جوشه میی تیرمکیه لیدا بهر نهزنوی کهوت، تیا یا مایهوه (نهبو ههتاده دهلی: منیش خۆم گه یانده لای و وتم: نهی مامه کی نهم تیره ی لیدا؟ نهویش نامازه ی بۆم کرد وتی: نا نهو پیاوه بکوژی منه نهو تیره ی پیوه نام، منیش بۆی چووم و پیی گه شتم، جا که منی بینی رایکرد منیش شوینی که وتم زوو زوو پییم دهوت: نهوه شهرم ناکه ی؟ خۆت ناگریت له روبهرو بونهوه؟ نهویش وهستا (له راگردن) نیتر به شیر هاتین به یه کتریدا جا من نهوم کوشت، له پاشان به نهبو عامیرم وت: خوا کابرای بهرانبه رتی کوشت (مامهم) وتی: دهی نهم تیره دهر بینه (له نهزنۆم) منیش دهرم هیئا له شوینه که یهوه ناوی لیها،

(۱) پروانه: ۲۸۸۴.

(۲) له ههمندی نوسخمدا به کۆ نوسراوه (غُراة) واته، غمزاکانی نهوتاس.

(۳) نهوتاس، شیویکه له خاکی ههوازن لهو شوینهدا ههوازن سمفیف لهشکریان تیا کۆکردیوهوه.

وتی: ئەهی برازای خۆم سلاوم بگهیهنه به پیغه مبهەر ﷺ وه پیتی بلئی که داوای لی خوش بوونم بۆ بکه له خوا، وه ئەبو عامیر له جیتی خۆی منی کرده سه رگر دی سوپاکه جا که می پیچوو له پاشان مرد، منیش گه رامه وه چوومه خزمه تی له مائی خۆی بوو له سه ر ته ختی بووبه پووشی په لکه خورما چنرا بوو، راخه ریکی به سه ره وه نه بوو له راستیدا رایه لی ته خته که به پشت و ته نیشته دمرچوو بوو، ئەنجا هه والی خۆمان و ئەبو عامیرم بۆ باس کرد (وتم: ئەبو عامیر) وتی: پیتی بلئی دوا ی لی خوش بوونم بۆ بکات له خوا، جا پیغه مبهەر ﷺ داوای ناوی کرد ده ستویژی گرت له پاشان هه ردوودهستی بهرز کرده وه و فه رمووی: ((خوایه له عوبه ید که ئەبو عامیره خوشبه)) (ئه وهنده دهسته کانی بهرز کردبوویه وه) سپیایی بن بالیم بینی، له پاشان فه رمووی: ((خوایه له رۆژی قیامهت بیخه ره سه روی زۆربه ی دروستکراوه کانت له خه لکی)) (ئه بو مووسا) ده لی: منیش وتم: داوای لی خوش بوون بۆ منیش بکه جا فه رمووی: ((خوایه له گوناھی عه بدووللای کوری قه یس خوشبه وه له رۆژی دوا ییدا بیخه ره شوینیکی چاک و ریزدار)) ئەبو بورده ده لی: یه کیکیان (له داوای لی خوشبوونه که) بۆ ئەبو عامیر بوو نه وی کهشیان بۆ ئەبو مووسا بوو.

۵۸- بابُ غَزْوَةِ الطَّائِفِ

فِي شَوَّالٍ سَنَةِ ثَمَانٍ قَالَهُ مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ.

۴۳۲۴- حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ، سَمِعَ سُفْيَانَ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ زَيْنَبِ ابْنَةِ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أُمِّهَا أُمِّ سَلَمَةَ رضي الله عنها: دَخَلَ عَلَيَّ النَّبِيُّ ﷺ وَعِنْدِي مَخْنُتٌ، فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أُمِيَّةٍ: يَا عَبْدَ اللَّهِ، أَرَأَيْتَ إِنْ فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ الطَّائِفَ غَدًا فَعَلَيْكَ بِابْنَةِ عِزْلَانَ، فَإِنَّهَا تُقْبَلُ بِأَرْبَعٍ وَتُدْبَرُ بِثَمَانٍ. وَقَالَ

النَّبِيُّ ﷺ "لَا يَدْخُلَنَّ هَؤُلَاءِ عَلَيْكَ". قَالَ ابْنُ عُيَيْنَةَ، وَقَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ الْمُخَنَّفُ: هِيتُ. حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ هِشَامٍ بِهِذَا، وَزَادَ: وَهُوَ مُحَاصِرُ الطَّائِفِ يَوْمَئِذٍ^(۱).

۵۸- باسی غهزای تائیف

له (مانگی) شهوالی سالی ههشتی کوچی دا بوو (ئهو میژووو) موسای کوری عوقبه وتویه تی.

۴۳۲۴- زمینه بی کچی ئه بو سه له مه له دایکیه وه که ئوممو سه له مه یه ﷺ ده گیریته وه پیغه مبه ر ﷺ هات بۆلام پیاویکی ژنانیم لابیوو، گویم لیی بوو به عه بدو ئلای کوری ئه بو ئومه ییه ی دمو ت: ئه ی عه بدو ئلای هه والم بدمری ئه گهر سبه نی پش ت به خوا تانیفتان بۆ نازاد کرا کچه که ی غه یلان له ده ست نه ده ی، چونکه به راستی ئه و کچه که به ره و پروو ت دیت جوار لویه^(۲) که پشت هه لده کات هه شت لویه^(۳)، وه پیغه مبه ر ﷺ فه رموو ی: ((ریگه مه دمن ئه مه بیته لاتان)).

ئیب نو عویه نه ده لی: جور میج وتی: ئه و پیاوه ژنانیه ناوی هیت بوو. (نیمامی بوخاری ده لی:) موحمود بۆی گیرای نه وه وتی: ئه بو نو سامه بۆی گیرای نه وه له هیشامه ئه م فه رموو ده ی گیرای نه وه له گه ل ئه م زیاده مه دا: وه پیغه مبه ر ﷺ له و پۆژمدا تانیفی گه مارۆ دا بوو.

۴۳۲۵- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو، عَنْ أَبِي الْعَبَّاسِ الشَّاعِرِ الْأَعْمَى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: لَمَّا حَاصَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الطَّائِفَ فَلَمْ يَنْلُ مِنْهُمْ شَيْئًا قَالَ: "إِنَّا

(۱) پروانه: ۵۲۳۵، ۵۸۸۷.

(۲) مبهستی ئومه کچی قهله و شوخ و شنگه و گهرم و نهرمه، له پشته وه نهرم و نۆلی لۆچی سکی له پشتموه جوارن، له پشته وه ههر لۆچیکی ده بی به دوان که ده کاته هه شت لۆج.

(۳) مبهستی ئومه کچی قهله و شوخ و شنگه و گهرم و نهرمه، له پشته وه نهرم و نۆلی لۆچی سکی له پشتموه جوارن، له پشته وه ههر لۆچیکی ده بی به دوان که ده کاته هه شت لۆج.

قَافِلُونَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ". فَتَقَلَّ عَلَيْهِمْ وَقَالُوا: نَذْهَبُ وَلَا نَفْتَحُهُ - وَقَالَ مَرَّةً: "تَقْفُلُ" - فَقَالَ: "اغْدُوا عَلَى الْقِتَالِ". فَعَدَّوْا فَأَصَابَهُمْ جِرَاحٌ فَقَالَ: "إِنَّا قَافِلُونَ غَدًا إِنْ شَاءَ اللَّهُ". فَأَعَجَبَهُمْ فَضَحِكَ النَّبِيُّ ﷺ، وَقَالَ سُفْيَانُ مَرَّةً: فَتَبَسَّمَ. قَالَ: قَالَ الْحَمِيدِيُّ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ الْخَبَرُ كُلَّهُ.

۴۳۲۵- عهبدووللای کوری عومهر ﷺ وتی: کاتی پیغه مبهری خوا ﷺ تانیفی گه مارو داو هیچی لی نه کردن و فهرمووی: ((إِنْ شَاءَ اللَّهُ نِيَمَهُ دَمْغَه پینه وه)) نه مه لهسه ر مسولمانان قورس بوو وتیان: چۆن برۆین که نازادمان نه کردوو ؟ - وه جاریک فهرمووی (دهگه پینه وه) جا فهرمووی: ((سبهینئ برۆن بو جهنگ کردن)) جا سبهی رۆشتن و (له هه لاکه یانه وه تیر بارانیان کردن) بریندار بوون نه وسا فهرمووی: ((إِنْ شَاءَ اللَّهُ نِيَمَهُ دَمْغَه پینه وه)) نهجا بیشیان خوش بوو پیغه مبه ریش ﷺ پیکه نی. سوفیان جاریکیان وتی: جا پیغه مبه ر ﷺ زمرده خه نهی کرد.

(نیمامی بوخاری وتی: حومهیدی وتی: سفیان هه موو فهرموو دمکه ی بو گپراپینه وه.

۴۳۲۶- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَاصِمٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَثْمَانَ قَالَ: سَمِعْتُ سَعْدًا - وَهُوَ أَوَّلُ مَنْ رَمَى بِسَهْمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ - وَأَبَا بَكْرَةَ - وَكَانَ تَسْوَرُ حِصْنَ الطَّائِفِ فِي أَنْاسٍ - فَجَاءَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: سَمِعْنَا النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: "مَنْ ادَّعَى إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ وَهُوَ يَعْلَمُ فَالْجَنَّةُ عَلَيْهِ حَرَامٌ". وَقَالَ هِشَامٌ: وَأَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ - أَوْ أَبِي عَثْمَانَ النَّهْدِيِّ - قَالَ: سَمِعْتُ سَعْدًا وَأَبَا بَكْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. قَالَ عَاصِمٌ قُلْتُ: لَقَدْ شَهِدْتُ عِنْدَكَ رَجُلَانِ حَسْبُكَ بِهِمَا. قَالَ: أَجَلٌ، أَمَّا أَحَدُهُمَا فَأَوَّلُ مَنْ رَمَى بِسَهْمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَأَمَّا الْآخَرُ: فَتَزَلَّ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ ثَالِثٌ ثَلَاثَةً وَعِشْرِينَ مِنَ الطَّائِفِ^(۱).

٤٣٢٧- ئه‌بو عوسمان وتی: له سه‌عدم ﷺ بیست - که یه‌که‌م که‌س بوو تیر به‌اوژی له پیناو خوادا- وه له ئه‌بو به‌کریشم ﷺ بیست که له‌گه‌ل چه‌ند که‌سی‌کدا پوشتنه سه‌ر قه‌لای تائیف - ئه‌نجا ئه‌بو به‌کر ﷺ هات بو خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ئه‌نجا هه‌ردووکیان (سه‌عد و ئه‌بو به‌کر) وتیان له پیغه‌مبه‌رمان ﷺ بیست ده‌یفه‌رموو: ((هه‌رکه‌سی خوی بکات به‌ کوپی که‌سیکی ترجه‌گه له باوکی له کاتی‌کدا ده‌زانی که باوکی نی یه ئه‌وه به‌هه‌شت له‌سه‌ر ئه‌و که‌سه‌هه‌ره))

نَهْبُولْعَالِيِيَه - يَان نَهْبُو عَوْسْمَان نَهْدِي - وَتِي: لَه سَهْعَد وَ نَهْبُو بَهْكَرَم ﷺ
بِيَسْت لَه پَيْنْغَه مَبْرَهَوَه ﷺ گِيْرَا يَانَهَوَه.

عاصيم دهلی: وتم (به ئەبولعالييه يان ئەبو عوسمان) بەراستی دوو بیاو لای تو شایه‌تیاں داوه شایه‌تی ئەو دوانەت بەسه ووتی راسته، جا یه‌کیان یه‌که‌م که‌سه تیری هاویشتوو له پیناو خوادا ئەوی که‌شیاں سییهم که‌س بوو لهو بیست و سی که‌سه‌ی (دواسه‌رکه‌وتن به‌سه‌ر قه‌لای) دابه‌زی وهات بۆلای پیغه‌مبه‌ر ﷺ (و مسوڵمان بوو).

٤٣٢٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ بُرَيْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِي بُرَيْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى رضي الله عنه قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ وَهُوَ نَازِلٌ بِالْجِعْرَانَةِ بَيْنَ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةِ وَمَعَهُ بِلَالٌ، فَأَتَى النَّبِيَّ ﷺ أَعْرَابِيٌّ فَقَالَ: أَلَا تُنْجِزُ لِي مَا وَعَدْتَنِي؟ فَقَالَ لَهُ: "أَبَشِّرْ". فَقَالَ: قَدْ أَكْثَرْتَ عَلَيَّ مِنْ: أَبَشِّرْ. فَأَقْبَلَ عَلَى أَبِي مُوسَى وَبِلَالٍ كَهَيْئَةِ الْعَضْبَانِ فَقَالَ: "رَدَّ الْبَشْرَى فَأَقْبَلَا أَنْتُمَا". قَالَا: قَبِلْنَا. ثُمَّ دَعَا بِقَدَحٍ فِيهِ مَاءٌ فَغَسَلَ يَدَيْهِ وَوَجْهَهُ فِيهِ، وَمَجَّ فِيهِ، ثُمَّ قَالَ: "اشْرَبَا مِنْهُ، وَأَفْرِغَا عَلَى وُجُوهِكُمَا وَنُحُورِكُمَا، وَأَبَشِرَا". فَأَخَذَا الْقَدَحَ فَفَعَلَا، فَتَادَتْ أُمُّ سَلَمَةَ مِنْ وَرَاءِ السُّرِّ أَنْ أَفْضَلَا لَأُمُّكُمَا. فَأَفْضَلَا لَهَا مِنْهُ طَائِفَةً^(١).

٤٣٢٨- ئه‌بو بۆرده ده‌گێڕێته‌وه له ئه‌بو مووساوه رضی اللہ عنہ وتی: من له خزمه‌ت پێغه‌مبه‌ردا صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم بووم له کاتی‌کدا له جیعرانه لای دابوو له نیوان مه‌ککه و مه‌دینه‌دا^(١) - بیلالیشی له‌گه‌ڵدا بوو جا پیاویکی عه‌رمبی ده‌شته‌کی هاته خزمه‌تی پێغه‌مبه‌ر صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم وتی: ئایا ئه‌و به‌ئینه‌ی^(٢) پێت دام بۆم جی به جی ناکه‌ی؟ (پێغه‌مبه‌ریش صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم) فه‌رمووی: ((دلخۆش به و موژده‌ت لی بی^(٣))) پیاوه‌که وتی: زۆرت پی وتم دلخۆش به (و هیج نه‌نجامی نه‌بوو) جا پێغه‌مبه‌ر صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم روی کرده ئه‌بو مووسا و بیلال رضی اللہ عنہ به شیوه‌ی که‌سیکی زۆر توپه و فه‌رمووی: ((ئه‌و کابرا موژده‌که‌ی نه‌ویست جا ئیوه هه‌ردووکتان موژده‌که و مرگرن و قه‌بو‌لی بکه‌ن)) هه‌ردووکیان وتیان قه‌بو‌لمان کرد، له پاشان داوی دمفریکی کرد ناوی تیا بوو، ئه‌نجا هه‌ردوو ده‌ستی و دم و چاوی شو‌رد له‌ناو دمفه‌رمکه‌دا وه تفی کرده‌وه ناوی، له پاشان فه‌رمووی: ((هه‌ردووکتان بیخۆنه‌وه و بیشی پێژن به‌ده‌م و چاو و سنگتاندن و دلخۆش و موژده‌تان لی بی)) جا هه‌ردووکیان دمفه‌رمکه‌یان و مرگرت و ئاوايان لی کرد (که فه‌رمووی) ئوممو سه‌له‌مه‌ش ﷺ له‌پشت په‌رده‌که‌وه بانگی کرد و که به‌شی دایکیشیان بێ‌لن هه‌ردووکیان به‌شی‌ک له ئاومه‌کیان هێشته‌وه، (بو ئوممو سه‌له‌مه ﷺ).

٤٣٢٩- حَدَّثَنَا يَحْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ أَنَّ صَفْوَانَ بْنَ يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ أَخْبَرَ أَنَّ يَعْلى كَانَ يَقُولُ: لَيْتَنِي أَرَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ حِينَ يُنْزَلُ عَلَيْهِ. قَالَ: فَبَيْنَا النَّبِيُّ ﷺ بِالْجِعْرَانَةِ - وَعَلَيْهِ ثَوْبٌ قَدْ أَظْلَمَ بِهِ، مَعَهُ فِيهِ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِهِ - إِذْ جَاءَهُ أَعْرَابِيٌّ عَلَيْهِ جُبَّةٌ مُتَضَمِّحٌ بِطِيبٍ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، كَيْفَ تَرَى فِي رَجُلٍ أَحْرَمَ

(١) ئه‌وه هه‌له‌به به‌لگو جیعرانه له نیوان مه‌ککه و تانیف دایه وه‌ک نه‌مووی ده‌لی: (به‌روانه: ارشاد الساری: ٣٠٦/٩).

(٢) له پێدانی ده‌ستکه‌وتی جه‌نگ یان به‌ئینه‌ی تری تاییه‌تی بووه پی داوه. به‌روانه: ارشاد الساری: ٣٠٦/٩.

(٣) به نزیکی ده‌ستکه‌وتی جه‌نگ و پێت بدری یان پاداشتی گه‌وره له‌سه‌ر ئارام گرتن.

بُعْمَرَةٍ فِي جُبَّةٍ بَعْدَ مَا تَصَمَّخَ بِالطَّيْبِ؟ فَأَشَارَ عُمَرُ إِلَى يَعْلَى بِيَدِهِ أَنْ تَعَالَ، فَجَاءَ يَغْلَى فَأَذْخَلَ رَأْسَهُ، فَإِذَا النَّبِيُّ ﷺ مُحَمَّرُ الْوَجْهِ، يَغِطُّ كَذَلِكَ سَاعَةً، ثُمَّ سُرِّيَ عَنْهُ، فَقَالَ: "أَيْنَ الَّذِي يَسْأَلُنِي عَنِ الْعُمْرَةِ آفَاءً؟". فَالْتَمَسَ الرَّجُلُ فَأَتَى بِهِ، فَقَالَ: "أَمَّا الطَّيْبُ الَّذِي بِكَ فَاغْسِلْهُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، وَأَمَّا الْجُبَّةُ فَانْزِعْهَا، ثُمَّ اصْنَعْ فِي عُمْرَتِكَ كَمَا تَصْنَعُ فِي حَجِّكَ" ^(۱).

۴۳۲۹- په علا دميوت: خوژگه پيښه مبهري خوا م ﷺ بديايه کاتي نيگای بو ديت وتی: جا کاتي پيښه مبهري ﷺ له جيعرانه بووه- پوښاکيکي به سهرده بوو بووی کرابوو به سيښهر چهند که سينک له هاوه لانی له که ليدان له ويدا- له کاته دا عهرمبيکي دمه ته کی هات جوبه کی له بهردا بوو بوونی خوښی زور پيوه بوو، وتی: نهی پيښه مبهري خوا ﷺ چی دمه فرمووی دمر باره کی که سينک ئي حرامی به عومره به سبتيت وبه جوبه يه که وه دوا نه وهی زور بوونی خوښی لی دراوه ؟ عومره ريش ﷺ به دمه ستی نمازه کی کرد بويه علا که ومره، په علاش هاتوسه ریکرد به ژير (پوښاکه که دا) بينی پيښه مبهري ﷺ روخساری سور هه لکه پراوه و برخه پر خيتی سه عاتیک (يان ماوميه ک) بهو جوړه بوو له پاشان (که مه که مه) باری له شی سووک بوو (که به هو ی قورسی نيگا که وه بوو) جا فرمووی: ((کوا نهو که سهی توژی له مهو پيش پرسياړی عه مره ی لی دهر کم؟)) جا که پران به شوين پياوه که دا هينا يان بوی، پيښه مبهريش ﷺ فرمووی پنی: ((سه باره ت بهو بونه ی پيته وميه نه وه سی جار بيشوره، جوبه که شت دايکه نه له بهرت، له پاشان چون چه ج ده که يت هه مان شت له عه مره که شتدا بکه)).

۴۳۳۰- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ يَحْيَى، عَنْ عَبَادِ بْنِ تَمِيمٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدِ بْنِ عَاصِمٍ قَالَ: لَمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ ﷺ يَوْمَ حُنَيْنٍ قَسَمَ فِي

النَّاسِ فِي الْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ، وَلَمْ يُعْطِ الْأَنْصَارَ شَيْئًا، فَكَأَنَّهُمْ وَجَدُوا إِذْ لَمْ يُصِبْهُمْ مَا أَصَابَ النَّاسَ، فَخَطَبَهُمْ فَقَالَ: "يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ أَلَمْ أَجِدْكُمْ ضَلَالًا فَهَذَا كُمْ اللَّهُ يِي، وَكُنْتُمْ مُتَفَرِّقِينَ فَأَلْفَكُمُ اللَّهُ يِي، وَعَالَهُ فَأَغْنَاكُمُ اللَّهُ يِي". كُلَّمَا قَالَ شَيْئًا قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمَنُ. قَالَ: "مَا يَمْنَعُكُمْ أَنْ تُجِيبُوا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ؟". قَالَ: كُلَّمَا قَالَ شَيْئًا قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمَنُ. قَالَ: "لَوْ سِئْتُمْ فَلَنْتُمْ: جِئْتَنَا كَذَا وَكَذَا. أَتَرْضَوْنَ أَنْ يَذْهَبَ النَّاسُ بِالشَّاةِ وَالْبَعِيرِ، وَتَذْهَبُونَ بِالنَّبِيِّ ﷺ إِلَى رِحَالِكُمْ؟ لَوْلَا الْهِجْرَةُ لَكُنْتُ أَمْرًا مِنَ الْأَنْصَارِ، وَلَوْ سَلَكَ النَّاسُ وَادِيًا وَشَعْبًا لَسَلَكَتُ وَادِي الْأَنْصَارِ وَشَعْبَهَا، الْأَنْصَارُ شِعَارُ وَالنَّاسُ دِثَارُ، إِنَّكُمْ سَتَلْقَوْنَ بَعْدِي أَثَرَهُ فَاصْبِرُوا حَتَّى تَلْقَوْنِي عَلَى الْحَوْضِ" (۱).

۴۳۰- عهبدوللای کورپی زهیدی کورپی عاصیم وتی: کاتی له (غهزای) حونهیندا خوا دهستکهوتی دوزمنهکانی به پیغهمبرهکهی ﷺ بهخشی له ناو خه لکه کهدا دابهشیکرد بهسهر دلپراگراو مکاندا هیچی نهدا به نهانصاریهکان، جا وهک بلتی خه مبار بوون گلهیی له دلیاندا دروست بوو که نهوهی بهر خه لکه وتبوو (له دهستکهوت) بهر نهوان نهکه وتبوو، بویه پیغهمبر ﷺ وتاریکی بو دان و فهرمووی: ((نهی کومه لای نهانصار نایا نیووم بهگومپرای نهدی خوا به هوئی منهوه رینمونی کردن؟ وه نیوه جیاواز و په رتهوازه بوون خوا به هوئی منهوه کردنی به یهک و ریکی خستن؟ ههزار نهبوون خوا به هوئی منهوه دهوله مهنندی کردن؟)) ههرکه پیغهمبر ﷺ ووته یهکی دهمه رمووی نهوان (نهانصاریهکان) دهمان وت: خوا و پیغهمبرهکهی ﷺ چاکه ومنه تیان زیاتره (بهسهرمانهوه) فهرمووی: ((نهی چ شتیک ریگرتانه وهلامی پیغهمبری خوا ﷺ بدمنهوه؟)) (عهبدوللای) وتی: ههرکه ووته یهکی دهمه رموو نهوان دهمان وت: خوا و پیغهمبرهکهی ﷺ چاکه ومنه تیان زیاتره (بهسهرمانهوه پیغهمبر ﷺ) فهرمووی: ((نهگهر بتانویستایه دهمان وت: تو ناوا و ناوا بووی که هاتیت بو لای نیمه، نایا رازی

دهبن که خه لکی مه پ وستر له گهل خو یان ببه نه وه نیوش پیغه مبه ر ﷺ ببه نه وه بو ماله کانتان ؟ نه گهر کوچ نه بوايه من که سیک بووم له نه نصار نه گهر خه لکی ملی شیوو دۆلک بگرن بیگومان من ملی شیوو دۆلی نه نصار ده گرم، نه نصار که سانی نيزک و تايبهت (ی منن) خه لکی تر پاش نه وان^(۱)، بیگومان نیوه له پاش من تووشی پی نه زان دهبن به رانبه رتان و خه لک پیش ده خریت له سه رتان جا که و او بوو دان به خوتاندا بگرن تا له سه ر چه وزمه که (که وسهر) به من ده گهن^(۲))).

۴۳۳۱- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ نَاسٌ مِنَ الْأَنْصَارِ حِينَ أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ ﷺ مَا أَفَاءَ مِنْ أَمْوَالِ هَوَازِنَ، فَطَفِقَ النَّبِيُّ ﷺ يُعْطِي رَجُلًا أَلَمَاءَةً مِنَ الْإِيلِ، فَقَالُوا: يَغْفِرُ اللَّهُ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ يُعْطِي قُرَيْشًا وَيَتْرُكُنَا، وَسَيُوفُنَا تَقْطُرُ مِنْ دِمَائِهِمْ. قَالَ أَنَسُ: فَحَدَّثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِمَقَالَتِهِمْ، فَأَرْسَلَ إِلَى الْأَنْصَارِ فَجَمَعَهُمْ فِي قُبَّةٍ مِنْ أَدَمَ، وَلَمْ يَدْعُ مَعَهُمْ غَيْرَهُمْ، فَلَمَّا اجْتَمَعُوا قَامَ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: " مَا حَدِيثٌ بَلَغَنِي عَنْكُمْ؟ ". فَقَالَ فَقَهَاءُ الْأَنْصَارِ: أَمَّا رُؤَسَاؤُنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ فَلَمْ يَقُولُوا شَيْئًا، وَأَمَّا نَاسٌ مِّنَّا حَدِيثُهُ أَصْنَانُهُمْ فَقَالُوا: يَغْفِرُ اللَّهُ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ، يُعْطِي قُرَيْشًا وَيَتْرُكُنَا، وَسَيُوفُنَا تَقْطُرُ مِنْ دِمَائِهِمْ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: " فَإِنِّي أُعْطِي رَجُلًا حَدِيثِي عَهْدٍ بِكُفْرٍ: أَتَأْلَفُهُمْ، أَمَّا تَرْضَوْنَ أَنْ يَذْهَبَ النَّاسُ بِالْأَمْوَالِ، وَتَذْهَبُونَ بِالنَّبِيِّ ﷺ إِلَى رَحَالِكُمْ؟ فَوَاللَّهِ لَمَا تَنْقَلِبُونَ بِهِ خَيْرٌ مِمَّا يَنْقَلِبُونَ بِهِ ". قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ رَضِينَا. فَقَالَ لَهُمُ النَّبِيُّ ﷺ: " سَتَجِدُونَ أَثَرَهُ شَدِيدَةً، فَاصْبِرُوا حَتَّى تَلْقُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ ﷺ فَإِنِّي عَلَى الْحَوْضِ ". قَالَ أَنَسُ: فَلَمْ يَصْبِرُوا^(۳).

(۱) وشعی (شیعار) جلی ژیرموه که له ژیرموه لمبه ر دمکرئ وەک فانیه له و ژیر دهرپئ (دثار) واته: نمو جل و پوشا که ی سهری

جلی ژیرموه لمبه ر دمکرئ، نه نصار جواندوو به جلی ژیرموه خه لکی تر به جلی سهرموه. واته تايبهت ترن له خه لکی تر،

(۲) پروانه: ۳۱۴۶.

۴۳۱- زوهری دهلی: ئه‌نه‌سی کورپی مالیک ﷺ وتی: کاتی خوا ئه‌وه‌ی دهستی پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی ﷺ خست له‌ مال و سامانی هۆزی هه‌وازین که‌سانیک له‌ ئه‌نصار به‌ پیغه‌مبه‌ریان ﷺ ووت کاتی که‌دهستی کرد (به‌دابه‌ش کردنی ده‌ستکه‌وته‌کان و) به‌سه‌د و شتری ده‌دا به‌ پیاوانیک، جا (ئه‌نصاریه‌کان) ووتیان خوا له‌ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ خوش بی‌ت به‌شی قورمیش ده‌دات و واز له‌ ئیمه‌ دین و به‌شمان نادات، له‌ کاتی‌کدا شیره‌کانمان خوی‌نی ئه‌وانی لی ده‌تکی؟ ئه‌نه‌س وتی: ئه‌م ووته‌یان بۆ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ گیرایه‌وه، بۆیه‌ناردی به‌ شوین ئه‌نصاریه‌کاندا وله‌ ناو چادریکی چه‌رمی وه‌ک گومه‌زه‌دا کۆی کردنه‌وه، نه‌یه‌یشت که‌سی تریان له‌گه‌لدا بی‌ت، جا که‌کۆبونه‌وه پیغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌ستایه‌وه‌و فه‌رموو: ((ئهو قسانه‌ چی یه‌ له‌ ئیوه‌وه پیم‌ گه‌یشتوو؟)) جا پیاوه‌ تیگه‌یشتوو که‌انی ئه‌نصار وتیان: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ گه‌وره‌کانمان هه‌یچیان نه‌وتوو، به‌لام که‌سانیکی گه‌نج ولایمان ووتویانه: خوا له‌ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ خوش بی‌ت به‌شی قورمیش ده‌دات و واز له‌ ئیمه‌ دین و به‌شمان نادات، له‌ کاتی‌کدا شیره‌کانمان خوی‌نی ئه‌وانی لی ده‌تکیت، ئه‌نجا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رموو: ((ده‌ی بی‌گومان من به‌شی پیاوانیک ده‌دم که‌ تازه له‌ کوهر دابراون و (مسولمان بوون) دلایان راده‌گرم، ئایا ئیوه‌ رازی نابن که‌ خه‌لکی مال و سامان به‌نه‌وه ئیوه‌ش پیغه‌مبه‌ر ﷺ ببه‌نه‌وه بۆماله‌کانتان؟ ده‌ی سویند به‌خوا ئه‌وه‌ی ئیوه‌ ده‌یبه‌نه‌وه چاک‌تره‌ له‌وه‌ی ئه‌وان ده‌یبه‌نه‌وه)) وتیان: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌دلنیاپییه‌وه رازی بووین ئه‌وسا پپی فه‌رموون: ((دلنیا بن (له‌ پاش من) توشی پینه‌زانی و خه‌لک پش‌خستنیک زۆر به‌سه‌رتاندا ده‌بن، که‌وابوو ئارام بگرن هه‌تا ده‌گه‌نه‌وه خزمه‌تی خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی ﷺ (له‌ دوا‌روژدا) چونکه‌ دلنیا بن من له‌سه‌ر چه‌وز (ی که‌وسه‌ر) م)) ئه‌نه‌س ووتی به‌لام ئارامیان نه‌گرت.

۴۳۳۲- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ قَسَمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ غَنَائِمَ بَيْنَ قُرَيْشٍ، فَغَضِبَتِ الْأَنْصَارُ، قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "أَمَّا تَرْضَوْنَ أَنْ يَذْهَبَ النَّاسُ بِالْدُّنْيَا، وَتَذْهَبُونَ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ؟". قَالُوا: بَلَى. قَالَ: "لَوْ سَلَكَ النَّاسُ وَادِيًا أَوْ شِعْبًا لَسَلَكْتُ وَادِي الْأَنْصَارِ أَوْ شِعْبَهُمْ"^(۱).

۴۳۳۲- نه نهس ﷺ وتی: رۆژی نازادکردنی مهککه کاتی پیغه مبهری خوا ﷺ دهستکه وتهکانی له نیوان قورمه شهکاندا دابهش کرد، نه نصاریه کان تورپه بوون، پیغه مبهری خوا ﷺ ههرمووی بییان: ((نایا نیوه رازی نابن که خه لکی دنیا ببه نه وه، نیوهش پیغه مبهری خوا ﷺ ببه نه وه)) وتیان: به ئی رازین، ههرمووی: ((نه گهر خه لکی به شیونک یان دولیکدا برپون بیگومان من به شیوی نه نصاریه کان یان دوله که یاندا دروم)).

۴۳۳۳- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا أَزْهَرُ، عَنِ ابْنِ عَوْنٍ، أَنَّ أَبَا هِشَامٍ بْنُ زَيْدٍ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ أَنَسٍ ﷺ قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمَ حُنَيْنِ التَّقَى هَوَازُنَ وَمَعَ النَّبِيِّ ﷺ عَشْرَةُ آلَافٍ وَالطُّلَقَاءُ، فَأَذْبَرُوا، قَالَ: "يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ". قَالُوا لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدَيْكَ، لَبَّيْكَ نَحْنُ بَيْنَ يَدَيْكَ. فَنَزَلَ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: "أَنَا عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ". فَأَنْهَزَمَ الْمُشْرِكُونَ، فَأَعْطَى الطُّلَقَاءُ وَالْمُهَاجِرِينَ وَلَمْ يُعْطِ الْأَنْصَارُ شَيْئًا، فَقَالُوا، قَدَعَاهُمْ فَأَذْخَلَهُمْ فِي قُبَّةٍ فَقَالَ: "أَمَّا تَرْضَوْنَ أَنْ يَذْهَبَ النَّاسُ بِالشَّاةِ وَالْبَعِيرِ، وَتَذْهَبُونَ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ؟"، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "لَوْ سَلَكَ النَّاسُ وَادِيًا وَسَلَكَتِ الْأَنْصَارُ شِعْبًا لَأَخْتَرْتُ شِعْبَ الْأَنْصَارِ"^(۲).

۴۳۳۳- نه نهس ﷺ وتی: کاتی (غهزای) حونهین بوو (پیغه مبهری ﷺ و) ههوازین بهیه که گهیشتن و (جهنگان) ده ههزار (چهکدار) و نازادکراوهکان له گه ل پیغه مبهردا ﷺ بوون هه لهاتن و رایان کرد (پیغه مبهری ﷺ) ههرمووی: ((نه ی

(۱) بروانه: ۳۱۴۶.

(۲) بروانه: ۳۱۴۶.

کۆمه‌لی ئه‌نصاریه‌کان))وتیان: ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ خزمه‌تاین و جار له‌دوای جار دلخۆشت ده‌که‌ین ئێمه‌ گوێڕایه‌ڵین له‌ خزمه‌تداین. ئه‌نجا پێغه‌مبه‌ر ﷺ (له‌ ئیستره‌که‌ی) دابه‌زی و فه‌رمووی: ((من به‌نده‌ی خوا و پێغه‌مبه‌ری ئه‌وم))ئه‌نجا بته‌هرسته‌کان شکان و هه‌له‌هاتن جا پێغه‌مبه‌ر ﷺ (له‌ ده‌سته‌که‌وته‌کان) به‌شی ئازادکراوانی مه‌که‌هو کۆچه‌رانی دا به‌لام هه‌یچی نه‌دا به‌ئه‌نصاریه‌کان بۆیه‌ ئه‌وانیش (ئه‌نصاریه‌کان) گله‌بیان کرد پێغه‌مبه‌ریش ﷺ بانگی کردن و بردنیه‌ ناو چادریکی گومه‌زه‌وه‌ و فه‌رمووی (پییان): ((ئایا ئێوه‌ رازی نابن که‌خه‌لکی مه‌رو و شتر ببه‌نه‌وه‌ ئێوش پێغه‌مبه‌ر ببه‌نه‌وه‌))ئه‌نجا پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((ئه‌گه‌ر خه‌لکی به‌ شیویک برۆن ئه‌نصاریش به‌ دوێنیکا برۆن من دۆله‌که‌ی ئه‌نصار هه‌له‌دمبژێرم)).

٤٣٣٤- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: سَمِعْتُ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؓ قَالَ: جَمَعَ النَّبِيُّ ﷺ نَاسًا مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ: "إِنَّ قُرَيْشًا حَدِيثُ عَهْدٍ بِجَاهِلِيَّةٍ وَمُصِيبَةٍ، وَإِنِّي أَرَدْتُ أَنْ أَجْبِرَهُمْ وَأَتَأَلَّفَهُمْ، أَمَّا تَرْضَوْنَ أَنْ يَرْجِعَ النَّاسُ بِالدُّنْيَا، وَتَرْجِعُونَ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِلَى بُيُوتِكُمْ؟". قَالُوا بَلَى. قَالَ: "لَوْ سَلَكَ النَّاسُ وَادِيًا وَسَلَكَتِ الْأَنْصَارُ شِعْبًا لَسَلَكْتُ وَادِي الْأَنْصَارِ أَوْ شِعْبَ الْأَنْصَارِ"^(١).

٤٣٣٤- ئه‌نه‌سی کوری مالیک ؓ وتی: پێغه‌مبه‌ر ﷺ که‌سانیکێ ئه‌نصارێ کۆ کردمه‌وه‌ فه‌رمووی: ((هه‌رمیشه‌کان تازە له‌ نه‌قامی به‌راون و لیقه‌ومانیشیان^(٢) زۆری به‌سه‌ردا نه‌چوو به‌یگومان من وسته‌ومه‌ بۆیان سارێژکه‌م و دلیان راکیشم (بۆلای ئیسلام) ئایا ئێوه‌ رازی نابن که‌ خه‌لکی دونیا له‌گه‌ل خۆیان ببه‌نه‌وه‌و ئێوش پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ببه‌نه‌وه‌ بۆماله‌کانتان ؟))وتیان: به‌لێ رازین

(١) به‌روانه: ٣١٤٦.

(٢) له‌ گوێزانی کس و کار و داگیر کردنی شارمه‌هان.

فهرمووی: ((نهگهر خه‌لکی به شیویکدا برۆن نه‌نصاریه‌کانیش به دۆلێکدا برۆن به دنیاییه‌وه من به دۆله‌که‌ یان شیوه‌که‌ی نه‌نصاردا دهرۆم)).

۴۳۵- حَدَّثَنَا قَيْصَةُ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: لَمَّا قَسَمَ النَّبِيُّ ﷺ قِسْمَةَ حُنَيْنٍ، قَالَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ: مَا أَرَادَ بِهَا وَجْهَ اللَّهِ. فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَأَخْبَرْتُهُ، فَتَغَيَّرَ وَجْهُهُ ثُمَّ قَالَ: "رَحِمَهُ اللَّهُ عَلَى مُوسَى، لَقَدْ أُوذِيَ بِأَكْثَرٍ مِنْ هَذَا فَصَبَرَ"^(۱).

۴۳۵-عه‌بدوللا (ی کورپی مه‌سعوود) ﷺ کاتی پیغه‌مبه‌ر ﷺ دمسته‌وته‌کانی حونه‌ینی دابه‌ش ده‌کرد، پیاویکی نه‌نصاری وتی: نه‌م دابه‌ش کردنه‌ پرهمانه‌ندی خوای تیا مه‌به‌ست نه‌بووه (عه‌بدوللا وتی: منیش هاته‌م خرمه‌تی پیغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌واله‌که‌م بۆ گێرپایه‌وه‌ وپیم راگه‌یانده‌، نه‌ویش ره‌نگی روخساری تیکچوو له‌ پاشان فه‌رمووی: ((ره‌حمه‌تی خوا له‌ مووسا بیت بیگومان به‌شتی له‌مه‌ زۆتر نازار درا به‌لام نارامی گرت)).

۴۳۶- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ حُنَيْنٍ أَتَرَ النَّبِيُّ ﷺ نَاسًا، أَعْطَى الْأَقْرَعَ مِائَةً مِنَ الْإِبِلِ، وَأَعْطَى عُنَيْنَةَ مِثْلَ ذَلِكَ، وَأَعْطَى نَاسًا، فَقَالَ رَجُلٌ: مَا أُرِيدُ بِهَذِهِ الْقِسْمَةِ وَجْهَ اللَّهِ. فَقُلْتُ: لِأَخِيرِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "رَحِمَ اللَّهُ مُوسَى. قَدْ أُوذِيَ بِأَكْثَرٍ مِنْ هَذَا فَصَبَرَ"^(۲).

۴۳۶- نه‌بو وائیل له‌ عه‌بدوللاوه‌ ﷺ ده‌گێرپه‌ته‌وه‌ ده‌لی: له‌کاتی رۆزی (غه‌زای) حونه‌یندا پێدانی دمسته‌وته‌ی تایبه‌ت کرد به‌که‌سانیکه‌وه‌: سه‌د وشتری دا به‌ نه‌قرع و هاوشیوه‌ی نه‌ومشی دا به‌ عویه‌ینه‌ به‌شی که‌سانیکه‌ی (تر به‌م شیوه‌) دا، جا پیاوی وتی: نه‌م دابه‌ش کردنه‌ مه‌به‌ست پێی پرهمانه‌ندی خوا نه‌بوو

(۱) بروانه: ۳۱۵۰.

(۲) بروانه: ۳۱۵۰.

(عهبدوئلا دهلی) منیش وتم: سویند به خوا نهم ههواله دهگهیهنمه پیغهمبه ر
 ﷺ نهویش فهرمووی: ((پهحمهتی خوا له مووسا بیت بیگومان به لهمه زورتر
 نازار درا بهلام نارامی گرت)).

۴۳۳۷- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ مُعَاذٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ عَوْنٍ، عَنْ هِشَامِ بْنِ
 زَيْدٍ بْنِ أَنَسٍ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ حُنَيْنٍ أَقْبَلْتُ هَوَازِنَ
 وَعَظْفَانَ وَغَيْرَهُمْ يَنْعِمُهُمْ وَذَرَارِيَهُمْ، وَمَعَ النَّبِيِّ ﷺ عَشْرَةُ آلَافٍ وَمِنَ الطُّلُقَاءِ، فَأَذَبَرُوا
 عَنْهُ حَتَّى بَقِيَ وَحْدَهُ، فَنَادَى يَوْمئِذٍ نِدَاءً لَمْ يَخْلُطْ بَيْنَهُمَا، التَّفَتَّ عَنْ يَمِينِهِ، فَقَالَ: "يَا
 مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ". قَالُوا: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَبَشِّرْ نَحْنُ مَعَكَ. ثُمَّ التَّفَتَّ عَنْ يَسَارِهِ، فَقَالَ:
 "يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ". قَالُوا: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَبَشِّرْ نَحْنُ مَعَكَ. وَهُوَ عَلَى بَغْلَةٍ بَيْضَاءَ،
 فَنَزَلَ فَقَالَ: "أَنَا عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ". فَانْهَزَمَ الْمُشْرِكُونَ، فَأَصَابَ يَوْمئِذٍ غَنَائِمَ كَثِيرَةً، فَقَسَمَ
 فِي الْمُهَاجِرِينَ وَالطُّلُقَاءِ وَلَمْ يُعْطِ الْأَنْصَارَ شَيْئًا، فَقَالَتِ الْأَنْصَارُ: إِذَا كَانَتْ شَدِيدَةُ فَتَحُنْ
 نُدْعَى، وَيُعْطَى الْغَنِيمَةُ غَيْرَتًا. فَبَلَغَهُ ذَلِكَ، فَجَمَعَهُمْ فِي قُبَّةٍ، فَقَالَ: "يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ مَا
 حَدِيثُ بَلَّغْنِي عَنْكُمْ؟". فَسَكَتُوا فَقَالَ: "يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ، أَلَا تَرْضَوْنَ أَنْ يَذْهَبَ النَّاسُ
 بِالذُّنْيَا، وَتَذْهَبُونَ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ تَحُوزُونَهُ إِلَى بُيُوتِكُمْ؟". قَالُوا: بَلَى. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "لَوْ
 سَلَكَ النَّاسُ وَادِيًا، وَسَلَكَتِ الْأَنْصَارُ شِعْبًا لَأَخَذْتُ شِعْبَ الْأَنْصَارِ". فَقَالَ هِشَامُ: يَا أَبَا
 حَمْزَةَ، وَأَنْتَ شَاهِدُ ذَلِكَ؟ قَالَ: وَأَيْنَ أَغِيبُ عَنْهُ؟^(۱)

۴۳۳۷- نه نهسی کوری مالیک ﷺ وتی: کاتی (غهزای) حونهین بوو، ههوازین و
 غهتهفان خه لکانی جگه لهوانیش به خویمان و نازهل و مالآت و ژن و
 مندالیانه وه هاتن (بو جهنگ) پیغهمبه ریش ﷺ ده هزار (چهگدار و) نازاد
 کراوان (ی مهککهی) لهگه لدا بوو، ههلهاتن و بهشتیان هه لکرد له پیغهمبه رو ﷺ

بەجێیان هێشت تا بەتەنها مایەو، جا لەو پۆژەدا دوو بانگی کرد کە تیکەلێ
 نەکردن لەگەڵ یەكتری، لایکردەو بە لای راستیدا و فەرمووی: ((ئەي كۆمەلێ
 ئەنصارییەكان)) وتیان: لە خزمەتدا ئێمە پێغەمبەری خوا ﷺ مژدەت لێ بێت
 ئێمە لە خزمەتدا، لە پاشان لایکردەو بە لای چەپیدا و فەرمووی: ((ئەي
 كۆمەلێ ئەنصارییەكان)) ووتیان گوێڕایەكتین ئێمە پێغەمبەری خوا ﷺ مژدەت
 لێ بێ ئێمە لەگەڵتدا ئێمە پێغەمبەر ﷺ بە سوار ئیستێکی سپەو بوو ئەنجا
 دابەزی فەرمووی: ((بێگومان من بەندەي خوا و پێغەمبەری ئەو)) ئەنجا
 بێرەستان شكان و هەلەاتن، بۆیە لەو پۆژەدا پێغەمبەر ﷺ دەستكەوتی زۆری
 دەست كەوت، جا لە نیوان كۆچەرەكان و ئازادكراوانی مەككەدا دابەشی كرد هیچی
 نەدا بە ئەنصارییەكان، بۆیە ئەنصارییەكانیش وتیان: ئەگەر سەختی و
 نارەحەتی بێت^(۱) ئەوا ئێمەي بۆ بانگ دەكرێ بەلام دەستكەوت بەغەیری ئێمە
 دەدرێت؟ ئەو و تەبە گەشتەو بە پێغەمبەر ﷺ بۆیە لە چادریك وەك گومەزدا
 كۆی كردنەو و فەرمووی: ((ئەي خەلکی ئەنصار ئایا ئێو پازی نابن كە خەلك
 دونیا ببەنەو، ئێو ش پێغەمبەری خوا ﷺ ببەنەو بۆ ناو مالهكانتان؟)) وتیان:
 بەلێ رازین، ئەنجا پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((ئەگەر خەلکی بە شیوێكدا بپۆن
 ئەنصاریش بە دوێكدا بپۆن بێگومان من بە دوڵەكەي ئەنصاردا درۆم)).
 هیشام وتی: ئەي ئەبوحەمزە تۆ خۆت نامادە بویت ئەووت بینی؟ ووتی جا من
 لە كوێدا لەگەلێ نەبووم.

(۱) واتە: بۆ جەنگ و نارەحەتی بانگ دەكرێن.

۵۹ - بابُ السَّرِيَّةِ الَّتِي قَبْلَ نَجْدٍ

۴۳۳۸- حَدَّثَنَا أَبُو الثُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَرِيَّةً قَبْلَ نَجْدٍ، فَكُنْتُ فِيهَا، فَبَلَغْتُ سِهَامُنَا اثْنَيْ عَشَرَ بَعِيرًا، وَنُقُلْنَا بَعِيرًا بَعِيرًا، فَرَجَعْنَا بِثَلَاثَةِ عَشَرَ بَعِيرًا^(۱).

۵۹- باسی ئەو بەشە لەشکرە (پێغه‌مبەر ﷺ ناردی) روو بە نه‌جد

۴۳۳۸- ئیبنو عومەر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا وتی: پێغه‌مبەر ﷺ دەستەیه‌کی سوپای روو بە نه‌جد نارد منیشی تیا بووم (دەستکەوتی زۆرمان گرت) بۆیه پشکی هەر یه‌که‌مان گه‌یشتە دوانزە وستر وسترێکی زیاده‌شمان پێ درا، ئەنجا یه‌کی بە سیازده وستره‌وه گه‌راینه‌وه (که‌به‌رمان که‌وتبوو).

۶۰ - بابُ بَعَثِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ إِلَى بَنِي جَذِيمَةَ

۴۳۳۹- حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، وَحَدَّثَنِي نُعَيْمٌ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ إِلَى بَنِي جَذِيمَةَ، فَدَعَاهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ، فَلَمْ يُحْسِنُوا أَنْ يَقُولُوا أَسْلَمْنَا. فَجَعَلُوا يَقُولُونَ صَبَأْنَا، صَبَأْنَا. فَجَعَلَ خَالِدٌ يَقْتُلُ مِنْهُمْ وَيَأْسِرُ، وَدَفَعَ إِلَى كُلِّ رَجُلٍ مِّنَّا أُسِيرَةً، حَتَّى إِذَا كَانَ يَوْمٌ أَمَرَ خَالِدٌ أَنْ يَقْتُلَ كُلَّ رَجُلٍ مِّنَّا أُسِيرَةً؛ فَقُلْتُ: وَاللَّهِ لَا أَقْتُلُ أُسِيرِي، وَلَا يَقْتُلُ رَجُلٌ مِّنْ أَصْحَابِي أُسِيرَةً، حَتَّى قَدِمْنَا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرْنَاهُ، فَرَفَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَهُ فَقَالَ: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَبْرَأُ إِلَيْكَ مِمَّا صَنَعَ خَالِدٌ". مَرَّتَيْنِ^(۲).

(۱) بروانه: ۳۱۳۴.

(۲) بروانه: ۷۱۸۹.

۶۰- باسی ناردنی خالیدی کوری وهلید ﷺ له لایهن

پێغه‌مبهر وه ﷺ بۆ سه‌ر به‌نی جه‌زیمه

۴۳۳۹- سالم له عه‌بدوللای کوری عومه‌ری ﷺ باوکیه‌وه ده‌گێرپێته‌وه وتی: پێغه‌مبهری خوا ﷺ خالیدی کوری وه‌لید ﷺ نارد بۆ سه‌ر به‌نی جه‌زیمه و بانگی کردن بۆ (هاتنه‌ ناو) ئیسلامه‌وه، به‌لام نه‌یانزانی به‌ رێک و پێکی بلێن مسو‌لمان بووین، به‌ئکو ده‌ستیان کرد به‌ ووتنی: له‌ ئایین دهرجووین (بۆناو ئیسلام) له‌ ئایین دهرجووین (بۆ ناو ئیسلام) بۆیه‌ خالیدیش ده‌ستی کرد به‌کوشتن لییان و دیل کردنیان، هه‌روه‌ها بۆ هه‌ر یه‌کیکیان دیلیکی دا‌یه ده‌ستی هه‌تا رۆژیکیان خالید فهرمانی کرد که هه‌رکه‌سیکیان دیله‌که‌ی خۆی بکوژیت (عه‌بدوللای ده‌لی) منیش وتم: وه‌للاهی من دیله‌که‌ی خۆم ناکوژم وه‌ هیچ کام له‌ هاوه‌لکانیشم دیله‌که‌ی ناکوژیت هه‌تا هاتینه‌وه بۆ خزمه‌ت پێغه‌مبهر ﷺ وباسه‌که‌مان بۆگێرایه‌وه ئه‌نجا پێغه‌مبهر ﷺ هه‌ردوو ده‌ستی به‌رز کرده‌وه و دووجار فهرمووی: ((خوایه به‌راستی من به‌ریبوونی خۆم لای تۆ دهردم‌ب‌رم له‌وه‌ی خالید کردویه‌تی)).

۶۱- باب سَرِيَّةُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حُذَافَةَ السَّهْمِيِّ وَعَلْقَمَةَ بْنِ مُجَزَّ الْمُدَلِجِيِّ

وَيُقَالُ: إِنَّهَا سَرِيَّةُ الْأَنْصَارِ.

۴۳۴۰- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ: حَدَّثَنِي سَعْدُ بْنُ عُبَيْدَةَ، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ ﷺ سَرِيَّةً فَاسْتَغْمَلَ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ، وَأَمَرَهُمْ أَنْ يُطِيعُوهُ، فَغَضِبَ فَقَالَ: أَلَيْسَ أَمْرُكُمْ النَّبِيِّ ﷺ أَنْ تُطِيعُونِي؟ قَالُوا: بَلَى. قَالَ فَاجْمَعُوا لِي حَطَبًا. فَجَمَعُوا، فَقَالَ: أَوْقِدُوا نَارًا. فَأَوْقَدُوهَا، فَقَالَ: ادْخُلُوهَا. فَهَمُّوا، وَجَعَلَ بَعْضُهُمْ يَمْسِكُ بَعْضًا، وَيَقُولُونَ: فَرَرْنَا إِلَى النَّبِيِّ ﷺ مِنَ النَّارِ. فَمَا زَالُوا حَتَّى خَمَدَتِ النَّارُ، فَسَكَنَ غَضَبُهُ، فَبَلَغَ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: "لَوْ دَخَلُوهَا مَا خَرَجُوا مِنْهَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، الطَّاعَةُ فِي الْمَعْرُوفِ" (۱).

٦١- باسی دهستهی عهبدولایی کوری خوزافهی سههمی و عهلقههمی کوری موجهزیزی مودلیجی

بهو دهستهیه دهوترا دهسته نهنصارییهکان.

٤٣٤٠- عهلی ﷺ وتی: پیغهمبهر ﷺ دهستهیهکی نارد و پیاویکی نهنصاری کرده سهرکردهیان و فهرمانی پی کردن که گوپرایهلی بن، جا (سهرکردهکه) توره بو^(١)، نهویش وتی: نایا پیغهمبهر ﷺ فهرمانی پی نهکردن که گوپرایهلم بن؟ وتیان: بهلی وایه، وتی: دهی هندی دارم بوکوؤبکه نهوه، نهوانیش کوپان کردهوه نهجا وتی: ئاگری پیومنین، نهوانیش ئاگریان پیوه نا، جا وتی: بچنه ناویهوه، ویستیان (بچنه ناو ئاگرهکهوه) ههندیکیان ههندیکیانیا گرت (نهیان هیشت بچنه ناوی) وتیان: ئیمه له ئاگر پامان کردووه بولای پیغهمبهر ﷺ ئیتر ههر بهم جووره (لهیهکتری پئگر) یان دهکرد تا ئاگرهکه کوژایهوه، نهوسا تورهمیهکهی نهو (عهبدوللا)ش دامردهوه جا نهو ههواله گهشت به پیغهمبهر ﷺ و فهرمووی: ((ئهگهر برپوشتنایهته نایوی تا روژی دوا ی لی نهدههاتنه دمرهوه، گوپرایهلی له کاری چاکه دایه)).

٦٢ - بابُ بَعَثَ اَبِي مُوسَى وَمُعَاذٌ اِلَى الْيَمَنِ قَبْلَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ

٤٣٤١-٤٣٤٢- حَدَّثَنَا مُوسَى، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَبَا مُوسَى وَمُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ إِلَى الْيَمَنِ، قَالَ: وَبَعَثَ كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا عَلَى مِخْلَافٍ، قَالَ: وَالْيَمَنُ مِخْلَافَانِ، ثُمَّ قَالَ: "يَسْرًا وَلَا تُعَسِّرَا، وَبَشْرًا وَلَا تُنْفِرَا". فَأَنْطَلَقَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا إِلَى عَمَلِهِ، وَكَانَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا إِذَا سَارَ فِي أَرْضِهِ كَانَ قَرِيبًا مِنْ صَاحِبِهِ

(١) یان تورهمان کرد

أَخَذَتْ بِهِ عَهْدًا فَسَلَّمَ عَلَيْهِ، فَسَارَ مُعَاذٌ فِي أَرْضِهِ قَرِيبًا مِنْ صَاحِبِهِ أَبِي مُوسَى، فَجَاءَ يَسِيرُ عَلَى بَغْلَتِهِ حَتَّى انْتَهَى إِلَيْهِ، وَإِذَا هُوَ جَالِسٌ، وَقَدْ اجْتَمَعَ إِلَيْهِ النَّاسُ، وَإِذَا رَجُلٌ عِنْدَهُ قَدْ جُمِعَتْ يَدَاهُ إِلَى عُنُقِهِ، فَقَالَ لَهُ مُعَاذٌ: يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ قَيْسٍ، أَيَّمْ هَذَا؟ قَالَ: هَذَا رَجُلٌ كَفَرَ بَعْدَ إِسْلَامِهِ. قَالَ: لَا أَنْزِلُ حَتَّى يُقْتَلَ. قَالَ: إِمَّا جِيءَ بِهِ لِدَلِكْ فَأَنْزِلُ. قَالَ: مَا أَنْزِلُ حَتَّى يُقْتَلَ. فَأَمَرَ بِهِ فَقِيلَ، ثُمَّ نَزَلَ فَقَالَ: يَا عَبْدَ اللَّهِ، كَيْفَ تَقْرَأُ الْقُرْآنَ؟ قَالَ: أَتَقَوُّهُ تَقَوُّقًا. قَالَ: فَكَيْفَ تَقْرَأُ أَنْتَ يَا مُعَاذُ؟ قَالَ: أَنَأَمُ أَوَّلَ اللَّيْلِ، فَأَقُومُ وَقَدْ قَضَيْتُ جُزْئِي مِنَ النَّوْمِ، فَأَقْرَأُ مَا كَتَبَ اللَّهُ لِي، فَأَحْتَسِبُ تَوْمَتِي كَمَا أَحْتَسِبُ قَوْمَتِي^(۱).

۱۲- باسی ناردنی ئەبو موسا و موعاز ﷺ پيش حەجى مالئاوايى بۆ يەمەن

۴۳۴۱-۴۳۴۲- ئەبو بورده وتى: پېغەمبەرى خوا ﷺ ئەبو موسا و موعازى كۆرى جەبەلى (رەزاي خويان لى بى) نارد بۆيەمەن (ئەبو بورده) دەلى: ھەر يەك لەو دوانىيە نارد بۆ ھەريمىك - دەلى: يەمەن دوو ھەريمە - لە پاشان ھەرمووى: ((ھەردووكتان ئاسانكارى بىكەن و شت قورس مەكەن، موژدە دەرین خەلك دوور مەخەنەو)) ئينجا ھەر يەكەيان رۆشت بۆ كارەكەى خوئى، وە ھەركام لەو دووانە كە پرۆشتايە بە قەلەمەرەمكەى خویدا و نزيك بوايە لە ھاوړيكەيەو سەردانى دەرگرد وسەلامى لى دەرگرد، جاموعاز بە قەلەمەرەمكەى خویدا لە نيزيك ئەبو موساى ھاوړيەو رۆشت، جا ھات و بەسوار ئيسترەكەيەو دەرپۆشت ھەتا گەشتە لای (ئەبو موسا) لەو كاتەدا ئەبو موساى بينى دانىشتوو و كەسانىكى لە دەور كۆ بۆتەو و پياويكى لايە ھەردوو كەلەبجە دەستى براوہ بۆ لای مى، موعاز بە ئەبو موساى وت: ئەى عەبدوللای كۆرى قەيس ئەم كاپرا چى يە ؟ وتى: ئەمە پياويكە دواى مسولمان بوونى كافىر

بۆتهوه (هه‌لگه‌پراوته‌وه) موعاز وتی: دانا به‌زم تا نه‌کوژری ئه‌بو موسا وتی: بێگومان هه‌ر بۆ ئه‌وه هینراوه که‌واته دابه‌زه، وتی: دانا به‌زم هه‌تا نه‌کوژری ئه‌نجا ئه‌بو موسا فه‌رمانی کردو کوژرا، له‌ پاشان موعاز دابه‌زی، ئه‌نجا (موعاز) وتی: ئه‌ی عه‌بدو‌للا تۆ چۆن قورئان ده‌خوینیت ؟ وتی: به‌رو دوا هه‌رجاری به‌ پێی توانا ده‌یخوینم (له‌ شه‌وو پۆژدا) وتی: ئه‌ی تۆ (موعاز) چۆن ده‌یخوینی ؟ (موعاز) وتی: سه‌ره‌تا شه‌و ده‌خه‌وم ئه‌نجا هه‌لده‌سم بێگومان به‌شی خۆم له‌ خه‌و ته‌واو کردووه، ئه‌نجا ئه‌وه‌نده‌ خوا بۆی نو‌سیبم قورئان ده‌خوینم جا چا‌وم‌پروانی پاداشت ده‌که‌م به‌خه‌وته‌که‌م هه‌رچۆنیک چا‌وم‌پروانی پاداشت ده‌که‌م به‌ شه‌و نو‌یژ و قورئان خو‌ینده‌که‌م.

٤٣٤٣- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ عَنِ الشَّيْبَانِيِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ، فَسَأَلَهُ عَنْ أَشْرَبَةِ تُصْنَعُ بِهَا، فَقَالَ: "وَمَا هِيَ؟". قَالَ الْبُتْعُ وَالْمِزْرُ - فَقُلْتُ لِأَبِي بُرْدَةَ: مَا الْبُتْعُ؟ قَالَ: نَبِيذُ الْعَسَلِ، وَالْمِزْرُ: نَبِيذُ الشَّعِيرِ - فَقَالَ: "كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ". رَوَاهُ جَرِيرٌ وَعَبْدُ الْوَاحِدِ عَنِ الشَّيْبَانِيِّ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ^(١).

٤٣٤٣- سه‌عه‌یدی کوری ئه‌بو بورده گێ‌پ‌پ‌یه‌وه‌له‌ باوکیه‌وه ئه‌ویش له‌ ئه‌بو موسای ئه‌شه‌ریه‌وه ر‌ض‌ی‌الله‌عنه‌ ده‌گێ‌پ‌یت‌ه‌وه که‌ پ‌ی‌غه‌م‌به‌ر ﷺ نار‌دی بۆ یه‌مه‌ن، جا ئه‌بو موسا د‌م‌باره‌ی چه‌ند خ‌وا‌ر‌د‌ن‌ه‌وه‌یه‌ک پ‌ر‌س‌یا‌ری لی کرد که‌له‌ یه‌مه‌ن در‌وست ده‌کر‌یت، پ‌ی‌غه‌م‌به‌ر‌یش ﷺ فه‌رم‌و‌ی: ((ئ‌ه‌و‌خ‌وا‌ر‌د‌ن‌ه‌وانه‌ کامه‌نه‌ن ؟)) وتی: (ناویان) بیت‌ع و می‌زره (سه‌عید ده‌لی) به‌ ئه‌بو بورده‌م وت: بیت‌ع چی یه‌ ؟ وتی: شه‌رابی هه‌نگ‌وینه‌و می‌ز‌ر‌یش شه‌رابی جو‌یه، ئه‌نجا پ‌ی‌غه‌م‌به‌ر ﷺ فه‌رم‌و‌ی: ((هه‌موو سه‌رخ‌ۆش‌که‌ر‌یک حه‌رامه‌)).

(نهم فهرمووده) جهریر وعهدولواحد له شهیبانی یهوه گپراویانهتهوه
ئهویش له ئهبو بوردموه گپراویهتیتهوه.

۴۳۴۴-۴۳۴۵- حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ بَعَثَ النَّبِيُّ ﷺ جَدَّهُ أَبَا مُوسَى، وَمُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ: "يَسْرًا وَلَا تُعْصِرًا، وَيَسْرًا وَلَا تُنْفِرًا، وَتَطَاوَعًا". فَقَالَ أَبُو مُوسَى: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، إِنَّ أَرْضَنَا بِهَا شَرَابٌ مِنَ الشَّعِيرِ الْمِزْرُ، وَشَرَابٌ مِنَ الْعَسَلِ الْبَيْعُ. فَقَالَ: "كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ". فَأَنْطَلَقَا، فَقَالَ مُعَاذٌ لِأَبِي مُوسَى: كَيْفَ تَقْرَأُ الْقُرْآنَ؟ قَالَ: قَائِمًا وَقَاعِدًا وَعَلَى رَاحِلَتِهِ، وَأَتَقَوُّهُ تَقَوُّقًا. قَالَ: أَمَا أَنَا فَأَنَا مُؤْمٌ وَأَقُومُ، فَأَحْتَسِبُ نَوْمَتِي كَمَا أَحْتَسِبُ قَوْمَتِي. وَضَرَبَ فُسطَاطًا، فَجَعَلَ يَتَزَاوَرَانِ، فَرَارَ مُعَاذٌ أَبَا مُوسَى، فَإِذَا رَجُلٌ مُوثِقٌ، فَقَالَ: مَا هَذَا؟ فَقَالَ أَبُو مُوسَى: يَهُودِيٌّ أَسْلَمَ ثُمَّ ارْتَدَّ. فَقَالَ مُعَاذٌ لِأَصْرَبْنَ عُنُقَهُ. تَابَعَهُ الْعَقْدِيُّ وَوَهَبَ عَنْ شُعْبَةَ.

وَقَالَ وَكَيْعٌ وَالنَّضْرُ وَأَبُو دَاوُدَ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. رَوَاهُ جَرِيرُ بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ عَنِ الشَّيْبَانِيِّ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ^(۱).

۴۳۴۴-۴۳۴۵- سهعیدی کوری ئهبو بورده له باوکیهوه دهگپرتتهوه دهلی:
پهغهمبهه باپیره که ئهبو موسایه لهگهه موعازدا ﷺ دهئیرت بو یهههه
فهرووی (پهیان) ((ناسانکاری بکهه و شت قورس مهکهه، موزدهدمربن خههه
دوور مهخههوه گوپراههلی یههتری بن (و جیاواز مهبن)) جا ئهبو موسا وتی:
ئهه پهغهمبههه خوا ﷺ بهراستی لهه ولاتهه ئیمههه خواردنهوهیهکی له جو
دروستکراوی تیایه: که ناوی میزه وه خواردنهوهیهکی له ههنگوین دروستکراوی
تیایه که ناوی بیتعه، پهغهمبهههش ﷺ فهرمووی: ((ههموو سهرخوشکهههه
ههههه)) جاهههردووکیان رهوشتن، نههجا موعاز بهئهبو موسای وت: توو چون

۴۳۴۶- ئەبو موسای ئەشعەری رضی اللہ عنہ دەلی: پیغەمبەری خوا ﷺ ناردمی بوۆ ولاتی هۆزەکه‌ی خۆم (که‌یه‌مه‌نه) ئەنجا کاتی هاتم (بو مه‌که‌که) پیغەمبەری خوا ﷺ له‌ ئەبته‌ح لایدا بوو (دانیشتبوو) فهرمووی: ((ئە‌ی عە‌بدوللای کوری قە‌یس ئیحرامی حم‌ج‌ت دابه‌ستوو؟)) وتم: بە‌لێ ئە‌ی پیغەمبەری خوا ﷺ فهرمووی: ((چۆنت وت؟)) دەلی: وتم: ئیحرامم دابه‌ست وە‌ک ئیحرام دابه‌ستنی تۆ فهرمووی: ((ئە‌ی ئایا ئازە‌لی دیاریت له‌گە‌ل خۆت هی‌ناو؟)) وتم: نە‌م هی‌ناو، فهرمووی: ((که‌واته‌ ته‌وافی به‌یت بکه‌ و هاتوچۆی نی‌وان سه‌فا و مه‌روه‌ بکه‌ له‌ پاشان ئیحرامه‌که‌ت بشکینه‌)) منیش وام کرد هە‌تا ئافره‌تێک له‌ ئافره‌تانێ به‌نی قە‌یس سه‌رمی بوۆ داهێنام، جا به‌و شیوه‌ له‌سه‌ر ئە‌و شیوازه‌ مایه‌وه‌ هە‌تا عومه‌ر رضی اللہ عنہ بویه‌ خە‌لیفه‌ (رازی نه‌بوو وتی: هورئان و سوننه‌ هی‌جیان وا نالین^(۱)).

۴۳۴۷- حَدَّثَنِي حِبَّانُ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، عَنْ زَكْرِيَاءَ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ صَيْفِيٍّ، عَنْ أَبِي مَعْبُدٍ -مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضی اللہ عنہ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ حِينَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ: "إِنَّكَ سَتَأْتِي قَوْمًا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ، فَإِذَا جِئْتَهُمْ فَأَدْعُهُمْ إِلَى أَنْ يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، فَإِنْ هُمْ طَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ قَرَضَ عَلَيْهِمْ خُمُسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، فَإِنْ هُمْ طَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ قَرَضَ عَلَيْكُمْ صَدَقَةً تُوْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ، فَتُرَدُّ عَلَى فَقَرَائِهِمْ، فَإِنْ هُمْ طَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ، فَإِيَّاكَ وَكَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ، وَاتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ، فَإِنَّهُ لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ جِجَابٌ"^(۲).

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: طَوَّعَتْ: طَاعَتْ وَأَطَاعَتْ لُغَةً، طِعْتُ وَطُعْتُ وَأَطَعْتُ.

(۱) سه‌یری فهرموودە‌ی (۱۷۹۵) بو‌خاری بکه‌.

(۲) پروانه: ۱۳۹۵.

۴۳۴۷- ئیبنو عه‌بباس (رحمه‌الله) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا (رحمه‌الله) کاتی موعازی کوری جه‌به‌لی (رحمه‌الله) نارد بو یه‌مه‌ن پیی فهرمووی: ((بیگومان تو دهرۆیت بو ناو گه‌لیک که نامه‌دارن جا که رۆشتیت بوناویان بانگیان بکه بو شه‌وی که شایه‌تی بده‌ن که هیچ په‌رستراویکی راست نیه جگه له خوا، وه (شایه‌تی بده‌ن) که بیگومان موحه‌مه‌د پیغه‌مبه‌ری خوایه، شه‌وسا شه‌گه‌ر شه‌وان شه‌ویان به گوئی کردی، شه‌نجا شه‌والیان بده‌ری که به‌راستی خوا له شه‌موو شه‌و و رۆژیکدا پینج نویژی له‌سه‌ر فهرز کردوون، شه‌وسا شه‌گه‌ر شه‌وه‌شیان به گوئی کردی شه‌نجا پییان بلی بیگومان به دلنیاپییه‌وه خوا زه‌کاتی له‌سه‌ریان فهرز کردووه له ده‌وله‌مه‌نده‌کانیان و مرده‌گیری و دهریته‌وه به شه‌زاره‌کانیان، جا شه‌گه‌ر شه‌وه‌شیان به گوئی کردی، جا ناگاداربه خۆت به‌پاریزه له (وه‌رگرتنی) ماله چاکه‌کانیان و وه خۆت له دوعا ونزای سته‌م لی‌کراو به‌پاریزه چونکه دلنیا به له نیوان شه‌و که‌سه و خودا په‌رده نی یه)).

شه‌بو عه‌بدو‌للا (ئیمامی بوخاری) ده‌لی: (طَوَّعَتْ) به‌مانای (طَاعَتْ) دئی شه‌روه‌ها (أَطَاعَتْ) خویندنه‌وه‌ی جیا به شه‌گینا ههر به مانای (طَاعَتْ) بی شه‌مه‌زیه‌و جیاوازیان نی یه له مانادا، شه‌روه‌ها (طَعْتُ) تاکه‌ی ژیری هه‌بی (طَعْتُ) بۆری هه‌بی وه (أَطَعْتُ) شه‌مه‌زیه‌ک له پی‌شیه‌وه زیاد کرا بی شه‌رسی شیوه‌که‌ی باس له فه‌سه‌که‌ره‌که ده‌کات (شه‌مانه‌ی بۆیه هینا چونکه وشه‌ی (أَطَاعُوك) له فه‌رمووده‌که‌دا هاتووه به (طَاعُوا لَكَ) شه‌هاتووه).

۴۳۴۸- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ أَنَّ مُعَاذًا (رحمه‌الله) لَمَّا قَدِمَ الْيَمَنَ صَلَّى بِهِمُ الصُّبْحَ فَقَرَأَ: ﴿وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا﴾ النساء، فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ: لَقَدْ قَرَأْتَ عَيْنُ أُمِّ إِبْرَاهِيمَ

زَادَ مُعَاذٌ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ حَبِيبٍ، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ النَّبِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بَعَثَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ، فَقَرَأَ مُعَاذٌ فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ سُورَةَ النَّسَاءِ، فَلَمَّا قَالَ: ﴿وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا﴾ (۱۲۵) النِّسَاءِ، قَالَ رَجُلٌ خَلْفَهُ: قَرَأْتَ عَيْنُ أُمِّ إِبْرَاهِيمَ.

۴۳۴۸- عهمری کوری مهیمون دهگیریتتهوه دهلی: بیگومان کاتی موعاز رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ هات بو یه مهن پیش نویژی نویژی به یانی بوکردن و ﴿وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا﴾ (۱۲۵) النِّسَاءِ، ی خویند نهجا پیاویک له ناو خه لکه کهدا (له کاتی نویژه کهیدا) وتی: سویند به خوا جاوی دایکی ئیبراهیم پی گهش بوویهوه.

له گیرانه وهی موعاز له شوعبه وه له حه بیه وه له سه عیده وه له عه مره وه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دهگیریتته وه ئهم زیاده ی هیه که پیغه مبه ر موعازی نارد بو یه مهن جا موعاز له نویژی به یانیدا سورمتی نیسانی خویند جا کاتی وتی: ﴿وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا﴾ (۱۲۵) النِّسَاءِ،

پیاویک له دوایه وه وتی: جاوی دایکی ئیبراهیم گهش بوویه وه (به م نایه ته).

۶۳ - بَابُ: بَعَثَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ وَخَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ إِلَى الْيَمَنِ

قَبْلَ حِجَّةِ الْوَدَاعِ

۴۳۴۹- حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ عُمَانَ، حَدَّثَنَا شُرَيْحُ بْنُ مَسْلَمَةَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُونُسَ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ سَمِعْتُ الْبَرَاءَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بَعَثَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَعَ خَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ إِلَى الْيَمَنِ، قَالَ ثُمَّ بَعَثَ عَلِيًّا بَعْدَ ذَلِكَ مَكَانَهُ، فَقَالَ: "مُرْ أَصْحَابَ خَالِدٍ، مَنْ شَاءَ مِنْهُمْ أَنْ يُعَقِّبَ مَعَكَ فَلْيُعَقِّبْ، وَمَنْ شَاءَ فَلْيُقْبِلْ". فَكُنْتُ فِيمَنْ عَقَّبَ مَعَهُ، قَالَ: فَعَنِمْتُ أَوَاقٍ دَوَاتٍ عَدَدٍ.

٦٣- باسیک: ناردنی عهلی کوری ئه‌بو تالیب و خالیدی کوری وه‌لید ﴿﴾ پیش چه‌جی مالئاوایی بۆ یه‌مه‌ن

٤٣٤٩- به‌را ﴿﴾ وتی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﴿﴾ له‌گه‌ل خالیدی کوری وه‌لید دا ناردینی بۆ یه‌مه‌ن بۆ (غه‌زا) ده‌لئ: له‌ پاشان دوا ماومه‌یه عه‌لی ﴿﴾ نارد له‌ شوینی خالید فه‌رمووی به‌ عه‌لی: ((فه‌رمان بکه‌ به‌ هاوړپکانی خالید: هه‌رکه‌سیکیان ده‌یه‌وئ له‌گه‌ل تۆ بگه‌رپته‌وه^(١) (بۆیه‌مه‌ن) با بگه‌رپته‌وه، هه‌رکه‌سیکیشیان نایه‌وئ با بیته‌وه، جا من له‌و که‌سانه‌ بووم له‌گه‌ل عه‌لی گه‌رامه‌وه (چوومه‌وه بۆیه‌مه‌ن) ده‌لئ: جا ئه‌ندازمه‌کی زۆر چه‌ند ئوقی یه‌ک بوو له‌ پاره و پول غه‌نیمه‌تم دست که‌وت.

٤٣٥٠- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ سُوَيْدٍ بْنِ مَنجُوفٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ ﴿﴾ قَالَ بَعَثَ النَّبِيُّ ﴿﴾ عَلِيًّا إِلَى خَالِدٍ لِيَقْبِضَ الْخُمْسَ وَكُنْتُ أَبْغِضُ عَلِيًّا، وَقَدْ اغْتَسَلْتُ، فَقُلْتُ لِيَخَالِدٍ: أَلَا تَرَى إِلَى هَذَا؟! فَلَمَّا قَدِمْنَا عَلَى النَّبِيِّ ﴿﴾ ذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ، فَقَالَ: "يَا بُرَيْدَةُ أَتَبْغِضُ عَلِيًّا؟" . فَقُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: "لَا تَبْغِضْهُ، فَإِنَّ لَهُ فِي الْخُمْسِ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ".

٤٣٥٠- عه‌بدوئلا‌ی کوری بورمیده له‌ باوکیه‌وه ﴿﴾ ده‌گپ‌رته‌وه ده‌لئ: پیغه‌مبه‌ر ﴿﴾ عه‌لی نارد بۆلا‌ی خالید ﴿﴾ (بۆ یه‌مه‌ن) تا پینج یه‌کی ئه‌و ده‌ستکه‌وته (ی گرتویه‌نه) لی‌ی وه‌ربگری و ده‌من (بورمیده) ر‌قم له‌ عه‌لی بوو که‌ خوی شوری^(٢) بۆیه به‌ خالیدم وت: ئایا سه‌یری ئه‌م کابرایه‌ ناکه‌یت؟ جا که‌ هاتینه‌وه بۆ

(١) مه‌به‌ست له‌ (أَنْ يَغْتَبِ) ئه‌ومه‌یه هه‌منئ له‌شکری له‌ غه‌زایه‌ک بگه‌رپته‌وه بۆ جاری دده‌م بۆ غه‌زا یان له‌شکریک ده‌نب‌ردی بۆ شوینیک بۆ ماومه‌یه‌ک که‌ ماومه‌کی ته‌واو کرد ده‌گه‌رپته‌وه له‌ شوینیان له‌شکری تر ده‌روات هه‌رک‌س ویستی له‌وانه‌ی له‌شکری یه‌که‌مه‌دا بووه له‌شکری دوومه‌دا ده‌گه‌رپته‌وه پیتی ده‌لئ: (تعقبيا) (فتح الباری: ٨٢/١٠).

(٢) دوا ئه‌ومی که‌نیزمه‌کی له‌ پینج یه‌که‌که‌ برد بۆیه‌مانی خوی شوری و جا وای زانی عه‌لی ئه‌موکه‌نیزمه‌کی دزیوه له‌ غه‌نیمه‌ته‌که‌ له‌گه‌لی جووت بووه.

خزمه‌تی پیغه‌مبهر ﷺ نهو باسه‌م بو گپرایه‌وه نه‌ویش فهرمووی: ((نه‌ی بوره‌یده رقت له‌ه‌لی یه؟)) منیش وتم: به‌لی، فهرمووی: ((رقت لی نه‌بی چونکه بیگومان نه‌و له‌و پینج یه‌که له‌ومش زیاتری ده‌که‌وینت)).

۴۳۵۱- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ الْقُعْقَاعِ بْنِ شُبْرُمَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي نُعْمٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ يَقُولُ: بَعَثَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ ﷺ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنَ الْيَمَنِ بِذَهَبِيَّةٍ فِي أَدِيمٍ مَقْرُوظٍ لَمْ تَحْصَلْ مِنْ تَرَابِهَا، قَالَ: فَقَسَمَهَا بَيْنَ أَرْبَعَةِ نَفَرٍ: بَيْنَ عَيْنَتَيْ بَنِي بَدْرٍ، وَأَقْرَعَ بْنِ حَابِسٍ وَزَيْدِ الْخَيْلِ، وَالرَّابِعَ إِمَّا عُلْقَمَةَ وَإِمَّا عَامِرُ بْنُ الطُّفَيْلِ، فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِهِ: كُنَّا نَحْنُ أَحَقُّ بِهَذَا مِنْ هَؤُلَاءِ. قَالَ فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ: "أَلَا تَأْمَنُونِي وَأَنَا أَمِينُ مَنْ فِي السَّمَاءِ، يَأْتِينِي خَبَرُ السَّمَاءِ صَبَاحًا وَمَسَاءً؟! ". قَالَ: فَقَامَ رَجُلٌ غَائِرُ الْعَيْنَيْنِ، مُشْرِفُ الْوَجْتَيْنِ، نَاشِزُ الْجَنْبَةِ، كَثُّ اللَّحْيَةِ، مَخْلُوقُ الرَّأْسِ، مُشَمَّرُ الْإِزَارِ، فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، اتَّقِ اللَّهَ. قَالَ: "وَيْلَكَ، أَوْلَسْتُ أَحَقَّ أَهْلِ الْأَرْضِ أَنْ يَتَّقِيَ اللَّهَ؟! ". قَالَ: ثُمَّ وَلَّى الرَّجُلُ، قَالَ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَلَا أَضْرَبُ عُنُقَهُ؟ قَالَ: "لَا، لَعَلَّهُ أَنْ يَكُونَ يُصْلَى". فَقَالَ خَالِدٌ: وَكَمْ مِنْ مُصَلٍّ يَقُولُ بِلِسَانِهِ مَا لَيْسَ فِي قَلْبِهِ. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِنِّي لَمْ أَوْمَرْ أَنْ أَنْقُبْ قُلُوبَ النَّاسِ، وَلَا أَشُقُّ بُطُونَهُمْ". قَالَ: ثُمَّ نَظَرَ إِلَيْهِ وَهُوَ مُقَفٌّ فَقَالَ: "إِنَّهُ يَخْرُجُ مِنْ ضِضِّي هَذَا قَوْمٌ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ رَطْبًا، لَا يُجَاوِزُ حَنَاجِرَهُمْ، يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ". وَأَظْنُهُ قَالَ: "لَئِنْ أَدْرَكْتُهُمْ لَأَقْتُلَنَّهُمْ قَتْلَ مُودٍ"^(۱).

۴۳۵۱- نه‌بو سه‌عیدی خودری ﷺ ده‌لی: عه‌لی ﷺ له‌ یه‌مه‌نه‌وه پارچه‌یه‌کی بجوک ئالتونی نارد بو پیغه‌مبهر ﷺ که له‌ پارچه‌ چه‌رمیکدا بوو به‌ گه‌لاسه‌له‌م خوش کرابوو که پوخت نه‌کرا بووه له‌ خوئی کانه‌که‌ی ده‌لی: جا پیغه‌مبهر ﷺ

دابهشی کرد له نیوان نهم چوار کهسه دا: له نیوان: عویهینهی کوری بهدر و نهقرمعی کوری حابیس و زمیدی خهیل و چوارهمیشیان یان عهلقه مه بوو یان عامیری کوری توفهیل بوو، نهنجا پیاوئ له هاوهلانی وتی: نیمه شایسته تر بووین بهم (مالی تالانی یه) له نا نهوانه دهلئ: نهم هسهیه گهشته وه به پیغه مبهرو ﷺ فهرمووی: ((نایا نیوه متمانهم پی ناکهن له کاتیکدا من نه مینداری نهو خوايهم له ناسمانه بهیانی و نیواره ههوالی (نیگای) ناسمانم بو دی ؟)) دهلئ جا پیاوئکی چاو قولاجووی کوئم نهستوری ناوچاو قوقزی ریش پری سهرتاشراوی چاک به لاکراو وتی: نهی پیغه مبهری خوا ﷺ له خوا بترسه، فهرمووی: ((مال ویران مه گهر من له هه موو خه لکی سهرزهوی له پیشترنیم که له خوا بترسی؟!)) له پاشان پیاوه که پستی هه لکردو رۆشت، خالیدی کوری وه لید ووتی: نهی پیغه مبهری خوا ﷺ نایا بدهم له گهر دنی؟ فهرمووی: ((نه خیر لهوانه یه که سی بی نویر بکات)) جا خالید وتی: زور نویر که ره هیه به زمانی شتیک دهلئ نه وه نی یه له دلیدا، پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی: ((بیگومان من فهرمانم پی نهکراوه دل خه لک بیشکنم و یان ناوسکیان لهت بکه م)) دهلئ له پاشان پیغه مبهر ﷺ سهیری پیاوه که ی کرد که پستی هه لکرد و رۆشت فهرمووی: ((بیگومان له وه چه ونه وهی نهم پیاوه که سانیک پهیدا دهن قورنانی خوا به زمان پاراوی^(۱) ده خویننه وه له گهرویان تینا په ری و ناچیته خواره وه له نایین (ی نیسلام) دهرده چن وهک چۆن تیر له نیچیر دهرده چیت)) وایزانم فهرمووی: ((سویند به خوا نه گهر بییان بگه شتمایه بیگومان وهک کوشتنی گهلی سه موود دهمکوشتن و له ناوم دمیردن^(۲))).

(۱) له بهر نه وهی زور دهمخویننه وه یان به دهنکی خوش دهمخویننه وه

(۲) چونکه گهلی سه موود به گشتی له ناو بران.

۴۳۵۲- حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ عَطَاءٌ: قَالَ جَابِرٌ: أَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ عَلِيًّا أَنْ يُقِيمَ عَلَى إِحْرَامِهِ.

زَادَ مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ عَطَاءٌ: قَالَ جَابِرٌ: فَقَدِمَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ ﷺ بِسَعَاتِيهِ، قَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ: "بِمَ أَهَلَّتْ يَا عَلِيُّ؟". قَالَ: بِمَا أَهَلَ بِهِ النَّبِيُّ ﷺ. قَالَ: "فَأَهْدِ وَأَمُكْتُ حَرَامًا كَمَا أَنْتَ". قَالَ وَأَهْدَى لَهُ عَلِيٌّ هَدْيًا^(۱).

۴۳۵۲- جابیر ؓ ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمانی کرد به‌ه‌لی ؓ له‌سه‌ر ئی‌حرام بمینیت و به‌رده‌وام بیت.

(به‌م رینگه‌یه) موحه‌مه‌دی کورپی به‌کر ئه‌م زیاده‌ی گپ‌راوته‌وه له‌ ئیبنو جو‌ره‌یجه‌وه گپ‌راویه‌تیه‌وه وتی: عه‌تا وتی: جابیر ؓ وتی: جا‌ه‌لی کورپی نه‌بو تالیب ؓ هات (له‌ یه‌مه‌نه‌وه) وه‌ک فه‌رمان ره‌وای یه‌مه‌ن پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ پی‌ی فه‌رموو: ئه‌ی‌ه‌لی به‌ چی ئی‌حرامت دابه‌ستوو؟) وتی: به‌و جو‌ره‌ی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ ئی‌حرامی دابه‌ستوو (پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ) فه‌رموو: ((که‌واته‌ نازه‌لێک سه‌ربه‌په‌^(۲) له‌ئی‌حرامدا بمینه‌روه‌ وه‌کو خۆت (که‌ له‌ ئی‌حرامدا ی))). ده‌لی: وه‌ه‌لی چه‌ند وشتریکی دیاری دا به‌ پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ.

۴۳۵۳-۴۳۵۴- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ عَنْ حُمَيْدِ الطَّوِيلِ، حَدَّثَنَا بَكْرٌ أَنَّهُ ذَكَرَ لِابْنِ عُمَرَ أَنَّ أَنَسًا حَدَّثَهُمْ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَهَلَ بِعُمْرَةٍ وَحَجَّةٍ، فَقَالَ أَهْلَ النَّبِيُّ ﷺ بِالْحَجِّ، وَأَهْلَلْنَا بِهِ مَعَهُ، فَلَمَّا قَدِمْنَا مَكَّةَ قَالَ: "مَنْ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ هَدْيٌ فَلْيَجْعَلْهَا عُمْرَةً". وَكَانَ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ هَدْيٌ، فَقَدِمَ عَلَيْنَا عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ مِنَ الْيَمَنِ حَاجًّا، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "بِمَ أَهَلَّتْ؟ فَإِنْ مَعَنَا أَهْلَكَ". قَالَ: أَهَلَّلْتُ بِمَا أَهَلَ بِهِ النَّبِيُّ ﷺ. قَالَ: "فَأَمْسِكْ، فَإِنَّ مَعَنَا هَدْيًا".

(۱) پروانه: ۱۰۵۷.

(۲) چونکه‌ه‌لی ؓ به‌ (قارن) حه‌جی ئه‌نجام ده‌دا که‌ به‌یتی یه‌ له‌ ئی‌حرام به‌ستن به‌ حه‌ج و عومره‌ که‌ ده‌بی نازه‌لێک سه‌ر به‌یئت وه‌ک ده‌اری یۆ به‌یئت.

جا پیغه مبهەر ﷺ به منی فهرموو: ((نایا تو (بوتخانهی) زولخه له صهه له کۆل ناکه یته وه ؟)) (جهریر دهلی) منیش به سهه و په نجا سوارم وه دمرچووم و رۆشتم بۆی جا (زولخه له صهه مان) شکاند نهو که سانه لای بوون هه موویانمان کوشت، نهو سا هاتمه وه خزمهت پیغه مبهەر ﷺ و هه واله کهم پی راگه یاند پیغه مبهریش ﷺ دوعای کرد بۆ ئیمه و بۆ هۆزی نه حمه سیش.

۴۳۵۶- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا يَحْيَى، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، حَدَّثَنَا قَيْسُ قَالَ: قَالَ لِي جَرِيرٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: قَالَ لِي النَّبِيُّ ﷺ: "أَلَا تُرِيحُنِي مِنْ ذِي الْخَلَصَةِ؟". وَكَانَ بَيْنَا فِي خَنْعَمٍ يُسَمَّى الْكَعْبَةَ الْيَمَانِيَّةَ، فَأَنْطَلَقْتُ فِي خَمْسِينَ وَمِائَةِ فَارِسٍ مِنْ أَخْمَسَ، وَكَانُوا أَصْحَابَ خَيْلٍ، وَكُنْتُ لَا أَتُبُّ عَلَى الْخَيْلِ، فَضَرَبَ فِي صَدْرِي حَتَّى رَأَيْتُ أَثَرَ أَصَابِعِهِ فِي صَدْرِي، وَقَالَ: "اللَّهُمَّ تَبَّنُهُ، وَاجْعَلْهُ هَادِيًا مَهْدِيًا". فَأَنْطَلَقَ إِلَيْهَا فَكَسَرَهَا وَحَرَّقَهَا، ثُمَّ بَعَثَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ رَسُولُ جَرِيرٍ وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ، مَا جِئْتُكَ حَتَّى تَرَكْتُهَا كَأَنَّهَا جَمَلٌ أَجْرَبُ. قَالَ: فَبَارَكَ فِي خَيْلٍ أَحْمَسَ وَرَجَالِهَا خَمْسَ مَرَّاتٍ^(۱).

۴۳۵۶- هه یس دهلی: جهریر رادی پی و تم: پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی پیم: ((نهری (بوتخانهی) زولخه له صهه له کۆل ناکه یته وهو دلخۆشم ناکه یته؟)) زولخه له صهه خانووی بوتیک بوو له ناو هۆزی خه سهه دا پیی دهوترا که عبهی یه مهن^(۲)، جهریر دهلی: منیش به سهه و په نجا سوارم وه له هۆزی نه حمه س که خاومنی نه سپی زۆر بوون دمرچووم و رۆشتم، وهمن خۆم نه ده گرت به سهه نه سپه وه، بۆیه پیغه مبهەر ﷺ دهستی کیشا به سنگمدا (به جوریک) هه تا شوینی په نجه کانم به سنگمه وه بیی، فهرمووی: ((خوایه راگیریکه (به سوار ولاخه که یه وه) بیکه به رینیشاندراویکی رینیشاندهر)) نه نجا جهریر دمرچوو

(۱) پروانه: ۲۰۲۰.

(۲) پانی که عبهی لای راست پان له وه لاتی یه مهن بوو.

جا پیغه مبهەر ﷺ به منی فهرموو: ((نایا تو (بوتخانهی) زولخه له صهه له کوول (ناکه یته وه ؟)) (جهریر دهلی) منیش به سهه و په نجا سواره وه دمرچووم رووشتم بووی جا (زولخه له صهه مان) شکاند نه وه که سانه لای بوون هه موویانمان کوشت، نه وسه هاته وه خزمهت پیغه مبهەر ﷺ و هه واله کهم پی راگه یاند پیغه مبهریش ﷺ دوعای کرد بو ئیمه و بو هوژی نه حمه سیش.

۴۳۵۶- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا يَحْيَى، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، حَدَّثَنَا قَيْسٌ قَالَ: قَالَ لِي جَرِيرٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: قَالَ لِي النَّبِيُّ ﷺ: "أَلَا تُرِيحُنِي مِنْ ذِي الْخَلَصَةِ؟". وَكَانَ بَيْنَا فِي خَنْعَمٍ يُسَمَّى الْكَعْبَةَ الْيَمَانِيَّةَ، فَانْطَلَقْتُ فِي خَمْسِينَ وَمِائَةِ فَارِسٍ مِنْ أَحْمَسَ، وَكَانُوا أَصْحَابَ خَيْلٍ، وَكُنْتُ لَا أَتُبْتُ عَلَى الْخَيْلِ، فَضَرَبَ فِي صَدْرِي حَتَّى رَأَيْتُ أَثَرَ أَصَابِعِهِ فِي صَدْرِي، وَقَالَ: "اللَّهُمَّ ثَبِّتْهُ، وَاجْعَلْهُ هَادِيًا مَهْدِيًا". فَانْطَلَقَ إِلَيْهَا فَكَسَرَهَا وَحَرَّقَهَا، ثُمَّ بَعَثَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ رَسُولُ جَرِيرٍ وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ، مَا جِئْتُكَ حَتَّى تَرَكْتُهَا كَأَنَّهَا جَمَلٌ أُجْرِبُ. قَالَ: فَبَارَكَ فِي خَيْلٍ أَحْمَسَ وَرَجَالِهَا خَمْسَ مَرَّاتٍ^(۱).

۴۳۵۶- هه یس دهلی: جهریر رادی پی و تم: پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی پیم: ((نهری (بوتخانهی) زولخه له صهه له کوول (ناکه یته وه و دلخووشم ناکه یته ؟)) زولخه له صهه خانووی بوتیک بوو له ناو هوژی خه سهه دا پی دمو ترا که عبهی یه مهن^(۲)، جهریر دهلی: منیش به سهه و په نجا سواره وه له هوژی نه حمه س که خاومنی نه سپی زور بوون دمرچووم و رووشتم، و دمن خووم نه ده گرت به سهه نه سپه وه، بویه پیغه مبهەر ﷺ دهستی کیشا به سنگمدا (به جوریک) هه تا شوینی په نجه کانم به سنگمه وه بیی، فهرمووی: ((خوایه راگریکه (به سوار و لاخه که یه وه) بیکه به رینیشاندراویکی رینیشاندن)) نه نجا جهریر دمرچوو

(۱) پروانه: ۳۰۳۰.

(۲) پانی که عبهی لای راست یان له وه لاتی یه مهن بوو.

به‌رهو ژولخه‌له‌سه (و خانوو‌مه‌کی روخاند و) شکاندی و سوتاندی، پاشان که‌سیکی نارده‌وه بو خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ (که هه‌واله‌که‌ی پیدبات) نی‌راوه‌که‌ی جهریر وتی: (ئه‌ی پیغه‌مبه‌ر) سویند به‌و زاته‌ی تو‌ی به‌راستی ره‌وانه‌کردوو نه‌هاتوو بو خزمه‌تی تو هه‌تا نه‌و کاته‌ی که به‌جیم هیشت دمتووت و شتری ناو بۆشه یان و شتری گه‌ری قه‌ترانی پیاکراوه (ئه‌و که‌سه) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ پینج جار دوعای هه‌ر و به‌رمه‌کی بو نه‌سپ و پیاوه‌کانی هۆزی نه‌حه‌س کرد.

۴۳۵۷- حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي حَالِدٍ، عَنْ قَيْسِ عَنْ جَرِيرٍ قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "أَلَا تُرِيحُنِي مِنْ ذِي الْخَلَصَةِ؟". فَقُلْتُ: بَلَى. فَانْطَلَقْتُ فِي خَمْسِينَ وَمِائَةِ قَارِسٍ مِنْ أَحْمَسَ، وَكَانُوا أَصْحَابَ خَيْلٍ، وَكُنْتُ لَا أَتُبْتُ عَلَى الْخَيْلِ، فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَضَرَبَ يَدَهُ عَلَى صَدْرِي، حَتَّى رَأَيْتُ أَثَرَ يَدِهِ فِي صَدْرِي وَقَالَ: "اللَّهُمَّ ثَبِّتْهُ وَاجْعَلْهُ هَادِيًا مَهْدِيًا". قَالَ: فَمَا وَقَعْتُ عَنْ قَرَسٍ بَعْدُ. قَالَ وَكَانَ دُو الْخَلَصَةِ بَيْنَا بِالْيَمَنِ لِحَنْعَمَ وَبَجِيلَةَ، فِيهِ نَصَبٌ تُعَبَّدُ، يُقَالُ لَهُ: الْكَعْبَةُ. قَالَ: فَأَتَاهَا فَحَرَقَهَا بِالنَّارِ وَكَسَرَهَا. قَالَ: وَلَمَّا قَدِمَ جَرِيرُ الْيَمَنِ كَانَ بِهَا رَجُلٌ يَسْتَقْسِمُ بِالْأَزْلَامِ، فَقِيلَ لَهُ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ هَا هُنَا فَإِنْ قَدَرَ عَلَيْكَ ضَرَبَ عُنُقِكَ. قَالَ: فَبَيْنَمَا هُوَ يَضْرِبُ بِهَا إِذْ وَقَفَ عَلَيْهِ جَرِيرٌ فَقَالَ: لَتَكْسِرَنَّهَا وَلَتَشْهَدَا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَوْ لَأَضْرِبَنَّ عُنُقَكَ. قَالَ: فَكَسَرَهَا وَشَهِدَ، ثُمَّ بَعَثَ جَرِيرٌ رَجُلًا مِنْ أَحْمَسَ يُكْنَى أَبَا أَرْطَاةَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ يُبَشِّرُهُ بِذَلِكَ، فَلَمَّا أَتَى النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ مَا جِئْتُ حَتَّى تَرْكُتْهَا كَأَنَّهَا جَمَلٌ أَجْرَبُ. قَالَ: فَبَرَكَ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى خَيْلِ أَحْمَسَ وَرِجَالِهَا خَمْسَ مَرَّاتٍ^(۱).

۴۳۵۷- جهریر ﷺ وتی: پیښه مېهر ﷺ فهرمووی پیم: ((نهری (بوتخانه‌ی) زولخه له صه له کول ناکه یتوه و دلخوشم ناکه یت ((منیش وتم: به‌لی. (له کولت دهگه موه)، جا به سه د و په نجا سواری (هوزی) نه حمه سه وه پوشتم که خامنی رهوگه نه سپ بوون، وه من خوم رانه دهگرت به سهر نه سپه وه، بویه نه وه م بۆ پیښه مېهر ﷺ باس کرد پیښه مېهریش ﷺ دهستی کیشا به سنگمدا (به توندی) هه تا شوینی په نجه کانیم به سنگمه وه بین و فهرمووی: ((خوایه (به سواری ولاخه وه) رایگره و بیکه به رپنیشاندراویکی رپی نیشاند مر ((جهریر ده‌لی: جا له وه به دواوه له سوار نه سپ نه که وتوم، ده‌لی: زولخه له صه بوتخانه‌یه ک بوو له یه مهن هی خه سعه م و به جیله بوو چهند بیتیکی به ردی تیا بوو ده پهرستران بهو بوتخانه‌یه دهوترا که عبه. ده‌لی: جهریر و له شکره که ی روشتن بوی و به ناگر سوتاندی و شکاندی، ده‌لی: کاتی جهریر گه شته یه مهن پیاویکی لی بوو به ته خته ی تیروپشک به ختی دهگرتوه (بوخه لک) پیی وترا: نیراوی پیښه مېهری خوا ﷺ نا لیرمیه جا نه گهر دهسه لاتی هه بیت به سهرتدا ده دات له گهر دنت، ده‌لی: له کاتیکدا نهو کابرا به ته خته کان تیر و پشکی ده کرد له پر جهریر به سهریه وه وهستا و ناماده بوو وتی: سویند به خوا یان دمیانشکینی و شایه تی دمه دیت که هیچ په رستراویکی راست نی یه جگه له خوا یان دلنیا به دده م له گهر دنت، ده‌لی: کابراش ته خته گانی شکاند و شایه تومانی هینا، له پاشان جهریر پیاویکی هوزی نه حمه س که ناوی نه بو نه رتات بوو ناردی بۆ خزمه ت پیښه مېهر ﷺ که موزده ی نه وه ی پی بدات نه نجامیان داوه، جا کاتی نهو پیاوه چوه خزمه ت پیښه مېهر ﷺ وتی: نه ی پیښه مېهری خوا ﷺ سویند بهو خوی توی به هق و راستی ناردوه نه هاتوم هه تا نهو کاته ی به جیم هیشت دهتوت و شتری گهری قه ترانی پیا کراوه، نهو پیاوه ده‌لی: پیښه مېهر ﷺ پینج جار دوعای فهر و به ره که تی بۆ نه سپ و پیاوه گانی هوزی نه حمه س کرد.

٦٥ - بابُ: غَزْوَةُ ذَاتِ السَّلَاسِلِ

وَهِيَ غَزْوُهُ لَحْمٍ وَجُدَامَ. قَالَهُ إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي خَالِدٍ. وَقَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ، عَنْ يَزِيدَ، عَنْ غُرْوَةَ: هِيَ بِلَادُ بَلِيٍّ وَعُدْرَةَ وَبَنِي الْقَيْنِ.

٤٣٥٨- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، أَخْبَرَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ خَالِدِ الْحَدَّاءِ، عَنْ أَبِي عُثْمَانَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بَعَثَ عَمْرَو بْنَ الْعَاصِ عَلَى جَيْشِ ذَاتِ السَّلَاسِلِ، قَالَ: فَأَتَيْتُهُ فَقُلْتُ: أَيُّ النَّاسِ أَحَبُّ إِلَيْكَ؟ قَالَ: "عَائِشَةُ". قُلْتُ: مَنِ الرَّجَالِ؟ قَالَ: "أَبُوهَا". قُلْتُ: تُمْ مَنْ؟ قَالَ: "عُمَرُ". فَقَدْ رَجُلًا فَسَكْتُ مَخَافَةَ أَنْ يَجْعَلَنِي فِي آخِرِهِمْ^(١).

٦٥ - باسیک: غهزای زاتی سه لاسیل

که غهزای له خم و جوزامیشی پی دهوتریت. نیسماعیلی کوری نه بو خالید نه مهی ووتوو، و هئیبنو نیسحاق دهگیریته وه لهیه زیده وه نه ویش له عورو وه دهلی: زاتی سه لاسیل ولاتی هوژی به لیلی و عوزره و بهنی لقهینه.

٤٣٥٨- نه بو عوسمان دهلی: پیغه مبهری خوا ﷺ عه مری کوری عاصی ﷺ کرده سه ر کرده ی سو پایه ک و ناردی بو زاتی سه لاسیل (عه مر) دهلی: (دوای گه پرانه وهی له غه زاکه) چومه خزمه تی وتم: چ که سیک خوشه ویستری نه که سه لای جه نابت؟ فه رمووی: ((عائیشه)) وتم: نهی له پیاوان؟ فه رمووی: ((باوکی عائیشه)) وتم له پاشان کیی تر؟ فه رمووی: ((عومه ر)) نیتر چهند پیاویکی ژماردو ناوی هینا منیش بیدهنک بووم له ترسی نه وهی نه وهک بهم خاته کو تایی هه مو یانه وه.

٦٦ - بابُ: ذَهَابُ جَرِيرٍ إِلَى الْيَمَنِ

٤٣٥٩- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ الْعَبْسِيُّ، حَدَّثَنَا ابْنُ إِدْرِيسَ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ، عَنْ قَيْسٍ، عَنْ جَرِيرٍ قَالَ: كُنْتُ بِالْبَحْرِ فَلَقِيتُ رَجُلَيْنِ مِنْ أَهْلِ الْيَمَنِ: ذَا كَلَّاعٍ، وَذَا

عَمْرُو، فَجَعَلْتُ أَحَدَهُمْ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ لَهُ دُو عَمْرُو: لَئِنْ كَانَ الَّذِي تَذْكُرُ مِنْ أَمْرِ صَاحِبِكَ، لَقَدْ مَرَّ عَلَى أَجَلِهِ مُنْذُ ثَلَاثٍ. وَأَقْبَلَ مَعِيَ، حَتَّى إِذَا كُنَّا فِي بَعْضِ الطَّرِيقِ رَفَعَ لَنَا رَكْبٌ مِنْ قِبَلِ الْمَدِينَةِ، فَسَأَلْنَاهُمْ فَقَالُوا: قُبِضَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، وَاسْتُخْلِفَ أَبُو بَكْرٍ، وَالنَّاسُ صَالِحُونَ. فَقَالَا: أَخْبِرْ صَاحِبَكَ أَنَّا قَدْ جِئْنَا وَلَعَلَّنَا سَنَعُودُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ. وَرَجَعَا إِلَى الْيَمَنِ فَأَخْبَرْتُ أَبَا بَكْرٍ بِحَدِيثِهِمْ قَالَ: أَفَلَا جِئْتُمْ بِهِمْ. فَلَمَّا كَانَ بَعْدُ قَالَ لِي دُو عَمْرُو: يَا جَرِيرُ، إِنْ بِكَ عَلَيَّ كَرَامَةٌ، وَإِنِّي مُخْبِرُكَ خَبْرًا، إِنَّكُمْ مَغْشَرُ الْعَرَبِ لَنْ تَرَالُوا بِخَيْرٍ مَا كُنْتُمْ إِذَا هَلَكَ أَمِيرٌ تَأَمَّرْتُمْ فِي آخَرٍ، فَإِذَا كَانَتْ بِالسَّيْفِ كَانُوا مُلُوكًا يَغْضَبُونَ غَضَبَ الْمُلُوكِ وَيَرْضَوْنَ رِضَا الْمُلُوكِ.

٦٦- باسیک: روشتنی جهریر بو یه مهن^(۱)

٤٣٥٩- قهیس له جهریرهوه ﷺ دهگیریتیهوه وتی: من لهیه مهن^(۲) بووم بهدوو پیاوی خه لکی یه مهن (دَا کَلَاغ) و (دَا عَمْرُو) گه شتم، نینجا دمستم کرد به قسه کردن بویان دمربارهی پیغمه مبهری خوا ﷺ زوعه مر به جهریری وت: نه گهرئه وهی تو بایسی دمکه بیت دمربارهی هاوړیکهت وایی (ئه وه منیش پیت ده لیم) بیگومان دلنیا به سی رۆژ به سه ر مردنیدا تیپه ریوه. نیتر هه ردووکیان له گه لمدان هاتن روو به مه دینه، به ریگه دان هاتین هه تاگه شتینه هه واری جا کاروانی دمرکه وت لای مه دینه وه هاتن، نیمهش پرسیارمان لیکردن (له وبارمه وه) نه وانیش وتیان: پیغمه مبهری خوا ﷺ ومفاتی کردوو و نه بو به کر ﷺ گراومه جینشین خه لکیش (مسولمانانیش) باشن، جا هه ردووکیان (دَا کَلَاغ) و (دَا عَمْرُو) وتیان: به هاوه له کمهت (نه بو به کر) بلای: بیگومان نیمه هاتین (به لام که زانیمان موحه مه مه ومفاتی کردوو گه راینه وه) به لکو خوا پتی خات له داهاتویه کی

(۱) بو غهزا کردن له بهرانبهر خه لکی نمو ولاته دا.

(۲) له هه ندی نوسخه نه لای من له بهر بووم.

نزیکدا بیینهوه (بۆمه‌دینه) هەردووکیان گەپانەوه بۆ یەمەن منیش
(کەگەپامەوه بۆمه‌دینه) قەسەکیانم گەیانە بە ئەبو بەکر رضی اللہ عنہ ئەویش وتی:
بۆچی نەت هینان؟ دواتر^(١) (ذو عَمْرٍو) پێی وتم: ئەو جەریر بەراستی تۆلای من
بەرێزیت، من هەواڵیکت پێپادەگەیمەن: ئێوەی کۆمەڵی عەرەب هەتا
گەورمەکتان بمرئ و پراویژ بکەن و گەورمەکی تردابنن ئەوه بەردەوام
لەخێرو چاکیدان، بەلام ئەگەر بەشمشیر بوو (خۆی سەپاندبەسەر خەڵکدا)
ئەوه گەورەکانتان بونەتە پادشا وەک پادشاگان رقیان هەڵدەسێ و تورە دەبن
و هەکو پادشایانیش رازی دەبن.

٦٧ - باب: غَزْوَةُ سَيْفِ الْبَحْرِ، وَهُمْ يَرْصُدُونَ عِيراً لِقَرَيْشٍ،

وَأَمِيرُهُمْ أَبُو عُبَيْدَةَ رضی اللہ عنہ

٤٣٦٠- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ وَهْبِ بْنِ كَيْسَانَ، عَنْ جَابِرِ بْنِ
عَبْدِ اللَّهِ رضی اللہ عنہ أَنَّهُ قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم بَعَثَا قَبْلَ السَّاحِلِ، وَأَمَرَ عَلَيْهِمَ أَبَا
عُبَيْدَةَ بْنَ الْجَرَّاحِ وَهُمْ ثَلَاثُمِائَةٍ، فَخَرَجْنَا وَكُنَّا بِنَعِضِ الطَّرِيقِ فَنِي الرِّادُ، فَأَمَرَ أَبُو
عُبَيْدَةَ بِأَزْوَادِ الْجَيْشِ، فَجُمِعَ، فَكَانَ مِرْزُودِي مَرٍّ، فَكَانَ يَقُوتُنَا كُلُّ يَوْمٍ قَلِيلٌ قَلِيلٌ
حَتَّى فَنِي، فَلَمْ يَكُنْ يُصِيبُنَا إِلَّا مَرَّةٌ مَرَّةً، فَقُلْتُ مَا تُغْنِي عَنْكُمْ مَرَّةٌ؟! فَقَالَ لَقَدْ
وَجَدْنَا فَقْدَهَا حِينَ فَنَيْتُ. ثُمَّ انْتَهَيْنَا إِلَى الْبَحْرِ، فَإِذَا حُوتٌ مِثْلُ الظَّرْبِ، فَأَكَلْ
مِنْهَا الْقَوْمُ ثَمَانَ عَشْرَةَ لَيْلَةً، ثُمَّ أَمَرَ أَبُو عُبَيْدَةَ بِضَلْعَيْنِ مِنْ أَضْلَاعِهِ فَنُصِبَا، ثُمَّ أَمَرَ
بِرَاحِلَةٍ فَرَحِلَتْ، ثُمَّ مَرَّتْ تَحْتَهُمَا فَلَمْ تُصِبْهُمَا^(٢).

(١) لە سەردەمی خەلافەتی عومەر دا رضی اللہ عنہ.

(٢) برۆانە: ٢٤٨٣.

٦٧- باسیک: غهزای کهناری دهریا، هاوهلآن کهمین و بۆسهیان بۆکاروانیکی قورهیش دانا (پهلاماری بدهن) سه رکرده کهشیان ئه بو عوبهیده بوو ﷺ

٤٣٦٠- جابیری کورپی عهبدوλλά ﷺ دهگیریتته ووده ئی: پیغه مبهری خوا سوپایه کی نارد به رهو کهناری دهریا، ئه بو عوبهیده ی کورپی جه پاحی کرده لیپرسراویان که سی سهد کهس بوون، جا له مه دینه دمرجووین کاتی له به شیکی رینگاکه دا بووین نازوو قه مان ته واو بوو، بۆیه ئه بو عوبهیده فه رمانی کرد نازو قه ی سوپاکه (که مابوو لای که سه کان) هه مووی کوکرایه وه که دوو توره که خورما بوو، نیتر هه موو رۆژی که مه که مه پیی دمداین بیخوین تا کو تایی هات، (که میکی نه بیئت) بۆیه دانه دانه نه بیئت خورما مان به رنه دمه که وت، (وهه ب ده ئی) منیش وتم (به جابیری) ده ی دهنکه خورما یه ک ج سوو دیکی پی ده که یان دن (بۆلابردنی برسیه تی) ؟ جابیر وتی: کاتی خورما که ته واو بوو ئه وسا زانی مان دهنکه خورما یه ک چه ند گرنگه، پاشان گه شتینه که نار دهریا له پر نه هه نگیکمان دی به قه د شاخیکی بچکۆله دمبوو، نیتر ئه و سوپایه هه زده شه و و رۆژ لییان خوارد، ئه نجا ئه بو عوبهیده فه رمانی کرد به دوو په راسوو له په راسووکانی به قنجی دانران پاشان فه رمانی کرد به وشتریک و باریکی لیبرا پاشان به ژیر دوو په راسوو که دا رۆشت و بی ئه وه ی بهر په راسوو ده کان بکه ویت (ئه وهنده بهرز و که و ره بوون).

٤٣٦١- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: الَّذِي حَفِظْنَاهُ مِنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ يَقُولُ: بَعَثَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ثَلَاثَمِائَةَ رَاكِبٍ، أَمِيرُنَا أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ نَرَضُ عَيْرَ قُرَيْشٍ، فَأَقَمْنَا بِالسَّاحِلِ نِصْفَ شَهْرٍ، فَأَصَابَنَا جُوعٌ شَدِيدٌ حَتَّى

أَكَلْنَا الْخَبْطَ، فَسُمِّيَ ذَلِكَ الْجَيْشُ جَيْشَ الْخَبْطِ، فَأَلْقَى لَنَا الْبَحْرُ دَابَّةً يُقَالُ لَهَا: الْعَنْبَرُ، فَأَكَلْنَا مِنْهُ نِصْفَ شَهْرٍ وَادَّهَنَا مِنْ وَدَكِهِ حَتَّى ثَابَتْ إِلَيْنَا أَجْسَامُنَا، فَأَخَذَ أَبُو عُبَيْدَةَ ضِلْعًا مِنْ أَضْلَاعِهِ فَتَنَصَّبَهُ فَعَمَدَ إِلَى أَطْوَلِ رَجُلٍ مَعَهُ - قَالَ سُفْيَانُ مَرَّةً: ضِلْعًا مِنْ أَعْضَائِهِ فَتَنَصَّبَهُ، وَأَخَذَ رَجُلًا وَبَعِيرًا - فَمَرَّ تَحْتَهُ، قَالَ جَابِرٌ: وَكَانَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ نَحَرَ ثَلَاثَ جَزَائِرٍ، ثُمَّ نَحَرَ ثَلَاثَ جَزَائِرٍ، ثُمَّ نَحَرَ ثَلَاثَ جَزَائِرٍ، ثُمَّ إِنَّ أَبَا عُبَيْدَةَ نَهَاهُ.

۴۳۶۱- عهمری کورپی دینار وتی: له جابیری کورپی عهبدوللام ﷺ بیست دهیوت: ئیمه سی سهدسوار بووین سهرکردمهکهمان نهبو عوبهیدهی کورپی جهراح بوو پیغهمبهری خوا ﷺ ناردینی بوسه دانیین بوکاروانیکی قورمیش، نهنجا نیومانگ لهکهناری دمریا ماینهوه بوئه برسیتیهکی سهختمان تووش بوو، ههتا (لهناچاریدا) گهلای سهلهمان دهخوارد بهوهویهوه نهوسوپا ناونا بهسوپای گهلای سهلهم (خَبِط) نهنجا دمریا نهههنگیکی هریدا (بوکهناری دمریا) پی دهوترا: عهنبهر ئیتر نیومانگ لیمان خوارد خوومان بهپیوهکهی چهوردهکرد تا لاشهکهی جارانمان بوکهراپیهوه^(۱)، نهنجا نهبو عوبهیده بهراسووهکانی هیئاو بهبهرزى داینان بهپال دریزترین پیاو کهلهگهلیدا بوو تابوووهستی -سوفیان لهگیرانهومیهکدا دهلی: پهراسوویهک لهپهراسووهکانی بهبهرزى داناو وشتریک وپیایوئیک بهسواریهوهی هیئاو- رۆشت بهزیر پهراسووهکهدا. جابیر ﷺ وتی: پیایوئیک لهناوخهلهکهکهدا بوو سی وشتری سهربری (کاتی برسیان بوو) له پاشان سی وشتری تری سهربری پاشتریش سی وشتری کهی سهر بری لهدوای نهو نهبو عوبیده ریگری لیکرد وشتر سهر بریت.

(۱) واته، لاشهمان ومک جارانی پیش لاوازیومانی لیهاتموه.

جا نهبو عوبهیده پهرا سوویهك لهپهرا سووهكانی هینا (بهبه رزی داینا) سوار بهژیری دا دمرۆیشت (بی نهوهی لیی بدات).

(نئیبو جورمیج دهلی): نهبو زوبهیر بووی گیرامهوه که له جابیری ﷺ بیست دمیوت: نهبو عوبهیده ﷺ وتی: (لهگوشتی عهنبهرکه) بخۆن نهجا کههاتینهوه بو مه دینه باسی نهو (عهنبهر) همان بو پیغه مبهیر ﷺ گیراپهوه نهویش فهرمووی: ((روزییه که خوا بووی ناردوون بیخۆن، نهگهر پیستانه بهشی نیمهش بدن بابیخۆین)) جا که سیکیان پارچهیهکی بو هیناو خواردی.

٦٨- باب: حَجُّ أَبِي بَكْرٍ بِالنَّاسِ فِي سَنَةِ تِسْعٍ

٤٣٦٣- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ أَبُو الرَّبِيعِ، حَدَّثَنَا قُلَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ الصَّدِيقَ ﷺ بَعَثَهُ فِي الْحَجَّةِ الَّتِي أَمَرَهُ النَّبِيُّ ﷺ قَبْلَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ يَوْمَ النَّحْرِ فِي رَهْطٍ يُؤَدُّنَ فِي النَّاسِ: لَا يَحُجُّ بَعْدَ الْعَامِ مُشْرِكٌ، وَلَا يَطُوفُ بِالْبَيْتِ غُرَبَاءُ^(١).

٦٨- باسیک: نهبو بهکر ﷺ پیشه وایهتی حهج بو خه لکی کرد له سالی نووی کوچی دا

٤٣٦٣- حومهیدی کوری عهبدوره حمان له نهبو هورمیره و مگیراپه و مه که نهبو بهکری صدیق له حهجی پیش حهجی مالنواواییدا که پیغه مبهیری خوا ﷺ کردبووی به نه میر و نیپرسراوی نهو حهجه، نهبو هورمیره ی نارد له رۆزی یه که می جهژنی قورباندا له که ل کۆمه لیکدا بهناو خه لکدا جاربدات و بلی: له نه م سال بهدواوه هیچ هاوبهش پهیدا که ریک حهج ناکات، و مه کس به پرووت و قوتی تهواف ناکات بهدهوری بهیتدا.

۴۳۶۴- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَجَاءٍ، حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ رضي الله عنه قَالَ: أَخِرُ سُورَةٍ نَزَلَتْ كَامِلَةً بَرَاءَةً، وَآخِرُ سُورَةٍ نَزَلَتْ خَاتِمَةُ سُورَةِ النِّسَاءِ: ﴿يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ﴾ (۱۷۱) ﴿النِّسَاءِ﴾ ^(۱).

۴۳۶۴- به را رضي الله عنه دهلی: کوئا سوپرت هه مو ی پیکه وه دابهزی بیټ، سوپرتی بهرائهت بوو، وه کوئا سوپرتیش کوئاییه که ی دابهزی بیټ سوپرتی (النساء) بوو، که نه م ئایه تهیه:

﴿يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ﴾ (۱۷۱) ﴿النِّسَاءِ﴾ واته: (نه ی موحه مه د رضي الله عنه) داوای فتوات لی ده که ن بللی خوا فتواتان بو دهادت دهر باره ی که لاله (که سی که نه وه و کوپ و باوک و باپیری نه بیټ).

۶۹- بَابُ: وَقَدْ بَنَى تَمِيمٌ

۴۳۶۵- حَدَّثَنَا أَبُو نَعِيمٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَبِي صَخْرَةَ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ مُحْرِزٍ الْمَازِنِيِّ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ رضي الله عنه قَالَ: أَتَى نَفَرٌ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ: «اقْبَلُوا الْبُشْرَى يَا بَنِي تَمِيمٍ». قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَدْ بَشَرْتَنَا فَأَعْطِنَا. فَرِيءَ ذَلِكَ فِي وَجْهِهِ، فَجَاءَ نَفَرٌ مِنَ الْيَمَنِ، فَقَالَ: «اقْبَلُوا الْبُشْرَى إِذْ لَمْ يَقْبَلْهَا بَنُو تَمِيمٍ». قَالُوا: قَدْ قَبِلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ ^(۲).

۶۹- بَاسِيك: شَانده که ی به نی ته میم

۴۳۶۵- عیمرانی کوری حوصه ی رضي الله عنه دهلی: چه ندکه سیکی به نی ته میم هاتنه خزمه تی پیغه مبه ر رضي الله عنه هه رمووی (پێیان) ((نه ی به نی ته میم موژده و مرگرن ^(۳))) وتیان: نه ی پیغه مبه ری خوا بیگومان پیشر موژده ت پیداین ده ی

(۱) بروانه: ۴۶۰۵، ۴۶۵۴، ۶۷۴۴.

(۲) بروانه: ۳۱۹۰.

(۳) واته: موژده تان لی بی موژده بو ئیوه.

مال و سامانمان پێبده، پێیناخۆش بونی له روخساری دا بینرا به و (وهلامه)، پاشان چهند كهسیكى يه‌مه‌نى هاتن (پێغه‌مبه‌رىش ﷺ) فه‌رمووى: (((خه‌لكى يه‌مه‌ن) نه‌وموژده‌ى به‌نى ته‌مىم وهرىان نه‌گرت ئیوه وهرى گرن)) (ئه‌وانیش) وتیان: دنیابه ئه‌ی پێغه‌مبه‌رى خوا ﷺ ئه‌وا ئیمه وهرمان گرت.

۷۰- باب

قَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ: عَزَّوَهُ عُبَيْنَةُ بْنُ حِصْنٍ بْنِ حُذَيْفَةَ بْنِ بَدْرِ بْنِ الْعَنْبَرِ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ، بَعَثَهُ النَّبِيُّ ﷺ إِلَيْهِمْ، فَأَعَارَ، وَأَصَابَ مِنْهُمْ نَاسًا، وَسَبَى مِنْهُمْ نِسَاءً.

۷۰- باسیک

ئیبنو ئیسحاق ده‌لی: غه‌زای عویه‌ینه‌ی کورێ حیصنی کورێ حوزمیفه‌ی کورێ به‌در بۆسه‌ر به‌نى له‌نبه‌ر له به‌نى ته‌مىم كه پێغه‌مبه‌ر ﷺ ناردى بۆسه‌ریان له ناکاودا دای به‌سه‌ریاندا كه‌سانیکى لى کوشتن و چهند (پیاو) وئا‌هرمتیکیشی به‌دیل لیگرتن.

٤٣٦٦- حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ الْقَعْقَاعِ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَا أَزَالُ أُحِبُّ بَنِي تَمِيمٍ بَعْدَ ثَلَاثِ سَمْعَتُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَقُولُهَا فِيهِمْ: "هُمْ أَشَدُّ أُمَّتِي عَلَى الدَّجَالِ". وَكَانَتْ فِيهِمْ سَيِّئَةٌ عِنْدَ عَائِشَةَ، فَقَالَ: "أَعْتَقِيهَا فَإِنَّهَا مِنْ وَلَدِ إِسْمَاعِيلَ". وَجَاءَتْ صَدَقَاتُهُمْ، فَقَالَ: "هَذِهِ صَدَقَاتُ قَوْمٍ". أَوْ "قَوْمِي"^(١).

٤٣٦٦- ئه‌بو هورمیره ر‌ه‌ده‌لی: به‌ردموام به‌نى ته‌مىم خۆش ده‌وی دواى ئه‌و سى فه‌رمووده‌یه‌ی له پێغه‌مبه‌رم ﷺ بیست دهربارمیان ده‌یفه‌رموو: ((ئه‌وان

بههیزترینی نوممهتی منن له بهرامبهرد دهجالد)) وه کهنیزمکیان لای عایشه رضی الله عنه بوو^(۱) (پیغهمبهرد صلی الله علیه و آله به عایشه) فهرموو ((نازادی که چونکه له نهوهی ئیسماعیله رضی الله عنه)) که زهکاته کهیان هات (پیغهمبهرد صلی الله علیه و آله فهرمووی: ((ئهمه زهکاتی قهومی که یان خزمه کانه^(۲))).

۴۳۶۷- حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ يُسُفَ، أَنَّ ابْنَ جُرَيْجٍ أَخْبَرَهُمْ، عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الزُّبَيْرِ أَخْبَرَهُمْ أَنَّهُ قَدِمَ رَكْبٌ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ عَلَى النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: أَمْرُ الْمُعَقَّاعِ بْنِ مَعْبِدٍ بْنِ زُرَّارَةَ. قَالَ عُمَرُ: بَلْ أَمْرُ الْأَقْرَعِ بْنِ حَابِسٍ. قَالَ أَبُو بَكْرٍ: مَا أَرَدْتُ إِلَّا خِلَافِي. قَالَ عُمَرُ مَا أَرَدْتُ خِلَافَكَ. فَمَارِيَا حَتَّى ارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُهُمَا، فَنَزَلَ فِي ذَلِكَ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْدِمُوا الْحَجَرَاتِ. حَتَّى انْقَضَتْ ^(۳).

۴۳۶۷- ئیبنو ئهبی مولهیکه دهگیرپته وه که عهبدوللای کوری زوبهیر رضی الله عنه بوی گیرانه وه که چهند سواریکی بهنی تهمیم هاتنه خزمهتی پیغهمبهرد صلی الله علیه و آله ئهجا ئهبو بهکر رضی الله عنه وتی: ئهی (پیغهمبهرد خوا صلی الله علیه و آله) قهعقاعی کوری مهعهبدی کوری زوراره بکه ره گه وره لیپسراویان، عومه ریش رضی الله عنه وتی: نه خیر به لکو نه قهرمی کوری حابیس بکه ره گه وره لیپسراویان، ئهبو بهکر وتی: (به عومه) تو هه ره مه به ست دزایه تی من بوو، عومه ریش وتی: مه به ستم دزایه تی تو نه بوو، ئیتر بوویه دمه قالی ومشتومریان به رادیه ک هه ردوکیان دمنگیان بهرز بوویه وه، ئیتر ئهم ئایه ته به بوئنه وه دابه زی: (ئهی ئهو که سانهی باوهرتان هیناوه پیش مه که ون) تا کوتایی ئایه ته که.

(۱) واته: کمنیزمکی خودی عایشه رضی الله عنه بوو.

(۲) یان قهومی که یان هوزمکه مه.

(۳) پروانه: ۴۸۴۵، ۴۸۴۷، ۷۳۰۲.

۷۱ - بابُ وَفْدِ عَبْدِ الْقَيْسِ

۴۳۶۸- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ، أَخْبَرَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ، حَدَّثَنَا قُرَّةٌ، عَنْ أَبِي جَمْرَةَ: قُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه: إِنَّ لِي جَرَّةً يُنْتَبَذُ لِي نَبِيذٌ، فَأَشْرَبُهُ حُلُوًا فِي جَرٍّ، إِنْ أَكْثَرْتُ مِنْهُ، فَجَالَسْتُ الْقَوْمَ، فَأَطْلُتُ الْجُلُوسَ حَشِيئْتُ أَنْ أَفْتَضِحَ. فَقَالَ: قَدِمَ وَفْدُ عَبْدِ الْقَيْسِ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: "مَرْحَبًا بِالْقَوْمِ غَيْرِ خَزَايَا وَلَا نُدَامَى". فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ الْمُشْرِكِينَ مِنْ مَضَرٍ، وَإِنَّا لَا نَصِلُ إِلَيْكَ إِلَّا فِي أَشْهُرِ الْحُرْمِ، حَدَّثَنَا بِجَمَلٍ مِنَ الْأَمْرِ، إِنْ عَمِلْنَا بِهِ دَخَلْنَا الْجَنَّةَ، وَتَدْعُو بِهِ مَنْ وَرَاءَنَا. قَالَ: "أَمْرُكُمْ بِأَرْبَعٍ، وَأَنْهَاكُمْ عَنْ أَرْبَعٍ: الْإِيمَانِ بِاللَّهِ، هَلْ تَذَرُونَ مَا الْإِيمَانُ بِاللَّهِ؟ شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَإِقَامُ الصَّلَاةِ، وَإِيتَاءُ الزَّكَاةِ وَصَوْمُ رَمَضَانَ، وَأَنْ تَعْطُوا مِنَ الْمَغَانِمِ الْخُمْسَ، وَأَنْهَاكُمْ عَنْ أَرْبَعٍ مَا اتَّخَذَ فِي الدُّبَاءِ، وَالنَّفِيرِ، وَالْحَنْتَمِ، وَالْمُرْقَتِ"^(۱).

۷۱-باسنی شانده که ی عه بدولقه یس

۴۳۶۸- هوره له نه بو جه مرموه دهگیریت هوه دهلی: به نیبنو عه عباسم رضي الله عنه وت: بیگومان گوزمیه کم ههیه تییدا خو شاوی خورما (یان تری) دروست دمکری، جابو خو شی دمیخومه وه، نه گهر زوری لی بخومه وه له گه ل خه لکیدا زور دانیسم دمترسم که نابروم بجی (به سه ر خو ش بو ونم) نیبنو عه عباسیش رضي الله عنه وتی: شانیدیکی عه بدولقه یس هاتن بو خزمه تی پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رمووی (پییان): ((هوزه که ریسواو په شیمان نه بن)) ووتیان نه ی پیغه مبه ری خوا بیگومان له نیوان نیمه و به ریزت دا بته رستانی موزمپ ههیه. وه به راستی نیمه ناتوانین سهردانت بکهین له مانگه ریزگیراوه کاند^(۲) نه بی، جا چهند فه رمانیکمان پی بکه

(۱) پروانه: ۵۳.

(۲) نهو مانگانه که عه مبه کان ریزیان لی دمگرتن و جهنگیان تیاندنا نهمکرد پتان دموترفت (أشهر الأخرم).

نه‌گهر کاری پێبکه‌ین برۆینه به‌هه‌شته‌وه و به‌وکه‌سانه‌ی لای خوشمان بێتین و فه‌رمانیان پێبکه‌ین فه‌رمووی: ((فه‌رمانتان پێ ده‌که‌م به‌چوار شت، چوارشتیشتان لی فه‌ده‌غه ده‌که‌م: باومرپون به‌خوا، نایاده‌زانن باومرپون به‌خوا جی یه؟ (ئه‌مه‌یه) شایه‌تی بده‌یت که‌هیج په‌رستراویکی راست نی یه جگه له‌خوا، نوێژ کردن وزه‌کات دان ورۆژو گرتن وه ده‌بی پێنج یه‌کی ده‌سکه‌وتان بده‌ن، وه چوارشتیشتان لی فه‌ده‌غه ده‌که‌م: ئه‌و سه‌رکه‌و شه‌رابه‌ی له‌کوله‌که‌دا دروست ده‌کریت وه ئه‌وه‌ی له‌ بنی دارخورمای هه‌لکۆلراو^(۱) دروست ده‌کریت وکوپه‌ی سه‌وز وئه‌و کوپه‌له‌یه‌ی که‌ به‌ زه‌فی ناوی‌پۆش ده‌کریت^(۲))).

۴۳۶۹- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَبِي جَمْرَةَ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ يَقُولُ قَدِمَ وَقَدْ عَبْدَ الْقَيْسِ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّا هَذَا الْحَيِّ مِنْ رَبِيعَةَ، وَقَدْ حَالَتْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ كُفَّارٌ مُضَرٌّ، فَلَسْنَا نَخْلُصُ إِلَيْكَ إِلَّا فِي شَهْرِ حَرَامٍ، فَمُرْنَا بِأَشْيَاءَ نَأْخُذُ بِهَا وَنَدْعُو إِلَيْهَا مَنْ وَرَاءَنَا. قَالَ: "أَمْرُكُمْ بِأَرْبَعٍ وَأَنْهَاكُمْ عَنْ أَرْبَعٍ: الْإِيمَانِ بِاللَّهِ شَهَادَةً أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ - وَعَقْدَ وَاحِدَةٍ - وَإِقَامَ الصَّلَاةِ، وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ، وَأَنْ تُؤَدُّوا لِلَّهِ خُمْسَ مَا غَنِمْتُمْ، وَأَنْهَاكُمْ عَنِ الدُّبَاءِ، وَالنَّقِيرِ وَالْحَنْتَمِ وَالْمَرْفَتِ"^(۳).

۴۳۶۹- ئه‌بو جه‌مه‌ره ده‌لی: له ئیبنو عه‌بباسم ؓ بیست ده‌یوت شاندى هۆزی عه‌بدولقه‌یس هاتنه خزمه‌تی پێغه‌مبه‌ر ﷺ وتیان: ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئێمه ئاواپیه‌کین له هۆزی ربه‌یعه له نیوان ئێمه وتۆدا کافرا‌نی موزم‌ر هه‌ن، بۆیه ئێمه ناتوانین سه‌ردانی تۆبکه‌ین و بگه‌ینه لات له‌مانگه ریزگیراوه‌کاندا نه‌بی‌ت، جافه‌رمانی شتی‌کمان پێبکه‌ خۆمان کاری پێبکه‌ین وه‌فه‌رمانیش بکه‌ین

(۱) کاسه‌مه‌که که‌ هه‌دی دره‌خته و ناومه‌کی هه‌لکۆلراود.

(۲) که‌ له‌ قور و موو دروست کراوه.

(۳) بره‌وه: ۵۳.

بهوانه‌ی لای خوْمان، فهرمووی: ((فه‌رمانتان پیده‌که‌م به‌چوارشت و چوار شتیشتان لی قه‌ده‌غه ده‌که‌م: باوهرپوون به‌خودا (بریتییه‌له) شایه‌تی دان که‌هیج په‌رستراویکی راست نییه‌جگه له‌خودا- به‌په‌نجه‌ی یه‌کی ژمارد- نویژ کردن وزه‌کات دان وه ده‌بیت پینج یه‌کی نه‌وه‌ی ده‌ستان ده‌که‌وی بیده‌ن، ومئه‌مانه‌شتان لی قه‌ده‌غه ده‌که‌م (که‌خواردنه‌وه یان سرکه‌و عاره‌قیان تی دم‌کردن) کوله‌که‌ی هه‌لکۆلراو ده‌فری له‌دار هه‌لکۆلراو کوپه‌ی سه‌وز و گۆزه‌ی ناو‌پۆش کراو به‌زه‌فت)).

۴۳۷۰- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنِي عَمْرُو. وَقَالَ بَكْرُ بْنُ مُضَرَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ عَنْ بُكَيْرٍ، أَنَّ كُرَيْبًا -مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ- حَدَّثَهُ أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ وَعَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَزْهَرَ وَالْمِسْوَرُ بْنُ مَخْرَمَةَ أَرْسَلُوا إِلَى عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فَقَالُوا: اقْرَأْ عَلَيْهَا السَّلَامَ مِنَّا جَمِيعًا، وَسَلِّمْهَا عَنِ الرَّكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعَصْرِ، وَإِنَّا أَخْبَرْنَا أَنَّكَ تَصَلِّيْهَا، وَقَدْ بَلَّغْنَا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى عَنْهَا. قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: وَكُنْتُ أَضْرِبُ مَعَ عُمَرَ النَّاسَ عَنْهُمَا. قَالَ كُرَيْبٌ: فَدَخَلْتُ عَلَيْهَا، وَبَلَّغْتُهَا مَا أَرْسَلُونِي، فَقَالَتْ: سَلْ أُمَّ سَلَمَةَ. فَأَخْبَرْتُهُمْ، فَردُّونِي إِلَى أُمِّ سَلَمَةَ مِمَّنْ مَا أَرْسَلُونِي إِلَى عَائِشَةَ، فَقَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَنْهَى عَنْهُمَا، وَإِنَّهُ صَلَّى الْعَصْرَ ثُمَّ دَخَلَ عَلَيَّ وَعِنْدِي نِسْوَةٌ مِنْ بَنِي حَرَامٍ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَصَلَّاهُمَا، فَأَرْسَلْتُ إِلَيْهِ الْخَادِمَ فَقُلْتُ: قُومِي إِلَى جَنْبِهِ فَقُولِي: تَقُولُ أُمُّ سَلَمَةَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَمْ أَسْمَعْكَ تَنْهَى عَنْ هَاتَيْنِ الرَّكْعَتَيْنِ، فَأَرَاكَ تَصَلِّيْهُمَا؟! فَإِنْ أَشَارَ بِيَدِهِ فَاسْتَأْخِرِي. فَفَعَلَتِ الْجَارِيَةُ، فَأَشَارَ بِيَدِهِ، فَاسْتَأْخَرَتْ عَنْهُ، فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ: "يَا بِنْتُ أَبِي أُمَيَّةَ، سَأَلْتِ عَنِ الرَّكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعَصْرِ، إِنَّهُ أَتَانِي أَنَسٌ مِنْ عَبْدِ الْقَيْسِ بِالْإِسْلَامِ مِنْ قَوْمِهِمْ، فَشَعَلُونِي عَنِ الرَّكْعَتَيْنِ اللَّتَيْنِ بَعْدَ الظُّهْرِ، فَهُمَا هَاتَانِ" ^(۱).

٤٣٧٠- بۆكۈر دەگىرپتەوۋە كە كورمىب - ئازادكراۋى عەبدوللانى كۆرۈپ عەبباس
 ﷺ بۆي گىراپەوۋە: كە عەبدوللانى كۆرۈپ عەبباس ۋ عەبدورپەحمانى كۆرۈ
 ئەزھەر ۋ مىسورى كۆرۈپ مەخرەمە ﷺ ئارديان بۆ لاي عائىشە ﷺ ۋ وتيان
 سەلامى ھەموومانى پى بگەيەنە ۋ پىرسارى لى بگە دىربارى دوو پىكەتەكەي
 پاش نويزى عەسر ۋ بلى: ئىمە بۆيان گىراپىنەتەوۋە كە تۆ ئەو دوو پىكەتەي
 دەكەيت لەكاتىكدا ئىمە پىمان گەشتوۋە كە پىغەمبەر ﷺ پىگىرى لى كىردوۋە،
 ۋمەبدوللانى كۆرۈپ عەبباس وتى: مەن لەگەل عومەردا لەخەلگەم دەدا لەسەر
 كىردى ئەو دوو پىكەتە، كورمىبىش وتى: مەنىش پۇشتەم بۆ مالى عائىشە ﷺ
 ئەوۋى بەمەندا ئارديان پىم راگەياند، عائىشەش وتى: پىرسار لە ئومو سەلەمە
 ﷺ بگە مەنىش قەسكە (ى عائىشە) م پى گەياند، ئەوانىش ئاردمىانەوۋە بۆلای
 ئومو سەلەمە بەھەمان پىرسار كە ئاردمىان بۆ لاي عائىشە. ئومو سەلەمە ﷺ
 وتى: لە پىغەمبەرم ﷺ بىستوۋە پىگىرى كىردوۋە لەو دوو پىكەتە، ۋە پىغەمبەر ﷺ
 نويزى عەسرى كىردو پاشان ھات بۆ مالى مەن چەند ئافىرىتىكەم لە بەنى ھەرامى
 ئەنصارى لاپوۋ ئەنجا ئەو دوو پىكەتەي كىرد، مەنىش خىزمەتكارەكەم ئاردا بۆلای
 وتە: لە تەنىشتىدا بوستەو پى بلى ئومو سەلەمە دەلى ئايا مەن لىم
 نەبىستوت ئەم دوو پىكەتە قەدەمە كىردوۋە بەلام دىبىنەم خۆت دىيانكەيت؟ جا
 ئەگەر بەدەستى ئامازەي بۆكردى لى دووركەومرەوۋە كچەكەش واى كىرد
 پىغەمبەر ﷺ بەدەستى ئامازەي كىردو كچەكەي لى دووركەوتەوۋە، جا كە لە
 نويزەكە بوۋىەوۋە قەرموۋى: ((ئەي كچى ئەبى ئومەييە دىربارى ئەم دوو پىكەتە
 نويزەي پاش عەسر پىرسارت كىردبوو، چەند كەسكى ھۆزى عەبدولقەيس ھاتن
 بۆلام مەسولمان بوو بوون سەرقالىان كىرد لە دوو پىكەتە سوننەتەكەي پاش نىومرۇ
 ئەم دوو پىكەتە ئەو دوو پىكەتەيە (ئىستا دىيان كەم))).

بَلَدَكَ أَحَبُّ الْبِلَادِ إِلَيَّ، وَإِنْ خَلَيْكَ أَخَذْتَنِي وَأَنَا أُرِيدُ الْعُمْرَةَ، فَمَاذَا تَرَى؟ فَبَشَّرَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَمَرَهُ أَنْ يَغْتَمِرَ، فَلَمَّا قَدِمَ مَكَّةَ قَالَ لَهُ قَائِلٌ: صَبَوْتُ؟ قَالَ: لَا، وَلَكِنْ أَسْلَمْتُ مَعَ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَلَا وَاللَّهِ لَا يَأْتِيكُمْ مِنَ الْيَمَامَةِ حَبَّةٌ حِنْطَةٍ حَتَّى يَأْذَنَ فِيهَا النَّبِيُّ ﷺ^(١).

٧٢- باسی شانهکهی بهنی حنیفه، و بهسر هاتی

سومامه‌ی کوری ئوسال

٤٣٧٢- ئه‌بو هورمیره رضی اللہ عنہ ده‌لی: پیغه‌مبهر ﷺ چهند سواریکی پروو به‌نه‌جد نارد، جا (که گه‌رانه‌وه) بپاویکی به‌نی حنیفه‌یان له‌گه‌ل خویان هی‌نا که پئی ده‌وترا: سومامه‌ی کوری ئوسال، نه‌جا به‌ کو‌له‌که‌یه‌ک له‌ کو‌له‌که‌کانی مزگه‌وته‌وه به‌ستیانه‌وه، پیغه‌مبهر ﷺ رۆشت بۆلای و فهرمووی (پئی): ((ئه‌ی سومامه‌ جیت لایه؟^(٢))) سومامه‌ش وتی: ئه‌ی موحه‌مد خیرو باشه‌م لایه^(٣)، نه‌گهر بمکوژی خاوه‌ن خوی‌نیک‌ی گه‌وره‌ دمکوژیت^(٤)، وه نه‌گهر چاکه‌و بپاوه‌تی له‌گه‌ل بکه‌یت چاکه‌ له‌گه‌ل سوپاس کاریک‌دا ده‌که‌یت، خو نه‌گهر مالو سامانیشت ده‌وی ئه‌وه‌ چه‌نیک‌ت ده‌وی‌ت داوای بکه‌ (پیغه‌مبهر ﷺ به‌جیی هی‌شت) تا سبه‌ینی له‌ باشان پئی فهرموو: ((ئه‌ی سومامه‌ جیت لایه؟)) نه‌ویش وتی: ئه‌وه‌ی پیم وتی: نه‌گهر چاکه‌بکه‌یت ئه‌وه‌ چاکه‌ له‌گه‌ل سوپاس کاریک‌ ده‌که‌یت، نیت‌ر وازی لی هی‌نا بو دووسبه‌ی ئه‌وسا فهرمووی: ((ئه‌ی سومامه‌ جیت لایه؟)) نه‌ویش وتی: ئه‌وه‌م لایه‌ پیم ووتی، پیغه‌مبهر ﷺ یش فهرمووی: ((سومامه‌ بکه‌نه‌وه‌وئازادی بکه‌ن)) جا رۆشت بۆناو باخه‌ خورمایه‌کی^(٥) نزیک مزگه‌وت

(١) پروانه: ٤٦٢.

(٢) یان گومان‌ت وایه‌ جیت لی بکه‌ین.

(٣) چونکه‌ تو سته‌م له‌ کس ناکه‌یت و بویه‌ ئومیدی چاکه‌ و خیرم همه‌ لیت.

(٤) نه‌گهر بکوژیت کسێک دمکوژیت که‌ خوین فهرزداره‌ و حمقی خویمتی کوشتنه‌که‌ی، یان بپاویکی گه‌وره‌ دمکوژری که‌ خوینه‌که‌ی گرنگه‌ و خوینه‌که‌ی ناهه‌وتی و خوینی دهمه‌نیت.

(٥) به‌ (نجل) یش هاتوه‌ واته‌، گۆماینک یان جالونیک به‌ (نخل) یش هاتوه‌ واته‌ باخی خورما.

وخوى شوى، له پاشان هاتهوه بۆ مرگهوت وتى: (أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ) نهى موحه ممهده وهلاهى لهسهر زهويدا روخسارىك نهبوو به قهدهر روخسارى تۆ رهم لىي بىت، بهلام نىستا بهراستى روخسارى تۆ بوته خوشهويسترين روخسارمکان لای من، وهلاهى هيچ ناينىك نهبوو به نهندازهى ناينهكهى تۆ رهم لىي بى بهلام نىستا ناينهكهى تۆ بوته خوشهويسترين ناين لام، وهلاهى هيچ ولايتىك نهبوو بهقهدهر ولاتهكهى تۆ رهم لىي بى بهلام نىستا ولاتهكهى تۆ بوته خوشهويسترين ولايت لای من. من لهوكانهدها كهسوارمکانى تۆ گرتميان دهمويست عومره بكهه بۆ نهمه چى دهفهرموى ؟ پيغه مبهرى خوا ﷺ موزدهى پيداو فهرمى پيكره كه عومره كه بهجى بىنى چاكه گهسته مهكه، كه سىك پيى وت: لهناين دمرچويت ؟ وتى: نهخير لهگهلا موحه ممهده پيغه مبهرى خوا ﷺ مسولمان بووم، سويند بهخوا (لهمهولا) لهيه مامهوه دهنكه گهنمىكتان بۆ نايهت تاكو پيغه مبهر ﷺ مؤلهت نه دات.

٤٣٧٣- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي حُسَيْنٍ، حَدَّثَنَا نَافِعُ بْنُ جُبَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَدِمَ مُسْلِمَةُ الْكَذَّابُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَجَعَلَ يَقُولُ: إِنَّ جَعَلَ لِي مُحَمَّدٌ مِنْ بَعْدِهِ تَبِعْتُهُ. وَقَدِمَهَا فِي بَشَرٍ كَثِيرٍ مِنْ قَوْمِهِ، فَأَقْبَلَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَمَعَهُ ثَابِتُ بْنُ قَيْسٍ بْنِ شَمَّاسٍ، وَفِي يَدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قِطْعَةُ جَرِيدٍ، حَتَّى وَقَفَ عَلَى مُسْلِمَةَ فِي أَصْحَابِهِ، فَقَالَ: "لَوْ سَأَلْتَنِي هَذِهِ الْقِطْعَةَ مَا أَعْطَيْتُكَهَا وَلَنْ تَعْدُو أَمْرَ اللَّهِ فِيكَ، وَلَئِنْ أَذْبَرْتَ لَيَعْقِرَنَّكَ اللَّهُ، وَإِنِّي لَأَرَاكَ الَّذِي أُرِيتُ فِيهِ مَا رَأَيْتُ، وَهَذَا ثَابِتٌ يُجِيبُكَ عَنِّي". ثُمَّ انْصَرَفَ عَنْهُ^(١).

٤٣٧٣- ئىبنو عبباس رضى الله عنهما دهلى: موسه يليمهى دروزن له سهردهمى پيغه مبهرى خوادا ﷺ هات (بو مهدينه) جادميوت: نهگهر موحه ممهده لهپاش خوى نهه كاره

(پێغه‌مبه‌رایه‌تی) بدات به‌من شوینی دمه‌گه‌وم، وه له‌گه‌ه‌ن خه‌لکێکی زۆر له هۆزمه‌گه‌ی هات بۆمه‌دینه، پێغه‌مبه‌ری خواش ﷺ هات بۆلای سابیتی کۆری قه‌یسی کۆری شه‌مه‌سایشی له‌گه‌ه‌ن‌دابوو، پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ په‌لێکی دارخورمای به‌دمسته‌وه بوو هات لای موسه‌یلمه هه‌تا له‌لایدا وه‌ستا که له‌گه‌ه‌ن هاوړی کانیدا بوو، جا پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((نه‌گه‌ر داوای ئه‌م په‌له دارخورمایه‌م لێ بکه‌یت ناتده‌می و ناتوانی له‌وه‌فرمانه‌ی خوای گه‌وره له‌بارمه‌وه داویتی دهر‌بجیت، وه نه‌گه‌ر پشت هه‌لکه‌یت (وگوێرایه‌نم نه‌بیت) خوا دمه‌کوژیت^(۱) و مدلتیام که‌تۆ نه‌و که‌سه‌یت که‌له خه‌ومدا (حالی خراپی) تۆم نیشان‌درا، نه‌وه‌ش سابیته له جیاتی من وه‌لامت دمه‌اته‌وه)) له پاشان گه‌رایه‌وه‌و به‌جێ ی هیشت.

۴۳۷۴- قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فَسَأَلْتُ عَنْ قَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: "إِنَّكَ أَرَى الَّذِي أُرِيتُ فِيهِ مَا أُرِيتُ". فَأَخْبَرَنِي أَبُو هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "بَيْنَا أَنَا نَائِمٌ رَأَيْتُ فِي يَدَيَّ سَوَارِينَ مِنْ ذَهَبٍ، فَأَهْمَمْتَنِي شَأْنُهُمَا، فَأَوْحَى إِلَيَّ فِي الْمَنَامِ أَنْ انْفُخْهُمَا، فَنفَخْتُهُمَا فَطَارَا، فَأَوَّلْتُهُمَا كَذَابَيْنِ يَخْرُجَانِ بَعْدِي: أَحَدُهُمَا الْعَنَسِيُّ، وَالْآخَرُ مُسْلِمَةٌ"^(۲).

۴۳۷۴- نه‌بو هورمه‌یره ﷺ دمه‌گه‌رپه‌ته‌وه که پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: (له‌گه‌تیکدا که‌خه‌وتبووم له‌خه‌ومدا بینیم دوو بازنی نالتون له‌هه‌ردوو دمه‌ستدایه، جا سروشتی نه‌و دوو بازنه‌یه خه‌فه‌تباری کردم، نه‌وسا له‌خه‌ودا نیگام بۆکرا که هه‌وویان پیاکه‌م، منیش هه‌ووم کرد به هه‌ردوو بازنه‌که‌دا هه‌ردووکیان هه‌رین به‌ئاسماندا، بۆیه لیکمه‌دایه‌وه به دوو (پێغه‌مبه‌ری) درۆزن دوا‌ی من په‌یدا دمه‌ن)) جا یه‌که‌کیان عه‌نسی بوو نه‌وی که‌یان موسه‌یلمه بوو.

(۱) به‌ده‌ستی موسلمانان هه‌رواش بوو له‌رۆژی جه‌نگی په‌مامه‌دا به‌ده‌ستی موسلمانان کوژرا.

(۲) به‌روانه: ۳۶۱.

۴۳۷۵- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ تَصْرِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ هَمَّامٍ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ رضي الله عنه يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: " بَيْنَا أَنَا نَائِمٌ أُتِيتُ بِخَزَائِنِ الْأَرْضِ، فَوُضِعَ فِي كَفِّي سَوَارَانِ مِنْ ذَهَبٍ، فَكَبَّرَا عَلَيَّ، فَأَوْحَى إِلَيَّ أَنْ انْفُخْهُمَا، فَانْفُخْتُهُمَا فَذَهَبَا فَأَوْلَتْهُمَا الْكَذَّابَيْنِ اللَّذَيْنِ أَنَا بَيْنَهُمَا: صَاحِبُ صَنْعَاءَ، وَصَاحِبُ الْيَمَامَةِ ^(۱) .

۴۳۷۵- هه ممام دهگیریتته وه که له نه بو هوهرپهری رضي الله عنه بیست دمیوت: پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی: ((له کاتیکدا من خهو تبووم (له خه ومدا) هه موو گه نجینه کانی سهر زهویان بوهینام و دووبازن نالتون کرایه دهستم جابه لاهه وه ناخوش بوو (ئه و دووبازنه بهوشیوه) نهجا نیگام بوکرا (له خه وکه مدا) که فووویان بیابکه م نیش فووم کردبه ههردووکیانداو روشتن (بهئاسماندا) جا م نیش بهدوو (پیغه مبهره) درۆز نه که لیکمدانه وه که من له نیوانیاندام ^(۲): که وهری صهنعا (که نه سوهدی عهنسی یه) و که وهری یه مامه (که موسه یلیمه ی درۆز نه).

۴۳۷۶- حَدَّثَنَا الصُّلْتُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: سَمِعْتُ مَهْدِيَّ بْنَ مَيْمُونٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا رَجَاءٍ الْعُطَارِدِيَّ يَقُولُ: كُنَّا نَعْبُدُ الْحَجَرَ، فَإِذَا وَجَدْنَا حَجَرًا هُوَ أَحْيَرُ مِنْهُ أَلْقَيْنَاهُ وَأَخَذْنَا الْآخَرَ، فَإِذَا لَمْ نَجِدْ حَجَرًا جَمَعْنَا جُثُوَّةً مِنْ تُرَابٍ، ثُمَّ جِئْنَا بِالشَّاةِ فَحَلَبْنَاهُ عَلَيْهِ، ثُمَّ طَفْنَا بِهِ، فَإِذَا دَخَلَ شَهْرُ رَجَبٍ قُلْنَا: مُنْضِلُ الْأَسْتَةِ. فَلَا نَدْعُ رُمْحًا فِيهِ حَدِيدَةٌ وَلَا سَهْمًا فِيهِ حَدِيدَةٌ إِلَّا نَزَعْنَاهُ وَأَلْقَيْنَاهُ شَهْرَ رَجَبٍ.

۴۳۷۶- نه بوره جائی عوتاردیی دهلی: ئیمه بهردمان دهپهرست، جانه گهر بهردیکی باشر له وهی دهمان په رست بدیایه نهومان فری دمدا بهرده که ی ترمان هه لده گرت (وده مان په رست) جا نه گهر بهردیکمان دهست نه که وتایه بهشی خو لمان کو ده کرده وه له پاشان مهردیکمان دههیناو ده مان دوشی به سه ری دا له

(۱) پروانه: ۳۲۱.

(۲) له نیوانیاندا له رووی شوین و جیگا.

باشان بهدموریدا دمسوراینهوه، نهنجا کهمانگی رهجهب بهاتایه دهمان وت؛
لابهری سهری ږم و تیرمکانه، ههر ږمیک یان تیریک ناسنی تیز بهسهروهه بوايه
لیمان دهکردهوهو هریمان ددها له مانگی رهجهبدا^(۱).

۴۳۷۷ - وَ سَمِعْتُ أَبَا رَجَاءٍ يَقُولُ: كُنْتُ يَوْمَ بُعِثَ النَّبِيُّ ﷺ غُلَامًا أَرْعَى الْإِبِلَ عَلَى أَهْلِي،
فَلَمَّا سَمِعْنَا بِخُرُوجِهِ قَرَرْنَا إِلَى النَّارِ إِلَى مُسَيْلَمَةَ الْكَذَّابِ.

۴۳۷۷- (مههډی دهلی) وه لهنهبوردهجام بیست وتی: من لهو ږوژگاردها پیغهمبهر
ﷺ نیردرا به پیغهمبهرایهتی من میردمندال بووم وشرم بوکس وکارم
دلهوهږاند، نهنجا کهبیستمان سهرکهوتوه بهسهر هوژمهکیدا ههلهاتین بهرهو
ناگرکه بهرهوموسهیلیمهی دروژن.

۷۳- بَابُ: قِصَّةُ الْأَسْوَدِ الْعَنْسِيِّ

۴۳۷۸- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْجَزَمِيُّ، حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ
صَالِحٍ، عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ بْنِ نَشِيطٍ -وَكَانَ فِي مَوْضِعٍ آخَرَ اسْمُهُ عَبْدُ اللَّهِ- أَنَّ عُيَيْنَةَ بْنَ
عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ قَالَ: بَلَّغْنَا أَنَّ مُسَيْلَمَةَ الْكَذَّابَ قَدِمَ الْمَدِينَةَ، فَنَزَلَ فِي دَارِ بِنْتِ الْحَارِثِ،
وَكَانَ تَحْتَهُ بِنْتُ الْحَارِثِ بْنِ كُرَيْزٍ، وَهِيَ أُمُّ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَامِرٍ، فَأَتَاهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَمَعَهُ
ثَابِتُ بْنُ قَيْسٍ بْنِ شَمَّاسٍ -وَهُوَ الَّذِي يُقَالُ لَهُ: خَطِيبُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَفِي يَدِ رَسُولِ اللَّهِ
ﷺ قَضِيبٌ، فَوَقَفَ عَلَيْهِ فَكَلَّمَهُ، فَقَالَ لَهُ مُسَيْلَمَةُ: إِنْ شِئْتَ خَلَيْتَ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْأَمْرِ، ثُمَّ
جَعَلْتَهُ لَنَا بَعْدَكَ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "لَوْ سَأَلْتَنِي هَذَا الْقَضِيبَ مَا أَعْطَيْتُكَهُ، وَإِنِّي لَأَرَاكَ
الَّذِي أَرِيتُ فِيهِ مَا أَرِيتُ، وَهَذَا ثَابِتُ بْنُ قَيْسٍ وَسَيُحْيِيكَ عَنِّي". فَأَنْصَرَفَ النَّبِيُّ ﷺ^(۲).

(۱) واته، له رهجهبدا جمنگ و شهرمان نهمکرد.

(۲) پروانه: ۳۶۲۰.

۷۳-باسیک: به سه رهاتی نه سهو دی عه نسی

۴۳۷۸- عوبهیدوللای کوری عوتبه دهلی: هه والمان پیگهشت که موسه یلبمه ی درۆزن هاتوه بۆمه دینه له مالی کچی حارس لایدا و مو دابه زیوه - وهدایکی مندا لکانی عهبدو للای کوری عامیر که کچی حارسی کوری کورمیزه هاوسه ری موسه یلبمه بوو- پیغه مبه ری خوا ﷺ رۆشت بۆلای موسه یلبمه سابیتی کوری قه یسی کوری شومماسی له گه لدا بوو که پیی ده لئین وتار بیژمه که ی پیغه مبه ری خوا ﷺ، پیغه مبه ری خوا ﷺ چیلکه یه کی به دهسته وه بوو جا لایدا وهستا و قسه ی له گه لدا کرد نه نجا موسه یلبمه پیی وت: نه گهر چه زده که ییت ودمته وئ واز له تۆو کاره که ت (پیغه مبه رایه تی) دینم له پاشان دواخۆت کاره که ت بده ییت به من پیغه مبه ریش ﷺ فهرمووی: ((نه گهر داوای نه م چیلکه یه م لی بکه ییت ناتده می وه دلنایم که تۆنه و که سه ییت له خه ومدا (حالی خراپی) تۆم نیشان درا نه وه سابیتی کوری قه یسه له جیاتنی من وه لامت دمه داته وه)) نیتر پیغه مبه ر ﷺ گه رایه وه و رۆشت.

۴۳۷۹ - قَالَ عُيَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ: سَأَلْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ عَنْ رُؤْيَا رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الَّتِي ذَكَرَ، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ذَكَرَ لِي أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "بَيْنَا أَنَا نَائِمٌ أَرَيْتُ أَنَّهُ وُضِعَ فِي يَدَيَّ سَوَارَانِ مِنْ ذَهَبٍ، فَفُطِعَتْهُمَا وَكُرِهَتْهُمَا، فَأَذِنَ لِي فَنَفَخْتُهُمَا فَطَارَا، فَأَوَّلَتْهُمَا كَذَابَيْنِ يَخْرُجَانِ". فَقَالَ عُيَيْدُ اللَّهِ: أَحَدُهُمَا الْعَنْسِيُّ الَّذِي قَتَلَهُ فَيُرَوُّ بِالْيَمَنِ، وَالْآخَرُ مُسْلِمَةٌ الْكَذَّابُ^(۱).

۴۳۷۹- عوبهیدوللای کوری عهبدو للای دهلی: پرسیارم له ئیبنو عه عباس ﷺ کرد دهرباره ی نه و خه و بینینه ی پیغه مبه ری خوا ﷺ که باسی کرد، ئیبنو عه عباس

وتی: بۆم گێردرایهوه که پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی: ((لهکاتیکیدا من خهوتبوم لهخه ومدا بینیم که دوو بازنی ئالتون کرایه ههر دوو دهستم، جا لهو دووبازنه ترسام ورهم لییان بوو نهجا مؤلمت درام و فوم کرد به ههر دووکیاندا و روشتن بهئاسماندا (و فرین) جا نهو دوو (بازن)هم بهوه لیکیایهوه دوو دروژنن پهیدا دهبن)) عوبهیدوولاش وتی: یهکیکیان عهسی بوو کهفه پروژ له یه مهن کوشتی، نهوی که شیان موسه یلیمه ی دروژنه.

۷۴ - بَابُ قِصَّةِ أَهْلِ نَجْرَانَ

۴۳۸۰- حَدَّثَنِي عَبَّاسُ بْنُ الْحُسَيْنِ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ صَلَّةَ بْنِ زُفَرٍ، عَنْ حُدَيْفَةَ قَالَ: جَاءَ الْعَاقِبُ وَالسَّيِّدُ صَاحِبَا نَجْرَانَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يُرِيدَانِ أَنْ يُلَاعِنَاهُ، قَالَ: فَقَالَ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ: لَا تَفْعَلْ، فَوَاللَّهِ لَئِنْ كَانَ نَبِيًّا فَلَاعِنًا، لَا نُفْلِحُ نَحْنُ وَلَا عَقِبَتَا مِنْ بَعْدِنَا. قَالَ: إِنَّا نُعْطِيكَ مَا سَأَلْتَنَا، وَابْعَثْ مَعَنَا رَجُلًا أَمِينًا، وَلَا تَبْعَثْ مَعَنَا إِلَّا أَمِينًا. فَقَالَ: "لَا بُعَثَ مَعَكُمْ رَجُلًا أَمِينًا حَقٌّ أَمِينٌ". فَاسْتَشَرَفَ لَهُ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: "قُمْ يَا أَبَا عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ". فَلَمَّا قَامَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "هَذَا أَمِينٌ هَذِهِ الْأُمَّةُ" (۱).

۷۴- باسی به سه رهاتی خه لکی نهجران

۴۳۸۰- حوزمیفه ﷺ دهلی: عاقیب و سه یید که ههر دووکیان گه وره و دمه لاتدارهکانی (۲) (گا ورهکانی) نهجران بوون هاتنه خزمهتی پیغه مبهری خوا ﷺ ههر دووکیان و یستیان موباههله (۳) له گهل پیغه مبهردا ﷺ بکهن، یهکیکیان

(۱) پروانه: ۳۷۴۵.

(۲) سمید سهوکیان بوو عاقیبهتیش راوتزکرا و راوتزبهتکراویان بوو.

(۳) موباههله نهومی ههر دوو لایهتکه داوا له خوی گه وره بکهن و بلین هه رکس رازی نابی به ههق و درو دکات نهفرمتی خوا له زالمان.

به هاوړپکهي وت: موباهه لهی له گهل مه که، چونکه سویند به خوا نه گهر پیغه مبه ر بیت وموباهه لهی له گهل بکهین نه خو مان و نه نه وه و نه وه چه مان له پاش خو مان خیر نایه ته رپگه مان وسهرکه وتوونابین، ههر دوو گیان وتیان: دننیا به نه وهی داوای ده کهیت لی مان دمتدینتی وه که سیکی نه میندارو دسپاک له گهل ماندا بنیره، که سیکی نه مین نه بیت مهینره له گهل ماندا پیغه مبه ریش ﷺ فهرمووی: ((بیگومان دننیا بین نه مینداریکی به راستی نه میندار له گهل تاندا دمنیرم)) جا هاوه لان (زور بهیان) ملیان به رز کرده و بو (دهست خستنی) نه م پله به رزه جا فهرمووی: ((نهی نه بو عوبه یدهی کوری جهراح ههسته)) جا که هه لسا پیغه مبه ری خوا ﷺ فهرمووی: ((نه مه دهستپاکی نه م نوممه تهیه)).

۴۳۸۱- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا إِسْحَاقَ، عَنْ صَلَةَ بْنِ زُفَرٍ عَنْ حُذَيْفَةَ ؓ قَالَ: جَاءَ أَهْلَ نَجْرَانَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالُوا: ابْعَثْ لَنَا رَجُلًا أَمِينًا. فَقَالَ: "لَأَبْعَثَنَّ إِلَيْكُمْ رَجُلًا أَمِينًا حَقَّ أَمِينٍ". فَاسْتَشْرَفَ لَهُ النَّاسُ، فَبَعَثَ أَبَا عُبَيْدَةَ بْنَ الْجَرَّاحِ^(۱).

۴۳۸۱- حوزمیفه ﷺ دهلی: خه لکی نه جران هاتن بو خزمه تی پیغه مبه ر ﷺ وتیان: پیاوکی دهست پاکمان بو بنیره پیغه مبه ریش ﷺ فهرمووی: ((به راستی دننیا بین پیاوکی نه میندارو به راستی نه میندار بی دمنیرم بولاتان)) بویه هاوه لان خو مان بو فیت کرده و (تا نه و گه ور میه یان دهست که وئی) نه نجا نه بو عوبه یدهی کوری جهراحی نارد (بو یان).

۴۳۸۲- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ خَالِدٍ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «لِكُلِّ أُمَّةٍ أَمِينٌ، وَأَمِينُ هَذِهِ الْأُمَّةِ أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ»^(۲).

(۱) بروانه: ۳۷۴۵.

(۲) بروانه: ۳۷۴۴.

۴۳۸۲- نُهَنَسَ ﷺ لَهُ بَيْغُهُ مَبْرُوهٌ ﷺ دَمَكِيرِ تَهْوَه كَهْفَه رَمُووى: ((هه موو
 ئوممه تيك ئه مينداريكى ههيه، ئه ميندارى ئه م ئوممه تهش ئه بو عوبه يدهى
 كورى جه راحه)).

۷۵ - بَابُ: قِصَّةُ عُمَانَ وَالْبَحْرَيْنِ

۴۳۸۳- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، سَمِعَ ابْنَ الْمُنْكَدِرِ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "لَوْ قَدْ جَاءَ مَالُ الْبَحْرَيْنِ لَقَدْ أُعْطَيْتَكَ هَكَذَا وَهَكَذَا" ثَلَاثًا. فَلَمْ يَفْعَلْ مَالُ الْبَحْرَيْنِ حَتَّى فُيْضَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَلَمَّا قَدِمَ عَلَى أَبِي بَكْرٍ أَمَرَ مُتَادِيًا فَنَادَى: مَنْ كَانَ لَهُ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ دَيْنٌ أَوْ عِدَّةٌ فَلْيَأْتِنِي. قَالَ جَابِرٌ: فَجِئْتُ أَبَا بَكْرٍ، فَأَخْبَرْتُهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "لَوْ جَاءَ مَالُ الْبَحْرَيْنِ أُعْطَيْتَكَ هَكَذَا وَهَكَذَا" ثَلَاثًا. قَالَ: فَأَعْطَانِي. قَالَ جَابِرٌ: فَلَقِيتُ أَبَا بَكْرٍ بَعْدَ ذَلِكَ فَسَأَلْتُهُ، فَلَمْ يُعْطِنِي، ثُمَّ أَتَيْتُهُ فَلَمْ يُعْطِنِي، ثُمَّ أَتَيْتُهُ الثَّلَاثَةَ فَلَمْ يُعْطِنِي، فَقُلْتُ لَهُ: قَدْ أَتَيْتَكَ فَلَمْ تُعْطِنِي، ثُمَّ أَتَيْتَكَ فَلَمْ تُعْطِنِي، ثُمَّ أَتَيْتَكَ فَلَمْ تُعْطِنِي، فَإِمَّا أَنْ تُعْطِيَنِي، وَإِمَّا أَنْ تَبْخَلَ عَنِّي. فَقَالَ: أَقُلْتُ: تَبْخُلُ عَنِّي؟ وَآيَ دَاءٍ أَدْوَأُ مِنَ الْبُخْلِ؟ - قَالَهَا ثَلَاثًا - مَا مَنَعْتُكَ مِنْ مَرَّةٍ إِلَّا وَأَنَا أُرِيدُ أَنْ أُعْطِيَكَ. وَعَنْ عَمْرِو عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: جِئْتُهُ، فَقَالَ لِي أَبُو بَكْرٍ: عُدَّهَا. فَعَدَدْتُهَا فَوَجَدْتُهَا خَمْسِمِائَةً، فَقَالَ: خُذْ مِثْلَهَا مَرَّتَيْنِ^(۱).

۷۵- باسیک: به سهرهاتی عومان و به حرهین

۴۳۸۳- ئیبنو لمونکه دیر دهلی: له جابیرم ﷺ بیست دهیوت: بېغه مبهری خوا ﷺ
 به منی فهرموو: ((ئه گهرمال و سامانی به حرهین بیت دلنیا به ئه وهندهو

ئەوئندەت پێ دەدم ((سێ جار فەرمووی (ئەوئندە) جا ئەو مال و سامانی بەحرەینە نەهات هەتا پێغەمبەری خوا ﷺ گەراپەووە بۆلای خوا، جا کاتێک سامانەکە هات بۆ ئەبو بەکر ﷺ ئەبو بەکر فەرمانی بە جاردەرێک کردو جاری داو وتی: هەرکەس قەرز یان بەلێنێکی لای پێغەمبەر ﷺ هەبوووە بابێت بۆلام، جابیر ﷺ دەلی: منیش رۆشتم بۆلای ئەبو بەکر پێم ووت کە پێغەمبەری خوا ﷺ بەمنی فەرموو ئەگەر سامانی بەحرەین هات ئەوئندەو ئەوئندەت دەدمی سێ جار فەرمووی (ئەوئندە) دەلی: جا ئەبو بەکر سامان و مالی پێدام. جابیر دەلی: دوانەو بە ئەبو بەکر گەشتم وداوام لێکرد هیچی پێنەدام لە پاشان چوومەووە بۆلای هەر هیچی پێنەدام بۆجاری سێهەم رۆشتمەووە بۆلای هەر هیچی پێنەدام، منیش پێم وت: بێگومان من هاتم بۆلات بەلام هیچت پێنەدام دواي ئەو هاتم بۆلات هەر هیچت پێ نەدام پاشان هاتمەووە بۆلات هەر پێت نەدام، جا یان مال و سامانم پێدمەیت یان تۆبەرامبەر من رۆدەو رەزلی، ئەبو بەکریش وتی: رەزلی بەرانبەرم؟ چی دەردێک لەرژدمی خراپترە؟ سێ جار ئەم وشەي سێ بارەکردەو، هەر جارێک کە پێم نەداوی من ویستومە پێت بەدم.

عەمر لە موحمەدی کورپی عەلی یەووە دەگیرێتەووە دەلی: لە جابیری کورپی عەبدوللەم ﷺ بیست و دەمیوت: رۆشتم بۆلای ئەبو بەکر پێی وتم: بزمێرە منیش ژماردم دیم پێنج سەدە جا وتی: دوو جاری تر ئەوئندە بیه.

٧٦ - بَابُ قُدُومِ الْأَشْعَرِيِّينَ وَأَهْلِ الْيَمَنِ

وَقَالَ أَبُو مُوسَى رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم "هُمْ مِنِّي وَأَنَا مِنْهُمْ"^(١).

٤٣٨٤- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ وَإِسْحَاقُ بْنُ نَصْرِ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي زَائِدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْأَسْوَدِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ أَبِي مُوسَى رضي الله عنه قَالَ: قَدِمْتُ أَنَا وَأَخِي مِنَ الْيَمَنِ، فَمَكَّنُنَا حِينَئِذَا مَا نَرَى ابْنَ مَسْعُودٍ وَأُمُّهُ إِلَّا مِنْ أَهْلِ الْبَيْتِ؛ مِنْ كَثْرَةِ دُخُولِهِمْ وَلُزُومِهِمْ لَهُ^(٢).

٧٦- باسی هاتنی ئەشعەرییه‌کان و هەندێک لە خەڵکی یەمەن

ئەبو موسە رضي الله عنه لە پێغەمبەرەوه صلى الله عليه وسلم گێڕایەوه کە فەرمووی: ((ئەوان (ئەشعەرییه‌کان) لەمن و منیش لەوانم)).

٤٣٨٤- ئەبو موسە رضي الله عنه دەڵێ: من و براکەم لە یەمەنەوه هاتین (بۆ مەدینە) جا ماوێهێک ماینەوه، هەر واما دەرمانی ئیبنو مسعود و دایکی رضي الله عنه کەسی خێزانی پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم لەبەر زۆری جۆنە زۆرە و دیمان (بۆ مالی پێغەمبەر) پێکەوه بوون لەگەڵ (پێغەمبەر دا صلى الله عليه وسلم).

٤٣٨٥- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ السَّلَامِ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ زُهْدَمٍ قَالَ: لَمَّا قَدِمَ أَبُو مُوسَى أَكْرَمَ هَذَا الْحَيَّ مِنْ جَزْمٍ، وَإِنَّا لَجُلُوسٌ عِنْدَهُ وَهُوَ يَتَعَدَّى دَجَاجًا، وَفِي الْقَوْمِ رَجُلٌ جَالِسٌ، فَدَعَاهُ إِلَى الْغَدَاءِ، فَقَالَ: إِنِّي رَأَيْتُهُ يَأْكُلُ شَيْئًا فَقَدِرْتُهُ. فَقَالَ: هَلُمَّ، فَإِنِّي رَأَيْتُ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم يَأْكُلُهُ. فَقَالَ: إِنِّي حَلَفْتُ: لَا أَكُلُهُ. فَقَالَ: هَلُمَّ أَخِيكَ عَنْ يَمِينِكَ، إِنَّا أَتَيْنَا النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم نَقَرٌ مِنَ الْأَشْعَرِيِّينَ، فَاسْتَحْمَلْنَاهُ فَأَبَى أَنْ يَحْمِلَنَا فَاسْتَحْمَلْنَاهُ، فَحَلَفَ أَنْ لَا يَحْمِلَنَا، ثُمَّ لَمْ يَلْبَثِ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم أَنْ أَتَى بِنَهْبٍ إِبِلٍ، فَأَمَرَ لَنَا بِخَمْسِ دَوْدٍ، فَلَمَّا قَبَضْنَاهَا

(١) پروانه: ٣٤٨٦.

(٢) پروانه: ٣٧٦٣.

قُلْنَا: تَعَفَّلْنَا النَّبِيَّ ﷺ يَمِينَهُ، لَا تُفْلِحْ بَعْدَهَا أَبَدًا. فَأَتَيْتُهُ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّكَ حَلَفْتَ أَنْ لَا تَحْمِلَنَا، وَقَدْ حَمَلْتَنَا. قَالَ: "أَجَلٌ، وَلَكِنْ لَا أَحْلِفُ عَلَى يَمِينٍ فَأَرَى غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا إِلَّا أَتَيْتُ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ مِنْهَا"^(۱).

۴۳۸۵- زهدهم دهلی: کاتی ئەبو موسا ﷺ هات (بو کوفه وهک والی) پیزی خه لکی ئەم ناواییه ی هۆزی جهرمی گرت^(۲) له کاتی کدا ئیمه لایدا دانیشتبوین ئەو (ئەبو موسا) نیومرۆ بوو مریشکی دهخوارد له ناو خه لکه که شدا پیاوکی تیاوو دانیشتبوو ئەبو موسا بانگی کرد بو نان خواردن (له گه لی) پیاوه کهش وتی: من ئەم مریشکه م دیوه شتیکی (پییسی) دهخوارد بهو هۆیه وه قیزم لی دیته وه، ئەبو موسا وتی وهره (بیخۆ) چونکه دلنیا به من به چاوی خۆم پیغه مبهرم ﷺ دی مریشکی دهخوارد، پیاوکه وتی: من سویندم خواردوو که نه یخۆم ئەبو موسا وتی: وهره با فهرموودمیه کت بو بگێرمه وه دهرباره ی سویندم که ت، ئیمه چهند که سیکی ئەشعهری بووین پوشتینه خزمهت پیغه مبهرم ﷺ داوامان لی کرد ولاغمان باتی سواری بین^(۳) به لام ئەو ناماده نه بوو که ولاخی سواریمان پی بدات، ئەنجا جاریکی تر داوامان لی کرد ولاغمان باتی سواری بین جا سویندی خوارد ولاخی سواریمان پی نه دات، له پاشان پیغه مبهرم ﷺ زۆری پی نه چوو له دهستکه وتی جهنگ و شتریان بو هیئا و فهرمانی کرد و شترمان بدهنی، ئەنجا که وهرمان گرت (له نیوان خۆماندا) وتمان: ئیمه بی ناگای پیغه مبهرم ﷺ له سویندم که ایمان قوسته وه له پاش ئەوه ههرگیز سه رکه وتوو نابین، بۆیه خۆم پوشتمه خزمهتی و عهرزم کرد: ئەی پیغه مبهرمی خوا بیگومان جهنا بیت سویندت خوارد که ولاخی سواریمان نه دیتی، به دلنیا پیه وه پیت داوین،

(۱) پروانه: ۳۱۳۳.

(۲) چونکه دۆستایهتی بهیشتی هه بوو له نیوان ئهشمهرییمکان و هۆزی جهرمه دا.

(۳) بو ئەوهی بهشدارای غهزای تمبوک بکهین له خزمهتیدا.

فهرمووی: ((راسته (سویندم خواردوو و پیشم داون) بهلام ههر سویندیک بخوم
(لهسه شتی و) پاشان بوم دمرکهوئی و بزانه پینچهوانهکهی باشتره بیگومان
نهوهیان دمکهه که باشتره له سوینده خوراوهکه (وه کهفارهتی سویندهکهه
دمدهم)).

۴۳۸۶- حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا أَبُو صَخْرَةَ جَامِعُ
بْنُ شَدَّادٍ، حَدَّثَنَا صَفْوَانُ بْنُ مُخْرِزٍ الْمَازِنِيُّ، حَدَّثَنَا عِمْرَانُ بْنُ حُصَيْنٍ قَالَ: جَاءَتْ بَنُو مَمِيمٍ
إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: "أَبْشِرُوا يَا بَنِي مَمِيمٍ". قَالُوا: أَمَا إِذْ بَشَرْتَنَا فَأَعْطِنَا. فَتَغَيَّرَ وَجْهُ
رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَجَاءَ نَاسٌ مِنْ أَهْلِ الْيَمَنِ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "اقْبَلُوا الْبُشْرَى إِذْ لَمْ يَقْبَلَهَا
بَنُو مَمِيمٍ". قَالُوا: قَدْ قَبِلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ^(۱).

۴۳۸۶- عیمرانی کوری حوصهین ﷺ دهئی: بهنوتهمیم هاتن بو خزمهتی
پینغه مبههرا خوا ﷺ جا فهرمووی پینان: ((موژدهتان لی بی بهنی تهمیم)) وتیان:
دهی که موژدهمان دمهیتی مال و سامانیشمان بدمری روخساری پینغه مبههرا ﷺ
گوپراوتیکچوو، نه نجا کهسانیک له خه لکی یه مهن هاتن و پینغه مبههرا ﷺ فهرمووی
پینان ((نهو موژده و مرگرن که بهنو تیم و مریان نه گرت)) وتیان دل نیابه نهی
پینغه مبههرا خوا و مرمان گرت.

۴۳۸۷- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْجُعْفِيُّ، حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ
إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "الْإِيمَانُ
هَذَا هُنَا" - وَأَشَارَ بِيَدِهِ إِلَى الْيَمَنِ - وَالْجَفَاءُ وَغِلَظُ الْقُلُوبِ فِي الْقَدَادِينِ، عِنْدَ أَصُولِ أَذْنَابِ
الْإِبْلِ مِنْ حَيْثُ يَطْلُعُ قَرْنَا الشَّيْطَانِ رَبِيعَةً وَمَضَرٌ^(۲).

(۱) پروانه: ۳۱۹۰.

(۲) پروانه: ۳۳۰۲.

۴۳۸۷- قه‌یسی کوری نه‌بی حازیم له نه‌بو مه‌سعوودمه ده‌گیرته‌وه ﷺ ده‌گیرته‌وه پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی ((ئیمان ئاله‌نه‌ویومه به‌دمستی ئاماژهی بویه‌مه‌ن کرد- وه‌دل‌رقی ودل نه‌ستوریش له‌ناو دنگ زله‌کاندایه لای خاوه‌ن ره‌وگه و شتره‌کان، له‌و شوینه‌ی هه‌ردوو شاخی شه‌یتان (له‌گه‌ل خوردا) هه‌لدیت له‌هۆزی ره‌بیعه و موزمه‌دا)).

۴۳۸۸- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ ذُكْوَانَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "أَتَاكُمْ أَهْلُ الْيَمَنِ، هُمْ أَرْقُ أَفْنَدَةً وَأَلْيَنُ قُلُوبًا، الْإِيمَانُ يَمَانٌ، وَالْحِكْمَةُ يَمَانِيَّةٌ، وَالْفَخْرُ وَالْخِيَلَاءُ فِي أَصْحَابِ الْإِيلِ، وَالسَّكِينَةُ وَالْوَقَارُ فِي أَهْلِ الْعَنَمِ"

وَقَالَ غُنْدَرٌ: عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ سُلَيْمَانَ: سَمِعْتُ ذُكْوَانَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ^(۱).

۴۳۸۸- نه‌بو هورمه‌ره ﷺ له پیغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ ده‌گیرته‌وه فه‌رموویه‌تی: ((خه‌لکی یه‌مه‌ن هاتن بولاتان نه‌وان دهرن ناسک ودل نه‌رم، یه‌مه‌ن کانگای باومر و ئیمانه‌هیکمه‌ت و دانایی سه‌ر به‌یه‌مه‌ن، و مه‌شانه‌زی کردن و فیزو دمه‌یه‌ نواندن پیشه‌ی و شترداره‌کانه‌هیمنی و سه‌لاری پیشه‌ی خاوه‌ن مه‌رو مالته)).
(ئه‌م فه‌رموودمه به‌م سه‌نده‌ش هاتووه) غوندهر له‌شوعبه‌وه ده‌گیرته‌وه له‌سوله‌یمانه‌وه ده‌لی: له‌زه‌کوانم بیستوه له‌نه‌بو هورمه‌ره‌وه ﷺ ده‌گیرته‌وه له پیغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ.

۴۳۸۹- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَخِي، عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ ثَوْرِ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ أَبِي الْغَيْثِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "الْإِيمَانُ يَمَانٌ، وَالْفِتْنَةُ هَا هُنَا، هَا هُنَا يَطْلُعُ قَرْنُ الشَّيْطَانِ"^(۲).

(۱) بره‌انه: ۳۳۰۱.

(۲) بره‌انه: ۳۳۰۱.

۴۳۸۹- نهبو هورمهیره ﷺ دهگیرتهوه که پیغمهبر ﷺ فهرمووی: ((کانگی باوهر یه مهنه، نازاوهش ئالهویومیه ئا لهویومیه که شاخی شهیتانه هه لئیت)).

۴۳۹۰- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، حَدَّثَنَا أَبُو الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "أَتَاكُمْ أَهْلُ الْيَمَنِ، أَضَعَفُ قُلُوبًا وَأَرْقُ أَفْنِدَةً، الْفِقْهُ يَمَانٍ، وَالْحِكْمَةُ يَمَانِيَّةٌ"^(۱).

۴۳۹۰- نهبو هورمهیره ﷺ له پیغمهبرموه ﷺ دهگیرتهوه که فهرمووی: ((خه لکی یه مهن هاتن بولاتان دلیان نهرمه ودمرونیان ناسکه تیگهشتن له نیسلام له یه مهن دایه، وه دانای و حیکمه تیش ههر له یه مهن دایه)).

۴۳۹۱- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ، عَنْ أَبِي حَمْزَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ قَالَ: كُنَّا جُلُوسًا مَعَ ابْنِ مَسْعُودٍ، فَجَاءَ خَبَّابٌ فَقَالَ: يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَيْسَاطِيْعُ هَؤُلَاءِ الشَّبَابُ أَنْ يَقْرَأُوا كَمَا تَقْرَأُ؟ قَالَ أَمَا إِنَّكَ لَوْ شِئْتَ أَمَرْتُ بَعْضَهُمْ يَقْرَأُ عَلَيْكَ. قَالَ: أَجَلُ. قَالَ أَقْرَأُ يَا عَلْقَمَةُ. فَقَالَ زَيْدُ بْنُ حُدَيْرٍ: أَخُو زِيَادِ بْنِ حُدَيْرٍ: أَتَأْمُرُ عَلْقَمَةَ أَنْ يَقْرَأَ وَلَيْسَ بِأَقْرَأَنَا؟! قَالَ: أَمَا إِنَّكَ إِنْ شِئْتَ أَخْبَرْتُكَ مِمَّا قَالَ النَّبِيُّ ﷺ فِي قَوْمِكَ وَقَوْمِهِ. فَقَرَأْتُ خَمْسِينَ آيَةً مِنْ سُورَةِ مَرْيَمَ، فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: كَيْفَ تَرَى؟ قَالَ: قَدْ أَحْسَنَ. قَالَ

عَبْدُ اللَّهِ: مَا أَقْرَأُ شَيْئًا إِلَّا وَهُوَ يَقْرَأُهُ، ثُمَّ التَفَتَ إِلَى خَبَّابٍ وَعَلَيْهِ خَاتَمٌ مِنْ ذَهَبٍ فَقَالَ: أَلَمْ يَأْنِ لِهَذَا الْخَاتَمِ أَنْ يُلْقَى؟ قَالَ: أَمَا إِنَّكَ لَنْ تَرَاهُ عَلَيَّ بَعْدَ الْيَوْمِ. فَالْقَاهُ. رَوَاهُ غُنْدَرٌ عَنْ شُعْبَةَ.

۴۳۹۱- عهلقه مهن دهلی: نیمه له گهن عهبدوللای کوری مهسووددا ﷺ دانیشتبوین، ئینجا خه بباب ﷺ هات وتی: نهی نهبو عهبدوهره حمان ئایا ئانهم

گه نجانە تۆچۆن قورئان دەخوینیت ئەمانیش دمتوانن بهو شیومیە بیخوینن ؟
 ئەویش وتی: جانه گەر چه زده کهیت فهرمان ده کهم که سیکیان قورئانت
 بۆ بخوینیت وتی: به ئۆ چه زده کهم وتی: عهلقه مه بخوینه زمیدی کوری
 حودهیر که برای زیادی کوری حودهیر بوو- وتی: نایا به عهلقه مه ده ئیتیت
 که قورئان بخوینی له کاتی کهدا نهو له هه موومان قورئان زانتر نیه؟ عهبدو لالا
 وتی: به لام نه گەر بتهوئ بۆت ده گیرمه وه که پیغه مبه ر ﷺ دهرباره ی
 هۆزه که ی تۆو هۆزه که ی نهو چی فهرمووه^(۱) جا په نجا نایه تم له سورمتی
 مه ریه م خویند، نه نجا عهبدو لالا ووتی به خه بباب چۆنی ده بین؟ وتی:
 بیگومان خویندنیکی جوانه، عهبدو لالا وتی: من ههر شت وشیاوای قورئان
 بخوینم عهلقه مش ده ی خوینی له پاشان لایکرده وه به لای خه بابادا و
 نه موسیله یه کی ئالتونی له په نجه دا بوو بۆیه پیی وت: نایا نه م
 نه موسیله یه کاتی نه وه ی نه هاتوو که هر ئی بدریت ؟ (خه بباب) وتی: نه نجا
 دنایابه له نه مرۆ به دواوه نایبینی (له په نجه مداییت) نه نجا هر ئی ی دا. (نه م
 فهرمووده) غوندهر له شوعبه وه گیراویه تیه وه^(۲).

۷۷ - باب: قِصَّةُ دَوْسٍ وَالطُّفَيْلِ بْنِ عَمْرِو الدَّوْسِيِّ ﷺ

۴۳۹۲- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ ابْنِ ذَكْوَانَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي
 هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: جَاءَ الطُّفَيْلُ بْنُ عَمْرِو إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: إِنَّ دَوْسًا قَدْ هَلَكَتْ، عَصَتْ
 وَأَبَتْ، فَادْعُ اللَّهَ عَلَيْهِمْ. فَقَالَ: "اللَّهُمَّ اهْدِ دَوْسًا وَأَتِ بِهِمْ"^(۳).

(۱) ئیبنو حمهر دهلئ ومکو نامزه بکات بۆ پیاوه لدانی نمخه ج که عهلقه نه خه عیبه و سهرزنشتی بهنی ئه سمه که زهید له بهنی ئه سمه ده.

(۲) ئه بو نوعمه م له موسه خرجه کهیدا به سه منه ئکی په سوست هیناویه تی.

(۳) پروانه: ۲۹۷۳.

۷۷- باسیک: به سه رهاتی (هۆزی) دهوس و توفهیلی

کۆری عهمری دهوسی

۴۳۹۲- نه بو هورمیره ﷺ دلی: توفهیلی کۆری عهمری ﷺ هات بو خزمهتی پیغه مبهەر ﷺ وتی: بیگومان هۆزی دهوس به دلتیاییه وه له ناوچون، سه پرچیجان کردو نایانه وی (راستی ببیستن) که واته دوو عایان لی بکه (خوا له ناویان بات) پیغه مبه ریش ﷺ فهرمووی: ((خودایه رینمونی دهوس بکهیت (به مسولمانی) بیان هینه (بو نیره)).

۴۳۹۳- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا أَبُو أَسَامَةَ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، عَنْ قَيْسٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: لَمَّا قَدِمْتُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ قُلْتُ فِي الطَّرِيقِ:

يَا لَيْلَةً مِنْ طَوْلِهَا وَعَنَائِهَا... عَلَى أَنَّهَا مِنْ دَارَةِ الْكُفْرِ نَجَّتِ وَأَبَقَ غُلَامٌ لِي فِي الطَّرِيقِ، فَلَمَّا قَدِمْتُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ قَبَايَعْتُهُ، فَبَيَّنَّا أَنَا عِنْدَهُ إِذْ طَلَعَ الْغُلَامُ، فَقَالَ لِي النَّبِيُّ ﷺ: "يَا أَبَا هُرَيْرَةَ، هَذَا غُلَامُكَ؟". فَقُلْتُ: هُوَ لَوْجِهِ اللَّهُ تَعَالَى. فَأَعْتَقْتُهُ^(۱).

۴۳۹۳- نه بو هورمیره ﷺ دهلی: کاتی هاتم بو خزمهتی پیغه مبهەر ﷺ له ریکادا دهمووت: ئای له دریزی وماندویتی شهوگاریک به لام نهوشه وه رزگاری کردین له کافرستانی وه له ریکه شدا خولامه کهم هه لهات وراى کرد، جاکه گهشتینه خزمهتی پیغه مبهەر ﷺ پهیمانم پی دا جا له کاتیکدا من له خزمهتی دا بووم له پر غولامه کهم که هه لهاتبوو دمرکهوت پیغه مبهری خواش ﷺ به منی فهرموو ((نهى نه بو هورمیره نه وه غولامه کهته)) منیش وتم: نهو له بهر رمزانه ندی خوا نازاد بیت نه وسا نازادم کرد.

(۱) بروانه: ۲۵۳۰.

۷۶ - باب: قِصَّةُ وَفْدِ طَيْيْنٍ وَحَدِيثِ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ

۴۳۹۴- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ حَرْيْثٍ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ قَالَ: أَتَيْنَا عُمَرَ فِي وَفْدٍ، فَجَعَلَ يَدْعُو رَجُلًا رَجُلًا وَيُسَمِّيهِمْ، فَقُلْتُ: أَمَا تَعْرِفُنِي يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ؟ قَالَ: بَلَى، أَسَلَمْتُ إِذْ كَفَرُوا، وَأَقْبَلْتُ إِذْ أَذْبَرُوا، وَوَقَيْتُ إِذْ غَدَرُوا، وَعَرَفْتُ إِذْ أَنْكَرُوا. فَقَالَ عَدِيُّ: فَلَا أَبَالِي إِذَا.

۷۸- باسیک: شاندهکەهێ عەدیی کورێ حاتیم و

فەرموودهکەهێ عەدیی کورێ حاتیم ﷺ

۴۳۹۴- عومەری کورێ حورمیس وتی: عەدیی کورێ حاتیم ﷺ دەلی: لەگەڵ شاندیکدا هاتینه خزمەت عومەر ﷺ، جا (عومەر) نەفەر نەفەر پیاومەکانی بانگ دەکرد و ناوی دەهینان، منیش وتم: ئایا من ناناسی ئەو پێشەوای باوەرپاران ؟ وتی: بەئێ دەتناسم، کاتی تۆ مسوڵمان بوویت ئەوان بێ باوەرپوون کاتی ئەوان پشتیان هەڵکرد تۆ بەرەو نێمە هاتیت، وە تۆ بەو مەقابووت کاتی ئەوان غەدرو خیانهتیان کردوووە تۆ (راستیت) زانی ئەوان دانیان پێدانهنا، عەدیش وتی: کەواتە ئێتر هەچم لا گرنگ نیە.

۷۹ - باب: حَجَّةُ الْوُدَاعِ

۴۳۹۵- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي حَجَّةِ الْوُدَاعِ، فَأَهْلَلْنَا بِعُمْرَةٍ، ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَنْ كَانَ مَعَهُ هَدْيٌ فَلْيُهْلِلْ بِالْحَجِّ مَعَ الْعُمْرَةِ، ثُمَّ لَا يَحِلُّ حَتَّى يَحِلَّ مِنْهُمَا جَمِيعًا". فَقَدِمْتُ مَعَهُ مَكَّةَ وَأَنَا حَائِضٌ، وَلَمْ أَطْفِ بِالْبَيْتِ وَلَا بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ، فَشَكَوْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: "انْقِضِي رَأْسَكَ، وَامْتَشِطِي وَأَهْلِي بِالْحَجِّ وَدَعِي الْعُمْرَةَ

"فَقَعَلْتُ، فَلَمَّا قَضَيْنَا الْحَجَّ أَرْسَلَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَعَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ الصَّدِيقِ إِلَى التَّنْعِيمِ فَأَعْتَمَرْتُ، فَقَالَ: "هَذِهِ مَكَانٌ عُمْرَتِكَ". قَالَتْ: فَطَافَ الَّذِينَ أَهَلُّوا بِالْعُمْرَةِ بِالْبَيْتِ وَبَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ، ثُمَّ حَلُّوا، ثُمَّ طَافُوا طَوَافًا آخَرَ بَعْدَ أَنْ رَجَعُوا مِنْ مَنًى، وَأَمَّا الَّذِينَ جَمَعُوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ فَإِنَّمَا طَافُوا طَوَافًا وَاحِدًا^(۱).

۷۹- باسیک: حهجی مالتاواپی

۴۳۹۵- عانیسه ﷺ دهلی؛ له حهجی مالتاواپییدا لهگهڻ پیغه مبهەر ﷺ له مه دینه دمرجووین ئیحراممان بهست به عومره پاشان پیغه مبهەر ﷺ فهرمووی: ((هه رکهس ئازدهلی هه دیه ی لهگهڻ خو ی هیئاوه با ئیحرام ببهستی به حهج و عومره، پاشان ئیحرام ناشکینی تا حهج و عومره که هه ردووکیان ته واو نه کات)) منیش له خزمه تیدا گه شتمه مه که له حه یزدا بووم، نه ته وافی بهیتم کرد نه سه ی نیوان صه فاو مهروه، وه نه م حاله ی خو م بو پیغه مبهەر ﷺ باس کرد نه ویش فهرمووی: ((په لکه کانی قزت بکه ره وه و قزت شانه بکه و ئیحرام ببهسته به حهج واز له عومره که بیته و مه یکه)) منیش وام کرد جا کاتی کاره کانی حه جمان ته واو کرد پیغه مبهەر ﷺ لهگهڻ عه بدوره حمانی کوپی نه بو به کر (که برامه) ناردمی بو ته نعیم و عومره که م کرد پیغه مبهەر ﷺ فهرمووی: ((نا نه مه جیگای عومره که ی تو یه)) عانیسه دهلی؛ جا نه وانه ی ئیحرامیان به عومره بهستبوو ته وافی بهیت و سه ی نیوان صه فا و مهرومیان کرد پاشان ئیحرامیان شکاند، ئینجا که گه رانه وه له مینا ته وافیکی تریان کرد، به لام نه وانه ی ئیحرامیان به حهج و عومره پیکه وه بهست ته نها یه ک جار ته وافی بهیتیان کرد.

۴۳۹۶- حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ: حَدَّثَنِي عَطَاءٌ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ: إِذَا طَافَ بِالْبَيْتِ فَقَدْ حَلَ. فَقُلْتُ: مِنْ أَيْنَ قَالَ هَذَا ابْنُ عَبَّاسٍ؟ قَالَ: مِنْ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿ثُمَّ مَحَلُّهَا إِلَى الْبَيْتِ الْمُقْبِلِ﴾ (۳۳) الحج. وَمِنْ أَمْرِ النَّبِيِّ ﷺ أَصْحَابَهُ أَنْ يَحِلُّوا فِي حَجَّةِ الْوُدَاعِ. قُلْتُ: إِنَّمَا كَانَ ذَلِكَ بَعْدَ الْمُعْرِفِ. قَالَ: كَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ يَرَاهُ قَبْلُ وَبَعْدُ.

۴۳۹۶- ئیبنو جورمیح دهلی عهتا بوئی گێڕامهوه له ئیبنو عهباسهوه ﷺ وتی: ئهگهر (عومرهکار) تهوایی بهیتی کرد ئهوه بیگومان ههڵال دهبی و (ئیحرام دهسکینئ ئیبنو جورمیح دهلی) وتم: (بهعهتا) ئیبنو عهباس ئهمهی دهیلئ لهکوئ هیئاویهتی؟ عهتا وتی: لهم فهرمایشتهی خوای بهرز و بلندمهوه: ﴿ثُمَّ مَحَلُّهَا إِلَى الْبَيْتِ الْمُقْبِلِ﴾ (۳۳) الحج واته: له پاشان شوینی (سهربیرینی) ئهوانه کهی گهیشتنه مالی دپیرینی بهنرخ (واته کهعبه) وه له فرمانی پیغهمبهر ﷺ له حهجی مائئاوای بههاوهلانی که (فرمانی کرد) ئیحرام بشکینن، وتم: ئهوه دوای وهستانی عهرمهههوه، وتی: ئیبنو عهباس رای وایی پیش و دوا وهستانی عهرمههه دروسته.

۴۳۹۷- حَدَّثَنِي بَيَّانٌ، حَدَّثَنَا النَّضْرُ، أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَيْسٍ قَالَ: سَمِعْتُ طَارِقًا، عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَدِمْتُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ بِالْبَطْحَاءِ فَقَالَ: "أَحْجَجْتَ؟". قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: "كَيْفَ أَهْلَلْتَ؟". قُلْتُ: لَبَّيْكَ يَا هَلَالٍ كَاهِلَالٍ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. قَالَ: "طُفَّ بِالْبَيْتِ وَبِالصَّافَا وَالْمَرَوَةِ ثُمَّ حَلَ". فَطُفْتُ بِالْبَيْتِ وَبِالصَّافَا وَالْمَرَوَةِ، وَآتَيْتُ امْرَأَةً مِنْ قَيْسٍ فَقُلْتُ رَأْسِي^(۱).

۴۳۹۷- نه‌بو مووسای نه‌شعهری ﷺ ده‌لی: (له یه‌مه‌نه‌وه) هاتم بو خزمه‌تی پی‌غه‌مبهر ﷺ له به‌ت‌ها بوو فه‌رمووی: ((نیه‌تی چه‌جت هی‌ناوه؟)) وتم: به‌لی، فه‌رمووی: ((به نیه‌تی چی ئی‌حرامت دابه‌ست؟)) وتم: خ‌وا‌یه گو‌ی‌را‌یه‌ل‌تم ئی‌حرامم دابه‌ست وه‌ک ئی‌حرام دابه‌ستنی پی‌غه‌مبهری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((ته‌وافی به‌یت و هات‌و‌چ‌وی نی‌وان صه‌فا و مه‌روه بکه پاشان ئی‌حرام بشکینه)) ئینجا ته‌وافی به‌یت و هات‌و‌چ‌وی نی‌وان صه‌فا و مه‌روه کرد، جا رو‌شتم بو لای ئافره‌تیک له قه‌یس سه‌رمی بژنی (پاکی‌کرده‌وه له رشک و نه‌سپی).

۴۳۹۸- حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ، أَخْبَرَنَا أَنَسُ بْنُ عِيَّاضٍ، حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ، أَنَّ ابْنَ عَمْرٍو أَخْبَرَهُ، أَنَّ حَفْصَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ أَخْبَرَتْهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَمَرَ أَزْوَاجَهُ أَنْ يَحْلِلْنَ عَامَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ، فَقَالَتْ: حَفْصَةُ: فَمَا مَنَعَكَ فَقَالَ: "لَبَدْتُ رَأْسِي وَقَلَدْتُ هَذِي، فَلَسْتُ أَجِلُ حَتَّى أَنْحَرَ هَذِي" (۱).

۴۳۹۸- نافع ده‌گ‌ی‌ر‌پ‌ته‌وه که ئی‌بنو عومهر ﷺ بو‌ی گ‌ی‌را‌یه‌وه که حه‌ف‌صه‌ی ﷺ خ‌ی‌زانی پی‌غه‌مبهر خوا ﷺ بو‌ی گ‌ی‌را‌یه‌وه که پی‌غه‌مبهر ﷺ فه‌رمانی به هاوسه‌ره‌کانی کرد له‌سالی چه‌جی مالتا‌وایی دا که ئی‌حرامه‌که‌یان بشک‌ینن (۳)، نه‌جا حه‌ف‌صه‌ عه‌رزی پی‌غه‌مبهری ﷺ کرد چی ر‌ی‌گره (له‌وه‌ی ئی‌حرام بشک‌ینی) ؟ فه‌رمووی: ((موی سه‌رم پ‌یکه‌وه نوساند‌وه و نازه‌لی دیاریم نیشانه کرد‌وه، که‌وابو ئی‌حرام ناشک‌ینم هه‌تا وش‌تره دیاریه‌که‌م سه‌رنه‌ب‌رم)).

۴۳۹۹- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ: حَدَّثَنِي شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ. وَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ: حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ شِهَابٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ

(۱) ب‌روانه: ۱۵۶۶.

(۲) پاش ته‌وافی به‌یت و سه‌عی نی‌وان صه‌فا و مه‌روه و ه‌ژ کور‌ت‌کر‌ده‌وه ئی‌حرامی عومهره‌که‌یان بشک‌ینن.

امْرَأَةً مِنْ خَتَمَ اسْتَفْتَتْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ - وَالْفَضْلُ بْنُ عَبَّاسٍ رَدِيفُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ قَرِيضَةَ اللَّهِ عَلَى عِبَادِهِ أَذْرَكَتْ أَبِي شَيْخًا كَبِيرًا لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يَسْتَوِيَ عَلَى الرَّاحِلَةِ، فَهَلْ يَقْضِي أَنْ أَحُجَّ عَنْهُ؟ قَالَ "نَعَمْ"^(۱).

۴۳۹۹- ئیبنو عەبباس (رضی اللہ عنہ) دەگیرێتەووە لەحەجی مالتاواپی دا ئافرمتیکی خێلی خەسەمی پرسیاری لە پێغەمبەری خوا ﷺ کرد لەوکاتەدا فەزلی کوری عەبباس لەپشکۆی^(۲) پێغەمبەری خوادا ﷺ بوو جانافرمتەکە وتی: ئەو پێغەمبەری خوا ﷺ بێگومان (حەج) کە فەرزی خودایە لەسەر بەندەکانی کەوتۆتە سەرباوکم (فەرزی بووە لەسەری) کەپیریکی بەتەمەن ناتوانی بەسەر و لاغەووە راوەستی و خۆی بگری، دەو ئایا حەجەکە بوئەو دروستە کەمن لەجیاتی ئەو حەجەکە یۆبکەم؟ فەرمووی ((بەئێ)).

۴۴۰۰- حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ، حَدَّثَنَا سُرَيْجُ بْنُ النُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا فُلَيْحٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ قَالَ: أَقْبَلَ النَّبِيُّ ﷺ عَامَ الْفَتْحِ وَهُوَ مُرْدَفٌ أُسَامَةَ عَلَى الْقُصَوَاءِ، وَمَعَهُ بِلَالٌ وَعُثْمَانُ بْنُ طَلْحَةَ حَتَّى آتَاخَ عِنْدَ الْبَيْتِ، ثُمَّ قَالَ لِعُثْمَانَ "اإِئْتِنَا بِالْمِفْتَاحِ". فَجَاءَهُ بِالْمِفْتَاحِ فَفَتَحَ لَهُ الْبَابَ، فَدَخَلَ النَّبِيُّ ﷺ وَأُسَامَةُ وَبِلَالٌ وَعُثْمَانُ، ثُمَّ أَغْلَقُوا عَلَيْهِمُ الْبَابَ، فَمَكَثَتْ نَهَارًا طَوِيلًا ثُمَّ خَرَجَ، وَابْتَدَرَ النَّاسُ الدُّخُولَ، فَسَبَقَتْهُمْ فَوَجَدَتْ بِلَالًا قَائِمًا مِنْ وَرَاءِ الْبَابِ، فَقُلْتُ لَهُ: أَيْنَ صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ؟ فَقَالَ: صَلَّى بَيْنَ دَيْنِكَ الْعَمُودَيْنِ الْمُقَدَّمَيْنِ. وَكَانَ الْبَيْتُ عَلَى سِتَّةِ أَعْمِدَةٍ سَطْرَيْنِ، صَلَّى بَيْنَ الْعَمُودَيْنِ مِنَ السُّطْرِ الْمُقَدَّمِ، وَجَعَلَ بَابَ الْبَيْتِ خَلْفَ ظَهْرِهِ، وَاسْتَقْبَلَ بِوَجْهِهِ الَّذِي يَسْتَقْبِلُكَ حِينَ تَلُجُ الْبَيْتَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجِدَارِ، قَالَ وَنَسِيتُ أَنْ أَسْأَلَهُ كَمْ صَلَّى. وَعِنْدَ الْمَكَانِ الَّذِي صَلَّى فِيهِ مَرْمَرَةٌ حُمْرَاءُ^(۳).

(۱) پروانه: ۱۵۱۳.

(۲) به سواری و شترکەمەووە

(۳) پروانه: ۳۹۷.

۴۴۰۰- نافع له عهبدوللای کورپی عومهرموه ﷺ دهگیریتتهوه دهلی: پیغهمبهر ﷺ له سالی نازادکردنی مهککهدا هات (بۆ مهککه) و ئوسامهی له پاشکۆدا بوو. بهسواری قهصوائهوه^(۱) بیلال و عوسمانی کورپی تهلحه له خزمهتیدا بوون (هات) تا وشترهکهی لای بهیتدا یهخ دا، له پاشان به عوسمانی قهرموو: ((کلیلهکانم بۆ بێن)) ئهویش کلیلهکانی بۆ هیئا و دهرگای (کهعبه) بۆ کردموه، نهجا پیغهمبهر ﷺ و ئوسامه و بیلال و عوسمان جوونه زوورموه، له پاشان دهرگاکیان لهسهریان داخست جا بهشیکی زۆری له رۆژمهکهمایهوه (لهناو کهعبه) پاشان هاته دهرموه خهکی به پهله چونه زوورموه (عهبدوللای کورپی عومهر دهلی: من پیش ههموویان چوومه زوورموه بیلالم بینی له پشت دهرگاکهوه راوستابوو پیم وت: پیغهمبهری خوا ﷺ له کویدا نوێزی کرد؟ وتی: له نیو ئه دوو کۆلهکهی پیشهوه نوێزی کرد، لهوکاتهدا بهیت لهسهر شهش کۆله بوو که دوو ریز بوون پیغهمبهر ﷺ له نیوان دوو کۆلهکهکها له ریزی یهکهم نوێزی کرد دهرگاکی بهیتی خستبویه پشتی خۆیهوه رووشی کردبویه نهولایه کاتی دهجیه زوورموه بۆ بهیت رووی لیته له نیوان خودی دیوارمهکها، عهبدوللای دهلی: لهبیرم چوو پرسیار له بیلال بکهم چهن پکات نوێزی کرد، وه لهو شوینهدا که پیغهمبهر ﷺ نوێزی تیا کرد مهر مهریکی سور ههیه.

۴۴۰۱- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، حَدَّثَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ وَأَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَنَّ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ أَخْبَرَتْهُمَا أَنَّ صَفِيَّةَ بِنْتَ حُيَّيٍّ زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ حَاضَتْ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "أَحَابِسْتُنَا هِيَ؟". فَقُلْتُ: إِنَّهَا قَدْ أَقَاضَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَطَافَتْ بِالْبَيْتِ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "فَلْتَنَفِرْ"^(۲).

(۱) قهصوا ناوی وشتره مبینمکهی پیغهمبهری خوا ﷺ بوو.

(۲) پروانه: ۲۹۴.

٤٤٠١- عرووی کوری زوبه‌یر و نه‌بو سه‌له‌ی کوری عه‌بدو‌ره‌حمان گیرایانه‌وه که عانیسه‌ی ﷺ خیزانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ بو هه‌ردووکیانی گیرایه‌وه که سه‌فیه‌ی کچی حویه‌ی ﷺ خیزانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ه‌جی مائناوایی دا که‌وته‌ه‌یزه‌وه، بو‌یه پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((ئایا نه‌وه (سه‌فیه) رینگ‌مان ده‌بی‌ت و ده‌مان هی‌لی‌ته‌وه^(١))) منیش و‌تم: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بی‌گومان ته‌وافی ئی‌فازه‌ی کردووه وه پی‌شتر ته‌وافی به‌یتی کردووه، نه‌نجا پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((ده‌ی با نه‌ویش دهر‌چیت (له‌گه‌لماندا)).

٤٤٠٢- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: حَدَّثَنِي عُمَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ، أَنَّ أَبَاهُ حَدَّثَهُ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: كُنَّا نَتَحَدَّثُ بِحَجَّةِ الْوَدَاعِ وَالنَّبِيِّ ﷺ بَيْنَ أَظْهُرِنَا، وَلَا نَدْرِي مَا حَجَّةُ الْوَدَاعِ، فَحَمِدَ اللَّهُ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ ذَكَرَ الْمَسِيحَ الدَّجَالَ فَأُطْنِبَ فِي ذِكْرِهِ وَقَالَ: "مَا بَعَثَ اللَّهُ مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا أَنْذَرَ أُمَّتَهُ، أَنْذَرَهُ نُوحٌ وَالنَّبِيُّونَ مِنْ بَعْدِهِ، وَإِنَّهُ يَخْرُجُ فِيكُمْ، فَمَا خَفِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ شَأْنِهِ فَلَيْسَ يَخْفَى عَلَيْكُمْ أَنَّ رَبَّكُمْ لَيْسَ عَلَى مَا يَخْفَى عَلَيْكُمْ -ثَلَاثًا- إِنَّ رَبَّكُمْ لَيْسَ بِأَعْوَرَ، وَإِنَّهُ أَعْوَرُ عَيْنِ الْيُمْنَى، كَأَنَّ عَيْنَهُ عَيْنَةُ طَافِيَةٍ"^(٢).

٤٤٠٢- ئی‌بنو عومه‌ر ﷺ ده‌لی: له‌ه‌جی مائناوایی دا‌قسه‌م ده‌کرد پیغه‌مبه‌ریش ﷺ له‌ناوماندا بوو نه‌شمان دهرانی ه‌جی مائناوایی چیه‌جا پیغه‌مبه‌ر ﷺ سو‌پاس و‌ستایشی خوا‌ی کردو، پاشان با‌سی مه‌سیحی ده‌ججالی کردو دریزه‌ی به‌باسه‌که‌ی دا‌وه‌رمووی: ((خوا هه‌ر پیغه‌مبه‌ریکی نار‌دی بی‌گه‌له‌که‌ی نا‌گادار کردو و‌ته‌وه لی‌ی (ده‌ججال) نو‌وح و پیغه‌مبه‌رانی پاش نه‌و نا‌گاداریان دا‌وه (به‌ئومه‌ته‌کانیان) بی‌گومان له‌ناو ئی‌وه‌دا (ئومه‌تی ئی‌سلام) په‌یدا ده‌بی نه‌گه‌ر هه‌ر‌شتیکی له‌ ئی‌وه‌ شار‌وه‌بی‌ت (واته: سی‌فه‌ته‌کانی دهران)، نه‌وه‌ی شار‌وه‌ نیه

(١) که‌ بگه‌رنه‌وه بو‌ ممدینه.

(٢) بر‌وانه: ٣٠٥٧.

لهئێوه ئهومیه که پهرومردگارتان شاروه نی یه بهلای ئێوهوه - سێ جار ئهمه ی دووباره کردهوه - بێگومان پهرومردگارتان کوێرنیه بهلام دهججال چاوی راستی کویره دهلێی دمنگه ترێیهکی دمرپوهیوه (بهرز بوتهوه).

۴۴۰۳- "أَلَا إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ عَلَيْكُمْ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ، حُرْمَةً يَوْمِكُمْ هَذَا، فِي بَلَدِكُمْ هَذَا، فِي شَهْرِكُمْ هَذَا، أَلَا هَلْ بَلَّغْتُ؟". قَالُوا نَعَمْ. قَالَ: "اللَّهُمَّ اشْهَدْ -ثَلَاثًا- وَبَلَّغْتُ -أَوْ وَبَلَّغْتُ- أَنْظُرُوا، لَا تَرْجِعُوا بَعْدِي كُفَّارًا، يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ"^(۱).

۴۴۰۳- ئهوساناگاداربین بێگومان خوا خوێنتان وسامانتانی لهیهکتری حهرام کردووه وهک حهرامیتی ئهم رۆژهتان لهم شارمهتاندا لهم مانگهتاندا ئایا (په یامه کهم) گه یاند ؟ وتیان: بهلێ سێ جار فهرمووی: ((خوایه تۆشایهت به)). دامای وتیاچوون بوئێوه - یان فهرمووی - هاوار بوئێوه - سه رنج بدمن له پاش من کافر مه بنهوه هه ندیکتان بدمن له گهردی هه ندیکتان.

۴۴۰۴- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ قَالَ: حَدَّثَنِي زَيْدُ بْنُ أَرْقَمٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ غَزَا تِسْعَ عَشْرَةَ غَزْوَةً، وَأَنَّهُ حَجَّ بَعْدَ مَا هَاجَرَ حَجَّةً وَاحِدَةً لَمْ يَحْجْ بَعْدَهَا: حَجَّةَ الْوَدَاعِ. قَالَ أَبُو إِسْحَاقَ: وَمِمَّا أُخْرَى^(۲).

۴۴۰۴- ئه بو ئیسحاق دهلێ: زهیدی کورپی ئه رفه م ﷺ بو ی گێرامه وه که بێغه مبه ر ﷺ نۆزده غهزای کردووه- وه پاشان ئه وه ی کوچی کرد یه ک حه جی کردووه که دوا ی ئه وه حه جی تری نه کردووه ئه ویش حه جی مائناوایی یه. ئه بو ئیسحاق دهلێ: له مه که شه دا حه جیکی تری کردووه (پیش کوچ کردنی بو مه دینه).

(۱) بروانه: ۱۷۴۳.

(۲) بروانه: ۳۹۴۹.

۴۴۰۵- حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَلِيٍّ بْنِ مُذَرِّجٍ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ بْنِ عَمْرِو بْنِ جَرِيرٍ، عَنْ جَرِيرٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ لَجَرِيرٍ: "اسْتَنْصِتِ النَّاسَ". فَقَالَ: "لَا تَرْجِعُوا بَعْدِي كُفَّارًا، يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ"^(۱).

۴۴۰۵- جهریر رضی اللہ عنہ دهگیریته وه که پیغه مبهه رضی اللہ عنہ له چه جی مالئاوایی دا به جهریری فهرمووی: ((خه لکه که بیدنگ که)) نهجا فهرمووی: ((دوا (مردنی) من کاهر مه بنه وه هه ندیکتان بدن له گه ردنی هه ندیکتان)).

۴۴۰۶- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ، حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي بَكْرَةَ، عَنْ أَبِي بَكْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "الزَّمَانُ قَدْ اسْتَدَارَ كَهَيْئَةِ يَوْمٍ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ، السَّنَةُ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا، مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ: ثَلَاثَةٌ مَتَوَالِيَاتٌ: ذُو الْقَعْدَةِ، وَذُو الْحِجَّةِ، وَالْمَحَرَّمُ، وَرَجَبُ مُضَرَ الَّذِي بَيْنَ جُمَادَى وَشَعْبَانَ، أَيُّ شَهْرٍ هَذَا؟ " قُلْنَا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. فَسَكَتَ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ سَيُسَمِّيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ. قَالَ: "أَلَيْسَ ذُو الْحِجَّةِ؟ " قُلْنَا: بَلَى. قَالَ: "فَأَيُّ بَلَدٍ هَذَا؟ " قُلْنَا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. فَسَكَتَ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ سَيُسَمِّيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ. قَالَ: "أَلَيْسَ الْبَلَدَةُ؟ " قُلْنَا: بَلَى. قَالَ: "فَأَيُّ يَوْمٍ هَذَا؟ " قُلْنَا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. فَسَكَتَ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ سَيُسَمِّيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ، قَالَ: "أَلَيْسَ يَوْمَ النَّحْرِ؟ " قُلْنَا: بَلَى. قَالَ: "فَإِنَّ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ - قَالَ مُحَمَّدٌ: وَأَخْسِبُهُ قَالَ: وَأَعْرَاضَكُمْ - عَلَيْكُمْ حَرَامٌ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا، فِي بَلَدِكُمْ هَذَا، فِي شَهْرِكُمْ هَذَا، وَسَتَلْقَوْنَ رَبَّكُمْ، فَسَيَسْأَلُكُمْ عَنْ أَعْمَالِكُمْ، أَلَا فَلَا تَرْجِعُوا بَعْدِي ضُلَالًا، يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ، أَلَا لِيُبَلِّغَ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ، فَلَعَلَّ بَعْضَ مَنْ يُبَلِّغُهُ أَنْ يَكُونَ أَوْعَى لَهُ مِنْ بَعْضٍ مَنْ سَمِعَهُ" فَكَانَ مُحَمَّدٌ إِذَا ذَكَرَهُ يَقُولُ: صَدَقَ مُحَمَّدٌ ﷺ ثُمَّ قَالَ "أَلَا هَلْ بَلَّغْتُ؟ " مَرَّتَيْنِ^(۲).

(۱) بروانه: ۱۲۱.

(۲) بروانه: ۱۷.

٤٤٠٦- نه‌بو به‌کره ﷺ له پیغه‌مبه‌رموه ﷺ دمگیرپته‌وه که‌فه‌رمووی: ((بیگومان چه‌رخ وزه‌مانه سوپاوه‌ته‌وه سه‌رئهم شیوه‌یه‌ی خو‌ی له‌و پوژدا که‌ خوا ئاسمانه‌کان و زه‌وی دروست کرد، سال دوانزه مانگه، چواریان مانگی چه‌رامن^(١)، سیانیان به‌دوای یه‌کتردا دین (که‌ نه‌مانه‌ن) زولقه‌عه‌ه و زولحیجه و موحه‌په‌م و په‌جه‌بی موزمپ که‌له‌ نیوان جو‌مادای دووه‌م شه‌عبان دایه، ئهم مانگه‌ چ مانگیکه‌؟)) وتمان: خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی زاناترن جابیدنگ بوو هه‌تا گومان وابوو به‌ناویکی تر جگه له‌ناوه‌که‌ی خو‌ی ناوی دهبات فه‌رمووی: ((نایا زولحیجه نییه‌؟)) وتیان به‌ئی، فه‌رمووی ((ئهی ئهمه‌ چ شاریکه‌؟)) وتمان: خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی زاناترن، ئه‌نجا بیدنگ بوو تاوامان زانی که‌ بیگومان به‌ناویکی تر ناوی دهبات که‌ناوی خو‌ی نییه ((نایا شاره‌که‌ (ی مه‌که‌که‌) نییه‌)) وتمان: به‌ئی فه‌رمووی: ((ئهم پوزه‌ چ پوژیکه‌؟)) وتمان: خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی زاناترن جا بیدنگ بوو هه‌تا گومانمان وابوو که‌ بیگومان ناوی دهبات به‌غه‌یر ناوه‌که‌ی خو‌ی، فه‌رمووی: ((ئهم‌پو جه‌ژنی قوربان نییه‌)) وتمان: به‌ئی، فه‌رمووی: ((جابیگومان خوینتان و مال و سامانتان ((موحه‌مه‌دی کو‌ری سیرین وتی: وایزانم فه‌رمووی: ناموستان- له‌یه‌کتر چه‌رامه وه‌ک چه‌رامیتی ئهم پوژه‌تان له‌م شاره‌تاندا وه‌ له‌م مانگه‌تاندا، بیگومان (له‌ هیامه‌تدا) ده‌گه‌نه‌وه به‌په‌رومردگارتان وه‌ بیگومان په‌رسیاری کرده‌وه‌کانتان لیدمه‌کات - بیدارن پاش (مردنی) من گومرا مه‌بنه‌وه هه‌ندیکتان بدن له‌گه‌ردنی هه‌ندیکتان، بیداربن ئه‌وه‌ی ئاماده‌یه بیگه‌یه‌نی به‌وه‌ی لی‌رمی یه، چونکه له‌وانه‌یه هه‌ندیک له‌وانه‌ی پپی ده‌گه‌یه‌نریت باشتر هه‌لی بگری و لی ی تی بگات له‌هه‌ندی له‌وانه‌ی که‌به‌ستویه‌تی، جا موحه‌مه‌د (ی کو‌ری سیرین) که‌ ئهم فه‌رمووده‌ی باس بکردایه‌ ده‌یوت: موحه‌مه‌د ﷺ راستی فه‌رمووه له‌ پاشان (پیغه‌مبه‌ر ﷺ) دووجار فه‌رمووی: ((نایا پیم راگه‌یاندن؟)).

(١) پی‌زگی‌راون و چه‌رامه‌ نابین جمنگیان تیا بکرنیت

۴۴۰۷- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، عَنْ قَيْسِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ، أَنَّ أَنَسًا مِنَ الْيَهُودِ قَالُوا: لَوْ نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِينَا لَاتَّخَذْنَا ذَلِكَ الْيَوْمَ عِيدًا. فَقَالَ عُمَرُ: أَيُّهُ آيَةٌ؟ فَقَالُوا: ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتِمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي﴾ ﴿٢﴾ المائدة. فَقَالَ عُمَرُ: إِنِّي لِأَعْلَمُ أَيَّ مَكَانٍ أَنْزِلَتْ، أَنْزِلَتْ وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَاقِفٌ بِعَرَفَةَ^(۱).

۴۴۰۷- تاریقی کوری شیهاب دمگیریتیهوه و دهلی: کهسانیک لهجولهکه وتیان: نهگهر نهه نایمهته دمبارهی نیمه دابهزیایه نهو رۆژهمان دهکرد به جهژن، عومهریش ووتی (پنیا) کام نایمهت؟ وتیان: (نهمرۆ ناینهکهتانه تهواو کامل کردووو بۆتان چاکهو بههری خووم بهتهواوی پرستوو به سهرتاندا)عومهریش ﷺ وتی: بیگومان من دهمانه لهج شویینیکدا دابهزی پیغهمبهری خوا لهعهرفهدها وهستابوو نهو نایمهت دابهزینرا.

۴۴۰۸- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ أَبِي الْأَسْوَدِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ نَوْفَلٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَمِنَّا مَنْ أَهَلَ بِعُمْرَةٍ، وَمِنَّا مَنْ أَهَلَ بِحَجَّةٍ، وَمِنَّا مَنْ أَهَلَ بِحَجٍّ وَعُمْرَةٍ، وَأَهَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِالْحَجِّ، فَأَمَّا مَنْ أَهَلَ بِالْحَجِّ أَوْ جَمَعَ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ فَلَمْ يَحِلُّوا حَتَّى يَوْمَ النَّحْرِ. حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ وَقَالَ: مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ. حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ حَدَّثَنَا مَالِكٌ مِثْلَهُ^(۲).

۴۴۰۸- عروه له عانیشهوه ﷺ دمگیریتیهوه دهلی: له خزمهتی پیغهمبهری خوادا ﷺ (له مهدینه) دهرچوین جاتیاماندا بوو ئیجرامی بهعومره دابهستبوو، تیاماندا بوو ئیجرامی به ههه دابهستبوو، تیاشمانا بوو ئیجرامی به ههه وعومره پیکهوه دابهستبوو..

(۱) برهانه: ۴۵.

(۲) برهانه: ۲۱۴.

پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئیحرامی به‌حه‌ج دابه‌ستبوو جا ئه‌وانه‌ی ئیحرامیان ته‌نها به‌حه‌ج یان به‌حه‌ج و عومره دابه‌ستبوو ئه‌وا ئیحرامیان نه‌شکاند تاروژی یه‌که‌می جه‌ژن.

عه‌بدو‌ل‌لای کوری یوسف بو‌ی گێڕاینه‌وه وتی: مالیک بو‌ی گێڕاینه‌وه تاده‌گاته‌وه عایشه وتی: له خزمه‌ت پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ (ده‌رجوین) له حه‌جی مال ئاوا‌یی دا. ئیسماعیل بو‌ی گێڕاینه‌وه وتی: مالیک بو‌ی گێڕاینه‌وه جا وێنه‌ی فه‌رمووده‌ی پێشو دین.

۴۴۰۹- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ -هُوَ ابْنُ سَعْدٍ- حَدَّثَنَا ابْنُ شِهَابٍ، عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: عَادَنِي النَّبِيُّ ﷺ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ مِنْ وَجَعٍ، أَشَقَيْتُ مِنْهُ عَلَى الْمَوْتِ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، بَلَغَ بِي مِنَ الْوَجَعِ مَا تَرَى، وَأَنَا ذُو مَالٍ وَلَا يَرْتْنِي إِلَّا ابْنَتُهُ لِي وَاحِدَةٌ، أَفَأَتَصَدَّقُ بِثُلُثِي مَالِي؟ قَالَ: "لَا". قُلْتُ أَفَأَتَصَدَّقُ بِشَطْرِهِ؟ قَالَ: "لَا". قُلْتُ: فَالْثُلُثُ؟ قَالَ: "وَالْثُلُثُ كَثِيرٌ، إِنَّكَ أَنْ تَذَرَ وَرَثَتَكَ أَغْنِيَاءَ خَيْرٌ مِنْ أَنْ تَذَرَهُمْ عَالَةً يَتَكَفَّفُونَ النَّاسَ، وَلَسْتَ تُنْفِقُ نَفَقَةً تَبْتَغِي بِهَا، وَجَهَ اللَّهُ إِلَّا أُجِرْتَ بِهَا، حَتَّى اللَّقْمَةُ تَجْعَلُهَا فِي فِي امْرَأَتِكَ". قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَخْلَفَ بَعْدَ أَصْحَابِي؟ قَالَ: "إِنَّكَ لَنْ تُخْلَفَ فَتَعْمَلَ عَمَلًا تَبْتَغِي بِهِ وَجَهَ اللَّهِ إِلَّا ارْذَدَّتْ بِهِ دَرَجَةٌ وَرَفَعَةٌ، وَلَعَلَّكَ تُخْلَفُ حَتَّى يَنْتَفِعَ بِكَ أَقْوَامٌ وَيُضَرَّ بِكَ آخَرُونَ، اللَّهُمَّ أَمِّضْ لِأَصْحَابِي هِجْرَتَهُمْ، وَلَا تَرُدَّهُمْ عَلَى أَعْقَابِهِمْ، لَكِنَّ الْبَائِسُ سَعْدُ ابْنِ حَوْلَةَ". رَأَى لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ تُؤْفَى بِمَكَّةَ^(۱).

۴۴۰۹- عامیری کوری سه‌عد له باوکییه‌وه ﷺ ده‌گێڕایته‌وه ده‌لی: له سالی حه‌جی مائناوایی دا پێغه‌مه‌ر ﷺ سه‌ردانی کردم له نه‌خوشی یه‌که‌مدا نزیک که‌وته‌وه له‌مردن، وتم: نه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌خوشییه‌که‌م که‌شتوته نه‌وه‌ی

که ده مبینی، و دمن خاوهن مال و سامانم و ته نهها کچیکم ههیه که میراتم لی ببات، نایا دووله سهر سی سامانه کهم به خشم ؟ فهرمووی: ((نه خیر)) وتم: نهی نیوهی بکه به خیر و به خشم ؟ فهرمووی: ((نه خیر)) وتم: نهی سی یهکی فهرمووی: ((سی یهکی زوره ؟ بیگومان تو میراتگره کانت به ده و له مهندی به جی بیلی چاکره له وهی جیان بیلی به هه زاری دهمست له خه لگی پان بکه نه وه، وه تو هه رمالیک خه رج کهیت مه به ست پی رهمانهندی خوا بیست پاداشت دهریته وه له سهری هه تا نه و پارو وهی دهیخه یته ده می خیزانه که ته وه)).

وتم: نهی پیغه مبهری خوا پاش هاوړیکانم (له مه کهکه) به جی دهیتریم؟ فهرمووی: ((بیگومان که به جی ده می نیست هه رکرده و مه یه کی چاکه بکه یته مه به ست پی رهمانهندی خوابیت پله و پایه ی پی بهرز ده بیته وه، له وانه یه به جی بهیتریت تا که سانیک به تو سوود مهن دبن (که مسوئمانن) و ده که سانیکی تریش به هوی تو وه زیانیان لی بکه ویت (که خراپن) خوا یه کوچی هاوه لانه گرا بکه و پاشگه زیان نه که یته وه، به لام داماوو هه زار سه عدی کوپی خه وله یه^(۱))) پیغه مبهری خوا ﷺ به زمی پیا یا هاته وه که له مه کهکه مرد.

۴۴۱۰- حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ، حَدَّثَنَا أَبُو صَمْرَةَ، حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَخْبَرَهُمْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ خَلَقَ رَأْسَهُ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ^(۲).

۴۴۱۰- نافع ده گپریته وه که نیبنو عومهر ﷺ بوی گپراینه وه که پیغه مبهری خوا ﷺ له حه جی مالئاوایی دا سهری تاشی.

(۱) سه عدی کوپی خه وله ی عامریه که به شداری غهزای به دری کردو وه پیغه مبهری ﷺ خه فتمی بۆ خواردو به زمی پیا یا هاته وه

چونکه له مه کهکه مرد که لیبه وه کوچی کردبو بۆ مه دینه. إرشاد الساری: ۳۷۶/۹.

(۲) بروانه: ۱۷۳۶.

٤٤١١- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، أَخْبَرَنِي مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ، أَخْبَرَهُ ابْنُ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ حَلَقَ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ وَأَنَاسَ مِنْ أَصْحَابِهِ، وَقَصَرَ بَعْضُهُمْ^(١).

٤٤١١- موسای کوردی عوقبه له نافیعهوه ئیبنو عومەر ﷺ بۆی گیرایهوه: که پیغه مبهرو ﷺ که سانیک له هاوهلانی لهحه جی مائناوایی دا سهریان تاشی وه که سانیکیش له هاوهلانی سهریان کورت کردهوه.

٤٤١٢- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ قَزَعَةَ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ. وَقَالَ اللَّيْثُ: حَدَّثَنِي يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ. حَدَّثَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ ﷺ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ أَقْبَلَ يَسِيرٌ عَلَى حِمَارٍ، وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَائِمٌ مَعِيَ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ يُصَلِّي بِالنَّاسِ، فَسَارَ الْحِمَارُ بَيْنَ يَدَيَّ بَعْضِ الصَّفِّ، ثُمَّ نَزَلَ عَنْهُ، فَصَفَّ مَعَ النَّاسِ^(٢).

٤٤١٢- عوبهیدوللای کوردی عهبدوللای دهگیرپتهوه که عهبدوللای کوردی عه عباس ﷺ بۆی گیرایهوه: نهوبه سوار گویدرپژیکه وه هات له وکاته دا پیغه مبهری خوا ﷺ لهحه جی مائناوایی دا له مینا وهستا بوو پيش نوپزی بوخه لک دمکرد، نهنجا گویدرپژمه که بهبهردهم بهشیک له ریز (ی نوپز) له که دا روشت.

٤٤١٣- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ هِشَامٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ: سُنِلَ أُسَامَةُ وَأَنَا شَاهِدٌ عَنِ سَيْرِ النَّبِيِّ ﷺ فِي حَجَّتِهِ، فَقَالَ: الْعَنْقُ، فَإِذَا وَجَدَ فَجَوْهَ نَصٍّ^(٣).

٤٤١٣- هیشام دهلی: باوکه بۆی گیرامه وه وتی: من ئامادهبووم پرسیار له ئوسامه ﷺ کرا دمبارهی (شیوهی) روشتنی پیغه مبهر ﷺ له کاتی چهجه کهیدا

(١) بروانه: ١٧٣٦.

(٢) بروانه: ٧٦.

(٣) بروانه: ١٦٦٦.

(نوسامهش) وتی: خیرا دهرۆشت، به لّام نه گهریښی چۆل بوايه زۆر به خیرای دهرۆشت.

٤٤١٤- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدَ الْخَطَمِيِّ، أَنَّ أَبَا أَيُّوبَ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ صَلَّى مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ جَمِيعًا^(١).

٤٤١٤- عهبدووللای کورپی یهزیدی خه صمی دهگهریښتهوه که نه بو نه یوب ﷺ بوی گهرایهوه که خوئی له حه جی مالنواوی دا له خزمهتی پیغه مبهری خوادا ﷺ نوێزی نیواره و عیشای پیکهوه کرد^(٢).

٨٠- باب: غَزْوَةُ تَبُوكَ، وَهِيَ غَزْوَةُ الْعُسْرَةِ

٤٤١٥- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ بُرَيْدٍ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى ﷺ قَالَ أُرْسِلَنِي أَصْحَابِي إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَسْأَلُهُ الْخُمْلَانَ لَهُمْ، إِذْ هُمْ مَعَهُ فِي جَيْشِ الْعُسْرَةِ - وَهِيَ غَزْوَةُ تَبُوكَ - فَقُلْتُ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، إِنَّ أَصْحَابِي أُرْسَلُونِي إِلَيْكَ لِتَحْمِلَهُمْ. فَقَالَ: "وَاللَّهِ لَا أَحْمِلُكُمْ عَلَى شَيْءٍ". وَوَأَقَفْتُهُ، وَهُوَ غَضَبَانٌ وَلَا أَشْعُرُ، وَرَجَعْتُ حَزِينًا مِنْ مَنَعِ النَّبِيِّ ﷺ، وَمِنْ مَخَافَةٍ أَنْ يَكُونَ النَّبِيُّ ﷺ وَجَدَ فِي نَفْسِهِ عَلَيَّ، فَرَجَعْتُ إِلَى أَصْحَابِي فَأَخْبَرْتُهُمُ الَّذِي قَالَ النَّبِيُّ ﷺ، فَلَمْ أَلْبَثْ إِلَّا سَوِيْعَةً إِذْ سَمِعْتُ بِلَاءًا يُنَادِي: أَيُّ عَبْدَ اللَّهِ بْنِ قَيْسٍ. فَأَجَبْتُهُ، فَقَالَ: أَحِبَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَدْعُوكَ، فَلَمَّا أَتَيْتُهُ، قَالَ: "خُذْ هَذَيْنِ الْقَرِينَيْنِ - وَهَذَيْنِ الْقَرِينَيْنِ لِسِتَّةِ أَبْعَرَةٍ ابْتِاعَهُنَّ حَبِيبُ بْنُ سَعْدٍ - فَأَنْطَلِقُ بِهِنَّ إِلَى أَصْحَابِكَ فَقُلْ: إِنَّ اللَّهَ - أَوْ قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَحْمِلُكُمْ عَلَى هَؤُلَاءِ

(١) بروهه: ١٦٧٤.

(٢) واته: کۆزی کردنهوه له گاتی نوێزیکاندا ههردووکیان به دواى بهکتردا دمهکرد.

فَارْكَبُوهُنَّ". فَأَنْطَلَقْتُ إِلَيْهِمْ بِهِنَّ، فَقُلْتُ: إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ يَحْمِلُكُمْ عَلَى هَؤُلَاءِ، وَلَكِنِّي وَاللَّهِ لَا أَدْعُكُمْ حَتَّى يَنْطَلِقَ مَعِيَ بَعْضُكُمْ إِلَى مَنْ سَمِعَ مَقَالَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، لَا تَطُؤُوا أُنْيَ حَدَّثْتُكُمْ شَيْئًا لَمْ يَقُلْهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالُوا لِي: إِنَّكَ عِنْدَنَا لَمُصَدِّقٌ، وَلَنْفَعَلَنَّ مَا أَحْبَبْتَ. فَأَنْطَلَقَ أَبُو مُوسَى بِنَفَرٍ مِنْهُمْ حَتَّى أَتَوْا الَّذِينَ سَمِعُوا قَوْلَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مَنْعَهُ إِيَّاهُمْ، ثُمَّ إِعْطَاءَهُمْ بَعْدُ، فَحَدَّثُوهُمْ بِمِثْلِ مَا حَدَّثْتَهُمْ بِهِ أَبُو مُوسَى^(۱).

۸- باسیک: غه‌زای ته‌بووک، که‌بریتییه له غه‌زای عوسره

۴۴۱۵- ئەبو بۆردە لە ئەبو موساوو ﷺ د‌م‌گ‌پ‌ر‌ت‌ه‌و‌ه‌ وتی: هاو‌پ‌ر‌ت‌کان‌م‌ نار‌د‌م‌یان‌ بۆ خ‌ز‌م‌ه‌ت‌ی‌ پ‌ی‌غ‌ه‌م‌ب‌ه‌ری‌ خوا ﷺ دا‌و‌ای‌ و‌لا‌خی‌ سو‌اری‌ ل‌ی‌ ب‌ک‌ه‌م‌ بۆ‌یان‌ لە‌وک‌ات‌ه‌ دا‌ ئە‌وان‌ لە‌گ‌ه‌ل‌یدا‌ ب‌و‌ون‌ لە‌سو‌پ‌ای‌ ع‌وس‌ر‌ه‌دا‌ ک‌ه‌غ‌ه‌ز‌ای‌ ت‌ه‌بو‌وک‌ه‌ م‌ن‌یش‌ (ر‌پ‌ۆ‌ش‌ت‌م‌ه‌ خ‌ز‌م‌ه‌ت‌ی‌) و‌ت‌م‌: پ‌ی‌غ‌ه‌م‌ب‌ه‌ری‌ خوا هاو‌پ‌ر‌ت‌کان‌م‌ نار‌د‌و‌و‌م‌یان‌ بۆ خ‌ز‌م‌ه‌ت‌ تا‌و‌لا‌خی‌ان‌ ب‌د‌ه‌یت‌ی‌ سو‌اری‌ ب‌ن‌ ئە‌و‌یش‌ ف‌ه‌ر‌م‌و‌وی‌: ((و‌ه‌ل‌ل‌ای‌ ه‌ی‌ج‌ و‌لا‌غ‌ی‌کی‌ سو‌اری‌تان‌ ن‌اد‌ه‌م‌ی‌)) ک‌ات‌ی‌ ر‌پ‌ۆ‌ش‌ت‌م‌ه‌ خ‌ز‌م‌ه‌ت‌ی‌ زۆ‌ر‌ ت‌و‌ر‌ه‌بو‌و‌ ب‌ه‌لام‌ ه‌ه‌س‌ت‌م‌ پ‌ی‌ ن‌ه‌ک‌رد‌، ب‌ه‌غ‌ه‌م‌بار‌ی‌ گ‌ه‌ر‌ام‌ه‌و‌ه‌ ک‌ه‌ پ‌ی‌غ‌ه‌م‌ب‌ه‌ر ﷺ ه‌ی‌ج‌ی‌ ن‌ه‌دام‌ی‌ و‌ت‌ر‌س‌یش‌م‌ ه‌ه‌بو‌و‌ ک‌ه‌ پ‌ی‌غ‌ه‌م‌ب‌ه‌ر ﷺ لە‌نا‌خ‌یدا‌ د‌ل‌گ‌ران‌ ب‌و‌وب‌ی‌ ل‌ی‌م‌، گ‌ه‌ر‌ام‌ه‌و‌ه‌ بۆ‌ل‌ای‌ هاو‌پ‌ر‌ت‌کان‌م‌ و‌ ئە‌و‌ه‌ی‌ پ‌ی‌غ‌ه‌م‌ب‌ه‌ر ﷺ ف‌ه‌ر‌م‌و‌وی‌ پ‌ی‌م‌ ر‌ا‌گ‌ه‌یان‌دن‌، ئە‌ن‌جا‌ زۆ‌ری‌ پ‌ی‌ن‌ه‌چ‌و‌و‌ لە‌پ‌ر‌ گ‌و‌یم‌ لە‌ب‌یل‌ال‌ ب‌و‌و‌ ب‌ان‌گی‌ د‌ه‌ک‌رد‌ ئە‌ی‌ ع‌ه‌ب‌د‌و‌ل‌ل‌ای‌ ک‌ور‌ی‌ ف‌ه‌ی‌س‌ لە‌کو‌ن‌ی‌ و‌ه‌لام‌م‌ د‌ای‌ه‌و‌ه‌ وت‌ی‌: ب‌ر‌پ‌ۆ‌ بۆ‌ل‌ای‌ پ‌ی‌غ‌ه‌م‌ب‌ه‌ری‌ خوا ﷺ ب‌ان‌گ‌ت‌ د‌ه‌ک‌ات‌، ج‌ا‌ ک‌ه‌ر‌پ‌ۆ‌ش‌ت‌م‌ه‌ خ‌ز‌م‌ه‌ت‌ی‌ ف‌ه‌ر‌م‌و‌وی‌: ((ئ‌ه‌و‌ د‌و‌و‌ و‌ش‌تر‌ه‌ پ‌ی‌ک‌ه‌و‌ه‌ن‌ و‌ئ‌ه‌و‌ د‌و‌ش‌تر‌ه‌ش‌ پ‌ی‌ک‌ه‌و‌ه‌ن‌ ب‌یان‌ ب‌ه‌)) م‌ه‌ب‌ه‌س‌ت‌ی‌ ش‌ه‌ش‌ و‌ش‌تر‌بو‌و‌ لە‌وک‌ات‌ه‌دا‌ لە‌س‌ه‌ع‌دی‌ ک‌ر‌پ‌بو‌ون‌ ه‌ه‌مو‌وی‌ان‌ ب‌ه‌ بۆ‌هاو‌پ‌ر‌ت‌کان‌ت‌ و‌ب‌ل‌ی‌: ب‌ی‌گ‌ومان‌ خوا‌ ی‌ان‌ ف‌ه‌ر‌م‌و‌وی‌: ب‌ی‌گ‌ومان‌ پ‌ی‌غ‌ه‌م‌ب‌ه‌ری‌ خوا ﷺ سو‌اری‌ ئە‌م‌ و‌ش‌تر‌انه‌تان‌ د‌ه‌ک‌ات‌، د‌ه‌ی‌ ئ‌ی‌و‌ه‌ش‌ سو‌اری‌ان‌ ب‌ن‌، م‌ن‌یش‌ و‌ش‌تر‌ه‌کان‌م‌

بردبویان وتم: بېگومان پېغه مېهر ﷺ سواری ئه مانه تان دهکات^(۱)، به لام سویند به خوا وازتان لینا هیئیم ههتا هه ندیکتان له گه لئما نه یمت بۆلای ئه و که سه ی گوپی له فه رمایسته که ی پېغه مېهری خوا ﷺ بووه که فه رموویه تی، نه وانیش وتیان پیم: دلنیا به تۆلای ئیمه جیی متمانه و باوهر پیکراوی وتۆش جیت پی خۆشه دهیکه ی، نه نجا نه بو مووسا چهند که سیکیانی له گه ل خوی برد ههتا رۆشنه لای ئه و که سانه ی فه رمایسته که ی نه و کاته ی پېغه مېهری خوایان بیستبوو که ولاغی پینه دابوون له پاشان دواتر پیی دابوون جا ئه و که سانه هاوشیوه ی قسه کانی نه بو مووسایان گیرایه وه بوئه و چهند که سه (که نه بو مووسا بردنی بۆلایان بۆ دلنیا بوون).

۴۴۱۶- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ شُعْبَةَ، عَنِ الْحَكَمِ، عَنْ مُضَعَبِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ خَرَجَ إِلَى تَبُوكَ، وَاسْتَخْلَفَ عَلِيًّا فَقَالَ: أَتَخْلَفُنِي فِي الصَّبِيَّانِ وَالنِّسَاءِ قَالَ: "أَلَا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ مِنِّي مِمَّنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى، إِلَّا أَنَّهُ لَيْسَ نَبِيٌّ بَعْدِي؟". وَقَالَ أَبُو دَاوُدَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْحَكَمِ: سَمِعْتُ مُضَعَبًا^(۲).

۴۴۱۶- موضعه بی کوری سه عد له باوکیه وه ﷺ ده گیرایته وه که پېغه مېهری خوا ﷺ دهرچوو بۆ ته بووک و عه لی ﷺ له جی خوی دانا (له سه ره مه دینه) جا عه لی وتی: من به جی دیلی له نا ژن و مندا لاند؟ فه رمووی: ((ئایا تۆ رازی نابیت که تۆ بۆ من له پایه ی هارووندا بیت بۆ مووسا ﷺ؟ ئه و منده هه یه له دوا ی من پېغه مېهر نی یه^(۳))).

ئه بو داوود ده لی: شوعبه بۆی گیراینه وه له حه که مه وه وتی: له موضعه م بیستووه^(۴).

(۱) یان ئه مانه ی پینداون سوار یان بن.

(۲) بروانه: ۳۷۰۶.

(۳) ته نه ا ئه وه خالی جیاوازی تۆ و هارونه نه و پېغه مېهر و تۆ پېغه مېهر نیت.

(۴) به رونی دباره که حه که م له موضعه ی بیستووه به لام له گیراینه و که ی یکه مدا ده لی، (عن مصعب) که راشکاو و پروون نی بۆ لی بیستن.

٤٤١٧- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ، أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ: سَمِعْتُ عَطَاءً يُخْبِرُ قَالَ: أَخْبَرَنِي صَفْوَانُ بْنُ يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: غَزَوْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ الْغُسْرَةَ قَالَ: كَانَ يَعْلَى يَقُولُ تِلْكَ الْغَزْوَةُ أَوْثَقُ أَعْمَالِي عِنْدِي. قَالَ عَطَاءٌ: فَقَالَ صَفْوَانُ: قَالَ يَعْلَى: فَكَانَ لِي أَجِيرٌ فَقَاتَلَ إِنْسَانًا، فَعَضَّ أَحَدُهُمَا يَدَ الْآخَرِ - قَالَ عَطَاءٌ: فَلَقَدْ أَخْبَرَنِي صَفْوَانُ أَنَّهُمَا عَضَّ الْآخَرَ فَتَسَيَّتُهُ - قَالَ: فَانْتَزَعَ الْمَغْضُوضُ يَدَهُ مِنْ فِي الْعَاضِ، فَانْتَزَعَ إِحْدَى ثَنِيَّتَيْهِ، فَأَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَأَهْدَرَ ثَنِيَّتَهُ. قَالَ عَطَاءٌ وَحَسِبْتُ أَنَّهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "أَفِيدَعُ يَدَهُ فِي فِيكَ تَقْضُمَهَا، كَأَنَّهَا فِي فِي فَحَلٍ يَقْضُمُهَا؟!"^(١).

٤٤١٧- صهفوانی کوری په‌علاى کوری نومه‌ییه له باوکییه‌وه ﷺ ده‌گیریتیه‌وه ده‌لئ: له خزمه‌ت پی‌غه‌مبه‌ردا ﷺ به‌شداری غه‌زای عوسه‌ره‌م کرد، (صهفوان) وتی: په‌علا ده‌یوت: نه‌و‌غه‌زایه به‌لای خو‌مه له‌به‌هیزترین و چاکترین کارمه‌کانم بوو (بو‌قیامه‌ت)، عه‌تا ده‌لئ: په‌علا وتی: جاکری‌کارێک هه‌بوو (له‌گه‌ئم بوو) له‌گه‌ئ که‌سی‌کدا شه‌ری کرد په‌کیکیان گازی گرت له‌ده‌ستی نه‌وی که‌یان. عه‌تا ده‌لئ جابه‌راستی صهفوان پی‌ی وتم کامیان گازی گرتووه له‌وی که‌یان به‌لام ناوه‌که‌یم له‌بیر چوو‌یه‌وه^(٢).

(په‌علا) ده‌لئ: جاکاز لی گیراوه‌که ده‌ستی دهره‌ینا له‌ده‌می گازگره‌که و دانیکى پی‌شه‌وه‌ی دهره‌ینا نه‌نجا هه‌ردووکیان رو‌شتن بو خزمه‌ت پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ، پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ هیج به‌رانبه‌ریکی بو دانه‌که‌وتوو‌مه‌کی دانا، عه‌تا ده‌لئ: وابزانم (صهفوان) وتی: پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ هه‌رمووی:

((ده‌ی نایا وازی‌بینی ده‌ستی له‌ده‌متابی‌ت به‌دانه‌کانه‌ت وردووخاشی که‌یت وه‌ک نه‌وه‌ی ده‌ستی له‌ده‌می وشتریکی نی‌ردابی‌ت به‌دانه‌کانی وردووخاشی کات ؟)).

(١) بروانه: ١٨٤٨.

(٢) له صحیحی موس‌لیم دا ده‌لئ: گازگره‌که‌یان په‌علا بوو، (ارشاد الساری، ٣٨١/٩).

٧٩- بابُ حَدِيثِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى:

﴿وَعَلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا﴾ (١٣٨) ﴿التَّوْبَةُ﴾

٤٤١٨- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ -وَكَانَ قَائِدَ كَعْبٍ مِنْ بَنِيهِ حِينَ عَمِيَ- قَالَ: سَمِعْتُ كَعْبَ بْنَ مَالِكٍ يُحَدِّثُ حِينَ تَخَلَّفَ عَنْ قِصَّةِ تَبُوكَ، قَالَ كَعْبُ: لَمْ أَتَخَلَّفَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي غَزْوَةٍ غَزَاهَا إِلَّا فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ، غَيْرَ أَنِّي كُنْتُ تَخَلَّفْتُ فِي غَزْوَةِ بَدْرٍ، وَلَمْ يُعَاتِبْ أَحَدًا تَخَلَّفَ عَنْهَا، إِذَا خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُرِيدُ عِيرَ قُرَيْشٍ، حَتَّى جَمَعَ اللَّهُ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ عَدُوِّهِمْ عَلَى غَيْرِ مِيعَادٍ، وَلَقَدْ شَهِدْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لَيْلَةَ الْعَقَبَةِ حِينَ تَوَاقَفْنَا عَلَى الْإِسْلَامِ، وَمَا أَحْبَبُّ أَنْ لِي بِهَا مَشْهَدٌ بَدْرٍ، وَإِنْ كَانَتْ بَدْرٌ أَذْكَرَ فِي النَّاسِ مِنْهَا، كَانَ مِنْ خَيْرِي أَنِّي لَمْ أَكُنْ قَطُّ أَقْوَى وَلَا أَيْسَرَ حِينَ تَخَلَّفْتُ عَنْهُ فِي تِلْكَ الْغَزْوَةِ، وَاللَّهُ مَا اجْتَمَعَتْ عِنْدِي قَبْلَهُ رَاحِلَتَانِ قَطُّ حَتَّى جَمَعْتُهُمَا فِي تِلْكَ الْغَزْوَةِ، وَلَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُرِيدُ غَزْوَةً إِلَّا وَرَى بِغَيْرِهَا، حَتَّى كَانَتْ تِلْكَ الْغَزْوَةُ، غَزَاهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي حَرٍّ شَدِيدٍ، وَاسْتَقْبَلَ سَفَرًا بَعِيدًا وَمَقَارًا وَعَدُوًّا كَثِيرًا، فَجَلَّى لِلْمُسْلِمِينَ أَمْرَهُمْ لِيَتَأَهَّبُوا أَهْبَةً غَزْوِهِمْ، فَأَخْبَرَهُمْ بِوَجْهِهِ الَّذِي يُرِيدُ، وَالْمُسْلِمُونَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ كَثِيرٌ، وَلَا يَجْمَعُهُمْ كِتَابٌ حَافِظٌ -يُرِيدُ الدِّيَّانَ- قَالَ كَعْبٌ فَمَا رَجُلٌ يُرِيدُ أَنْ يَتَغَيَّبَ إِلَّا ظَنَّ أَنْ سَيَخْفَى لَهُ مَا لَمْ يَنْزِلْ فِيهِ وَحْيُ اللَّهِ، وَغَزَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ تِلْكَ الْغَزْوَةَ حِينَ طَابَتِ الثَّمَارُ وَالظَّلَالُ، وَتَجَهَّزَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَالْمُسْلِمُونَ مَعَهُ، فَطَفِقْتُ أَغْدُو لِكَيْ أَتَجَهَّزَ مَعَهُمْ فَأَرْجِعُ وَلَمْ أَقْضِ شَيْئًا، فَأَقُولُ فِي نَفْسِي أَنَا قَادِرٌ عَلَيْهِ. فَلَمْ يَزَلْ يَتِمَادَى بِي حَتَّى اشْتَدَّ بِالنَّاسِ الْحُجْدُ، فَأَصْبَحَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَالْمُسْلِمُونَ مَعَهُ وَلَمْ أَقْضِ مِنْ جَهَازِي شَيْئًا، فَقُلْتُ: أَتَجَهَّزُ بَعْدَهُ بِيَوْمٍ أَوْ يَوْمَيْنِ ثُمَّ أَلْحَقُهُمْ، فَعَدَوْتُ بَعْدَ أَنْ فَصَلُوا لِأَتَجَهَّزَ، فَرَجَعْتُ وَلَمْ أَقْضِ شَيْئًا، ثُمَّ عَدَوْتُ ثُمَّ رَجَعْتُ وَلَمْ أَقْضِ شَيْئًا، فَلَمْ يَزَلْ بِي حَتَّى أَسْرَعُوا وَتَفَارَطَ الْغَزْوُ،

وَهَمَمْتُ أَنْ أَرْجُلَ فَأَذْرِكَهُمْ، وَلَيْتَنِي فَعَلْتُ، فَلَمْ يَقْدَرْ لِي ذَلِكَ، فَكُنْتُ إِذَا خَرَجْتُ فِي النَّاسِ بَعْدَ خُرُوجِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَطُفْتُ فِيهِمْ، أَحْزَنَنِي أَيْ لَا أَرَى إِلَّا رَجُلًا مَغْمُوصًا عَلَيْهِ النَّفَاقُ، أَوْ رَجُلًا مِمَّنْ عَذَرَ اللَّهُ مِنَ الضُّعَفَاءِ، وَلَمْ يَذْكُرْنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى بَلَغَ تَبُوكَ، فَقَالَ وَهُوَ جَالِسٌ فِي الْقَوْمِ بِتَبُوكَ: "مَا فَعَلَ كَعْبُ؟". فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي سَلَمَةَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، حَبَسَهُ بُرْدَاهُ وَنَظَرَهُ فِي عِطْفِهِ. فَقَالَ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ: بِشَسِّ مَا قُلْتَ، وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ إِلَّا خَيْرًا. فَسَكَتَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ. قَالَ كَعْبُ بْنُ مَالِكٍ: فَلَمَّا بَلَغَنِي أَنَّهُ تَوَجَّهَ قَافِلًا حَضَرَنِي هَمِّي، وَطَفِيفُ أَتَذْكُرُ الْكَذِبَ وَأَقُولُ: بِمَاذَا أَخْرَجُ مِنْ سَخِطِهِ عَذَا؟ وَاسْتَعْنْتُ عَلَى ذَلِكَ بِكُلِّ ذِي رَأْيٍ مِنْ أَهْلِي، فَلَمَّا قِيلَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَدْ أَظْلَقَ قَادِمًا، زَاحَ عَنِّي الْبَاطِلُ، وَعَرَفْتُ أَيْ لَنْ أَخْرَجَ مِنْهُ أَبَدًا بِشَيْءٍ فِيهِ كَذِبٌ؛ فَأَجْمَعْتُ صِدْقَهُ، وَأَصْبَحَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَادِمًا، وَكَانَ إِذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ بَدَأَ بِالْمَسْجِدِ فَيَرْكَعُ فِيهِ رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ جَلَسَ لِلنَّاسِ، فَلَمَّا فَعَلَ ذَلِكَ جَاءَهُ الْمُخْلَفُونَ، فَطَفِقُوا يَعْتَذِرُونَ إِلَيْهِ، وَيَخْلِفُونَ لَهُ، وَكَانُوا بِضَعَةِ وَفَائِنَ رَجُلًا فَقَبِلَ مِنْهُمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عِلَانِيَتَهُمْ، وَبَايَعَهُمْ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمْ، وَوَكَّلَ سَرَاتِرَهُمْ إِلَى اللَّهِ، فَجِئْتُهُ فَلَمَّا سَلَّمْتُ عَلَيْهِ تَبَسَّمَ تَبَسُّمَ الْمُغْضَبِ، ثُمَّ قَالَ: "تَعَالَ". فَجِئْتُ أُمَشِي حَتَّى جَلَسْتُ بَيْنَ يَدَيْهِ، فَقَالَ لِي: "مَا خَلَفَكَ؟ أَلَمْ تَكُنْ قَدْ ابْتِغَتْ ظَهْرَكَ؟!" . فَقُلْتُ: بَلَى، إِي وَاللَّهِ لَوْ جَلَسْتُ عِنْدَ غَيْرِكَ مِنْ أَهْلِ الدُّنْيَا، لَرَأَيْتُ أَنْ سَآخِرُجَ مِنْ سَخِطِهِ بِعُذْرٍ، وَلَقَدْ أُعْطِيتُ جَدَلًا، وَلَكِنِّي وَاللَّهِ لَقَدْ عَلِمْتُ لَئِنْ حَدَّثْتُكَ الْيَوْمَ حَدِيثَ كَذِبٍ تَرْضَى بِهِ عَنِّي لَيُوشِكَنَّ اللَّهُ أَنْ يُسَخِطَكَ عَلَيَّ، وَلَئِنْ حَدَّثْتُكَ حَدِيثَ صِدْقٍ تَجِدُ عَلَيَّ فِيهِ إِنِّي لَأَرْجُو فِيهِ عَفْوَ اللَّهِ، لَا وَاللَّهِ مَا كَانَ لِي مِنْ عُذْرٍ، وَاللَّهِ مَا كُنْتُ قَطُّ أَقْوَى وَلَا أَيْسَرَ مِنِّي حِينَ تَخَلَّفْتُ عَنْكَ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "أَمَّا هَذَا فَقَدْ صَدَقَ، فَقُمْ حَتَّى يَقْضِيَ اللَّهُ فِيكَ". فَقُمْتُ وَثَارَ رِجَالٌ مِنْ بَنِي سَلَمَةَ فَاتَّبَعُونِي، فَقَالُوا لِي: وَاللَّهِ مَا عَلِمْنَاكَ كُنْتَ أَذْنَبْتَ ذَنْبًا قَبْلَ هَذَا، وَلَقَدْ عَجَزْتَ أَنْ لَا تَكُونَ اعْتَذَرْتَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِمَا اعْتَذَرَ إِلَيْهِ الْمُتَخَلِّفُونَ، قَدْ كَانَ كَافِيكَ ذَنْبَكَ اسْتَغْفَارَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لَكَ. فَوَاللَّهِ مَا زَالُوا يُؤْتِبُونِي حَتَّى

أَرَدْتُ أَنْ أَرْجِعَ فَأَكْذَبْتُ نَفْسِي، ثُمَّ قُلْتُ لَهُمْ: هَلْ لَقِيَ هَذَا مَعِيَ أَحَدٌ؟ قَالُوا: نَعَمْ، رَجُلَانِ
 قَالَا مِثْلَ مَا قُلْتُ، فَقِيلَ لَهُمَا مِثْلَ مَا قِيلَ لَكَ. فَقُلْتُ: مَنْ هُمَا؟ قَالُوا: مُرَارَةُ بْنُ الرَّبِيعِ
 الْعُمَرِيُّ وَهَلَالُ بْنُ أُمَيَّةَ الْوَاقِفِيُّ. فَذَكَرُوا لِي رَجُلَيْنِ صَالِحَيْنِ قَدْ شَهِدَا بَدْرًا فِيهِمَا إِسْوَةٌ،
 فَمَضَيْتُ حِينَ ذَكَرُوهُمَا لِي، وَنَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْمُسْلِمِينَ عَنْ كَلَامِنَا أُيْهَا الثَّلَاثَةُ مِنْ بَيْنِ
 مَنْ تَخَلَّفَ عَنْهُ، فَاجْتَنَبْنَا النَّاسَ وَتَغَيَّرُوا لَنَا حَتَّى تَنَكَّرْتُ فِي نَفْسِي الْأَرْضُ، فَمَا هِيَ الَّتِي
 أَعْرِفُ، فَلَبِثْنَا عَلَى ذَلِكَ خَمْسِينَ لَيْلَةً. فَأَمَّا صَاحِبَايَ فَاسْتَكَاثَا وَقَعَدَا فِي بُيُوتِهِمَا بَيْنَكِيَانِ،
 وَأَمَّا أَنَا فَكُنْتُ أَشْبَ الْقَوْمِ وَأَجْلَدَهُمْ، فَكُنْتُ أَخْرُجُ فَأَشْهَدُ الصَّلَاةَ مَعَ الْمُسْلِمِينَ وَأَطُوفُ
 فِي الْأَسْوَاقِ، وَلَا يَكْلُمُنِي أَحَدٌ، وَآتَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَاسْلَمَ عَلَيْهِ وَهُوَ فِي مَجْلِسِهِ بَعْدَ
 الصَّلَاةِ، فَأَقُولُ فِي نَفْسِي: هَلْ حَرَكَ شَفَتَيْهِ بِرَدِّ السَّلَامِ عَلَيَّ أَمْ لَا؟ ثُمَّ أَصْلِي قَرِيبًا مِنْهُ
 فَأَسَارِقُهُ النَّظَرَ، فَإِذَا أَقْبَلْتُ عَلَى صَلَاتِي أَقْبَلَ إِلَيَّ، وَإِذَا التَّمْتُ نَحْوَهُ أَعْرَضَ عَنِّي، حَتَّى إِذَا
 طَالَ عَلَيَّ ذَلِكَ مِنْ جَفْوَةِ النَّاسِ مَشَيْتُ حَتَّى تَسَوَّرْتُ جِدَارَ حَائِطِ أَبِي قَتَادَةَ وَهُوَ ابْنُ
 عَمِّي وَأَحَبُّ النَّاسِ إِلَيَّ، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَوَاللَّهِ مَا رَدَّ عَلَيَّ السَّلَامَ، فَقُلْتُ: يَا أَبَا قَتَادَةَ،
 أَنْشُدْكَ بِاللَّهِ هَلْ تَعَلَّمَنِي أُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ؟ فَسَكَتَ، فَعُدْتُ لَهُ فَتَشَدَّدْتُ، فَسَكَتَ،
 فَعُدْتُ لَهُ فَتَشَدَّدْتُ. فَقَالَ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. فَقَاضَتْ عَيْنَايَ، وَتَوَلَّيْتُ حَتَّى تَسَوَّرْتُ
 الْجِدَارَ، قَالَ: فَبَيْنَمَا أَنَا أَمْشِي بِسُوقِ الْمَدِينَةِ إِذَا نَبْطِيٌّ مِنْ أُنْبَاطِ أَهْلِ الشَّامِ مِمَّنْ قَدِمَ
 بِالطَّعَامِ يَبِيعُهُ بِالْمَدِينَةِ يَقُولُ: مَنْ يَدُلُّ عَلَى كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ؟ فَطَفِقَ النَّاسُ يُشِيرُونَ لَهُ،
 حَتَّى إِذَا جَاءَنِي دَفَعَ إِلَيَّ كِتَابًا مِنْ مَلِكِ عَسَانَ، فَإِذَا فِيهِ: أَمَّا بَعْدُ، فَإِنَّهُ قَدْ بَلَغَنِي أَنَّ
 صَاحِبَكَ قَدْ جَفَاكَ، وَلَمْ يَجْعَلْكَ اللَّهُ بِدَارِ هَوَانٍ وَلَا مَضِيعَةٍ، فَالْحَقُّ بِنَا نَوَاسِكَ. فَقُلْتُ لَمَّا
 قَرَأْتُهَا: وَهَذَا أَيْضًا مِنَ الْبَلَاءِ. فَتَيَمَّمْتُ بِهَا التَّنَوُّرَ فَسَجَرْتُهُ بِهَا، حَتَّى إِذَا مَضَتْ أَرْبَعُونَ
 لَيْلَةً مِنَ الْخَمْسِينَ إِذَا رَسُولُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَأْتِينِي، فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَأْمُرُكَ أَنْ
 تَعْتَزَلَ امْرَأَتَكَ. فَقُلْتُ: أَطْلُقُهَا أَمْ مَاذَا أَفْعَلُ؟ قَالَ: لَا، بَلِ اعْتَزِلْهَا وَلَا تَقْرُبْهَا. وَأَرْسَلَ إِلَيَّ
 صَاحِبِي مِثْلَ ذَلِكَ، فَقُلْتُ لِامْرَأَتِي: الْحَقِّي بِأَهْلِكَ فَتَكُونِي عَنْدهُمْ حَتَّى يَقْضِيَ اللَّهُ فِي هَذَا

الأمر. قَالَ كَعْبٌ: فَجَاءَتِ امْرَأَةُ هِلَالٍ بِنِ أُمَيَّةَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ هِلَالَ بِنِ أُمَيَّةَ شَيْخٌ ضَائِعٌ لَيْسَ لَهُ خَادِمٌ فَهَلْ تَكْرَهُ أَنْ أَخْدُمَهُ، قَالَ: "لَا، وَلَكِنْ لَا يَقْرَبُكَ". قَالَتْ: إِنَّهُ وَاللَّهِ مَا بِهِ حَرَكَةٌ إِلَى شَيْءٍ، وَاللَّهِ مَا زَالَ يَتَّبِعِي مُنْذُ كَانَ مِنْ أَمْرِ مَا كَانَ إِلَى يَوْمِهِ هَذَا. فَقَالَ لِي بَعْضُ أَهْلِي: لَوْ اسْتَأْذَنْتَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فِي امْرَأَتِكَ كَمَا أَذِنَ لِمَرْأَةِ هِلَالٍ بِنِ أُمَيَّةَ أَنْ تَخْدُمَهُ فَقُلْتُ: وَاللَّهِ لَا اسْتَأْذِنُ فِيهَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، وَمَا يُدْرِينِي مَا يَقُولُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا اسْتَأْذَنْتُهُ فِيهَا وَأَنَا رَجُلٌ شَابٌ. فَلَبِثْتُ بَعْدَ ذَلِكَ عَشْرَ لَيَالٍ، حَتَّى كَمَلْتُ لَنَا خَمْسُونَ لَيْلَةً مِنْ حِينَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ كَلَامِنَا، فَلَمَّا صَلَّيْتُ صَلَاةَ الْفَجْرِ صُبِحَ خَمْسِينَ لَيْلَةً، وَأَنَا عَلَى ظَهْرِ بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِنَا، فَبَيْنَا أَنَا جَالِسٌ عَلَى الْحَالِ الَّتِي ذَكَرَ اللَّهُ -قَدْ ضَاقَتْ عَلَيَّ نَفْسِي، وَضَاقَتْ عَلَيَّ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ- سَمِعْتُ صَوْتَ صَارِخٍ أَوْفَى عَلَى جَبَلٍ سَلَعَ بِأَعْلَى صَوْتِهِ: يَا كَعْبُ بْنُ مَالِكٍ، أَبْشِرْ. قَالَ فَخَرَرْتُ سَاجِدًا، وَعَرَفْتُ أَنَّ قَدْ جَاءَ فَرَجٌ، وَأَذَنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِتَوْبَةِ اللَّهِ عَلَيْنَا حِينَ صَلَّى صَلَاةَ الْفَجْرِ، فَذَهَبَ النَّاسُ يَبْشُرُونَنَا، وَذَهَبَ قِبَلَ صَاحِبَيَّ مُبَشِّرُونَ، وَرَكَضَ إِلَيَّ رَجُلٌ فَرَسًا، وَسَعَى سَاعٍ مِنْ أَسْلَمَ فَأَوْفَى عَلَى الْجَبَلِ، وَكَانَ الصَّوْتُ أَسْرَعَ مِنَ الْفَرَسِ، فَلَمَّا جَاءَنِي الَّذِي سَمِعْتُ صَوْتَهُ يَبْشُرُنِي نَزَعْتُ لَهُ ثَوْبِي، فَكَسَوْتُهُ إِثَاهُمَا بِبُشْرَاهُ، وَاللَّهِ مَا أُمْلِكُ غَيْرَهُمَا يَوْمَئِذٍ، وَاسْتَعَرْتُ ثَوْبَيْنِ فَلَبِسْتُهُمَا، وَانْطَلَقْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَيَتَلَقَّانِي النَّاسُ فَوْجًا فَوْجًا يُهْنُونِي بِالتَّوْبَةِ، يَقُولُونَ: لِيَهْنِكَ تَوْبَةُ اللَّهِ عَلَيْكَ. قَالَ كَعْبٌ: حَتَّى دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ، فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ جَالِسٌ حَوْلَهُ النَّاسُ، فَقَامَ إِلَيَّ طَلْحَةُ بْنُ عُبَيْدٍ اللَّهُ يَهْرُؤُ حَتَّى صَافَحَنِي وَهَنَانِي، وَاللَّهِ مَا قَامَ إِلَيَّ رَجُلٌ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ غَيْرُهُ، وَلَا أَنْسَاهَا لِطَلْحَةَ، قَالَ كَعْبٌ: فَلَمَّا سَلِمْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ يَبْرُقُ وَجْهُهُ مِنَ السُّرُورِ: "أَبْشِرْ بِخَيْرِ يَوْمٍ مَرَّ عَلَيْكَ مُنْذُ وَلَدَتْكَ أُمُّكَ". قَالَ: قُلْتُ أَمِنْ عِنْدَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَمْ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ، قَالَ: "لَا، بَلْ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ". وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا سُرَّ اسْتَنَارَ وَجْهُهُ حَتَّى كَأَنَّهُ قِطْعَةُ قَمَرٍ، وَكُنَّا نَعْرِفُ ذَلِكَ مِنْهُ، فَلَمَّا جَلَسْتُ بَيْنَ يَدَيْهِ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ مِنْ تَوْبَتِي أَنْ أَنْخَلَعَ مِنْ مَالِي صَدَقَةً

إِلَى اللَّهِ وَإِلَى رَسُولِ اللَّهِ. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "أَمْسِكْ عَلَيْكَ بَعْضَ مَا لَكَ، فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ". قُلْتُ: فَإِنِّي أَمْسِكُ سَهْمِي الَّذِي بِخَيْبَرٍ. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ اللَّهَ إِنَّمَا نَجَانِي بِالصَّدَقِ، وَإِنِّ مِنْ تَوْبَتِي أَنْ لَا أَحَدِّثَ إِلَّا صِدْقًا مَا بَقِيْتُ. فَوَاللَّهِ مَا أَعْلَمُ أَحَدًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ أَبْلَاهُ اللَّهُ فِي صِدْقِ الْحَدِيثِ مُنْذُ ذَكَرْتُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَحْسَنَ مِمَّا أَبْلَانِي، مَا تَعَمَّدْتُ مُنْذُ ذَكَرْتُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِلَى يَوْمِي هَذَا كَذِبًا، وَإِنِّي لَأَرْجُو أَنْ يَحْفَظَنِي اللَّهُ فِيَمَا بَقِيْتُ وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ ﷺ ﴿لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ﴾ (١٧) ﴿التوبة﴾، إلى قوله:

﴿وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ﴾ (١٨) ﴿التوبة﴾. فَوَاللَّهِ مَا أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيَّ مِنْ نِعْمَةٍ قَطُّ بَعْدَ أَنْ هَدَانِي لِلْإِسْلَامِ أَعْظَمَ فِي نَفْسِي مِنْ صِدْقِي لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ، أَنْ لَا أَكُونَ كَذَبْتُهُ فَأَهْلِكَ كَمَا هَلَكَ الَّذِينَ كَذَّبُوا، فَإِنَّ اللَّهَ قَالَ لِلَّذِينَ كَذَّبُوا حِينَ أَنْزَلَ الْوَحْيَ شَرًّا مَا قَالَ: لِأَحَدٍ، فَقَالَ ﷺ: ﴿سَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ﴾ (١٩) ﴿التوبة﴾، إلى قوله: ﴿فَاتَّكَ اللَّهُ لَا يَرْضَى

عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ﴾ (٢٠) ﴿التوبة﴾

. قَالَ كَعْبٌ: وَكُنَّا تَخْلَفْنَا أَيُّهَا الثَّلَاثَةُ عَنْ أَمْرِ أُولَئِكَ الَّذِينَ قَبِلَ مِنْهُمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِينَ حَلَفُوا لَهُ، فَبَايَعَهُمْ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمْ وَأَرْجَأَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَمْرَنَا حَتَّى قَصَى اللَّهُ فِيهِ، فَبَدَّلَكَ قَالَ اللَّهُ: ﴿وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا﴾ (٢١) ﴿التوبة﴾. وَلَيْسَ الَّذِي ذَكَرَ اللَّهُ مِمَّا خُلِفْنَا عَنِ الْعَزْوِ، إِنَّمَا هُوَ تَخْلِيفُهُ إِيَّانَا وَإِرْجَاؤُهُ أَمْرَنَا عَمَّنْ حَلَفَ لَهُ وَاعْتَدَرَ إِلَيْهِ، فَقَبِلَ مِنْهُ^(١).

٨١- باسی به سهرهاتی که عی کوری مالیک ﷺ وه باسی ئهم فهرمایشتهی خوامی بهرز و بلند (وه) خوا تهوبهی وه رگرت) لهو سئ که سهش که دواخران^(١)

٤٤١٨- ئیبنو شیهاب لهعهبدوپهحمانی کوری عهبدوئلای کوری که عی کوری مالیکه وه گیرایه وه که له ناو کورهکانیدا ئه و چاوساگی که عی دهکرد کاتی نابینابوو بوو- دهئ: له که عی کوری مالیکم ﷺ بیست: که باسی دواکهوتنی خوی دهکرد له جهنگی تهبووکدا.

که عب ﷺ وتی: هیچ غهزایه که لهو غهزایانهی پیغه مبهری خوا کردوویهتی له پیغه مبهری خوا ﷺ دوانه که وتوم، جگه له غهزای تهبووک، ئه و منده هیه من له غهزای بهدر دواکهوتم بهلام پیغه مبهر ﷺ سهزمنشتی هیچ کهسی نهکرد که دواکهوت لی، له راستیدا پیغه مبهری خوا ﷺ که دمرچوو کاروانه کهی قورمیشی مه بهست بوو تاخوا پیغه مبهرو ﷺ دوژمنه کانی کوکرده وه (پوبهرووی یه کتر بوونه وه) بهبی وادهی دیاری کراو، سویند بهخوا من ئامادهی شهوی عهقه بهبووم له خزمهتی پیغه مبهری خوا ﷺ کاتیک پهمانمان بهست (پاپه ندبین) بهئیسلا موه، من پیم خوش نی یه له جیاتی ئه و شهوه بهشداری بهدر بوومایه، ئه گهرچی غهزای بهدر له ناو خه لکید ناووباسی له و شهوه زیاتره، جابه سهرهاته کهی منیش که له و غهزادا^(٢) له پیغه مبهر ﷺ دواکهوتم هیچ کاتیک له و کاته بههیزترو دهوئله مند تر نه بووم، وه ئلاهی پیش نه وهی ههرگیز دوو و لاخی سواریم بیکه وه نه بوو، بهلام له کاتی ئه و غهزایه دا دوو و لاخم هه بوو، وه پیغه مبهری خوا ﷺ نیازی ههر غهزایه کی هه بوایه وای نیشان

(١) خوا دهر بارمیان بریاری نه دا بوو.

(٢) مهبستی غهزای تهبوکه.

دهدا شوینیکی تری مه‌به‌سته^(۱) تا نه‌و‌غه‌زایه روی دا که پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌و غه‌زای کرد له‌کاتیکی زۆر گهرم دا بوو ږووبه ږووی سه‌فه‌ریکی دوور و بیابانیکی چۆل و هوّل و دووژمنیکی خاومن له‌شکری زۆر دمبوویه‌وه، بۆیه نیازی و کاره‌که‌ی بۆ مسوّلمانان ږوون کرده‌وه تا به‌ته‌واوی خو‌یان بۆ غه‌زا‌که‌یان ئاماده‌بکه‌ن، بۆیه‌هه‌والی پیدان که‌دمیه‌وئ به‌ره‌و کوئ بروات، مسوّلمانانیش له‌وکاته‌دا له‌ خزمه‌ت پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ ژماره‌یان زۆر بوو له‌تۆماریکدا ناو‌نووس نه‌کرا‌بوون (زوه‌ری ده‌لئ: مه‌به‌ستی به (کتاب) توماری ناو‌نووس سه‌ربازییه.

که‌عب ﷺ ده‌لئ: جا هه‌رکه‌سی بیویستایه دوابکه‌وئ وخوئ بشاریت‌هه‌و گومان وا بوو ون ده‌بی (پیی نازانریت) نه‌گه‌ر نیگا دهرباره‌ی دانه‌به‌زی. وه پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ کاتی نه‌و غه‌زای کرد که میوه‌ پی‌گه‌شتبوو سی‌به‌ر خو‌ش بوو بوو، وه پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ مسوّلمانانیش له‌ گه‌لیدا تفاق و پیویستی جه‌نگه‌که‌یان ئاماده‌ ده‌کرد، منیش سه‌ر له‌به‌یانییه‌که‌ی له‌گه‌ل نه‌وان ده‌ستم کرد به‌خو‌ئاماده‌کردن جاده‌چووم و ده‌گه‌رامه‌وه هیچم نه‌نجام نه‌ده‌داو له‌دلی خو‌مدا ده‌مووت: من (هه‌رکات به‌ه‌وئ) ده‌توانم خو‌م ئاماده‌ بکه‌م، جا هه‌ر به‌و جو‌ره کاته‌که‌م به‌سه‌ردا تی‌به‌ری، تا (پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ) و خه‌لکه‌که‌ به‌ته‌واوی ئاماده‌بوون، نه‌نجا پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌گه‌ل مسوّلمانان دا که‌وتنه‌ ږئ، که‌چی من هیچ تفاق‌یکم ئاماده‌ نه‌کرد، ده‌مووت: دوا نه‌وه به‌روژئ دوو ږوژ خو‌م ئاماده‌ ده‌که‌م، پاشان پی‌یان ده‌گه‌مه‌وه، نه‌نجا له‌به‌یانیه‌ک پاش نه‌وه‌ی مسوّلمانان شاریان به‌جئ هی‌شتبوو ږو‌شتم خو‌م ئاماده‌بکه‌م، که‌چی گه‌رامه‌وه هیچم نه‌کرد. پاشان سه‌رله‌به‌یانی به‌نیاز بووم هه‌م گه‌رامه‌وه هیچم نه‌کرد. جابه‌رده‌وام بووم له‌سه‌ر

(۱) بۆ نه‌وه نه‌زانریت بۆ کوئ دهروات و پلانه‌که‌ی ناشکرا نه‌بی‌ت.

ئهو حاله تاله سوپاکه تاویان داو غهزاکه دوور کهوتهوه، نیازم بوو ولاخه کهم بارکهه (لهوهی پیویستمه) برۆم بییان بگهه کاشکا وام بکردایه، بهلام ئهوهه لهچاره نههوسرابوو، پاش دهرچوونی پیغه مبهری خوا ﷺ ههرکاتی دهچوومه دهرهوه بۆناو خه لکی وبه ناویاندا دهگهه رام خهفه تبار دهبووم که سیکم نه دهبینی مهگهه پیاوی که بهناپاکی تاوانبار بوو یان که سیک بووله وکسه لاوازانهی که خوای گهوره بههانه یانی قهبول کردبوو، وه پیغه مبهری خوا ﷺ باسی نه کردبووم ههتاگه شتبووه تهبووک. ئهجا له کاتی که له تهبووک له ناو خه لکه کهدا دانیشتبوو فهرموبوی: ((کهعب چی کرد؟^(۱))) پیاویک له بهنی سهلهمه وتبووی: ئهی پیغه مبهری خوا جله جوانهکانی وسهیرکردنی ئهملاولای خوی گیریان داوه، موغازی کوری جهبه لیش ﷺ وتبوی پی: قسهیهکی زۆر خراپت کرد، وه لااهی ئهی پیغه مبهری خوا ﷺ جگه له چاکه هیچی ترمان لی نه دیوه، پیغه مبهری خواش ﷺ بیدهنگ بوو بوو، کهعبی کوری مالیک وتی: جا که ههوالم پی گهشت دهگه پیتتهوه غهه و خهفهت دایگرتم، وه بیرم له درۆ دروستکردن دهردهوه (له دلی خۆمدا) دهمووت: سبهینی بهچی له تورپی پیغه مبهه ﷺ خۆم رزگارکهه؟ بۆ ئهوه مه بهسته پرس و راویزم به کهسانی خاوهم راو بۆ چون کرد له خزمانم، ئهجا کهوترا: بیگومان وا پیغه مبهری خواش گهیشه بهرهوه، ههرچی درۆ نارهوایی بوو له بیرمدا نهما، ومزانیم ودلنیا بووم کهمن ههرگیز به ههرشتی که درۆ بیئت رزگارم نابیت بۆیه بریارم دا راستگویم له خزمهتیدا، پیغه مبهری خوا ﷺ سه رهله بهیانی گهیشه وه ماله وه عادمی وابوو کاتی که له سهفه ریک بگهه رایه تهوه سه رهتا له مزگهوت دوو پکات نویژی دهکرد، پاشان دادمنیشت بۆ پیشوازی له خه لک، چاکه نهوهی کرد

(۱) خهریکی چی په وا نههاتوووه بۆ دهار نی په.

دواکەوتوو ھەتتا ھاتن بۆلای دەستیان کرد بەبروبیانو ھێنانەو ھەو، سویندیان بۆدەخوارد - کەھەشتا و ئەومەندە پیاو بوون - پێغەمبەری خواش ﷺ پڕاڵەتی دەرەو ھەو لێ قبوڵ کردن و پەیمانی لەگەڵ بەستن و داوای لێ خۆش بوونی بۆکردن، بەلام نەئێنی ناودانیانی دایە دەست خوا، منیش جومە خەزەمتی جاکە سەلامم لێ کرد زەردەخەنەییکی کرد زەردەخەنەیی کەسیکی تۆرەگراو لە پاشان ھەرمووی: ((وەرە پێشەو)) منیش پۆشتم ھەتا لەبەرەمدەیدا دانیشتم، ئێنجا ھەرمووی پێم: ((جی داوی خەستی؟ ئەو تۆ و لاخی سواریت نەگەری؟)) منیش وتم: بەئێ کریم سویند بە خوا دانیابە ئەگەر من لای جگە لەتۆ لەپیاوانی دنیایی دانیشتمایە دەمتوانی بروبیانو بەینمەو ھەو خۆم لەتورمیی ئەورزگارکەم، سویندبەخوا زمان و قەسەزانیم پێدراو، بەلام سویندبەخوا چاک دەرزانم ئەگەر ئەمڕۆ قەسە درۆت بۆبکەم تالیم پازی بیت بێگومان زۆری پێنچێ خوا تۆرەت دەکات لێم، بەلام ئەگەر قەسە راست بۆبکەم تۆرە دەبی لێم لەسەر ئەوقسانە، بەدنیاییەو بەھیوای لێخۆش بونی خوا لەسەری، نەو ھەو ھیچ بیانیوێکەم نەبوو کە دواکەوتم، بەخوا من ھیچ کاتێ ئەمەندە بەھیزو دەوڵەمەند نەبووم و ھەو ئەوکاتە کەبەجێ مام لیت، پێغەمبەری خوا ﷺ ھەرمووی: ((ئەمە راست دەکات دەھەستە تاخوا ھەرمانیکی دەدات دەربارەت)) منیش ھەلسام چەند پیاویکی لە بەنی سەلەمە بەپەلە ھاتن و شوینم کەوتن و پێیان وتم: بەخوا وانا زانی تۆ پێش ئەمە تا ئێستا ھیچ گوناحیکت کردبێ، بەراستی دەستە پاچە بوویت کە ھیچ بروبیانووت نەھێنایەو ھەو بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ بەو جوړە دواکەوتوو ھەتتا تر ھێنایانەو ھەو. تۆ ئەومەندە بەس بوو بۆ لێخۆش بوونی تاوانەکەت کە پێغەمبەری خوا ﷺ داوای لێخۆشبوونت بۆ بکات - جاسویند بە خوا ئەومەندە لۆمەیان کردم خەریک بوو بگەرێمەو ھەو و خۆم بە درۆبخەمەو ھەو، لە پاشان پێم وتن: کەس ھەو لەگەڵماندا توشی ئەمە بووبێ؟ وتیان: بەئێ دوو

پیاو ههردووکیان هه مان قسه ی تۆیان کرد جا چی بهتۆ و ترا ئه وهش به ههردووکیان و تراوه، وتم: ئه و دووانه کۆن ؟ وتیان: موراره ی کور ی رهبیعی عه مر ی و هیلالی کور ی ئومه بییه ی واقیضی ناوی دوو پیاوی چاکیان بۆ هینام که به شداری (غهزای) به دریان کردبوو له ههردووکیاندا سه رمه شقی ههیه بۆ من - جا که باسی ئه و دووانه یان بۆ کردم رۆشتم، پیغه مبه ری خوا ﷺ رپگری مسوئمانانی کرد که قسه بکه ن له گه ئماندا ئه م سى که سه - له ناو دواکه و تووه کاند، ئه نجا خه لکی دوور که و تنه وه و به رامبه رمان گۆران، تا وام لیها ت له دمرونمدا ئه م زهویه زهویه که ی جار ان نه بوو که دهمناسی، جا په نجا شه و به وشپوه ماینه وه ئینجا ههردوو هاوړیکه م له ماله وه دۆش دامابون دانیشتبون له ماله وه دهگریان، به لام من له ههردووکیان که نجه تر و به توانا تر بووم، بۆیه من له مال دمرده چووم و ئاماده ی نوێزی جه ماعت دمبووم له گه ل مسوئماناندا و به بازاردا دهگه رام، وه که س قسه ی له گه ل نه دمکردم، وه دهچووم بۆ خزمه تی پیغه مبه ری خوا ﷺ و سه لامم لی دهکرد له جیگه ی خوی دابوو پاش نوێز له دلی خۆمدا ده موت: بلتی لیوی جولاند بیت به وه لامدانه وه ی سه لامه که م یا نا ؟ پاشان له نزیکیه وه نوێزم دهکرد به دزییه وه ته ماشام دهکرد، کاتی دهچوومه ناو نوێزه که م سهیری دهکردم کاتیک که لام دهکرده وه به لایدا رووی ومرده گپرا لیم، کاتیک سارد و سړی خه لک (مسوئمانان) درپژه ی کیشا له سه رم، رۆشتم تاو مگو سه رکه وتم به قه د دیواری باخه کی ئه بو قه تادهدا - که ئامۆزام بوو خۆشه و یسترین که س بوو لام - سه لامم لی کرد جا وه لّاه ی وه لامی سه لامه که می نه دایه وه، پیم وت: ئه ی ئه بو قه تاده سویندت دهمدم به خوا ئایا دهمزانی ت خوا و پیغه مبه رمیه که میم خۆش دهویت ؟ بیدمگ بوو جار یکی تر سویندم دایه وه هه ر بیدمگ بوو، جار یکی تریش سویندم دایه وه وتی: خوا و پیغه مبه رمه که ی دهمزانن، ئیتر ههردوو چاوم پڕ بوون له فرمی سک و پشتم هه لکرد (و رۆشتم) تا

به دیواره کهدا سهرکه و تمه وه، (کهعب) وتی: جا له کاتی کهدا به بازاری مه دینه دا دمرۆشتم له پەر جووتیارێک له جوتیارهکانی خه لکی شام له وانه بوو خۆراکی هینابوو له مه دینه بیفرۆشیت دمیوت: کئ کهعبی کۆری مالیکم نیشان دهدات ؟ خه لکه کهش ئاماژمیان بۆ کرد پروو به من، تا هات بۆ لام، نامهیه کی له پادشای غه سسانه وه پێدام (دایه دهستم) وه ئه مه ی تیا بوو: له پاش ئه مه جا به پراستی هه وائم پێگه یشتوو که هاوه له کهت^(۱) سارده له که ل^(۲)، خوای گه وره تۆی به ریسوا و ماف خوراو دانه ناوه^(۳)، که واته و مره بۆ لای ئیمه دلنه وایت ده کهین (و ریزت ده گرین^(۴)) منیش که خویندمه وه وتم: ئه مه ش جوړیکه له به لا بۆیه بردم و خستمه ته نوریکه وه سوتاندم تیایدا، تا ئه و ماوه ی چل شه وه تیپه ری له په نجا شه وکه و (نیگا نه هات) له نا کاو نیراوی پیغه مبه ری خوا ﷺ هات بۆ لام وتی: بیگومان پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رمانت پێده کات که له هاوسه ره کهت دوور که ویته وه، منیش وتم: ته لاقی بده م یان چی بکه م ؟ وتی: نه خیر، که ناری لیبگره و نزیکه مه به ره وه، هاوشیوه ی ئه وه ی (منی) نارد بوو بۆ هه ردوو هاوړیکه م، منیش به هاوسه رم وت، برۆره وه بۆ مالی باوکت لای ئه وان به تاخوا دهرباره ی ئه م کاره بریار دهدات.

کهعب ده لئ: ئه نجا ژنه که ی هیلالی کۆری ئومه ییه ﷺ چوو بۆ خزمه تی پیغه مبه ری خوا ﷺ وتی: ئه ی پیغه مبه ری خوا ﷺ بیگومان هیلالی کۆری ئومه ییه پیریکی بیتوانایه و خزمه تکاری نیه ئایا لات ناپه سه نده خزمه تی بکه م ؟ فه رمووی: ((نه خیر به لام نزیکت نه بیته وه)) ژنه که ی وتی: به راستی وه للاهی

(۱) واته پیغه مبه ر ﷺ.

(۲) یان لالوته لیت یان ره ی لی هه لگرتووی یان دلی شکاندوویت.

(۳) یان به م جوړم منا دمه ریت: خوای گه وره تۆی له ولاتی سوکیتی و فه وتاندا دانمناود.

(۴) به مال و سامان هاوکاره دمبین.

جوولهی بۆ هیچ تیا نهماوه، سویند به خوا لهو رۆژهوهی ئەم بهسهرهاتهی لی
 پروداوه هەر بهردهوام دهگری ههتا ئەمڕۆ، کهعب دهلی: ههندی له خزمهکانم
 پێیان وتم: خۆزگه تۆش مۆلەتت له پێغه‌مبهری خوا ﷺ بخواستایه دهربارهی
 هاوسهرهکهت (که پێکهوه بوونایه) وهك چۆن مۆلەتی هاوسهرهکهی هیلالی
 کوری ئومهیهی داوه خزمەتی بکات، منیش وتم: سویند به خوا لهوبارمیهوه
 داواي مۆلەت له پێغه‌مبهری خوا ﷺ ناکهم، چوزانم ئەگەر داواي مۆلەت بکه‌م
 لی لهوبارمیهوه پێغه‌مبهری خوا ﷺ چیم پێده‌لێت ؟ له کاتی‌کدا من پیاویکی
 گه‌نجم دوا ئەوهی ده شهو مامهوه نێتر په‌نجا شهومان ته‌واو کرد له‌وکاته‌وه
 پێغه‌مبهری خوا ﷺ قه‌ده‌غه‌ی قسه‌کردنی کرد له گه‌لمان دا، جا کاتی به‌یانی
 په‌نجا هه‌مین شهو بوو نوێژی به‌یانیم کرد له سهربانی مالێک له ماله‌کانمان، له
 کاتی‌کدا دانیشتبووم بهو شیوه‌ی که خوا (له قورئاندا دهربارهمان) باسی ده‌کات:
 به‌راستی دل و دهرروونم ته‌نگ بوو بوو زه‌وی بهو فراوانیه‌ی خۆیه‌وه لیم
 هاتبوووه‌میه‌ک، گویم له دهنگی جارده‌ریک بوو له‌سهر کیوی سه‌له‌مه‌وه به
 به‌رزترین دهنگی هاواری ده‌کرد: ئەه‌ی که‌عبی کوری مالیک مۆزدمت لی بی
 (که‌عب) ده‌لی: منیش چووم به سوژمدا و زانیم (خوا) دهررویه‌کی لی
 کردوینه‌ته‌وه، وه پێغه‌مبهری خوا ﷺ که دوا ئەوهی نوێژی به‌یانی کرد
 خه‌لکه‌که‌ی ناگادری کردبوو که خوا تۆبه‌ی لی و مرگرتووین، نێتر خه‌لکی دمه‌اتن
 مۆزدمیان پێدمداين، وه چهند مۆزدمدەریک چوو‌بوون به‌ره‌و دوو هاوێکه‌م،
 پیاویکیش به‌سواری ئەسه‌به‌که‌یه‌وه به‌غار به‌ره‌و من هات که‌سیکیش له هۆزی
 ئەسه‌لم به‌پراکردن پایدەکردوو چوو‌بووه‌ سه‌ر کیومه‌که و (هاواری ده‌کرد) جا
 دهنگه‌که له ئەسه‌به‌که خیراتر بوو، جا کاتی ئەو که‌سه‌ی گویم له دهنگی بوو
 گه‌شته لام و مۆزده‌ی دامی هاته جله‌کانی خۆم بۆ داکه‌ند و کردمه به‌ری ئەو
 به‌هۆی مۆزده‌که‌یه‌وه (پێیدام)، سویند به‌خوا لهو رۆژمدا لهو دوو پۆشاکه زیارتم

نه‌بوو (بۆیه) قاتنّ جلم خواست و کردمه بهرم، پاشان رۆشتم بۆ خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ خه‌لکی دسته‌سته پیغم ده‌گه‌شتن پیروزیایی تۆبه‌که‌یان لیده‌کردم و دمیان وت، لیخۆشبووونی خوات لی پیروزی بیئت.

که‌عب ﷺ ده‌لی: تاوه‌کو چومه ژووره‌وه بۆ مزگه‌هوت دمبینم پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ دانیشتوو و خه‌لکیش به‌ده‌وری دابوون، جا ته‌لحه‌ی کوری عوبه‌یدوئلا هه‌ستا و به‌راکردن به‌ره‌و پیرم هات تا ته‌وه‌قی له‌گه‌ل کردم پیروزی بای لی‌کردم، سویند به‌خوا جگه‌ له‌و که‌س له‌ کۆچه‌ریه‌کان هه‌لنه‌سا به‌پیرمه‌وه، وه من هه‌رگیز نه‌و هه‌لوێسته‌ی ته‌لحه‌ له‌بیر ناکه‌م، که‌عب ده‌لی: سه‌لامم له‌ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ کرد پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ له‌کاتی‌کدا روخساری له‌خۆشیدا دهم‌روه‌شایه‌وه فه‌رمووی پیغم: ((موژدمت لی بی به‌چاکترین رۆژ به‌سه‌رتا تیده‌په‌ری له‌و رۆژه که له‌دایک بوویت)) که‌عب وتی: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌م موژدمیه له‌ تۆومیه یان له‌ خواومیه ؟ فه‌رمووی: ((نه‌خیر (له‌ منه‌وه نییه) به‌لکو له‌ خواومیه)) پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ کاتی دلخۆش بکرایه روخساری دهم‌روه‌شایه‌وه هه‌رده‌دوت پارچه‌یه‌که له‌ مانگ، وه ئیمه نه‌مه‌مان لیوه ده‌زانی، (که‌عب ده‌لی:)) جا کاتی له‌به‌رده‌میدا دانیشتم وتم: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بی‌گومان به‌شیک له‌ ته‌وبه‌که‌م نه‌ومیه که له‌ مال و سامانه‌که‌م دمرچم و بیکه‌م به‌ خیر بۆ خوا و بۆ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ فه‌رمووی: ((به‌شیک له‌ سامانه‌که‌ت به‌یل‌ه‌روه بۆ خۆت چونکه نه‌وه چاک‌تره‌ بۆت)) وتم: نه‌و به‌شه‌ی که له‌ خه‌یبه‌ر هه‌مه نه‌وه ده‌هیل‌مه‌وه (بۆ خۆم) جا وتم: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بی‌گومان خوا منی به‌هۆی راست‌گۆیی‌هه‌ پرگار کرد به‌راستی له‌ مه‌رجی ته‌وبه‌که‌شم نه‌ومیه تا له‌زیاندا ماوم جگه له‌ راستی هیج نه‌لیم، ده‌ی سویند به‌خوا وا نازانم هیج که‌سێک له‌ مسولمانان خوا تاقی کردبێته‌وه به‌ راست‌گۆیی له‌وکاته‌وه نه‌وه‌م بۆ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ باس کردوو هه‌تا نه‌مه‌رۆ چاک‌تر له‌وه‌ی

(خوا) منی پئی تاقی کردۆتهوه، لهوکاتهوهی ئهو (بهئینه)م باسکردوه بۆ پیغهمبهری خوا ﷺ تا ئهم رۆژهی نیستام به ئههقهست درۆم نهکردوه، وه ئومیدیشم وایه ئهوهشی ماومه (له زیان) خوا بمپاریزێت.

خوا ئهم ئایهتهی دابهزاند بۆ پیغهمبهرهکهی ﷺ (بیگومان خوا تهوبهی وهرگرت له پیغهمبهر ﷺ و کۆچهران) تا دهگاته (وه لهگهڵ راست گۆياندا بن و له ریزی نهوانداین). (کهعب) دهئێ: جاسویند بهخوا لهپاش ئهوهی خوا رێنمونی کردم بۆ ئیسلام هیچ ناز و نیعمهتیکی بهسهردا نهپرشتووم که وهرتربیت لهلای من له راست گۆیم لهگهڵ پیغهمبهری خوادا ﷺ که درۆم لهگهڵ نهکرد، تا منیش تیا بچم وهك نهوانهی که درۆیان کرد و تیاچون، خوا ﷺ دهربارهی نهوانهی که درۆیان کرد کاتێ سروشتی کرد خراپترین شتی که فهرمووبیتی بهکهسی دایبهزاند وهك لهم ئایهتهدا هاتووه^(١) (کاتێ گهڕانهوه بۆ لایان بهزوویی سویندتان بۆ دهخۆن به خوا بۆ ئهوهی چاوپۆشیان لێ بکهن و سهزمهشتیان نهکهن جا ئیوهش پرویان لێ وهرگیرن چونکه بهراستی ئهو (دوو روو)انه پیسن و جیگهیان دۆزهخه (له رۆزی دواپی دا) تۆلّیهان لێ دمستینرێ بهو تۆلّیه بههۆی ئهو تاوان و خراپهی له دونیادا دهیان کرد به درۆ سویندتان بۆ دهخۆن بۆ ئهوهی لێیان رازی بن جا ئهگهر ئیومش لێیان رازی بن ئهوه بیگومان خوا رازی نابێ له کهسانی دهرچوو له سنوور) کهعب دهئێ: ئیمه ئهو سی کهسهمان- دواخراین له کاری نهوانهی پیغهمبهری خوا ﷺ بههانهی لێ وهرگرتن کاتێ سویندیان بۆ خوارد بۆیه بهیعتی لێ وهرگرتن و داوی لێبوردنی بۆ کردن پیغهمبهری خوا ﷺ کاری ئیمه دواخست تا خوا خۆی بریاری تیا ببات، ههربۆیه خۆی گهوره فهرمووی: (ههروهها) (خوا تهوبهی

(١) ئهوه مانای ئایهتهکه به کوردی.

ومرگرت) کهعب دهلی: نیمه - نهم سیانه - کارمان دواخرا لهکاری نهوانه‌ی که پیغه‌مبه‌ری ﷺ خوا به‌هانه‌ی لیومرگرتن کاتی سویندیان بو خوارد، بویه به‌یعه‌تی لی و مرگرتن و داوای لی‌بوردن بو کردن، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ کاری نیمه‌ی دواخست تا خوا خوی برپاری تیابدات هر بویه خوی گه‌وره فه‌رمووی: (هه‌روها خوا ته‌وبه‌ی و مرگرت) له‌وسی کهسه‌ش که دواخرا^(١) نه‌وه‌ی که‌خوا باسی فه‌رمووه دمرباره‌ی دواکه‌وتنمان نیه له جه‌نگه‌که به‌لکو مانای دواخستنی دمرچونی برپاره دمرباره نیمه به‌پیچه‌وانه‌ی نه‌وانه‌ی که سویندیان بوخوارد و به‌هانه‌یان هینایه‌وه و پیغه‌مبه‌ریش ﷺ به‌هانه‌که‌یانی لی و مرگرتن.

٨٢ - باب: نُزُولُ النَّبِيِّ ﷺ الْحَجَرِ

٤٤١٩- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْجُعْفِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: لَمَّا مَرَّ النَّبِيُّ ﷺ بِالْحَجَرِ قَالَ: "لَا تَدْخُلُوا مَسَاكِنَ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ، أَنْ يُصِيبَكُمْ مَا أَصَابَهُمْ إِلَّا أَنْ تَكُونُوا بَاكِينَ". ثُمَّ قَنَعَ رَأْسَهُ وَأَسْرَعَ السَّيْرَ حَتَّى أَجَارَ الْوَادِيَّ^(٢).

٨٢- باسیک: دابه‌زین و لادانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له حیج‌ردا^(٣)

٤٤١٩- ئیبنو عومەر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا دهلی: کاتی پیغه‌مبه‌ر ﷺ به (ولاتی) حیج‌ردا تیپه‌ری فه‌رمووی: ((مه‌رونه مال (شوینه وار)ی نه‌وانه‌ی سته‌میان له‌خویان کردووه نه‌وه‌کو نه‌وه‌ی تووشی نه‌وان بووه تووشی نی‌وش ببیت، مه‌گەر به‌گریانه‌وه

(١) خودا دمربارمیان برپاری نه‌دابوو.

(٢) پروانه: ٤٣٣.

(٣) حیج‌ر نمو ولاته‌به که باشماوی گه‌لی سه‌مووده که سالح پیغه‌مبه‌ریان بوو ﷺ ده‌که‌وتنه نیوان معینه وشامه‌وه (ارشاد الساری، ٣٩٢/٩).

(بچه‌ناویه وه) ((. پاشان پیغه‌مبه‌ر ﷺ سه‌ری داپۆشی (به‌پشته‌ماله‌که‌ی) و به‌خیرای رۆشت تا شیوه‌که‌ی به‌جی هیشت.

٤٤٢٠- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِأَصْحَابِ الْحِجْرِ: "لَا تَدْخُلُوا عَلَى هَؤُلَاءِ الْمُعَذِّبِينَ إِلَّا أَنْ تَكُونُوا بَاكِينَ، أَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا أَصَابَهُمْ" (١).

٤٤٢٠- ئیبنو عومەر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ دهرباره‌ی خه‌لکی حیجر هه‌رمووی: ((مه‌رۆنه (ولات وشوینی) نا نه‌و سزادرارانه‌وه مه‌که‌ریه‌گریانه‌وه برۆن نه‌وه‌کو هاوشیوه‌ی نه‌و سزا توشی نه‌وان بوو تووشی نیوه‌ش ببیت)).

٨٣- باب

٤٤٢١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ عَنِ اللَّيْثِ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ نَافِعِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الْمُغِيرَةِ، عَنْ أَبِيهِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ قَالَ: ذَهَبَ النَّبِيُّ ﷺ لِبَعْضِ حَاجَتِهِ، فَقُمْتُ أَكُفُّ عَلَيْهِ الْمَاءَ -لَا أَعْلَمُهُ إِلَّا قَالَ فِي عُرْوَةَ تَبُوكَ- فَعَسَلَ وَجْهَهُ، وَذَهَبَ يَغْسِلُ ذِرَاعَيْهِ فَضَاقَ عَلَيْهِ كُمُ الْجُبَّةِ، فَأَخْرَجَهُمَا مِنْ تَحْتِ جُبَّتِهِ فَغَسَلَهُمَا، ثُمَّ مَسَحَ عَلَى خُفَيْهِ (٢).

٨٣- باسیک

٤٤٢١- عروه‌ی کورپی موغیره گنپایه‌وه له باوکیه‌وه که موغیره‌ی کورپی شوعبه‌یه ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ رۆشت بوو بۆده‌ست به‌ئاوکه‌یانندیکی خۆی (که

(١) بروانه: ٤٣٣.

(٢) بروانه: ١٨٢.

گهراپهوه) منیش ههستام به ناوکردن بهدمستیدا- وابزانم وتی: له غهزای تهبووکدا بوو- جادهم چاوی شوژی و ویستی ههردووبالی بشوات بهلام قوولی جوبهکهی تهنگ بوو (بالی لیووی دهرنههات) بویه ههردوووقوولی لهژیڕ جوبهکهیهوه دهرهیناو شوژدنی، له پاشان دمستی تهپی هیئا بهسهر ههردوو خوفهکهیدا.

٤٤٢٢- حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ قَالَ: حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ يَحْيَى عَنْ عَبَّاسِ بْنِ سَهْلٍ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِي حُمَيْدٍ قَالَ: أَقْبَلْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ مِنْ غَزْوَةِ تَبُوكَ حَتَّى إِذَا أَشْرَفْنَا عَلَى الْمَدِينَةِ قَالَ: "هَذِهِ طَابَةُ، وَهَذَا أُحُدٌ، جَبَلٌ يُحِبُّنَا وَنُحِبُّهُ"^(١).

٤٤٢٢- نهبو حومهید ﷺ دهلی: له خزمهت پیغهمبهردا ﷺ له غهزای تهبووک گهراپهوه (بهروه مهدينه) تاجاومان به مهدينه کهوت (و لیمان دیاربوو) فهرمووی: ((نهوه تابهیه^(٢)، نهوهش ئوحووده کیویکه ئیمهی خوش دهویت ئیمهش نهومان خوش دهویت)).

٤٤٢٣- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا حُمَيْدُ الطَّوِيلُ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَجَعَ مِنْ غَزْوَةِ تَبُوكَ فَدَنَا مِنَ الْمَدِينَةِ فَقَالَ: "إِنَّ بِالْمَدِينَةِ أَقْوَامًا مَا سِرْتُمْ مَسِيرًا وَلَا قَطَعْتُمْ وَاذِيًّا إِلَّا كَانُوا مَعَكُمْ". قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَهُمْ بِالْمَدِينَةِ؟! قَالَ: "وَهُمْ بِالْمَدِينَةِ، حَبَسَهُمُ الْعُدْرُ"^(٣).

٤٤٢٣- نهههسی کوری مالیک ﷺ دهگیرپتهوه که پیغهمبهری خوا ﷺ له غهزای تهبووک گهراپهوهو نزیک بویهوه له مهدينهو فهرمووی: ((بیگومان له مهدينهدا

(١) پروانه: ١٤٨١.

(٢) تابه پهکیکه له ناومکانی شاری مهدينه. پروانه: ١، ارشاد الساری: ٣٩٥/٩.

(٣) پروانه: ٢٨٣٨.

کهسانیک ههن بهههر ږتگاههکدا ږۆشتوون وههرشیوو دۆلئیکتان ږږیبی نهوان لهگهلتاندا بوون))هاوهلان وتیان: نهی پښغهمبهری خوا ﷺ (چۆن دمبی لهکاتیگداننهوان له مهدينهش بوون ؟)) فهرمووی: ((نهوان له مهدينهش بوون عوزر ږتگريان بوو (لهگهلمان بښ بوغهزا)).

٨٤ - باب: كِتَابُ النَّبِيِّ ﷺ إِلَى كِسْرَى وَقَيْصَرَ

٤٤٢٤- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ صَالِحٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بَعَثَ بِكِتَابِهِ إِلَى كِسْرَى مَعَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حُذَافَةَ السَّهْمِيِّ، فَأَمَرَهُ أَنْ يَدْفَعَهُ إِلَى عَظِيمِ الْبَحْرَيْنِ، فَدَفَعَهُ عَظِيمُ الْبَحْرَيْنِ إِلَى كِسْرَى، فَلَمَّا قَرَأَهُ مَرَّقَهُ. فَحَسِبْتُ أَنَّ ابْنَ الْمُسَيَّبِ قَالَ: قَدَعَا عَلَيْهِمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يَمَزَّقُوا كُلَّ مُمَرَّقٍ^(١).

٨٤- باسیک: نامه‌ی پښغهمبه‌ر ﷺ بوکيسرا و قه‌يصه‌ر

٤٤٢٤- عوبه‌يدوللای کورې عه‌بدوللا ده‌گيرږيته‌وه که‌ئيبنو عه‌بباس ﷺ گيراپه‌وه که پښغهمبه‌ری خوا ﷺ نامه‌يه‌کی خو‌ی به‌عه‌بدوللای کورې حوزافه سه‌هميدا نارد بوکيسرا فه‌مانی پي‌کرد که (عه‌بدوللا) بيدات به‌گه‌ورمی به‌حره‌ين، گه‌وره‌ی به‌حره‌ينيش دای به‌کيسرا، جاکاتی کيسرا نامه‌که‌ی خو‌ينده‌وه درانی، جا (زوه‌ری) ده‌لی: واگومان ده‌به‌م ئيبنوموسه‌يه‌ب وتی: نه‌جا پښغهمبه‌ری خوا ﷺ دوعای لی کردن وکه له‌توپه‌ت ببن به خراپه‌رين شي‌وه.

٤٤٢٥- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ الْهَيْثَمِ، حَدَّثَنَا عَوْفٌ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ أَبِي بَكْرَةَ قَالَ: لَقَدْ نَفَعَنِي اللَّهُ بِكَلِمَةٍ سَمِعْتُهَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَيَّامَ الْجَمَلِ، بَعْدَ مَا كِدْتُ أَنْ أَلْحَقَ بِأَصْحَابِ

الْجَمَلِ فَأَقَاتِلَ مَعَهُمْ، قَالَ لَمَّا بَلَغَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنَّ أَهْلَ قَارِسَ قَدْ مَلَكَوا عَلَيْهِمْ بِنْتُ كِسْرَى قَالَ: "لَنْ يُفْلَحَ قَوْمٌ وَلَوْ أَمَرَهُمْ امْرَأَةٌ"^(١).

٤٤٢٥- نهبو بهکره ﷺ دهلی: سویند بهخوا بهدنیاییهوه بهوتهیهک کهله پیغهمبهری خواام ﷺ بیست خوا سوودی پیگهیاندم لهپروژهگانی جهنگی جهمهلدا نزیک بوو پهیومندی بکهه بههاوهلانی جهمهلهوه^(٢) و بهشداری جهنگه که بکهه لهگهلیاندا، (نهبو بهکره) دهلی: کاتیک ههوال گهشت به پیغهمبهری خوا ﷺ کهخهلکی فارس کچی کیسریان کردوته پادشای خویان فهمووی: ((گهلێک کاروباری خویان بهنافرمتیک بسپرن ههرگیز سهکهوتوو نابن)).

٤٤٢٦- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: سَمِعْتُ الزُّهْرِيَّ، عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدٍ يَقُولُ: أَذْكَرُ أَنِّي خَرَجْتُ مَعَ الْعِلْمَانِ إِلَى ثَنِيَةِ الْوَدَاعِ نَتَلَقَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ. وَقَالَ سُفْيَانُ مَرَّةً مَعَ الصُّبَّانِ^(٣).

٤٤٢٦- سانیبی کوری یهزید ﷺ دهلی: بیرم دی من لهگهل کومهلی میرد منداال رۆشتین بو سهنیهتولوداع بوپیشوازی کردنی پیغهمبهری خوا ﷺ سوفیان له گیرانهوهیهکدا دهلی: سائب وتی: لهگهل منداالاندا (رۆشتین).

٤٤٢٧- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الزُّهْرِيَّ، عَنِ السَّائِبِ أَذْكَرُ أَنِّي خَرَجْتُ مَعَ الصُّبَّانِ نَتَلَقَى النَّبِيَّ ﷺ إِلَى ثَنِيَةِ الْوَدَاعِ، مَقْدَمَهُ مِنْ غَزْوَةِ تَبُوكَ^(٤).

٤٤٢٧- زوهری له سانیبهوه ﷺ گیرایهوه وتی: لهگهل کومهلی منداالدا (له مهدینه) دهرجووین له سهنیهتولوداع بهحزمهت پیغهمبهری خوا ﷺ بکهین و پيشوازی لی بکهین لهگهراوههیدا له غهزای تهبووک.

(١) پروانه: ٧٠٩٩.

(٢) که لهشکرهکی عایشه ﷺ بو به هاورنیمتی ههر بهک له تهلهه و زوبهر ﷺ له دزی لهشکری عملی ﷺ.

(٣) پروانه: ٣٠٨٣.

(٤) پروانه: ٣٠٨٣.

٨٥ - بَابُ مَرَضِ النَّبِيِّ ﷺ وَوَقَاتِهِ

وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ﴾ (٢٠) ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخَصُمُونَ (٢١) ﴿الزمر ٤٤٢٨ - وَقَالَ يُونُسُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ: قَالَ عُرْوَةُ قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَقُولُ فِي مَرَضِهِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ: "يَا عَائِشَةُ، مَا أَزَالُ أَجِدُ أَلَمَ الطَّعَامِ الَّذِي أَكَلْتُ بِخَيْرٍ، فَهَذَا أَوَانٌ وَجَدْتُ انْقِطَاعَ أَنْبَهَرِي مِنْ ذَلِكَ السَّمَ".

٨٥- باسی نه خوش که وتنی پیغه مبه ر ﷺ و وفات کردنی

وه باسی ئەم فەرمايشتهی خوای بهرز و بلند: (ئەهێ موحه مه د ﷺ) بهراستی تۆده مری و ئەوانیش دهمرن له پاشان بێگومان ئیوه له روژی دواهی دا لای بهرومردگارتان داواچی دهن لهدری یه کتری).

٤٤٢٨- عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا دهلی: پیغه مبه ری خوا ﷺ له نه خوشیه کهیدا که پنی وفاتی کرد دمیغه رموو: به بهردهوامی نازاری ئەو (گوشت) خواردنه ی که له خه یبه ر خواردم ههستی پیده کهم جا نیستا نه وکاته یه پچرانی شاده ماری دلم ههست پیده کهم به هو ی نه وره ره وه (ی له خه یبه ردا پیمدرا).

٤٤٢٩- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنْ أُمِّ الْفَضْلِ بِنْتِ الْحَارِثِ قَالَتْ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقْرَأُ فِي الْمَغْرِبِ بِالْمُرْسَلَاتِ عُرْفًا، ثُمَّ مَا صَلَّى لَنَا بَعْدَهَا حَتَّى قَبِضَهُ اللَّهُ^(١).

٤٤٢٩- ئوموملفه زلی کچی حاریس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دهلی: گویم لئ بوو له نوێزی ئیواره دا پیغه مبه ر ﷺ (سورته تی: وَالْمُرْسَلَاتِ عُرْفًا) ده خویند، له دوا ئەوه ئیتر پێش نوێزی بۆ نه کردین تا خوا بر دیه وه بۆلای خو ی و مراندی.

٤٤٣٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَرَعَرَةَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي بَشِيرٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: كَانَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رضي الله عنه يُذِنُ ابْنَ عَبَّاسٍ، فَقَالَ لَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ: إِنَّ لَنَا أَبْنَاءَ مِثْلَهُ. فَقَالَ: إِنَّهُ مِنْ حَيْثُ تَعْلَمُ. فَسَأَلَ عُمَرُ ابْنَ عَبَّاسٍ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ: ﴿إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ۖ﴾ النصر. فَقَالَ: أَجَلَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم أَعْلَمَهُ إِيَّاهُ. فَقَالَ: مَا أَعْلَمُ مِنْهَا إِلَّا مَا تَعْلَمُ^(١).

٤٤٣٠- سه عیدی کوری جوبهیر له ئیبنو عهباسه وه رضي الله عنه ده گپریته وه و ده ئی: عومه ری کوری خه تتاب رضي الله عنه ئیبنو عهباسی له خوی نزیک ده کرده وه، عه بدوره حمانی کوری عه و فیش پی وت: به راستی ئیمهش کورانی وهك ئیبنو عهباسمان ههیه، عومه ریش وتی: بیگومان خوت دمرانی که نه وه (له زانستدا چه ند زانیه) جا عومه ر پرسیاری مانای نه م نایه ته ی: ﴿إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ۖ﴾ النصر، له ئیبنو عهباس کرد، ئیبنو عهباس وتی: مه بهستی پی مردنی پیغه مبه ری خواجه صلى الله عليه وسلم خوا ئاگاداری کردوته وه له مردنه که ی، عومه ر وتی: منیش هه ر وهك زانین و تیگه شتنه که ی توی لی دمرانم و تیده گه م.

٤٤٣١- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ سُلَيْمَانَ الْأَحْوَلِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ: قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: يَوْمَ الْخَمِيسِ وَمَا يَوْمَ الْخَمِيسِ! اشْتَدَّ بِرَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم وَجَعُهُ فَقَالَ: "الْثُّونِي أَكْتُبُ لَكُمْ كِتَابًا لَنْ تَصْلُوا بَعْدَهُ أَبَدًا". فَتَنَازَعُوا، وَلَا يَنْبَغِي عِنْدَ نَبِيِّ تَنَازُعٍ، فَقَالُوا: مَا شَأْنُهُ؟ أَهَجَرَ؟ اسْتَفْهِمُوهُ. فَذَهَبُوا يَرُدُّونَ عَلَيْهِ. فَقَالَ: "دَعُونِي، فَإِلَا أَنَا فِيهِ خَيْرٌ مِمَّا تَدْعُونِي إِلَيْهِ". وَأَوْصَاهُمْ بِثَلَاثٍ قَالَ: "أَخْرِجُوا الْمُشْرِكِينَ مِنْ جَزِيرَةِ الْعَرَبِ، وَأَجِيزُوا الْوَفْدَ بِنَحْوِ مَا كُنْتُمْ أَجِيزُهُمْ". وَسَكَتَ عَنِ الثَّلَاثَةِ، أَوْ قَالَ: فَتَسَيَّئُهَا^(٢).

(١) بېروانه: ٣٦٧.

(٢) بېروانه: ١١٤.

٤٤٣١- سەعیدی کۆری جوبەیر لە ئیبنو عەبباسەو﹪ دەگێڕێتەو﹪ کەووتی: رۆژی پێنج شەممە ئای چ رۆژیک بوو، لەو رۆژەدا نەخۆشییەکی زۆر قورس بوو بۆیە فەرمووی: (پێنوسێکم) بۆ بێن تانوسراویکتان بۆ بنوسم لەپاش ئەو نوسراوە هەرگیز سەر لێشیواو نەبن ئەنجا هاوێلان بویە ناکۆکیان لە خزمەت پێغەمبەر یشدا نابێ ناکۆکی بکریت جاھەندیک وتیان: ئەوە چییەتی (لە ناپەرەتیدا) قسەکانی دەپرسکێن، جا ویستیان وەلامی بدەنەو﹪ پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((وازم لی بێن، چونکە ئەو﹪ی من تێیدام چاکترە لەو﹪ی ئێو﹪ لەمەنتان دەو﹪ و منی بۆ بانگ دەکەن)) وﻣﺴﻰ وﻣﺴﻰتی بۆ کردن وﻣﺴﻰ وﻣﺴﻰ: ((هەموو بێبەرستان لەدوورگە ی عەرمب دەرکەن، وەدیاری و بەخششی بدەن بەنۆینەرەکان بەو شیو﹪ی من پێم دەمان)) (ئیبنو عەبباس) لە وﻣﺴﻰتی سێیەم بێدەنگ بوو، یان (سەعید) وتی: لەبیرم چۆتەو﹪.

٤٤٣٢- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: لَمَّا حُضِرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي النَّبْتِ رَجُلًا، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "هَلُمُّوا أَكْتُبْ لَكُمْ كِتَابًا لَا تَضِلُّوا بَعْدَهُ". فَقَالَ بَعْضُهُمْ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَدْ غَلَبَهُ الْوَجَعُ، وَعِنْدَكُمْ الْقُرْآنُ، حَسْبُنَا كِتَابُ اللَّهِ. فَاخْتَلَفَ أَهْلُ النَّبْتِ وَاخْتَصَمُوا، فَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ: قَرَّبُوا يَكْتُبْ لَكُمْ كِتَابًا لَا تَضِلُّوا بَعْدَهُ. وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ غَيْرَ ذَلِكَ، فَلَمَّا أَكْثَرُوا اللَّغْوَ وَالِاخْتِلَافَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "قُومُوا". قَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ فَكَانَ يَقُولُ ابْنُ عَبَّاسٍ: إِنَّ الرِّزْيَةَ كُلَّ الرِّزْيَةِ مَا حَالَ بَيْنَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَبَيْنَ أَنْ يَكْتُبَ لَهُمْ ذَلِكَ الْكِتَابَ. لِاخْتِلَافِهِمْ وَلَعَطِهِمْ^(١).

٤٤٣٢- ئیبنو عەبباس ﷺ دەلی: لەوکاتە ی پێغەمبەری خوا ﷺ لەسەرەمەرگدا بوو پیاوانیک لە مالدابوون، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((وەرن بانوسراویکتان

بۆبنوسم له دواى ئه و نوسراوه گوپراو سه رگهردان نه بن)) ئينجا هه نديكيان وتيان: بئگومان پيغه مبهري خوا ﷺ ئازار زورى بۆهيئاوه و ئيوهش قورئانتان ههيه (وله به رده ستاندايه) قورئانه كهى خوامان به سه، جا ئه و كه سانهى له مالدابوون ناكۆكو جياواز بوون ههيان بوو دهيووت: نزيك بنه وه (ليى) تانوسراو يكتان بۆ بنوسيت له پاش ئه و گوپراو لاپى نه بن، هه شيان بوو شتيكى تر جگه له وهى دهوت، ئه نجا كه دهنكه دهنكو ناكۆكى زورىان كرد پيغه مبهري خوا ﷺ فهرمووى: ((ههستن)) عوبه يدوللا دهلى: ئه نجا ئيبنو عه بباس ﷺ دهيووت: به لاي هه ره گه وه ره ئه ومبوو كه بوويه ريگر له نيوان پيغه مبهري خوا ﷺ و ئه وهى ئه و نامه يهيان بۆ بنوسيت به هوى ناكۆكى و دهنكه دهنكيانه وه.

٤٤٣٣-٤٤٣٤- حَدَّثَنَا يَسْرَةُ بْنُ صَفْوَانَ بْنِ جَمِيلٍ اللَّحْمِيُّ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: دَعَا النَّبِيَّ ﷺ فَاطِمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فِي شَكْوَاهِ الَّذِي قُبِضَ فِيهِ، فَسَارَهَا بِشَيْءٍ فَبَكَتْ، ثُمَّ دَعَاهَا فَسَارَهَا بِشَيْءٍ فَصَحِحَتْ، فَسَأَلْنَا عَنْ ذَلِكَ. فَقَالَتْ: سَارَنِي النَّبِيُّ ﷺ أَنَّهُ يُقْبَضُ فِي وَجَعِهِ الَّذِي تُوفِّيَ فِيهِ فَبَكَتْ، ثُمَّ سَارَنِي فَأَخْبَرَنِي أَنِّي أَوَّلُ أَهْلِهِ يَتْبَعُهُ فَصَحِحَتْ^(١).

٤٤٣٣-٤٤٣٤- عايشه رضى الله عنها دهلى: پيغه مبهري ﷺ له و نه خو شيهيدا كه تييدا وفاتى كرد، پيغه مبهري ﷺ بانگى فاتيمه رضى الله عنها كردو شتيكى به نهينى پى فهرموو فاتيمه گريا، له پاشان بانگى كرده وه شتيكى ترى به نهينى پى فهرموو ئه ويش پيكهنى (عايشه رضى الله عنها دهلى): ئيمهش دهر بارهى ئه و پرسيارمان لى كرد فاتيمهش وتى: به نهينى فهرمووى پيم كه بئگومان له و نه خو شيهيدا دا هه ببوو وفات دهكات و گيانى دهكيشرى، بويه گريام، پاشان به نهينى هه والى پيدام كه بئگومان له كه سوكارى خوى من يه كه م كه سم به دواييدا دهجم (دهمرم) بويه منيش پيكه نيم.

٤٤٣٥- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سَعْدٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كُنْتُ أَسْمَعُ أَنَّهُ لَا يَمُوتُ نَبِيٌّ حَتَّى يُخَيَّرَ بَيْنَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، فَسَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ فِي مَرَضِهِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ وَأَخَذَتْهُ بُحَّةٌ يَقُولُ: ﴿مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ﴾ (٦١) النساء. فَظَنَنْتُ أَنَّهُ خَيْرٌ^(١).

٤٤٣٥- عایشه رضی اللہ عنہا دهلی: من پیشتَر دهم بیست که هیچ پیغمبریک نامری تاسه پشک نه کری له نیوان دونیاو دواروژدا^(٢)، جا گویم لی بوو پیغمبر ﷺ لهو نه خوشیهی تییدا ومفاتی کرد- دهنگ گری و زبرییه کی لی پهیدا بوو بوو- دهیفرموو له گهل نهوانه دا که خوا بههری رشتوو بهسهری اندا تا کو تایی نایه ته که، نیت زانیم که سهر پشک کراوه و (دواروژی هه لباردوو).

٤٤٣٦- حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سَعْدٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: لَمَّا مَرَضَ النَّبِيُّ ﷺ الْمَرَضَ الَّذِي مَاتَ فِيهِ جَعَلَ يَقُولُ: "فِي الرَّفِيقِ الْأَعْلَى"^(٣).

٤٤٣٦- عایشه رضی اللہ عنہا دهلی: کاتی پیغمبر ﷺ نه خوش کهوت بهو نه خوشی یه تییدا ومفاتی کرد دهستی کرد به ووتی: له گهل هاوړیانی ههره بلندا^(٤).

٤٤٣٧- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ: إِنَّ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ صَحِيحٌ يَقُولُ: "إِنَّهُ لَمْ يُقْبَضْ نَبِيٌّ قَطُّ حَتَّى يَرَى مَقْعَدَهُ مِنَ الْجَنَّةِ ثُمَّ يَحْيَا" أَوْ: "يُخَيَّرُ". فَلَمَّا اشْتَكَى وَحَصَرَهُ الْقَبْضُ وَرَأْسُهُ عَلَى فَخِذِ عَائِشَةَ عَشِيَ عَلَيْهِ، فَلَمَّا أَفَاقَ شَخَصَ بَصَرُهُ نَحْوَ سَقْفِ الْبَيْتِ ثُمَّ قَالَ: "اللَّهُمَّ فِي الرَّفِيقِ الْأَعْلَى". فَقُلْتُ: إِذَا لَا يُجَاوِرُنَا. فَعَرَفْتُ أَنَّهُ حَدِيثُهُ الَّذِي كَانَ يُحَدِّثُنَا وَهُوَ صَحِيحٌ^(٥).

(١) پروانه: ٤٤٣٦، ٤٤٣٧، ٤٤٦٣، ٤٥٨٦، ٦٣٤٨، ٦٥٠٩.

(٢) له نیوان مردن و ژهاند کامیان هه لدمیزیریت.

(٣) پروانه: ٤٤٣٥.

(٤) مه بهستی له گهل پیغمبر اندا که له شوینی ههره بلندان

(٥) پروانه: ٤٤٣٥.

٤٤٣٧- عوروهی کوری زوبهیر دهگیرپتهوه که عائیشه رضی الله عنها دهلپت پیستر که پیغه مبهری خوا رضی الله عنها ساغ بوو دهی فهرموو: ((ببگومان هیچ پیغه مبهریک گیانی نه کیشر اوه ههتا شوینی خوئی له بهههشتدا نه بینیی، له پاشان کاره که دمدرپته دمستی^(١) یان سهرپشک دهکری)) جا کاتی نه خووش کهوت وکاتی گیان کیسانی هات له وکاته دا سهری له سهر پانی عائیشه بوو هووشی به خوئی نه ما جاکه هووشی کردهوه چاوی بهرز کردهوه بۆبنمیچی ماله که له پاشان فهرمووی: ((خودایه بمگهیه نه به هاوړپیانم له شوینه ههره به رزه که)) منیش وتم: که واته: لای نیمه نامینی نه و سا زانیم نه وه نه و فهرموو دمییهی بوو که پیستر بوئی باس دهکردین که له شساغ بوو.

٤٤٣٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ حَدَّثَنَا عَقَّانُ، عَنْ صَخْرِ بْنِ جُوَيْرِيَةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ: دَخَلَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ وَأَنَا مُسْنِدُهُ إِلَى صَدْرِي، وَمَعَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ سِوَاكٌ رَطْبٌ يَسْتَنْ بِهِ، فَأَبَدَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَصْرَهُ، فَأَخَذْتُ السَّوَاكَ فَقَصَمْتُهُ وَنَفَضْتُهُ وَطَيَّبْتُهُ، ثُمَّ دَفَعْتُهُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَاسْتَنْ بِهِ، فَمَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ اسْتَنْ اسْتِنَانًا قَطُّ أَحْسَنَ مِنْهُ، فَمَا عَدَا أَنْ قَرَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ رَفَعَ يَدَهُ أَوْ إصْبَعَهُ، ثُمَّ قَالَ: "فِي الرَّفِيقِ الْأَعْلَى". ثَلَاثًا ثُمَّ قَضَى، وَكَأَنَّهُ تَقُولُ: مَاتَ بَيْنَ حَاقِنَتِي وَذَاقِنَتِي^(٢).

٤٤٣٨- عائیشه رضی الله عنها دهلی: عهبدوره حمانی کوری نه بوو بهکر هاته ژوره وه بۆ خرمهت پیغه مبهر رضی الله عنها منیش (پیغه مبهرم رضی الله عنه) نابوو به سنگمه وه عهبدوره حمانیش سیواکیکی تهرو تازهی پیبوو سیواکی پیده کرد، پیغه مبهری خواش رضی الله عنها چاوی تیپریبوو ته ماشای دهکرد جا سیواکه کهم (له عهبدوره حمان)

(١) یان له پاشان سهلامی خواحافیزی لی دمکری.

(٢) پروانه: ٨٩٠.

ومرگرت و برپیم^(١) و پاکم کردم و ته‌رم کرد، پاشان دام به پیغه‌مبهر ﷺ نه‌ویش سیواکی پیکرد، جا هرگیز پیغه‌مبهری خوام ﷺ نه‌بینیوه نه‌ومنده به جوانی سیواکی کردبێ، جا هر نه‌ومنده له سیواک کردنه‌موکه بوویه‌وه، دمستی - یان په‌نجه‌ی - به‌رزکردوه له پاشان سی جار فه‌مووی (خوایه) له‌ناوهاورپییانی پله‌به‌رزدا بم له‌شوینی هه‌رمبه‌رز له پاشان ومفاتی کرد، وه عائیشه ﷺ دهیوت: (پیغه‌مبهر ﷺ) ومفاتی کرد سه‌ری له نیوان سنگم وژی‌ر چه‌ناکه‌مدابوو.

٤٤٣٩- حَدَّثَنِي جِبَانٌ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَخْبَرَتْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا اشْتَكَى نَفَثَ عَلَى نَفْسِهِ بِالْمُعَوَّذَاتِ وَمَسَحَ عَنْهُ يَدَيْهِ، فَلَمَّا اشْتَكَى وَجَعَهُ الَّذِي تُوُفِّيَ فِيهِ طَفِقَتْ أَنْفُثَ عَلَى نَفْسِهِ بِالْمُعَوَّذَاتِ، الَّتِي كَانَ يَنْفِثُ، وَأَمَسَحَ بِيَدِ النَّبِيِّ ﷺ عَنْهُ^(٢).

٤٤٣٩- عوروه ده‌لی: عائیشه ر.ه. بوی گیرایه‌وه که پیغه‌مبهری خوا ﷺ بێشتر نه‌خووشی یان نازاری هه‌بوایه مه‌عوزاتی ده‌خوینده‌وو فوی ده‌کرد به‌خویداو دمستی ده‌یينا به‌لاشه‌یدا، جاکاتی نه‌و نه‌خووشییه‌ی گرت له‌تییدا ومفاتی کرد من له‌گه‌ل خویندنی مه‌عوزاتدا فوم ده‌کردپایدا که‌بێشتر خو‌ی ده‌یخویندو فووی پیاده‌کردبه‌خویدا وه‌دمستی خویم ده‌یينا به‌لاشه‌یدا.

٤٤٤٠- حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُخْتَارٍ، حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ، عَنْ عَبَادِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ، أَنَّ عَائِشَةَ أَخْبَرَتْهُ أَنَّهَا سَمِعَتْ النَّبِيَّ ﷺ وَأَصَعَتْ إِلَيْهِ قَبْلَ أَنْ يَمُوتَ، وَهُوَ مُسْنِدٌ إِلَيَّ ظَهَرَهُ يَقُولُ: "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي، وَالْحَقْنِي بِالرَّفِيقِ"^(٣).

(١) برپیم له‌بار برپیزی یان له‌باری نه‌وی نه‌و به‌شمی عمه‌بورحمان سیواکی بێ کردبوو.

(٢) بروانه: ٥٠١٦، ٥٧٣٥، ٥٧٥١.

(٣) بروانه: ٥٧٧٤.

٤٤٤٠- عه ببادی کوری عه بدوللای کوری زوبهیر دهگیریتیه وه که عایشه رضی الله عنها بوی گیرایه وه که له پیغه مبهری خوی رضی الله عنه بیست و گوئی بوگرتبوو به چاکی کاتی بشتی نابوو به سنگمه وه پیش نه وهی و وفات بکات دهی فهرموو: ((خودایه لیم خویش بهو ره حمم پیبکه و بهم گه یه نیت به شوینی هاوریان)).

٤٤٤١- حَدَّثَنَا الصَّلْتُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ هِلَالِ الْوَزَّانِ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ رضی الله عنها قَالَتْ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ فِي مَرَضِهِ الَّذِي لَمْ يَقُمْ مِنْهُ: "لَعَنَ اللَّهُ الْيَهُودَ، اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ". قَالَتْ عَائِشَةُ: لَوْلَا ذَلِكَ لَأُبْرِزَ قَبْرُهُ، حَتَّى أَنْ يَتَّخَذَ مَسْجِدًا^(١).

٤٤٤١- عورووی کوری زوبهیر دهلی: عایشه رضی الله عنها دهلی: پیغه مبهر رضی الله عنه لهو نه خوشییه یدا که هه لئه سایه وه (وو وفاتی کرد) فهرمووی: ((خوا نه فرینی کرد له جووه کان (چونکه) گوری پیغه مبهره کانیان کرد به مزگهوت)) عایشه رضی الله عنها وتی: له بهرئه وه فهرموودمیه نه بویه گۆره که ی (پیغه مبهر) یان رضی الله عنه بهرز ده کرده وه (پیغه مبهر رضی الله عنه) تر ساوه گۆره که ی بکریته مزگهوت.

٤٤٤٢- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عُقَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنِي عُقَيْلٌ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ بْنِ مَسْعُودٍ، أَنَّ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ قَالَتْ: لَمَّا ثَقُلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَاشْتَدَّ بِهِ وَجَعُهُ اسْتَأْذَنَ أَرْوَاجَهُ أَنْ يُرْصَ فِي بَيْتِي، فَأَذِنَ لَهُ، فَخَرَجَ وَهُوَ بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ تَخَطُّ رِجْلَاهُ فِي الْأَرْضِ: بَيْنَ عَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، وَبَيْنَ رَجُلٍ آخَرَ. قَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ فَأَخْبَرْتُ عَبْدَ اللَّهِ بِالَّذِي قَالَتْ عَائِشَةُ، فَقَالَ لِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبَّاسٍ: هَلْ تَدْرِي مَنْ الرَّجُلُ الْآخَرُ الَّذِي لَمْ تُسَمِّ عَائِشَةُ؟ قَالَ: قُلْتُ: لَا. قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ هُوَ عَلِيٌّ. وَكَأَنَّ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ تَحَدَّثُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لَمَّا دَخَلَ بَيْتِي وَاشْتَدَّ بِهِ وَجَعُهُ قَالَ:

"هَرِيقُوا عَلَيَّ مِنْ سَبْعِ قَرَبٍ لَمْ تُخَلَّلْ أَوْكِتُهُنَّ لَعَلِّي أَغْهَدُ إِلَى النَّاسِ". فَأَجْلَسَنَاهُ فِي مِخْضَبٍ لِحَفْصَةِ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ، ثُمَّ طَفِقْنَا نَصُبُ عَلَيْهِ مِنْ تِلْكَ الْقَرَبِ، حَتَّى طَفِقَ يُشِيرُ إِلَيْنَا بِيَدِهِ أَنْ قَدْ فَعَلْتُمْ، قَالَتْ: ثُمَّ خَرَجَ إِلَى النَّاسِ فَصَلَّى لَهُمْ وَخَطَبَهُمْ^(١).

٤٤٤٢- عائیشه ؓ دهلی: کاتی نهخوشییه که ی پیغه مبهەر ﷺ قورس وگران بوو و تینی بو هینا مؤله تی خواست له خیزانه گانی که له مالی مندا چاود پیری نهخوشییه که ی بگریت، نهوانیش مؤله تیان داو رازی بوون، جا که له مال هاته دمروه دوو پیاو چوونه ژیر بالی قاجه گانی به زهویدا دهخشان له نیوان عه ببا سی کوری عه بدولوت ته لیب و وپیاویکی تر دا بوو، عوبه ی دوللا وتی: نهو قسه ی عائیشه م ﷺ گیرایه وه بو عه بدوللا، عه بدوللا ی کوری عه ببا سیش ﷺ پیی وتم: دهرانی پیاوه که کی بووه که عائیشه ناوی نه هینا؟ دهلی وتم: نهخیر، عه بدوللا ی کوری عه ببا س وتی: نهو پیاوه عه لی بوو ﷺ، عائیشه هه می شه دمی گیرایه وه که پیغه مبهەر ﷺ دوا ی نه وه ی هات بو مالی من نازاره که ی تینی بو هینا قورس بوو قهرمووی: ((له ناوی حهوت کونده م بیا که ن که دمه کانیا ن نه کرابیت ه وه به لکو (چاک ببه وه و) و مسیت بکه م بو خه لکی)) نیمه ش پیغه مبهرمان ﷺ له ته شتیکی حه فسه ی خیزانیدا دانی شاندا پاشان ده ستمان کرد به ناو پیاکردنی له ناوی نهو حهوت کونده یه هه تا دهستی کرد به نامازه کردن بو مان ((که نه وه ی پیویست بوو کردتان)) عائیشه وتی: پاشان (چاک بوویه وه و) رۆشته دهر وه بو ناو خه لکی نویزی بو کردن و وتاری بو دان.

٤٤٤٣- وَأَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ، أَنَّ عَائِشَةَ وَعَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ ؓ قَالَا: لَمَّا نَزَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ طَفِقَ يَطْرَحُ حَمِيصَةً لَهُ عَلَى وَجْهِهِ، فَإِذَا اغْتَمَّ كَشَفَهَا عَنْ وَجْهِهِ

وَهُوَ كَذَلِكَ يَقُولُ: "لَعَنَهُ اللَّهُ عَلَى الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى، اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ". يُحَذِّرُ مَا صَنَعُوا^(١).

٤٤٤٢- عانیشه و عهبدوللای کوری عهباس ﷺ دهلین: کاتی پیغهمبهری خوا ﷺ لهسهرمه رگدابوو قوماشیکی خمت خمتی خوئی ههبوو دهیدا بهسهر رپوخساری دا که تهنگه نهفیس دهبوو لای دمیر لهسهر رپوخساری ئا لهو حالهتهدابوو دهیفرموو: ((نهفرینی خوا له جولهکه وگاوردن بئیت گوپی پیغهمبهرکانیان کردبه مزگهوت)) مسوئلمانانی بیدارده کرده لهوهی ئهوان کردبوویان.

٤٤٤٥ - أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ أَنَّ عَائِشَةَ قَالَتْ: لَقَدْ رَاجَعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فِي ذَلِكَ، وَمَا حَمَلَنِي عَلَى كَثْرَةِ مُرَاجَعَتِهِ إِلَّا أَنَّهُ لَمْ يَقَعْ فِي قَلْبِي أَنَّ يُحِبَّ النَّاسُ بَعْدَهُ رَجُلًا قَامَ مَقَامَهُ أَبَدًا، وَلَا كُنْتُ أَرَى أَنَّهُ لَنْ يَقُومَ أَحَدٌ مَقَامَهُ إِلَّا تَشَاءَمَ النَّاسُ بِهِ، فَأَرَدْتُ أَنْ يَعْدِلَ ذَلِكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ أَبِي بَكْرٍ. رَوَاهُ ابْنُ عُمَرَ وَأَبُو مُوسَى وَابْنُ عَبَّاسٍ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ^(٢).

٤٤٤٥- (زوهری دهلی): عوبهیدوللای بوئی گپرامه وه که عانیشه ﷺ وتی: بهراستی لهو بارمیه وه (فهمانی کردبوو ئهبو بهکر پیشنوژی خه لک بکات) چهند جار رۆشتمه خزمهتی پیغهمبهری خوا ﷺ نهوش پالی پیوهنام که زۆر برۆمه خزمهتی نهومبوو که نهدهچوو دلمه وه که خه لکی (مسوئلمانان) ههرگیز کهسیکیان خوش بوئی له دواپی پیغهمبهر ﷺ له شوینی ئه ودا بووستی (و پیش نوژیان بکات) و من گومانم وابوو ههر که سیک له شوینی پیغهمبهر ﷺ دا بووستی خه لکی رهبین و ناویمید دهن بهرانبهری، بویه وستم پیغهمبهری خوا ﷺ لا بدات له داواکهی له ئهبو بهکر ﷺ (که پیش نوژی کردنه بو مسوئلمانان).

(١) بروانه: ٤٣٥، ٤٣٦.

(٢) بروانه: ١٩٨.

- (نهم فهرموودمیه) هه ریه که له ئیبنو عومهر و نه بو موسا و ئیبنو عه عباس
ﷺ له پیغه مبهروه ﷺ گیراویانه ته وه.

٤٤٤٦- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ الْهَادِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ
بْنِ الْقَاسِمِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: مَاتَ النَّبِيُّ ﷺ وَإِنَّهُ لَبَيْنَ حَاقِنَتِي وَدَاقِنَتِي، فَلَا
أَكْرَهَ شِدَّةَ الْمَوْتِ لِأَحَدٍ أَبَدًا بَعْدَ النَّبِيِّ ﷺ^(١).

٤٤٤٦- عایشه رضی اللہ عنہا ده لێ: پیغه مبههر ﷺ وهفاتی کرد سه ری له نیو سنگم و
ژیرچه ناكه مده بوو، جا دوانه وه (ناره حهت بوونی پیغه مبههرم ﷺ له کاتی سه ره
مه رگدا بینی) هه رگیز سه ختی مردن (و گیان کیشان) م بوکسه س پی ناخوش نی
یه باش پیغه مبههر ﷺ.

٤٤٤٧- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ، أَخْبَرَنَا بِشْرُ بْنُ شُعَيْبٍ بْنُ أَبِي حَمْزَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنِ الزُّهْرِيِّ
قَالَ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ كَعْبٍ بْنُ مَالِكٍ الْأَنْصَارِيُّ -وَكَانَ كَعْبُ بْنُ مَالِكٍ أَحَدَ الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ-
تَيَبَ عَلَيْهِمْ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ أَخْبَرَهُ، أَنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ ﷺ خَرَجَ مِنْ عِنْدِ رَسُولِ اللَّهِ
ﷺ فِي وَجَعِهِ الَّذِي تُوُفِّيَ فِيهِ، فَقَالَ النَّاسُ يَا أَبَا حَسَنِ، كَيْفَ أَصْبَحَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ؟ فَقَالَ: أَصْبَحَ
بِحَمْدِ اللَّهِ بَارِتًا. فَأَخَذَ بِيَدِهِ عَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، فَقَالَ لَهُ: أَنْتَ وَاللَّهِ بَعْدَ ثَلَاثِ عَشْرٍ
الْعَصَا، وَإِنِّي وَاللَّهِ لَأَرَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ سَوْفَ يَتَوَقَّى مِنْ وَجَعِهِ هَذَا، إِنِّي لَأَعْرِفُ وَجُوهَ بَنِي عَبْدِ
الْمُطَّلِبِ عِنْدَ الْمَوْتِ، أَذْهَبَ بِنَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَلَنَسْأَلَهُ: فِيمَنْ هَذَا الْأَمْرُ؟ إِنْ كَانَ فِينَا
عَلِمْنَا ذَلِكَ، وَإِنْ كَانَ فِي غَيْرِنَا عَلِمْتَاهُ فَأَوْصِي بِنَا. فَقَالَ عَلِيٌّ: إِنَّا وَاللَّهِ لَنَسْأَلُهَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ
فَمَنْعَتَاهَا لَا يُعْطِيهَا النَّاسُ بَعْدَهُ، وَإِنِّي وَاللَّهِ لَا أَسْأَلُهَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ^(٢).

(١) بروانه: ٨٩٠.

(٢) بروانه: ٦٣٦٦.

٤٤٤٧- زوهری دهلی: عهبدووللای کورپی کهعبی مالیکی نه نصاری بوی گیرامه وه - کهعبی کورپی مالیک ﷺ یهکیک بوو لهوسئ کهسهی تهوبهیان لی گیراکرا - بیگومان عهبدووللای کورپی عهعباس (ﷺ) بوی گیرایه وه که عهلی کورپی نه بو تالیب ﷺ لای پیغه مبهری خوا ﷺ هاته دهره وه لهو نه خوشیهی که تییدا وهفاتی کرد جا خه لگی وتیان: ئهی باوکی حه سهن پیغه مبهری خوا ﷺ چونه؟ ئه ویش وتی: سوپاس بوخوا چاک بوته وه.

ئه نجا عهعباسی کورپی عهبدوولوتته لیب ﷺ دهستی عهلی گرت وپی وتی: وللاهی تو پاش سئ رۆزی تر که سیکي فهمانت به سهردا دهریت وه سویند به خوا به دلنیا ییه وه وای بو دهمچ پیغه مبهری خوا ﷺ لهم نه خوشیهیدا زور نابات دهری، به راستی من دهمانم روخساری بهنی عهبدوولوتته لیب له کاتی (نزیکی) مردندا چی لی دیت، بابرۆین بو خزمهتی پیغه مبهری خوا ﷺ و پرسیری لی بکهین ئه م کار (ی خیلافهت) به بو کی ده بیئت؟ ئه گهر له ئیمه دا بی ئه وه دهمزانین، خو ئه گهر له خه لکانی تر دا بوو دهمزانین و وه سیتمان بو دهکات، عهلیش وتی: به راستی وللاهی ئه گهر ئیمه ئه وکاری (خیلافهت) داوا بکهین له پیغه مبهری خوا و ﷺ ئه ویش پیمان نه دات ئه وه خه لک له پاش ئه و پیمان نادمن، وه وللاهی من داوای ناکه م له پیغه مبهری خوا ﷺ.

٤٤٤٨- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَفْرِ قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنِي عُقَيْلٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ ﷺ أَنَّ الْمُسْلِمِينَ بَيْنَا هُمْ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ مِنْ يَوْمِ الْاِثْنَيْنِ، وَأَبُو بَكْرٍ يُصَلِّي لَهُمْ لَمْ يَفْجَأْهُمْ إِلَّا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَدْ كَشَفَ سِتْرَ حُجْرَةِ عَائِشَةَ، فَنَظَرَ إِلَيْهِمْ وَهُمْ فِي صُفُوفِ الصَّلَاةِ. ثُمَّ تَبَسَّمَ يَضْحَكُ، فَكَصَّ أَبُو بَكْرٍ عَلَى عَقْبِيهِ لِيَصِلَ الصَّفَّ، وَظَنَّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يُرِيدُ أَنْ يَخْرُجَ إِلَى الصَّلَاةِ، فَقَالَ أَنَسُ: وَهَمَّ الْمُسْلِمُونَ أَنْ

يَفْتَتِنُوا فِي صَلَاتِهِمْ قَرَحًا بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَأَشَارَ إِلَيْهِمْ بِيَدِهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ أَمُّوا صَلَاتَكُمْ، ثُمَّ دَخَلَ الْحُجْرَةَ وَأَرْخَى السُّتْرَ^(١).

٤٤٤٨- نه نهسی کوری مالیک ﷺ ده گێڕته وه: له کاتی کدا که مسوولمانان پوژی دوو شه ممه له نوێزی به یانیدا بوون- نه بو به کر ﷺ پێشنوێزی بو ده کردن و شتیکی چاو مروان نه کراو بوو بو نه وان که پێغه مبهری خوا ﷺ په رده ی ژوره که ی عایشه ﷺ لادا، جا سه ی ریکی کردن له کاتی کدا نه وان (هاوه لان) له ریزی نوێز دا بوون پاشان پێغه مبهر ﷺ زمرده خه نه یه کی کردو پێکه نی، نه نجا نه بو به کر پاشه و پاش هاته دواوه تابگاته ریزه که وه وای زانی که پێغه مبهری خوا ﷺ دمیه وئ بێته دمر وه بو نوێز، نه نجا نه نهس وتی: وه مسوولمانان ویستیان واز له نوێز ده کیان بێنن و بیهرن له بهر دلخوشیان به پێغه مبهری خوا ﷺ به دهستی ناماژه ی بو کردن که نوێز ده که تان ته و او که ن له پاشان پوشته ژوره که وه په رده که ی دادایه وه.

٤٤٤٩- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ، حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ سَعِيدٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ، أَنَّ أَبَا عَمْرٍو ذُكْوَانَ -مَوْلَى عَائِشَةَ- أَخْبَرَهُ أَنَّ عَائِشَةَ كَانَتْ تَقُولُ: إِنَّ مِنْ نِعَمِ اللَّهِ عَلَيَّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ تَوَفَّى فِي بَيْتِي وَفِي يَوْمِي، وَبَيْنَ سَحْرِي وَنَحْرِي، وَأَنَّ اللَّهَ جَمَعَ بَيْنَ رِيقِي وَرِيقِهِ عِنْدَ مَوْتِهِ، دَخَلَ عَلَيَّ عَبْدُ الرَّحْمَنِ وَبِيَدِهِ السَّوَاكُ وَأَنَا مُسْنِدَةٌ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَرَأَيْتُهُ يَنْظُرُ إِلَيْهِ، وَعَرَفْتُ أَنَّهُ يُحِبُّ السَّوَاكَ، فَقُلْتُ: آخُذْهُ لَكَ؟ فَأَشَارَ بِرَأْسِهِ أَنْ نَعَمْ. فَتَنَاولَتْهُ فَاشْتَدَّ عَلَيْهِ، وَقُلْتُ: أَلَيْسَ لَكَ؟ فَأَشَارَ بِرَأْسِهِ أَنْ نَعَمْ. فَلَيْتَنُتُهُ، وَبَيْنَ يَدَيْهِ رَكُوعٌ -أَوْ غَلَبَةُ، يَشْكُ عُمَرُ- فِيهَا مَاءٌ، فَجَعَلَ يُدْخِلُ يَدَيْهِ فِي الْمَاءِ فَيَمْسَحُ بِهِمَا وَجْهَهُ يَقُولُ: "لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، إِنَّ لِلْمَوْتِ سَكْرَاتٍ". ثُمَّ نَصَبَ يَدَهُ فَجَعَلَ يَقُولُ: "فِي الرَّفِيقِ الْأَعْلَى". حَتَّى قُبِضَ وَمَا لَتْ يَدُهُ^(٢).

(١) بروانه: ٦٨٠.

(٢) بروانه: ٨٩٠.

٤٤٤٩- نه‌بو‌عه‌مر زم‌کوانی -نازاد‌کراوی عایشه -ده‌گیر‌پته‌وه که عایشه ﷺ ده‌لی؛ بی‌گومان یه‌کێک له‌نیعمه‌ت و به‌هر‌ه‌گانی خوا به‌سه‌رم‌نه‌وه نه‌ومیه که پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ له مائی مندا و مفا‌تی کرد و له‌وه رۆژ‌مدا که پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ لای من بوو^(١)، وه (سه‌ری) له نیوان سنگ و ژێر‌چه‌ناکه‌مدا بوو (و مفا‌تی کرد) وه خوا له‌کاتی مردنیدا تفی من و پی‌غه‌مبه‌ری ﷺ کو‌کرده‌وه، عه‌بدوره‌حمان هاته ژووره‌وه بۆ لام و سیواکیکی به‌ده‌سته‌وه‌بوو، منیش سه‌ری پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ خست‌بویه سه‌ر سنگم بینیم سه‌یری سیواکه‌که ده‌کات وزانیم که چه‌زی له سیواکه، بۆیه وتم: بۆت و مرگرم؟ به‌سه‌ر ئاماژه‌ی کرد و وتی به‌لی، منیش (سیواکه‌که‌م و مرگرت) پیم دا جا نازاره‌که‌ی زۆری بۆهینا، وتم: بۆت نه‌رم که‌مه‌وه ؟ نه‌ویش به‌سه‌ر ئاماژه‌ی کرد وتی: به‌لی، منیش سیواکه‌که‌م بۆنه‌رم کردو له‌به‌رده‌میدا جه‌ومنه‌یه‌کی چه‌رمی بچوک - یان قاپیکی گه‌وره‌ی دارین هه‌بوو- عومه‌ر^(٢) گومانی هه‌بووه -ئاوی تیدا بوو، جا زوو زوو ده‌سته‌کانی ده‌خسته‌ناو ئاوه‌که‌و دهم و‌چاوی پی‌ فێنک ده‌کرده‌وه‌و ده‌یفه‌رموو: ((هیچ په‌رس‌تراویکی به‌راست نی یه‌ جگه‌ له‌ خوا بی‌گومان مردن و (گیانه‌لا) سه‌خت و زم‌حه‌مه‌ته)) هه‌تا گیانی کی‌شاو ده‌ستی شل بوو لار بووه‌وه (و مفا‌تی کرد).

٤٤٥٠- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ، حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ، أَخْبَرَنِي أَبِي، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَسْأَلُ فِي مَرَضِهِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ يَقُولُ: "أَيْنَ أَنَا غَدًا؟ أَيْنَ أَنَا غَدًا؟". يُرِيدُ يَوْمَ عَائِشَةَ، فَأَذِنَ لَهُ أَزْوَاجُهُ يَكُونُ حَيْثُ شَاءَ، فَكَانَ فِي بَيْتِ عَائِشَةَ حَتَّى مَاتَ عِنْدَهَا، قَالَتْ عَائِشَةُ: فَمَاتَ فِي الْيَوْمِ الَّذِي كَانَ يَدُورُ عَلَيَّ فِيهِ فِي بَيْتِي، فَقَبَضَهُ اللَّهُ وَإِنَّ رَأْسَهُ لَبَيْنَ نَحْرِي وَسَحْرِي، وَخَالَطَ رِيقُهُ رِيقِي، ثُمَّ قَالَتْ: دَخَلَ عَبْدُ

(١) واته نۆبمه سه‌ری مانه‌ومی بوو لای عایشه ﷺ

(٢) یه‌کێکه له‌ راومه‌کانی ئهم فهرمووده‌یه.

الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ وَمَعَهُ سَوَاكٌ يَسْتَنْ بِهٖ فَتَنَظَرَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقُلْتُ لَهُ: أَعْطِنِي هَذَا السَّوَاكَ يَا عَبْدَ الرَّحْمَنِ. فَأَعْطَانِيهِ فَقَضَيْتُهُ^(١)، ثُمَّ مَضَعْتُهُ فَأَعْطَيْتُهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَاسْتَنْ بِهٖ وَهُوَ مُسْتَنِدٌ إِلَى صَدْرِي^(٢).

٤٤٥٠- هیشامی کوری عورو ده‌لی: باوکم هه‌والی دامی له عائیشه‌وه ﷺ نه‌ویش گپ‌رایه‌وه که پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ونه‌خوشیه‌یدا که‌وه‌مفاتی کرد تییدا پرسپاری ده‌کردوو دهی هه‌رموو: ((من سبه‌ینی له‌کویم من سبه‌ینی له‌کویم؟)) مه‌به‌ستی نه‌ورۆژه بوو نۆبه‌ی عائیشه‌یه ﷺ جا هه‌موو هاوسه‌ره‌مکانی مۆله‌تیان دا له‌هه‌رکوئی بی‌ت خو‌ی بی‌ت خو‌شه، نیت له‌ مالی عائیشه بوو هه‌تا لای عائیشه و‌مفاتی کرد، عائیشه ﷺ ده‌لی: نه‌نجا پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ له‌و رۆژهدا و‌مفاتی کرد ده‌گه‌را به‌سه‌رهاوسه‌ره‌مکانیدا له‌ مالی من بوو، خوی گه‌وره بر‌دییه‌وه بۆلای خو‌ی له‌وکاته‌دا سه‌ری له‌ نیوان ژێرچه‌ناکه و‌سنگمدا بوو، وه تفی نه‌و من تیکه‌ل بوون^(٣)، له‌ پاشان عائیشه وتی: عه‌بدوره‌حمانی کوری نه‌بو به‌کر ﷺ هاته‌ژورمه‌وه سیواکیکی پی‌ بوو سیواکی پی‌ ده‌کرد، پی‌غه‌مبه‌ری خواش ﷺ سه‌یری سیواکه‌که‌ی ده‌کرد منیش وتم، نه‌ی عه‌بدو ره‌حمان نه‌و سیواکه‌م بدمری، نه‌ویش پی‌ی دام منیش به‌ دانه‌کانم نه‌رمم کردو جوویم و ته‌رم کردو دام به‌ پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌ویش که سه‌ری نابوو به‌سنگمه‌وه سیواکی پی‌ کرد.

٤٤٥١- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: تَوَقَّى النَّبِيُّ ﷺ فِي بَيْتِي وَفِي يَوْمِي، وَبَيْنَ سَحْرِي وَتَحْرِي، وَكَانَتْ إِحْدَانَا تُعَوِّدُهُ بِدُعَاءٍ إِذَا مَرَضَ، فَذَهَبْتُ أُعَوِّدُهُ، فَرَفَعَ رَأْسَهُ إِلَى السَّمَاءِ وَقَالَ: "فِي الرَّفِيقِ الْأَعْلَى

(١) (فَقَضَيْتُهُ) له‌سهرمه‌ مانامان کردوه له‌ په‌وپه‌تیکێ تری بوخاریدا به‌ (فَقَضَيْتُهُ) هاتوو به‌ دانمکانم لعم کردو شکندم. إرشاد الساری، ٩/٤١٢.

(٢) په‌روانه: ٨٩٠.

(٣) کاتی سیواکه‌که‌ی نه‌رم کرد به‌ تفی دهمی و دابه‌ نه‌ویش سیواکی پی‌ کرد به‌و شیویه‌ تفیان تیکه‌ل بوو.

فِي الرَّفِيقِ الْأَعْلَى". وَمَرَّ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ وَفِي يَدِهِ جَرِيدَةٌ رَطْبَةٌ، فَنَظَرَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ فَظَنَنْتُ أَنَّ لَهُ بِهَا حَاجَةً فَأَخَذْتُهَا، فَمَضَغْتُ رَأْسَهَا وَنَفَضْتُهَا، فَدَفَعْتُهَا إِلَيْهِ، فَاسْتَنْ بِهَا كَأَحْسَنِ مَا كَانَ مُسْتَنًّا، ثُمَّ نَاوَلَنِيهَا فَسَقَطَتْ يَدُهُ - أَوْ سَقَطَتْ مِنْ يَدِهِ - فَجَمَعَ اللَّهُ بَيْنَ رِيقِي وَرِيقِهِ فِي آخِرِ يَوْمٍ مِنَ الدُّنْيَا وَأَوَّلِ يَوْمٍ مِنَ الْآخِرَةِ^(١).

٤٤٥١- ئیبنونهبی مولهیکه له عایشهوه ﷺ، دهگیریتهوه که وتی: پیغهمبهه ﷺ له مالی من و روژی من وسهری له نیوان سنگ وگهردنما بوو وهفاتی کرد، وه نهگه کاتی پیغهمبهه ﷺ نهخوش بکهوتایه یهکیک لهنیمه ی هاوسهرانی مهعوزاتی (بهفووهوه) پیا دهخویند، بویه منیش دهمتم کرد به مهعوزات خویندن پیایدا، نهویش سهری بهرز کردهوه بو ناسمان و فهرمووی: ((بمگهیهنه بهشوینی هاوپرکانم (له بهههشتی) ههر بهرزدا بمگهیه بهشوینی هاوپرکانم (له بهههشتی) ههر بهرزدا)) عهبدوپهحمانی کوری نهبو بهکر ﷺ تیپهپی ودار سیواکیکی تهپی به دهمتهوه بوو، پیغهمبهه ﷺ سهیری (سیواکهکهی) کرد گومانم برد که پیویستی پییهتی، منیش (لهعهبدوپرمان) ورم گرت، ئینجاسهرمهکهیم لهدهمدا جووی جاپوختم کردهوه^(٢) وپییم دا پیغهمبهه ریش ﷺ سیواکی پی کردو وهک جوانترین سیواک کردن کهپیشتر دهیکرد پاشان سیواکهکهی دایهوه پییم و دهمستی کهوت یا سیواکهکه له دهمستی کهوت ئیتر خوا له کوئا روژی دنیا و یهکهه روژی دواپوژدا^(٣) تفی من و نهو (پیغهمبهه ﷺ) ی پیکهوه کو کردهوه (بههوی سیواکهکهیهوه).

٤٤٥٣- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ، أَنَّ عَائِشَةَ أَخْبَرَتْهُ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ ﷺ أَقْبَلَ عَلَى قَرَسٍ مِنْ مَسْكِنِهِ بِالسُّنْحِ حَتَّى نَزَلَ،

(١) پروانه: ٨٩٠

(٢) سیواکهکه سهرمهکی شی دهکهپتهوه همدئی ورده پيشالی زیادهی دهپییت پیویسته لایههیت و له سیواکهکه جیای کهپتهوه.

(٣) سهارمت به پیغهمبهه ﷺ.

فَدَخَلَ الْمَسْجِدَ فَلَمْ يُكَلِّمِ النَّاسَ حَتَّى دَخَلَ عَلَى عَائِشَةَ، فَتَيَمَّمُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ مُغَشَّى بِثَوْبٍ حَبْرَةٍ، فَكَشَفَ عَنْ وَجْهِهِ، ثُمَّ أَكَبَّ عَلَيْهِ فَقَبَّلَهُ وَبَكَى. ثُمَّ قَالَ: يَا أَبَا أَنْتَ وَأُمِّي، وَاللَّهِ لَا يَجْمَعُ اللَّهُ عَلَيْكَ مَوْتَتَيْنِ، أَمَّا الْمَوْتَةُ الَّتِي كُتِبَتْ عَلَيْكَ فَقَدْ مُتَّهَا^(١).

٤٤٥٣- نه بو سه له مه ده لێ: عائیشه (رضی اللہ عنہا) خیرانی پیغه مبهه (ﷺ) بو ی گپرايه وه: كه نه بو به كر (ﷺ) به سواری نه سه به كه يه وه هات له مالى خو يه وه كه له سونج بوو، تا دابه زى و چويه ژووره وه بو مزگهوت وه سه ی له گه ل كه سدا نه كرد هه تا رپوشت بو مالى عائیشه (رضی اللہ عنہا) روو به پیغه مبهه (ﷺ) رپوشت به پوشاكيكى خه تخه تى يه مه نى داپوشرا بوو نه نجا دم و چاوى لاداو كهوت به سه رى داو ماچى كرد پاشان گريا و وتى: به دايك و باوكه وه به قوربانى بى وه لا الهى خوا دوو مردنت له سه ر كو ناكاته وه جا نه و مردنه ی كه بو ت نوو سرا بوو چه شتت^(٢).

٤٤٥٤ - قَالَ الزُّهْرِيُّ: وَحَدَّثَنِي أَبُو سَلَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ خَرَجَ وَعُمَرُ يُكَلِّمُ النَّاسَ فَقَالَ: اجْلِسْ يَا عُمَرُ. فَأَبَى عُمَرُ أَنْ يَجْلِسَ. فَأَقْبَلَ النَّاسُ إِلَيْهِ وَتَرَكُوا عُمَرَ، فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: أَمَّا بَعْدُ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يَعْبُدُ مُحَمَّدًا ﷺ فَإِنَّ مُحَمَّدًا قَدْ مَاتَ، وَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ يَعْبُدُ اللَّهَ فَإِنَّ اللَّهَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ، قَالَ اللَّهُ: ﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ﴾ (٣٣) ﴿إِلَى قَوْلِهِ: ﴿الشَّكِرِ﴾﴾ (٣٤) آل عمران. وَقَالَ: وَاللَّهِ لَكَانَ النَّاسُ لَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ هَذِهِ الْآيَةَ حَتَّى تَلَاهَا أَبُو بَكْرٍ، فَتَلَّاهَا مِنْهُ النَّاسُ كُلُّهُمْ، فَمَا أَسْمَعَ بَشَرًا مِنَ النَّاسِ إِلَّا يَتْلُوهَا. فَأَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ أَنَّ عُمَرَ قَالَ: وَاللَّهِ مَا هُوَ إِلَّا أَنْ سَمِعْتُ أَبَا بَكْرٍ تَلَاهَا، فَعَقِرْتُ حَتَّى مَا تُقْلِنِي رِجْلَايَ، وَحَتَّى أَهْوَيْتُ إِلَى الْأَرْضِ حِينَ سَمِعْتُهُ تَلَاهَا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَدْ مَاتَ^(٣).

(١) بروانه: ١٢٤١، ١٢٤٢.

(٢) مه بى ستى نه بو به كر (ﷺ) (له سه ر دای دروست یا به سمند) نه و به كه تو له م مردنت زیندو ناكریتمه وهك همنێك له هاوه لان گومان

ده بن تو زیندو دمه كریتمه وه و ملی همندی كس دمه رپیت، بوجونى تریش هه، به لام نه مه ی باسما ن كرد به سمنترپیان ه.

(٣) بروانه: ١٢٤٢.

٤٤٥٤- عهبدوڼلای کوری عهیباس ﷺ دهگیرتهوه که نهبو بهکر ﷺ هات و عومهر ﷺ قسهی دهکرد بوڅه لکه که پئی وت: دانیشه نهی عومهر بهلام عومهر رازی نه بوودانیشیت. جا خه لکه که روویان له نهبو بهکر کردو عومهریان بهجی هیشت، نهجا نهبو بهکر ووتی نه مه و له پاشان هرکام له نیوه موحه ممدی ﷺ په رستووه نهوه دنیا بن بهبی گومان موحه ممد مردوو، وههر کامیکتان خوای په رستووه نهوه بیگومان خوا زیندوه و نامری خوای گه وره دهفرمووی: (وه موحه ممد ﷺ) ته نها پیغه مبه ری که نه مر نی یه بیگومان له پیش نهو پیغه مبه رانی تر رابوردوون) تاده گاته (سوپاس گوزاران) (ئیبنو عهیباس) وتی: وه لاهی وه که نهوهی نه یانزانایی که خوا نهو نایه تهی دابه زاندوه تا نهبو بهکر خویندیه وه جا خه لکه که هه موو لهویان و مرگرت، ئینجا هه رکه سیک گوئی لی دمبوو ده خویندیه وه.

(زوهری دهئی:) جا سه عیدی کوری موسوی به بوی گیرامه وه که عومهر ﷺ وتی: وه لاهی ههر نه و منده گویم لی بوو نهبو بهکر نهو نایه تهی خویندیه وه هیزم نه ما به جوړی قاچه کانم توانای راگرتن میان نه ماو هه تا که و تمه سر زهوی که لیم بیست و خویندیه وه که دنیا بووم پیغه مبه ر ﷺ وفاتی کردوه.

٤٤٥٥- ٤٤٥٦- ٤٤٥٧- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ مُوسَى بْنِ أَبِي عَائِشَةَ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ، عَنْ عَائِشَةَ وَابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ ﷺ قَبَلَ النَّبِيَّ ﷺ بَعْدَ مَوْتِهِ ^(١).

٤٤٥٥- ٤٤٥٦- ٤٤٥٧- عائشه و ئیبنو عهیباس ﷺ دهگیرنه وه که نهبو بهکر ﷺ پیغه مبه ری ﷺ ماچ کرد پاش وفاتی.

٤٤٥٨- حَدَّثَنَا عَلِيُّ، حَدَّثَنَا يَحْيَى وَزَادَ: قَالَتْ عَائِشَةُ: لَدَدْنَاهُ فِي مَرَضِهِ، فَجَعَلَ يُشِيرُ إِلَيْنَا أَنْ لَا تَلْدُونِي، فَقُلْنَا كَرَاهِيَةَ الْمَرِيضِ لِلدَّوَاءِ. فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ: "أَلَمْ أَنْهَكُمُ أَنْ تَلْدُونِي؟". قُلْنَا: كَرَاهِيَةَ الْمَرِيضِ لِلدَّوَاءِ. فَقَالَ: "لَا يَبْقَى أَحَدٌ فِي الْبَيْتِ إِلَّا لَدَّ وَأَنَا أَنْظَرُ، إِلَّا الْعَبَّاسُ، فَإِنَّهُ لَمْ يَشْهَدْكُمْ". رَوَاهُ ابْنُ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ^(١).

٤٤٥٨- (ئیمامی بوخاری دهلی): عهلی بووی گیراینه وه وتی: یه حیا بووی گیراینه وه ئه مهی زیاده (له فهرمووده کهی پیشو) عائیشه ووتی: له نه خوشیه کهیدا درمانمان کرده دهی پیغه مبهی ﷺ ئه ویش به ئامازه پیمانی دهوت درمان مه که نه دهم، ئیمهش وتمان: له بهر ئه وهی نه خوش چهزی به درمان خواردن نی یه، جا که هوشی هاته وه فهرمووی: ((نایا من ریگیریم نه کرد له وهی که درمانم بدنه ی؟)) وتمان (له وانه یه) له بهر چهز نه کردنی نه خوش بیت بو درمان خواردن ئه نجا فهرمووی: ((کهس له م ماله نه مینیت کهرنا به بهرچاومه وه درمانی پی ددریت جگه له عه عباس ﷺ چونکه بیگومان ئه وه له گه لتان ناماده نه بو)).

- (ئهم فهرموودیه بهم سه نه دهمش هاتوه) ئیبنو ئه بی زیناد گیراویه تیه وه له هیشامه وه له باوکیه وه ئه ویش له عائیشه وه ﷺ له پیغه مبهی وه ﷺ.

٤٤٥٩- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، أَخْبَرَنَا أَزْهَرُ، أَخْبَرَنَا ابْنُ عَوْنٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الْأَسْوَدِ قَالَ: ذَكَرَ عِنْدَ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَوْصَى إِلَى عَلِيٍّ، فَقَالَتْ: مَنْ قَالَ؟ لَقَدْ رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَإِنِّي لَمُسْنِدُهُ إِلَى صَدْرِي، فَدَعَا بِالطَّسْتِ فَأَنْخَنَتْ فَمَاتَ، فَمَا شَعَرْتُ، فَكَيْفَ أَوْصَى إِلَى عَلِيٍّ؟^(٢)

٤٤٥٩- ئه سوود دهلی: لای عائیشه دا ﷺ باسکرا بیگومان پیغه مبهی ﷺ وه سیتی بو عهلی ﷺ کردوه، عائیشهش وتی: کی ئه مهی ووت؟ سویند به خوا پیغه مبهی ﷺ

(١) پروانه: ٥٧١٢، ٦٨٨٦، ٦٨٩٧.

(٢) پروانه: ٢٧٤١.

دی خوّم سه‌ریم نوساندبوو به سنگمه‌وه نه‌نجا داوای ته‌شتیکی کردو خاو بو‌یه‌وه و وفاتی کرد من هه‌ستم پی نه‌کرد، ئیتر چوّن وه‌سیتی کرد بو‌ عه‌لی ﷺ.

٤٤٦٠- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ مِغْوَلٍ، عَنْ طَلْحَةَ قَالَ: سَأَلْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي أَوْفَى رضي الله عنه: أَوْصَى النَّبِيُّ ﷺ؟ فَقَالَ: لَا. فَقُلْتُ: كَيْفَ كُتِبَ عَلَى النَّاسِ الْوَصِيَّةُ أَوْ أَمَرُوا بِهَا؟ قَالَ: أَوْصَى بِكِتَابِ اللَّهِ ^(١).

٤٤٦٠- ته‌لحه ده‌لی: پرسیارم له عه‌بدوللای کوری نه‌بی نه‌وفا رضي الله عنه کرد: ئایا پی‌غه‌مبه‌ر رضي الله عنه وه‌سیتی کرد؟ وتی: نه‌خیر. جا وتم: وه‌سیت کردن چوّن پی‌ویست کراوه له‌سهر خه‌لکی یان چوّن فه‌رمانیان پی کراوه به وه‌سیت کردن؟ وتی: به هورئانه‌که‌ی خوا وه‌سیت کردن پی‌ویست کراوه.

٤٤٦١- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ قَالَ مَا تَرَكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ دِينَارًا وَلَا دِرْهَمًا وَلَا عَبْدًا وَلَا أَمَةً، إِلَّا بَغَلْتَهُ الْبَيْضَاءُ الَّتِي كَانَ يَرْكَبُهَا، وَسِلَاحَهُ، وَأَرْضًا جَعَلَهَا لِابْنِ السَّبِيلِ صَدَقَةً ^(٢).

٤٤٦١- عه‌مری کوری حاریس رضي الله عنه ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ر رضي الله عنه هیج دینار و دره‌م و کو‌یله و که‌نیزه‌کیکی له پاش خو‌ی به‌جی نه‌هیلا جگه له ئیستره می یه سبه‌که‌ی که سواری ده‌بوو له‌گه‌ل شمشیره‌که‌ی و زه‌وییه‌ک که کوردبووی به‌خیر بو‌ ری‌بواران.

٤٤٦٢- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَادُ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: لَمَّا ثَقُلَ النَّبِيُّ ﷺ جَعَلَ يَتَغَشَّاهُ، فَقَالَتْ فَاطِمَةُ رضي الله عنها: وَاکْرَبْ أَبَاهُ. فَقَالَ لَهَا: "لَيْسَ عَلَيَّ أَيْبُكَ كَرَبٌ بَعْدَ

(١) بروانه: ٣٧٤٠.

(٢) بروانه: ٣٧٣٩.

الْيَوْمَ". فَلَمَّا مَاتَ قَالَتْ: يَا أَبَتَاهُ، أَجَابَ رَبًّا دَعَاهُ، يَا أَبَتَاهُ، مَنْ جَنَّتْهُ الْفِرْدَوْسِ مَأْوَاهُ، يَا أَبَتَاهُ إِلَى جِبْرِيلَ نَنْعَاهُ. فَلَمَّا دُفِنَ قَالَتْ فَاطِمَةُ عليها السلام: يَا أَنَسُ، أَطَابَتْ أَنْفُسُكُمْ أَنْ تَحْثُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وآله التُّرَابَ؟!

٤٤٦٢- نه نهس صلى الله عليه وآله دهلی کاتی نه خوشییه که ی پیغمه مبه صلى الله عليه وآله گران وسهخت بوو زوو زوو له هوش خوش دهچوو، بویه فاتیمه عليها السلام دمیوت: نای بو نارهحتی و نازاری باوگم پیغمه مبه ریش صلى الله عليه وآله پی فهرموو: ((له مرو به دواوه نیتر باوگت هیچ نارهحتیه ک نابینی)) جا که ومفاتی کرد فاتیمه وتی: نهی باوکه گیان، به دهم داوای پهرومردگاریه وه چوو نهی باوکه گیان نهو کهسه له بههشتدا فیردهوس جیگاته نهی باوکه گیان ومفاتی به جیبریل عليه السلام راده که یه نین، نه نجا که نیژرا فاتیمه وتی: نهی نه نهس چو دلتان هات که خوئتان کرد بهسه ر لاشه ی پیغمه مبه ری خوادا صلى الله عليه وآله ؟.

٨٦- بَابُ آخِرِ مَا تَكَلَّمَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وآله

٤٤٦٣- حَدَّثَنَا يَشْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، قَالَ يُونُسُ: قَالَ الزُّهْرِيُّ: أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ فِي رَجَالٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ أَنَّ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وآله يَقُولُ وَهُوَ صَحِيحٌ: "إِنَّهُ لَمْ يُقْبَضْ نَبِيٌّ حَتَّى يَرَى مَقْعَدَهُ مِنَ الْجَنَّةِ، ثُمَّ يُخَيَّرُ". فَلَمَّا نَزَلَ بِهِ وَرَأْسُهُ عَلَى فَخِذِي غُشِّي عَلَيْهِ، ثُمَّ أَفَاقَ، فَأَشْخَصَ بَصَرَهُ إِلَى سَفْفِ النَّبْتِ ثُمَّ قَالَ: "اللَّهُمَّ الرَّفِيقَ الْأَعْلَى". فَقُلْتُ: إِذَا لَا يَخْتَارُنَا. وَعَرَفْتُ أَنَّهُ الْحَدِيثُ الَّذِي كَانَ يُحَدِّثُنَا وَهُوَ صَحِيحٌ قَالَتْ: فَكَانَتْ آخِرَ كَلِمَةٍ تَكَلَّمَ بِهَا: "اللَّهُمَّ الرَّفِيقَ الْأَعْلَى" ^(١).

٨٦- باسی کوټا فهرمووده که پیغمبر ﷺ فهرموویهتی^(١)

٤٤٦٣- زوهری دهلی: سهعیدی کوری موسهیهب له ناو چهند پیاویکی زانادا بوی گیرامهوه که عائشه رضی الله عنها وتی: پیغمبر ﷺ که لهشی ساغ بوو دمیغهرموو: ((بیگومان هیچ پیغمبریک گیانی نهکیشراوه ههتا جیگای خوی له بههشت دا نهدی بی له پاشان سهرپشک کراوه^(٢))) جا کاتی مردنی نزیک بویهوه سهری له سه رانم بوو له هوشی خوی چوو، پاشان هوشی کردهوه و چاوی برپیه بنمیچی ژوورهکه له پاشان فهرمووی: ((خوایه بمگهیهنه بهشوینی هاوړیکانم (لهبههشتی) ههره بهرزدا)) منیش وتم: کهواته پیغمبر ﷺ نیمه ههئابزیری^(٣) وه زانیم ئەمه نهو فهرموودهیه که پیشتر له کاتی لهش ساغیدا بوی باس کردین. عائشه رضی الله عنها دهلی: جا کوټا قسهیهک که پیغمبر ﷺ کردی ئەمه بوو ((خوایه بمگهیهنه به هاوړیکانم له بههشتی ههره بالادا))

٨٧- بابُ وَقَاةِ النَّبِيِّ ﷺ

٤٤٦٤-٤٤٦٥- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا شَيْبَانُ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ عَائِشَةَ وَابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ لَبِثَ مَكَّةَ عَشْرَ سِنِينَ يُنْزَلُ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ، وَبِالْمَدِينَةِ عَشْرًا^(٤).

٨٧- باسی وهفاتی پیغمبر ﷺ

٤٤٦٤-٤٤٦٥- ئەبو سهلهمه له عائشه و ئیبنو عبباسهوه رضی الله عنهما دهگێڕیتهوه ودهلێن: که پیغمبر ﷺ ده سال^(١) له مکهکهدا مایهوه قورنانی بو دابهزی، وه له مەدینهشدا دهسال مایهوه.

(١) ممبست کوټا قسهیهک.

(٢) له نیوان مانهوه له ژياندا یا مردن.

(٣) مردن ههلهبزی.

(٤) الحديث ٤٤٦٤: [٤٩٧٨] - الحديث ٤٤٦٥: [٣٨٥١].

٤٤٦٦- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ تُوْفِيَ وَهُوَ ابْنُ ثَلَاثٍ وَسِتِّينَ. قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: وَأَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ مِثْلَهُ^(١).

٤٤٦٦- عایشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا دهگیریتتهوه: که پیغه مبهری خوا ﷺ ته مهنی شهست و سی سال بوو ومفاتی کرد.

ئیبنو شیهاب دهلی: سه عیدی کوری موسه ییه بیش هاوشیوهی ئهم فهرموودهی بو گیراومه تهوه.

٨٨- بَابُ

٤٤٦٧- حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: تُوْفِيَ النَّبِيُّ ﷺ وَدِرْعُهُ مَرْهُونَةٌ عِنْدَ يَهُودِيٍّ بِثَلَاثِينَ. (يَعْنِي: صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ)^(٢).

٨٨- بَابُ

٤٤٦٧- عایشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا دهلی: پیغه مبهری خوا ﷺ ومفاتی کردو زریه جهنگیه کهی بارمته بوو لای جوله که یه که لهبری سی (مه بهستی: ربه جویه).

٨٩- بَابُ بَعَثِ النَّبِيِّ ﷺ أَسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي مَرَضِهِ الَّذِي تُوْفِيَ فِيهِ

٤٤٦٨- حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ الضَّحَّاكُ بْنُ مَخْلَدٍ، عَنِ الْفَضِيلِ بْنِ سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ: اسْتَعْمَلَ النَّبِيُّ ﷺ أَسَامَةَ، فَقَالُوا فِيهِ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "قَدْ بَلَغَنِي أَنْكُمْ قُلْتُمْ فِي أَسَامَةَ، وَإِنَّهُ أَحَبُّ النَّاسِ إِلَيَّ"^(٣).

(١) هاش بهرانی وحی ماوی سی سال، ومک شمعی دهلی. بروانه: إرشاد الساری: ٤٢١/٩.

(٢) بروانه: ٣٥٣٦.

(٣) بروانه: ٣٠٦٨.

٨٩- باسی پیغه‌مبەر ﷺ له نه‌خۆشییه‌که‌یدا که‌ تیی‌دا وه‌فاتى کرد ئوسامه‌ی کورێ زه‌یدی نارد (به سو‌پایه‌که‌وه‌ بۆ جه‌نگی رۆم)

٤٤٦٨- سالیم له‌ (عه‌بدوللای کورێ عومه‌ری) باوکیه‌وه‌ ده‌گیرێته‌وه‌ ده‌ئێ:
پیغه‌مبەر ﷺ ئوسامه‌ی کرده‌ سه‌رکرده‌ (بۆسو‌پایه‌ک) جا خه‌لکه‌که‌ قسه‌یان
کردو (ره‌خنه‌یان گرت) پیغه‌مبهریش ﷺ فه‌رمووی: ((بیگومان پێم که‌شته‌وه‌وه‌
که‌ئێوه‌ ده‌رباره‌ی ئوسامه‌ ره‌خنه‌تان گرتووه‌ قسه‌تان وتوووه‌، بیگومان ئوسامه‌
خۆشه‌ویسترین که‌سه‌ لای من)).

٤٤٦٩- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بَعَثَ بَعْثًا، وَأَمَرَ عَلَيْهِمْ أَسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ، فَطَعَنَ النَّاسَ فِي إِمَارَتِهِ، فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: "إِنْ تَطَعُنُوا فِي إِمَارَتِهِ فَقَدْ كُنْتُمْ تَطَعُونُ فِي إِمَارَةِ أَبِيهِ مِنْ قَبْلُ، وَإِنَّمَا اللَّهُ إِنْ كَانَ لَخَلِيفًا لِلْإِمَارَةِ، وَإِنْ كَانَ لِمَنْ أَحَبَّ النَّاسُ إِلَيَّ، وَإِنْ هَذَا لِمَنْ أَحَبَّ النَّاسُ إِلَيَّ بَعْدَهُ"^(١).

٤٤٦٩- عه‌بدوللای کورێ عومه‌ر ﷺ ده‌گیرێته‌وه‌: که‌ پیغه‌مبەر ﷺ ده‌سته‌یه‌ک
له‌هاوه‌لانی نارد ئوسامه‌ی کورێ زه‌یدی ﷺ کرد به‌ فه‌رمانده‌یان هه‌ندی که‌س
ره‌خنه‌یان له‌ فه‌رمانده‌یه‌که‌ی گرت^(٢)، پیغه‌مبەر ﷺ یش فه‌رمووی: ((ئه‌گه‌ر
ره‌خنه‌ بگرن له‌فه‌رمانده‌یه‌تی ئه‌و (ئوسامه‌) ئه‌وه‌ بیگومان پێشتریش ره‌خنه‌تان
ده‌گرت له‌ فه‌رمانده‌یه‌تی باوکی، سوێند به‌خوا زه‌ید شی‌او بوو بۆ فه‌رمانده‌یه‌تی،
وه‌ به‌راستی (زه‌ید) خۆشه‌ویسترین که‌سه‌ لای من وه‌ بیگومان ئه‌م (ئوسامه‌) ش
دوای ئه‌و خۆشه‌ویسترین که‌سه‌ لای من)).

(١) به‌روانه: ٣٧٣٠.

(٢) به‌روانه: ٣٧٣٠.

٩٠ - بابُ

٤٤٧٠- حَدَّثَنَا أَصْبَغُ قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو، عَنْ ابْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ أَبِي الْخَيْرِ، عَنِ الصَّنَابِيحِيِّ أَنَّهُ قَالَ لَهُ: مَتَى هَاجَرْتَ؟ قَالَ خَرَجْنَا مِنَ الْيَمَنِ مُهَاجِرِينَ، فَقَدِمْنَا الْجُحْفَةَ، فَأَقْبَلَ رَاكِبٌ فَقُلْتُ لَهُ: الْخَبَرُ؟ فَقَالَ: دَفَعْنَا النَّبِيَّ ﷺ مُنْذُ خَمْسٍ. قُلْتُ: هَلْ سَمِعْتَ فِي لَيْلَةِ الْقَدَرِ شَيْئًا؟ قَالَ: نَعَمْ، أَخْبَرَنِي بِلَالٌ مُؤَدَّنُ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ فِي السَّبْعِ فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ.

٩٠- باسیک

٤٤٧٠- ئیبنوئەبی حەبیب دەگێڕێتەوێه له ئەبولخەیرەوێه ئەویش دەگێڕێتەوێه له صونابیحیی یەوێه کە ئەبولخەیر بەصونابیحیی ووتوێه: کە ی کۆچت کرد (بۆمەدینە) ؟ وتی: له یەمەنەوێه دەرچووین (بەمەبەستی) کۆچکردن، ئەنجا گەشتینە جوحفە^(١)، ئەوسا کاروانێک هات پرسیارم لێ کرد دەنگ و باس چی یە ؟ وتی: پێنج رۆژ دەبیّت پێغه‌مبەرمان ﷺ ناشتووێه، وتم: دەربارە ی شەوی قەدر هیچت بیستووێه ؟ وتی: بیلالی بانگبێژی پێغه‌مبەر ﷺ بۆ ی گێڕامەوێه کە لەحەوت له دمه‌وه‌کە ی کۆتایی رەمه‌زاندایه‌.

٩١ - بابُ كَمْ غَزَا النَّبِيُّ ﷺ؟

٤٤٧١- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَجَاءٍ، حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ: سَأَلْتُ زَيْدَ بْنَ أَرْقَمَ ﷺ: كَمْ غَزَوْتَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ سَبْعَ عَشْرَةَ. قُلْتُ: كَمْ غَزَا النَّبِيُّ ﷺ؟ قَالَ: سَبْعَ عَشْرَةَ^(٢).

(١) گە شوێنی نیحرامی بەستنی خەلکی شامە، له نێوان مەککە و ئەوێدا پێنج یا شەش هوناهە.

(٢) برۆانه: ٣٩٤٩.

٤٠٥٧- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا لَيْثٌ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ ابْنِ الْمُسَيَّبِ أَنَّهُ قَالَ: قَالَ سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ ﷺ: لَقَدْ جَمَعَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ أُحُدٍ أَبَوَيْهِ كُلَّهُمَا. يُرِيدُ حِينَ قَالَ: "فِذَاكَ أَبِي وَأُمِّي" ^(١).

٤٠٥٧- سه‌عیدی کورپی موسه‌یه‌ب ده‌لئ: سه‌عیدی کورپی نه‌بی وه‌ققاص ﷺ وتی: پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ رۆژی غه‌زای ئو‌خوددا باوک و دایکی خو‌ی پی‌که‌وه‌ کۆ‌کرده‌وه‌ بۆم، (سه‌عیدی کورپی موسه‌یه‌ب ده‌لئ): مه‌به‌ستی (سه‌عد) نه‌وه‌ بو‌ کاتی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ ده‌یفه‌رموو دایک و باوکم به‌ قوربان‌ت بی‌ت، له‌ کاتی‌کدا سه‌عد ده‌جه‌نگا و (تیری ده‌هاو‌یشت).

٤٠٥٨- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا مِسْعَرٌ، عَنْ سَعْدٍ، عَنْ ابْنِ شَدَّادٍ قَالَ: سَمِعْتُ عَلِيًّا ﷺ يَقُولُ: مَا سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَجْمَعُ أَبَوَيْهِ لِأَحَدٍ غَيْرِ سَعْدٍ ^(٢).

٤٠٥٨- ئی‌بنو شه‌دداد وتی: له‌ عه‌لیم ﷺ بی‌ست ده‌یوت: له‌ پی‌غه‌مبه‌رم ﷺ نه‌بی‌ستوو‌ه‌ باوک و دایکی پی‌که‌وه‌ قوربان‌ی که‌سی‌ک بکات جگه‌ له‌ سه‌عد ﷺ.

٤٠٥٩- حَدَّثَنَا يَسْرَةُ بْنُ صَفْوَانَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَدَّادٍ عَنْ عَلِيٍّ ﷺ قَالَ: مَا سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ جَمَعَ أَبَوَيْهِ لِأَحَدٍ إِلَّا لِسَعْدِ بْنِ مَالِكٍ، فَإِنِّي سَمِعْتُهُ يَقُولُ يَوْمَ أُحُدٍ "يَا سَعْدُ ازْمِ، فِذَاكَ أَبِي وَأُمِّي" ^(٣).

٤٠٥٩- عه‌بدول‌لای کورپی ئی‌بنو شه‌دداد له‌ عه‌لیه‌وه‌ ﷺ ده‌گێ‌رپ‌ته‌وه‌ وتی: له‌ پی‌غه‌مبه‌رم ﷺ نه‌بی‌ستوو‌ه‌ باوک و دایکی پی‌که‌وه‌ قوربان‌ی که‌سی‌ک بکات جگه‌ له‌ سه‌عیدی کورپی مالیک ^(٤) پی‌گومان له‌ رۆژی (غه‌زای) ئو‌خوددا لی‌م بی‌ست ده‌یفه‌رموو: ((نه‌ی سه‌عد تیر به‌او‌یزه‌ (بۆ‌ بت په‌رستان)، باوک و دایکم به‌ قوربان‌ت بی‌ت)).

(١) ب‌روانه: ٣٧٢٥.

(٢) ب‌روانه: ٣٩٠٥.

(٣) ب‌روانه: ٣٩٠٥.

(٤) مالیک، ناوی باوکی سه‌عده (نهبو وه‌ققاص) کونیه‌ی باوکی‌متی.

۴۰۶۱- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ مُعْتَمِرٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: زَعَمَ أَبُو عَثْمَانَ أَنَّهُ لَمْ يَتَقَ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي بَعْضِ تِلْكَ الْأَيَّامِ الَّتِي يُقَاتِلُ فِيْهِنَّ عَيْرٌ طَلْحَةَ وَسَعْدٌ عَنْ حَدِيثِهِمَا^(۱).

۴۰۶۱- موعتهمیر له باوکیه‌وه ده‌گیریتیه‌وه ده‌لی: نه‌بو عوسمان ده‌لی: له هه‌ندی له‌و رۆژانه‌ی که پی‌غه‌مبهر ﷺ جه‌نگی تیا ده‌کرد جگه له ته‌لحه و سه‌عد که‌سی له‌گه‌لدا نه‌ماوه. (نه‌بو عوسمان) له فه‌رمووده‌ی هه‌ردووکیاندا (گیرایه‌وتیه‌وه).

۴۰۶۲- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي الْأَسْوَدَ، حَدَّثَنَا حَاتِمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يُونُسَ قَالَ: سَمِعْتُ السَّائِبَ بْنَ يَزِيدَ قَالَ: صَحِبْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ عَوْفٍ، وَطَلْحَةَ بْنَ عُبَيْدِ اللَّهِ، وَالْمِقْدَادَ وَسَعْدًا ؓ، فَمَا سَمِعْتُ أَحَدًا مِنْهُمْ يُحَدِّثُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، إِلَّا أَنِّي سَمِعْتُ طَلْحَةَ يُحَدِّثُ عَنْ يَوْمِ أُحُدٍ^(۲).

۴۰۶۲- سانیبی کوری یه‌زید وتی: هاوړپیه‌تی هه‌ر یه‌ک له: عه‌بدوړحمانی کوری عه‌وف و ته‌لحه‌ی کوری عوبه‌یدوللا و میقداد و سه‌عدم کردووه ؓ، له‌که‌سیانم نه‌بیستوو ده‌رمووده‌ی له پی‌غه‌مبهره‌وه ﷺ بگیریته‌وه، ته‌نها له ته‌لحه‌م بیستوو ده‌رمووده‌ی (له پی‌غه‌مبهره‌وه ﷺ) گیرایه‌وه ده‌رباره‌ی رۆژی (غه‌زای) ئو‌حوود.

۴۰۶۳- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ قَنَسٍ قَالَ: رَأَيْتُ يَدَ طَلْحَةَ سَلَاءً، وَقَى بِهَا النَّبِيَّ ﷺ يَوْمَ أُحُدٍ^(۳).

۴۰۶۳- قه‌یس ده‌لی: ده‌ستی ته‌لحه‌م ؓ بینی گۆج بوو بوو^(۴) له رۆژی (غه‌زای) ئو‌حووددا پی‌غه‌مبهری ﷺ پی‌ پاراستبوو.

(۱) پروانه: ۳۷۲۲، ۳۷۲۳.

(۲) پروانه: ۲۸۲۴.

(۳) پروانه: ۳۷۲۴.

(۴) ووشک بوو بوو، نی‌فلیج بوو بوو.

۴۰۶۴- حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ، عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمَ أُحُدٍ انْهَزَمَ النَّاسُ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم وَأَبُو طَلْحَةَ بَيْنَ يَدَيْ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم مُجَوَّبٌ عَلَيْهِ بِحَجَفَةٍ لَهُ، وَكَانَ أَبُو طَلْحَةَ رَجُلًا رَامِيًا شَدِيدَ النَّزْعِ، كَسَرَ يَوْمَئِذٍ قَوْسَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا، وَكَانَ الرَّجُلُ يَمُرُّ مَعَهُ بِجَعْبَةٍ مِنَ النَّبْلِ فَيَقُولُ: "انْزُهَا لِأَبِي طَلْحَةَ". قَالَ: وَيُشْرِفُ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم يَنْظُرُ إِلَى الْقَوْمِ، فَيَقُولُ أَبُو طَلْحَةَ: يَا أَبَا أَنْتَ وَأُمِّي، لَا تُشْرِفْ يُصِيبُكَ سَهْمٌ مِنْ سِهَامِ الْقَوْمِ، نَحْرِي دُونَ نَحْرِكَ. وَلَقَدْ رَأَيْتُ عَائِشَةَ بِنْتُ أَبِي بَكْرٍ وَأُمَّ سُلَيْمٍ، وَإِنَهُمَا لَمْشَمَرَتَانِ أَرَى خَدَمَ سُوقِهِمَا، تَنْفِرَانِ الْقِرْبَ عَلَى مُتُونِهِمَا، تُفْرِغَانِهِ فِي أَفْوَاهِ الْقَوْمِ، ثُمَّ تَرْجِعَانِ فَتَمْلَأْنِيهَا، ثُمَّ تَجِيئَانِ فَتُفْرِغَانِهِ فِي أَفْوَاهِ الْقَوْمِ، وَلَقَدْ وَقَعَ السَّيْفُ مِنْ يَدَيَّ أَبِي طَلْحَةَ إِذَا مَرَّتَيْنِ وَإِذَا ثَلَاثًا^(۱).

۴۰۶۴- نه نهس رضي الله عنه دهلی: له روژی غهزای ئوحووددا خه لک شکان و پیغه مبهریان صلى الله عليه وسلم به ته نهها به جیهیشت^(۲) نه بو ته لحه له بهرده می پیغه مبهردا صلى الله عليه وسلم بو وه لغانیکی کردبوو به سوپهر بو پیغه مبههر صلى الله عليه وسلم، نه بو ته لحه تیر هاویژ بوو، ژبی که وانه که ی زور توند بوو، نهو پوژه دوو یان سی که وانی شکاند، پیاو به ویدا تیده بهری تیردانی پر له تیری پی بوو پیغه مبه ریش صلى الله عليه وسلم دهیغه رموو: ((تیردانه که مت بو نه بو ته لحه هه لپژده)) وه پیغه مبههر صلى الله عليه وسلم خوی بهرز ده کرده وه سهیری خه لکه که ی ده کرد، نه بو ته لحه ش دهیوت: نه ی پیغه مبهری خوا صلى الله عليه وسلم دایک و باو کم به قوربانن بی، خوت بهرز مه که رموه نه وه ک تیریکی کافره کانت بهر که وئی، من به فیدات بم^(۳) (نه نهس دهلی) بیگومان عانی شه ی کچی نه بو به کر و ئومو سوله میم ﷺ بینی هه ردووکیان خویان لی هه لکردبوو خالخالی پییه کانیانم

(۱) پروانه: ۳۸۸۰.

(۲) مانای رسته که بهم جوهره، سنگی گهردی من هه لغانی سنگی و گهردی تو بیت و نهو تیرمی دیت بو تو بهر من که ویت.

دمبینی کوندهی ناویان بهکۆلهوه بوو بهپهله دمیان برد دمیان دا بهدهمی خهککهوه، پاشان ههردووکیان دهگهپانهوه کوندهکانیان پر لهناو دهکردهوه و نههاتنهوه و دمیان دا بهدهمی خهککهوه، وهسویند به خوا لهو رۆژدا (لهبهه وههوز بینیم) دووجار یان سی جار شمشیرهکه لهدهس نهبو تهلهجه کهوته خوار.

٤٠٦٥- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا أَبُو أَسَمَةَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: لَمَّا كَانَ يَوْمَ أُحُدٍ هُزِمَ الْمُشْرِكُونَ، فَصَرَخَ إِبْلِيسُ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ: أَيُّ عِبَادَ اللَّهِ، أُخْرَاكُمْ. فَرَجَعَتْ أَوْلَاهُمْ، فَاجْتَلَدَتْ هِيَ وَأَخْرَاهُمْ، فَبَصَرَ حُدَيْفَةُ فَإِذَا هُوَ بِأَيِّهِ الْيَمَانِ فَقَالَ: أَيُّ عِبَادَ اللَّهِ أَبِي أَبِي. قَالَ: قَالَتْ: فَوَاللَّهِ مَا اخْتَجَزُوا حَتَّى قَتَلُوهُ. فَقَالَ حُدَيْفَةُ: يَغْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ. قَالَ عُرْوَةُ: فَوَاللَّهِ مَا زَالَتْ فِي حُدَيْفَةَ بَقِيَّةُ خَيْرٍ حَتَّى لَحِقَ بِاللَّهِ. بَصُرْتُ: عَلِمْتُ، مِنَ الْبَصِيرَةِ فِي الْأَمْرِ، وَأَبْصَرْتُ مِنْ بَصَرِ الْعَيْنِ، وَيُقَالُ بَصُرْتُ وَأَبْصَرْتُ وَاحِدٌ^(١).

٤٠٦٥- عایشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا دهلی:کاتی له رۆژی (غهمزای) ئوحووددا بتهپرستهکان شکینران، نهوسا ئیبلیس نهفرینی خوی لی بی هاواری کرد وتی: نهی بهندهکانی خوا ناگاداری دواوهی خوتان بن، بویه نهو (موسولمان)انهی له پیشهوه بوون گهپانهوه لهگهه نهو (موسولمان)انهی که لهدواوه بوون به جهنگ هاتن^(٢)، نهنجا حوزمیفهش سهرنجی دا لهوکاتهدا یهمانی باوکی بینی (موسولمانان خهریکن دهیکوژن^(٣)) وتی: نهی بهندهکانی خودا نهوه باوکه نهوه باوکه، (عوروه) وتی: عایشه وتی: جا سویند به خوا وازیان لی نههینا ههتا

(١) بروانه: ٣٣٩٠.

(٢) گومانیان وا بوو نهواتی دواوه بتهپرستهکان.

(٣) وایان زانی بتهپرسته

کوشتیان، حوزمیفهش ﷺ وتی: خوا لیټان خوښ بیټ، عوروه وتی: جا سویند به خوا بهردموام له حوزمیفهدها بهشی چاکه و خیری تیا بوو^(۱) ههتا مرد و گه‌یشته‌وه به خوا.

(ئیمامی بوخاری دهلی): (بَصُرْتُ) واته: زانیم چا‌وگه‌که‌ی: (بَصِيرَةً) له‌زانینه‌وه دم‌باره‌ی کاریک هاتوو، به‌لام (أَبْصَرْتُ) له بینیی چا‌وه‌وه‌یه، وه ده‌وتریت: (بَصُرْتُ) له‌گه‌ل: (أَبْصَرْتُ) یه‌کیکن جیا‌وازیان نیه.

۱۹ - بَابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَفَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا

اسْتَرْزَلَهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا﴾ وَلَقَدْ عَفَا اللَّهُ عَنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿۱۵۰﴾ آل عمران

۱۹- باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوا‌ی به‌رز و بلند:

(به‌راستی ئەوانه‌ی پشتیان هه‌ل‌کرد له ناوتاندا له‌و رۆژه‌ی که هه‌ردوو کۆمه‌ل گه‌یشتن به یه‌ک له (ئو‌خوددا)، بێگومان ته‌نها شه‌یتان هه‌لی خلیس‌ک‌اندن به‌ هو‌ی هه‌ندی له‌و گونا‌هانه‌ی که پێش‌تر کرد بوویان^(۲)، سویند بێ بێگومان خوا لیټان خوښ بوو به‌راستی خوا لیټ‌بو‌رده‌ی په‌له‌نه‌که‌ره له تۆله سه‌ندنه‌وه‌دا).

٤٠٦٦- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ، أَخْبَرَنَا أَبُو حَمْرَةَ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ مَوْهَبٍ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ حَجَّ الْبَيْتَ، فَرَأَى قَوْمًا جُلُوسًا، فَقَالَ: مَنْ هَؤُلَاءِ الْقُعُودُ؟ قَالُوا: هَؤُلَاءِ قُرَيْشٌ. قَالَ: مَنْ الشَّيْخُ؟ قَالُوا: ابْنُ عُمَرَ. فَأَتَاهُ فَقَالَ: إِنِّي سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ؟ أَتَحَدِّثُنِي؟ قَالَ: أَنْشُدْكَ بِحُرْمَةِ

(۱) چونکه تا مرد داوی لیخۆش‌بوونی دم‌کرد بۆ ئەو موسولمانانه‌ی باوکیان کوست

(۲) که بریتی بوو له سەربێجی پێغه‌مبەر ﷺ کاتی شوینی خۆیان به‌جێهێشت له‌ غه‌زای ئو‌خوددا که فەرمانی کرد‌بوو به‌جێ

نه‌هێلن. ب‌روانه : [رشاد الساری، ۱۰۷/۹.

هَذَا الْبَيْتِ، اَتَعْلَمُ أَنَّ عُمَانَ بْنَ عَفَّانَ قَرَّ يَوْمَ أُحُدٍ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَتَعْلَمُهُ تَغَيَّبَ عَنْ بَدْرٍ فَلَمْ يَشْهَدْهَا؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَتَعْلَمُ أَنَّهُ تَخَلَّفَ عَنْ بَيْعَةِ الرُّضْوَانِ فَلَمْ يَشْهَدْهَا؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَكَبَّرَ. قَالَ ابْنُ عُمَرَ: تَعَالَي لَأُخْبِرَكَ وَلَأُبَيِّنَ لَكَ عَمَّا سَأَلْتَنِي عَنْهُ، أَمَّا فِرَارُهُ يَوْمَ أُحُدٍ فَأَشْهَدُ أَنَّ اللَّهَ عَفَا عَنْهُ، وَأَمَّا تَغَيُّبُهُ عَنْ بَدْرٍ فَإِنَّهُ كَانَ تَحْتَهُ بِنْتُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَكَانَتْ مَرِيضَةً، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ: "إِنَّ لَكَ أَجْرَ رَجُلٍ مِمَّنْ شَهِدَ بَدْرًا وَسَهْمَهُ". وَأَمَّا تَغَيُّبُهُ عَنْ بَيْعَةِ الرُّضْوَانِ فَإِنَّهُ لَوْ كَانَ أَحَدٌ أَعَزَّ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْ عُمَانَ بْنِ عَفَّانَ لَبَعَثْتُهُ مَكَانَهُ، فَبَعَثَ عُمَانُ، وَكَانَ بَيْعَةُ الرُّضْوَانِ بَعْدَ مَا ذَهَبَ عُمَانُ إِلَى مَكَّةَ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ بِيَدِهِ الْيُمْنَى "هَذِهِ يَدُ عُمَانَ". فَضَرَبَ بِهَا عَلَى يَدِهِ فَقَالَ: "هَذِهِ لِعُمَانَ". اذْهَبَ بِهَذَا الْآنَ مَعَكَ^(۱).

۴۰۶۶-عوسمانی کوری مه‌وه‌هب وتی: پیاویک (میسری) هات و حه‌جی که‌عبه‌ی کرد و کو‌مه‌ئیکی بینی دانیشتبوون، ئەو پیاوه پرسیری کرد: ئەوانه کین دانیشتوون؟ وتیان: قورمیشین، وتی: ئەو پیاوه به ته‌مه‌نه کئ یه له ناویاندا؟ وتیان: ئیبنو عومره ﷺ، ئەو پیاوه پوشت بو لای و وتی: من پرسیرت لی ده‌که‌م دمرباری شتیک وه‌لامم دهم‌یه‌وه؟ (وتی: به‌ئێ، پیاوه‌که) وتی: سویندت دهم‌م به ریز و پیروزی ئەم که‌عبه‌یه، ئایا دمرزانی که‌عوسمانی کوری عه‌ففان ﷺ له روژی غه‌زای ئو‌حوددا هه‌له‌ات؟ وتی: به‌ئێ، وتی: ئەه‌ی دمرزانی له (غه‌زای) به‌در پاش که‌وت و نامادیمی نه‌بوو؟ وتی: به‌ئێ، وتی: ئەه‌ی دمرزانی به‌شداری به‌یعه‌تی ریزوانی نه‌کرد و نامادده نه‌بوو؟ وتی: به‌ئێ ئەنجا ئەللا‌هو ئەکه‌به‌ریکی کرد، ئیبنو عومره ﷺ وتی: وهره تا هه‌وا‌لت بده‌م دمرباری ئەوه‌ی پرسیرت لی کردم بو‌ت پروون بکه‌مه‌وه: دمرباری هه‌له‌اتنی له (غه‌زای) ئو‌حوددا ئەوه من شایه‌تی بو‌ ئەده‌م که خوا لی‌ی خوش بووه، سه‌بارت به‌ناماده

نهبوونی له (غهزای) بهدردا، بیگومان کچی پیغهمبهری خوا ﷺ خیزانی بوو لهوکاته‌دا نه‌خوش بوو، بویه پیغهمبهر ﷺ فهرمووی: پیی: ((بیگومان تو پاداشت و پشکی پیاویکت ههیه له‌وانه‌ی به‌شداری به‌دریان کردووه))، وه ناماده نه‌بوونی له‌به‌یعه‌تی ریزوان دا نه‌وه به‌راستی نه‌گهر یه‌کیک له ناو جهرگه‌ی مه‌ککه‌دا له عوسمانی کوری عه‌ففان ﷺ عه‌زیزتر بوایه (لای پیغهمبهر ﷺ)، نه‌وا نه‌وه‌ی دمنارد له جیاتی عوسمان، جا (پیغهمبهر ﷺ) عوسمانی ناردبوو به‌یعه‌تی ریزوانیش پاش نه‌وه بوو عوسمان رۆشتبوو بو مه‌ککه، پیغهمبهر ﷺ به‌دهستی راستی خوی به‌نامازه فهرمووی: ((نه‌مه دهستی عوسمانه)) دای به دهستی چه‌پی خۆیدا و فهرمووی: ((نه‌م به‌یعه‌ته له باتی عوسمان))، ئیبنو عومەر ﷺ وتی: نه‌جا ئیستا به‌م وه‌لامانه‌وه برۆروه و (دمرباره‌ی عوسمان گومانی باش بیه).

۲۰ - باب

﴿إِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَكُونُ عَلَى أَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِي أَخْرَجِكُمْ فَأَتْبَكُمْ غَمًّا ثَمًّا لَّيْسَ لَكُمُ لِحَازِنَتِهَا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَا أَصَابَكُمْ وَاللَّهُ خَيْرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾ ﴿١٥٣﴾ آل عمران. ﴿تُصْعِدُونَ﴾ ﴿١٥٣﴾
﴿آل عمران: تَذْهَبُونَ، أَصْعَدَ وَصَعِدَ قَوْقَ الْبَيْتِ﴾

۲۰- باسیک

(کاتی دەرۆن و سه‌رده‌که‌وتن (به‌کیوی ئو‌خوددا) وه به‌پیی گه‌س نه‌و‌مستان، وه‌لاتان نه‌کردموه به‌لایدا له کاتی‌کدا پیغهمبهر ﷺ بانگی لی ده‌کردن له دو‌اتانه‌وه بوو، جا (خوا) پاداشتی غه‌م و خه‌فه‌تی هه‌ر به‌ غه‌م و خه‌فه‌ت دانه‌وه،

بۆ ئهوهی خهفته نهخۆن لهسهه نهوهی له دهست چوو، وه بۆ ئهوهی دووچارتان بووه خواش ئاگاداره بهوهی که دهیکهن)

(نیمای بوخاری دهلی: ﴿تَصْعَدُونَ﴾ واته: دهرۆن، مانای و (أَصْعَدَ) (صَعَدَ) یانی رۆشته سهربان.

٤٠٦٧- حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ قَالَ: سَمِعْتُ الْبَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ رضي الله عنه قَالَ: جَعَلَ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى الرَّجَالِ يَوْمَ أُحُدٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جُبَيْرٍ، وَأَقْبَلُوا مِنْهُمْ مِثْرًا، قَدْ أَكَّ إِذْ يَدْعُوهُمْ الرَّسُولُ فِي أَخْرَاهُمْ^(١).

٦٧- ئهبو ئيسحاق دهلی: له بهرائی کوری عازیب رضي الله عنه بیست وتی: له رۆزی غهزای ئوحووددا پیغهمبهر ﷺ عهبدوولای کوری جوبهیری رضي الله عنه ی کرده سههکردهی پیادهمان^(٢)، جا (کۆمهلیکیان) به شکینراوی هاتنهوه، ئا ئهوه مهبهستی (ئهم ئایهتهیه) کاتی پیغهمبهر ﷺ له دواتانهوه بانگی لی دهکردن.

٢١- باب

﴿ثُمَّ أُنْزِلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَدِّ الْفَرِّ أَمْنٌ نَسَا بَعْضُ طَائِفَةٍ مِنْكُمْ وَطَائِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنْفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ يَقُولُونَ هَلْ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ مِنْ شَيْءٍ قُلْ إِنَّ الْأَمْرَ كُلَّهُ لِلَّهِ يُخْفُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ مَا لَا يَبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ مَا قُتِلْنَا ههنا قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلَى مَضَاجِعِهِمْ وَلِيَبْتَلِيَ اللَّهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحَّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ﴾ (١٨٤) آل عمران

(١) بروانه: ٣٠-٣٩.

(٢) که ههنا کس بوون ههموویان تهر هاوێژ بوون داینان لهسهه کێوێک له بهشتهوهی موسولمانان.

۲۱- باسیک

(پاشان (خوا) پاش نهو غهमे (ی که جهشتیان) ئارامیهکی دابهزاند به سهرتاندا (بۆی ناردن)، که وهنهوزیک بوو بهسهر دستهیهک له ئیومدا هات، بهلام دسته و تاقمیک دیکهتان به راستی ههر خویان مهبهست بوو گومانی ناپاست و ناههقیان به خوا دمبرد، وهک گومانی نهقامیتی دهمیان ووت نایا لهم کارمدا (زالبوون) هیچ شتیکمان بۆ ههیه (بهدهستمانه) بلّی بیگومان کاروبار ههمووی به دست خواجه، نهوهی له دهرونیاندایه و نهوهی دهری نابرن دهمشارنهوه، دهلّین: نهگهر لهم کارمدا شتیک له سههرکهوتن به دست ئیمه بوایه ئیمه لیرمدا نهدهکوژراین، بلّی: نهگهر ئیوه له مالهکانی خوشتاندا بونایه نهوانهی کوژرانیان له چاره نوسرا بوو، ههر دهردهجوون (له مهدينه) بۆ جیگای راکشانیان (کوژرانیان)، بۆنهوهی خوا تاقی کاتهوه نهوهی لهسنگتاندایه وه بۆ نهوهی نهو (بروايه)ی له دلتاندايه پالفته و پاکی بکاتهوه، وه خوا زانایه بهوهی له سینه و دهرهوهکان دایه).

۴۰۶۸- وَقَالَ لِي خَلِيفَةُ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، عَنْ أَبِي طَلْحَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنْتُ فِيمَنْ تَغَشَّاهُ النُّعَاسُ يَوْمَ أُحُدٍ، حَتَّى سَقَطَ سِنْفِي مِنْ يَدِي مِرَارًا، يَسْقُطُ وَآخِذُهُ، وَيَسْقُطُ فَآخِذُهُ^(۱).

۴۰۶۸- نهههس له نهبو تهلههوه ﷺ دهگیریتتهوه دهلّی: من لهوانه بووم که له رۆژی ئوحووددا وهنهوز دمیگرتن، تا چهند جارێک شمشیڕهکهه له دهستم کهوته خوارهوه دهکهوت و ههلم دهگرتتهوه، دهکهوت و ههلم دهگرتتهوه.

۲۲ - باب

﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبُهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ﴾ (۱۲۸) آل عمران
 قَالَ حُمَيْدٌ وَثَابِتٌ: عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: شَجَّ النَّبِيُّ ﷺ يَوْمَ أُحُدٍ فَقَالَ: "كَيْفَ يُفْلِحُ قَوْمٌ شَجُّوا
 نَبِيَّهُمْ". فَتَزَلَّتْ: ﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ﴾ (۱۲۸) آل عمران

۲۲- باسیک

(ئهی موحه ممهه ﷺ بهراستی هیچ شتیک لهو کارهه به دهست تو نییه، چ
 (خوا) تهوبه یان لی وهرگرئ یان سزایان بدات، چونکه به راستی نهوانه
 سته مکارن).

-حومهید وسابیت دهگیرنه وه له نه نه سه وه ﷺ دهلی: له رۆزی (غهزای)
 ئو خوددا پیغه مبه ر ﷺ سه ری شکیئرا جا فه رمووی: ((گهلی که سه ری
 پیغه مبه رکه یان بشکیئن چۆن رزگاریان ده بیئت؟)) بهو هو یه وه نه م نایه ته
 دابه زی: (ئهی موحه ممهه تو هیچت به دهست نییه).

۴۰۶۹- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عَبْدِ اللَّهِ السُّلَمِيُّ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ،
 حَدَّثَنِي سَالِمٌ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ مِنَ الرُّكْعَةِ
 الْآخِرَةِ مِنَ الْفَجْرِ يَقُولُ: "اللَّهُمَّ الْعَنْ فَلَانًا وَفُلَانًا وَفُلَانًا". بَعْدَ مَا يَقُولُ: "سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ
 حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ". فَأَنْزَلَ اللَّهُ: ﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبُهُمْ

فَأِنَّهُمْ ظَالِمُونَ﴾ (۱۲۸) آل عمران (۱).

٤٠٦٩- سالیم له باوکیهوه دهگیریتهوه که له پیغهمبهری خوی ﷺ بیست، کاتی سهری بهرزگردموه لهکرنوش لهپرکاتی کوتایی نویژی بهیانیدا دهیغهرموو: ((خوایه نهفرین بکه له فلان و فلان و فلان))، پاش نهوهی دهیغهرموو: ((سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ)) به هوپهوه خواش ئهم نایهتهی دابهزانده: (بهراستی) (ئهی موحهمهد ﷺ هیچ شتیک لهو کاردها به دمست تو نییه، چ خوا تهوبهیان لی وهرگری یان سزایان بدات چونکه بهراستی نهوان ستمکارن).

٤٠٧٠- وَعَنْ حَنْظَلَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ: سَمِعْتُ سَالِمَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ يَقُولُ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَدْعُو عَلَى صَفْوَانَ بْنِ أُمَيَّةَ، وَسَهْلِ بْنِ عَمْرٍو، وَالْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ، فَنَزَلَتْ: ﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ﴾ ١٢٨ ﴿﴾ آل عمران، إِلَى قَوْلِهِ: ﴿فَانْتَهُم ظُلُمُوتٌ﴾ ١٢٩ ﴿﴾ آل عمران (٣).

٤٠٧٠- ههزلهی کورپی نهبو سوفیان دهلی: له سالیمی کورپی عهبدوللام بیست دهیوت: پیغهمبهری خوا ﷺ (دوعای دهکرد له صهفوانی کورپی ئومهیه و سوههیلی کورپی عهمر و حاریسی کورپی هیشام بهو هوپهوه ئهم نایهته دابهزی: (ئهی موحهمهد ﷺ بهراستی تو لهو کاردها هیچ شتیک به دمست نییه، چ (خوا) تهوبهیان لی وهرگری یان سزایان بدات، چونکه بهراستی نهوان ستمکارن).

٢٣ - بَابُ ذِكْرِ أُمِّ سَلِيطٍ

٤٠٧١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، وَقَالَ ثَعْلَبَةُ بْنُ أَبِي مَالِكٍ: إِنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَسَمَ مُرُوطًا بَيْنَ نِسَاءٍ مِنْ نِسَاءِ أَهْلِ الْمَدِينَةِ، فَبَقِيَ

(١) دهربارهی نهفرینی پیغهمبهر له کافرانی ئوحوود، یان بکوژانی شهیدمکانی بیری معموونه دابهزیوه.

(٢) پروانه: ٤٠٦٩.

(٣) کاتی له غمزای ئوحووددا بریندار بوو ئهم فهرموودمی مورسهله واته سالیم دهگیریتهوه، که به خزمهت پیغهمبهر

نهمهشتوهه و تاببعینه.

مِنْهَا مِرْطٌ جَدِّدٌ، فَقَالَ لَهُ بَعْضُ مَنْ عِنْدَهُ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، أَعْطِ هَذَا بِنْتَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الَّتِي عِنْدَكَ. يُرِيدُونَ أُمَّ كُلْثُومٍ بِنْتُ عَلِيٍّ. فَقَالَ عُمَرُ: أُمُّ سَلِيطٍ أَحَقُّ بِهِ. وَأُمُّ سَلِيطٍ مِنْ نِسَاءِ الْأَنْصَارِ مِمَّنْ بَايَعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ. قَالَ عُمَرُ: فَإِنَّهَا كَانَتْ تُزْفَرُ لَنَا الْقِرْبَ يَوْمَ أُحُدٍ^(۱).

۲۳- باسی ناو هینانی ئوممو سهلیت

۴۰۷۱- سه‌عه‌به‌ی کوری نه‌بومالیک ده‌لی: عومهری کوری خه‌تتاب ﷺ چه‌ند پۆشاکیکی دابه‌ش کرد له نیوان ئافرمتانیک له ئافرمتانی مه‌دینه، جا (له کۆتایی دا) پۆشاکیکی چاکیان لی مایه‌وه، که‌سی که لای عومهردا ﷺ بوو پیی وت: نه‌ی پی‌شه‌وای باوم‌پرداران نه‌م پۆشاکه‌یان بده به‌و که‌چه (زا)ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ که‌لای خو‌ته (خیزانته)، - مه‌به‌ستیان ئوممو که‌لسومی کچی عه‌لی یه‌- عومهریش ﷺ وتی: ئوممو سه‌لیت شایسته‌تره‌ - ئوممو سه‌لیت له‌و ئافرمتانه‌ی نه‌نصاری بوو که‌ په‌یمانی به‌ پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ دا، عومهر ﷺ ده‌لی: بی‌گومان ئوممو سه‌لیت له‌ رۆژی (غه‌زای) ئو‌خوددا کونده‌ ناوی بۆمان ده‌هینا^(۲).

۲۳ - بابُ قَتْلِ حَمْرَةَ ﷺ

۴۰۷۲- حَدَّثَنِي أَبُو جَعْفَرٍ، مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا حُجَيْنُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْفَضْلِ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ الضَّمَرِيِّ قَالَ: خَرَجْتُ مَعَ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَدِيٍّ بْنِ الْخِيَارِ، فَلَمَّا قَدِمْنَا حِمَصَ قَالَ لِي عُبَيْدُ اللَّهِ: هَلْ لَكَ فِي وَحْشِي نَسْأَلُهُ عَنْ قَتْلِ حَمْرَةَ؟ قُلْتُ: نَعَمْ. وَكَانَ وَحْشِي يَسْكُنُ حِمَصَ. فَسَأَلْنَا عَنْهُ فَقِيلَ لَنَا: هُوَ ذَاكَ فِي ظِلِّ قَصْرِهِ. كَأَنَّهُ حَمِيْتُ. قَالَ: فَجِئْنَا حَتَّى وَقَفْنَا عَلَيْهِ بِسَيْرٍ، فَسَلَّمْنَا، فَرَدَّ السَّلَامَ. قَالَ: وَعُبَيْدُ اللَّهِ مُعْتَجِرٌ بِعِمَامَتِهِ،

(۱) بروه: ۲۸۸۱.

(۲) له فهرمودی (۲۸۸۱) بوخاری (تزرگی) به دورین مانا کردوه، واته کونده‌ی ناوی بۆمان دهمووری.

مَا يَرَى وَحْشِي إِلَّا عَيْنَيْهِ وَرِجْلَيْهِ، فَقَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ: يَا وَحْشِي أَتَعْرِفُنِي؟ قَالَ: فَتَظَرَ إِلَيْهِ ثُمَّ قَالَ: لَا وَاللَّهِ إِلَّا أَنِّي أَعْلَمُ أَنَّ عَدِيَّ بْنَ الْخِيَارِ تَزَوَّجَ امْرَأَةً يُقَالُ لَهَا أُمُّ قَتَالٍ بِنْتُ أَبِي الْعَيْصِ، فَوَلَدَتْ لَهُ غُلَامًا مِمْكَةً، فَكُنْتُ أَسْتَرِضِعُ لَهُ، فَحَمَلْتُ ذَلِكَ الْغُلَامَ مَعَ أُمِّهِ، فَنَاوَلْتُهَا إِيَّاهُ، فَلَمَّا كُنْتُ نَظَرْتُ إِلَى قَدَمَيْكَ. قَالَ: فَكَشَفَ عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ وَجْهِهِ، ثُمَّ قَالَ: أَلَا تُخْبِرُنَا بِقَتْلِ حَمْزَةَ؟ قَالَ: نَعَمْ، إِنَّ حَمْزَةَ قَتَلَ طُعَيْمَةَ بِنْتُ عَدِيَّ بْنِ الْخِيَارِ بِبَدْرٍ، فَقَالَ لِي مُوَلَايَ جُبَيْرُ بْنُ مُطْعِمٍ: إِنْ قَتَلْتَ حَمْزَةَ بَعَمِّي فَأَنْتَ حُرٌّ. قَالَ: فَلَمَّا أَنْ خَرَجَ النَّاسُ عَامَ عَيْنَيْنِ - وَعَيْنَيْنِ جَبَلٍ بِحِيَالِ أَحَدٍ، بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ وَادٍ - خَرَجْتُ مَعَ النَّاسِ إِلَى الْقِتَالِ، فَلَمَّا اصْطَفُوا لِلْقِتَالِ خَرَجَ سَبَاعٌ فَقَالَ: هَلْ مِنْ مُبَارِزٍ؟ قَالَ: فَخَرَجَ إِلَيْهِ حَمْزَةُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَقَالَ: يَا سَبَاعُ يَا ابْنَ أُمِّ أَتَمَارٍ مَقْطُوعَةِ الْبُظُورِ، اتَّحَادُ اللَّهِ وَرَسُولِهِ ﷺ. قَالَ: ثُمَّ شَدَّ عَلَيْهِ فَكَانَ كَأَمْسِ الذَّاهِبِ. قَالَ: وَكَمَنْتُ لِحَمْزَةَ تَحْتَ صَخْرَةٍ فَلَمَّا دَنَا مِنِّي رَمَيْتُهُ بِحَرْبَتِي، فَأَضَعُهَا فِي ثُنْتِهِ حَتَّى خَرَجَتْ مِنْ بَيْنِ وَرِكَيهِ. قَالَ: فَكَانَ ذَلِكَ الْعَهْدُ بِهِ، فَلَمَّا رَجَعَ النَّاسُ رَجَعْتُ مَعَهُمْ فَأَقَمْتُ مِمْكَةً، حَتَّى فَنَا فِيهَا الْإِسْلَامَ، ثُمَّ خَرَجْتُ إِلَى الطَّائِفِ، فَأَرْسَلُوا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ رَسُولًا، فَقِيلَ لِي: إِنَّهُ لَا يَهِيْجُ الرُّسُلَ. قَالَ: فَخَرَجْتُ مَعَهُمْ حَتَّى قَدِمْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَلَمَّا رَأَى قَالَ: "أَنْتَ وَحْشِي؟". قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: "أَنْتَ قَتَلْتَ حَمْزَةَ". قُلْتُ: قَدْ كَانَ مِنَ الْأَمْرِ مَا بَلَغَكَ. قَالَ: "فَهَلْ تَسْتَطِيعُ أَنْ تُعَيِّبَ وَجْهَكَ عَنِّي؟". قَالَ: فَخَرَجْتُ، فَلَمَّا قُبِضَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَخَرَجَ مُسْلِمَةُ الْكَذَّابُ قُلْتُ: لِأَخْرُجَنَّ إِلَى مُسْلِمَةَ لَعَلِّي أَقْتُلُهُ فَأَكْفِي بِهِ حَمْزَةَ. قَالَ: فَخَرَجْتُ مَعَ النَّاسِ، فَكَانَ مِنْ أَمْرِهِ مَا كَانَ. قَالَ: فَإِذَا رَجُلٌ قَائِمٌ فِي ثَلَمَةِ جِدَارٍ، كَأَنَّهُ جَمَلَ أَوْرُقِ ثَائِرِ الرَّأْسِ. قَالَ: فَرَمَيْتُهُ بِحَرْبَتِي، فَأَضَعُهَا بَيْنَ ثَدْيَيْهِ حَتَّى خَرَجَتْ مِنْ بَيْنِ كَتِفَيْهِ. قَالَ: وَوَتَّبَ إِلَيْهِ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَضَرَبَهُ بِالسَّيْفِ عَلَى هَامَتِهِ. قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْفَضْلِ: فَأَخْبَرَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ يَسَارٍ أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ يَقُولُ: فَقَالَتْ جَارِيَةُ عَلَى ظَهْرِ بَيْتٍ وَآمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، قَتَلَهُ الْعَبْدُ الْأَسْوَدُ.

۲۴- باسی کوژرانی همهزه ﷺ

۴۰۷۲- جهعفهري كورپى عهمرى كورپى ئومهيهيه زهمرى دهلى: له گهل عوبهيدوللاى كورپى عهديه له مهدينه دمرچووين بو سهفهري، كه گهشتينه حيمص عوبهيدوللا پيى وتم: نايهيت برپينه لاي وهحشى پرسيارى لى بكهين دمبرارهى كوشتنى (شهيد كردنى) همهزه ﷺ، وتم: باشه يان بهلى با بچين، وهحشى له حيمص دادهنيشت و نيستهجي بوو، جا پرسيارمان كرد وهحشى له كوييه ؟ پيمان و ترا: نا نهوهتاني له ژير سيبهري گوشكهكهيدا دانيشتووه وهك هيزه رپون (رهمش ههلاوسا بوو)، جهعفهري وتى: رپوشينه لاي تا كه مى بهسهريهوه وهستاين و سهلامان لى كرد ئهويش وهلامى سهلامهكهمانى دايهوه، (جهعفهري) وتى: عوبهيدوللا سهروچاوى خوى به سهريپچهكهى داپوشيبوو، وهحشى جگه له چاوهكانى و پيى هيچ شويينيكي ترى نهدمبيني، نهجا عوبهيدوللا وتى: وهحشى دهمناسيت؟ وهحشى سهرمنجى دا و پاشان وتى: نهوهللا، نهوه نهبي عهدي كورپى خيار ژنيكى هينا پيى دهوترا ئومو قيتالى كچى نهبولعيص، جا له مهككه كورپكى لى بوو منيش بو كهسيك دهگهرام شيرى بداتى، نهو مندا له هه لگرت له گهل دايكيذا دامه دمست دايكى، نيسته كه تهماشاى پيى تو دهكهم ههر دهلى (پيى نهو مندا لهيه^(۱))، (جهعفهري) وتى: نيت عوبهيدوللا دم و چاوى خوى دمرخست، له پاشان وتى: ئايا پيمان ناليت شهيد كردنى همهزه ﷺ چون بوو؟ وتى: بهلى (پيتان دهلىم) همهزه توعهيمه كورپى عهديه كورپى خيارى له بهدردا كوشت، جا گهورهم جوبهيري كورپى موتيعم پيى وتم: نهگهر له حياتى مامم، همهزه بكوزى تو نازادى، جا كه

(۱) نهبو نيسحاق دهلى: له نيوان نهو رووداوه و رپوشتنى جهعفهري وعوبهيدوللا بو حيمص، پهنجا سال بوو دواى پهنجا سال وهحشى به پييمهكانيدا عوبهيدوللاى ناسيهوه.

خه لک له سالی عهینهین دا دمرچوون - عهینهین شاخیکه بهرانبهر ئو خود له نیوان نهو شاخه و ئو خوددا شیویک ههیه - منیش له گهل خه لکه کهدا دمرچووم بو (ئو خود) بو جهنگ، جا ههردوو له شکره که ریز بوون بو جهنگ کردن، سیباع پوشته مهیدان وتی: کهس ههیه موبارمه (۱) له گهلدا بکات؟ وتی: حه مزه ی کورپی عه بدولوتته لیب ﷺ پوشته (مهیدانی) و وتی: نه ی سیباع، نه ی کورپی نومو ئه منماری قیتکه بر (۲) ! ئایا توعینادی له گهل خوا و پیغه مبهردا (ﷺ) دمکهیت و دوژمنایه تی بیان ده کهیت؟ پاشان په لاماری دا و کوشتی وهک دوینی رابوورد و رابوورد، (وهه حشی) وتی: له په ناگه بهردیکدا خو م مات دابوو بو حه مزه، جا کاتی لیم نریک بویه وه نیزمه کهم بو هاویشت دام له خوار ناوکیه وه له سیبه ندمیه وه دمرچوو، وتی: ئیر نه وه بوو حه مزه م نه دی (۳) ﷺ.

جا که خه لک گه رانه وه له (ئو خود بو مه کهه) له گه ئیان گه رامه وه و له مه کهه نیشته جی بووم تا ئیسلامه تی له مه کهه دا بلاو بو وه و (مه کهه ئازاد کرا)، له پاشان پوشتم بو تائیف، خه لک پیاویکیان (۴) نارد بو خزمه تی پیغه مبهردا ﷺ پییان وتم: که پیغه مبهردا ﷺ نیدراو ناکوژیت منیش له گه ئیاندا چووم تا پوشتمه خزمه تی پیغه مبهردا خوا ﷺ که بینیمی فهرمووی: ((تو وه حشیت؟)) وتم: به ئی، فهرمووی: ((تو حه مزمت کوشت؟)) وتم بیگومان چونت پیگه شتوو وه وا بوو، فهرمووی: ((ئایا دمتوانی پرووی خو تم لی وون بکه ی تا نه تبینم؟)) وتی: له خزمه تی هاتمه دمره وه جا که پیغه مبهردا خوا ﷺ ومفاتی کرد و موسه یله مه ی دروژن پهیدا بوو وتم: بیگومان دمرۆم بو جهنگی موسه یله مه، به لکو بیکوژم تا

(۱) موبارمه: بریتی په لهوی دوو کس به شمشیر رووبه روو یکنز بینه وه جهنگ بکن تا په کیکیان نهوی تریان دمکوژیت.

(۲) دایکی ختمه نه ی کجانی ده کرد.

(۳) واته مردوو شمهید بوو.

(۴) پان جهند پیاویکیان نارد وهک له. برهانه: ارشاد الساری، ۱۱۶/۹.

دابەزاند (عومەر) دەلی: بێم گەشت که پیغمبەر ﷺ سەرزەنشتی هەندێ لە هاوسەرەکانی کردوو، بۆیە منیش پۆشتم بۆ مالی (هاوسەرەکانی) وتم: یان واز دێنن لەو کارەتان (بەرانبەری) یان خوا نیوە دەگۆڕی بە چاکتر لە نیوە بۆ پیغمبەرەکی ﷺ (بەسەریاندا گەرام) تا پۆشتمە لای هاوسەریکی وتی بێم: ئەو عومەر مەگەر پیغمبەری خوا ﷺ خۆی ناتوانی نامۆزگاری خێزانەکانی بکات هەتا تۆ نامۆزگارییان بکەیت؟ ئەنجا خوا ئەم ئایەتیە دابەزاند: (دەنیابن ئەگەر نیوە تەلەق بدات پەرورەدگاری لە باتی نیوە ژنانیکی باشتەر لە نیوەی دەداتی مسوڵمانانی برۆاداران، نزاکارانی، تەوبەکارانی، خواپەرستان، پۆژووگران، لە بێمۆژنان و کیزان).

(ئەم فەرموودەی بەم ڕێگەیش هاتوو) ئێبنو ئەبی مریمە وتی: یەحیای کۆری ئەیوب بۆی گیراینەووە وتی: لە ئەنەسم ﷺ بیست گیرایەووە لە عومەرەووە ﷺ.

١٠- باب: ﴿وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ

السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٢٧﴾ البقرة

القواعد: أساسه. واحدها: قاعدة. قلت: وقال الكسائي: الجدر. ﴿وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ﴾ النور: واحدهن قاعدة. أي: بإسقاط هاء التأنيث؛ لأنها قعدت عن الحيض.

١٠- باسیک: (بیر بکه‌روهه کاتی‌ک که ئیبراهیم و ئیسماعیل ﷺ بناغه‌کانی که‌عبه‌یان به‌رز کرده‌وه (ده‌یان وت) خودایه ئهم کرده‌وه‌یه‌مان لای گیرا بکه به راستی هه‌ر تۆی بیسه‌ری زانا) .
(ئیمامی بوخاری ده‌لی): (القواعد): بناغه‌و بنچینه‌ی کابه. (القواعد) کۆی (قاعدة) یه. به‌لام ﴿وَالْفَوَاحِشُ مِنَ النَّسَاءِ﴾ (القواعد) له‌م نایمه‌ته کۆی (قاعدة) ه^(١)، پیتی تای پێوه نه‌بیت، که بۆ ناهرمته‌یک ده‌بیژری که بیر بووبیت و ئیتر ناگه‌وێته‌هه‌یزه‌وه.

٤٤٨٤- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مُحَمَّدٍ بْنَ أَبِي بَكْرٍ أَخْبَرَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "أَلَمْ تَرَى أَنَّ قَوْمَكَ بَنَوْا الْكَعْبَةَ وَافْتَصَرُوا عَنْ قَوَاعِدِ إِبْرَاهِيمَ؟". فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَلَا تَرُدُّهَا عَلَى قَوَاعِدِ إِبْرَاهِيمَ؟ قَالَ: "لَوْلَا حَدَّثَانُ قَوْمِكَ بِالْكَفْرِ". فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ: لَئِنْ كَانَتْ عَائِشَةُ سَمِعَتْ هَذَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مَا أَرَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ تَرَكَ اسْتِلَامَ الرُّكْنَيْنِ اللَّذَيْنِ يَلَيَانِ الْحِجَرَ، إِلَّا أَنَّ الْبَيْتَ لَمْ يَتِمَّ عَلَى قَوَاعِدِ إِبْرَاهِيمَ^(٢).

٤٤٨٤- عایشه‌ی ﷺ خیزانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌گیریته‌وه: که پیغه‌مبه‌ری خوا پیی هه‌رموو: ((نایا ده‌زانی هۆزه‌که‌ته (قورمیش) کاتی که‌عبه‌یان دروست کرده‌وه له‌و‌بناغه‌ی ئیبراهیم (که‌عبه‌ی له‌سه‌ر دروست کرد) بچو‌کتر دروستیانی کرده‌وه)) منیش وتم: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا بۆ نایگیریته‌وه بۆ سه‌ر ئه‌و بناغه‌ی

(١) ئیمامی بوخاری ده‌لی: ئه‌و دوو وشه (القواعد) له‌ کۆکه‌دا وه‌ک یه‌کن به‌لام تاکه‌مه‌یان حیا‌یه که مانای بناغه‌ی بووه

تای پێوه‌یه که مانای ناهرمته‌ی پیری بوو تای پێوه‌ نیه.

(٢) بره‌وانه: ١٣٦.

ئیریاهیم؟ فهرمووی: ((له‌بهر ئه‌وه نه‌پوایه هۆزه‌که‌ت تازه له کوفر وازیان هیناوه و مسوڵمان بوون (ده‌مکرد)).

عه‌بدوئلا‌ی کۆری عومه‌ر ؓ ده‌لی: نه‌گه‌ر عانیشه نه‌مه‌ی له پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ بیستبیت و گومان ده‌به‌م هۆی ده‌ست لی نه‌دانی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ بۆ ئه‌و دوو سوچه‌ی لای حیجری ئیریاهیمه‌وه‌ن ته‌نها له‌بهر ئه‌وه بووه که که‌عه به‌ته‌واوی له‌سه‌ر نه‌ساس و بناغه‌که‌ی ئیریاهیم دروست نه‌کراوته‌وه.

II - باب: ﴿قُولُوا ءَامَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا﴾ البقرة

٤٤٨٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُمرَ، أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؓ قَالَ: كَانَ أَهْلُ الْكِتَابِ يَقْرءُونَ التَّوْرَةَ بِالْعِبْرَانِيَّةِ، وَيُقَسِّرونها بِالْعَرَبِيَّةِ لِأَهْلِ الْإِسْلَامِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "لَا تُصَدِّقُوا أَهْلَ الْكِتَابِ وَلَا تُكَذِّبُوهُمْ، وَقُولُوا ﴿ءَامَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا﴾" البقرة^(١).

II- باسیک: (بلین: ئه‌ی مسوڵمانینه) برومان هیناوه به خوا و به‌و قورئانه‌ی که بۆ خۆمان نی‌راوته‌ خواره‌وه)

٤٤٨٥- ئه‌بو سه‌له‌مه له ئه‌بو ئه‌بو هورمیره‌وه ؓ ده‌گێڕێته‌وه ده‌لی: پی‌شتر نامه‌داره‌کان (جووه‌کان) ته‌وراتیان به‌عیبری^(٢) ده‌خوینده‌وه و به‌ عه‌رمیی رافه‌یان ده‌کرد بۆ مسوڵمانان ئه‌نجا پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ فهرمووی: ((باوهر به‌نامه‌داره‌کان مه‌که‌ن و به‌درۆشیان مه‌خه‌نه‌وه^(٣) (به‌لکو) بلین: (مسوڵمانان) برومان هیناوه به‌خوا و به‌و قورئانه‌ی که‌نی‌ردراوته‌ خواره‌وه بۆ ئیمه)). تاکۆتایی ئایه‌ته‌که.

(١) پروانه: ٧٣٦٢، ٧٥٤٢.

(٢) که زمانی جووه‌کانه.

(٣) به‌ ناراستیان مه‌زانن جا به‌ درۆزیان ده‌منین.

١٢ - بَابُ: ﴿سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلَّيْنَاهُمْ عَنْ قِبَلِهِمُ الَّذِي كَانُوا عَلَيْهِمْ قُلْ لِلَّهِ الْمَشْرِقُ

وَالْمَغْرِبُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١١٢﴾﴾ البقرة

٤٤٨٦- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، سَمِعَ زُهَيْرًا، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ ؓ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ صَلَّى إِلَى بَيْتِ الْمَقْدِسِ سِتَّةَ عَشَرَ شَهْرًا - أَوْ سَبْعَةَ عَشَرَ شَهْرًا - وَكَانَ يُعْجِبُهُ أَنْ تَكُونَ قِبَلَتُهُ قِبَلَ الْبَيْتِ، وَإِنَّهُ صَلَّى - أَوْ صَلَّاهَا - صَلَاةَ الْعَصْرِ، وَصَلَّى مَعَهُ قَوْمٌ، فَخَرَجَ رَجُلٌ مِمَّنْ كَانَ صَلَّى مَعَهُ، فَمَرَّ عَلَى أَهْلِ الْمَسْجِدِ وَهُمْ رَاكِعُونَ قَالَ: أَشْهَدُ بِاللَّهِ لَقَدْ صَلَّيْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ قِبَلَ مَكَّةَ. فَدَارُوا كَمَا هُمْ قِبَلَ الْبَيْتِ، وَكَانَ الَّذِي مَاتَ عَلَى الْقِبْلَةِ قَبْلَ أَنْ تُحَوَّلَ قِبَلَ الْبَيْتِ رَجَالٌ قُتِلُوا، لَمْ نَذِرْ مَا نَقُولُ فِيهِمْ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ: ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ عَمَلَكُمْ إِنَّكَ اللَّهُ

بِالنَّاسِ لَزُهُمْ أَفْوَاجًا﴾ ﴿١١٢﴾﴾ البقرة^(١).

١٢- باسیک: (هه‌ندێ نه‌زان و بێ ئاوازه له خه‌ڵک ده‌لێن
چی مسوولمانه‌کانی وه‌رگێرا له‌و ڕووگه‌یان که جاران
له‌سه‌ری بوون، بێ ئۆژه‌ه‌لات و ڕۆژئاوا ه‌ی خوایه‌ کێی
بوێ رێنمونی ده‌کات بۆ رێبازی راست)

٤٤٨٦- نه‌بو ئیسحاق له‌ به‌رائه‌وه‌ ؓ ده‌گێڕێته‌وه‌ که‌پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ شانزده‌ مانگ یان هه‌فته‌ مانگ ڕوو به‌ به‌یتولقدیس نوێژی کرد به‌لام هه‌زی ده‌کرد ڕوگه‌که‌ی ڕوو به‌ که‌عبه‌ بێت، وه‌ پێغه‌مبه‌ر ﷺ یه‌که‌م نوێژی کرد- نه‌و نوێزه‌ی کردی نوێژی- عه‌سر بوو، که‌سانیکیش له‌گه‌ئیدا نوێژیان کرد^(٢)، نه‌جا بیاویک له‌وانه‌ی نوێژی (عه‌سری) کرد له‌ خزمه‌تیدا له‌مزگه‌وت دهرچوو به‌لای خه‌ڵکی

(١) ٤٠.

(٢) بۆ یه‌که‌سجار ڕوو به‌ که‌عبه‌ی به‌روژ

مزگه‌وتیکدا تیپه‌ری نوێزبان ده‌کرد وتی: شایه‌تی ئه‌ده‌م به‌ خوا به‌راستی دلتیابن من له‌ خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ردا ﷺ نوێزم کرد پروو به‌مه‌که‌که، ئیتر ئه‌وانیش (نوێزگه‌رمکان) له‌شوینی خویاندا پروو به‌به‌یت (که‌عه‌به‌ نوێزگه‌میان ته‌واو کرد) جا ئه‌وه‌ی مردبوو پیش ئه‌وه‌ی پرووگه‌که‌ بگۆریت یان که‌سانیک که‌ کوژرابوون پروو یان له‌پرووگه‌ی پیشوو (به‌یتولقدیس) کردبوو نه‌مانده‌زانی دهرباره‌یان چی بلین ئیتر خوای گه‌وره‌ ئه‌م ئایه‌تیه‌ دابه‌زاند: (خوای گه‌وره‌ هه‌رگیز بپروا و نوێزگه‌کانی جارن) تانی به‌ زایه‌ نه‌داوه‌ به‌راستی خوا له‌گه‌ل خه‌لکی دا دلتسوزی میهربانه‌).

١٣- بابُ قوله تعالى: ﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ

وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا ۝﴾ البقرة

٤٤٨٧- حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ رَاشِدٍ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ وَأَبُو أُسَامَةَ -وَاللَّفْظُ لِحَرِيرٍ- عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، وَقَالَ أَبُو أُسَامَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو صَالِحٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "يُدْعَى نُوحٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَقُولُ: لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ يَا رَبُّ. فَيَقُولُ: هَلْ بَلَغْتَ؟ فَيَقُولُ نَعَمْ. فَيَقَالُ لِأُمَّتِهِ: هَلْ بَلَغَكُمْ؟ فَيَقُولُونَ: مَا أَتَانَا مِنْ نَذِيرٍ. فَيَقُولُ: مَنْ يَشْهَدُ لَكَ؟ فَيَقُولُ: مُحَمَّدٌ وَأُمَّتُهُ. فَتَشْهَدُونَ أَنَّهُ قَدْ بَلَغَ" ﴿وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا ۝﴾

البقرة، فَذَلِكَ قَوْلُهُ جَلَّ ذِكْرُهُ: ﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ

وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا ۝﴾ البقرة. وَالْوَسَطُ: الْعَدْلُ^(١).

١٣- باسی ئەم فەرمايشتهی خواى بهرز و بلند: (ههروه‌ها ئیوه‌مان کرد به گه‌لیکی میان‌په‌و (ی هه‌لبزارده) تا بنه چاودێر به‌سەر خه‌لکه‌وه، پێغه‌مبه‌ریش ﷺ چاودێر بیت به‌سەر ئیوه‌وه)

٤٤٨٧- ئەبو سه‌عیدی خودری ؓ وتی: پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فەرمووی: ((له‌ پوژی دواییدا نوح ﷺ بانگ ده‌کړی، نووحیش ده‌لی: ئەی په‌رومردگار ئاماده‌م سه‌رم له‌ رپته، په‌رومردگاریش ده‌فەرمووی: ئایا په‌یامه‌که‌ت راگه‌یانده‌ (به‌گه‌له‌که‌ت) ؟ ئەویش ده‌لی: به‌لی ئه‌نجا به‌ گه‌له‌که‌ی ده‌وتری: ئایا پێی راگه‌یانده‌ ؟ گه‌له‌که‌شی ده‌لین: هیچ ئاگادار که‌روه‌یه‌که‌مان بو‌ نه‌هاتوه‌ خوا ده‌فەرمووی: (به‌نوح): کێ شایه‌تیت بو‌ دمه‌ت (که‌په‌یامت پێی راگه‌یانده‌وون) ؟ نووحیش ده‌لی: موحه‌مه‌د و ئومه‌مه‌ته‌که‌ی (شایه‌تیم بو‌ده‌ده‌ن) ئەوسا شایه‌تی بو‌ ده‌ده‌ن که‌ بیگومان په‌یامه‌که‌ی پێی راگه‌یانده‌وون، پێغه‌مبه‌ریش ﷺ به‌سەر ئیوه‌وه‌ ده‌بیت به‌ شایه‌ت ئەم ماناو و مه‌به‌ستی ئەم ئایه‌ته‌یه‌ (هه‌روه‌ها ئیوه‌مان کرد به‌ گه‌لیکی میان‌په‌و (ی هه‌لبزارده) تا بنه چاودێر به‌سەر خه‌لکه‌وه، پێغه‌مبه‌ریش ﷺ چاودێر بیت به‌سەر ئیوه‌وه‌) ووشه‌ی (الْوَسْطُ) واته‌: میان‌په‌و (یان هه‌لبزارده).

١٤ - بابُ قولِهِ: ﴿وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّنْ

يَنْقَلِبُ عَلَى عَقِبَيْهِ وَإِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ عِبْرَتَكُمْ

إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَءَوْفٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢٣﴾ البقرة

٤٤٨٨- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؓ بَيْنَا النَّاسُ يُصَلُّونَ الصُّبْحَ فِي مَسْجِدِ قُبَاءٍ إِذْ جَاءَ جَاءَ فَقَالَ أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ قُرْآنًا أَنْ يَسْتَقْبِلَ الْكُعْبَةَ، فَاسْتَقْبَلُوهَا. فَتَوَجَّهُوا إِلَى الْكُعْبَةِ^(١).

١٤- باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوا (ئەو رووگه‌یه‌ی که جاران له‌سەری بووی ئەمان گێرا به‌ رووگه‌و له‌ پاشان گۆریمان به‌ که‌عبه‌ ته‌نها بۆ ئەوه‌ی دەرکه‌وێت کێ شوێن پیغه‌مبەر ﷺ ده‌که‌وێت و جیا ده‌بیته‌وه‌ له‌وانه‌ی که‌ پاشگەز ده‌بنه‌وه‌ وه‌ به‌راستی (ئەم گۆرینه‌) کاریکی زۆر گه‌وره‌ و گران بوو مه‌گەر لای ئەوانه‌ی که‌ خوا رینمونی کردوون وه‌ خواي گه‌وره‌ بپروا (و نوێژه‌کانی جاران) تانی به‌زایه‌ نه‌داوه‌ به‌راستی خوا له‌گه‌ڵ خه‌لکی دلسۆزی میهرbane‌)

٤٤٨٨- ئیبنو عومەر رضی اللہ عنہ ده‌ڵێ: له‌ کاتی‌که‌دا خه‌لکی له‌مزگه‌وتی قوبا نوێزی به‌یانیان ده‌کرد له‌ناکاو که‌سێک هات و وتی: خوا قورنانی بۆ پیغه‌مبەر ﷺ دابه‌زاند^(١) که‌ ڕوو له‌ که‌عبه‌ بکات (له‌نوێژ کردنیدا) که‌واته‌ ئیوه‌ش ڕووی تێبکه‌ن، ئیتر ئەوانیش ڕوویان له‌ که‌عبه‌ کرد.

١٥ - باب: ﴿قَدْ رَأَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ وَإِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَمَا اللَّهُ بِفَعْلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ﴾ البقرة
٤٤٨٩- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَنَسٍ رضی اللہ عنہ قَالَ: لَمْ يَبْقَ مِمَّنْ صَلَّى الْقِبْلَتَيْنِ غَيْرِي.

(١) که‌ نا‌هه‌تی، ﴿قَدْ رَأَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ﴾ البقرة.

١٥- باسیک: (بهراستی ئیمه گهرانی پروو خسارت پروو به ئاسمان ده بینین دهی سویند به خوا پرووت ده کهینه پروو گهیه که په سهندت بئ ئیتر پرووت وهرچه رخینه به ره و لای که عبه (مسجد الحرام) ئیوهش ئهی مسولمانان له ههر لایه که بوون (له نوێژدا) پرووتان بکه نه ئه وه یوه (مسجد الحرام) بهراستی ئه وانهی پهراویان پئ دراوه چاک ئه زانن که ئه مه شتیکی راسته له پهروهردگاریانه وه وه خوا بئ ئاگا نیه له وهی که دهیکهن.)

٤٤٨٩- ئه نه س ﷺ ده لئ: جگه له من له وانهی که نوێژیان پروو به ههر دوو پروو که که کردوو کهس نه ماوه.

١٦- باب: ﴿وَلَيْنَ آتَيْتَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ بِكُلِّ آيَةٍ مَا تَبِعُوا قِيلَتَكَ﴾ ﴿١١٥﴾ البقرة،

إلى قوله: ﴿إِنَّكَ إِذَا لَمِنَ الظَّالِمِينَ﴾ ﴿١١٥﴾ البقرة

٤٤٩٠- حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ، حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دِينَارٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، بَيْنَمَا النَّاسُ فِي الصُّبْحِ بِقُبَاءٍ جَاءَهُمْ رَجُلٌ فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَدْ أُنْزِلَ عَلَيْهِ اللَّيْلَةَ قُرْآنٌ، وَأَمَرَ أَنْ يَسْتَقْبَلَ الْكَعْبَةَ أَلَّا فَاسْتَقْبَلُوهَا. وَكَانَ وَجْهُ النَّاسِ إِلَى الشَّامِ فَاسْتَدَارُوا بِوُجُوهِهِمْ إِلَى الْكَعْبَةِ^(١).

١٦- باسیک: (سویند بیت ئەگەر هەرچی به‌لگه و نیشانه ههیه بیهێنیتهوه بۆ ئەم خاوهن نامانه دواى رووگه‌ی توۆ ناکه‌ون) تا ده‌گاته ئەم فهرمایشته: (به‌راستی ئەوکاته توۆ له سته‌مکاران ده‌بیت)

٤٤٩٠- ئیبنو عومەر رضی اللہ عنہ ده‌لی: له کاتی‌کدا خه‌لکی (له‌مزگه‌وتی) قوبادا له نوێزی به‌یانیدا بووون بپاوی‌ک هات بۆلایان وتی: بێگومان ئەمشه‌و پی‌غه‌مبه‌ری خوا صلی اللہ علیہ و آله و سلم قورئانی بۆدابه‌زێنراوه‌و فهرمانی پێکراوه که روو بکاته که‌عبه دمه‌سا ئیومه‌ش رووی تی‌بکه‌ن، جا خه‌لکه‌که روویان له‌شام (به‌یتوله‌قدیس) بوو جاروویان وهرچه‌رخان روویان کرده که‌عبه.

١٧ — باب: ﴿الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنْهُمْ لَيَكُنُّونَ آلَ الْحَقِّ

وَهُمْ يَعْلَمُونَ﴾ (١٦) الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ﴾ ﴿البقرة

٤٤٩١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ قَزَعَةَ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ بَيْنَا النَّاسُ بِقُبَاءٍ فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ إِذْ جَاءَهُمْ آتٍ فَقَالَ إِنَّ النَّبِيَّ صلی اللہ علیہ و آله و سلم قَدْ أُنْزِلَ عَلَيْهِ اللَّيْلَةَ قُرْآنٌ، وَقَدْ أُمِرَ أَنْ يَسْتَقْبِلَ الْكَعْبَةَ فَاسْتَقْبَلُوهَا. وَكَانَتْ وُجُوهُهُمْ إِلَى الشَّامِ فَاسْتَدَارُوا إِلَى الْكَعْبَةِ^(١).

١٧- باسیک: (ئەوانەمی پهراومان پت داوون
پێغه مبه‌ر ﷺ دەناسن وەک چۆن کورانی خۆیان
دەناسن بێگومان کۆمه‌لیک لەوان ئەو راستی یه‌
دەشارنەوه‌ له‌ کاتی‌کدا ئەوان دەزانن (موحه‌ممەد ﷺ
پێغه‌مبه‌ره‌) راست ئەوه‌یه‌ (که‌ بۆت هاتوو‌ه‌) له‌
په‌روه‌ردگارت که‌واته‌ له‌ گومانداران مه‌به‌).

٤٤٩١- ئیبنو عومەر (رضی اللہ عنہ) ده‌لی: له‌کاتی‌کدا خه‌لکی له‌ (مزگه‌وتی) قوبادا نوێزی به‌یانیان ده‌کرد له‌ ناکاو که‌سیک هات بۆلایان و وتی: بێگومان ئەمشه‌و پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ قورئانی بۆدابه‌زینراوه‌و هه‌رمانی پیکراوه‌ که‌ ڕوو بکاته‌ که‌عبه‌ (له‌نوێژدا) که‌واته‌ ئیوه‌ش ڕووی تێبکه‌ن ئەوانیش ڕوویان له‌ شام^(١) بوو بۆیه‌ ڕوویان وهرگێرا به‌ره‌و که‌عبه‌.

١٨- باب: ﴿وَلِكُلِّ وَجْهٌ مِّنْ مَّوَلِيَّاهُ فَاسْتَقِيمُوا﴾ الْخَيْرَاتِ أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمُ اللَّهُ

جَمِيعًا إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٨﴾ البقرة

٤٤٩٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ سُفْيَانَ، حَدَّثَنِي أَبُو إِسْحَاقَ، قَالَ: سَمِعْتُ الْبَرَاءَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: صَلَّيْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ نَحْوَ بَيْتِ الْمَقْدِسِ سِتَّةَ عَشَرَ - أَوْ سَبْعَةَ عَشَرَ - شَهْرًا، ثُمَّ صَرَفَهُ نَحْوَ الْقِبْلَةِ^(٢).

(١) واته، به‌یتوله‌ه‌دیس.

(٢) ڕوانه‌: ٤٠.

**١٨- باسیک: (وه ههموو گهلیک رووگهیهکی ههیه پرووی
تت دهکات دهی دهست پیشکهری بکهن له کرداره
چاکهکاندا له ههرکوئ بن خودا ههموتان کوودهکاته به
راستی خوا به دهسهلاته بهسهر ههموو شتییدا)**

٤٤٩٢- بهرا ﷺ دهلی: له گهل پیغه مبهردا ﷺ سازده مانگ یان حهفده - مانگ
پروو به بهیتوله قهیس نوێژمان کردله پاشان (خوا) پرووی وهرچهرخان پروو به
کهعبه (که پرووگهی مسولمانانه).

١٩ — باب: ﴿وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِنَّهُ لَلْحَقُّ مِنْ

رَبِّكَ وَمَا اللَّهُ بِغَفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ﴾ البقرة

شَطْرُهُ: تَلَقَاؤُهُ.

٤٤٩٣- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دِينَارٍ قَالَ: سَمِعْتُ
ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَقُولُ بَيْنَا النَّاسُ فِي الصُّبْحِ بِقُبَاءٍ إِذْ جَاءَهُمْ رَجُلٌ فَقَالَ: أَنْزَلَ اللَّيْلَةَ قُرْآنًا، فَأَمَرَ أَنْ يَسْتَقْبَلَ
الْكُعْبَةَ، فَاسْتَقْبَلُوهَا. وَاسْتَدَارُوا كَهَيْئَتِهِمْ، فَتَوَجَّهُوا إِلَى الْكُعْبَةِ وَكَانَ وَجْهُ النَّاسِ إِلَى الشَّامِ^(١).

**١٩- باسیک: (له ههر کوئ چوویته دهرهوه (بهسهفهه) پرووت
وهربگیره بو لای کهعبه ی پرووژ وه ئهم پرووکردنهت راسته وه له
پهروهردگارتیهوهیه وه خوا بت ئاگا نی یه لهوهی که دهیکهن)
(شَطْرُهُ): پروو بهئهو یان روهو لای ئهوه.**

٤٤٩٣- ئیبنو عومهر ﷺ دهلی: له کاتییدا خه لکی له نوێژی بهیانیدا بوون له
(مزگهوتی) قوبادا لهپر بیاویک هات بولایان و وتی: ئهمشهو قورنان

دابەزێنراوه (بۆ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ) و فه‌رمانی پێکراوه که روو له که‌عه به بکات
جا ئیوه‌ش روو بکه‌نه که‌عه. ئیتر ئه‌وانیش هه‌ر به‌و شیوه‌ی خو‌یان سو‌پانه‌وه‌و
روویان له که‌عه کرد که‌پێشتر (له نوێژه‌که‌یاندا) خه‌لکه‌که‌ روویان له‌شام
(به‌یتوله‌قدیس) بوو.

٢٠ - باب: ﴿وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا

وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ ۚ إِنَّهَا لَيَكُونُ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ فَلَا تَحْشَوْهُمْ

وَأَخْشَوْنِي وَلَا تَمِمْ نِعْمَتِي عَلَيْكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥٠﴾ البقرة

٤٤٩٤- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ بَيْنَمَا النَّاسُ فِي
صَلَاةِ الصُّبْحِ بُقْبَاءٍ إِذْ جَاءَهُمْ آتٍ فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَدْ أَنْزَلَ عَلَيْهِ اللَّيْلَةَ، وَقَدْ أُمِرَ أَنْ يَسْتَقْبِلَ
الْكُعْبَةَ، فَاسْتَقْبِلُوهَا. وَكَانَتْ وُجُوهُهُمْ إِلَى الشَّامِ، فَاسْتَدَارُوا إِلَى الْقِبْلَةِ^(١).

٢٠- باسیک: (له هه‌ر کوێ چو‌یه‌ ده‌ری (له کاتی نوێژکردندا) رووت

وه‌ر بگێره‌ بۆ لای که‌عه‌ی پێرو‌ز وه‌ ئیوه‌ش (ئه‌ی مسو‌لمانینه‌) له

هه‌ر کوێ بوون روو وه‌رگێرن بۆ لای ئه‌و مزگه‌وته‌ تا بیانوی

خه‌لکتان نه‌یه‌ته‌ سه‌ر مه‌گه‌ر سته‌م کاره‌کانیان جا لیان مه‌ترسن و

له‌ من بترسن بۆ ئه‌وه‌ی به‌خششی خۆمتان به‌ ته‌واوی به‌سه‌ردا

پێژم وه‌ به‌لکو رێبازی راست بگرن)

٤٤٩٤- ثیبنو عومه‌ر ؓ ده‌لی: له کاتی‌کدا خه‌لکی له (مزگه‌وتی) هوبادا له‌نوێژی
به‌یانی دا بوون، له‌ناکاو که‌سیک هات بۆلایان و وتی: بێگومان ئه‌مه‌شو

پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ قورئانی بۆ دابه‌زێنراوه و مدلتیابن که‌فه‌رمانی پێکراوه که روو له که‌عبه کات (له نوێژدا) که‌واته ئێوه‌ش رووی بکه‌نه که‌عبه، ئه‌وانیش روویان له شام^(١) بوو بۆیه روویان و مرگێرا به‌ره‌و که‌عبه.

٢١- بابُ قَوْلِهِ: ﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَارِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ أَلْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا

جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٨٨﴾ البقرة

شَعَائِرُ: عَلَامَاتٌ، وَاحِدَتُهَا: شَعِيرَةٌ. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: الصَّفْوَانُ الْحَجَرُ. وَيُقَالُ الْحِجَارَةُ الْمُلْسُ الَّتِي لَا تُنْبِتُ شَيْئًا، وَالْوَحْدَةُ: صَفْوَانَةٌ مَعْنَى الصَّفَا، وَالصَّفَا لِلْجَمِيعِ.

٢١-باسنی ئەم فەرمايشته‌ی خوا: (به‌راستی صه‌فا و مهره‌ له دروشمه‌کانی (دینی) خوان جا هه‌رکه‌سیک به‌جی مائی خوامی کرد یا عه‌مه‌ی کرد هیچ تاوانی ناگات که ته‌وافی ئەو دوانه‌ش بکات وه هه‌رکه‌سیک به‌ ئاره‌زووی خۆی چاکه‌یه‌کی کرد ئەوه بێگومان خودا سوپاسگوزاریکی زانایه)

(شَعَائِرُ): نیشان و دروشمه‌کان ئەو وشه (شعائر) کۆیه تاکه‌که‌ی (شَعِيرَةٌ) ه‌واته: دروشم و نیشانه ئیبنو عه‌بباس ؓ ده‌لی: (الصَّفْوَانُ): به مانای به‌رده، و ده‌وتریت: به‌ردی سافه که هیچی لی ناره‌ویت تاکه‌که‌ی: (صَفْوَانَةٌ) ه‌ که به‌مانای (الصَّفَا) یه واته: تاوێره به‌ردی گه‌وره، وشه‌ی (الصَّفَا) بۆ هه‌مووی به‌کار دی‌ت تاک و کۆ... هتد.

(١) واته، به‌یتوله‌ه‌نبس

٤٤٩٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ قَالَ: قُلْتُ لِعَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ وَأَنَا يَوْمَئِذٍ حَدِيثُ السَّنِّ: أَرَأَيْتِ قَوْلَ اللَّهِ ﷻ: ﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَابِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا﴾ ﴿١٥٨﴾ البقرة، فَمَا أَرَى عَلَى أَحَدٍ شَيْئًا أَنْ لَا يَطَّوَّفَ بِهِمَا. فَقَالَتْ عَائِشَةُ: كَلَّا لَوْ كَانَتْ كَمَا تَقُولُ كَانَتْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ لَا يَطَّوَّفَ بِهِمَا، إِنَّمَا أُنْزِلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِي الْأَنْصَارِ، كَانُوا يُهْلُونَ لِمَنَاةَ، وَكَانَتْ مَنَاةَ حَذْوَ قُدَيْدٍ، وَكَانُوا يَتَحَرَّجُونَ أَنْ يَطُوفُوا بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ، فَلَمَّا جَاءَ الْإِسْلَامَ سَأَلُوا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنْ ذَلِكَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ: ﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَابِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ﴾ ﴿١٥٨﴾ البقرة^(١).

٤٤٩٥- هیشامی کوردی عورو له باوکیه‌وه گێرایه‌وه که وتی: لهو پۆزگارمدا ته‌مه‌نم که‌م بوو به‌ عائیشه‌ی ﷺ هاوسه‌ری پیغه‌مبه‌رم ﷺ وت: مانای ئەم فه‌رمایشته‌ی خوام ﷺ پی بلی: (بیگومان صه‌فاو مه‌روه له دروشمه‌کانی دینی خوان جا هه‌ر که‌سی حه‌جی مائی خوا یاعومره‌ی کرد هیج خراپه‌و تاوانی ناگات که هاتووچۆو سه‌عی نیوان صه‌فا و مه‌روه بکات) به‌م جو‌رمیه‌؟ ئەوه‌ وا بۆی ده‌ج‌م هیج که‌سیک گونا‌هی ناگات که ته‌وافیان نه‌کات^(٢).

عائیشه‌ش ﷺ وتی: نه‌خێر وانیه‌ ئەگه‌ر به‌و جو‌ره‌ بوايه‌ که‌تۆ ده‌لتییت، نایه‌ته‌که‌ ناوا دمبوو ئەیفه‌رموو: هیج گونا‌هی ناگات که ته‌وافیان نه‌کات، به‌لام ئەم نایه‌ته‌ دمبراره‌ی ئەنصاریه‌کان دابه‌زی (پیش ئەوه‌ی موس‌لمان ببن) ئیجرامی حه‌جیان به‌ناوی مه‌ناته‌وه‌ دمبه‌ست^(٣) وه‌مه‌نات به‌رانبه‌ری قوده‌یده

(١) بروانه: ١٦٤٣.

(٢) واته، مانای نایه‌ته‌که‌ به‌م شی‌ومه‌ی لی دیت: نتموافیان نتمواف نه‌کردنیان گونا‌ه نیه‌.

(٣) معنات، ناوی بته‌ په‌رس‌ترامه‌کی هۆزی هوزیل بوو به‌لام وشمی (طاغیه) موس‌لمانان لییان نابوو نه‌گه‌رنا پیش نیسلام ناوی

معنات بوو، (طاغیه) ش واته: سه‌رکه‌ش.

بوو، وه‌خویان له هاتوو‌چۆی صه‌فاو مه‌روه دمباراست تا گونا‌ه‌بار نه‌بن جا که
 ئایینی ئیسلام هات (مسو‌لمان بوون) پرسپاری نه‌ومیان له پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ
 کردوبه‌و هویه‌وه خوا ئه‌م ئایه‌ته‌ی دابه‌زانده‌: ﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ ۖ﴾ البقرة

٤٤٩٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ سُلَيْمَانَ قَالَ: سَأَلْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ
 ﷺ عَنِ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ، فَقَالَ: كُنَّا نَرَى أَنَّهُمَا مِنْ أَمْرِ الْجَاهِلِيَّةِ، فَلَمَّا كَانَ الْإِسْلَامُ أَمْسَكْنَا عَنْهُمَا،
 فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ ۖ﴾ البقرة، إِلَى قَوْلِهِ: ﴿أَنْ يَطُوفَ بِهِمَا﴾ البقرة

٤٤٩٦- عاصمی کۆری سوله‌یمان ده‌لی: پرسپارم کرد له نه‌نه‌سی کۆری مالیک ﷺ دهر
 باره‌ی (هاتوو‌چۆی) صه‌فاو مه‌روه، نه‌نه‌سپیش وتی: ئیمه‌ گومانمان وا بوو ئه‌و دوانه
 (صه‌فاو مه‌روه) له کاره‌کانی (به‌نده‌یه‌تی) سه‌رده‌می نه‌فامیین جاکه ئیسلام هات ئیمه
 نه‌نجامان نه‌ده‌دان ئه‌وجا خوای به‌رز و بێند ئه‌م ئایه‌ته‌ی دابه‌زان (بێگومان) هاتوو
 چۆی) صه‌فاو مه‌روه تا ده‌گاته‌: (که ته‌وافی ئه‌و دوانه بکات).

٢٢ - بَابُ قَوْلِهِ: ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَندَادًا﴾ البقرة

أَضْدَادًا، وَاحِدَهَا نِدٌّ.

٤٤٩٧- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ، عَنْ أَبِي حَمْزَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ شَقِيقٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قَالَ
 النَّبِيُّ ﷺ كَلِمَةً وَقُلْتُ أُخْرَى، قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "مَنْ مَاتَ وَهُوَ يَدْعُو مِنْ دُونِ اللَّهِ نِدًّا دَخَلَ
 النَّارَ". وَقُلْتُ أَنَا: مَنْ مَاتَ وَهُوَ لَا يَدْعُو لِلَّهِ نِدًّا دَخَلَ الْجَنَّةَ^(١).

٢٢- باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوا (وه‌که‌سانی وا‌هه‌یه له‌ خه‌لکی که‌ هاوبه‌ش زۆر بو‌ خوا په‌یدا ده‌که‌ن)

(أَصْدَادًا) کۆیه‌ تاکه‌که‌ی: (نَدُّ) واته‌: هاوتا وهاوشیوه‌ و هاوجه‌شن.

٤٤٩٧- شەفیع دەگیرێته‌وه‌ له‌ عەبدوللأوه‌ ﷺ ده‌لی: بێغه‌مبه‌ر ﷺ وته‌که‌ی
فه‌رموو منیش وته‌یه‌کی ترم ووت، بێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((هه‌رکه‌سیک بمرئ
و جگه‌ له‌ خوا هاوبه‌شیکی تر بپه‌رستی ده‌چێته‌ دۆزه‌خه‌وه‌)) منیش وته‌:
هه‌رکه‌س مردو جگه‌ له‌ خوا هاوبه‌شی تری نه‌په‌رست ده‌چێته‌ به‌هه‌شته‌وه‌.

٢٣ - بابُ قَوْلِهِ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ الْحَرْبُ بِالْحَرْبِ﴾ (١٧٨)

البقرة، إِلَى قَوْلِهِ ﴿عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ (١٧٨) البقرة

﴿عَفَى﴾ (١٧٨) البقرة: تَرْك.

٢٣- باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوا (ئەي ئەو که‌سانه‌ی که‌ بروتان هێناوه‌ تۆله‌ سه‌ندن له‌ کوژراواندا پێويست کراوه‌ له‌ سه‌رتان (به‌ یه‌کسانی) ئازاد به‌ ئازاد) تا ده‌گاته‌ (سزای سه‌خت و به‌ ئازار)

﴿عَفَى﴾: وازی لی هینرا، دهستی لی هه‌لگیرا.

٤٤٩٨- حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا عَمْرُو، قَالَ: سَمِعْتُ مُجَاهِدًا، قَالَ سَمِعْتُ
ابْنَ عَبَّاسٍ ﷺ يَقُولُ: كَانَ فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ الْقِصَاصُ، وَلَمْ تَكُنْ فِيهِمُ الدِّيَّةُ، فَقَالَ اللَّهُ
تَعَالَى لِهَذِهِ الْأُمَّةِ: ﴿كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ الْحَرْبُ بِالْحَرْبِ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأَنْثَى بِالْأُنْثَى﴾

فَمَنْ عَفَى لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ ﴿١٧٨﴾ البقرة. قَالَ عَفُو: أَنْ يَقْبَلَ الدِّيَّةَ فِي الْعَمْدِ: ﴿فَأَبَاعُ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاكَ إِلَيْهِ بِإِحْسَنٍ﴾ ﴿١٧٨﴾ البقرة. يَتَّبِعُ بِالْمَعْرُوفِ وَيُؤَدِّي بِإِحْسَانٍ، ﴿ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ﴾ ﴿١٧٨﴾ البقرة. مِمَّا كُتِبَ عَلَى مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ ﴿فَمَنْ أَعْتَدَى بِعَدَاكَ فَكَفَّ عَذَابُ إِلَهٍ﴾ ﴿١٧٨﴾ البقرة. قَتَلَ بَعْدَ قَبُولِ الدِّيَّةِ ^(١).

٤٤٩٨- ئیبنو عەبباس رحمە دەلی: لە رابردوودا لە ناو ئەوەی ئیسرائیلیدا تۆلە سەندن هەبوو، وە خوێن دان لە ناویاندا نەبوو، ئەنجا خۆی گەورە بەو گەلە ی فەرموو: (تۆلە سەندن لە کوژراواندا (بە یەكسانی) لە سەرتان پێویست کراوە نازاد بە نازاد و بەندە بە بەندە و ژن بە ژن (مییە بە مییە) ئینجا هەركەسیك بە خەشرا لە لایەن براهەکی دینیەو بە بەشیک (لە خوێنەكە) بە خەشین ئەو بەو لە كوشتنی بە ئەنقەست بە خوێن رازی بێت ئەبێ (خەزەگانی) بە باشی پەیرەوی بکەن (بكوژیش) بە چاکی خوێنەكە بەدات خاوەن خوێن بە باشی رەفتار بکەن (بكوژیش) بە چاکی خوێنەكە بەدات (ئەمە سوک کردنە لە پەرورەدگارتانەووە مەهربانی یە) لەو بپاریانە لەسەر کەسانی پێش ئێوە پێویست کرا بوو (ئینجا هەركەسیك دوا ی ئەمە دەست درێزی کرد ئەو سزای بەسو ی بۆهەیه) بریتیه لەو ی دوا رازیبون بە وەرگرتنی خوێن بكوژەكە ی بكوژریتەووە (ئەو سزای بەسو ی بۆهەیه).

٤٤٩٩- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيُّ، حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ، أَنَّ أَنَسًا حَدَّثَهُمْ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "كِتَابُ اللَّهِ الْقِصَاصُ" ^(٢).

٤٤٩٩- حومەید دەلی: ئەنەس رحمە بۆی گێڕایەنەووە لە پێغەمبەرەووە ﷺ فەرمووی: ((بپاری قورئانەكە ی خوا تۆلە سەندنەو مە)).

(١) پروانە: ٦٨٨١.

(٢) پروانە: ٣٧٠٣.

٤٥٠٠- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُنِيرٍ سَمِعَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ بَكْرِ السَّهْمِيَّ حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ الرُّبَيْعَ عَمَّتُهُ كَسَرَتْ ثَبِيَّةَ جَارِيَةٍ فَطَلَبُوا إِلَيْهَا الْعَفْوَ فَأَبَوْا فَعَرَضُوا الْأَرْضَ فَأَبَوْا فَأَتَوْا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَأَبَوْا إِلَّا الْقِصَاصَ فَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِالْقِصَاصِ فَقَالَ أَنَسُ بْنُ النَّضْرِ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَتُكْسِرُ ثَبِيَّةَ الرُّبَيْعِ لَا وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ لَا تُكْسِرُ ثَبِيَّتَهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: ((يَا أَنَسُ كِتَابُ اللَّهِ الْقِصَاصُ فَرَضِيَ الْقَوْمُ فَعَفَوْا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ مَنْ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لَأَبْرَهُ))^(١).

٤٥٠٠- حومه‌ید له ئه‌نه‌س ﷺ ده‌گێڕێته‌وه و‌تی: که ر‌وبه‌بیعی پ‌وری دانیکی پ‌یشه‌وه‌ی کچیکی شکاند (خزمانی ر‌وبه‌بیع) داوای ل‌ی خ‌وش‌بونیان له‌کچه‌که کرد به‌لام که‌س و کاری ر‌ازی نه‌بوون، ئه‌نجا پ‌یشن‌یاری ب‌زاردنیان کرد به‌لام نه‌وان ر‌زای نه‌بوون نه‌وسا ر‌ۆشتنه‌ خ‌زمه‌ت پ‌یغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و‌به جگه له ت‌ۆله سه‌ندنه‌وه ر‌ازی نه‌بوون، ب‌ۆیه پ‌یغه‌مبه‌ری خواش ﷺ فه‌رمانی کرد به‌ت‌ۆله سه‌ندنه‌وه ئه‌نجا ئه‌نه‌س ک‌وری نه‌زر و‌تی: ئه‌ی پ‌یغه‌مبه‌ری خوا ئایا ددانی پ‌یشه‌وه‌ی ر‌وبه‌بیع ده‌شک‌ینری؟ ناس‌ویند به‌ وزاته‌ی ت‌ۆی به هه‌ق نارد‌وو دانی ناشک‌ینریت، ئه‌نجا پ‌یغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمو‌وی: ((ئه‌ی ئه‌نه‌س ب‌ریاری قورئانه‌که‌ی خوا ت‌ۆله سه‌ندنه‌ومه‌یه)) نه‌وسا که‌س و‌کاری کچه‌که ر‌ازی بوون (له‌ر‌وبه‌بیع) و ل‌یی خ‌ۆش بوون جاپ‌یغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمو‌وی: ((له‌ناو به‌نده‌گانی خوا که‌سی وا هه‌یه س‌ویند ب‌خوات له‌سه‌ر خودا (که ده‌بی کار‌یکی ب‌ۆ بکات) خوا س‌وینده‌که‌ی ناخات))،

٢٤- بابُ قوله تعالى: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ

عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لِمَلَّكُمْ تَنَفُّونَ ﴿١٨٣﴾ البقرة

٤٥٠١ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنِي نَافِعٌ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنه قَالَ: كَانَ عَاشُورَاءَ يَصُومُهُ أَهْلُ الْجَاهِلِيَّةِ، فَلَمَّا نَزَلَ رَمَضَانُ قَالَ: "مَنْ شَاءَ صَامَهُ، وَمَنْ شَاءَ لَمْ يَصُمْهُ"^(١).

٢٤- باسی ئەم فەرمايشتهی خواى بهرز و بلند: (ئەى ئەوانەى كە بپرواتان هێناوه رۆژووتان لەسەر نوسراوه هەر وهك نوسرابوو لەسەر ئەوانەى لە پێش ئێوهدا بوون تا پارێزكارى بكهن)

٤٥٠١ - ثيبنو عومەر رضي الله عنه دهلى: خهلكى سهردهمى نهفامى (پيش نيسلام) رۆزى دهميهى مانگى موچهپرهم بهرپۆزوو دهبوون، جا كه رۆزى مانگى رهمهزان دابهزى (وپيوست بوو)، پيغههمبهر ﷺ فهرمووى: ((كى ويستى (دهميهى موچهپرهم) بهرپۆزوو بيت كيش ويستى بهرپۆزوو نهبيت)).

٤٥٠٢ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها: كَانَ عَاشُورَاءَ يُصَامُ قَبْلَ رَمَضَانَ، فَلَمَّا نَزَلَ رَمَضَانُ قَالَ: "مَنْ شَاءَ صَامَ، وَمَنْ شَاءَ أَفْطَرَ"^(٢).

٤٥٠٢ - عائشه رضي الله عنها دهلى: پيش (فهريزبوونى) رهمهزان رۆژووى دهميهى مانگى موچهپرهم دهگير، بهلام كه رۆزى مانگى رهمهزان دابهزى (وپيوست بوو)، پيغههمبهر ﷺ فهرمووى: ((كى ويستى دهميهى موچهپرهم بهرپۆزوو بيت كيش ويستى بهرپۆزوو نهبيت)).

(١) پروانه: ١٨٩٣.

(٢) پروانه: ١٥٩٣.

٤٥٠٣ - حَدَّثَنِي مَحْمُودٌ، أَخْبَرَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: دَخَلَ عَلَيْهِ الْأَشْعَثُ وَهُوَ يَطْعَمُ فَقَالَ: الْيَوْمُ عَاشُورَاءُ! فَقَالَ: كَانَ يُصَامُ قَبْلَ أَنْ يَنْزَلَ رَمَضَانُ، فَلَمَّا نَزَلَ رَمَضَانُ تَرَكَ، فَأَذِنُ فَعَلْتُ.

٤٥٠٣ - عه‌لقمه‌ له‌ عه‌بدوللا (ی کوری مه‌سعوودمه‌) ﷺ ده‌گیرته‌وه‌ که‌ نه‌شعه‌س چوو بۆلای له‌وکاته‌دا عه‌بدوللا خواردنی ده‌خوارد نه‌شعه‌س وتی: نه‌مپۆ پۆزی دمی‌می موچه‌په‌مه‌ (چۆن به‌پۆزوو نیت)؟ عه‌بدوللاش وتی: جاران پۆزووی دمی‌می موچه‌په‌م ده‌گیرا پێش نه‌وه‌ی پۆزووی په‌مه‌زان دابه‌زی (وپیویست بێت)، جا که‌ پۆزووی په‌مه‌زان دابه‌زی (پۆزووی دمی‌می موچه‌په‌م) وازی لی هینرا، که‌واته‌ نزیک به‌ره‌وه‌و خواردن به‌خۆ.

٤٥٠٤ - حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا يَحْيَى، حَدَّثَنَا هِشَامٌ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ يَوْمُ عَاشُورَاءَ تَصُومُهُ قُرَيْشٌ فِي الْجَاهِلِيَّةِ، وَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَصُومُهُ، فَلَمَّا قَدِمَ الْمَدِينَةَ صَامَهُ وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ، فَلَمَّا نَزَلَ رَمَضَانُ كَانَ رَمَضَانُ الْقَرِيبَةَ، وَتَرَكَ عَاشُورَاءَ، فَكَانَ مَنْ شَاءَ صَامَهُ، وَمَنْ شَاءَ لَمْ يَصُمْهُ^(١).

٤٥٠٤ - عایشه ﷺ ده‌لی: هورمیشیه‌کان له‌سه‌رده‌می نه‌قامیدا پۆزی دمی‌می موچه‌په‌م به‌پۆزوو ده‌بوون، بیغه‌مبه‌ریش ﷺ نه‌و پۆزووه‌ی ده‌گرت، نه‌نجا کاتی هاته‌ مه‌دینه‌ش (دمی‌می موچه‌په‌م) به‌پۆزوو ده‌بوو فه‌رمانیشی کرد به‌ گرتنی نه‌و پۆزه‌، نه‌نجا کاتی پۆزووی په‌مه‌زان دابه‌زی (وپیویست بوو) پۆزووی په‌مه‌زان فه‌رز بوو، پۆزووی دمی‌می موچه‌په‌م وازی لی هینرا، نیت نه‌وه‌ی بیویستیه‌ به‌پۆزوو ده‌بوو له‌ (دمی‌می موچه‌په‌مدا)، نه‌وه‌شی بیویستیه‌ به‌پۆزوو نه‌ده‌بوو.

٢٥ - **بابُ قَوْلِهِ:** ﴿ أَيَّامًا مَّعْدُودَاتٍ فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ فَمَن تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ. وَأَن تَصُومُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٨٤﴾ ﴾ **البقرة،**

وَقَالَ عَطَاءٌ: يُفْطِرُ مِنَ الْمَرَضِ كُلِّهِ كَمَا قَالَ اللَّهُ. وَقَالَ الْحَسَنُ، وَإِبْرَاهِيمُ: فِي الْمُرْضِعِ وَالْحَامِلِ إِذَا خَافَتْ عَلَى أَنْفُسِهِمَا أَوْ وَلَدِهِمَا؛ تُفْطِرَانِ ثُمَّ تَقْضِيَانِ. وَأَمَّا الشَّيْخُ الْكَبِيرُ إِذَا لَمْ يُطِيقِ الصَّيَامَ؛ فَقَدْ أَطْعَمَ أَنْسَ بَعْدَ مَا كَبَرَ عَامًا أَوْ عَامَيْنِ كُلَّ يَوْمٍ مِسْكِينًا خُبْزًا وَلَحْمًا وَأَفْطَرَ. قِرَاءَةُ الْعَامَّةِ: ﴿ يُطِيقُونَهُ ﴾ البقرة، وَهُوَ أَكْثَرُ.

٢٥ - **باسی ئەم فەرمايشتهی خوا ((پۆژووتان لەسەر دانرا) بۆ**
چەند رۆژیک جا هەرکەسێک لە ئێوە نەخۆش یان لەسەفەردا
بوو (وە بەرپۆژوو نەبوو) ئەو پێویستە بە ئەندازەى ئەو
رۆژانەى (بەرپۆژوو نەبوو) بێگرتەووە لە رۆژانەى تێدا وە
پێویستە لەسەر ئەوانەى کە زۆر بە ناپەچەتێ ئەتوانن
بەرپۆژوو بن (و بەرپۆژوو نابن) بریتى (یان لەسەرە) کە خۆراکى
هەژاریکە ئێنجا هەرکەسێک زۆرتر بریتى بدات ئەو بەشتەرەبۆى
وە ئەگەر بەرپۆژوو بن بۆ خۆتان بەشتەر ئەگەر بزانن (

عەتا دەلى: لە هەموو نەخۆشیەکاندا پۆژوو دەسکێنرێ و ناگیرێ وەکو خۆای گەورە لە قورئاندا فەرموویەتى.

حەسەن (ی بەصرى) و ئیبراھیم (ی نەخەع) دەبارەى ئافەرتى شیردەر و ئافەرتى دووگیان دەلێن: ئەگەر ترسیان لە خۆیان یان لە منداڵەکانیان^(١) هەبوو

(١) واتە، پۆژوو گرتەمەیان زبانی گەياند بە خودى خۆیان یان منداڵە شیرە خۆرمکە و منداڵەکەى ناوسکى دوو گیانمکە.

(ئه‌گهر به‌پۆژوو بوون) پۆژوو نه‌گرن و پاشان بی‌گێرپنه‌وه. به‌لام پیری به‌ته‌مه‌ن و به‌سالاچوو ئه‌گهر نه‌یتوانی به‌پۆژوو بیت (به‌ پۆژوونه‌بیت بریتیه‌که‌ی بدات)، بی‌گومان ئه‌نه‌س ﷺ دواى ئه‌وه چویه ته‌مه‌نه‌وه سالى يان دوو سال له‌به‌ری هه‌ر پۆژی خواردنی ده‌دايه هه‌زارىك كه نان و گوشت بوو، ئیتر به‌پۆژوو نه‌ده‌بوو. تی‌کرای مسو‌لمانان ئه‌م وشه‌یه به‌م جو‌ره ده‌خویننه‌وه ﴿يُطِيقُونَهُ﴾ هه‌ربه‌م جو‌ره خویندنه‌وه خوینراوه‌ته‌وه له لایه‌ن زۆربه‌ی شاره‌زیانی قورئانه‌وه له قورئان خویندندا.

٤٥٠٥ - حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ، أَخْبَرَنَا رَوْحٌ، حَدَّثَنَا زَكَرِيَّا بْنُ إِسْحَاقَ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ، عَنْ عَطَاءٍ، سَمِعَ ابْنَ عَبَّاسٍ يَقْرَأُ: (وَعَلَى الَّذِينَ يُطَوَّقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ). قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: لَيْسَتْ مَنَسُوخَةٌ، هُوَ الشَّيْخُ الْكَبِيرُ وَالْمَرْأَةُ الْكَبِيرَةُ لَا يَسْتَطِيعَانِ أَنْ يَصُومَا، فَلْيُطْعِمَا مَكَانَ كُلِّ يَوْمٍ مِسْكِينًا.

٤٥٠٥ - ئیبنو عه‌بباس ﷺ ئه‌م ئایه‌ته‌ی ده‌خوینده‌وه: (وَعَلَى الَّذِينَ يُطَوَّقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ) ^(١) ئیبنو عه‌بباس وتی: ئه‌م ئایه‌ته‌ی حوکه‌مه‌که‌ی نه‌سپراوه‌ته‌وه، مه‌به‌ست پیتی پیاوی پیرو به‌ته‌مه‌ن و پیرمه‌زی به‌ته‌مه‌نه‌ی که هه‌ردووکیان ناتوانن به‌پۆژوو بن و له بری هه‌ر پۆزیک خواردنی هه‌زارىك ده‌ده‌ن.

٢٦ - بَابُ قَوْلِهِ: ﴿فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ﴾ البقرة

٤٥٠٦ - حَدَّثَنَا عِيَّاشُ بْنُ الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ أَنَّهُ قَرَأَ: فِدْيَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينٍ. قَالَ: هِيَ مَنَسُوخَةٌ ^(٢).

(١) واته، لسه‌ر ئه‌وانه‌ی زۆر به‌ نا‌په‌مه‌تی پۆژوو یان له نا‌په‌مه‌تیدا بۆیان نا‌گه‌ڕێ خواردنی هه‌زارىكیان لسه‌ره‌ بیه‌ده‌ن.

(٢) بروه‌نه: بروه‌نه: ١٩٤٩.

٢٦- باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوا: (جا هەرکه‌سیک له ئێوه مانگی رهمه‌زانی بینی با به‌رۆزوو بێت)

٤٥٠٦ - نافع ده‌گێڕێته‌وه که ئیبنو عومەر رضی اللہ عنہ ئەم نایه‌ته‌ی خوینده‌وه: (فَدِيَّةُ طَعَامٍ مَسَكِينَ) وتی: حوکه‌مه‌که‌ی سراوته‌وه^(١).

٤٥٠٧ - حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ مُضَرَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ، عَنْ بُكَيْرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ يَزِيدَ مَوْلَى سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ، عَنْ سَلَمَةَ قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ: ﴿وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينَ﴾ (١٨١) البقرة. كَانَ مَنْ أَرَادَ أَنْ يُفْطِرَ وَيَفْتَدِيَ، حَتَّى نَزَلَتِ الْآيَةُ الَّتِي بَعْدَهَا فَتَسَخَّرَهَا. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: مَا بُكَيْرٌ قَبْلَ يَزِيدَ.

٤٥٠٧ - سه‌له‌مه رضی اللہ عنہ ده‌لی: کاتی ئەم نایه‌ته‌ی دابه‌زی: ﴿وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينَ﴾ هەرکه‌سیک بیویستایه به‌رۆزوو نه‌بێت و بریتی دهدا، هه‌تا نایه‌ته‌که‌ی پاش خۆی دابه‌زی (حوکه‌می) نه‌و نایه‌ته‌ی سرپیه‌وه. نه‌بو عه‌بدوڵلا (ئیمامی بوخاری) ده‌لی بوکه‌یر پێش یه‌زید مردوه^(٢).

(١) به‌م نایه‌ته‌ی: ﴿فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الظَّهْرَ فَلْيَصُدِّهِ﴾ البقرة، که خوا رۆزوو گرتنی رهمه‌زانی بپوێست کردوه له‌سه‌ر له‌ش ساغ نیشه‌جێی تهنه‌ی رۆخسته‌ی به‌ نه‌خۆش سه‌غه‌ری داوه به‌رۆزوو نه‌بی.

(٢) واته‌: هه‌تا بیه‌که‌ی پێش مامۆستاکی مردوه، بوکه‌یر سالی (١٢٠) کۆچی مردوه به‌لام یه‌زیدی مامۆستای سالی، (١٤٦) یان (١٤٧) کۆچی مردوه. پروه‌نه‌، ارشاد الساری، ٤٤/١٠.

٢٧ - **بابُ قوله:** ﴿أَحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ مِنْ لَيْسَ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لَيْسَ لَهُنَّ عِلْمُ اللَّهِ أَنْكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالْآنَ بَاشِرُوهُمْ وَأَبْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ﴾ البقرة

٤٥٠٨ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ. وَحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عُمَانَ، حَدَّثَنَا شُرَيْحُ بْنُ مَسْلَمَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُونُسَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، قَالَ: سَمِعْتُ الْبَرَاءَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، لَمَّا نَزَلَ صَوْمُ رَمَضَانَ كَانُوا لَا يَقْرُبُونَ النِّسَاءَ رَمَضَانَ كُلَّهُ، وَكَانَ رِجَالٌ يَخُونُونَ أَنْفُسَهُمْ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ: ﴿عَلِمَ اللَّهُ أَنْكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ﴾ البقرة^(١).

٢٧ - باسی ئهم فهرمايشته ی خوا (ریتان پت دراوه له شهوانی رۆژوو (ی رمهزان) دا درووست بوون له گهل ژنه کانتاندا ئهوان بو ئیوه پۆشاکن ئیوه ش بو ئهوان پۆشاکن، خوا دهیزانی که ئیوه ناپاکیتان له خوتان دهکرد، بۆیه په شیمانی لى گیرا کردن وه لیتان خوش بوو، ئیتر له ئیستاه (به شهودا) بچنه لایان وه به دل بخوازن ئهوی که خوا بو ی نویوون (له مندال))

٤٥٠٨ - ئه بو ئیسحاق دهلى: له بهرائم بیست رضى الله عنه وتی: کاتی رۆژووی مانگی رهمهزان دابهزی و پیویست بوو مسولمانان له رهمهزانه کهدا هه مووی نزیکى

ئا‌فرمتان نه‌دمبوونه‌وه^(١) وه‌ بیاوانی‌ک هه‌بوون ناپاکیان له‌خویان ده‌کرد^(٢) بۆیه‌ خوای گه‌وره‌ ئه‌م نایه‌ته‌ی دابه‌زاند: (خوا ده‌یزانی که ئیوه‌ ناپاکیتان له‌ خوتان ده‌کرد، بۆیه‌ په‌شیمانی لی‌ گیرا کردن وه‌ لی‌تان خوش بوو).

٢٨ - **بابُ قَوْلِهِ:** ﴿وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتُمُوا الصَّيَامَ إِلَى آيِلٍ وَلَا تُبْشِرُوا بِهِ﴾ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرُبُوهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٨٧﴾

فَلَا تَقْرُبُوهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٨٧﴾

الْعَاكِفُ: الْمُقِيمُ.

٤٥٠٩ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ حُصَيْنٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ عَدِيِّ قَالَ: أَخَذَ عَدِيُّ عَقَالًا أَبْيَضَ وَعَقَالًا أَسْوَدَ، حَتَّى كَانَ بَعْضُ اللَّيْلِ نَظَرَ فَلَمْ يَسْتَبَيِّنَا، فَلَمَّا أَصْبَحَ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، جَعَلْتُ تَحْتَ وَسَادِي. قَالَ: "إِنَّ وَسَادَكَ إِذَا لَعَرِيضُ أَنْ كَانَ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ وَالْأَسْوَدُ تَحْتَ وَسَادَتِكَ"^(٣).

٢٨- باسی ئه‌م فهرماشته‌ی خوای گه‌وره‌ (وه‌ بخون و بخونه‌وه‌ هه‌تا‌ روشته‌ی سپی (رۆژ) له‌ روشته‌ی ره‌ش (ی شو) تان بۆ جیا ده‌بیته‌وه‌ له‌ شه‌به‌قدا، له‌ پاشان رۆژوووه‌که‌تان ته‌واو بکه‌ن تا شه‌وی دوایی، وه‌ مه‌چنه‌ لای ئه‌که‌انتان له‌ کاتی‌کدا که له‌ مزگه‌وتدا مابنه‌وه‌ بۆ خوا په‌رستی ئه‌مانه‌ سنورانی خوان و نزیکیان مه‌که‌نه‌وه‌، ئاوا خوا باسی فهرمانی خۆی ده‌کات بۆ خه‌لکی تا خویان بپاریزن).

(الْعَاكِفُ): که‌سی‌ک مابیته‌وه‌ و دانیشتی‌ت (له‌ مزگه‌وتدا بۆ خواپه‌رستی)

(١) بیاوان له‌ سه‌مه‌تا تا گۆتایی مانگی رهمه‌زان نه‌دمه‌چوونه‌ لای هاوسه‌ره‌گانیان.

(٢) له‌ رهمه‌زاندا سه‌ره‌جی و خواردن و خواردنه‌وه‌ی ده‌کرد له‌ شه‌ودا.

(٣) به‌روانه: ١٩١٦.

٤٥٠٩ - شه‌عبی له‌عه‌دیه‌وه ده‌گێرته‌وه ده‌لێ: گوریسیکی سبی و گوریسیکی ره‌شی هینا (له‌ژێر پشته‌که‌یدا داینان) تا به‌شیک له‌شه‌و داها، سه‌یری کردن سبی و ره‌شی بۆ جیا نه‌کرایه‌وه، نه‌نجا رۆژ بوویه‌وه وتی: نه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ (گوریسیکی سبی و گوریسیکی ره‌شم) خسته ژێر پشته‌که‌م (تا شه‌و و رۆژیان پێ لیک جیا بکه‌مه‌وه)، پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((بیگومان که‌واته پشته‌که‌که‌ت^(١) زۆر پان و فراوانه ئه‌گه‌ر روشته‌ی سبی رۆژو روشته‌ی ره‌شی شه‌و له‌ژێر پشته‌که‌ی تۆدا جی‌یان بو‌یته‌وه)).

٤٥١٠ - حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مُطَرِّفٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ؟ أَهْمَا الْخَيْطَانِ؟ قَالَ: "إِنَّكَ لَعَرِيضُ الْقَفَا إِنْ أَبْصَرْتَ الْخَيْطَيْنِ". ثُمَّ قَالَ: "لَا بَلْ هُوَ سَوَادُ اللَّيْلِ وَبَيَاضُ النَّهَارِ"^(٢).

٤٥١٠ - عه‌دی کوری حاتیم ر‌ه‌ ده‌لێ: وتم نه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ئایا مه‌به‌ست له‌جیا کردنه‌وه‌ی په‌تی سبی له‌ په‌تی ره‌ش جیه؟ ئایا مه‌به‌ست پێ نه‌و دوو په‌ته‌یه سبی و ره‌شن؟ پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((به‌راستی پشت ملت زۆر پانه ئه‌گه‌ر واترانیبێت نه‌و دوو په‌ته‌ن))، له‌ پاشان فه‌رمووی: ((نه‌خیر (وانیه) به‌لکو مه‌به‌ست پێ‌یان ره‌شی شه‌وو سه‌پایی رۆژه)).

٤٥١١ - حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ، حَدَّثَنَا أَبُو عَسَانَ مُحَمَّدُ بْنُ مُطَرِّفٍ، حَدَّثَنِي أَبُو حَازِمٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ: وَأَنْزِلَتْ: ﴿وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَبَيِّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ﴾ ﴿١٨٧﴾ البقرة. وَلَمْ يُنْزَلْ ﴿مِنَ الْفَجْرِ﴾ ﴿١٨٧﴾ البقرة، وَكَانَ رِجَالٌ إِذَا أَرَادُوا الصَّوْمَ رَبَطَ

(١) خه‌تابی ده‌لێ: مه‌به‌ستی به (وساده) خه‌وه نه‌ک پشته - واته: خه‌وت قوڵ و درێژه. به‌روانه: إرشاد الساری: ٤٧/١٠.

(٢) به‌روانه: ١٩١٦.

أَحَدُهُمْ فِي رِجْلَيْهِ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ وَالْخَيْطُ الْأَسْوَدُ، وَلَا يَزَالُ يَأْكُلُ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُ رُؤْيَاهُمَا، فَأَنْزَلَ اللَّهُ بَعْدَهُ ﴿مِنَ الْفَجْرِ﴾ ١٨٧ ﴿الْبَقَرَةَ. فَعَلِمُوا أَنَّهَا يَغْنِي: اللَّيْلَ مِنَ النَّهَارِ﴾^(١).

٤٥١١ - سه هلی کوری سه عد ﷺ وتی: ئەم ئایه ته: ﴿وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ﴾ ١٨٧ ﴿الْبَقَرَةَ دابه زینرا هیشتا ﴿مِنَ الْفَجْرِ﴾ دانه به زینرا بوو. جا که سانیک بیانویستایه بهر و ژووبن به تیکی رهش و به تیکی سپی دمه به ست به قاجیه وه بهرده وام دمبوو له خواردن ههتا ئەو دوو به تهی له یه کتر جیاده کردوه^(٢) بهو هویه وه خوی گه وه به دوایدا: ﴿مِنَ الْفَجْرِ﴾^(٣) دابه زانند، ئەنجا هاوه لآن زانیان مه بهستی^(٤): شهو و رۆژه.

٢٩ - بَابُ قَوْلِهِ: ﴿وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنِ

اتَّقَى وَأَتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وَأَتَقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ ١٨١ ﴿الْبَقَرَةَ

٤٥١٢ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ قَالَ كَانُوا إِذَا

أَحْرَمُوا فِي الْجَاهِلِيَّةِ أَتَوْا الْبَيْتَ مِنْ ظَهْرِهِ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ: ﴿وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ

ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَى وَأَتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا﴾ ١٨١ ﴿الْبَقَرَةَ

(١) بروانه: ١٩١٧.

(٢) واته، ئەم وێنده دونیا رووناك دمهووه رهنگیان له یه کتری جیا بکاتهوه.

(٣) واته له شه به قدا.

(٤) مه به ست له: (الخیط البیض والخیط الاسود) شهو رۆژه.

٢٩- باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوا: (وه چاکه ئەوه نییه که له پشته‌ی ماله‌کانه‌وه بچنه ژووره‌وه، به‌لکو چاکه ئەوه‌یه ئەو که‌سه پارێزکارو له خوا ترس بیت وه بچنه ماله‌کان له دەرگا‌کانیه‌وه، وه له خوا بترسن تا رزگار ببن).

٤٥١٢ - به‌را ﷺ ده‌لی: (ئه‌نصاریه‌کان) له‌سه‌رده‌می نه‌فامیدا ئه‌گه‌ر ئی‌حرامیان دابه‌ستایه له‌پشته‌وه‌ی خانوه‌که‌یانه‌وه ده‌هاتنه ژووره‌وه بۆ ماله‌وه، جا خواش ئەم ئایه‌تیه دابه‌زاند: (چاکه‌ئه‌وه نییه که‌له پشته‌ی خانه‌وه‌کانه‌وه بچنه ژووره‌وه، به‌لکو چاکه ئەوه‌یه ئەو که‌سه پارێزکار وله خوا ترس بیت له دەرگا‌کانیه‌وه بچنه ماله‌کانه‌وه).

٣٠ - بابُ قَوْلِهِ: ﴿وَقِيلُوا لَهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةً وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنْ أَنْهَوْا فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا

عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿١٩٣﴾ البقرة

٤٥١٣ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ، أَنَّهُ رَجُلَانِ فِي فِتْنَةٍ ابْنِ الزُّبَيْرِ فَقَالَ: إِنَّ النَّاسَ قَدْ ضَيَعُوا^(١)، وَأَنْتَ ابْنُ عُمَرَ وَصَاحِبُ النَّبِيِّ ﷺ، فَمَا يَمْنَعُكَ أَنْ تَخْرُجَ؟ فَقَالَ: يَمْنَعُنِي أَنَّ اللَّهَ حَرَّمَ دَمَ أَخِي. فَقَالَ: أَلَمْ يَقُلِ اللَّهُ: ﴿وَقِيلُوا لَهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةً﴾ ﴿١٩٣﴾ البقرة، فَقَالَ: قَاتَلْنَا حَتَّى لَمْ تَكُنْ فِتْنَةً، وَكَانَ الدِّينُ لِلَّهِ، وَأَنْتُمْ تُرِيدُونَ أَنْ تُقَاتِلُوا حَتَّى تَكُونَ فِتْنَةً، وَيَكُونَ الدِّينُ لِغَيْرِ اللَّهِ^(٢).

(١) له سه‌حیحی بو‌خاریدا ئەم وشه به (ضیعوا) هاتوه واته: به‌زابه‌چون و فهوتێنران (به‌هۆی ئەم جیاوازیه‌ی له نیوانیاندا

دروست بووه)، به‌لام له‌ریوایه‌تێکی تردا به (ضَعُوا) هاتوه واته: (ئەم جیاوازیه‌ی ده‌یه‌یی) دروستیان کردوه.

(٢) پ‌روانه: ٣١٣٠.

۳۰- باسی ئەم فەرمایشتەى خوا: (وە جەنگیان لەگەڵ بکەن تا دوژمنایەتى ئایین نەمێنێ وە ئایین و ملکه‌چى هەر بۆ خوا دەبیێ، ئینجا ئەگەر دەستیان هەڵگرت ئیتر دەست درێژی نی یە مەگەر لەسەر ستممەکان)

٤٥١٣ - نافع دهگيرپته وهو دهلی: كه ئيبنو عومەر (رضي الله عنه) له نازاوهی ئيبنو زوبه پيردا (رضي الله عنه) دوو پياو هاتن بۆلای و هەردووکیان وتیان: بێگومان خەلکی (ئەو جیاوازییە دەبینن) دروستیان کردوو و تۆش ئيبنو عومەری (رضي الله عنه) هاوەلی پێغەمبەری ﷺ جا چ شتێک پێگەری لە تۆ دەکات کە دەرچیت (و بەشداریت) ئەویش وتی: بەراستی خوا خوێن پشتنی براکەمی حەرەم کردووە، جا هەردووکیان وتیان: ئەوێ خوا نەو فەرموووە (و هەنگامیان لە گەڵ بکەن تا دوژنایەتی نایین نەمێنێ) ئيبنو عومەر (رضي الله عنه) وتی: ئێمە هەنگام کرد تا دوژنایەتی نایین نەماو ملکه چی بۆ خوا بوو، بەلام ئێوە دەتانەوی هەنگ بکەن تا دوژنایەتی نایین ببێ و گەردن کەچی بۆ غەیری خوا بێت.

٤٥١٤ - وَزَادَ عُثْمَانُ بْنُ صَالِحٍ، عَنِ ابْنِ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي فَلَانٌ وَحَيَّوَةُ بْنُ شُرَيْحٍ، عَنْ بَكْرِ بْنِ عَمْرٍو الْمَعَاذِيُّ أَنَّ بُكَيْرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَهُ، عَنْ نَافِعٍ: أَنَّ رَجُلًا أَتَى ابْنَ عُمَرَ فَقَالَ: يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ مَا حَمَلَكَ عَلَى أَنْ تَحُجَّ عَامًا وَتَعْتَمِرَ عَامًا، وَتَتْرَكَ الْجِهَادَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ﷺ، وَقَدْ عَلِمْتَ مَا رَغِبَ اللَّهُ فِيهِ؟ قَالَ: يَا ابْنَ أَخِي يُبَيِّ الْإِسْلَامَ عَلَى خَمْسٍ: إِيْمَانٍ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ، وَالصَّلَاةِ الْخَمْسِ، وَصِيَامِ رَمَضَانَ، وَأَدَاءِ الزَّكَاةِ، وَحُجِّ الْبَيْتِ. قَالَ يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَلَا تَسْمَعُ مَا ذَكَرَ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ: ﴿وَلَنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا

بَيْنَهُمَا: إِلَى ﴿أَمْرُ اللَّهِ﴾ الْحَجَرَات:

﴿وَقَنِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ﴾ (البقرة: ١٧٣) قَالَ: فَعَلْنَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَكَانَ الْإِسْلَامَ قَلِيلًا، فَكَانَ الرَّجُلُ يُفْتَنُ فِي دِينِهِ إِمَّا قَتْلُوهُ، وَإِمَّا يُعَذِّبُوهُ، حَتَّى كَثُرَ الْإِسْلَامَ فَلَمْ تَكُنْ فِتْنَةٌ^(١).

٤٥١٤ - عوسمانی کوری صالح ئەم زیاده‌ی هێناوه.... نافع ده‌گێڕێته‌وه که پیاویک هات بۆلای ئیبنو عومەر (رضی) وتی: ئە‌ی باوکی عه‌بدوهرحمان چی پالی پێوه‌ ناوی که سالتیک چه‌ج بکه‌یت و سالتیک عومره‌ بکه‌یت، له‌هه‌مان کاتدا واز له‌ خه‌بات له‌ پێناو خوا (ﷻ) بپێنیت، به‌دلتیاییه‌وه‌ چاک دهرانی خوا چه‌ند هانی مسوڵمانان دهدات دهرباره‌ی؟ ئیبنو عومەر (رضی) وتی: ئە‌ی برزای خۆم: ئاینی ئیسلام له‌سه‌ر پێنج پایه‌ دامه‌زرێنراوه‌، باومر به‌خوا و پێغه‌مبه‌ره‌که‌ی، وه‌ پێنج نوێژه (فه‌رزه) که، پوژوگرتنی مانگی ره‌مه‌زان، زه‌کات (ی مال و سامان) دان، چه‌جی مالی خوا، پیاوکه‌ وتی: ئە‌ی باوکی عه‌بدوهرحمان ئایا ئە‌وه‌ی خوا له‌ قورئاندا باسی کردووه‌ گوێی بۆ ناگری؟ (ئه‌گه‌ر دوو کوومه‌ل له‌باومرپداران دژ به‌یه‌ک جه‌نگیان کرد ئە‌وا له‌ نێوانیاندا ناشته‌وا‌یی بکه‌ن)، تاده‌گاته (فه‌رمانی خوا) (جه‌نگیان له‌دژ بکه‌ن تا دوژمنایه‌تی ئایین نه‌می‌نێ) ئیبنو عومەر وتی: له‌سه‌رده‌می پێغه‌مبه‌ردا (ﷺ) جه‌نگمان کرد له‌وکاته‌دا ئیسلام و مسوڵمانان که‌م بوون، ئە‌نجا پیاوی باومرپدار له‌سه‌ر ئایینه‌که‌ی تاقی ده‌کرایه‌وه‌: یان ده‌یان گوشت یان سزاو ئازاریان دهدا تا وای لیه‌ات زۆر بوون ئە‌وسا دوژمنایه‌تی ئیسلام نه‌ما.

٤٥١٥ - قَالَ فَمَا قَوْلُكَ فِي عَلِيٍّ وَعُثْمَانَ؟ قَالَ: أَمَّا عُثْمَانُ فَكَأَنَّ اللَّهَ عَفَا عَنْهُ، وَأَمَّا أَنْتُمْ فَكَرِهْتُمْ أَنْ تَعْفُوا عَنْهُ، وَأَمَّا عَلِيٌّ فَأَبْنُ عَمِّ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَحَتَنُ. وَأَشَارَ بِيَدِهِ فَقَالَ: هَذَا بَيْنُهُ حَيْثُ تَرَوْنَ^(١).

٤٥١٥ - (پیاوه‌که) وتی: نه‌ی دهرباردی عه‌لی و عوسمان ؓ تو چی ده‌لیی؟
 ئیبنو عومەر وتی: سه‌بارمت به عوسمان ؓ نه‌وه خوا لیی خوش بووه، به‌لام
 نیوه پیتان ناخوشه و هه‌ز ناگه‌ن خوا لیی خوش بیت، سه‌بارمت به عه‌لیش ؓ
 کورپی مامی پیغه‌مبه‌ری خواجه ؓ وه زاواشیه‌تی، (عه‌بدوللا) به ده‌ستیشی
 نامازه‌ی کرد و وتی: نه‌وه‌ش مال و خانه‌که‌یه‌تی ده‌یبین له کوئدایه^(١).

٣١ - **بابُ قَوْلِهِ: ﴿وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ**

يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٦٥﴾ **البقرة:**

التَّهْلُكَةُ وَالْهَلَكَ وَاحِدٌ.

٤٥١٦ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، أَخْبَرَنَا النَّضْرُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سُلَيْمَانَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا وَائِلٍ، عَنْ
 حَذِيفَةَ ؓ وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ ﴿١٦٥﴾ البقرة: قَالَ: نَزَلَتْ فِي النَّفَقَةِ.

٣١- باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوا (وه دارایی خۆتان
به‌خت بکه‌ن له رێی خوادا، وه به ده‌ستی خۆتان خۆتان
مه‌خه‌نه تیاچوونه‌وه، وه چاکه بکه‌ن به‌راستی خوا
چاکه‌که‌کارانی خۆش ده‌وێت)

(ئیمامی بوخاری ده‌لی: (التَّهْلُكَةُ) له‌گه‌ل (الْهَلَكَ) یه‌کن ومانایان وه‌ک یه‌ک

وايه: که به‌مانای تیاچوون وله ناوچوونه.

(١) پروانه: ٣١٣٠.

(٢) له نزیک مالکانی پیغممه‌ردا ؓ بوو.

٤٥١٦ - نه‌بو وائیل له حوزمیفه‌وه ﷺ ده‌گیریته‌وه ده‌لی: ئەم ئایه‌ته: ﴿وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِكُمْ إِلَى الْهَلَكَةِ ۖ﴾ البقرة: دهرباره‌ی مال و سامان به‌خت کردن له رپی خوادا دابه‌زی.

٣٢ - بابُ قوله: ﴿فَن كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ﴾ البقرة:

٤٥١٧ - حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْأَصْبَهَانِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَعْقِلٍ قَالَ: قَعَدْتُ إِلَى كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ فِي هَذَا الْمَسْجِدِ - يَعْنِي: مَسْجِدَ الْكُوفَةِ - فَسَأَلْتُهُ عَنْ: {فِدْيَةٍ مِنْ صِيَامٍ}. فَقَالَ حُمِلْتُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ وَالْقَمْلُ يَتَنَازَرُ عَلَى وَجْهِهِ. فَقَالَ: "مَا كُنْتُ أَرَى أَنَّ الْجَهْدَ قَدْ بَلَغَ بِكَ هَذَا، أَمَا تَجِدُ شَاءً". قُلْتُ لَا. قَالَ: "صُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ أَطْعِمْ سِتَّةَ مَسَاكِينَ، لِكُلِّ مِسْكِينٍ نِصْفَ صَاعٍ مِنْ طَعَامٍ، وَاخْلُقْ رَأْسَكَ". فَتَرَكْتُ فِي خَاصَّةٍ وَهِيَ لَكُمْ عَامَّةٌ^(١).

٣٢ - باسی ئەم فەرماشته‌ی خوا: (ئینجا هه‌ر کامیک له ئیوه نه‌خۆش بوو یان ئازاریک له‌سه‌ریدا بوو)

٤٥١٧ - عه‌بدوئلا‌ی کوری مه‌عقیل ده‌لی: لای که‌عی کوری عوجره ﷺ دانیشتم له ئەم مزگه‌وته‌دا - واته: مزگه‌وتی کوفه - په‌رسیارم لی کرد دهرباره‌ی بریتی (فدیة) که په‌ژوو گرتن بی‌ت، که‌عیش وتی: به سوار و لا‌خیک برام بو خزمه‌تی پی‌غه‌مبهر ﷺ ئەسه‌پی داده‌باری به‌سه‌ر دهم و‌چاومدا، پی‌غه‌مبهر ﷺ فه‌رمووی: ((من وام نه‌دمزانی ئازاره‌که‌ت به‌م جو‌ره بی‌ت ئایا مه‌رپکت هه‌یه (سه‌ری بریت؟)) وتم: نه‌خیر فه‌رمووی: ((سی‌ ره‌ژ به‌ره‌ژوو به‌ یان خواردنی شه‌ش هه‌زار بده، بو‌هه‌ر هه‌زاریک نیو صاع له خوراک و سه‌رت بتاشه‌))، جا ئەو ئایه‌ته به‌ تایبه‌ت دهرباره‌ی من دابه‌زی، به‌لام بو ئیومه‌ به‌ گشتی.

٣٣ - باب: ﴿فَمَنْ تَمَعَ بِالْمَرْءِ إِلَى الْحَجِّ﴾ ﴿البقرة

٤٥١٨ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ عِمْرَانَ أَبِي بَكْرٍ، حَدَّثَنَا أَبُو رَجَاءٍ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ ؓ قَالَ: أُنْزِلَتْ آيَةُ الْمُنْعَةِ فِي كِتَابِ اللَّهِ فَفَعَلْنَاهَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَلَمْ يُنْزَلْ قُرْآنٌ يَحْرُمُهُ، وَلَمْ يَنْهَ عَنْهَا حَتَّى مَاتَ، قَالَ رَجُلٌ بِرَأْيِهِ مَا شَاءَ ^(١).

٣٣ - باسیک: (ئینجا ئەو کەسە بە ھەرەمەند بوو بە بەجیھێنانی عومرە تا کاتی حەج)

٤٥١٨ - عمیرانی کوری حوصەین ؓ دەلی: ئایەتی موعە لەکتیی خوادا دابەزی، جا ئیمە لە خزمەت پیغەمبەری خوادا ﷺ کردوو مانە قورنانش دانەبەزیووە ھەرامی بکات پیغەمبەریش ﷺ ھەدەغە ی نەکردوووە تا وفاتی کرد، کەچی پیاویک بەرای خۆی ئەووی دمیەوی (لەوبارمیەو) دمی ^(١).

٣٤ - بابُ قوله: ﴿لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ﴾ ﴿البقرة:

٤٥١٩ - حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؓ قَالَ: كَانَتْ عُكَاظٌ وَمَجَنَّةٌ وَدُو الْمَجَازِ أَسْوَاقًا فِي الْجَاهِلِيَّةِ، فَتَأَمَّوْا أَنْ يَتَّجِرُوا فِي الْمَوَاسِمِ فَنَزَلَتْ:

﴿لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ﴾ ﴿البقرة:

فِي مَوَاسِمِ الْحَجِّ ^(٢).

(١) بڕوانە: ١٥٧١.

(٢) مەبەست پێی عوسمانە ؓ: پێگری کردوووە لە حەج و عومەر کردن بە تەمەتووع وە لە نوسخەبەکی بوخاری، موحەممەد)

ئیمامی بوخاری (دەلی: ئەو کەسە عومەرە ؓ.

(٣) بڕوانە: ١٧٧٠.

٣٤- باسی ئهم فهرمايشتهی خوا: (گوناهتان لهسه ر نییه که دواي رۆزی پهروهردگارتان بکهون)

٤٥١٩ - ثینو عهباس ﷺ دهلی: (عُكَازُ) و (مَجَنَّةٌ) و (ذُو الْمَجَازِ) لهسه ردهمی نهقامیدا بازار بوون، نهجا کاتی ئاینی ئیسلام هات به لایانه وه ناپهسه ند بوو له کاتی چه جدا بازارگانی بکهن (لهو بازارانه دا)، ئیتر ئهم ئایه ته دابه زی (گوناهتان لهسه ر نییه که شوین رۆزی پهروهردگارتان بکهون) له کاتی چه جدا^(١)

٣٥ - بابُ قَوْلِهِ: ﴿ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّكَاسُ﴾ البقرة:

٤٥٢٠ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَزِيمٍ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ : كَانَتْ قُرَيْشٌ وَمَنْ دَانَ دِينَهَا يَقْفُونَ بِالْمَزْدَلِيقَةِ، وَكَانُوا يُسَمُّونَ الْحُمْسَ، وَكَانَ سَائِرُ الْعَرَبِ يَقْفُونَ بِعَرَفَاتٍ، فَلَمَّا جَاءَ الْإِسْلَامَ أَمَرَ اللَّهُ نَبِيَّهُ أَنْ يَأْتِيَ عَرَفَاتٍ، ثُمَّ يَقِفَ بِهَا، ثُمَّ يُفِيضَ مِنْهَا» فَذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّكَاسُ﴾ البقرة

٣٥- باسی ئهم فهرمايشتهی خوا: (له پاشان بگه رینه وه لهو شوینهی خه لکی لیی دهگه ریتنه وه)

٤٥٢٠ - عائیشه ﷺ دهلی: جاران قورمیش ونه وه هوزانهی شوینی قورمیش که وتبوون له ئایینه که یاندا له موزده لیفه ئه وهستان^(٢)، وه پێیان دهوترا حومس، به لام عه ره به کانی تر له عه ره فات ده وهستان، جا کاتی ئیسلام هات خوا فهرمانی به پیغه مبه ره کهی ﷺ کرد که بپرواته عه ره فات، پاشان لهوئ راوستی له پاشان

(١) ئهم بر گه به (له کاتی چه جدا) به شیکه له ئایه ته که له قیرانمتی ثینو مسموود و ثینو عهباسدا. بپروانه : ارشاد الساری، ٧٥٩/٤.

(٢) له کاتی چه جا نهم جوونه عه ره فات و دهیان ووت ئیغه خاوهنی بهیتین ناحینه دهرموه لیی.

له‌وی‌وه بیته‌وه بو ره‌ج‌می شه‌یتان، نه‌وه مه‌به‌ستی نه‌م ئایه‌ته‌یه (له پاشان بگه‌رینه‌وه له‌و شوینه‌ی خه‌لکی لێی ده‌گه‌رینه‌وه).

٤٥٢١ - حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ، حَدَّثَنَا قُضَيْلُ بْنُ سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ أَخْبَرَنِي كُرَيْبٌ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: يَطُوفُ الرَّجُلُ بِالْبَيْتِ مَا كَانَ حَلَالًا حَتَّى يَهْلَ بِالْحَجِّ، فَإِذَا رَكِبَ إِلَى عَرَفَةَ فَمَنْ تَسَّرَ لَهُ هَدِيَّةٌ مِنَ الْإِبِلِ أَوْ الْبَقَرِ أَوْ الْغَنَمِ، مَا تَسَّرَ لَهُ مِنْ ذَلِكَ أَيْ ذَلِكَ شَاءَ، غَيْرَ إِنْ لَمْ يَتَسَّرَ لَهُ؛ فَعَلَيْهِ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ، وَذَلِكَ قَبْلَ يَوْمِ عَرَفَةَ، فَإِنْ كَانَ آخِرَ يَوْمٍ مِنَ الْأَيَّامِ الثَّلَاثَةِ يَوْمَ عَرَفَةَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ، ثُمَّ لِيَنْطَلِقَ حَتَّى يَقِفَ بِعَرَفَاتٍ مِنْ صَلَاةِ الْعَصْرِ إِلَى أَنْ يَكُونَ الظَّلَامُ، ثُمَّ لِيَذْفَعُوا مِنْ عَرَفَاتٍ إِذَا أَقَاضُوا مِنْهَا حَتَّى يَبْلُغُوا جَمْعًا الَّذِي يُتَبَرَّرُ فِيهِ، ثُمَّ لِيَذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا، أَوْ أَكْثَرُوا التَّكْبِيرَ وَالتَّهْلِيلَ قَبْلَ أَنْ تُصِحُّوا ثُمَّ أَفِضُوا، فَإِنَّ النَّاسَ كَانُوا يُفِضُونَ، وَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿ثُمَّ أَفِضُوا مِنْ حَيْثُ أَقَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ (البقرة: حَتَّى تَرْمُوا الْجَمْرَةَ).

٤٥٢١ - ئی‌بنو عه‌بباس ؓ ده‌لی: پیاو ده‌توانیت ته‌وافی مائی خوا بکات هه‌تا ئی‌حرامی نه‌به‌ستوو به‌حه‌ج، نه‌نجا که‌سوار بوو ب‌روات بو عه‌ره‌فه نه‌و که‌سه‌ی ئازده‌لی دیاری هه‌بوو له‌وشتر یان مانگا یان مه‌ر، جا هه‌رکام له‌مانه‌ی هه‌بوو (نه‌وه فیده‌یه‌که‌یه‌تی) کامیانی ویست (دروسته‌ بیدات)، به‌لام نه‌گه‌ر (هیج کام) له‌وانه‌ی نه‌بوو نه‌وه له‌سه‌ریه‌تی سی‌ ر‌وژ له‌حه‌جدا (به‌ر‌وژوو بی‌ت)، نه‌وه‌ش ده‌بی پ‌یش ر‌وژی عه‌ره‌فه بی‌ت، جا نه‌گه‌ر کو‌تاهه‌مین سی‌ ر‌وژمه‌که عه‌ره‌فه بوو نه‌وه گونا‌هی ناگات، پاشان با ب‌روات و له عه‌ره‌فات بوه‌ستی له نو‌یژی عه‌سه‌روه تا تاریکی داد‌یت، له پاشان له عه‌ره‌فاته‌وه ب‌رو‌ن که له‌عه‌ره‌فات گه‌رانه‌وه

تاده‌گه‌نه موزده‌لیفه که مه‌به‌ستیان به‌ده‌سته‌یتانی چاکه‌یه، پاشان بایادی خودا زۆر بکه‌نه‌وه، یان پێش نه‌وه‌ی رۆژ بیته‌وه زۆر (اللهُ اکْبَر) و (لا اله الا الله) بکه‌ن، له پاشان بگه‌رپنه‌وه (له عه‌رمفاته‌وه بۆ موزده‌لیفه)، چونکه بێگومان خه‌لکی ده‌گه‌رپنه‌وه (له عه‌رمفاته‌وه بۆ موزده‌لیفه)، وه‌خوا‌ی گه‌وره ده‌فه‌رمووی: (پاشان بگه‌رپنه‌وه له‌و شوینه‌وه‌ی خه‌لکی لییه‌وه ده‌گه‌رپنه‌وه و داوا‌ی لیخۆشبوون له‌خوا بکه‌ن، به‌راستی خوا لیبۆرده‌ی به‌به‌زمییه). هه‌تا ره‌جمی میلی کۆتاییان ده‌که‌ن (که به‌کوردی پێی ده‌لێن: شه‌یتانی گه‌وره).

٣٦ - بابُ قوله: ﴿وَمِنْهُمْ مَّن يَقُولُ رَبَّنَا إِنَّا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَفِي

الْآخِرَةِ حَسَنَةٌ وَقَدْ آذَابَ النَّارِ ۖ﴾ البقرة:

٤٥٢٢ - حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَقُولُ: "اللَّهُمَّ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ" ^(١).

٣٦- باسی ئەم فەرمايشەى خوا: (وه‌ه‌ی واش هه‌یه ده‌لێ: خوايه هه‌م له دنيا و هه‌م له رۆژی دوايیدا خێرو خۆشيمان پێ بده وه‌بمان پارێزه له سزای ئاگ).

٤٥٢٢ - ئەنەس ر.ه. ده‌لێ: پێغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌میشه ده‌یفه‌رموو: ((خودايه هه‌م له‌دونیاو هه‌م له رۆژی دوا‌ی خێرو خۆشيمان پێ بده، وه له سزای ئاگر بمان پارێزه)).

٣٧ - بابُ قوله: ﴿وَهُوَ الَّذِي أَخْصَمَ﴾ ﴿٤٠٤﴾ البقرة:

وَقَالَ عَطَاءٌ: النَّسْلُ: الْحَيَوَانُ.

٤٥٢٣ - حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ عَائِشَةَ تَرْفَعُهُ قَالَ: "أَبْغَضُ الرَّجَالِ إِلَى اللَّهِ الَّذِي أَخْصَمَ".

وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنِي ابْنُ جُرَيْجٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ^(١).

٣٧-باسى ئەم فەرمايشتهى خو: (کهچى ئەو دوژمنىكى سەرستهخته)

عمتا دهلى: (النَّسْلُ): واته: گيان له بهر^(٢).

٤٥٢٣ - عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا دهياتمهوه سهر پيغه مېهر ﷺ که فەرموويه تى: ((بوغزینراوترینى پیاوان به لای خواوه ئەو که سهیه که دوژمنىكى سەرستهخته)).

- (ئەو فەرمووده بهم ڕيگهش هاتوو):عه بدوللا دهلى: سوفيان بوى گيرپاينه وه ووتى: ئيبنو جورميج بوى گيرپامه وه له ئيبنو نهبى موله يکه وه نهویش له عائشه وه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا گيرپاينه وه نهویش له پيغه مېهر وه ﷺ گيرپاينه وه^(٣).

٣٨ - بابُ قوله: ﴿أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُدْخَلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ

قَبْلِكُمْ مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَاءُ وَزُلْزِلُوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصْرُ اللَّهِ أَلاَ

إِنْ نَصَرَ اللَّهُ قَرِيبٌ﴾ البقرة

٤٥٢٤ - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا هِشَامٌ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ أَبِي

مُلَيْكَةَ يَقُولُ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: ﴿حَتَّى إِذَا اسْتَيْسَسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا

(١) پروانه: ٣٤٥٧.

(٢) ئيبنو جهرير ئەو وشى عمتا دهگيرپتمهوه بهم جوړه، (وتم به عمتا دهريارهى ماناى ئەم ئايهته (ويهلك الحرث والنسل) وتى:

(الحرث): كشتوكاله و (النسل) له مروڤه و نازوله (فتح الباري: ٢٨٣/١٠).

(٣) بۆيمنيماى بوخارى ئەم ړيگهش بۆ فەرموودهكه هيناوه چونكه لهم ړيگهمانهوه به راشكاوى عائشه له پيغه مېهر وه ﷺ

دهگيرپتمهوه به لام نهوى پيشوو وا نيه.

﴿١١٠﴾ یوسف: خَفِيفَةً، دَهَبَ بِهَا هُنَاكَ، وَتَلَا ﴿حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصْرُ اللَّهِ أَلاَ إِنَّا نَصْرُ اللَّهِ قَرِيبٌ﴾ ﴿٢١٦﴾ البقرة: فَلَقِيَتْ عُرْوَةَ بِنَ الزُّبَيْرِ فَذَكَرَتْ لَهُ ذَلِكَ.

٣٨- باسی ئهم فهرمايشتهى خوا: (ئایا واتان زانیوه که دهچنه بههشت که هیشتا نههاتۆته ریتان ئهوهى تووشى ئهوانه بوون که له پیش ئیوهدا تیپهرین، (که له ریی خوادا) دوچارى سهختى و زهرمر و زیان بوون وه زۆر به توندی تهکان دران به رهنگیک که پیغهمبهر و ئهوانهى که بر وایان هینابوو لهگه‌لیدا دهیان ووت: سه‌رکه‌وتنى خوا کهى دیت، ناگادار بن و دلنیا بن به‌راستى سه‌رکه‌وتنى خوا نزیکه).

٤٥٢٤ - ئیبنو ئه‌بى موله‌یکه ده‌ئى: ئیبنو عه‌بباس ﴿﴾ دهرباره‌ی رافه‌ی ئهم ئایه‌ته وتویه‌تى (هه‌تا کاتى پیغه‌مبهره‌کانیان نا ئومید بوون (له‌سه‌رکه‌وتن) گومانیان بردوو (له لایهن شوینکه‌وتوانیانه‌وه) به درۆزن ناسراون) به ﴿كَذِبُوا﴾ خوینراوته‌وه (ئیبنو عه‌بباس) ئهم ئایه‌ته‌ی وه‌كو ئهم ئایه‌ته مانا‌کردوو^(١)، جانا‌یه‌ته‌که‌ی خوینده‌وه که‌دمه‌رمووئ: (هه‌تا پیغه‌مبهره‌که‌و ئه‌وانه‌ی که‌بر وایان هینابوو له‌گه‌لیدا ده‌یان ووت سه‌رکه‌وتنى خوا کهى دیت، ناگادار بن و دلنیا بن به‌راستى سه‌رکه‌وتنى خوا نزیکه)، جا (ئیبنو ئه‌بى موله‌یکه ده‌ئى): گه‌شم به عورو‌ی کور‌ی زوبه‌یر نه‌وه‌م^(٢) بو‌باس کرد (که‌ئیبنو عه‌بباس به‌و شیوه خویندی‌ه‌وه).

(١) واته: ئیبنو عه‌بباس ئایه‌تى (١١٠) سو‌رتى یوسفى وه‌كو ئایه‌تى (٢١٤) سو‌رتى به‌قره مانا‌کردوو.

(٢) که خوینده‌وى پیتی (ذال) ﴿كَذِبُوا﴾ به بن‌گرتن و به سو‌کى.

٤٥٢٥ - فَقَالَ: قَالَتْ عَائِشَةُ: مَعَاذَ اللَّهِ، وَاللَّهِ مَا وَعَدَ اللَّهُ رَسُولَهُ مِنْ شَيْءٍ قَطُّ إِلَّا عَلِمَ أَنَّهُ كَائِنٌ قَبْلَ أَنْ يَمُوتَ، وَلَكِنْ لَمْ يَزَلِ الْبَلَاءُ بِالرُّسُلِ حَتَّى خَافُوا أَنْ يَكُونَ مَنْ مَعَهُمْ يُكْذِبُونَهُمْ، فَكَانَتْ تَقْرُؤُهَا ﴿وَلَوْ أَنَّ أَنتُمْ قَدْ كُذِّبُوا﴾ (١١) ﴿يوسف: مُثَقَّلَةٌ﴾^(١).

٤٥٢٥ - جا (عوروه) وتی: عائیشه (رمزای خوای لی بی) وتی: په‌نا به‌خوا (وهك نارازی بوون له‌وکارهی ئیبینو عه‌یباس)، سویند به‌خوا هه‌رگیز خوا هیچ به‌ئینیکی به‌پیغه‌مبه‌رکه‌ی نه‌داوه مه‌گه‌ر د‌ئینابووه که‌نه‌و به‌ئینه‌ دیته‌ دی پیش نه‌وه‌ی بم‌ریت، به‌لام پیغه‌مبه‌ران به‌رده‌وام به‌لاو تا‌قی کردنه‌و میان دوو‌چار بووه، هه‌تا ترساون که‌ نه‌وانه‌ی له‌گه‌لیان بوون باوم‌ریان پی نه‌که‌ن به‌ درو‌زنیان بزانن، جا عائیشه نایه‌ته‌که‌ی به‌م جو‌ره ده‌خوینده‌وه ﴿وَلَوْ أَنَّ أَنتُمْ قَدْ كُذِّبُوا﴾: پیتی (ذال) که‌ی گرتو توند خویندیه‌وه.

٣٩ - بَابُ ﴿يَسْأَلُكُمْ حَرْثُ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنِّي شَتَمْتُ وَقَدِمُوا لِأَنْفُسِكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ

وَأَعْلَمُوا أَنَّكُمْ مُلْقَوُهُ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ﴾ (٣٣) ﴿البقرة

٤٥٢٦ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، أَخْبَرَنَا النَّضْرُ بْنُ شَمِيلٍ، أَخْبَرَنَا ابْنُ عَوْنٍ، عَنْ نَافِعٍ قَالَ كَانَ ابْنُ عُمَرَ ؓ إِذَا قَرَأَ الْقُرْآنَ لَمْ يَتَكَلَّمْ حَتَّى يَفْرَغَ مِنْهُ، فَأَخَذْتُ عَلَيْهِ يَوْمًا، فَقَرَأَ سُورَةَ الْبَقَرَةِ حَتَّى انْتَهَى إِلَى مَكَانٍ قَالَ: تَذَرِي فِيهَا أَنْزِلْتُ؟ قُلْتُ: لَا. قَالَ: أَنْزِلْتُ فِي كَذَا وَكَذَا. ثُمَّ مَضَى^(٢).

(١) پروانه: ٣٨٩.

(٢) پروانه: ٤٥٢٧.

٣٩- باسی: (ژنه‌کانتان کیلگه‌ی خۆتانن جا تۆو بوه‌شینه‌ ناو کیلگه‌گه‌تانه‌وه له هه‌رکوێ ده‌تانه‌وێ و (کرده‌وی چاک) بۆ خۆتان پیش بخه‌ن، وه له خوا بترسن وه بزانی و دنیابن که به خزمه‌تی ده‌گه‌ن و مژده‌ بده به پرواداران).

٤٥٢٦ - نافع ده‌لّی: ئیبنو عومه‌ر رضی اللّٰه عنہ هه‌ر کاتێ قورئانی بخوێندایه‌ قسه‌ی نه‌ده‌کرد تا له قورئان خوێندنه‌که‌ی دمبویه‌وه، رۆژیک قورئانه‌که‌م بۆی گرتبوو ئه‌ویش (له‌به‌ر) سوپه‌تی به‌قه‌ری خوێند تا گه‌یشه‌ جیگایه‌ک وتی: دمرانی ئه‌م ئایه‌ته دمرباره‌ی چی دابه‌زینراوه؟ وتم: نه‌خێر (نازانم)، وتی: دمرباره‌ی ئه‌وه و ئه‌وه دابه‌زینراوه له پاشان له‌سه‌ر قورئان خوێندنه‌که‌ رۆشت و به‌رده‌وام بوو.

٤٥٢٧ - وَعَنْ عَبْدِ الصَّمَدِ حَدَّثَنِي أَبِي حَدَّثَنِي أَيُّوبُ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ رضی اللّٰه عنہما فَاتُوا حَرَّتْكُمْ أَنْتُمْ شَتْمٌ بسم الله الرحمن الرحيم الْبَقْرَةَ: قَالَ: يَأْتِيهَا فِي. رَوَاهُ مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ^(١).

٤٥٢٧ - نافع له ئیبنو عومه‌ره‌وه رضی اللّٰه عنہما له مانای ئه‌م ئایه‌ته دا: فَاتُوا حَرَّتْكُمْ أَنْتُمْ شَتْمٌ وتی: ده‌جێته لای (خیزانه‌که‌ی) له^(٢).

- (به‌م رینگه‌یه‌ش هاتوو) موحه‌مه‌دی کورێ یه‌حیای کورێ سه‌عید گیراویه‌تی‌وه له باوکی‌وه ئه‌ویش له عه‌بدوڵڵاوه له نافیعه‌وه له ئیبنو عومه‌ره‌وه رضی اللّٰه عنہما.

(١) پروانه: ٤٥٢٦.

(٢) ئه‌م فهرمووده‌ ته‌واو نه‌کراوه له کوێوه ده‌جێته لای له هه‌موو ده‌ستنووسه‌کانی بوخاریدا به‌و شیوه‌ هاتوو. پروانه: ١: ارشاد

٤٥٢٨ - حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ ابْنِ الْمُنْكَدِرِ، سَمِعْتُ جَابِرًا رضي الله عنه قَالَ كَانَتْ الْيَهُودُ تَقُولُ: إِذَا جَامَعَهَا مِنْ وَرَائِهَا جَاءَ الْوَلَدُ أَحْوَلُ؛ فَتَزَلَّتْ ﴿ يَسْأَلُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأَتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ ﴾ البقرة:

٤٥٢٨ - ئیبنول مونکه‌دیر ده‌ئی: له جابیرم رضي الله عنه بیست وتی: جوله‌که‌کان ده‌یان وت: نه‌گه‌ر بیاو له‌دواوه بپرواته لای ژنه‌که‌ی مندا‌له‌که‌ی خپل ده‌بیټ، ئیتر نه‌م ئایه‌ته دابه‌زی (ژنه‌کانتان کیلگه‌ی خوتانن، جا توو بومشیننه ناو کیلگه‌گه‌تانه‌وه له هه‌رکوی دمتانه‌وئ).

٤٠ - **بابُ قَوْلِهِ: ﴿وَإِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَلَنْ أَجْلِهِنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ﴾** ﴿ البقرة:

٤٥٢٩ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ، حَدَّثَنَا عَبَّادُ بْنُ رَاشِدٍ، حَدَّثَنَا الْحَسَنُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَعْقِلُ بْنُ يَسَارٍ قَالَ: كَانَتْ لِي أُخْتُ تُحْطَبُ إِلَيَّ. وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ: عَنْ يُونُسَ، عَنِ الْحَسَنِ حَدَّثَنِي مَعْقِلُ بْنُ يَسَارٍ، حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، حَدَّثَنَا يُونُسُ، عَنِ الْحَسَنِ أَنَّ أُخْتَ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ طَلَّقَهَا زَوْجَهَا، فَتَرَكَهَا حَتَّى انْقَضَتْ عِدَّتُهَا، فَخَطَبَهَا فَأَبَى مَعْقِلٌ، فَتَزَلَّتْ ﴿ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ ﴾ ﴿ البقرة^(١).

٤٠- باسی ئهم فهرمايشته‌ی خوا‌ی: (کاتن ژن‌تان ته‌لاق دا عیده‌یان ته‌واو بوو، ئیتر قه‌ده‌غه‌یان (به‌رگریان) مه‌که‌ن که شوو بکه‌ن به‌مێرده‌کانیان).

٤٥٢٩ - هه‌سه‌ن ده‌ئی: مه‌عقیلی کور‌ی یه‌سار رضي الله عنه بو‌ی گێرامه‌وه وتی: خوشکێکم هه‌بوو خوازیبێنی ئه‌وم لێ ده‌کرا.

(بهم ږنگه‌یه‌ش هاتوو) ئیبراهیم ده‌گیریت‌ه‌وه له‌یونس‌ه‌وه له‌حه‌سه‌نه‌وه وتی: مه‌عقیلی کوری یه‌سار بو‌ی گیرامه‌وه
(بهم ږنگه‌ش هاتوو) مه‌عمر بو‌ی گیراینه‌وه وتی: عه‌بدولواریس بو‌ی گیراینه‌وه وتی: یونس بو‌ی گیراینه‌وه له‌حه‌سه‌نه‌وه، که‌خوشکی مه‌عقیلی کوری یه‌سار ﷺ می‌رده‌که‌ی ته‌لاقی دابوو، جامی‌رده‌که‌ی وازی لی هی‌نا تا عیده‌که‌ی به‌سەر چوو، نه‌نجا خوازبێنی کرده‌وه مه‌عقیلیش رازی نه‌بوو، ئیتر ئه‌م نایه‌ته‌ دابه‌زی (ئیتر هه‌دمه‌غیان مه‌که‌ن که‌ شوو بکه‌ن به‌ می‌رده‌کانیان).

٤١ - باب: ﴿وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ

أَشْهُرٍ وَعَشْرًا ۖ﴾ البقرة إلى ﴿يَمَّا تَعْمَلُونَ خَيْرٌ﴾ البقرة:

﴿يَعْقُوبَ﴾ البقرة: يَهَيَّئ.

٤٥٣٠ - حَدَّثَنِي أُمِّيَّةُ بْنُ بِسْطَامٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، عَنْ حَبِيبٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ قَالَ ابْنُ الزُّبَيْرِ: قُلْتُ لِعُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ: ﴿وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا﴾ ﴿البقرة﴾: قَالَ: قَدْ نَسَخْتُهَا الْآيَةُ الْأُخْرَى، فَلَمْ تَكُنْ بِهَا؟! أَوْ تَدْعُهَا قَالَ: يَا ابْنَ أَخِي، لَا أُغَيِّرُ شَيْئًا مِنْهُ مِنْ مَكَانِهِ^(١).

٤١-باسی (ئهم نایه‌ته): (وه ئهو پیاوانه‌ی که‌ ده‌مرن له‌ ئیوه و هاوسه‌ران به‌جێ ده‌هێلن هاوسه‌ره‌کانیان چوار مانگ و ده‌ شه‌و چاوه‌روانی ده‌که‌ن) تا ده‌گاته‌ (به‌وه‌ی ده‌یکه‌ن ئاگاداره‌)

﴿يَعْقُوبَ﴾: (نافرمه‌ ته‌لاق دراوه‌کان) بیبه‌خشن.

٤٥٣٠ - ثيبينو زوبه‌ير ده‌لی: به‌ عوسمانی کوری عه‌فانم ﷺ وت: ئه‌م نایه‌ته‌ ﴿وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا﴾ ﴿البقرة﴾. (ثيبينو زوبه‌ير) وتی: نایه‌ته‌که‌ی که‌^(١)

حوکه‌مه‌که‌ی سرپوته‌وه بۆ‌جی د‌مینوسی؟ - یان وازی لی بینه - عوسمان وتی: نه‌ی
برازای خو‌م: هیچ شتیکی لی نا‌گو‌رم له‌و شوینه‌ی خو‌ی که تیا بووه.

٤٥٣١ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حَدَّثَنَا رَوْحٌ، حَدَّثَنَا شَيْبٌ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ ﴿٢١٠﴾
وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا ﴿٢١٠﴾ ﴿البقرة﴾: قَالَ: كَانَتْ هَذِهِ الْعِدَّةُ تَعْتَدُّ
عِنْدَ أَهْلِ زَوْجِهَا وَاجِبٌ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ: ﴿وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً
لِّأَزْوَاجِهِمْ مَّتَعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ إِخْرَاجٍ فَإِنْ خَرَجَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْتُمْ
فِي أَنْفُسِهِمْ مِنْ مَّعْرُوفٍ﴾ ﴿٢١٠﴾ ﴿البقرة﴾: قَالَ: جَعَلَ اللَّهُ لَهَا ثَمَامَ السَّنَةِ سَبْعَةَ أَشْهُرٍ
وَعِشْرِينَ لَيْلَةً وَصِيَّةً، إِنْ شَاءَتْ سَكَتَتْ فِي وَصِيَّتِهَا، وَإِنْ شَاءَتْ خَرَجَتْ، وَهُوَ قَوْلُ اللَّهِ
تَعَالَى: ﴿غَيْرَ إِخْرَاجٍ فَإِنْ خَرَجَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ﴾ ﴿٢١٠﴾ ﴿البقرة﴾: فَالْعِدَّةُ كَمَا هِيَ
وَاجِبٌ عَلَيْهَا. زَعَمَ ذَلِكَ عَنْ مُجَاهِدٍ. وَقَالَ عَطَاءٌ: قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: نَسَخَتْ هَذِهِ الْآيَةُ
عِدَّتَهَا عِنْدَ أَهْلِهَا، فَتَعْتَدُّ حَيْثُ شَاءَتْ، وَهُوَ قَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿غَيْرَ إِخْرَاجٍ﴾ ﴿٢١٠﴾ ﴿البقرة﴾: قَالَ عَطَاءٌ: إِنْ شَاءَتْ اعْتَدَّتْ عِنْدَ أَهْلِهَا وَسَكَتَتْ فِي وَصِيَّتِهَا، وَإِنْ شَاءَتْ خَرَجَتْ
لِقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْتُمْ﴾ ﴿٢١٠﴾ ﴿البقرة﴾: قَالَ عَطَاءٌ ثُمَّ جَاءَ
الْمِيرَاثُ فَنَسَخَ السُّكْنَى فَتَعْتَدُّ حَيْثُ شَاءَتْ، وَلَا سُكْنَى لَهَا.
وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا وَرْقَاءُ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ بِهِذَا. وَعَنِ ابْنِ أَبِي
نَجِيحٍ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: نَسَخَتْ هَذِهِ الْآيَةُ عِدَّتَهَا فِي أَهْلِهَا، فَتَعْتَدُّ حَيْثُ
شَاءَتْ لِقَوْلِ اللَّهِ ﴿غَيْرَ إِخْرَاجٍ﴾ ﴿٢١٠﴾ ﴿البقرة﴾: نَحْوُهُ^(١).

(١) که نه‌م تیا‌ه‌ته‌به: ﴿وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا فَإِذَا بَلَغَ أَجَلُهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا

فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ﴾ ﴿٢١٠﴾ ﴿البقرة﴾.

(٢) بروانه: ٥٣٤٤.

٤٥٣١ - ئەبونه‌جیح له‌موجاهیده‌وه ده‌گیرێته‌وه دهرباره‌ی ئەم ئایه‌ته‌: (ئەو پیاوانه‌ی که دهمرن له ئیوه وهاوسهران به‌جی ده‌هیلن) وتی: مه‌به‌ست پپی ئەو عیده‌یه‌ که ئافهرته‌که لای کهس و کاری می‌رده‌که‌ی به‌سهر دهبات و واجبه‌، ئەنجا خوای گه‌وره ئەم ئایه‌ته‌ی دابه‌زاند: (ئەو پیاوانه‌ی که دهمرن له ئیوه و ژنانی هاوسهر به‌جی ده‌هیلن (خوا فه‌رمانی کردووه) به‌ وه‌سیه‌ت کردن بۆ ژنه‌کانیان تاسالیک به‌خپو بکری، بئ ئەوه‌ی دهربکری (له مائی می‌ردیان)، ئینجا ئەگهر خویان چوونه دمره‌وه ئیتر هیچ گوناھتان له‌سهر نییه‌ (ئەو کهس وکاری می‌رد) له‌وه‌ی که ئەو ژنانه‌ دمیکن دهرباره‌ی خویان به‌ باشی دهمزن)، وتی: خوا ته‌واوکردنی سالتیکی بۆ ئەو ئافهرته‌ داناو، چه‌وت مانگ و بیست شه‌و به‌وه‌سیه‌ت کردن بۆیان (له‌گه‌ل چوار مانگ و ده‌ شه‌و به‌ فه‌رز عیده‌ بکیشن)، ئەگهر ئافهرته‌ (می‌رد مردووه‌که) ویستی تا کو‌تایی وه‌سیه‌ته‌که‌ی داده‌نیشی، ئەگه‌ریش ویستی دهروات و دانانیشی، ئەوه‌ش مه‌به‌ست و مانای ئەو فه‌رمایشته‌ی خوای به‌رز و بلنده‌: (بئ ئەوه‌ی دهربکری له مائی می‌ردیان ئینجا ئەگهر خویان چوونه دمره‌وه ئیتر هیچ گوناھتان له‌سهر نییه‌)، جا عیده‌که (که چوار مانگ و ده‌ شه‌وه) فه‌رزه له‌سه‌ری وه‌ک خوی (شیل ده‌لی: ئیبنو ئەبی نه‌جیح) ئەو قسه‌یه‌ له‌ موجاهیده‌وه ده‌گیرێته‌وه^(١).

وده‌تاش ده‌لی: ئیبنو عه‌بباس ؓ ده‌لی: ئەم ئایه‌ته‌ مانه‌وه‌ی عیده‌ی ئافهرت (ی می‌ردمردووی) له مائی کهس وکاری خودی ئافهرته‌که نه‌سخ کردۆته‌وه، که‌وا بوو ماوه‌ی عیده‌که‌ی له ههر شوینی‌ک بیه‌وی ده‌می‌نیته‌وه، وه به‌لگه‌ی نه‌سخه‌که‌ش ئەم فه‌رمایشته‌ی خواجه ﴿عَرَّ إِخْرَاجٌ﴾^(٢) عه‌تا ده‌لی: ئەگهر ئافهرته‌که ویستی لای کهس وکاری می‌رده‌که‌ی عیده‌ به‌سهر دهبات وله مائی

(١) وا دیاره موجاهید پپی وا نیه ئەو ئایمه‌ نه‌سخ بو بیته‌وه (ارشاد الساری: ٦٨/١٠)

(٢) به‌بی ئەوه‌ی دهربکری (له مائی می‌ردیان).

مێردهکەى نیشتهجێ دەبێ و دەمێنێتهوه کە لە وەسیەتى (مێردهکەیدا) بۆى کراوه، وە ئەگەر ئافەرمەتەکە وىستى (لە مالى مێردهکەى) دەرواته دەروە بەلگەى ئەم فەرمايشتهى خواى بەرز و بلند: (نێتر ئیوه کەس وکارى مێردهکە گوناھتان لەسە نىیە لەوہى کە (ئەوئافەرمەتەنە) دەیکەن)، عەتا دەلێ: پاشان میرات ھات و دابەزى^(١) جا مافى نیشتهجێ بوون (ى ئافەرمەتەکە ومانەوہى لای کەس وکارى مێردهکەى) سەپىوہ (بەلام وەسیتەکە ھەرماوہ) بۆیە ئافەرمەت عیدە بەسەر دەبات لەو شوێنى خۆى وىستى، بەلام مافى شوێنى مانەوہ نىیە. وە موحەممەد کورێ یوسف دەلێ: وەرھا بۆى گێرپامەوہ لە ئەبى نەجیحەوہ ئەویش لە موحاھیدەوہ ئەوہ (فەرموودەى رەوح)ى گێرپامەوہ^(٢).

وئەبى نەجیح لەعەتاوہ دەگێرێتەوہ ئەویش لە ئىبنو عەبباسەوہ ﷺ دەلێ: ئەم ئایەتى عیدە بەسەربردنى ئافەرمەتى لای کەس وکارى خۆى سەپىوہتەوہ، کەواتە ئافەرمەتەکە عیدە بەسەردەبات لەھەر شوێنى خۆى وىستى بەبەلگەى ئەم ئایەتە: ﴿غَيْرَ أَخْرَاجَ﴾ واتە:بەبێ ئەوہى دەربرکێن (لە مالى مێردیان)، ھاوشیوہى (ئەوہى) لە موحاھیدەوہ گێردرايەوہ) بەم رێگەيەش گێردرايەوہ.

٤٥٣٢ - حَدَّثَنَا حِبَّانُ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَوْنٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ قَالَ: جَلَسْتُ إِلَى مَجْلِسٍ فِيهِ عَظَمٌ مِنَ الْأَنْصَارِ، وَفِيهِمْ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي لَيْلَى، فَذَكَرْتُ حَدِيثَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ فِي شَأْنِ سُبَيْعَةَ بِنْتِ الْحَارِثِ، فَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ: وَلَكِنَّ عَمَّهُ كَانَ لَا يَقُولُ ذَلِكَ. فَقُلْتُ: إِنِّي لَجَرِيءٌ إِنْ كَذَّبْتُ عَلَى رَجُلٍ فِي جَانِبِ الْكُوفَةِ. وَرَفَعَ صَوْتَهُ، قَالَ: ثُمَّ خَرَجْتُ فَلَقِيْتُ مَالِكَ بْنَ عَامِرٍ أَوْ مَالِكَ بْنَ عَوْفٍ قُلْتُ: كَيْفَ كَانَ قَوْلُ ابْنِ مَسْعُودٍ فِي الْمَتَوَفَّى عَنْهَا زَوْجُهَا وَهِيَ حَامِلٌ؟ فَقَالَ: قَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ: أَتَجْعَلُونَ عَلَيْهَا

(١) مەبەستى دابەزى ئەم ئایەتمەى (وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ).

(٢) واتە، ئەمە سەندەتێكى گەمە بۆ فەرموودەکەى لە موحەممەد دەگێرێتەوہ.

التَّغْلِيظَ، وَلَا تَجْعَلُونَ لَهَا الرُّخْصَةَ؟ لَنَزَكْتُ سُورَةَ النَّسَاءِ الْقُصْرَى بَعْدَ الطُّوْلِ. وَقَالَ أَيُّوبُ: عَنْ مُحَمَّدٍ: لَقِيتُ أَبَا عَاطِيَةَ مَالِكِ بْنِ عَامِرٍ^(١).

٤٥٣٢ - موحه‌مه‌دی کورپی سیرین وتی: له‌کۆ‌پ‌رو دانیش‌ت‌نی‌ک‌دا دانیش‌تم که‌چه‌ند پیاو‌ی‌کی گه‌روه‌ی نه‌نصاری ت‌ی‌دا‌بو‌و، عه‌بد‌وره‌حمانی کورپی نه‌بی له‌یلا‌یان ت‌یا‌بو‌و، منیش باسی فه‌رم‌و‌وده‌که‌ی عه‌بد‌ول‌لای کورپی عوت‌به‌م کرد د‌م‌ر‌بار‌ه‌ی سو‌به‌ی‌عه‌ی کچی حاریس، عه‌بد‌وره‌حمانیش وتی: به‌لام مامی (عه‌بد‌ول‌لای کورپی عوت‌به‌)^(٢) وا نال‌ی (موحه‌مه‌دی کورپی سیرین) وتی: به‌راستی من زۆ‌ر بو‌ی‌رم نه‌گه‌ر درۆ‌ بکه‌م به‌ده‌م پیاو‌ی‌که‌وه^(٣) له‌لای کوفه‌یه، د‌ن‌گی‌شی به‌رز کرده‌وه (که نه‌مه‌ی وت).

(ئ‌ی‌بنو سیرین) وتی: پاشان له‌و‌ی د‌م‌ر‌چ‌و‌وم گه‌شتم به‌ مالیکی کورپی عامیر - یان مالیکی کورپی عه‌وف - پ‌ی‌م وت: نه‌و وته‌ی عه‌بد‌ول‌لای کورپی مه‌سعوودت ﷺ د‌م‌ر‌بار‌ه‌ی ئ‌اف‌رم‌ت‌یک م‌ی‌رده‌که‌ی مرد‌بی و سک پر بی به‌لاته‌وه‌ چۆنه‌؟ مالیکیش وتی: ئ‌ی‌بنو مه‌سعوود ﷺ وتی: بو‌ عیده‌ی سه‌خت وه‌قورس له‌سه‌ر ئ‌اف‌رم‌ته‌که‌ داد‌ه‌ن‌ی، وه نه‌وه‌ی رو‌خ‌سه‌ت و ئ‌اسانه له‌سه‌ری دانان‌ی؟ سو‌یند به‌ خوا سو‌رم‌تی (نساء) کورته‌که‌یان^(٤) پاش در‌ی‌زم‌که‌یان^(٥) دابه‌زیوه. ئه‌یوب: ده‌گ‌یر‌ی‌ته‌وه له‌موحه‌مه‌ده‌وه ده‌ل‌ی: من گه‌شتم به‌ نه‌بو‌عه‌تی‌یه که مالیکی کورپی عامیره^(٦).

(١) پروانه: ٤٩١٠.

(٢) که عه‌بد‌ول‌لای کورپی مه‌سعوود ﷺ.

(٣) مه‌به‌ست عه‌بد‌ول‌لای کورپی عوت‌به‌یه.

(٤) مه‌به‌ستی، نه‌م نایه‌تمه‌یه له سو‌رم‌تی ته‌لاق، (وَأُولَئِكَ الْأَخْمَالُ أَجْلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ).

(٥) مه‌به‌ستی، نه‌م نایه‌تمه‌یه له سو‌رم‌تی به‌قه‌ره، (وَالَّذِينَ يَتَّبِعُونَ بِكُلِّكُمْ وَيُذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا ...).

(٦) بو‌یه ئ‌یمامی بو‌خاری نه‌م ووت‌ی ه‌ی‌نا که ت‌یا‌یدا موحه‌مه‌دی کورپی سیرین ده‌ل‌ی: گه‌شتم نه‌بو عه‌تی‌یه مالیکی کورپی

عامیری بی دوو د‌لی.

٤٢ - بابُ قولِه: ﴿حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى﴾ البقرة

٤٥٣٣ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ، أَخْبَرَنَا هِشَامٌ، عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنْ عُبَيْدَةَ، عَنْ عَلِيٍّ عليه السلام قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم، حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: هِشَامٌ حَدَّثَنَا هِشَامٌ، قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، عَنْ عُبَيْدَةَ، عَنْ عَلِيٍّ عليه السلام أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم قَالَ يَوْمَ الْخَنْدَقِ: «حَبَسُونَا عَنْ صَلَاةِ الْوُسْطَى حَتَّى غَابَتِ الشَّمْسُ مَلَأَ اللَّهُ قُبُورَهُمْ وَيُبُوتَهُمْ أَوْ أَجَافَهُمْ - شَكَّ يَحْيَى - نَارًا»^(١).

٤٢ - باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوا: (ئاگاداری

نوێژه‌كانتان بکەن وه (به تایبه‌تی) نوێژی ناوه‌راست)

٤٥٣٣ - عه‌لی عليه السلام ده‌گێڕێته‌وه که پێغه‌مبه‌ر صلى الله عليه وسلم له‌ رۆژی (غه‌زای) خه‌نده‌م‌قا فەر‌مو‌وی: ((پێگه‌ریان لێ کردن (له‌ کردنی) نوێژی ناوه‌راست تا خۆ‌ئاوا بوو، خوا گۆره‌کانیان و ماله‌یان - یان سکیان - به‌حیا نه‌و گومانه‌ی بر‌دوه - پڕ بکات له‌ ئاگر)).

٤٣ - بابُ قولِه: ﴿وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ﴾ البقرة:

﴿قَانِتِينَ﴾ البقرة: آی: مُطِيعِينَ

٤٥٣٤ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ، عَنِ الْحَارِثِ بْنِ شُبَيْلٍ، عَنْ أَبِي عَمْرٍو الشَّيْبَانِيِّ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ قَالَ: كُنَّا نَتَكَلَّمُ فِي الصَّلَاةِ يُكَلِّمُ أَحَدُنَا أَخَاهُ فِي حَاجَتِهِ حَتَّى نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: ﴿حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ﴾ البقرة: فَأَمَرْنَا بِالصُّكُوتِ^(٢).

(١) پ‌روانه: ٣٩٣١.

(٢) پ‌روانه: ١٣٠٠.

٤٣- باسی ئهم فهرمايشته‌ی خواى گه‌وره: (وه له

نوێژدا بوه‌ستن بۆ خوا به گه‌ردن که‌چى) ^(١)

﴿قَتِيتَ﴾: واته: گوێرایه‌ل و گه‌ردن که‌چ.

٤٥٣٤ - زمیدی کورێ ئه‌رقه‌م ﷺ ده‌لى: جاران ئێمه له ناو نوێژه‌که‌دا که‌سی‌کمان ده‌رباره‌ی پێ‌یوستیه‌کی خۆی قسه‌ی له‌گه‌ل برادهره‌که‌یدا ده‌کرد هه‌تا ئهم ئایه‌ته دابه‌زی: (پارێزگاری له نوێژه‌کانتان بکه‌ن وه به‌تایبه‌تی نوێژی ناوهراس‌ت (که‌نوێژی عه‌سه‌ره‌)، وه له‌نوێژدا بوه‌ستن بۆ خوا به گه‌ردن که‌چى) ئیتر هه‌رمانمان پێکرا به بێ ده‌نگی (له‌نوێژدا).

٤٤ - بابُ قَوْلِهِ: ﴿فَإِنْ خِفْتُمْ فِرْجَالَ أَوْ رُكْبَانًا فَإِذَا أَمْنٌ فَأَذْكُرُوا اللَّهَ كَمَا

عَلَّمَكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ﴾ ﴿البقرة

وَقَالَ ابْنُ جُبَيْرٍ: ﴿كُرْسِيُّهُ﴾ ﴿البقرة: عِلْمُهُ، يُقَالُ: ﴿بَسَطَهُ﴾ ﴿٢١٧﴾﴾ ﴿البقرة: زِيَادَةٌ وَقَضًا
﴿أَفْرَغَ﴾ ﴿٢٢٠﴾﴾ ﴿البقرة: أَنْزَلَ﴾ ﴿وَلَا يُؤَدُّهُ﴾ ﴿٢٢٠﴾﴾ ﴿البقرة: لَا يُثْقَلُهُ. آدَنِي: أَثْقَلَنِي. وَالْأَذُّ وَالْأَيْدُ: :
الْقُوَّةُ، السَّنَةُ: نُعَاسٌ. ﴿يَتَسَنَّنَهُ﴾ ﴿٢٢١﴾﴾ ﴿البقرة: يَتَغَيَّرُ﴾ ﴿فَبُهِتَ﴾ ﴿٢٢٨﴾﴾ ﴿البقرة: ذَهَبَتْ حُجَّتُهُ. ﴿
خَاوِيَةٌ﴾ ﴿٢٢٩﴾﴾ ﴿البقرة: لَا أُنِيسَ فِيهَا. ﴿عُرُوشُهَا﴾ ﴿٢٢٩﴾﴾ ﴿البقرة: أَبْنَيْتُهَا. ﴿نُنَشْرُهَا﴾ ﴿٢٢٩﴾﴾ ﴿البقرة:
نُخْرِجُهَا﴾ ﴿إِعْصَارٌ﴾ ﴿٢٣١﴾﴾ ﴿البقرة: رِيحٌ عَاصِفٌ تَهْبُ مِنْ الْأَرْضِ إِلَى السَّمَاءِ كَعَمُودٍ فِيهِ نَارٌ. وَقَالَ
ابْنُ عَبَّاسٍ الْبَقَرَةُ: ﴿مَكْلَدًا﴾ ﴿٢٣١﴾﴾ ﴿البقرة: لَيْسَ عَلَيْهِ شَيْءٌ. وَقَالَ عِكْرِمَةُ: ﴿وَإِلَّ﴾ ﴿٢٣١﴾﴾ ﴿البقرة:
مَطَرٌ شَدِيدٌ. الطَّلُّ: النَّدى، وَهَذَا مَثَلٌ عَمَلِ الْمُؤْمِنِ.
﴿يَتَسَنَّنَهُ﴾ ﴿٢٣١﴾﴾ ﴿البقرة: يَتَغَيَّرُ.﴾

(١) واته، بێ هسه گردن.

٤٤- باسی ئەم فەرمايشتهی خواى گه‌وره: (ئینجا ئەگەر ترسان به پیاوه یان سوارى (نوێژ بکه‌ن) که ترساتان ئەما یادی خوا بکه‌ن، به‌و په‌نگه‌ی که فی‌ری کردوون ئەوه‌ی جاران نه‌تانده‌زانی).

ئیب‌ن‌وجوبه‌یر ده‌لى: ﴿كُرْسِيُّهُ﴾: واته: زانیاری خوا، وه ده‌وترى: ﴿بَسَطَهُ﴾: به‌ش و به‌هره‌ی زیاتر (له‌ئێوه‌ی پێداوه). ﴿أَفْرَغَ﴾: دا‌یبه‌زی‌نه. ﴿وَلَا يَزُدُّهُ﴾: قورس و گران نییه به‌لایه‌وه، (آدنی): قورس و گران بوو له‌سه‌رم. (وَالْأَدَّ وَالْأَيْدُ): به‌مانای به‌هێز، (السَّئَةُ): وه‌نه‌وز، خه‌ونوچكى. ﴿يَتَسَنَّهَ﴾: ده‌گۆرێت، تێكده‌چیت، ﴿فَبُهِتَ﴾: به‌لگه‌ی پێ نه‌ما، بێ به‌لگه‌ ما. ﴿خَاوِيَةٌ﴾: چۆل بوو كه‌س تیا نه‌ما. ﴿عَلَىٰ غُرُوشِهَا﴾: خانوو ماله‌كانی.

﴿نُشِرْهَا﴾: دهریده‌هێن^(١). ﴿إِعْصَارٌ﴾: گێژه‌لووكه، باى توند هه‌له‌مه‌كات له زه‌ویه‌وه به‌ره‌و ئاسمان دهروات وه‌كو عه‌موڤیك وا‌یه ناگرى تیا بێ. وه ئیب‌ن‌و عه‌بباس ؓ ده‌لى: ﴿صَلْدًا﴾: (به‌ردیكى) ساف كه هه‌یجى به‌سه‌ره‌وه نه‌بیت. عه‌كریمه ده‌لى: ﴿وَابِلٌ﴾: بارانى به‌هێز، لێزمه باران، (الطَّل) بارانى ورد، نه‌رمه باران، ئەمه نمونه‌ی كرده‌وه‌ی با‌وه‌رداره. ﴿يَتَسَنَّهَ﴾: ده‌گۆرێت، تێكده‌چیت.

٤٥٣٥ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ: أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرِو ؓ كَانَ إِذَا سُئِلَ عَنْ صَلَاةِ الْخَوْفِ قَالَ: يَتَقَدَّمُ الْإِمَامُ وَطَائِفَةٌ مِنَ النَّاسِ فَيُصَلِّي بِهِمُ الْإِمَامُ رَكْعَةً، وَتَكُونُ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْعَدُوِّ لَمْ يُصَلُّوا، فَإِذَا صَلَّوْا الَّذِينَ مَعَهُ

(١) به‌ئێ‌ى زمانى عه‌رمى و هه‌موو ته‌فسه‌ر‌م‌كاندا، به‌ به‌رز‌كر‌نه‌وه‌وه و به‌كه‌وه لكاندن مانا كراوه.

رَكْعَةً اسْتَخَرُوا مَكَانَ الَّذِينَ لَمْ يُصَلُّوا وَلَا يُسَلِّمُونَ، وَيَتَقَدَّمُ الَّذِينَ لَمْ يُصَلُّوا فَيُصَلُّونَ مَعَهُ رَكْعَةً، ثُمَّ يَنْصَرِفُ الْإِمَامُ وَقَدْ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ، فَيَقُومُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنَ الطَّائِفَتَيْنِ فَيُصَلُّونَ لَأَنْفُسِهِمْ رَكْعَةً بَعْدَ أَنْ يَنْصَرِفَ الْإِمَامُ، فَيَكُونُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنَ الطَّائِفَتَيْنِ قَدْ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ، فَإِنْ كَانَ خَوْفٌ هُوَ أَشَدُّ مِنْ ذَلِكَ صَلُّوا رِجَالًا، قِيَامًا عَلَى أَقْدَامِهِمْ، أَوْ رُكْبَانًا، مُسْتَقْبِلِي الْقِبْلَةِ أَوْ غَيْرَ مُسْتَقْبِلِيهَا. قَالَ مَالِكٌ: قَالَ نَافِعٌ: لَا أَرَى عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ ذَكَرَ ذَلِكَ إِلَّا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ^(١).

٤٥٣٥ - مالیک گێڕایه‌وه له نافیعه‌وه نه‌ویش گێڕایه‌وه له عه‌بدو‌ل‌لای کوری عومه‌ر ﷺ که‌پرسیاری نوێزی ترسی لێ بکریایه‌ چۆن گراوه‌ دمبوت؛ پێشنوێژ ده‌جێته‌ پێشه‌وه‌ ده‌سته‌یه‌ک له‌خه‌لکه‌که‌ له‌گه‌لێدان، جا پێشنوێژ یه‌ک رکات نوێزیان له‌گه‌لدا ده‌کات، ده‌سته‌یه‌کی تری خه‌لکه‌که‌ له‌ نیوان نه‌وان و دوژمندان و (نیشک ده‌گرن و) نوێزیان نه‌کردووه‌، نه‌نجا نه‌وانه‌ی له‌گه‌لیدا بوون رکاتی نوێزیان کرد ده‌چنه‌ دواوه‌ بۆ شوێنی نه‌وانه‌ی نوێزیان نه‌کردووه‌ به‌لام سه‌لام ناده‌نه‌وه‌، نه‌نجا نه‌وانه‌ی نوێزیان نه‌کردوه‌ دینه‌ پێشه‌وه‌ و له‌گه‌ل پێشنوێژدا رکاتی نوێژ ده‌که‌ن، له‌ پاشان پێشنوێژ سه‌لام ده‌داته‌وه‌ له‌ نوێژه‌که‌ی ده‌بێته‌وه‌ که‌ دوو رکاتی کردووه‌، جا هه‌رکام له‌ دوو ده‌سته‌که‌ هه‌لده‌سه‌نه‌وه‌ وخۆیان به‌ته‌نها یه‌ک رکات نوێژ ده‌که‌ن پاش نه‌وه‌ی پێشنوێژ له‌ نوێژه‌که‌ی بویه‌وه‌، نه‌وکات هه‌ر یه‌ک له‌ دوو ده‌سته‌که‌ دوو رکات نوێژی کردووه‌، به‌لام نه‌گه‌ر ترسه‌که‌ له‌وه‌ زۆرتر بوو نه‌وه‌ نوێژه‌کانیان ده‌که‌ن به‌ پیاده‌ که‌ به‌ پێوه‌ن و به‌ پێیان دهرۆن یان به‌ سواری دهرۆن، پروویان له‌ قیبله‌ بێت یان پروویان لێی نه‌بێت.

مالیک ده‌لێ: نافیع وتی، وانا‌زانم عه‌بدو‌ل‌لای کوری عومه‌ر ﷺ نه‌وه‌ی وتبێت له‌ پێغه‌مبه‌رموه‌ ﷺ نه‌بێت. (واته‌: له‌ پێغه‌مبه‌رموه‌ ﷺ ده‌گێڕێته‌وه‌).

٤٥ - باب: ﴿وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا﴾ ﴿٢١٠﴾ البقرة:

٤٥٣٦ - حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي الْأَسْوَدِ، حَدَّثَنَا حُمَيْدُ بْنُ الْأَسْوَدِ، وَيَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَبِيبُ بْنُ الشَّهِيدِ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، قَالَ: قَالَ ابْنُ الزُّبَيْرِ: قُلْتُ لِعُثْمَانَ: هَذِهِ الْآيَةُ الَّتِي فِي الْبَقَرَةِ ﴿وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا﴾ ﴿٢١٠﴾ البقرة: إِلَى قَوْلِهِ: ﴿غَيْرَ إِخْرَاجٍ﴾ ﴿٢١٠﴾ البقرة: قَدْ نَسَخْتَهَا الْأُخْرَى، فَلِمَ تَكْتُبُهَا؟ قَالَ: تَدْعُهَا يَا ابْنَ أَخِي، لَا أَغَيِّرُ شَيْئًا مِنْهُ مِنْ مَكَانِهِ. قَالَ حُمَيْدٌ: أَوْ نَحْوَ هَذَا^(١).

٤٥ - باسی (ئهم فهرمایشته): (ئهو پیاوانهی دهمرن له ئیوه و ژنانی هاوسهر بهجت دههیلن)

٤٥٣٦ - ئیبنو زوبهیر دهلی: به عوسمانم ﷺ وت: ئهم ئایهتهی که له سورمتی بهقههرمدایه: ﴿وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا﴾ ﴿٢١٠﴾ تادهگاته: ﴿غَيْرَ إِخْرَاجٍ﴾ ﴿٢١٠﴾ بیگومان ئایهتهکهی تریان حوکهکهی سربووتهوه کهواته بۆدمینوسیتیهوه؟ عوسمان وتی: تو وازی لی دینیت برازای خوّم، هیچ شتیک له قورنان له شوینی خویدا ناگوړم^(٢)، حومهید وتی: یان هاوشیوهی ئهم فهرموودهی یهزیدی کوری زورمیی گێراپیهوه^(٣).

(١) پروانه: ٤٥٣٠.

(٢) واته: ئهو پیاوانهی دهمرن له ئیوه و ژنانی هاوسهر بهجت دههیلن.

(٣) واته: بئ ئهوهی دهبرکێن، (له مال میردیان).

(٤) واته: جۆن بووه ههر وا دهیهلموه گێرانی بهسهردا ناهینم.

(٥) حومهید کوری ئهسوودیش فهرموودمکهی له رێگی خویموه گێراوتهوه بهلام دهلی وکو ئهم وابه بهلام یهزیدی کوری

زورمیع هیچ گومانی له دهلی فهرموودمکه نییه وبه دلنایایمهوه دهگێرتهوه.

٤٦ - **باب قوله:** ﴿وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَىٰ﴾ ﴿١٧٠﴾ البقرة:

٤٥٣٧ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنِي يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، وَسَعِيدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «نَحْنُ أَحَقُّ بِالشُّكِّ مِنْ إِبْرَاهِيمَ إِذْ قَالَ: ﴿رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَىٰ﴾ قَالَ أَوْلَمْ تُوْمِنُ قَالَ بَلَىٰ وَلَكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِي» ﴿١٧٠﴾ البقرة^(١).

٤٦ - **باسی ئەم فەرمايشته ی خوا: (بیریان خەروە کاتی ئیبراهیم رضي الله عنه وتی: ئەم پەرورەدگارم نیشانم بدە چۆن مردوو زیندوو دەکەیتەوه؟)**

٤٥٣٧ - ئەبو ھورمیرە رضي الله عنه دە‌ئ‌ی: پ‌ی‌غەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((ئ‌ی‌مە لە ئ‌ی‌براهیم رضي الله عنه لە‌پ‌ی‌شتر بووین، بە گومان بوون کاتی وتی: (ئەم پەرورەدگارم نیشانم بدە چۆن مردوو زیندوو دەکەیتەوه، (خوا) فەرمووی: ب‌ر‌وات پ‌ی‌ نەه‌یناوه؟ وتی: بە‌ئ‌ی ب‌ر‌وام پ‌ی‌یەتی بە‌لام (دە‌مە‌و‌ی بی‌ی‌نم) بو‌ئ‌ه‌و‌ی د‌ئ‌یا بە‌م)).

٤٧ - **باب قوله:** ﴿أَيُّدُ أَحَدِكُمْ أَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ﴾: **إلى قوله** ﴿تَتَفَكَّرُونَ﴾ ﴿١٧١﴾ البقرة

٤٥٣٨ - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، أَخْبَرَنَا هِشَامٌ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي مُلَيْكَةَ يُحَدِّثُ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ. قَالَ: وَسَمِعْتُ أَخَاهُ أَبَا بَكْرٍ بْنَ أَبِي مُلَيْكَةَ يُحَدِّثُ، عَنْ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ قَالَ: قَالَ عُمَرُ رضي الله عنه يَوْمًا لِأَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ: فِيمَ تَرَوْنَ هَذِهِ الْآيَةَ نَزَلَتْ ﴿أَيُّدُ أَحَدِكُمْ أَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ﴾؟ قَالُوا: اللَّهُ أَعْلَمُ. فَغَضِبَ عُمَرُ فَقَالَ: قُولُوا: نَعْلَمُ أَوْ لَا نَعْلَمُ. فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فِي نَفْسِي مِنْهَا شَيْءٌ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ. قَالَ عُمَرُ: يَا ابْنَ أَخِي قُلْ، وَلَا

تَحْقِرَ نَفْسَكَ. قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ضَرَبْتُ مَثَلًا لِعَمَلٍ. قَالَ عُمَرُ أَيُّ عَمَلٍ؟ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: لِعَمَلٍ. قَالَ عُمَرُ: لِرَجُلٍ غَنِيٍّ يَعْمَلُ بِطَاعَةِ اللَّهِ ﷻ، ثُمَّ بَعَثَ اللَّهُ لَهُ الشَّيْطَانَ فَعَمِلَ بِالْمَعَاصِي حَتَّى أَغْرَقَ أَعْمَالَهُ. ﴿فَصُرْمُنَ﴾ البقرة، قَطَعْنَهُ.

٤٧- باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوا: (ئایا کەس لە ئێوە حەز دەکات کە باخێکی هەبێت) تا دەگاتە (بیر بکەنەوه)

٤٥٣٨ - ئیبنو جورمیع ده‌ڵێ: له عەبدوڵڵای ئەبی موله‌یکەم بیست له ئیبنو عەبباسه‌وه ﷺ ده‌یگێڕایه‌وه، (ئیبنو جورمیع) وتی: هه‌روه‌ها له‌براکه‌ی عەبدوڵڵاشم بیست که ئەبو به‌کری کورپی ئەبو موله‌یکه‌یه له‌عوبه‌یدی کورپی عومه‌یره‌وه ده‌یگێڕایه‌وه وتی: عومه‌ر ﷺ رۆژیکیان به‌هاوه‌لانی پێغه‌مبه‌ری ﷺ وت: به‌رای ئێوه ئەم نایه‌ته ده‌رباره‌ی چی دابه‌زی: ﴿أَيُّدُ أَحَدُكُمْ أَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ﴾^(١)؟ وتیان: خوا دزمانی، عومه‌ر تو‌ره‌ بوو وتی: بلێن: دزمانین یا نازانین، ئیبنو عەبباسیش ﷺ وتی: ئەه‌ی پێشه‌وا‌ی باوه‌ر‌داران له‌ده‌ل‌مدا ده‌رباره‌ی زانیاریه‌ك هه‌یه عومه‌ر وتی: ئەه‌ی برا‌زای خۆم بیلێ و خۆت به‌که‌م مه‌زانه، ئیبنو عەبباس ﷺ وتی: به‌ نموونه هه‌ینراوه‌ته‌وه بۆ‌کارێك عومه‌ر وتی: کاره‌که چیه‌؟ ئیبنو عەبباس وتی: بۆ کار و کرده‌ومه‌یه‌ك، عومه‌ر ﷺ وتی: (نموونه‌یه) بۆ پیاوێکی ده‌وله‌مه‌ند به‌ پێی گوێ‌ڕایه‌لی خوا ﷻ کار ده‌کات، له پاشان خوا شه‌یتانی بۆ ده‌نێ‌ری ودمست ده‌کات به‌ تاوان و گونا‌هو کرده‌وه چا‌که‌گانی هه‌مووی داده‌پۆشیت. ﴿فَصُرْمُنَ﴾ واته‌: پارچه‌ پارچه‌یانکه، له‌ت له‌تیان بکه‌.

(١) واته‌:ئایا که‌سی‌ك له‌ ئێوه حەز ده‌کات باخێکی هه‌بێت.

٤٨ - بابُ قوله: ﴿لَا يَسْتَلُوكَ النَّاسُ إِلَّا كَأَنَّهُمْ﴾ البقرة:

يُقَالُ: أَحْفَ عَلِيٌّ، وَأَلْحَ عَلِيٌّ، وَأَحْفَانِي بِالسَّأَلِ، ﴿فِيخْفِكُمْ﴾ محمد: يُجْهِدُكُمْ.
٤٥٣٩ - حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ: حَدَّثَنِي شَرِيكُ بْنُ أَبِي
مَرْ، أَنَّ عَطَاءَ بْنَ يَسَارٍ، وَعَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَبِي عَمْرَةَ الْأَنْصَارِيَّ قَالَا: سَمِعْنَا أَبَا
هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «لَيْسَ الْمِسْكِينُ الَّذِي تَرُدُّهُ التَّمْرَةُ وَالتَّمْرَتَانِ وَلَا
اللُّقْمَةُ وَلَا اللُّقْمَتَانِ، إِنَّمَا الْمِسْكِينُ الَّذِي يَتَعَفَّفُ، وَافْرَأُوا إِنْ شِئْتُمْ» يَعْنِي: قَوْلُهُ
﴿لَا يَسْتَلُوكَ النَّاسُ إِلَّا كَأَنَّهُمْ﴾ البقرة:

٤٨ - باسی ئەم فەرمايشتهی خوا: (داوا له هیچ کەس

ناکەن بە زۆر)

دهوتریت: (أَحْفَ عَلِيٌّ) و (أَلْحَ عَلِيٌّ) و (أَحْفَانِي بِالسَّأَلِ): مانای هەرسێ کێان لە
سوالکردندا وازی لێ نەهێنام و پێیداگرت. ﴿فِيخْفِكُمْ﴾: (لە داواکردندا
پێیداگرت) زۆری بۆ هێنان.

٤٥٣٩ - ئەبو هورەیرە ر.ه. دەلی: پێغەمبەر ﷺ دمهه رمووی: ((ههزار ئەو کەسه
نییه خورمایه ک و دووان یان پاروویه ک و دووان دمیگیرێتهوه پێی پازی دمیبت،
بیگومان ههزار ئەو کەسهیه خوی به دوور دهگرت له سوالکردن، نهگەر ویستان
(ئەم فەرمايشتهی خوا) بخویننهوه، بهزۆر پێداگری داواى (هیچ شتیک)
له خه لکی ناکەن)).

٤٩ - بَابُ: ﴿وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا﴾ (البقرة)

الْمَسْ: الْجُنُونُ

٤٥٤٠- حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ بْنِ غِيَاثٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ لَمَّا نَزَلَتْ الْآيَاتُ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ فِي الرِّبَا قَرَأَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى النَّاسِ ثُمَّ حَرَّمَ التَّجَارَةَ فِي الْخَمْرِ.

٤٩ - باسیک: (وه خوا کرین و فروشتنی هلال کردوه، به‌لام سوودی هرام کردوه)

(الْمَسْ): شَيْتَ بَوون.

٤٥٤٠ - عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ده‌لی: کاتی نایه‌ته‌کانی کو‌تایی سو‌پرتی به‌قه‌ره دمربار‌ی سوود دابه‌زین، پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ خویندنی‌وه به‌سه‌ر خه‌لکیدا له پاشان باز‌رگانی کردنی به عارمه‌وه هرام کرد.

٥٠ - بَابُ قَوْلِهِ: ﴿يَمْحُ اللَّهُ الرِّبَا﴾ (البقرة):

﴿يَمْحُ ٣﴾ (البقرة): يُذْهِبُهُ.

٤٥٤١ - حَدَّثَنَا يَشْرُ بْنُ خَالِدٍ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ سُلَيْمَانَ: سَمِعْتُ أَبَا الصَّحَى يُحَدِّثُ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ: لَمَّا أُنْزِلَتِ الْآيَاتُ الْأَوَاخِرُ مِنْ سُورَةِ الْبَقَرَةِ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَتَلَاهُنَّ فِي الْمَسْجِدِ، فَحَرَّمَ التَّجَارَةَ فِي الْخَمْرِ ^(١).

۵۲ - **بابُ قَوْلِهِ: ﴿وَلِنْ كَانَتْ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ**

لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٣٨٠﴾ البقرة

٤٥٤٣ - وَقَالَ لَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ: عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ مَنْصُورٍ وَالْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي الضُّحَى، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: لَمَّا أُنْزِلَتِ الْآيَاتُ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ قَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَرَأَهُنَّ عَلَيْنَا، ثُمَّ حَرَّمَ التَّجَارَةَ فِي الْخَمْرِ^(١).

۵۲ - **باسنی ئەم فەرمايشته‌ی خوا: (وه ئەگەر قەرزدار و نەدار بوو با مۆلەتی بدرت تا دەولەمەند ئەبێ، وه ئەگەر (له قەرزه‌که) ئازادیان بکەن باشتەرە بۆتان ئەگەر تێ بگەن)**

٤٥٤٣ - عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: دَهْلِي: كَاتِي نَايەتەكانی كۆتایی سوپەتی به‌قه‌ره دابه‌زێنران، پێغه‌مبەری خوا ﷺ هه‌ستاو خۆپن‌دی‌ه‌وه به‌سه‌رماندا پاشان بازرگانی عاره‌فی حه‌رام کرد.

۵۳ - **بابُ: ﴿وَأَتَقُوا يَوْمَ تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ﴾** ﴿٣٨١﴾ البقرة:

٤٥٤٤ - حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ بْنُ عُقْبَةَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: قَالَ: آخِرُ آيَةٍ نَزَلَتْ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ آيَةُ الرَّبِّ.

۵۳ - **باسنیک: (وه بترسن له رۆژیک ده‌گه‌رێنرێن‌ه‌وه بۆ لای خوا)**

٤٥٤٤ - ثَابِتُ بْنُ عُبَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: دَهْلِي: كۆتا‌هه‌مین نایه‌ت دابه‌زی بۆ پێغه‌مبەر ﷺ نایه‌تی سوود بوو.

۵۴ - باب: ﴿وَإِنْ تُبْدُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللَّهُ فَيَغْفِرْ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبْ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ ﴿٢٨٤﴾ البقرة

۴۵۴۵ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، حَدَّثَنَا الثَّقَلِيُّ، حَدَّثَنَا مِسْكِينٌ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ خَالِدِ الْحَدَّاءِ، عَنْ مَرْوَانَ الْأَصْفَرِ، عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ وَهُوَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهَا قَدْ نُسِخَتْ ﴿وَإِنْ تُبْدُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ﴾ ﴿٢٨٤﴾ البقرة: الآية (۱).

۵۴-باسیک: (ئه‌گەر ئه‌وه‌ی له‌دلتاندایه‌ ئاشکرای بکه‌ن
یا بیشارنه‌وه‌ خوا لی‌پرسینه‌وه‌تان له‌گه‌ل ده‌کات
له‌سه‌ری، ئه‌وسا خو‌ش ده‌بی‌ت له‌و که‌سه‌ی که‌ بیه‌وی
وه‌ سزای ئه‌و که‌سه‌ش ده‌دات که‌ بیه‌وی، وه‌ خوا به‌
توانایه‌ به‌سه‌ر هه‌موو شتی‌کدا)

۴۵۴۵ - مه‌روانی ئه‌صفه‌ر له‌ بیاوی‌ک له‌ هاوه‌لانی پی‌غه‌مبه‌ره‌وه‌ ﷺ که‌ ئیبنو عومه‌ره‌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ده‌گێرت‌ه‌وه‌ و ده‌لی: که‌ئهم ئایه‌ته‌ حوکمه‌که‌ی س‌پاوه‌ته‌وه‌ (۲) (ئه‌گەر ئه‌وه‌ی له‌ دلتاندایه‌ ئاشکرای بکه‌ن یان بیشارنه‌وه‌) تا کو‌تایی ئایه‌ته‌که‌.

۵۵ - باب: ﴿ءَاَمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ﴾ ﴿٢٨٥﴾ البقرة:

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ﴿إِصْرًا﴾ ﴿٢٨٦﴾ البقرة: عَهْدًا. وَيُقَالُ: ﴿غُفْرَانُكَ﴾ ﴿٢٨٥﴾ البقرة: مَغْفِرَتُكَ، فَأَغْفِرْ لَنَا.

(۱) پ‌روانه: ۴۵۴۶.

(۲) به‌ نایمه‌ته‌که‌ی د‌وای خو‌ی (امن الرسول ...) سو‌په‌تی به‌مه‌ره‌ نایمه‌تی (۲۸۵).

۵۵ - باسیک: (پێغه‌مبەر ﷺ) پروای هێنا بهو نامەیهی که‌ی بۆی نێرراوه له په‌روه‌ردگار یه‌وه

ئیبنو عەبباس رضی اللہ عنہ دەلی: ﴿إِصْرًا﴾ واتە: پەیمان و بەلێن^(۱)، وه دهوتریت:
﴿عُفْرَانًا﴾ واتە: داوای لیخۆشبوون ده‌که‌ین، لیمان خو‌ش به‌.

۴۵۴۶ - حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ أَخْبَرَنَا رَوْحٌ، أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، عَنْ خَالِدِ الْحَذَّاءِ، عَنْ مَرْوَانَ الْأَصْفَرِ، عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: أَحْسَبُهُ ابْنَ عَمَرَ: ﴿وَإِنْ تُبَدُّوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخَفُّوهُ﴾ الْبَقَرَةُ: قَالَ: نَسَخْتُهَا الْآيَةُ الَّتِي بَعْدَهَا^(۲).

۴۵۴۶ - مه‌روانی نه‌صفه‌ر ده‌گیرێته‌وه له بیاوێک له هاوه‌لانی پێغه‌مبەر وه ﷺ
ده‌لی: وا گومان ده‌به‌م نه‌و بیاوه ئیبنو عومه‌ره رضی اللہ عنہ نه‌م ئایه‌ته: ﴿وَإِنْ تُبَدُّوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخَفُّوهُ﴾ وتی: نه‌و ئایه‌ته‌ی له داوای خو‌یه‌وه^(۳) هوکمی نه‌می
س‌پوه‌ته‌وه.

(۱) نه‌م مانایه‌ پ‌یوه‌نددار به‌ مانای وشه‌که‌وه‌ چونکه‌ مانای (امراً) باری هورس، جا چونکه‌ پ‌ایه‌ند نه‌بوون به‌ پ‌یمان و به‌لێنه‌وه‌ هورس بۆ به‌ پ‌یمان و به‌لێن مانا کراو.

(۲) پروانه: ۴۵۴۵.

(۳) که‌ نه‌م ئایه‌ته (امن الرسول بما انزل الیه... سورته‌ی به‌قه‌ره‌ ئایه‌تی (۲۸۵).

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳ - سورة آل عمران

﴿ تَقْنَةُ ٢٨ ﴾ آل عمران: وَتَقِيَّةً وَاحِدَةً، ﴿ صِرُّ ١٣٧ ﴾ آل عمران: بَرَدٌ، ﴿ شَفَا حُفْرُو ١٣٨ ﴾

﴿ ١٣٩ ﴾ آل عمران: مِثْلُ شَفَا الرِّكْيَةِ. وَهُوَ حَرْفُهَا ﴿ تَبَوُّئُ ١٤٠ ﴾ آل عمران: تَتَّخِذُ

مُعَسَّكَرًا. الْمُسَوِّمُ: الَّذِي لَهُ سِيْمَاءٌ بِعَلَامَةٍ أَوْ بِصُوفَةٍ أَوْ بِمَا كَانَ. ﴿ رِيَّيُونَ ١٤١ ﴾ آل

عمران: الْجَمِيعُ، وَالْوَاحِدُ رِيٌّ. ﴿ تَحْسُونَهُمْ ١٤٢ ﴾ آل عمران: تَسْتَاصِلُونَهُمْ قَتْلًا. ﴿

عُزَّى ١٤٣ ﴾ آل عمران: وَاحِدَهَا غَازٍ.

﴿ سَنَكْتُبُ ١٤٤ ﴾ آل عمران: سَنَحْفَظُ. ﴿ نُزُلًا ١٤٥ ﴾ آل عمران: ثَوَابًا. وَيَجُوزُ: وَمُنْزَلٌ

مِنْ عِنْدِ اللَّهِ، كَقَوْلِكَ: أَنْزَلْتُهُ. وَقَالَ مُجَاهِدٌ: ﴿ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ ١٤٦ ﴾ آل عمران:

الْمُطَهَّمَةُ الْحِسَانُ. قَالَ سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِزَى الرَّاعِيَةُ

الْمُسَوَّمَةُ. وَقَالَ ابْنُ جُبَيْرٍ: ﴿ وَحَصُورًا ١٤٧ ﴾ آل عمران: لَا يَأْتِي النِّسَاءَ. وَقَالَ عِكْرِمَةُ: ﴿

مِنْ قَوَرِهِمْ ١٤٨ ﴾ آل عمران: مِنْ غَضَبِهِمْ يَوْمَ بَدْرٍ. وَقَالَ مُجَاهِدٌ: ﴿ يُخْرِجُ الْحَيَّ ١٤٩ ﴾

الْأَنْعَامَ: النُّطْقَةَ تَخْرِجُ مَيِّتَةً، وَيُخْرِجُ مِنْهَا الْحَيَّ. ﴿ وَالْإِنْكَارِ ١٥٠ ﴾ آل عمران: أَوَّلُ

الْفَجْرِ. ﴿ وَالْعِشِيِّ ١٥١ ﴾ الأنعام: مِثْلُ الشَّمْسِ - أَرَاهُ - إِلَى أَنْ تَغْرُبَ.

۱ - باب: ﴿ مِنْهُ ءَايَاتٌ مُّحْكَمَاتٌ ۖ ﴾ آل عمران

وَقَالَ مُجَاهِدٌ: ﴿ ءَايَاتٌ مُّحْكَمَاتٌ ۖ ﴾ آل عمران: الْحَلَالُ وَالْحَرَامُ. ﴿ وَأُخْرُ مُتَشَابِهَاتٌ ۖ ﴾
 ﴿ آل عمران: يُصَدِّقُ بَعْضُهُ بَعْضًا، كَقَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿ وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ ۝١٣١ ﴾
 البقرة: وَكَقَوْلِهِ جَلَّ ذِكْرُهُ: ﴿ وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ۝١٠٠ ﴾ یونس:
 وَكَقَوْلِهِ: ﴿ وَالَّذِينَ آمَنُوا زَادَهُمْ هُدًى ۝١٧ ﴾ محمد: ﴿ زَيْجٌ ۖ ﴾ ﴿ آل عمران: شَكٌّ ﴾
 ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ ۖ ﴿ آل عمران: الْمُشْتَبِهَاتِ. ﴿ وَالرَّسَخُونَ فِي الْعِلْمِ ۖ ﴾ ﴿ آل عمران:
 يَعْلَمُونَ تَأْوِيلَهُ. ﴿ يَقُولُونَ ءَمَّا بِهِ ۖ ﴾ ﴿ آل عمران:

۱ - باسیک: (قورئان) هیندیکی نایه‌تانیکن رو‌شنن

موجاهید ده‌ئ: ﴿ ءَايَاتٌ مُّحْكَمَاتٌ ۖ ﴾^(۱) نایه‌تانى حه‌لال و حه‌رامن. ﴿ وَأُخْرُ
 مُتَشَابِهَاتٌ ۖ ﴾^(۲) هه‌ندیکی پشتیوانی هه‌ندیکی تریه‌تی وه‌ك ئەم هه‌رمایشته‌ی
 خوای به‌رز و بێلند: (به‌و نموونانه‌ كه‌س گومرا ناكات جگه‌ له‌به‌دكاران)، وه‌ وه‌كو
 ئەم هه‌رمایشته‌ی خوای به‌رز و بێلند: (وه‌خوا) پیسی (بی باومری) ده‌خاته‌ سه‌ر
 ئەوانه‌ی كه‌ تیناگهن و بێرناكه‌نه‌وه‌) هه‌ومه‌ها وه‌ك ئەم نایه‌ته‌: (ئهو كه‌سانه‌ی

(۱) سەرنج: (مُحْكَمَات) موجاهید ده‌ئ: ئەموی له‌ قورئاندا به‌ له‌ حه‌لال و حه‌رام، هه‌ندئ له‌ زمانایان ده‌ئین، (المُحْكَم) ئەمویه
 ماناگه‌ی ڕوون بێت، كه‌واته‌ (النس) و (الظاهر) ده‌گه‌رێتموه‌، زومه‌ خه‌شهری ده‌ئ: (مُحْكَمَات) عیبارت و ده‌ستخواژمکانی ڕوون
 و دامه‌زراو بن، به‌ جو‌ری پارێزراو بێت له‌ گه‌یه‌اندنی زیاد له‌ مانایه‌ك و گومان یوون له‌ ماناگه‌یدا، وه‌ زه‌ججاج ده‌ئ: (المُحْكَم)
 ئەمونه‌ ماناگه‌ی ڕوونه‌ ئەگه‌ر گوێگر گوێی لێ بێت بپوێستی به‌ ماناگه‌ردن نیه‌یه‌.

(۲) سەرنج: (مُتَشَابِهَات) موجاهید ده‌ئ: جگه‌ له‌ حه‌لال و حه‌رام له‌ قورئاندا (مُتَشَابِهَات) هه‌ندیکی پشتیوانی هه‌ندیکی تری
 ده‌گات، هه‌ندئ له‌ زمانایان ده‌ئین، (مُتَشَابِهَات) ئەمویه‌ چهند مانایه‌ك هه‌لگه‌رێت كه‌واته‌ (مُجْتَمِل) و (مُؤَمَّل) ده‌گه‌رێتموه‌، ڕاغیبی
 ئەصفه‌هانی (مُتَشَابِه) ی گه‌روه‌ به‌ سێ به‌شموه‌، په‌كهمیان ده‌گه‌رێتموه‌ بۆخودی وشه‌كه‌، دوومه‌یان ده‌گه‌رێتموه‌ بۆ ئەم شتانه‌ی
 له‌م‌ه‌روه‌ی وشه‌كه‌یه‌، سێیه‌میان ده‌گه‌رێتموه‌ بۆ وشه‌كه‌و ماناگه‌شی بێكه‌مه‌. ارشاد الساری: ۸۹/۱۰- ۹۰.

هیدایه‌تیا و مرگرتوووه خوا شارمزیایان زیاد دهکات)، (نئستا نه‌مانه واته نه‌م سئ نایه‌ته همرسیکیان پشتیوانی له یه‌کتری ده‌کهن له پرووی ماناوه یه‌کتری پروون ده‌کهنه‌وه).

﴿ زَنْجٌ ﴾: گومان و دوو دلی. ﴿ اَبِغَاءَ الْفِتْنَةِ ﴾^(۱) لیکچوووه‌کان و هاوشیومکان. ﴿ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ ﴾: (دامه‌زراون له‌زانستدا) ماناکه‌ی دهمزان. ﴿ يَقُولُونَ ءَمَّا يَهُءُ ﴾ ده‌لین نئمه بپروامان هیناوه پئی.

٤٥٤٧ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ ابِرَاهِيمَ الشُّسْتَرِيُّ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: تَلَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ هَذِهِ الْآيَةَ ﴿ هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ ءَايَاتٌ تُحْكِمُكَ مَنْ أُمَّ الْكِتَابِ وَأُخْرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَنْجٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَبَهَ مِنْهُ ابِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ ءَمَّا يَهُءُ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ ﴾ (٧) آل عمران. قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «فَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ، فَأُولَئِكَ الَّذِينَ سَمَى اللَّهُ، فَاحْذَرُوهُمْ».

٤٥٤٧ - قاسیمی کوری موحه‌مه‌ده له عانیشه‌وه ﷺ ده‌گیرپته‌وه و ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌م نایه‌ته‌ی خوینده‌وه: (نه‌و خوایه قورنانی ناردوته خواره‌وه بو‌ت، هندی‌ک نایاتی روشنن نه‌و نایه‌تانه بنه‌رمتی قورنانن، وه نه‌وانی تر (نایه‌تانیکن که‌مه‌به‌سته‌کانیان) چه‌ند مه‌به‌ستی‌ک ده‌گه‌یه‌نن و لیک ده‌جن، ئینجا نه‌وانه‌ی که له دلیاندا لادان و چه‌وتی هه‌یه دوا‌ی نه‌و نایه‌تانه ده‌کهن و که له قورناندا موته‌شابه‌ن (هاوشیومن) بو‌ تی‌کدانی بیروباوم‌ری مسولمانان، وه

(۱) مانای پرسته‌که، بو‌ گه‌ران به‌ شوین نازاوه و تی‌کدانی بیرو باوم‌ری مسولمانان.

بۆ رافه کردنی به‌ئارم‌زووی ناپاکی خۆیان، له‌ حاله‌تیکدا که‌س رافه کردنی نازانی ته‌نیا خوا نه‌بی، وه دامه‌زراوان له زانیندا نه‌لین^(۱)؛ ئیمه‌ ب‌روامان هه‌تاوه به (مُتَشَابِه) هه‌مووی له په‌روهر دگارانمانه‌وه‌ن بیر له قورئان ناکه‌نه‌وه ته‌نها خاوه‌مانی زیری و بیر نه‌بی)، عائیشه رضی الله عنها ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا صلی الله علیه و آله فه‌رمووی: ((جا نه‌گه‌ر نه‌و که‌سانه‌ت دی شوین نه‌و ئایه‌تانه ده‌که‌وه‌ن (که‌مانای جیاواز هه‌لده‌گر)) لی‌کچون له قورئان، نه‌و که‌سانه نه‌وانه‌ن که خوا ناوی بردوون که‌وابوو هۆشیارو ناگادار بن)).

۲ - باب: ﴿وَإِنِّي أَعِذُّهَا بِكَ وَذَرَيْتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ﴾ آل عمران

٤٥٤٨ - حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضی الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ صلی الله علیه و آله قَالَ: «مَا مِنْ مَوْلُودٍ يُوَلَّدُ إِلَّا وَالشَّيْطَانُ يَمْسُهُ حِينَ يُوَلَّدُ، فَيَسْتَهْلُ صَارِحًا مِنْ مَسِّ الشَّيْطَانِ إِيَّاهُ، إِلَّا مَرِيَمَ وَابْنَهَا». ثُمَّ يَقُولُ أَبُو هُرَيْرَةَ: وَاقْرَءُوا إِنَّ شِئْنَكُمْ ﴿وَإِنِّي أَعِذُّهَا بِكَ وَذَرَيْتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ﴾ آل عمران^(۲).

۲ - باسیک: (وه من خووی و نه‌وه‌ی نه‌پاریزم به‌تۆ له

شه‌یتانی ده‌رکراو (له‌ رحمه‌تی خوا)

٤٥٤٨ - سه‌عیدی گو‌ری موسه‌یه‌ب ده‌لی: ئه‌بو هورمه‌یره رضی الله عنه ده‌گه‌رپه‌ته‌وه که پیغه‌مبه‌ر صلی الله علیه و آله فه‌رمووی: ((هه‌ر مندائیک له‌دایک ده‌بیت شه‌یتان کاتێ له‌دایک ده‌بیت ده‌ستی لێ‌ده‌وه‌شین، جا هاوار ده‌کات ده‌گری به‌هۆی ده‌ست لێ‌وه‌شاندنی

(۱) هه‌ندێک ده‌لین، که‌س رافه‌کردنیان نازانی ته‌نها خواو نه‌و که‌سانه نه‌بیت که‌ پ‌ۆچوون له زانستدا.

(۲) پ‌روانه: ۳۲۸۶.

شه‌یتانه‌وه لی، جگه له مه‌ریه‌م و کوره‌که‌ی)) له پاشان نه‌بو هورمه‌په
وتی: نه‌گهر چه‌رتان کرد نه‌م نایه‌ته بخویننه‌وه (وه من خو‌ی و نه‌وه‌ی نه‌پاری‌زم
به‌تۆ له شه‌یتانی دمرکراو).

۳ - باب: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَٰئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ﴾ ۱) آل عمران:

: لَا خَيْرَ. ﴿أَلَيْسَ﴾ ۲) آل عمران: مُؤَلِّمٌ مِنَ الْأَلَمِ، وَهُوَ فِي مَوْضِعٍ مُّفْعِلٍ.

٤٥٤٩ - ٤٥٥٠ - حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ،
عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ۖ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ حَلَفَ يَمِينَ صَبْرٍ لِّقَتِّعَ بِهَا
مَالَ امْرِئٍ مُّسْلِمٍ؛ لَقِيَ اللَّهَ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضَبَانٌ». فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَصْدِيقَ ذَلِكَ ﴿إِنَّ الَّذِينَ

يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَٰئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ

وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ ۳) آل عمران: قَالَ:

فَدَخَلَ الْأَشْعَثُ بْنُ قَيْسٍ وَقَالَ: مَا يُحَدِّثُكُمْ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ؟ قُلْنَا: كَذَا وَكَذَا. قَالَ: فِي
أُنْزِلَتْ. كَأَنْتَ لِي بِئْرٌ فِي أَرْضِ ابْنِ عَمٍّ لِي، قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «بَيْنْتُكَ أَوْ يَمِينُهُ» فَقُلْتُ: إِذَا
يَخْلِفَ يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ صَبْرٍ يَقْتَتِعَ بِهَا مَالَ امْرِئٍ
مُسْلِمٍ وَهُوَ فِيهَا فَاجِرٌ، لَقِيَ اللَّهَ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضَبَانٌ» ۴).

۳ - باسیک: (بیگومان ئەوانه‌ی په‌یمانی خواو سوینده‌کانیان به‌نرخیکی که‌م ده‌فروشن، ئەوانه‌ بی به‌شن (له‌به‌هره‌ی خوا) هیچ خیر و چاکه‌یه‌کیان بۆ نییه‌)

﴿لَا خَلْقَ﴾: هیچ چاکه و به‌شیکیان بۆ نیه. ﴿أَلَمْ﴾: ئازاردەر به‌سوێ له (اللم) هوه وەرگیراوه له شوینی (مُفْعِل) به‌کارهاتوو واته: ئازارپێگه‌یه‌نەر یا ئیش پێگه‌یه‌نەر.

۴۵۴۹ - ۴۵۵۰ عه‌بدوڵلای کورپی مه‌سه‌وود ﷺ ده‌لی: پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فهرمووی: ((هه‌رکەس به‌ زۆر لێکران سویندیک بخوات بۆ ئەوه‌ی مال و سامانی که‌سیکی مسوڵمانی پێ بیچریت (بۆ خوێ) که (له‌ رۆژی دوایدا) ده‌گات به‌ خوا، خوا زۆر لێ تو‌په‌یه‌. ئەنجا خوا پشت راستکردنه‌وه‌ی ئەوه‌ی دابه‌زاند: (بیگومان ئەوانه‌ی په‌یمانی خوا و سوینده‌کانیان به‌نرخیکی که‌م ده‌فروشن ئەوانه‌ بی به‌شن (له‌به‌هره‌ی خوا) له‌ رۆژی دوایدا، وه‌ خوا له‌ رۆژی دوایدا قسه‌یان له‌گه‌ڵ ناکات و ته‌ماشایان ناکات و له‌گوناھیان خوش نابیت، وه‌ ئەوان سزای به‌ئازاریان بۆ هه‌یه‌) ده‌لی: ئەنجا ئەشعه‌سی کورپی قه‌یس هاته‌ ژووره‌وه‌ و وتی: ئەبو عه‌بدو‌رپه‌حمان^(۱) چیتان بۆ باس ده‌کات؟ وتان: ئەوه‌و ئەوه‌ (مان بۆ باس ده‌کات) ئەشعه‌س وتی: ئەم نایه‌ته‌ ده‌رباره‌ی من دابه‌زی، من بیریکم هه‌بوو له‌ناو زه‌وی ئاموزایه‌کم دا، (دانی پیا‌نه‌ده‌نا هی منه‌) پێغه‌مبه‌ر فهرمووی (پیم): (((ده‌بی) شایه‌تت هه‌بی یان سویند خواردنی نه‌و))، منیش وتم: ئەی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ که‌واته‌ سویند ده‌خوات^(۲)، پێغه‌مبه‌ریش ﷺ فهرمووی: ((هه‌رکەس له‌سه‌ر سویندیک چاوقایمانه‌^(۳) سویند بخوات به‌هۆیه‌وه‌ مالی که‌سیکی مسوڵمان

(۱) واته‌، عه‌بدوڵلای کورپی مه‌سه‌وود ﷺ.

(۲) گرنگ نییه‌ به‌لایه‌وه‌ و بیرکه‌م ده‌یات.

(۳) پێشتر به‌ سویندیک زۆر لێکران مانامان کرد لێره‌دا به‌ سویندیک چاوقایمانه‌ بو‌ئرا‌نه‌ مانامان کرد. چونکه‌ به‌ هه‌ردوو شتیه‌که‌ مانا کراوه‌. (إرشاد الساری: ۹۴/۱۰).

ببجریت (بو خوئی) له کاتیکیدا له سویند خواردنه کهشیدا درۆزنه، (له رۆژی دواوی دا) به خوا دمگات و زۆر لئی تورمیه)).

۴۵۰۱ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ - هُوَ ابْنُ أَبِي هَاشِمٍ - سَمِعَ هُشَيْمًا، أَخْبَرَنَا الْعَوَّامُ بْنُ حَوْشَبٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى ؓ أَنَّ رَجُلًا أَقَامَ سِلْعَةً فِي السُّوقِ فَحَلَفَ فِيهَا لَقَدْ أُعْطِيَ بِهَا مَا لَمْ يُعْطَهُ. لِيُوقَعَ فِيهَا رَجُلًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ، فَتَزَكْتُ ؓ إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَنِهِمْ ثَمَنًا ﴿w﴾ قَلِيلًا ﴿﴾ آل عمران: إِلَى آخِرِ الْآيَةِ.

۴۵۰۱ - عهبدوللای کوری نهبو نهوفا ؓ دمگیریته وه که پیاویک کالایه کی له بازاردا دانا بیفرۆشیت، جا سویندی خوارد دمبارهی کالاکه و وتی: سویند به خوا نهومندهی پیدراوه که پئی نه درابوو. تا که سیکی له مسولمانانی پی بخه له تینی، جا بهو هویه وه نه م نایه ته دابهزی: ﴿﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَنِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا ﴿﴾ تا کوتایی نایه ته که ^(۱).

۴۵۰۲ - حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ نَصْرِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دَاوُدَ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ أَنَّ امْرَأَتَيْنِ كَانَتَا تَخْرِزَانِ فِي بَيْتٍ - أَوْ فِي الْحُجْرَةِ - فَخَرَجَتْ إِحْدَاهُمَا وَقَدْ أُنفِدَ بِإِشْقَى فِي كَفِّهَا، فَادْعَتْ عَلَى الْأُخْرَى، فَرَفَعَ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَوْ يُعْطَى النَّاسُ بِدَعْوَاهُمْ؛ لَذَهَبَ دِمَاءُ قَوْمٍ وَأَمْوَالُهُمْ». ذَكَرُوهَا بِاللَّهِ وَافَرُءُوا عَلَيْهَا ﴿﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ ﴿w﴾ آل عمران: فَذَكَرُوهَا فَأَعْرَفْتُ، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «الْيَمِينُ عَلَى الْمُدْعَى عَلَيْهِ» ^(۲).

(۱) پێشتر نه م نایه ته مان تعسیر کرد تا کوتاییه کی له مانای ههروودی (۴۵۰۹ - ۴۵۰۰) دا.

(۲) بروانه: ۲۵۱۴.

۴۴۵۲ - ئیبنو جورمیح له ئیبنو ئەبی مولهیکهوه دهگیرێتهوه: دوو ئافرمت له مائیکدان - یان له ژوریکدان - چه‌رمی (خوف وشتی وا) یان دهمدوری^(۱)، ئینجا یه‌کیکیان پوخته دهمروه له ماله‌که لهو حاله‌دا سوژنی چوو بوو به‌ناو له‌پیدا، به‌قه‌سی خۆی وتبووی ئافرمته‌که‌ی تر وای لیکردووه، جا کیشه‌که‌ی برا بو لای ئیبنو عه‌بباس رضی الله عنه ئیبنو عه‌بباسیش وتی: پیغه‌مبه‌ری خوا صلی الله علیه و آله فهرموویه‌تی: ((نه‌گهر خه‌لک به داوای خوێان شتیان پی بدریت (به‌بی شایه‌ت و به‌لگه‌)، بیگومان خوین و مال و سامانی که‌سانیک به‌فیرو دهروات)).

(ئیبنو عه‌بباس ووتی): ئاموزگاری (ئافرمته گومان لیکراوه‌که) بکه‌ن ترسی خوای بیربخه‌نه‌وه و ئەم ئایه‌ته‌ی بو بخویننه‌وه: (بیگومان نه‌وانه‌ی په‌یمانی خواو سوینده‌کانیان به‌نرخیکه‌ی که‌م دهمروشن) جا ئاموزگارییان کردو نه‌ومیان بیرخسته‌وه، نه‌وسا ئافرمته‌که‌ی دانی نا به تاوانه‌که‌یدا، ئیبنو عه‌بباسیش وتی: پیغه‌مبه‌ر صلی الله علیه و آله فهرموویه‌تی: ((سویند خواردن له‌سه‌ر داوا لیکراوه)).

٤ - بابُ قولِه تَعَالَى: ﴿قُلْ يٰٓأَهْلَ الْكِتٰبِ تَعَالَوْاْ اِلٰى كَلِمَةٍ سَوَآءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اَلَّا

نَعْبُدُ اِلَّا اللّٰهَ ﴿١٦﴾ ۝ آل عمران

سَوَآءٍ: قَصْدٌ.

۴۵۵۳ - حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ مَعْمَرٍ، وَحَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُثْمَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ عَبَّاسٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو سَفْيَانَ مِنْ فِيهِ إِلَى فِي قَالَ: انْطَلَقْتُ فِي الْمُدَّةِ الَّتِي كَانَتْ بَيْنِي وَبَيْنَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله، قَالَ - فَبَيْنَا أَنَا بِالشَّامِ إِذْ جِيَءَ بِكِتَابٍ مِنَ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله

(۱) دمکری به (دره و شکاریان دمکرد) یا (مورویان دهموینییه‌وه) مانا بکری به‌لام نه‌ومی سهرموه پاستره.

إِلَى هِرْقَلٍ، قَالَ: وَكَانَ دِحْيَةُ الْكَلْبِيُّ جَاءَ بِهِ فَدَفَعَهُ إِلَى عَظِيمٍ بُصْرَى، فَدَفَعَهُ عَظِيمٌ بُصْرَى إِلَى - هِرْقَلٍ، قَالَ: فَقَالَ هِرْقَلٌ: هَلْ هَا هُنَا أَحَدٌ مِنْ قَوْمِ هَذَا الرَّجُلِ الَّذِي يَزْعُمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ؟ فَقَالُوا: نَعَمْ. قَالَ: فَدَعَيْتُ فِي نَفَرٍ مِنْ قُرَيْشٍ فَدَخَلْنَا عَلَى هِرْقَلٍ، فَأَجْلَسَنَا بَيْنَ يَدَيْهِ فَقَالَ: أَيُّكُمْ أَقْرَبُ نَسَبًا مِنْ هَذَا الرَّجُلِ الَّذِي يَزْعُمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ؟ فَقَالَ أَبُو سُفْيَانَ: فَقُلْتُ أَنَا. فَأَجْلَسُونِي بَيْنَ يَدَيْهِ، وَأَجْلَسُوا أَصْحَابِي خَلْفِي، ثُمَّ دَعَا بِتَرْجُمَانِهِ، فَقَالَ: قُلْ لَهُمْ: إِنِّي سَأَلْتُ هَذَا عَنْ هَذَا الرَّجُلِ الَّذِي يَزْعُمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ، فَإِنْ كَذَبَنِي، فَكَذَّبُوهُ.

قَالَ أَبُو سُفْيَانَ: وَإِنَّمَا اللَّهُ، لَوْلَا أَنْ يُؤْثِرُوا عَلَيَّ الْكَذِبَ لَكَذَبْتُ. ثُمَّ قَالَ لِتَرْجُمَانِهِ: سَلْهُ كَيْفَ حَسَبُهُ فِيكُمْ؟ قَالَ: قُلْتُ: هُوَ فِينَا ذُو حَسَبٍ. قَالَ: فَهَلْ كَانَ مِنْ آبَائِهِ مَلِكٌ؟ قَالَ: قُلْتُ: لَا. قَالَ: فَهَلْ كُنْتُمْ تَتَّهِمُونَهُ بِالْكَذِبِ قَبْلَ أَنْ يَقُولَ مَا قَالَ؟ قُلْتُ لَا. قَالَ: أَتَبِعُهُ أَشْرَافُ النَّاسِ أَمْ ضَعَفَاؤُهُمْ؟ قَالَ: قُلْتُ: بَلْ ضَعَفَاؤُهُمْ. قَالَ: يَزِيدُونَ أَوْ يَنْقُصُونَ؟ قَالَ: قُلْتُ: لَا بَلْ يَزِيدُونَ. قَالَ: هَلْ يَرْتَدُّ أَحَدٌ مِنْهُمْ عَنْ دِينِهِ، بَعْدَ أَنْ يَدْخُلَ فِيهِ، سَخَطَةً لَهُ؟ قَالَ: قُلْتُ: لَا. قَالَ: فَهَلْ قَاتَلْتُمُوهُ؟ قَالَ: قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: فَكَيْفَ كَانَ قِتَالُكُمْ إِيَّاهُ؟ قَالَ: قُلْتُ: تَكُونُ الْحَرْبُ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُ سَجَالًا، يُصِيبُ مِنَّا وَنُصِيبُ مِنْهُ. قَالَ: فَهَلْ يَغْدِرُ؟ قَالَ: قُلْتُ: لَا وَتَخُنُ مِنْهُ فِي هَذِهِ الْمُدَّةِ لَا نَدْرِي مَا هُوَ صَانِعٌ فِيهَا. قَالَ: وَاللَّهِ مَا أَمَكَّنَنِي مِنْ كَلِمَةٍ أُدْخِلُ فِيهَا شَيْئًا غَيْرَ هَذِهِ. قَالَ: فَهَلْ قَالَ هَذَا الْقَوْلَ أَحَدٌ قَبْلَهُ؟ قُلْتُ: لَا.

ثُمَّ قَالَ لِتَرْجُمَانِهِ: قُلْ لَهُ: إِنِّي سَأَلْتُكَ عَنْ حَسَبِهِ فِيكُمْ، فَزَعَمْتَ أَنَّهُ فِيكُمْ ذُو حَسَبٍ، وَكَذَلِكَ الرُّسُلُ تُبْعَثُ فِي أَحْسَابِ قَوْمِهَا، وَسَأَلْتُكَ: هَلْ كَانَ فِي آبَائِهِ مَلِكٌ؟ فَزَعَمْتَ أَنْ لَا فَقُلْتُ: لَوْ كَانَ مِنْ آبَائِهِ مَلِكٌ؟ قُلْتُ: رَجُلٌ يَطْلُبُ مُلْكَ آبَائِهِ. وَسَأَلْتُكَ: عَنْ أَتْبَاعِهِ أَضَعَفَاؤُهُمْ أَمْ أَشْرَافُهُمْ؟ فَقُلْتُ: بَلْ ضَعَفَاؤُهُمْ، وَهُمْ أَتْبَاعُ الرُّسُلِ. وَسَأَلْتُكَ: هَلْ كُنْتُمْ تَتَّهِمُونَهُ بِالْكَذِبِ قَبْلَ أَنْ يَقُولَ مَا قَالَ؟ فَزَعَمْتَ أَنْ لَا، فَعَرَفْتُ أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ لِيَدَعَ الْكَذِبَ عَلَى النَّاسِ ثُمَّ يَذْهَبَ فَيَكْذِبُ عَلَى اللَّهِ. وَسَأَلْتُكَ: هَلْ يَرْتَدُّ أَحَدٌ مِنْهُمْ عَنْ دِينِهِ بَعْدَ أَنْ يَدْخُلَ فِيهِ سَخَطَةً لَهُ؟ فَزَعَمْتَ أَنْ لَا، وَكَذَلِكَ الْإِيمَانُ إِذَا خَالَطَ بِشَاشَةِ الْقُلُوبِ، وَسَأَلْتُكَ: هَلْ يَزِيدُونَ أَمْ يَنْقُصُونَ؟ فَزَعَمْتَ أَنَّهُمْ يَزِيدُونَ، وَكَذَلِكَ الْإِيمَانُ حَتَّى يَمُوتَ، وَسَأَلْتُكَ: هَلْ

قَاتَلْتُمُوهُ؟ فَرَعِمْتَ أَنتُمْ قَاتَلْتُمُوهُ فَتَكُونُ الْحَرْبُ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ سَجَالًا، يَتَالِ مِنْكُمْ وَتَتَالُونَ مِنْهُ، وَكَذَلِكَ الرُّسُلُ تُبْتَلَى، ثُمَّ تَكُونُ لَهُمُ الْعَاقِبَةُ، وَسَأَلْتُكَ: هَلْ يَغْدِرُ؟ فَرَعِمْتَ أَنَّهُ لَا يَغْدِرُ، وَكَذَلِكَ الرُّسُلُ لَا تَغْدِرُ، وَسَأَلْتُكَ: هَلْ قَالَ أَحَدُ هَذَا الْقَوْلِ قَبْلَهُ؟ فَرَعِمْتَ أَنْ لَا، فَقُلْتُ: لَوْ كَانَ قَالَ هَذَا الْقَوْلُ أَحَدٌ قَبْلَهُ؟ قُلْتُ: رَجُلٌ ائْتَمَّ بِقَوْلٍ قِيلَ قَبْلَهُ. قَالَ: ثُمَّ قَالَ: بِمَ يَا مُرْكُم؟ قَالَ: قُلْتُ: يَا مُرْتَا بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَالصَّلَةِ وَالْعَقَافِ. قَالَ: إِنْ يَكُ مَا تَقُولُ فِيهِ حَقًّا؛ فَإِنَّهُ نَبِيٌّ، وَقَدْ كُنْتُ أَعْلَمُ أَنَّهُ خَارِجٌ، وَلَمْ أَكُ أَظُنُّهُ مِنْكُمْ، وَلَوْ أَنِّي أَعْلَمُ أَنِّي أَخْلَصُ إِلَيْهِ لِأَخْبَيْتُ لِقَاءَهُ، وَلَوْ كُنْتُ عِنْدَهُ لَعَسَلْتُ عَنْ قَدَمَيْهِ، وَلَيَبْلُغَنَّ مُلْكُهُ مَا تَحْتَ قَدَمَيَّ. قَالَ ثُمَّ دَعَا بِكِتَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَرَأَهُ، فَإِذَا فِيهِ «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ، إِلَى هِرَقْلَ عَظِيمِ الرُّومِ، سَلَامٌ عَلَى مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى، أَمَّا بَعْدُ، فَإِنِّي أَدْعُوكَ بِدُعَايَةِ الْإِسْلَامِ، أَسْلِمْ تَسْلِمًا، وَأَسْلِمْ يُؤْتِكَ اللَّهُ أَجْرَكَ مَرَّتَيْنِ، فَإِنْ تَوَلَّيْتَ فَإِنَّ عَلَيْكَ إِثْمَ الْأَرِيسِيِّينَ».

وَ ﴿ قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ ﴾: إِلَى قَوْلِهِ

﴿ أَشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴾ (١٦) ﴿ آل عمران: فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ قِرَاءَةِ الْكِتَابِ ارْتَفَعَتِ الْأَصْوَاتُ عِنْدَهُ، وَكَثُرَ اللَّعْطُ، وَأَمَرَ بَنَاتَا فَأَخْرَجْنَاهُ. قَالَ: فَقُلْتُ لِأَصْحَابِي حِينَ خَرَجْنَا: لَقَدْ أَمَرَ أَمْرٌ ابْنُ أَبِي كَبْشَةَ، أَنَّهُ لِيَخَافَهُ مَلِكُ بَنِي الْأَصْفَرِ، فَمَا زِلْتُ مُوقِنًا بِأَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ سَيُظْهِرُ حَتَّى أَدْخَلَ اللَّهُ عَلَيَّ الْإِسْلَامَ. قَالَ الزُّهْرِيُّ: فَدَعَا هِرَقْلَ عَظَمَاءَ الرُّومِ فَجَمَعَهُمْ فِي دَارٍ لَهُ فَقَالَ يَا مَعْشَرَ الرُّومِ، هَلْ لَكُمْ فِي الْفَلَاحِ وَالرَّشْدِ آخِرَ الْأَبَدِ، وَأَنْ يَتُبْتَ لَكُمْ مُلْكُكُمْ قَالَ فَحَاصُوا حَيْصَةَ حُمُرِ الْوَحْشِ إِلَى الْأَبْوَابِ، فَوَجَدُوهَا قَدْ غُلِقَتْ، فَقَالَ عَلَيَّ بِهِمْ. فَدَعَا بِهِمْ فَقَالَ: إِنِّي إِذَا اخْتَبَرْتُ شِدَّتْكُمْ عَلَى دِينِكُمْ، فَقَدْ رَأَيْتُ مِنْكُمْ الَّذِي أَحْبَبْتُ. فَسَجَدُوا لَهُ وَرَضُوا عَنْهُ ^(١).

٤ - باسی ئەم فەرمايشته‌ی خواى بهرز و بلند: (ئەى
 موحەممەد ﷺ) بَلَّيْتُ: ئەى خاوەن نامەکان وەرن بۆ لاى
 وتەيه‌کى راست (يه‌کسان) له نىوان ئيمه و ئيوەدا، که
 جگه له خوا نه‌پەرستين)

(سَوَاءٌ): راست، يه‌کسان.

٤٥٥٣ - ئىبنو عەبباس ؓ ده‌لێ: ئەبو سوفيان له دەمى خۆيه‌وه بۆ دەمى من
 بۆى گى‌رآمەوه و وتی: له ماوه‌ی (پەيمانى خودەيبیه) له نىوان من و
 پي‌غه‌مبەرى خوادا ﷺ بوو رۆشتم بۆ سەفەر، ده‌لێ: له‌کاتێکدا من له شام بووم
 له‌وکاتەدا نامەيه‌ک له پي‌غه‌مبەرەوه ﷺ هێنرا بۆ هيرەقل (پاشای رۆم) (ئەبو
 سوفيان) ده‌لێ: دى‌حیه‌ی که‌لبی نامەکه‌ی هێنا‌بوو، جا دایه‌ دەستی که‌وره‌ی
 بوسرا، ئەویش دایه‌ دەستی هيرەقل، ده‌لێ: هيرەقل‌یش وتی: ئایا لێره‌ که‌سی‌ک
 هه‌يه‌ له‌ که‌س و‌کارى ئەو پیاوه‌ و‌ دادەنێ که‌ پي‌غه‌مبەرە؟ ئەوانیش وتیان:
 به‌لێ، جا له‌ناو چەند که‌سی‌کى قورەيشیدا بانگ کرام و رۆش‌تینه‌ ژوورەوه‌ بۆ‌لاى
 هيرەقل له‌ به‌رده‌میدا دانیش‌نراين، ئەنجا (هيرەقل) وتی: کامتان به‌ خزمایه‌تى
 نزیک‌تره‌ له‌و پیاوه‌ی و‌ا گومان دەبا که‌ پي‌غه‌مبەرە؟ ئەبو سوفيانی‌ش وتی: وتم
 من، ئەنجا له‌به‌رده‌میدا دايان نیشاندم، هاوه‌له‌کانیشم له‌ دواى منه‌وه‌ دايان
 نیشاندن، له‌ پاشان وەرگى‌ره‌که‌ی بانگ کرد و پێی وت: پێيان ب‌لێ: من پرسیار
 لهم ده‌که‌م له‌باره‌ی ئەو پیاوه‌وه‌ که‌ و‌ا گومان دەبا پي‌غه‌مبەرە، جا ئەگەر درۆی
 له‌گه‌ڵدا کردم به‌درۆی ب‌خه‌نه‌وه‌، (ئىبنو عەبباس ده‌لێ) ئەبو سوفيان ده‌لێ:
 سوێند به‌خوا ئەگەر له‌بەر ئەوه‌ نه‌بوايه‌ درۆم لێ ب‌گى‌رنه‌وه‌ درۆم ده‌کرد. له
 پاشان به‌ وەرگى‌ره‌که‌ی وت: پرسیارى لێ ب‌که‌: بنه‌ماله‌که‌ی چۆنه‌ له‌ناوتاندا؟
 ده‌لێ: وتم: ئەوله‌ناوماندا وه‌جا‌خزاده‌يه‌، وتی: ئایا له‌ناو باو و باپیرانیدا پادشا

هه‌بووه؟ وتم: نه‌خیر، وتی: ئایا تۆمه‌تبارتان کردووه به درۆکردن پێش نه‌وه‌ی
 ئه‌مه‌ بلی؟ وتم: نه‌خیر، وتی: ئایا پیاوماقوڵ و بنه‌ماله‌دار شوینی ده‌که‌ون یان
 لاواز و بی ده‌سه‌لاته‌کانیان؟ ده‌لی: وتم: به‌لکو بێده‌سه‌لاته‌کانیان (شوینی
 ده‌که‌ون)، وتی: ئایا زۆرده‌که‌ن یان که‌م ده‌که‌ن؟ وتم: نه‌خیر (که‌م ناکه‌ن) به‌لکو
 زۆر دهن، وتی: ئایا که‌سیان له‌ ئایینه‌که‌ی پاشگه‌ز ده‌بیته‌وه‌ پاش نه‌وه‌ی چوووه
 ناویه‌وه‌ به‌رق هه‌ستانی له‌ ئایینه‌که‌؟ ده‌لی: وتم: نه‌خیر، وتی: ده‌ی ئایا
 جه‌نگتان له‌ دژی کردووه؟ ده‌لی: وتم: به‌لی، وتی: ئه‌ی جه‌نگتان له‌گه‌ڵیدا چۆن
 بوو؟ ده‌لی: وتم: جه‌نگ له‌ نیوان ئیمه‌و ئه‌ودا به‌ نۆره‌ بوو، جارێ ئه‌و گوشتار
 له‌ ئیمه‌ ده‌کات و جارێ ئیمه‌ گوشتار له‌و ده‌که‌ین، وتی: ئایا غه‌در^(۱) ده‌کات؟
 ده‌لی: وتم: نه‌خیر ئیمه‌ و ئه‌و ئیستا په‌یمانیکمان له‌ نیواندایه‌ نازانین چی
 ده‌کات تاییدا، (ئه‌بو سو‌فیان) وتی: سو‌یند به‌خوا نه‌متوانی هیچ ووته‌یه‌ک
 بخه‌مه‌ ناو وته‌کانم (له‌دژی موحه‌ممهد) جگه‌ له‌م قسه‌یه‌، وتی: ده‌ی ئایا
 که‌سیکی تر له‌پێش ئه‌ودا ئه‌م قسه‌یه‌ی کردووه^(۲)؟ وتم: نه‌خیر، له‌ پاشان به‌
 وهرگێره‌که‌ی ووت پێی بلی: من پرسیارم لیکردی دهرباره‌ی بنه‌ماله‌که‌ی
 له‌ناوتاندا، تۆ ووتت که‌ له‌ناوتاندا وه‌جاخزاده‌یه‌، هه‌رومه‌هایه‌ پێغه‌مبه‌ران له‌
 وه‌جاخزاده‌ و بنه‌ماله‌ دیاره‌کانی هۆزی خو‌یانداندا نی‌ردراون، وه‌ پرسیارم لیکردی
 ئایا له‌ناو باوو باپیرانیدا پادشا هه‌بووه؟ ووتت: نه‌خیر، منیش ده‌لیم: ئه‌گه‌ر
 که‌سێک له‌باوو باپیرانی پادشا بووایه‌ ده‌مووت: پیاویکه‌ داوای پادشایه‌تی
 باوو باپیرانی ده‌کات، وه‌ پرسیارم لیکردی دهرباره‌ی شوینکه‌وتوانی ئایه‌ لاواز و
 بی ده‌سه‌لاته‌کانیان یان پیاوماقوڵ و بنه‌ماله‌کانن؟ تۆش وت: به‌لکو بێده‌سه‌لات
 و لاوازه‌کانن، هه‌ر ئه‌وانیش شوینکه‌وتوانی پێغه‌مبه‌رانن، وه‌ پرسیارم لیکردی

(۱) واته‌ په‌یمان ده‌شکێنێ و ناپاکی ده‌کات له‌گه‌ڵتاندا.

(۲) واته‌، وتیبینی من پێغه‌مبه‌رم بۆ سه‌ر خه‌لکی.

ئایا ئیوه تاوانبارتان دهکرد به درۆ کردن پېش وتی ئه مهی ئیسته دمیلی؟ وات دانا که نه خیر، بویه من له وه وه زانیم که ناگونجی که سیك له گهل خه لکیدا درۆ نه کات له پاشان بروات به ناوی خواوه درۆ بکات، وه پرسیارم لیکردی ئایا که سیان له ئایینه که ی پاشگهز دمیوه پاش ئه وهی چوو به ناویه وه به وهی رق لیبوونیه وه له ئایینه که ی؟ ووت: نه خیر، باومر ئاوه هایه کاتی خوشی تامه که ی چوو به دلوه و تیکه لای بوو، وه پرسیارم لیکردی ئایا (شوینکه وتوانی) زور دمن یا که م ده که ن؟ وات دانا که بیگومان زور دمن، باومر ئاوه هایه (زیاد ده کات) تا کامل وته واو دمییت، وه پرسیارم لیکردی ئایا له دژی جهنگاون؟ جا ووت: ئیوه جهنگتان له گهل کردوه، جهنگه که ش له نیوانتاندا هر جارئ به جورئ بووه لیسانی کوشتوه و لیسان کوشتوه، پیغه مبه رانیس هر وابوون تا قی ده کرینه وه و له پاشان سه رمه نجام هر بو ئه وانه، وه پرسیارم لیکردی ئایا غه در ده کات؟ جا وات دانا که غه در ناکات، پیغه مبه ران هر وابوون که غه در ناکه ن، وه پرسیارم لیکردی ئایا که سیك له پېش ئه مدا ئه و قسه یه ی کردوه؟ ووت: قه ت نه بووه، ئه نجا وتم: ئه گه ر که سیك له پېش ئه مه وه ئه م قسه یه ی کردبی ده موت: پیاویکه قسه یه ک دووباره ده کاته وه پېش خوی ووتراره، ده لی: له پاشان وتی: فه رمانتان به چی پیدمه دا؟ ده لی: وتم: فه رمانمان پیدمه کات به نوێزکردن و زه کات دان و په یومندی خزمایه تی به جیه یان وداوین پاکی، وتی: ئه گه ر راست بی و ئه و سیفه تانه ی تیابی که تو دمیلیت ئه وه بیگومان پیغه مبه ره، وه به راستی من ده مزانی ئه و پیغه مبه ره په ida دمی، به لام گومانم وا نه بوو له ئیوه دمی، وه ئه گه ر به مزانیایه که دمتوانم بگه مه لای هزم ده کرد به خزمه تی بگه م، وه ئه گه ر له خزمه تیدا بوومایه بیگومان قاجه کانیم ده شور، وه به دلنیاییه وه سنووری ده سه لاتی ده کاته ئه م شوینه ی که له ژیر پییه گانی مندایه. ده لی: داوای نامه که ی پیغه مبه ری خوی ﷺ کرد، خویندیه وه ئه مه ی تیدا بوو: ((به ناوی خوی به خشنده ی میهرمان له موحه ممه دی

په‌یغه‌مبه‌ری خواوه ﷺ بۆ هیرمقل گه‌وره‌ی رۆم، سلاو له‌و که‌سه‌ بیت که شوین ریبازی راست ده‌که‌وی ئه‌مه و له‌پاش ئه‌مه‌دا به‌راستی من بانگت ده‌که‌م به‌ ووته‌ی بانگکردن بۆ ناو ئیسلام^(۱) مسوڵمان ببه‌ سه‌لامه‌ت ده‌بی (له‌ هه‌ردوو جیهاندا)، مسوڵمان ببه‌ خ‌وای گه‌وره‌ دوو به‌رانبه‌ر پاداشتت ده‌داته‌وه‌، ئه‌گه‌ر ئه‌ومت نه‌کردو پشتت هه‌ل‌کرد (له‌گه‌ل تاوانی خ‌ۆتدا) ئه‌وه‌ تاوانی ژیر ده‌سته‌کانیشت ده‌که‌ویته‌سه‌ر، وه‌ (ئهم‌ نایه‌ته‌شی خ‌وینده‌وه‌ که‌ له‌ نامه‌که‌دا بوو): (ئهی‌ خ‌اوه‌ن نامه‌کان و‌مرن بۆ لای ووته‌یه‌کی راست (یه‌کسان) له‌ نیوان ئیمه‌و ئیوه‌دا که‌ جگه‌ له‌ خوا نه‌په‌رستین) تا ده‌گاته‌ (ئیی‌وه‌ شایه‌ت بن که‌ ئیمه‌ مسوڵمان وه‌رمانبه‌رین)، جا که‌ له‌ خ‌ویندنی نامه‌که‌ بوویه‌وه‌ له‌ ده‌وروبه‌ری خ‌ۆیدا ده‌نگه‌ده‌نگ به‌رز بوویه‌وه‌ و‌ غه‌لبه‌غه‌لب زۆر بوو، جا فه‌رمان کرا به‌ ئیمه‌ و‌ براینه‌ دمه‌روه‌ (ئهبو سوفیان) ده‌لّی: کاتّی ج‌وینه‌ دمه‌روه‌ وتم‌ به‌ هاو‌رپ‌کانم: سویند به‌خوا پله‌و پایه‌ی ک‌وری ئه‌بی که‌بشه‌ گه‌وره‌ بووه‌ ئه‌ومتا پادشای به‌نی ئه‌صفه‌ر لیّی ده‌ترسّ، جا له‌و کاته‌وه‌ ئیتر من له‌وه‌ د‌ل‌نیاب‌ووم که‌ کارو په‌یامی په‌یغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئاشکرا ده‌بی، تا خوا ئیسلامی خسته‌ د‌ل‌مه‌وه‌.

زوه‌ری ده‌لّی: جا هیرمقل پیاوه‌ گه‌وره‌کانی رۆمی بانگ کردو ک‌وی کردنه‌وه‌ له‌ خان‌وویه‌کی خ‌ۆیدا و‌ پ‌یی وتن: ئه‌ی ک‌ۆمه‌لی رۆم ئایا ده‌تانه‌وی ر‌زگارو د‌مر‌باز بن هه‌تا هه‌تایه‌ وه‌ ده‌سه‌لات‌تان به‌رده‌وام بیت؟ ده‌لّی: جا هه‌موو به‌جاری س‌ل‌مه‌ینه‌وه‌ وه‌ک س‌ل‌مه‌ینه‌وه‌ی که‌ری وه‌ح‌شی و‌ ر‌ۆشتن ر‌وو به‌د‌مر‌گا‌کان بینیان هه‌موو د‌مر‌گا‌کان داخ‌راون. ئینجا (هیرمقل) وتی: بیان‌ه‌یننه‌وه‌ ب‌ۆلام: ئه‌وسا بانگی کردن و‌ وتی: به‌راستی د‌ل‌نیاب‌ن من ویستم‌ توندی ده‌ست گرت‌نتان به‌نایینه‌که‌تانه‌وه‌ تاقی بکه‌مه‌وه‌، جا به‌راستی ئه‌و‌دم لیّتان بینی که‌ مایه‌ی د‌ل‌خ‌ۆشیم بوو، ئه‌وانیش ک‌رن‌وشیان بۆ برد و‌ لیّی رازی بوون.

(۱) که‌ وت‌نی شایه‌ت‌مانه‌ (أشهد أن لا إله إلا الله و أشهد أن محمدا رسول الله).

۵ - باب: ﴿لَنْ نَأْلُوا إِلَهًا حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ﴾ ﴿إِلَى:﴾ ﴿يَا أَيُّهَا عَلِيُّ﴾ ﴿آل عمران

۴۵۵۴ - حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رضي الله عنه يَقُولُ كَانَ أَبُو طَلْحَةَ أَكْثَرَ أَنْصَارِيٍّ بِالْمَدِينَةِ نَحْلًا، وَكَانَ أَحَبَّ أَمْوَالِهِ إِلَيْهِ بَيْرُحَاءٌ، وَكَانَتْ مُسْتَقْبِلَةَ الْمَسْجِدِ، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم يَدْخُلُهَا وَيَشْرَبُ مِنْ مَاءٍ فِيهَا طَيِّبٍ، فَلَمَّا أُنْزِلَتْ ﴿لَنْ نَأْلُوا إِلَهًا حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ﴾ ﴿١٢﴾ ﴿آل عمران: قَالَ أَبُو طَلْحَةَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ ﴿لَنْ نَأْلُوا إِلَهًا حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ﴾ ﴿١٢﴾﴾ ﴿آل عمران: وَإِنَّ أَحَبَّ أَمْوَالِي إِلَيَّ بَيْرُحَاءٌ، وَإِنَّهَا صَدَقَةٌ لِلَّهِ، أَرْجُو بِرَّهَا وَذُخْرَهَا عِنْدَ اللَّهِ، فَضَعَهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ حَيْثُ أَرَاكَ اللَّهُ. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم «بَخْ، ذَلِكَ مَالٌ رَائِحٌ، ذَلِكَ مَالٌ رَائِحٌ، وَقَدْ سَمِعْتُ مَا قُلْتَ، وَإِنِّي أَرَى أَنْ تَجْعَلَهَا فِي الْأَقْرَبِينَ».. قَالَ أَبُو طَلْحَةَ: أَفَعَلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَقَسَمَهَا أَبُو طَلْحَةَ فِي أَقَارِبِهِ وَبَنِي عَمِّهِ. قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، وَرَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ: «ذَلِكَ مَالٌ رَائِحٌ». حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ «مَالٌ رَائِحٌ»^(۱).

۵ - باسیک: (ئێوه هه‌رگیز به‌ خێر و چاکه‌ ناگهن تا به‌ختی

نه‌که‌ن هه‌ندی له‌و داراییه‌ی که‌ خو‌شتان ده‌وی) تا

ده‌گاته‌ (پێی ناگاداره‌)

۴۵۵۴ - ئەهه‌سی کوردی مالیک رضي الله عنه ده‌لی: ئەبو ته‌له‌ له‌ناو ئەنصاریه‌کاندا له‌ مه‌دینه‌ له‌ هه‌مووان باخی دار خورمای زیاتر بوو، وه‌ باخی به‌یروحا له‌ هه‌موو ماله‌کانی لای خو‌شه‌ویستر بوو، که‌ به‌رانبه‌ر مزگه‌ه‌وت بوو، وه‌ پێغه‌مبه‌ری خوا صلى الله عليه وسلم هه‌میشه‌ دهرۆشته‌ ناوییه‌وه‌و له‌و ئاوه‌ شیرین و سازگاره‌ی تێیدا بوو ده‌خواردوه‌، جا کاتی ئەم نایه‌ت دابه‌زی: (ئێوه‌ ناگهن خێر وچاکه‌و ده‌ستگیرتان

نابی تا هندی لهو مال و سامانهی کهخوستان دهوی بهختی نهکهن). نهبو تهلحه ههستاو رۆشت بۆ خزمهتی پیغهمبهری خوا ﷺ و وتی: نهی پیغهمبهری خوا بیگومان خوی گهوره دمغهرمووی: (بهچاکهناگهنا تا هندی لهو مالهی خوستان دهوی نهیبهخشن)، ومبهراستی خوشهویستین مالی من بهلامهوه بهیروحایه، نهوه خیری له ری خوادا هیوای چاکه وپاداشتی لای خوی لی دهکهم، جا نهی پیغهمبهری خوا تو خۆت خوا چۆنت پی دهلی لهویدا داینی، پیغهمبهری خواش ﷺ فهرمووی: ((بهخوا نهوه مالیکی پر قازانج و خیره نهوه مالیکی پر قازانج و خیره، بیگومان نهوهی وونت بیستم و بهراستی من رام وایه بیکهپته خیر چاکه بۆ خزمهکانت))، نهبو تهلحهش وتی: دهی وای لی دهکهم نهی پیغهمبهری خوا، جا نهبو تهلحه له نیوان خزمهکانی و ناموزاگانیدا بهشی کرد.

عهبدوئالی کوری یوسف و رهوحی کوری عوباده (بهسهندهی خوین دهگیرنهوه که فهرمووی: ((نهوه مالیکی پر قازانج و خیره)). (نیمای بوخاری دهلی: وه یهحیای کوری یهحیا بۆی گیرامهوه وتی: نه فهرموودمیهم خویندهوه بۆ مالیک (بهه جوړه): ((مالیکه تیادهچیت و لهناو دهچیت^(۱))).

۴۵۵۵ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ مُّأَمَّةَ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ فَجَعَلَهَا لِحَسَّانَ وَأَبِيٍّ، وَأَنَا أَقْرَبُ إِلَيْهِ، وَلَمْ يَجْعَلْ لِي مِنْهَا شَيْئًا^(۲).

۴۵۵۵ - نهنهس ﷺ دهلی: (نهبو تهلحه باخی بهیروحای)دا به ههسان و نوبهی لهکاتیکدا من له ههردووکیان نزیکتر بووم له نهبو تهلحهوه، کهچی لهو باخه هیچی نهدا بهمن.

(۱) له فهرموودهی پيشوو به ژماره (۱۴۱۶) (رایج) وتراوه له حیاتی (رایج) ناگاداریه.

(۲) پروانه: ۱۴۶۱.

٦ - باب: ﴿قُلْ فَأْتُوا بِالتَّوْرَةِ فَإِن كُنتُمْ صَادِقِينَ﴾ (١٣) آل عمران:

٤٥٥٦ - حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ، حَدَّثَنَا أَبُو صَمْرَةَ، حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رضي الله عنه، أَنَّ الْيَهُودَ جَاءُوا إِلَى النَّبِيِّ ﷺ بِرَجُلٍ مِنْهُمْ وَامْرَأَةٍ قَدْ زَنَيَا، فَقَالَ لَهُمْ: «كَيْفَ تَفْعَلُونَ مِمَّنْ زَنَى مِنْكُمْ؟». قَالُوا: نُحْمَمُهُمَا وَنَضْرِبُهُمَا. فَقَالَ: «لَا تَجِدُونَ فِي التَّوْرَةِ الرَّجْمَ؟». فَقَالُوا: لَا نَجِدُ فِيهَا شَيْئًا. فَقَالَ لَهُمْ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ: كَذَبْتُمْ ﴿قُلْ﴾

فَأْتُوا بِالتَّوْرَةِ فَإِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٣﴾ آل عمران: قَوَّضَ مِذْرَاسُهَا الَّذِي يُدْرُسُهَا مِنْهُمْ كَفَّهُ عَلَى آيَةِ الرَّجْمِ، فَطَفِقَ يَقْرَأُ مَا دُونَ يَدِهِ وَمَا وَرَاءَهَا، وَلَا يَقْرَأُ آيَةَ الرَّجْمِ، فَنَزَعَ يَدَهُ عَنْ آيَةِ الرَّجْمِ فَقَالَ مَا هَذِهِ؟ فَلَمَّا رَأَوْا ذَلِكَ قَالُوا: هِيَ آيَةُ الرَّجْمِ. فَأَمَرَ بِهِمَا قَرِيبًا مِنْ حَيْثُ مَوْضِعُ الْجَنَائِزِ عِنْدَ الْمَسْجِدِ، فَرَأَيْتُ صَاحِبَهَا يَجْنُ عَلَيَّهَا يَقِيهَا الْحِجَارَةَ^(١).

٦ - باسیک: (بَلَّيْتُ) تهی موحه ممهده ﴿﴾ دهی تهورات بیئن و بیخویننه وه ئه گهر ئیوه راست ده کهن

٤٥٥٦ - عهبدووللای کورپی عومهر ﴿﴾ ده گپرتته وه که جوله که کان بیاوێک و ژنیکیان له خوێان هینا بو خرمهت پیغه مبهه ﴿﴾ که زینایان کردبوو، پیغه مبهه ریش ﴿﴾ فهرمووی بییان: ((که سیکتان زینا بکات چی لی ئه کهن؟)) وتیان: پرووخساری ههردووکیان به خه‌لوز رمش ده کهین و (به شه‌لاق) لییان دهمه‌ین، پیغه مبهه ریش ﴿﴾ فهرمووی: ((به‌ردباران کردنتان نه‌دیووه له ته‌ورات دا؟)) وتیان: هیهی واما تیا نه‌دیووه، ئه‌نجا عه‌بدووللای کورپی سه‌لام ﴿﴾ وتی: درۆ ده کهن، دهی ته‌وراته که بیئن و بیخویننه وه ئه گهر راست ده کهن (هینایان خویندیان وه) جا زاناکه‌یان - نه‌و که‌سه‌ی که ده‌یخویند وه و رافه‌ی ده‌کرد -

له‌پی دهستی خسته سهر نایه‌تی به‌ردباران کردنه‌که، نه‌نجا دهستی کرد به خویندنه‌وه‌ی پیش وپاشی نه‌وه‌ی دهستی خستبوویه سهری، نایه‌تی به‌ردبارانکردنه‌که‌ی نه‌ده‌خویندنه‌وه، (عه‌بدوئلا‌ی کوری سه‌لام) دهستی نه‌وه‌ی لابرده‌سهر نایه‌تی به‌ردبارانکردنه‌که و وتی: نه‌مه‌چییه؟ جا کاتی نه‌وه‌یان بینی وتیان: نه‌وه‌ نایه‌تی به‌ردبارانکردنه‌که‌یه، جا پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمانی کرد (به‌ره‌جم کردنی) هه‌ردووکیان و به‌ردباران کران له‌ نزیک‌ی نه‌وه‌ جیگای که شوینی (شوردنی) ته‌رمه‌کان بوو^(۱) لای مزگه‌وتدا، نه‌نجا پی‌اوی هاوړی ژنه‌که‌م بینی خوی دابوو به‌سهر ئافره‌ته‌که‌دا له‌به‌رده‌کان ده‌پیاراست.

۷ - باب: ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ﴾

٤٥٥٧ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُونُسَ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ مَيْسَرَةَ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ
 ﷺ ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ﴾ ﷻ آل عمران: قَالَ: خَيْرَ النَّاسِ لِلنَّاسِ، تَأْتُونَ
 بِهِمْ فِي السَّلَاسِلِ فِي أَعْنَاقِهِمْ حَتَّى يَدْخُلُوا فِي الْإِسْلَامِ^(۲).

۷ - باسیک: (ئیه‌وه‌ (مسوئمانان) باشت‌رین گه‌لیک بوون بو خه‌لکی هین‌رابیته‌ دی)

٤٥٥٧ - ئەبو هورەیره ﷺ دەربارە‌ی ئەم نایه‌ته‌ : (ئیه‌وه‌ (مسوئمانان) باشت‌رین
 گه‌لیک بوون بوو خه‌لکی هین‌رابیته‌ دی) وتی: (ئیه‌وه‌) باشت‌رین خه‌لک‌ن بوو خه‌لکی
 که‌ ده‌یان‌ه‌ین‌ن زنجیر و ته‌وق له‌ گه‌ردن‌یان‌دا‌یه‌^(۳) تا د‌یته‌ ناو ئایینی ئیسلام‌ه‌وه‌.

(۱) یان شوینی (نویزکردن له‌سهر) ته‌رمه‌کان بوو.

(۲) بر‌وانه‌: ۳۰۱۰.

(۳) نه‌وه‌ کسان‌ه‌ له‌ جینگ‌دا موسوئمانان دی‌لیان د‌م‌که‌ن پاشان موسوئمان د‌مین به‌نیمان‌ه‌وه‌ د‌م‌مرن و د‌م‌چه‌ به‌مه‌شتم‌وه‌.

۸ - باب: ﴿إِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا﴾ آل عمران

۴۵۵۸ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، قَالَ: قَالَ عَمْرُو: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ رضي الله عنه يَقُولُ: فِينَا نَزَلَتْ ﴿إِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا وَاللَّهُ﴾ ﴿۱۳۳﴾ آل عمران: قَالَ: نَحْنُ الطَّائِفَتَانِ: بَنُو حَارِثَةَ، وَبَنُو سَلَمَةَ، وَمَا نُحِبُّ - وَقَالَ سُفْيَانُ مَرَّةً: وَمَا يَسُرُّنِي - أَنَّهَا لَمْ تُنْزَلْ لِقَوْلِ اللَّهِ ﷻ ﴿وَاللَّهُ وَلِيُّهَا﴾ ﴿۱۳۳﴾ آل عمران^(۱).

۸ - باسیک: (لهو کاته که دوو کۆمه‌ل له ئیوه خه‌ریک بوون سست بین (بگه‌رینه‌وه))

۴۵۵۸ - عه‌مر ده‌لی: له جابیری کوری عه‌بدو‌ل‌لام رضي الله عنه بیست ده‌یوت: ئەم ئایه‌ته: (له‌وکاته‌دا دوو کۆمه‌ل له ئیوه خه‌ریک بوون سست بین (بگه‌رینه‌وه)) (ده‌رباره‌ی ئیمه‌ دابه‌زی (جابیر) وتی: ئیمه‌ ئەو دوو کۆمه‌له‌ بووین: به‌نو حاریسه‌ و به‌نو سه‌له‌مه‌، پیمان خو‌ش نه‌بوو - سو‌فیان جاریکیان وتی: من پیم خو‌ش نه‌بوو - ئەم ئایه‌ته‌ دانه‌به‌زیایه‌ له‌به‌ر ئەم فه‌رمایشته‌ی خو‌ای گه‌وره‌: (وه‌ خوا پشتیوان و دۆستی هه‌ردووکیان بوو).

۹ - باب: ﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ﴾ آل عمران:

۴۵۵۹ - حَدَّثَنَا جِبَانُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: حَدَّثَنِي سَالِمٌ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ فِي الرُّكْعَةِ الْآخِرَةِ مِنَ الْفَجْرِ يَقُولُ: «اللَّهُمَّ الْعَنْ فُلَانًا وَفُلَانًا وَفُلَانًا». بَعْدَ مَا يَقُولُ: «سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا

وَلَكَ الْحَمْدُ». فَأَنْزَلَ اللَّهُ ﷻ لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٢٨﴾ آل عمران: رَوَاهُ إِسْحَاقُ بْنُ رَاشِدٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ^(۱).

۹ - باسیک: (تۆ لهو کارمدا هیچ شتیکت به‌ده‌ست نییه)

۴۵۵۹ - سالم له باوکیه‌وه ﷻ ده‌گیریتیه‌وه که له پیغه‌مبه‌ری خوای ﷺ بیست کاتی سه‌ری به‌رزده‌کرده‌وه له کپ‌نوش له‌کاتی کۆتایی نوێزی به‌یانیدا ده‌یفه‌رموو: ((خوایه نه‌فرین بکه له فلان و فلان و فلان)) باش نه‌وه‌ی ده‌یفه‌رموو: ((سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ)) به هویه‌وه خواش نهم نایه‌ته‌ی دابه‌زاند^(۲): (به‌راستی نه‌ی موحه‌مه‌د ﷺ) هیچ شتیکت لهو کارمدا به ده‌ست تۆ نییه، چ خوا ته‌وبه‌یان لی و مرگری یان سزایان بدات، چونکه به راستی نه‌وان سته‌مکارن).
- (نهم فه‌رموو ده‌یه) نیسحافی کوری راشید له زوهریه‌وه گیرایه‌تیه‌وه.

۴۵۶۰ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ شِهَابٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، وَأَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَدْعُوَ عَلَى أَحَدٍ أَوْ يَدْعُوَ لِأَحَدٍ؛ قَتَبَتْ بَعْدَ الرُّكُوعِ، قَرْبًا قَالَ إِذَا قَالَ: «سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ: اللَّهُمَّ أَنْجِ الْوَلِيدَ بْنَ الْوَلِيدِ، وَسَلَمَةَ بْنَ هِشَامٍ، وَعَيَّاشَ بْنَ أَبِي رَبِيعَةَ، اللَّهُمَّ اشْدُدْ وَطْأَتَكَ عَلَى مُضَرَ، وَاجْعَلْهَا سِنِينَ كَسِينٍ يُوسَفُ». يَجْهَرُ بِذَلِكَ وَكَانَ يَقُولُ فِي بَعْضِ صَلَاتِهِ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ: «اللَّهُمَّ الْعَنِ فُلَانًا وَفُلَانًا». لِأَحْيَاءٍ مِنَ الْعَرَبِ، حَتَّى أَنْزَلَ اللَّهُ ﷻ لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ ﷻ آل عمران:

(۱) بروانه: ۴۰۶۹.

(۲) دهرباری جهند کسێک له‌پێ باوهرانی هوریش پیغه‌مبه‌ر ﷺ دوعای لی دمه‌کردن دوا نه‌وه‌ی له جهنگی نو‌و‌و‌و‌دا دانی شکێنرا، به‌و هویه‌وه خوا نهم نایه‌ته‌ی دابه‌زاند (تۆ هیچ شتیکت به ده‌ست نییه) چونکه هه‌ندێ له کافرا نه‌ی هوریش دواتر مسولمان بوون.

۴۵۶۰ - ئەبو ھورەیرە رضی اللہ عنہ دەگێڕێتەووە کە پیغەمبەری خوا ﷺ ئەگەر بیویستایە دوعا لە یەکیەک بکات یان دوعا بۆ یەکیەک بکات (لە نوێژدا)، لەپاش کړنوش دوعای قونوتی دەخویند زۆر جار کە دەیفەرموو: ((سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ؛ خوايە وەلیدی کۆری وەلید و سەلەمە ی کۆری هیشام عەبیاشی کۆری ئەبی ڕەببێعە ڕزگار کەیت، خوايە زەبری خۆت بەھۆزی موزەر بنوێنە وگرانی وقات و قریبان بەسەردا بێنی وەك گرانی و قات و قری سەردەمی یوسف پیغەمبەر ﷺ))، ئەم دوعای بەدەنگی بەرز دەکرد وە پیغەمبەر ﷺ ئەم دوعای لە هەندێ نوێژیدا لە نوێژمکانی بەیانیدا دەخویند: ((خوايە نەفرین بکەیت لە فلان و فلان)) بەچەند قەبیلە یەکی عەرمبی دەفەرموو، تا خوا ئەم نایەتە ی دابەزانند: (تۆ لەو کارمدا هیچت بەدەست نییە) تا کۆتای نایەتە کە.

۱۰ - باب: قَوْلُهُ: ﴿وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِي أَخْرَجِكُمْ﴾ آل عمران:

﴿أَخْرَجِكُمْ﴾ آل عمران: وَهُوَ تَأْنِيْتُ أَخْرَجِكُمْ. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ﴿إِحْدَى الْحُسَيْنَيْنِ﴾ التوبة: فَتَحًا أَوْ شَهَادَةً.

۴۵۶۱ - حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ، قَالَ سَمِعْتُ الْبَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ رضی اللہ عنہ قَالَ جَعَلَ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى الرَّجَالَةِ يَوْمَ أُحُدٍ عَبْدَ اللَّهِ بْنُ جُبَيْرٍ، وَأَقْبَلُوا مُنْهَزِمِينَ، فَذَكَ إِذْ يَدْعُوهُمْ الرَّسُولُ فِي أَخْرَاهُمْ، وَلَمْ يَبْقَ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ غَيْرُ اثْنَيْ عَشَرَ رَجُلًا^(۱).

۱۰ - باسیک: ئەم فەرمايشتهی خواى گه‌وره: (له‌کاتیڤدا پیڤه‌مبەر ﷺ بانگی لى ده‌کردن له‌ دواتانه‌وه)

﴿أَخْرَجَكُمْ﴾: مِی وشه‌ی (آخِرُكُمْ) ه. ئیبنو عه‌بیاس ؓ ده‌لى: ﴿إِحْدَى الْحُسَيْنَيْنِ﴾: سه‌رکه‌وته‌ن یان شه‌هیدبوون.

۴۵۶۱ - ئەبو ئیسه‌حاق ده‌لى: له‌ به‌رائى کوڤى عازیم ؓ بیست وتی: له‌ ږۆزى (غه‌زای) ئوحووددا پیڤه‌مبەر ﷺ عه‌بدوئلاى کوڤى جوبه‌یرى ؓ کرده سه‌رکرده‌ی پیاده‌کان، جا (کۆمه‌ئیکیان) به‌شکینراوى هاتنه‌وه‌ نا ئەوه‌ مه‌به‌ستى (ئهم‌ نایه‌ته‌یه) کاتى پیڤه‌مبەر ﷺ له‌ دوايانه‌وه‌ بانگی لی‌کردن، له‌و کاته‌دا جگه‌ له‌ دوانزه‌ پیاو که‌س له‌گه‌ل پیڤه‌مبه‌ردا ﷺ نه‌ما‌بوو.

II - باب: قَوْلُهُ: ﴿أَمَنَّا نِعَاسًا﴾ ﷺ آل عمران:

۴۵۶۲ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَبُو يَعْقُوبَ، حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا شَيْبَانُ، عَنْ قَتَادَةَ، حَدَّثَنَا أَنَسُ، أَنَّ أَبَا طَلْحَةَ قَالَ: غَشِيَنَا النُّعَاسُ وَنَحْنُ فِي مَصَافِنَا يَوْمَ أُحُدٍ، قَالَ: فَجَعَلَ سَيْفِي يَسْقُطُ مِنْ يَدِي وَأَخَذَهُ، وَيَسْقُطُ وَأَخَذَهُ^(۱).

II - باسیک: ئەم فەرمايشته‌ی خوا (پاش ئەو غه‌مه) ئارامیه‌کى (نارده‌ سه‌رتان) که‌ وه‌نه‌وزیک بوو)

۴۵۶۲ - ئەنه‌س ؓ ده‌گیریته‌وه‌ که‌ ئەبو ته‌لحه‌ ؓ وتی: له‌ ږۆزى (غه‌زای) ئوحووددا وه‌نه‌زیک هات به‌سه‌رماندا له‌ کاتیڤدا ئیمه‌ له‌ پیگه‌و شوینی (جه‌نگى) خو‌ماندا بووین، (ئەبو ته‌لحه‌) ده‌لى: جا هه‌ر شیره‌که‌م له‌ ده‌ستم ده‌که‌وت و هه‌لمده‌گرت‌وه‌ هه‌م ده‌که‌وته‌وه‌ هه‌لم ده‌گرت‌وه‌.

۱۲ - باب: قوله: ﴿الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لَِّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ

أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقُوا أَجْرَ عَظِيمٍ ﴿١٧٣﴾ آل عمران: ﴿الْقَرْحُ ﴿١٧٣﴾ آل عمران: الجِرَاحُ ﴿

اسْتَجَابُوا ﴿١٧٣﴾ آل عمران: أَجَابُوا. ﴿وَسَتَجِيبُ ﴿٣٦﴾ الشورى: يُجِيبُ.

۱۲- باسیک: ئەم فەرمايشته‌ی خوا: (ئەوانە‌ی کە وە‌لام‌ی خوا

و پێ‌غه‌م‌به‌ریان دایه‌وه‌ له‌پاش ئەوه‌ی کە (له‌ئو‌حو‌ددا)

تووش‌ی برین‌داری بوون بۆ ئەوانه‌یان کرده‌وه‌ی چاک‌یان کردووه‌

و خۆیان پاراستووه‌ پاداشتیکی گه‌وره‌ هه‌یه‌)

﴿الْقَرْحُ﴾: برین‌داری. ﴿اسْتَجَابُوا﴾: وە‌لام‌یان دایه‌وه‌، گوێ‌رایه‌ن بوون. ﴿

وَسَتَجِيبُ﴾: وە‌لام‌ ده‌داته‌وه‌، گوێ‌رایه‌ن ده‌مبێت.

۱۳ - باب: قوله: ﴿الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ

فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ﴿١٧٣﴾ آل عمران

٤٥٦٣ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ - أَرَاهُ قَالَ - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ، عَنْ أَبِي حَصِينٍ، عَنْ أَبِي

الضُّحَى، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﴿حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ﴿١٧٣﴾ آل عمران: قَالَهَا إِبْرَاهِيمُ

عَلَيْهِ السَّلَامُ حِينَ أُلْقِيَ فِي النَّارِ، وَقَالَهَا مُحَمَّدٌ ﷺ حِينَ قَالُوا ﴿إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ

فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ﴿١٧٣﴾ آل عمران^(١).

۱۳- باسیک: ئەم فەرمايشته‌ی خوا: (ئەوانه‌ی که خه‌لکی پێیان ده‌وتن به‌راستی خه‌لکی (بێ باوه‌ر) له‌شکرو کۆمه‌لی زۆریان کۆکردۆته‌وه له‌ دژتان که‌واته‌ بترسن لێیان، که‌چی ئەوان (ئیمانداران) به‌مه‌ باوه‌ریان زیاد بوو وه‌ وتیان: هه‌ر خوامان به‌سه‌ چهند پشت پێ به‌ستراویکی چاکه‌)

۴۵۶۳ ئیبنو عه‌بباس ؓ ده‌لێ: ئەم دو‌عا‌یه: ﴿حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ﴾: ئیبراهیم ؑ ئەم دو‌وعای ووت کاتی فرێ درایه‌ ناو ناگره‌که‌وه، مو‌حه‌مه‌د ؐ ئەم دو‌عای خوێند کاتی (دو‌روو‌م‌کان) وتیان: (بێگومان خه‌لکی (بێ باوه‌ر) له‌شکرو کۆمه‌لی زۆریان کۆکردۆته‌وه له‌دژتان که‌واته‌ بترسن لێیان، که‌چی ئەوان (ئیمانداران) به‌مه‌ باوه‌ریان زیادبوو وه‌ وتیان: هه‌ر خوامان به‌سه‌ چهند پشت پێ به‌ستراویکی باشه‌).

۴۵۶۴ - حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ أَبِي حَصِينٍ، عَنْ أَبِي الضُّحَى، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: كَانَ آخِرَ قَوْلِ إِبْرَاهِيمَ حِينَ أُلْقِيَ فِي النَّارِ: حَسْبِيَ اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ^(۱).
۴۵۶۴ ئیبنو عه‌بباس ؓ ده‌لێ: کۆتا وشه‌ی ئیبراهیم ؑ کاتی فرێ درایه‌ ناو ناگره‌که‌وه (ئه‌مه‌ بوو): حَسْبِيَ اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ^(۲).

(۱) بر‌وانه: ۴۵۶۳.

(۲) واته، من خوام به‌سه‌ چهند پشت پێ به‌ستراویکی چاکه‌.

۱۴ - باب: ﴿وَلَا يَخْشَى الَّذِينَ يَبْخُلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ﴾ ﴿۱۸۰﴾ آل عمران

﴿سَيُطَوَّقُونَ﴾ ﴿۱۸۰﴾ آل عمران: كَقَوْلِكَ طَوْقُهُ يَطْوِقِي.

۴۵۶۵ - حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُنِيرٍ، سَمِعَ أَبَا النَّضْرِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ - هُوَ ابْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ - عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ آتَاهُ اللَّهُ مَالًا فَلَمْ يُؤَدِّ زَكَاتَهُ، مُثِّلَ لَهُ مَالُهُ شُجَاعًا أَفْرَعًا، لَهُ زَبَيَّتَانِ يُطَوَّقُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، يَأْخُذُ بِلَهْزِمَتَيْهِ - يَعْنِي بِشِدْقَيْهِ - يَقُولُ أَنَا مَالِكٌ أَنَا كَنْزُكَ». ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ ﴿وَلَا يَخْشَى الَّذِينَ يَبْخُلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرٌ لِمِمَّنْ بَلَّ هُوَ سَرٌّ لَّهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلِلَّهِ مِيرَاتُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ يَمَّا تَعْمَلُونَ خَيْرٌ﴾ ﴿۱۸۰﴾ آل عمران^(۱).

۱۴ - باسیک: (هەرگیز و گومان نه بهن نهو که سانهی که چروکی ده کهن به وهی که خوا پئی به خشیون له ریزو چاکهی خوئی) تا کو تایلی نایه ته که

﴿سَيُطَوَّقُونَ﴾: وهك نهوه وایه پئی بلیی، ته و قیکم کرده ملی.

۴۵۶۵ - نه بو هورمیره ﷺ دهلی: پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی: ((ههر کهس خوا مال و سامانی پی ببه خشی و زهکاته کهی نه دات، دمبیته ماریکی (که وردهی) سهر که چهل، دوو شاخی ههیه^(۲) له رۆزی دواپیدا، نهو ماره له ملی دمئالی قهپ دهکات به ههر دوو شه ویلهیدا، - (بِلَهْزِمَتَيْهِ) واته: به ههر دوو شه ویلهی - و دهلی: من سامانه که تم من ماله که تم کووت ده کرده وه))، پاشان نه م نایه تهی

(۱) پروانه: ۲۳۷۱.

(۲) (لَهْ زَبَيَّتَانِ) به چهند مانای تر مانا کراوه وهک: ۱ - کف کهوتوته ههر دوو که لاوی. ۲ - دوو خالی پمش لهسهروی

چاو مکانیه ومیه. ۳ - دوو کهلبی ههیه له دمیه وه هاتوونه ته دمر وه.

خویندهوه: (وهبا نهو كهسانه‌ی چروکی و ڕه‌زیلی ده‌كه‌ن وا نه‌زانن به‌هوی نهو مال و سامانه‌ی خوا له به‌هره‌ی خوی پپی به‌خشیوون، نهو (چروکی) له چاگتره بۆیان (نه‌خیر وانیه) به‌لكو نهوه خراپه بۆیان، وه بیگومان نهوه‌ی چروکیان پپی ده‌كرد وهك ته‌موق ده‌كریته ملیان له ڕۆژی دوا‌ییدا، وه كه‌له‌پور و میراتی ئاسمانه‌كان و زه‌موی ته‌نها بۆ خوا‌یه، وه خوا ئاگاداره به‌ هه‌رجی كه ئیوه ده‌یكه‌ن).

۱۵ - باب: ﴿وَلَتَسْمَعَنَّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذِينَ﴾

﴿أَشْرَكُوا أَذَىٰ كَثِيرًا﴾ ۱۸۱ آل عمران

۴۵۶۶ - حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ، أَنَّ أَسَمَةَ بْنَ زَيْدٍ رضي الله عنه أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَكِبَ عَلَى حِمَارٍ عَلَى قَطِيفَةٍ فَذَكَّتِهِ، وَأَرْدَفَ أَسَمَةَ بْنَ زَيْدٍ وَرَاءَهُ، يَعُودُ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ فِي بَنِي الْحَارِثِ بْنِ الْخَزْرَجِ قَبْلَ وَقْعَةِ بَدْرٍ، قَالَ: حَتَّى مَرَّ مَجْلِسٍ فِيهِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي سَلُولٍ، وَذَلِكَ قَبْلَ أَنْ يُسَلِّمَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي قَاذَا فِي الْمَجْلِسِ أَخْلَاطُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُشْرِكِينَ عَبْدَةَ الْأَوْثَانِ وَالْيَهُودِ وَالْمُسْلِمِينَ، وَفِي الْمَجْلِسِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَوَاحَةَ، فَلَمَّا غَشِيَتِ الْمَجْلِسَ عَجَاجَةُ الدَّابَّةِ، حَمَرَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي أَنْفَهُ بِرِدَائِهِ، ثُمَّ قَالَ: لَا تُغَبُّوْا عَلَيْنَا. فَسَلَّمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَيْهِمْ، ثُمَّ وَقَفَ فَتَزَلَّ قَدَعَاهُمْ إِلَى اللَّهِ، وَقَرَأَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنَ، فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي ابْنِ سَلُولٍ أَيُّهَا الْمَرْءُ، إِنَّهُ لَا أَحْسَنَ مِمَّا تَقُولُ، إِنْ كَانَ حَقًّا، فَلَا تُؤْذِنَا بِهِ فِي مَجْلِسِنَا، ارْجِعْ إِلَى رَحْلِكَ، فَمَنْ جَاءَكَ فَافْضُضْ عَلَيْهِ. فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَوَاحَةَ: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَأَعَشْنَا بِهِ فِي مَجَالِسِنَا، فَإِنَّا نَحِبُّ ذَلِكَ. فَاسْتَبَ الْمُسْلِمُونَ وَالْمُشْرِكُونَ وَالْيَهُودُ حَتَّى كَادُوا يَتَنَاقَرُونَ، فَلَمْ يَزَلِ النَّبِيُّ ﷺ يُخَفِّضُهُمْ حَتَّى سَكَنُوا، ثُمَّ رَكِبَ النَّبِيُّ ﷺ دَابَّتَهُ، فَسَارَ حَتَّى دَخَلَ عَلَى سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ: «يَا سَعْدُ أَلَمْ تَسْمَعْ مَا قَالَ أَبُو حُبَابٍ؟ -يُرِيدُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي- قَالَ:

كَذَا وَكَذَا». قَالَ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، اغْفُ عَنْهُ وَاصْفَحْ عَنْهُ، فَوَالَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ، لَقَدْ جَاءَ اللَّهُ بِالْحَقِّ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ، لَقَدْ اصْطَلَحَ أَهْلُ هَذِهِ الْبُحَيْرَةِ عَلَى أَنْ يَتَوَجَّوهُ فَيَعْصِبُونَهُ بِالْعِصَابَةِ، فَلَمَّا أَبَى اللَّهُ ذَلِكَ بِالْحَقِّ الَّذِي آعْطَاكَ اللَّهُ؛ شَرَقَ بِذَلِكَ، فَذَلِكَ فَعَلَ بِهِ مَا رَأَيْتَ. فَعَفَا عَنْهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، وَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ وَأَصْحَابُهُ يَعْفُونَ عَنِ الْمُشْرِكِينَ وَأَهْلِ الْكِتَابِ كَمَا أَمَرَهُمُ اللَّهُ، وَيَصْبِرُونَ عَلَى الْأَذَى قَالَ اللَّهُ ﷻ ﴿وَلَسَمِعُكُمْ مِنْ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا أَذًى كَثِيرًا﴾ (۱۸۱) ﴿آل عمران: وَقَالَ اللَّهُ ﷻ وَكَثِيرٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّونَكُم مِّنْ بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كُفَّارًا حَسَدًا مِّنْ عِنْدِ أَنْفُسِهِمْ﴾ (۱۹۰) ﴿البقرة: إِلَى آخِرِ الْآيَةِ، وَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَتَأَوَّلُ الْعَفْوَ مَا أَمَرَهُ اللَّهُ بِهِ، حَتَّى أَذِنَ اللَّهُ فِيهِمْ، فَلَمَّا غَزَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَدْرًا، فَقَتَلَ اللَّهُ بِهِ صَنَادِيدَ كُفَّارٍ قُرَيْشٍ قَالَ ابْنُ أَبِي ابْنِ سَلُولٍ، وَمَنْ مَعَهُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ، وَعَبْدَةَ الْأَوْثَانِ: هَذَا أَمْرٌ قَدْ تَوَجَّهَ. فَبَايَعُوا الرَّسُولَ ﷺ عَلَى الْإِسْلَامِ فَأَسْلَمُوا^(۱).

۱۰ - باسیک: (سویند بیت بیگومان له وانهی که نامه یان پیدراوه له پیش ئیوه، وه له وانهی هاوبه شیان بو خوا داناه (ئازارو) قسهی ناخوشی زور ده بیستن)

۴۵۶۶ - عوروهی کوری زوبهیر دهگپرته وه که نوسامهی کوری زهید ﷺ بوئ گپرایه وه، که پیغه مبهر خوا ﷺ سواری گویدرئزیک بوو که (کورتانیکی) قه یفه ی فه دکییه کی لی کرابوو، وه نوسامهی کوری زهیدی له پاشکووی خویدا له دوا ی خو یه وه سوار کردبوو، دهچوو بو سهردانی سهعدی کوری عوباده^(۲) له

(۱) پروانه: ۳۹۸۷.

(۲) که نه خوش بوو.

(ماله‌کانی) به‌نی حاریسه‌ی کورپی خه‌زره‌ج، پ‌یش رووداوی به‌در، (ئوسامه) ده‌لی: ر‌وشت تا تیپه‌ری به‌لای ک‌و‌ر‌پ‌کی دان‌یشتندا که عه‌بدو‌ل‌لای کورپی ئوبه‌ی کورپی سه‌لولی تیابوو، نه‌وه‌ش پ‌یش نه‌ومبوو عه‌بدو‌ل‌لای کورپی ئوبه‌ی مسو‌لمان بب‌یت، جا ک‌و‌ر‌مه‌که تی‌که‌لاو بوو له مسو‌لمانان و هاوبه‌شدانه‌ره ب‌ت‌په‌رسته‌کان و جوله‌که و مسو‌لمانان، وه عه‌بدو‌ل‌لای کورپی ره‌واحه‌ش له ک‌و‌ر‌مه‌که‌دا بوو. جا کات‌ی ته‌پ و ت‌و‌زی گو‌ید‌ر‌ی‌ژه‌که چوو به‌سه‌ر ک‌و‌ر‌مه‌که‌دا، عه‌بدو‌ل‌لای کورپی ئوبه‌ی به پ‌وشاکه‌کی لوتی داپ‌وشی پاشان وتی: ته‌پ و ت‌و‌ز مه‌که‌ن به‌سه‌رماندا، پ‌ی‌غه‌مبه‌ریش ﷺ سه‌لامی کرد لی‌یان، پاشان وه‌ستاو دابه‌زی و خه‌لکه‌که‌ی بانگ کرد ب‌و‌لای خوا (و ئایینی نی‌سلام)، وه قورنانی به‌سه‌ردا خو‌یندن، نه‌نجا عه‌بدو‌ل‌لای کورپی ئوبه‌ی کورپی سه‌لول وتی: نه‌ی کابرا بی‌گومان له‌م قسانه‌ی ت‌و دمی‌که‌یت چاک‌تر نی‌یه، نه‌گه‌ر ر‌است بی، به‌لام به‌م قسانه نه‌زیت‌مان مه‌ده له ک‌و‌ر‌ی دان‌یشتنه‌که‌ماندا، بگه‌ر‌پ‌ره‌وه ب‌و جی‌گاو شو‌ینی خ‌وت جا هه‌رکه‌سی‌ک هات ب‌و‌لای نه‌م قسه‌و به‌سه‌رهاته‌ی ب‌و باس بکه، عه‌بدو‌ل‌لای کورپی ره‌واحه ﷺ وتی: به‌لی نه‌ی پ‌ی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ له ک‌و‌ر‌مه‌که‌ماندا به‌م فه‌رمایش‌تانه‌وه وهره ب‌و لامان، چونکه به‌ر‌استی ئی‌مه نه‌وه‌مان پی خ‌وشه. ئی‌تر مسو‌لمانه‌کان و ب‌ت‌په‌رسته‌کان و جوله‌که‌کان ده‌ستی‌ان کرد به‌ جنی‌ودان و قسه‌ وتن به‌ یه‌ک‌تر، هه‌تا خه‌ریک بوو په‌لاماری یه‌ک‌تر بدن، پ‌ی‌غه‌مبه‌ریش ﷺ به‌رده‌وام هی‌وری ده‌کردنه‌وه تا نارام بوونه‌وهو بی‌دم‌نگ بوون، پاشان پ‌ی‌غه‌مبه‌ر ﷺ سواری گو‌ید‌ر‌ی‌ژه‌که‌ی بوو ر‌وشت، تا چوو له‌ی سه‌عدی کورپی عوباده ﷺ، نه‌نجا پ‌ی‌غه‌مبه‌ر ﷺ پی‌ی فه‌رموو: ((نه‌ی سه‌عد ئایا نه‌تبیستوو نه‌بو حوباب چی وتوه؟ - مه‌به‌ستی عه‌بدو‌ل‌لای کورپی ئوبه‌ی بوو - واو وای وت)) سه‌عدی کورپی عوباده وتی: نه‌ی پ‌ی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ لی‌ی ببوره و چاوب‌وشی لی بکه، جا سو‌یند به‌و زاته‌ی قورنانی ب‌و ت‌و دابه‌زاندوو به‌ر‌استی خوا نه‌و ر‌استیه‌ی هی‌نا که ب‌و ت‌و

دابەزی، سویند به‌خوا خەلگی ئەم شارە پێکەوتبوون کە تاجی پادشایەتی بکەنە
سەری و سەپێچی پادشای بپێچن بەسەر یەو، جا کاتی خوا نەیهیشت ئەو بێ
بەهۆی ئەو پەيامە راستەى خوا بەتۆى دا (ناردی بۆمان) بەو پەست بوو،
ئەو مەش ئەو پێکردوو کە بینیت، بۆیە پێغەمبەرى خواش لێى خوش بوو.
پێغەمبەرى خوا ﷺ و ھاوێلانێ پەوشتیان وابوو لە بت‌پەرستان و نامەدارەکان
خوش دەبوون بەو جۆرەى خوا فەرمانی پێکردوون، و ئارامیان دەگرت لەسەر
نازار و ناپەختیان، خوا ﷺ دەفەرمووی: (وێ سویند بێت بێگومان لەوانەى کە
نامەیان پێداوە لە پێش ئێوە، وە لەوانەى ھاوبەشیان بۆ خوا داناوە (نازار و)
قەسەى ناخۆش زۆر دەبیستن) تا کۆتایی نایەتەکە. وە دەفەرمووی: (زۆر لە
خاوەن نامەکان ئاواتەخوازن کە بتانکەنەو بەبێ بڕوا دواى بڕوا هینانتان
لەبەر حەسودییه‌ک کە لە دەرونیان دایە) تا کۆتایی نایەتەکە. وە پێغەمبەر ﷺ
ئەو لێبوردنەى بەو جۆرە جێ بەجێ دەکردو مانای کردو کە خوا فەرمانی
پێداوە، تا خواى گەورە مۆلەتی دا (بجەنگیت) لە دژیان، جا کاتی پێغەمبەر ﷺ
غەزای بەدری ئەنجام داو خوا بەو غەزایە کۆمەڵی لە سەرانی قورەیشی کوشت و
لەناو برد، ئوبەى کۆری سەلول و ئەوانەى لەگەڵیدا بوون لە بت‌پەرستان و
ھاوبەشدانەران وتیان: ئەمە کاریکە (نایینی ئیسلام) سەرکەوتوو و چەسپا، نێر
پەیمانیان دا بە پێغەمبەرى خوا ﷺ بە پابەندى بە ئیسلامەو و مسوڵمان
بوون.

١٦ - باب ٩: ﴿لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا آتَا﴾ ﷻ آل عمران:

٤٥٦٧ - حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ: حَدَّثَنِي زَيْدُ بْنُ أَسْلَمَ، عَنْ
عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْمُتَنَافِقِينَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ
كَانَ إِذَا خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَى الْعَزْوِ تَخَلَّفُوا عَنْهُ، وَفَرَحُوا بِمَقْعَدِهِمْ خِلَافَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَإِذَا

قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ اغْتَدَرُوا إِلَيْهِ وَحَلَفُوا، وَأَحْبُوا أَنْ يُحْمَدُوا مِمَّا لَمْ يَفْعَلُوا، فَتَرَكْتُ ﷻ لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَوْتُوا وَيُحِبُّونَ أَنْ يُحْمَدُوا مِمَّا لَمْ يَفْعَلُوا ﴿١٨٨﴾ آل عمران:

۱۶ - باسیک: (وه گومان مه‌به ئه‌وانه‌ی که شادنمانن به‌وه‌ی که کردیان)

۴۵۶۷ ئه‌بو سه‌عیدی خودری ﷺ ده‌گیرێته‌وه: بئگومان بیاوانیک له دوور و ده‌کان له سه‌رده‌می پێغه‌مبه‌ردا ﷺ ئه‌وانه کاتیک پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌چوو بۆ غه‌زایه‌ک لێی به‌جی دهمان و خوشحالش ده‌بوون به‌وه‌ی که‌به‌جیما‌بوون له پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، جا کاتی پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌هاته‌وه برۆبیانویان بۆ ده‌هینایه‌وه و سویندیان ده‌خوارد، چه‌زیشیان ده‌کرد سوپاس و ستایش بکری‌ن به‌شتی که‌نه‌یان کردبوو، به‌و هۆیه‌وه ئه‌م ئایه‌ته دابه‌زی.

(وه گومان مه‌به ئه‌وانه‌ی که شادمانن به‌وه‌ی که کردیان و پێیان خوشه‌ که سوپاس بکری‌ن به‌ شتیک که نه‌یان کردووه) تا کوتایی ئایه‌ته‌که.

۴۵۶۸ - حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا هِشَامٌ، أَنَّ ابْنَ جُرَيْجٍ أَخْبَرَهُمْ عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، أَنَّ عَلْقَمَةَ بْنَ وَقَّاصٍ أَخْبَرَهُ، أَنَّ مَرْوَانَ قَالَ لِتَوَابِهِ: اذْهَبْ يَا رَافِعُ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ فَقُلْ: لَيْتَ كَانَ كُلُّ امْرِئٍ فَرِحَ بِمَا أُوتِيَ، وَأَحَبَّ أَنْ يُحْمَدَ مِمَّا لَمْ يَفْعَلْ، مُعَذِّبًا، لِنَعَذِّبَنَّ أَجْمَعُونَ. فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ وَمَا لَكُمْ وَلِهَذِهِ، إِنَّمَا دَعَا النَّبِيُّ ﷺ يَهُودَ فَسَأَلَهُمْ عَنْ شَيْءٍ، فَكَتَمُوهُ إِيَّاهُ، وَأَخْبَرُوهُ بِغَيْرِهِ، فَأَرَوْهُ أَنْ قَدْ اسْتَحْمَدُوا إِلَيْهِ مِمَّا أَخْبَرُوهُ عَنْهُ فِيمَا سَأَلَهُمْ، وَفَرَحُوا بِمَا أُوتُوا مِنْ كِتْمَانِهِمْ، ثُمَّ قَرَأَ ابْنُ عَبَّاسٍ ﷻ وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا

الْكِتَابَ ﴿١٨٧﴾ آل عمران:

كَذَلِكَ حَتَّى قَوْلِهِ: ﴿يَرْحُمْنَ بِمَا آتَوْا وَيُجْبُونَ أَنْ يُحَمِّدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا﴾ ۱۸۸ آل عمران:
تَابَعَهُ عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ.

۴۵۶۸ ئیبنو ئەبی مولهیکه دهگیرپتهوه که عهلقه‌مه‌ی کوری و دهققاص بوی گیرایه‌وه که مه‌روان به دهرگاوانه‌که‌ی وت: ئە‌ی رافیع برۆ بۆ لای ئیبنو عه‌بباس ﴿و بئى بلئ: ئە‌گەر وابئ هه‌رکه‌سیک شادمان بیت به‌وه کردوویه‌تی وه بئى خوش بئ سوپاس بکری به‌وه‌ی که نه‌یکردووه سزا بدرئ، سویند به‌خوا هه‌موومان تیکرا سزا دهرئین، ئیبنو عه‌بباسیش ﴿و تئى: ئیوه جی کارتان به‌مه‌وه هه‌یه؟ به‌راستی پیغه‌مبه‌ر ﴿که‌سانیکى جووله‌که‌ی بانگ کردو پرسىارى شتىكى لئ کردن﴾^(۱)، ئە‌وانیش وه‌لامه‌که‌یان لئ شاردوه‌وه و وه‌لامیکى تریان بئ ووت، جووله‌که‌کان وایان نیشانی پیغه‌مبه‌ر ﴿دا که داواى سوپاس کردنى لئ ده‌که‌ن که هه‌والیان پیداو ده‌رباره‌ی خۆی له‌وه‌ی که پرسىارى لئ کردوون وه دلخۆش بوون به‌وه‌ی کردوویانه له شاردنه‌وه‌یان (بۆ وه‌لامه راسته‌که)، له پاشان ئیبنو عه‌بباس ئە‌م نایه‌ته‌ی خوینده‌وه: (بینه‌وه بیریان کاتئ خوا په‌یمانى و مرگرت له‌وانه‌ی که نامه‌یان بئ به‌خشرابوو) خویندیه‌وه تا گه‌شته ئە‌م نایه‌ته (ئه‌وانه شادمانن به‌وه‌ی که کردیان)^(۲) و بپیان خۆشه سوپاس بکری به‌شتیک که نه‌یان کردووه).
عه‌بدوهرزاق له ئیبنو جورده‌یجه‌وه (ئە‌م فه‌رمووده‌ی گیراوه‌ته‌وه) و پالپشتی گیرانه‌وه‌که‌ی هیشامی کوری یوسفی کردووه.

۴۵۶۸ - حَدَّثَنَا ابْنُ مِقَاتٍ، أَخْبَرَنَا الْحَجَّاجُ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ أَنَّ مَرْوَانَ بِهَذَا.

(۱) دهرباره‌ی سیفتمی پیغه‌مبه‌رمان ﴿لای ئە‌وان له ته‌وراتدا.

(۲) (أوتوا) هیناوه که خوینده‌وه‌ی (المطوعي) به که خوینده‌وه‌یه‌کی شاه به‌لام (أتوا) خوینده‌وه‌یه‌کی موته‌واتیری سه‌حیحه هه‌ر ده زانای قورنانخوین به‌و جۆره خویندویانه‌ته‌وه.

۴۵۶۸ - ئیبنو ئەبی موله‌یکه ده‌گێڕێته‌وه له‌حومه‌یدی کۆری عه‌بدوره‌حمانی کۆری عه‌وفه‌وه که بۆی گێڕاونه‌ته‌وه که مه‌روان ئاوا‌ی وت.

۱۷ - بَابُ قَوْلِهِ: ﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ

لِلْأُولَى الْأَلْبَبِ﴾ آل عمران:

۴۵۶۹ - حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي شَرِيكُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي مَرْيَمٍ، عَنْ كُرَيْبٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: بَشَّرْتُ عِنْدَ خَالَتِي مَيْمُونَةَ، فَتَحَدَّثَتْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَعَ أَهْلِهِ سَاعَةً ثُمَّ رَقَدَ، فَلَمَّا كَانَ ثُلُثُ اللَّيْلِ الْآخِرِ قَعَدَ فَتَنَظَّرَ إِلَى السَّمَاءِ، فَقَالَ:

﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِلْأُولَى الْأَلْبَبِ﴾ ﴿۱۱۰﴾
آل عمران: ثُمَّ قَامَ فَتَوَضَّأَ وَاسْتَنْ، فَصَلَّى إِحْدَى عَشْرَةَ رَكْعَةً، ثُمَّ أَذَّنَ بِلَالٍ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ خَرَجَ فَصَلَّى الصُّبْحَ.

۱۷- باسی ئەم فەرما‌یشتە‌ی خوا‌ی گه‌وره‌: (به‌راستی له‌ دروسکردنی ئاسمانه‌کان و زه‌ویدا وه‌ له‌ جیاوازی و گۆرانی شه‌و و رۆژدا چه‌نده‌ها به‌لگه‌ هه‌یه‌ بۆ خاوه‌ن ژیرییه‌کان)

۴۵۶۹ - ئیبنو عه‌باس ر‌ضی‌الله‌عن‌هم‌ ده‌لی: له‌ م‌الی مه‌یمونه‌ی پورم^(۱) شه‌و مامه‌وه، ئەنجا ب‌یغه‌مبه‌ر ر‌ضی‌الله‌عن‌هم‌ له‌گه‌ل خ‌یزانی‌دا ماوه‌یه‌ك‌ ه‌سه‌ی کرد، پاشان را‌کشاو خه‌وت، ئەنجا کاتی سییه‌کی کۆتایی شه‌و بوو (ب‌یغه‌مبه‌ر ر‌ضی‌الله‌عن‌هم‌) دان‌یشت و سه‌یری ئاسمانی کردو ف‌هرمووی: (به‌راستی له‌دروست کردنی ئاسمانه‌کان و زه‌وی داو له‌ جیاوازی و

(۱) که خ‌یزانی ب‌یغه‌مبه‌ره‌.

گۆرانی شهو و رۆژدا چهندهها به لگه ههیه بو خاومن ژیری یهکان)، پاشان ههستاو دهستنوژی گرت و سیواکی کرد جا یازده رکات (شهو) نوژی کرد، پاشان بیلال بانگی دا نهوسا (پیغمه مبر ﷺ) دوو رکات نوژی کرد له پاشان دمرچوو (بو مزگهوت) و نوژی بهیانی کرد.

۱۸ - باب: ﴿الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَمًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ

السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ آل عمران

۴۵۷۰ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ مَحْرَمَةَ بْنِ سُلَيْمَانَ، عَنْ كُرَيْبٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؓ قَالَ: بَيْتٌ عِنْدَ خَالَتِي مَيْمُونَةَ فَقُلْتُ: لَأَنْظُرَنَّ إِلَى صَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَطَرَحْتُ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَسَادَةً، فَتَأَمَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي طُولِهَا، فَجَعَلَ يَمْسَحُ النَّوْمَ عَنْ وَجْهِهِ، ثُمَّ قَرَأَ الْآيَاتِ الْعَشَرَ الْأَوَاخِرَ مِنْ آلِ عِمْرَانَ حَتَّى خَتَمَ، ثُمَّ أَتَى شَا مُعَلَّقًا، فَأَخَذَهُ فَتَوَضَّأَ، ثُمَّ قَامَ يُصَلِّي، فَقُمْتُ فَصَنَعْتُ مِثْلَ مَا صَنَعَ ثُمَّ جِئْتُ فَقُمْتُ إِلَى جَنْبِهِ، فَوَضَعَ يَدَهُ عَلَى رَأْسِي، ثُمَّ أَخَذَ بِأُذُنِي، فَجَعَلَ يَفْتِلُهَا، ثُمَّ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ، ثُمَّ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ، ثُمَّ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ، ثُمَّ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ، ثُمَّ أَوْتَرَ^(۱).

۱۸ - باسیک: (ئهوانه ی که یادی خوا ده کهن به پیوهو

به دانیشتنه وهو به راکشانه وه، وه بیر ده کهنه وه له

دروست کردنی ئاسمانه کان و زهوی)

۴۵۷۰ - ثیبنو عه عباس ؓ دهلی: شهو له مالی مهیموونه ی پورم مامه وه وتم: بیگومان (ئه وه شهو) سه رنجی نوژی کردنی پیغمه مبری خوا ﷺ دهم، جا

پاخه‌ریک پاخرا بۆ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌نجا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌سه‌ری خه‌وت له‌ باره‌ درێژیه‌که‌ی، جا (هه‌ستاو) ^(۱) ده‌ستی کرد به‌ده‌ست هینان به‌ده‌م و چاویدا خه‌وی له‌ چاوه‌گانی ده‌م‌پرانده‌، پاشان ده‌ نایه‌ته‌که‌ی کو‌تایی سو‌رمتی نالی عیمرانی خوینده‌ تاته‌واوی کردن، پاشان پوشت بۆ لای جه‌ومه‌نیه‌کی هه‌لواسراو (ناوی تیا‌بوو) هینای و ده‌ست نو‌یزی لی گرت، پاشان هه‌ستا نو‌یزی کرد (نی‌بنو عه‌بباس ده‌لی) منیش هه‌ستام و وه‌کو نه‌وم کرد، له‌ پاشان هاتم و له‌ته‌نیشتی نه‌ودا وه‌ستام پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌ستی (راستی) نایه‌ سه‌ر سه‌رم، پاشان گو‌یی گرتم و بای دا پاشان پیغه‌مبه‌ر ﷺ دوو پکات نو‌یزی کرد، دوا‌ی نه‌وه‌ دوو پکات نو‌یزی کرد، پاشان دوو پکات نو‌یزی کرد، پاشان دوو پکات نو‌یزی کرد، له‌ پاشان پکاتیک نو‌یزی ویت‌ری کرد.

۱۹ - باب: ﴿رَبَّنَا إِنَّكَ مَن تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ أَخْرَجْتَهُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ﴾ آل عمران

۴۵۷۱ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا مَعْنُ بْنُ عِيسَى، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ مَخْرَمَةَ بِنِ سَلِيمَانَ، عَنْ كُرَيْبٍ - مَوْلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ - أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ أَخْبَرَهُ: أَنَّهُ بَاتَ عِنْدَ مَيْمُونَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ وَهِيَ خَالَتُهُ قَالَ: فَاضْطَجَعْتُ فِي عَرْصِ الْوَسَادَةِ، وَاضْطَجَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَهْلُهُ فِي طَوْلِهَا، فَنَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى انْتَصَفَ اللَّيْلُ، أَوْ قَبْلَهُ بِقَلِيلٍ، أَوْ بَعْدَهُ بِقَلِيلٍ، ثُمَّ اسْتَيْقَظَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَجَعَلَ يَمْسَحُ النَّوْمَ عَنْ وَجْهِهِ بِيَدَيْهِ، ثُمَّ قَرَأَ الْعَشْرَ الْآيَاتِ الْخَوَاتِمَ مِنْ سُورَةِ آلِ عِمْرَانَ، ثُمَّ قَامَ إِلَى شَنْ مُعَلَّقَةٍ فَتَوَضَّأَ مِنْهَا، فَأَحْسَنَ وُضْوءَهُ، ثُمَّ قَامَ يُصَلِّي، فَصَنَعْتُ مِثْلَ مَا صَنَعَ، ثُمَّ ذَهَبْتُ فَقُمْتُ إِلَى جَنْبِهِ، فَوَضَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَدَهُ الْيُمْنَى عَلَى رَأْسِي، وَأَخَذَ بِأُذُنِي بِيَدِهِ الْيُمْنَى يَفْتِلُهَا، فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ

(۱) له‌ کچه‌انه‌وه‌یه‌کی تر:هم زیاده‌ی هه‌یه‌ (جا خه‌وت تا نیوه‌ی شه‌و یا نزیک‌ی نیوه‌ی شه‌و نه‌نجا له‌ خه‌و هه‌ستا) له‌باسی نو‌ژی ویت‌ردا (إرشاد الساری: ۱۰/۱۲۵).

رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ اَصْطَجَعَ حَتَّى جَاءَهُ الْمَوَدُّنُ، فَقَامَ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ، ثُمَّ خَرَجَ فَصَلَّى الصُّبْحَ^(۱).

۱۹ - باسیک: (ئه‌ی په‌روه‌ردگارمان هه‌ر که‌س تۆ بی‌خه‌یته ئاگرێ دۆزه‌خه‌وه ئه‌وه بی‌گومان ریسوات کردووه، وه هیچ پشتیوانیک نیه بۆ سته‌مکاران)

۴۵۷۱ - کورمیب - نازادکراوی عه‌بدو‌للا‌ی کورپی عه‌بباس - ده‌گیرپه‌ته‌وه: که
عه‌بدو‌للا‌ی کورپی عه‌بباس ﷺ بۆی گیرپه‌یه‌وه که شه‌ویک له مائی مه‌یموونه‌ی
خیزانی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ مایه‌وه، که پووری عه‌بدو‌للا‌ بوو ده‌لی: جا من ڕاکشام و
له‌سه‌ر باری پانی ڕاخه‌ره‌که، وه پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ خیزانی ڕاکشان له‌سه‌ر
باری درێژی ڕاخه‌ره‌که، ئه‌نجا پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ خه‌وت تا بویه نیوه شه‌و یا
که‌می پیش یا دوا‌ی نیوه شه‌و، پاشان پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌ستا له‌ خه‌و، جا
ده‌سته‌کانی ده‌هینا به‌ دم و چاویدا، پاشان ده‌ نایه‌ته‌که‌ی کو‌تایی سو‌رته‌ی ئالی
عیمرانی خویند، پاشان هه‌ستاو ڕۆشت بۆ‌لای جه‌وه‌نه‌یه‌کی هه‌لو‌اسراو (ئاوی
تیابوو)، ئینجا ده‌ست‌نو‌یژی گرت لی‌ی به‌ده‌ست‌نو‌یژی گرت‌نیکی جوان، پاشان
هه‌ستاو ده‌ستی کرد به‌ نو‌یژ کردن (عه‌بدو‌للا‌ ده‌لی): منیش هه‌ستام ئه‌و چی
کرد منیش کردم، پاشان ڕۆشتم له‌ ته‌نیش‌تیدا وه‌ستام (ونو‌یژم دابه‌ست)، ئینجا
پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌ستی راستی نایه‌ سه‌ر سه‌رم و به‌ ده‌ستی چه‌پی گو‌یی
گرتم وبایدا، ئینجا دوو ڕکات نو‌یژی کرد، پاشان دوو ڕکاتی تری کرد، پاشان
دوانی تری کرد، ئنجا دوو ڕکاتی تری کرد، پاشان دوو ڕکاتی تری کرد، پاشان
دوو ڕکاتی تری کرد، ئینجا یه‌ک ڕکاتی وت‌ری کرد، پاشان ڕاکشا هه‌تا بانگی‌ب‌ژه‌که
هات بۆ خزمه‌تی (ئاگاداری کرد)، جا هه‌ستاو دوو ڕکات نو‌یژی (سوننه‌تی)

سووکهلای کرد، پاشان دهرچوو (له مال بو مزگهوت) و نویژی به یانی کرد (به پیشنویر بۆ موسولمانان).

٢٠ - باب: ﴿ رَبَّنَا إِنَّا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْإِيمَنِ ﴾ آل عمران: الآية

٤٥٧٢ - حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ مَخْرَمَةَ بْنِ سُلَيْمَانَ، عَنْ كُرَيْبٍ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ بَاتَ عِنْدَ مَيْمُونَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ وَهِيَ خَالَتُهُ - قَالَ فَاضْطَجَعْتُ فِي عَرَضِ الْوَسَادَةِ، وَاضْطَجَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَهْلُهُ فِي طُولِهَا، فَتَأَمَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى إِذَا انْتَصَفَ اللَّيْلُ، أَوْ قَبْلَهُ بِقَلِيلٍ، أَوْ بَعْدَهُ بِقَلِيلٍ، اسْتَيْقَظَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَجَلَسَ يَمْسُحُ النَّوْمَ عَنْ وَجْهِهِ بِيَدِهِ، ثُمَّ قَرَأَ الْعَشْرَ الْآيَاتِ الْخَوَاتِمَ مِنْ سُورَةِ آلِ عِمْرَانَ، ثُمَّ قَامَ إِلَى شَنْ مَعْلَقَةٍ فَتَوَضَّأَ مِنْهَا، فَأَحْسَنَ وُضوءَهُ، ثُمَّ قَامَ يُصَلِّي. قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ فَقُمْتُ فَصَنَعْتُ مِثْلَ مَا صَنَعَ، ثُمَّ ذَهَبْتُ فَقُمْتُ إِلَى جَنْبِهِ، فَوَضَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَدَهُ الْيُمْنَى عَلَى رَأْسِي، وَأَخَذَ بِأُذُنِي الْيُمْنَى يَفْتِلُهَا، فَصَلَّى رَكَعَتَيْنِ، ثُمَّ رَكَعَتَيْنِ، ثُمَّ رَكَعَتَيْنِ، ثُمَّ رَكَعَتَيْنِ، ثُمَّ أَوْتَرَ ثُمَّ اضْطَجَعَ حَتَّى جَاءَهُ الْمُؤَدُّ، فَقَامَ فَصَلَّى رَكَعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ، ثُمَّ خَرَجَ فَصَلَّى الصُّبْحَ^(١).

٢٠ - باسیک: (ئهه پهر وهر دگار مان به راستی ئیمه گویمان له بانگخوایک بوو بانگی ئه کرد بۆ پروا هینان) تا کو تایب ئایه ته که

٤٥٧٢ - کورمیب - نازاد کراوی عهبدوللای کوری عه عباس - دهگیر پته وه: که عهبدوللای کوری عه عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بۆی گیرایه وه که شهویک له مالی مهیموونهی خیزانی پیغه مبه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مایه وه، که پووری عهبدوللای بوو دهلی: جا من پراکشام له سه ر باری پانی پاخهرمه که، وه پیغه مبه ری خواو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خیزانی پراکشان له سه ر

باری دریژی راخهرمهکه، نهنجا پیغه مبهری خوا ﷺ خهوت تا بویه نیوه شهو یا که می پیش یان دواي نیوه شهو، پیغه مبهری خوا ﷺ هستا له خهو، جا دسته گانی دهینا به دهم و چاویدا، پاشان ده نایه ته که ی کو تایی سو پرتی ئالی عیمرانی خویند، پاشان هستاو پوشت بۆلای جه و منه یه کی هه ئواسراو (ئاوی تیابوو)، ئینجا دمستنویژی گرت لیی به دمستنویژ گرتنیکی جوان، پاشان هستاو دمستی کرد به نویژ کردن ئیبنو عه بباس وتی: منیش هستام نهو چی کرد منیش کردم، پاشان پوشت له ته نیش تیدا و هستام (ونویژم دابهست)، ئینجا پیغه مبهری خوا ﷺ دمستی راستی نایه سهر سهرم و به دمستی چه پی گوئی گرتم و بایدا، ئینجا دوو پکات نویژی کرد، پاشان دوو پکاتی تری کرد، پاشان دوانی تری کرد، ئنجا دوو پکاتی تری کرد، پاشان دوو پکاتی تری کرد، پاشان دوو پکاتی تری کرد، ئینجا یه ک پکاتی وتی کرد، پاشان پاکشا هه تا بانگیژمه که هات بۆ خزمهتی (ئاگاداری کرد)، جا هستاو دوو پکات نویژی (سوننهتی) سووکه له ی کرد، پاشان دهرچوو (له مال بۆ مزگهوت) و نویژی به یانی کرد (به پیشنویژ بۆ مسوولمانان).

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤ - سورة النساء

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ﴿يَسْتَنْكِفَ﴾ (١٧٢) النساء: يَسْتَكْبِرُ. (قَوَامًا): قِوَامُكُمْ مِنْ مَعَاشِكُمْ.

﴿هُنَّ سَبِيلًا﴾ (١٥) النساء: يَعْنِي: الرَّجَمَ لِلثَّيْبِ، وَالْجَلْدَ لِلْبِكْرِ. وَقَالَ غَيْرُهُ: ﴿مَنْ مَنَى

وَتِلْكَ وَرُبِعَ﴾ (٣) النساء: يَعْنِي: اثْنَتَيْنِ وَثَلَاثًا وَأَرْبَعًا، وَلَا تُجَاوِزُ الْعَرَبُ رُبَاعَ.

به ناوی خوا‌ی به‌خشنده‌ی میهره‌بان

٤ - (ته‌فسیری) سوره‌تی نیساء

ئیب‌نو عه‌بباس ؓ ده‌لی: ﴿يَسْتَنْكِفَ﴾: واته: خو‌ی به‌گه‌وره داب‌نیت.

(قَوَامًا): را‌گرتانه بو‌ زیان، (هو‌ی را‌ومستانی زیانتانه). ﴿هُنَّ سَبِيلًا﴾: مه‌به‌ستی

به‌ردباران کردنی ژن و پیاوی زیناکاره، وه شه‌لاق دانی کج و کوری زیناکاره.

- جگه‌له ئیب‌نو عه‌بباس ووتوو‌یه‌تی: ﴿مَنْ مَنَى وَتِلْكَ وَرُبِعَ﴾: واته: دوو ئافرمت و سیان و

چوار، عه‌رب له‌به‌کاره‌ینانی نه‌و ووشانه‌دا (مَنْ مَنَى وَثَلَاثَ) له (رُبَاعَ) تینا‌په‌رن^(١).

١ - بابُ قول الله ﷻ: ﴿وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَى﴾ (٢٠٠) النساء:

٤٥٧٣ - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا هِشَامٌ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي هِشَامُ بْنُ

عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ ؓ: أَنَّ رَجُلًا كَانَتْ لَهُ يَتِيمَةٌ فَتَكَحَّهَا، وَكَانَ لَهَا عَدُوٌّ، وَكَانَ

(١) واته: نه‌م ووشانه بیستراون ناب‌ی له‌وانه زیاتر به‌کار به‌ین‌ریت.

يُسْكِنُهَا عَلَيْهِ، وَلَمْ يَكُنْ لَهَا مِنْ نَفْسِهِ شَيْءٌ فَتَزَلَّتْ فِيهِ ﴿٢٠﴾ وَإِنْ خَفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ

﴿٢٠﴾ النساء: أَحْسِبُهُ قَالَ كَأَنَّهُ شَرِيكَتُهُ فِي ذَلِكَ الْعَدْقِ وَفِي مَالِهِ^(١).

١ - باسی ئەم فەرمايشتهی خوا ﷺ: (وه ئەگەر ترسان دادپەرور نەبن لە (مارەیی) ئەو ئافرەتە بێ باوکانهدا (مارەیان مەکن))

٤٥٧٣ - عائشە ؓ دهگیرێتهوه:كه پیاویك كچیكى ههتیوی لا بوو مارهى كرد (بو خوى)، كچهكه دارخورمايهكى ههبوو پیاوهكه لهبهر ئەو دارخورمايه كچهكهى دههێلايهوه لای خوى، بهلام كچه ههتیوهكه ههچ ماهیكى نهبوو لای پیاوهكه نیت بهو هویهوه ئەم ئایهته دابهزی: (ئەگەر ترسان دادپەرور نەبن لە (مارەیی) ئەو ئافرەتە بێ باوکانهدا (مارەیان مەکن))، (هیشام ووتی): وابزانم (عورو) وتی: كچهكه شەريك و هاوبهشی پیاوهكه بوو له دارخورماكه و له مال و سامانى پیاوهكهشدا.

٤٥٧٤ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ صَالِحِ بْنِ كَيْسَانَ،

عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّهُ سَأَلَ عَائِشَةَ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿٢٠﴾ وَإِنْ

خَفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ ﴿٢٠﴾ النساء: فَقَالَتْ يَا ابْنَ أُخْتِي، هَذِهِ الْيَتِيمَةُ تَكُونُ فِي حَجَرٍ

وَلَيْهَا، تَشْرِكُهُ فِي مَالِهِ وَيُعْجِبُهُ مَالُهَا وَجَمَالُهَا، فَيُرِيدُ وَلِيَّهَا أَنْ يَتَزَوَّجَهَا، بَغَيْرِ أَنْ يُقْسِطَ فِي صَدَاقِهَا، فَيُعْطِيَهَا مِثْلَ مَا يُعْطِيهَا غَيْرُهُ، فَتُهْوَا عَنْ أَنْ يَنْكِحُوهُنَّ إِلَّا أَنْ يُقْسِطُوا لَهُنَّ، وَيَبْلُغُوا لَهُنَّ أَعْلَى سُنَنِهنَّ فِي الصَّدَاقِ، فَأَمَرُوا أَنْ يَنْكِحُوا مَا طَابَ لَهُنَّ مِنَ النِّسَاءِ سِوَاهُنَّ.

قَالَ عُرْوَةُ قَالَتْ عَائِشَةُ: وَإِنَّ النَّاسَ اسْتَفْتَوْا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بَعْدَ هَذِهِ الْآيَةِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ ﷻ وَاسْتَفْتَوْكَ فِي النِّسَاءِ ﴿١٢٧﴾ النساء: قَالَتْ عَائِشَةُ: وَقَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى فِي آيَةٍ أُخْرَى: ﴿وَرَغَبُونَ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ﴾ ﴿١٢٧﴾ النساء: رَغْبُهُ أَحَدِكُمْ عَنْ يَتِيمَتِهِ حِينَ تَكُونُ قَلِيلَةَ الْمَالِ وَالْجَمَالِ قَالَتْ: فَتُحْوَى أَنْ يَنْكِحُوا عَنْ مَنْ رَغَبُوا فِي مَالِهِ وَجَمَالِهِ فِي يَتَامَى النِّسَاءِ، إِلَّا بِالْقِسْطِ، مِنْ أَجْلِ رَغْبَتِهِمْ عَنْهُمْ إِذَا كُنَّ قَلِيلَاتِ الْمَالِ وَالْجَمَالِ^(١).

٤٥٧٤ - عوروه‌ی کوردی زوبه‌یر ده‌گیریت‌ه‌وه که نه‌و پرسیار‌ی له عانیشه ﷺ کرد د‌م‌بار‌ه‌ی نه‌م فه‌رمایشته‌ی خ‌و‌ای به‌رزو ب‌ل‌ند: (وه نه‌گ‌ه‌ر ترسان داد‌به‌روم‌ر نه‌بن له (مارم‌ی) نه‌و ئاف‌رم‌ته ب‌ی با‌و‌گ‌انه‌دا (مارم‌یان مه‌که‌ن))، عانیشه‌ش وت‌ی: نه‌ی خوش‌که‌زای خ‌و‌م نه‌و ک‌چه هه‌تی‌وه لای سه‌ر‌به‌رشتیار‌ه‌که‌یه‌تی، ک‌چه هه‌تی‌وه‌که دم‌ب‌یت‌ه ها‌وب‌ه‌شی سه‌ر‌به‌رشتیار‌ه‌که‌ی له ماله‌که‌یدا وه سه‌ر‌به‌رشتیار‌ه‌که‌ه‌زی له سامان و جوان‌ی ک‌چه هه‌تی‌وم‌که‌یه، ب‌و‌یه دم‌یه‌و‌ی مار‌ه‌ی کات له‌خ‌و‌ی به‌ب‌ی نه‌وه‌ی داد‌گ‌ه‌ر ب‌یت له مارم‌یه‌که‌یدا، وه نه‌وم‌نده‌ی مارم‌ی ب‌دات‌ی که‌سی‌کی تر به ک‌چه هه‌تی‌وه‌که‌ی دم‌دا (نه‌گ‌ه‌ر مار‌ه‌ی کات)، له‌به‌ر نه‌وه ر‌ی‌گ‌ریان ل‌یک‌را نه‌و ک‌چه هه‌تی‌وانه مار‌ه ب‌که‌ن مه‌گ‌ه‌ر داد‌گ‌ه‌ر بن به‌ران‌به‌ریان، وه بیان به‌نه به‌رز‌ترین ناست‌ی ئاف‌رم‌تان‌ی ها‌وش‌ی‌وم‌یان له مارم‌ی پ‌یدان دا، وه فه‌رمان‌یان پ‌یک‌را نه‌وه‌ی هه‌زیان ل‌ییانه له‌ئاف‌رم‌تان مار‌ه‌ی ب‌که‌ن ج‌گ‌ه له‌وان، عوروه ده‌ل‌ی: عانیشه وت‌ی: پاشان خه‌ل‌کی پرسیار‌یان له پ‌ی‌غه‌م‌به‌ری خوا ﷺ کرد د‌وا دابه‌زینی نه‌و ئایه‌ته به ه‌و‌یه‌وه خوا نه‌م ئایه‌ته‌ی دابه‌زان‌د (وه نه‌ی مو‌حه‌مه‌د ﷺ) پرسیار‌ت ل‌ی دم‌که‌ن د‌م‌بار‌ه‌ی ئاف‌رم‌تان، عانیشه وت‌ی: له‌گ‌ه‌ل فه‌رمایشت‌ی خ‌و‌ای گ‌ه‌وره له‌م ئایه‌ته‌ی تردا: (وه هه‌زناکه‌ن مارم‌یان

بکه‌ن) که‌ستان چه‌زی لێی نییه‌ نه‌و که‌چه‌ هه‌تیوه‌ی لایه‌تی ماره‌ بکات که‌ سامان و جوانی که‌مه‌، ده‌لێ: جا بۆیه‌ رێگریان لێ کرا نه‌و که‌چه‌ هه‌تیوه‌ی چه‌زیان له‌ مال و جوانیه‌تی له‌ که‌چانی هه‌تیودا ماره‌ بکه‌ن مه‌گه‌ر دادگه‌ر بن، له‌به‌ر ماره‌ نه‌کردنیان بۆ نه‌و که‌چه‌ هه‌تیوانه‌یان سامان و جوانیان که‌مه‌.

۲ - باب: ﴿وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ﴾ فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهَدُوا عَلَيْهِمْ ﴿٦﴾ النساء

﴿وَبِدَارًا﴾ ﴿٦﴾ النساء: مُبَادَرَةً. ﴿أَعْتَدْنَا﴾ ﴿١٨﴾ النساء: أَعْدَدْنَا، أَفْعَلْنَا مِنَ الْعَتَادِ.

٤٥٧٥ - حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُمَيَّرٍ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فِي قَوْلِهِ

تَعَالَى: ﴿وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَغْفِرْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ﴾ ﴿٦﴾ النساء: أَنَّهَا نَزَلَتْ فِي

مَالِ الْيَتِيمِ إِذَا كَانَ فَقِيرًا، أَنَّهُ يَأْكُلُ مِنْهُ مَكَانَ قِيَامِهِ عَلَيْهِ، مَعْرُوفٍ ^(١).

۲ - باسیک: (وه هه‌رکه‌س ^(۳) هه‌ژار بوو نه‌و با (لێی) بخوات

به‌ئه‌ندازه‌ی پتویست، ئینجا هه‌رکات مالی هه‌تیوه‌کانتان

دایه‌وه‌ نه‌وه‌ شایه‌تیان له‌سه‌ر بگرن) تا کو‌تایی ئایه‌ته‌که‌.

﴿وَبِدَارًا﴾: په‌له‌کردن. ﴿أَعْتَدْنَا﴾: ناماده‌مان کردوو، چونکه‌ (أَعْدَدْنَا)

له‌سه‌رکێشی (أَفْعَلْنَا) یه‌، (أَعْتَدْنَا) له‌سه‌ر کێشی (أَفْعَلْنَا) یه‌ که‌ له‌ (الْعَتَاد) هه‌وه‌

وهرگیراوه‌.

(١) بروانه: ٣٢١٢.

(٢) له‌سه‌ر په‌رشتیاری هه‌تیوان.

۴۵۷۵ - عائیشه رضی اللہ عنہا دهرباره‌ی ئەم فەرمایشتە‌ی خۆ‌ی بەرز و بلند: (وہ ہەرکەس (لەسەرپەرشتیاری هەتیوان) دەولەمەند بوو با خۆی بگرتەووە (لە خواردنی مائیان)، هەرکەسێش (لەوان) هەزار بوو با (لێی) بخوات بە ئەندازە‌ی پێویست، وتی: ئەم نایەتە دهرباره‌ی سامانی هەتیو دابەزی ئەگەر (سەرپەرشتیارەکە‌ی) هەزار بوو بە ئەندازە‌ی پێویست لێی بخوات لە حیاتی سەرپەرشتی کردنەکە‌ی بۆ هەتیووەکە.

۳ - باب: ﴿وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينُ﴾ النساء ۴۵۷۶ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حُمَيْدٍ، أَخْبَرَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ الْأَشْجَعِيُّ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنِ الشَّيْبَانِيِّ، عَنْ عِكْرَمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضی اللہ عنہما ﴿وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينُ﴾ النساء: قَالَ: هِيَ مُحْكَمَةٌ وَلَيْسَتْ بِمَنْسُوخَةٍ. تَابَعَهُ سَعِيدٌ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ^(۱).

۳ - باسیک: (با ئەگەر لە کاتی دابەشکردنی (میراتدا) خزمە نزیکەکان (کە میرات نابەن لە مردوووەکە) وهەتیو و هەزارە (بێگانه) کان) تا کو‌تایی نایەتەکە.

۴۵۷۶ - عیكریمە لە ئیبنو عەبباسەو رضی اللہ عنہما دەگیرتەووە دهرباره‌ی ئەم نایەتە: (ئەگەر خزمانی نزیك (کەمیرات نابەن) و هەتیوان و هەزاران (ی بێگانه) ئاماده‌ی دابەشکردنی (میرات) بوون). وتی: ئەم نایەتە حوکمەکە‌ی جێگیرە و نەسراوتمەووە. - (لە گیرانەووە ئەم فەرموودەدا) سەعید لە ئیبنو عەبباسەو پالێشتی گیرانەووەکە‌ی عیكریمە‌ی کردوووە.

٤ - باب: ﴿يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ﴾ النساء

٤٥٧٧ - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا هِشَامُ أَنَّ ابْنَ جُرَيْجٍ أَخْبَرَهُمْ قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ مُنْكَدِرٍ، عَنْ جَابِرٍ رضي الله عنه قَالَ عَادَنِي النَّبِيُّ ﷺ وَأَبُو بَكْرٍ فِي بَنِي سَلَمَةَ مَا شِئْنِ فَوَجَدَنِي النَّبِيُّ ﷺ لَا أَعْقِلُ، فَدَعَا مِئَاءً فَتَوَضَّأَ مِنْهُ، ثُمَّ رَشَّ عَلَيَّ، فَأَقْفُتُ فَقُلْتُ مَا تَأْمُرُنِي أَنْ أَصْنَعَ فِي مَالِي يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ فَتَزَلَّتْ ﴿يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ﴾ ١١ النساء^(١).

٤ - باسیک: (خوا نامۆزگاریتان ده‌کات دهر باره‌ی (میرات) بۆ رۆله‌کانتان)

٤٥٧٧ - جابیر رضي الله عنه ده‌لێ: (نه‌خۆش بووم) پێغه‌مبه‌ر ﷺ و نه‌بو به‌کر رضي الله عنه به‌ پیا‌ده هاتن سه‌ردانیان کردم له‌ به‌نی سه‌له‌مه‌، جا پێغه‌مبه‌ر ﷺ منی دی هۆشم به‌لای خۆم نییه‌ دا‌وای نا‌وی کرد (و هینایان) و ده‌ست نوێژی لێ گرت، پاشان نا‌وی پیا پێزاندم و هۆشم کردموه و وتم: نه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمانت بۆ من چیه‌ بیکه‌م له‌ مال و سامانه‌که‌مه‌دا؟ به‌و هۆیه‌وه‌ نه‌م نایه‌ته‌ دا‌به‌زی: (خوا نامۆزگاریتان ده‌کات دهر باره‌ی (میرات) بۆ رۆله‌کانتان).

٥ - بابُ قولِهِ: ﴿وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ﴾ النساء

٤٥٧٨ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ، عَنْ وَرْقَاءَ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه قَالَ كَانَ الْمَالُ لِلْوَلَدِ، وَكَانَتِ الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ، فَنَسَخَ اللَّهُ مِنْ ذَلِكَ مَا أَحَبَّ، فَجَعَلَ لِلذَّكَرِ مِثْلَ حَظِّ الْأُنثَيْنِ، وَجَعَلَ لِلْأَبَوَيْنِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسَ وَالثُلْثُ، وَجَعَلَ لِلْمَرْأَةِ الثُّمَنَ وَالرُّبْعَ، وَلِلزَّوْجِ الشَّطْرَ وَالرُّبْعَ^(٢).

(١) بی‌وانه: ١٩٤.

(٢) بی‌وانه: ٣٧٤٧.

0 - باسی ئهم فهرمایشته‌ی خوامی گه‌وره: (وه بو ئیوه‌یه نیوه‌ی ئهو (میراته‌ی) که ژنه‌کانتان به‌جیان هیشتوو‌ه).

٤٥٧٨ - نینو عه‌باس رضی اللہ عنہ ده‌لی: له‌بر‌دوودا مالی میرات بو کور (ی مردوو‌ه‌که) دمبوو، وه‌سی‌تیش بو دایک و باوک ده‌کرا، ئهنجا خوا له ئه‌وه‌ی پی باش بوو گۆری، نینجا به‌شی کوری دوو نه‌وه‌نده‌ی به‌شی کج دانا، وه بو هه‌ریه‌ک له دایک و باوک شه‌ش یه‌ک و سی یه‌کی داناوه، بو ئافرته (ژنی پیاوه) که‌ش هه‌شت یه‌ک^(١) و جوار یه‌کی^(٢) داناوه، بو میردیش نیوه و جواره‌یه‌کی^(٣) داناوه.

٦ - باب: ﴿ لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرِهًا وَلَا تَعْزَلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا

ءَاتَيْنَهُنَّ ۝١٩﴾ النساء

وَيَذْكُرُ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضی اللہ عنہ ﴿ وَلَا تَعْزَلُوهُنَّ ۝١٩﴾ النساء: لَا تَقْهَرُوهُنَّ. ﴿ حُوبًا ۝٢٠﴾ النساء:

إِنَّمَا. ﴿ تَمْلِكُوا ۝٢١﴾ النساء: تَمْلِكُوا. ﴿ غِلَّةً ۝٢٢﴾ النساء: النِّحْلَةُ: الْمَهْرُ.

٤٥٧٩ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِقَاتٍ، حَدَّثَنَا أَصْبَاطُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا الشَّيْبَانِيُّ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ. قَالَ الشَّيْبَانِيُّ: وَذَكَرَهُ أَبُو الْحَسَنِ السَّوَائِيُّ، وَلَا أَظُنُّهُ ذَكَرَهُ إِلَّا عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ﴿ يَتَأَيَّهَا الَّذِيْنَ ءَامَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرِهًا وَلَا تَعْزَلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا ءَاتَيْنَهُنَّ ۝١٩﴾ النساء: قَالَ: كَانُوا إِذَا مَاتَ الرَّجُلُ كَانَ أَوْلِيَائُهُ أَحَقُّ بِأَمْرَاتِهِ، إِنْ شَاءَ بَعْضُهُمْ تَزْوُجَهَا، وَإِنْ شَاءُوا زَوْجُوهَا، وَإِنْ شَاءُوا لَمْ يَزُوجُوهَا، فَهُمْ أَحَقُّ بِهَا مِنْ أَهْلِهَا، فَتَزَلَّتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِي ذَلِكَ^(٤).

((١)) هه‌شت یه‌ک، ئه‌گه‌ر میرد‌ه‌که‌ی من‌دالی هه‌بوو.

((٢)) جوار یه‌ک ئه‌گه‌ر میرد‌ه‌که‌ی من‌دالی نه‌بوو.

((٣)) نیوه بو میردی ئافرته‌که ئه‌گه‌ر ژنه‌که‌ی من‌دالی نه‌بوو وه جوار یه‌ک ئه‌گه‌ر من‌دالی هه‌بوو.

((٤)) بر‌وانه: ٦٩٤٨.

٦ - باسیک: (حه لال نیه بو تان که ئافرمتان به زور (ناچاری) به میرات بیهن (بو خو تان) وه بهرگری شوو کردنیان لی مه کهن بو ئه وهی هه ندی لهو (ماره ییهی) که پیتان داو ن بیهن (بو خو تان) تا کو تای ی ئایه ته که.

له ئیبنو عه عباسه وه ﷺ ده گیر نه وه که ووتویه تی: ﴿وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ﴾: ناچار یان مه کهن، زوریان لی مه کهن. ﴿حُبًّا﴾: به تاوان. ﴿تَعُولُوا﴾: سته م بکه ن، نادا ده رب ن ﴿خَلَّةً﴾: مار می.

٤٥٧٩ - عه بدوللای کوری عه عباس ﷺ (دهرباره ی ئه م ئایه ته) (ئهی ئه وانهی که بر واتان هی نا وه حه لال نیه بو تان که ئافرمتان به زور (ناچاری) به میرات به رن (بو خو تان)، وه بهرگری شوو کردنیان لی مه کهن بو ئه وهی هه ندی لهو (ماره ییهی) که پیتان داو ن بیهن (بو خو تان) ده لی: نه ریتان وابوو ئه گهر بیاویک به مر دایه که س و کاری بیا وه که له هه موو که س له پێشتر بوون به ژنه که ی، ئه گهر که سیکیان بیویستایه مارهی ده کرد بو خو ی، وه ئه گهر بیانویستایه به شو یان ده دا ئه گهر یش بیانویستایه به شو یان نه ده دا، چونکه ئه وان له که س و کاری ژنه که له پێشتر بوون نیتر ئه م ئایه ته له و ده دا دابه زی.

٧ - بابُ قوله: ﴿وَلِكُلِّ جَعَلْنَا مَوْلًى مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ﴾ وَالَّذِينَ عَقَدَتْ

أَيْمَنُكُمْ فَأَتَوْهُمْ نَصِيحُهُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ﴿٣٣﴾ النساء

وَقَالَ مَعْمَرٌ: ﴿مَوْلًى﴾ ﴿٣٣﴾ النساء: أَوْلِيَاءَ وَرَثَةً. ﴿عَاقَدَتْ أَيْمَنُكُمْ﴾ ﴿٣٣﴾ النساء

هُوَ: مَوْلَى الْيَمِينِ، وَهُوَ الْخَلِيفُ، وَالْمَوْلَى أَيْضًا: ابْنُ الْعَمِّ. وَالْمَوْلَى: الْمُنْعَمُ الْمُعْتَقُ. وَالْمَوْلَى: الْمُعْتَقُ. وَالْمَوْلَى: الْمَلِيكُ. وَالْمَوْلَى: مَوْلَى فِي الدِّينِ.

۷- باسی ئەم فەرمايشتهى خواى گه‌وره: (وه بۆ هه‌موو
(مردوویه‌ک یان میراتی‌ک) میرات‌گريکمان داناوه له‌وهى له‌ دايک
و باوک و خزمانیان به‌جيان هيشتوو، ئەوانه‌ش که په‌يمانتان
له‌گه‌ل گریداون ئەوه به‌شى خويان بده‌نى، به‌راستى خوا
هه‌ميشه به‌سەر هه‌موو شتي‌کدا چاوديره‌)

مه‌مه‌ر ده‌لى: ﴿مَوَالِي﴾: كه‌سوکار، میرات‌گران ﴿عَاقَدَتْ^(۱) اَيْمَنُكُمْ^(۲)﴾
كه‌سيكه‌ په‌يمانتان له‌گه‌ل كردوو وه‌ ئەو كه‌سه‌ هاوپه‌يمانه، هه‌روه‌ها (الْمَوَالِي)
كوپى مامه، وه‌ (الْمَوَالِي) خاوه‌نى چاكه‌ و نازادكارى كويله‌يه. وه‌ (الْمَوَالِي) كويله‌
نازادكاراوه‌كه‌يه. وه‌ (الْمَوَالِي) پادشا و ده‌سه‌لاتداره‌ و (الْمَوَالِي) پشتيوان له‌ ناييندا
يان سه‌ره‌پرشتياري نايينى خه‌لك.

٤٥٨٠ - حَدَّثَنِي الصَّلْتُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ إِدْرِيسَ، عَنْ طَلْحَةَ بْنِ مُصْرِفٍ،
عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؓ ﴿وَلِكُلِّ جَعَلْنَا مَوَالِي^(۳)﴾ النساء: قَالَ
وَرَّثَهُ. ﴿وَالَّذِينَ عَاقَدْتَ اَيْمَنُكُمْ^(۴)﴾ النساء: كَانَ الْمُهَاجِرُونَ لَمَّا قَدِمُوا الْمَدِينَةَ
يَرِثُ الْمُهَاجِرُ الْأَنْصَارِيَّ ذُوْنَ ذَوِي رَجْمِهِ؛ لِلْأُخُوَّةِ الَّتِي آخَى النَّبِيُّ ﷺ بَيْنَهُمْ فَلَمَّا نَزَلَتْ:
﴿وَلِكُلِّ جَعَلْنَا مَوَالِي^(۵)﴾ النساء: نُسِخَتْ، ثُمَّ قَالَ ﴿وَالَّذِينَ عَاقَدْتَ^(۶)﴾
اَيْمَنُكُمْ^(۷)﴾ النساء: مِنَ النَّصْرِ، وَالرَّقَادَةِ وَالنَّصِيحَةِ، وَقَدْ ذَهَبَ الْمِيرَاثُ، وَيُوصَى
لَهُ. سَمِعَ أَبُو أُسَامَةَ إِدْرِيسَ، وَسَمِعَ إِدْرِيسُ طَلْحَةَ^(۸).

(۱) ئەمه خويندانه‌وى نافع و نيبنو كسى و ئەمى عمر نيبنو عامر و ئەمى جعفر و يعقوبه، به‌لام عاصيم و كيسانى

وخه‌لف به (عَقَدَتْ) خويندانه‌متوه.

(۲) ئەمه خويندانه‌وى نافع و نيبنو كسى و ئەمى عمر نيبنو عامر و ئەمى جعفر و يعقوبه، به‌لام عاصيم و كيسانى و

خه‌لف به (عَقَدَتْ) خويندانه‌متوه.

(۳) بر‌وانه: ۲۲۹۲.

٤٥٨٠ - عه‌بدوللای کورێ عه‌بباس عليه السلام ده‌لی: ﴿ وَلِكُلِّ جَعَلْنَا مَوْلًى ۝٣٣ ﴾ النساء: (١) ﴿ مَوْلًى ۝٣٣ ﴾: یانی میراتگریک ﴿ وَالَّذِينَ عَاقَدْتَ أَيْمَنُكُمْ ۝٣٣ ﴾ النساء: (٢) ده‌لی: کاتی کۆچهریه‌کان هاتن بۆ مه‌دینه بۆ خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ر ﷺ، کۆچهری میراتی له‌ ئه‌نصاری دم‌برد نه‌ک خزمه‌کانی خۆی (له‌نه‌سه‌به‌وه)، به‌هۆی ئه‌و برایه‌تی‌ه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ خست‌بویه نیوانیان‌ه‌وه ئه‌نجا کاتی ئه‌م ئایه‌ته دابه‌زی ﴿ وَلِكُلِّ جَعَلْنَا مَوْلًى ۝٣٣ ﴾ النساء: (٣) (ئه‌و میرات بردنه‌ی کۆچهری له‌ ئه‌نصاری) س‌پایه‌وه، پاشان وتی: ﴿ وَالَّذِينَ عَاقَدْتَ أَيْمَنُكُمْ ۝٣٣ ﴾ النساء: (٤) جگه‌ له‌ پشتیوانی و یارمه‌تیدان و ئامۆزگاری کردن میرات له‌یه‌ک‌تری بردنی کۆچهری و ئه‌نصاری نه‌ما، ده‌توانی وه‌سیه‌تی بۆ بکات. ئه‌بو ئوسامه‌ له‌ ئیدریسی بیست‌وه، ئیدریسیش له‌ ته‌له‌حی بیست‌وه.

٨ - بابُ قولِه: ﴿ إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ ۝١٠ ﴾ النساء:

﴿ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ ۝١٠ ﴾ النساء: یَغْنِي: زَنَّهُ ذَرَّةً.

٤٥٨١ - حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ، حَدَّثَنَا أَبُو عُمَرَ حَفْصُ بْنُ مَيْسَرَةَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضي الله عنه أَنَّ أَنَسًا فِي زَمَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَلْ نَرَى رَبَّنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «نَعَمْ، هَلْ تُضَارُونَ فِي رُؤْيَةِ الشَّمْسِ بِالظُّهْرِ، ضَوْءٌ لَيْسَ فِيهَا سَحَابٌ؟». قَالُوا: لَا. قَالَ: «وَهَلْ تُضَارُونَ فِي رُؤْيَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ، ضَوْءٌ لَيْسَ فِيهَا سَحَابٌ؟». قَالُوا: لَا. قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «مَا تُضَارُونَ فِي رُؤْيَةِ اللَّهِ ﷻ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، إِلَّا كَمَا تُضَارُونَ فِي رُؤْيَةِ أَحَدِهِمَا، إِذَا كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَذَنٌ مُؤَدَّنٌ

(١) واته: بۆ هه‌موو (مردوویه‌ک یا میراتی‌ک) هه‌ند میراتگری‌مان داناوه.

(٢) واته: وه‌ ئه‌وانه‌ی په‌مانتان له‌گه‌ڵ گ‌ری‌دان.

تَتَّبِعْ كُلَّ أُمَّةٍ مَا كَانَتْ تَعْبُدُ. فَلَا يَبْقَى مَنْ كَانَ يَعْبُدُ غَيْرَ اللَّهِ مِنَ الْأَصْنَامِ وَالْأَنْصَابِ إِلَّا يَتَسَاقُطُونَ فِي النَّارِ، حَتَّى إِذَا لَمْ يَبْقَ إِلَّا مَنْ كَانَ يَعْبُدُ اللَّهَ، بَرٌّ أَوْ فَاجِرٌ وَغُيْرَاتُ أَهْلِ الْكِتَابِ، فَيُدْعَى الْيَهُودُ، فَيَقَالُ لَهُمْ: مَنْ كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ؟ قَالُوا: كُنَّا نَعْبُدُ عَزِيرَ ابْنِ اللَّهِ. فَيَقَالُ لَهُمْ: كَذَبْتُمْ، مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِنْ صَاحِبَةٍ وَلَا وَلَدٍ، فَمَاذَا تَبْعُونَ؟ فَقَالُوا عَطِشْنَا رَبَّنَا فَاسْقِنَا. فَيُشَارُ أَلَّا تَرُدُّونَ، فَيُحْشَرُونَ إِلَى النَّارِ كَأَنَّهَا سَرَابٌ، يَخْطِمُ بَعْضُهَا بَعْضًا فَيَتَسَاقُطُونَ فِي النَّارِ، ثُمَّ يُدْعَى النَّصَارَى، فَيَقَالُ لَهُمْ مَنْ كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ؟ قَالُوا: كُنَّا نَعْبُدُ الْمَسِيحَ ابْنَ اللَّهِ. فَيَقَالُ لَهُمْ كَذَبْتُمْ، مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِنْ صَاحِبَةٍ وَلَا وَلَدٍ. فَيَقَالُ لَهُمْ: مَاذَا تَبْعُونَ؟ فَكَذَلِكَ مِثْلَ الْأَوَّلِ، حَتَّى إِذَا لَمْ يَبْقَ إِلَّا مَنْ كَانَ يَعْبُدُ اللَّهَ مِنْ بَرٍّ أَوْ فَاجِرٍ، أَتَاهُمْ رَبُّ الْعَالَمِينَ فِي أَدْنَى صُورَةٍ مِنَ الَّتِي رَأَوْهُ فِيهَا، فَيَقَالُ: مَاذَا تَنْتَظِرُونَ؟ تَتَّبِعْ كُلَّ أُمَّةٍ مَا كَانَتْ تَعْبُدُ. قَالُوا: فَارَقْنَا النَّاسَ فِي الدُّنْيَا عَلَى أَفْقَرٍ مَا كُنَّا إِلَيْهِمْ، وَلَمْ نَصَاحِبْهُمْ، وَنَحْنُ نَنْتَظِرُ رَبَّنَا الَّذِي كُنَّا نَعْبُدُ. فَيَقُولُ: أَنَا رَبُّكُمْ، فَيَقُولُونَ: لَا نُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا. مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا»^(۱).

۸- باسی ئەم فەرمايشته ی خوا ی گه وره: (بێگومان خوا قورسای ی گه ردیله یه ک سته م ناکات)

﴿مَقَالَ دَرَقَ﴾: واته: قورسای ی وکیشی گه ردیله یه ک.

۴۵۸۱ ئەبو سه عیدی خودری ﷺ دهگیریتته وه: که کهسانیک له سه رده می پیغه مبهردا ﷺ وتیان: ئە ی پیغه مبهری خوا ﷺ ئایا پوژی دوا ی په رومردگارمان دهبینین؟ پیغه مبه ریش ﷺ فهرمووی: ((به ئی، ئایا ئەزیه تی یه کتری دمدن بو ببنینی خۆر له تاوی گهرمای نیومرۆدا ئاسمان سامال بیت، بئ ئەودی په ئەیه هه وری پیوه بیت؟)) وتیان: نه خیر، فهرمووی: ((وه ئایا ئەزیه تی یه کتری دمدن بو بینینی مانگ له شهوی چواردهدا ئاسمان سایه هه بیت، بئ ئەودی

پەلەپە هەورى پێوە بێت؟)) وتیان: نەخێر، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((ئەزىهەتى يەكترى نادەن بۆ بىنىنى خوا ﷻ لە رۆژى دوايدا وەك چۆن بۆ بىنىنى يەككىيان^(۱) ئەزىهەتى يەكترى نادەن، كاتى رۆژى دواى هات جاردەركى جار دەدات (دەلى): با هەر گەلێك لە دنیا جى پەرستوو شوینى گەوێت. ئیتر هیچ كەس نامێنى ئەوانەى جگە لە خوا بت و پەيكەر و بەرد و داریان دەپەرست هەموویان دەكەونە ناو ئاگرى دۆزەخەوه، هەتا ئەوانە دەمێننەوه كە خویان پەرستوو لە چاك یان خراب و پاشماوى خاوەن نامەكان، ئەنجا جوولەكەكان بانگ دەكرێن و پێیان دەوترێت ئێوە چیتان دەپەرست (لە دنیادا) دەلێن: ئێمە عوزمیری كۆرى خوامان دەپەرست، جا پێیان دەوترێت: درۆ دەكەن، خوا نە هاوسەر نە مندالى بۆ خۆى بریار نەداوه، دەى چیتان دەوێ؟ ئەوانیش دەلێن: ئێى پەرۆمردگارمان تینومانە و ئاومان پێى بدە (بىخۆینەوه) جا ئاماژە دەكرێ (بۆیان) بۆ ناچن (ئا لەوێ) ئاو بۆنەوه؟ ئەوسا كۆدەكرێنەوه و دەبرێن بۆ دۆزەخ ئاگرەكە دەلێى تراویلکەپە هەندىكى هەندىكى تێك دەشكێنى و هەموویان دەكەونە ناو دۆزەخەوه، لە پاشان نەصرانیەكان بانگ دەكرێن و پێیان دەوترێت: ئێوە لە دنیا چیتان دەپەرست؟ دەلێن: ئێمە مەسیحى كۆرى خوامان دەپەرست، ئەنجا پێیان دەوترێت: درۆ دەكەن، خوا نە هاوسەر نە مندالى بۆ خۆى بریار نەداوه، ئەوسا پێشیان دەوترێت: داواى جى دەكەن؟ ئەوانیش هەروەك كۆمەلى يەكەم دەلێن: هەتا دەمێننەوه ئەوانەى خویان پەرستوو لەچاكەكار یان خرابەكار، ئەنجا پەرۆمردگارى جیهانیان لە نزیکترین شیومدا

(۱) خۆر و مانگ بەو شیوەى پێشتر باسى کرد.

ئهوان دهرباره‌ی زانیویانه دیت بۆ لایان جا دهوتریت: چاومروانی چی دهکه‌ن؟ ههر گه‌لێک چی په‌رستوو به‌ شوینی که‌ویت. ده‌لێن: له‌دوینا وازمان له‌ خه‌لکی هینا له‌ کاتیکدا زۆر پیویستی (ژیانمان) پێیان هه‌بوو وهاورپیه‌تیمان نه‌کردن، وه‌ ئیمه‌ چاومروانی ئه‌و په‌رومردگارهمان ده‌که‌ین که‌ (له‌دونیادا) ده‌مانپه‌رست ئه‌ویش ده‌فه‌رموو: من په‌رومردگارتانم، ئه‌وانیش ده‌لێن: (په‌ناده‌گرین به‌خوا له‌تۆ) ئیمه‌ هیچ شێک ناکه‌ینه‌ هاوبه‌شی خوا)) دووجار یا سێ جار ئه‌مه‌ ده‌لێن.

۹ - باب: ﴿فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا﴾ ﴿١١﴾ النساء ﴿النساء الْمُخْتَالُ وَالْمُخْتَالُ وَاحِدٌ﴾ ﴿تَطْمَسُ وَجُوهًا﴾ ﴿١٧﴾ النساء: نُسَوِّيَهَا حَتَّى تَعُودَ كَأَقْفَانِهِمْ. طَمَسَ الْكِتَابَ: مَحَاهُ ﴿سَعِيرًا﴾ ﴿٥٥﴾ النساء: وَقُودًا. ٤٥٨٢ - حَدَّثَنَا صَدَقَةُ، أَخْبَرَنَا يَحْيَى، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عُبَيْدَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ - قَالَ يَحْيَى: بَعْضُ الْحَدِيثِ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ - قَالَ: قَالَ لِي النَّبِيُّ ﷺ «اقْرَأْ عَلَيَّ». قُلْتُ اقْرَأْ عَلَيْكَ وَعَلَيْكَ أَنْزَلَ؟! قَالَ: «فَإِنِّي أُحِبُّ أَنْ أَسْمَعَهُ مِنْ غَيْرِي». فَقَرَأْتُ عَلَيْهِ سُورَةَ النَّسَاءِ حَتَّى بَلَغْتُ ﴿فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا﴾ ﴿١١﴾ النساء: قَالَ: «أَمْسِكْ». فَإِذَا عَيْنَاهُ تَذَرِفَانِ^(١).

۹ - باسیک: (ئینجا (حالی کافران) چۆن بیت کاتیک همموو ئوممه‌تیک شایه‌تیکمان هینا (که پیغه‌مبه‌ره‌که‌یانه) تو‌شمان هینا (ئه‌ی موحه‌مه‌د ﷺ) به‌شایه‌ت به‌سر ئا ئه‌وانه‌وه)

(الْمُخْتَالُ) و (الْخَتَالُ) يَهْكَ مَا نَايَان هه‌يه. ﴿تَطْمِسَ وُجُوهًا﴾: روخسارانیک
ساف ده‌که‌ین تاوه‌کو پشت ملیانی لی دیت، (طَمَسَ الْكِتَابَ) واته: نووسینه‌که‌ی
سپریه‌وه کو‌زانیه‌وه. ﴿سَعِيرًا﴾: هه‌لگیرساو.

۴۵۸۲ یه‌حیا ده‌گیرپته‌وه له سوفیانه‌وه ئه‌ویش له سوله‌یمان‌ه‌وه له ئیبراهیم‌ه‌وه
ئه‌ویش له عه‌بیده‌وه له عه‌بدو‌ل‌لای (ی کوری مه‌سعووده‌وه) ﷺ یه‌حیا ده‌لی:
هه‌ندیکی فه‌رمووده‌که له عه‌مری کوری مور‌ه‌وه گێراومه‌ته‌وه (عه‌بدو‌ل‌لای
کوری مه‌سعوود) وتی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی پی‌م: ((قورنان بخوینه بۆم))،
وتم: من قورنان بخوینم به‌سر تو‌دا له‌کاتی‌کدا قورنان بۆ تو‌ دابه‌زیوه؟
فه‌رمووی: ((به‌راستی پی‌م خوشه‌ که قورنان له‌که‌سیکی تره‌وه جگه له‌ خۆم
ببیستم))، منیش سوپرتی نیسانم بۆ خویند تا گه‌شتمه ﴿فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ
كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا﴾: فه‌رمووی: ((رایگره بوسته))
بینیم هه‌ردوو چاوی پیغه‌مبه‌ر ﷺ هۆن هۆن فرمی‌سکیان بیا ده‌هاته خواره‌وه.

۱۰ - بابُ قَوْلِهِ: ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُم مِّنَ الْغَائِطِ ۖ﴾ النساء:

﴿صَعِيدًا ۖ﴾ النساء: وَجَهَ الْأَرْضِ. وَقَالَ جَابِرٌ: كَانَتْ الطَّوَاغِيتُ الَّتِي يَتَحَاكَمُونَ
إِلَيْهَا: فِي جُهَنَّةٍ وَاحِدٍ، وَفِي أَسْلَمَ وَاحِدٍ، وَفِي كُلِّ حَى وَاحِدٍ، كُهَاً يُنْزَلُ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ.

وَقَالَ عُمَرُ: الْجِبْتُ: السَّحَرُ. ﴿وَالطَّلَعُوتِ ٥١﴾ النساء: الشَّيْطَانُ. وَقَالَ عِكْرِمَةُ: الْجِبْتُ يَلْسَانُ الْحَبَشَةِ: شَيْطَانٌ، ﴿وَالطَّلَعُوتِ ٥١﴾ النساء: الكَاهِنُ.

۱۰- باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوا‌ی گه‌وره: (جا ئەگەر ئێوه نه‌خۆش بوون یا‌ن له‌سه‌فمه‌ردا بوون یا‌ن كه‌سیك له ئێوه له‌ شوێنی ده‌ست به‌ئاو گه‌یا‌ندنه‌وه هاته‌وه)

﴿صَعِيدًا﴾: رووی زه‌وی^(۱). جابیر ؓ ده‌لێ: ئەو تا‌غو‌تانه‌ی كه‌ له‌ راب‌ردوودا دادیا‌ن دم‌برده‌ لا‌یا‌ن له‌ (ه‌و‌زی) جو‌هه‌ینه‌دا تا‌غو‌تێك هه‌بوو وه‌ له‌ (ه‌و‌زی) ئەس‌له‌دا تا‌غو‌تێك هه‌بوو، وه‌ له‌ هه‌موو شا‌رو‌دییه‌كدا تا‌غو‌تێك هه‌بوو (ئهو تا‌غو‌تانه‌) فالت‌چی ورم‌ل لێ‌دم‌ر‌م‌كانن شه‌یتان دی‌ته‌ لا‌یا‌ن (شتیا‌ن پێ ده‌لێ). عومه‌ر ؓ ده‌لێ: (الجبُ) جادووه‌ ﴿وَالطَّلَعُوتِ﴾: شه‌یتانه‌. عیكری‌مه ده‌لێ: (الجبُ) به‌زمانی حه‌به‌شه‌یی وا‌ته: شه‌یتان ﴿وَالطَّلَعُوتِ﴾: یش فالت‌چی.

٤٥٨٣ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، أَخْبَرَنَا عَبْدُهُ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ ؓ، قَالَتْ: هَلَكَتْ قِلَادَةٌ لِّأَسْمَاءَ، فَبَعَثَ النَّبِيُّ ﷺ فِي طَلِبِهَا، رِجَالًا، فَحَضَرَتِ الصَّلَاةَ وَلَيَسُوا عَلَى وُضُوءٍ، وَلَمْ يَجِدُوا مَاءً، فَصَلُّوا وَهُمْ عَلَى غَيْرِ وُضُوءٍ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ. يَغْنِي آيَةُ التَّيَمُّمِ^(۲).

٤٥٨٣ - عائشه ؓ ده‌لێ: ملوانكه‌یه‌كی ئەسما ون بوو، پێغه‌مبه‌ری خواش ﷺ چ‌ه‌ند پیا‌ویكی نا‌رد به‌شوێنی‌دا بگه‌ڕێن (وبی‌دۆزنه‌وه)، ئەنجا كاتی نوێژ هات و دم‌ست نوێژیا‌ن نه‌بوو بۆیه به‌بێ دم‌ست نوێژ نوێژیا‌ن كرد، به‌و ه‌ویه‌وه خوا قورئانی دا‌به‌زان‌د. وا‌ته ئایه‌تی ته‌یه‌موم.

(۱) هه‌ر‌چی بێ‌ت خۆ‌ل بێ‌ت یا‌ن به‌م‌رد یا هه‌م‌ر شتی‌کی تر.

(۲) بروانه: ٤٣.

II - باب: ﴿وَأُولَى الْأَمْرِ مِنْكُمْ﴾ النساء

أي: ذَوِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ.

٤٥٨٤ - حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ الْفَضْلِ، أَخْبَرَنَا حَجَّاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ يَعْلَى بْنِ

مُسْلِمٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؓ ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ

وَأُولَى الْأَمْرِ مِنْكُمْ﴾ (النساء: ٥٨) ﴿فَلَا وَرَيْكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ

بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ (النساء: ٥٩)

قَالَ: نَزَلَتْ فِي عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حُدَافَةَ بْنِ قَيْسٍ بْنِ عَدِيٍّ، إِذْ بَعَثَهُ النَّبِيُّ ﷺ فِي سَرِيَّةٍ.

II - باسیک: (کاربه‌دهسته‌کانی خۆتان)

﴿وَأُولَى الْأَمْرِ مِنْكُمْ﴾: واته: ئه‌وانه فه‌رمان و بریاربه‌دهستن له خۆتان.

٤٥٨٤ - عه‌بدووللای کوری عه‌بباس ؓ دهرباره‌ی ئه‌م ئایه‌ته: (گوپ‌پایه‌لی

خوا و گوپ‌پایه‌لی پیغه‌مبهر ﷺ بن وه گوپ‌پایه‌لی کاربه‌دهسته

(دادپه‌رومره) کانێ خۆتان بن) (وانییه که خۆیان به باوم‌پدار نیشان

ده‌دهن) سویند به په‌روم‌دگارت بر‌وادار نین تا تۆ نه‌که‌نه دادومر له ههر

نازاوه و دووبه‌ره‌کییه‌کی نیوانیاندا، له پاشان له دهرونیاندا هه‌ست

نه‌که‌ن به‌هیچ بیزاری یه‌ک له‌و بریاره‌ی تۆ داوته ومله‌کچ نه‌که‌ن به

مله‌کچ‌کردنیکی ته‌واو)، ده‌لی: ئه‌م ئایه‌تانه دهرباره‌ی عه‌بدووللای کوری

حوزافه‌ی کوری قه‌یسی کوری عه‌دیي ﷺ دابه‌زی که پیغه‌مبهر ﷺ

له‌گه‌ل کۆمه‌لی چه‌کداردا ناردی (سه‌رکرده‌یان بوو).

۱۲ - باب: ﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ﴾ ﴿١٥﴾ النساء

۴۵۸۵ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ قَالَ خَاصَمَ الزُّبَيْرُ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ فِي شَرِيحٍ مِنَ الْحَرَّةِ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «اسْقِ يَا زُبَيْرُ ثُمَّ أَرْسِلِ الْمَاءَ إِلَى جَارِكَ». فَقَالَ الْأَنْصَارِيُّ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَا كَانَ ابْنُ عَمَّتِكَ؟ فَتَلَوْنَ وَجْهَهُ ثُمَّ قَالَ: «اسْقِ يَا زُبَيْرُ ثُمَّ احْسِبِ الْمَاءَ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى الْجَذْرِ، ثُمَّ أَرْسِلِ الْمَاءَ إِلَى جَارِكَ». وَاسْتَوَعَ النَّبِيُّ ﷺ لِلزُّبَيْرِ حَقَّهُ فِي صَرِيحِ الْحُكْمِ حِينَ أَحْفَظَهُ الْأَنْصَارِيُّ، كَانَ أَشَارَ عَلَيْهِمَا بِأَمْرِ لَّهُمَا فِيهِ سَعَةً. قَالَ الزُّبَيْرُ: فَمَا أَحْسِبُ هَذِهِ الْآيَاتِ إِلَّا نَزَلَتْ فِي ذَلِكَ

﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ﴾ ﴿١٥﴾ النساء^(۱).

۱۲ - باسیک: (نهخیر) وانیه که خویان به باوهردار نیشان ددهنه) سویند به پهروهردگارت پروادار نین تا تو نهکهنه دادوهر له ههر ئازاوه و دووهرهکییهکی نیوانیاندا)

۴۵۸۵ - عوروه دهلی: زوبهیر بویه ناکوکی ودهمهقاله ی له گهل پیاویکی نه نصاری دا له سهه جوگه^(۲) ناوی چه ره (روشتنه خزمه تی پیغه مبهه ﷺ)، نه نجا پیغه مبهه ﷺ فهرمووی: ((زوبهیر باخه کهمت ئاوبده پاشان ئاومکه به ره لاکه بو دراوسی کهمت)) پیاوه نه نصاری به کهش وتی: نه ی پیغه مبهه ری خوا نه وه له بهر نه ویه که کور ی پورته؟ پیغه مبهه ﷺ رمنگی پرووخساری گوړاو تیک چوو، پاشان فهرمووی: ((نه ی زوبهیر باخه کهمت ئاو بده پاشان ئاومکه راگره تا ئاومکه بگه رپته وه بن دارخورماکان، له پاشان ئاومکه به ره لاکه بو دراوسی کهمت)) وه پیغه مبهه ﷺ نه وه ی مافی زوبهیر بوو به ته وای پیندا له بریار یکی روون و

(۱) پروانه: ۳۶۰.

(۲) جوگه، ناویکه له بهرزاییموه دپته خوارموه بو دشت.

راشکاودا کاتی بیاوه نه نصارییه که رقی ههستان، بېشتر رېنمایى ههردووکیانی کرد به کاریک بو ههردووکیان چاکترو ئاسانتر بوو. (زووبهیر ووتی) جا ئهم نایهتانه تهنها وبهس لهو بارمیهوه دابهزین. ((نهخیر (وانییه کهخویان به باومردار نیشان ددهمن) سویند به پهرومردگارت برودار نین تا تو نهکهنه دادومر له ههر ئازاوه و دووبهرمکییهکی نیوانیاندا).

۱۳ - باب: ﴿ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّسَاءِ ﴾

۴۵۸۶ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَوْشَبٍ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «مَا مِنْ نَبِيٍّ يَمْرُضُ إِلَّا خَيْرٌ بَيْنَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ». وَكَانَ فِي شَكْوَاهُ الَّذِي قُبِضَ فِيهِ أَخَذَتْهُ بَحَّةٌ شَدِيدَةٌ فَسَمِعَتْهُ يَقُولُ ﴿ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّسَاءِ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ ﴾ (۱) النَّسَاءُ: فَعَلِمْتُ أَنَّهُ خَيْرٌ.

۱۳ - باسیک: ((جا ئهوانه له گه‌ل کهسانیکن که خوا بههره‌ی رشتوو بهسهریاندا له پیغه‌مبه‌ران))

۴۵۸۶ - عایشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ده‌لی: له پیغه‌مبه‌ری خوام ﷺ بیست دمیفرموو: ((ههر پیغه‌مبه‌ریک نه‌خوش کهوتبی سهرپشک کراوه له نیوان دونیاو دواپوژدا))، ئه‌نجا (پیغه‌مبه‌ر ﷺ) لهو نه‌خوشییه‌یدا که تیدا گیانی کپشرا ده‌نگ گری و سه‌ختیه‌کی توندی تووش بوو، جا گویم لی بوو دمیفرموو: ((له‌گه‌ل ئه‌وانه‌دا (کو‌مکه‌رموه) که خوا بههره‌ی رشتوو بهسهریاندا له پیغه‌مبه‌ران و راستگو‌یان وشه‌هیدان وپیاوچاکان))، (عایشه) ده‌لی: نیت زانیم که (پیغه‌مبه‌ر ﷺ) سهرپشک کراوه.

۱۴ - باب: قوله: ﴿وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ

وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا﴾ (٧٥) النساء:

۴۵۸۷ - حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ قَالَ: كُنْتُ أَنَا وَأُمِّي مِنَ الْمُسْتَضْعَفِينَ^(۱).

۱۴ - باسیک: ئەم فەرمايشتهی خواى گهوره: (ئەوه
چیتانە (به چ بیانویهک) جهنگ ناکهن له پیناو خوادا و
له پیناو چهوساوهکان له پیاوان و ئافرهتان و مندالان که
دهلێن: ئەهی پهروهردگارمان رزگارمان کهی لهم شارە که
خه لکه کهی سته مکارن)

۴۵۸۷ - عوبهیدوللا دهلی: له عهبدوللای کورێ عهباسم ﷺ بیست وتی: من
خۆم و دایکم له چهوساومکان بووین.

۴۵۸۸ - حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، أَنَّ ابْنَ

عَبَّاسٍ تَلَا ﴿إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ﴾ (٧٥) النساء: قَالَ: كُنْتُ أَنَا وَأُمِّي

مِمَّنْ عَذَّرَ اللَّهُ^(۲) وَيَذْكُرُ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﴿حَصَرَتْ﴾ (٩٠) النساء: صَافَتْ ﴿تَلَوُا﴾ (١٣٥) ﴿

النِّسَاءِ: أَلَسِنَتَكُمْ بِالشَّهَادَةِ. وَقَالَ غَيْرُهُ الْمُرَاعَمُ الْمُهَاجِرُ. رَاغَمْتُ هَاجَرْتُ قَوْمِي.

﴿مَوْفُوتًا﴾ (١٣٦) النساء: مَوْفُوتًا وَفْتَهُ عَلَيْهِمْ.

(۱) بروانه: ۱۳۵۷.

(۲) بروانه: ۱۳۵۷.

۴۵۸۸ - ئیبنو ئەبی مولەیکە دەگێڕێتەوه که عەبدوللای کۆری عەبباس (ع) ئەم نایەتە ی خۆیندەوه (بێجگە لەو چەوساوانە ی که لە پیاوان و نافرمتان و مندالان) وتی: من خۆم و دایکم لەو کەسانە بووین خوا بە خاوەن بیانووی داینابووین. وه لە عەبدوللای کۆری عەبباسەوه (ع) دەگێڕنەوه ووتووێتە: ﴿حَصِرْتُ﴾: (دلیان) تەنگ و ناپەرەمت بوو. ﴿تَلَوْتُ﴾: زمانتان بە شایەتی دان بێیچنەوه^(۱).
 جگە عەبدوللای کۆری عەبباس (ع) دەلی: (الْمُرَاغَمُ): شوین و ولاتی کۆج بو کراو (رَاغَمْتُ) واتە: خزمەکانم بەجی هیشت. ﴿مَوَقُوتًا﴾: کاتەکە ی کاتیکی دیاریکراوه بۆیان.

۱۵ - باب: قوله: ﴿فَمَا لَكُمْ فِي النَّفَقِينَ فَتَتَيْنِ وَاللَّهِ أَزْكُسُهُمْ بِمَا كَسَبُوا﴾ (النساء):

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ﴿أَزْكُسُهُمْ﴾ (النساء): بَدَّدَهُمْ. فِتْنَةٌ: جَمَاعَةٌ.

۱۵ - باسیک: ئەم فەرمايشته ی خوا ی گەرە: (ئەوه چیتانە دەر بارە ی دووروەکان بوونەتە دوو دەستە لەکاتیکیدا خوا ئەوانی گەراندۆتەوه بۆ بی باوەری) بەهۆی کردەوهکانیەوه.

عەبدوللای کۆری عەبباس (ع) دەلی: ﴿أَزْكُسُهُمْ﴾: تەفروتونای کردوون، کۆرو کۆمەلانی تیکداوه. (فِتْنَةٌ): کۆمەلێک، دەستە یەک.

(۱) واتە: شایەتیدانمکە بێچەوانە بدمن.

٤٥٨٩ - حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ، قَالَا: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَدِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ رضي الله عنه ﴿فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِتْنَةٍ﴾ (٨٨) ﴿النِّسَاءِ: رَجَعَ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ مِنْ أَحَدٍ، وَكَانَ النَّاسُ فِيهِمْ فِرْقَتَيْنِ فَرِيقٌ يَقُولُ: أَقْتُلْهُمْ، وَفَرِيقٌ يَقُولُ: لَا. فَتَرَكْتُ: ﴿فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِتْنَةٍ﴾ (٨٨) ﴿النِّسَاءِ: وَقَالَ: «إِنَّهَا طَيِّبَةٌ تَنْفِي الْحَبْتَ كَمَا تَنْفِي النَّارُ حَبْتَ الْفِضَّةِ»^(١).

٤٥٨٩ - عه‌بدو‌للا‌ی کوردی یه‌زید له‌ زمیدی کوردی سابیته‌وه رضي الله عنه ده‌گپ‌ریته‌وه د‌مبار‌ه‌ی ئه‌م نایه‌ته‌: (ئه‌وه‌ چیتانه‌ د‌مبار‌ه‌ی دو‌ورو‌ه‌کان بو‌ونه‌ته‌ دوو‌ ده‌سته‌) وتی: که‌سانیک له‌ هاوه‌لانی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ له‌ ئو‌حو‌ود گه‌رانه‌وه‌ (بو‌ مه‌دینه‌) خه‌لکه‌که‌ د‌مبار‌میان دوو‌ ده‌سته‌ بو‌ون: ده‌سته‌یه‌کیان د‌میان‌ووت: (ئه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ) جه‌نگیان له‌ د‌ژ بکه‌و بیان‌کو‌ژه. ده‌سته‌یه‌کیش د‌میان‌ووت: نه‌خ‌یر (جه‌نگیان مه‌که‌) ئیت‌ر ئه‌م نایه‌ته‌ دابه‌زی: (ئه‌وه‌ چیتانه‌ د‌مبار‌ه‌ی دو‌ورو‌ه‌کان بو‌ونه‌ته‌ دوو‌ ده‌سته‌) وه‌ (پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ) فه‌رمو‌وی: ((بی‌گومان مه‌دینه‌ خاو‌ینه‌ تاوان و‌ خراپه‌ له‌ خو‌ی دو‌ور ده‌خاته‌وه‌ هه‌ر‌چو‌نیک نا‌گر ژه‌نگ و‌پ‌یسی زیو‌ لاده‌بات)).

باب^(٢): ﴿وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ أَذَاعُوا بِهِ﴾ (٨٢) ﴿النِّسَاءِ: أَفْشَوْهُ.

﴿يَسْتَنْبِطُونَهُ﴾ (٨٣) ﴿النِّسَاءِ: يَسْتَخْرِجُونَهُ. ﴿حَسِبًا﴾ (٨٦) ﴿النِّسَاءِ: كَافِيًا﴾ (٨٧) ﴿إِلَّا أَنْتَا﴾ (١١٧) ﴿النِّسَاءِ: الْمَوَاتَ حَجْرًا أَوْ مَدْرًا وَمَا أَشْبَهَهُ. ﴿مَرِيدًا﴾ (١١٧) ﴿النِّسَاءِ: مُمْتَرِدًا. ﴿فَلْيَبْتِكُنْ﴾ (١١٨) ﴿النِّسَاءِ: بَتَّكَهْ قَطَعَهُ. ﴿قِيلًا﴾ (١٢٢) ﴿النِّسَاءِ: وَقَوْلًا وَاحِدًا، طُبِعَ: خُتِمَ^(٣).

(١) پروانه: ١٨٨٤.

(٢) ئه‌م سه‌رباسه‌ له‌ پ‌یوا‌یه‌تی ئه‌بو‌ زه‌رو سه‌معانی‌دا ها‌توه‌ له‌وانی تر‌دا نیه‌.

(٣) پروانه: ١٨٨٤.

- باسیک: (وه کاتیکی ههوالیکیان پیبگات دهر باره‌ی ئاسایش و هیمنایه‌تی یان له باره‌ی ترسه‌وه بلاوی ده‌که‌نه‌وه)

﴿أَذَاعُوا﴾: بلاوی ده‌که‌نه‌وه، ناشکرای ده‌که‌ن. ﴿يَسْتَبْطُونَهُ﴾: راستی هه‌واله‌که
دهرده‌هینن. ﴿حَسِيْبًا﴾: به‌سه (چاودیر بئ، ناگادار بئ). ﴿إِلَّا إِنَّا﴾: بئ گیان
به‌رد بئ یان خوڵ یان شتی له‌و جوړه بیتیکی ناولینراوی مینه‌یه^(۱)، ﴿مَرِيْدًا﴾:
سه‌رکه‌ش و یاخی. ﴿فَلْيَبْتَكَنْ﴾: (گویچکه‌ی نازده‌له‌کان) دهرپن (بَتَكُهُ) واته:
برې، هرتانی. ﴿قِيْلًا﴾ له‌گه‌ل (قَوْلًا) یه‌ک مانایان هه‌یه واته: قسه و ووته.
(طَبَعَ): مۆرنراوه، مۆرکراو.

۱۶ - باب: ﴿وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُّتَعَمِدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ ۖ﴾ النساء

۴۵۹۰ - حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، حَدَّثَنَا مُغِيرَةُ بْنُ النُّعْمَانِ، قَالَ: سَمِعْتُ
سَعِيدَ بْنَ جُبَيْرٍ قَالَ: آيَةُ اخْتَلَفَ فِيهَا أَهْلُ الْكُوفَةِ، فَرَحَلْتُ فِيهَا إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ فَسَأَلْتُهُ
عَنْهَا، فَقَالَ: نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ ﴿وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُّتَعَمِدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ

﴿النساء﴾: هِي آخِرُ مَا نَزَلَ وَمَا نَسَخَهَا شَيْءٌ.

(۱) بته‌رستان ناوی مینه‌یان له بته‌کانیان ده‌نا وهک (لات و مناة و العزی).

۱۶ - باسیک: (وه هه‌رکه‌سیک باوه‌رداریک به‌ده‌ست ئه‌نقه‌ست بکوژیت ئه‌وه تۆله‌ی ئه‌وه که‌سه دۆزه‌خه‌)

۴۵۹۰ - موغیره‌ی کوری نوعمان ده‌لی: له‌ سه‌عیدی کوری جوبه‌یرم بیست وتی: خه‌لکی کوفه‌ دهرباره‌ی (حوکه‌ی) ئایه‌تی‌ک رایان جیاواز بوو، جا منیش دهرباره‌ی ئه‌وه ئایه‌ته ^(۱) سه‌فه‌رم کرد بو‌ لای عه‌بدو‌للا‌ی کوری عه‌بباس علیه‌‌السلام له‌باره‌ی ئایه‌ته‌که‌وه‌ پرسیارم لی کرد نه‌ویش وتی: نه‌م ئایه‌ته (له‌وباره‌یه‌وه) دابه‌زی (وه هه‌رکه‌سیک باوم‌رداریک به‌ده‌ست ئه‌نقه‌ست بکوژیت ئه‌وه تۆله‌ی ئه‌وه که‌سه دۆزه‌خه‌)، ئه‌وه ئایه‌ته‌ که‌تایه‌ته (له‌وه‌ باره‌یه‌وه) دابه‌زیوه و هه‌یج شتی‌ک (حوکه‌مه‌که‌ی) نه‌سپو‌مه‌ته‌وه‌.

۱۷ - باب: ﴿وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْفَقَ إِلَيْكُمْ أَسْلَمَ لَسْتَ مُؤْمِنًا﴾ النساء: ۹۱

السُّلْمُ، وَالسَّلَامُ، وَالسَّلَامُ وَاجِدٌ.

۴۵۹۱ - حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو، عَنْ عَطَاءٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه ﴿وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْفَقَ إِلَيْكُمْ أَسْلَمَ لَسْتَ مُؤْمِنًا﴾ النساء: ۹۱ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: كَانَ رَجُلٌ فِي غَنِيمَةٍ لَهُ فَلَحِقَهُ الْمُسْلِمُونَ فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ، فَقَتَلُوهُ وَأَخَذُوا غَنِيمَتَهُ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ فِي ذَلِكَ إِلَى قَوْلِهِ: ﴿عَرَضَ الْحَيَوَةُ﴾ النساء: ۹۱ تِلْكَ الْغَنِيمَةُ. قَالَ قَرَأَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ﴿أَسْلَمَ﴾ النساء.

(۱) واته، حوکه‌مه‌که‌ی جه‌سپاوه و نه‌کوژاوه و نه‌سپاو‌مه‌ته‌ به‌تایه‌تی تر یان فه‌رمو‌وده‌ی بی‌قه‌مه‌یر علیه‌‌السلام.

۱۷ - باسیک: (وه بهو کهسانه‌ی که سلاو (ی مسولمانانه) تان لی ده‌که‌ن مه‌لین تو بروادر نیت)

ئهم سی وشه‌یه (السُّلَمُ) و (السَّلَمُ) و (السَّلَامُ)^(۱) له مانادا به‌کن، (که‌بریتییه له گه‌ردن که‌چی و گوپ‌رایه‌لی و فه‌رمانبه‌رداری).

۴۵۹۱ - عه‌مر له عه‌تاوه له عه‌بدو‌للا‌ی کور‌ی عه‌بباسه‌وه ﴿﴾ ده‌گی‌ر‌پ‌ته‌وه د‌م‌ر‌بار‌ه‌ی ئهم نایه‌ته: (وه بهو کهسانه‌ی سلاو (ی مسولمانانه) تان لی ده‌که‌ن مه‌لین تو بروادر نیت)، (عه‌تا) وتی: عه‌بدو‌للا‌ی کور‌ی عه‌بباس وتی: پیاویک لای چه‌ند سه‌ریک کار و به‌رخ‌ی خویدا بوو، ئه‌نجا د‌م‌سته‌یه‌ک له مسولمانان^(۲) پی‌ی گه‌شتن، پیاوه‌که وتی: (السَّلَامُ عَلَیْکُمْ) سلاوتان لی بی^(۳) به‌لام کوشتیان و کار و به‌رخ‌ه‌که‌یان برد، بهو هو‌یه‌وه خوی گه‌وره ئهم نایه‌ته‌ی دابه‌زاند تا ده‌گاته: ﴿عَرَضَ الْحَيَوَةُ الدُّنْيَا﴾ ﴿النِّسَاء:﴾^(۴) مه‌به‌ست پی‌ی ئهو کارو به‌رخانه‌یه، عه‌تا ده‌لی: عه‌بدو‌للا‌ی کور‌ی عه‌بباس به ﴿السَّلَامُ﴾: خویندییه‌وه.

۱۸ - باب: ﴿لَا يَسْتَرَى الْقَتِيدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْجَاهِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ ﴿النِّسَاء:﴾

۴۵۹۲ - حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ صَالِحِ بْنِ كَيْسَانَ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي سَهْلُ بْنُ سَعْدٍ السَّاعِدِيُّ أَنَّهُ رَأَى مَرْوَانَ بْنَ الْحَكَمِ

((۱)) به‌ه‌رس‌ی شیوه‌کش وشمه‌که خویندراوتمه‌وه له قورن‌اندا.

(۲) که چه‌کدار بوون.

(۳) له گ‌پ‌را‌نه‌وه‌که‌ی نی‌مام نه‌حه‌مه‌دا ده‌لی: (وتیان تمنها له به‌ر نه‌وه سلاوی کرد خوی بیاریزی لی‌مان هی‌چی لی نه‌که‌مین).

(۴) واته، به‌مد‌وی شتومه‌ک و سامانی دونیایی دا بگه‌ر‌ن.

فِي الْمَسْجِدِ، فَأَقْبَلْتُ حَتَّى جَلَسْتُ إِلَى جَنْبِهِ، فَأَخْبَرَنَا أَنَّ زَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَمَلَى عَلَيْهِ ﴿لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ (١٥) النساء، فَجَاءَهُ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ وَهُوَ يُمْلِئُهَا عَلَيَّ، قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَاللَّهِ لَوْ أَشْطَطِيعُ الْجِهَادَ لَجَاهَدْتُ - وَكَانَ أَعْمَى - فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ ﷺ وَفَخِذُّهُ عَلَى فَخِذِي، فَتَقَلَّتْ عَلَيَّ حَتَّى خِفْتُ أَنْ تُرَضَّ فَخِذِي، ثُمَّ سَرَّيَ عَنْهُ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ ﴿غَيْرِ أُولَى الضَّرَرِ﴾ (١٥) النساء (١).

١٨ - باسیک: (دانیشتوانی (له جیهادی رپی خوا) له باوه‌رداران جگه له خاوه‌ن عوزره‌کان له‌گه‌ل تیکۆشه‌رانی رینگه‌ی خودادا یه‌کسان نین)

٤٥٩٢ - سه‌هلی کورپی سه‌عدی ساعیدی ﷺ ده‌گیرته‌وه که خۆی مه‌روانی کورپی که‌که‌می له مزگه‌وتدا (٣) بینی (دانیشتبوو)، جا منیش چوم تا له ته‌نیشته‌وه دانیستم، جا بۆی گیرامه‌وه که زمیدی کورپی سابیت ﷺ بۆی گیراومه‌وه که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئه‌و ئایه‌ته‌ی بۆ خوینده‌وه: ﴿لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ﴾ (٣) ئه‌نجا عه‌بدو‌ل‌لای کورپی ئوممی مه‌کتوم هات له‌و کاته‌دا پیغه‌مبه‌ر ﷺ ئایه‌ته‌که‌ی ده‌خوینده‌وه بۆ من عه‌بدو‌ل‌لای کورپی ئوممی مه‌کتوم وتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ سویند به‌خوا ئه‌گه‌ر بمتوانیا‌یه جیهاد بکه‌م جیهادم ده‌کرد - ئه‌و نابینا بوو - جا خوا قورئانی بۆ پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی ﷺ دابه‌زاند له‌و کاته‌دا رانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌سه‌ر رانی منه‌وه بوو، رانی زۆر قورس بوو به‌سه‌ر رانه‌وه به‌جو‌ری هه‌تا دمه‌ترسام رانه‌م ورد وخاش بی‌ت، پاشان نیگا‌که

(١) بروانه: ٢٨٣١.

(٢) مزگه‌وتی مەدینه.

(٣) پێشتر ته‌فسیرمان کرد.

کۆتایی هات ناره‌حه‌تیه‌که‌ی له‌سه‌ر لاجوو، خۆی گه‌وره‌ نه‌و (به‌شه‌ نایه‌ته‌ی) بو دابه‌زانده **﴿عَبْرُ أُولَى الضَّرَرِ﴾**:^(۱)

۴۵۹۳ - حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ **﴿عَبْرُ أُولَى الضَّرَرِ﴾** قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ **﴿لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾** (۱۵) **﴿النِّسَاءُ﴾** دَعَا رَسُولُ اللَّهِ **﴿عَبْرُ أُولَى الضَّرَرِ﴾** زَيْدًا فَكَتَبَهَا، فَجَاءَ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ، فَشَكَا ضَرَارَتَهُ؛ فَأَنْزَلَ اللَّهُ **﴿عَبْرُ أُولَى الضَّرَرِ﴾** (۱۵) **﴿النِّسَاءُ﴾**:^(۲)

۴۵۹۳ - به‌را **﴿عَبْرُ أُولَى الضَّرَرِ﴾** ده‌لی: کاتی نه‌م نایه‌ته دابه‌زی: **﴿لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾**:^(۳) پیغه‌مبه‌ری خوا **﴿عَبْرُ أُولَى الضَّرَرِ﴾** زه‌یدی بانگ کردو نووسیه‌وه، نه‌نجا عه‌بدوللای کۆری ئومی مه‌کتوم **﴿عَبْرُ أُولَى الضَّرَرِ﴾** هات و سکا‌لای نابینایی خۆی کرد به‌و هۆیه‌وه خوا **﴿عَبْرُ أُولَى الضَّرَرِ﴾** سی^(۴) دابه‌زانده.

۴۵۹۴ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ **﴿لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾** (۱۵) **﴿النِّسَاءُ﴾** قَالَ النَّبِيُّ **﴿عَبْرُ أُولَى الضَّرَرِ﴾**: «ادْعُوا فَلَنَا». فَجَاءَهُ وَمَعَهُ الدَّوَاهُ وَاللُّوْحُ أَوْ الْكِتَفُ فَقَالَ: «اُكْتُبْ: لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ». وَخَلَفَ النَّبِيُّ **﴿عَبْرُ أُولَى الضَّرَرِ﴾** ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَنَا ضَرِيرٌ. فَنَزَلَتْ مَكَانَهَا **﴿لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ عِبْرُ أُولَى الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾** (۱۵) **﴿النِّسَاءُ﴾**:^(۵)

(۱) جگه له‌ خاومن عوزرمكان (نەخۆش، کۆیر، شەل).

(۲) بڕوانه: ۲۸۳۱.

(۳) دانیش‌توان (له‌ جیهاد له‌ رێی خوا‌دا) له‌ باوم‌پ‌داران په‌م‌کسان نین.

(۴) جگه له‌ خاومن عوزرمكان (نەخۆش، کۆیر، شەل).

(۵) بڕوانه: ۲۸۳۱.

۴۵۹۴ - به‌را ﷺ ده‌لێ: کاتێ ئەم ئایه‌ته دابه‌زی: (دانیش‌توان (له‌جیهاد) له‌ باوم‌پ‌داران یه‌ک‌سان نین) پ‌ی‌غه‌م‌به‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((فلان‌ه‌که‌س بانگ‌که‌ن)) ئەو که‌سه‌ش هاته‌ خ‌زمه‌تی و‌مره‌که‌بدان و ئ‌ی‌س‌ک یان ئ‌ی‌س‌کی ده‌فه‌شان ^(۱) ی پ‌ی بوو (پ‌ی‌غه‌م‌به‌ر ﷺ) فه‌رمووی: ((بنوسه‌: ﴿لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ ^(۲) عه‌بدو‌ل‌لای کورێ نومی مه‌کتومی‌ش له‌ دوا‌ی پ‌ی‌غه‌م‌به‌ره‌وه ﷺ بوو وتی: ئە‌ی پ‌ی‌غه‌م‌به‌ری خوا ﷺ من نابینام ئ‌ی‌تر له‌ شو‌ینی ئایه‌ته‌که‌ی پ‌ی‌شوو ئەم ئایه‌ته دابه‌زی: ﴿لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ﴾ ⑩ (النساء: ^(۳)).

۴۵۹۵ - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا هِشَامٌ، أَنَّ ابْنَ جُرَيْجٍ أَخْبَرَهُمْ ح. وَحَدَّثَنِي إِسْحَاقُ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، أَخْبَرَنِي عَبْدُ الْكَرِيمِ، أَنَّ مِقْسَمًا مَوْلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ أَخْبَرَهُ، أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَخْبَرَهُ ﴿لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ ⑩ (النساء: عَنِ بَدْرِ وَالْخَارِجُونَ إِلَى بَدْرِ ^(۴)).

۴۵۹۵ - عه‌بدو‌ل‌که‌ریم ده‌لێ: می‌قسه‌م که‌ نازاد‌ک‌راو عه‌بدو‌ل‌لای کورێ حاریسه‌ بۆ‌ی گ‌یر‌پ‌ایه‌وه که‌ عه‌بدو‌ل‌لای کورێ عه‌بباس ر‌ض‌ی‌الله‌عن‌هم‌ا پ‌ی‌ی ووت: ئەم ئایه‌ته: ﴿لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ ⑩ (النساء: ده‌ریاره‌ی (غه‌زای) به‌درو ئەو مسو‌لمانانه‌ی ر‌وش‌تن بۆ‌ به‌در دابه‌زی.

(۱) ئەو که‌رسته‌انه‌ گه‌رسته‌ی نوسین بوون له‌و سه‌رده‌مه‌دا.

(۲) پ‌ی‌شته‌ر مانامان کردن بۆ‌یه‌ دووباره‌مان نه‌کر‌نه‌وه.

(۳) پ‌ی‌شته‌ر مانامان کردن بۆ‌یه‌ دووباره‌مان نه‌کر‌نه‌وه.

(۴) پ‌روانه: ۳۹۵۴.

۱۹ - باب: ﴿إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّيْنَاهُمُ الْفَالِجَةَ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضَعَفِينَ فِي

الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضَ اللَّهِ وَامِيعَةً فَهَاجَرُوا فِيهَا ﴿١٧﴾﴾ النساء

۴۵۹۶ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَزِيدَ الْمُقَرِّي، حَدَّثَنَا حَيْوَةُ وَغَيْرُهُ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَبُو الْأَسْوَدِ قَالَ: قُطِعَ عَلَى أَهْلِ الْمَدِينَةِ بَعَثُ فَأَكْتَتِبْتُ فِيهِ، فَلَقِيتُ عِكْرِمَةَ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ فَأَخْبَرْتُهُ، فَتَهَانِي عَنْ ذَلِكَ أَشَدَّ النَّهْيِ، ثُمَّ قَالَ أَخْبَرَنِي ابْنُ عَبَّاسٍ أَنَّ نَاسًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ كَانُوا مَعَ الْمُشْرِكِينَ يُكْتَرُونَ سَوَادَ الْمُشْرِكِينَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَأْتِي السَّهْمُ فَيَرْمَى بِهِ، فَيُصِيبُ أَحَدَهُمْ فَيَقْتُلُهُ أَوْ يُضْرِبُ فَيَقْتُلُ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ ﷻ ﴿إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّيْنَاهُمُ الْفَالِجَةَ

ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ ﴿١٧﴾﴾ النساء: رَوَاهُ اللَّيْثُ، عَنْ أَبِي الْأَسْوَدِ ^(۱).

۱۹ - باسیک: (بیگومان نه‌وانه‌ی که فریشته‌کان گیانیان

ده‌کیش له‌کاتی‌کدا که سته‌میان له‌خو‌یان ده‌کرد (به

کو‌چنه‌کردنیان) پی‌یان ده‌لین (ده‌بار‌ه‌ی ئاینه‌که‌تان)

له‌چیدا بوون؟ ده‌لین: ئیمه‌ چه‌وساوه‌ بووین له‌سه‌ر

زه‌ویدا (پنیان) ده‌لین مه‌گه‌ر زه‌وی خوا فراوان نه‌بوو؟ تا

کو‌چتان بک‌ردایه‌ تیا‌یدا) تا کو‌تایی ئایه‌ته‌که

۴۵۹۶ - موحه‌مه‌دی کوری عه‌بدوره‌حمان ناسراو به‌ نه‌بولنه‌سوه‌ده‌لین: له‌سه‌ر خه‌لکی شاری مه‌دینه‌ بی‌ویست کرا سو‌پایه‌ک بنیرن (بو جه‌نگ له‌گه‌ل خه‌لکی شام دا ^(۲)). منیش له‌و سو‌پایه‌دا ناوم نوسرا نه‌نجا گه‌شتم به‌ عیک‌ریمه‌ی نازادک‌راوی عه‌بدو‌للای کوری عه‌بباس (په‌زای خو‌ایان لی بی) هه‌والی

(۱) پروانه: ۷۰۸۵.

(۲) نه‌و جه‌نگه‌ بریتی بوو له‌ جه‌نگی عه‌بدو‌للای کوری زوبه‌یر ﷺ. له‌ دزی سو‌پای شام و موعاویه‌ ﷺ. إرشاد الساری: ۱۶۳/۱۰.

ناونوسینه‌که‌ی خۆم پێدا، ئه‌ویش زۆر به‌توندی پێگری ئه‌وکاره‌ی لێ کردم، له پاشان وتی: عه‌بدوللای کوری عه‌بباس ﴿١٨﴾ بۆی گێڕامه‌وه که که‌سانێکی مسوڵمان له‌گه‌ڵ بته‌هرستاندا بوون، ژماره و پرمشایی بته‌هرستانیان له دژی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ زۆر ده‌کرد، تیریک ده‌هات و ئه‌هاوێژرا و ده‌یدا له که‌سیکیان ده‌یکوشت یان به شیریکی لێ دمدر و ده‌کوژرا، به‌و هۆیه‌وه خوا ئه‌م ئایه‌ته‌ی دابه‌زاند (بێگومان ئه‌وانه‌ی فره‌شته‌کان گیانیان ده‌گێشن له کاتی‌کدا که سته‌میان له‌خوێان ده‌کرد (به‌کوچه‌کردنیان)). (ئهم فره‌موودمیه هه‌روه‌ها له‌رێگه‌ی له‌یس له ئه‌بو له‌سه‌وه‌ده‌وه گێڕاوه‌تیه‌وه.

۲۰ - باب: ﴿إِلَّا الْمُسْتَضَعْفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا

يَهْتَدُونَ سَبِيلًا﴾ النساء:

۴۵۹۷ - حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ

﴿إِلَّا الْمُسْتَضَعْفِينَ﴾ ﴿١٨﴾ النساء: قَالَ كَانَتْ أُمِّي مِمَّنْ عَذَّرَ اللَّهُ^(۱).

۲۰ - باسیک: (بێجگه له‌و چه‌وساوانه‌ی که له پیاوان و ئافره‌تان و مندالان که توانای هێچ چاره‌یه‌کیان نییه (له‌به‌ر بێ هێزی و پیریان) وه به هێچ شیوازیک پێ ده‌رناکه‌ن)

۴۵۹۷ - ثیبنو ئه‌بی موله‌یکه ده‌گێڕێته‌وه له عه‌بدوللای کوری عه‌بباسه‌وه ﴿١٨﴾ ده‌رباره‌ی ئایه‌ته‌ی وتی: (بێجگه له‌و چه‌وساوانه‌ی) وتی: دایکم له‌و که‌سانه‌ بوو خوا به‌ خاوه‌ن بیانووی دانا‌بوو.

٢١ - **بابُ قولِه:** ﴿فَأُولَٰئِكَ عَسَىٰ اللَّهُ أَن يَعْفُوَ عَنْهُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَفُوًّا غَفُورًا﴾ ﴿١١﴾ النساء ٤٥٩٨ - حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا شَيْبَانُ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: بَيْنَا النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم يُصَلِّي الْعِشَاءَ إِذْ قَالَ: «سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ». ثُمَّ قَالَ قَبْلَ أَنْ يَسْجُدَ: «اللَّهُمَّ نَجِّ عِيَّاشَ بْنِ أَبِي رَبِيعَةَ، اللَّهُمَّ نَجِّ سَلَمَةَ بْنَ هِشَامٍ، اللَّهُمَّ نَجِّ الْوَلِيدَ بْنَ الْوَلِيدِ، اللَّهُمَّ نَجِّ الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ، اللَّهُمَّ اشْدُدْ وَطَأَتَكَ عَلَى مُضَرَ، اللَّهُمَّ اجْعَلْهَا سِنِينَ كَسَنِي يُونُسَ»^(١).

٢١- باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوا‌ی گه‌وره: (ئ‌ا ئەوانه خوا ل‌ئ یان خۆش ده‌بێت وه خوا هه‌میشه چا‌وپۆشیکه‌ر و ل‌ئ خۆش بووه)

٤٥٩٨ ئەبو هورمێره رضي الله عنه ده‌لێ: له‌کاتی‌کدا پێغه‌مبه‌ر صلى الله عليه وسلم نوێژی عیشای ده‌کرد کاتی فەرمووی: (سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ)^(١) پاشان پێش ئەوه‌ی که‌سوژده ببات فەرمووی: ((خوایه عه‌ییاشی کورێ ڕه‌بیعه ڕزگارکه‌یت^(٢)، خوایه سه‌له‌مه‌ی کورێ هیشام ڕزگارکه‌یت، خوایه وه‌لیدی کورێ وه‌لید ڕزگارکه‌یت، خوایه باوم‌پداره لاواز و بێ دمه‌لاته‌کان ڕزگارکه‌یت، خوایه سزا وتۆله‌ی توند بده‌یت به‌سه‌ر موزم‌پدا، خوایه گیان گرانی و قات و قریبان به‌سه‌ردا بێنی وه‌ک قات و قیری سه‌رده‌می یوسف عليه السلام)).

(١) ڕوانه: ٨٠٤.

(٢) واته: دوا‌ی ئەوه‌ی له‌ کړنوش به‌رزبووبه‌وه ووتی (سمع الله لمن حمده).

(٣) له‌ده‌ستی کاه‌رانی هورم‌پش.

۲۲ - بابُ قولِه: ﴿وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَذًى مِنْ مَطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ

مَرْضًى أَنْ تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ ۖ﴾ (النساء: ۱۰۴)

۴۵۹۹ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ أَبُو الْحَسَنِ، أَخْبَرَنَا حَجَّاجٌ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي

يَعْلَى، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ۖ ﴿وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَذًى

مِنْ مَطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَرْضًى﴾ (النساء: ۱۰۴). قَالَ: عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ كَانَ جَرِيحًا.

۲۲ - باسی ئەم فەرمايشته‌ی خواى گه‌وره: (ئەگەر به‌هۆى بارانه‌وه نارەحمەت بوون یان نه‌خۆش بوون هیچ گوناھتان ناگات چه‌که‌کانتان دانین)

۴۵۹۹ - عەبدوللای کورێ عەباباس ۖ لەبارەى ئەم ئایەتەوه^(۱) دەئێ: لەکاتیکیدا

عەبدوڕەحمانی کورێ عەوف ۖ بریندار بوو (ئەم ئایەتە دەربارەى ئەو دابەزى)^(۲).

۲۳ - بابُ قولِه: ﴿وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ وَمَا يُتْلَى

عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ فِي نَتْمَى النِّسَاءِ ۖ﴾ (النساء: ۱۲۷)

۴۶۰۰ - حَدَّثَنَا عُيَيْنُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ،

عَنْ عَائِشَةَ ۖ ﴿وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ ۖ﴾ إِلَى قَوْلِهِ ۖ

وَرَغَبُونَ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ ۖ﴾ (النساء: ۱۲۷). قَالَتْ: هُوَ الرَّجُلُ تَكُونُ عِنْدَهُ الْيَتِيمَةُ، هُوَ وَلِيُّهَا

(۱) واتە: (ئەگەر به‌هۆى بارانه‌وه نارەحمەت بوون یان نه‌خۆش بوون).

(۲) له‌ نوسخەبەمکى بوخاریدا هاتوو. بڕوانە: إرشاد السارى، ۳۲۵/۱۰.

وَوَارِثُهَا، فَأَشْرَكَتُهُ فِي مَالِهِ حَتَّى فِي الْعِدْقِ، فَيَرْعَبُ أَنْ يَنْكِحَهَا، وَيَكْرَهُ أَنْ يُزَوِّجَهَا رَجُلًا، فَيَشْرِكُهُ فِي مَالِهِ مِمَّا شَرِكْتُهُ، فَيَعْضَلُهَا، فَتَزَلُّ هَذِهِ الْآيَةُ^(۱).

۲۳- باسی ئەم فەرمايشتهی خواى گهواره: (ئەى موحەممەد ﷺ) دەربارەى ئافرەتان پرسیارت لى دەکەن بلى: خوا وهلامتان دەداتەوه دەربارەیان، وه ئەوهى بهسەرتاندا دەخوینریتەوه له قورئاندا (وهلامیکه) له بارەى کچانى هەتیوهوه

۶۱۰۰- هیشامى كورى عوروه له باوكیهوه دهگێڕیتەوه ئەویش له عائیشەوه ﷺ گێڕاپهوه دەربارەى ئەم ئایەته: (دەربارەى ئافرەتان پرسیارت لى دەکەن بلى خوا وهلامتان دەداتەوه دەربارەیان)، تا دهگاته ئەم فەرمايشتهى خوا (وه چهزناکەن مارمیان کەن) عائیشە ﷺ دەلى: (مەبەست بەم ئایەته) ئەو پیاومیه کچیکى هەتیوى (خزمى خوى) لایەتى خوى سەرپەرشتیار و میراتگریتى، جا کچه هەتیوهکه بویه هاوبەشى پیاوهکه له مال و سامانیدا هەتا له دارخورماشدا^(۲)، جا پیاوهکه چهز ناکات مارهى کات و چهزیش ناکات و پى خوش نییه مارهى کات بو پیاوى، ئەوسا ئەو پیاوه (زاواکه) ببیتە هاوبەشى ئەم (سەرپەرشتیارهکه) له مال و سامانیدا، بهو جوړه کچهکه بوویه هاوبەشى لهبەر ئەوه رێگری شووکردنى لى دمکات، ئیتر بهو هۆیهوه ئەو ئایەته دابهزى.

(۱) بروانه: ۲۴۹۴.

(۲) البَقَر: ئەگەر پیتی (ع) سەری هەبیت بەمانای دارخورمايه، بەلام ئەگەر ژێرى هەبیت بەمانای پەلى شووومبووى

دارخورمايه. له فەرموودمکهدا بهمهردوو شیوهکه هاتوو. بروانه: ارشاد السارى، ۱۶۷/۱۰.

۲۴ - باب: ﴿وَإِنْ أَمْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَیْلِهَا نُشُورًا أَوْ إِعْرَاصًا﴾ ﴿۱۲۸﴾ النساء

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ﴿شِقَاقٌ﴾ ﴿۲۵﴾ النساء: تَفَاسُدُ. ﴿وَأُخْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ﴾ ﴿۱۲۸﴾ النساء: هَوَاهُ فِي الشَّيْءِ

يَحْرِصُ عَلَيْهِ ﴿كَالْمُعْلَقَةِ﴾ ﴿۱۲۹﴾ النساء: لَا هِيَ أَيْمٌ وَلَا ذَاتُ زَوْجٍ. ﴿نُشُورًا﴾ ﴿۱۲۸﴾ النساء: بُعْضًا.

٤٦٠١ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِقَاتٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ

عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: ﴿وَإِنْ أَمْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَیْلِهَا نُشُورًا أَوْ إِعْرَاصًا﴾ ﴿۱۲۸﴾ النساء: قَالَتْ: الرَّجُلُ

تَكُونُ عِنْدَهُ الْمَرْأَةُ لَيْسَ بِمُسْتَكْتَرٍ مِنْهَا، يُرِيدُ أَنْ يُفَارِقَهَا، فَتَقُولُ: أَجْعَلْكَ مِنْ شَأْنِي فِي حِلٍّ.

فَنَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِي ذَلِكَ^(۱).

۲۴ - باسیک: (وه نه‌گهر ئافرمتیک ترسا له گوئ پینه‌دان

یان پشت هه‌لکردنی می‌رده‌که‌ی)^(۲)

عه‌بدوللای کوری عه‌باس ر. ده‌لی: ﴿شِقَاقٌ﴾: ناکوکی و نیوان خراب

بوون. ﴿وَأُخْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ﴾: هه‌زکردنی له شتی‌ک و سووربوونی له‌سه‌ری

﴿كَالْمُعْلَقَةِ﴾: ئافرمتیکه نه بی می‌رده نه می‌رد داره. ﴿نُشُورًا﴾: رقی لی بوون و

بوغزاندن.

٤٦٠١ - عائِشه ر. دهرباره‌ی ئه‌م ئایه‌ته: (وه نه‌گهر ئافرمتیک ترسا له گوئ

پینه‌دان یا پشت هه‌لکردنی می‌رده‌که‌ی) ده‌لی: پیاوی‌ک هاوسه‌ریکی هه‌یه

نایه‌وی‌ت درێژه به ژبانی هاوسه‌ری بدات له‌گه‌لیدا و ده‌یه‌وی ته‌لاقی بدات ولێی

جیابیت‌ه‌وه، ئافرمت‌که‌ش ده‌لی: سه‌بارمت به هه‌ق و مافی خو‌م گه‌ردنت نازاد

ده‌که‌م، ئه‌وسا ئه‌م ئایه‌ته له‌و بارمیه‌وه دابه‌زی.

(۱) بروانه: ۲۴۵۰.

(۲) به‌شیوه‌ی تریش مانا کراوه، (ئافرمتیک له‌ رقی لی بوون و سه‌رحینی نه‌کردنی می‌رده‌که‌ی ترسا).

۲۵ - باب: ﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ﴾ النساء

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: أَسْفَلَ النَّارِ ﴿نَفَقًا ۝۳۵﴾ الْأَنْعَام: سَرَبًا.

۴۶۰۲ - حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ: حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ، عَنِ الْأَسْوَدِ، قَالَ: كُنَّا فِي حَلَقَةِ عَبْدِ اللَّهِ، فَجَاءَ حُدَيْفَةُ حَتَّى قَامَ عَلَيْنَا، فَسَلَّمَ ثُمَّ قَالَ: لَقَدْ أُنْزِلَ النَّفَاقُ عَلَى قَوْمٍ خَيْرٍ مِنْكُمْ. قَالَ الْأَسْوَدُ: سُبْحَانَ اللَّهِ! إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ ﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ يَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا ۝۳۵﴾ النساء: فَتَبَسَّمَ عَبْدُ اللَّهِ، وَجَلَسَ حُدَيْفَةُ فِي نَاحِيَةِ الْمَسْجِدِ، فَقَامَ عَبْدُ اللَّهِ فَتَفَرَّقَ أَصْحَابُهُ، فَرَمَانِي بِالْحَصَا، فَأَتَيْتُهُ فَقَالَ حُدَيْفَةُ: عَجِبْتُ مِنْ صَحِيحِهِ، وَقَدْ عَرَفَ مَا قُلْتُ، لَقَدْ أُنْزِلَ النَّفَاقُ عَلَى قَوْمٍ كَانُوا خَيْرًا مِنْكُمْ، ثُمَّ تَابُوا فَتَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ.

۲۵ - باسیک: (بیگومان دووروهکان له خانه و تهبهقی هه ره ژیره وهدان)

عبداللای کوری عهباس ﴿﴾ دهلی: ﴿الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ﴾: تهبهقی هه ره ژیره وهی ناگری دۆزه خه. ﴿نَفَقًا﴾: تونیل، چوخمه.

۴۶۰۲ - ئیبراهیم وتی: ئه سوود دهلی: له ئه لقهی (دهرسی) عهبدوللا دا ﴿﴾ بووین ئه نجا حوزمیفه هات و به سه رمانه وه وهستا و سه لامی لی کردین، پاشان وتی: سویند به خوا ئایه تی نیفاق دابه زینرا بو سه ر که سانیک له ئیوه جاکتر بوون، ئه سوود وتی: پاك و بیگهردی بو خوا بیگومان خوی گه وه دهفه رمووی: (به راستی دووروهکان له خانه و تهبهقی هه ره ژیره وهی دۆزه خدان)، عهبدوللاش زمرده خه نه یه کی کرد و حوزمیفهش له سوچیکی مزگه وته که وه دانیشت، عهبدوللا هه لسا وهاورپیکانی بلأومیان لی کرد (ئه سوود دهلی) جا

(حوزمیفه) به‌ردیکی بچوکی بو‌ هاویشتم منیش چومه لای حوزمیفه و وتی؛
پیکه‌نینه‌که‌ی (عه‌بدوللا) م لا سه‌یر بوو، سویند به‌خوا به‌چاکی دمزائم چیم
ووتوه و وه‌لاهی نایه‌تی دوورویی بو‌ سهر که‌سانیک دابه‌زی له‌ئیه‌وه چاکتریوون،
له‌ پاشان نه‌و که‌سانه ته‌وبه‌یان کرد و خواش ته‌وبه‌که‌ی لی قه‌بول کردن.

۲۱ - **بابُ قَوْلِهِ: ﴿إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ**

وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطَ وَعِيسَىٰ وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهَارُونَ وَسُلَيْمَانَ ۖ وَالتَّوْحِيدَ ۚ﴾ النساء:

۴۶۰۳ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ سُفْيَانَ قَالَ: حَدَّثَنِي الْأَعْمَشُ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ أَنْ يَقُولَ: أَنَا خَيْرٌ مِنْ يُونُسَ بْنِ مَتَّى»^(۱).

۲۱ - **باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوا‌ی گه‌وره: (به‌راستی ئی‌مه**

نیگامان بو‌ کردی وه‌ک چۆن نیگامان کرد بو‌ نووح ﷺ وه‌ بو‌

پێغه‌مبه‌ره‌کانی پاش ئەو وه‌ نیگامان کرد بو‌ ئیبراهیم و

ئیسماعیل و ئیسحاق و یه‌عقوب ﷺ وه‌ نه‌وه‌کانی یه‌عقوب

عیسا و ئەیوب و یونس و هارون و سوله‌یمان ﷺ)

۴۶۰۳ - عه‌بدوللا ﷺ له‌ پێغه‌مبه‌رموه ﷺ گێڕایه‌وه که‌ فهرمووی: ((بو‌ هیج

که‌سێک ر‌ه‌وا نییه‌ که‌ ب‌ل‌ی: من^(۲) له‌ یونسی کوری مه‌تتا ﷺ چاک‌ترم).

۴۶۰۴ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَنَانَ، حَدَّثَنَا فُلَيْحٌ، حَدَّثَنَا هِلَالٌ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي

هُرَيْرَةَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَنْ قَالَ: أَنَا خَيْرٌ مِنْ يُونُسَ بْنِ مَتَّى فَقَدْ كَذَبَ»^(۱).

(۱) بر‌وانه: ۳۴۱۲.

(۲) د‌گونج‌ی مه‌بستی به‌ (من) خودی که‌سه‌که‌ ب‌یت یان مه‌بست خودی پێغه‌مبه‌ر ب‌یت ﷺ.

٤٦٠٤ ئەبو هورەیره رضی اللہ عنہ لە پیغەمبەرەوه ﷺ دگێڕێتەوه که فەرموویەتی: ((هەرکەس بۆی: من^(٢) لە یونسی کوری مەنتا رضی اللہ عنہ چاکترم، ئەوه بێگومان بەدنیایییەوه درۆی کردووه)).

٢٧ - باب: ﴿يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ﴾ إِنْ أَمْرُكَ هَٰذَا فَكُلْ مِنْهُ وَلَا تَبْذُرْهُ

أُخْتُ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ ﴿١٧﴾ النساء
وَالْكَلَالَةُ: مَنْ لَمْ يَرِثْهُ أَبٌ أَوْ ابْنٌ، وَهُوَ مَصْدَرٌ مِنْ تَكَلَّلَهُ النَّسَبُ.
٤٦٠٥ - حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، سَمِعْتُ الْبَرَاءَ رضی اللہ عنہ قَالَ: أَخِرُ سُورَةٍ نَزَلَتْ بَرَاءَةً، وَآخِرُ آيَةٍ نَزَلَتْ ﴿يَسْتَفْتُونَكَ﴾ رضی اللہ عنہ النساء^(٣).

٢٧ - باسیک: ((ئەو موحەممەد ﷺ) داواى فەتواتى لى دەکەن بۆی: خوا فەتواتان بۆ دەدات دەربارەى کەلالە^(٤)، ئەگەر پیاویک مردوو منداڵى نەبوو تەنھا خوشکێکى هەبوو ئەوه نیوهى میراتى برا مردوووەکەى دەکەوێ، وه (ئەگەر ئافرەتێ بمرى و تەنھا برایهکى هەبێ) ئەو برايه میراتى خوشکە مردوووەکەى هەمووى دەبات، ئەگەر خوشکەکە منداڵى نەبێت)

(ئیمامى بوخارى دەلی: (الْكَلَالَةُ) کەسێکە نەباوکى هەبێت میراتى لى ببات نە کور، وشەى (کَلَالَةُ) چاوەگو له (تَكَلَّلَهُ النَّسَبُ)^(٥) هاتوو و وەرگیراوه.
٤٦٠٥ جەرا رضی اللہ عنہ دەلی: کۆتا سوڤەت دابەزێبى سوڤەتى بەرائەتە و کۆتا ئایەتیش دابەزێبى ئایەتى: ﴿يَسْتَفْتُونَكَ﴾: یە.

(١) ٣٤١٥: ٣٤١٥.

(٢) دىگونجى مەبەستى بە (من) خودى کەسەکە بێت یان مەبەست خودى پیغەمبەر بێت ﷺ.

(٣) ٤٣٦٤: ٤٣٦٤.

(٤) کەلالە: کەسێکە نەوه و کور و باوک و باپیری نەبێت.

(٥) (تَكَلَّلَهُ النَّسَبُ): واتە، نەسەبەکى بۆ دێتەوه دگێڕێتەوه یان هەردوو سەر نەسەبى دگێڕێتەوه سەرى باوکى و سەرى کورى خۆى کە هەجیان نییه.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۵ - سورة المائدة

۱ - باب

﴿ حُرْمٌ ۱ ﴾ المائدة: وَاحِدَهَا حَرَامٌ. ﴿ فِيمَا نَقَضِهِم ۱۳ ﴾ المائدة: يَنْقُضُهُمْ. ﴿ أَلَّتِي ۱ ﴾ كَتَبَ اللَّهُ ۲۱ ﴾ المائدة: جَعَلَ اللَّهُ ﴿ تَبَوَّأَ ۳۹ ﴾ المائدة: تَحْمِلُ ﴿ دَابْرَةٌ ۵۲ ﴾ المائدة: دَوْلَةٌ. وَقَالَ غَيْرُهُ الْإِعْرَاءُ

التَّسْلِيْطُ. ﴿ أُجُورُهُنَّ ۵ ﴾ المائدة: مُهُورُهُنَّ. قَالَ سُفْيَانُ مَا فِي الْقُرْآنِ آيَةٌ أَشَدُّ عَلَيَّ مِنْ: ﴿ لَسْتُمْ عَلَى شَيْءٍ حَتَّى تُقِيمُوا التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ ۶۸ ﴾

المائدة: (مَخْمَصَةٌ): مَجَاعَةٌ. ﴿ وَمَنْ أَحْيَاهَا ۳۳ ﴾ المائدة: يَعْنِي مَنْ حَرَّمَ قَتْلَهَا إِلَّا بِحَقِّ حَيِّ النَّاسِ مِنْهُ جَمِيعًا. ﴿ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا ۱۸ ﴾ المائدة: سَبِيلًا وَسُنَّةً. ﴿ وَمُهِيمًا ۱۸ ﴾ المائدة: الْأَمِينُ، الْقُرْآنُ أَمِينٌ عَلَى كُلِّ كِتَابٍ قَبْلَهُ.

به ناوی خوامی به خشنده می ماهره بان

۵ - ته فسیری سوره تی مائیده

۱ - باسیک

﴿ حُرْمٌ ﴾: کوویه، تاکه کهی (حَرَامٌ) ه. ﴿ فِيمَا نَقَضِهِم ﴾: به هه لوه شانندنه وهیان.

﴿ أَلَّتِي كَتَبَ اللَّهُ ﴾: نه وهی خوا دایناوه ^(۱) (گوناهی من و خوت)، ﴿ تَبَوَّأَ ﴾:

(۱) تیر: بهمانای بگهرته وه.

هەل بگریت. ﴿دَاۤرَةُ﴾: به‌لایه‌کی گه‌وره که چه‌رخ‌ی زه‌مانه دمی‌هینیت‌ه
 بی‌شه‌وه و هه‌موان ده‌گریته‌وه. وه جگه له سودی ده‌لی: ﴿دَاۤرَةُ﴾: هاندان بۆ
 خراپه‌کاری، زال کردنی که‌سانی تر به‌سه‌ریاندا. ﴿أُجُورُهُنَّ﴾: مارمی
 ئا‌فرمتان. سوفیان ده‌لی: له هه‌موو قورئاندا ئایه‌تیک نییه به‌قه‌در نهم ئایه‌ته
 به‌لای منه‌وه سه‌خت و قورس بیت: (ئێوه له‌سه‌ر هیچ شتیک نین هه‌تا به ریک
 وراستی په‌پرەوی ته‌ورات و ئینجیل و ئه‌و قورئانه نه‌که‌ن که هینراومه
 خواره‌وه بۆتان له لایه‌ن په‌روهرگارتانه‌وه). (مَخْمَصَةُ): برسیتی. ﴿وَمَنْ أَحْيَاهَا﴾
 ﴿: واته: هه‌ر که‌س کوشتنی که‌سیک حه‌رام کات مه‌گه‌ر هه‌قی بیت بکو‌زیت،
 نه‌وه هه‌موو خه‌لک به‌هۆیه‌وه زیندو بوونه‌ته‌وه. ﴿شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا﴾: رێبازو
 رێگایه‌ک. (المُهَيِّمِينَ): چاودێر و پارێزەر، قورئان پارێزمری هه‌موو کتیبیک
 (ناسمانی) بپیش خۆیه‌تی.

۲ - بابُ قولِه: ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾ المائدة

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ﴿مَخْمَصَةٌ﴾ المائدة: مَجَاعَةٌ.

٤٦٠٦ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ قَيْسٍ، عَنْ طَارِقِ بْنِ
 شِهَابٍ قَالَتِ الْيَهُودُ لِعُمَرَ: إِنَّكُمْ تَقْرءُونَ آيَةً لَوْ نَزَلَتْ فِيْنَا لَاتَّخَذْنَاهَا عِيْدًا. فَقَالَ عُمَرُ: إِنِّي
 لَأَعْلَمُ حَيْثُ أُنْزِلَتْ، وَأَيْنَ أُنْزِلَتْ، وَأَيْنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِينَ أُنْزِلَتْ، يَوْمَ عَرَفَةَ، وَإِنَّا وَاللَّهِ بِعَرَفَةَ.

قَالَ سُفْيَانُ وَأَشْكُ كَانَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ أَمْ لَا. ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾ المائدة^(١).

۲- باسی ئەم فەرمايشته‌ی خواى گه‌وره: (ئەمرۆ ئاینه‌که‌تانم ته‌واو (کامل) کردوه بو‌تان)

عەبدوللای کورێ عەبباس رضی اللہ عنہ دە‌ئى: ﴿مَخَصَّةٌ﴾: برسی‌تی‌ه‌کی زۆر.
 ٤٦٠٦ - تاریقی کورێ شیهاب دە‌ئى: ج‌ووله‌که‌یه‌ک به‌ عومهری رضی اللہ عنہ وت: به‌راستی ئیوه‌ ئایه‌تیک ده‌خویننه‌وه ئە‌گەر بۆ ئی‌مه‌ دابه‌زیا‌یه ئە‌و رۆژه‌مان ده‌کرد به‌ جه‌زن، عومه‌ریش رضی اللہ عنہ وتی: بێ‌گومان به‌ د‌ئنیاییه‌وه د‌زمانم وه‌ د‌زمانم که‌ی دابه‌زی و له‌کوێ دابه‌زی وه‌ پ‌ی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ کو‌یدا بوو کات‌ی دابه‌زینرا، له‌ رۆژی عه‌ره‌فه‌دا بوو له‌و کاته‌دا سو‌یند به‌خوا من له‌ عه‌ره‌فه‌دا بووم - سو‌فیان ده‌ئى: گومانم هه‌یه رۆژی هه‌ینی بوو یا نا - (ئە‌م ئایه‌ته‌ دابه‌زی^(١)).

۳ - بابُ قَوْلِهِ: ﴿فَلَمْ يَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا﴾ المائدة:

﴿فَتَيَمَّمُوا﴾ ١ المائدة: تَعَمَّدُوا. ﴿ءَاتَيْنَ﴾ ٢ المائدة: غَامِدِينَ. أَمَمْتُ وَتَيَمَّمْتُ وَاحِدًا. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ ﴿لَمَسْتُمْ﴾ (٢) ١ المائدة: وَ﴿تَمَسُّوهُمْ﴾ ٣ البقرة: أَلَنِّي دَخَلْتُمُ بِهِنَّ ٢٣ النساء: وَالْإِفْضَاءُ: النُّكاحُ.

٤٦٠٧ - حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رضی اللہ عنہا زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَتْ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي بَعْضِ أَصْفَارِهِ، حَتَّى إِذَا كُنَّا بِالْبَيْدَاءِ أَوْ بِذَاتِ الْجَيْشِ انْقَطَعَ عَقْدُ لِي، فَأَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى التِّمَاسِهِ، وَأَقَامَ النَّاسُ

(١) ئە‌مرۆ ئاینه‌که‌تانم ته‌واو (کامل) کردوه بو‌تان.

(2) هه‌زه‌و ک‌یسانی و خه‌له‌ف به‌ (لَمَسْتُمْ) خو‌یندویانه‌ته‌وه، به‌لام ه‌ورئان خو‌یننه‌گانی تر به‌ (لَمَسْتُمْ) خو‌یندویانه‌ته‌وه.

مَعَهُ، وَلْيُسُوا عَلَى مَاءٍ، وَلْيَسْ مَعَهُمْ مَاءٌ، فَأَتَى النَّاسُ إِلَى أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ فَقَالُوا: أَلَا تَرَى مَا صَنَعَتْ عَائِشَةُ؟! أَقَامَتْ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَبِالنَّاسِ، وَلْيُسُوا عَلَى مَاءٍ، وَلْيَسْ مَعَهُمْ مَاءٌ، فَجَاءَ أَبُو بَكْرٍ وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَاضَعَ رَأْسَهُ عَلَى فَخِذِي قَدْ نَامَ، فَقَالَ: حَبَسَتْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَالنَّاسَ، وَلْيُسُوا عَلَى مَاءٍ، وَلْيَسْ مَعَهُمْ مَاءٌ. قَالَتْ عَائِشَةُ: فَعَاتَبَنِي أَبُو بَكْرٍ، وَقَالَ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَقُولَ، وَجَعَلَ يَطْعُنُنِي بِيَدِهِ فِي خَاصِرَتِي، وَلَا يَمْنَعُنِي مِنَ التَّحَرُّكِ إِلَّا مَكَانُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَلَى فَخِذِي، فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى أَصْبَحَ عَلَى غَيْرِ مَاءٍ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ آيَةَ التِّيْمِ فَقَالَ أُسَيْدُ بْنُ حُضَيْرٍ: مَا هِيَ بِأَوَّلِ بَرَكَتِكُمْ يَا آلَ أَبِي بَكْرٍ. قَالَتْ: فَبَعَثْنَا الْبَعِيرَ الَّذِي كُنْتُ عَلَيْهِ فَإِذَا الْعِقْدُ تَحْتَهُ^(۱).

۲- باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوا‌ی گه‌وره: (ئەوسا ئاوتان دەست نه‌که‌وت ئەوه ته‌یه‌موم بکه‌ن به‌ خۆ‌لیکی پاکی)

(نیمای بوخاری ده‌لی): ﴿فَتَيَمَّمُوا﴾: نیازی بکه‌ن، پرووی تییکه‌ن. ﴿ءَاتَيْنَ﴾: نیازی (مالی خوا کردن) ئەم دوو وشه‌یه: (اَمَمْتُ) و (تَيَمَّمْتُ) مانا که‌یان یه‌که‌ هه‌ردووکیان یانی نیازم کرد.

عه‌بدو‌ل‌لای کوری عه‌بباس ؓ ده‌لی ئەم چوار وشه‌یه ﴿لَمَسْتُمْ﴾ و ﴿تَسَوَّهَنْ﴾ و ﴿اَلَّتِي دَخَلْتُم بِهِنَّ﴾ و (وَالْأَفْضَاءُ) هه‌موویان به‌مانای جووتبوونی ژن و پیاو دین.

۴۶۰۷ - عائیشه‌ی ؓ خیزانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌لی: له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ری خوا‌دا ﷺ له‌ سه‌فه‌ریک‌دا ر‌وشتین تا گه‌یشتی‌نه به‌یدا یان (ذاتِ الْجیش) له‌ویدا ملوانکه‌که‌م وون بوو، جا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ویدا وه‌ستا بو د‌و‌زینه‌وه‌ی، خه‌لگیش وه‌ستان له‌گه‌ل‌یدا، ئەه‌وجیگای لی‌یبووین ناوی لی نه‌بوو، خوشیان ئاویان پی نه‌بوو، جا خه‌لکه‌که‌ هاتن ب‌و‌لای ئەه‌وبه‌رک‌ری صدیق و وتیان: ئایا نابینی عائیشه‌ی چی

کرد؟ پیځه مبهري خواو ﷺ خه لگي له شوينيكدا و مستاند ناوي تيدا نيبه
و خوشيان ناويان پي نيبه، جا نه بو بهر هات له گاتيكدا كه پيځه مبهري خوا ﷺ
سهری له سهر راني مندا بوو خه وی لي كه وتبوو، وتی: پیځه مبهري خوا و ﷺ
خه لگت له شوينيكدا و مستاند ناوي تيدا نيبه و خوشيان ناويان پي نيبه،
عائيشه وتی: نه بو بهر سهر زمينشتي كردم نه وهی خوا ويستی ووتی زو زووش
به دهستی ديكوتايه كه مهرم. مينش تنها له بهر نه وهی پيځه مبهري خوا ﷺ
سهری له سهر رانم بوو جوولم نه ده كرد. نينجا پيځه مبهري خوا ﷺ هستا کاتي
نويزی به يانی ناو نه بوو (بو دهست نويزگرتن)، به هوپه وه خوی گه وره نايه تی
ته يه مومی دابه زاند (وته يه موميان كرد). جا نوسه يدي کوری (خَصِر) وتی:
نه مه يه كه م فپرو بهر كه تی نيوه نيبه نهی خانه وادهی نه بو بهر (به سهر
مسولمانانه وه)، عائيشه ده لی: جا نه و و شتره مان هه لسانده وه كه من سواری
ده بووم بينيم ملوانكه كهی (من) له ژيريدا بوو.

٤٦٠٨ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ، قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ حَدَّثَهُ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها، سَقَطَتْ قِلَادَةٌ لِي بِالنَّبْدَاءِ وَنَحْنُ دَاخِلُونَ الْمَدِينَةَ، فَأَنَاحَ النَّبِيُّ ﷺ وَنَزَلَ، فَتَنَى رَأْسَهُ فِي حَجَرِي رَاقِدًا، أَقْبَلَ أَبُو بَكْرٍ فَلَكَزَنِي لَكَزَةً شَدِيدَةً وَقَالَ: حَبَسَتْ النَّاسَ فِي قِلَادَةٍ. فَبَيَّ الْمَوْتُ لِمَكَانٍ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَقَدْ أَوْجَعَنِي، ثُمَّ إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ اسْتَيْقَظَ وَحَضَرَتِ الصُّبْحُ فَالْتُمِسَ الْمَاءَ فَلَمْ يَوْجَدْ، فَزَلَّتْ ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ﴾ المائدة: فَقَالَ أُسَيْدُ بْنُ حُضَيْرٍ: لَقَدْ بَارَكَ اللَّهُ لِلنَّاسِ فِيكُمْ يَا آلَ أَبِي بَكْرٍ، مَا أَنْتُمْ إِلَّا بَرَكَةٌ لَهُمْ^(١).

٤٦٠٨ - عائشہ ﷺ دہلی: لہ بھیدا^(۱) ملوانکھیکہ کہ ہی خوّم بوو لیم کہوتو، وون بوو -لہکاتیکیدا دمہاتنیہوہ بۆ مہدینہ - ئممجا پیغہمبەر ﷺ وشرہکھی یہخداو دابہزی، سہری خستہ گوّشم بہراکشاوی، ئہبو بہکر ہات زور بہ توندی بۆکزیکی دا لہ سنگم و وتی: بۆ ملوانکھیکہ ئہم خہلکەت راگرتووہ، سویند بہخوا خہریک بوو بمرم (بہو بۆکزد)، ترسام پیغہمبەر ﷺ بہہوی منہوہ خہبہری بیئہوہ (کہسہری لہ کوّشمدا بوو بیئہنگ بووم)، (بہو بۆکزد) ئہومندہ نازاری پی گہیاندم، لہ پاشان پیغہمبەر ﷺ لہ خہو ہہستا وکاتی نوپزی بہیانی بوو، گہران بۆ ئاو کرا بہلام ئاو نہبوو، ئیتر ئہم ئایہتہ دابہزی: (ئہی ئہوانہی باومردارن ئہگہر ہہستان بۆ نوپزکردن) تا کوّتایی ئایہتہکە، ئوسہیدی کوری حوزمیر وتی: بہراستی ئہی ئالی ئہبو بہکر بہبۆنہی ئیوموہ خوا بہرہکەتی رشت بہسہر خہلکید، ئیوہ ہەر فہرو بہرہکەت بوون بۆیان.

٤ - بَابُ قَوْلِهِ: ﴿يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوبِكُمْ بَلْ أَنْتُمْ بَشَرٌ مِمَّنْ خَلَقَ﴾ المائدة

٤٦٠٩ - حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ مُخَارِقٍ، عَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ، سَمِعْتُ ابْنَ مَسْعُودٍ رضي الله عنه قَالَ: شَهِدْتُ مِنَ الْمِقْدَادِ ح. وَحَدَّثَنِي حَمْدَانُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا أَبُو النُّضْرِ، حَدَّثَنَا الْأَشَجَعِيُّ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ مُخَارِقٍ، عَنْ طَارِقٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قَالَ الْمِقْدَادُ يَوْمَ بَدْرٍ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّا لَا نَقُولُ لَكَ كَمَا قَالَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ لِمُوسَى: ﴿فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ﴾ (٢١) الْمَانِدَةُ: وَلَكِنْ امْضِ وَنَحْنُ مَعَكَ. فَكَانَهُ سُرِّيَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. وَرَوَاهُ وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ مُخَارِقٍ، عَنْ طَارِقٍ: أَنَّ الْمِقْدَادَ قَالَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ ﷺ.

(۱) بید : واته چۆلموانی.

(۲) بروانه: ۳۹۵۲.

٤- باسی ئەم فەرمايشته‌ی خواى گه‌وره: (دهى برۆ خۆت و په‌روه‌ردگارت دژيان جه‌نگ بکه‌ن ئيمه‌ش ليرهدا دانيشتووین (چاوه‌روانىن))

٤٦٠٩ - تاريقي كورپى شيهاب ده‌لى: له عه‌بدو‌للاى كورپى مه‌سه‌عوودم ﷺ بيه‌ست وتى: له ميقداد ﷺ ديمه‌نيكم دى^(١). تاريق له عه‌بدو‌للاوه گيراپه‌وه^(٢) وتى: ميقداد له رۆزى (غه‌زاي) به‌دردا وتى: ئەه‌ى پيغه‌مبه‌رى خوا ﷺ دلتيا به وهك به‌نو ئيسراييل به مووسا ﷺ يان وت، ئيمه به جه‌نابت نالئين: (دهى برۆ خۆت و په‌روه‌ردگارت دژيان جه‌نگ بکه‌ن ئيمه‌ش ليرهدا دانيشتووین (چاوه‌روانىن))، به‌لگو (عه‌رزت ده‌كه‌ين) تۆ برۆ ئيمه‌ش له خزمه‌تت داي، (ئه‌وه‌نده‌ى پي خوش بوو) ده‌تووت هه‌رچى ناخوشي و نا‌ره‌حه‌تت به‌ له‌سه‌ر پيغه‌مبه‌رى خوا ﷺ لا‌براه‌وه و نه‌ماوه. (به‌م جو‌رمش گيردراوه‌ته‌وه) وه‌كيع له سو‌فيا‌نه‌وه گيراپه‌وه، ئە‌وه‌يش له موخاريقه‌وه له تاريقه‌وه له ميقداده‌وه ئە‌وه‌ ووته‌ى عه‌رزى پيغه‌مبه‌ر ﷺ كرد.

٥ - باب: ﴿ إِنَّمَا جَزَاؤُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خَلْفٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْمَدِينَةِ ۚ الْمُحَارَبَةُ لِلَّهِ: الْكُفْرُ بِهِ. ٤٦١٠ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيُّ، حَدَّثَنَا ابْنُ عَوْنٍ قَالَ: حَدَّثَنِي سَلْمَانُ أَبُو رَجَاءٍ - مَوْلَى أَبِي قِلَابَةَ - عَنْ أَبِي قِلَابَةَ: أَنَّهُ كَانَ جَالِسًا خَلْفَ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، فَذَكَرُوا وَذَكَرُوا، فَقَالُوا وَقَالُوا: قَدْ أَقَادَتْ بِهَا الْخُلَفَاءُ، فَالْتَفَتَ إِلَى أَبِي

بُصَلْبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خَلْفٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْمَدِينَةِ ۚ الْمَدِينَةُ

الْمُحَارَبَةُ لِلَّهِ: الْكُفْرُ بِهِ.

٤٦١٠ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيُّ، حَدَّثَنَا ابْنُ عَوْنٍ قَالَ: حَدَّثَنِي سَلْمَانُ أَبُو رَجَاءٍ - مَوْلَى أَبِي قِلَابَةَ - عَنْ أَبِي قِلَابَةَ: أَنَّهُ كَانَ جَالِسًا خَلْفَ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، فَذَكَرُوا وَذَكَرُوا، فَقَالُوا وَقَالُوا: قَدْ أَقَادَتْ بِهَا الْخُلَفَاءُ، فَالْتَفَتَ إِلَى أَبِي

(١) به‌م رينگه‌يه فهرمووده‌كه به‌ته‌واوى بوخارى له (كتاب المغاري باب (٤) فهرمووده‌ى ژماره (٣٩٥٢) هه‌تاوبه‌تى.

(٢) نه‌مه سه‌مه‌ند و رينگه‌ى دوومه‌ى فهرمووده‌كه‌يه.

قِلَابَةً وَهُوَ خَلْفَ ظَهْرِهِ، فَقَالَ: مَا تَقُولُ يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ زَيْدٍ؟ أَوْ قَالَ: مَا تَقُولُ يَا أَبَا قِلَابَةَ؟ قُلْتُ: مَا عَلِمْتُ نَفْسًا حَلَّ قَتْلُهَا فِي الْإِسْلَامِ إِلَّا رَجُلٌ زَنَى بَعْدَ إِحْصَانٍ، أَوْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ، أَوْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ ﷺ. فَقَالَ عُنْبَسَةُ: حَدَّثَنَا أَنَسٌ بِكَذَا وَكَذَا. قُلْتُ: إِيَّايَ حَدَّثَ أَنَسٌ قَالَ: قَدِمَ قَوْمٌ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فَكَلَّمُوهُ فَقَالُوا: قَدْ اسْتَوْخَمْنَا هَذِهِ الْأَرْضَ. فَقَالَ: «هَذِهِ نَعَمَ لَنَا تَخْرُجُ، فَاخْرُجُوا فِيهَا، فَاشْرَبُوا مِنْ أَلْبَانِهَا وَأَبْوَالِهَا». فَخَرَجُوا فِيهَا، فَشَرِبُوا مِنْ أَبْوَالِهَا وَأَلْبَانِهَا وَاسْتَصَحَّوْا، وَمَالُوا عَلَى الرَّاعِي فَقَتَلُوهُ، وَاطْرَدُوا النَّعَمَ، فَمَا يُسْتَبْطَأُ مِنْ هَؤُلَاءِ؟ قَتَلُوا النَّفْسَ، وَحَارَبُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ، وَخَوَّفُوا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ. فَقَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ! فَقُلْتُ تَنْهَمْنِي؟ قَالَ: حَدَّثَنَا يَهْدَا أَنَسٌ. قَالَ: وَقَالَ يَا أَهْلَ كَذَا، إِنَّكُمْ لَنْ تَزَالُوا بِخَيْرٍ مَا أَبْقَى هَذَا فِيكُمْ - أَوْ - مِثْلُ هَذَا^(۱).

۵ - باسیک: (بهراستی تۆلهی ئهوانه‌ی که جهنگ و دوژمنایه‌تی

ده‌که‌ن له دژنی خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی وه هه‌ول ده‌ده‌ن له

زه‌ویدا خراپه‌ی بلاوبکه‌نه‌وه (تۆله‌یان ئه‌وه‌یه) که بکوژرین یان

هه‌لبواسرین به‌دارا یان ده‌ست و قاچیان به‌ پیچه‌وانه‌وه (راست

و چه‌پ) به‌ردریت یان دوور بخزینه‌وه له ولات)

(نیمای بوخاری ده‌لی: (الْمُحَارَبَةُ لِلَّهِ): واته: بئ باومر بوون به‌ خوا.

۶۱۰ - ئه‌بو ره‌جائی - نازادکراوی ئه‌بو قیلابه - ده‌گیرێته‌وه له ئه‌بی قیلابه‌وه

ده‌لی: ئه‌و (ئه‌بی قیلابه) له دوا‌ی عومه‌ری کوری عه‌بدولعه‌زیزه‌وه دانیشتی‌بوو،

جا باسی (قه‌سامه) یان کرد و باسی (گرنگی یه‌که‌یان) کرد و جا (له‌وبارمیه‌وه)

ووتیان و وتیان: جینشینه‌کان به‌ قه‌سامه‌ خه‌لکیان کوشتوو، عومه‌ریش لای

کرده‌وه به‌لای ئه‌بی قیلابه‌دا که له پشته‌یه‌وه بوو وتی: ئه‌ی عه‌بدوللای کوری

زهید تۆ ده‌لئی چی؟ - یان وتی: ئەه‌ی ئەه‌ی قیلابه‌ تۆ ده‌لئی چی؟ - منیش
 وتم: من نه‌مزانیوه‌ که‌سیک له‌ نایینی ئیسلامدا کوشتنی دروست بی مه‌گهر
 بپاوێک دوا‌ی ئەوه‌ی زنی هینا بی زینا بکات، یان که‌سیک بکوژی بی ئەوه‌ی
 که‌سیکی کوشتی یان دژی خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی بجه‌نگی، عه‌نبه‌سه‌ وتی:
 ئەه‌س ﷺ ئەوه‌ و ئەوه‌ی بۆ گیراینه‌وه‌^(۱)، (ئهبو قیلابه‌ ووتی) منیش وتم:
 ئەه‌س ﷺ بۆ منیشی گیراوته‌وه‌، وتی: که‌سانیک هاتنه‌ خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر
 ﷺ قه‌سیان له‌گه‌لیدا کردو وتیان: خواردن و ئاو و هه‌وای ئەم شوینه‌ (مه‌دینه‌)
 مان پی ناکه‌وئ^(۲)، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ فهرمووی: ((ئهم وشرانه‌ی ئیمه‌ دهرده‌چن
 (بۆله‌ومرگا له‌گه‌ل وشره‌کانی زه‌کات دا) ئیوه‌ش له‌گه‌لایندا دهرچن و له‌شیرو
 میزبان بخۆنه‌وه‌))، ئەوانیش له‌گه‌ل وشره‌کاندا دهرچوون (له‌ مه‌دینه‌) وله‌شیرو
 میزی وشره‌کانیان خوارده‌وه‌ (له‌نه‌خۆشیه‌که‌یان) چاک بوونه‌وه‌، چوون بۆ لای
 شوانه‌که‌و کوشتیان، به‌خیرای وشره‌کانیان دایه‌به‌ر و بردیان. جا چۆن سستی
 ده‌کرئ له‌گه‌ل ئەمانه‌دا (و سزا نادرین)؟! خه‌لکیان کوشتووه‌ دژی خوا و
 پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی جه‌نگاون و پیغه‌مبه‌ر خویان ﷺ ترساندوه‌ جا (عه‌نبه‌سه‌)
 وتی: پاک وبینگه‌ردی بۆ خوا (ئهبو قیلابه‌ ده‌لئ) وتم: باومرم پی ناکه‌یت؟^(۳)
 وتی: ئەه‌س ئەو فهرمووده‌ی بۆ گیراینه‌وه‌، (ئهبو قیلابه‌) وتی: (عه‌نبه‌سه‌)
 وتی: ئەه‌ی خه‌لگی ئەو شوینه‌ (شام) ئیوه‌ هه‌میشه‌ له‌ چاکیدان تا (خوا) ئەمه‌تان
 (ئهبو قیلابه‌) له‌ناودا به‌یلتیه‌وه‌ و وینه‌ی ئەمه‌ (له‌ناوتاندا به‌یلت).

(۱) مه‌به‌ستی فهرمووده‌ی عورهنین بوو.

(۲) نه‌خۆش که‌وتین له‌به‌ر ناسازی خواردن و ئاو و هه‌وای مه‌دینه‌.

(۳) له‌وه‌ی گیرامه‌وه‌ له‌ ئه‌مه‌سه‌وه‌.

٦ - بَابُ قَوْلِهِ: ﴿وَالْجُرُوحُ قِصَاصٌ﴾ ۱۵ المائدة:

٤٦١١ - حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ، أَخْبَرَنَا الْقَزَارِيُّ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه قَالَ: كَسَرَتِ الرُّبَيْعُ - وَهِيَ عَمَةُ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - ثَنِيَّةَ جَارِيَةٍ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَطَلَبَ الْقَوْمُ الْقِصَاصَ، فَأَتَوْا النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم، فَأَمَرَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم بِالْقِصَاصِ. فَقَالَ أَنَسُ بْنُ النَّضْرِ - عَمُّ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ -: لَا وَاللَّهِ لَا تُكْسَرُ سِنُهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: «يَا أَنَسُ، كِتَابُ اللَّهِ الْقِصَاصُ». فَرَضِيَ الْقَوْمُ وَقِيلُوا الْأَرَشَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: «إِنَّ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ مَنْ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لِأَكْبَرُهُ»^(١).

٦ - باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوا‌ی گه‌وره: (زامه‌کان تۆله‌یان زامدارکردنی ده‌ست درێژ‌ی که‌رانه)

٤٦١١ - ئەنەس رضي الله عنه ده‌لێ: رۆبه‌یع - که پوری ئەنەسی کۆری مالیک بوو - دانی پێشه‌وه‌ی کچیکی ئەنصار‌ی شکاند جا که‌سه‌کانی (کچه‌که) داوای تۆله‌ کردنه‌ومیان کردو هاتنه‌ خزمه‌ت پێغه‌مبه‌ر صلى الله عليه وسلم، پێغه‌مبه‌ریش صلى الله عليه وسلم فەرمانی کرد به‌ تۆله‌ کردنه‌وه، ئەنجا ئەنەسی کۆری نه‌زەر رضي الله عنه که‌مامی ئەنەسی کۆری مالیک رضي الله عنه بوو وتی: نا سویند به‌خوا دانی (رۆبه‌یع) ناشکینری ئە‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا صلى الله عليه وسلم، پێغه‌مبه‌ری خواش صلى الله عليه وسلم فەرمووی: ((ئە‌ی ئەنەس (حوکمی) هورنانه‌که‌ی خوا تۆله‌ کردنه‌ومیه‌))، جا که‌سوکاره‌که‌ی (دان شکاومه‌که) رازی بوون و خوینبایان قبول کرد، پێغه‌مبه‌ری خواش صلى الله عليه وسلم فەرمووی: ((بێگومان له‌ناو به‌نده‌کانی خوادا که‌سی وا هه‌یه‌ ئە‌گەر سویند به‌خوات له‌سه‌ر خوا (بلی ده‌بی ئە‌و کاره‌م بۆ بکه‌ی) به‌دنیاییه‌وه‌ خوا سوینده‌که‌ی ناخات)).

۷ - باب: ﴿يَأْتِيَا الرَّسُولَ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ ۖ﴾ المائدة:

٤٦١٢ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ ۖ قَالَتْ: مَنْ حَدَّثَكَ أَنَّ مُحَمَّدًا ﷺ كَتَمَ شَيْئًا مِمَّا أُنْزِلَ عَلَيْهِ، فَقَدْ كَذَبَ، وَاللَّهُ يَقُولُ: ﴿يَأْتِيَا الرَّسُولَ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ ۖ﴾ المائدة^(١).

۷ - باسیک: (ئه‌ی پیغه‌مبەر ﷺ ئه‌وه‌ی بو‌ت دابه‌زینراوه له په‌روه‌ردگار ته‌وه رایگه‌یه‌نه (به‌خه‌لکی))

٤٦١٢ مه‌سروق له عائشه‌وه ۖ ده‌گپ‌رێته‌وه که وتی: هه‌ر که‌س پێی وتی: موحه‌مه‌د ﷺ له‌وه‌ی بو‌ی دابه‌زینراوه شتیکی شار‌دو‌ته‌وه، ئه‌وه بی‌گومان د‌نیا‌به درو‌ی کردو‌وه، له کاتی‌کدا خ‌وای گه‌وره ده‌فه‌رم‌و‌وی: (ئه‌ی پیغه‌مب‌ه‌ری خ‌وا ﷺ ئه‌وه‌ی بو‌ت دابه‌زینراوه له په‌روه‌ردگار ته‌وه رایگه‌یه‌نه (به‌خه‌لکی)) تا کو‌تایی ئایه‌ته‌که.

٨ - بابُ قولہ: ﴿لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ﴾ المائدة:

٤٦١٣ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ سَلَمَةَ، حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ سَعْنٍ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ ۖ أُنْزِلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ ﴿لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ﴾ المائدة: فِي قَوْلِ الرَّجُلِ: لَا وَاللَّهِ، وَبَلَى وَاللَّهِ^(٢).

(١) بروانه: ٣٣٤.

(٢) بروانه: ٦٦٣.

۸- باسی ئهم فهرمايشتهی خواى گهوره: (خوا ئهو سویندانه تان لى ناگرى که نیازی دلى له گهلدا نیه)

۴۶۱۳ - عائشه رضی اللہ عنہا دهلی: ئهم ئایه ته: ﴿لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ﴾ (۸۱) المائدة^(۱) له ووتهی که سیکدا دابه زینرا که دهلی: نه وه لالا، بهری وه لالا^(۲).

۴۶۱۴ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي رَجَاءٍ، حَدَّثَنَا النَّضْرُ، عَنْ هِشَامٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي، عَنْ عَائِشَةَ رضی اللہ عنہا: أَنَّ أَبَاهَا كَانَ لَا يَحْنُتُ فِي يَمِينٍ حَتَّى أَنْزَلَ اللَّهُ كَفَّارَةَ الْيَمِينِ. قَالَ أَبُو بَكْرٍ: لَا أَرَى يَمِينًا أَرَى غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا؛ إِلَّا قَبِلْتُ رُخْصَةَ اللَّهِ، وَفَعَلْتُ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ^(۳).

۴۶۱۴ - عائشه رضی اللہ عنہا دهگیرپته وه که ههرگیز سویندی خوی نه دهشکاند تا خوا بریتی سویندی دابه زاند، نه بو به کر رضی اللہ عنہ وتی: ههر سویندیک وایزانم جگه له سویند له سهر خورا وه که چاکتره (له وکاته دا)، به روخسه تی خوا رازی دهم و نه و میان ده کهم چاکتره.

۹ - بابُ قوله: ﴿لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ﴾ (۸۷) المائدة:

۴۶۱۵ - حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ قَيْسٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رضی اللہ عنہ قَالَ: كُنَّا نَغْزُو مَعَ النَّبِيِّ صلی اللہ علیہ وسلم وَلَيْسَ مَعَنَا نِسَاءٌ، فَقُلْنَا: أَلَا نَخْتَصِي؟ فَهَانَا عَنْ ذَلِكَ، فَرَخَّصَ لَنَا بَعْدَ ذَلِكَ أَنْ نَتَزَوَّجَ الْمَرْأَةَ بِالنُّوبِ، ثُمَّ قَرَأَ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ﴾ (۸۷) المائدة^(۴).

(۱) واته: ئهو سویندانه تان که نیازی دلى له گهلدا نییه لی تان ناگرى.

(۲) مهبست پئی ئهو سویندانه ته که نییعت و نیازی له گهلدا نییه، تمنها سهر زارمکی دیت ب سهر زماندا.

(۳) بروانه: ۶۶۳.

(۴) بروانه: ۵۰۷۱، ۵۰۷۵.

۹- باسی ئەم فەرمايشتهى خواى گه‌وره: (ئەو شتە پاكانەى خودا بۆى حەلال كردوون حەراميان مەكەن (لەخۆتان))

۶۱۱۵ - عەبدوڵلا (ی كۆرى مەسعوود) ﷺ دەلى: نىمە جاران لە خزمەت پىغەمبەردا ﷺ غەزامان دەكرد ئافرماتمان ^(۱) لەگەڵدا نەبوو، بۆیە وتمان: بۆ خۆمان نەخەسینین؟ بەلام پىغەمبەر ﷺ رىگى ئەوەى لى كردین، پاش رىگەى ئەوەى داين كە ئافرمەت ماره بكەین بەكراسىك ^(۲)، پاشان (عەبدوڵلا) ^(۳) ئەم نایەتەى خویندەو: (ئەى ئەوانەى بىرواتان هیناوه ئەو شتە پاكانەى خودا بۆى حەلال كردوون حەراميان مەكەن لە خۆتان).

۱۰ - بابُ قَوْلِهِ ﴿إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْبَيْسِرُ وَالْأَسْبَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ﴾ المائدة
وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: (الْأَزْلَامُ): الْقِدَاحُ يَقْتَسِمُونَ بِهَا فِي الْأُمُورِ. وَالنُّصَبُ: أَنْصَابٌ يَذْبَحُونَ عَلَيْهَا، وَقَالَ غَيْرُهُ: الرِّكْمُ: الْقِدْحُ لَا رِيشَ لَهُ، وَهُوَ وَاحِدُ الْأَزْلَامِ. وَالِاسْتِفْسَامُ: أَنْ يُجِيلَ الْقِدَاحُ فَإِنْ نَهَتْهُ انْتَهَى، وَإِنْ أَمَرَتْهُ فَعَلَ مَا تَأْمُرُهُ. وَقَدْ أَعْلَمُوا الْقِدَاحَ أَغْلَامًا بِضُرُوبٍ يَسْتَفْسِمُونَ بِهَا، وَفَعَلْتُ مِنْهُ: قَسَمْتُ، وَالْقُسُومُ الْمَصْدَرُ.

(۱) مەبەستى هاوسەر و خیزانی خۆیانە.

(۲) مەبەست لەو جوړه نیکاحه نیکاحی مۆتەمە، کە بریتییە لە مارمکردنی ئافرمەت بە ئىندازەیک پاره پان کەل و پەل و کالاً بۆ ماوسەمکی کاتی دیاری کراوه. ئەم جوړه نیکاحه لە سەرمەتای نیسلاندا هەبوو دواتر حەرام کراوه، ئەم پرای هەموو زانیانی ئەهلی سوننەتە.

(۳) نىمامى ئەمۆمۆى دەلى، بەلگە هینانەمۆى عەبدوڵلاى كۆرى مەسعوود ﷺ بەم نایەتە وا دیاره پرای وایە نیکاحی مۆتەمە حەلالە، بەلکە پرای نىبنو عەمباس ﷺ لەوانەمە ئەو فەرموودمى پێ نەگەشتبێت کە نیکاحی مۆتەمە حەرام کردوو، لە پاشان پێی گەشتوو و وازی لەو پراهمی هیناوه پەشیمان بوتمەو. (إرشاد الساری، ۱۸۶/۱۰).

۱۰- باسی ئهم فه‌رمایشته‌ی خواس گه‌وره: (بیگومان عاره‌ق و قومار و بته به‌ردینه‌کان و تیره‌کانی (شانس و به‌خت گرتنه‌وه) پیسن و له کرده‌وه‌ی شه‌یتانن)

عه‌بدووللای کورپی عه‌بباس عليه السلام ده‌لی: (الْأَزْلَامُ): چهند تیریک بوو شانس و به‌ختیان له کاروباره‌کاندا پی دیاری ده‌کرد^(۱). (النُّصْبُ) چهند به‌ردیک بوو ئاژه‌لیان لایدا سه‌ر ده‌بیری (به‌رده‌که‌یان پی خویناوی ده‌کرد).

جگه له عه‌بدووللای کورپی عه‌بباس ده‌لی: (الزُّلْمُ): تیره‌که به‌ری پیوه نه‌بیته ئهم وشه تاکه، کۆیه‌که‌ی (الْأَزْلَامُ)ه، (الْإِسْتِقْسَامُ) هورعه‌کیشی به تیره‌کان بکری نه‌گهر نه‌ومیان دمرچوو رینگری لی کرد کاره‌که ناکات وه نه‌گهر نه‌ومیان دمرچوو فه‌رمانی کردنی پی ده‌کات نه‌وه ده‌کات فه‌رمانی پیکردوه، وه نه‌و تیرانه‌یان نیشانه کردبوو به چهند جوړیک نیشانه^(۲) به‌وانه به‌خت و شانسی خویان دیاری ده‌کرد، بته‌وی بلیی نه‌و کاره‌م کردوه ده‌لی: (قَسَمْتُ) جاوگه‌که‌شی (الْقُسُومُ)ه.

۶۱۱۶ - حَدَّثَنَا إِحْدَثْنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشْرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، قَالَ: حَدَّثَنِي نَافِعٌ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ عليه السلام قَالَ: نَزَلَ تَحْرِيمُ الْخَمْرِ وَإِنَّ فِي الْمَدِينَةِ يَوْمَئِذٍ لَخَمْسَةٌ أَشْرِبَةٍ، مَا فِيهَا شَرَابُ الْعَنْبِ^(۳).

۶۱۱۶ عه‌بدووللای کورپی عومهر عليه السلام ده‌لی: حه‌رام کردنی عاره‌ق دابه‌زی بوو، بیگومان له‌و رۆزگاره‌دا له مه‌دینه‌دا پینج جوړ خواردنه‌وه‌ی (عاره‌ق) هه‌بوو، خواردنه‌وه‌ی (دروستکراو له) تریی تیا نه‌بوو.

(۱) سنی ته‌خته بوو به‌کێکیان لینی نوسرابوو: خوا فه‌رمانی پی کردووم، به‌کێکیان لینی نوسرابوو، خوا هه‌مه‌شی کردووه لیم، سنی به‌میان هه‌چی لی نهنوسرابوو، جا ئه‌گهر به‌کهمیان بوایه کاره‌که‌ی ده‌کرد، دوو هه‌میان بوایه نه‌یه‌ده‌کرد، سنی هه‌میان بوایه دوو باره‌ی ده‌کردوه بزانی کامیانی یۆ ده‌ردمه‌چی.

(۲) به‌م جوړانه، خوا فه‌رمانی پی کردووم، خوا رینگری لی کردووم، هه‌چی لی نهنوسراوه.

(۳) بره‌انه: ۵۵۷۹.

٤٦١٧ - حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا ابْنُ عُثَيْمٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ صُهَيْبٍ قَالَ قَالَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ ﷺ: مَا كَانَ لَنَا خَمْرٌ غَيْرَ فَضِيخِكُمْ هَذَا الَّذِي تُسَمُّونَهُ الْفَضِيخَ. فَإِنِّي لَقَائِمٌ أَسْقِي أَبَا طَلْحَةَ وَفُلَانًا وَفُلَانًا، إِذْ جَاءَ رَجُلٌ فَقَالَ: وَهَلْ بَلَغَكُمْ الْخَبَرُ؟ فَقَالُوا: وَمَا ذَاكَ؟ قَالَ: حُرِّمَتِ الْخَمْرُ. قَالُوا: أَهْرِقْ هَذِهِ الْقِلَالَ يَا أَنَسُ. قَالَ: فَمَا سَأَلُوا عَنْهَا وَلَا رَاجَعُوهَا بَعْدَ خَبَرِ الرَّجُلِ^(١).

٤٦١٧ - نه‌نه‌سی کوری مالیک ﷺ ده‌لی: نئیمه جاران جگه له‌و فه‌زیجه‌تان عاره‌قمان نه‌بوو^(٢) نا نه‌وه‌ی ئی‌وه بی ده‌لئین فه‌زیج^(٣)، جا من را‌وستابووم عاره‌قم دهدا به نه‌بو ته‌لحه و فلان و فلان له‌پر پیاویک هات وتی: ئایا هه‌واله‌که‌تان بی گه‌شتووه؟ نه‌وانیش وتیان: نه‌و هه‌واله‌ جیبیه؟ وتی: عاره‌ق حه‌رام کرا، وتیان: (به‌من) نه‌ی نه‌نه‌س نه‌و کوپه (عاره‌ق)انه‌ برژه، (نه‌نه‌س) ده‌لی: جا دوا هه‌واله‌که‌ی نه‌و پیاوه هئینای ئیتر پرسیاریان نه‌کرد له‌بارمیه‌وه و بو‌ی نه‌گه‌رانه‌وه.

٤٦١٨ - حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ الْفَضْلِ، أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو، عَنْ جَابِرٍ قَالَ: صَبَحَ أَنَسُ غَدَاةَ أَحَدِ الْخَمْرِ، فَقَتِلُوا مِنْ يَوْمِهِمْ جَمِيعًا شُهَدَاءَ، وَذَلِكَ قَبْلَ تَحْرِيمِهَا^(٤).

٤٦١٨ - جابیر ﷺ ده‌لی: که‌سانیک له‌ (روژی غه‌زای) نو‌حوددا به‌یانیه‌که‌ی عاره‌قیان خو‌اردموه^(٥)، نه‌نجا هه‌موویان هه‌ر له‌و روژه‌یاندا کوژران و شه‌هیدبوون، نه‌وه‌ش پێش حه‌رام بوونی عاره‌ق بوو.

(١) بروانه: ٢٤٦٤.

(٢) نه‌وه‌ی با‌سی ده‌کات پێش حه‌رام بوونی عاره‌قه.

(٣) فه‌زیج عاره‌قیک بووه له‌ فه‌ریکه خو‌رما دروست کراوه به‌ین کوژندن و گه‌رم کردنی.

(٤) بروانه: ٢٨١٥.

(٥) سالی سنی‌همی کو‌چی پێش حه‌رام بوونی.

٤٦١٩ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ، أَخْبَرَنَا عِيسَى وَابْنُ إِدْرِيسَ، عَنْ أَبِي حَيَّانَ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: سَمِعْتُ عُمَرَ رضي الله عنه عَلَى مَنبَرِ النَّبِيِّ ﷺ يَقُولُ: أَمَّا بَعْدُ. أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّهُ نَزَلَ تَحْرِيمُ الْخَمْرِ وَهِيَ مِنْ خَمْسَةِ: مِنَ الْعَنْبِ، وَالتَّمْرِ، وَالْعَسَلِ وَالْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ، وَالْخَمْرُ مَا خَامَرَ الْعَقْلَ ^(١).

٤٦١٩ - عه‌بدوللای کوردی عومهر رضي الله عنه ده‌لی: له عومهرم ﷺ بیست له‌سه‌ر دوانگه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ بوو ده‌یوت: جا دوا نه‌مه نه‌ی خه‌لکینه بیگومان حه‌رام بوونی عاره‌ق دابه‌زیوه، که نه‌ویش له پینج (شت دروست ده‌کری): له تری وخورما وهه‌نگوین و گهنم و جو، وه عاره‌ق نه‌ومیه عه‌قل داپوشیت و نه‌یهیلی.

II - باب: ﴿لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا﴾: ال قوله:

﴿وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾ ^(١٣) المائدة:

٤٦٢٠ - حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ، حَدَّثَنَا ثَابِتٌ، عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه أَنَّ الْخَمْرَ الَّتِي أَهْرِيقَتِ الْفَضِيخُ، وَزَادَنِي مُحَمَّدٌ، عَنْ أَبِي النُّعْمَانِ قَالَ: كُنْتُ سَاقِيَ الْقَوْمِ فِي مَنْزِلِ أَبِي طَلْحَةَ فَنَزَلَ تَحْرِيمُ الْخَمْرِ، فَأَمَرَ مُنَادِيًا فَنَادَى. فَقَالَ أَبُو طَلْحَةَ: اخْرُجْ فَأَنْظُرْ مَا هَذَا الصَّوْتُ؟ قَالَ: فَخَرَجْتُ فَقُلْتُ: هَذَا مُنَادٍ يَنَادِي: أَلَا إِنَّ الْخَمْرَ قَدْ حُرِّمَتْ. فَقَالَ لِي: اذْهَبْ فَأَهْرِقْهَا. قَالَ: فَجَرَّتْ فِي سِكَكِ الْمَدِينَةِ. قَالَ: وَكَانَتْ خَمْرُهُمْ يَوْمَئِذٍ الْفَضِيخُ، فَقَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ: قُتِلَ قَوْمٌ وَهِيَ فِي بُطُونِهِمْ! قَالَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ: ﴿لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ ءَامَنُوا

وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا﴾ ^(١٣) المائدة ^(٢).

(١) بروانه: ٥٥٨٨، ٥٥٨٩، ٧٣٣٧.

(٢) بروانه: ٢٤٦٤.

۱۱ - باسیک: (ئهوانه‌ی که بروایان هیناوه و کرده‌وه چاکه‌کانیان کردووو هیچ گونا‌هیکیان له‌سه‌ر نه‌بووه و نییه له‌وه‌ی خواردوو‌یانه (عره‌ق و پارهی قوما‌ر پێش‌ه‌رام کرانیان) تا ده‌گاته (وه‌ خوا چاکه‌کارانی خوش‌ده‌وی)

۶۲۰ - سابیت له ئه‌نه‌سه‌وه ﷺ گێ‌پ‌رایه‌وه وتی: بێ‌گومان ئه‌و عاره‌قه‌ی رۆ‌ژ‌ن‌را فه‌زیح بوو (ئیمامی بوخاری ده‌لی: موحه‌مه‌د له ئه‌بی نوعمانه‌وه ئه‌م زیاده‌ی هیناوه و (ئه‌نه‌س) ده‌لی: من عاره‌ه‌گێ‌ری خه‌لکه‌که‌ بووم له مائی ئه‌بو ته‌لحه‌، نه‌جا هه‌رام بوونی عاره‌ق دابه‌زی ئه‌وسا (پێغه‌مبه‌ر ﷺ) فه‌رمانی کرد به جاردمه‌رێک و جاری دا، ئه‌بو ته‌لحه‌ش وتی: برۆ‌ره دمه‌روه بزانه ئه‌و دمه‌گه‌ چیه‌، (ئه‌نه‌س) ده‌لی: منیش رۆ‌شته‌ دمه‌روه (گویم گرت لێی وه‌اته‌وه) جا وتم: ئه‌وه جاردمه‌رێکه‌ و جاپ دمه‌دات و ده‌لی: ئاگاداربین بێ‌گومان عاره‌ق هه‌رام بوو، نه‌جا پێی وتم: برۆ عاره‌قه‌کان برژه‌، (ئه‌نه‌س) ده‌لی: (منیش ر‌شته‌م)، جا عاره‌قه‌که‌ به‌ کۆ‌لانه‌کانی مه‌دینه‌دا دمه‌رۆ‌شت (ئه‌نه‌س) ده‌لی: عاره‌قی ئه‌وان له‌و رۆ‌ژگارمه‌دا فه‌زیح بوو، جا هه‌ندێ له‌ خه‌لکه‌که‌ وتیان: که‌سانێک کوزران عاره‌قه‌که‌ هه‌ر له‌ ورگیاندا بوو، ئیتر خوای گه‌وره ئه‌م نایه‌ته‌ی دابه‌زانده‌: (ئه‌وانه‌ی بر‌وایان هیناوه و کرده‌وه چاکه‌کانیان کردوووه، هیچ گونا‌هیکیان له‌سه‌ر نه‌بووه و نییه له‌وه‌ی که‌ خواردوو‌یانه‌).

۱۲ - بابُ قولِهِ: ﴿لَا تَسْتَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ بُدَّ لَكُمْ تَسْوِمٌ﴾ المائدة:

۶۲۱ - حَدَّثَنَا مُنْذِرُ بْنُ الْوَلِيدِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْجَارُودِيُّ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مُوسَى بْنِ أَنَسٍ: عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: خَطَبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حُطْبَةً مَا سَمِعْتُ مِثْلَهَا قَطُّ،

قَالَ: «لَوْ تَعْلَمُونَ مَا أَعْلَمَ لَصَحِحْتُمْ قَلِيلًا وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيرًا». قَالَ: فَعَطَى أَصْحَابَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَجُوهَهُمْ لَهُمْ خَنِينٌ، فَقَالَ رَجُلٌ: مَنْ أَبِي؟ قَالَ: فَلَانٌ، فَتَزَلَّتْ هَذِهِ الْآيَةُ: ﴿لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ بُدِّ لَكُمْ تَسْأَلُكُمْ﴾ (١١) المائدة: رَوَاهُ النَّضْرُ وَرَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ عَنْ شُعْبَةَ (١).

۱۲- باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوا‌ی گه‌وره: (پرسیار مه‌که‌ن له شتانیک ئەگەر ناشکرا بکری‌ن بۆتان ناخۆش و خراب ده‌بی‌ت بۆتان)

٤٦٢١ - ئەنەس ﷺ ده‌لێ: پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ وتاریکی دا هه‌رگیز وێنه‌ی نه‌و ووتاره‌م نه‌بیستوه‌، فەرمووی: ((ئه‌وه‌ی من ده‌یزانم ئێوه‌ بتانزانایه‌ بێگومان که‌م بێ‌ده‌که‌نین و زۆر ده‌گریان)) ده‌لێ: جا هاوه‌لانی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌موچاویان داپۆشی دایانه‌ پر‌مه‌ی گریان، ئەنجا بیاویک وتی: کێ باوکمه‌؟ (پێغه‌مبه‌ر ﷺ) فەرمووی: ((فلان که‌سه‌)) به‌و هۆیه‌وه‌ ئەم ئایه‌ته‌ دابه‌زی: (پرسیار مه‌که‌ن له‌شتانیک ئەگەر ناشکرا بکری‌ن بۆتان ناخۆش و خراب ده‌بی‌ت) - (هه‌روه‌ها ئەم فەرموودمیه‌ به‌م رێگه‌یه‌ش گێ‌ر‌دراوته‌وه‌) نه‌ز‌رو ره‌وحی کوری عوباده‌ له‌ شوعبه‌وه‌ گێ‌راویانه‌ته‌وه‌.

٤٦٢٢ - حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ سَهْلٍ، حَدَّثَنَا أَبُو النَّضْرِ، حَدَّثَنَا أَبُو حَنِيمَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو الْجَوَيْرِيَّةِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ كَانَ قَوْمٌ يَسْأَلُونَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ اسْتِهْزَاءً، فَيَقُولُ الرَّجُلُ: مَنْ أَبِي؟ وَيَقُولُ الرَّجُلُ - تَضِلُّ نَاقَتُهُ -: أَيْنَ نَاقَتِي؟ فَأَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِمْ هَذِهِ الْآيَةَ: ﴿يَسْأَلُهَا الَّذِينَ

ءَامَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ بُدِّ لَكُمْ تَسْأَلُكُمْ﴾ (١١) المائدة: حَتَّى قَرَعَ مِنَ الْآيَةِ كُلُّهَا.

٤٦٢٢ - عه‌بدو‌ل‌لای کوری عه‌بباس ﷺ ده‌لئ: که‌سانیک هه‌بوون په‌رسیاریان له بی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌کرد بۆ گالته‌پیکردن، جا پیاویک دمیووت باوکم کئ یه؟ وه پیاوی که وشتره‌که‌ی وون کردبوو دمیووت وشتره‌که‌م له کوئ یه؟ خوا ی گهورمش نهم نایه‌ته‌ی له‌واندا دابه‌زاند: (ئهی ئه‌وانه‌ی باوم‌رتان هیناوه، په‌رسیار مه‌که‌م له شتانیک نه‌گهر ئاشکرا بکرین بۆتان ناخۆش و خراپ ده‌بی‌ت)، (خویندی‌یه‌وه) تا له هه‌موو نایه‌ته‌که‌ بوویه‌وه.

١٣ - باب: ﴿ مَا جَعَلَ اللَّهُ مِنْ بَحِيرَةٍ وَلَا سَائِبَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ ﴾ (١٣) المائدة:

﴿ وَإِذْ قَالَ اللَّهُ ﴾ (١٣) المائدة: يَقُولُ: قَالَ اللَّهُ. ﴿ وَإِذْ ﴾ (١٣) المائدة: هَا هُنَا صَلَّةٌ، الْمَائِدَةُ أَصْلُهَا مَفْعُولَةٌ؛ كَعِيشَةٍ رَاضِيَةٍ، وَتَطْلِيقَةٍ بَائِنَةٍ وَالْمَعْنَى: مِيدَ بِهَا صَاحِبُهَا مِنْ حَيْرٍ، يُقَالُ: مَا دَنِي يَمِيدُنِي. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ﴿ مُتَوَفِّكَ ﴾ (٥٥) آل عمران: مُمِيتُكَ.

١٣ - باسیک: (خودا) سوود وهر نه‌گرتن له‌م چوار جوړ
 وشتره) به‌حیره^(١) و سائیه^(٢) و وه‌صیله^(٣) و حامی^(٤)
 دانه‌ناوه و بریار نه‌داوه

﴿ وَإِذْ قَالَ اللَّهُ ﴾: واته: خوا نه‌و فه‌رمایسته ده‌فه‌رمووی^(٥) و ﴿ وَإِذْ ﴾: ئا لیره‌دا
 ناوه‌لکاره^(٦) (المائدة) له‌سه‌رکیشی (فاعلة) به‌لام مانا‌که‌ی له‌سه‌ر کیشی (مَفْعُولَةٌ)

(١) به‌حیره: وشتریک بوو پینج سکی بکردایه و پینجه‌م تیر بوایه نه‌وا گوێچکه‌که‌یان له‌ت ده‌کرد و به‌ره‌لایان ده‌کرد.

(٢) سائیه: وشتریک بوو که ده تا دوانزه سکی بکردایه هه‌مووی میننه بوایه.

(٣) وه‌صیله: وشتریک په‌که‌م و دووهم سکی میننه بوایه.

(٤) حام: وشتریکی تیر بوو له پشتی نه‌و ده سک په‌یدا ببوایه.

(٥) (قال) به‌مانای (يقول) هاتووو چونکه نه‌و ووتیه له قیامه‌تدا ده‌وترت که داهاتووو.

(٦) (إِذْ) ناوه‌لکاره چونکه (إِذْ) نه‌گهر (ظرف) بێت بۆ رابردووو بۆیه لیره‌دا به (صلة) هاتووو.

یه، وهک (عِيشَةَ رَاضِيَةٍ) که (رَاضِيَةٍ) به‌مانای (مَرْضِيَةٍ) هه‌رومه‌ها وهک (وَتَطْلِيْقَةٍ بَائِنَةٍ) به‌مانای (مَفْعُولَةٍ) یه^(١) واته: جیا‌ک‌راوه، مانا‌که‌ی: نه‌و خیره‌ی دراوه به‌خاومنه‌که‌ی وه ده‌وتریت: پیدام پیم نه‌دات.

عه‌بدوللای کور عه‌بباس (ره‌زای خوایان لی بن) ده‌لی: ﴿مُتَوَفِّكَ﴾: ده‌تمرینم.

٤٦٢٣ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ صَالِحِ بْنِ كَيْسَانَ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، قَالَ: الْبَحِيرَةُ: الَّتِي يُمْتَعُ دَرُّهَا لِلطَّوَاعِغِ، فَلَا يَخْلُبُهَا أَحَدٌ مِنَ النَّاسِ. وَالسَّائِبَةُ كَانُوا يُسَيِّبُونَهَا لِأَلْهَتِهِمْ، لَا يُحْمَلُ عَلَيْهَا شَيْءٌ. قَالَ: وَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «رَأَيْتُ عَمْرَو بْنَ عَامِرٍ الْخَزَاعِيَّ يَجُرُّ قُضْبَهُ فِي النَّارِ، كَانَ أَوَّلَ مَنْ سَيَّبَ السَّوَابِ». وَالْوَصِيلَةُ: النَّاقَةُ الْبِكْرُ، تُبَكَّرُ فِي أَوَّلِ نِتَاجِ الْإِبِلِ، ثُمَّ تُنْتَنَى بَعْدَ بَأْنَتَى. وَكَانُوا يُسَيِّبُونَهُمْ لَطَوَاعِيَّتِهِمْ إِنْ وَصَلَتْ إِحْدَاهُمَا بِالْأُخْرَى لَيْسَ بَيْنَهُمَا ذَكَرٌ. وَالْحَامُ فَحْلُ الْإِبِلِ يَضْرِبُ الضَّرَابَ الْمَعْدُودَ، فَإِذَا قَضَى ضِرَابَهُ وَدَعَا لِلطَّوَاعِغِ، وَأَغْفُوهُ مِنَ الْحَمْلِ فَلَمْ يُحْمَلْ عَلَيْهِ شَيْءٌ، وَسَمَّوْهُ الْحَامِيَّ. وَقَالَ أَبُو الْيَمَانِ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنْ الزُّهْرِيِّ: سَمِعْتُ سَعِيدًا قَالَ: يُخْبِرُهُ بِهَذَا قَالَ: وَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ نَحْوَهُ. وَرَوَاهُ ابْنُ الْهَادِ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ^(٢).

٤٦٢٣ - حُيْبَنُو شِهَابٍ لَهُ سَعِيدِي كُورِي مُوسَه‌ييه‌به‌وه ده‌گیریتته‌وه که ده‌لی: (الْبَحِيرَةُ) نه‌و وشترمه‌ شیرمه‌که‌ی وازی لی ده‌هینری بۆ به‌ته‌کان، هه‌ج که‌سیک له‌خه‌لکی نایدوشیت. (السَّائِبَةُ): نه‌و وشترانه‌ بوو عه‌رمبه‌کان لی ده‌که‌ران بۆ بت و په‌رستراوه‌کانیان و باریان لی نه‌دمنان، سعه‌ید ده‌لی: نه‌بو هوهرمه‌ره‌ وتی:

(١) راست وایه له‌سه‌ر بابی خو‌ی هانوه‌ه واته ته‌لاقکی جیا‌که‌ره‌وه و کو‌تایی هینه‌ر.

(٢) بروانه: ٣٥٢١.

پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فەرمووی: ((عه‌مری کوپی عامیری خوزاعیم دی له ناگری دۆزه‌خدا ریخۆله‌ی به‌دوای خۆیدا را‌ده‌گی‌شا، ئه‌و یه‌که‌م که‌س بوو و شتری به‌ره‌لا کرد بۆ بیت و به‌رستراوه‌کان)).

(الْوَصِيْلَةُ): مَيّ وِشْتَرِيَكِه كِه يه كِهَم و دووَدِم سَكِي مَيِّيْنِه بَيْت، وَه عَهْر مِهَبِه كَان لَيّ دِه گِهْرَان بَو بَت و پِهْر سَتْرَاوَه كَانِيَان نِه گِهْر دُوو سَكِه كِهِي بَه دَوَاي يه كِهْتَر دَا هَاتِن سَكِي نَبَر لِه نَبَوَانِيَان دَا نِه بَوو.

(الْحَامِ) ^(۱): وشریکى نیره بۇ چەند جارىكى ديارىكراو دەپەرپت له ميينهكان، جا هەركات تۆوى پەرىنهكەى تەواو بوو وازى لى دینن بۇ بتهكان، دەیبوئرن له بار لىنان هیچ بارىكى لى بار ناكەن وه پىی دەلین: (الحامى)، ئەبولىهەمان دەلى: شوعەیب بۆى گىپراينهوه له زوهرى يەوه وتى: له سەعیدم بیست (زوهرى) وتى: كە ئەمەى بۆ گىپرايهوه (سەعید) وتى: ئەبو هوپەرپه وتى: له پىغەمبەرى خوام ﷺ بیست ئەنجا وئەى فەرموودهكەى بئشووى هئنا.

- (همان فەرمووده بەم ڕێگەیهش هاتوو) ئیبنولهاد گێڕایەوه لە ئیبنو شیهابەوه ئەویش لە سەعیدەوه لە ئەبو هورمیرەوه ﷺ وتی: لە پێغمەبە ڕی خواﷻ بێست.

٤٦٢٤ - حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي يَعْقُوبَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْكَرْمَانِيُّ، حَدَّثَنَا حَسَنُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا يُونُسُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «رَأَيْتُ جَهَنَّمَ يَخْطُمُ بَعْضُهَا بَعْضًا، وَرَأَيْتُ عَمْرًا يَجْرُ قُضْبُهُ، وَهُوَ أَوَّلُ مَنْ سَيِّبَ السَّوَابِ» ^(٣).

۶۲۴ - عورود له عايشه وﷺ دمگيرېته وه دهلی: پينځه مېهرى خوا ﷺ فہرمووی:
(د دوزخ دم ديت هندیکی هندیکی تری تیک دشکاند، ودمه مرم دی (له

(۱) (الْحَمَّام) واته: وشریک که پستی پاریزراوه وباری لی نانریت.

(۲) پروانه: ۱۰۴۴.

دۆزه‌خدا) ریخۆله‌کانی به‌دوای خۆیدا رادمکیشا، (چونکه) نه‌و به‌که‌م که‌س بوو وازلێهێنان و ته‌رخانی کردنی وشتره‌کانی بو به‌به‌ته‌کان داهینا^(١).

١٤ - باب: ﴿وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ

شَيْءٍ شَهِيدٌ﴾ المائدة

٤٦٢٥ - حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، أَخْبَرَنَا الْمُغِيرَةُ بْنُ النُّعْمَانِ، قَالَ: سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه قَالَ: خَطَبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّكُمْ مَحْشُورُونَ إِلَى اللَّهِ حَقًّا غَرَاءً غَرًّا ثُمَّ قَالَ: ﴿كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعَدًا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ﴾﴾ (١١٠)﴾ الْآيَةَ - ثُمَّ قَالَ: أَلَا وَإِنَّ أَوَّلَ الْخَلَائِقِ يُكْسَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِبْرَاهِيمَ، أَلَا وَإِنَّهُ يُجَاءُ بِرِجَالٍ مِنْ أُمَّتِي فَيُؤْخَذُ بِهِمْ ذَاتَ الشَّمَالِ، فَأَقُولُ يَا رَبِّ أَصِحَّاحِي. فَيَقَالُ إِنَّكَ لَا تَذَرِي مَا أَخَذْتُوا بِعَذِّكَ. فَأَقُولُ كَمَا قَالَ الْعَبْدُ الصَّالِحُ: ﴿وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ﴾ (١١١)﴾ المائدة، فَيَقَالُ: إِنَّ هَؤُلَاءِ لَمْ يَزَالُوا مُرْتَدِّينَ عَلَى أَعْقَابِهِمْ مُنْذُ فَارَقْتَهُمْ»^(٢).

١٤ - باسیک: (خۆم شایه‌تی و چاودێر بووم به‌سه‌ریان‌ه‌وه تا له

ناویاندا بووم ئینجا کاتێ تۆ منت برده‌وه) (وه به‌رزت کردمه‌وه

بو ئاسمان) هه‌ر خۆت چاودێر بووی به‌سه‌ریان‌ه‌وه، وه خۆت

ئاگادار و شایه‌تی به‌سه‌ر هه‌موو شتێکه‌وه)

٤٦٢٥ - عُبَيْدُ بْنُ عُمَيْرٍ رضي الله عنه دَهْلِيٌّ: بَيَّغَهُ مَبْعَرِي خَوَّاءٌ وَتَارِيكِي دَاوُفُهُ رَمُومِي:

((ئهی خه‌لکینه، بێ گومان ئیوه (له قیامه‌تدا) لای خوا به‌پێ خواسی و پرووت

(١) که سواریان نه‌عن پێگری له‌ومرو ناویان لێ نه‌کری.

(٢) پروانه: ٣٣٤٩.

وخهتهنه نهكراوى كوډمكرينهوه^(١)) پاشان فهرمووى ((پهكهم جار چوڼ دروستمان كردن^(٢) (پاشان مردن) نهو (دروست كردنه) دووباره دمكهپنهوه، نهوه بهلئينيكه (جى بهجى كردنى) لهسهر نيمهيه بيگومان نيمه (نهو بهلئينه) به دى دينين)) تاكوټايى نايهتهكه، له پاشان فهرمووى: ((ناگاداربن وه بيگومان پهكهم كهسيك لهدروست كراوهكان له رږږى دواييدا پوښاكى لهبهر دمكرت ئيبراهيمه ﷺ. ناگادار بن بيگومان پياووانيك له نوممهتى من دمهينرين ودمبرين بو لاي چهپ، منيش دهلثم: نهى پهرومردگارم نهوانه هاوهله كهمولهكانى منن، جا دهوتريت (بيم) بيگومان تو نازانيت نهوانه پاش تو چبيان داهيناوه، منيش وهك نهو بهنده چاكه دهلثم كهوتى: (وه من شايت وچاودير بووم بهسهرپانهوه تاله ناوياندا بووم، نينجا كاتى تو منت بردهوه (بهزرت كردمهوه بو ئاسمان) هر خوت چاودير بووى بهسهرپانهوه)، جا دهوتريت: بهراستى نا نهوانه لهو كاتهوهى تو به جيت هيشتن پاش گهز بوونهتهوهو لهناين ومرگهپاون به بهردهوامى)).

١٥ - **بابُ قَوْلِهِ: ﴿إِنْ تَعِدُّهُمْ فَإِنَّهُمْ عَبْدُكَ وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ﴾** المائدة ٦٢٦ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا الْمَغِيرَةُ بْنُ النُّعْمَانِ قَالَ: حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "إِنَّكُمْ مَحْشُورُونَ، وَإِنْ نَاسًا يُؤْخَذُ بِهِمْ ذَاتَ الشَّمَالِ، فَأَقُولُ كَمَا قَالَ الْعَبْدُ الصَّالِحُ ﴿وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ﴾" المائدة: إِلَى قَوْلِهِ: ﴿أَلَمْ يَزَلْ لَكُمْ كَيْمٌ﴾^(٣).

(١) له مهشمردا.

(٢) به پروت و هوتى.

(٣) بروه: ٣٣٤٩.

١٥- باسی ئەم فەرمايشته‌ی خواى گه‌وره: (ئەگەر سزايان بدهيت ئەو بىگومان بهنده‌ی خۆتن وه ئەگەر لەيشيان خۆش بيت ئەوه بىگومان تەنها خۆتى به دهسه‌لاتى کار دروست)

٤٦٢٦ - ئىبنو عەبباس رضي الله عنه له پيغه‌مبەرەوه ﷺ ده‌گيرێته‌وه كه فەرموویه‌تى:
(به‌راستی ئیوه (له قیامه‌تدا) كۆدم‌كرینه‌وه وه بىگومان كه‌سانێك دم‌برین بۆ
لای چه‌پ منیش وهك ئەو به‌نده چاكه ده‌لێم كه‌وتى (وه‌من شایه‌ت و چاودێر
بووم به‌سه‌ریان‌ه‌وه تا له‌ناویاندا بووم)، ئایه‌ته‌كه تادەگاته (به دهسه‌لاتى کار
دروست).

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٦ - سُورَةُ الْأَنْعَامِ

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ﴿فَتَنَّهُمْ﴾ (١٣) ﴿الْأَنْعَامَ: مَعْدِرَتَهُمْ.﴾ (١٤١) ﴿الْأَنْعَامَ: مَا يُعْرَشُ مِنَ الْكَرَمِ وَغَيْرِ ذَلِكَ.﴾ (١٤٢) ﴿حَمُولَةً﴾ (١٤٣) ﴿الْأَنْعَامَ: مَا يُحْمَلُ عَلَيْهَا.﴾ (١٤٤) ﴿وَلَلْبَسَنَّا﴾ (١٤٥) ﴿الْأَنْعَامَ: لَشَبَّهْنَا.﴾ (١٤٦) ﴿وَيَتَوَكَّأْنَ﴾ (١٤٧) ﴿الْأَنْعَامَ: يَتَبَاعَدُونَ.﴾ (١٤٨) ﴿تُبَسَّلَ﴾ (١٤٩) ﴿الْأَنْعَامَ: تُفَضَّحُ.﴾ (١٥٠) ﴿أُبْسِلُوا﴾ (١٥١) ﴿الْأَنْعَامَ: أَفْضَحُوا.﴾ (١٥٢) ﴿بَاسِطُوا أَيْدِيَهُمْ﴾ (١٥٣) ﴿الْأَنْعَامَ: الْبَسِطُ الضَّرْبُ.﴾ (١٥٤) ﴿أَسْتَكْرَرْتُمْ﴾ (١٥٥) ﴿الْأَنْعَامَ: أَضَلَلْتُمْ كَثِيرًا.﴾ (١٥٦) ﴿ذَرَأَ مِنَ الْحَرْثِ﴾ (١٥٧) ﴿الْأَنْعَامَ: جَعَلُوا لِلَّهِ مِنْ ثَمَرَاتِهِمْ وَمَالِهِمْ نَصِيبًا، وَلِلشَّيْطَانِ وَالْأَوْتَانِ نَصِيبًا.﴾ (١٥٨) ﴿أَكِنَّهُ﴾ (١٥٩) ﴿الْأَنْعَامَ: وَاجِدَهَا كِنَانًا﴾ (١٦٠) ﴿أَمَّا أَشْتَمَلْتُ﴾ (١٦١) ﴿الْأَنْعَامَ: يَعْني هَلْ تَشْتَمِلُ إِلَّا عَلَى ذَكَرٍ أَوْ أَنْثَى، فَلَمْ تَحْرَمُونَ بَعْضًا وَتَحِلُّونَ بَعْضًا؟﴾ (١٦٢) ﴿مَسْفُوحًا﴾ (١٦٣) ﴿الْأَنْعَامَ: مُهْرَاقًا.﴾ (١٦٤) ﴿وَصَدَفَ﴾ (١٦٥) ﴿الْأَنْعَامَ: أَعْرَضَ.﴾ (١٦٦) ﴿أُبْسِلُوا﴾ (١٦٧) ﴿الْأَنْعَامَ: أُسْلِمُوا.﴾ (١٦٨) ﴿سَرْمَدًا﴾ (١٦٩) ﴿الْقِصَصَ: دَائِمًا.﴾ (١٧٠) ﴿أَسْتَهْوَتْهُ﴾ (١٧١) ﴿الْأَنْعَامَ: أَضَلَّتْهُ.﴾ (١٧٢) ﴿يَشْكُونُ﴾ (١٧٣) ﴿تَمَرُّونَ﴾ (١٧٤) ﴿الْأَنْعَامَ: وَقَرُّ﴾ (١٧٥) ﴿فَصَلَتْ: صَمَمَ، وَأَمَّا الْوَقْرُ: الْحِمْلُ.﴾ (١٧٦) ﴿أَسْطَرِجُ﴾ (١٧٧) ﴿الْأَنْعَامَ: وَاجِدَهَا أَسْطُورَةً وَإِسْطَارَةً وَهِيَ الثَّرَهَاتُ.﴾ (١٧٨) ﴿الْبِأْسَاءُ﴾ (١٧٩) ﴿الْأَنْعَامَ: مِنَ الْبَاسِ، وَيَكُونُ مِنَ الْبُؤْسِ.﴾ (١٨٠) ﴿جَهْرَةً﴾ (١٨١) ﴿الْأَنْعَامَ: مُعَايِنَةً﴾ (١٨٢) ﴿الْأَنْعَامَ: جَمَاعَةً صُورَةً، كَقَوْلِهِ: سُورَةٌ وَسُورٌ﴾ (١٨٣) ﴿مَلَكُوتَ﴾ (١٨٤) ﴿الْأَنْعَامَ: مُلْكٌ، مِثْلُ: رَهْبُوتٍ خَيْرٌ مِنْ رَحْمُوتٍ، وَيَقُولُ: تُرْهَبُ خَيْرٌ مِنْ أَنْ تُرْحَمَ﴾ (١٨٥) ﴿جَنَ﴾ (١٨٦) ﴿الْأَنْعَامَ: أَظْلَمَ،﴾ (١٨٧) ﴿وَتَعَلَّى﴾ (١٨٨) ﴿الْأَنْعَامَ: عَلَا، وَإِنْ تَعَدَّلَ: تَقَسَّطَ، لَا يَقْبَلُ مِنْهَا فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ. يُقَالُ عَلَى اللَّهِ حُسْبَانُهُ أَيُّ

حِسَابُهُ، وَيُقَالُ: ﴿حُسْبَانًا ١٦﴾ الْأَنْعَامُ: مَرَامِي وَ ﴿رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ ٥﴾ الْمَلِكُ: مُسْتَقَرٌّ فِي الصُّلْبِ: ﴿وَمُسَوِّدٌ ١٨﴾ الْأَنْعَامُ: فِي الرَّحِمِ الْقِنُؤُ الْعِدْقُ وَالْإِثْنَانِ قِنَوَانٍ وَالْجَمَاعَةُ أَيْضًا ﴿قِنَوَانٌ ١٩﴾ الْأَنْعَامُ: مِثْلُ صِنَوٍ وَ ﴿صِنَوَانٌ ٢٠﴾ الرِّعْدُ:

به ناوی خواهی به خشنده‌ی میهره‌بان ٦ - (تهفسیری) سوره‌تی نه‌نعام

ئیبینو عه‌بباس ﷺ ده‌لی: ﴿فَتَنَّهُمْ﴾: عوزرو به‌هانه‌یان. ﴿مَعْرُوشَتٍ﴾: نه‌و که پرو هه‌رزاله بوکراوه له میوو دره‌ختی تر. ﴿حَمُولَةً﴾: نه‌و ولاخانه‌ی باری لی دهنری. ﴿وَلَلْبَسْنَا﴾: ده‌مان شو به‌هاند. ﴿وَيَتَوَرَّ﴾: دوور ده‌که‌ونه‌وه. ﴿تُبَسَّلَ﴾: نابروی بریت. ﴿أُبْسِلُوا﴾: نابروبران. ﴿بَاسِطُوا أَيْدِيَهُمْ﴾: (فریشته‌کان) ده‌ستیان دریژکردوه، (البسط) واته: لیدان. ﴿أَسْتَكَثَرْتُمْ﴾: زور که‌ستان گومرا کرد. ﴿ذَرَأَ مِنَ الْحَرْثِ﴾: له به‌رو بووم و سامانیان به‌شیکیان دانابوو بو خوا به‌شیکی تریان دانابوو بو شه‌یتان و به‌کان. ﴿أَكِنَّةٌ﴾: کویه، تاکه‌که‌ی (کِنَانٌ). ﴿أَمَّا أَشْتَمَلْتُ﴾: واته: ئایا جگه له نیر یان مییه‌کی له سکدا نییه؟ ده‌ی بوچی هه‌ندیکی حه‌رام ده‌که‌ن و هه‌ندیکی حه‌لال ده‌که‌ن؟ ﴿مَسْفُوحًا﴾: (خوینی) پژیرنراو. ﴿وَصَدَفَ﴾: رووی و مرگپرا، پستی هه‌لکرد. ﴿أُبْسِلُوا﴾: (أُبْسِلُوا) بی هیوا بوون، بی ئومید بوون. ﴿أُبْسِلُوا﴾: ته‌سلیم بوون به‌ تیاچوون ﴿سَمِدًا﴾: هه‌میشه‌یی، به‌رده‌وام. ﴿أَسْتَهَوْتُهُ﴾: گومرای کات. ﴿تَمَرُّونَ﴾: گومان ده‌به‌ن. ﴿وَقَرُّ﴾: (گوئی) قورس، گرانی (نه‌بیستن به‌ چاکی)، به‌لام (الوفز) باری ولاخ و شتی وایه. ﴿أَسْطِيرُ﴾: کوی (أَسْطُورَةٌ) و (إِسْطَارَةٌ)

واته: ئەفسانه‌و شتی ناپاست. ﴿بَاسُنَا﴾: یان له (البَّاس) وه وەرگیراویه واته: سه‌ختی و ناپه‌حه‌تی یان له (البُّس) له‌وه وەرگیراوه واته: هه‌ژاری و نه‌بوونی. ﴿أَوْجَهَرَةً﴾: به ناشکرا. ﴿الْصُّور﴾: کۆی وشه (صُورَة) واته: وینه و شکلی مروّفه‌کان وهک: (سُورَة) تاکه (سُور) کۆکه‌یه‌تی، وه وهک ﴿مَلَكُوتَ﴾: له‌گه‌ل (مَلِك) یه‌ک مانایان هه‌یه، وه (مَلَكُوت) له سه‌رکیشی: (رَهَبُوت) چاکتره له (رَحْمُوت). وهدمه‌وتریت: بترسینریت چاکتره له‌وه‌ی ره‌حمت پی بکری. ﴿جَنَّ﴾: تاریک بوو. ﴿وَتَعَلَّى﴾: به‌رز بوویه‌وه. (تَعَدَّل): دادگهر بیت (لا یقبل منها) له‌و رۆژمدا (قیامه‌ت) لی و مرناگیرئ، وه دمه‌ترئ (عَلَى اللَّهِ حُسْبَانُهُ) واته: لی‌پرسینه‌وه‌ی له‌سه‌ر خودایه، وه دمه‌ترئ: ﴿حُسْبَانًا﴾: گێ‌پ‌راومانن شوینی تیرهاو‌یشتن و ﴿رُجُومًا لِلشَّيْطَانِ﴾: (وه‌گێ‌پ‌راومانن) به‌ره‌جمی شه‌یتانه‌کان. (مُسْتَقَر): نیشته‌جی کران له‌پشتی (باوکتاندا). ﴿وَمُسْتَوْدَعٌ﴾: الأنعام: وه‌له‌مندالداندا (دانران به شیوه‌ی کاتی). (الْقَنُوت): هیشوو خورما، (قِنُوتَان): دوو هیشوووه خورما به کۆکه‌شی هه‌ر دمه‌تریت: ﴿قِنُوتَانٌ﴾: وهک (صِنُوت) بو تاک له‌گه‌ل ﴿صِنُوتَانٍ﴾: بو کۆ.

١ - باب: ﴿وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ﴾ (٨) الأنعام:

٤٦٢٧ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «مَفَاتِحُ الْغَيْبِ خَمْسٌ: إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ، وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ، وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ، وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا، وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ، إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ»^(١).

١ - باسیک: (وهکلیلی هموو نهیننی یهکان ههر لای خوایه کهس نایزانی بّیجگه ئهو (خو))

٤٦٢٧ - سالمی کوری عهبدوللا له (عهبدوللا) باوکیه وه ﴿﴾ دهگیرته وه که بیغه مبهری خوا ﴿﴾ فهرموویه تی: ((کلیلهکانی گشت نهینهکان بینجن: (بیگومان تهنه لای خوایه زانیاری (کاتی هاتنی) رۆزی دوا، وه ههر خوا باران دمبارینی وه تهنه خوا دهمزانی به وهی له مندال دانی (نافرمتان) دایه، وه هیچ کهس نازانی سبهینی (له داهاتوودا) چی دهکات وه هیچ کهس نازانی له چ شوین وزهویه گدا دهمری، بهراستی خوا زاناو ناگاداره).

٢ - بابُ قولِه: ﴿قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَىٰ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّنْ فَوْقِكُمْ أَوْ مِنْ تَحْتِ ۖ﴾ (الأنعام:

﴿يَلْسِكُمْ ۖ﴾ (الأنعام: طُكُم مِّنَ اللَّيْتِاسِ. ﴿يَلْسُوا ۖ﴾ (٨٢) (الأنعام: يَخْلُطُوا. ﴿شِعَا

﴿الأنعام: فِرَقًا.﴾

٢ - باسی ئهم فهرمایشتهی خواس گه وره: (بلی: ههر ئهو خوایه به تواناو دهسه لاتداره که سزایه کتان بو بنیری له سهروتانه وه یان له ژیر پیتانه وه) تا کو تای نییه ته که

﴿يَلْسِكُمْ﴾: سهرتان لی بشیوینی. له سهر لی شیواندنه وه هاتوو وه وهرگیراوه. ﴿يَلْسُوا﴾: تیکه لیان کردوو. ﴿شِعَا﴾: چه ند دهسته و تاقم.

٤٦٢٨ - حَدَّثَنَا أَبُو الثُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ جَابِرٍ ؓ قَالَ:

لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ ﴿قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَىٰ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّنْ فَوْقِكُمْ ۖ﴾ (الأنعام:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَعُوذُ بِوَجْهِكَ». قَالَ: ﴿أَوْ مِنْ تَحْتِ أَرْجُلِكَ﴾ (٦٥) ﴿الأنعام: قَالَ: «أَعُوذُ بِوَجْهِكَ﴾ (أَوْ يَلِيْسُكُمْ شَيْعًا وَيَذِيْقَ بَعْضُكُمْ بَاسَ بَعْضٍ) (٦٥) ﴿الأنعام: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «هَذَا أَهْوَنُ». أَوْ «هَذَا أَيْسَرُ»^(١).

٤٦٢٨ جابیر ؓ ده‌لی: کاتی ئەم ئایه‌ته دابه‌زی: (بلی: هەر ئەو خوایه به تواناو دمه‌لاتداره که سزایه‌کتان بۆ بنی‌ریت له‌سه‌روتانه‌وه)، پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌رمووی: ((په‌نا ده‌گرم به زاتی تۆ (ئه‌ی خودا)))، هه‌رمووی (یان له ژیر پیتانه‌وه) پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ هه‌رمووی: ((په‌نا ده‌گرم به‌زاتی تۆ (ئه‌ی خودا)))، هه‌رمووی: (یان سه‌رتان لی بشیوینی وبتان کات به‌چه‌ند ده‌سته‌و تاهمی‌که‌وه وه‌ه‌ندی‌کتان به‌هه‌ندی‌کی ترتان سزاو نازار بدات)، پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌رمووی: ((ئه‌مه‌یان سو‌گه‌ره))یان((ئه‌مه‌یان ئاسانه‌ره)).

٣ - باب: ﴿وَلَمْ يَلِيْسُوا اِيْمَنَهُمْ يَظْلِمُ﴾ (٨٢) ﴿الأنعام:

٤٦٢٩ - حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ سَلِيمَانَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ ﴿وَلَمْ يَلِيْسُوا اِيْمَنَهُمْ يَظْلِمُ﴾ (٨٢) ﴿الأنعام قَالَ أَصْحَابُهُ: وَأَيْنَا لَمْ يَظْلِمْ؟ فَتَرَكْتُ﴾ (إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ) (١٣) ﴿لقمان: (٣).

(١) بروانه: ٧٤٠٦، ٧٣١٣.

(٢) بروانه: ٣٢.

٣ - باسیک: (وه پرواکه‌یان تیکه‌ل به سته‌م (هاوه‌ل دانان) نه‌کردوه)

٤٦٢٩ - عه‌بدو‌للا (ی کورپی مه‌سعوود) ﷺ ده‌لی: کاتی ئه‌م نایه‌ته دابه‌زی: (ئه‌وانه‌ی که پروایان هیناوه و پرواکه‌یان تیکه‌ل به سته‌م (هاوه‌ل دانان) نه‌کردوه)، هاوه‌لانی پیغه‌مه‌ر ﷺ وتیان: کام له ئیمه سته‌می نه‌کردوه؟ به‌هویه‌وه ئه‌م نایه‌ته دابه‌زی (بیگومان هاوه‌ل‌دانان بو خوا سته‌میکی زور که‌ورمه‌).

٤ - بابُ قَوْلِهِ: ﴿يُونُسُ وَلُوطًا وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَى الْعَالَمِينَ﴾ (٨٦) الأنعام:

٤٦٣٠ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ مَهْدِيٍّ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ، قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ عَمِّ نَبِيِّكُمْ - يَعْنِي: ابْنَ عَبَّاسٍ - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَا يَنْبَغِي لِعَبْدٍ أَنْ يَقُولَ أَنَا خَيْرٌ مِنْ يُونُسَ بْنِ مَتَّى»^(١).

٤ - باسی ئه‌م فهرمایشته‌ی خوامی گه‌وره (وه یونس و لووت ههر یه‌که له‌مانه ریزمان داوون به‌سهر هه‌موو خه‌لکیدا)

٤٦٣٠ - ئه‌بول‌عالیه ده‌لی: کورپی مامی پیغه‌مبه‌ره‌که‌تان ﷺ - واته‌ئیب‌نو عه‌بباس ﷺ - ئه‌ویش له پیغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ گیر‌په‌وه که فهرموویه‌تی: ((بو هیچ که‌سێک شی‌او نییه که بلی: من^(٢) له یونس کورپی مه‌تا (سه‌لامی خوامی لی بی) چاک‌ترم)).

(١) پروانه: ٣٣٩٥.

(٢) واته: پیغه‌مبه‌ری ﷺ خو‌مان نه‌بن ریزی پیغه‌مبه‌رێک بدرق به‌سهر پیغمبیرێکی تردا.

٤٦٣١ - حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، أَخْبَرَنَا سَعْدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: سَمِعْتُ حُمَيْدَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَا يَنْبَغِي لِعَبْدٍ أَنْ يَقُولَ أَنَا خَيْرٌ مِنْ يُونُسَ بْنِ مَتَّى»^(١).

٤٦٣١ - ئەبو ھورەیرە رضي الله عنه لە پێغەمبەر مەھمووە ﷺ دگێڕێتەووە کە ھەرمووێتە: ((بۆ ھیچ کەسێک شیواو نیە کە بڵێ من (واتە پێغەمبەر ﷺ) لە یونسێ کورێ مەتتا ﷺ چاکترم)).

٥ - بابُ قَوْلِهِ: ﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فِيمَهُدْنَهُمْ أَفْتَدَهُ﴾ (الأنعام)

٤٦٣٢ - حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا هِشَامٌ، أَنَّ ابْنَ جُرَيْجٍ أَخْبَرَهُمْ قَالَ: أَخْبَرَنِي سُلَيْمَانُ الْأَحْوَلُ أَنَّ مُجَاهِدًا أَخْبَرَهُ: أَنَّهُ سَأَلَ ابْنَ عَبَّاسٍ: أَفِي «ص» سَجْدَةٌ؟ فَقَالَ: نَعَمْ. ثُمَّ تَلَا ﴿وَوَهَبْنَا﴾ (٨٤) (الأنعام): إِلَى قَوْلِهِ: ﴿فِيهِدْنَهُمْ أَفْتَدَهُ﴾ (الأنعام): ثُمَّ قَالَ: هُوَ مِنْهُمْ. زَادَ يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، وَمُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ، وَسَهْلُ بْنُ يُونُسَ، عَنِ الْعَوَّامِ، عَنْ مُجَاهِدٍ قُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ: فَقَالَ نَبِيُّكُمْ ﷺ مِمَّنْ أَمَرَ أَنْ يَقْتَدَى بِهِمْ^(٢).

٥ - باسی ئەم ھەرمایشتە ی خۆی گەورە: (ئەوانە
پێغەمبەرە (سڵامی خۆیان لێ بێ)) کەسانیک بوون
خۆ رێنموونی کردن دە ی پەیرەوی رێگەو رێبازی ئەوان
بکە (ئە ی موحەممەد ﷺ)

٤٦٣٢ - سولەیمانی ئەحوەل^(٣) دەلی موحەید بو ی گێڕایەووە کە ئەو پەرسباری لە ئیبنو عەبباس رضي الله عنه کردووە: ئایا لە سوپەتی (صاد)دا سوژدە بردن ھەیە؟

(١) بروانە: ٣٤١٥.

(٢) بروانە: ٣٤٣١.

(٣) الأحول: کە سێکە چاوی خێل بێت.

ئه‌ویش وتووێه‌تی به‌ئێ: له‌ پاشان ئهم ئایه‌تانه‌ی خوێنده‌وه: (وه‌ بێمان به‌خشی) تاگه‌شته (ده‌ی په‌پرهمی رێگه‌و رێبازی ئه‌وانه‌ بکه‌ (ئه‌ی موحه‌ممهد^(١)) له‌ پاشان ئیبنو عه‌بباس وتی: ئه‌و (داوود عليه السلام) یه‌کیکه‌ له‌وانه‌^(٢).
- (ئهم فه‌رمووده‌ به‌م رێگه‌یه‌ ئهم زیاده‌ی هه‌یه‌) یه‌زیدی کوپی هاروون و موحه‌ممهدی کوپی عوبه‌ید و سه‌هلی کوپی یونس گێڕاویانه‌ته‌وه‌ له‌عه‌ووامه‌وه‌ ئه‌ویش له‌ موجاهیده‌وه‌ ده‌ئێ: پرسیارم له‌ ئیبنو عه‌بباس کرد (له‌وه‌لامدا) وتی: بێغه‌مبه‌ره‌که‌تان له‌وکه‌سانه‌یه‌ که‌فه‌رمانی بێکراوه‌ به‌ شوێن ئه‌واندا ب‌روات.

٦ - بَابُ قَوْلِهِ: ﴿وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفُرٍ وَمِنَ الْبَقَرِ

وَالْفَنَنِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَا ۖ﴾ الْأَنْعَام:

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ﴿كُلَّ ذِي ظُفُرٍ ۖ﴾ الْأَنْعَامُ: الْبَعِيرُ وَالنَّعَامَةُ. ﴿الْحَوَاشِيَا ۖ﴾
﴿الْأَنْعَامُ: الْمُبَاعَرُ. وَقَالَ غَيْرُهُ: ﴿هَادُوا ۖ﴾ الْأَنْعَامُ: صَارُوا يَهُودًا، وَ ﴿هَذَا ۖ﴾
﴿الْأَعْرَافُ: ثُبْنَا. وَهَائِذُ: تَائِبٌ.

٦-باسی ئهم فه‌رمایشته‌ی خوا‌ی گه‌وره‌: (وه‌ له‌سه‌ر

ئه‌وانه‌ی بوونه‌ جووله‌که‌ حه‌رامان کردبوو هه‌موو
زینده‌وه‌ریکی چ‌رنوک‌دار وه‌ له‌ (گۆشتی) ره‌شه‌ول‌اخ و
مه‌رو بزنی‌ش پیوه‌کانمان لێ حه‌رام کردن)

ئیب‌نو عه‌بباس عليه السلام ده‌ئێ: ﴿كُلَّ ذِي ظُفُرٍ﴾ واته‌: وش‌ترو نه‌عامه‌.

(١) واته‌: له‌ ئایه‌تی (٨٤) بۆ (٩٠)ی، سو‌ره‌تی الأنعام خوێنده‌وه‌که‌ باسی چه‌ند بێغه‌مبه‌ریک ده‌کات له‌ کۆتاییدا ده‌فه‌رموێ ئه‌ی محمد ﷺ نۆ په‌پرهمی رێبازی ئه‌وانه‌ بکه‌و شوێنیان بکه‌وه‌.

(٢) له‌ ئایه‌تی (٨٤)ی، سو‌ره‌تی الأنعام ناوی براوه‌، وه‌ داوود له‌ سو‌ره‌تی (ص)دا باس کراوه‌ سو‌زده‌ی بردوه‌.

﴿الْحَوَايَا﴾: ورگو ریخۆله‌کان.

جگه له ئیبنو عه‌بباس ده‌ئی: ﴿هَادُوا﴾: بوونه جووله‌که‌و یه‌هودی، به‌لام ﴿هَذَا﴾: واته ته‌وبه‌مان کرد، (هَائِدٌ) واته: ته‌وبه‌کار.

٤٦٣٣ - حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، قَالَ عَطَاءٌ سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «قَاتَلَ اللَّهُ الْيَهُودَ، لَمَّا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ شُحُومَهَا جَمَلُوهُ ثُمَّ بَاعُوهُ فَأَكَلُوهَا».

وَقَالَ أَبُو عَاصِمٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ، كَتَبَ إِلَيَّ عَطَاءٌ، سَمِعْتُ جَابِرًا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ^(١).

٤٦٣٣ جابیری کوری عه‌بدوللا ﷺ ده‌ئی: له پیغه‌مبه‌ری خوام ﷺ بیست فه‌رمووی: ((خواجوله‌که‌کان له‌ناوبات. کاتی خوا پیوی (مرداره‌و مېووی) لی حه‌رام کردن تواندیانه‌وه، پاشان فره‌شتیان ونرخه‌که‌یان خوارد)).

ئه‌بو عاصیم ده‌ئی: عه‌بدولحه‌مید بۆی گیراینه‌وه وتی: یه‌زید بۆی گیراینه‌وه وتی: عه‌تا بۆی نوسیم ده‌ئی: له جابیرم ﷺ بیست له پیغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ نه‌م فه‌رمووده‌ی گیرایه‌وه.

٧ - بَابُ قَوْلِهِ: ﴿وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ﴾ (١٥١) ﴿الْأَنْعَامَ:

٤٦٣٤ - حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرِو، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «لَا أَحَدٌ أَغْيَرُ مِنَ اللَّهِ، وَلِذَلِكَ حَرَّمَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ، وَلَا شَيْءَ أَحَبُّ إِلَيْهِ الْمَذْحُ مِنَ اللَّهِ، لِذَلِكَ مَدَحَ نَفْسَهُ». قُلْتُ: سَمِعْتُهُ مِنْ عَبْدِ اللَّهِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قُلْتُ وَرَفَعَهُ؟ قَالَ نَعَمْ^(٢).

(١) بروانه: ٣٣٦.

(٢) بروانه: ٤٦٣٧، ٥٢٣٠، ٧٤٠٣.

٧- باسی ئەم فەرمايشته‌ی خواى گه‌وره: (نزىكى گونا‌هه زۆر گه‌وره‌و ناشرینه‌كان مه‌كه‌ون ئەوه‌ى ئاشكرایه له‌و گونا‌هانه ئەوه‌شى په‌نه‌انه)

٤٦٣٤- عه‌بدو‌للا (ى كورێ مه‌سه‌عوود) رحمه‌ه ده‌لى: هه‌يچ كه‌س به‌ په‌رۆشتر نيه‌يه له‌ خوا هه‌ر له‌به‌ر ئەوه‌شه گونا‌هه به‌دو ناشرینه‌كانى چه‌رام كردووه به‌ئاشكرابن يان به‌ نه‌ينى، كه‌سه‌يش وه‌سفى جوانى وه‌مه‌دى له‌خوا پى خو‌شتر نيه‌يه، هه‌ر له‌به‌ر ئەوه‌يه خوا وه‌سف و ستايشى خۆى كردووه).

(عه‌مر ده‌لى) وتم: (به‌ئه‌بى وائيل) توّ خو‌ت له‌ عه‌بدو‌للاّت بيه‌ست؟ وتى: به‌لى، وتم: برديه‌وه سه‌ر پيغه‌مبه‌ر صلی‌الله‌عليه‌وآله‌وسلم؟ وتى: به‌لى.

٨- باب

﴿وَكَيْلٌ ۝١٠٢﴾ الأنعام: حَفِيطٌ وَمَحِيطٌ بِهِ. ﴿قُلَّا ۝١١١﴾ الأنعام: جَمْعُ قَبِيلٍ، وَالْمَعْنَى: أَنَّهُ ضُرُوبٌ لِلْعَذَابِ، كُلُّ ضَرْبٍ مِنْهَا قَبِيلٌ. ﴿زُحْرُفَ الْقَوْلِ ۝١١٢﴾ الأنعام: كُلُّ شَيْءٍ حَسَنَتُهُ وَوَشْيَتُهُ وَهُوَ بَاطِلٌ، فَهُوَ زُحْرُفٌ. ﴿وَحَرْتُ حِجْرٌ ۝١١٣﴾ الأنعام: حَرَامٌ، وَكُلُّ مَمْنُوعٍ فَهُوَ حِجْرٌ مَخْجُورٌ، وَالْحِجْرُ: كُلُّ بِنَاءٍ بَنَيْتُهُ، وَيُقَالُ لِلْأَنْثَى مِنَ الْخَيْلِ: حِجْرٌ. وَيُقَالُ لِلْعَقْلِ: حِجْرٌ وَحِجْبَى. وَأَمَّا الْحِجْرُ: فَمَوْضِعٌ مُّودٍ، وَمَا حَجَرْتَ عَلَيْهِ مِنَ الْأَرْضِ: فَهُوَ حِجْرٌ، وَمِنْهُ سُمِّيَ حَطِيمُ الْبَيْتِ حِجْرًا، كَأَنَّهُ مُشْتَقٌّ مِنْ مَحْطُومٍ، مِثْلُ قَتِيلٍ مِنْ مَقْتُولٍ، وَأَمَّا حِجْرُ الْيَمَامَةِ: فَهُوَ مَنْزِلٌ.

٨ - باسیک

﴿وَكَيْلٌ﴾: چاودێرو پارێزەر، به هه‌موو شتیکی ناگاداره. ﴿شَيْءٌ قُبْلًا﴾: کۆی وشه‌ی: (قَبِيلٌ) ه ماناکه‌شی واته: چه‌ن‌دین جوړ له سزا هه‌ر جوړیکیان شیوازو چه‌شنیکه. ﴿زُخْرُفٌ أَلْقَوْلِ﴾: هه‌ر شتیکه نار‌ه‌وا جوانی کهیت و بیرازینیت‌ه‌وه نه‌وه پێی ده‌وتری: (زُخْرُفٌ). ﴿وَحَرْتُ جِجْرُ﴾: (حَرْتُ) کشت وکاله. (جِجْرُ) قه‌دمغه و حه‌رامه. هه‌موو قه‌دمغه کراویک (جِجْرُ) و (مَخْجُورٌ) به هه‌موو خانووێه‌ک ده‌وتری دروستی بکه‌یت، به مێینه‌ی نه‌سپ ده‌وتری: (جِجْرُ) به عه‌قل و ژیری ده‌وتری (جِجْرُ وَحَجِي)، به‌لام (الجِجْرُ) شوین و ولاتی سه‌موده، نه‌و زه‌ویه‌ش به‌ردی به‌ده‌وردا دانیت هه‌ر (جِجْرٌ)، وه (حَطِيمٌ) ی که‌عبه‌ش له‌م مانایه‌یه (که دیواریکی نیوبازنه‌یی یه له په‌نا که‌عبه‌دا)، وه‌ک نه‌وه وایه له (مَخْطُومٌ) ه^(١) وه وهرگیرایی وه‌ک: (قَتِيلٌ) به‌مانای (مَقْتُولٌ) کوژراو، به‌لام (حَجْرٌ) ی یه‌مامه ماییکه^(٢).

٩ - بابُ قَوْلِهِ: ﴿قُلْ هَلُمُّوا شُهَدَاءَكُمْ﴾ (١٥٠) ﴿الْأَنْعَامُ:

لُعْهُ أَهْلُ الْحِجَازِ: هَلُمُّ لِّلْوَاحِدِ وَالْإِثْنَيْنِ وَالْجَمِيعِ.

٩ - باسی ئه‌م فهرمایشته‌ی خوا‌ی گه‌وره: (شایه‌ته‌کان‌تان بێنن)

به‌زمانی حه‌ج‌ازی وشه‌ی: (هَلُمُّ) بۆ یه‌ک که‌س و دوو که‌س و کۆمه‌لیکیش هه‌مان وشه به‌کار‌دیت.

(١) محطوم: واته: جیاکراوه‌ته‌وه، ده‌رکراوه‌ لێ، یان بۆیه‌ وای پێ‌ده‌وتریت چونکه خه‌ک له‌لایدا قه‌ره‌بانگی ده‌کهن و کۆده‌بنه‌وه.

(٢) هی سه‌مود به‌ده‌ستی شامدا لای (واد القری) هه‌ج په‌یوه‌ندی به‌بسه‌که‌وه نه‌ هه‌روا هه‌تاویه‌تی.

١٠ - **بابُ قوله تعالى:** ﴿لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْتَهَا لَمْ تَكُنْ ءَامَنَتْ مِنْ قَبْلُ﴾ (١٥٨) ﴿الأنعام: ٤٦٣٥ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ، حَدَّثَنَا عُمَارَةُ، حَدَّثَنَا أَبُو زُرْعَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ ؓ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا، فَإِذَا رَأَاهَا النَّاسُ آمَنَ مَنْ عَلَيْهَا، فَذَٰكَ حِينَ ﴿لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْتَهَا لَمْ تَكُنْ ءَامَنَتْ مِنْ قَبْلُ﴾﴾ (١٥٨) ﴿الأنعام: (١).

١٠- باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوا‌ی به‌رز و بلند: (باوهر هێنان سوود ناگه‌یه‌نیت به‌هیچ که‌س که‌ پیشتر بر‌وا‌ی نه‌هێناب‌)

٤٦٣٥ ئە‌بو هورمیره ؓ ده‌لی: پی‌عه‌مبه‌ری خوا ﷺ فهرمووی: ((قیامه‌ت هه‌ل‌ناسیت و به‌ر‌پا ناب‌ی هه‌تا خۆر له‌ خۆر‌نا‌وا بوونی‌ه‌وه هه‌ل‌نه‌یه‌ت، جا که‌ خه‌ل‌کی ئە‌و‌میان ب‌ینی هه‌ر‌چی خه‌ل‌ک له‌سه‌ر زه‌ویدا‌یه باوهر د‌ین‌ن، ئە‌وه ئە‌و کاته‌یه که‌ خوا ده‌فه‌رموی: (باوهره‌ینان به‌هیچ که‌س سوود ناگه‌یه‌نیت که‌ پیشتر بر‌وا‌ی نه‌هێناب‌)).

٤٦٣٦ - حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ هَمَّامٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؓ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا فَإِذَا طَلَعَتْ وَرَأَاهَا النَّاسُ آمَنُوا أَجْمَعُونَ، وَذَٰكَ حِينَ ﴿لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْتَهَا

﴿الأنعام: ثُمَّ قَرَأَ الْآيَةَ﴾ (٢).

(١) بروانه: ٨٥.

(٢) بروانه: ٨٥.

٤٦٣٦ - ئه‌بو هورمیره رضی اللہ عنہ ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ری خوا رضی اللہ عنہ فرم‌ووی: ((قیامه‌ت به‌ریا نابی هه‌تا خۆر له‌خۆرناوا بوونی‌ه‌وه هه‌لنه‌یمه‌ت، نه‌نجا که‌هه‌لها‌ت و‌خه‌لکی بینیان هه‌موویان باوم‌ر دینن، نه‌وه نه‌و کاته‌یه که‌باوم‌ر هینان سوود به‌هیج که‌س ناگه‌یه‌نی‌ت))، له‌ پاشان (پی‌غه‌مبه‌ر رضی اللہ عنہ) نایه‌ته‌که‌ی خوینده‌وه.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٧ - سورة الأعراف

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: (وَرِثَاشًا): الْمَالُ. ﴿الْمُعْتَدِينَ﴾ (٥٥) ﴿الأعراف: فِي الدُّعَاءِ وَفِي غَيْرِهِ.﴾
 عَفَوْا ﴿٩٥﴾ ﴿الأعراف: كَثُرُوا وَكَثُرَتْ أَمْوَالُهُمْ﴾ ﴿الْفَنَاحِ﴾ (٩٦) ﴿سَبَأُ: الْقَاضِي﴾ ﴿أَفْتَحَ بَيْنَنَا﴾ (٨٩) ﴿الأعراف: أَقْضِ بَيْنَنَا.﴾ ﴿نَنْقُتَا الْجَبَلَ﴾ (١٧١) ﴿الأعراف: رَفَعْنَا (انْتَجَسَتْ): انْفَجَرَتْ﴾ ﴿مُتَبَرِّئًا﴾ (١٣٦) ﴿الأعراف: خُسْرَانٌ﴾ ﴿ءَاسَى﴾ (٩٣) ﴿الأعراف: أَحْزَنُ﴾ ﴿تَأَسَّ﴾ (١٣٦) ﴿المائدة: تَحْزَنُ. وَقَالَ غَيْرُهُ:﴾ ﴿قَالَ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ﴾ (١٣) ﴿الأعراف: يَقُولُ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ﴾ ﴿يَخْصِفَانِ﴾ (٢٢) ﴿الأعراف: أَخَذَا الْخِصَافَ﴾ ﴿مِنْ وَرَقٍ الْجَنَّةِ﴾ (٢٢) ﴿الأعراف: يُؤَلَّفَانِ الْوَرَقَ، يَخْصِفَانِ الْوَرَقَ بَعْضُهُ إِلَى بَعْضٍ.﴾ ﴿سَوَاءٌ تَهُمَا﴾ (٢٠) ﴿الأعراف: كِنَايَةٌ عَنْ فَرْجَيْهِمَا،﴾ ﴿وَمَتَّعَ إِلَى حِينٍ﴾ (٢٤) ﴿الأعراف: هُوَ مَا هُنَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَالْحِينُ عِنْدَ الْعَرَبِ مِنْ سَاعَةٍ إِلَى مَا لَا يُحْصَى عَدْدُهَا، الرِّثَاشُ وَالرِّيشُ وَاحِدٌ، وَهُوَ مَا ظَهَرَ مِنَ اللَّبَاسِ.﴾ ﴿وَقَبِيلُهُ﴾ (٢٧) ﴿الأعراف: جِيلُهُ الَّذِي هُوَ مِنْهُمْ.﴾ ﴿أَدَارَكُوا﴾ (٣٨) ﴿الأعراف: اجْتَمَعُوا. وَمَشَاقُ الْإِنْسَانِ وَالْذَّابَّةِ كُلُّهُمْ يُسَمَّى سُمُومًا وَاحِدًا سَمٌ. وَهِيَ عَيْنَاهُ وَمَنْخِرَاهُ وَفَمُهُ وَأُذُنَاهُ وَدُبُرُهُ وَإِخْلِيلُهُ.﴾ ﴿عَوَاشٍ﴾ (٤١) ﴿الأعراف: مَا غُشُوا بِهِ.﴾ ﴿نُشْرًا

﴿٥٧﴾ الأعراف: مُتَفَرِّقَةً. ﴿٥٨﴾ الأعراف: قَلِيلًا. ﴿٥٩﴾ الأعراف: يَعْيشُوا. ﴿٦٠﴾ الأعراف: حَقٌّ. ﴿٦١﴾ الأعراف: مِنَ الرَّهْبَةِ. ﴿٦٢﴾ تَلَقَّفُ ﴿٦٣﴾ الأعراف: تَلَقَّمْ. ﴿٦٤﴾ الأعراف: حَظُّهُمْ. طُوفَانٌ مِنَ السَّيْلِ. وَيُقَالُ لِلْمَوْتِ الْكَثِيرِ الطُّوفَانُ. ﴿٦٥﴾ الأعراف: الْحُمُتَانُ يُشْبِهُ صِغَارَ الْحَلَمِ. عُرُوشٌ وَعَرِيشٌ بِنَاءٌ. ﴿٦٦﴾ الأعراف: كُلُّ مَنْ نِدِمَ فَقَدْ سَقِطَ فِي يَدِهِ، الْأَسْبَاطُ قَبَائِلُ بَنِي إِسْرَائِيلَ. ﴿٦٧﴾ الأعراف: يَتَعَدَّوْنَ لَهُ يُجَاوِزُونَ. ﴿٦٨﴾ الكهف: تُجَاوِزُ. ﴿٦٩﴾ الأعراف: شَوَارِعَ ﴿٧٠﴾ بَيْسِ ﴿٧١﴾ الأعراف: شَدِيدٍ، ﴿٧٢﴾ الأعراف: قَعَدَ وَتَقَاعَسَ: ﴿٧٣﴾ سَسْتَدْرِجُهُمْ ﴿٧٤﴾ الأعراف: نَأْتِيهِمْ مِنْ مَأْمَنِهِمْ كَقَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿٧٥﴾ فَأَنذَرْتُهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْسِبُوا ﴿٧٦﴾ الحشر: ﴿٧٧﴾ مِنَ حِنَّةٍ ﴿٧٨﴾ الأعراف: مِنْ جُنُونٍ. ﴿٧٩﴾ أَيَانَ مَرَسَهَا ﴿٨٠﴾ الأعراف: مَتَى خُرُوجُهَا ﴿٨١﴾ فَمَرَّتْ بِهِ ﴿٨٢﴾ الأعراف: اسْتَمَرَّ بِهَا الْحَمْلُ فَأَمَّتْهُ. ﴿٨٣﴾ يَزْعَنُكَ ﴿٨٤﴾ الأعراف: يَسْتَخِفُّكَ، ﴿٨٥﴾ طَيْفٌ ﴿٨٦﴾ الأعراف: مُلِمٌ بِهِ لَمَمٌ وَيُقَالُ: ﴿٨٧﴾ طَيْفٌ ﴿٨٨﴾ الأعراف: هُوَ وَاحِدٌ. ﴿٨٩﴾ يَمُدُّونَهُمْ ﴿٩٠﴾ الأعراف: : يَزَيِّنُونَ. ﴿٩١﴾ وَخِيفَةً ﴿٩٢﴾ الأعراف: خَوْفًا ﴿٩٣﴾ وَخُفْيَةً ﴿٩٤﴾ الأعراف: مِنَ الْإِخْفَاءِ، ﴿٩٥﴾ وَالْأَصَالُ ﴿٩٦﴾ الأعراف: وَاجِدُهَا أَصِيلٌ وَهُوَ مَا بَيْنَ الْعَصْرِ إِلَى الْمَغْرِبِ كَقَوْلِهِ: ﴿٩٧﴾ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٩٨﴾ الفرقان:

به‌ناوای خوامی به‌خشنده‌ی میهره‌بان

٧ - (تهفسیری) سوڤه‌تی ئه‌عراف

ئیبینو عه‌بباس (ده‌لی: (وریاشاً^(١) مال و سامانه. ﴿الْمَعْتَدِیْنَ﴾:

: (سنور به‌زینه‌ران) له دووعاو نزاو شتی تریش دا. ﴿عَفْوَ﴾: خویان زۆر بوون و مال و سامانیشیان زۆر بووه. ﴿الْفَتْحُ﴾: دادومر. ﴿أَفْتَحَ بَيْنَنَا﴾: بریار بده له نیوانماندا. ﴿نَلْقَا أَجَلَ﴾: به‌زمان کردووه. (اَنْبَجَسْتُ): هه‌لقولا ﴿مُتَبَّرٌ﴾: له‌ناوچوون و تیاچوون. ﴿ءَاسَى﴾: غه‌م و خه‌فه‌ت ئه‌خۆم ﴿تَأَسَّى﴾: تو غه‌م و خه‌فه‌ت ئه‌خۆی.

جگه له ئیبینو عه‌بباس، ده‌لی: ﴿قَالَ مَا مَعَكَ إِلَّا سَجْدٌ﴾: ده‌فه‌رموی: جی رینگرت بوو که سوژده ببه‌ی. ﴿يَخْصِفَانِ﴾: (ئاده‌م وحه‌وا) هه‌ردووکیان ده‌ستیان کرد به‌یکه‌وه نوساندنی. ﴿مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ﴾: له گه‌لای (دره‌خته‌کانی) به‌هه‌شتیان بیکه‌وه ده‌نوساند و هه‌ندیکیان ده‌خسته‌ سه‌ر هه‌ندیکی تریان. ﴿سَوَّاهُمَا﴾: وشه‌یه‌کی ناراسته‌وخۆیه‌ بو شه‌رمینگای هه‌ردووکیان ﴿وَمَتَّعُ إِلَىٰ حِينٍ﴾: ئا لی‌ره‌وه تا قیامه‌ت وشه‌ی (الحین) لای عه‌ربه‌کان له ئیستاوه‌یه‌ بو ماوه‌یه‌کی وا که نه‌ژمی‌ردریت، (الرّیاش) و (الرّیش) مانایان یه‌که جیاواز نین بریتییه‌ له‌وه‌ی که به‌ده‌مه‌وه‌یه‌ له‌ پۆشاک و جلو به‌رگ. ﴿وَقَبِيلُهُ﴾: ده‌سته‌و پێره‌که‌ی (شه‌یتان که جنۆکه‌ن) که خۆشی له‌وانه‌. ﴿أَدَارَكُوا﴾: کۆبوونه‌وه (مَشاقی)^(٢) مروف

(١) کۆی (ریش) له خۆینده‌وه‌ی هه‌سه‌ندا به‌ (ریاشا) خۆینده‌وه‌یه‌یه‌وه‌.

(٢) به‌ (مسام) یش هاتوه له‌نوسه‌یه‌کی تری بوخاریدا. پڕوانه: إرشاد الساری، ٢١٧/١٠.

وگیان له‌بەر هه‌موویان پێیان ده‌وتریت (سُموم) ئه‌و وشه‌ کۆیه‌ تاکه‌که‌ی (سَم) ئه‌وانیش ئه‌مانه‌ن: هه‌ردوو چاوی، وه‌ردوو کونه‌ لووتی وده‌می وه‌ هه‌ردوو گوێچکه‌ی و پاشه‌وه‌ی وچۆکی. ﴿عَوَاشٍ﴾: داپۆشه‌ر، بالاپۆش، ئه‌وه‌ی پێی دادمپۆشرێن. ﴿نُشْرًا﴾: په‌رش و بلاو حیا بووه‌ له‌ یه‌کتری ﴿نَكِدًا﴾: که‌میکی (بێ که‌لکی لێ دهرۆی). ﴿يَفْنَوُا﴾: ژیاپن. ﴿حَقِيقٌ﴾: شیاوه‌. ﴿وَأَسْتَرْهَبُوهُمْ﴾: ترساندنوینان، له‌ وشه‌ی (الرَّهْبَة) وه‌ وهرگیراوه‌ واته‌: ترسان ﴿تَلَقَّفُ﴾: هه‌لی لووشی. ﴿طَلَبْتُهُمْ﴾: خۆشبه‌ختی و به‌دبه‌ختی، شومی (طُوفَان) به‌لافاو دمبیزریت، مردنی زۆریش پێی ده‌لێن (الطوفان). ﴿وَالْقَمَلَ﴾: واته‌: (الْحُمْنَانُ) ^(١) وه‌ک گه‌نه‌ی ^(٢) بچوک وایه‌ (به‌لکو هه‌ر به‌مانای گه‌نه‌ی بچوکه‌).

(عُرُوش وَعَرِيش) خانوماڵ. ﴿سُقَطَ﴾: هه‌ر که‌سێک په‌شیمان بێت، ئه‌وه‌ بێگومان له‌ دمستی دهرچووه‌، (الأسباط) هۆزو قه‌بیله‌کانی نه‌وه‌ی ئیسرائیل. ﴿يَعْدُونَكَ فِي السَّبْتِ﴾: دمست درێژیان ده‌کرد و سنوور (ی خوا)یان دمبه‌زاند له‌ شه‌ممان دا. ﴿تَعْدُ﴾: سنوور دمبه‌زینی وده‌س درێژی ده‌کات. ﴿شَرَعًا﴾: به‌ دهرکه‌وتووی به‌سه‌ر ناوه‌وه‌. ﴿بَيْسٍ﴾: سه‌خت، زۆر خراب. ﴿أَخْلَدَ﴾: دانیشته‌ و دواکه‌وت. ﴿سَسَدَرَجُهُمْ﴾: له‌ شوینی ئه‌مان و بێ ترسیان دا ئیمه‌ سزایان ده‌دین، وه‌ک خوا گه‌وره‌ ده‌فه‌رموی: ﴿فَأَنَّهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا﴾ واته‌: (سزای) خوایان له‌ شوینیکه‌وه‌ بو‌ هات چاوهروانیان نه‌ده‌کرد. ﴿مِنْ جَنَّةٍ﴾ له‌ شیتی. ﴿أَيَّانَ مَرَسْنَهَا﴾: که‌ی دیت رووده‌دات ﴿فَمَرَّتْ بِهِ﴾: جا به‌و سک پرپه‌وه‌

(١) (الْحُمْنَان) کۆیه‌ تاکه‌که‌ی (حُمْنَانَة) واته‌: گه‌نه‌ی بچوک، ئینو حجر وای ماناکردوه‌ له‌ (مقدمة فتح الباري: ١/١٥٤).

(٢) گه‌نه‌: ده‌عبابه‌کی بچوک بۆری به‌ ئالۆشه‌ به‌ ئاژه‌له‌وه‌ ده‌ووس و خۆینی ده‌مژێ. فه‌رهه‌نگی خال: ل ٥١٦.

ماومیه‌ک تیپه‌ری. ﴿يَزَعْنٰكَ﴾: هه‌لی خه‌له‌تانندن، خه‌ته‌رمو خه‌یالی بو دروست کردن. ﴿طَيْفٌ﴾: فیدار، فیدی له‌گه‌لدایه وه دهوتریت: ﴿طَلِيفٌ﴾: ههر وهک (طیف)هو وه به‌یه‌ک مانا دیت ﴿يَمْدُوْنَهُمْ﴾: (کوفرو تاوانیان) بو جوان ده‌که‌ن و بو‌یان ده‌پرا‌زیننه‌وه. ﴿وَخِيفَةً﴾: به ترس و بیمه‌وه. ﴿وَخُفِيَةً﴾: له (الإخفاء)هو وهرگیراوه واته: به نه‌ینی. ﴿وَالْأَصَالَ﴾: کویه تاکه‌که‌ی (أَصِيلٌ) که نیوان عه‌سر وئیوارمیه وهک ده‌فه‌رموی: ﴿بُكْرَةً وَأَصِيلًا﴾: واته: به به‌یانیان وئیواراندا.

١ - بَابُ قَوْلِهِ ﷺ: ﴿إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ﴾ ﴿٣٣﴾ الْأَعْرَافِ

٤٦٣٧ - حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: قُلْتُ: أَنْتَ سَمِعْتَ هَذَا مِنْ عَبْدِ اللَّهِ؟ قَالَ: نَعَمْ، وَرَفَعَهُ. قَالَ: «لَا أَحَدٌ أَغْيَرُ مِنَ اللَّهِ، فَلِذَلِكَ حَرَّمَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ، وَلَا أَحَدٌ أَحَبُّ إِلَيْهِ الْمِدْحَةُ مِنَ اللَّهِ، فَلِذَلِكَ مَدَحَ نَفْسَهُ»^(١).

١ - با‌سی ئه‌م فهرمایشته‌ی خوا ﷺ: (بِی‌گومان

په‌روه‌ردگارم ته‌نها ئه‌و کرده‌وانه‌ی حه‌رام کردووه که
زۆر به دو‌خرا‌پن ئه‌وانه‌ی که ئاشکران ئه‌وانه‌ش نه‌ینین)

٤٦٣٧ - عه‌مری کوری مو‌په ده‌گیریته‌وه له ئه‌بی وائیه‌وه نه‌ویش له عه‌بدو‌للا
(ی کوری مه‌سه‌ووده‌وه) ﷺ (عه‌مر) ده‌لی: وتم (به نه‌بی وائیل) تو ئه‌م

فهرموودمیهت له عهبدوڼلا بیستووه؟ وتی به ئی: (لیم بیستووه) به فهرموودهی پیغه مبه ریش گیراپهوه و فهرمووی: ((هیچ کهس بهقه دمر خودا به غیرتر نییه، هر له بهر نه ووشه گوناوه بهد و ناشیرنه گانی حهرام کردووه به ناشکرا بن یان به نهی، کهسیش و مسفی جوانی مه دخی له خوا پی خوشتر نییه هر له بهر نه وومیه خوا و مسف و ستایشی خو ی کردووه)).

٢ - بابُ قوله تعالى:

﴿وَلَمَّا جَاءَ مُوسَىٰ لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ. قَالَ رَبِّ أَرِنِي إِلَيْكَ قَالَ لَنُتَرِّنِي وَلَٰكِنِ أَنْظِرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرِنِي فَلَمَّا بَلَغَ رُبُّهُ الْجَبَلَ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَىٰ صَعِقًا فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَنَكَ ثُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ﴾ ﴿١١٣﴾ الأعراف: قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ﴿أَرِنِي﴾ ﴿١١٣﴾ الأعراف: أَعْطِنِي.

٢- باسی ئەم فهرمایشتهی خوامی بهرز و بلند:

(کاتێ مووسا ﷺ هاته ژوانگه و جیگای پیک گه یشتنمان وه پهروردگاری قسهی له گهل کرد، وتی: ئەهی پهروردگارم خۆتم نیشان بده تابتبینم وته ماشات کهم، (پهروردگارم) فهرمووی تو (له دنیا) من نابینی به لام ته ماشای ئەو شاخه بکه جا ئەگهر له شوینی خۆیدا ماو نه جو لا ئەوه دواي کهمت تۆش ده مبینی، جا کاتێ پهروردگاری خۆی دهرخست بو شاخه که، شاخه کهی وردو هان کرد (و له گهل زهویدا ته ختی کرد) وه مووساش به بێ هۆشی کهوت بهروودا، جا کاتێ هۆشی به

خویدا هاته‌وه وتی: پاکی و‌بیگه‌ردی بو تو (ئه‌ی په‌روه‌ردگان) په‌شیمانم و بو لات ده‌گه‌ریمه‌وه و‌من یه‌که‌می بر‌وادار‌انم)

نبینو عه‌بباس رضی‌الله‌تعالی‌عنہ ده‌لی: ﴿أَرَيْتَ﴾: پیم ببه‌خشه.

٤٦٣٨ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ يَحْيَى الْمَازِنِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضی‌الله‌تعالی‌عنہ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ مِنَ الْيَهُودِ إِلَى النَّبِيِّ صلی‌الله‌ع‌یه‌وآل‌یه‌وسلم قَدْ لَطَمَ وَجْهَهُ وَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ، إِنَّ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِكَ مِنَ الْأَنْصَارِ لَطَمَ وَجْهِي. قَالَ: «ادْعُوهُ». فَدَعَاهُ وَقَالَ: «لِمَ لَطَمْتَ وَجْهَهُ؟». قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي مَرَرْتُ بِالْيَهُودِ فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: وَالَّذِي اضْطَقَّ مُوسَى عَلَى الْبَشَرِ. فَقُلْتُ: وَعَلَى مُحَمَّدٍ! وَأَخَذْتَنِي غَضَبَةً؛ فَلَطَمْتُهُ. قَالَ: «لَا تُخَيِّرُونِي مِنْ بَيْنِ الْأَنْبِيَاءِ، فَإِنَّ النَّاسَ يَصْعَقُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأَكُونُ أَوَّلَ مَنْ يُفِيقُ، فَإِذَا أَنَا بِمُوسَى آخِذٌ بِقَائِمَةٍ مِنْ قَوَائِمِ الْعَرْشِ، فَلَا أَذْرِي: أَفَاقَ قَبْلِي أَمْ جُزِيَ بِصَعْقَةِ الطُّورِ؟»^(١).

٤٦٣٨ - ٨ه‌بو سه‌عیدی خودری رضی‌الله‌تعالی‌عنہ ده‌لی: پیاویکی جووله‌که هاته خزمه‌تی پی‌غه‌مبه‌ر صلی‌الله‌ع‌یه‌وآل‌یه‌وسلم که زلله‌یه‌ک درابوو له دهموچاوی، وتی: ئه‌ی موحه‌مه‌د بی‌گومان پیاویک له هاوه‌لانت له‌ئه‌نصاریه‌کان زلله‌یه‌کی دا له دهموچاوم (پی‌غه‌مبه‌ر صلی‌الله‌ع‌یه‌وآل‌یه‌وسلم) فه‌رمووی: ((بانگی که‌ن)) ئه‌وانیش بانگیان کردو فه‌رمووی: ((بو زلله‌ت داوه له دهموچاوی (ئه‌م پیاوه‌؟)) وتی: ئه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا من رو‌ستم به‌لای جووله‌که‌کانداو (که ئه‌مشیان له ناودابوو)، گویم لی بوو دمیوت: سویند به‌و زاته‌ی مووسای رضی‌الله‌تعالی‌عنہ هه‌لب‌زاردوو به‌سه‌ر هه‌موو مرو‌فه‌کاندا، منیش وتم: به‌سه‌ر موحه‌مه‌دیشدا؟ ئیتر تورمی گرتمی وزلله‌یه‌کم لی دا (پی‌غه‌مبه‌ر صلی‌الله‌ع‌یه‌وآل‌یه‌وسلم) فه‌رمووی: ((له نیوان پی‌غه‌مبه‌راندا من هه‌لمه‌ب‌زیرن به‌سه‌ر ئه‌وانی تر‌دا، چونکه به‌راستی له رو‌زی دوا‌یی دا خه‌لکی له هو‌ش خو‌یان ده‌چن، جا من یه‌که‌م

کەس دەبێم کە هۆش دەکەمەوه، ئەنجا لەوکاتەدا موسا ﷺ دەبینم دەستی گرتوو بە یەکیەک لە قاچەکانی عەرشهوه، جا نازانم پێش من هۆشی کردۆتهوه یان بە بێهۆشیەکی (کیوی) تور لەمە بوێراوه^(١))).

٣ - بابُ قَوْلِهِ: ﴿وَأَنزَلْنَا عَلَيْهِمُ الْمَنَّاءَ وَالسَّلْوَىٰ﴾ ﴿١٦﴾ الأعراف:

٤٦٣٩ - حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ حُرَيْثٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ زَيْدٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «الْكَمَاءُ مِنَ الْمَنِّ وَمَاؤُهَا شِفَاءُ الْعَيْنِ»^(٢).

٣- باسی ئەم فەرماشتەى خواى گهزۆ: (گهزۆ و بالنده (ى شىلاقه) مان بو ناردن)

٤٦٣٩ - سه‌عیدی کوری زمید ﷺ دمیگیرێتهوه له‌پێغه‌مبه‌رى خواوه ﷺ که فەرمووی: ((دوومه‌لان^(٣) وەکو گهزۆ وایه^(٤) وناوکه‌شى چارسه‌ره بو‌ چاو)).

٤ - بابُ: ﴿قُلْ يَتَايَأُهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ فَتَمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ الَّذِي يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَكَلِمَاتِهِ وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ﴾ ﴿١٥٨﴾ الأعراف:

(١) واته: ئەو بێهۆشیی بۆ خراوه‌ته‌ بری ئەمەى ئێستا، بەجۆزێکی تریش دەکرتى مانا کرىت هەرچەند له‌ رووی زمانى عەرەبى به‌وه به‌هێز نیه، به‌و بێهۆشى یه‌ تیرسینه‌وه‌ی له‌گه‌ل کراوه.

(٢) بروانه: ٤٤٧٨.

(٣) دۆمه‌لانیشى پێ دهوتریت.

(٤) دۆمه‌لان و گهزۆ له‌مدا وەك پەك وان که‌ خواکردن و مرو‌ف رۆلى نیه‌ له‌ به‌رهم هێنان و جاننیدا.

٤ - باسیک: (ئه‌ی موحمه‌د ﷺ) بآی: ئه‌ی خه‌لکینه به‌راستی
 من پیغه‌مبه‌ری خوا‌م بو ئیوه هه‌مووتان، ئه‌و (خوا‌یه) که
 مو‌لکایه‌تی هه‌موو ئاسمانه‌کان و زه‌وی ته‌نها بو ئه‌وه، ه‌یچ
 په‌رستراویکی راست نیه جگه له‌و، ده‌ژینیت و ده‌مرینیت
 که‌واته بروا به خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی به‌ینن که نیراویکی
 نه‌خوینده‌واره، ئه‌ویش باوه‌ری به خوا و به وته‌کانی هه‌یه
 ئیوه‌ش شوینی بکه‌ون و په‌یره‌وی بکه‌ن تا بکه‌ونه سه‌ر
 ریگای راست و رینموون)

٤٦٤٠ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، وَمُوسَى بْنُ هَارُونَ قَالَ: حَدَّثَنَا
 الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْعَلَاءِ بْنِ زُبَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنِي بُسْرُ بْنُ عُبَيْدٍ اللَّهُ قَالَ:
 حَدَّثَنِي أَبُو إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الدَّرْدَاءِ يَقُولُ: كَانَتْ بَيْنَ أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ
 مُحَاوَرَةٌ، فَأَغْضَبَ أَبُو بَكْرٍ عُمَرَ، فَأَنْصَرَفَ عَنْهُ عُمَرُ مُغْضَبًا، فَاتَّبَعَهُ أَبُو بَكْرٍ يَسْأَلُهُ أَنْ
 يَسْتَغْفِرَ لَهُ، فَلَمْ يَفْعَلْ - حَتَّى أَعْلَقَ بَابَهُ فِي وَجْهِهِ، فَأَقْبَلَ أَبُو بَكْرٍ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ
 أَبُو الدَّرْدَاءِ: وَتَحْنُ عِنْدَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَمَّا صَاحِبُكُمْ هَذَا فَقَدْ غَامَرَ». قَالَ: وَنَدِمَ
 عُمَرُ عَلَى مَا كَانَ مِنْهُ، فَأَقْبَلَ حَتَّى سَلَّمَ وَجَلَسَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ وَقَصَّ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ
 الْخَبَرَ. قَالَ أَبُو الدَّرْدَاءِ: وَغَضِبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَجَعَلَ أَبُو بَكْرٍ يَقُولُ وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَأَنَا
 كُنْتُ أَظْلَمَ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «هَلْ أَنْتُمْ تَارِكُو لِي صَاحِبِي، هَلْ أَنْتُمْ تَارِكُو لِي صَاحِبِي،
 إِنِّي قُلْتُ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا فَقُلْتُمْ: كَذَبْتَ. وَقَالَ أَبُو بَكْرٍ:
 صَدَقْتَ». قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: «غَامَرَ» سَبَقَ بِالْخَيْرِ^(١).

٤٦٤٠ - نهبو نیدریسی خهلانی دهلی: له نهبو ددرام ﷺ بیست دمیوت: له نیوان نهبو بهکر و عومردا ﷺ وتووێژیک بوو، نهبو بهکر عومهری تور: کرد و رقی ههستان، عومهریش به تورمیی یهوه نهبو بهکر بهجی هینشت، نهبو بهکریش رۆشت بهدواییدا داوای لی دهکرد که لی ببوری، بهلام عومهر نهیکرد (ههربه شوینییهوه بوو) عومهر دهرگاکی بهرپیدا داخست، نهجا نهبو بهکر هات بو خزمهت پیغهمبهری خوا ﷺ نهبو ددرام ﷺ دهلی: نیمه له خزمهتیدا بووین - پیغهمبهری خوا ﷺ فهرمووی: ((وا دیاره نهم هاوړی یهتان لهگهل کهسیکدا بوته شهری))، (نهبو ددرام) دهلی: عومهر پهشیمان بوو لهوهی که لهوهوه بوو نهجا هات وسهلامی کرد له خزمهت پیغهمبهردا ﷺ دانیشست وباسهکهی بو پیغهمبهری خوا ﷺ گیرایهوه، نهبو ددرام ﷺ دهلی: پیغهمبهری خواش ﷺ رقی ههستا، نهبو بهکریش ههر دمیوت: وللاهی نهی پیغهمبهری خوا بیگومان من خهتابارتر بووم، پیغهمبهری خواش ﷺ فهرمووی: ((نایا نیوه لهبهر من واز له (نازاردانی) نهم هاوړی یه ناهینن؟ نایا نیوه لهبهر من واز له (نازاردانی) نهم هاوړی یه ناهینن؟ بهراستی کاتیک من وتم: (نهی خهلکینه بهراستی من پیغهمبهری خواش بو نیوه ههمووتان)، نیوه وتتان درو دمکهیت، بهلام نهبو بهکر وتی: راست دمکهیت)).

نهبو عهبدوللا (نیمامی بوخاری) وتی: (غامر) واته: لهکردنی چاکه دا پیشکتهوتوو بوو.

٥ - بابُ قولِهِ: ﴿وَقُولُوا حِطَّةٌ﴾ ﴿١٣١﴾ الأعراف:

٤٦٤١ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنْبِهِ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «قِيلَ لِبَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةٌ نَغْفِرْ لَكُمْ﴾ خَطِيئَتِكُمْ ﴿٥٨﴾ الْبَقَرَةُ^(١) فَبَدَلُوا فَادْخُلُوا يَرْحَمُونَ عَلَى أَسْأَتِهِمْ وَقَالُوا حَبَّةٌ فِي شَعْرَةٍ»^(١).

(١) لمضونى نهم نایمهته ﴿وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةٌ نَغْفِرْ لَكُمْ خَطِيئَتِكُمْ﴾ ﴿٥٨﴾ الْبَقَرَةُ. دمیوونهم نایمهته بوابه ﴿وَقُولُوا حِطَّةٌ وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا نَغْفِرْ لَكُمْ خَطِيئَتِكُمْ﴾ ﴿١٣١﴾ الأعراف.

٥- باسی ئهم فهرمایشته‌ی خوای گه‌وره: (وه بلّین: (خوایه داوامان) سرینه‌وه‌ی گونا‌هه‌کانمانه)

٤٦٤١ - نه‌بو هورپه‌ره ﷺ ده‌لّی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فهرمووی: ((به به‌نو نیسرائیل و ترا (وه بلّین) داوای) ئیمه سرینه‌وه‌ی گونا‌هه‌کانمانه و له دهر‌وازه‌ی (شاره‌وه) به‌سوژده بردنه‌وه برۆنه ژووره‌وه، نه‌وسا له تاوانه‌کانتان دهبوورین و خوش دهبین) که‌چی نه‌وان (نه‌وه‌ی پینان و ترا بوو) گو‌رپیان به گنگه خشه‌وه رو‌شته نه‌ووره و تیان دانه‌ویله‌یه‌ک له تاله‌موویه‌کدا)).

٦ - بابُ قوله: ﴿حُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِیَةِ﴾ ﴿٣٣﴾ الأعراف

﴿بِالْعُرْفِ﴾ ﴿٣٣﴾ الأعراف: المَعْرُوفُ.

٤٦٤٢ - حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُثْبَةَ، أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: قَدِمَ عُمَيْيَةُ بْنُ حِصْنٍ بْنُ حُذَيْفَةَ، فَتَزَلَّ عَلَى ابْنِ أَخِيهِ الْحُرِّ بْنِ قَيْسٍ - وَكَانَ مِنَ النَّفَرِ الَّذِينَ يُدْنِيهِمْ عُمَرُ - وَكَانَ الْقُرَاءُ أَصْحَابَ مَجَالِسٍ عُمَرُ وَمُشَاوَرَتِهِ كُهُولًا كَانُوا أَوْ شَبَابًا. فَقَالَ عُمَيْيَةُ لِابْنِ أَخِيهِ: يَا ابْنَ أَخِي، لَكَ وَجْهٌ عِنْدَ هَذَا الْأَمِيرِ فَاسْتَأْذِنْ لِي عَلَيْهِ. قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فَاسْتَأْذَنْ الْحُرُّ لِعُمَيْيَةَ، فَأْذِنَ لَهُ عُمَرُ، فَلَمَّا دَخَلَ عَلَيْهِ قَالَ: هِيَ يَا ابْنَ الْخَطَّابِ، فَوَاللَّهِ مَا تُعْطِينَا الْجَزَلَ، وَلَا تَحْكُمُ بَيْنَنَا بِالْعَدْلِ. فَغَضِبَ عُمَرُ حَتَّى هَمَّ بِهِ، فَقَالَ لَهُ الْحُرُّ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ لِنَبِيِّهِ ﷺ: ﴿حُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِیَةِ﴾ ﴿٣٣﴾ الأعراف: وَإِنَّ هَذَا مِنَ الْجَاهِلِیَنِ. وَاللَّهُ مَا جَاوَزَهَا عُمَرُ حِينَ تَلَاهَا عَلَيْهِ، وَكَانَ وَقَافًا عِنْدَ كِتَابِ اللَّهِ ^(٢).

چونکه نه‌و فهرمووده‌ی نایه‌تمکه‌ی تینا هاتووه له باسی ته‌فسیری سو‌رتی نه‌عرافانه، به‌لام له‌به‌ر نه‌وه‌ی فهرمووده‌یه‌کی صحیحی ده‌ست

نهمه‌وتووم، بۆیه ههمان فهرمووده‌و ههمان نایه‌تمی هیناوه به‌هممان ر‌شته که به‌شتر له (کتاب الانبیاء، باب: ٢٨) فهرمووده‌ی زماره (٣٤٠٣) هیناویه‌تی

(١) بروانه: ٣٤٠٣.

(٢) بروانه: ٧٢٨٦.

٦- باسی ئهم فهرمايشتهى خواى گه وره: (دهست بگره به ليبوردهيى يه وه (چاپوؤشى بکه) فهرمانيش بده به چاکه و چاکه کردن و پروو وهرگيره له نهفامان و نهزانان)

﴿يَاأَعْرَفُ﴾: چاکه و باشه.

٤٦٤٢ - ئيبنو عهبابس ؓ دهلى: عويهينهى كورپى حيصنى كورپى حوزميفه هات (بۆ مهدينه) و له مالى حورپى كورپى قهيسى برزاي دابهزى و لايدا، ئهو (حورپى) يش له وكهسانه بوو عومهر ؓ نزيكى دهكردهوه لهخوى، قورئان خوئنهكان هاوړپى كۆرو دانيشتهكانى عومهر و راويژكارى بوون، بهتەمەن بوونايه يان گهنج و لاوبوونايه، ئينجا عويهينه به برزاکهى وت: ئهى برزاي خۆم تۆ لای ئهم پيشهوايه كهسايتيهكت ههيه، بۆيه مۆلهتيكم بۆ وهرگره برۆمه لای حورپى دهلى: دلنيا به مۆلهتيكت بۆ وهردهگرم برۆيته لای، ئيبنو عهبابس دهلى: حورپى مۆلهتى بۆعويهينه وهرگرت وعومهرىش مۆلهتى ئهوى دا، جا كاتى رۆيشته ژووردهوه بۆ لای عومهر وتى: ئهمه بهلايه ئهى كورپى خهتتاب: سويند بهخوا مال و سامانى زۆرمان پينادهيت و بهدادگهري له نيوانماندا برپيار نادميت، عومهرىش توڤه بوو ههتا ويستى لىى بدات، جا حورپىش به عومهرى وت: ئهى پيشهواى باومرداران بيگومان خواى گه وره به پيشه مبهرمكهى ؓ فهرمووه: (دهست بگره به ليبوردهيى يه وه، فهرمانيش بکه به چاکه و چاکه کردن، پروو وهرگيره له نهزانان ونهفامان)، وه بهراستى ئهم كابرايه له نهزان ونهفامهكانه. سويند بهخوا كه ئهم نايهتهى خوئندهوه عومهر تينهپهري، چونكه عومهر ههميشه له ئاست قورئانهكهى خوادا زۆر راوستاو بوو.

٤٦٤٣ - حَدَّثَنَا يَحْيَى، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خُذِ

الْعَفْوَ وَأْمُرَ بِهَا ^(١) قَالَ: مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَّا فِي أَخْلَاقِ النَّاسِ.

٤٦٤٣ - هیشام ده‌گێڕێته‌وه له باوکیه‌وه نه‌ویش له عه‌بدوڵڵای کورپی زوبه‌یره‌وه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ (د‌م‌باره‌ی ئه‌م نایه‌ته‌)، (د‌م‌ست ب‌گ‌ره به لی‌بو‌رده‌یی یه‌وه و فه‌رمانیش ب‌ده به چاکه‌ کرد‌ن)، ده‌لێ: خوا ئه‌م نایه‌ته‌ی ته‌نها د‌م‌باره‌ی ر‌ه‌وشت و نا‌کاری خه‌لکی دابه‌زاند.

٤٦٤٤ - وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بَرَادٍ: حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ قَالَ أَمَرَ اللَّهُ نَبِيَّهُ ﷺ أَنْ يَأْخُذَ الْعَفْوَ مِنْ أَخْلَاقِ النَّاسِ. أَوْ كَمَا قَالَ ^(٢).

٤٦٤٤ - هیشام له باوکیه‌وه ده‌گێڕێته‌وه نه‌ویش له عه‌بدوڵڵای کورپی زوبه‌یره‌وه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ده‌لێ: خوا فه‌رمانی کرد‌وو به پی‌غه‌م‌به‌ره‌که‌ی که د‌م‌ست ب‌گ‌ری به لی‌بو‌رده‌یی و ئاسان‌کاریه‌وه له ر‌ه‌وشتی خه‌لکید، یان وه‌ک ئه‌وه که فه‌رموو‌یه‌تی.

(١) بر‌وانه: ٤٦٤٤١.

(٢) بر‌وانه: ٤٦٤٣.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٨ - سُورَةُ الْأَنْفَالِ

١ - بَابُ قَوْلِهِ: ﴿يَتَلَوْنَهُ عَنِ الْأَنْفَالِ كُلِّ الْأَنْفَالِ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ فَأَتَقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ

بَيْنِكُمْ ۝١﴾ الْأَنْفَال:

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ﴿الْأَنْفَالُ ۝١﴾ الْأَنْفَال: الْمَغَانِمُ. قَالَ قَتَادَةُ ﴿رِيحَكُمْ ۝١٦﴾ الْأَنْفَال: الْحَرْبُ يُقَالُ: نَافِلَةٌ: عَطِيَّةٌ.

٤٦٤٥ - حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ سُلَيْمَانَ، أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ، أَخْبَرَنَا أَبُو بَشِيرٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ: قُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ ۞: سُورَةُ الْأَنْفَالِ؟ قَالَ: نَزَلَتْ فِي بَدْرِ^(١). ﴿الشُّوْكَةُ ۝٧﴾ الْأَنْفَال: الْحَدُّ ﴿مُرْدِفِيكَ ۝٩﴾ الْأَنْفَال: قَوْجًا بَعْدَ

قَوْجٍ، رَدَفَنِي وَأَرَدَفَنِي: جَاءَ بَعْدِي ﴿وَذُوقُوا ۝٥٠﴾ الْأَنْفَال: بَاشِرُوا وَجَرَّبُوا، وَلَيْسَ هَذَا مِنْ ذَوْقِ الْقَمِّ. ﴿فَيَرْكُمُهُ ۝٣٧﴾ الْأَنْفَال: يَجْمَعُهُ. ﴿فَشَرَدَ ۝٥٧﴾ الْأَنْفَال: فَرَّقَ

﴿وَأِنْ جَنَحُوا ۝٦١﴾ الْأَنْفَال: طَلَبُوا السَّلْمَ وَالسَّلَامَ وَاحِدٌ. ﴿يُخْرِكُ ۝٦٧﴾

الْأَنْفَال: يَغْلِبُ. وَقَالَ مُجَاهِدٌ ﴿مُكَاءَ ۝٣٥﴾ الْأَنْفَال: إِذْ خَالَ أَصَابِعِهِمْ فِي أَفْوَاهِهِمْ

﴿وَتَصَدِيَةٌ ۝٣٥﴾ الْأَنْفَال: الصَّفِيرُ ﴿لِيُشْرِكَ ۝٣٠﴾ الْأَنْفَال: لِيَخْسُوكَ.

به‌ناوی خوامی به‌خشنده‌ی میهره‌بان

٨ - (ته‌فسیری) سورەتی ئەنفال

١ - باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوامی گه‌وره: (ئەي موحه‌ممەد ﷺ) دەر باره‌ی ده‌ستکه‌وته‌کان (ی جه‌نگی به‌در) پرسيارت لێ ده‌که‌ن، تۆش بڵێ: ئەو ده‌ستکه‌وته‌انه هەر بۆ خوا و پيغه‌مبەرن ﷺ، جا له‌ خوا بترسن وه په‌يوه‌ندی نيوان خۆتان چاک بکه‌نه‌وه

ئيبنو عەبباس ؓ ده‌لێ: ﴿الْأَنْفَالُ﴾: واتە: ده‌ستکه‌وته‌کانی جه‌نگ. هه‌تاده ده‌لێ: ﴿رِجْلُكَ﴾: جه‌نگ، شه‌روکوشتار، ده‌وتریت: (نافلةً) به‌خشينيک. ٤٦٤٥ - سه‌عیدی کورێ جوبه‌یر وتی: پرسيارم له‌ ئيبنو عەبباس ؓ کرد، سوڤه‌تی ئەنفال (دەرباره‌ی چی دابه‌زی؟) وتی: دەرباره‌ی (غەزای) به‌در دابه‌زی. ﴿الشُّوْكَهَ﴾: چه‌ك، چقل. ﴿مُرْدِفِين﴾: ده‌سته به‌دوای ده‌سته‌دادیت، (رَدَفْنِي) و (أَرَدَفْنِي)^(١) پاش من هات. ﴿وَذَوْقُوا﴾: ده‌ست به‌کاربن و تاقی بکه‌نه‌وه، ئەم وشه‌یه مه‌به‌ست پێی چيژ کردنی ده‌م و زمان نیه. ﴿فَبَرَكْمُهُ﴾: کۆیده‌کاته‌وه. ﴿فَشَرَدَ﴾: په‌رت و ب‌لاوی که. ﴿وَإِنْ جَنَحُوا﴾: نه‌گه‌ر داوايان کرد. (السَّلَامُ وَالسَّلَامُ وَالسَّلَامُ) هه‌م سێ وشه‌یه‌وه‌ك يه‌ك وان (به‌واتای ناشتی وړيکه‌وتن دین). ﴿يُتَخِذَ﴾: زال ب‌یت و سه‌رکه‌ويت.

(١) مه‌به‌ستی نه‌وه‌یه (رَدَفْنِي) سێ پیتی یه، و (أَرَدَفْنِي) چوار پیتی یه به‌یه‌ك مانا د‌ین.

- موحاهید ده‌ئێ: ﴿مُكَاءَ﴾: په‌نجه‌یان ده‌خه‌نه ناو ده‌میان‌ه‌وه، (فیکه لێدان به‌په‌نجه‌و زمانیان). ﴿وَتَصْدِيَةً﴾: فیکه لێدان. ﴿لِئَسْوَكَ﴾: بۆ ئه‌وه‌ی زیندان‌ت که‌ن، به‌ندت که‌ن.

٢ - **بابُ قَوْلِهِ**: ﴿إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ﴾ ﴿٢٢﴾ الأنفال ٤٦٤٦ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا وَرْقَاءُ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﴿إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ﴾ ﴿٢٢﴾ الأنفال: قَالَ: هُمْ نَفَرٌ مِنْ بَنِي عَبْدِ الدَّارِ.

٢- باسی ئه‌م فهرمایشه‌ی خواسی گه‌وره: (بی‌گومان خراپترینی ئه‌وانه‌ی به‌سهر زه‌ویدا ده‌روون له لای خودا ئه‌و که‌رو لالانه‌ن که‌ نافامن و تیناگه‌ن)

٤٦٤٦ - موحاهید له ئیبنو عه‌بباسه‌وه ﴿﴾ (ده‌باره‌ی ئه‌م نایه‌ته) ده‌گێڕێته‌وه (بی‌گومان خراپترینی جووله‌که‌ران له لای خودا ئه‌و که‌رو لالانه‌ن که‌ نافامن و تیناگه‌ن)، وتی: ئه‌وانه که‌سانیک بوون له‌نه‌وه‌ی عه‌بدو دار.

٣ - **بابُ**: ﴿يَتَأْتِيَ الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَهٌُ مُخْتَرُونَ﴾ ﴿٢٤﴾ الأنفال ﴿اسْتَجِيبُوا﴾ ﴿٢٤﴾ الأنفال: أَجِيبُوا ﴿لِمَا يُحْيِيكُمْ﴾ ﴿٢٤﴾ الأنفال: يُصْلِحْكُمْ.

٣ - باسیک: (ئه‌ی ئه‌و که‌سانه‌ی بروتان هیناوه وه‌لامی خوا و پیغه‌مبه‌ر بده‌نه‌وه کاتی‌ک بانگتان ده‌که‌ن بۆ لای ئه‌و (ئایینه‌ی) که‌ زیندووتان ده‌کاته‌وه، بشرانن به‌راستی (ویستی) خوا ده‌بیته به‌ر به‌ست له‌ نیوان ئاده‌می و دلی دا^(١) وه‌ بیگومان هه‌ر لای ئه‌و (خوا) کو ده‌کرینه‌وه (له‌ روژی دوا‌یی دا)

(نیمای بوخاری ده‌لی): ﴿أَسْتَجِيبُوا﴾: وه‌لامی (خوا و پیغه‌مبه‌ر ﷺ) بده‌نه‌وه. ﴿لِمَا يُحْيِيكُمْ﴾: بۆ لای ئه‌و (ئایینه‌ی زیندووتان ده‌کاته‌وه)، چاکتان ده‌کات.

٤٦٤٧ - حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ، أَخْبَرَنَا رَوْحٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ حُبَيْبِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ سَمِعْتُ حَفْصَ بْنَ عَاصِمٍ يُحَدِّثُ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ بْنِ الْمَعْلَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنْتُ أَصْلِي فَمَرَّ بِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَدَعَانِي فَلَمْ آتِهِ حَتَّى صَلَّيْتُ، ثُمَّ أَتَيْتُهُ فَقَالَ: «مَا مَنَعَكَ أَنْ تَأْتِيَ أَلَمْ يَقُلِ اللَّهُ ﷻ يَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ ﴿٢١﴾﴾ الْإِنْفَالُ؟ " ثُمَّ قَالَ: "لَأَعْلَمَنَّكَ أَعْظَمَ سُورَةٍ فِي الْقُرْآنِ قَبْلَ أَنْ أُخْرِجَ". فَذَهَبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِيُخْرِجَ فَذَكَرْتُ لَهُ. وَقَالَ مُعَاذٌ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ حُبَيْبٍ سَمِعَ حَفْصًا سَمِعَ أَبَا سَعِيدٍ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ بهذا، وَقَالَ: هِيَ ﴿الْحَنْدَقُ نَبِ التَّيْمِ ﴿٢١﴾﴾ الْفَاتِحَةُ: السَّبْعُ الْمَثَانِي^(٢).

٤٦٤٧ - ئه‌بو سه‌عیدی کوری موعه‌لا ﷺ ده‌لی: من نوێزم ده‌کرد، ئه‌نجا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌لامدا روشت و بانگی کردم، منیش نه‌روشته خزمه‌تی تا نوێزه‌که‌م ته‌واو کرد، پاشان روشته خزمه‌تی و فه‌رمووی: ((جی رێگرت بوو که‌ بییت بۆ لام؟ ئه‌ی خودا نه‌یفه‌رمووه: (ئه‌ی ئه‌و که‌سانه‌ی بروتان هیناوه

(١) واته: خوا ئه‌و په‌ری ده‌سلاتی هه‌یه به‌سه‌ر دلی به‌نده‌کانیدا.

(٢) بروانه: ٤٤٤٧.

وهلامى خوا و پيغه مبهري بدمنه وه كاتيك بانگتان دمهكن)، له پاشان فهرمووى:
 ((بيگومان گهرمترين سورمى قورئانت فيردهكه م پيش نه وهى بجه دمره وه
 (له مزگهوت)، نه نجا پيغه مبهري خوا ﷺ ويستى پرواته دمره وه (له مزگهوت)،
 منيش (فهرمووده كهى خويم) بو باس كردو بيرم خسته وه.

- موعاز دهلى: شوعبهى بوى گيرايينه وه له خوبه يبه وه كه له حه فصى بيستوه
 نه ويش له نه بو سه عيده وه ﷺ كه پياويكه له هاوه لاني پيغه مبهري ﷺ نه م
 فهرموودهى بيستوه ومهرموويه تى: نه و سورمه ﷺ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْمَالِئِتِ ﷻ
 كه حهوت نايه تى دووباره بووه ومكه يه.

٤ - **بابُ قَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِن كَانَتْ هَذِهِ حَقًّا مِنْ عِنْدِكَ**

فَأَمْطَرَ عَلَيْنَا حِجَابًا مِّنَ السَّمَاءِ أَوْ أَتَيْنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣٣﴾﴾ الأنفال

قَالَ ابْنُ عُيَيْنَةَ: مَا سَمَى اللَّهُ تَعَالَى مَطَرًا فِي الْقُرْآنِ إِلَّا عَذَابًا، وَتُسَمَّى الْعَرَبُ الْغَيْثَ،
 وَهُوَ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿وَهُوَ الَّذِي يُزِيلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا ﴿٣٨﴾﴾ الشورى:

٤ - **باسى نه م فهرمايشتهى خواى بهرز و بلند: (بير**

بكه نه وه كاتى (كه بى باوه ره كان) دهيان وت: نهى

خودايه نه گهر نه وه (كه ناوى قورئان) راسته وه له لايه ن

تووه يه دهى له ئاسمانه وه بهردمان به سهردا ببارينه

يان سزايه كى بهژانمان بو بنيره)

- ئيبنو عويه نه دهلى: خواى بهرز و بلند ناوى: (مطر)ى له قورئاندا نه هيئاوه

ئيللا بو سزايه، عهرمبش به باران دهلى: (الغيث) وهك له م فهرموودهى خوا

هاتووه: ﴿وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا﴾: واته: خوا نه‌و زاته‌يه باران دمبارينى له پاش نه‌وه‌ى كه خه‌لكى نا نوميد بوون).

٤٦٤٨ - حَدَّثَنِي أَحْمَدُ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ - هُوَ ابْنُ كُرْدَيْدٍ صَاحِبُ الزِّيَادِيِّ - سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رضي الله عنه قَالَ أَبُو جَهْلٍ: ﴿اللَّهُمَّ إِنْ كَانَتْ هَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِكْمَةً مِنَ السَّمَاءِ أَوْ آتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾ (٣٣) ﴿الْأَنْفَالُ فَنَزَلَتْ:﴾ ﴿وَمَا كَانَتْ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَتْ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ﴾ (٣٤) ﴿وَمَا لَهُمْ أَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾ (٣٥) ﴿الْأَنْفَالُ (١)﴾.

٤٦٤٨ - نه‌نه‌سى كورى مالك رضي الله عنه ده‌لى: نه‌بو جه‌هل وتى: خوايه نه‌گه‌ر نه‌وه (كه ناوى قورئانه) راسته‌و له لايه‌ن تووويه ده‌ى له‌ناسمانه‌وه به‌ردمان به‌سمردا ببارينه، يان سزايه‌كى به‌زانمان بو بنيره)، به‌و هوويه‌وه نه‌م نايه‌ته دابه‌زى: (وه بيگومان خوا سزايان نادات تا تو له ناوياندا بيت وه خوا سزادميان نابيت تا نه‌وان داواى ليبوودن و ليخوشبوون بكه‌ن، وه خوا چوون سزايان نادات؟! له‌كاتيكدا نه‌وان به‌رگرى (مسولمانان) ده‌كه‌ن له چوون بو مه‌سجيدول حه‌رام) تا كوئاي نايه‌ته‌كه.

٥ - بَابُ قَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿وَمَا كَانَتْ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَتْ اللَّهُ

مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ﴾ (٣٣) ﴿الْأَنْفَالُ

٤٦٤٩ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ النَّضْرِ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ صَاحِبِ الزِّيَادِيِّ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ قَالَ قَالَ أَبُو جَهْلٍ: ﴿اللَّهُمَّ إِنْ كَانَتْ هَذَا هُوَ

الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَابَهُ مِنَ السَّمَاءِ أَوْ أُنْزِلْ عَلَيْنَا آيَةً ۖ ﴿٣٢﴾ الأنفال:
فَنَزَّلَتْ ۖ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ
﴿٣٣﴾ وَمَا لَهُمْ أَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۚ ﴿٣٤﴾ الأنفال: (١)

إِلَى آخِرِ الْآيَةِ، فَمَا يَمْنَعُكَ أَنْ لَا تُقَاتِلَ كَمَا ذَكَرَ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ. فَقَالَ يَا ابْنَ أَخِي أَغْتَرَّ بِهَذِهِ الْآيَةِ وَلَا أَقَاتِلُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَغْتَرَّ بِهَذِهِ الْآيَةِ الَّتِي يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى ﴿وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا ۖ﴾ النساء: إِلَى آخِرِهَا. قَالَ فَإِنَّ اللَّهَ يَقُولُ ﴿وَقَتْلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونُ فِتْنَةً﴾ الأنفال: قَالَ ابْنُ عُمَرَ: قَدْ فَعَلْنَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِذْ كَانَ الْإِسْلَامَ قَلِيلًا، فَكَانَ الرَّجُلُ يُفْتَنُ فِي دِينِهِ، إِمَّا يَقْتُلُوهُ وَإِمَّا يُوثِقُوهُ، حَتَّى كَثُرَ الْإِسْلَامَ، فَلَمْ تَكُنْ فِتْنَةً، فَلَمَّا رَأَى أَنَّهُ لَا يُؤَافِقُهُ فِيمَا يُرِيدُ قَالَ قَمَا قَوْلُكَ فِي عَلِيٍّ وَعُثْمَانُ؟ قَالَ ابْنُ عُمَرَ: مَا قَوْلِي فِي عَلِيٍّ وَعُثْمَانُ! أَمَّا عُثْمَانُ فَكَانَ اللَّهُ قَدْ عَفَا عَنْهُ، فَكَرِهْتُمْ أَنْ يَعْفُوَ عَنْهُ، وَأَمَّا عَلِيٌّ فَأَبْنُ عَمِّ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَحَتَنُهُ. وَأَشَارَ بِيَدِهِ وَهَذِهِ ابْنَتُهُ أَوْ بَنْتُهُ حَيْثُ تَرَوْنَ^(١).

٦ - باسیک: (باوهرداران جهنگ بکه‌ن له دژی بئ باوهران هه‌تا ئازاوه (بئ باوهری و بت په‌ره‌ستی) نامینیت)

٤٦٥٠ - نافیع ده‌گیرپته‌وه له ئیبنو عومهرمه رضی الله عنه که پیاویک هات بو لای (له ئازاوه‌که‌ی ئیبنو زوبه‌یردا) وتی: نه‌ی نه‌بو عه‌بدوهره‌حمان نه‌ی ئایا گوئیستی نه‌وه نابی خوا له قورنانه‌که‌یدا باسی کردووه؟ (نه‌گهر دوو کۆمه‌ل له باوهرداران دژ به‌یه‌کتری جه‌نگیان کرد) تا کۆتایی نایه‌ته‌که. ده‌ی چ شتیک ریگری له‌تۆ ده‌کات که جه‌نگ نه‌که‌یت به‌و شیوه‌ی خوا له‌قورنانه‌که‌یدا باسی کردووه؟ (ئیبنو عومهر) وتی: کورپی برام من دهریاره‌ی نه‌م نایه‌ته به‌هه‌له‌دا بچم و به‌شداری جه‌نگ نه‌که‌م، لام چاک‌تره له‌وه‌ی به‌هه‌له‌دا بچم دهریاره‌ی نه‌م نایه‌ته، که خوای به‌رز و بلند ده‌فه‌رموئ: (هه‌رکه‌سیک باوهرداریک به‌ده‌ستی نه‌نقه‌ست بکوژئ) تا کۆتایی نایه‌ته‌که، پیاوه‌که وتی: خوای گه‌وره ده‌فه‌رموئ: (باوهرداران جه‌نگ بکه‌ن له دژی بئ باوهران هه‌تا ئازاوه (بئ باوهری و بت په‌ره‌ستی) نامینیت).

ئیبنو عومەر ﷺ وتی: بێگومان ئیمه له سهردمی پیغه مبهری خوادا ﷺ جهنگمان کرد لهو کاته دا که ئیسلام و مسولمانان کهم بوون، نهجا پیاوی باوهردار له سهردمینه کهی تاهی دهکرایه وه یان دمیان کوش (یاسزا و نازاریان ده دا) یان زیندانیان دهکرد، ههتا ئیسلامهتی زۆربوو (بلاو بوویه وه) دوزمنایهتی ئیسلام نه ما، جا کاتی پیاوکه بینی ئیبنو عومەر له گه ئیدا نییه له وهی نهو دهیه وی وتی: نهی دهربارهی عهلی و عوسمان ﷺ چی ده ئی؟ ئیبنو عومەر وتی: قسه م چیه دهربارهی عهلی و عوسمان؟ سهبارت به عوسمان ﷺ نهو بێگومان خوا لی خواش بووه، به لام ئیوه پیتان ناخۆشه ههز ناگه ن خوا لی خواش بی، و سهبارت به عهلیش ﷺ کوری مامی پیغه مبهری خویه و ﷺ زاواشیهتی - (عه بدوللا) به دهستی نامازهی کردو وتی - نه وهش (مالی) کهجه کهیه تی^(١) دهیین له کوئیدیه.

٤٦٥١ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا بَيَانُ أَنَّ وَبَرَةَ حَدَّثَهُ قَالَ: حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ قَالَ خَرَجَ عَلَيْنَا أَوْ إِلَيْنَا ابْنُ عُمَرَ، فَقَالَ رَجُلٌ كَيْفَ تَرَى فِي قِتَالِ الْفِتْنَةِ. فَقَالَ وَهَلْ تَذَرِي مَا الْفِتْنَةُ كَانَ مُحَمَّدٌ ﷺ يُقَاتِلُ الْمُشْرِكِينَ، وَكَانَ الدُّخُولُ عَلَيْهِمْ فِتْنَةً، وَلَيْسَ كَقِتَالِكُمْ عَلَى الْمُلْكِ^(٢).

٤٦٥١ - سه عیدی کوری جوبهیر ده لی: ئیبنو عومەر ﷺ هاته لامان - یان هات بو لامان - بیاویک وتی: رات چۆنه دهربارهی جهنگی (نه هیشتنی) نازاوه^(٣)؟ (ئیبنو عومەر) وتی: تو دهرانی نازاوه چیه؟ جارن موحه مهده جهنگی دهکرد دژ به هاوبهش دانهران وه روشتنه ناو هاوبه شدانهران به ناشوب و نازاوه دادمهرا^(٤)، وهك نه م جهنگه ی ئیوه نه بوو که له پیناو دهسه لاته.

(١) راویه که ده لی: (اینه) او (بنه) دلیا نه بووم کام له دوو وشهیه بووه، ههراکامیان بیت ههه مه بهست پتی فاطیمهیه ﷺ.

(٢) بروانه: ٣١٣٠.

(٣) که له م نایه ته دا هاتوه: ﴿وَقَدْ نَالُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةً﴾ (الأنفال).

(٤) یان دهیان کوشی یان نه شه که نه ده درابه ت.

٧ - باب: ﴿يَتَأْتِيَ النَّبِيَّ حَرِصُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عَشْرُونَ صَاعِدُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَإِنْ

يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ﴾ (١٥) الأنفال

٤٦٥٢ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؓ: لَمَّا نَزَلَتْ

﴿إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عَشْرُونَ صَاعِدُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ﴾ (١٥) الأنفال: كُتِبَ عَلَيْهِمْ أَنْ لَا يَفِرَّ

وَاحِدٌ مِنْ عَشْرَةٍ - فَقَالَ سُفْيَانُ غَيْرَ مَرَّةٍ: أَنْ لَا يَفِرَّ عَشْرُونَ مِنْ مِائَتَيْنِ - ثُمَّ نَزَلَتْ ﴿أَلَنْ

خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ﴾ (١٦) الأنفال: فَكُتِبَ: أَنْ لَا يَفِرَّ مِائَةٌ مِنْ مِائَتَيْنِ. زَادَ سُفْيَانُ مَرَّةً: نَزَلَتْ:

﴿حَرِصُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عَشْرُونَ صَاعِدُونَ﴾ (١٥) الأنفال: قَالَ

سُفْيَانُ: وَقَالَ ابْنُ شُرَيْمَةَ وَأَرَى الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ مِثْلَ هَذَا^(١).

٧ - باسیک: (ئه‌ی پیغه‌مبەر ﷺ باوه‌ر داران هان بده له‌سەر جهنگ

کردن (دژێ کافران) ئەگەر له‌ ئێوه‌ دا بیست کەسی خۆراگر ببێ

زāl ده‌بن به‌سەر دووسه‌د کەس (ی بێ باوه‌ر)، وه‌ ئەگەر سه‌د

کەس (ی خۆراگر) ببن زāl ده‌بن به‌سەر هه‌زار کەس دا له‌وانه‌ی

بێ باوه‌رن، به‌هۆی ئه‌وه‌ی به‌راستی ئه‌وانه‌ کۆمه‌لیکن

نافامن و تێناگهن)

٤٦٥٢ - سُوفْيَانُ دَهْكَيرَ تَهْوَدَ لَهُ عَمْرُودُ تَهْوِيشَ لَهُ ثِيْبُو عَهْبِاسَهُ وَهْ ؓ دَهْلَى:

كَاتَى تَهْمَ ثَايَه‌تَه‌ دَابَه‌زَى: (ئەگەر له‌ ئێوه‌دا بیست کەس خۆراگر ببێ زāl دهبن

به‌سه‌ر دووسه‌د کەس (ی بێ باوه‌ر) دا، له‌سه‌ریان پێویست کرا که يه‌ک کەس

هه‌لنه‌يمت له‌ (به‌رانبه‌ر) ده‌ کەسدا - جا سُوفْيَانُ زِيَادَ لَه‌ جَارِيكَ وَتَى: که بیست

کهس هه‌ئنه‌یه‌ن له (به‌رانبه‌ر) دووسه‌د کهس دا - پاشان ئه‌م ئایه‌ته‌ دابه‌زی:
(ئێستا خوا فه‌رمانه‌که‌ی سووک کرد له‌سه‌رتان) تا‌کو‌تایی ئایه‌ته‌که‌، ئه‌نجا له
سه‌ریان پێویست کرا که سه‌د کهس له (به‌رانبه‌ر) دووسه‌ده‌ که‌سه‌دا هه‌ئنه‌یه‌ن و
رانه‌که‌ن.

وسوفیان جارێک (له‌ گێرانه‌ومه‌که‌دا) ئه‌مه‌ی زیاد کردووه‌: (هانی ب‌پرواداران ب‌ده‌ له‌سه‌ر
جه‌نگ کردن (له‌دژی کافران) نه‌گه‌ر له‌ ئێوه‌ بیست کهس خورا‌گر بب‌ی‌ت) ^(١).
سوفیان وتی: ئیبنو شو‌برومه‌ وتی: وا گومان ده‌به‌م فه‌رمان دان به‌ چا‌که
وبه‌رگری له‌ خراپه‌ش وه‌ک ئه‌م (حو‌کمی جیهاد) وایه‌.

٨ - بابُ قوله: ﴿أَلَنْ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا﴾ اَلِی قَوْلِهِ ﴿وَاللَّهُ

مَعَ الضَّعِيفِينَ﴾ (الأنفال)

٤٦٥٣ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عَبْدِ اللَّهِ السُّلَمِيُّ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، أَخْبَرَنَا جَرِيرُ بْنُ
حَازِمٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي الزُّبَيْرُ بْنُ خَرِيتٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ ﴿إِنْ
يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتِينَ﴾ (٥٧) (الأنفال: شَقَّ ذَلِكَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ حِينَ فُرِضَ
عَلَيْهِمْ أَنْ لَا يَفِرَّ وَاحِدٌ مِنْ عَشْرَةٍ، فَجَاءَ التَّخْفِيفُ فَقَالَ: ﴿أَلَنْ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ
فِيكُمْ ضَعْفًا﴾ فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتِينَ (٥٨) (الأنفال: قَالَ: فَلَمَّا خَفَّفَ اللَّهُ عَنْهُمْ
مِنَ الْعِدَّةِ نَقَصَ مِنَ الصَّبْرِ بِقَدَرِ مَا خَفَّفَ عَنْهُمْ. ^(١)

٨- باسى ئهم فهرمايشتهى خواى گهوره: (ئىستا خوا فهرمانهكهى سووك كرد لهسهرتان وهزانى كه لاوازيتان تيدايه) تا ئهم فهرمايشتهى خواى گهوره (وه خوا لهگهل خوراگراندايه)

٤٦٥٣- عيكرمه له ئيبنو عهباسه وه ﷺ دهگيرپته وه دهئى: كاتى ئهم ئايهته
دابەزى (ئەگەر لە ئێوەدا بێست كەسى خۆراگر بێى زالى دهبىن بهسهر دووسهد
كەس (ى بى باوهى) دا، ئهمه لهسهر مسولمانان قورس بوو كاتى لهسهرىان
بنيويست كرا كه نابى يەك كەس لە بهرانبهى دمكەس دا هەلبەت. ئەنجا سووك
كردن هات (دابەزى) و فهرمووى: (ئىستا خوا فهرمانهكهى سووك كرد لهسهرتان
وه زانى كه لاوازيتان تيدايه، جا ئەگەر لە ئێوەدا سەد كەسى خۆراگر بێى زالى
دەبن بهسهر دووسەد كەس (ى بى باوهى) دا، (ئيبنو عهباس) دهئى: كاتى خوا
لە ژمارەدا سووكى كرد لهسهرىان لەخۆراگرىكەشى كەم كردهوه بهئەندازەى
ئەوهى (لەژمارەكەدا) سووك كراوه لهسهرىان.

پیرستی بهرگی شه شههه

٣

٦٤ - پهراوی غهزاگان

- ٣ ١- باسی غهزای عوشهیره یان عوسهیره
- ٥ ٢- باسی ئهوانهه پیغهمبهه ۞ ناوی هینان که له (غهزای) بهدردا دهکوژرین
- ٧ ٣- باسی بهسهه هاتی غهزای بهدر
- ٩ ٤- باسی ئهم فهرمایشتهه خوامی بهرز و بلند:
- ١١ ٥- باسیک
- ١٢ ٦- باسی ژماره ی بهشدار بووانی غهزای بهدر (له مسولمانان)
- ١٤ ٧- باسی دووعا کردنی پیغهمبهه ۞ له کافرانی قورهیش: شهیهه و عوتبه و وهلید و ئهبو جههلی کوری هیشام و باسی له ناوچوونیان
- ١٥ ٨- باسی کوشتنی ئهبو جههل
- ٢٧ ٩- باسی گهورهه ئهه کهسهه بهشداره (غهزای) بهدره کردووه
- ٣٠ ١٠- باسیک
- ١١- باسی بهشداره فریشهکان له غهزای بهدردا
- ٣٩ (بو یارمهتی باوهرداران دژ به بتههستان)
- ٤١ ١٢- باسیک
- ١٣- باسی ناوهینانی ئهوانهه ناویان هینراوه له بهشدارانی بهدر لهه جامعیهه که ئهبو عهبدوآلا (ی بوخاری) دایناوه
- ٦٣ به پیتی ئهلف و بی عههههه

- ١٤- باسی به سهرهاتی به نو نه زیر و رویشتنی پێغه مبهری خوا ﷺ
 بۆ لایان (بۆ هاوکاریان) بۆ دانی خوینی ئهو دوو پیاوهی
 (کوژرا بوون)، وه باسی ئهوهی که ویستیان ناپاکی و خیانهت
 بکهمن به رانبهر به پێغه مبهری خوا ﷺ (به فیل بیکوژن) ٦٤
- ١٥- باسی کوشتنی که عبی کوری ئه شرف ٧٤
- ١٦- باسی کوشتنی ئه بو رافیع که عه بدو لالی کوری ئه بی لحوقه یقه ٧٧
- ١٧- باسی غه زای ئو حود ٨٤
- ١٨- باسیک: (له و کاته دا که دوو کو مه ل له ئیوه خهریک
 بوون سست بن (بگه رینه وه)، به لام خوا دو ست و یار مه تی
 ده ریان بو وه، وه بروا داران با ته نها پشت به خوا به ستن) ٩٣
- ١٩- باسی ئه م فه رمایشته ی خوام به رز و بلند: ١٠١
- ٢٠- باسیک ١٠٣
- ٢١- باسیک ١٠٥
- ٢٢- باسیک ١٠٦
- ٢٣- باسی ناو هێنانی ئوممو سه لیت ﷺ ١٠٨
- ٢٤- باسی کوژرانی هه مزه ﷺ ١١٠
- ٢٥- باسی ئه وه ی به سه ر پێغه مبه ردا ﷺ ها ت
 له بریندار بوون له رۆژی (غه زای) ئو حود دا ١١٢
- ٢٦- باسیک ١١٤
- ٢٧- باسیک: (ئه وانه ی که وه لامی خوا و پێغه مبه ریان دا یه وه) ١١٥
- ٢٨- باسی ئه و که سانه ی له مسو لمانان کوژران له رۆژی (غه زای)
 ئو حود دا له وانه: هه مزه ی کوری عه بدو لمو ته لیب و یه مان و
 ئه نه سی کوری نه رز و موضعه بی کوری عومه یر ﷺ ١١٦

- ٢٩- باسیک: ((ئوحد کئوئیکه ئیمه خۆش دهوئ ئیمهش ئهومان خۆش دهوئ)) ١١٩
- ٣٠- باسی غزای رهجیع و (غزای) ریعل و زهکوان و بیرى مهعوونه ١٢١
- ٣١- باسی غزای خندهق که پیشی دهوتریت غزای ئهزاب ١٣٤
- ٣٢- باسی گهراوهوهی پڤغه مبهری خوا ❀ له (جیگای جهنگی) تا قم و کۆمه له کان (بو مالی خۆی له مه دینه) و پۆشتنی ١٤٩
- بو سهر بهنی قورهیزه و گه مارۆ دانیان ١٥٤
- ٣٣- باسی غزای زاتو ريقاع ١٥٤
- ٣٤- باسی غزای بهنی موصله ليق که به شیکه ١٦٣
- له خوزاعه که غزای موره یسیعه ١٦٣
- ٣٥- باسی غزای ئه نمار ١٦٥
- ٣٦- باسی به سه رهاتى بو هتانه که (ی کرا بو عائیشه ١٦٦
- (رهزای خوامی لئ بئ)) ١٦٦
- ٣٧- باسی غزای حوده یبیه ١٨٥
- ٣٨- باسی به سه رهاتى عوکل و عورهینه ٢١٢
- ٣٩- باسی غزای زاتولقه رهد ٢١٥
- ٤٠- باسی غزای خه یبه ر ٢١٦
- ٤١- باسی دانانی سه رکاریک له لایهن پڤغه مبه ره وه ❀ ٢٥٠
- له سه ر خه لک (و زه وهی باخی) خه یبه ر ٢٥٠
- ٤٢- باسی مامه له ی پڤغه مبه ر ❀ له گه ل خه لکی خه یبه ردا ٢٥١
- ٤٣- باسی ئه و مه ره ی له خه یبه ر ژه هری پیا کرا و ٢٥٢
- (به دیاری هینرا) بو پڤغه مبه ر ❀ ٢٥٢
- ٤٤- باسی غزای زهیدی کورپ حاریسه ❀ ٢٥٣
- ٤٥- باسی عومره ی ریکه وتن ٢٥٣

- ٢٦٠ - ٤٦- باسې غزاي مووتنه له ولاتي شام
- ٢٦٤ - ٤٧- باسې ناردنې ئوسامه كورې زهيد ﷺ له لايهن
پيغهمبره وه ﷺ بۇ سر تيره كاني حوروقات له هوزي جوهينه
- ٢٦٧ - ٤٨- باسې غزاي فته تحي مهككه و ئهو (نامه ي)
حاتيبي كورې ئهو به لته عه ناردې بۇ خه لكې مهككه
هه والي پتيان ده دا به رۆشتنې پيغهمبر ﷺ بۇ سريان
- ٢٦٩ - ٤٩- باسې غزاي فته تحي مهككه له رهمزاند بوو
٥٠- باسيك: له رۆژي نازاد كردنې مهككه دا پيغهمبر ﷺ
به يدا خه كهي له كويدا چه قاند؟
- ٢٧٩ - ٥١- باسې رۆشتنه ناوه وه ي پيغهمبر ﷺ بۇ مهككه له به شي سره وه ي
٢٨١ - ٥٢- باسې ئهو ماله ي پيغهمبر ﷺ تتيذا دانيشت له رۆژي نازاد كردنې مهككه دا
٢٨٢ - ٥٣- باسيك
- ٢٨٦ - ٥٤- باسې مانوه وه ي پيغهمبر ﷺ له مهككه له كاتي نازاد كرنيدا
٢٨٧ - ٥٥- باسيك
- ٢٩٦ - ٥٦- باسې ئهم فهرمايشته ي خوي به رز و بئند:
٣٠٦ - ٥٧- باسې غزاي ئه وتاس
- ٣٠٨ - ٥٨- باسې غزاي تائييف له (مانكي) شه والي سالي هه شتي
كوچي دابوو (ئهو ميژووو) موساي كورې عوقبه وتويه تي.
٣٢١ - ٥٩- باسې ئهو به شه له شكره ي (پيغهمبر ﷺ ناردې) روو به نجد
٦٠- باسې ناردنې خاليدې كورې وه ليد ﷺ له لايهن
٣٢٢ - پيغهمبره وه ﷺ بۇ سر به نې جه زيمه
٦١- باسې ده سته ي عه بدولاي كورې خوزافه ي سه همي
٣٢٣ - و عه لقه مه ي كورې موجه زيزي مودليجي

- ٦٢- باسی ناردنی ئەبو مووسا و موغاز ﴿ پێش هەجی مائاواپی بۆ یەمەن ٣٢٤
- ٦٣- باسیک: ناردنی عەلی کۆری ئەبو تالیب و خالیدی کۆری
- ٣٣١ وەلید ﴿ پێش هەجی مائاواپی بۆ یەمەن
- ٦٤- باسیک: غەزای زی لەخەلەصە ٣٣٥
- ٦٥- باسیک: غەزای زاتی سەلاسیل ٣٣٩
- ٦٦- باسیک: رۆشتنی جەریر بۆ یەمەن ٣٤٠
- ٦٧- باسیک: غەزای کەناری دەریا، هاوولان کەمین و
بۆسەیان بۆکاروانیکی قورەیش دانا (پەلاماری بەن)
- ٣٤٢ سەرکردهکەشیان ئەبو عوبەیدە بوو ﴿
- ٦٨- باسیک: ئەبو بەکر ﴿ پێشەواپەتی هەج بۆ
- ٣٤٥ خەلکی کرد لە سالی نوێ کۆچی دا
- ٦٩- باسیک: شاندهکە بەنی تەمیم ٣٤٦
- ٧٠- باسیک ٣٤٧
- ٧١- باسی شاندهکە عەبدولقەیس ٣٤٩
- ٧٢- باسی شاندهکە بەنی حەنیفە،
- و بەسەر هاتی سومامە کۆری ئوسال ٣٥٤
- ٧٣- باسیک: بەسەر هاتی ئەسوەدی عەنسی ٣٥٩
- ٧٤- باسی بەسەر هاتی خەلکی نەجران ٣٦٠
- ٧٥- باسیک: بەسەر هاتی عومان و بەحرەین ٣٦٢
- ٧٦- باسی هاتی ئەشعەرییهکان و هەندی لە خەلکی یەمەن ٣٦٤
- ٧٧- باسیک: بەسەر هاتی (هۆزی) دەوس و توفەیلی کۆری عەمری دەوسی ﴿ ٣٧٠
- ٧٨- باسیک: شاندهکە (عەشرەتی) تەیی و
- ٣٧١ فەرموودهکە عەدی کۆری حاتیم ﴿

- ٣٧٢ ٧٩- باسیک: حەجی مائناوایی
- ٣٨١ ٨٠- باسیک: غەزای تەبووک، کەبریتییه لە غەزای عوسره
- ٨١- باسی بەسەرھاتی کەعی کورپی مالیک ﷺ وە باسی ئەم فەرمايشتهی خواي بەرز و بلند (وە) خوا تەوبەي (وەرگرت) لەو سەت کەسەش کەدواخران
- ٣٩٤ ٨٢- باسیک: دابەزین و لادانی پێغەمبەر ﷺ لە حیدردا
- ٤٠٣ ٨٣- باسیک
- ٤٠٤ ٨٤- باسیک: نامەي پێغەمبەر ﷺ بۆکیسرا و قەیسەر
- ٤٠٦ ٨٥- باسی نەخۆش کەوتنی پێغەمبەر ﷺ و وەفات کردنی
- ٤٠٨ ٨٦- باسی کۆتا فەرمووده کە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی
- ٤٢٩ ٨٧- باسی وەفاتی پێغەمبەر ﷺ
- ٤٢٩ ٨٨- باسیک
- ٤٣٠ ٨٩- باسی پێغەمبەر ﷺ لە نەخۆشییە کەیدا کە تێیدا وەفاتی کرد
- ٤٣١ ئوسامەي کورپی زەیدی نارد (بە سوپایە کەووە بۆ جەنگی رۆم)
- ٤٣٢ ٩٠- باسیک
- ٤٣٣ ٩١- باسی پێغەمبەر ﷺ چەند غەزای کردوو؟

٦٥- پەراوی تەفسیر و رافەي قورئان

- ٤٣٥ ١- باسی ئەوێ دەربارەي فاتیحەي قورئان هاتوو (لە گەورەي و فەزڵ دا)
- ٢- باسی (نەک (رێي) ئەوانەي خەشمی (تۆیان) لێ گیراو
- ٤٣٦ وەنەک (رێي) گومرایان

- ٤٣٨ (تەفسیری) سورەتی بەقەرە
- ١-باسی ئەم فەرمايشتهی خواى بەرز و بلند:
- ٤٣٨ (وه خوا ناوی هەموو شتیکی فیری ئادەم ﷻ کرد)
- ٤٤٠ ٢-باسیک
- ٣-باسیک: ئەم فەرمايشتهی خواى بەرز و بلند: (کەواتە
- ٤٤٢ ھاوتا بۆ خوا پەیدا مەکەن کە ئیوه خۆتان دەزانن بۆ ھاوتایە)
- ٤-باسیک: ئەم فەرمايشتهی خواى بەرز و بلند (وه به هەور
- سێبەرمان کرد بە سەرتانەوه وه گەزۆ و شىلاقەمان بەسەردا
- رشتن و بۆ ناردن (وه پیمان وتن) لەو خواردنە پاکانەى کە
- کردمان بە رۆزیتان بخۆن (ئەوانەى ناسو پاسى یان کرد)
- ٤٤٢ سەمیان لە ئیمە نەکرد بەئکو سەمیان لە خۆیان کرد)
- ٥-باسیک: ((بیربکەنەوه) کاتیک وتمان: بچنە ئەم شارە کە قودسە ئەمجا
- لەوت هەرچى ئارەزوو دەکەن بخۆن بە تیرو تەسەلى لە هەر لایەک کە
- حەز دەکەن وه به ملکهچى به کړنوشه وه له ده‌رگاوه بچنه ژووره وه
- وه بلین (خوایه) لە گوناھەکانمان خۆش ببە ئەوسا لە گوناھەکانتان
- خۆش دەبین وه له ئاینده‌دا پاداشتی چاکه‌کاران زۆتر ده‌کەین)
- ٤٤٣ ٦-باسیک: ئەم فەرمايشتهی خوا: (کت دوژمنی جیبریلە ﷻ)
- ٧-باسی ئەم فەرمايشتهی خواى گەورە: (هەر ئایەتیک
- ٤٤٦ (لە ئایەتەکانی قورئان) بێرینەوه یان پشگوینی بخەین)
- ٨-باسی ئەم فەرمايشتهی خواى گەورە: ((گاوور و جوله‌کە
- و بتپەرستەکان) وتیان: خوا منداڵی بۆ خۆی داناوه ئەو
- ٤٤٧ (خوا) پاک و بەدورە لەوه)
- ٩-باسیک: ئەم فەرمايشتهی خوا ((وه پیمان وتن) شوینی
- ٤٤٨ ئیبراھیم ﷻ بکەنە جیگای نوێژ)

- (مسجد الحرام) ئیوهش ئهی مسولمانان له ههرلایهک بوون
 (له نوێژدا) پرووتان بکه نه ئهوه یوه (مسجد الحرام) به راستی
 ئهوانه ی په راویان پت دراوه چاک ئهزانن که ئه مه شتیکی راسته
 ٤٥٦ له پهروهردگاریانهوه وه خوا بت ئاگا نیه لهوه ی که ده یکه ن)
 ١٦- باسیک: (سویند بیت ئه گهر ههرچی به لگه و نیشانه هه یه بیهنینه وه
 بو ئه م خاوه ن نامانه دوا ی پرووگه ی تو ناکه ون) تا ده گاته ئه م
 ٤٥٧ فهرمایشته: (به راستی ئه وکاته تو له سته مکاران ده بیت)
 ١٧- باسیک: (ئهوانه ی په راومان پت داوون پیغه مبه ر څه دهناسن
 وهک چو ن کوړانی خو یان دهناسن بیگومان کو مه ئیک له وان ئه و
 راستی یه ده شارنه وه له کاتی کدا ئه وان ده زانن (موحه ممه د څه
 پیغه مبه ره) راست ئه وه یه (که بو ت هاتو وه) له پهروهردگارت
 ٤٥٨ که واته له گومانداران مه به).
- ١٨- باسیک: (وه هه موو گه ئیک رووگه یه کی هه یه رووی ت ت ده کات
 ده ی ده ست پیشکه ری بکه ن له کرداره چاکه کاند له ههرکو ی بن خودا
 ٤٥٩ هه موتان کو ده کاته به راستی خوا به ده سه لاته به سه ر هه موو شتی کدا)
 ١٩- باسیک: (له هه ر کو ی چوو یته ده ره وه (به سه فه ر) پرووت
 ٤٥٩ وه ربگیره بو لای که عبه ی پیرو ز وه ئه م پرووکردنه ت راسته و
 له پهروهردگار ته وه یه وه خوا بت ئاگا نی یه لهوه ی که ده یکه ن)
 ٢٠- باسیک: (له هه ر کو ی چو یته ده ر ت (له کاتی نوێژکردندا) رووت وه ربگیره
 بو لای که عبه ی پیرو ز وه ئیوهش (ئه ی مسولمانینه) له هه ر کو ی بوون روو
 وه رگیرن بو لای ئه و مرگه وه تا بیانوی خه لکتان نه یه ته سه ر مه گه ر سته م
 کاره کانیان جا لیان مه ترسن و له من بترسن بو ئه وه ی به خششی خو متان
 ٤٦٠ به ته وای به سه ردا بریژم وه به لکو ری بازی راست بگرن)

- ٢١-باسی ئەم فەرمايشتهی خوا: (بەراستی صەفا و مەروە
لە دروشمەکانی (دینی) خوان جا هەركەسێك حەجی مانی
خوای کرد یا عەمرەمی کرد هیچ تاوانی ناگات کە تەوافی ئەو
دوانەش بکات وە هەركەسێك بە ئارەزووی خۆی چاکەبەکی
کرد ئەو بێگومان خودا سوپاسگوزاریکی زانایە) ٤٦١
- ٢٢-باسی ئەم فەرمايشتهی خوا (وە کەسانی وا هەبە
لە خەڵکی کە هاوبەش زۆر بۆ خوا پەیدا دەکەن) ٤٦٤
- ٢٣-باسی ئەم فەرمايشتهی خوا (ئەمی ئەو کەسانەمی کە بڕواتان
هێناوە تۆلە سەندن لە کوژراواندا پێویست کراوە لە سەرتان
(بە یەكسانی) ئازاد بە ئازاد) تا دەگاتە (سزای سەخت وە ئازار) ٤٦٤
- ٢٤-باسی ئەم فەرمايشتهی خوا بەرز و بلند: (ئەمی ئەوانەمی کە
بڕواتان هێناوە رۆژووتان لەسەر نوسراوە هەر وەك نوسرابوو لە
سەر ئەوانەمی لە پێش ئێوەدا بوون تا پارێزکاری بکەن) ٤٦٧
- ٢٥-باسی ئەم فەرمايشتهی خوا ((رۆژووتان لەسەر دانرا)
بۆ چەند رۆژیک جا هەركەسێك لە ئێوە نەخۆش یان لەسەفەردا
بوو (وە بەرۆژوو نەبوو) ئەو پێویستە بە ئەندازەمی ئەو
رۆژانەمی (بەرۆژوو نەبوو) بێگرتەووە لە رۆژانی تردا وە پێویستە
لەسەر ئەوانەمی کە زۆر بە ناپەچەتی ئەتوانن بەرۆژوو بن
(و بەرۆژوو نابن) بریتی (یان لەسەرە) کە خۆراکی هەژاریکە
ئێنجا هەركەسێك زۆرتر بریتی بدات ئەو بە شترەبۆی وە
ئەگەر بەرۆژوو بن بۆ خۆتان باشترە ئەگەر بزانن) ٤٦٩
- ٢٦-باسی ئەم فەرمايشتهی خوا: (جا هەركەسێك لە
ئێوە مانگی رەمەزانی بینی با بە رۆژوو بێت) ٤٧١

- ٢٧- باسی ئەم فەرمايشتهى خوا (ریتان پت دراوه له شهوانى
 رۆژوو (ى رمهزان) دا درووست بوون له گه‌ل ژنه‌كانتادا ئەوان
 بۆ ئیوه پۆشاكن ئیوه‌ش بۆ ئەوان پۆشاكن، خوا ده‌یزانى كه
 ئیوه ناپاكیتان له خۆتان ده‌كرد، بۆیه په‌شیمانى لى گيرا كردن
 وه لیتان خۆش بوو، ئیتر له ئیستاوه (به شهودا) بچنه لایان وه
 به د‌ل بخوازن ئەوى كه خوا بۆى نویووون (له مندال)) ٤٧٢
- ٢٨- باسی ئەم فەرمايشتهى خواى گه‌وره (وه بخۆن و بخۆنهوه
 هه‌تا روشتهى سه‌پى (رۆژ) له روشتهى ره‌ش (ى شهو) تان بۆ جیا
 ده‌بیته‌وه له شه‌به‌قدا، له پاشان رۆژوووه‌كه‌تان ته‌واو بكهن تا
 شه‌وى دواى، وه مه‌چنه لای ژنه‌كانتان له كاتیكدا كه له مزگه‌وتدا
 مابنه‌وه بۆ خوا په‌رستى ئەمانه سنورانى خوان و نزیکیان مه‌كه‌نه‌وه،
 ئاوا خوا باسى فەرمانى خۆى ده‌كات بۆ خه‌لكى تا خویان به‌پاریزن). ٤٧٣
- ٢٩- باسى ئەم فەرمايشتهى خوا: (وه چاكه ئەوه نییه كه له پشتى
 ماله‌كانه‌وه بچنه ژووره‌وه، به‌لكو چاكه ئەوه‌یه ئەو كه‌سه پارێزكارو
 له خوا ترس بیت وه بچنه ماله‌كان له ده‌رگاكانیه‌وه، وه له خوا بترسن تا رزگار بب‌ن). ٤٧٦
- ٣٠- باسى ئەم فەرمايشتهى خوا: (وه جه‌نگیان له‌گه‌ل بكهن تا دوژمنایه‌تى
 ئایین نه‌مێنى وه ئایین و ملكه‌چى هه‌ر بۆ خوا ده‌بیت، ئینجا ئەگه‌ر ده‌ستیان
 هه‌لگرت ئیتر ده‌ست درێژى نى په‌مه‌گه‌ر له‌سه‌ر سته‌مه‌كان) ٤٧٧
- ٣١- باسى ئەم فەرمايشتهى خوا (وه دارایی خۆتان به‌خت بكهن
 له رێى خوادا، وه به‌ده‌ستى خۆتان خۆتان مه‌خه‌نه تیاچوونه‌وه،
 وه چاكه بكهن به‌راستى خوا چاكه‌كه‌كارانى خۆش ده‌ویت) ٤٧٩
- ٣٢ - باسى ئەم فەرمايشتهى خوا: (ئینجا هه‌ركامێك
 له ئیوه نه‌خۆش بوو یان ئازاریك له‌سه‌ریدا بوو) ٤٨٠

- ٣٣ - باسیک: (ئینجا ئەو کە سەھێ بە ھەرەمەند بوو
 ٤٨١ بە بەجێھێنانی عومرە تا کاتی حەج)
- ٣٤ - باسی ئەم فەرمايشتەھى خوا: (گوناھتان لە سەر نییە کە
 ٤٨٢ دواى رۆژى پەرورەدگارتان بکەون)
- ٣٥ - باسی ئەم فەرمايشتەھى خوا: (لە پاشان بگەرێنەو
 ٤٨٢ لەو شوێنەھى خەڵکی لێی دەگەرێتەو)
- ٣٦ - باسی ئەم فەرمايشتەھى خوا: (وہ هى واش ھەيە دەلت:
 خوايە ھەم لە دنیا و ھەم لە رۆژى دوايیدا خێرو خوشیمان
 ٤٨٤ پت بەدە وەبمان پارێزە لە سزای ئاگر).
- ٣٧ - باسی ئەم فەرمايشتەھى خوا: (کەچى ئەو دوژمنیکى سەر سەختە
 ٤٨٥ - باسی ئەم فەرمايشتەھى خوا: (ئایا واتان زانیووە کە دەچنە
 بەھەشت کە ھێشتا نەھاوۆتە ریتان ئەوھى تووشى ئەوانە
 بوون کە لە پیش ئێوەدا تێپەڕین، (کە لە رێی خوادا) دوچارى
 سەختى و زەرەر و زیان بوون وە زۆر بە توندی تەکان دران
 بە رەنگیک کە پیغەمبەر و ئەوانەھى کە برۆیان ھێنابوو
 لەگەڵیدا دەیان ووت: سەرکەوتنى خوا کەھى دیت،
 ٤٨٦ ئاگادار بن و دنیابن بەراستى سەرکەوتنى خوا نزیکە).
- ٣٩ - باسی: (ژنەکانتان کێلگەھى خۆتان جا تۆو بوەشیننە ناو
 کێلگەگەتانەو لە ھەرکۆى دەتانەوێ و (کردهوی چاک)
 بۆ خۆتان پیش بخەن، وە لە خوا بترسن وە بزائن و دنیابن
 ٤٨٨ کە بە خزمەتی دەگەن و مژدە بەدە بە برۆاداران).
- ٤٠ - باسی ئەم فەرمايشتەھى خواى: (کاتى ژنتان تەلاق دا عیدەیان تەواو
 ٤٨٩ بوو، ئیتر قەدەغەیان (بەرگریان) مەکەن کە شوو بکەن بە میردەکانیان).

- ٤١- باسی (ئەم ئایەتە): (وە ئەو پیاوانە ی که دەمرن لە ئیو و
 هاوسەران بەجێ دەهێلن هاوسەرەکانیان چوار مانگ و دە شەو
 ٤٩٠ چاوەروانی دەکەن) تا دەگاتە (بەو هی دەیکەن ئاگادارە)
- ٤٢- باسی ئەم فەرمايشته ی خوا: (ئاگاداری نوێژەکانتان
 ٤٩٥ بکەن وە (بە تاییبەتی) نوێژی ناوەراست)
- ٤٣- باسی ئەم فەرمايشته ی خوا ی گەرە: (وە لە نوێژدا
 ٤٩٦ بوەستن بۆ خوا بە گەردن کەچی)
- ٤٤- باسی ئەم فەرمايشته ی خوا ی گەرە: (ئینجا ئەگەر ترسان بە پیادە
 یان سواری (نوێژ بکەن) که ترساتان ئەما یادی خوا بکەن، بەو رەنگی
 ٤٩٧ که فیری کردوون ئەو هی جارێ ئەتاندەزانی).
- ٤٥- باسی (ئەم فەرمايشته): (ئەو پیاوانە ی دەمرن
 ٤٩٩ لە ئیو و ژنانی هاوسەر بەجێ دەهێلن)
- ٤٦- باسی ئەم فەرمايشته ی خوا: (بیریان خەرەو کاتێ ئیراهیم ﷺ
 ٥٠٠ وتی: ئە ی پەرورەدگارم نیشانم بدە چۆن مردوو زیندوو دەکەیتەو؟)
- ٤٧- باسی ئەم فەرمايشته ی خوا: (ئایا کەس لە ئیو
 ٥٠١ حەز دەکات که باخیکی هەبێت) تا دەگاتە (بیر بکەنەو)
- ٤٨- باسی ئەم فەرمايشته ی خوا: (داوا لە هیچ کەس ناکەن بە زۆر)
 ٥٠٢ ٤٩- باسیک: (وە خوا کرین و فروشتنی حەلāl کردوو،
- ٥٠٣ بەلام سوودی حەرام کردوو)
- ٥٠- باسی ئەم فەرمايشته ی خوا (خوا پیت و فەری سوود ناهێلێ)
 ٥١- باسی ئەم فەرمايشته ی خوا: (کەواتە بزانی و ئاگادار بن
 ٥٠٤ بە جەنگیک لە لایەن خوا و پێغمبەری خواو)

- ٥٢- باسی ئەم فەرمايشتهی خوا: (وه ئەگەر قەرزدار و
 نەدار بوو با مۆلەتی بدرێ تا دەوڵەمەند ئەبێ، وه ئەگەر
 ٥٠٠ (له قەرزەكە) ئازادیان بکەن باشتەرە بۆتان ئەگەر تێ بگەن)
- ٥٣- باسیک: (وه بترسن له رۆژیک دەگەرێنرێنەوه بۆ لای خوا)
 ٥٤- باسیک: (ئەگەر ئەوهی لەدڵتاندا یە ئاشکرای بکەن یابیشارنەوه
 خوا لێپرسینەوه تان لەگەڵ دەکات لەسەری، ئەوسا خوش دەبێت
 لەو کەسە کە بیهوێت وه سزای ئەو کەسەش دەدات کە بیهوێت،
 وه خوا به توانایه به سەر هه موو شتێکدا)
 ٥٥- باسیک: (پێغەمبەر ﷺ بروای هێنا به و نامەیهی کە
 بۆی نێرراوه له پەروەردگار بیهوه)
 ٥٦- (تەفسیری) سورەتی ئالی عیمران
 ٥٧- (قورئان) هێندیکێ ئایەتانیکن رۆشن
 ٥٨- باسیک: (وه من خوێ و نهوهی ئەپارێزم بهتۆ
 له شەیتانی دەرکراو (له رحمةی خوا)
 ٥٩- باسیک: (بێگومان ئەوانە پەیمانی خواو سوێندەکانیان
 بەنرخێکی کەم دەفرۆشن، ئەوانە بێ بەشن (لەبەهرەي خوا)
 هیچ خێر و چاکەیهکیان بۆ نییه)
 ٦٠- باسی ئەم فەرمايشتهی خواي بەرز و بلند: (ئەي موحەممەد ﷺ)
 بڵێ: ئەي خاوەن نامەکان وەرن بۆ لای و تەیهکی راست (یەکسان)
 له نێوان ئێمە و ئێوەدا، که جگە له خوا نه پەرستین)
 ٦١- باسیک: (ئێوه هەرگیز به خێر و چاکە ناگەن تا بهختی نهکەن
 هەندێ لەو داراییە کە خوشتان دەوێ) تا دەگاتە (پێی ئاگاداره)
 ٦٢

- ٦ - باسیک: (بَلَّات) (ئەهێ موحەممەد ﷺ) دەهێ تەوورات بێنن
 ٥٢٥ و بیخویننەوه ئەگەر ئێوه راست دەکەن)
- ٧ - باسیک: (ئێوه) (مسوڵمانان) باشتەین گەلیک بوون
 ٥٢٦ بۆ خەڵکی هینرا بێتە دی)
- ٨ - باسیک: (لەو کاتە کە دوو کۆمەڵ لە ئێوه خەریک
 ٥٢٧ بوون سست بین (بگەرێنەوه))
- ٩ - باسیک: (تۆ لەو کارەدا هیچ شتێکت بە دەست نییه)
 ٥٢٨ ١٠ - باسیک: ئەم فەرمايشتهی خواي گەوره: (لەکاتی کدا
 ٥٣٠ پیغەمبەر ﷺ بانگی لێ دەکردن لە دواتانەوه)
- ١١ - باسیک: ئەم فەرمايشتهی خوا ((پاش ئەو غەمە)
 ٥٣٠ ئارامییهکی (ناردە سەرتان) کە وەنەوزیک بوو)
- ١٢ - باسیک: ئەم فەرمايشتهی خوا: (ئەوانەهێ کە وەلامی
 خوا و پیغەمبەریان دایەوه لە پاش ئەوهێ کە (لەئوحددا)
 تووشی برینداری بوون بۆ ئەوانەیان کردەوهێ چاکیان
 ٥٣١ کردوو و خۆیان پاراستوو پاداشتیکی گەوره ههیه)
- ١٣ - باسیک: ئەم فەرمايشتهی خوا: (ئەوانەهێ کە خەڵکی
 پێیان دەوتن بە راستی خەڵکی (بێ باوهێ) لەشکرو
 کۆمەڵی زۆریان کۆکردۆتەوه لە دژتان کەواتە بترسن لێیان،
 کەچی ئەوان (ئیمانداران) بەمە باوهریان زیاد بوو وە وتیان:
 ٥٣٢ هەر خوامان بەسە چەند پشت پێت بە ستر اوێکی چاکە)
- ١٤ - باسیک: (هەرگیز وا گومان نەبەن ئەو کەسانەهێ کە
 چروکی دەکەن بەوهێ کە خوا پێی بەخشیون لە ریزو
 ٥٣٣ چاکەهێ خۆی) تا کۆتایی نایەتەکە

- ١٥ - باسیک: (سوێند بیت بێگومان لهوانه‌ی که نامه‌یان پێدراوه له پێش ئێوه، وه لهوانه‌ی هاوبه‌شیان بۆ خوا داناوه (ئازارو) قسه‌ی ناخۆشی زۆر ده‌بیستن) ٥٣٥
- ١٦ - باسیک: (وه گومان مه‌به‌ ئه‌وانه‌ی که شادنمان به‌وه‌ی که کردیان) ٥٣٨
- ١٧ - باسی ئهم فهرمایشته‌ی خواي گه‌وره‌: (به‌راستی له دروسکردنی ئاسمانه‌کان و زه‌ویدا وه له جیاوازی و گۆرانی شه‌و و روژدا چنده‌ها به‌لگه‌ هه‌یه‌ بۆ خاوه‌ن ژیرییه‌کان) ٥٤٠
- ١٨ - باسیک: (ئه‌وانه‌ی که یادی خوا ده‌کهن به‌پێوه‌و به‌دانیشتنه‌وه‌و به‌راکشانه‌وه‌، وه بیر ده‌کهنه‌وه‌ له دروست کردنی ئاسمانه‌کان و زه‌وی) ٥٤١
- ١٩ - باسیک: (ئه‌ی په‌روه‌ردگارمان هه‌رکەس تۆ بیخه‌يته ئاگری دۆزه‌خه‌وه ئه‌وه بێگومان ریسوات کردوه‌، وه هه‌یچ پشتیوانیک نیه‌ بۆ سته‌مکاران) ٥٤٢
- ٢٠ - باسیک: (ئه‌ی په‌روه‌ردگارمان به‌راستی ئیمه‌ گۆیمان له بانگخوازیک بوو بانگی ئه‌کرد بۆ بروا هه‌ینان) تا کو‌تایی ئایه‌ته‌که ٥٤٤
- ٤ - (ته‌فسیری) سو‌ره‌تی نيساء ٥٤٦
- ١ - باسی ئهم فهرمایشته‌ی خوا ﷻ: (وه ئه‌گه‌ر ترسان دادپه‌روه‌ر نه‌بن له (ماره‌یی) ئه‌و ئافه‌ته‌ به‌ باوکانه‌دا (ماره‌یان مه‌کهن)) ٥٤٧
- ٢ - باسیک: (وه هه‌رکەس هه‌زار بوو ئه‌و با (لێی) بخوات به‌ئهن‌دازه‌ی پێویست، ئینجا هه‌رکات مأل‌ی هه‌تیوه‌کانتان دایه‌وه ئه‌وه شایه‌تیان له‌سه‌ر بگرن) تا کو‌تایی ئایه‌ته‌که. ٥٤٩
- ٣ - باسیک: (جا ئه‌گه‌ر له کاتی دابه‌شکردنی (میراتدا) خزمه‌ نزیکه‌کان (که میرات نابهن له مردووه‌که) وهه‌تیو و هه‌زاره (بێگانه) کان) تا کو‌تایی ئایه‌ته‌که. ٥٥٠
- ٤ - باسیک: (خوا ئامۆژگاری‌تان ده‌کات ده‌رباره‌ی (میرات) بۆ رۆنه‌کانتان) ٥٥١

- 0 - باسی ئەم فەرمايشتهی خواى گه‌وره: (وه بۆ ئێوهیه
 00٢ نیوهی ئەو (میراتهی) که ژنه‌کانتان به‌جیان هێشتوووه).
- ٦ - باسیک: (هه‌ڵال نیه بۆتان که ئافره‌تان به‌زۆر (ناچاری) به‌میرات به‌ه
 (بۆ خۆتان) وه به‌رگري شووکردنیان لێ مه‌که‌ن بۆ ئەوهی هه‌ندێ له‌و
 00٣ (ماره‌یهی) که پێتان داوون بیه‌ن (بۆ خۆتان)) تا کۆتایی ئایه‌ته‌که.
- ٧ - باسی ئەم فەرمايشتهی خواى گه‌وره: (وه بۆ هه‌موو
 (مردووێه‌ک یان میراتیک) میراتگرێکه‌مان داناوه له‌وهی له
 دایک و باوک و خزمانیان به‌جیان هێشتوووه، ئه‌وانه‌ش که
 په‌یمانتان له‌گه‌ڵ گرێداوون ئەوه به‌شی خۆیان به‌هێت،
 به‌راستی خوا هه‌میشه به‌سه‌ر هه‌موو شتێکه‌دا چاودیره
 00٤
- ٨ - باسی ئەم فەرمايشتهی خواى گه‌وره: (بێگومان
 خوا قورسایى گه‌ردیله‌یه‌ک سته‌م ناکات)
 00٨
- ٩ - باسیک: (ئینجا (حالی کافران) چۆن بێت کاتیک هه‌موو
 ئوممه‌تیک شایه‌تیکمان هێنا (که پێغه‌مبه‌ره‌که‌یان) تۆشمان
 00٩ هێنا (ئهی موحه‌ممه‌د ﷺ) به‌شایه‌ت به‌سه‌ر ئا ئه‌وانه‌وه)
- ١٠ - باسی ئەم فەرمايشتهی خواى گه‌وره: (جا ئه‌گه‌ر ئێوه
 نه‌خۆش بوون یان له‌سه‌فه‌ردا بوون یان که‌سیک له‌ ئێوه له
 شوینی ده‌ست به‌ئاو گه‌یاندنه‌وه هاته‌وه)
 01٠
- ١١ - باسیک: (کار به‌ده‌سته‌کانی خۆتان)
 01١
- ١٢ - باسیک: (هه‌خیر (وانییه که خۆیان به‌ باوه‌ردار نیشان ده‌ده‌ن)
 سویند به‌ په‌روه‌ردگارت بروادار نین تا تۆ نه‌که‌نه دادوه‌ر له
 01٢ هه‌ر ئازاوه و دووبه‌ره‌کییه‌کی نێوانیاندا)

- ١٣ - باسیک: ((جا ئەوانه له گه‌ل کهسانیکن که خوا بههره‌ی رشتوو به‌سه‌ریاندا له پێغه‌مبه‌ران) 01٣
- ١٤ - باسیک: ئەم فهرمایشته‌ی خوا‌ی گه‌وره: (ئهو چیتانه (به چ بیانویه‌ک) جه‌نگ ناکهن له پیناو خوادا و له‌پیناو چه‌وساوه‌کان له پیاوان و ئافره‌تان و مندالان که ده‌لێن: ئەم پهره‌ردگارمان رزگارمان که‌ی له‌م شاره‌ که خه‌لکه‌که‌ی سته‌مکارن) 01٤
- ١٥ - باسیک: ئەم فهرمایشته‌ی خوا‌ی گه‌وره: (ئهو چیتانه ده‌رباره‌ی دووره‌کان بوونه‌ته‌ دوو ده‌سته له‌کاتی‌کدا خوا ئەوانی گه‌ران‌دۆته‌وه‌ بۆ ب‌ت باوه‌ری) به‌هۆی کرده‌وه‌کانیه‌وه 01٥
- باسیک: (وه کاتی‌ک هه‌وا‌لێکیان پێ‌بگات ده‌رباره‌ی ئاسایش و هێمنایه‌تی یان له‌باره‌ی ترسه‌وه‌ ب‌لاوی ده‌که‌نه‌وه) 01٧
- ١٦ - باسیک: (وه هه‌رکه‌سیک باوه‌رداریک به‌ده‌ست ئەنقه‌ست بکوژیت ئەوه تو‌له‌ی ئەو که‌سه‌ دۆزه‌خه) 01٨
- ١٧ - باسیک: (وه به‌و که‌سانه‌ی که س‌لاو (ی مس‌ولمانانه) تان ل‌ت ده‌که‌ن مه‌لێن تو‌ بر‌وادرنیت) 01٩
- ١٨ - باسیک: (دانیه‌شتوانی (له‌ جیهادی ر‌یی خوا) له‌ باوه‌رداران جگه له‌ خاوه‌ن عوزه‌ره‌کان له‌گه‌ل تیکۆشه‌رانی ر‌یگه‌ی خودادا یه‌کسان نین) 0٧٠
- ١٩ - باسیک: (بێ‌گومان ئەوانه‌ی که فریشته‌کان گیانیان ده‌کێشن له‌ کاتی‌کدا که سته‌میان له‌خۆیان ده‌کرد (به‌ کوچه‌کردنیان) پێ‌یان ده‌لێن (ده‌رباره‌ی ئاینه‌که‌تان) له‌چیدا بوون؟ ده‌لێن: ئێمه چه‌وساوه‌ بووین له‌سه‌ر زه‌ویدا (پێ‌یان) ده‌لێن مه‌گه‌ر زه‌وی خوا فراوان نه‌بوو؟ تا کوچه‌تان بکر‌دايه‌ تیا‌یدا) تا کو‌تایی ئایه‌ته‌که 0٧٣

- ٢٠ - باسیک: (بێجگه لهو چهوساوانه‌ی که له پیاوان و ئافره‌تان و
 مندالان که توانای هیچ چاره‌یه‌کیان نییه (له‌بهر بێ هێزی
 0٧٤ و پیریان) وه به هیچ شتێوازیک رێ ده‌رناکه‌ن)
- ٢١- باسی ئهم فهرمایشته‌ی خوا‌ی گه‌وره: (ئا ئه‌وانه خوا لێ یان
 0٧٥ خوش ده‌بێت وه خوا هه‌میشه چاوپۆشیکه‌ر و لێ خوش بووه)
- ٢٢- باسی ئهم فهرمایشته‌ی خوا‌ی گه‌وره: (ئه‌گه‌ر به‌هۆی بارانه‌وه
 0٧٦ ناره‌حه‌ت بوون یان نه‌خۆش بوون هیچ گوناھ‌تان ناگات چه‌که‌کانتان دانێن)
- ٢٣- باسی ئهم فهرمایشته‌ی خوا‌ی گه‌وره: (ئه‌ی موحه‌ممهد ﷺ)
 ده‌ر باره‌ی ئافره‌تان پرسیا‌رت لێ ده‌که‌ن بۆ: خوا وه‌لامان
 ده‌داته‌وه ده‌ر باره‌یان، وه ئه‌وه‌ی به‌سه‌رتاندا ده‌خوێنرێته‌وه
 0٧٧ له قورئاندا (وه‌لامیکه) له‌باره‌ی کچانی هه‌تیوه‌وه)
- ٢٤ - باسیک: (وه ئه‌گه‌ر ئافره‌تیک ترسا له گوێ پێنه‌دان یان
 0٧٨ پشت هه‌لکردنی مێرده‌که‌ی)
- ٢٥ - باسیک: (بێگومان دووره‌کان له‌ خانه و ته‌به‌قی هه‌ره‌ژیره‌وه‌دان)
 0٧٩ ٢٦ - باسی ئهم فهرمایشته‌ی خوا‌ی گه‌وره: (به‌راستی ئیمه
 نیگامان بۆ کردی وه‌ک چۆن نیگامان کرد بۆ نووح ﷺ وه بۆ
 پێغه‌مبه‌ره‌کانی پاش ئه‌و وه نیگامان کرد بۆ ئیبراهیم و
 ئیسماعیل و ئیسحاق و یه‌عقوب ﷺ وه نه‌وه‌کانی یه‌عقوب
 0٨٠ عیسا و ئه‌یوب و یونس و هارون و سوله‌یمان ﷺ)
- ٢٧ - باسیک: (ئه‌ی موحه‌ممهد ﷺ) داوا‌ی فه‌توات لێ ده‌که‌ن بۆ:
 خوا فه‌تواتان بۆ ده‌دات ده‌ر باره‌ی که‌لاله، ئه‌گه‌ر پیاویک مردوو
 مندالی نه‌بوو ته‌نها خوشکیکی هه‌بوو ئه‌وه نیوه‌ی میراتی
 برا مردوو‌ه‌که‌ی ده‌که‌وت، وه (ئه‌گه‌ر ئافره‌تی بمرێت و ته‌نها

- برایه‌کی هه‌بیت) ئه‌و برایه میراتی خوشکه مردووه‌که‌ی
 ٥٨١ هه‌مووی ده‌بات، ئه‌گهر خوشکه‌که مندالی نه‌بیت)
- ٥٨٢ ٥ - ته‌فسیری سوږه‌تی مائیده
- ٥٨٢ ١ - باسیک
- ٢ - باسی ئه‌م فه‌رمایشته‌ی خوا‌ی گه‌وره:
- ٥٨٤ (ئه‌م‌رۆ ئاینه‌که‌تانم ته‌واو (کامل) کردووه‌ بو‌تان)
- ٣ - باسی ئه‌م فه‌رمایشته‌ی خوا‌ی گه‌وره: (ئه‌وسا ئاوتان
 ٥٨٥ ده‌ست نه‌که‌وت ئه‌وه ته‌یه‌موم بکه‌ن به‌ خو‌لتیکی پاک)
- ٤ - باسی ئه‌م فه‌رمایشته‌ی خوا‌ی گه‌وره: (ده‌ی برۆ خو‌ت و په‌روه‌ردگار
 ٥٨٨ دژیان جه‌نگ بکه‌ن ئی‌مه‌ش لی‌ره‌دا دانیشتووین (چاوه‌روانین))
- ٥ - باسیک: (به‌راستی تو‌له‌ی ئه‌وانه‌ی که‌ جه‌نگ و دو‌ژمنایه‌تی
 ده‌که‌ن له‌ دژی خوا و پی‌غه‌مبه‌ره‌که‌ی وه‌ هه‌ول ده‌ده‌ن له‌ زه‌ویدا
 خراپه‌ ب‌لاوبکه‌نه‌وه (تو‌له‌یان ئه‌وه‌یه) که‌ بکو‌ژرین یان هه‌لبواسرین
 به‌دارا یان ده‌ست و قاچیان به‌ پی‌چه‌وانه‌وه (راست و چه‌پ)
 ببردیت یان دو‌ور بخ‌رینه‌وه له‌ و‌لات)
- ٥٨٩ ٦ - باسی ئه‌م فه‌رمایشته‌ی خوا‌ی گه‌وره:
- ٥٩١ (زامه‌کان تو‌له‌یان زامدارکردنی ده‌ست در‌ژی که‌رانه)
- ٧ - باسیک: (ئه‌ی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ ئه‌وه‌ی بو‌ت دابه‌زینراوه
 ٥٩٢ له‌ په‌روه‌ردگارته‌وه رای‌گه‌یه‌نه (به‌خه‌لکی))
- ٨ - باسی ئه‌م فه‌رمایشته‌ی خوا‌ی گه‌وره:
- ٥٩٣ (خوا ئه‌و سو‌پندانه‌تان لی‌ ناگرت که‌ نیازی د‌لی له‌گه‌لدا نیه)
- ٩ - باسی ئه‌م فه‌رمایشته‌ی خوا‌ی گه‌وره: (ئه‌و شته‌ پاکانه‌ی
 ٥٩٤ خودا بو‌ی حه‌ل‌ال کردوون حه‌رامیان مه‌که‌ن (له‌خو‌تان))

- ١٠- باسی ئەم فەرمايشتهی خواى گه‌وره: (بێگومان عاره‌ق و قوما‌ر و بته به‌ردینه‌كان و تیره‌كانى (شانس و به‌خت گرتنه‌وه) پيسن و له‌ كرده‌وهى شه‌يتان)
- ٥٩٥
- ١١ - باسیك: (ئه‌وانه‌ى كه‌ بر‌وايان هه‌ناوه و كرده‌وه چاكه‌كانيان كردووه هه‌چ گوناهه‌يكیان له‌ سه‌ر نه‌بووه و نيه‌يه له‌وهى خواردوو‌يانه (عه‌رق و پا‌ره‌ى قوما‌ر پێش حه‌رام كرانيان تا ده‌گاته (وه‌ خوا چاكه‌كارانى خۆش ده‌وى)
- ٥٩٨
- ١٢- باسی ئەم فەرمايشتهی خواى گه‌وره: (پرسى‌ار مه‌كه‌ن له‌ شتانه‌ىك ئه‌گه‌ر ئاشكرا بكرين بۆ‌تان ناخۆش و خراپ ده‌بیت بۆ‌تان)
- ٥٩٩
- ١٣ - باسیك: (خودا) (سوود وه‌رنه‌گرتن له‌م چوار جو‌ر وشته‌ره) به‌حیره و سائیه و وه‌صیله و حامی دانه‌ناوه و بریار نه‌داوه)
- ٦٠٠
- ١٤ - باسیك: (خۆم شایه‌ت و چاودێر بووم به‌ سه‌ریانه‌وه تا له‌ ناویاندا بووم ئینجا كاتى تۆ منت برده‌وه) (وه به‌رزت كردمه‌وه بۆ ئاسمان) هه‌ر خۆت چاودێر بووى به‌ سه‌ریانه‌وه، وه خۆت ئاگادار و شایه‌تى به‌ سه‌ر هه‌موو شتیه‌كه‌وه)
- ٦٠٣
- ١٥- باسی ئەم فەرمايشتهی خواى گه‌وره: (ئه‌گه‌ر سزایان به‌ده‌یت ئه‌و بێگومان به‌نده‌ى خۆتن وه ئه‌گه‌ر لێشيان خۆش بیت ئه‌وه بێگومان ته‌نها خۆتى به‌ ده‌سه‌لاتى كار دروست)
- ٦٠٥
- ٦ - (ته‌فسیری) سو‌ره‌تى ئه‌نعام
- ٦٠٧
- ١ - باسیك: (وه‌كلیلى هه‌موو نه‌هینی یه‌كان هه‌ر لای خوایه كه‌س نایزانى بێجگه ئه‌و (خوا))
- ٦٠٩
- ٢ - باسی ئەم فەرمايشتهی خواى گه‌وره: (بلى: هه‌ر ئه‌و خوایه به‌ تواناو ده‌سه‌لاتداره كه‌ سزایه‌كتان بۆ بنه‌یرت

- ٦٠٩ لهسەروتانەووە یان لە ژێر پێتانەووە) تا کوێتایی ئایەتەکە
- ٦١١ ٣ - باسیک: (وێ بڕواکەیان تیکەڵ بە ستەم (هاوێڵ دانان) نەکردوووە)
- ٤ - باسی ئێم فەرمايشتهی خواى گەورە (وێ یونس و لووت
- ٦١١ هەر یەکە لەمانە ریزمان داوون بەسەر هەموو خەڵکیدا)
- ٥ - باسی ئێم فەرمايشتهی خواى گەورە: (ئەوانە (پێغەمبەرەکان
(سلامی خاویان لێ بێ)) کەسانیک بوون خوا رینموونی کردن
- ٦١٢ دەى پەپرهوى رێگه‌و رێبازى ئەوان بکە (ئەى موحەممەد ﷺ)
- ٦ - باسی ئێم فەرمايشتهی خواى گەورە: (وێ لەسەر ئەوانەى بوونە
جوولەکە حەرامان کردبوو هەموو زیندەوهرێکی چرنوکدار وە لە
- ٦١٣ (گۆشتی) رەشەوڵاخ و مەرۆ بزنیش پیوه‌کانمان لێ حەرام کردن)
- ٧ - باسی ئێم فەرمايشتهی خواى گەورە: (نزیکی گوناھە زۆر گەورەو
- ٦١٥ ناشرینه‌کان مەکه‌ون ئەوه‌ى ئاشکرایه‌ له‌و گوناھانه‌ ئەوه‌شى پەنه‌انه‌)
- ٦١٦ ٨ - باسیک
- ٩ - باسی ئێم فەرمايشتهی خواى گەورە: (شایەتەکانتان بێنن)
- ١٠ - باسی ئێم فەرمايشتهی خواى بەرز و بلند: (باوەر هێنان
- ٦١٧ سوود ناگەیه‌نیت بە هیچ کەس کە پیشتر بڕواى نەهێنا بێ)
- ٦٢٠ ٧ - (تەفسیری) سورەتى ئەعراف
- ١ - باسی ئێم فەرمايشتهی خوا ﷺ: (بێگومان پەروەردگارم
- تەنها ئەو کردەوانەى حەرام کردوووە کە زۆر بە دوخراپن
- ٦٢٢ ئەوانەى کە ئاشکران ئەوانەش نەهێنین)
- ٢ - باسی ئێم فەرمايشتهی خواى بەرز و بلند:
- (کاتێ مووسا ﷺ هاتە ژوانگەو جیگای پێک گەیشتمان
- وہ‌پەروردگارى قەسەى لەگەڵ کرد، وتى: ئەى پەروەردگارم

- خۆتم نیشان بده تابتيينم وتهماشات كهه، (پهروهردگارم)
 فهرمووی تۆ (له دنیا) من نابینی به لām تهماشای ئه و شاخه بکه
 جا ئه گهر له شوینی خۆیدا ماو نهجولا ئه وه دواي كهه
 تۆش ده مبینی، جا کاتێ پهرهردگاری خۆی ده رخست بۆ شاخه که،
 شاخه که ی وردو هان کرد (و له گه ل زه ویدا تهختی کرد) وه
 مووساش به بێ هۆشی كهوت بهروودا، جا کاتێ هۆشی
 به خۆیدا هاته وه وتی: پاکي ويگهردی بۆ تۆ (ئه ی پهرهردگار)
 په شیمانم و بۆ لات ده گه ريمه وه ومن يه كهه می بروادارانم)
 ٦٢٣ ٣- باسی ئه م فهرمايشته ی خواي گه وه:
 (گه زۆ و بالنده (ی شيلاقه) مان بۆ ناردن)
 ٦٢٥ ٤ - باسیک: (ئه ی موحمه د ﷺ) بلیت: ئه ی خه لکینه به راستی من
 پيغه مبه ری خوام بۆ ئیوه هه مووتان، ئه و (خوايه) که مولکايه تی
 هه موو ئاسمانه کان و زه وی ته نها بۆ ئه وه، هه یچ په رستراویکی
 راست نیه جگه له و، ده ژینیت و ده مرینیت که واته بروا به خوا
 و پيغه مبه ره که ی به یین که نیراویکی نه خوینده واره، ئه ویش
 باوه ری به خوا و به وته کانی هه یه ئیوه ش شوینی بکه ون و
 په یه وه ی بکه ن تا بکه ونه سه ر ریگای راست و رینموون)
 ٦٢٦ ٥ - باسی ئه م فهرمايشته ی خواي گه وه:
 (وه بلین: (خوايه داوامان) سه رینه وه ی گونا هه کانمانه)
 ٦٢٨ ٦ - باسی ئه م فهرمايشته ی خواي گه وه: (ده ست بگره
 به لیبوره یی یه وه (چاوپۆشی بکه) فهرمانیش بده به
 چاکه و چاکه کردن و ڕوو وه رگیره له نه فامان و نه زانان)
 ٦٢٩

- ٦٣٢ ٨ - (تهفسیری) سوره تی نه نفال
- ١ - باسی ئهم فهرمايشتهی خواي گه وره: (ئه ی موحه ممهد) (ئه ی موحه ممهد)
 دهر باره ی ده سته و ته کان (ی جهنگی به در) پرسیرت لی ده کهن،
 توش بلآ: ئهو ده سته و تانه هر بو خوا و پیغمه مبرن ، جا
- ٦٣٢ له خوا بترسن وه په یوه ندی نیوان خوتان چاک بکه نه وه
- ٢ - باسی ئهم فهرمايشتهی خواي گه وره: (بیگومان خرابترینی نه وانه ی
 به سر زه ویدا ده رۆن له لای خودا ئهو که پرو لآنه ن که ناهامن و تیناگهن)
- ٦٣٣ ٣ - باسیک: (ئه ی ئهو که سانه ی پرواتان هیناوه وه لاهی خوا
 و پیغمه مبر بده نه وه کاتیک بانگتان ده کهن بو لای ئهو
 (ئایینه ی) که زیندووتان ده کاته وه، بشزان به راستی (ویستی)
 خوا ده بیته بهر به ست له نیوان ئاده می و دلی دا وه بیگومان
- ٦٣٤ ٤ - باسی ئهم فهرمايشتهی خواي بهرز و بلند: (بیر بکه نه وه
 کاتیک (که بیتی باوه ره کان) ده یان وت: ئه ی خودایه ئه گهر ئه وه
 (که ناوی قورئان) راسته وه له لایم تۆوه یه ده ی له ئاسمانه وه
 بهردمان به سردها ببارینه یان سزایه کی به ژانمان بو بنیره)
- ٦٣٥ ٥ - باسی ئهم فهرمايشتهی خواي بهرز و بلند: (وه بیگومان خوا سزایان
 نادات تا تۆ (ئه ی موحه ممهد) له ناویاندا بیت، وه خوا سزاده ریان نابیت
 تا نه وان داواي لیبوردن و لی خوش بوون بکهن)
- ٦٣٧ ٦ - باسیک: (باوه رداران جهنگ بکهن له دژی بیتی باوه ران
 هه تا ئازاوه (بیتی باوه ری و بت په ره ستی) نامینیت)
- ٦٣٨ ٧ - باسیک: (ئه ی پیغمه مبر باوه رداران هان بده له سر جهنگ کردن
 (دژی کافران) ئه گهر له ئیوه دا بیست که سی خوراگر بیتی زال ده بن

به سهر دووسهد كهس (ی بئ باوهی)، وه ئه گهر سهه كهس (ی خۆراگر)

ببن زآل ده بن به سهر هزار كهس دا له وانهی بئ باوهرن، به هۆی

٦٤٠ ئه وهی به راستی ئه وانه كۆمه ئیكن نافامن و تیناگهن)

٨- باسی ئهم فهرمایشتهی خوامی گه وه: (ئیسئا خوا فرمانه كهی

سووك كرد له سهرتان وه زانی كه لاوازیتان تیدایه) تا ئهم فهرمایشتهی

٦٤٢ خوامی گه وه (وه خوا له گهآ خۆراگراندايه)

٦٤٣ پیرست